ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALA PENTRU ŞTIINȚĂ ŞI ARTA

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE"

Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

TITU MAIORESCU

OPERE

IV. Discursuri parlamentare (1900-1913)

Ediție îngrijiți, prefață, note şi bibliografic de D. VATAMANIUC

Introducere de EUGEN SIMION

Fundația Națională pentru Ştiință şi Artă

univers enciclopedic

Bucureşti, 2006

Copcru: I'ODALV
Redacwn Elisaheta SIMION
Tehnoredactor; Mariana MlRZEA

Carrca a apărut cu spri|inul
S.C. l'ETROM SLRVTCfc. S.A. Bucureşti
şi al

COMPANIEI NAŢIONALE „LOTERIA ROMÂNĂ" S.A.

LSFSN: 9 3-'934-»S-<>
978-9^3- 7934- 98-7

IiBN: yv3 -037- I4S-X
978-'F3 6Î7-HV5

DISCURSURI PARLAMENTARE

CLI

PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE A ROMÂNIEI

SUR

DOMNIA LUI CAROL1

VOLUMUl IV

(1R88-1S'H)

PTREFAȚA

In precuvântarea la volumul I al acestei publicări se vorbeşte dc greutatea unei istorii a timpurilor noastre.

Greutatea, care exista din capul locului pentru evenimentele menționate în acel volum — epoca dintre anii 1866 şi] 876 -, trebuie sâ pară si mai mare pentru volumul de față, care ajunge Ia timpuri mai apropiate si .iduce firul istoriei pană in toamna anului 1895, totdeauna cu intenția nepărtinini.

Subscrisul este încredințat de adevărul tezei susținute de Lessing, că cineva nu poate scrie bine decât istoria propriului său timp; deşi unitl din cei mai interesanți istorici moderni, Treitschke (în monografia *LordByron tiraÂkalwmdi,* se mira de „spirituala si curagioâsa" vorbă a lui Lessing şi mulți alții împreună cu cl nu *O* vor admite. Ceea ce însă, după părerea noastră, o îndreptățeşte, este mai marea siguranță a constatării faptelor.

Trăind încă. autorii lor şi în orec caz mulți martori oculari, controlarea exactității se face de la sine şi eventualele rectificări se produc mai uşor. Tocmai acest folos creşte cu apropierea evenimentelor.

Iar în ce priveşte judecata istoriografului, aceasta nu ne pare a fi mai „obiectivă" sau mai lipsită de controversă Ia cei ce se ocupă cu istoria veche. Cine îşi aduce aminte cum Mommsen coboară pe Cicero U categoria „slugarnicilor politici", cari trec

dintr-un partid în altul după interesele materiale, şi numeşte pe Marcus I'orcius Cato „o caricatură a strămoşului său'', pe cand in cartea de şcoală a lui Duruy acelax Cicero este *medleur <jue son temps, croyant â la verm, au pouvoir de la raison, a la liberte,* si acelas Cato *celui, peut-hre dc taus Ies granili pcrsdnagci de l'antiquitequi porta le plus haut ['idee du devoir;* cine constată apoi cum îns"US Treitschke combate pe Macaulay îtt ideile sale asupra dezvoltării constituţionale a Angliei: acela va fi înţeles valoarea pretinsei deosebiri între *o* istorie a trecutului şi o istorie contimporană cât pentru nepărtinirea lor.

Respectarea „obiectivitătii", intru cât este omeneşte cu putinţă, a fost pentru subscrisul înlesnită prin faptul că expunerea sa, asa cum se vede alcătuiră de Ia început ca o însoţire si un adaos la discursurile parlamentare, urmăreşte întâmplările mai ales pe temeiul repercutării lor în Corpurile legiuitoare si în înrregimea mişcării constituţionale.

In aceisrâ privinţă însă, deşi în decursul evenimentelor descrise aici a făcut si el parte din câteva guverne ca ministru al instrucţiei publice, nu a rămas după urma sa nici o reforma legislativă; încercările sale s-au izbit de rezistenţa unor majorităţi variabile. Ideile, de care a fost inspirat, le-a crezut şi le crede drepre; unele din ele s-au si realizat prin legile alrora, căci ideile nu erau personale, ci culese si adaptate din tezaurul comun al culturei europene; altele se vor rcalisa poate într-un viitor mai îndepărtat, in care putinţa participării sale personale \a fi încetat de mult. Puţinul ce ba putut face in acest departament ministerial (aducerea documentelor Hurmuzaki. restaurarea bisericei dc la Curtea de Argeş, introducerea studiului limbei române în licee si alte câteva măsuri) l-a făcut pe calc administratul), iar nu legislativă.

Astfel autorul scrierii de fată. cu respectul ce-l are pentru realităţile date si cu recunoaşterea dreptului majorităţilor de a fi cum sunt, a renunţat la orce gând de legiferare in materie de şcoli şi aşteaptă aici progresul de la Îndreptarea metoadelor

şi a personalului profesoral, fără nici o privite la vicisitudinile parlamentare. Cu atât mai dezinteresat se ştie în expunerea lor şi cu atât mai întărit in dorinţa celei mai impersonale apretieri.

Dacă totus a reprodus în acest volum printre discursurile sale parlamentare si pe cele relative la reforma învăţământului, a făcut-o din datoria dc a publica discursurile în totalitatea lor. Numai astfel o asemenea publicare poate contribui ia caracterizarea exactă a oamenilor si a epotei. Suprimări, ştirbiri, modificări alterează imaginea realităţii.

Ceea ce a fost, trebuie să râmâe aşa cum a fost şi nu se poate face parcă n-ar fi fost; legea timpului c inexorabilă: *Jacta infecta fieri nou pouunt.*

Sinaia, ' ! ₁₆ oclomvrie 1903 T. MAIORESCU

VII

Sub regimul conservator

De la ministerul Teodor Rosetti-Carp până la formarea ministerului Lascar Catargi-Carp

23 martie 1888 - 17 decemvrie 1S91

Ministerul conservaror „junimist" de la 23 martie 1888[1], chemat sa înlocuiască regimul îndelungat al lui loaii Brătianu, este astfel compus:

Teodor G Rosetti, prezident si interne,

Petre P. Carp, externe ţi (de la 4 iunie pănâ la 11 noemvrie 1888) ad-interim domenii,

Titu Maiomcu, culte şi (pinâ la 3 iunie 18SH) ad-interim domenii,

Menelas Germani, finanţe,

General Const. Barozzi, război,

Prinţul Al. B. Ştirbei, lucrări publice,

Al. Marghiloman, justiţie.

Din cele arătate în capitolul precedent se înţelege pentru ce la căderea lui Ioan Brătianu guvernul nu a fost încredinţat

[1] Aceasta UK data decretului de numite, insa miniştrii depun iurJmântul si inirj in funcţie mani la 22 mani? dupJ-amiazi. (Vezi pag. 80 a volumului priecdem: *cd n.* - p. 748).

Opozitiei-unitc reprezentate prin triumviratul Dimittie Brătianu - Lajcar Catargi - Gheorghc Veincseu. Un minister de coaliţie poate fi indicat in împrejurări excepţionale pentru a semnala un moment istoric, a cărui importanţă îl inaltă deasupra partidelor, cum a fost primul minister al principelui Caro! de la 11 mai 1866 şi cum ar fi trebuit sâ fie ministerul care a proclamat Regatul la 14 martie 1881. Dar la sfârşitul lui mattie 1888, când guvernul avea mai întâi Je toate să îndrumeze ţaţa spre o altă direcţie a politicei inrerne şi sâ facă alegerile, o coaliţie de clemente contrare s-ar fi paralizat ea însăş şi n-ar h putut nici să prezideze Ia alegeri cu destulă hotărâre, pentru a împiedeca dezlănţuirea utelor aţâţate împotriva lui loan Bfâtianu. Iar programul negativ, in privinţa căruia purusc conveni Opozitia-unită si la a căruî executare se angajase, adecă asa-tuimna „reintrare în legalitate" prin abrogarea Constituţiei revizuite şi desfiinţarea dotaţiunii Coroanei, în forma în care fusese creată: acest program devenise o piedecă mai mult pentru ajungerea la guvern a semnatarilor lui, cărora nu le rămânea decât să caute prilejul de a se desface de el şi chiar e)e a se desface unii de alţii.

Prilejul îl „da ministerul! eodor Rosetti-Carp, careera luar din opoziţia neciwlizatăşi îşi manifestase din capul locului direcţia sa conservatoare, deschizând astfel perspectiva unei reconstituiri a întregului partid, după eliminarea elementelor heterogene.

Ci asa a si tosi interpretat şi recunoscut ministerul Rosetti-Carp de către conservatorii din Opoziţia-unită, sc dovedeşte şi prin mărturisirea d-lui general Gheorghe Mânu, care în şedinţa Camerei de la 26 noemvric 1890 declara următoarele:

> „D-nii şefi si Partidului Liberal-Conservator n-au găsit nimic a opune, ba încă au recomandat chienurea Ia puteri.', ca foarte constitution jlâ, a d-lui Rosetti .
>
> *(1. Verncscu.* Noi l-am recomandat?
>
> *General Mânu* Poate nu d-voastră, dar, eu l-am recomandat, si d. Constantin. Cirâdiţceanu, delegatul de a duce Regelui moţiunea Opoziţiei-unite, l-a recomandat. După aceasta cei mai mulţi dintre noi, cei inji mulţi dintre liberal ii-conservatori, în contra voinţei personale a şefului, d. l^scar Catargi, au fost de opiniune dl nu se poare să mai continue cialitiunea, care era tormată ca Op<)7iţiu ne-unită pentru răsturnarea guvernului liberal-naţionai. S-a format astfel atunci guvernul d-lui Teodor Rosetti, adică un guvern conservator "

O alră întrebare este, pentru ce Regele, dacă în acel moment critic a recunoscut necesitatea unui minister conservator junimist, nu *i* însărcinat cu formarea lui pe însus d, "ctre Carp, care încă din anul 1881 prezentase Parlamenrului programul distinctiv al acestei grupări politice şi se afla deputat in Cameră, ci s-a adresat d-lui Teodor Rosetti, care, ca membru al Curţii de Casaţie, era retras dîn politica militantă. Poate tocmai această siruaţie a d-lui Rosetti a contribuit la chiemarca înaltului magistrat. In fata violentei crescânde, cu care Opozitia-unită combătuse regimul lui loan Brătianu si care acum se traducea în strigăte de răzbunare, a putut părea preferabil un ministru-prezident mai puţin accentuat si mai uşor dispus la concesii.

De altminteri, pentru „junimiştii" înşti chestia personală devenea indiferentă din momentul în care li sc da putinţa unui început de înfăptuire a programului lor politic. Si numai cu gândul la dLeastă înfăptuire au primit guvernul in ziua de *22* martie 1888, începând de îndată punerea în lucrare a ideilor manifestate în Camera de la 1881, cu adaosele indicate de împrejurările ulterioare. Astfel ministerul Teodor Rosetti-Carp, in care unii nu vedeau decar un simplu cabinet de tranziţie pentru alegeri, a câştigat o altă însemnătate în evolutiunea tânărului Regat.

Convingerea că viata constituţională nu consistă în alternarea la guvern a diferitelor grupări de persoane numai pentru a se bucura de foloasele puterii, făcârid din activitatea

legislativă şi administrativă un pretext şi o ocupaţie secundară, trebuia acum generalizata şi trebuia desrădacinat simtimântul tâmas de la domnia seculară a fanarioţilor, că schimbările politice se fac mai ales pentru căpătuirea clientelei.

Lipsa de sfială, cu care guvernul Brătianu de câţiva ani încoace anunţa la fiecare început de sesiune câte un program de activitate legislativă, **a** cărui realizate nici nu o încerca, pe când şi în ceailaltă parte se propuneau drept idei politice nişte generalităţi fără aplicare, iar dacă se propuneau şi idei aplicabile, ele erau destinate numai pentru agitare in opoziţie, nu pentru realizare la guvern: toate aceste deprinderi trebuiau combătute şi încetul cu încetul înlăturate pentru a aduce statul pe cale normală la acea cttltută apuseană, spre care tinsese de la început mişcarea 5a naţională, când îşi adusese aminte de originea latină, respingând deopotrivă suzeranitatea de la miazăzi şi protecţia de la miazănoapte.

Deocamdată însă ministerul Roseai-Carp avea să se înfăţişeze înaintea unui parlament compus din adversari şi în acelaş timp să restabilească ordinea turburată de o mişcare a ţăranilor, a cărei izbucnire precedase cu câteva zile intrarea în itincriune **a** guvernului.

Camera liberală, deşi \e afla Ia sfârâitul lui martie, nici nu începuse discuţia publică a budgetului pentru anul de la l aprilie 18S8 **la** 31 martie 1889, şi ministerului i se impunea datoria de a asigura mai întâi mersul regulat al administraţiei finantiare. însă unii membri ai Opozitiei-unite, nemulţumiri de solutiunea dată crizei ministeriale, căutau sâ împiedice această regulare a situaţiei, atacând guvernul din prima zi **a** înfăţişării lui în Cămară. D. Glieorghe l'anu si Nicolae Blaramberg, ultimii reprezentanţi ai unui antidinasticism, care era pe cale de a deveni o armă prea tocită, imputau formaţiunii Rosetti—Catp că este ministerul Palatului sau, cu formula întrebuinţată pe acele vremuri, un „guvern personal".

Generaţia tânără de la începutul secolului actual nu mai aude acest strigăt de atac; dar în epoca de la 1885 la 1895 opoziţia liberală de toate nuanţele i) îndrepta adeseori în contra guvernelor adverse, deplângând în acelaş timp violarea Constituţiunii"[1]. Faptul merită să ne atragă luarea aminte şi stă in legătură cu una din temele studiului nostru, care este „transitia României de la starea precară a unor Principate elective spre consolidarea unui Regat hereditar" (voi. I, pag. 2; *ed. n.* - p, 7). în capitolul următor, odată cu cercerarea împrejurărilor, care în octomvrie 1895 aduc pe *d.* Dimitrie Sturdza la putere, vom arăta interpretarea constituţională, cu care liberalii din opoziţie căutau să justifice acea critică. Pentru moment trebuie să ne mărginim la simaţia ministerului de la 23 martie 1888.

Este instructiv de constatat că îndeosebi „junimiştii" din acest minister erau priviţi ca fiind într-o particulară intimitate cu Palatul, şi din această închipuire li se aplica mai ales lor epitetul de curtizani, pentru a nu cita un alt cuvânt mai trivial împrumutat din vocahularul francez.

Aplicarea acestui epitet era nedreaptă faţă de junimişti.

Din momentul în care politica lor recunoscuse necesitatea programului naţional al divanurilor *ad~boc* de Ia 1857, susţinerea si întărirea Dinastici alese in aprilie 1866 era unul din punctele de căpetenie pentru toată concepţiunea despre noul stat româji, şi asupra acestui punct nu mai putea să încapă nici o şovăire, precum nu a încăput nici asupra celorlalte: unirea, independenţa, sistemul reprezentantiv. Tocmai această consecvenţă neabătută trebuia să-i apere de imputarea servilismului, deoarece ei, si în afară dc realizarea programului constitutiv de la 1857, erau cunoscuţi prin formularea unui

[1] într-un dkcuis dm şedinţa. C amerci de la **1 £1** uoemvrie 1890 d. Take Ionesti), pe atunci liberal, explica pentru cc, deşi liberal, recunoaşte că nu se poate impura ministerului Teodor Rosetti că ar fi fosr „personal" Insă *Voinţa Naţionala* îticaîn [evruarie 1894 publica în contra diferi relor oihmete conievaioare articole de fond intitulate *Seose an: dt regim prut/nai, Armau* **JJ"** *regimul penarul cit.*.

program de organizare internă si prin cererea ca toate partidele să aducă la cunoştinţa ţării "ideile lor politice predze, de care sâ se ţie atât în opoziţie, cât şi la guvern.

Oamenii publici, cari sc caracterizează prin o asemenea atitudine, stau şi cad cu programul lor si dau astfel mai multă garanţie de independentă. In ideea lor despre respectul absolut cuvenit Regelui inviolabil şi neresponsabil, datoria omului de srat este de a avea şi dc a manifesta de mai nainte programul său dc acţiune în privinţa chestiilor însemnate la ordinea zilei, iar dreptul Coroanei este de a aduce aceşti oameni cu acest program la guvern, dacă îi crede în interesul ţării, fireşte cu aprobarea ulterioară sau anterioară a parlamentului, si de a-i îndepărta de la guvern, când nu-i mai crede în interesul tării, cu acelaş acord inrre Coroana si parlament.

Din contră, cine *nu* are şi nu arată de mai nainte convingerile sale asupra viiroarei acţiuni de guvern, sau dacă le are si le arată în opoziţie, este gata să le părăsească la guvern, acela se va învârti totdeauna după voinţa altora: în opoziţie se va pleca înaintea suveranităţii de jos, la guvern înaintea celei de sus. Şi astfel antidinasticii din opoziţie devin adeseori linguşitorii de la guvern, cu marele pericol că, sub pretext dc a atribui Regelui toate meritele, îi atribuie in fapt toată răspunderea si slăbesc simtimântul dinastic, de-abia statornicit după atâtea peripeţii[1].

[1] Dintre „junimism* politici se tăgăduieşte anume fruntaşului lor, d-lui]'. Carp, lealitatea statornica fată de Dinastie, si prin unele ziare (nu în parlament si în prezenta d-lui Carp, clei atunci faptul ar fi fost de mult lămurit si rectificat) i se aminteşte colahorarea la ziarul *Le Pay* Roumain,* despre care se găsesc în cartea .-I«.(*dem Leben KhnigKarh von Rumanien,* voi. II, pag 85, o (iota si câteva rânduri dincr-o scrisoare de la 1870 a Principelui Anton de Hohemollern către Domnitorul nostru, unde se vorbeşte dt d. P Carp şi de „perfidia"' acelui ;iar „antidinastic".

Nu e de mirat ca Principele Anton dt Hohen7ollern, nedeprins cu exubeianla dt stil a 7iarelor noastre y judecând din punct de vedete occidental, să fi rămas impresionat de unele articole antidinastice din *Le Pays Roumain* şi să fi presupus d-lui Carp asemenea porniri, de vreme ce îl vedea ligurând pe trontispiciul foaoi ca unul din redactori.

în fapt lucrurile stau altfel. *Le i'ayi Roumain* a fost o anexă franceză hebdomadară a ziarului român *Ţara* („Ţerra"), lundat în noemvrie li)67de un comitet al Partidului Conservator, compus din Manolache Kostaki, P. Mavrogeni, prinţul Dimitrie Chica, generalul Teii, Al. Plagino, B. Boerescu, care a încredinţai redacţia lui N. Rlarambcrg si Aristid Pascal, iar pentru a avea si un reprezentant moldovean, s-a adresat la d. P. Carp, pe atunci în Paris. Propunerea fiind făcută in numele întrejţtdui Partid Conservator, d. (arp a primit să figureze în redacţia noului zur, si astfel a apărut la 12 (24) noemvrie 1 867 *Le i'ayi Roumain, rame hebdom^dam,* cu notua:

> „La directioii politique du *}'ays Roumain* est conlitc â Mm. Nicolas Blaramberg, Aristide Pascal tt Pierre Carp, l.a direction litteraire, ă M. Ulysse de Marsillac."

Cum n jmelet comitetul fundator al 7iaiului atitudinea sa tată de Coroana, se vede din următoarea declarare publicată, tot în acel număr începător de la 12 (24) noemvrit lo67:

> „Qu'il soit bitn entendu que, tout en couibattant le ministere acruel ((«iIcsco-Brau.ino), uous profewotts Ic respect le plus protond jjonr l'augusie foridattur ile la dvnastie ă qui la narion a confic ses destinecs, erqnenous regarderions comme tine trahison indigne de nous tonte aiteinte portee au rrone sur Icquel nous somrnes si heureux ct si fiers de saluer le dtHouement [lairiotique, Ies vettus puhliciues el privees, la gene roşite sans bornes du fils de l'antique maison des Hohcnzollem deverul le chef de *h* nalion roum.une."

In *Le I',iys Roumain,* ca si în *Ţara* (încetate de altminteri în decursul anului 1 870), auicolele nu erau semnate. Dintre puţinele ameok scrise de d. Carp nu SL- referă nici umil la Coroană; zilnica srăruinră in redactarea ziajeloi o punea N Blaramlierg, care însă peste puţin timp s-a aruncat in cunoscuta opo7itie antidinastică. Că articolele antidinastice din *I'ays Roumain* cad în răspunderea sa personală, se poate constata si dinrr-o discuţie a Camerei. Cu prilejul

Mai constituţional admisibilă decât acea imputare de guvern personal era cererea d-lui P. Grădisicanu ca parlamentul,

dc-abia ales in ianuarie, să fie îndarâ disolvai si alegerile făcure în rimpul cel mai scurt. Căci în adevăr ministerul Teodor

furtunoaselor dezbateri din ianuarie **1871** relative **1J** scrisoarea Domnitorului pretinsă către Auerbach, Aristid Pascal se arătase destul de respectuos pentru Coroană, pe cinci N. Blarambctg tusele tit se poate de agresiv in contra Domnitorului (în discursul său îi amintise soarta împăratului Maximilian din Mexico); asupra unei asemenea deosebiri de atitudine intre tei doi redactori de li *Lt Payi Roumain* (d. Carp Încetase orct relaţie cu ziarul după intrarea sa în ministerul Manolache Kostald la **20** aprilie 1**870)** d. Nicolae lonescu atacă pe Blaramberg. iar acesta ii răspunde tu urmăruarele cuvinte, zise ..în chestie personală" (şedinţa Camerei dc la **30** ianuarie **1871):**

> „D. Nicolae lonescu a profitat de oarecare cuvinte zise de cinor. d. Pasca! spre a-mi adresa r> diatribă din cele mai pasionate. Faptul de a fi colaborat cu acesta la redacţiunea unei foi, care - prin parantes - a încetat, este după d-sa de a**)Uiis** pentru ca vederile noastre să fie negreşit identice. Mai întâi dc unde ştie d-sa, dacă tocmai *aceste divergenţe ce se manifest astăzi nu sunt cauz.1 ce a contribuit mai mult la încetarea organului in ccsiiune."*

Prin urmare nu este drqit a atribui d-lui Carp articolele antidinasuce din *LePays Roumain.* Cel mult i se poate imputa de ce nu s-a retras de la redacţia ziarului, îndată ce au apărut asemenea ariitole. Dar şi aici îl scuză împrejurarea **ta** însuş comitetul conservator, care îl chemase la colaborare şi care era compus din bărbaţii cei mai autorizaţi ai partidului, nu crezuse de ciniintl si facă vreo manifestare contrari

Am adiogat această lungă notă la textul expunerii de mai sus, fiindcă întregul epizod este caracteristic pentru uşurinţa, cu care si vechiul Partid Conservator trata pe atunci cliesiia dinastică. De altminteri, toată critica adresată în contra colaborării d-lui Carp la acele ziare este indiferentă penrru afirmarea dm textul nostru, că aritudinea grupării politice numite „junimistă" nu a şovăit niciodată în privinţa respectului datorii Coroanei; căci această grupate ca grupare politică datează din primăvara anului **1871,** precum **st** arată în volumul I. pag. 40-48 *(ţii. n.* -p.), şi numai dt arunci incoau; a pulul fi vorba dc un program politic junimist" si de consecventa lui respectare, iar ziarele *Ţara* si *Le Payi Roumain* încetaseră în decursul anului **1870.**

Rosetti-Carp fiind luat din elementele opoziţiei, fie cât de moderate, având prin urmare înţelesul unei schimbări cie regim, încrederea ce i-o acordase Regele trebuia să fie completată prin încrederea Parlamentului, şi d. P. Grădişteanu presupunea că acel parlament Brătienist nu putea să susrie nici un act al noului guvern.

Dar situaţia era prea încordată în momentul căderii lui [oan Brătianu si teama de darea lui în judecată prea mare pentru ca majoritatea de atunci sâ nu fi fost accesibilă unor considerări de prudenţă, şi pe de altă parte starea finantiară periclitată prin creşterea agiului reclama cel puţin stricta păzire a normei budgetare, adecă votarea la timp a veniturilor si cheltuelelor statului pentru anul viitor.

Fireşte că dacă membrii noului cabinet şi-ar fi interpretat misiunea politică numai în sensul unui minister de tranziţie, ar fi ttebuit să dizolve îndată parlamentul fără privire la situaţia finantiară şi la răzbunările politice de prevăzut. Dar tocmai in concepţiunea Iot de guvern chestia Finantiară era dc o însemnătate covârşitoare în acel moment, şi datoria de a pregăti terenul favorabil pentru neapăratele reforme interne presupunea împiedecarea pornirilor de răzbunare politică, de care era turburată o mare parte a Opoziţiei-unite şi pentru a căror legitimare se invoca exemplul Partidului Liberal de Ia 1876 cu darea în judecată a tutiilor miniştrilor conservatori.

Din aceste puncte de vedere prealabila regulare a budgetului si întârzierea dizolvării parlamentului erau de la sine indicate. Prima condiţie, cea relativă la budget, Iuţesc şi pusă de d. Carp si printită de demisionam! loan Brătianu în numele partizanilor săi. Astfel guvernul a cerut şi a dobândit îndată de la Cameră votarea budgetului *m bloc,* şi la 1 aprilie în bună regulă constituţională s-a promulgat noul budget al statului. Din acel moment dispăruse chiar şi pretextul de a mai vorbi de „guvern personal": votându-i-sc de Cameră budgetul, ministerul Rosetti-Carp a fost recunoscut ca ti necesitate a

momentului şi a primit sancţiunea ţării legale, şi totdeodată, i s-a întărit autoritatea in vederea importantelor măsuri de luat spre cea mai grabnică înlăturare a agiului.

Până a nu închide parlamentul, guvernul face să se voteze legea pentru răscumpărarea monopolului pulberelor, prezentată de ministerul Brătianu în ultimele sale zile[1], şi o promulgă la 9 aprilie, precum cu o zi mai nainte promulgase legea pentru continuarea Iortificaţiilor, accentuând îndată deosebirea de conservatorii din Opoziţia-unită, cari se pronunţaseră în contra acestor lucrări, dar pe care le-au continuat şî ei când au ajuns Ia guvern.

Ministerul de la 23 martie 1888 în primele zile ale funcţionării sale, alături de lupta din parlament si de ohişnuitele frământări ale schimbărilor de regim, este mai .des preocupat de răscoala ţăranilor. Izbucniră în câteva sate din judeţul Ilfov, mişcarea se întinde curând şi peste judeţele învecinate. Ţăranii, unii ademeniţi si de bună-credintă, alţii ca pretext, cer cu zgomot pământ fie de la ştat, fie de la particulari. Câtă vteme actele de violenta se îndreptează numai în contra autorităţilor comunale, guvernul încearcă Înlăturarea lor prin blândeţe; cand însă ţăranii instigaţi atacă viaţa oamenilor şi proprietăţile particulare, o reprimare mai aspră devine inevitabilă, şi guvernul se vede pus în trista necesitate de a trimite armata în cont ta celor râsvrătiţi. La 12 aprilie un comunicat al *Monitorului* poate anunţa că ordinea este pretutindeni restabilită.

Fată de această grabnică potolire si de faptul că răscoala n-a avut alte urmări, nu mai are importantă să cercetăm, cine au iost adevăiaţii ei instigatori şi dacă erau fundate învinuirile aduse de *Voinţa Natională* în contra unor memhri ai Opnziţiei-unite şi în contra conivenţelor presupuse cu nişte agenţi ruseşti, nici dacă se amestecasetă şi socialiştii.

[1] Veri mai jos discursul 78.

înainte de încetarea răscoalei ţărăneşti, ia 4 aprilie, guvernul închide sesiunea parlamentară, si mesagiul se mărgineşte a releva „regularca la timp a situatiunii finantiare". Acum miniştrii pot întrebuinţa puţinele luni ce le mai rămân până la Începerea campaniei electorale, pentru discutarea in consiliu si elaborarea definitivă a principalelor proiecte de legi, nu numai a celor indicate penrru prima sesiune 1888-1889, ci şi a celor destinate întregei legislaturi dc patru ani, lucrare de cea mai marc însemnătate pentru un guvern, ai cărui membri propuseseră încă în Camera de la 1881 un program de organizare internă şi vedeau în aplicarea lui treptată scopul principal al luptei lor politice în „Era nouă" a Regatului Român. Iotodată, era o chestie de corectitudine constituţionalăca programul legislativ să fie adus la cunoştinţa ţării înainte de alegeri, pentru a deveni ceea ce se numeşte „platforma electorală'". Un stat cu sistem reprezentativ cere neapărat o educaţie politică a corpului electoral şi trebuie si-i deştepte cât mai multă pricepere şi considerare a problemelor dc interes general. Astfel guvernul, dizolvând parlamentul la 8 septemvrie si hotărând alegerile pentru începutul lui octomvrie 1888, publică totodată prin chiar *Monitorul oficial* principalele sale proiecte de legi şi le însoreşte de un „Apel către alegători", al cărui text îl reproducem aici:

„în faţa apropiatelor alegeri pentru Cameră si Senat, guternul se crede dator a expune tarei vederile sale asupra situaţiei interne si a reformelor ce Ic reclamă.

Cener.inei, care nc-a precedat si din cart. avem încă in mijlocul nostm câţiva reprezentanţi de frunte, i-a fost dat s.i-şi Îndeplinească marele ei program naţional. Puternica aspirate a românilor spre cultura occidentală J fost satisfăcută în formele ei generale. PL felurite căi si după diferite idei de partid, a cărot diferinră însă era adeseori mai mulr aparentă decât reală, premergătorii

noştri au fondat monartrua constituţională a României sub Dinastia victoriosului rege Carol i,

Opera trecutului este terminată.

Ceea ce se impune acum generaţiei noastte este otganizarea temeinică a tarei înlăuntrul cadrului constituţional, îndeosebi regularea situaţiei economice, descentralizarea administrativă şi independenţa magistraturei.

în ultimii ani ai luptelor parlamentare, cererea acestei opere de reformă, dei-t prea amânată, s-a produs cu. stăruinţă şi i s-au indicat şi unele baze.

Acum în fine a sosit momentul de a concentra activitatea politică asupra reformelor necesare, si guvernul şi-a îndeplinit daioria de a prezenta tarei pe cele mai decizive, nu sub forma vagă şi nefolositoare a unui program de dorinţe generale, ci sub forma preciza a chiar proiectelor de legi elaborate în amănuntele lor.

Tendinţa acestor proiecte de primă necesitate, care, după convingerea guvernului, vor trebui să formeze obiectul dezbaterilor parlamentare în noua legislatură, se poate rezuma astfel:

Relativ la situaţia economici, teu dintâi preocupare a noastră a trebuit să fie soarta sâtL-nilot si a meseriaşilor, între dânşii şi elementele conducătoare ale unui popor exista o solidaritate de interese, care nu se poate ignora fără o grea răspundere naţională. A stârni şi a preveni proletariatul în sate şi în oraşe este idealul pe care-l urmărim; şi dând săteanului toate înlesnirile putincioase pentru împroprietărire, căutând, pre cât atârnă de guvern, a introduce o mai mare echitate în raporturile dintre proprietari si săteni, procedând la o organizate administrativă, care să pună populaţia la adăpostul abuzurilor biurocraţiei inferioare, credem a realiza un progres serios. C i l penttu meseriaşi ?i lucrători, legea asupra meseriilor va stabili intre dânşii o puternică asociate ce-i va apăra în conua ignoranţei, a neajunsurilor bătrâneţe! şi a accidentelor.

In privinţa reformei administrative, prin proiectele de lege asupra organizării comunelor turale si asupra organizării administraţiei generale s-a deosebit cu desăvârşite comuna rurală de cea urbană si s-au luat deasupra celei dintâi sarcinile şi îndatoririle complicate ce o apasă astăzi şi o împiedică a avea o viata proprie mai sănătoasă, bazată pe interesele ei fireşti. Siguranţa publică greu compromisă se va spori în mod simţitor prin mărirea numărului şi micşorarea circumscripţiilor agenţilor direct însărcinaţi cu paza ei >i totdeodată se va reduce din administraţia zilnică a comunelor acel formalism sec, care nu tace decât a înlesni abuzurile si vexaţiunile de tot soiul. Suprimând din organizarea judeţeană eoniitetele permanente si înlocuindu-le cu noile comitete instituite pe lângă fietaie căpitănie, cărora li s-a dat un cerc mai larg de acţiune, sc va tace un pas înainte pe calea adevăratei descentralizări si a participării reale a cetăţenilor la afacerile administrative.

Instituirea căpităniilor generale intinde această descentralizare asupra tutulor administraţiilor civile ale statului, unde astăzi enorma îmbulzeala a lucrărilor în buirourile ministeriale Tace din ce in ce mai anevoioasă o solutiune grabnică si dată în cunoştinţă de cauză a diverselor cesiiuni. Proiectele de legi asupra organizării comunelor urbane, asupra înfiinţării unei gendarmerii, asupra admiterii si înaintării în funcţiunile administrative, asupra perceperii ilarilor comunale şi judeţene, în fine asupra modificărilor de introdus în legea aclualâ electorală comunală si judeţeană, vor complecta otganizarea proiectată si vor forma un cod administrativ coordonat, care va căuta să dezvolte institutiunile (ară a produce confuzia ce ar rezulta din o reiorma ptea radicală.

Jn jusiiţie, guvernul propune Corpurilor legiuitoare inanun ibilitatea pentru curţile de apel, pentru preşedinţii de tribunale si pentru judecătorii de instrucţie, aceştia,

Îndeosebi pentru a fi la adăpost de bănuiala influentelor guvernamentale. Intră fireşte în vederile guvernului de a întinde inamovibilirarea la toare organele legii, treptat cu învăţămintele experienţei, şi de a complecta relorma prin ameliorarea retributiunii magistraţilor. Legea pentru organizarea |udecătOrească s-a mai preocupat a pune la dispoziţia sătenilor justiţia simpli si expeditivă ce nu iau putut-o da judecătoriile comunale.

In administrarea finanţelor, guvernul isi propune a remania unele din impozite pe baze mai echitabile, spre a puica desfiinţa acele dări, pe care opinia generală le consideră ca mai îngreuitoare şi mai nedrepte, precum taxa asupra rachiurilor si spirturilor şi taxa de "5*?c asupra funcţionarilor; a reforma instituţia creditelor agricole, a căror situaţie inspiră legitime îngrijiri, spre a micşora pagubele eventuale ce pot aduce statului si spre a le pune în stare să răspundă in realitate la necesităţile cultivatorilor, pentru care au fost create; în fine, a restabili valoarea monedei fiduciare astăzi în circulaţie, restituind datoria provenită din biletele ipotecare şi luând toate celelalte măsuri necesare spre a scăpa comerciul şi creditul public de neajunsurile agiului şi a împedeca reîntoarcerea sa.

in departamentul cultelor şi al instrucţiunii publice sunt deocamdată două mari trebuinţe de satisfăcut. Este întâi imbunâiăiiiea soanei cleiului dc mir; pentru acest scop Si. Sinod îsi va termina în sesiunea dc toamna proiectul începui pentru organizarea eparchillor; iar o parte a mijloacelor materiale cerute, se va procura din monopolizarea în favoarea preoţilot mireni a producerei si vânzărei unor obiecte necesare cultului religios. A doua trebuinţa urgentă este întinderea învăţământului real; actualele gimnazii reale vor fi complectate pani la ~ clase (s-aşi făcut începutul cu cel din Brăila), si absolvenţilor li sc va deschide ini rărea legala la facultăţile de \ninic si de medicină, precum si la scoală superioara dc poduri şi

şosele. O asemenea direcţie dată unei pârii a învăţământului public de la clasicismul exclusiv de asrizi spre studiile mai practice ne îndreptăţeşte a spera accelerarea mişcării economice şi industriale şi înfrinarea tendinţei spre functionarism.

Acestea sunt reformele principale, pe care uiiriistcml le crede indicate în starea actuală a tarei. Rămâne acum ca dv,, d-lot alegători, să hotărâţi prin reprezciitjnrii ce-i veţi alege, dacă primiţi - in icndinţa lor generală - aceste idei de reforma, făta de care, după convingerea noastră, tara va cădea în nisic lupte sterile ce vor imar/.ia propăşirea si întări tea naţiunii.

Făcând acest apel, ne adresăm cu încredere la cugetul înţelept şi cumpătat al poporului român

T. G. Roseiti, P, P. Carp, T. Maiorescu,
Al. Surdei. General Barozzi. M. Germani.
Al. Marghiloman.

Bucureşti, 12 septemvrie 1688.

Cele mai multe proiecte de legi astfel anunţate au si fost înfăptuite în epoca de peste seapte ani a regimului conservator de la 1888 până la 1895 şi li s-au putut adăoga şi altele. Asa fiind, numeroasele obiectiuni deşteptate prin apelul de mai sus si prin forma publicării lui, nu ne par decât simp comele premergătoare ale orcărui progres. Nu era lucru uşor de a înlocui abstracţiunile de până acum cu măsuri precize de organizare şi de a cere, în contra ademenirilor electorale si a făgăduielilor zadarnice, onesta executare a unui program politic manifestat. Lupta era neapărată şi prevăzută. Dar, cu toate împorrivirile, precedentul a prins rădăcini, şi atât ministerul L. Catargi de la 18 decemvrie 1891. cât şî ministerul Dimitrie Sturdza de la 14 fevruaric 1901 au anunţat ţării de mai nainte si cu preciziunea cerură vederile politice ale guvernului lor si le-au si realizat. Abaterea d-lu: Dimitrie .Sturdza la octomvrie 1895, când în chestia

transilvana a luat la guvern o atitudine contrara celei susținute in opoziție, a avut urmări asa de nefericite penttu d-sa, încât nu credem ca de acum înainte se va mai repeta o asemenea eroare.

Si astfel putem afirma ci s-a statornicit o îndreptare în chiar cugetul oamenilor noştri politici - lucru mult mai important decât vtemelnicile legi croite în controverse si modificate după împrejurări. în ceea ce priveşte insă legile, cu toate violentele critice ale liberalilor în contra proiectelor noului guvern, în contra legii meseriilor, taxată de reacționară, a jandarmeriei rurale, a monometalismului de aur etc, ele au fost în curând răzbunate prin necesitatea ce au simțit-o liberalii înşii de a le respecta şi în paite de a le înfăptui.

în mijlocul acestor discuții se apropie alegerile generale, în afara de pregătirea operei legislative pentru organizarea internă, a cărei însemnătate era prea puțin pricepută, guvernul in cele sase luni ale activității sale putuse atrage atenția prin alte fapte caracteristice, De relevat este depărtarea companiei străine „Lemberg-Czernowjrz-lassy" .de la exploatarea liniei ferate laşi-Roman-lțcani şi trecerea administrației ei asupra starului român - măsură de mult cerută, dar totdeauna ocolită de guvernul liberal de teama jignirii intereselor unor partizani fruntaşi ca Beizadea Dimitrie C-hica şi Mihail Kogâliiieeanu, reprezentanții români ai acelei societăți abuzive; si este mai ales de relevat surprinzătoarea scădere şi în curând desăvârşita stârpire a agiului obținută printr-o serie de dispoziții, despre cari vom vorbi în capitolul următor.

Dar toate aceste nu înlăturau impresia de nedomirire, de care erau coprinşî mulți alegârori față de guvernul „junimist", în locul schimbărilor radicale în personalul administrativ şi judecărotesc, cu care erau deprinşi la venirea unui nou regim şi pe care o ceteau cu stăruință unu membri ai Opozitiei-unite („cu mătură şi cu răşină!" strigau ei pe atunci), ei vedeau acum ocrotirea multor funcționari ai regimului trecut si nu

înțelegeau că aceasta era din partea guvernului anticiparea marei reforme, a cărei trebuință de-abia peste vro 14 ani avea să fie mai obşteşte simțită: stabilitatea - pe cât se poate - a funcționarilor statului, județului şi comunei. Pe de altă parte opinia publică nu putea rubrica noul guvern în nici una din vechile despărțiri de partide, aşa cum se prezentau in acel moment. Căci deşi se stia că „junimiştii" aveau principii conservatoare, reintrarea lor in organizarea partidului nu era încă făcută, de vreme ce vechii conservatori sc aflau confundați eu atâtea clemente disparate din Opozîția-unită.

Aceste nedomiriri prevesteau că rezultarul viitoarelor alegeri nu se va rezuma în formula obişnuită: ațâți guvernamentali, atâția din opoziție, ci va cuprinde fermentul unei evoluții, din care de-abia mai târziu se va înjgheba adevăratul minister al acesrei epoci conservatoare: ministerul Lascar Catarg i—Carp.

Deocamdată şi in insăs campania electorală de la septemvrie-octomvrie 1888, Opoziția-unită începe prin a-şî desminți declararea, că nu recunoaşte revizuirea Constituției şi este silită să i se supună.

Acum mai ales teiese importanța faptului că guvernul „junimist" este în esență un guvern conservator; el înlesneşte apropierea elementelor similare din Opoziția-unită şi impune vechilor conservatori desfacerea de nefireasca legătură, mai întâi de coaliția cu Dimitrie Brătianu, apoi şi de împerecherea cu grupul Vernescan. în curând toți conservatorii redobândesc si curajul şi demnitatea de a se numi sincer ceea ce sunt, adecă Partid Conservator, părăsind confuzia etichetei dc „conservaror-liberali" sau „liberal-conservatori", la care îi coborâse teama de impopularitate si compromiterea cu grupuri politice străine de chemarea lor proprie.

Astrel alegerile generale, terminate la 14 octomvrie 1888, dau - precum se şi prevedea - o mare majoritate de elemente conservatoare. Se aleg toți frtinraşii vechiului partid de

ordine, inulti ..junimişti", prea mulţi „Verncscani", dar se aleg şi destui liberali, printre cari M. Kogălniteanu, Dimitrie Brătianu, D. A. Sturdza, Gh. Cbitu, N. Fleva, Take lonescu etc, se aleg şi doi socialişti'. Prin insisrenra energicului primar al Capitalei, Em. Protopopescu-Pake, căruia n-ar fi trebuit să i se cedeze, s-a opus lui loan Brătianu in Bucureşti candidatura „liberal-conservatoare" a bancherului Zerlcndi'. Cu toate aceste, ca rezultat final, opoziţia liberală a putut număra în Cameră şi Senat vru 40 de membri, şi acest număr apare ca o notă favorabilă în deosebire de „unanimităţile" guvernamentale, cu care uncie alegeri ulterioare, mai ales cele de la 1895 si 1901, au compromis regimul constituţional şi au dovedit si mai mult sterilitatea revizuirii de la 1884.

Noul Parlament sc deschide la 1 noemvrie 1888, **LU** 15 zile înainte de termenul ordinar. Faţă dc rezultatul alegerilor şi după toată tendenţa ministrului-prezident Teodor Rosetti, care lucrase în înţelegere cu Lascar Catargi, cabinetul trebuia să fie modificat in compunerea sa, pentru a exprima o primă fază a apropierii tutulor conservatorilor. Modificarea sc tace însă cu multă greutate, st situaţia parlamentară devine de ia început nesigură, precum se vede îndată la compunerea biuroului. I'e când în Cameră alegerea de prezident a lui Lascar Catargi, primită de guvern, izbuteşte cu mare majoritate, in Senat se alege generalul Florescu în contra candidatului guvernului Nicolae Krezzulescu.

In asemenea împrejurări tratările pentru reconstruirea Cabinetului sunt foarte ancvoiasc. Dar în sfârşir, după 11 zile şi după ce „junimiştii" fac concesia de a primi alături de ei pe G, Vernescu. pentru care stăruia — pe lângă cei doi prezidenţi ai Corpurilor legiuitoare — îndeosebi şi generalul Mânu, se

' V™ mai jos discursul ~").

" Precum, dc altminteri, sun regimul liberal, desi printr-un Ccirur.isi mai puţin supărător, se opusese odinioară Im *i*.. Lstîziam] necunoscutul Dt. Seveini

convine asupra următoarei liste ministeriale, al cărei decret dc numite apare la 12 noemvrie 1888:

T. G. Rosetti, prezident fără portofoliu,
G. Vernescu, justiţie,
General G. Manii, război,
/'. P. Carp, afaceri streine,
Al. Laborari, domenii,
'/, M/iiarisat, culte,
Al, B. Ştirbei, interne,
Men. Germani, finanţe,
AI Marghilt>man, lucrări publice.

înainte de a se prezenta parlamentului guvernul astfel modificat, se petrece la Palat o scenă de o solemnitate excepţională. Regele convoacă (vineri, 11 noemvrie, 10 ore seara) pe cei doi prezidenţi ai Corpurilor legiuitoare împreună cu toţi miniştrii şi, aşezând în jurul mesei la dreapta sa pe I-ascar Catargi (probabil ca fost Locotenent Domnesc), la stânga pe generalul Florescu, desi prezident al Senatului, si după ci pe miniştri, întreabă întâi pe Lascar Catargi, arătând cu un gest circular persoanele designate pentru ministerul modificai, dacă acest guvern, astfel compus, este expresia majorităţii si va avea sprijinul săifi La această întrebare L. Catargi răspunde afirmativ şi declară ca-i va da tot sprijinul. In acelas sens se exprimă şi generalul Florescu,

După aşa solemnitate si cu aşa întărire se înfăţişează a doua zi noul Cabinet înaintea parlamentului. Dar tăria este numai aparentă. In mesagiu! deschiderii, care de astă dată, conform cerinţelor formulare de noî in opoziţie, cuprinde în mod exact reformele propuse ca temă a lucrărilor pentru a^ea sesiune, se indicau proiectele de legi pentru înstrăinarea unor pârti din bunurile statului in folosul ţăranilor, pentru tocmelile agricole, pentru retragerea biletelor ipotecare si pentru organizarea

judecătorească. După stagnaţiunea ultimilor ani ai regimului liberal, mulţi conservatori aleşi aveau dorinţa sinceră de a contribui cu munca lor la îndeplinirea operei legislative, pentru care fuseseră chemaţi, şi înainte de a se termina introducerea istorică a volumului de faţă, vom arăta rezultatul activităţii lor. Dar de-abia începuseră secţiile parlamentului sâ se ocupe cu discutarea proiectelor de legi, când se văd împiedecate ptin tot felul de incidente şi constată cu mirare că cei doi prezidenţi sunt aceia cari fac greutăţi guvernului, îndeosebi Lascar Catargi caută prilejul de a-şi arata nemulţumirea şi de a se retrage de la prezidenra Camerei. Prilejui îl găseşte uşor. împreună cu N. Blaramberg propune „a sc declara Brăila şi Galaţii porturi-france pe 10 ani", şi când guvernul se pronunţă contra (Al. Lahovari, în şedinţa de la 13 ianuarie 1889, nu se poate opri de a zice: „Scenele triste, la cari asistăm de două zile, îmi aduc aminte un cuvânt ce l-am auzit adincori de la un spiritual coleg din Cameră: aici pare a nu mai fi vorba de porto-franci, ci de porto-folii") şi când Camera, după trei zile de dezbateri, respinge propunerea,. Lascar Catargi îşi dă demisia din prezidenţă si, văzându-se reales, şî-o renoicstc cu stăruinţă, aşa încât Camera la 19 ianuarie îşi alege un alt prezident în persoana fostului ministru „al junei drepte" dc la 1870, Constantin Grădisteanu[1].

Incidentul cu Lascat Catargi este semnalul altor dificultăţi patlamentare, cari se concentrează în cererea depusă de N. Blaramberg în numele a 22 deputaţi (printre cari G. Apostoleanu, G. Era. Lahovari de la *Independance Roumaine,* G. l'anu) de a se da în judecată cabinetul „d-lui

[1] Si N. Blaramberg crede de cuviinţă să-şi dea demisia din viceprezidenţă, insă demisia îi este îndată primită si în locul său se alege E. Piotopopescu-Pake.

De altminteri, l.ascar Catargi, ajuns însus in capul gu vet lUI lui, chiar după o nouă dizolvare a Camerei, nu mai revine ia cererea porturilor france.

I. C. Brătianu în cele două ultime formaţiuni ale sale". Propunerea era cu atât mai insidioasă, cu cât se ştia că „junimiştii" din guvern erau adversarii ei hotărâţi, pe când cei mai mulţi conservatori din Opoziţia-unită o aprobau, iar Lascar Catargi voia îndeosebi să-şi răzbune pentru darea sa în judecată de la 1876. Dezbaterile ce urmează slăbesc autoritatea guvernului şi în decursul lor să trădează un fel de conivenţă între opoziţie şi cel puţin unul din membrii cabinetului modificat. Căci pe când la aprinsa discuţie iau parte dintre deputaţi d-nii G. Panu, N. Blaramberg, Lascar Catargi, Al. Enacovici, vorbind pentru darea în judecată, şi d-nii Take lonesou, Gr. Chrisenghi, M. Kogălniceanu vorbind conrra, dintre miniştri nu intră în lupră decât d. Carp şi autorul scrierii de **faţă,** pronunţându-se fireşte în contra acuzării. însă în vremea, **în** care cel din urmă vorbea de la tribună şi cita tocmai precedentul cu darea în judecată a lui Lascar Catargi de la 1876 **ca** o greşalâ a liberalilor ce nu trebuia imitată, sc aude deodată întrerupt cu violenţă de un coleg al său de pe banca ministerială, de ministrul de justiţie C. Vernescu, care vine în ajutorul lui K Blaramberg (vezi mai jos discursul 92 în şedinţa Camerei de la 31 ianuarie 1889). Din această singură scenă se poate înţelege mai bine decât din orce explicare situaţia anormală a ministerului Teodor Rosetti, modificat la 12 noemvrie 1888.

Car pentru insăş propunerea Blaramberg, ea - după felul propuitorului - păcătuia de la inceput prin exagerare, cuprinzând între punctele de acuzaţie şi chestia Basarabiei şi **a** Dunării. Pentru a face propunerea mai acceptabilă în ochii majorităţii, dd. Nicu Filipescu, lacob Negruzzi, loan Marghiloman şi alţii, se încearcă să o amendeze si să o mărginească la „violările de lege şi delictele de drept comun, în afară de orce prencupaţiune politică". Ivindu-se însă îndoieli, dacă legea asupra responsabilităţii ministeriale admite asemenea amendamente, noul prezident al Camerei

J

C. Grădişteanu, în şedinţa de la *2* fevruarie 1889 pune primitiva propunere Blaramberg la vot, şi curiosul rezultat este că - după ce se declară „votanţi 160, abţineri 1" - din urne ies totuşi 161 bile, 80 albe şi 81 negre. Pe când se aud strigăte că votul este nul, prezidentul îl declară valabil si prin urmare propunerea respinsă.

însă în vederea numeroaselor incriminări şi faţă de împărţirea Camerei în două tabere aproape egale, vernescanul Ilariu Isvoranu depune peste câteva zile o nouă propunere de acuzare (semnată şi de dd. Nicu Filipescu, C. M. Stroici, A. Cămârăşescu etc.) cu scopul dc a fi cel puţin trimisă „în studiul unei comisiunî de mformariuni", conform art. 15 al legii asupra responsabilităţii ministeriale. Propunerea se primeşte la 9 fevruarie cu 101 voturi contra 41 — atât era de redus numărul „junimiştilor" rămaşi credincioşi; dd. Dimitrie Brătianu, C. T. Grigorescu, G. D. Palladc declară că se abţin, dar nu votează contra. în comisia de informaţiuni, compusă din 7 membri, se aleg dd. C. Olăncscu, Vericeanu, Enacovici, lancovescu, Pesiacov, G. Apostoleanu (în locul demisionatului Tzony); se alege - după a sa stăruinţă - şi N. Blaramberg. cu toate că legea opreşte pc cel ce a semnat propunerea dc dare în judecată de a face parte din comisia de informaţiuni, dar politicianii interpretează că vechia propunere căzuse şi că propunerea Ilariu Isvoranu nu era semnată şi de Blaramberg.

După lege comisia de informaţiuni trebuie să înainteze raportul ei în 10 zile, poate însă cere de la Cameră prelungirea rerminului. în fapt, raportul (făcut fireşte dc N. Blaramberg) nu se depune decât în ianuarie 1890, precum vom arăta mai jos.

Atmosfera parlamentară devine acum relativ mai liniştită; însă ultimele incidente scoseseră la iveală atâta deosebire de vederi în chiar sânul cabinetului încât putinţa continuării lui sub aceeaşi formaţiune se micşora din zi în zi. De altminteri, pe când cei trei membri nou introduşi in guvern declaraseră că primesc reformele propuse de ministerul Teodor Rosetri de la început,

şi îndeosebi Al. Lahovari ca ministru al domeniilor lucra cu bună-credinţă la înfăptuirea legii d-lui Carp pentru vânzarea moşiilor la ţărani, ministrul de justiţie G. Vernescu amâna mereu legea judecătorească, cu toată însemnătatea şi urgenţa ce o avea.

înainte de izbucnirea inevitabilei crize, ministerul Teodor Rosetti mai poate contribui la consolidarea ordinei dinastice a Regatului, introducând formal pe moştenitorul prezumptiv al Coroanei în viaţa constituţională. Dacă regele Carol rămânea fără descendenţi direcţi şi deoarece atât fratele mai mare, principele Leopold de Hohenzollern, cât şi nepotul cel mai în vârsră notificaseră dc mai nainte renunţarea lor, principele Ferdinand, al doilea fiu al principelui Leopold, devenea moştenitorul prezumptiv al Tronului României. Drept aceea în şedinţa Senatului de la 14 martie 1889 d. Ştefan Greccanu, un vechi membru al Partidului Conservator, cunoscut prin îndeletnicirile sale heraldice, face interpelarea cuvenită asupra înscrierii principelui Ferdinand în lista senarorilor ca moştenitor al Coroanei, conform art. 76 din Constituţiune. Senatul votează cu unanimitate o moţiune în acest sens, în urma căreia principele Ferdinand începe să ia parte la şedinţele lui.

Latenta criză ministerială se declară în sfârşit cu prilejul unor numiri la Curtea de Casaţie, făcute dc G. Vernescu fără o prealabilă înţelegere în consiliul de miniştri şi cu vizibila tendentă de a-şi favoriza partizanii personali. Ministrul-prezident, după îndemnid colegilor săi junimişti, înaintează Regelui demisia Cabinetului, şi la 29 martie 1889 se formează un nou minister, a cărui compunere denotă, cu ce scop şi suh ce instigatiuni fusese inttodus d. G. Vernescu în fostul cabinet:

Lascar Catargi, prezident şi interne,
G. Vernescu, finanţe,
General C. Mânu, răsboi,
Al, Lahovari, externe si *ad-interim* lucrări publice,

N. L. Gherassi, justiţie,
C. Boerescu, culte,
Gr. Păucesat, domenii.

Ca acest minister Cataigi-Vernescu însemna, după vorba d-lui Carp, „un pas îndărăt in dezvoltarea normală a acestei ţân" şi in evoluţiunea Partidului Conservator, s-a constatat îndată din prima sa declarare politică. Un adversar isteţ, d. Take lonescu, interpelează, guvernul în chiar ziua înfăţişării Iui asupra politicei externe, si Lascar Catatgi răspunde că este pentru „neutralitate" si adaogă următoarele cuvinte de necrezut din partea unui ministru român după râsboiul independenţei: „Tot ce a căpătat o ţară mică ca a noastră e prin bunăvoinţa Puterilor Mari" (Şedinţa Camerei de la 30 martie 1889). Cine-şi aduce aminte de discuţiile petrecute în sânul comitetului conservator când cu articolul din *Deuache Revue* 51 mai ales de acţiunea d-lui Carp ca ministru plenipotenţial la Viena, după care a urmat întrevederea lui Joan Brătianu cu principele Bistnarek la Castein (voi. III, pag. 9, 39 şi 40; *ed.n.* - p. 702, 719 si 720), înţelege tot anabronismul unei asemenea atitudini politice.

Dar şi în afară de aceasta, însâs compunerea noului minister îi da o faţă rtipocraticâ. Sporirea influenţei lui C. Vernescu prin admiterea în cabinet a obscurului său amic Gherassi nu se potrivea cu vederile majorităţii, iar propria sa trecere la Ministerul de Finanţe însemna părăsirea bunei tradiţii conservatoare de a pune în capul resorturilor mai importante oameni dc competentă, şi era cu atât ntat jignitoare, cu cât măsurile treptate pentru stârpîrea agiului se aflau în curs de lucrare şi reclamau o deosebită pricepere finantiară'. Camera isi şi arată nemulţumirea, şi în şedinţa de

' De-atunci răul precedent, obişnuit la liberali, s-a mai imitat de conservatori numai o dala. când cu numirea generalului Mânu la finanţe iu a. LS'!'}; insa rezultatul dezastruos al acestei numiri a fost dc natura a ne garanta pe uitor în cnnira unor lârâciti analoage.

la 22 mai 1889 improvizatul ministru de finanţe e în pericol să primească un vot de blam.

Lascar Catargi simte că nu poate guverna cu această Cameră, dacă nu se desparte de Vernescu, şi nu vrea sâ se despartă, fiind pentru moment identificat cu el în pornirea comună de a da sub judecată pe loan Brătianu. Astfel după închiderea parlamentului (8 iunie 1889) şi înainte de a începe a doua sesiune legislativă prezidentul consiliului, îndemnat de G. Vernescu, dar in contra părerii lui Al, Lahovari, încearcă să obtie dizolvarea Camerei, însă Regele, vizând divergenta în consiliul de miniştri, hezită şi, in urma demisiei lui Lascar Catargi, însărcinează cu formarea cabinetului pe generalul Mânu, care se declară în stare să guverneze cu ajutorul „junimiştilor". E probabil că în acel moment Regele s-a hotărât cu atât mai uşor în favoarea generalului Mânu, cu cât participarea „junimiştilor" la noua formaţiune era o garanţie (şi d. P, Carp a şi pus-o generalului Mânu ca o condiţie), că ministerul, lipsit acum de elementul Vernescan, va şti să împiedice darea în judecată a lui Brătianu, orcare ar fi raportul comisiei dc informaţiuni, si că prin urmare se va evita ţării la 1890 ceea ce nu i s-a evitat la 1876.

Generalul Mânu, după înţelegerea cu d. Carp, care îi promite tot sprijinul câtă vreme va continua realizarea programului din „Apelul" dc la septemvrie 1888, propune d-lor Teodor Rosetti, Menelas Germani şi autorului scrierii de fată intrarea in minister. Cel din urmă refuză, din motive private; şi d. Rosetti refuză la început, însă după declararea generalului Mânu că din participarea sa face o *condiţia sine tjua non* a întregei formaţiuni, primeşte sâ fie ministtu de justiţie CU rezerva, că îndară ce va fi ttecut legea organizării judecătoreşri să se retragă.

Asrfel se alcătuieşte la 5 noemvrie 1889 ministerul, numit „concentrat", eu:

Generalul G. Mânu la prezidcnţă si interne,
Teodor G. Rosetti la justiţie şi *ad-interim* la culte,
Al. Lahovari la externe,
Men. Germani la finanţe,
AL Marghiloman la lucrări publice,
Gr. G. I'ăucescu la domenii şi
Generalul M. Vlâdescu la război.

Că formarea acesrui cabinet a deşteptat nu numai nemulţumirea lui Lascar Catargi şi a Vcrnescanilor, dar şi a altor fruntaşi conservatori, s-a văzut puţin timp după redeschiderea parlamentului. Generalul florescu, servind în tot decursul frământărilor acestei epoce ca un termometru al atmosferei politice, îşi dă demisia de prezidenr al Senatului şi în locul său se alege la 13 decemvrie Nicolae Krezzuleseu.

Cu roate gteutăţile parlamentare, ministerul o poate duce de la noemvrie 1889 pană la fevruarie 1891, şi cel puţin dd. Teodor Rosetti şi Menelas Germani mai realizează în acest timp o parte însemnată a reformelor propuse în septemvrie 1888, iar d. P. Carp, în calitatea de prezident al unei comisii speciale, alcătuieşte în vederea apropiatei expirări a tractatelot noastre dc comerţ tariful vamal autonom.

Totdeodată cabinetul Mânu îşi împlineşte misiunea de a împiedica datea în judecată a fostului guvern liberal. Când N. Blaramberg, nemaiputând spera dizolvarea Camerei şi alegerea unei majorităţi de mai înainte hotărâte pentru condamnare, sc vede silit să înainteze raportul, care conchide la darea în judecată, găseşte în întregul minister o energică rezistenţă. Raportul, mai scurt şi mai puţin banal, dar tot aşa de violent ca cele 4 volume ale d-lui Misail dc la 1877, vine în discuţia Camerei la 17 ianuarie 1890; cetirea lui ţine 3 zile, iar dezbaterile alte 9. Vorbesc *pentru* darea în judecată dd. C. Panu, G. Apostoleanu, A. Pcsiacov, Lascar Catargi (cu acest prilej citeşte scrisoarea sa dc la 9 fevruarie 1878, menţionată

de noi în voi. III, pag. 11, nota *{ed. n.* - p, 703) si N. Blaramberg, care ocupă tribuna Camerei 5 zile de-a rândul cu atacurile sale; vorbesc *contra* dării în judecată dd. Gr. M. Buiuciiu (actual membru la Curtea de Casaţie), P. Carp, Take lonescu. M. Kogălniceanu şi generalul Manu. Ia votul final şi individual de la 31 ianuarie 1890 se respinge darea în judecată a lui loan Brătianu ai 86 bile contra a 67 si 4 abţineri, a doua zi se respinge cu majoritate si acuzarea d-lor Dimitrie Sturdza, Aurelian, Stolojan, Cernat, Nacu, D. Giani; iar darea în judecată a d-lor Eugenie Stărescu - cel cc propusese acuzarea dc la 1876 — şi Radu Mihai înmineşte o majoritate de voturi (la mult bănuitul Radu Mihai chiar 87 contra 59 şi 7 abţineri), este însă respinsă, fiindcă nu ajunge la cele două treimi pe care le cere legea.

Ne mărginim la aceste notiţe, mult mai scurte decât cele relative la darea în judecată a ministerului conservator din volumul II, de vreme ce încercarea dc răzbunare politică de la 1889-90 n-a avut gravitatea celei de la 1876-78: mai întâi că la 1876, în lipsa legii de responsabilitate ministerială (promulgară de-abia la 2 mai 1879), Camera liberală îşi arogase atribuţiile judecătorului de instrucţie, chiar şi dreptul de perchiziţie si de arestare, zdruncinând astfel remelia unui stat constituţional; dar apoi însăş acuzarea de la 1876 a fost primită de unanimitatea liherală, pe când cea de la 1889 a fosr respinsă de majoritatea conservatoare, care a dovedit astfel mai multă maturitate şi a confirmat vorba zisă dc d. P. Carp în şedinţa Camerei dc la 28 martie 1888: „în politică greşelele se îudrepreazâ, dar nu sc răzbună.

Cu înlăturarea dării în judecată a lui loan Brătianu si cu trecerea legii pentru reorganizarea magistraturei în sesiunea extraordinară de la 16 aprilie la 9 iunie 1890, încetează activitatea folositoare a ministerului „concentrat". Generalul Manu crede însă, că poate duce sarcina mai departe, şi după ce Ia *15* noemvrie, în chiar ziua deschiderii sesiunii a treia parlamentare, d. Teodor Rosetti isi dă demisia, precum

fusese convenit, sc stabileşte o nouă înţelegere eu d. P. Carp. în urma căreia La 16 noemvrie 1891) ministerul este astfel modificat:

General Gheorghe Manu, prezident şi interne,
Al. Lahovari, externe,
T. Maiorescu, culte şi *ad-interim* lucrări publice,
Men. Germani, finanţe,
Al. Marghiloman, domenii,
General Vlădescu, răsboi,
Gr. Triandafil, justiţie[1].

Rezervarea unui portofoliu prin interimatul lucrărilor publice nu putea să însemneze (şi asa a si fost prealabil înţeleasă intre generalul Manu şi autorul acestei scrieri) decât o mai mare apropiere de d. P. Carp, principalul sprijin al ministerului în Cameră, şi dacă d. Carp ar fi primit să intre în minister, ar fi reluat administraţia domeniilor, iar d. Marghiloman lucrările publice.

Insa situaţia parlamentară la începutul nouei sesiuni se arată asa de precară, încât după câteva săptămâni nu mai poate fi vorba de complectarea ministerului, ci numai de retragerea lui. Alegerea de prezident al Senatului devine din nou simptomatică: generalul florescu întruneşte 53 de voturi şi întrece cu un vot pe candidatul guvernului Nicolae Krezzuleseu. Se discută între miniştri demisionarea cabinetului; generalul Manu însă declară că alegerea prezidenţială sc va rectifica

[1] Eliminarea lui Crigore Piucrau a fost. cerută de d. Carp, cats- il văzuse r.lu ministru de domenii. Mai târziu însă ţin şedinţa Camerei de U 2'J noenwtie 18991 genctidul Manu **S-J** plins de această svpurarc impusa, numind pe Gr. i'ăucescu „cel mai bun prieten politic, conservarorul cel mai convins". Acest „Lonvins" părăseşte Pailidul Conservator îndată după venirea la pureie a d-lui Dim. Stufdza în oct] 895, şi trece la adversari, fiind recompensat cu o alegere dc deputat, puiin timp înaintea morţii sale.

printr-un vot de încredere dat guvernului, dar că în cazul unei dificultăţi viitoare c dispus să ceară dizolvarea Senatului.

Noua dificultate nu întârzie de a se prezenta, fără a ne opri la incidentele precursorii, în cari opoziţia profită de slăbiciunea guvernului pentru a-i impune cheltuieli exagerate, precum sunt cele 17 milioane ale liniei Calaţi-Bârlad şi altele[1], trecem la însuş momentul căderii.

In discuţia secţiilor Senatului rămăsese încă dc pe vremea ministerului Rosetti-Carp proiectul unei reforme parţiale a învăţământului public, propus de autorul scrierii de fată. Ajungând acum legea la ordinea zilei, adversarii „liberali-conservatori" ai guvernului, îndeosebi generalul Florescu, ajutat intre culise de lascar Catargi şi G. Vernescu, se pun in înţelegere cu „naţionai-liberalii", şi în şedinţa dc la 14 fevruarie 1891 fac pe Senat să adopte cu 52 voturi contra 50 o moţiune de suspendare,

> „fiindcă proiectul nu corespunde la aşteptarea generală în privinţa rezolvării marilor cestiuni relative la ditectiunea învăţământului secundar şi la organi7area facultăţilor".

Semnăturile acestei moţiuni, în care dd. Constantin Esarcu şi Petru Pom se întâlneau cu dd, Xerlcndi, Busilâ, Şoarec şi Plesnilă, arătau din capul locului că aici nu era vorba de învăţământul public, ci de alte interese. Asupra dezbaterilor, care au ocupat 13 şedinţe ale Senatului, nu mai insistăm, deoarece obiectul lor a fost înlăturat. S-ar cuveni să relevăm numai lungul discurs de 4 zile, ţinut dc d. Dimitrie Sturdza în contra proiectului; însă viirorul şef „naţional-liberal", luând stenogtamele cuvântării sale spre a le revedea, nu le-a mai restituit Senatului, si astfel a dispărut din analele parlamentare un discurs, al cărui spirit reacţionar pusese un moment pe gânduri întregul Partid LiberaK

"Vezi mai jos discursul i **12.**

în consiliul ţinut înaintea Regelui după votul Senatului, toţi miniştrii (afară dc cel de culte, cate se abţine) propun dizolvarea Senatului. Cu deosebită tărie insistă Al. lahovari, care numeşte moţiunea una din acele intrigi, in contra cărora se îndrepta tocmai acţiunea dc însăuătoşare a Partidului Conservator de un an şi jumătate încoace; chiar şi moderatul ministru al justiţiei, d. Triaitdafil, sc pronunţă pentru dizolvare. Generalul Manu însă refuză de a o cere, şi astfel nu tămâne decar demisionarea cabinetului întreg si instalarea unui nou minister, format la 21 fevruarie 1891, in care se oglindesc cele petrecute la Senar[1]. în adevăr;

Generalul loan Emanoil Florescu e numit president fără portofoliu,
IjiiCir Catargi, ministtu de interne,
G. Vernescu, finanţe si *ad-interim* justiţie.
Colonel lacob Lahovari, război,

[1] Refuzul generalului Maiiu ele a cere dizolvarea Senatului e surprinzător după declararea sa anterioară. Mult mai târziu, în şedinţa Camerei de la **29** noemvrie IS'-W, i-au scăpat în privinţa acestui incident cuvintele: ..Trebuie să mărturisesc că căderea nu tn-a surprins si că am irit indiferent la dezb*tctca legii, fiindcă menagiul în sânul guvernului ce prezidam devenise nesuferit din ‚_auzn elementului iuiuniist " A. Vlarghllcunan inoeiupe: ..Vasăzică pttşedinţele consiliului a lucrat în conrta miniştrilor!" - După doua zile *Timpul* organul anionzai al **jjLncralului,** încearcă ci jusuficarf zicând ca generalul Manu „mvarâs leal si om cinstit" ar **fi** tăspuns unei delegaţiuni libe ral-conserv aiuarc (adecă tocmai opoiiiiei, tare propunea moiiunea în contra legii înva lama in ului} că nu se poate despărţi de nici unul din colegii săi, *„adăogând că nici nu i'a cere M. Sale în urtna votului t/t blam, de ar obţine majoritate dizolvarea Senatului Asaasi urmat",* tn adevăr, asa a si urmat generalul, si nu încape indoiulă că a fost leal fata de opcViuc; chestia este, cum ‚i fnsi faLă de .-oierii săi din minister, cărora nu Ic-a comunicat curioasa conversaţie cu „Jeleg**:J-**rinnid liberal-coiiscrsatuare". **'1** ouă lumea prLcpc ce puteai] inuriiiiM vorbele generalului penliu nisie senatori, în contta cărora perspiLtiva dizolvării este singurul mijloc dc inftânarc.

C. Olănescu, lucrări publice,
Ilariu Isvoranu, domenii.
G, Hem. Teodorescu, culte.

Aceasta este a doua încercare a vechilor conservatori de a guverna tără concursul „junimiştilor", si semnul unor asemenea opintiri apare de astă dată si mai pronunţat prin improvizarea unot miniştri de ocazie, lipsiţi de competentă si de autoritate. In afară de numirile nemerite ale Iui Lascat Catargi la interne şi ale ddor lacob Lahovari şi C. Olănescu la resorturile lor speciale, se auirdă grupului vernescan cea mai largă participare. Lui G, Vernescu însuş i se încredinţează două portofolii importante şî i se mai admit în cabinet şi doi partizani, dd. Ilariu Isvoranu si G. Dem, Teodorescu, cărora li se adaogă ciudata figură politici a lui Constantin Esarcu la externe.

In chiar şedinţa de la 21 fevruarie 1891, în care se Înfăţişează înaintea Camerei curiosul Labinet, se vede întâmpinat cu o moţiune de neîncredere, care intruneşre 77 voturi contra 69, iat a doua zi generalul Florescu dizolvă Camera, fixând alegerile la 9 aprilie. Ceea ce zicea generalul Manu că nu putea să facă în contra fruntaşilor conservatori, cari au urzit msitiunea senatorială, generalul Florescu - mai consecvenr şi mai hotărât - a fâcut-o foarte uşor in contra tutulor conservatorilor, cari nu aprobau preponderanta verncscanizmului în partid.

Nouălc alegeri dau obişnuita majorirare guvernamentală. Pe când însă liberalilor 11 se inlesneste izbutirca a 18 candidaţi, „junimiştii" sunt pretutindeni combătuţi, şi numai *5* din ei pot pătrunde in Cameră, printre cari dd, P, Carp (ales la Borosani), Men. Germani si Roserti-Tescanu'. în urma acestei atitudini prea ostile a vechilor conservaţiin, „junimiştii", cari încă din

* Amurul acesrei şuieri de-.il)i.i izbuu-ste in **1** .irgul-liuliu să ajunge lj un baluri), după care pielei, tul conserva lor se alia/Acu liberalii peni ni a sso.iic pe candidam) lor lumau.

anul 1885 aveau în *România liberă* şi apoi în *Constituţionalul* organul lor propriu, se conscituiesc sub şefia d-lui P. Carp într-un club politic deosebit pe care îl inaugurează la 9 mai 1891 sub numele de „club constituţional".

Cu funcţionarea guvernului Florescu coincide la 10 Mai 1891 serbarea jubileului Domniei de 25 de ani a Regelui, eveniment de o însemnătate deosebită ca o dovadă a consolidării monarhiei în România. Poate că această aniversară, a cărei solemnitate se cuvenea să nu fie turburată prin vreo mişcare pe stradă a opoziţiei liberale, a contribuit întrucâtva la formarea cabinetului Florescu, şi nu e de mirat ca pentru acest jubileu Regele să fi preferit la interne pe rostul Locotenent Domnesc şi prim-ministru al său; iar prezidenţa generalului Florescu, pe lângă toată eleganţa ei externă, amintea actul de energie de ia 3 august 1865, când generalul împotriva unei încercări de revoltă a liberalilor adusese tunurile pe piaţa cea mare a Capiralei. în orce caz, lascar Catargi şi generalul Florescu puteau garanta ordinea.

Dar în afară de împlinirea acesrui rol cabinetul Florescu—Vernescu nu este în stare să lucreze. Unii din membri se arată chiar aşa de puţin capabili, încât generalul Florescu se vede silit sâ-i înlocuiască în timpul vacanţelor parlamentare, şi astfel îşi asociază mai întâi pe d. Petru Pont in locul d-lui G. Dem, Teodorescu şi apoi pe d. Al. Vericeanu în locul d-lui Ilariu Isvoranu. înlocuirea d-lui Isvoranu cu d. Vericeanu nu schimba mult în siruaţie; mai surprinzătoare ar părea intrarea d-lui Poni într-un Cabinet Florescu alături de Lascat Catargi. Că generalul Florescu avea recunoştinţă pentru d, Poni, care luase o parte aşa de activă la lupta dc răsturnare cu prilejul legii învăţământului, este explicabil; dar că d. Poni, care trecea de liberal, intra într-un minister vechiu-conservaror, e mai greu de explicat, afară numai dacă prima oferire a unui portofoliu nu l-a ispitit să se cteadă om special şi deasupra partidelor.

Slăbiciunea guvernului nelinişteşte cu atâr mai mult pe conservatori, cu cât Partidul Naţional-Liberal, după trei ani de amorţeală, se reculege şi începe a-şi încerca vechia putere de agitare. La 4 mai 1891 încetează din viaţă loan Brătianu, dar prin ultimele sale stăruinţe partidul se arată acum împăcat şi reîntregir cu toate elementele de mai nainte, şi printr-o declaraţie publicată în *Voinţa Naţională* de la 21 maî 1891 primeşte şefia lui Dimitrie Brătianu. Declaraţia c semnată de toţi liberalii mai cunoscuţi, printre cari figurează alături de d-nii Dimitrie Sturdza, Aurelian, M. Pherekyde, Eug. Stătescu etc, şî foştii răsvrătiţi N. Fleva, C. T. Grigorescu, G, Palladc etc. Se observă şi semnătura lui Mihail Kogălniceanu, cel din urmă act al vieţei sale politice, - după câteva săptămâni Ia 20 iunie 1891, dispare şi acest reprezentant istoric al epocei de renaştere naţională.

Nu doară că şefia lui Dimitrie Brătianu ar fi dat partidului său vreo nouă tărie, însă faptul unirii turulor liberalilor era un semn de disciplină şi le prevestea revenirea la putere sub un alt şef, care să fie maî acceptabil decât Dimitrie Brătianu, îndeosebi în ceea ce priveşte politica externă[1].

Pe sub mână se si pregătea şefia d-lui Dimitrie Sturdza,

Faţa de puterea crescândă a adversarilor şi în vederea apropiatei deschideri a sesiunii parlamentare generalul Florescu, uneori uşuratic în concepţiile sale, crede că-şî înrăreşte Cabinetul, făcând pe ministrul de finanţe Vernescu să cedeze portofoliul justiţiei lui Nicolae Blaramherg (5 noemvrie 1891). Dar îndată ce la 15 noemvrie guvernul modificat deschide parlamentul cu un mesagiu, a cărui prolixitate stă în proporţie dreaptă cu lipsa de idei precize, se vede inrâmpinat dc rezistenţa hotărâtă a adevăraţilor conservatori. Criza o provoacă însuş lascar Catargi, care îşi dă în sfârşit socoteală de
i paguba suferită în Partidul Conservator prin încercarea de a

I [1] Vezi voi. **III,** pag. 25 ^ 26 *(e/l n.* - p. 712 si 713)

înlocui pe „junimişti" cu te miri ce alte elemente şi, în afară de aceasta, sîmte poate si oarecare dificultate personală de a face parte dintt-un minister, pe care mi-1 prezidează.

Prilejul i-l ofere alegerea biuroului Camerei în şedinţa dc la 18 noemvrie. Prezidenta colonelului G. Roznovanu, propusa de guvern, sc admite cu mare majoritate: insă din lista celot pattu viceprezidenţi, candidaţii Vernescani Ilariu Isvoranu şi Corjescu rămân în minoritate, în locul lor se aleg d-nii Al. Catargi şi - ca reprezentant al opoziţiei liberale - N. Fleva, propuşi de N. Filipescu şi susţinuţi dc amicii săi, tinerii conservatori, cari aduc astfel partidului un mare serviciu.

In urma acestor incidente Lascar Catargi îşi dă demisia, şi atunci întregul Cabinet se vede silit să se retragă - nu fără o izbucnire de indignare din partea decepţionatultti Blaramberg'[1],

Formarea noului guvern este încredinţată lui Lascar Catargi, care la 27 noemvrie compune mai întâi un minister de tranziţie cu generalul Manu, prinţul Alexandru Ştirbei şi d. D. Sturdza-Scheianul, si în aceeas ri proroagă parlamentul.

[1] Dacă Nicolae lilarambcrg în cele **21** de zile. in care a fost ministtu, n-a as ui putinţa sâ lucreze ceva, a avut cei puţin ocazia sa-si desmintă trecutul antidinastic. In sedinra Camerei dela **l'l** noemvrie 1891, asupra ^creţii deputaţilor C. Rcssu si Al. lahovari de a se ridica şedinţa deoarece ministrul de interne L. Calării si-a dat demisiu nea. Nicolae Blaramherg - surprins de această veste pe cate. desi minisrru, nu o atlase pană atunci - descopere o nouă prerogativa a guvernului si a <. .otoanei si se apuca sâ le apere in conira lui .\ltjsandtu l.ahovan, siric,âjid:

„Apoi, pentru Dumnezeu, unde suntem si sub **LL** regim trăim?' D-voasrră în acest moment *ampietati* nu numai asupra pterogativei băncii ministeriale, dar aveţi încă pretenţiunea să uzurpaţi si dtepturile Coroanei.,. (întreruperi, protestări). Până ce Coroana nu s-a pronunţat asupra acestei demisiuni acceptând-o sau refuzând-u, nu este loc pentru Cameră la nici o iniţiativă si încă mai puţin la •iuspeii.sumi de şedinţe."

t.amcra însă a suspendat şedinţa, şi Nicolae Rljrerricierg a trebuir s,l demisioneze înpieuuA cu restul CahinetuLu, sforsmd .ist*el cariera sa politică.

Camera însă în prima şedinţă după redeschidere votează cu o slabă majoritate o moţiune de neîncredere, semnată dc Aristid Pascal, G. Vernescu, Ilatiu Lsvotanu, Al. Vericeanu, G. Dem. Teodorescu etc. „Junimiştii" se abţin de la vot; de astă data Lascar Catargi se înţelesese cu ei pentru *o* apropiată colaborare si primise condiţia pusă de d. Carp de a dizolva mai întâi parlamentul spre a obţine o majoritate mai homogenâ. Astfel votul de neîncredere provocat de vernescani esre bine-venit, şi a doua zi 10 decemvrie, spre consternarea adversarilor, lascar Catargi cereste decretul de dizolvare a ambelor Corpuri legiuitoare, fixând începutul alegerilor la 1 fevruarie 1892.

Acum siruaţia este limpezită, si la 18 decemvrie 1891 se formează adevărarul şi definitivul minister conservator, caracterizai prin participarea dlor Carp, Germani şi Marghiloman sub prezidenta lui L. Catargi. De aici înainte încetează rolul politic al generalului Florescu şi al lui G. Vernescu, necum al figuranţilor de a doua mână, cu toată încercarea vernescanilor de a face acţiune comună cu l'artidul National-Liberal, în faţa peticolclor cari ameninţă instituţiunile noastre liberale şi democratice", cum se exprimă *Voinţa Naţională* de la 1 ianuarie 1892 cu vechea frazeologie. Generalul Florescu însă, cu puţine luni înaintea morţii sale, întâmplată la 9 mai 1893, mai îndeplineşte o ultimă misiune reprezentativă: după invitarea specială a Regelui asistă la căsătoria l'riucipelui Ferdinand in Sigmaringeu.

Sfârşind acest capitol al frământărilor Partidului Conservator, se cuvine să ne reamintim în câteva cuvinte personalitatea politică a aceluia care - după o intermitentă de 15 ani - este pentru a doua oară chiemat să conducă un minister conservator de lungă durată şi de marc valoare. Dintre fruntaşii conservarori dc la 1866 încoace Manolache Kostaki era mult mai cult ca educaţie, generalul Florescu mult mai distins ca apariţie. Petru Mavrogeni mult mai fin ca inteligentă. Dar Lascar Catargi ii întrecea pe ton cu puterea sa de

munca, dovedită printr-o neobosită activitate, semănând intru aceasta cu loan Brătianu ţi cu d. Dimitrie Sturdza. La o aşa de importantă însuşire - importantă mai ales într-o societate nedeprinsă cu sârguinţa - Lascar Catargi adaogă o afabilitate totdeauna egală, simplă şi cumpătată, prin care se deosebea de spirituala distracţie a lui Manolache Kostaki, ca si de eleganta superficială a generalului Florescu şi de răceala dusă până la indiferenţă a lui Mavrogeni. Acrâgându-şi astfel simpatiile multor oameni, el ştia sâ le meutie, inspirând încredere printr-o energie fără şovăire în acţiunile sale. Lipsit de talentul oratoriu, chiar şi de exprimarea corectă, el avea cel puţin destulă modestie pentru a nu vorbi decât foarte scurt şi destul tact pentru a nemeti exact punctul în discuţie, deosebindu-se întru aceasta de divagaţiunile lui loan Brătianu şi de nesfârşitele admonestări, mai mult scolastice decât politice, ale d-lui Dimitrie Sturdza. Sobru şi coreu in viata sa privată, el păstra o firească rezervă şi demnitate in toată apariţia publică, şi niciodată n-ar fi imitat pe loan Brătianu în folosirea unei colecte „pentru încurajarea virtuţilor cetăţeneşti". Crescut, de altminteri, în tradiţia rămasă de pe urma domniilor fanariote, el nu se credea legar prin declarările sale politice şi nu sria să-şi subordoneze totdeauna sentimentele si resentimentele personale intereselor obşteşti. Adânca vătămare ce a simţit-o la darea sa in judecată din anul l-a făcut să fie mai stăpânit decât se cuvenea de dorinţa răzbunării. Nu numai participarea la violenţele Opozitiei-umre, în care s-a impăreebiar cu *G*. Vernescu, şi stăruinţa amândora pentru acuzarea lui loan Brătianu se explica astfel, dar si o parte a raporturilor sale cu Coroana[1] par a fi fosr dictate de aceeas susceptibilitate nepolitici. De aici se si poate înţelege, pentru ce consen'arorii „junimişti" de la 1881 până la 1891 n-au mai ptimit conducerea sa şi ar fi preferit o vremelnică înlocuire. Dar tot Lascar

[1] Vezi voi. III. pag. 10 şi 11 *[cd. n.* - p. 705 şi 706).

Catargi, după ce acuzarea lui loan Btătianu a fost înlăturată si insuficienţa elementului vernescan pe deplin dovedită, a avut destulă abnegaţie de sine şi destulă preţuire a valorii oamenilor pentru a se apropia iarăş de „junimişti", a primi cu Încredere ideile lor şi a scrie cu ei împreună ultima pagină însemnată în cartea vieţei sale.

VIII

CONTINUAREA REGIMULUI CONSERVATOR

Ministerul Lascar Catargi-Carp

18 decemvrie 1891-3 ociomvrie 1895

Ministerul Partidului Conservator de la **18** decemvrie **1891,** cel din urmă format de l-ascar Catargi, se poate compara cu cel dc la **1871-1876** în valoarea membrilor săi şi-i este superior ca unitare de acţiune, cu rezerva unei singure chestii, de care vom vorbi mai jos. Compunerea este caracteristică:

Lascar Catargi, prezident si interne,
P P. Carp, domenii,
Al Lahovari, externe,
Meu. Germani, finanțe,
Al. Marghiloman, justiţie,
Central lacob Lahovari, răsboi,
C. Olănescu, lucrări publice,
Take lonescu, culte.

Cu greu se va mai găsi in vremurile noastre o împreunate a atâtor hărbaţi dc autoritate, cărora să li se poată încredinţa resorturile ministeriale conform competenţei fiecăruia din ei. în această apreţiare intră şi Alexandru Lahovari, care devenind iniţiar în politica internaţională si făcându-şi din afacerile

străine o specialitate, ajunge a reprezenta interesele României cu tact si cu păttundere.

O excepţie pare numai noul ministru al cultelor, d. Take lonescu. Chiar faptul intrării sale într-un minister conservator **(L,** Catargi îl admisese şi în cel vremelnic de la **29** noemvrie) putea să mire pe cunoscătorii antecedentelor sale politice. Intrat pentru întâiaş dată în Camera liberală aleasă pe temeiul Constituţiei revizuite, întâmpinat cu ironie de Mihail Kogălnkeanu după primul său discurs parlamentar (din dec. **1884),** în care se arătase prea brătienist si zisese despte Partidul Conservator că este pierdut, d. Take lonescu trece mai târziu în opoziţia formată contra regimului Iui loan Btâtianu şi loveşte cu violenţă în corupţia unor membri ai Cabinetului', rămâne însă tot liberal şi atacă adeseori pe miniştrii conservatori, îndeosebi la **2** decemvrie **1888** pe Alexandru Lahovari cu atâta vioiciune, încât acesta îi răspunde într-un mod neobişnuit[2]. Chiar si la **21** fevruarie **1891.** în contra ministerului Florescu, se arată încă opozant liberal \ Dar lesne

[1] tn discursul dc la 31 mai ne 1888 \oibcstc dc „hornle" lui Radu Mihai şi ale generalului A1. Angelescu şi dă cele mai trude amănunte asupra lor.

[2] Iată cuvintele, cu cari apostrofează, d. A1. Lahovari ped. Take lonescu:

„Pentru un act de patriotică abnegaţiunc, Pattidul Conservator s-a văzut arunci (la convenţia consulara cu Germania) ameninţat de a-şi închide pentru totdeauna calea puterii.

Ei bine, el n-a dar îndărăt, acel partid, pe care d-la. domnule Take lonescu, îl maltratezi din vârful celor 3 ani ai d-tale de viată politică. Proprietarii di" tara românească au fâciir ce n-au fâcut lorzii d-raledin (ara englezească, dând ~/, din moliile lor ţăranilor. Când vor face si lorzii d-tale *W atunci sa siail) si sâ vorbim cu ei, deşi eu personal n-am avui onoarea sâ mă asez la mesele lor, nici să mă duc la balurile lor din zma tand se primesc slugile dc tanc srâpani o data pe an si joat.i slugile cu stăpânii (ilaritate, aplauze)... Ai văzut fără să înţelegi această apropiere o data pe an."

Din discursurile d-lui Take lonescu, publicate de d-sa >i de d. Chtistu Negoescu în mai multe volume, lipsesc cele patru menţionate mai sus.

adaptabil, precum este şi pătrunzând totdeauna cu agerime partea personală a situatiilot politice, d. lonescu prin relaţiile sale cu d. Nicu Filipescu se introduce pe lângă Alex. Lahovari, care - mai ales după riposta din Cameră — se simte măgulit de această apropiere şi, recunoscând talentul noului adept, stăruie pentru admiterea sa în Cabinetul L. Catargi, Aici tânărul ministru se distinge printr-o rară aptitudine de asimilare şi ajunge în curând să stăpânească resortul ce-i este încredinţat. Legea organizării Ministerului Cultelor votată în primăvara 1892, a învăţământului primar, promulgată la 18 mai si a clerului mirean la 29 mai 1893, împreună cu fixarea parohiilor de la 5 aprilie 1894, dovedesc o deosebită inteligenţă şi sârguinţă. Astfel d. Take lonescu este mai mult o notă întetesantă decât o notă discordantă în ministerul Lascar Catargi-Carp, şi orce s-ar zice despre acţiunea sa ulterioară în Partidul Conservator (noi vom face mai jos rezerve şi în privinţa amestecului său în chestia transilvană de pe timpul ministerului Catargi), faptul că în cel mai scurt timp a ştiut sâ ocupe un loc de frunte printre oamenii politici ai generaţiei sale, hu se poate tăgădui.

După exemplul inaugurat de Cabinetul „junimist" în septemvrie 1888, şi Cabinetul conservator Lascar Catargi-Carp publica la 4 ianuarie 1892, cu o lună înaintea alegerilor, programul său legislativ drept „platformă elecrorală" prin următorul *apel către alegători* (probabil redacrat de d. Take lonescu), al cărui sfârşit se potriveşte bine cu trecutul politic al d-lui P. Carp:

„Domnilor alegători.

Partidul Conservator, ai căruia reprezentanţi în guvern suntem, cerându-vă încrederea d-voastre, se simte dator să vă arate cari sunt principiile ce vot însufleţi act ivirătea sa.

Dacă nu ar fi acuzaţiunile pe cari patimele politice le asvârlă asupră-ne, am crede de prisos să vă spunem că

suntem pe deplin respectuoşi şi sinceri sprijinitori ai libertăţilor publice şi ai institutiunilor pe care şi le-a dat tara. Trecutul partidului, partea însemnată pe care el a luat-o la întemeierea si dezvoltarea regimului reprezentativ sunt dovezi cari nu se pot recuza; şi astăzi Partidul Conservator, urmărind acelas tel, va căuta să producă în institutiunile noastre roate acele îmbunătăţiri caii sunt menite să asigure si mai mult libertăţile publice, garanţia cea mai puternică a ordinei, fără de care nu este progres.

în acest scop, guvernul va cere votarea unor proiecte de legi cari, regulamentând condiţiunile de admisibilitate în funcţiunile publice şi întărind astfel stabilitatea servitorilor statului, va asigura un mers mai regulat în deosebitele administraţiuni publice.

Libertăţile publice. însă, nu sunt numai un scop, ele sunt si un mijloc. La adăpostul lor trebuie sâ urmărim opera de dezvoltare organică a statului pe toate tărâmurile activităţii naţionale.

l'ără a tăgădui mersul înainte al ţărei în toate timpurile, Partidul Conservator poate afirma, cu o dreaptă mândrie, *că* în anii din urma opera de organizare a statului a făcut pasi uriaşi.

Continuarea acelei munci va fi misiunea noastră, si, după cum multe şi deosebite sunt nevoile naţiunii române, tot astfel pe multe şi deosebite căi se va întinde activitatea noastră.

Administratiunca interioară a ţărei este cea dintâi care are trebuinţă de o reorganizare completa.

loate ramurile administratiunilor publice au fost reformate si îmbunătăţite. Numai administraţia Ministerului de Interne funcţionează încă şi astă7i cu iegi cari nu stau în raport cu dezvoltarea modernă.

Administratiunea Ministerului de Interne ttebuie uşurată de câteva atribuţiuni cari pot fi lăsate administratiunilor locale, astfel ca opera de descentralizare să înceapă de la cap.

Atriburiunile administratorilor locali, prefecţi, subprefect! sau administratori de ordin inretior, ttelmie.se lămurite prin lege: drepturile şi datoriile lor bine precizate.

împărţirea actuală a plâsdor şi a comunelor, astfel cum a fost întocmită ptintr-o lege a guvernului liberal, este inegală şi nepotrivită. Legea judeţianâ şi legea comunală trebuiesc revăzute din punctul de vedere al unei descentralizări înţelepte si a micşorârci unei hiurocraţii costisitoare si nefolositoare. Iu această reformă vom ţine socoteală, ceea ce n-au făcut legislaţiunilc anterioare, de deosebirea radicală oe există între adin'uiîstraţiunea unei mici comune turale si aceea a unor ccnmiri mari de populaţiune.

Pentru ta legile insă să aibă o eficacitate serioasă, trebuie ca să existe şi organe de execuţiune. înfiinţarea geandartneriei va asigura executarea legilor, paza regulamentelor, siguranţa persoanelor şi a averilor.

O cestiune încă care ne-a preocupat, este starea sanitară a populaţiunii noastre rurale. Modul cum este astăzi organizat acest serviciu este recunoscut ca defectuos. Sistemul medicului ambulant este părăsit în parte si înlocuit, pe cât se va putea, prin iratamentul în spitale.

Guvernul va stărui dar sa înfiinţeze spitale treptat în toate plăşile şi în centrurile de populaţiune mai însemnate.

O bună administraţiune are, însă, drept corolar si o bună justiţie.

în acest ordin de idei intră continuarea reformei judecăroreşti începută la 1890.

Suntem cei dintâi cari, cel puţin în mare parte, ani dat justiţia!) iii lor garanţia inamovibilităţii cetutldc con si ncrealizată de nimeni. Voim a completa opera noastră, înrinzând din ce in ce mal mult această garanţie.

Tot asemenea trebuie repede reorganizata justiţia de ocoale, plină de lacune, si reînfiinţară justiţia şi mai poporană, până aci numită comunală, si care nu există decât în aparenţă.

i

Adânc pătruns de marele adevăr că interesele conservatoare alt statului sunt indisolubil legate de armonia dintre diferitele pături sociale, Partidul Conservator a urmărit întotdeauna înălţarea mrulor claselor sociale, şi mai ales a acelor straturi adânci cari reptezintă temelia edificiului naţional.

Pe lângă principiile generale, însă, cari reprezintă ţelurile ideale ce urmăreşte un partid, nu trebuie sâ uităm legitimele interese materiale, a căror satisfacere dă unei naţiuni mijloacele de a fi la înălţimea sacrificiilor ce evenimeniele-i pot impune. In primul rând vom căuta deci ca muncitorii, de la activitatea cărora acîtnă avuna naţională, sâ beneficieze cât se sa putea mai curând de legile votate în favorul lor şi fără cati roadele dorite nu se pot obţine. Aplicarea legii vânzării bunurilor statului, legea creditelor agricole, care va înlesni prin avansuri mijloacele necesare la mutarea noilor proprietari, şi votarea tabelelor de evaluări prevăzute în lege, vor face din 180 000 de agricultori, atâţia gospodari ce vor iubi cu atât mai mult tara lor, cu cât vot fi mai strâns legaţi dc pământul ei.

I egea tocmelilor agricole va câuu să înfrăţească cât se va puica mai mult interesele marei proprietăţi cu buna stare a muncitorilor de pământ şi va corespunde adevărului netăgăduit că marea şi mica proprietate nu constituie decât un tot şi **JU** dreprul la egala noastră solicitudine.

Pe tărâmul culturei practice se impune teforma, de mult aşteptată, a scoalelor de meserii, de agriculrură şi de comeiciu. Rezultatele obţinute pană acuma fiind mai mult teoretice, nu au pus la dispozitiunea meseriaşului român acele cunoştinţe practice, fără care teoria nu rămâne decâi o abstracţiune goala.

Şcolile noastre trebuie sădea drumurilor noastre de fier, dilemelor industrii ce zilnic se înmulţesc, culturei intensive a pământului, personalul necesar pentru propăşirea lor si în acest sens trebuie reformaie programele scoalelor care atârnă de Ministerul Domeniilor.

Pe lângă această reformă, o lege asupra condiției meseriașilor va umple un gol simțit de industria noastră, a cărei dezvoltare merge crescând.

Procedând astfel, credem că ne îndeplinim datoria noastră fata cu prezentul ţi vom aştepta ca noi necesităţi sâ provoace noi măsuri.

Caile noastre de comunicațiune, cu tot avântul ce li s-a dat in anii din urmă, nu mai corespund cu exigențele economice ale ţărei

în adevăr, dezvoltarea considerabili luată de căile noasiie ferate impune ii înmulțire corespunzătoare a şoselelor. Numai cu mijlocul acesta se va putea utiliza toată puterea dramurilor de fier, se va încuraja agricultura în toate unghiurile tarei şi se va aduce la adevăratul ei nivel valoarea funciară, în mal multe locuri depreciată din lipsa de şosele.

Este cert însă că acest tel nu se poate lesne atinge nici cu actuala lege a drumurilor, nici cu actuala organizatiune a iervicielor noastre technice.

Dc aceea vom propune o nouă lege a drumurilor care, prin o rațională coordonare a resurselor de cari dispunem si prin transformarea unora dintr-însele, să ne permită execuțiunea unui program general de lucrări, program azi deja fuat de noi.

Tot asemenea vom propune o lege de organizare a corpului nostru technic. Una din măsurile de căpetenie ale acestui proiect de lege esce întraparea într-un singur ntănuchiu a personalului technic al statului, al Județelor şi al comunelor, realiza»du-se astfel o unitate necesatâ şi personalului şi lucrăiilor.

In fine, am întocmii un proiect dc lege asupra apelor. Nu pretindem prin aceasta a deslega problema cea mare a punerii in stare de plutire sau de navigaiiune a râurilor noastre interne, dar înțelegem a pune primele baze ale acestei opere prin reglementarea regimului apelor.

întru cât privește finanțele, guvernul va menține cu rigurozitate echilibrul budgetului, ea baza cea mai

temeinică a creditului starului, şi va pâstta drept regulă nestrămutată ca toace nevoile serviciilor puhlice să fie întotdeauna acoperite prin resurse normale.

Pe de altă parte vom procede fără întârziere la reforma acelora dintre actualele impozite care reclamă o mai grabnică prefacere, în sensul unei repariițiuni cât mai echitabile a sarcinelor publice si a unui sistem de constatare şi împlinire mai sigur şi totodată mai drept pentru contribuabili; printre acestea vor figura, în prima linie, reforma legii licențelor spre a introduce în aşezarea acestui iniporii o proportiunc mai dreaptă şi a-l face mai lesne de suportat, precum şi revizuirea legii patentelor, spre a o pune în nivel cu dezvoltarea ce a luat comerciul si cu diversitatea profesiunilor ce sunt supuse acestei dări.

Noul tarif vamal va fi aplicat cu stricteia ,şi tezultaielc sale urmâtite cu luare-ammte, astfel ca modificările ce s-ar dovedi necesarii să nu jicnească trebuințele industriei naționale si să sc întemeeie pe o experiență de un timp mai îndelungat.

Creditele agricole vor fi reorganizate pe baza proiectului deja prezentat Corpurilor legiuitoare, pentru ca operațiunile lor să fie puse în concordantă cu legea vânzării bunurilor, lârgindu-ve încă cercul înlesnirilor de făcut agricultorilor mici.

Armata a primit în anii din urmă multe şi serioase îmbunătăţiri. Vom urmări cu stăruință terminarea întăririlor menite a da armatei noastre un spriiin puternic. Vom arma infanteria noastră după sistemul cel mai nou si mai perfecționat, vom efectua reorganizarea cavaleriei, dezvoltând şi producțiunea cailor în tară; vom da trupelor un caiarmauieut sănătos şi rațional.

Ca legi organice voim să reorganijjm statul maior, sâ stabilim pozițiunea oficerilor de rezervă si să completăm organele auxiliare necesare armatei.

Astfel st va completa opera reorganizării puterii noastre armate care, rezemată pe o administrații!ne

cinstită, va da roadele pe caii naţiunea este in diept a le aştepta după sacrificiile ce a făcut?

Orcât de mari ar fi nevoile imediate ale ţărei, pregătirea zilei de mâine nu poate să fie uitată. De aceea creşterea generaţiunilor viitoare este sarcina de căpetenie a orcărui guvern înţelept.

Guvernul conservator, răspunzând unor cerinţe aşa de des repetate, va procede cât mai în grabă, printr-o serie de legi cari vor atinge toate gradele învăramânrtdui, la reforma legii actuale, in Îndoitul scop de a pune legislaţiunea in acord cu starea actuală de lucrun si de a da scoalei naţionale o direcţiune mai apropiată cu cerinţele vieţei moderne.

In învăţământul primai voim să facem *cftiaii principiul obligativităţii,* să fişăm mai bine dreprurilc si datoriile membrilor corpului didactic, să îmbunătăţim si înmulţim şcolile normale de învăţători şi învăţătoare, institutori şi institutoare, şi să asigurăm înzestrarea comunelor cu localuri de scoale.

în învăţământul secundar vom urmări uşurarea si, pe cât cu putinţă, unificarea în pane a programelor scoalelor secundare; în învărâmânml superior completarea universităţii prin reorganizarea facultăţii de drept, astfel incât să râspunzâ vatieloi nevoi ale statului, organizarea agregatiunii si înzestrarea facultăţilor cu catedrele si insti iutiunile pe cari le reclamă progresul ştiinţei moderne.

Modul de recrutare al corpului didactic, prin firea lucrurilor deosebit pentru cele trei grade ale învăţământului, va fi simplificat, astfel încât să se înlăture greutăţile pe cari lc-a dovedit practica sisremului actual, fără a se atinge însă principiul emulatîunii.

învăţământul special şi profesional cere multe şi grabnice îmbunătăţiri, iar învăţământul privat nu-si va putea îndeplini misiunea de a uşura sarcina statului pentru instrucţiunea si educatiunea naţională, până ce o lege nu va reglementa principiul libertăţii stabilii in Constituţiune.

O lege care să reformeze organizaţiunea internă, a ministerului şi să reglemenreze controlul învăţamantului va completa opera ce voim a întreprinde.

Odată cu reforma scoalei va veni şi reforma clerului. Fixând parohiile şi personalul lor, vom putea fi in stare sâ dăm clerului mirean o siniaţiune materială mai potrivită cu înalta lui misiune, iar reforma învăţământului ne va da prilcgiul să facem această ameliorare şi mai serioasă.

Acestea sunt rerbrmelc, pe cari Partidul Conservator le ctede necesare stării de azi a ţărei.

Pentru realizarea lor, România simte mai înainte de toate trebuin(â de pace.

In raporturi dc amiciţie cu toate guvernele streine, România nu poaie să aibă altă politică în afară decât aceea care-i garantează independenţa şi integritatea teritoriului său. Dorinţa de pace, care insufla astăzi toate puterile Europei, este cea dintâi garanţie a acestor mari interese. Pe cea de-a doua tara noastră o are în buna organizatiune a armatei si în patriotismul naţiunii întregi.

^ituatiunca de azi este limpede. Partidul Conservator, întrunit si organi/ac într-un singur mânuchiu. Insuflat dc aceleaşi senumente, condus de o cugetare unica, face o chemate lealã la încrederea ţărei dc la care se făleşte că n-a demeritat.

Adversarii noştri politici au căutat să înnegrească trecutul nostru şi sâ denatureze intenţiunile noastre. Având o încredere fermă în btmul-simţ şi dreapra judecată a poporului român, noi ne prezintâm înaintea d-voastră cu faptele noastre proaspete încă în memoria tuturor si cu făgăduieli pe cari sunteţi siguri că le vom îndeplini, pentru că niciodată nu am promis uiaJ mult decât putem line, mei n-am uitat ceea ce am promis.

Lăstar Catargi, P P. Carp, Alexandru 1-ihovari, Menelas Germani, Alexandru Marghiloman, General 1. Lahovari, C. Olăncscu. Take loncicu

Alegerile din fevruarie 1892 şi cele suplementare dc mai târziu trimit în parlament vreo 50 de membri ai opoziţiei, printre cari d-nii D. Brărianu, D. Sturdza, G. Vernescu, Aurelian, E. Stâcescu, Stolojan, G. Mârzescu, P. Grădisteanu etc. Cu toate acestea se mai găseşte un liberal, care - criticând a doua dizolvare acordată de Coroană aceluiaş ministru de interne - adaogă plângerea că parlamentul n-ar fi adevărata expresie a ţării, plângere mai nainre des auzită, dar care astăzi din norocire pare a nu mai figura în dicţionarul obligatoriu, al opoziţiei. Discursul 110 din volumul de fată răspunde etilicei liberale si aduce tocmai revizuirea Constituţiei făcută sub loan Brărianu ca un argument in contra ei.

Prezidenţi ai Corpurilor legiuitoare în toate sesiunile de la 1892 până la 1895 se aleg d-nii Gheorgbe Gr. Canracuzino la Senat si generalul Gheorghe Manu la Cameră, îar activitatea guvernului şi a parlamentului este mai încordată decât în orce epocă anterioară. Noi vum arăta rezultatele ci, după ce vom fi menţionat câteva evenimente izolate, cate s-au petrecut în vremea aceea şi dintre care tuiul a avut o însemnătate cu totul deosebită.

în ordinea chronologică începem cu ruperea relaţiilor diplomatice între România şi Grecia, întâmplată în octomvrie 1892. într-un proces intentat de familia Zapa înaintea tribunalelor române pentru trimiterea in posesia averii imobiliare lăsate de Evanghelie Zapa în România, dar pe care testamentul o dăruia instituţiei „Olimpicelor" în Atena, intervine atât guvernul elin în calitatea sa de reprezentant al „Olimpicelor", cât şi statul român, care tăgăduieşte iudelor Zapa filiatiunea lor **LU** testatorul si totodată statului străin dreptul de a moşteni imobile în România. Instanţa fiind astfel legată Înaintea tribunalelor noastre prin intervenirea spontană a guvernului elin, este cu atât mai surprinzătoare cererea ulterioară a acestuia de a regula pretenţiile „Olimpicelor" pe cale diplomatică, lăsând tribunalele la o pane. Guvernul nostru mi poare decât să refuze, şi atunci Grecia îşi rechiamâ

ministrul-rezident din Bucureşti şi noi pe al nostru din Atena. Relaţiile nu se restabilesc decât peste patru ani (iulie 1896), guvernul elin părăsind prerentia de a regula afacerea Zapa pe cale diplomatică si readucând-o mai târziu sub o nouă formă înaintea tribunalelor române.

In ordinea internă trebuie menţionată, mai ales pentru urmările ce le-a avut sub ministerul d-lui Dimitrie Sturdza, retragerea din scaun a blândului mitropolit-primat Iosif Gheorghian şi alegerea episcopului Gbenadie al Argeşului tn locul său. Acest din urmă prelat, după arf. 2 din legea sinodală de la 1872, nu s-ar fi putut alege mitropolit, fiind lipsit de riduri academice. Ministrul cultelor însă impune parlamentului abrogarea citatului articol st ridicarea episcopului la cel mai înalt grad al ierarhiei noastre biserîceşri (16 mai 1893), îndoită grcşali, şi prin abrogarea unei legi bune şi prin propunerea unei alegeţi rele.

în contrast cu aceste incidente avem sâ înregistrăm evenimentul cel mai important din cele menţionate aici: căsătoria moştenitoridui prezumptiv al Coroane! cu Principesa Măria, fiica Ducelui Alfred de Edinburg, mai târziu de Coburg, şi a Marei Ducese Măria a Rusiei, căsătorie săvârşită la Sigmaringcn in ziua de 29 decemvrie 1892 (10 ianuarie 1893). Cu o lună înainte parlamentai! votase Principelui Perdinand o dotaţiune anuală de 300 000 lei, reversibilă pe jumătate asupra Principesei Măria.

Binecuvântata căsătorie a dat naştere până acum la patru copii, dintre care doî de sexul bărbătesc. Cel mai în vârstă, Principele Catol, e născut in ziua de 3 octomvrie 1893 la Sinaia, pe pământul României, e botezat în religia ţării şi întrupează astlel în sine unul din idealurile oamenilor noştri politici de la 1857 încoace. Şi ceilalţi copii sunt botezaţi în religia ortodoxă. U Principesa Elisăbeta (născută 29 septemvrie 1894) fusese oarecare ezitare, de vreme cc arc. 82 al Constituţiei, după explicarea dată în constituantă, nu cere religia ţării decât pentru „coborâtorii" în linie bărbătească, şi

pe dc altă parce dogma catolică a tatălui, dacă a devenit mai indulgentă pentru diferenţa de religie între soţi, a rămas intransigentă în privinţa confesiunii descendenţilor. Torus, după stăruinţa d-lui l*. Carp, s-a hotărât botezul ortodox pentru toţi copii, si de acum înainte nu mai poate interveni nici o umbră între tară şi familia regală încr-o chestie asa de subtilă precum este deosebirea religiei.

Dar acum este timpul să recapitulăm rezultatele cele mai însemnate ale activităţii miniştrilor si majorităţilor parlamentare din cei 7/2 ani de la martie 1888 pană la octomvrie 18''5- Va rămânea totdeauna un titlu de onoare pentru regimul conservator că în această epocă turburată în prima ei jumătate prin desele schimbări ministeriale, de care am vorbit, iar în a doua jumătate prin agitările opoziţiei liberale, de care vom vorbi, s-au putut totus înfăptui cele mai importante legi şi măsuri de îmbunătăţire in toate ramurile administrative şi că prin urmare frământările dinlăuntru! partidului, dacă au provenit adeseori din ambiţii personale, n-au pornit niciodată din interese vtdgare şi n-au împiedecat realizarea unui complex de reforme, ale căror binefaceri se simt si se vor simţi din ce în ce mai midt.

Printre aceste trebuie sâ menţionăm întâi stârpirca agiului, rămasă în opinia publică ca meritul ce) mai apreciat al guvernului Teodor Rosetti-Carp şi îndeosebi al ministrului său de finanţe Menelas Germani. Mai multe măsuri bine combinate au dat în câteva luni un rezultat aşa de fericit. S-a regulat din primul moment situaţia dintre guvern si Banca Naţională, oprindu-se conturile curente şi relaţiile Introduse de guvernul liberal, cari avuseseră de efect o circulare nefundată a biletelor de bancă. S-a obligat apoi Casa de depuneri să restituie Băncii Naţionale cele 7 milioane de lei împrumutaţi în contra legii şî cu cari se sporise la Bancă emisiunea a tot atâtor milioane bilete in arară de statute. S-a operat în al tteilea rând retragerea celot aproape 27 milioane de bilete ipotecare; si in sfârşit, la \7 mai

1890, s-a promulgat legea, prin care stocul de argint al Băncei Naţionale se ptescliimbă în stoc de aur. Dar agiul dispăruse încă din primăvara anului 1899, îndată după înlăturarea relaţiilor meşteşugite dintre Banca Naţională si guvernul liberal[1].

Faţă de acest mare rezultat, la care a contribuit deopotrivă concepţiunea teoretică a d-lui P. Carp şi abilitatea practică a ministrului de finanţe, celelalte legi si măsuri ale lui Germani par de mai putină importanţă.

0 excepţie trebuie să facem pentru legea pensiilor promulgară la 10 mai 1890 şi pusă in lucrare la 1 aprilie 1891, lege pe care răposatul finantiar o credea cea mai umană si mai potrivită cu mijloacele noastre (de aceea a şi promulgat-o la aniversara de 10 Mai), dar care în curând s-a arătat aşa de împovărătoare, încât după zece ani a trebuit să fie cu desăvârşire modificată şi redusă în exagerata ei libertate.

Cea mai spornică activitate o desfăşură Ministerul Domeniilor sub conducerea sau inspirarca d-lui P. Carp, care ridică acest resort la însemnătatea ce i se cuvine în tara noastră. Legea vânzării unor bunuri ale statului în loturi mici pentru ţărani, completarea eî prin tabelele de preţuri după deosehirea localităţilor, înfiinţarea fermelor model si legea minelor promulgată la 20 aprilie 1895 sunt reformele de căpetenie rămase dc la d. Carp. Şi modificarea tocmelclor agricole votată în sesiunea 1892-93 se datoreşte iniţiativei sale. Mult comhătuta sa lege asupra meseriilor a fost reluară, deşi denaturată, de urmaşii liberali, şi noi credem că în viitor se va adopta si majoratul în favoarea ţăranilor, adică indivizibilitatea pământului lor, pentru a pune stavilă unuia din efectele cele mai destmerive ale Codului Napoleon, introdus in ţară la 1865.

Printre lucrătile d-lui Teodor Rosetti trebuie să relevăm înrinderea inamovibilităţii la curţile de apel şi la prezidenţii

[1] Vezi în *MnnHond Oficial* discursul cinur de M. Germani in atdinia Senai ului de la 3l1 noemvrie 1 893.

tribunalelor, după legea propusă, de d. Al. Marghiloman ca un pas înainte spre acea separare a puterilor statului, rară de care nu poate dura o monarhie de ordine constituţională. De la d. Marghiloman darează şi ciidîficarea competenţei judecătorilor dc pace.

Din celelalte resorturi, pe lângă legile d-lui Take lonescu enumerate la pag. 65 *(ed. n.* - p. 1056), înregistrăm unificarea infanteriei şi introducerea armei Mannlicher calibru mic sub generalul Lahovari, precum şi aşezarea pierrei fundamentale a podului peste Dunăre la Feteşti în zioa de 9 octomvrie 1880, ministru al lucrărilor publice fiind d. Al. Marghiloman, şi inaugurarea podului terminat după planurile şi sub conducerea inginerului Saligny la 14 septembre 1895, ministru fiind d. C. Olânescu. Tot sub d. Olănescu sc încep lucrările pentru portul de la Constanţa.

O deosebită menţiune merită activitatea lui I.ascar Catargi la Ministerul de Interne, unde se simte permanenta îngrijire a omului practic şi cunoscător de ţară pentru îmbunătăţirea administraţiei. Penitenţiarele, poşta rurală (lege de la 13 iulie 1893), spitalele săteşti, jandarmeria rurală (lege votată în sesiunea 1892-93, la început violent combătută, apoi fără pricepere trunchiată şi in sfârşit din necesitate sporită de liberali) erau obiectele preocupărilor sale, şi mai presus de toate zilnica rezolvire a raporturilor prefectoralc, de cari lua personal cunoştinţă în roate amănuntele lor, da publicului un simtimânt de siguranţă şi funcţionarilor subalterni teama de supraveghere. Sub a sa adminisrraţie, primar al capitalei fiind activul d. N. filipescu, se votează si legea asupra maximului taxelor şi conrributiunilor comunale, cu prilejul căreia liberalii au dat dîn nou răul exemplu de a combate cu învierşunare o lege, pe care tot ei au aplicat-o mai apoi (deşi prin *Voinţa Naţională* de la 25 apr. 1894 se angajaseră anume să o desfiinţeze) şi chiar au exagerat-o în aplicarea ci,

în cazul de faţă opoziţia liberală nu s-a mărginit numai la cuvinte, ci a înscenat şi o mişcare pe stradele capitalei si a contribuit să aţâţe o tcvoltă ţărănească în judeţul Bacău, despte

cari vom vorbi mai jos ca de nişte simptome ale conducerii partidului suh noua şefie a d-lui Dimitrie Sturdza.

în adevăr, în proporţia în care guvernul Catargi-Carp se **arată** tare nu numai prin unirea membrilor săi, dar si prin o activitate consecvent urmărită, speranţa liberalilor de a veni mai curând la putere, deşteptată prin frământările anterioare, scade pe zi ce merge şi neastâmpărul lor creşte. Câtă vreme trăieşte Dimitrie Brătianu, opoziţia nu iese din obişnuitele forme de agitare. Se convoacă la 15 martie 1892 un congres naţional-liberal în capitală[1], se alege un comitet central mai numeros şi un comitet executiv de 11 persoane, în cap cu d. Dimirrie Sturdza, *Voinţa Naţională* (fevruarie-mai 1892) încearcă unele atacuri piezişe în contra Regelui, publică articole de fond cu titluri ca „Mesagiul, providenţa şi Mălinescu", „Coroana si providenţa", „Coroana şi lacheii", se apucă sâ combată chiar activitatea literară a Reginei; dar toate aceste nu au pentru situaţia generală nici o însemnătate.

Lucrurile se schimbă după moartea lui Dimitrie Brărianu (8 iunie 1892) şi după ce cu prilejul unui al doilea congres naţional-liberal, ţinut la Iaşi în 8 noemvrie 1892, câţiva fruntaşi ai partidului întruniţi la un banchet, în absenţa d-lui Stătcscu şi a multor altora, primesc propunerea lui Anastasie Stolojan de a proclama şef pe d. Dimitrie Sturdza, iar ceilalţi partizani - de voie, de nevoie - il recunosc[2]. De altminteri d. Sturdza este si autotul programului cetit la acel congres, un document, în care, după o lungă denaturare a faptelor

[1] Convocarea e semnată de un triumvirat: bolnavul Dimitrie Brătianu îsi asociază pe dd. Eugenie Starescu şi Dimitrie Sturdza, si la semnare d. Sratescu trece înaintea d-lui Stutdza, Se vede cape atunci d. Stâtescu avea încă perspectiva de a deveni scful partidului.

[2] Caractei istice sunt micile deosebiţi între reproducerea convocării de Ia 15 manie si a acoperitei proclamaţi de la *8* nocmviie în *Voinţa Naţionala* şi menţionarea lor în cartea d-lui Stutdza *'Ireiztci de am de Domnie,* sol. II, pag. 314 si 330.

istorice şi o scurta înşirarc a unor idei generale, se găseşte ca singut punct preciz promisiunea de a se aduce Primatul Mitropoliei, Sinodul si facultatea de teologie de la Bucureşti la lasi. Dar în afară de acest program nerespectat, opoziţia naţional-liberală devine sub noua şefie sistematic violentă si se concentrează în tema cea mai indicată pentru tot felul de agitări: în chestia Transilvaniei. De aci înainte chestia numită „naţională" se urmăreşte pas cu pas, se exploatează ptin articole de ziare, prin întruniri publice şi prin discursuri în parlament, iar în jurul ei se grupează celelalte mijloace de turburare cunoscute din trecutul liberalilor, instigarea studenţilor şi a ofiţerilor, aţâţarea mişcărilor pe srradă, punerea în chestie a Regelui şi în sfârşit părăsirea parlamentului. Nu e vorba, o parte a acestor mijloace, deopotrivă condamnabile, fusese întrebuinţată şi de Opoziţia-unită, după ce intraseră în ea liberalii răzvrătiţi; dar cel puţin liberalii Brăticnişti erau consideraţi ca adversari ai demagogiei, dc când loan Brătianu făcuse din ei un partid dc guvernământ monarhic; si acum noul scfnaţional-liheral se grăbeşte să distnigă această iluzie şi aruncă partidul reunit în vechiul văgaş, din care de-abia ieşise.

Chestia Transilvaniei era de mult o temă a ziarelor liberale, încă de pe vremea când C. A. Rosetti vorbea de „crucea ortodoxă" si întrebuinţa Ttansîlvanla ca o ameninţare în contra Ausrriei, iar inspir/arilor lui i se supuneau pe atunci toti partizanii, în cap cu fraţii Goleşti şi Brâtieni[1]. Şi mult mai

[1] Memorabilă a rămas o caricatură de la 1868 întitulată (pe .steagul purtat de Don Quijotc - loan Hratianu) *Luarea Transilvaniei,* în care „marele rabin" C. A. Rosetti, pe un car înhămat cu ţărani, si fraţii Goleşti, într-o pagodă chinezească, sunt precedaţi de fostul ministru de culte Dimitrie Gusri cu o cruce ortodoxă în mână şi urmaţi de ceata liberalilor (A. Treboniu l.aurianu şi Papiu llarianu îmbtăcati ca ciobani cu bâte, V, A. Utechia în costum de paia;ă spaniolă etc), formând astfel *armata năeiunalilorşi* pornind la răsboi în contra Austro-Ungariei. Se zice că inspiratorul caricaturei a fost d. Pette Grădisteanu.

târziu ţîunie 1883), după ce se înfiinţase în Bucureşti Societatea „Carpatii" pentru ajutorarea studenţilor dc dincolo, C. A. Rosetti, ptin agenţi de ai săi, caută să-i dea o direcţie politică pentru scopurile Partidului Liberal[1]. însă felul abrupt al lui C. A. Rosetti, mai mult scăpărător decât stăruitor, toată educaţia lui politică, formată după exemplele revoluţionarilor francezi, nu prindea la românii din Ungaria, şi nici cunoştinţele lui istorice şi ernografice despre monarhia vecină nu erau suficienre pentru o influenţă mai durabilă.

Situaţia ia altă faţă, când d. Dimitrie Sturdza se înfige în chestie. Cu educaţia sa germană, cu neobosita sa activitate, totdeauna migăloasă, dacă nu totdeauna conştienţioasă, cu întinsele sale relaţii personale întreţinute si prin Academia Română, d. Sturdza sc găseşte din capul locului mai apropiat de transilvăneni şi acţiunea sa produce îndată efect. încă sub ministerul lui loan Brătianu trimesese pe un novclist de talent la Sibiiu ca să Înfiinţeze ziarul *Tribuna* (v. voi. III, pag. *65; ed. n.* - p. 738), şi orcât de folositoare ar fi fost acţiunea literară a d-lui Slavici, din sămânţa aruncată prin acţiunea politică a *Tribunei* încolţeşte foarte repede învrăjbirea românilor de peste Carpaţi şi sc transplantează si la ei acel spirit al sectarilor, care înveninează partidele politice din România liberă. în curând se ivesc dincolo de Carpaţi adepţi de ai d-lui Dimitrie Sturdza sub firma liberală, cărora — cu neapărata provocare a unui extrem prin celălalt - li se opun după câtva timp adepţi de ai d-lui Take lonescu sub firma conservatoare, si pe lângă această nenorocită dezbinare se mai răspândeşte printre

[1] l.a mica Societate „Carpatii" ttndenţa n-a izbutit, dar a izbutit la mai importanta „Liga culturală", fundată în anul 1890 tu scopul curat al unităţii ideale a tuuilot tomânilor fără spirit de partid sau de politică militantă, denaturată însă în curând şi ajunsă instrument de agitări „patriotice". Răposatul Vasilie Alexandrescu, numit şi Urecbia, i-a fost multă s'tcmc prezident si d. Periereanu-Buzău casier.

Românii de dincolo ideea că ci au să primească coate directivele lor politice de la partidele de dincoace[1].

Paralel cu agicarea instigată la Sibiiu, Braşov şi Arad, merge agitarea in Bucureşti şi Iaşi. Când la 9 ianuarie 1892 un congres politic al românilor ţinut în Sibiiu ia hotărârea de a prezenta la Viena împăratului Franz Iosef, de-a dreptul şi cu ocolirea guvernului maghiar, un memoriu asupra situaţiei românilor din Ungaria şi când împăratul refuză primirea deputaţiunii, se provoacă printre studenţii din Bucureşti si Iaşi „manifestaţiuni simpatice" pentru românii de dincolo (9 iunie 1892)[2]. Iar d. Dimitrie Sturdza, cu ocazia adresei Senatului, ţine în şedinţa de la 27 noemvrie 1893 şi apoi în cea de la 9 şi 10 decemvrie 1894 două mari discursuri în cari se amestecă făţiş în relaţiile dintre guvernul maghiar şi românii de dincolo.

„Datoria Partidului Naţio nai-Liberal,

afirmă d-sa,

este să caute sâ clarifice o situaţiune atât de dificilă şi de întunecată"

şi, declarând de altminteri că nu trece prin mintea nimenui de la noi sâ cucerească Transilvania, inttă în amănuntele cerinţelor româneşti din Ungaria şi califică politica ungară de „absurdă", „nedreaptă",

„o barbarie asiatică, nedemnă de un popor european."

[1] Acţiunea d-lui Take lonescu în Transilvania a fost întreprinsă fără ştirea consiliului de miniştri, din care făcea parte.

[2] D. Sturdza, în publicarea organizară de d-sa ca secretar genetal al Academiei Române *Treizeci anide Domnie ai Regelui Coral I, !8<>6-I896,* printre faptele si cuvintele Regelui şi adresele Corpurilor legiuitoare, menţionează întrunitile studenţeşti ca evenimente memorabile.

. Apoi face următoarea aplicare a teoriilor sale internaţionale la guvernul român:

„Fără a ne compara cu statele cele mari, fără a ne compara bărbaţii noştri de stat cu bărbaţii popoarelor conducătoare, dar îmi permit să zic că guvernul nostru a trebuit sâ facă ceea ce principele Bismarck a făcut în congresul de la Berlin, unde se ciocneau interese foarte mari. Principele Bismarck a zis: eu am fost samsarul onorabil în această încurcătură. Să sc fi făcut şi guvernul nostm şi sâ se facă şi astăzi samsarul onorabil in această mult necesară împăciuire dintre maghiarii şi românii din Ungaria."

Se înţelege de la sine că guvernul conservator nu lucrează **aşa,** ci îşi dă seamă de marea deosehite ce există între a mijloci **la** un congres chiemat cu consimţimântul Puterilor pentru a aplana nişte anume diferende, si între a-si lua rolul unui samsar nepoftit pentru a se introduce în treburile altui stat cu prilejul chestiei celei mai iritante, a chestiei naţionalităţilor, şi tocmai despre Bismarck este ştiut că s-a ferit totdeauna de a mijloci în favoarea situaţiei politice a germanilor din alte state.

Foarte cuminte dar ministerul Lascar Catargi—Carp păzeşte cu stricteţă rezerva indicară în relaţiile internaţionale şi precizează atitudinea sa cu următoarele cuvinte rostite de prezidentul consiliului în şedinţa Senatului de la 27 noemvrie 1893:

„Fiindcă noi suntem în bune relatiuni cu toate Puterile, precum nu vom primi niciodată ca nimeni să se amestece în afacerile noastre interioare, asemenea nici guvernul nostru nu se va amesteca niciodată în afacerile interioare ale nici unei Puteri."[1]

Faţă cu această atitudine prudentă, d. Dimitrie Sturdza, la sfârşitul discursului său de la 27 noemvrie 1893, uită pană

Vezi în acelas sens discutsul 112 de mai jos.

într-atac convenienţele parlamentare încât vorbeşte de „nemernicia" guvernului conservator. Tonul devine şi mai agresiv, agitarea şi mai aprinsă, după ce 14 delegaţi ai memorandului, trimişi înaintea curţii cu juraţi din Cluj, sunt condamnaţi (15 mai 1894) la închisoare, printre ei si demnul lor preşedinte loan Raţîu. Atunci d. Sturdza ii sfătuieşte să se sustragă de la pedeapsă şi sâ transporte centrul acţiunii lor în Bucureşti. Sfatul dovedeşte atâta lipsă de cumpăt, încât n-ar fi de crezut din partea unui om deprins cu afacerile publice, dacă *Tribuna* din Sibiu n-ar fi publicat mai târziu (noemvrie 1898) textul autentic al scrisorii d-lui Dimitrie Stutdza, în care cetim cu uimire următoarele rânduri:

„Subscrisul

şi cu dânsul toţi bărbaţii, cari veghează şi lucrează în nesniintirea rostului neamului românesc

credem

1-" ar fi o mate si ireparabilă greşeală politică, a se recunoaste legitimitatea verdictului de condamnaiedin Cluj, şi prin urmare, a se supune acesmi verdict;

2-" că se impune ca o datorie patriotică si naţională ca cei condamnaţi la Cluj, să transporte în România centrul activitătei lor în lupta ce susţin pentru existenţa naţionala a românilor din Transilvania si Ungaria...

Bucureşti. In ziua Inâhârei Domnului I8'J4.

D. Sturdza"

Fruntaşii condamnaţi au fost destul de cuminte să nu primească un asemenea sfar, ci s-au supus pedepsei în statul lor, fiind de altminteri graţiaţi - unii mai curând, cei mai mulţi de-abia după 1 *i* luni si 10 zile de închisoare.

Cu atât mai nestăpânită este iritarea d-lui Sturdza. înrr-o adunare publică din sala „Orfeu" 125 septemvrie 1894) ţine faimosul discurs, în care denunţă numerile mandatelor, eliberare

de d. Take lonescu pentru Transilvania, insultă din nou pe unguri, vorbeşte iar de datoria ce se impune guvernului nostru Je a veni în ajutorul românilor din statul vecin şi, fiindcă guvernul nu urmează aşa, nu se sfieşte sâ-l numească trădător'.

Paralel cu manifestările şefului merg excitările organului oficia) al partidului, ale cărui expresii întrec in violenţă pe ale d-lui Sturdza, dacă se poate; din „huni", „barbari", „călăii neamului românesc" nu-i mai scoare pe unguri, şi alături de stigmatizarea „infamiei ungureşti" curg loviturile în conrra „tovărăşiei maghiarsi-conservatoare". *(Voinţa Naţionalii,* dc la II ian., 27 fevr., *2* mart. 1894).

insa agitarea nu se putea mulţumi numai cu vorbele partizanilor, îi trebuiau si ceva fapre. In mijlocul emoţitmii deşteptate si întreţinute prin „chestia naţională", se întrebuinţează, la nevoie se inventează, în toate cazurile sc exagerează orce alt prilej de nemulţumire, he cel mai disparat, numai să poată da loc la rurburări. Asa nechibzuita opoziţie în contra legii maximului comunal atâta la 5 aprilie 18'>3, a doua zi după întrunirea liberalilor din sala ,.Dacia", o mişcare pe stradele capitalei; iar peste un an izbucneşte în judeţul Bacău o mişcare ţărănească sub cea mai fantastică răstălmăcire a „maximului", câteva zile după întrunirea liberalilor ţinută la 3 aprilie 1894 în oraşul Bacău[2].

[1] I extual din ciivâmarc-a d-lui Sturdza dc la „Orreu": „Ptuerca. pentru a rrada interesele naţionale, aceasta e tie.iba boerilor". „Să vedeii. Domnilor, cum merge lucrarea boerilor mai departe, caci nu am sfârşii eu catalogul ttădătilor "

După acest precedent esre explicabil, că si unii din adversarii d-lui Srurd"a (nu numai conservatorij, vazându-L s^himbaiea la fata in momentul ajungerii la purere, l-au apustrofar cu ăttlits strigat de „trâdaioi", si mirarea liberalilor nu este justificaia.

Tini parte-ne, găsim imrebuintarea exeesis ului tuvânt deplorabilă si la d. Sturdza si la atlversarii săi.

- Vezi ulrimele pagine ale volumului de tată, discursul 3 13.

De altă categorie si lăsând din nefericire urme mai durabile, cel puţin în cugetele tinerei generaţii, a fost participarea d-lui Dimitrie Stutdza la mişcarea politică a studenţilor. După o vechie deprindere, Partidul Liberal caută să implice si de astă dată studenţimea în agitarea chestiilor zilei Îndeosebi în chestia naţională; articolele de fond ale *Voinţei* vorbesc de „iubiţii studenţi", de „tinerimea cea mai ilustră", care „smulge admiraţiunea ţării" şi se întrec în epitete linguşitoare la adresa unor inteligenţe prea fragede. La 8 aprilie 1893, aniversarea morţii lui C. A. Rosetti, sub pretextul unui pelerinaj la mormântul lui (după venirea la guvern a d-lui Sturdza mormântul şi aniversata au rămas ignorate), ti mulţime de liberali se adună împreună cu reprezentanţii unor societăţi studenţeşti in curtea maiorului Fănuţă, de unde pornesc prin strada Clemenţei spre Palatul Regal, deşi ordonanţa poliţiei oprise din legitimă precautiune trecerea procesiunii pe dinaintea reşedinţei Regelui. Iu capul procesiunii, intre coroana clubului liberal si două coroane ale societăţilor studenţeşti, păşeşte insuş d. Dimitrie Sturdza, care se ia la discuţie cu procurorul pus înaintea cordonului de infanterie pentru paza ordinei, şi de-abia după a tteia somaţiunc se retrage de la calea oprită şi merge prin strada Colţei la cimitirul Belit, unde tine discursul său politico-funcbru, intercalat intre discursul studentului Mircea Petrescu de la Asociaţiunea generală"' şi a studentului Stefinescu de la „Unirea" universitară, tar *Voinţa Naţionala* (10 aprilie) numeşte guvernul „criminal şi faţă de armată şi faţă de naţiune".

Cine-şi aducea aminte — şi desigur studenţii o ştiau - cum acelaş d. Dimitrie Sturdza ca ministru de culte fusese cel mai straşnic păzitor al disciplinei şcolare şi cum dase în judecată chiar pc profesorii G. Mârzescu şi M. Tzoni pentru manifestările lor politice, trebuia să primească impresia că guvernarea ţării prin nisrc oameni ca Lascar Carargi, Petre Carp şi Alexandru Lahovari era o asa de grozavă calamitate publică, încât îl făcea

ped. Sturdza să-şi iese din fire şi sâ se pue chiar alături de nişte studenţi în capul unei contravenţiuni poliţieneşti.

Scenele din strada Clementei se repet la 8 aprilie al anului următor 1894, de asta dată fără d. Dimitrie Sturdza, dar cu steagul albastru dăruit studenţilor de fetele din Sibiiu, desigur nu pentru a servi in România la demonstraţiile unui partid politic in contra altuia.

Când la 14 septemvrie al aceluiaş an, cu prilejul întoarcerii mai multor studenţi dc la un congres ţinut în Constanta, unde s-a discutat cu aprindere chestia transilvană şi Ia care au luat parte şi câţiva studenţi din Ungaria, guvernul — de altminteri prin măsuri puţin chibzuite - vrea să oprească o manitesraţie nocturnă la statua lui Mihai Viteazul, se întâmplă între setgenţi şi manifestanţi un conflict urmat de o năvălire a studenţilor în contra edificiului poliţiei. *Voinţa Naţională* de a doua zi laudă pe învăpăiaţii tineri şi srigmatizcazâ „infamiile săvârşite de poliţie", si când studenţii anunţă pentru 18 septemvrie o întrunire publică în sala „Dacia", în care să-si arete plângerile lor in contra poliţiei şi totodată vederile lor în chestia transilvană, comitetul executiv al Partidului Naţional-Liberal. care convocase pentru acecaş zi o adunare in sala „Orfcu", o amâna pe dumineca viitoare, motivând amânarea anume prin „reznluţiunea studenţilor universitari de a ţine în capitală o marc întrunire publică''. In acea dumineci după amânare ţine d. Lfimitrie Sturdza discursul cu acuzarea de trădare si cu denunţarea mandatelor, despre care am vorbit mai sus; iar eroii mişcărilor snidenţcsti sunt îmbrăţişaţi ca membri ai partidului şi recompensaţi cu funcţii premature îndată după venirea d-lui Sturdza la putere[1].

' Guvernul liberal a introdus si obiceiul de a rine un număr de studenţi univcniun iu solda politiei - fapt dezonorant ii pentru studenţi şi pentru guvern. **AJ** *ii* timpul sâ inciMczi orce implicare a studentului în frământările politice.

Din nenorocire şi o pane a conservatorilor crede că trebuie sâ imire/e acum vechia demagogie liberală.

In atmosfera aprinsă prin agitarea tinerimii universitare se introduce la începutul anului 1894 o altă agitare, aruncată tot într-o tinerime uşor dc înflăcărat: demisionarea colectivă a ofiţerilor de cavalerie. Din cauza lipsei lor de instrucţie specială, ministrul dc răsboi le numise inspector pe generalul de infanterie Cantilli, dc la a cărui asprime aştepta îndreptare. Această numire, precum şi trecerea unor ofiţeri de stat-major din artilerie la cavalerie deşteaptă multe nemidtumiri şi dă celor doritori de turburări prilejul de a îndemna pe ofiţerii de cavalerie să se retragă din armată în număr destul de mare pentru a înfăţişa mişcarea ca o demonstraţie militară. Sc ţin întruniri tainice, se trimit în ascuns emisari, se iscălesc înscrisuri pe onoare, şi la 29 ianuarie 1894 peste o sută de căpitani şi locotenenţi îşi înaintează cererea de ieşire din armată, probabil cu ştirea, dacă nu după îndemnul unor superiori, cărora ministrul de război le acorda o încredere neîntemeiată. Mulţi din cei coalizaţi îşi retrag; mai pe urmă demisia, dar la patrusprezece li se primeşte pentru a statua un exemplu şi a feri armata de primejdioasa molipsire. însă generalul Cantilli e strămutat la comanda diviziei din Dohrogea, în locul său devine inspector generalul de cavalerie Băicoianu, d. lacob Lahovari se vede obligat să iese din guvern şi, după un interimat de câteva luni ţinut dc însuş L. Catargi, generalul C. Pocnaru este numit ministru de războ i (12 iunie 1894).

Atitudinea opoziţiei naţional-liberale fată de demonstraţia ofiţerilor trădează convenţa. Cu 9 zile înaintea izbucnirii d. Costică Stoicescu dezvoltă în Cameră o inrerpelare „asupra neajunsurilor si relelor din armată". Contrasuri dintre interpelaut si chestiile milirare face să nu se prea ia lucrul în serios. De-abia prezentarea însăş a demisiilor trezeşte îngrijirea administraţiei centrale, iar interpelările ulterioare ale d-lor Nicolae Flevaşi Dimitrie Sturdza (3 şi 4 fevruarie 1894), pe arunci strâns uniţi, dau faptului toată gravitatea sa politică. Si pe când *Voinţa Naţională* (2-24 fevr.) publică articole cu titlul „Armata şi regimul personal", numind demisionarea ofiţerilor o „hotărâre demnă", „un act de abnegatiune si de curaj" şi cerând rechiemarea în armată a celor demisionaţi, d. Dimitrie Sturdza convoacă şapte dumineci de-a rândul adunări publice, motivându-le anume prin demisia ofiţerilor, în privinţa cărora la a patra întrunire (6 martie, în sala „Dacia"), aruncă în public cuvintele: *.Jirmata tot ca noi gândeşte",* şi *Voinţa* notează „aplauze entuziaste"[1].

Dacă nenorocitul epizod militar de la ianuarie 1894, care aduce aminte tristele antecedente liberale de la 1866, 1870 şi 1875, nu a avur urmări mai rele, trebuie să o mulţumim pentru primul moment energiei guvernului Lascar Catargi, iar mai târziu înţelepciunii Regelui, care a împiedicat partidul d-lui Sturdza, ajuns la guvern, să-şi îndeplinească temerara promisiune de a reprimi în activitate pe ofiţerii demisionaţi. Răzvrătiţii au rămas în rezervă şi nu li s-au putut oferi ca răsplata decât nişte funcţii civile pe la poliţiile şi primăriile liberale şi nişte locuri pe la fabrici.

Conducerea neizbutitei mişcări pare a fi fost luată în mână[2] de redactorul *Voinţei Naţionale* G. C. Cantacuzino

[1] Si d. Dimitrie Sturdza este astăzi (oct. 1903) ministru de răsboi.

[2] Ofiţerii demisionaţi protestează în *Voinţa* de Ia 25 fevruarie 1894 în contra bănuielii că ar fi fost îndemnaţi de „instigaţiuni politice", dar mai târziu unul din ei le mărturiseşte (sezi *Epoca* dc la 27 aprilie 1898). însă lucrul se întrevede cu destula claritate din cele arătate mai sus, la care se adaogă discursul d-lui Emil Costincscu - astăzi ministru de finanţe ÎJ) cabinetul d-lui Dimitrie Stutdza —, ţinut în şedinţa Camerei de la 14 martie 1898. în acest discurs, după ced. Costincscu citează din *Voinţa Naţionala* încurajările date ofiţerilor demisionaţi şi promisiunile de a-i reprimi în armată prinţi-o lege specială şi a le considera vechimea, întreabă pe d-nii G. C. Canracu/ino si Dimitrie Sturdza: „De ce aţi înşelat pe acei oameni, pe acei ofiteti de frunte? Din două una: sau în momentul când aii luai angajanienttd, stiati eă nu se poate tealiza, şi atunci eraţi înşelători: sau nu soati, ctedeati luctul posibil, şi atunci nu sunteţi oameni de stat - si nu meritaţi să staţi acolo unde staţi". (Erau atunci pe banca minisiei iala.) - Acesie cuvinte se adresează atât d-lui G. C. Cantacuzino,

(Rifoveanu). Ceea ce o indică si mai care este împleticirea arricolclor in favoarea ofiţerilor demisionaţi cu atacurile reînnoire în contra Coroanei. De mult încă, într-o scrisoare deschisă adresată „M. S. Regelui" şi publicată în *Voinţa* de la 8 fevruarie 1892 sub propria semnătură G. C. Cantacuzino. acest fruntaş liberal, profitând dc remiterea unui bilet destinat altui Cantacuzino pentru plata unor servicii electorale patronate de poliţie, zice Regelui:

> „Am transcris aici. Maiestate, conversaţia iuta cu cetăţenii poliţiei, nu peittvu edificarea M. Voastre, care ştiţi cum s-au fac tir *din ordinul M. Voastre* alegerile, dar pentru ca să fie in înalta cunoştinţă a M. Voastre, că si noi ştim cum s-au făcut,"

ierminându-şi scrisoarea prin cuvintele

> „Cu umilinţă recomand pielea mea Maiestăţii Voastre."

Aceste fuseseră scrise la începutul luptei de opoziţie, despre care am vorbit la pag, 86 *(ed n.* - p. 10691. Mai târziu, în prunul an al şefiei d-lui Dimitrie Sturdza, atacurile în contra Regelui încetează; acum insă, simultan cu mişcarea militară şi cu agitaţia studenţilor, reîncep. La prima întrunire publică ţinută de lîherali în chestia ofiţerilor demisionaţi (13 fevruarie 1894), d. M. Pherekydc .,în numele partidului" vorbeşte despre Rege în asa mod, încât Beizadea Dimitrie Chica se vede silit să protesteze *(Voinţa* de ia 20 fevruarie). Numeroasele articole ale *Voinţei Naţionale în* contra „regimului personal" şi în contra „Havanei la Palat" se termină la 1 martie printr-un „apel către Tara" şi prin ameninţarea:

cât iă d-lui L)imitrie Sturdza, despte cari d. Costincscu zisese mai na intt: „Ati ştiut numai câţiva de acest fapt, intâi d. Cantacuzino, apoi si d. Sturdza... N-ari consultai comitetul, nu s-a dezbătui asupra faptului nici înainte, nici după producerea demisiunii; *l-ati fxl-L.it.it singuri!"*

> „Regele să-si aleagă, nu vocştesă se desfacă de asasinii săi; Poporul n>mân este stăpân pe el si dator să-şi cjoiascâ O altă soartă"[1].

Exerciţiile de stil semnate sau patronate de G. C. Cantacuzino Rifoveanu sunt în curând răsplătite de d. Dimitrie Sturdza prin admiterea sa ca ministru de finanţe în Cabinetul formar la 4 octomvrie al anului următor[2].

Dacă am mai vorbit aici de atacurile liheralilor în conrra Coroanei in anii dc la 1892 la 1894, nu este pentru Însemnătatea lor reală, căci aceasta dispăruse împreună cu ultimii anridinastici: N. Blarcmberg sfârşise printr-un ultra-regalistn ministerial, radicalul d, G. Panu era pe calc de a deveni dinastic până la absolutism, şi unicul pattid de principii republicane - socialiştii - căutau prilejul de a se desfiinţa singuri şi de a trece la d. Snirdza, numai să fie la putere, in această privinţă progresul ţării era îndeplinit, autoritatea personală a Regelui definitiv statornicită, si rămânea numai ca simtimântul dinastic să fie ocrotit şi în

[1] Pavana aceea, cu cate *Voinţa* ataca pe atunci familia regală in cele mai felurite combinări de stil („tara piere de rătari şi in palat se joacă pavana!" „Sfârşitul pavanei e vărsare de sânge" ere), e un joc de origine spaniolă, obişnuit la curtea ftanţei de prin secuiul al 16-lea. Principesa noasttă Maria, cu predilecl lunile sale artistice si in dorinţa dc a mai varia balurile Palamlui (despre cai i este ştiut că nu sunt date pentru petrecerea Curţii, ci pentru apropierea societăţii şi animarea tomerrului), introdusese în iarna 1893-94 vechiul joc cu imitarea costumelor timpului.

[2] Reînceperea atacurilor în contra Coroanei la 1894, autorizate acum de şeful partidului, coincide cu apariţia volumului 1 al memorielor Recelui (Suittgan. la Cutia, 1894). unde la pag. 23Ş si 236, intr-o scrisoare a Regelui cătie Principele Anton de Hobenzollern, se zice despre d. Dimitrie Stutdza: „Sturdza este acum {iarna 1867-1 868) un adversar al lui Brălianu, el vede lucrurile în colori foarte negre şi nu le poate judeca din depărtate LI se tine de scoală lui loan Chica, care vrea să îndeplinească lucturi mari cu miiioncc mici si se teme de loait măsurile energice."

cugetele generaţiei viitoare. însă am semnalat atacurile liberalilor ca o ultimă rămăşiţa a unei rele deprinderi, cu atât mai condamnabile la 1894, cu cât nu se putea scuza nici măcar prin aparenta unei convingeri, ci prevestea din contră celălalt extrem, în care avea să cadă liberalismul d-lui Sturdza, îndată ce va ajunge la guvern: linguşirea exagerată, tot aşa de dăunătoare pentru educaţia poporului nostru ca şi atacurile antidinastice.

Când dar la 1894 liheralii, impresionaţi de propriele lor cuvinte, nădăjduiesc tâ au intimidat guvernul şi imr-o interpelare a d-lui N. Fleva se Încearcă să o ia dc sus, energia cu care îi asigură Lascar Catargi că va şti să păzească ordinea, îi potoleşte, si liberalii nu mai încearcă sâ traducă în fapt exuberanţele lor stilistice.

Văzând d. Dimitrie Sturdza că nu izbureşte nici cu studenţii, nici ai ofiţerii, nici cu mişcările în contra maximului, nici cu ameninţările în contra Regelui, ia din arsenalul partidului ultima armă: părăsirea parlamentului. Objectiunilc în contra acestei tactici, care îrt tară la noi a ieşit totdeauna in defavoarea celor ce au încercat-o, lc-am rezumat cu altă ocazie (în discursul 61 din voi. 111; *id, n.* - p. 829-845). Aici trebuie sa adăogăm, că si pretextul invocai a fost de astă dată mai slab decât orcând. *D.* Dimitrie Sturdza, ca toţi imitatorii, caută să înlocuiască originalitatea ptin exagetare, şi astfel aplică şi ultima încercare a opoziţiilor nerăbdătoare la cazul cel mai nepotrivit, la legea minelor d-lui Carp. Foloslndu-sc de un paragraf asupra proprietăţii subsolului, căruia ptintr-o interprerare arbitrară îi consrruieste o contrazicere cu Consrituţiunea, d. Srurdza atacă legea ca o lovitură anticonstituţională si antinaţională, cotwo.teă numeroase adunări puhlice in ..apicală si in provincie {18 dec. 1894-2 fevr. 18>">5L redactează de Anul Nou IS9S un apel către „cetăţeni", in care Ic face declararea sinistră, că „ordinea morală, constituţională si naţională este răsturnată

în patria noastră", apoi - când ajunge proiectul in discuţia publică a Senatului - mai tine în Bucureşti o „mare întrunire **a** partidului", iar când legea votata de Senat este primită si de Cameră, toată opoziţia (37 deputaţi si 19 senatori) se retrage din parlament (15 aprilie 1895), angajându-se cu solemnitate înaintea ţării să repare pretinsa ştirbire adusă Constitutiunii, îndată ce va veni la putere. Guvernul răspunde la provocările opoziţiei prin imediata promulgare a legii.

Ieşirea liberalilor din parlament nu numai că n-a produs nici un efect asupra guvernului, dar - ca toate (acricile greşite - s-a răzbunat în contra autorului ci; pe de o parte a contribuit, după ce d. Sturd?a fusese 3 ani la guvern, să-i dea - din punct de vedere constituţional - ultima lovitură prin neputinţa sa de a obţine de la Cameră modificarea legii minelor, pe de alta 1-a silit în chiar forma sosirii sale la guvern sâ renege teoria şi tradiţia liberală, precum vom arăra îndată.

Căci schimbarea regimului era mai apropiată decât o prevedeau liberalii în acel moment, şi ea s-a întâmplat - nu prin opintirile opoziţiei, nici prin vreo gresală a miniştrilor, ci de astă dată prin o înţeleaptă aplicare a sistemului constituţional din partea guvernului. La 1 octomvrie 18'5 tegimn! conservator durase şapte ani y jumătate, cu patru ani mai puţin decât cel liberal al lui loan Brărianu; dar în privinţa acestuia părerile erau unanime, că fusese prea lung. Dacă ministerele efemere de câteva luni sunt fără folos, nici ministerele prea lungi nu par a fi compatibile cu mohilitatea spiritelor noastre, şi dc câte ori sc apropie sfârşitul legal al celor patru ani prevăzuţi în art. 66 din Constituţie ca maximul duratei unei Camere de deputaţi, se naşte întrebarea despre sfârşitul ministerului, cel puţin ca oportunitate. Din acest punct de vedere mandatul Camerei conservatoare- alese la fevruatie 1892, expira la fevruarie 1896, după cum interpretau unii, sau între 15 fevruarie si 15 noemvrie 1895, după cum interpretau alţii. Argumentul in favoarea mai scurtei durate era că

principala misiune a Camerei este fixarea budgetului anual, prin urmare o legislatură de 4 ani insemnează votarea a 4 budgete, si deoarece Camera conservatoare discutase in martie 1895 al 4-lea budget, care era acum lucrător pe anul 1895-96, nu i se mai putea prelungi existenta de la 15 noemvrie 1895 înainte până la fevruarie 1896, în care timp ar fi fost chiemară sâ se ocupe de ai 5-lea budget. Inconvenientul devine mai simţitor, dacă admitem împreună cu încetarea mandatului Camerei şi schimbarea regimului. Ar fi fost în contra bunului-simţ ca ministerul liberal să intre în funcţie de-abia la fevruarie 1896, adică după ce budgetul pe 1896-97 ar fi fost alcătuit de Camera conservatoare si regimul liberal condamnat sâ administreze statul pe un an dc zile — nu după propriele sale vederi finantiare, ci după vederile adversarilor săi'.

Dar în afară de această controversă, activitatea desfăşurată sub regimul conservator de la martie 1888 încoace, numeroasele legi discutate şi votate întt-un timp relativ scurt, produseseră un fel de saturaţie a spiritelor. Simptomul ei aparent era slăbirea disciplinei în majoritatea parlamentară. Chiar prezidenţii începuseră să devie sau să redevie şovăitori, generalul Manu cu ocazia unei modificări a legii electorale în contra bătăuşilor, d. G. Gr. Cantacuzino cu ocazia legii minelor; iar când ministrul |ustiţiei, d. Marghiloman, ordonă urmărirea câtorva funţionari din Galaţi, bănuiţi de abuzuri, un organ conservator, inspirat de d. Nicu Filipescu, îl atacă pe motivul procedurei urmate cu această ocazie şi intră într-o polemică violentă cu alt organ conservator, care susţine pe d. Marghiloman. în asemenea împrejurări, proiecrele de legi plănuite de guvern pentru organizarea meseriilor, pentru descentralizatea comunală, pentru o mai departe întindere a inamovibilităţii magistraturei, se cuvenea cu atât mai mult să fie amânate, cu cât importanţa lor cerea o maî lungă pregătire pentru aplicare. Cu alte cuvinte: o schimbare de regim devenise oportună.

* Vezi mai jos discursul 113 la adresa, unde raportorul majorkaui propune 4 ani hudgetari, cunlorm cu părerea opoziţiei liberale exprimată prin A. Stoloja».

Vor fi fost desigur muhi conservatori, cari niciodată n-ar fivoit sâ părăsească puterea de bunăvoie; dar unii din miniştrii Stârnesc pentru retragerea spontană a Cabinetului, punând astfel interesul general deasupra satisfacţiilor personale şi **conformâRdu**-se spiritului constituţional, pentru care alternarea partidelor la guvern este o condiţie esenţială din cele **mai folositoare,** în conrra închipuirii unor şefi de partid, cari **vâd** ţara in primejdie, dacă nu sunt ei la putere.

> Astfel ministerul Lascar Catargi îşi prezentă demisia la 3 octomvrie 1895 şi d. Dimitrie Sturdza sc vede in sfârşit chiemat să formeze Cabinetul. A **doua** zi, fără un moment de ezitare, sefial naţional-liberal isi alcătuieşte lista ministerală, despre care vom vorbi în volumul următor, şi primul său act de guvern este o dezminţire a teoriilor liberale, pe temeiul cărora ministerele conservatoare fuseseră pană acum combătute ca „regim personal", ca „ministere ale Palatului". Dna din teorii **a** fost astfel formulată de d. Nicolae lonescu în şedinţa Camerei de ia 25 noemvrie 1888: „Nu este politic şi constituţional să se **ia** miniştrii afară din reprezentaţiunea constituţională a ţării", — regulă pe care a înfrânt-o d. Dimitrie Sturdza prin părăsirea colectivă a parlamentului, în urma căreia şi-a expus partidul de a fi chiemat la guvern nu ca reptezentând ţara legala, ci numai pe temeiul unui decret al Regelui contrasemnat de Lascar Catargi.

După a doua teorie liberală, mai exagerată, guvernul nu trebuie numai luat din parlament, ci trebuie chiar indicat de o majoritate parlamentară si apoi numit de Rege; căci toate puterile statului emană de la naţiune (art. 31 din Const.), iar Adunările legiuitoare sunt directa ei reprezentare fată **de** Coroană.

Credem inşi că la noi preponderanra Coroanei întru chiemarea partidelor şi persoanelor la guvern e rezultatul slăbiciunii alegatorilor, şi până când nu vom izbuti să-i facem pe aceştia mai independenţi, trebuie să ne mulţumim cu acordul, fie şi ulterior, între Coroană si parlament.

Orcum ar fi, d. Dimitrie Sturdza, îndată ce i-a venit la îndemână, s-a grăbit sâ înlătute interpretările constituţionale ale partidului său, şi opoziţia conservatoare de la octomvrie 1895, mai cuminte decât cea liberală din trecut, nu a întrebuinţat in contra d-lut Sturdza, arma retorsiunii si nu l-a întâmpinat cu strigatul: „guvern personal, minister al Palatului!" De atunci încoace a dispărut încă una din confuziile, cu care se ameţea opinia publică a tinerii monarhii constituţionale.

Momentul, în care d. Dimitrie Sturdza ajunge astfel la guvern, este un moment solemn. Atitudinea ce o luase în opoziţie, însărcinase Partidul Naţional Liberal cu două misiuni din cele mai măreţe: în politica internă repararea şi restituirea pactului fundamental al rării pretins violat pun legea minelor, în politica externă schimbarea „nemernicei" direcţii a ministerului conservator si îmbunătâtiiea situaţiei românilor din Ungaria. Dacă una din aceste misiuni nu era pricepută în însemnătatea ei decât de cei ce erau pătrunşi de ideia dreptului ca a unui fundament dc stat, iar pentru majoritatea puhlicului rămânea cu atât mai indiferentă, cu cât liberalii depreţiaseră de mult vorba dc „violare a Constitutiunii" ptin abuziva ci întrebuinţare: din contră chestia transilvană intrase, poate acum pentru prima oară, în minţile tutulor oamenilor, aprinsese Îndeosebi întreaga tinerime din România liberă şi deşteptase atâtea speranţe în inimile românilor din imperiul vecin, încât toti împreună priveau cu cea mai încordată atenţie la primele acte de guvern ale noului sefliberal.

Căci d. Dimitrie Sturdza nu era cel dintâi venit printre compatrioţii săi. încăruntit în trehile statului, unul din puţinii cari mai rămăseseră de pe timpurile Divanurilor

ad-hoc, distins - dacă nu prin o inteligenţă strălucită, dar desigur ptin o neobosită sârguinţâ în studiarea actelor istorice **ale** românilor şi prin deplina cunoaştere a situaţiei politice din Austro-Ungaria şi Germania: când un asemenea om, după un **asemenea** trecut, cu asemenea cunoştinţe, lua o asemenea atitudine într-o chestie de trei ori seculară, ca cea transilvană: toată lumea, nu numai partizanii săi, nu numai tinerimea uşor inflamabilă, toată lumea onestă şi patriotică se putea aştepta **la** o schimbare hotărâtoare, la o fază până atunci necunoscută de mândrie naţională şi de izbândă in politica română.

Vom vedea in volumul utmător, cum a îndeplinit d. Dimitrie b'curdza marea misiune naţională şi internaţională ce şi-o atribuise.

DISCURSURI PARLAMENTARE
1888-1894

78

Râspuns la trei întrebări deosebite
(Restaurare de biserici. Demisia profesorului Dr. Asaki.
>: **Răscumpărarea monopolului pulberelor)**

(Şedinţa Camerei de Li 2 aprilie 1888)

Ministerul din acei timp

T. G. Rosetti, prezident ţi interne
P. P. Carp, externe
T. Maiorescu, culte si *ad-interim* domenii
Men. Germani finanţe
Al. Marghiloman, justiţie
A. B. Ştirbei, lucrări publice
GeneralC. Rarozzi, răsboi

în una si aceeas sediură a Camerei, de la 2 aptdie 1888, noul ministru al cultelor vede obligat să răspundă dc trei oii la întrebările ce-i sunt adresate. Dacă reproducem >i ateste cuvinte zise numai în treacăr, este pe de o parte din motivul explicat în prefaţă, iar pe de alta din cauza interesului cr-l au uneori asemenea notiţe ca semne ale preocupărilor timpului.

A
Restaurarea a două biserici

Ministru! cultelor ţi instrucţiunii publice, 7 Maioresru* D-lor deputaţi, pentru credirul de 700 000 lei care s-a votat, am avut onoarea sa vă dau explicările cuvenite în secţiuni; acest credit

era pentru lucrări făcure si pentru lucrări angajate; era dar o regulare de plată din trecut, cu singura deosebire a celor 31 000 lei pentru restaurarea aşa-numitei catedrale din Botoşani, dar şi această sumă era promisă, oarecum moralmente angajată într-un moment solemn, adică îndată după jnarele incendiu, care a bântuit Botoşanii.

Cât pentru biserica, pe care cu drept cuvânt onor. deputat de la Craiova o numeşte unul din cele mai vechi şi mai interesante monumente, biserica Sf. Dimitrie din Craiova, mă voi infbfma chiar luni. şi dacă in adevăr este vreun credit disponibil pentru acea restaurare, dacă este numai la dispoziţia puterei executive de a executa ceea ce legislativa ar fi decis, arunci în campania acestui an se va face lucrarea. Odată ce ţara a dat fondurile, nu eu voi lăsa un minut măcar în întârziere lucrarea trebuincioasă unei biserici de importanţa celei din Craiova.

B

Demisia profesorului Dr. Asaki

Dr. Cantemir. D-le preşedinte, rog pe d. ministru al instrucţiunii să binevoiască a ne spune care este cauza pentru care distinsul nostru profesor de la facultate, d. dr. Asaki a demisionat.

Ministrul cultelor şi instrucţiunii publice, T. Maiorescu. D-lor deputaţi, in ziua în care am intrat în minister, am găsit o petiţie subscrisă de d. Asaki prin care-şi prezintă, fără a arăta motivele, demisia; nu s-a luat încă nici o hotărâre în privinţa aceasta. Mă voi pune în Înţelegere cu d-sa si cu colegii d-sale de la facultate, şi în urmă voi avea onoare sa dau onor. interpelator toate luminile ce le cere.

P. Grădisteanu. L-a tras la efir comisiunea budgetară.

Chestia profesorului Asaki mai vine incâ o dată în discuţia Camerei, pe la levruatie ISR'J (vezi mai jos discursul 94) cu prilejul unei noue părăsiri a catedrei din partea sa. Cât penuu demisia de la manie 1888, ea a fost retrasă în urma intervenirii personale a ministrului de culre. Ceea ce făcuse pe doctorul Asaki să ia în primul moment hotărârea de a părăsi Bucureştii, era rolul ce-l jucase în ultimile zile ale ministerului liberal când cu cercetarea împuşcării uşierului dc la Cameră în ziua de ÎS martie 1888. (Vezi voi. III, pag. *79, ed. n.* - p. 74".) Guvernul lui I. Brătianu dorea sâ implice opoziţia în instrucţia asupra omorului şi pentru aceasta ar fi trebuit ca glonţul, care a cauzat moartea uşierului, să fi fost de revolver, deoarece se constatase că unii deputaţi din opoziţie veniseră cu revolvere la Cameră. Din contră opoziţia susţinea câ glonţul fusese dînrr-o puşcă de soldai, după comanda unui agent al guvernului care voia cu orce preţ sâ producă o intimidare a opoziţiei; se respândise chiar bănuiala că glonţul fusese destinat d-lui Nicolae Fleva, care urca în acel moment tteptele initârii în Cameră.

Sn această controvep.1 instrucţia a cerut părerea unor medici, printre cari dr. Asaki, şi a unor experţi-negustori de arme. Cei din urmă au declarat glonţul provenit din puşcă de soldat, medicii au fost împărţiţi în părerile lor: pe când unii s-au pronunţat asemenea in sensul experţilor-negustori, dr. Asaki a admis posibilitatea pnsvenientei glonţului dintr-un revolver. Pe drept sau pe nedrept, aceasră părere a doctorului Asaki era suspectată de complezenţă pentru guvernul lui I. Brătianu, şi siruaţia profesorului devenise cu atât mai penibilă în momentul căderii cabinetului liberal.

C

Răscumpărarea monopolului pulberelor

La începutul volumului de faţă se arată, cum ministerul de la 23 martie I 888, înainte de a dizolva parlamentul liberal, obţine încă votarea budgetului pe 1S88-1889 si a unor legi urgente rămase de la **1.** C. Brătianu. Printre acestea era şi legea pentru aprobarea convenţiunii cu răscumpărarea monopolului pulbereior

si a fabricei Lâculete de la concesionarii belgiani, al căror reprezentant la încheerea convennunii fusese autorul scrierii de faţă, pe atunci nici deputat, nici cu vreo altă influenţă oficială. D. Nicolae Fleva profiră insă de prezentarea legii în chestie pentru a face, după vechiul obicei al unui fel de opoziţie, insinuări personale si a cere amânarea ei ca un „act de delicateţă".

Ia observările d-lui Fleva răspunde discursul următor:

Ministrul cultelor si instrucţiunii publice, T, Maiorescu. D-lor, când am auzit că se anunţă discutiunea acestui proiect de lege, m-aiii dus de pe banca ministeriala, fiindcă nu voiam sa iau nici o parte, nici la discuţie, mei la tot ce se va face în această privinţă. Cu mai multe săptămâni în urmă, înainte de a fi putut fi vorba de actuala mea situaţie politică, ca simplu advocat privat am subscris în numele concesionarilor această tranzacţie. N-am luat parte după aceasta, si sper că nimeni din d-voastrănu presupune contrarul, la nici o lucrare oficiala, nici direct, nici indirect. Am fost chemat ieri petittu a da lămuriri într-o secţie, şi acele lămuriri le-am dat in ceea ce priveşte cunoştinţa ce o avusesem ca un om privat în momentul când am încheiat acea tranzacţie, adică la **6** fevruarie, dar nu m-am amestecai deloc în dezbaterile chestiei şi am părăsit secţia.

Eram, d-lor, şi acum în anticameră, când mi s-a spus că d. Fleva a citat numele meu, şi dacă mi s-a reportat bîne. l-a citat mirându-se cum această convenţie, fiind subscrisă de mine ca om privar, c acum adusă în discuţia Camerei, cu fiind miniştrii?

D. N. Fleva. Am zis că, în ajunul închiderii acestei Camere, care nu e pusă nici cum în curentul afacereî şi când se pretinde că nu e nici o comunitate de veden între guvern şi majoritare, când deja este anunţată disoluţiunea Camerei, ar fi un act dc delicateţă şi către guvern şi către ţară ca sâ se amâne votarea acestui proiect de lege relativ Ia o tranzactiune în care figuraţi si d-voastră.

D. ministru al cultelor si instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Mulţumesc d-lui Fleva că este aşa de gelos pentru mine in chestii de delicateţă. Dacă dar chestia e pusă pe acest teren, atunci d-sa mă obligă a-mi exprima si eu părerea asupra ei.

Nu e aşa, d-lor deputaţi, că eu ca om privat, aveam voie **să** exercit profesiunea de advocat şi să susţin pretutindeni interesele acelea ce mi sc păreau că sunt drepte de susţinut? Da. Asa fiind, la mine, om cu desăvârşire prisat. au venir din partea Ministerului de Resbel, atunci încredinţat ministrultii-prezidcnt I. Brătianu, doi advocaţi ai statului, d-niî M. Schina şi Vasilc Brătianu, care mi-au spus următoarele: suntem într-un proces care ţine de mult între concesionarii pulberelor si Ministerul **de** Resbel, in privinţa fixării premiilor anuale cu cari să se vândă pulberea la particulari; din cauza neînţelegerii asupra acestei fixări, concesionarii, cari se găseau oarecum violentaţi **de** măsurile luate de fostul ministru de resbel, general A. Angelescu, încetaseră chiar cu lucrarea şi ministerul se afla in oarecare dificultate faţă cu contractări de a-şi procura praful de puşcă în o formă regulată, si astfel acei doi advocari au făcut apel la mine pentru împăcarea acestei neînţelegeri. Ki mi-au zis că ministrul-prezident Brătianu vrea să ia fabrica aceasta asupra statului pentru motivul că nu e prudent în genere si nu e prudent mai ales în actuala situaţie a Kuropei, ea tocmai fabricarea prafului de puşcă al armatei române să fie lăsară in mâni străine. în particular d. advocat Vasile Brătianu, pentru care am o deosebită considerare, s-a adresat la mine nu atât ca advocat, ci ca tomân si in intetesul târci.

Ce ar fi făcut onor. Fleva, dacă ar fi fost în locul meu? Sunt convins că ar fi zis *da,* ca sî mine, la acest apel dc împăciuire, fâcur mai ales cu acest accent din partea d-lor V, brătianu si M, Schina. .'si daţi-mi voie sâ adaug, că eu am primit cu atât mai mult a intra in această tranzacţie, cu cât la discutarea şi ,1 la subscrierea ei nu eram depurat, nici nu-mi pusesem candidatura, lucram cu desăvârşire că om privat.

N. Fleva: Cer cuvântul în cestiune personală.

T. Maiorescu, ministrul cultelor si instrucţiunii publice: Mergând apoi la MinistcruJ de Resbel, am întrebat: ce voiţi să faceţi? Şi ce voiţi de Ia mine? - Voim să luam înapoi tot privilegiul, tot monopolul ce l-a avut până acum fabrica, pentru ca să intrăm noi in stăpânirea fabricei şi a monopolului vânzării; iar d-voastră să interveniţi ca sâ faceţi pe concesionari să consimtă la aceasta în condiţiile pe cari minisrerul poate să le ofere. Am răspuns: o voi face, şi am şi făcur-o.

Am insistat la clienţii mei ca să consimtă, le-am pus în vedere că la caz contrar nu o vor scoate la capăt, că din momentul în care se află în aşa dificultăţi cu Ministerul de Resbel, nu o să aibă sfârşit bun întreprinderea lor ş. c. 1.

Am izbutit la aceasta, fiindcă şi concesionarii se găseau desperaţi de greutăţile ce le făcuse generalul Angelescu, şi în acel moment (ianuarie 1888) sc afla faţă cu atotputernicia ministrului de răsboi loan Brătianu. Şi astfel mi-au dat autorizare de a încheia tranzacţia şi mi-au trimis şi o scrisoare, prin care arătau că preţul ce-î costă pe ei fabrica, este de 2 600 000 franci. Eu, care nu am în obiceiul meu procedările obscure sau piezişe, am dus acea scrisoare, aşa cum am primit-o, ia ministrul de răsboi d. loan Brătianu, care in acei timp era emoţionai dc ceea ce se agita în privinţa generalului A. Angelescu.]ntr-o scurtă întrevedere, nici de 2 minute, d. Brătianu mi-a spus că a făcut anchetă si cercetări şi că ministerul nu poate da decât 1 600 000. Eu i-am răspuns că nu discut cu d-sa, si am telegrafiat concesionarilor că acesta este ultimul preţ ce li se ofere. După multe greutăţi, mi s-a răspuns: da, suntem siliţi, nu avem ce face, încheie tranzacţia. Am fâcttt-o. Acum toate celelalte amănunte. în ce mod vrea actualul Minister de Răsboi să reguleze tranzacţia mai departe, aceasta nu mă priveşre pe mine, căci vă puteţi închipui că de la 6 ianuarie, adică din ziua subscrierii tranzacţiei rolul meu a încetat,

lată, onor. d-le fileva, poziţia mea în această chestie.

Eu nu am avere moştenită, poate mi-ar fi plăcut si mie sâ o găsesc de-a gata agonisită de părinţii mei; eu am muncit si muncesc, şi nu-mi lipseşte mândria de a mă şti independent prin proprielc mele puteri. Am fost silit să mă ocup de meseria — pardon, fiindcă eşti si d-ta advocat; voi zice mai politicos: — dc *profesiunea* de advocat, pe care o ai şi d-ta. Orce advocat mai ocupat, precum eşti si d-ta, se va glsi în orce moment, în care va intra într-o funcţie administrativă, într-o relaţie oarecare de interese private fată cu statul; sau că va fi având procese pendente în contra domenielor sau în contra altor ministere, sau că va fi încheiat vreo tranzacţie sau altele de asemenea. Apoi cari din d-voastră advocaţii nu ati avut sau nu aveţi procese în contra statului sau în conrra domenielor?

N. Fleva. Nu vă fac nici o incriminare.

T. Maiorescu, ministrul cititelor şi instrucţiunii publice. Aceasta este ceva firesc. Ce voieşte acum d. Fles a? Voieşte că. dacă m-am întâmplat eu sâ fiu advocat în acea tranzacţie subscrise, voieşte că, dacă internul ţărei, ce-l va explica mai bine ministrul de răsboi, reclamă numaidecât să nu fie pulberea armatei noastre în mâni străine, acest proiect de lege, care nici nu a fost prezentat de noi, si fie amânat şi pulberile statului tomân să rămână în nehotărâre pentru acest motiv? Sâ rămână armata română in această privinţă nesigură, fiindcă acum două luni, când eram om privat, s-a întâmplat sâ iscălesc eu o ttanzacţiunc?

Apoi delicateţă penttu delicateţa, iertati-mâ; n-aş voi să întrebuinţez un cuvânt prea tare, dar o asemenea argumentare ar fi aşa de absurdă încât nici nu merită o mai departe discuţie.

Atât aveam sâ zic ca chestie personală a mea; de altminteri daţi-mî voîe să fac ceea ce am făcut la începutul acestei discuţii, sâ mă duc în odaia de alături, fiindcă eu ca ministru nu vreau să iau nici o parre la discuţia acestui proiect de lege, deputat n-ani onoare sâ fiu, si prin urmare n-am nici un cuvânt mai mult sâ vâ zic.

79

Pentru validarea alegerii unui socialist

(Şedinţa Camerei de la 7 noemvrie 1888)

Majoritatea secţiunii Camerei însărcinata cu verificarea alegerilor judeţului Iaşi propusese suspendarea validării dlui I. Nădejde, ales in balotaj la colegiul 3 de Iaşi în contra dlui G. M. Buiueliu, amic al guvernului, şi numirea unei anchete parlamentare. In contra acestei păreri vorbeşte:

T. Maiorescu, ministrul cultelor si instrucţiunii publice. D-lor deputaţi, dacă ar mai fi în acest moment un coleg lângă mine pe banca ministeriala, aş fi preferit sâ vorhesc de pe o bancă de deputat. Vă rog dar sâ primiţi vorbirea mea ca venind din partea unui deputat, pentru că ştiu că guvernul nu rrebuic să se amestece în chestii de validare sau invalidare a deputaţilor.

Al. Kogălniceanu. Banca ministerială nu poate interveni în chestii de validare.

N. C. Aslan. Nici direct, nici indirect.

T. Maiorescu, ministrul cultelor. Nu stiu, dacă d. Kogălniceanu susţine că nu pot vorbi nici ca deputat?

Dacă tiu să vorbesc ca deputat în această chestie, este pentru că am cetit în ziare atribuindu-mi-se nişte cuvinte ce le-aş fi zis în privinţa alegerii d-lui Nădejde in secţia, din care aş !î tăcut parte pentru cercetarea alegerii. Tiu să declar că aceste cuvinte ce mi se atribuie contra d-lui Nădejde nu sunt exacte.

Eu din contră rog pe onor. Cameră să binevoiască a valida alegerea d-lui Nădejde. Pre cât am văzut, cele mai multe alegeri s-au validat; au rămas a sc mai cerceta numai trei sau patru, din aceste trei sau patru două privesc pe singurii doi socialişti ce-i avem in mijlocul nostru. Orce motive piau/ibile s-ar fi dat în secţiune penttu cererea invalidării - şi desigur, fiindcă a fost o majoritate în secţiune care a cerut anchetă, trebuie să fie motive de oarecare valoare — nu s-ar putea totus şterge impresia generală, când s-ar invalida numai aceşti doi deputaţi, că a fost o preocupare de intoleranţă politică faţă cu ideile sociale ale d-lor Nădejde şi Morţun.

Fiindcă însă este ştiut că există în ţară un număr de alegători în colegiul III, cari sunt partizani ai ideilor reprezentate prin dd. Nâdejdc şi Momim fiindcă este necontestat câ asemenea idei au găsit o expresie sub forma alegerilor: ele sunt şi în drepr să fie reprezentate în Cameră. Şi eu voi adaogă: mai bine este să fie socialiştii reprezentaţi aici în parlament, decât priit agitări afară din parlament. (Aplauze,) -Si dc aceea vă rog să binevoiţi a valida alegerile d-lor Nădejde şi Morţun.

Camera a şi validat alegerea d-lui 1. Nădejde, cate era în chestie; dar pe a d-lui V. G. Mortun, care a vetiu mai târriu în discuţie, a invalidat-o si a deJarat vacant colcpul lll de Roman.

80

Asupra gradaţiunii salariilor corpului didactic

(Şedinţa Camerei de ta 26 noemvrie 1888)

Ministerul din ace! timp

Cu deschiderea parlamentului în toamna 1888, după. alegerile din octomvrie al aceluias an, s-a introdus in ministerul Teodor Rosetti acea discutabilă modificare, despre ale cărei peripeţii vorbeşte expunerea noastră istorica diii jvag, 32. Astfel Cabinetul la cpixa discursului următor şi a celorlalte până la 29 martie 1889 inclusiv, era compus in următorul mod:

T. G. Rosetti. prezident fără portofoliu,
G. Vernescu, justiţie,
Genera! G. Manu, răsboi,
P. !'. Carp, citeine,
Al. Lahovari, domenii,
T. Maiorescu, culte,
Prinţul Al. Ştirbei, interne,
Men. Germani, finanţe,
AL Marghiloman, lucrări publice.

Vivacitatea atacurilor, te încep indată în contra guvernului întreg şi a fiecărui ministru în parte, sunt unul din simptomele situaţiei precare a cabinetului si al frământărilor Partidului Conservator de atunci.

în ceea ce priveşte discursul de mai jos, el este răspunsul la o interpelare a d-lui C. Dobrescu (Argeş) asupra inegalităţii ce exista încă în aplicarea budgetară a legii gradaţiunii la salariile corpului didactic, şi este caracteristic că cea dintâi preocupare despre ale scoalelor din partea unui deputat „liberal-democrat", fost învăţător, priveşte lefurile profesorale.

Ministrul cultelor si instrucţiunii publice, T. Maiorescu. D-lor, plângerile d-lui interpelatot asupra nepotrivirii între budgetul instrucţiunii publice şi între legea gtadaţiunii profesorilor sunt întemeiate. în adevăr, aşa cum găsim budgetul alcătuit de la intrarea noastră în minister (căci budgetul era făcut în comisia budgetară a fostei Camere, deşi a fost votat *en bloc* sub ministerul nostru), cele mai multe cifre de salarii ale corpului didactic nu se potrivesc cu legea jtnormativâ pentru salariile corpului didactic.

\ Iată o stare de lucruri ce trebuie să dispară. Este inadmisibil să se facă o lege organică pentru fixarea salariilor, şi rocmai bugetul care este punerea în lucrare a fixării salariilor, să vie să contrazică legea organică votată ad-hoc.

Cauza care a făcut însă ca în buget să nu fie respectată legea gradaţiunii, este greutatea finantiară.

Iată cum stă chestia: legea instrucţiunii publice din 1864 la art. 387 zice: învăţătorii după 12 ani de serviciu vor avea r salariile lor primitive îndoite; şî dacă admitem că trebuia să sc r aplice acest principiu de la punerea în vigoare a acelei legi, adică de la 1865, atuncea la 1877-1 venea momentul în care toate salariile deodată să se fi fost îndoit. înţelegeţi imposibilitatea de fapt în această procedare faţă cu starea noastră bugetară, sâ vie deodată in un an bugetar sâ se propue îndoirea turulor Ierurilor. Faţă însă cu multa stăruinţă ca să sc dea satisfacere acelui drept acordai prin legea instrucţiunii publice, guvernul din 1883 a făcut ceea ce se numeşte acum „legea pentru fixarea şi gradarea remuneraţiilor membrilor corpului didactic"*. Legea este promulgată la 6 martie 1883 şi

s-a pus în lucrare la 1 octomvrie 1883. însă dispozitiunile ei se vedea că sunt prea îngreuetoare pentru buget; este mai întâi fixat acolo ci orce învăţător sătesc să aibă ca salariu, primitiv 90 Ici pe lună, orce Institutor urban 225 lei pe luni (pană acum avea cam 200 lei şi învăţătorul sătesc 60 lei); orce profesor de seminar, de externat secundar, de scoale reale să aibă 280 leî, orce profesor de gimnasiu clasic si de liceu 360 lei, iar profesorii de universităţi 500 lei pe lună.

Al doilea s-a zis: dacă vreun membru al corpului didactic în acel moment al aplicării legii are o leafa mai marc, dreptul la această lealâ să fie respectat; al treilea: că după această normă de lefuri, de DO lei pentru învăţătorii săteşti, de 225 pentru institutori şi asa mai departe, să sc socotească gradatiunea, adică după fiecare 5 ani de serviciu să se sporească salariul cu 15%, şi această gradatiune să se repete de patru ori, asttel încât gradatiunea să ajungă la un plus de 60% după 20 de ani de serviciu.

Acum, d-lor deputaţi, principiul aşa pus in lege, se prezenta foarte avantajos pentru corpul didactic: cine avea mai mult decât atât în momentul acela, i sc păstra; cine nu avea, i se promitea. Insă punerea în lucrare imediată atunci în octomvrie 1883 sau cel puţin la noul buget din aprilie 1884, ar **fi** însemnat o imediată înscriere în buget a unui plus dc peste 2 000 000 lei pe an. Se vede că aceste 2 000 000 nu s-au găsit, câcî legea nu s-a aplicat în buget. S-au putut înscrie numai cific mai mici: pentru gradatiune găsesc chiar in bugetul astăzi lucrător cifra special afectată de 1 616 000. Gradatiunea se înţelege că creşte din an in an. aşa încât pentru anul acesta va trebui sâ fie intn>dus un alt spor de 154 000 lei, şi S-ar face o cifră de 1 770 000, rămânând lucmrile încă în statu-quo, adică cu salariile după cum stau în buget, prin urmare mai mici decar în lege.

Dacă am înscrie si gradatiunea si salariile după lege, atunci ar mai trebui o altă cifră de 844 000 lei, adică cu noul spor al gradatiunci 1 milion, cu care nu s-ar face nici o şcoală mai

mult prin sate, nu s-ar cumpăra nici un instrument, nici o hartă, nici o bancă mai mult penttu scoale, ci s-ar spori numai lefurile existente.

Dacă însă comisiunea bugetară, delegatiunea d-voastre, va crede ca este bine să se facă aceasta şi dacă va găsî mijloace pentru a o face, atunci înţelegeţi că nu este nimic mai plăcut pentru un ministru al instrucţiunii publice decât să zică: am dat compleră satisfacere corpului profesoral, însă am văzut, d-lor deputaţi, un fel de deosebire de curente în această Cameră. Aud pe mulţi din d-voastre cerând economii, si aud pe alţii cerând creaţiunile cutare şi cutare in buget.

Aşa, de exemplu, ceea ce cere onorabilul d. interpelaror, V-am arătat că se traduce într-un mai mult in buget. Ieri auzeam o altă propunere de la un onorabil deputar ca să se crie un alt milion in buger pentru teatrul de la Iaşi; alt deputat cere ca să se înscrie *a* anuitate de 30 000 lei, anual, care corespunde la o emisiune de 650 000 lei, pentru subvenţionarea Ateneului; este apoi interpelarea d-lui Micescu pentru îmbunătăţirea stătii clcnduî de mir, ceea ce ar însemna, după regularea parohiilor, o sumă de 3 milioane pe an. Vedeţi, Că dorinţele tututor sunt ca să sc fată îmbunătăţiri, dar este evident că vor trebui sâ se Însumeze toate cererile şî să se vadă, la comisiunea bugetară, ce se poare realiza fără sâ se dezechilihreze bugetul.

Revenind acum la întrebarea onor. interpelator, răspund; nu cred Că starea noastră bugetară ne va permite să înscriem în afară dc orce alte Îmbunătăţiri pentru şcoală, in afară dc orce şcoli noue de creat, un milion de lei mai mult peste ceea ce este astăzi în buget numai pentru lefurile profesorilor. Pe de altă parte, aveţi dreptate să ziceţi că între lege si între aplicarea bugetului nu trebuie să fie deosebite. Este neiertat ca sâ fie favoruri de cari, cu drept cuvânt, vă plângeţi, adică pentru unii din membrii corpului didactic să se facă îmbunătăţiri de salarii şi pentru altiî sâ nu sc facă; vasâzică, o

modificare de lege aşa încât să se puni în deplin acord cu bugetul, esre trebuincioasa, şi voi avea onoarea să prezint onor. Camere o asemenea modificate; *V* al doilea, orcum va fi de făcut modificarea, o măsură egală in gradarea drepturilor trebuie să fie aplicată la toţi membrii corpului didactic. Aceasta o promit şi o voi supune aprobării d-voastră prin proiect de lege si prin buget.

81

Răspunsuri după o interpelare relativă la clerul mirean

(Şedinţa Camerei de la 26 noemvrie 1888)

Deputatul liberalC. Micescu isi dezvoltă o interpelare adresata ministrului de domenii şi de culte „în privinţa soartei preoţilor de mir", de care de altminteri liberalii nu se ocupaseră în cei 12 ani ai guvernului lor precedent. După ce a răspuns Alex. Lahovari, pe atunci ministru al domeniilor, de la care interpelatorul cerca si dea din moşule statului „o porţiune de pământ preoţilor, din fondul căreia ci sâ trăiască", răspunde si

T. Afaiomai, ministrul cultelor şi instrucţiuniipublice. D-lor deputaţi, eu voi fi si mai scurt decât colegul meu de la Domenii.

Legea pe care o cete d, Micescu, legea de îmbunătăţire a soartei clerului mirean, este legată de deliberările Sfântului Sinod.

După spiritul legii constitutive a Sfântului Sinod, episcopii eparhioţi numesc şi revoacă pe preoţi. S-a arătat in Sinod că a crescut prea mult numărul de preoţi şi că o parte a râului vine din concurenta a prea mulţi aspiranţi la puţinul salariu cc-l poate da comuna rurala.

Sfântul Sinod este în momentul de faţă in cercetarea unot măsuri de propus pentru remediarea acestei stări, adică pentru fixarea şi reducerea numărului parohiilor; prin urmare. Şi reducerea treptată a numărului preoţilor.

Aceasta trebuie să fie întâi făcută de Sfântul Sinod, şi nu o poate face altcineva decât Sfântul Sinod.

După ce va fi odată fixat atât numărul parohiilor, cât şi numărul preoţilor de fiecare parohie, vom avea o bază pentru calcularea totală a cifrei cenire pentru îmbunătăţirea salariului. Şi reroMrra acestei lucrări, precum şi combinarea ei cu mijloacele finanţiare, toate acestea vor fi supuse deliberărilor d-voastre.

Acum însă intervine în această discuţie Mihail Kogălniceanu si zice între alrele:

„Nu aş putea primi ca sâ aşteptăm ce va face Sinodul. Cu părete de rău, cu durere constat cum că legea Sinodului, aşa cum s-a făcut, n-a produs roadele aşteptate şi că o reformă marc trebuie introdusă in organizarea Sinodului Acea reformă s-a proiectat în divanul ad-hoc până în punctele cele **mai** mici de reprezentanţii, de membri ai Sinodului, din cari cel de pe urmă supravieţuitor e eruditul, ortodoxul episcop de Roman (Melchisedec). D-lor, trebuie să introducem în Sinod elementul preoţilor dc mir, şi dacă ar fi cu putinţă, eu, cât pentru mine, as introduce si clementul mirean. Orcâr s-ar rice. între elementul călugăresc şi intre elementul preoţilor de mir există o duşmănie mare.

M-am plâns de multe ori mitropolirului reposat Calinic Miclescu. îmi pare râu că trebuie să vorbesc rău de dânsul, dar era om prea de lume, prea alerga pe la gâri in întâmpinarea celor mari, ca si mai aibă timp să se ocupe de clet. Actualul mitropolit (losil Cheorghian) e un adevărat preot, dar mă tem cum tâ nu e destul de ajurat pentru ca sâ facă din reforma Sinodului şi îmbunătăţirea eterului, ceea ce aşteaptă ţara întreagă şi chiar orrodoxă.

Nu trebuie dar noi **să** aşteptăm mulr de la Sinod; dar trebuie odată să se tină **Luvântul** ce s-a dar tării in această Adunare şi să se ia iu serios această cestiune; trebuie să ne îngrijim dc preot, care se aflâ în cea mai tristă poz.itiune.

Mi' ah. şi care nu mai are acea autoritate morală ce trebuie să o aibă un preot.

Eu sunt deplin convins că prin îngrijirea pe care vedem că o are d. ministru al instrucţiunii publice, va înţelege şi rolul te esre chemat ptcorul sâ joace în ţaţă la noi. Eu dar îl rog să nu se uire la formalităţi si într-o astfel de reformă să nu se uite nici la greutăţi, ci să se puna îndată pe lucru, fără să aştepte ce va veni de la Sinod."

I.a aceste observări răspunde

D. ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, T, Maiorescu. Siestia pusă pe acest târâm, adică dacă trebuie modificată legea Sinodului, e cu totul alta decât acea pusă de onor, d, interpelaitor, şi e o chestie ce nu o vom deslega în această seară'. ...tiă când este însă legea actuală în vigoare, să-mi permită ...St' d. Kogălniceanu să-i spun ca eu nu pot admite o călcare a unei legi în vigoare.

I:j- Legea de constituire a Sinodului la art. 19 lasă fixarea parohiilor la propunerea Sinodului, se înţelege cu aprobarea posterioară â Camerelor, iar la art. 11 lasă ministrului cultelor Sinod, numai un vot consultativ.

Vrea sâ zică, după organizarea Sfântului Sinod, Sinodul care are să fixeze eparhiile, trebuie să fixeze întâi parohiile şi înainte de a fi vorba de o lege bugetară pentru preoţii de mir, ttebuîe să se facă mai întâi regularea parohiilor. Sezisat, cum s-ar zice în franţuzeşte, Sfântul Sinod încă în sesiunea de primăvară, se ocupă si acum cu parohiile; lucrarea sa sper că ^ fi terminată în zilele aceste. înainte însă de a ieşi din Sinod, ^ nu pot face nimic; căci mai întâi numărul preoţilor în ^Wcţiune atârnă de la acea lucrare a Sinodului. După art. 24 *l legii Sinodului, protoereii şi proistosii se numesc si se destituie *numai* de către mitropolit! sau episcopii eparhioţi.

' Vezi si voi. I, disc. 5, pap 112 *{eil. n.* - p. 7R) şi voi. III, disc. 6", 356 et sqq. *ed. n.* - p. 923 şi urm.

Urmează dar ca tot episcopii sa sc ocupe mai întâi şi de gradele inferioare ale preoţilor de mir, in a câtor numire şi schimbate ministerul asemenea nu sc poate amesteca după legea astăzi in vigoare. Competinţa lui ar începe numai la partea financiară, care pentru protoiereî aduce cu sine necesitatea recunoaşterii lor de către minister.

Când va fi vorba să se reformeze legea, după cum cere d. Kogălniceanu, atunci poate vom ajunge la o mai mare influenta a societăţii laice asupra acestor lucruri, l'ânâ atunci, dari-mi voie sâ rămân după spiritul legii în bună înţelegere cu Sfântul Sinod care, trebuie să o recunosc, îşi dă cea mai mare silinţă sâ propue o soluţiunc acestei teforme foarte urgente.

Apoi se amestecă în discuţie, ca de obicei, d. Nicolae lonescu, fără ca să aducă vreo lămurite, şi după d-sa ia din nou cuvântul Mihail Kogălniceanu, care Ia zisele sale de mai sus adaogă următoarele:

„Negreşit că d. ministru are datoria să apere S-tul Sinod, dar eu am Înainte de toate sâ mă constitui apărător al societăţii şi trebuie sâ exprim regretul ce am de a vedea cum că Sinodul astlel cum este compus, nu mai poate sta. chiar pentru salvarea sa, a clerului si chiar a religiunii noastre.

Noi ţinem la ortodoxie, este religiunea părinţilor noştri si o vom apăra chiar în contra acelora cari sunt puşi în capul ei si nu ştiu sâ o apere, vom da bani, pentru că speranţa este în religiune, şi religiunea trebuie sâ fie în contact cu populaliunea noastră.

D. Maiorescu at trebui să stie că nici unul din miniştri de sub Cuza-Vodâ nu şi-ar fi pus ştreangul iu gât casă facă legea secularizării averilor monastiresti, lege în contra căreia erau şapte puteri, dată noi am li sruii ce întrebuinţare avea să ic facă de acele fonduri, întrebuinţare pe care nu voi să o mai califíc. Animaţi de cele mai bune inientiuni, noi am secularizat acele averi ca să facem bine, ca să servim biserica, scoală, spitalele.

şi in loc dc aceasta fondurile monastiresti s-au întrebuinţat la echilibrări budgetare si adeseori la cheltuieli destrăbălate sau netrebuincioase.

Aşadar. înainte de toate, să ne aducem aminte câ averile monastiresti au fost date de bătrânii Domni şi boeri ai ţării, şi adeseori de oameni cari nici nu aveau drepruri în aceasta ţară, pentru biserică, penttu scoală, pentru spital. La asemenea cheltuieli trebuia să fie întrehuintate aceste fonduri.

n:
•iisş.

De aceea, eu vă zic, d-lor, ca a venit timpul ca sa faceţi aceste imperioase îmbunătăţiri. Dacă d-voastre vă dati înlături, vom lua noi această iniţiativă. Cu noi bătrânii se vor asocia aţâţi tineri energici, ztloţi de progres, si vom voia cu toţii nouile legi pe cari le reclamă societatea. Vum vedea atunci dacă S-tul Sinod va avea sâ zică ceva, dar eu cred, din contră, câ ne va fi recunoscător; căci mă cred dator să declar aci că nu S-tul Sinod este catisa de nu s-au votat până acum accsie legi cari ar fi trebuit sâ fie de mult votate, ci noi, puterea civila, cari, pentru ca să ne complăcem reciproc unii altora, am votat multe cheltuieli deptisos, refulând altele din cele mai folas.ir.aare."

D. ministru alcultelor siinstrucţiunii publice, T Maiorescu: D-lor, aţi fost martori la rezerva intenţionară, din partea mea, cu care am căutat sâ nu dau acestei discuţiuni o mai mare proporţie decât credeam câ era în spiritul d-lui interpelator. Dar dv. sunteţi suverani de a da chestiei întinderea ce voiţi. Nu vă miraţi dar, dacă vă mai iau şi eu câteva minute ca sâ răspund; căci asa cum â prezentat chestia celebrul nostru adversar în cazul de fată, d. kogălniceanu, nu se poate bine susţine anume de d-sa.

Cum: Mic. care simt la minister de 7 luni, mie să-mi "npute celebru] **rijjjc'"'";^'** prin faptele sale istorice d. Kogălniceanu,**J&jţţtfP** fţmşiijfcc^**flKva** pentru clerul de mir? **Dar** d-sa care h* ad*uh**ţh** înijfefţfriŞiârei? (Aplauze).

Arunci, când a luat averile mănăstireşti în administrarea statului, la 1864, de ce nu a făcui d. Kogălniceanu, ceea ce d-sa cere numaidecât acum? Atunci era momentul cel adevărat! S-au secularizai atâtea averi mănăstireşti, averi rămase de la moşi şi strămoşi, destinate a se cheltui pentru întrerincrea bisericei şi a scoalei; la secularizare d. Kogălniceanu era atotputernic; de ce nu a făcut d-sa ceea ce îmi cere sâ fac eu acum?

Auzi, în ţara aceasta s-au secularizat averile bisericeşti hărăzite în interesul cultului bisericesc si şcolar, şi d. Kogălniceanu nu s-a gândit atunci sâ facă o casă speciala, în care să se păstreze o pane din aceste averi secularizate pentru îmbunătăţirea clerului şi a scoalei, şi s-au aruncat toţi banii în casa generală a statului spre a servi la te miri ce alte cheltuieli, adeseori luxoase; si d-ta, d-le Kogălnicene, mă întrebi pe mine de ce nu fac eu aceasta acum, după 24 de ani? Iar d-ta, care ai mai fost ministru de interne şi de externe si sub d. Brătianu, d-ta, care or la guvern, or în Cameră, n-ai găsit vreme să te ocupi în timp de 24 ăni cu această chestie, mă întrebi pe mine, venit la guvern de câteva lunî numai, de ce nu rezolv eu chestia foarte grea a îmbunătăţirii clerului de mir?

Am terminat. Scuzaţi-ma, dar trebuie să spunem lucrurile după dreptate; şi nu oameni de autoritarea d-lui Kogălniceanu să vină astăzi şi si mai facă, când e membru în opoziţie şt neresponsabil, încercarea de a ne pune în luptă cu episcopatul român.

Eu, d-lor, în înţelegere cu episcopatul, caut sâ rac ceea ce trebuie să se facă pentru îmbunătăţirea clerului de mir; si am găsit dîn partea Sfântului Sinod toată bunăvoinţă pentru aceasta. Nu eu, zic, mă voi pune în luptă cu dânsul numai după dorinţele d-lui Kogălniceanu. Dacă voi putea sâ aduc îmbunătăţire împreună cu episcopatul, o voi face; numai în ziua când aş dobândi convingerea că episcopatul nu voieşte îmbunătăţirea clerului **mirean,** atunci mă **voi** adresa de-a

dreptul la d-voascră. Astăzi însă sunt convins de bunăvoinţă **ce o are** Sfântul Sinod in această chestie.

Voci. închiderea discuriunei. (Zgomot.)

Mjnismtlcultelor şi instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Vă **rog,** şi sunt **convins** că si Camera va primi rugăciunea mea. să **nu** închideri tocmai acum discuţia.

Cted că nu e bine ca şi in această Cameră sâ se creeze piccedennd de a se închide discuţia imediat după vorbirea unui ministru. (Aplauze.) Din contra, vă rog ca tocmai in urma **vorbirii** unui ministru să fie discuţia deschisă, pentru ca mai **ales** vreunul din membrii opoziţiei sâ poată răspunde, **(Aplauze.)**

82

Despre numirea protoiereîlor

(Şedinţa Camerei de la 12 decemvrie 1888)

Deputaml dt Dorohoi, d. G. Butghelea, isi dezvoltă o interpelare, al cărei obiect se imelege din primele sale cuvinte: „Am interpelat pe d. ministru al instrucţiunii publice să binevoiască a-mî răspunde care este cauza de a confirmat în funcţiunea dc protoieteu la judeţul Dorohoi pe o persoană ca« nu imrimeşte condiţiunile cerute de lege."

La aceasta răspunde

Ministrul cultelor şi instrucţiunii publice. T. Maiorescu. D-lor deputaţi, în adevăr legea instrucţiunii publice, la articolul citat de d, interpelator, prevede că absolvenţii scminarieior cu 4 clase vor avea dreptul să fie numiri preoţi si că absolvenţii seminarielor cu 7 clase vor fi *preferiţi* la numirea de preoţi în oraşe, protopopi si ptoistosi.

Legea instrucţiunii publice însă din 1 R64 trebuie să o completaţi, in ceea ce priveşte întrebarea de faţă, prin o altă lege posterioarâ, legea de la 1872 pentru constiniirea Sfântului Sînod, elaborată de ministrul cultelor de atunci, generalul Tel. Această lege posrerioară in art. 24 zice:

„Protocren si proistosii se vor numi in funcţiunile lor si se vor destitui numai de către muropoliti sau episcopii eparilioţi."

Vedeţi dar din capul locului, că ceea ce am sâ răspund d-lui interpelator îşi va avea o limită impusă prin acest articol din legea Sinodului.

Cuvântul *numai,* care este introdus aci, dă acestui articol o deosebită energie, şi dacă n-ar fi bugetul statului, ca să mai aibă administraţia civilă oarecare influentă act, înţelegeţi câ roate numirile si toate destituirile ar fi prin legea aceasta sustrase de la orce amestec al meu.

Deşi dat, prin lege, este dat dreptul mitropolitului de a numi şi destitui, însă când vine chestia plăţii lcfci celui numit, fiindcă este pusă în bugetul statului, se înţelege de sine, că trebuie ca aceste numiri sâ aibă şi recunoaşterea ministerială.

Astfel s-a introdus în practică ca toate funcţiile edesiastice, cari figurează în bugetul statului, să fie recunoscute şi de Ministerul Cultelot.

Pe temeiul acestei practice, când mi s-a propus acest protopop pentru Dorohoi. am hesitat să-! confirm, fiindcă mi avea 7 clase seminariale; am făcut oarecari dificultăţi, şi când l-am văzut trecut în primul stat de salarii, i-am refuzat plata.

Am căutat să mă explic cu mitropolitul din Iaşi şi la ocaziune m-am şi explicat, si iată ce mi-a spus înalt Preasfinţia Sa. Fie zis în patenteză; aş fi preferat sâ sc fi făcut o asemenea interpelare in Senat, pentru câ este şi mitropolitul de Iaşi acolo şi ar fi putut să dea şi înalt Preasfinţia Sa oarecari explicări. Aci in Cameră nu se poate explica decât ministrul singut, oarecum unilateral.

Mitropolitul din Iaşi mi-a spus câ acest proioiereu din Dorohoi era sub-protoicrcti mai nainte şi că eta recunoscut de fostul ministru în această calitate, si deşi nu are 7 clase seminariale, dar odată ce a fost sub-protoieteu, este mai firesc lucru şi este chiar si după toate uzurile si tradiţiile mai bine *ă se înainteze si sâ treacă tot el în postul de protoiereu devenit ˋacant în acclas judeţ.

Atunci î-am răspuns că ar ti totus bine să păzim si articolul din legea instrucţiunii publice, şi am vorbit de acel aspirant din Dotohoi, pe care-l chiamă Ciocoiu, care are **7** clase seminariale şi pe care îl cer poporanii si o pane din cler. LP.S. mi-a spus, că i s-a făcut in adevăr asemenea petiţiuni, dar că vede în asemenea agitări un fel de răzvrătite, si că tocmai nişte mişcări precum le-a făcut acel aspirant sunt o dovadă că el nu ar fi bun pentru administrarea bisericească, şi câ nu poate nimeni silui conştiinţa **1.** P. S.. şi întrucât legea-i dă acest drept, LP.S. crede şi ia răspunderea înaintea lui Dumnezeu si înaintea conştiinţei sale, că aşa cum isi exercită acest drept, este bine pentru hiserică.

Onorată Cameră, a face acum un conflict între mitropolitul din laşi şi între ministrul cultelor pentru aceasta, nu mi-a părut lucru destui de important; căci era deocamdată un caz izolat şi personal, şi după o aşteptare de câteva luni având in vedere art. 24 din legea constitutiva a Sfântului Sinod şi sperând că dificultatea făcută va fi deja un bun început, ca în viiror să nu se mai repete asemenea precedente, am propus M. S. Regelui confirmarea acestui protoiereu.

Răspuns la *o* interpelare despre şcoala Roşca-Codreanu din Bârlad

(Şedinţa Senarului de la 12 ianuarie 1889)

La o interpelare a d-lui I. G. Gâlcâ, senator al Bârladului, în privinţa relei administrări a fundatiuuu şcolare Rosca-Codreanu răspunde

Ministrul cultelor <i instrucţiunii publice. I. Maiorescu. D-lor, chestia *scoalei Codreanu* din Bârlad este o chestie veche; **de** la 1854 este testamentul de care vorbeşte onor. d. interpelator, şi într-însul se lăsa 6000 dc galbeni pentru înfiinţarea unei scoale, cum am numi-o astăzi, profesională, şi 2000 galbeni capital ca să se adaoge profesori de limba franceza şi italiană pentru podoaba sexului, cum zice testamentul; se mai prevede îndeplinirea câtorva legaturi, si dacă va mai fi prisos, acesta sâ se dea la un spital. Dar tot testatorul în această fiaiidaţiune elimineazā orce amestec al administraţiei. Pentru că, precum ştiţi, foarte mulţi n-au încredere în administraţia noasttă aşa cum merge în general. Totodată se numesc de testator executorii dispoziţiilor sale, şi anume vornicul Radu Rosetti, spătarul Emanoil Costin, doctor in medicină, şi ilustrul Costache Negri. Gistache Negri n-a avut timp sâ se ocupe, aflându-se in alte funcţii din cauza vieţei sale politice, încât rămâne neamestecat in această

afacere; a rămas vornicul Radu Roserti şi spătarul Costin cari se ocupau; dar mai cu deosebire Costin. In testament, toarte libera], foarte independent de administraţie, se zice că fiecare cetăţean din Bârlad are dreptul să se intereseze de această fundatiune si sa tragi la răspundere pe cei cari nu o execută în spiritul testatorului. Vedeţi câ chiar din capul locului sc impune oarecare rezervă acţiunii administrative, lâsându-se îngrijirea maî mult asupra d-voastră. liberali şi independenţi cetăţeni din fata locului. Cum au administrat acest institut vechii executori testamentari, sc vede din faptul că în timp de 20 de ani, de la 1854 la 1874, în loc să se înmulţească averea, ea a mai scăzut. Capitalizându-se veniturile putea să se îndoiască şi să se inrreiască averea primirivă dc 282 000 Ici noi.

/. G. Gâkă. După 20 de ani a rămas un sfert din capital.

Ministrul cultelor şi instrucţiuniipublice, T. Maiorescu. S-au dat împrumut pe la oameni fără asigurare şi s-au pierdut banii. Foarte bine au făcut cetăţenii din Bârlad, in spiritul de bună gospodărie, în interesul oraşului şi in interesul general, că s-au adresat la tribunal obţinând o hotărâre prin care s-au destiruit epitropii de atunci, s-au chemat în parte la tăspundete — răspundere iluzorie - şi s-au numit ,ilti epitropi, între cari după vremuri să fie primarul oraşului - si astăzi chiar este primarul si d. Clienciu, directorul liceului, si o alta a treia persoană, cari administrează. - La 187^ - eram ministru (de aceea zic că este foarte vechie istoria, o cunosc de atunci) - constatând că s-a obţinut măcar acest rezultat de a avea o administraţie mai sigură, am cerut epitropilor celor noi să-mi spună dacă s-a infiinrat şcoala prevăzută în tesrament, şi ne-a răspuns; cu venirui actual nu sc poate înfiinţa; toată suma ptimitivă era de 282 000 lei noi si în acel moment era cu mult redusă, aşadar, sau să ne vie statul in ajutor, sau să capitalizăm fondul acesta şi să adâogăm venitul la fond. Astfel au rămas lucrurile atunci.

Dintr-o dare de seamă publicată la 1886, pe care o aveţi şi d-voastră, fără îndoială, subscrisă de d. Chenciu şi de d. lonescu, se vede modul cum de atunci încoace s-a sporit capitalul cu adăogirea veniturilor. La 1874 începe un fel de încasare, la 1875. la **1876** o duc aşa cu încasarea banilor până la 1886, în fiecare an au câte un spor.

La 1880, tot din venit, cu un ajutor din partea statului, care **se dă** şi astăzi, de 5000 lei pe an, se deschide in fine scoală. Şcoala profesională este înzestrată in plus ca limba franceză si italiana după dorinţa testatorului, cu un program care coprinde în partea esenţială studiele din programul statului si câteva adâogiri, precum erau în drept epirropii să le facă; cu salarii toarte modice, dar s-au gâstt profesori ctt aceste salarii, este interesul lor. Şcoala aceasta a funcţionat astfel de atunci până astăzi. Văd din darea de seamă că s-a scăzut ceva din datoria vechie; că s-au plasat fondurile de către noii epitropi în scrisuri funciare de 5 şi 7 la sută; câ sunt depuse fondurile la Casa de depuneri şi consemnaţiuni; câ averea rulantă, compusă din veniturile acelea, se păstrează, în casa primăriei Bârlad.

Acum, înainte de a avea o idee de interpelarea care mi se face, Înainte de a fi chiar ales onorabilul inrerpeJaror de astăzi în Senat, adică în 31 mai 1888, la aceasta a doua a mea funcţionare ca ministru, mi-am adus aminte dc afacetea cercetată încă din 1875 şi am ttimis de la mine o anchetă şcolară, ca să vadă ce se face acolo şi cum mai stau lucrurile după atâta timp.

Am primit la 8 august 1888 un raport amănunţit al d-lui inspector şcolar t'alade. Dacă îl cunoaşte d. interpelator pe d. Palade, profesorul, stie că este un om foarte exact, de specialitate matematic.

Din raportul d-sale rezultă tâ această scoală are astăzi 288 000 lei în bonuri rurale de 5 şi 7 la sută, o creanţă a d-lui Mateescu, una pe numele...

/. Gâkă. fvlavrogheni.

Ministrul cultelor si instrucţiunii publice, '/'. Maiorescu. Si 'mobilul scoalei. Veniturile se arată că sunt din cupoanele honurilor, adică din procentele şi agiul de la acele obligaţiuni.

precum şi din subvenţiunea de 5000 lei ce se primeşte de la stai. Veniturile totale sunt de 29 5)9 si cheltuielile de 28 ""03; rămâne dar un excedent mic de 810 lei.

Pe mine m-a interesat sâ văd cum merge învăţământul; şi trebuie să spun onor. d-ltii interpelator, că inferntaţiunde ce am primit de la inspectorul scoalei nu suni defavorabile, directoarea este de mult adusă de către primarul local...

/. Gâkă. De către epitropie.

Ministrul cultelor si instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Membrul epitropiei şi anume adusă de la scoală profesională română din Braşov; căci ştiri, că pe atunci asemenea scoli profesionale nu funcţionau incă la noi.

Găsesc dar câ această procedare a epitropiei Rosca Codreanu. din Bârlad, era cuminte. Nu am văzut asemenea in contra directoarei nici o plângere. Dacă însă mi s-ar arăra de onor. d. interpelator vreo nereguUrirate, ii voi fi recunoscător, voi trimite o nouă anchetă ca să cerceteze; până acum însă, după cum am zis, nu am aflat nimic mai grav. Nu mi s-a raportat asemenea ceva rău ît\ contra profesorilor', şi după, raportul inspectorului şcolar, administraţiunea finantiară este în regulă, banii sunt depuşi la Casa de depuneri, şi micul venit rulant de 29 000 lei stă în casa primăriei.

După ce am primit dar acel raport, m-am liniştit; mr-a părut bine că această nefericită fundaţiune pe care o găsiam periclitată la 1875, astăzi Ia 1888 o găsesc câ funcţionează...

Dacă aveţi d-voastră vreo altă notiţă afară de broşura...

/. Gâkă. în însus broşura aceea se pot vedea toate probele de care am vorbit.

Ministrul cultekr si instrucţiunii publice. T. Maiorescu. Eu m-am Întemeiat pe raportul ulterior al d-lui inspecror Paladc, si aţa fiind, cred că nu este motiv de a găsi că acea donatiime nu-si îndeplineşte det>camdară scopul în ceea ce priveşte şcoala.

Nu trebuie sâ uităm câ esie o fundaţiune privată; şi cu urm! difer de predecesorul meu d. Sturdza, care de altminteri a arătat

piuit zel în asemenea chestii, nu cred că este bine să amestecăm **pVea** mult administraţia centrală în asemenea fundatiuni j&tase; căci ştiţi câ în administraţia ministerială, in genetaf **vorbind,** se produc uşor şi alte tendente, d. e.: politica de partid, **Care** angajază mai departe şi în alte direcţii, şi cred că atunci s-ar **descuraja** oamenii de a mai face asemenea fundatiuni, când s-ar **Vedea** că se violează sentimentul de independenţă al celor cari **£•111** făcut mai nainte.

Până acum - afară numai dacă d. interpelator va binevoi **a ne** da alte elemente - cred că s-a făcut tot ce trebuia să se facă din partea administraţiei centrale.

E interesant a constata, cum punctul de vedere al ministrului conservator in tavoarca unei mai mari independenţe lăsate fiindaţiundor private, acest respect al micei urme de *self-governemeni* câtă există în asemenea instituţii, nu este admis si nu este măcar priceput de opoziţia liberală (cueicepţia d-lui P. GraJistcanu. care s-a arătat mai hun cunoscător al principiilor liberale). Admirustrana anterioară a d-lui Dimitrie Sturdza, care de altminteri după tot caracterul său poliuc n-a fost niciodată liberal, alcătuirea şi ideile exprimate cu ocazia legii pentru reînfiinţarea casei scoaleloi din partea d-lui Poni si administrarea ulunoară, a d-lui Haret dovedesc o exagerată tendentă de centralizare si de amestec administrativ, care sunt deopotrivă in contradicţie cu principiul fundamental şi istoric al liberalismului. Nu t de mirare câşi d Nicolae Fleva, pe atunci senator, când după replica inteipelatonilui ia şi d-s.i cuvântul în acea Jezbatete a chestiei Roşea Codreanu, se ezpnmâ în următorul mod.

„Eu sunt libetal, dar nu înţeleg să lăsăm averile institutumilor private, ale fundatiunilor private de şcoli ti binefjLLti, in părăsire. Dare fiindcă sumem cciâreni liberali, s-oui sa rămână şi averile instituţiilor acestora libere de orce control? .Si mă mir, **tun]** de la o bancă ministerială, care esie conservatoare, aud licâudu-sc că siatul nu se

amesteci în administrat.ia institutiunilor private, de teamă ca nu cumva să se descurajeze fundatorii...

Ne spune onor. d. ministm - şi primesc aceasta (ub beneficiu de inventar-ci ar fi în capul acelei scoale una din profesoarele cele mai bune din Braşov (?). Mă îndoiesc oarecum de a fi aşa; căci dacă ar lî fost in adevăr una din profesoarele cele mai bune de acolo, dacă ar fî fost un adevărat fenomen (?!), cti greu ar fi fost trimisă în exportatie la noi."

La aceste cuvinte si la replica interpelaţorului răspunde

Ministrul cultelur şi alinstrucţiunii publice, T. Maiorescu. D-lor senatori, aşa de uşor esre sâ faci un discurs de cuvinte, ca al onor. d. Fleva, şi si-i dai un aer de opoziţie, de critică în contra guvernului. D-sa zice: „De unde teoria să nu se amestece guvernul?''

Dar cine a spus această teorie? Apoi nu am început prin a vă spune faptul, câ încă de la 75 am întrebat ce se face cu această avere? Şi că înainte de a venijd. interpelator, am trimis eu în 1888 un inspector pentru a cerceta această afacere? Apoi aceasta nu este intervenirc şi amestecare a guvernului?

Dar am zis: „Nu trebuie sâ mă amestec prea mult", si acest „prea mult" d. fileva îl lasă la o parte.

Cum vedeţi, nu m-am dezinteresat, şi v-am putut spune ce mi s-a raportat.

Vine inspectorul şcolar si îmi raportează; „Capitalul este depus la casa de consemnaţiuni."

/. (.lălca. De cine?

Ministrul cultelor şi instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Acum, in răspunsul cel nou al d-voastre, veniri şi îmi dati o notiţă, care, dacă va fi adevărată, constituie, după părerea mea, o neregula ritate, adică câ aceşti bani nu s-ar fi depus pe numele epitropiei, ci pe numele unui parricular, a d-lui Chenciu. Aceasta cred si eu că esre o neregularitate; voi cerceta faptul, şi dacă este aşa, va fi îndreptat si voi raporta d-lui inrerpelator

rezultatul acestei cercetări. Dar a merge aşa de departe, încât înainte de a fi primit cercetarea asupra acestui fapt, sâ şi trimit un revizor finanţiar intr-o anchetă de bănuieli, cred că nu trebuie. Să aştept întâi sâ se constate neregularîtatea, pentru a-mi lua acest drept; căci, onor. d-le interpelator, dacă epitropul Chenciu, după cum aţi spus dv., a fost numit de tribunal ca om de încredere, nu pot cu uşurinţă sâ anine un blam asupra lui şi asupra primarului oraşului care-l asistă.

Epitropul Chenciu se întâmplă să fie şi directorul liceului din Bârlad, nu este numit de mine, l-am găsit în aceasta funcţie. Nu voi sâ zic nimic în contra d-voastră, d-le interpelator, dar ştiţi ia câte animozităţi nu pot da uneori loc certele locale politice, electorale etc, şi nu este hine ca în mijlocul Senarului să se arunce fără probe sigure un blam directorului liceului sau primarului din Bârlad. Asemenea nu cred că este bine să facem cum a făcut d. Fleva, si sâ pronunţăm cuvinte cari să atingă susceptibilitatea directoarei scoalei profesionale, dând adică sâ se înţeleagă câ *marfa bună nu se exportă.* Sunt rău plătiţi compatrioţii noştri de dincolo, sunt în mizerie în mai multe priviri. Când por avea o situaţie mai bună în România liberă, vin dincoace cu fericire.

Directoarea de la Bârlad c o bună profesoară, e româncă din Braşov, a funcţionat bine la scoalele române de acolo, şi de acolo a fost chemată în Bârlad.

Las la apreţiarea d-voastre, dacă este ncmerit ca noi sâ întâmpinăm pe aceşti membri ai corpului profesoral, cari sunt aduşi de peste Carpaţi în ţara noastră, cu asemenea primire.

Voi face dar o nouă cercetare, voî avea onoarea să comunic rezultatul onor. d, intetpelator, şi dacă voi vedea câ este ceva neregula! in privinţa fondurilor, cum ar fi cazul dacă ar fi depuse la casa de depuneri pe nume privat, voi căuta să remediez la acest lucru.

84

Răspuns la o interpelare asupra clădirii gimnaziului din Târgoviştc

(Şedinţa Senatului de la 12 ianuarie 1889)

Ia o interpelare a senatorului din Târgoviste, loan Cmflea, în iăvoarea „clădirii unui gimnaziu în oraşul Târgoviste", răspunde

Ministrul cultelor si instrucţiunii publice, T Maiorescu. D-lor senatori, cu ocaziunea unei legi însemnate pentru construcţiunea de institute de cultură, nu numai pentru scoale, cî si pentru Academie, Arhivă etc, s-a prezentat în Cameră şi s-a primir de Senar - sunt acum 4 ani - un amendament, în care se zicea ci peste ceea ce era cerut de guvern - şi se ceruse 1'J 000 000 - să se mai dea *1* 000 000 pentru construirea a zece edificii de gimnazii, acolo unde funcţionează gimnazii în realitate, dar n-au localurile lor proprii.

Târgoviştea este in cazul acestui articol, are un gimnaziu care nu-şi are localul său propriu şi, conform acestei legi, predecesorul meu s-a adresai la district sau)a comună şi a primit donaţiunea unui teren. Creditul este votat: prin urmare se poate începe lucrarea.

In orce caz acest gimnaziu se va clădi şi sper că se va putea începe chiar in decursul campaniei acestei veri. Dacă zic sper şi nu sunt sigur, este numai câ deodată nu se pot face toate.

Căci, d-lor, din legea votată de 21 000 000, au mai rămas **4 300** 000 lei pentru Mitropolia din Bucureşti, 5 000 000 pentru Academie, Arhivă şi Muzeu, 2 000 000 pentru universitatea din Iaşi etc, toate aceste construcţiuni n-au să **se** poată face deodată si trebuie să le cşelonăm pentru a face cu prudenţă emiterea de rentă.

In anul trecut s-a început in Bucureşti *scoaLi pedagogică* si construcţia *rninistendui.* La Craiova s-au făcui reparatiunile *liceului;* la laşi s-au început două scoale, la Tecuci s-a terminat *gimnaziul,* la Calaţi sc construieşte asemenea. Şi în anul acesta câteva clin edificiile arătate în lege au sâ fie începute, **şi** cred cava putea fi şi *gimnaziul din* Târgovişte. fiindcă eram mai dinainte informat de starea tea, din punctul de vedere igienic, a acestui gimnaziu.

înţelegeţi foarte bine, d-lor senatori, că nu este un lucru mai fericit pentru un ministru de instrucţiune publică decât **să** poată înzestra şcoalele cu edificii proprii.

85

Asupra restaurării Mitropolie! din Târgoviste
In contra neprevederii finanţiare

(Şedinţa Senatului de la 12 ianuarie 1889)

Acelaş senator in acceas şedinţă interpelează pe ministrul culrelor asupra continuării lucrărilor pentru repararea bisericei mitropolitane din Târgoviste, şi ii răspunde

Ministrul cultelor si instrucţiunii publice, T. Maiorescu. D-ior senatori, restaurarea începută la aşa-numita biserica mitropolitană din Târgoviste se întemeiază pe o procedare financiară, pe care eu unul, cât voi sta pe această bancă, nu o voi urma; fiindcă o găsesc periculoasă pentru finanţele statului, este un fel dc tentaţiunc care te duce pe urmă mai departe decât credeai. Nu esre singurul caz cc se prezentă cu această reparatiune, ci procedarea aceasta s-a întâmplat cu multe alte lucrări de o importanţă şi mai mare, cu fortificările de exemplu. In cazul de fată, s-a cerut Camerei un credit de 100 000 lei pentru restaurarea bisericei Mitropoliei din Târgoviste. vechi monument istoric foarte interesant. Ei, un credit de 100 000 lei nu este tocmai cifră mică, dar într-un avânt de generozitate şi pentru o asemenea lucrare Camera şi-u zis: să-l primim, si l-a primit. Se prezentă chestia dar asa: cu 100 000 lei restaurăm marele monument, Mitropolia de la

Târgoviste! Dar chestia în realitate nu era aşa. Se ceruse credit înainte de a sc fi făcut studii, şi studii cari să spună reprezentanţilor naţiunii într-un mod exact, cum stă astăzi chestia, adică: încep cu 100 000 lei, am să continuu cu altă sută şi cu altă sută de mii, până la 4 sau 5 sute de mii. Aşa fiind, dacă voiţi să reîncepem restaurarea, binevoiţi a vota creditul începător. Şi apoi **mai** ştiţi câ evaluările prealabile nu au ieşit niciodată mai jos, **ci** din contră, de regulă mai sus, necum când nu se face nici un fel de evaluare. Vedeţi dar confuzia: se votează 100 000 lei, se zice că cu această sumă să se facă restaurarea, şi după aceasta se fac studiile de cari vorbea onor. interpelator, si atunci se vede că numai pentru *restaurarea zidurilor, fără nici o decoraţiune* internă, şi aici e marea chestie, *fără strane, fără iconostas, fără policandre, fără pictură etc, etc.,* se cer 200 000 dc lei.

Nu am misiunea, şi nici mi-ar sta bine să acuz pe predecesorii noştri la guvern, dar pot spune ceea ce cred că era mai bine de făcut, şi ceea ce promit că voi face. în asemenea caz, datoria era inainte de a începe lucrarea, să se vină din nou înaintea Corpurilor legiuitoare, să se zică: am cerut 100 000, dar iată ce lucrări se reclamă, trebuie numai pentru zid 200 000, şi mai trebuie, probabil penrru rot ornamentul 300 000, in total 500 000. Sunteţi dispuşi să daţi aceasră sumă? Dacă nu o daţi, nici nu încep. Ei bine, nu s-a procedat asa, s-a început lucrarea fără alt credit de cât acel de 100 000, s-au dat zidurile jos, s-a luat învelitoarea, şi astfel astăzi se găseşte vechea Mitropolie, care cel puţin înainte, de bine de rău, galbenă cum era colorată, sta acolo pe zidurile ei, sub acoperişul ei, astăzi, zic, se găseşte cu un acoperiş provizoriu, parte din zid dat jos la pământ, si fiindcă 100 000 lei sunt cheltuiţi, nemaiavând credit nu se poate urma mai departe, si din contra cheltuielile s-au sporit de acum 4 ani, erau oameni cari trebuiau însărcinaţi cu păstrarea si paza lucrării cu oarecari lefuri, leafa **a** mers şi după ce nu s-**a** mai făcut nici o

lucrare, si astăzi se plăteşte la un supraveghetor. Acum pe de altă parte să laşi Mitropolia în această stare, nu te lasă inima, iertau-mi expresiunea familiară; ai intrat în joc, trebuie să mergi înainte. Numai trebuie ,?â se ştie onest si clar, cum mergem mai înainte? Aceasta însemnează încă 400 000 de lei cheltuială, cel puţin. Aceasta din ce fond? Iaca ce cred că s-ar putea face: In creditul acela votat de 21 000 000 era afectată o sumă de 5 000 000 cu emitere de rentă pentru consrruirea Mitropoliei din Bucureşti. I.P.S. Sale Mitropolitului Primat i-am Împărtăşit în anul trecut că mi-e teamă de a începe această construcţie prea importanta, cu nu cred că dispoziţiunile noastre artistice actuale sunt suficiente pentru a risca o lucrare monumentală ca Mitropolia din Bucureşti în momentul de faţă. Mai putem aştepta.

La intrarea mea în minister, la martie 1888, trebtiiani să asigur mai întâi de toate continuarea altor lucrări impottante începttte tot la biserici, precum era la *Trei îerarchi* din Iaşi; am cerut dar consimţământul Mitropolitului Primat ca sâ viu si reduc 700 000 lei din ace) credit de 5 000 000 al Mitropoliei si sâ-1 afectez pentru acele construcţii bisericeşti începute, fără o ingreuerc peste ceea ce era deja votat.

S-ar putea dar. după acest precedent, să se ia din creditul rămas acum de 4 300 000. se înţelege prin un proiect de lege, succesiv sumele trebuitoare pentru repararea Mirropoliei din Târgoviste, care s-a început şi care a lăsat azi interesantul monument într-o stare aproape de destrucţiunc. Dacă va fi atunci majoritatea Camerei si a Senatului de această părere, adică dacă va consimţi la această schimbare de destinaţiune a fondurilor votate, eu promit d-lui interpelator sâ îndeplinesc, în urma votării unei asemenea legi, dorinţa legitimă a d-sale. (Aplauze.)

,i

86 şi 87

Dejpre profesorii socialişti şi libertatea invitămautului

(Şedinţa Senatului de la H ianuarie 1889)

într-o scurtă interpelare, senatorul de Bacău, d. Geotge StuiHîa, se plânge în **Contra** „propagandei socialiste" **făcute** de **unii** „profesori **salariaţi** de stat", îndeosebi la Bacău. După răspunsul ministrului **de culte,** intervine si G. Mârzescu în dezbateri, **căruia** îi răspunde ministrul pruitr-o nouă cuvântare. Iată **aceste** două **discursuri:**

T. Maiorescu. ministrul cultelor si instrucţiunii publice. Aşa vag pusă întrebarea aş putea să răspund...

Ti, George Sttreiza. Nume proprii? Profesorul teodorii.

T. Maiorescu, ministrul cultelor şi instrucţiunii publice. Agitaţiuni .socialiste tari din domeniul unei concepriuni, unei argumentări teoretice, unui ideal de stat, pentru care este liber orţicine să şi-1 formeze, ar trece la o manifestare practică, care violează legile şi regulele de stat stabilite, nu se pot tolera. Poate sâ fi o Întrebare delicată, unde este limita acestei treceri, **si aş** găsi că este un precedent periculos, când fiecare ministru întâmplător pe această bancă, într-un stat constituţional, de firea sa schimbător de ministere, după singurul său arbitru, după numai a sa convingere, ar vrea să judece, din punct de vedere de panici politie, dreptul unui prnlesur de a avea o părere şi momentul trecerii acestei păreri in agitare. **Dar** în ceea

ce priveşte cazul de faţă, în ceea ce priveşte agitarea socialista, miniştrii cultelor sunt până la un putvct tiirecate puşi U adăpostul imputărilor de arbitrarietate.

Chestia s-a prezentat înaintea acelei instanţe - să o numesc judecătorească - înaintea acelui instanţe judecătoreşti, pe care o prevede legea instrucţiunii publice, judecata Pairilor profesori, şi s-a prezentat, din norocirea noastră a conservatorilor, anume >ub ministerul liberal. Hra înstiş profesorul, astăzi deputatul d. I. Nădejde, Ia 1881 profesor la liceul din Iaşi; si d. Nădejde propaga pe atunci convingerile d-sale de *socialism,* le propaga prin scrieri, şi le propaga prin toate întrunirile ce le avea, poate şi în cursul şcolar sau cel puţin în convorbiri cu şcolarii.

Cazul a fost atunci apreriat de Universitatea din Iaşi, şi juriul profesoral, care a avut sâ judice pe d. Nădejde, a fost compus dintr-un liberal, după convingerile sale în afară de materia de învăţământ, unde partidul politic nu arc ce căuta, Urechii; dintr-un eminent reprezentam al liberalismului in Camera de isrâzi. d. profesor Tzoni, din d. Culianu, rector al Universităţii, din d, Chincescu.

C/imesat. Comisiunea aceasta a tost trasă U sorţi.

Ministrul cultelor şi instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Se înţelege, a fost trasă la sorţi după prescrierea legală. Şi d. Tzoni ca şi *d.* Urechii si d-nii Culianu si Chmrescu au fost de părere ci d. Ion Nădejde, profesor, să fie destituit ca incapabil de a exercită misiunea de profesor, propagând asemenea idei subversive in acluaia organizare a statului.

Iată precedentul creat în aceasră privire. Ce e drept, precedentul este creat într-un caz individual, astfel că tiu pot **zice** in mod absolut că sententa dată in acesi **caz** individual ar trebui să fie considerată ca o sentenţă definitivă si generală pentru **toate** cazurile.

Cu toate acestea ea rămâne ca un precedent important pentru administrarea instrucţiunii publice, fiindcă este singurul precedent în această materie specială, este provocat **de** minisienil liberal şi este stabilit de un jutiu de profesori universitari traşi la sorţi.

Sunt dar mai la largul meu; căci aci mă pot sprijini pe autoritatea unui lucru judecat într-un caz analog şi zic dar că, **în** ceea ce mă priveşte, nu voi tolera câr voi sta pe această bancă nici o agitare socialistă. (Aplauze prelungite.)

. **în** special, în cazul de faţă, nu ştiam încă ritmic despre ceea **ce** a binevoit a releva d. interpelam. înainte de interpelarea d-sale. îndac.I după anunţarea ei am **mai** primit o incunosunitare prin d. ministru dt interne asupra profesorului Teodoru în acelaş sens.

Am telegrafiat d-lui director Corivan să-mi spună ce este, daci în adevăr lucru) este asa de grav. cum se afirma. Până în momentul de rată nu am primit răspuns, cred că pe mâine îl voi avea.

Dacă răspunsul va confirma cele relatate; eu pe d. Teodoru, care este numai suplinitor, îl voi depărta Imediat de la locul ce ocupă. (Aprobări.!

D. preşedinte, general I. Em. Florescu. D. interpelator Sturdza voieşte să răspundă d-lui ministru?

L>. G. Stsmiza. Nu, eu sunt mulţumit dc răspunsul d-lui ministru.

D. preşedinte. Atunci, onor. d, Mârzescu a cerut cuvântul.

F>. G. Mârzescu Declarat iu nea categorică a d-lui ministru **de** culte si instrucţiune publică, inspirată de la un nenorocit precedent liberal, ntă sileşte ca să intervin în această discutiune. Aş dori sâ ştiu, eu, profesor de universitate, liber pe cugetarea mea, precum este şi d. ministru de culte liber pe cugetarea sa, pe b.iza unui articol din Constitutiune

F>. G. Chiţu. Te plăteşte ţara ca să omori moraliceşte?! Uber până unde?! (Aplauze.)

Ii. C M/irzesn'. Această întrerupere neaşteptată din partea tocmai a d-lui Chitu mj cuprinde de mare mirate. V-as '"ga. onorare domn, să binevoiţi a mă îngădui să-mi spun

toată cugetarea. Căci, in ce mă priveşte, şi prin creşterea şi prin felul meu de a trăi in societate, numai om de foc şi sabie nu pot să fiu numii; si, prin urmare, pot asigura pe d. Chim câ am condamnat întotdauna şi pe aceia cari asasină şi pe aceia cari propagă asasinatele morale, fie în domeniul vietei private, fie în domeniul vietei publice.

Revenind la sentinţa pronunţată de Universitatea de Iaşi, cu precedentul acesta întâmplat sub guvernul liberal, invocat azi ca o pată neagră pentru un minister liberal, onor. d. ministru al cultelor, cu multă abilitate, nu numai câ-şi propune să stabilească o antiteză intre modul său de vedere şi de administrare si între acel al predecesorilor săi liberali, dar chiar cu francheţă ne-a declarat că înarmat cu verdictul Universitarei de la Iaşi, este cam în largul său. Căci, cugetări vă rog bine la propriile cuvinte ale d-lui ministru; *sunt la largul meu, eu. conservator, când am văzut pe liberali rostind itiste asemenea sentinţe... mă cred autorizat si în drept să iau pe profesori sâ-i învârtesc...* (Ilaritate, aplauze.)

Ei, d-le ministru de culte şi instrucţiune publică, d-ta care ai debutat la Iaşi prin conferinţe publice, d-ta, care ai fost acuzat de mai multe ori câ propagi idei în contra religiuiiii creştine, d-ta, cel acuzat că propagi şi susţii ideile lui Darwin, acuzat dc pe chiar banca prelaţilor, tocmai d-ta să vii astăzi ca ministru de culte şi instrucţiune puhlică şi sâ declari acestea in Senat, fără ca in acest Senat, în majoritatea sa eminamente conservator, să nu se găsească nimeni să-ţi răspundă? Eu cred că prin tăcerea noastră noi nu numai că am fi legitimat declaraţiurrile d-voastră, dar am fi insultat cbiar raţiunea noastră de oameni. (Aplauze.)

Şi fiindcă te-ai servir cu expresiunile de „agitare socialistă'', eu v-aş inireha, d-le ministru, sâ-mi defineşti d-ta ce înţelegi prin vorbele aceste „agitaţiune socialistă"? Vă desfid şi desfid pe întregul guvern să poată defini ce este agitaţiune socialistă.

Şi cum? E destul ca un profesor sâ vorbească ceva, şi îndată **d**-ta, în omnipotentă d-tale ministerială, să-i zici: taci agitaţiune socialistă; arde-l (ilaritate), destituie-l dâ-l în judecată. Dar unde am merge şi unde am ajunge cu un asemenea sistem. Nu vezi, d-ta, om cult şi luminat, profesor de universitate, că am pica în arbitrariul administrativ cel mai îngrozitor? (Aplauze.)

Cum? Nu vezi d-ta, d-le ministru, eonservatot convins, iubitor de ordine, de legalitate şi de constituţionalitate, nu vezi că ai în Constitutiune un articol, art. ***24.*** care zice:

> „Constituţiunea garantează tutulor libertatea de a comunicaşi publica ideile şî opiniunile lor prin grai, prin scris si prin presă, fiecare fiind răspunzător de abuzul acestor libertăţi în cazurile determinate prin codul penal, fără a sc putea restrânge dreptul în sine sau a se înfiinţa o lege excepţională."
>
> Etc, etc, etc.

'i

Ministrul cultelor si instrucţiunii publice, T. Maiorescu. D-lor senatori, aşa de uşor este de a face o discuţiune de cuvinte si de a întoarce vorba asupra «rcâtei materii, aşa încât să aibă aparenţa că e o mare diferenţă dc vederi, că e o mare opoziţiune, un drept, o chestie de libertate, fără ca să fie in fond nici un motiv de acest fel!

încep întâi prin a înlătura - nu sc cuvin în asemenea discutiuni - toate relaţiunile personale cu mine ca profesor. Nu-mi este cunoscut că asupra conferinţelor mele libere din laşi si asupra cursului tneu, or asupra părerilor mele manifestate ca profesor sâ se fi făcut cea mai mică intervenite. Nu-mi este cunoscut câ cineva de pe banca prelaţilor să se fi ridicat în contra părerilor mele exprimate ca profesor prin grai or prin scris...

G. *Mârzescu.* Scrierea părintelui episcop de Roman.

Ministrul cultelor si instrucţiunii publice, T. Maiorescu. In literatura? Da! Am sens eu multe critice şi s-au scris o sumă

de critice în contra mea. Aci este altă chestie. Dar în corpurile politice constituite, în Senat, în Cameră, în Sinod, până când mi sc va arăta cazul, contest! Pe cât ştiu din propria-mi experienţă atât in rândul trecur, când am avut onoarea să fiu ministru, cât şi acum, am trăit în Sinod în cea mai hună înţelegere cu prea sfinţii prelaţi...

/. P. S. S. Mitropolitul Primat. Aşa este.

Ministrul cultelor si instrucţiunii publice. T. Maiorescu. N-am avut decât să mă felicit de raporturile noastre, si cum cu drept cuvânt a zis d. Mârzescu, liber-cugetâior cum sunt, şi sunt mândru de a fi aşa, aduc acest omagiu prea sfinţilor prelaţi toleranţi ai bisericei ortodoxe române.

Vasăzică, chestia mea individuală este inlâtutatâ.

Singurul atac in contra părerilor mele teoretice ca profesor mi s-a făcut în Camera liberală a d-lui loan Brătianu, când la 18'8 am fost ales deputat in acceaş zi cu onor. d. prezident al Senatului, generalul Florescu, şi când s-a cerut în Cameră sâ se invalideze amândouă aceste alegeri. La d. general Flotescu pentru motivul nedrept, prin "o rea interpretare a legii, că ar fi votat câţiva coloneii în contra legii; la mine pentru părerile filosofice ale lui Schopenhauer cari le-a citit un domn deputat din un articol din *lievue des deux mondes.* unde nici nu se vorbea de Schopenhauer, ci din contră de un adversar al lui[1]. *De altminteri eu nu împărtăşesc părerile pesimiste ale lui Schopenhauer,* dat am tradus numai o eminentă scriere a lui în interesul ştiinţei. Pentru părerile dar ale lui Schopenhauer, si nici măcar ale lui, ci ale unui adversar al lui, mi se atribuia mie răspunderea si se cerea să mă invalideze Camera liberală română (Râsete, aplauze). Si s-a găsit atunci o majoritate de deputaţi cari au ales o cumisiune parlamentară de anchetă, care sâ judece alegetea mea, si am fost citat înaintea ei la dealul Mitropoliei.

[1] Veri bivol. II. pag. 120-**122** *(ed. n.* - p. 4-17).

Aci era cazul de a vorbi de libertatea unui cetăţean, ales deputat, de a avea părerile sale filosofice, şi este lucru de necrezut, că s-a putut întâmpla un asemenea precedent într-o Cameră numită liberală! Pteşedintelc acelei comisii parlamentare era onor. d. Rusu Lăcusteattu, si-mi aduc aminte **de** scurta şi strania noastră convorbite, in care i-am zis că, dacă este vorba de o disputare filosofică ca la o teză de doctorat, sunt gata să o fac pentru frumuseţea cazului; iar dacă e vorba de o discuţie politică, atunci nu pot răspunde; fiindcă am fost ales de amicii mei politici din Iaşi, de colegiul I de pe atunci, chiar fără ştirea mea. în momennil alegerii eram încă, împreună cu d. general florescu, sub acuzarea ministerială, care tic altminteri s-a rerras de Cameră a doua zi după alegerea noastră.

§i atunci la Cameră, după terminarea anchetei asupra alegerii mele, s-a găsit o foarte marc majoritate în contra validării mele, dar trebuiau două treimi. Si răposatul prezident al acelei Camere, d, C. A. Roseti - aduc acest omagiu memoriei sale - a fost cel dintâi, care într-o pornire de adevărat liberalism a zis; „Nu urmăriţi pe un deputat pentru convingeri filosofice". Şî s-a scoborât dc pe scaunul prezidenţial, a votat extensibil pentru mine şi numai aşa am putut sâ trec cu vro 3 voturi peste o treime contra majoritarei.

Pentru materia profesoratului, nu cunosc o altă critică oficială a părerilot mele. Nu sunt dar eu in chestia de astăzi ca profesot.

Dar, onorabile d-le Mârzescu, am zis — ai fi zis şi d-ta pe această bancă - si de altminteri ştiu si eu să-mi cumpănesc cuvintele; şi a învârti cuvintele, ştim amândoi, si aşa! şi aşa! (Ilaritate.) Am zis dar: Este o chestie delicată dc a şti unde sfârşeşte libertatea cugetării, ce nimeni nu o poare contesta nimănui, cu atât mai puţin unui profesor, şi unde începe agitarea socialistă, care violează legile existente. (Aplauze.)

Poţi zice d-ta altfel? Nu! Ei, ce materie de critică averi aci?

D-ca zici: „Gestiunea este de agitare". Si eu zic asa, cesriunea este de agitare. Ei, m-ai văzut luând vro măsură, care să treacă mai departe?

G. Mârzescu. Nu te-am acuzat.

Ministrul cultelor şi instrucţiuneipublice. T. Maiorescu. Ei atunci, ce poate fi? D-ta recunoşti libertatea cugetării, o recunosc şi eu; şi nu mă dau îndărâr nici de la cazul relevat de d-ta; recunosc profesorului de drept la o facultate în ţară, în conştiinţa sa de om de ştiinţă, de jurisprudentă, ca interpretând dreptul constituţional in bună-credînţă, şi nu pentru agitare politică, sâ zică şi să-şi întemeeze părerea, că d. e. Domeniul Coroanei este neconstituţional. Va veni altul care va dovedi în aceeaşi bunâ-credinţă şi bună ştiinţă, câ domeniul Coroanei esteconstituţional.

Sunt dar cel dintâi a recunoaşte dreptul profesorului de a avea o convingere a sa ştiinţifică si de a o manifesta în toată libertatea si demnitatea ştiinţei. Căci adevărate şi întemeiate convingeri ştiinţifice in toată puritatea lor rrebuie sâ dam noi tinerimii, care vine după noi, şi aci nu suntem în dezacord.

Dar când vine agitarea? Ce este agitarea? Nu s-a discutat pană acum, de aceea nu am zis nici eu nimic. In cazul de faţă însă cu d.Teodoru, pot sâ spun acum mai mult decât a spus onorabilul d. interpelatot. D, ministru de interne îmi comunică acum următoarele: d. Teodoru — şi aci nu este vorba de libera cugetare a unui om care se gândeşre la idealul constituirii patriei sale - d Teodortt a luat petitiuni scrise de socialişti pentru ţărani, tipărite in formular, pentru a cere pământ, şî a adunat în sărbători ţăranii din prejur la sine, şi le-a spus cum sâ agite pentru obţineri de pământ.

Si un fapt, care pentru mine este tocmai deosebit de grav, se mai zice, că acest profesor întrebuinţează şcolarii săi din gimnaziu pentru lăţirea acestei propagande.

Voci. A! A!

G. Mârzescu. De acord **cu** d-voastră pentru a reproba **asemenea** procedări.

T. Maiorescu, ministrul cultelor si instrucţiunii publice. Apoi **de ce** veniţi **cu prilejul** acesrui profesor suplinitor **de** limba **franceză,** care iese din datoriile sale, sâ faceţi teorii asupra liberei cugetări, şi sâ mă puneţi şi pe mine în joc, care nu am lipsit întru nimic **de** la lege? Aci este o simplă chestie **de** "**Vlminist**raţie practică, si tocmai pentru amicii liberalilor m-am provocat la o hotărâre a juriului universitar, unde între alţii erau şi doi eminenţi membri ai Partidului Liberal, dintre cari **astăzi unul** este în Cameră **şi** altul în Senat, Dar **d.** Mârzescu **mă** întreabă: **de** ce m-am provocat la acest precedent al unui juriu universitar, si nu la acela, **în** care a fost implicat d-sa **şi** unde juriul universitar şi-a declinat competinţa **şi** a rămas ca chestia sâfic trimisă la curtea cu juraţi? Penmi **un** motiv foarte **simplu:** este că precedentul, la care m-am referit, este tocmai pentru socialism, pe când al d-voastră era pentru 'antidinasticism (Aplauze), **şi** că într-o chestie, ca a d-**lui** Ţeodoru, unde este vorba de socialism, nu mă puteam întemeia decât pe singurul precedent, unde este vorba **de** **socialism,** şi nu pe un precedent, unde este vorba **de** altceva. D-lor, ce poate să facă cineva mai mult pentru a **mulţumi** şi pe un liberal autorirar, ca onor. d. Mârzescu, decât cele ce am **zis** în privinţa chestiei care s-a relevat?

D-lor senatori, mai înainte de a avea o certitudine în privinţa chestiei de fapt, **eu** nu pot lua o măsură severă în contra unui membru al corpului profesoral. Am cerut dar informaţii, si daca lucrul este aşa cum s-a arătat, atunci voi destitui **pe** profesorul suplinitor Teodoru. (Aplauze)

88 şi 89

Răspuns la o **interpelare despre administrarea mo**nas **firii Neamţul**

(Şedinţa Senatului de la 20 ianuarie 1889)

Senatorul de laji, G. Mârzescu, îsi dezvolţi o interpelate asupra „stării economice si administrările a monAStirii Neamţul si Secul", l i care răspunde

T. Maiorescu, ministru! cultelor şi instrucţiunii publice, D-lor senatori, permiteţi-mi a Înlătura iarâs din discuţie chestia personală a mea fiindcă nu are a face aci. Onorabile d-le interpelator, dacă d-voastră aii fost declarat înstrăinat de biserică, imi pare foarte rău pentru d-vo.tstrâ.

<~i. Mârzescu. M-a ienarl

T. Maiorescu, ministrul cultelor si instrucţiunii publice. Eu nu am fost declarat *înstrăinat* de biserică, nu mă simt înstrăinat de biserică, si am arătat bisericei iot respecml ce trebuie să arăt bisericei naţionale prevăzută iu Comritutiunea tării mele. (Aplauze.)

Cuvântul de *Viber-cugetător* nu trebuie să-l întindeti d-voastră asa încât să facem în Senat discuriuue academică asupra dicţionarului lîmbei române si asupra diferitelor înţelesuri ale cuvintelor. *„Materialist",* cum ce vorbeşte in broşura citată de d-voastră, nu sunt in convingerea me.i personală, si nu am fost niciodată. *Cotmopolit* nu sunt ai nu

.gm fost niciodată. în privinţa aceasta ceea ce importă sl ştiţi d-voastră, ca senator, ar putea fi numai relaţiunea mea cu Sinodul. în această privinţă însă tocmai d-voastră, instrăinar al Bisericei, cred că ar fi bine să aşteptaţi ca însuş Sinodul, ai (anii membri mai importanţi îi avem în Senat, dacă crede de . cuviinţă să-şi reguleze poziţiunea sa faţă cu mine, sau mai bine joziriunea mea faţă cu Sfântul Sinod.

Dar toată această discuţie despre materialişti, despre catolici, despre protestanţi ca adversari ai bisericei ortodoxe este cu atât mai nepotrivită pentru a atinge poziţia mea ca ministru al cultelor, cu cât chiar in legea constitutivă a Sfanţului Sinod al nostru este un articol special cate zice:

> „dacă s-ar întâmpla ca ministrul cultelor să fie eterodox. adică de altă religiune, atunci în Sinod va fi înlocuit cu un ministru coleg al său ortodoC

Atât de puţin constituirea Sinodului nostru are a face cu ceea ce vorbiţi pe aceeas linie de luptă în contra materialiştilor, In contra catolicilor, sau în contra protestanţilor, încât prevede direct posibilitatea, care nu s-a Întâmplat şi cred câ nu **se** va Întâmpla, dar prevede posibilitatea să fie un ministru al cultelor eterodox. Vasăzică, nu poate fi în chestie această parte a interpelării d-lui Mârzescu.

Acum viu la chestie.

Despre ancheta despre care m-aţi întrebat în interpelarea d-voastre, nu găsesc în dosarele ministerului nici o utmâ: am pus pe şeful comptabilitătii şi al cultelor sâ caute, si mi se taportează că nu există nici un raport de anchetă; singuta adresă, pe care o găsesc în dosarele cercetate şi care cam de departe s-ar putea interpreta ca fiind un început pentru o viitoare anchetă, este o adresă din 7 iunie 1880, foarte scurtă, 'n care se invită d. prefect de Neamtu sâ inspecteze „la toate ocaziunile" administrarea în generai a monastirilor din acel judeţ, fiindcă acele monastiri ar fi din cele mai însemnare.

O adresa, in caie se zice câ, „la ncaziune" sâ cerceteze un prefect, cum se face administrarea, este o adresă cam vagă, şi nu vă poate otita, dacă. fiind vorba numai de ocaziuni, nu s-a găsit îndemnai prefectul să raporteze mai de urgentă ceva. In adevăr nu se găseşte nici un raport despre starea finantiară a monastirii Neamţu-Secu şi nici o însărcinare specială cu vreo anchetă. De-abia acum un an, adică în toamna 1 cu ocazia unei solemnităţi ordonate de predecesorul meu, d. Sturdza, pentru instalarea noului stariţ, **A** fost însărcinat prefectul de Piatra să meargă la monasrirea Neamţu şi sâ citească decretul regal pentru introducerea noului starit, şi atunci prefectul raportează despre această solemnitate si adaogă ia sfârşit că nu s-a putut ocupa de inventariul averii acelei monasriri, fiind membrii comisiei absenţi.

lată singurul răspuns, care are aerul de a se raporta la această adresă. Vasâzicâ, in dosarele ministerului nu găsesc nimic.

Acum la întrebarea legitimă a onor d. interpelator. dacă averea ce se află la monastire se administrează conform cu legea comp(abilita fii generale a statului, ia această întrebare put răspunde câ, de când am intrat în minister, m-am preocupat, din întâmplare, tocmai de monasticiIc Neamţu si Secu, şi la 9 august 18K8, înaintea interpelării si chiar înaintea alegerii d-voasrre. am trimis prefecrului de Neamţu o adresă, şi ani insistat în prima linie asupra trimiterii de urgenţă a invenrarului, fiindcă, in adevăr, dc la secularizare si până astăzi nu se formase nici măcar inventarul averii monastirilor Neamtu si Secu. în fine, acum 3 luni, in octomvrie, am prirtut inventarul eu data adresei de trimitere de la 30 sepremvrîe 1888, şi s-a trimis dar penttu prima oară dc la 1861 un inventar al averii monastireî Neamtu si Secu; este aici, in fata d-voastre, compus din atâtea file câte vedeţi, destul de voluminos, coprinde obiectele sfinte, cărţile destul de numeroase etc., descrierea nu este tocmai amănunţiră, dar în fine este un început de ceva mai solid. La pagina penultimă *este şi* arătarea vitelor lăsate la secularizare. Sunt specificare si apoi însemnate în total asa: 459 capete de vite de diferite soiuri; nu cred că d. interpelator doreşte să-i citesc şi specificarea fiecărui soi de vite. Acest inventat, datat dc la IH88 iulie 12- *uimh* de-abia ia 30 sept. - este subscris de protoiereu, de un archîereu. de subprefectul însărcinat de prefect, şi mai ales de noul stafiţ care recunoaşte că această avete a primit-o în administraţia sfinţiei ale. Vrea sa zică, începem a avea o mai bună regulă, avem cel puţin o urmă de răspundere posibilă. Inventarul s-a făcut în patru exemplare, unul l-am primit la minister, unu! trebuie să fie pentru curtea de comprim, unul presupun câ este trimis S.S. Mitropolitului Moldovei, şi unul este la mănăstire.

în ceea ce priveşte acum bugetul, in buget este o sumă relativ neînsemnată care se administrează de monastirea Neamţu şi Secu. la anexa No. 12 din bugetul cultelor stă o cifră Mfelă de 57 830 lei pe an pentru amândouă monastirilc. compusă aşa din leafa unui superior, a 10 servitori şi a unui medic din cheltuiala bisericei 4000 iei, a hramului 1 fif)0 lei. nutrimentul a 258 monachi si 10 servitori 3~ 530 şi frnbrâcămintea a 2b8 monachi, câte 50 lei pe an de unul, '^'clmieli mirunte etc. Aceste cheltuieli sunt administrate, in Weace priveşte scriptele aflate în minister, exact conform legii °niptabilitârii, adecă pe fiecare luna cu statul de prezenţă al Călugărilor şi ai celuilalt personal; pentru fiecare altă cheltuială CU- actele justificative obişnuite. Aici iumem dai în regulă si asa * fost totdeauna, în ceea ce priveşte scriptele aflate la minister.

Acum onor. d. interpelator denunţă nercgularităţi, ca de *emplu: deşi ar fi încetat din viaţă un călugăr, s-ar fi cheltuit totus banii aferenţi pentru îmbrăcămintea lui; acei 50 de lei pe acel an, în chitanţele date la minister se arată chelruiţi Pentru îmbrăcămintea unui călugăr.

Acum, câ ar fi murit care un călugăr şi că înainte de a fi '"locuit, suma aferentă la îmbrăcămintea lui s-ar destina la alte

trebuind, pentru aceasta pot răspunde, că în statele de prezentă cari se trimit la minister, îndată ce încetează din viată un călugăr, se găseşte înlocuit cu un alnil, desigur înlocuit după propunerea înalt P.S.S. Mitropolitului Moldovei aprobată în formă, si această parte merge la scripte în regulă. Dacă în fapt nu esre aşa, sau dacă, precum arătaţi, călugării, cari ar trebui să fie la mănăstire, se întrebuinţează pentru alte servicii eclesiastice, aceasta rămâne de constatat în fapt; n-am avut cunoştinţă până acum. Decât, d-lor senatori, constatarea aceasta în fapt are partea ei delicată, si să mă scuze d. interpelator, nu ştiu dacă este nemerit să aducem anume această parte a discuriunii sub forma, in care a prezenrat-o d, interpelator înaintea Senatului, adică: să constatăm dacă un călugăr este întrebuinţat şi în cancelaria Mitropoliei, sau că înalt P.S.S. Mitropolinil Moldovei ar fi încuviinţar unui călugăr să fie portar şi la o altă monastire; cu alte cuvinte, să se constate lucruri aşa de mici, în cari se implică şi o parte din administraţie mai mult bisericească. Apoi, când d-voastră sunteţi înaintea Senatului, întrebarea, cum un călugăr, care are 15 bani pe zi pentru hrana lui, mai are si o leafă de portar, sau cum un alt călugăr mai este întrebuinţat şi la Mitropolia din Iaşi, si încă puneţi aceste chestii mai mici sub o astfel de formă, pare că S-ar înrâmpla te miri ce enormităţi Ia monastirea Neamtu şi Secu, permiteţi-mi sâ zic că se depăşeşte scopul folositor .ti unei asemenea discuţiuni, şi nu plătesc cei 35 de bani pe zi ai unui călugăr, care ar fi şi portar, atâta discuţiune publică în mijlocul Senatului. (Aplauze.] Cu maî puţin încă se plăteşte ca cu asemenea ocazie sâ începem a arunca un astfel de blam general asupra administraţiei bisericeşti din partea locului.

Să mă ierte onor. interpelatnr a-i spune că, având în vedere cunoştinţele d-sale în literatura bisericească şi în administrarea bisericească, atunci când îmi anunţase interpelarea, credeam sâ văd te miri ce consratâri precize de fapte însemnate, de o gravitate oarecare, de un interes destul de general, pentru a merita o discuţie solemnă în Senat. Dar când am văzut câ este numai atât!

F. neapărat tegretabilâ orce neregularitate. şi promit că în ceea ce mă priveşte, mă voi ocupa şî de aceasta. Dar dacă, precum am zis, e vorba de un călugăr că e portar la o monastire şi de altul câ e întrebuinţat la Mitropolie, această este puţin lucru. Voi ruga pe înalt P.S.S. Mitropolitul Moldovei, căci fără grave motive nu vreau sâ mă pun în conflict cu *St.* Prelaţi, sâ binevoiască a cerceta asupra ncrcgularitatii cc s-a arătat. Partea finantiară a acestei administrări monastiresti va ti îndeosebi cercetată, şi dacă se va afla ceva important, voi avea onoare să comunic rezultatul onor. d. interpelator.

Conform unei dispoziţii speciale a regulamentului Senatului, după răspunsul ministrului se dă din nou cuvântul mterpelatorului. La replica senatorului G. Mârzescu din acea şedinţă răspunde iară?

Ministrul mitelor şi instrucţiunii publice. T. Maiorescu. D-lor senatori, in întrebarea aceasta asupra administrării monasririi Neamţu. poate a simţit şi d. interpelator câ s-a redus la cam puţin ceea ce nt putea spune; dar acum in chiar chestia interpelării se amestecă o întrebare, în multe alte priviri, mult mai importanta.

Dacă ne mărginim numai la obiectul interpelării, întreb şi eu la rândul meu: D-le interpelator, pentru adittînistraţiunea monastirii Neamna mie îmi faceţi o imputare că S-ar lăsa legea administrativă oareLum în uitare? Tocmai mic, care vă arăt mventarul pentru prima oară făcut, ca sâ intru în legea complabilităţii cu această monastire?

Apoi, d-lor, cu fineţea ce o aveţi, nu puteţi distinge o Politeţă de redacţiune în răspunsurile mele, de o energie de administrare ce v-am arătat-o în acte? Am ohţinut inventarul.

are acum ministerul penr.ru prima oară elementele de control pentru acea administraţiune în monastire; eu am obţinut acest rezultat, am stăruit pentru el Înainte de a fi vorba de interpelarea d-voastre, pentru regula generală a unei administraţii corecte.

Odată acest prim rezultat obţinui, este vederar că controlul are să meatgă mai departe.

Dar fiindcă este un stariţ nou inrrodus, şi fiindcă am crezut că acel stariţ este cel dântâi stariţ al ntonastini Neamţu care a recunoscut ce avere a primit, n-am avut până astăzi nici un motiv - căci aci am sâ acoper si autoritatea şi prestigiul lui — de a trimite anchete ftnanţiare peste capul unui om, care pană acum mi-a dat primul act de administraţiune regulată. Si când din acest respect eu caut sâ îmblânzesc chestia, d-voastre trageţi de acolo concluzia câ eu zic că administraţia civilă nu are ce căuta pe acolo în ceea ce priveşte legea comprabilitătii generale a statului? Dar în capul citui om poate să treacă aceasta, care are a face cu administraţia statului si poartă o parte a răspunderii? Vasăzieâ, nu este aci chestia; nimeni nu a zis un asemenea lucru.

Cu toata micimea acestei chestii, d-voastre voiţi sâ-i daţi nişte proporţii pe cari nu le arc in sine, prin nişte alterări de cuvinte, şi mai amestecaţi şi preoţii de mir, cari adecă ar şti ce se petrec în monistiri si câ aceasta contribuie la nemulţumirea lor şi apoi mai vorbiţi si de noi. că adecă tot promitem şi n-am făcut nimic pentru îmbunătăţirea soartei preoţilor de mir. Vedeţi, asemenea înveninâri ale chestiei, asemenea aţâţâri într-o chestie arzătoare, care nu are a face cu comptabilitatea de la Neamţu. în contra acestora dati-mi vnie a mă ridica. Dacă este acum vorba de clerul mirean, tocmai în momentul de fată - din întâmplare chiar astăzi, nu mai departe — am discutai cu un înalt Prelar însuş proiectul de lege elaborat pentru îmbunătăţirea clerului de mir; aştept de la d-voastre şi de la membrii opozitiunii din Senat ca să grăbească, împreună cu

noi, dezlegarea acestei chestii. Eu voi veni în Senat în această sesiune, peste puţine zile, cu proiectul de lege care este deja făcut. (Aprobări.)

D-lor, fiindcă această chestie se agită si este o lucrare foarte importantă, şi fiindcă S-tul Sinod. în sesiunea dc toamnă şi cea de primăvară, s-a ocupat cu mare solicitudine de ea şt a transformat-o acum în proiect de lege, şî fiindcă atunci, când este vorba de preoţii de mir de pe la sate, nu por lucra decât cu concursul întreg şi binevoitor al ptclatilor. tocmai de aceea trebuie sâ mă lăsaţi sâ trăiesc, mai ales în vremea aceasta, in armonie cu prelaţii. Voiţi pentru câţiva călugări, cari trec din monasrîrea Neamţu la alre ocupatiuni, să intru in conflict cu Mitropolitul din Iaşi? Sau să generalizez o anchetă finantiară şi să intm poate în conflict şi cu alţi episcopi? Nu mă veţi atrage pe calea aceasta în momentele de faţă şi nu mă veţi atrage nici pe cale dc a începe tocmai acum, când este votba de chestia îmbunătăţirii soartei clerului de mir, reforma sinodală, care este o chestie grea şi foarte agitatoare de spirite. Avem destule agitaţiuni în tară; Sinodul poate rămâne Sinod cum este. Mă felicit câ prelaţii din Sinod s-au ocupat de soarta clerului mirean, Ne-am înţeles in unele puncte; proiectul se va prezenta d-voastre în această sesiune, in mod practic elaborat, şi atunci voi fi cel dântâi a mă felicita de întinsele - o recunosc - cunoştinţe eclesiastite ale onor. interpelator, si-l rog de pe acum să vină cu luminile d-sale sâ însufleţească această - in adevăr importantă lucrare - să-mi permită a zice mai importantă decât chestia acelor călugări de la Neamţu, cari mai " erg şi la Mitropolia din Iaşi şi la poarta altor monasrlri.

90

Asupra dreptului de interpelare

(Şedinţa Camerei de la 21 ianuarie 1889)

In secţiile Camerei sc cerceta proiectul d-lui R Carp, ministrul domeniilor, asupra vânzării moşiilor stalului in loturi mici la răTani, 1-ată de insemnarărea acestei iegi, se propune amânarea numeroaselor interpelări înscrise la ordinea zilei.

T. Maiorescu, ministrul cultelor si al instrucţiunii publice. D-lor deputaţi, cred şi eu câ părerea exprimată de onorab. preopinenţi e cea corect constituţională. Recunosc i_â interpelarea este un drept personal al deputatului, Constituţiunea i-l recunoaşte. Regulamentul Camerei s-ar putea modifica asupra formalităţii de exercitare a acestui drept, s-ar putea zice, de exemplu, in regulament că interpelările sâ se dezvolte in o anume zi pe săptămână; niciodată însă regtdamentul n-ar putea să înfrângă un principiu clar înscris în Constitutiune,

Al doilea, regulamentul de faţă, până Lând nu e modificat, este si el o lege. care trebuie păzită aşa cum este astăzi, şi cred şi eu cu onor. d. Pallade, că in conformitate cu acest regulament cel mai târziu după trei zile dc la anunţarea interpelării, ministerul este obligat sâ răspundă, dacă insistă deputatul interpelator a avea un răspuns. Asupra acestui punct suntem dar cu torii de aceeaş părere, si vedeţi câ nu este de la banca ministerială nici o încercare dc a slăbi, de a atinge, de a pune la Îndoială dreptul de interpelare al dcpuratului.

Dar, d-lor, nu e mai puţin adevărat că sunt şi necesităţi ale mior situaţiuni importante, care se impun cbiar interpelărilor; şi fiindcă din partea unui eminent membru al opoziţiunii, al minorităţii, din partea d-lui Kogălniceanu, a venit propunerea ca să treacă Adunarea în secţiuni până când va termina cu legea vânzării moşiilor statului; şi fiindcă nici unu) din intcrpelatori nu a ridicat un cuvânt în contra acestei propuneri a d-lui Kogălniceanu...

D. N. Blaramberg. Eu nu eram aci.

D. 1. Nucsorranu. Nici eu.

D. ministru alcultelor si instrucţiunii publice. 1. Maiorescu. Erau alţii si n-au ridicat nimeni nici un cuvânt; prin urmare, propunerea d-lui Kogălniceanu s-a primit de roţi, şi asrfe! a rămas ca o decîziune a Camerei luata în unanimitate în vederea importantelor legi cc se discuta în secţiuni.

Acum onor. d. Blaramberg, care nu era prezent atunci, a declarat si d-sa, fată cu aceste legi, că pentru astăzi consimte şi d-sa la amânare.

D. N. Blaramberg. Pentru interpelarea mea; căci nu sunt stăpân decât pe dreptul meu.

z9. *mintstru al cultelor si instrucţiei publice, T. Maiorescu.* Faţă cu ceilalţi domni intcrpelatori amânarea o avem, deoarece atunci, când onor. d. Kogălniceanu a propus să se amâne dezvoltarea interpelărilor, nimeni nu s-a ridicat contra; căci dacă s-ar fi ridicat în contra un singur interpelator, nu putea majoritatea, orcâi de numeroasă ar fi, sâ-i ridice acest drept după regulamentul de astăzi al Camerii.

Cred dar câ suntem înţeleşi în chestia de princip si chiar Şi în cea dc procedură. Putem intra asta/i în secţiuni, bineînţeles că, îndată ce se vor termina lucrările din secţiuni, mâine chiar, de se va putea, interpelările vor fi dezvolrare si guvernul va fi la dispoziţia d-lor intcrpelatori.

D. Preşedinte C. Grădişteanu. Atunci, d-lor, cu consimţitnantul unanim al Adunării, interpelările sc amână pe mâine, »at astăzi irecem a lucra în secţiuni.

91

Cinci răspunsuri relative la un tablou statistic, Ia biserica lonascu din Slatina, la luarea asupra starului a scoalei comerciale din Ploieşti (şi în contra tendenţei deputaţilor de *a.* cere sporirea cheltuelelot), la clădirea scoalei Normale în Câmpulung şi la programul învăţământului în scoale)e rurale

(Şedinţa Camerei de la 24 ianuarie 1889)

Precum s-a arătat mai sus, in nota discursului 80, vivacilarea atacurilor, la care este espus noul cabinet Teodor Rosctri din prima zi a înfăţişării sale înaintea parlamentului, esre un simptom al situaţiei sale precare. După retragerea prezidentului Camerei Lascar Catargi ţi alegerea lui C. Grădişteanu in locul său, situaţia devine şi mai anevoiasă. Chiar numărul exagerat de mare al interpelărilor este un simptom pentru aceasta; însingura şedinţă a Camerei dc la 24 ianuarie 1 R8'J se alia la ordinea zilei 27 de interpelări, dintre care unele privesc pe ministrul cultelor si sunt întâmpinate dc răspunsurile următoare.

A

Deputatul din Ploieşti, C. C. Dobrescu, cere să i se remită un talilou de tnaic numirile făcute în învăţământul primar sub ministerul de atunci, fîindu-i necesar pentru o interpelare.

La aceasta răspunde

Ministrul instrucţiunii publice, T. Mm crescu. D-lor, onor. d. Dobrescu a cerut de la acest minister, prin organul prezidentului Camerei, nişte dosare, în număr de trei, care i s-au pus la dispozitiune, şi a mai cerut un al patrulea lucru, care este un tablou de toate numirile făcute de mine în învăţământul primar şi de toate avizutile dare de consiliul permanent asupra acestor numiţi. Apoi, onorabila Cameră, eu, care dc pe această bancă am recunoscut Ieri cel mai întins drept al orcărui deputat în materie de interpelări, permiteţi-mi a vă spune câ a satisface cererea d-luî Dobrescu, adecă a-i procura tabloul şi copiile de cari a vorbit, este a însărcina administraţia acestui minister cu o lucrare statistică, pentru care nu are nicî timp, nici funcţionaţi, căci s-a suprimat de mult referentul statistic.

Asemenea lucrări nu le por ordona după simpla cerere a unui deputat. Este cu totul alta când insăş Camera va decide să fac aceasta, sau când ar cere o comisiune a Camerei, cum a cerut comisiunea budgetară aşa ceva, in care caz tabloul s-a făcut.

In faţa cererii d-lui Dobrescu, am onoare a declara câ funcţionarii de astăzi nu au destul timp sâ facă tabloul tutulor numirilor mele în învăţământul primar si sâ copieze toate rezoluţiunile consiliului permanent, căci aceasta e o lucrare întinsă, afară numai dacă onor. Cameră decide aceasta, şi atunci voi cerc un mic credit pentru înfiinţarea acestui fel de oficiu statistic, care să facă ceea ce cere d. Dobrescu.

B

La o interpretare a deputatului Deleanu pentru repararea bisericei lonascu din Slatina, răspunde:

Ministrul cultelor si instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Domnilor deputaţi, biserica Iunaşcu din Slatina e astăzi ca orce biserica întreţinută de stat. Nu văd pentru ce i s-ar destina un paragraf deosebit în budget. în decursul verei trecute nu s-a arătat din partea acelei biserici nici o cerere pentru reparaţii.

Nu e vorbă: dacă s-ar fi arătat o cerere mare, nu s-ar fi îndestulat poate întreagă, fiindcă suma trecută in budget pentru repararea tutulor bisericilor si mănăstirilor din tară era numai de 65 000 lei, şi era departe de a ajunge; dar orunde s-a cerut din această mică sumă, am dispus să sc dea o parte proporţională la toţi. însă, precum am zis, pentru biserica Ionaşcu nu s-a cerut şi prin urmare nu s-a dat. Acum, făcându-se cererea prin d. interpelator, va fi prevăzută la reparaţii si biserica Ionaşcu pentru anul viitor cu o sumă proporţională.

Cit pentru chestia ceailaltâ, că adică sunt moşii donate de Ionaşcu bisericei, aceasta este o chestie pe care nu o putem deslega acum, şi rămâne dar întreagă şi dc o parte şi de alta. De bine-dc rău, această avere se află astăzi secularizată, şi, odată secularizată, venitul ci a intrat în venitul general al statului, si astăzi nu se mai poate susţine câ pentru cutare trebuinţă a bisericei lonascu să se întrebuinţeze propriul ei venit. Aud câ locuitorii din Slatina vor să Iacă proces statului; atunci vom vedea cc hotăreşte justiţia. Astăzi trebuie sâ mă mărginesc a răspunde d-lui interpelator câ în vata acestui an, din suma totală înscrisă iu budget pentru repararea bisericelor, se vor face oarecare reparaţii si bisericei Ionaşcu din Slatina.

C

Un alr deputat liberal din Ploieşti, Radu Stanian, interpelează pe ministrul **Lulttlor** ca sâ grăbească a lua şcoala comertială din Pluiesii asupia statului si primeşte următoarea înrâinpmaie, îndreptară in princip si în contra tendinţei deputaţilor dc a spori cheltuielile:

Ministrul cultelor şi instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Interpelarea aceasta mai corect trebuia sâ fie adresată numai d-lui ministru al domeniilor, fiindcă după legea de astăzi şcoalele de comerţ nu se tin de resortul Ministerului Instrucţiunii Publice, ci de resortul Ministerului Domeniilor.

Dar fiindcă-mi este adresată şi mie, voi răspunde cu în absenţa colegului meu de la Domenii. De altminteri, prin un articol special de lege se zice că şcoalele dependente de Ministerul Domeniilor se vor administra conform cu legea instrucţiunii publice.

D-lor, în legea instrucţiunii publice este zis: se vor înfiinţa Scoale comertiale în mai multe oraşe, între cari si Ploieşti.

Nu cted câ onor. d. interpelator poate de aici să deducă ca un lei de neohsetvare a legii, fiindcă adică nu s-a luat deja până acum asupra statului scoală comertială din Ploieşti, pe care o întreţine comuna. Ar fi o neohservare a legii numai atunci când aţi arăta, ceea ce nu este, că în afară de oraşele arătate în acel articol de lege, ar fi creat statul şi întreţinut vreo altă şcoală comertială înainte dc a fi înfiinţat pe cele prevăzute în acel articol al legii instrucţiunii, între cari şi cea din Ploieşti. Dar aceasta nu s-a întâmplat. Ceea ce s-a întâmplat c câ statul până acum nu a înfiinţat toate şcoalele comertiale prevăzute in lege. ci numai patru din scapte.

Apoi legea instrucţiunii nici nu prevede un termen, şi, onor. interpelator, dacă este să vorbim de înapoiere în aplicarea legii instrucţiunii apoi gânditi-vă la marea nepunere în aplicare: învăţământul obligatoriu de la 1864 şi până astăzi la 1889 nu e încă pus în aplicare, din lipsa de scoale în sate; şi d-voastră vă miraţi că nu s-a aplicar încă articolul din lege cu privire la înfiinţarea turulor scoalelor de comerţ. Nu trebuie să vă miraţi de aceasta.

Cu toate aceste, d. ministru al domeniilor a arătat roată bunăvoinţa ca sâ se facă ceva pentru şcoala comertială din Ploieşti; şi cred, cu drept cuvânt; căci mi s-a arătat de colegul dv., d. Ienescu, cu cifre, că districtul Prahova e unul din districtele, care contribuie în modul cel mai înseninător la

veniturile statului şi în proporţie e districtul care primeşte cea mai mica parte în compensaţie.

Evident câ această disproporţie nedreaptă trebuie să dispară; dar vă rog nu puneţi chestia pe neaplicarea sau neobservarea legii de către guvernul actual. D-voastră mai ales, d-le Stanian, care sunteţi deputat din Ploieşti, acum ca şi mai nainte, binevoiţi a nu ne face imputarea ca de ce in singurul an 1889 nu facem noi ceea ce nu s-a făcut in 12 ani de zile de amicii d-voastră. (Aplauze, ilaritate.)

Dar cine eta primarul Ploieştilor si totodată deputat în fosta Cameră? (Aplauze.) Am avut şi eu onoarea să va fiu coleg pe atunci, şi recunosc că d-voasttă eraţi unul din colegii cei mai plăcuţi şi cei mai simpatici; dar tocmai pentru câ eraţi asa, eraţi unul din deputaţii cei mai bine văzuţi şi influenţi ai acelei majorităţi. (Aplauze.) Iacă dar primarul din Ploieşti, in special bine văzut şi influent în partidul d-sale, căruia fostul ministru al său d. Stolojan i-a suprimat subvenţia stabilită ce se da scoalei comertiale din Ploieşti, şi d-sa atunci nu găseşte momentul oportun (aplauze) să protesteze în Cameră si ne cere acum nouă, ca deodată şi numaidecât să reînfiinţam noi la Ploieşti ceea cc nu noi am suprimat (aplauze), ci dîn contră se suprimase in timpul unei majorităţi apropiate de convingerile d-sale politice. Vasâzică, pe acest teren să nu punem chestia; să o lăsăm mai bine pe terenul pus de d. lenescu, pe acela al unui judeţ care contribuie aşa de mult ia veniturile statului şi care ar avea dreptul să aibă si el mai mult din beneficiele statului; asemenea pe terenul pus de d. ministru al domeniilor că e în adevăr o şcoală bună si că d-sa va face ce va fi posibil pentru ea.

Dar fiindcă d. Stanian a făcut aluzie la acea dezbatete în Senat, îl tog sâ-si amintească un cuvânt constituţionaticeşte foarte just pronunţat acolo de un senator; e o procedare curioasă ca sa vie Camera tâ ceară guvernului cheltuieli; aceasta e răsturnarea adevăratului sistem constituţional. - Guvernul

cere cheltuieli şi Camera le încuviinţează, sau le restrânge, sau le refuză. Dar este lucru nepomenit in bun sistem constituţional ca să vie Camera şi să ceară guvernului chelmicli, nu într-un caz excepţional, nu în 2, ci în 10, în 20.

Mai toate interpelările d-voastră se traduc prin cereri de cheltuieli. Esenţa sistemului constituţional este însă din contră câ deputaţii, cari au control asupra administraţiei cheltuielilor publice, sâ fie mai nainte de toate economi cu punga contribuabililor; istoria merge asa, că guvernele au voit sâ cheltuiască prea mult, şi Camerile, pentru a cruţa punga contribuabililor, i-au oprit şi iau modetat pe această cale.

D-voastră din contră vreţi să împingeţi la cheltuieli, acesta nu este adevăratul sistem parlamentar.

Nu e lucru mai plăcut pentru un ministru decât să-i daţi mijloace sâ chelruiască. Care ministru de culte or de domenii nu ar fi fericit sâ facă şcoli dc comerţ, să facă şi teatre la Iaşi, atenee la Bucureşti, ş. c. 1, ş, c. I.?

Dar, d-lor, scuzati-mâ, noi trebuie să venim cu un budget echilibrat; nu putem merge cu cheltuieli nechibzuite; eu cred câ asemenea cereri nu pot fi bine discutate decât in comisia budgetară, şi atunci când se propune o anume întrebuinţate într-o pane, să ştim ce economii putem face in altă parte.

Iată, d-lor, ce aveam de răspuns la interpelarea d-lui Stanian.

D

Ia întrebarea d-lui Dr. Sache 5tefănescu, deputat de Câmpulung, in privinţa clădirii scoalei normale în oraşul pe care îl reprezenta în Cameră, răspunde

O. minunii al cultelor şi instrucţiunii publice, T. Af/iiarescu. D-lor deputaţi, în această zi binecuvântată, în care am fericirea de a răspunde la atâtea interpelări, am deosebita fericire de a putea răspunde foarte scurt la interpelarea de faţă.

Da, lucrarea e hotărâta de predecesorul meu, angajamentul e luat în sensul arătat şi voi face tot posibilul ca sâ înceapă construirea edificiului chiar în campania acestui an.

E

In sfârşit, propunerea abrupta a deputatului C, Popovici relativă la nişte reforme propuse de d-sa în programul scoalelor săteşti, se înlătură prin următoarele cuvinte:

Ministrul instrucţiunii publice, T. Maiorescu. D-lor, programul învăţământului scoalelor săteşti, după legea instrucţiunii publice, pe care, nu mă îndoiesc, d. interpelator o cunoaşte, trebuie să fie votat de Consiliul General al Instrucţiunii. Eu n-am drept sâ introduc programe după arbitrul meu. în Consiliul general de instrucţiune sunt reprezentaţi şi învăţătorii primari, sî la prima sesiune va avea consiliul şi din alte puncte de vedere să se ocupe de programele învăţământului în sate. Cu această ocazie se vor discuta şi întrebările atinse de d, interpelator.

92

Contra dării în judecată a ministerului loan Brătianu

(Şedinţele Camerei de la 31 ianuarie şi 1 fevruarie 1889)

Incompatibilitatea ministrului de justiţie C Vernescu şi a partizanilor săi cu opera conservatoare, precum ţi retragerea lui Lascar Catargi din prezidenta Camerei apropie siruaţia modificatului minister Teodor Rosetti de criza finală, pe care o prevestesc îndeosebi cele petrecute cu ocazia dezbaterilor asupra dării în judecată a lui loan Brătianu şi a colegilor săi ministeriali. Din aceste dezbateri face parte şi discursul următor, pe la începutul căreia se petrece scena cu întreruperea făcură de ministrul justiţiei, de care vorbeşte introducerea istorică a volumului de faţă, pag. 36 *{ed. n.* — p. 1037).

D. ministru al instrucţiunii publice şi cultelor, T. Maiorescu. D-lor deputaţi, îmi permit a vorbi de la această tribună neutră şi nu de la banca ministerială; fiindcă ceea ce voi avea onoare a vă zice, va fi zis de mine mai întâi ca deputat.,.

D. Caton Lecca. Ca deputat nu puteţi vorbi decât la rândul înscrierii. (Aplauze.)

D. ministru al instrucţiunii publice şi cultelor, T. Maiorescu. în momentul în care a binevoit a mă Întrerupe onor. d. Lecca, continuam tocmai cu cuvintele; apoi ca ministru, cu părerea **sa** personală, fiindcă nici n-am cerut autorizarea colegilor

pentru a vorbi în numele consiliului de minişrri, 51 mai presus de toate în chestia de astăzi vorbesc ca un membru al majorităţii din Cameră. în această calitate mai ales, d-lor deputaţi, am cerut cuvântul în contra propunerei pentru darea în judecată a ministerului Brătianu.

M-a surprins deja în discuţia de azi acest fapt, şi-mi permit a-l semnala de îndată majotităţii numite „liberal-conservatoare" din această Cameră, că cel dintâi care a fost chemat ca sâ ne sfătuiască pe noi de a primi darea în judecată este radicalul d. Panu (Zgomot). Radicalul d. Pariu, consecvent ca radical, ne dă a înţelege că, dacă darea în judecată a Cabinetului Catargi de la 1876 nu a avut rezultate, precum ar fi fost bine să aibă, e câ nu s-a urmărit până în definitiv, s-a părăsit; că precedentul ce trebuie să-l creaţi mai curând, ar fi ca să daţi in judecată toate ministerele. Aceasta e lecţiunea ce ar vrea sâ urmeze o majoritate de Cameră conservatoare în ţara aceasta? Că aceasta-i convine d-lui Panu, o înţeleg; că zdruncinarea orcărei formări de guvern în monarhia constituţionala, aşa cum e constituită, convine radicalilor, o înţeleg; dar să examinăm dacă ne poate conveni noă.

D-lor deputaţi, d-nul Panu a zis că darea în judecată e un lucru, la care unii din d-lor s-ar fi angajat şi care e mângâierea unora din d-lor. Vei recunoaşte, onor. d. Panu, că precum unii din d-voastră sunteţi consecvenţi, când cereţi darea în judecată, pot fi alţii consecinţi când din contră o combat, îmi permit pentru aceasta a vă aminti un fapt; în şedinţa Camerei de la 2 decemvrie 1886, cu câtva timp înainte de dezvoltarea inrerpelării asupra brutalităţilor comise în redactiunile ziarelor, în şedinţa Camerei de la 2 decemvrie 1 886, când se discuta Adresa la Tron, cel ce are onoarea a vă vorbi acum a spus în mijlocul Camerei colectiviste - si o numesc astfel, fiindcă cuvântul de colectivitate e introdus dc un autorizat reprezentant al său, d. Stătescu, şi eu Întrebuinţez cuvântul in acelas Înţeles parlamentar, în care 1-a zis şi d-sa — în această

Cameră colectivista a d-lui loan Btătianu, mi-am permis a spune următoarele cuvinte, pe cari vi le citesc din *Monitor:*

> „Eu prevăd vremea — poate să mă înşel, precum se pot înşela toate prevederile omeneşti - eu prevăd vremea, unde voi avea să fac apărarea d-lui Brătianu atunci, când va fi d-sa în opoziţiune şi când vor fi alţii, cari îi vor ataca cu pasiune si, împreună cu relevarea erorilor ce le-a comis, vor voi să-l persecute împreună cu ai săi şi să-i şteargă orce merit ce a avut."

Acuzarea de astăzi o prevedeam şi era uşor de prevăzut; fiindcă în cei din urma 4 ani regimul era căzut şi căzut din ce în ce mai mult, şi din cauza secetei de idei, de care cu drept cuvânt vorbia d. Panu, şi din cauza încercării de a năbuşi cu violenţă dc procedări nemulţumirea crescândă şi din cauza mai presus dc toate a grozavei coruptiuni administrative ce se lăţise în roată ţara si care trebuia să producă o reacţiune violentă.

Dar dacă era de prevăzut si a fost prevăzută acuzarea de astăzi a d-lui Brătianu, trebuia prevăzută şi necesitatea combaterii ei. A venit acum momentul important, în care o majoritate conservaroare si liberală sâ dea o dovadă de prudenţă si sâ nu lase să fie dusă, sâ alunece pe acest povârniş.

D-lor deputaţi, şi aici mă adresez la colegii mei din majoritate, noi mai avem un precedent de darea în judecată a unui întreg Cabinet sub Constituţia de la 1866, precedent pe care înţelegea d. Panu că-l vom putea invoca şi pe care a căutat să-1 înlăture, zicând că n-a dat rezultate, fiindcă n-a fost urmărit. Dar în precedentul acesta este altceva dc relevat decât rezultatul de trimitere sau netrimitere înaintea curţii de casaţie, altceva mai important şi care trebuie să ne pună pe gânduri şi în situaţia de faţă. Si de aceea permiteţi unuia, care se afla intre cei acuzaţi la 1876, sâ vă aducâ aminte dc acest element, care merită să fie, mai ales astăzi, luat în considerare.

în şedinţa de la 8 iulie îmi pare, în orce caz in luna iulie 1876, s-a făcut propunerea de darea în judecată a cabinetului

Lascar Catargi. după cum se face acum pentru cabinetul 1. Brătianu.

Atunci erau 10 foşti miniştri daţi în judecată si din întâmplate sunt tot 10 azi, a căror dare în judecată se cerc... Atunci printr-un tel de ironie, pe care colectivitatea pare că n-a simţit-o, numânil de 10 s-a făcut 11, fiindcă d. Teodor Rosetti a cerut însuş. ca o onoare pentru d-sa, să fie şi d-sa dat în judecată, şi colectivitatea s-a grăbit să-1 dea şi pe d-sa în judecată. Când s-a făcut votul pentru darea în judecată, în acea şedinţă a Camerei din 19 iulie 1876, erau ptezenti 105 membri, s-au găsit sase cari s-au abţinut, cred că a fost banca ministerială; căci declarase câ nu se amesteca. A fost numai unul, care a votat contra, şi au fost 98 pentru, adică unanimitatea minus unul, care a votat darea în judecată a înttegului cabinet Catargi. A votat-o în urma a ce?

A votat o în urma unei cercetări, unei anchete pe la ministere, cum se propune şî astăzi de d. Blaremberg şi de ceilalri subscriitori.

Nu mă mira acea anchetă de la 1876, şi nu mă miră nici darea în judecată de la 1876. Dar iată ce- mă miră şi ce trebuie relevat ca cel mai caracteristic element pentru discuţia de astăzi: aproape *unanimitatea* Camerei de la 1876 a votat lucrul următor în fruntea actului de acuzare: sâ se dea in judecată Lascar Catargi - si aici citez textul actual - „fiindcă a intrebuintat banii publici în propriul său tolos"'. - Aici t punctul cel mai important, după părerea mea.

Vasazică, a dat în judecată acea Cameră pe un om, pentru câ ar fi întrebuinţat hanii publici în propriul său folos, un om pe care unanimitatea ţării şi chiar colectiviştii însii îl stat de omul cel mai cinstit în această privinţă. (Aplauze.)

L-adat in judecată Camera cu unanimitate, după te alesese ca să facă cercetarea onestităţii lui lascar Catargi... pe cine? Alesese între alţii pe d. Srolojan şi pe d. Simeon Mihălescu (râsete), precum trimisese să cerceteze lucrările diplomatice de

Ia Externe pe d. Fundescu dc la *Telejraf* (ilaritate), iar la Ministerul de Rezbel trimisese pe d. Radu Mihai (râsete generale).

Alături cu aceştia şi împreună cu eî a fost ales şi d. Blaramberg ca să cerceteze finanţele.

D. N. Blaramberg. Este cu desăvârşire neexact; vă declar în mod formal câ u-am luat patte în acea comisiune şi pot sâ vă citesc *Monitorul* ca să vedeţi că am ptotestat.

D. ministru al instrucţiunii publice şi cultelor, T. Maiorescu. Vă mulţumesc de relevarea d-voastre, fiindcă vreau să fie revelată orce neexactitate. Dar permiteri-mi să vă zic că nu aveaţi nimic de rectificat; fiindcă eu am zis numai că d, Blaramberg a fost ales.

L). N. Blaramberg. Da, însă n-am participat,

D. ministru al instrucţiunii publice şi cultelor, T. Maiorescu. Rog sâ mi se aducă *Monitorul oficial*din iulie 1876, unde se constată că d-voastre aţi fost ales la acele cercetări, coleg cu d-nii Srolojan şi Simeon Mihălescu, coleg cu d-nii Fundescu şi Radu Mihai. Rezultatul acelor comisiuni, o repet, a fost aprobat cu unanimitate, minus un vot şi 6 abţineri, adică sâ se dea in judecată un Lascar Catargi, pentru căşi-a însuşit din averea publică bani pentru interesul său privat.

Faţă cu anume acest punct al acuzării, trebuie sâ zic:

A fost o infamie ceea ce s-a comis atunci. (Aplauze.)

D. A/. Blaramberg. D-le prezident, vă rog să mă înscriti pentru chestie personală, şi dacă cuvântul dc infamie se adresează la mine, atunci d. Maiorescu să-1 retragă la moment. (Zgomot.)

D. ministru aljustiţiei, G. Vernescu (către d. Maiorescu). Aveţi mai mult respect când vorhiţi de o Cameră întreagă.

D. N. Blaramberg. Cuvântul acesta trebuie retras la moment. (Zgomot.)

Fac apel la d. preşedinte, care este acolo ca să ne apere onoarea, când nu ne putem sâ ne apărăm singuri; pentru ca

d-sa să intervie ca d. ministru să retragă acest cuvânt. (Zgomot.)

D. ministru al cultelor si instrucţiunii publice, I. Maiorescu. Nu s-a adresat d-voastră.

D. ministru aljustiţiei, G. Vernescu. Atunci s-a adresat mie. (Aplauze prelungite.)

D. ministru al cultelor si instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Nu se adresează întru nimic d-lui Vernescu, colegul meu; nu se adresează în genere la nimenea personal, el are următorul înţeles: acest act, această judecară asupra unui om ca d. Lascar Catargi, care este recunoscui de toţi ca om cinstit, si chiar de toţi acei, cari atunci l-au dat în judecată, acest act, această hotărâre am calificat-o astfel. Şi cum puteam să calific acel fapt? Dar in privinţa persoanelor, cari au luai parte în acel vot, nu am intrehuiutat nici o calificare, şi am zis din contră că toate aceste persoane recunosc astăzi că nu i se poate acestui om imputa un asemenea lucru.

D. T. Calimaki. Lăsaţi pe d. Catargi.

D. ministru al cultelor si instrucţiuni: publice, T. Maiorescu. Onorabile d-le Calimaki. d-voastra veţi argumenta în felul d-voastră, permiteţi-mi să argumentez in felul meu.

Mi se aduce acum *Monitorul oficial* din iulie 1876, l-am aci şi cireşe pe cei cari au fost aleşi pentru ancheta de atunci, între acei alcsi este pentru Ministerul de Finanţe d. Kngen Stătescu cu 71 voturi, d. N. Blaramberg cu 70 voturi, d, I. Codrescu cu 69 voturi şi aşa mai departe..,

D. N. Blaramberg. Vă rog, consratati: nu eram bolnav?

D. ministru al cultelnr si instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Aci, d-lor, este numai sumarul şedinţei, nu văd pe cei absenţi. Am avut a constata numai câ d-voastră aţi fost ales.

D. N, Bliramberg. Fu mă voi explica în ceea ce priveşte purrarea mea politică, dat în privinţa cuvântului, tot trebuie sâ-1 rerracieri, in orce caz.

D. ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, T. Maiorescu. îl retractez in otce caz fată cu orce persoană; căci nu este aci o chestie personală, este chestia numai de faptul în sine.

Aceasta s-a putut întâmpla la 1876, şi s-a putut găsi atunci pentru asemenea enormitate o unanimitate de Cameră. Si acum vă pun următoarea întrebare: Cum a fim cu putinţă una ca aceasta? Ca sâ sc primească o asemenea acuzare din partea aproape a unanimităţii unei Camere?

Si s-a mers atunci mai departe, s-au tipărit faimoasele patru volume scrise dc d. Misail, şi însus acel act de dare în judecată, în fruntea căruia sta acea enormitate contra d-lui Lascar Catargi, precum sta şi în contra altor (oşti colegi ai d-sale. s-a afişat la fiecare comună şi l-am văzut eu încă in 1877 afişat la o comună. A fost atunci ales un comitet de dare în judecară sub prezidenta d-lui Dimitrie Brătianu. Am aci mandatul de înfăţişare şi cel de aducere ce mi s-a trimes mic ca şi celorlalţi miniştri acuzaţi. Poartă semnăturile d-lor Stolojan, Costinescu, Misail, Giani şi Fleva.

Ce dovedeşte aceasta? Aceasta dovedeşte că pasiunile politice pot să orbească aşa încât sâ schimbe albul în negru si negrul în alb (aplauze); si pot sâ orbească, cum au orbit atunci pe mulţi, încât să facă din omul cel mai recunoscut onest un om care a fost pus suh o asemenea acuzatiune (aplauze). Nu este aşa, d-le Panu? Cum în ah fel sâ se înţeleagă acest fenomen, cum sâ se explice votul unanimităţii Camerei, care pune pe d. Catargi în această acuzare?

Nu cred câ veri putea găsi altă explicare decât intimplătoarea perspectivă falşă a unui moment pasional, cum este totdeauna acela al luptelor politice prea încordate. D-lor, acea acuzatiune ministerială de la 1876, de altminteri faţă cu care tocmai cei acuzaţi au fost foarte indiferenţi, a căzut de la sine. Au venit alegerile de la ***2i*** ianuarie 1K7S, in persoana d-lui general Florescu şi in persoana mea la laşi, şi a doua zi

după alegerea noastră s-a retras simplu toată acuzarea ministeriali de aceeas Cameră care o votase.

Erau şi alte timpuri atunci; venise rezbelul dintre România si Turcia, si cu ocaziunea acestei crize externe, guvernul 1. Brătianu a simţit in modul cel mai grav ce greşeală a făcut de a fi împărţit ţara în două, de a vedea că ţara esre expuşi la un asemenea pericol, pe când fusese sfâşiaţi în două părţi, din care una era ţinută prin şefii săi sub ameninţarea acelei acuzaţiuni si cealaltă era singută reprezentată în guvern si în Cameră.

Atunci ajunsese timpul în care le era mai frică acuzatorilor de acuzare, decât acuzaţilor, cărora nu le-a fost frică niciodată. Deci acuzatorii au căutat şi au găsit cel mai mic ptetext ca s-o retragă.

D-lor deputaţi, dacă a fost râu, daci a fost periculos de a împărţi tara în două, aşa precum s-a făcut atunci sub ministerul Brătianu prin acea acuzare a cabinetului L. Catargi, oare sunteţi d-voastră siguri astăzi că o dare în judecată a cabinetului I. Brătianu nu o sâ fie tot asa de rea, nu o să sfâşie iarăşi ţara în două părţi şi nu o sâ sc întâlnească în aceeaş stare periculoasă cu evenimente complicate din afară: Cine este la noi, în mijlocul Orientului european, cine din rumâni este cu o inteligenţă şi cu o siguranţă aşa de perfectă încât să fie în stare a zice în bună conştiinţă; Ţara aceasta este într-o aşa linişte internaşi externă şi va rămâne în o aşa linişte, încât poate să-şi facă satisfacţia unui partid de a tine reprezentanţii celuilalt partid sub judecată?

Nici un om cu prudenţă politică nu va putea afirma aceasta.

Dar trec acum la un alt argument, d-lor deputaţi, însă văd i_ă e târziu.

(Se închide şedinia ii se anunţa continuarea discursului pentru a doua zi 1 fevruarie.)

D. ministru al cultelor n instrucţiunii publice, T. Maiorescu. D-lor deputaţi, aveam onoare să vă spun ieri — şi terminasem cu acest punct de plecare - că precedentul constituţional, singurul pe care îl avem de la aplicarea Constîtuţiuniî din 1866 în privinţa dării în judecată a unui întreg minister, nu e dc natură a ne încuraja pe această cale, orcâtă deosebire ar fi de persoane şi de împrejurări. Şi este o datorie cunoscută în materie constituţională mai importantă de a se întemeia cineva maî întâi pe examinarea precedentelor. Nu e de natură a ne încuraja, fiindcă trebuie să producă în conştiinţa fiecărui om imparţial îndoiala asupra părţii în care s-au amestecat pasiunile politice, şi-n privinţa părţii în care a putut domni dreptatea curată.

Acum pentru a-mi înlesni puţinele cuvinte, ce am să le spun in contra propunerii formulate de onor. d. FUaramberg, daţi-mi voie sâ fac o distincţiune fundamentală.

Dacă ar fi vorba de cererea unei cercetări, care să constate în contra unor miniştri anume că ar fi comis vreun delict sau o crimă; dacă a avut nefericirea această ţară de a vedea în capul guvernului ei oameni cari ar fi capabili dc asemenea fapte, evident că este o datorie de legalitate mai presus dc toate, ca asemenea fapte să nu rămână acoperite, ci sâ fie urmărite şi pedepsite. Aceasta este legalitatea supremă şi e unul din drepturile fundamentale ale Camerei — este chiar sancţionarea conttolului ce trebuie sâ-l aibă Camera asupra puterii executive. - Dacă propunerea aceasta, susţinută de onor. d, Blaramberg, ar fi în acest înţeles...

O voce. Le spune legea.

D. ministru al cultelor si instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Cred câ s-ar găsi mulţi pentru a face aşa ceva; eu aş fi pentru o asemenea propunere...

O voce. Modificaţi legea, nu se prevede în lege asemenea propunere.

D. ministru alcultelorşi instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Insă, propunerea d-lui Blaramberg, îmi cer voie să o caracterizez prin numele celui care e in fruntea ei şi care i-a dar lectura in Camera - propunerea de dare in judecată a celor două din urmă cabinete Brătianu nu se mărgineşte aci. Ea are introdus un element în ea, care îi dă caracter politic în prima ordine, şi de aceea mai ales sunt în contra ei.

lată care este această parte.

Se vorbeşte între puncrele de acuzare acolo formulate, se vorbeşte, ce e drept, sub o formă mai acoperită, oarecum ca o frază incidentală, de chestia Basarabiei şi dt chestia Dunării, Onor. d, Panu, unul din subscriitorii propunerii, în vorbirea d-sale de ieri, a trecut cu uşurinţă peste aceste puncte, şi relevând lucrul a zis că pentru acestea n-ar fi de părere ca sâ se dea in judecată; cu toate acestea a subscris propunerea. Apoi, d-lor, înţeleg şi aşa s-a făcut adeseaori şi nîci nu sc poate altfel, înţeleg, că acolo unde o propunere coprinde părţi esenţiale cu cari te uneşti, să ml faci greutăţi de redactiune şi sâ treci peste părţile secundare. Dar se poate zîce câ atunci când o Cameră a tării româneşti cere darea în judecată a unui minister, întrebarea despre pierderea Basarabiei si întrebarea despre Dunăre sunt chestii secundate? Poate sâ fie o faptă istorica de cea mai mare şi mai dureroasă însemnătate, precum esre pierderea Basarabiei, poate să fie chestia Dunării, o cltestie vitală pentru rară, chestii de o a doua ordine pe cari sâ le strecori într-o propunere şi pe Lari sâ le treci apoi cu vederea parcă n-ar fi fost? (aplauze), sc poate? Dar nu vedeţi că din momentul ce s-au pus aceste chestii, dânsele covârşesc întreaga propunere sî fac dintr-însa o propunere eminent politică? Asa fiind, nu pureti şterge din aceasrâ propunere caracterul ei politic.

Esie chiar o contrazicere în acea propunere si esre cu atât mai caracteristic, câ fund contrazicere, s-au strecurat totuşi cele 2 cuvinte: Basarabia si Dunărea. Se propune darea în judecară a cabinetului Rrâtianu, în cele 2 ultime formaţiuni ale sale; toată lumea însă ştie că chestia Basarabiei era terminată, înainte de a veni penultima şi ultima formaţiune a ministerului Brărianu. Pentru ce dar se strecoară în propunere? Toată lumea ştie că ultima si penultima formaţiune a cabinetului Brărianu n-a avut să se ocupe de chestia Dunării; chestia era anterioară.

De ce s-a strecurat în propunere?

Cum? vin oamenii în Parlamentul ţării serioşi, cari ştiu ce vor st implică intr-o asemene chestie, în aşa contrazicere două din chestiile cele maî mari de natură politică pentru ţara întreagă, şi noi sâ trecem peste ele? Apoi in chestia Basarabiei era onor. d. Kogălniceanu, coleg cu d. Brătianu; în chestia Dunării era lâposatul Vasile Boerescu, care a avut o acţiune remarcabila - nu judec, dacă in bine sau in râu - aceştia nu sunt implicaţi în darea în judecată. Apoi arunci despre ce poate fi vorba în aceste două întrebări, dacă nu sunt în chestie persoane de acuzat? Asa cum se prezintă propunerea şi cu aceste două întrebări, în contrazicere cu ea însâş, ca câştigă un şi mai straniu caracter politic şi ca o asa propunere politică, îmi petmit a mă ridica din toate puterile mele contra ei.

Si vorbesc in contra ci, onor. Cameră, fiindcă întrebările de aceasrâ natură se judecă isoriceşte, iar nu pe cale dc proces înaintea Curţii de Casaţie; fiindcă e cu neputinţă ca sâ deferi înaintea unei asemenea instanţe de autoritate judiciară înaltă, dar esenţial nepolitică. asemenea întrebări de grea cumpănă pentru conştiinţa fiecărui ministru, întrebări, în privinţa cărora nimeni nu ştie cum le-ar fi rezolvat, într-un sens sau oltul, dacă nu e pus în împrejurările dc atunci si nimeni nu mai poate repune astăzi chestia în toaie împteiutârile ei de atunci.

Asemenea lucruri s-au judecat istoriceşte şi au contribuit fiecare pentru partea sa la toată dezvoltarea politică mai departe a noastră a tutulor, asa că nu în această privinţă c chemat un partid, cate vine după altul învins in alegeri, ca să facă o propunere de dare în judecată.

Aceasta cu atât mai puțin, d-lor deputați, cu cât nu trebuie să uităm un lucru în toată această materie.

D. 1. Brătianu a fost reprezentantul guvernului țărei timp de 12 ani. Dupe cbestia Basarabiei, tot ministerul Brărianu cu majoritatea sa a avut favoarea soartei de a proclama si de a face si se recunoască independenta şi Regatul României. (Exclamațiuni, ptotestări)... şi îmi aduc aminte în acel moment...

D. I. Dimicriu. Cer cuvântul.

D. ministru ni cultelor ii instrucțiunii publice, T Maiorescu. In acel moment al proclamării Regatului, îmi aduc aminte de unul din cele mai frumoase cuvinte, după aprețierea mea, ce s-au pronunțat în Cameră, de cuvântul onor. meu coleg Al. Lahovari, deputat atunci în opoziția conservatoare pe acele hănci alătutea cu mine, care, când s-a prezentat propunerea de Regat în Cameră, a spus majorității colectiviste: Noi conservatorii, dacă n-am avut favoarea si prezentăm noi o asemenea propunere, îi aducem însă ceea ce putem da şi care îşi are şi aceasta marea sa importanță, îi aducem unanimitatea Camerei şi o aprobam din toată convingerea noastră. (Aplauze.)

A fost dar un act al acelui guvern de partid, asupra căruia unanimitatea țării reprezentată în Cameră s-a întâlnit.

Orce am zice dar noi, guvernul acela a avut momente în cari, precum era în capul guvernului țării, tot asa reprezenta în realitate şi o întreagă situatiune primită de întreaga țară legală.

Dacă aşadar am da un caracter politic propunerii de acuzare in contra ministetuiui I. Brătianu, dacă am face un asemenea act de la partid la partid, s-ar resfrânge acea parte a acuzării si asupra rării care a susținut pe d. Brătianu cu majoritatea ei în acel timp, cu încrederea ei, cu stima ei. (Aplauze, întreruperi.)

Onor. d. Panu trece aşa de uşor - cum ziceam — asupra acestei cestiuni...

D. G. Panu. M-am pronunțat categoric contra.

D. ministru al cultelor st instrucțiunii publice, T. Maiorescu. Contra, dar scuzați-mâ. cred ci termenul uşor nu trece peste convenienţele parlamentare, eu găsesc uşor. dacă ari fi procedai astfel.

Când într-o asemenea propunere se pune o chestie aşa de importantă, atunci, după părerea mea, dacă nu o primeşti, nu trebuie să subscrii propunerea. Onor. d-le Panu, fără îndoială chestii de aceste ca Basarabia şi Dunărea sunt chestii naționale, precum pierderea Basarabiei este o durere națională, sunt prin natura lor şi chestii politice, şi atunci trebuie să ne uităm împrejur, să ne întrebăm, ce rezultat pot produce si în privința relațiilor noastre cu guvernele dimprejur.

Si aici trebuie să fim oameni politici: căci suntem un stat independent, şi în mică poziție, dar în poziția bine hotărâtă, pe care o avem în Orient, trebuie să cugetăm cu maturitate, să ne gândim de două ori în asemenea materii.

A zice că nu trebuie să fii politic in asemenea sens si că trebuie să urmezi primul sentiment de sinceritate si de convicțiune, pe care nu mă îndoiesc ci-1 are d. Panu, aceasta este deprindere de jurnalist. Nu este vorba, jurnalistul este un om important în politică, dar sunt si alții mai importanţi în politică; este mai important în politică memhrul unei majorități din Cameră; şi în guvern sunt membrii cari sunt importanți si cari au răspunderea unei situații politice, pe când jurnalistul este efemer, prin natura sa, şi trebuie să scrie din zi în zi, şi ceea ce scrie într-un moment, nu esre aşa de important, fiindcă trece momentul. Dar majoriratea Camerei şi guvernul, care se ocupă mai ales de chestii permanenre si uu efemere, fără îndoială trebuie să deschizi! ochii in patru, când vine o discuție ca cea de fată. Onorată Cameră, era cu atât mai stranie această încercare a d-lui Panu de a îndulci propunerea

de acuzare, astfel formulată, cu cât această întreagă procedare este o intcrvertire a rolurilor obişnuite într-un Parlament. Căci, d-lor deputaţi, vine o propunere ca aceasta, o propunere de aşa importanţă, încât orcum majoritatea Camerei cate ar vota-o ia răspunderea unui act toarte important prin urmările sale posibile. Si sunt inrre noi, cei din majonrate, unii cari în înţelesul unei propuneri dc urmărire nepolitică sunt de acotd, si totuş propunerea de acuzare, în loc sâ vie din partea majorităţii, mărginită în limitele centre dc majoritate, ne vine din partea minorităţii în întinderea ce poare conveni minorităţii.

Şi ceea ce găsesc straniu este zelul cel marc din partea unora din majoritate pentru darea în judecară a ministerului Brătianu faţă cu noi; apoi şi noi am suferit, noi eram mai întâi cei dati in judecată. (întreruperi.)

Noi n-am contribuit atunci nici la sosirea la guvetn, nici la susţinerea în guvern a ministerului Brătianu,

Eu ştiam pe onor. d. Panu un înfocat guvernamental al ministerului Brătianu mult timp.

ZI C. *Panu.* D-ta ai fost ministru la Berlin sub loan Brâtianu şi ai fost însărcinat cu vânzarea moşiilor din Bucovina[1].

Cer cuvântul în chestie personală.

D. Preşedinte. Vă rog nu intterupcti.

D. ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, T. Maiorescu. Aceasta nu c chestia personală.

Sunt în drept a discura atitudinelc politice ale unui deputat si nu le voi discuta decât pentru a trage o concluziune politică.

II ştiam pe onor. d. Panu şefde cabinet in ministerul loan Brătianu. (Aplauze.I

0 voce. Sub C. A. Rosetti.

[1] C<a dintvti afirmare t rnexacia, despre cea ck-a doua vezi mai |os noia la **disc** 'J8.

D. ministru al cultelor si instrucţiunii publice, /'.Maiorescu. Sef de cabinet în Ministerul de Interne al ministerului loan Brătianu.

D-le Panu, d-voastră care ieri ziceaţi că este rău empirismul în politică, se vede cât de colo la d-voastră tinctura ştiinţifică a sistemei pozitiviste. Vă rog să primiţi o comparare curat ştiinţifică si nu empirică. Stiti că luna este un satelit ai pământului, dar pământul se învârteşte în jurul soarelui si cu el împreună se învârteşte şi luna împrejurul soarelui. Se poate ca să te fi învârtit d-ta în jurul Iui Rosetti, dar Roserti sc învârtea atunci în jurul lui 1. Brătianu. Şi când v-aţi încettat d-voastre Rosettiştii sâ nu vă mai învârtiţi în jurul soarelui I. Brătianu, v-au sfărâmat Brătianu şi v-aţi împrăştiat toţi în toace părţile ca nişte meteori, şi numai un fragmenr dc meteor, onor. d. Tache Giani, s-a mai alipit de soare în ultimele momente, tocmai când apunea. (Aplauze.)

D-voastră faceţi aşa parcă a venit d. Brâtianu numaî în ultimele momenre ncsustinut, nepreparat de alte elemente, din partea aceea care voieşte acum să-1 dea în judecată. Dar este evident, că o parte a răspunderii cade asupra acelora cari l-au susţinut de ia început. Şi concluziunca aceasta mâ face, pe mine mai ales, să fiu. cu precaui'ninc si sâ mă uit de unde vine propunerea de dare in judecată, şi să mâ uit dacă vine mai ales din partea majorităţii sau vine din partea minorităţii; şi cu aceasta, d-lor deputaţi, ajung la ultimul argument.

Dacă din propunere se şterge elementul de pjrrid politic, elementul de inaltâ discuţie politică, cum este Basarabia si chestia Dunătii, dacă se face o simplă propunere a majorităţii m acest sens restrâns, se simplifică discuţia.

Dar dacă este vorba ca Sâ vină propunerea aşa cum a venit, ?i purtată în parte de asemenea elemente, apoi eu trebuie ca membru al majorirătii să mă întreb dacă nu se mai ascunde '> altceva 'îndărătul ei si vă mărturisesc că văd un grad de

emoţiune în aceasta discuţie care-mi pare că nu provine numai de la chestia Brătianu.

Onor. d. Panu a căutat să facă o deosebire între membrii, pe cari i-a numit junimişti, şi alţii din cabinetul actual, şi a zis că d-sa înţelege că junimiştii nu împărtăşesc idcca dării în judecată.

Şi adică de cer O spunea d, Panu: fiindcă a fost un moment, în care era încercarea unei înţelegeri între d. loan Brărianu şi noi. Dacă aceasta este încă în cugetul cuiva, ca un lucru care ar influenţa convingerea noastră în dezbaterea dc astăzi, atunci vă rog ca acest lucru să-1 depănaţi. în chiar actele, cari a binevoit a le reproduce d. Blaramberg în propunerea sa, se vede o scurtă declaraţiune, - şi este o dovadă de imparţialitatea d-sale - făcută de mine, nu aci, unde nu este raţă d. loan Brătianu, dar în faţa guvernului d-sale şi a d-sale; am spus dar acelei Camere a d-sale cum a fost această tratare si nu am fost dezminţit.

S-a adresat d. I. Brătianu la d. Carp şi prin d. Carp la mine, sunt patru ani şi atât de atunci: am avut o convorbire la d. Carp la otel cu d. I. Brătianu; da! Am repetat în acea Cameră, care a fost primul meu cuvânt din întrevederea cu d. loan Brătianu. l-am zis: este greu să se facă înţelegerea cu noi; si ultimul cuvânt al întrevederei a fost: nu cred că se pnate face aceasta, este prea greu. Evident dar, câ era aici o chestie de principii; şî permiteţi-mi a adaogă, că în acelaş şedinţă a Camerei am zis: ce, adecă dacă am fi voit noi sâ intrăm în ministerul Brătianu, nu ne primiaţi?

Dacă n-am voit atunci, evident că a fost o chestie de principii care ne separa, şi dacă n-am primit atunci, când era d. I. Brătianu în atotputernicia sa, nu puteţi insinua astăzi, câ în discuţia de faţă ne rămâne vreun gând ascuns în privinţa d-lui Brătianu, ceea ce numesc francezii ***une arriere-pensie.***

Este cu atât mai nepotrivită această insinuare, cu cât la noi în ţară niciodată disentimentele cele mai mari, când a fost

vorba de a se face o lucrare comună în scop politic, nu au împiedicat împreunările. în chestii, cari nu sunt personale, politica hotărăşte; şi s-au văzut multe feluri de împărecheri. (Zgomot.)

Fiecare a lucrat după convingerea lui momentană; şi aţi văzut lucrând pe d. L. Catargiu alături cu d. D. Brătianu, pe preşedintele consiliului acuzat la 1876 alături cu preşedintele comitetului de acuzare de la 1876.

Prin urmare, nu sunteţi în drept să ziceţi că prin aceasta s-ar putea modifica sau influenţa convingerea noastră în discuţia de astăzi. Nici votarea pentru darea în judecată, nici votarea contra dării în judecară nu vor impiedica înrru nimic, după precedentele din viaţa politică a ţării noastre, relaţiile viitoare posibile între oamenii politici.

O asemenea insinuare nu este dar motivată.

Ultimul argument pentru care sunt contra propunere! d-lui Blaramberg, este acesta: A numi o comisiune, care să facă cercetări, care să descopere delicte sau crime comune, aceasta este o lucrare care trebuie sâ se facă şi care se poate face în toată regula, în toată liniştea şi în toată măsura, precum se cuvine să domnească în materie de justiţie.

Dar a face o acuzare politică, aceasta însemnează a face o agitare de pasiuni, şi trebuie să fie aşa; căci dacă o asemenea propunere are raţiune de a fi, ea trebuie să fie purtată de mişcarea simtimintelor ţării. O acuzare, care ar fi primiră numai de o întâmplătoare majoritate în Cameră, fără ca să fie purtată de interesul ţării, ar fi o nefericire pentru Cameră, nu ar putea să stea în picioare, ar muri de la sine, precum a murit Şi acuzaţiunea de la 1876, unde atunci noi, cei acuzaţi, ceream sâ fim judecaţi, şi acuzatorii împiedicau judecata.

O voce. Cer cuvântul,

D. ministru alcultelor si instrucţiunii publice, T. Maiorescu. întrebare: F.ste o mişcare generală a ţării pentru propunerea de astăzi?

Dar, d-lor, noi cei de aici. majoritatea si guvernul, cei de la guvern suntem de puţine luni. şi cei din majoritate, pot zîce, de puţine zile numai aci. Nu am avut încă timpul, si am fost împiedicaţi prin multe chestii laterale de a face ceva bine. Dacă este o cerere principală a ţării, este cererea, pe cat înţeleg eu, de a se aduce acele îmbunătăţiri reale pe cari în diferite moduri le reclamă situaţia aeruală. Aveţi ia ordinea zilei chestii de cea mai mare importanţă; chestia vânzării pământurilor, discuţia tocmelilor agricole, importanta chestie a magistraturii. Nu mai departe decât poimâine este o subscriere publică de mare importanţă pentru creditul statului, este primul împrumut care se încearcă cu ţifra redusă de 4 la sută. care face onoare creditului român, şi care împrumut sâ fie acoperit în năuntrul târîi. Apoi, în asemenea momente si cu asa situaţie, este cu putinţă sâ se distragâ opinia publică si să se facă două curente cari se contrazic? Nu se pot produce într-o mişcare întreagă a ţării două curente cu totul deosebite. Or vrea Camera să concentreze curentul spre ceva pozitiv, adecă să concentreze curentul spre lucrări folositoare, or vrea să-1 deştepte şi sâ-1 concentreze spre ceva negativ, spre o lucrare de răzbunare politică. Amândouă curentele nu pot merge împreună si cred că este mai important ca să concentrăm toate silinţele noastre la lucrări dc activitate în sens pozitiv, decât la recriminări politice asupra trecutului. (Aplauze.) Orce are un caracter de asemenea recriminări, nu trebuie să fie primit în această majori rate.

Pentru aceste argumente, intai fiindcă, după precedentele avute, nu este destulă garanţie de nepărtinire, când este vorba să se judece politiceşte un partid de către celalt; al doilea, fiindcă în materie de a judeca politica unui partid nu trebuie sâ se uite că ministnil Brărianu a făcut parte din trecutul, din istoria tării, şi trebuie să se cruţe acest sentiment al continuităţii istoriei tării in care rrâim; si al treilea, fiindcă nu e bine Sâ amestecăm un curent al mişcării generale in tară cu două lucruri cari se contrazic; nu e bine sâ împletecim mişcarea generală spre îndreptare cu o agitare de persecuţie politică: sunt contra propunerii d-lui Blaramberg.

Găsesc câ este, chiar din punctul de vedere al acelora cari o propun, o adevărată gresalâ politică, de a confunda politica cu o judecata de proces şi de a ridica, căci este o ridicare, pe acei cari sunt politiceşte căzuţi în alegeri, sub aparenta - si aparenţa nu se va şterge - a unei persecuţii dc partid. Sunt căzuţi în alegeri. S-a întâmplat căderea ministerului Brătianu aşa cum nu s-a mai întâmplat o cădere de minister în această ţară. Ce deosebire cu căderea de la guvern a ministerului Catargi! Kra 0 alegere atunci făcută, ieşise pentru Senat o majoritate de câteva voturi. S-a retras constituţionalmente cabinetul. în cazul din urmă însă, în cazul ministerului Brărianu, în mijlocul majorităţilor sale, în mijlocul alor săi - şi aici s-a adeverir cuvântul d-lui Carp cc-1 zisese înainte, câ d. Brâtianu va cădea sub greuratea acelora, cari puneau apetiturile lor mai presus de interesele tării (aplauze) - în mijlocul Camerei sale a căzut ministerul Brătianu. Această cădere a fost urmată de verdictul electoral al ţării, dat după toate acele garanţii, pe cari le luase Camera d-sale pentru libertatea alegerilor, cu vorul secret şi cu lărgirea colegiilor electorale.

Din această cădere politică, din acest verdicr al ţării, al majorirăţei tării legale, vtoim sâ scoatem noi prin o propunere în contra întregului Cabinet Brâtianu pe reprezentanţii panidului căzut, şi să apelăm de la hotărârea dată deja de tară, la hotărârea ce ar putea-o da câţiva membri de la Curtea dc Casaţie?.,

Aceasta nu cred câ ar fi calea pe care putem să procedăm politiceşte.

Din toate aceste motive sunt contra propunerii d-lui N, Blaramberg. (Aplauze.)

93

Asupra dărâmării parţiale a turnului Guliei ţi **asupra restaurării bisericei SL Nicolae** din laţi de **d. Lecomte du Nouy**

(Şedinţa Camerei de la 14 fevruarie 1889)

Cu prilejul unei cereri de credit de 9000 lei pentru dărâmarea parţială a turnului Goliei din Iaşi, d. Nicolae lonescu vorheşte în contra dărâmării de clopotniţe (d. e. a turnului Colţii din Bucureşti) si doreşte din contră exacta lor reconstruire si la Biseticele Trei Ierarhi si SI. Nicolae din laşi.[1]

Deocamdată ministrul cultelor răspunde, mârginindu-se la obiectul în discuţie, adecă la explicarea creditului cerut.

D. ministru al cultelor, T. Maiorescu. Trebuie să fim recunoscători d-lui deputat din Iaşi de interesul ce-l arată pentru monumentele noastre istorice si arristice.

în ceea ce priveşte credirul dc 9000 lei, ce se cere astăzi (si-mi veti permite să vă spun numai câteva cuvinte, fără a întinde discuţia peste obiectul ei special], acest credit am trebuit să-1 cer în urma nenumăratelor reclamări adresate ministerului din partea primăriei din lasi, nu de la d. Pogor, actualul primar, ci de la predecesorii d-sale, cari necontenit au

[1] Veii mai jos şi discursul 106.

cerut sâ se dărâme acel turn pentru motiv că ameninţa să cadă şi pune in pericol viaţa trecătorilor, casele vecinilor etc.

In urma acestor reclamări am trebuit să însărcinez pe un architect ca să alcătuiască un deviz, din care sâ vad cu ce preţ S-ar putea face lucrarea.

Ei bine, după deviz s-ar fi cerut 28 000 lei; suma mi s-a părut foarte mare; am scos mai întâi lucrarea la licitaţie publică; a ieşit cam acelas preţ asupra unui evreu. Chiar dacă aş fi aprobat rezultatul licitaţiei ca sumă bănească, îmi venea greu si însărcinez cu dărâmarea unui turn creştinesc pe un asemenea heterodox, pe un evteu. După ce n-am aprobat licitarea, au început să vină la minister propuneri ceva mai scăzute.

Am însărcinat atunci pe d. arhitect Gavrilescu care, după devizul ce a făcut, a redus cifra la jumătate, la 14 000 lei, cea mai mică cifră la care s-a putut ajunge după atâtea încercări. Din aceşti 14 000 lei mai rămân dc încuviinţat cei 9000 propuşi prin creditul dc faţă.

Printr-un raport, tăcut acum vro 3 ani de arhitecţii-ingincri însărcinaţi de primărie, între cari era si d, I ioni, mi s-a atras atenţia că nu trebuie Să se dărâme turnul întreg, că este un adaos superior la clădirea turnului, care s-a făcut mai târziu si din greutatea căruia s-au produs acele crăpături periculoase, şi că, dacă se va dărâma această parte superioară, restul va putea fi conservat şî reparat.

Eu, care am trăit mult timp la Iaşi, mai cunoşteam şi însemnătatea istorică a acestei biserici. Am însărcinat dar pe de o parte pe d. Gavrilescu, să se mărginească în dărâmarea părţii adaose a turnului; iar pe de alta d. Gavrilescu nu-a făcut o expunere asupra întregului monument în valoarea sa istorică şi artistică, din punct de vedere al unei restaurări totale,

D. Gavrilescu a lucrat întru aceasta cu zel si, trebuie să o recunosc, cu un fel de entuziasm artistic.

Mi-a prezintat şi un mic deviz pentru repararea unei părţi a edificiului celuilalt. Aşadar d. Gavrilescu e însărcinat cu

lucrarea, nu numai cu dărâmarea acelei părţi a turnului care ameninţă pe trecători, dar si cu repararea părţii care trebuie păstrată, cum şi cu primele începuturi pentru restaurarea edificiului principal.

Prin urmare, s-a lucrat in această privinţă cu totul dc acord cu dorinţa exprimată de onor. d. lonescu.

Dar acum intervine în discuţie Mihail Koqaliiiceanu şi zice intre altele.

„Ideea restaurării monumentelor noastre sunt dator să declar că a găsit un sprijin puternic în Regele nostru, atăt în Bucureşti cât şi în [aşi, pururea Majestatea Sa s-a ocupat de a face să se restaureze monumentele noastre; turnul Goliţi, care ameninţa ruină, or Sfântul Nîcolae-cel-fvlare, cel bogat, unde se ungeau vechii Domni ai Moldovei, Majestatea Sa a zis sâ se restaurtve fără ,1 se abate până la rcmelie. F,u nu mă plâng atât de abatere, dărâmare, cât şi de sistemul greşit care e vorba să se adopte pentru a se restaura biserica Sfântul Nicolae, atât de cunoscut! de toata lumea ortodoxă, prin următorul fapt: la aceeaş oră, din naintea aceloraşi ochi, se oficia sfânta leturghie a ortodoxiei în trei limbi; vin trei capele în rând: în mijloc se serba îîi limba vechie grecească, de o parte în limba slavonă, de alră parte in limba română; cele trei limbi principale ale ortodoxiei, vorbeau deodată in lauda Domnului.

Ei bine, eu susţin că nu trebuie să ridicam acelei biserici caracteml acesta principal, partea aceasta Frumoasa, interesantă si de care poate fiecare român ortodOT să se laude

Eu în tinerelele melc am Isisiat la leturghie şi am văzut pt tustrei preoţii ridicând sfanţul potir şi preotul binecuvântând poporul în trei limbi. Hotărârea de a se face serviciul întt-ii singură limbă e o mare durere si e despuierea pentru crasul laji de o iiadiriimc unică in felul său, si cred că dacăd. ministru va veni cu un proieci

dc lege arătând câ voieşte sâ restanimicească biserica în archircciura ei primirivă si în vechile ei rradiţiuni, cred cum că in această Cameră nu se va găsi un singur deputat ortodox, care să nu dea banii trebuitori pentru aceasta.

De aci trec la biserica Trei Sterile. Daci se va abate numai o parte, căci asa cred câ are să se facă. atunci nu aş avea nici o plângere. Cu toate acestea eu mă mir ce inspiratiune ne-a venit să facem tezbel acelor puţine monumenre ce avem si apoi să venim cu alt fel de idei de res ta uraţi une.

Când s-a sâpat la temelie, s-a descoperit acolo morminre de domni, doamne si domnite in costumul lor şi păstrate în aşa hună stare ca si cum ar li fost descoperite de ieri. Ce s-a făcut cu acestea? In mod pozitiv nu stiu, faptul e însă că trebuiau puse si păstrate în muzeul din Iaşi cu îngriiire, iar nu să fie date în păstrarea unui preot, căci asa ştiam până mai deunăzi, care preot păstra si icoanele vechi ale mănăstirii,"

Apoi cere numirea unei coitiisiuni şi vorbeşte si de prea mau. sumă cerută pentru dărâmarea turnului Goliei, de care se plânge în câteva cuvinte şi d. Tzoni.

La aceste răspunde:

z9. *Titu Maiorescu, ministrul cultelor.* D-lor deputaţi, este bine înţeles că este vorba de dărâmarea parţială a turnului. Vă mărturisesc că şi pe mine m-a impresionat în modul cel mai neplăcut scumpetea acestei dărâmări.

De când am intrat de astă dată in minister, in martie 1888, mi s-a adus la cunoştinţă prin numeroase depeşi că este urgent de a se dărâma turnul Goliei. Am telegrafiac eu personal într-o notă personală către d. Langa. Desi nu aveam onoare sâ cunosc pe d. Langa, care era atunci reprezentantul primăriei Iaşi, decât speram că este o petsoană care se va interesa gospodăreşte de gospodăria oraşului, l-am telegrafia: cam aşa: Vâ rog. spuneri-mi ca un bun gospodar, cât ar costa dărâmarea

turnului Golia. Am făcut dar apel la d-sa direct, fără alte tbrme de "miânieie, şi am primii răspunsul telegrafic 30 000 Iti.

O voce. Gospodăreşte.

D. Titu Maiorescu, ministrul cultelor. M-a impresionat răspunsul. N-am dreptul să zic mai mult, dar m-a impresionat.

M-am adtesat atunci la prefecr, amicul meu d. Ncgruzzi, şi i-am zis: Aflu că are să coste 30 000 lei. Nu se poate. Fă o licitaţie publică. A făcut o licitaţie si iertati-mă si vă spun că e lucru de mirare, cum într-un oraş unde tori sc plâng că nu este de lucru şi câ este mizerie, rezultatul licitaţiei sa fie puţin sub 28 000 lei şi încă şi condiţia ca antreprenorul sâ ia şi materialul vechiul

Onor. d-le Kogălniceanu, ce sâ fac eu? 30 000 Iei gospodăreşte, ceva mai puţin dc 28 000 Iei cu licitaţie, şi n-am aprobat licitaţia. Dar lucrarea sc arata urgentă. M-am adresat atunci ca in regie la d. Gavrilescu, şi d-sa mi-a propus 14 000 lei cu deviz in regulă, cea mai scăzută cifră ce am putut ohţine după atâtea încercări. Acum dacă d. Tzoni ar avea bunătatea, cu cunoştinţele d-salc de acolo, în interesul cheltuielilor statului, sâ ne spună pe cineva care ar putea sâ facă cu un preţ mai redus această dărâmare, eu i-as fi foarte recunoscător. Mie nu mi-a fost cu putinţă, cu toată procedura ce am întrebuinţat, după cum v-am spus, ca să ajung la o sumă mai mică de 14 000 lei, suma arătată de d. Gavrilescu, care de alminrrelea în orce cai va justifica intrebuimarca acestei cifre dupl regulele comptabiliiâtii generale.

Trec acum la cele zise de onor. d. Kogălniceanu. Când un deputat cu autoritatea d-sale vorbeşte pe larg si de aceste monumente istorice si anisiice ale ţârei, banca ministeriala nu poate sta indiferenri la această chestie. Nu este dar vina mea, dacă trebuie să dau şi eu o estensiune mai mare răspunsului, in afară de obiectul special al discuţiunii.

In ceea ce pliveşte tutnul Coltei din Bucureşti, aceasrâ n-a intrat intru nimica la cunoştinţa mea oficială, Coltea nu esre

una din bisericele Întreţinute din bugetul Ministerului Cultelor, ea se întreţine de hforia spitalelor civile; a fost dar o afacere între Eforia spitalelor civile si Primăria Capitalei, cel mult şi Ministetul de Interne. Ministerul Cultelor nu a avut să intervie aci.

în ceea ce priveşte Sfântul Nicolae din Iaşi si Trei Ierarchi şi în genere bisericile, monastirile si clădirile cari depind dc Ministerul Cultelor, voi răspunde următoarele: Voi împrospăta cu mulţumire Comisiunea monumentelor istorice care a rămas în părăsite. Pentru Sfanţul Nicolae chestia este ceva mai grea, onor. d-le Kogâlnicene. D. l.ecomte du Nouy este un arhitect-anist pe caje ttebuie să-1 cied de cea mai mare valoare şi să vâ dau si d-voastră elementele acestei convicţiuni, care aş dori să o împărtăşiţi si d-voastră.

Când la 1S~4 am intrat in minisier, ştiam ca oicare din d-voastră, din lectură cel puţin, câ biserica episcopală de la Curtea-de-Argeş este poate cei mai insemnar monumenr arhitectonic al nostru. La începutul secolului al XVf-lea s-a zidit de arhitecţi, de meşteri pietrari, şi s-a zugrăvit de zugravii bizantini, primiţi cu ospitalitate la noi de Neagoe-Vodă. Aceştia s-au pus sâ edibee pe pământul romântsL un monument, cate are marea însemnătate de a fi ultimul edificiu bisericesc adevărat bizantin, lucrat de ultimii artişti ai Bizanţului, vro S0 de ani după ce căzuse sub stăpânirea turcilor.

Prin acest fapt, prin conceptmnca lui originală, prin miestria amănuntelor decorative, acest monument este pentru istoria artelor în genere şi a arintecturei st ornâtnenticci bizantine în special, monumentul cel mai interesant.

Era dar o datorie a noastră atât fată cu ţara, cât şi faţă cu interesul general al artelor în Europa ca să păstrăm şi sâ restaurăm aceasră biserică in spiritul construcţiei ei primitive.

Am găsit lucrări începute pentru aceasta, şi am găsit iu minisier un contract încheiat cu un arhitect, d. Montureanu,

şi cheltuiri deja 80 000 Iei numai cu schelele pentru începerea restaurării.

Mi-a părut că d. Monrureanu — nu zic nimic contra d-sale - dar de abia ieşit din şcoală, nu oferea garanţie pentru o aşa de însemnară lucrare artistică si istorică. Dc aceea am desfiinţat contractul, şi m-am consultat cu cine am ştiut mai competent, cu d. Odobcscu in prima linie, cum sâ preced mai bine? Două posibilităţi se ofereau. Artiştii arhitecţi pentru asemene lucrări cei mai în renume pe atunci în Europa erau germanul Semper si francezul Viollet le Duc. Veţi găsi explicabil, că am ales pe Viollet le Duc, Am scris personal d-lui Viollet le Duc, şi am căutat să-I încâbesc pentru monumentul nostru. D-sa mî-a răspuns foarte cald şi s-a arătat gara dc a veni în ajutor.

Ne-a trimis mai întâi pe arhitectul monumentelor istorice al ministerului din Franţa, pe d. de Baudot, care a venit aici şi a fost Ia Curtea-dc-Argeş de a examinat monumentul in starea de decadenţă, în care sc afla atunci. D. de Baudot a schiţat un plan, cum ar trebui lucrat, si s-a întors cu acel plan la d. Violler le Duc sâ-i raporteze.

In urma acestui raport, Viollet le Duc a găsit biserica noastră de la Curtea-de-Argeş vrednică de cel mai mare interes, şi d-sa mi-a recomandat pe cel mai capabil artist-arhirect pentru o asemenea lucrare, pe d. Andre" Lecomre du Nouy, care în acel moment era ataşat la comisiunea francesă trimisă în Palestina, sub conducerea d-lui Clermont-Ganeaux, pentru cercetări arheologice si torodată lucra la facerea unor monumente comemorarive pe urmele ce păreau princesei Latour-D Auvergne că le-a descoperir despre trecerea Mântuitorului nostru Isus Christos.

Am scris d-lui Lecomte du Nouy, si peste câteva luni am primit răspunsul, a venit si d-sa, şi am găsit în colegii mei din consiliul de miniştri dc atunci cea mai mare bună-voinţă, si astfel a fosr însărcinat d. Lecomte du Nouy cu restaurarea bisericei episcopiile de la Curtea-de-Argeş, *ilc* puteam face mai mult? Arhitect special nu sunt; a trebuit sâ mă adtesez la o autoritate europeană recunoscută, si am lucrat conform cu relaţiunilc ce mi le-a dat.

Permitcţi-mi a spune că sunt fericit de alegerea d-lui Lecomte du Nouy, căci biserica episcopală din Argeş este astăzi restaurată aşa incât face admiratiunea celor mai competenţi cunoscători străini si indigeni.

Am fost cu atât mai fericit să văd terminată după atâţia ani de muncă această admirabilă lucrare, cu cât la căderea noastră din minister, la 1876, rai-era teamă că va fi periclitată, după obiceiul cunoscut câ ministerul subsecvent din alt partid sâ strice mai tot ce începuse ministerul precedenr. In cazul dc faţă am fost scăpări de acest pericol, poate graţie întâmplării că Viollet le Duc, pe lângă marea sa autoritate, eta si fondatorul unei foi foarte liberale, *le XIX-e Sticle,* si se afla în relaţii cu repausatul C. A. Rosetti. Şi astfel d. Lecomte du Nouy a aflat graţie si la d. loan Brătianu şi la d. C. A. Rosetti, si a putut termina cu un strălucit succes lucrarea d-sale. Pc lângă această lucrare si in mijlocul ei. predecesorul meu, d. Dimitrie Sturdza, care a avut o inteligenta ingri|ire pentru monumentele noastre istorice, a mai însărcinat pe d. Lecomte si cu clădirea palatului episcopal de la Curtea-de-Argeş, si cu restaurarea mitropoliei Târgoviştei, şi a *Frei-Icrarchilor şi a bisericei Sfânni Nicolae din Iasi.

O voce. Dar ştiţi că se impută reaua lucrare ce s-a făcut acolo.

D. T. Maiorescu, ministru de culte. Am auzit şi eu aceasta, chiar de la înalt Preasfinţitul Mitropolit din Iasi, şi de la alţii. (Zgomot.)

Eu care nu sunt special în arhitectură şi, scuzaţi-mă, mei nu cunosc mulţi alti cunoscători ai arheologiei arhitectonice la noi în ţară, m-am informat de la d, Lecomte du Nouy, ca să-mi pot da seamă despre ce este vorba.

lată punctul in discuţie:

La unele din monumentele noastre bisericeşti de importanţă artistică sunt în starea lor de astăzi două feluri de construcţii: Construcţia lor primitivă după planul şi stilul epocei mai vechi, în care au fost clădite prin îngrijirea fundatorilor lor, şi apoî construcţii adause mai pe urmă, când se va fi ivit necesitatea de reparaţii, cari construcţii posterioare însâ n-au ţinut seamă nici de planul primitiv, nici de vechiul stil mai corect; ci au fost făcute în voia întâmplării şi într-o vreme de o evidentă scădere a spiritului artistic.

Când este astăzi vorba de restaurarea unui asemenea monument, naşte numaidecât întrebarea de căpetenie: Ce trebuie restaurat? Trebuie restautat monumentul istoric primitiv după planul şi spiritul fundatorului său dintr-o epocă mal interesantă penttu dezvoltarea artelor? Or trebuie să se facă o reparare a edificiului asa cum a fost arhitectura lui stricată prin adaose posterioare de oameni, dc arhitecţi sau de mesten cari nu au vrut să ţie seamă de planul primitiv şi au făcut alrceva, au făcut un adaos de «instrucţiune hibridă contrară concepţiunii artistice primitive?

Acum, dacă găsiţi vreun mijloc ca sâ deslegăm mai bine această greutate, sa numim o comisiune, care însă să nu împiedice adevărata lucrare a artistului, ci numai să dea sfaturi, sâ supravegheze, sâ lumineze chestia pe cât poate, foarte bine! Toti dorim ca lucrarea sâ se facă cât sc poate de bine.

Vă mărturisesc însă câ mic mi-e cam teamă de asemenea comisiuni in materie de arră specială la noî în ţară; se amestecă prea uşor aici tot felul de interese contrare,

in ceea ce priveşte icoanele sfinte de la Sf Nicolae si obiectele găsite la săpăturile dc la biserica Sf, Nicolae, costume bine păstrate de cel mai mare interes, am tbst îndată încunoştiinţat. D. Lecomte du Nouy este un artist, care se interesează pentru tot ce este obiect de artă, a cunoscut i'aloarea acelor obiecte găsite.

Eu am rugat pe I.P.S.S. Mitropolirul de Iasi sâ primească deocamdată icoanele; şi înalt Prea Sfînţiea Sa mi-a zis sâ le las

în păstrarea preotului, care le ţine in modul cel mai îngrijit. După ce se va termina lucrarea, icoanele se vor aşeza la locul lor. Iar lucrurile celelalte, vestmintele găsite acolo si alte lucruri ce se mai pot găsi, cred că e mai bine să le aducem la muzeul din Bucureşti.

D. M. Koţălniceanu. Este şi la iaşi muzău.

O. T. Maiorescu, ministru cultelor şi instrucţiunii publice. Eu cred ca e mai bine ca puţinele lucruri artistice ce le avem de acest fel să le adunăm la un singur loc, decât să Ic împrăştiem prin oraşe. De altminteri, veri avea prilejul sâ hotărâţi aceasta la timpul său cum veţi crede mai bine.

94

Asupra profesorului dr. Asaki

(Şedinţa Camerei dt la 24 fevruarie 1889)

Deputatul de Craiova dr. Atanasescu îşi dezvoltă o lungă interpelare, în care lauda foarte mult pe profesorul dr. Asaki, se plânge de plecarea sa din tară si atacă pe adversarii săi de la Facultatea de Medicină din Bucureşti, îndeosebi pe decanul de atunci al facultăţii, dr. Râmniceami, şi pe dr. Severeanu.

înainte de a răspunde ministrul interpelat, intervine in discuţie depurand G. Dem. Teodorescu., aprobând pe profesorii adversari doctorului Abalei. (Vezi de altminteri mai sus nota la discursul no. 78, pag. Ud, *ed.n.* - p. 1091).

Apoi vorbeşte:

T. Maiorescu, ministrul cultelor <i instrucţiunii publice. D-lor, d-rul Asaki este fără îndoială profesor de mare valoare, si în scurtul timp cât a şezut în tară si cât a fost profesor la Facultatea de Medicină din Bucureşti, a sdut, prin lectiunile sale şi prin lucrările sale ştiinţifice importante, sâ-si atragă iubirea studenţilor săi si consideraţiunea puhlicului român în mare parte. (Aplauze.) Tot, dar tot ce am putut face din partea administratiunii ministeriale, am făcut pentru doctorul Asaki,

De la început d-sa a fost introdus la catedra ce o avea in timpul din urmă, printr-o lege specială; acea lege specială mai

prevedea pe lângă doctonii Kalcnderu şi pe tui alt doctor şi **profesor,** pe d. Babeş, căruia însă prin lege specială i s-a prevăzut un institut de bacteriologic, şi s-a format acest institut tot atunci cu o prevedere specială bugetară, asa încât d. Babeş în **ceea** ce priveşte institutul său si onorarul său excepţional are poziţia sa particulară fixată prin lege.

Pentru d. Asaki, de altminteri foarte favorizat, si permiteţi-mi a adăoga câ merita această favoare, foarte favotizat de guvernul trecut, nu s-a făcut o lege specială afară numai **pentru** numirea d-sale ca profesor provizoriu în modul şi rangul celorlalţi profesori provizorii de Universitate; căci nu **s-a** prevăzut prin lege creaţiunea specială de vreun institut al **sau,** nici alt mod de **a** fi tratat d-sa altfel decât ceilalţi profesori din tara, încât — să mă scuze onor. interpelator - vedeţi câ din capul locului, situaţia legală a d-lui profesor Asaki era diferită **de** aceea a d-lui Babeş. D. Asaki dacă ar fi dorit din capul locului să aibă o poziţie alta decât ceea ce a avut la facultatea noastră, adecă asa cum este a tutulor prefesorilor, făcea bine **să** stipuleze aceasta înainte de **a** fi primit funcţia In condiţiile în cari a primit-o; făcea bine, şi cred că i sc şi acorda atunci, **şi d**-nii Brătianu si Sturdza, cari-1 susţineau, cred câ ar fi fost în stare să treacă o asemenea excepţională lege prin Camera de atunci.

însă nu s-a făcut; si stiti pentru ce nu s-a făcut? Când a fost **vorba** să se cheme d. Babes printt-o lege specială si personală, d-sa era înrre toţi românii şi poate in Europa - o putem zice fără exagerare - înrre puţinii eruditi medici unul din acei cari a fost în specialitatea lui de bacteriologic de o reputatiune recunoscută pretutindeni. Nu ar fi fost chiar cu putinii, ca la noi în ţară, sub forma unui concurs obişnuit, să examineze un juriu profesoral pe doctorul Babeş în materie de bacteriologic (Aplauze.) Si aci difer de modul de a vedea al onor. domn G. D. Teodorescu. Aci trebuia găsită o altă măsuţă decât obişnuitul concurs pentru a aduce ca profesor pe d. Babes;

trebuia pentru aceasta sau o dispoziţie generală pentru românii profesori în străinătate, sau o lege excepţională, precum s-a făcut de d. Sturdza.

Pentru d. Asaki însă, chestia sta altfel:

Murise doctorul Polizu, profesor de la catedra de anatomie, deci catedra de anatomie era vacantă.

Catedra de anatomie, cum este ştiut, cum şi eu m-am informat de la profesorii din facultatea de medicină, este oarecum coloana fundamentală pentru tot învăţământul medical.

Profesorul de anatomie pe lângă lectiunile de anatomie la facultate, trebuie să-şi consacre tot timpul la studiul anatomic, trebuie să petreacă, în afară de lectiuni, tot timpul lui şi în mijlocul studenţilor de medicină si la disecţiuni şi la preparare anatomice, aşa încât nu mai poate fi vorba de libera practică penttu un profesor de anatomie. Aşa este şi la toate celelalte facultăţi de medicină din străinătate; profesorii de anatomie au o poziţie excepţională, dânşii se consacră, fără libera practică, exclusiv numai învăţământului de anatomie.

Asa şi era în intenţia dântâi să se aducă d. doctor Asaki la facultatea noastră de medicină, din Lille în Pranra, unde d-sa era profesor agregat tocmai pentru cursul de anatomie. Şi în acestea cred că era bine sâ i se facă si d-sale o poziţie materială excepţională, şi o şi merita atunci. Atunci şi pentru institutul său anatomic se putea face o situaţie mai bună fixată prin lege, iar nu lăsată la fluctuaţiuni anuale, cum este în bugetul de astăzi. Aşa a fost intenţia dântâi. Şi permiteţi-mi, d-le interpelator, a crede că dacă se realiza aşa, dacă d. doctor Asaki sat fi destinat catedrei de anatomie, ar fi fost foarte bine pentru facultatea noastră şi pentru studenţii noştri. Nu zic că nu a lost bine că a venit si aşa, cum a venit d-sa, adecă pentru alt curs; dat ar fi fost mai bine dacă venea pentru anatomie; căci nu avem nici astăzi un profesor de anatomie, după adevărata cerinţă; aşa că faculratea noastră de medicină nu este destul de întărită la această temelie a învăţământului medica!.

D. doctor Asaki a preferit o altă catedră, caic să permită şi exerciţiul de liberă practică.

D. Babeş nu practică; este exclusiv consacrat profesoratului; pe când d. Asaki practica, şi foarte bine făcea; căci ştiu câ sunt familii în Bucureşti, cari îi vor rămânea în veci recunoscătoate pentru eminentele servicii medicale aduse in practica sa chirurgicala. Foarte bine! Numai, d-lor, vedeţi, dacă este asa, atunci d. Asaki sâ fie ceva mai moderat în celelalte pretenţii. Căci pretenţiile d-lui Asaki ar fi fosr primire fără multă greutate, dacă era vorha de anatomie, unde d-sa at fi fost unicul, cum este unic d. Babes. Dar situaţia se schimbă întrucâtva, dacă este vorba de chirurgia operatorie, unde de! de bine, de rău, mai aveam şi ahii în tară, poate nu cu ştiinţa timpului din urmă cum o are d. Asaki — deşi este penibil de a face comparaţii personale - dar în fine mai avem în ţară profesori dc chirurgie de o foarte mare abilitate si autorirate, cum era bătrânul Russo, la Iaşi, chirurg de marc valoare, cum este colegul nostru din Cameră d. doctor Severeanu, un chirurg dc mare autoritate şi vechi profesor la Universitatea din Bucureşti,

Apoi vedeţi, onor. d-le deputat interpelator si doctor, când într-o aşa situaţie, fată cu un coleg în vârstă si cu autoritate, precum nu contestaţi nici d-voastră că o arc d. Scvcreanu, tot la catedra de chirurgie se aduce un alt coleg mai tânăr, orcât de renumit ar fi, trebuie să se păstreze oarecare măsură în procedcurilc faţa cu amândoi. Dar când începi a favoriza prin buger, cum esre dispoziţia de la Eforia spitalelor, relatată astăzi de d, Teodorescu, pe unul mai mult, si laşi pe celalalt sau pe ceilalţi la o parte; când introduci la Eforia .spitalelor pentru bolnavii d-lui Asaki plată îndoită, şi laşi pe bolnavii respectabilului Severeanu cu plată pe jumătate... Dc! d-lor, nu găsiţi că e ceva blesant în această procedare pentru d. Severeanu? Şi vă puteţi mira de iritarea produsă prin asemenea procedeuri?

E foarte bine că s-a făcut pentru doctorul Asaki; trebuia să se facă insă şi pentru doctorul Severeanu; între ei nu trebuie să fie distincţiune la bolnavi. E foarte bine ca s-a instituit institutul de chirurgie pentru doctorul Asaki; dar nu trebuiesc să fie izbite şi lăsate în umbră institutele altor colegi de la universitate; fiindcă prin asemenea procedare nu ai tace decât să provoci gelozia în corpul profesoral. (Aplauze.)

A pune făţiş pe unii profesori in rândul întâi şi pe alţii în rândul al doilea, ca la drumurile dc fier, unde se vorbeşte dc clasa I şi clasa II, nu cred că este o procedare nemerită iu materie de instrucţie si in afară de distincţiile prevăzute in chiar legea instrucţiei.

lată o situaţie care nu este din vina doctorului Asaki, dar care nu trebuie sâ ne mirăm câ a produs nemulţumirea în o marc parte a corpului profesoral.

Dar in fine vă spun aceasta pentru a vă explica cum s-a putut produce un asemenea disentiment foarte regretabil între colegii dc la facultate.

Când am intrat în miuistet, la 23 martie 1888, bugetul deja trecuse prin comisia bugetată.

Trebuie să rectific aici o observare făcută dc d. interpelator. Noul minisrer din princip nu a luat nici o parte la fixarea si votarea bugetului actual. El este exclusiv opera majorităţii fostei Camere. In chiar ziua de 23 martie si la 24 martie, îmi pare, am trecut în secţiunile Camerei şi am fost fată la ultimele discuţii ale subcomisiei pentru şcoli, cari se ocupa tocmai cu reducerea a peste 100 000 lei, ce i se impusese de comisia bugetară pentru echilibrarea (cam fictivă şi aceasta) a bugetului. Dar am asistat ca un simplu spectator, fără a mă amesteca in discuţie.

Dacă mă amestecam in o singută chestie, luam o răspundere pentru facerea acelui buget, pe cate nu o puteam primi si nu aveam timpul material de a studia o lucrare asa de complicată, precum este un buget general. Căci după 6 zile, la 1 aprilie, bugetul trebuia să intre în lucrare. Eu execut dar

un buget, la facerea căruia materialmente n-am luat parte. Am asistat numai câtes a ore si am auzit tăindu-se, indteptându-se de subcomisiune din bugenil propus de predecesorii mei. După câtîmi aduc aminte, în adevăr, era doctorul Râmniceanu acela care, fiind membru al subcomisiunii, a cerat ca din 6000 lei pentru materialul institutului Asaki si din numărul mai mare de asistenţi ceruţi, **5ă** se şteargă 4000 lei, să rămână numai 2000 lei şi numai un ajutor.

Aşa s-a şters şi s-a echilibrat bugetul astfel.

Cum am trecut de la Cameră în edificiul ministerial, am ţi găsit pe masă o hârtie, cea dintâi ce am văzut-o în minister, în care profesorul Asaki isi da demisia. Atunci la martie, anul trecut, nu aveam onoarea sa fiu în relaţii personale cu d. Asaki, d. Asaki frecventând mai ales cercurile, foarte natural din partea d-sale, cercurile guvernului trecut şi ale partizanilor săi.

Dar cu ocazia aceasta am intrat în relaţii oficiale cu d-sa, si mi-am făcut o plăcută datorie de a face cunoştinţă mai de aproape cu d. profesor Asaki. Am fost foarte mulţumit de raporturile personale ce le-am avut cu d-sa, si recunosc, că e unul din oamenii cei mai inteligenţi şi cei mai plăcuţi, iu relaţiile sale. l-am spus d-lui Asaki: Nu-ţi da demisia la schimbarea unui guvetn. Ce eşti d-ta, prefect, subprefect, funcţionar administraţivr Nu e bine aceasta. Noi cu toţii dorim ca corpul profesoral să fie în afară de fluctuaţiile politice; nu-ţi da demisia nici într-un caz, dar în orce caz nu în minutul de fâţâ. Atunci mi-a spus că are sâ sc plângă de unii colegi ai d-sale şi de reducerea din buget a alocaţiunilor proiectate pentru institutul d-sale.

$i eu l-am întrebat: Cum se poate ca tocmai la d-ta, aşa de susţinut de d. loan Brâtianu - autoritatea d-lui Rrârianti asupra Camerilor acelora e ştiută, - cum se poale să nu treacă îtl buget ceea ce dorea d. Asaki: Se vede treaba câ d. Brătianu vtea, d. Sturdza vrea, dar, d-lor - sriţi proverbul popular — (ilaritate), d. doctor Râmniceanu nu vrea.

Am exprimai d-lui Asaki părerea mea de rău că institutul d-sale nu e prevăzut precum dorea să fie, şi i-am spus că dacă por din partea mea sâ fac ceva — bugetul fiind votat - în limitele bugetului votat si dacă la noul buget ce se va prezenta, voi putea sâ fac ceva, voi face cu întreaga bunăvoinţă

D. Asaki mi-a mulţumit şi a îâmas profesor. In adevăr când a voit să-şi publit-e cele două volume de conferente ale studenţilor de la laboratorul d-sale de clinică chirurgicală, lipsindu-i mijloacele, ministerul având un fond pentru imprimate, i-am dat suma ce a cerat.

In proiectul de buget, trimis deja Camerei, şi încă de mult timp, am prevăzut d-lui Asaki ceea ce cerea d-sa pentru institutul de chirurgie; ce c drept însă am prevăzut ceva si pentru ceilalţi colegi ai d-sale, pentru ca sâ nu mai redeşteptăm acel antagonism nepotrivit. In proiectul de lege pentru reforma câtorva articole clin legea instrucţiunii, proiecr rrecut prin consiliul dc miniştri şi care luni sau cel mai târziu marţi va fi depus la Senat, e trecut în formă legala institutul de chirurgie, asa cum propuneţi d-voastră din iniţiativă parlamentată. Nu eînsă prevăzută în proiectul meu delege alocatiunea fixă pentru material, şi cred că nici nu se poare fixa într-un proiect de lege; căci poate să fie momente când institutul de chirurgie să aibă trebuinţă de 13 000 iei şi altă dată de mai puţin. Materialul institutului e prea flotant ca sâ-l purem fixa într-o lege.

Astfel stau lucrurile, când, deodată, fără o prealabilă incunoştiintare. Ia 18 ianuarie, găsesc pe masa ministerului, iarâş o hârtie de la d, Asaki, prin care spunea scurt: D-le ministru, am onoarea a-mi da demisia din postul de profesor. Mărturisesc - n-am dreptul dc a avea aci impresii personale ca om particular - dar am găsit procedura neobişnuită ca raport oficial. A două zi se prezentă si o deputaliunc de studenţi ai facultăţii de medicină. Eu cu cea mai matL mulţumire stau de vorbă cu studenţii — sunt si eu profesor la Universitare şi cred că şi studenţii şi profesorii trebuie sâ lucrăm

CU toţii împreună la înflorirea pe cât e cu putinţă a acestui edificiu de învăţământ superior. Am ascultat, zic, pe studenţi, cu mulţumire.

Studenţii şi-au arătat iubirea lor pentru d. Asaki şi mi-au spus că pleacă.

Penmi ce. i-am întrebat cu?

- Pentru că nu e prevăzută în buget suma trebuincioasă institutului de chirurgie.

- Dar, d-lor, le-am răspuns eu, sunteţi în eroare, s-a prevăzut deja în proiectul dc buget suma necesară. In prniecrul de lege, ce am să fac, prevăd si înfiinţarea unui institut de chirurgie.

- Da, decât trebuie sâ fie asigurat d. Asaki că se vor realiza aceste proiecte.

- Vă pot asigura că am să prevăd în buget, că am să prezent proiectul de lege; dat dacă le va primi Camera sau Senatul, aceasta nu v-o pot spune cu siguranţă; însă după dispoziţiile ce le văd, si pe cât presimt eu, cred că va fi primit şi că marea majoritate a acestei Camere va aproba tot ce sc va cere pertttu insiiiutul d-lui Assaki. (Aprobări.)

- Dar mai este si Eforia spitalelor.

- Acolo, îmi pare râu, nu mă pot amesteca. Dar ce va depinde de resortul meu, va fi făcut,

- Vă rugăm să chemaţi pe d. dr. Asaki dv. personal şi sâ-i vorbiţi.

- Am răspuns studenţilor: Deşi cred Că putea d. dr, Asaki să fi venit de la sine la minister să-mi explice pentru ce îşi dă demisia, dar aici nu vreau sâ fie chestie de susceptibilitate. Voi face eu primul pas.

Cu aceasta s-a terminat vorba mea cu studenţii, cari s-au purtat, de altminteri, într-un mod foarte cuviincios.

îndată am scris d-lui dr. Asaki invitându-l să vină la minister. A venit: mi-a arătat din nou dorinţele sale. In proiectul de buget cerea ceva mai mult decât pusesem eu fără

să fi avut înțelegere cu d-sa. Am pus atunci prin un adaos suplimentar atât cât cerea.

Mai cerea peste ceea ce pusesem in proiectul de lege ca corespondența d-sale cu ministerul, ca şef al institutului chirurgical, să nu treacă prin decan, ci să vie direct la minister. Amadăogat şi aceasta în proiect. I-am făcut d-lui dr. Assaki tot ceea ce puteam face. Ne-am despărțit în mod prietenesc şi a rămas să-şi reia cursul. Şi am auzit câ a anunțat reînceperea prelegerilor sale. Mi-a părut cu atât mai bine, cu cât studenții pe vremea acelei agirâri nu mai urmau prelegerile la ceilalți profesori, afară poate de unii.

Vă mărturisesc că nu înțeleg din coate acele mişcări cum se face câ studenții nu se duceau nici la celelalte prelecțiunî. Este foarte regretabil ca studenții sâ fie lipsiți de lectiunile d-lui Asaki; dar pe lângă aceasta să lipsească si de la lectiunile celorlalți profesori, aceasta este îndoit de regretabil. (Aplauze.)

D. dr. Asaki mai dotea încă ceva: dorea sâ se schimbe acum decanul faculrăței de medicină.

O asemenea cerere adresată ministrului este inadmisibilă. Mu există nici o formă legală care Sâ dea dreptul ministrului să schimbe un decan în mijlocul funcțiunii sale.

D-lor, între noi, aici in Cameră, sunt şi profesori de Universitate, e J, Nicolae lonescu, e d. Ccrnătescu, e d. Tzoni şi alții. Toți vă vor spune câ decanul este o reprezentațitine liber aleasă de profesorii universitari ai fiecărei facultăți dintre ei pe termen de trei ani, şi nu cred că este exemplu în istoria universirară din lume ca vreun ministru să fi destituit pe vreun decan în calitatea sa de decan. Cum o să mă amestec eu, ministru, in facultatea de medicină, sâ spun profesorilor: Rău âți îăcur că ați ales pe curare persoană ca decan. Profesorii au dreptul ca cu majoritate sâ aleagă decan pe cine cred ei.

Am spus atunci d-lui Asaki: Decanul este ales pe trei ani. Eu ca ministru nu vreau si nu pot să intervin aici, si d-ta ca profesor nici nu trebuie sâ doreşti asemenea interveniți

ministeriale. In fapt, d. Râmniceanu mai are sâ-si continue decanatul un an si jumătate. Eu nu cred câ d-sa tine prea mtdt la această funcție, foarte onoroficâ după lege, dar uneori foarte anevoioasă. Poate se va alege un alt decan; situațiile acestea sunt după lege trecătoare, Nu-ți pot promite nimic până atunci; probabil eu atunci sâ nu mai fiu ministru; dar ca profesor pot vorbi cu colegii mei de la facultatea de medicină, pe câți îi cunosc mai de aproape: şi este foarte cu putință ca atunci să se facă o alegere de decan care sâ contribuie la împăcarea facultății, dacă este vorba numai de atâta lucru. (Ilaritate.)

Ne-am despărțit cu bine, d. Asaki si eu, şi de la această convorbire la minister. Era spre sfârşitul lui ianuarie.

Acum deodată, am aflat din gazete că d. dr. Asaki într-o bună seară, iertați-mă să zic peste noapte, a plecat şi a ajuns la Paris. Aceasta am aflat-o a doua sau a treia zi. Institutul de chirurgie lăsat, permiteri-mi să zic, lăsat baltă; erau acolo instrumente si alte obiecte, eră un fel de mică comptabilitate, era un inventar, care trebuia dat cu oarecare regulă succesorului; erau mai întâi de toate hnlnavii de la spitalul Eforiei cari s-au văzut părăsiți deodată.

Eu nu am priimit la minister nici o încunostintare, ci am aflat din jurnale, ca fiecare din d-voastră, că d. Asaki a plecat.

Ei acum, onorabile domnule interpelator, ce sâ vâ răspund eu? Dacă regret că a plecat doctorul Asaki? Regret că a plecat eminentul profesor al facultății de medicină doctorul Asaki. Dacă aş dori sase întoarcă? Aş dori din toată inima sase întoarcă doctorul Asaki. Să-i facem toate înlesnirile; eu i le-am pus în buget si în proiectul de lege. Mai mult ce si-î tac? Aplecat, s-a dus cam pripit; o fi ştiut omul de ce se duce. Poate are şi alte interese. M-am informat şi eu, am întrebat pe unii din prietenii săi. ped. dr. Virzu, unul din acei cari au contribuit casă fie adus în tară doctorul Asaki, şi mi-a spus alaltăieri, că a primit o scrisoare de la d. Asaki din Paris şi că impresia d-sale, a d-lui Virzu, este câ doctorul Asaki nu se va mai întoarce.

D. G. Panu. Stîu pozitiv că sc întoarce.

D. T. Maiorescu, ministru cultelor. St cu doresc aceasta, dar vă spun impresia amicului său d. Vitzu.

Acum dacă recunoaşterea meritelor sale ştiinţifice, ce o facem în această Cameră, va contribui să-l aducă înapoi, atunci mulţumesc d-lui interpelator câ a făcut această interpelare şi sâ sperăm că rezultatul va ti cel dorit de d-sa.

Insă, d-lor, sfârşind, nu pot lăsa nerelevate acele cuvinte ale d-lui interpelator, cari atacau autoritatea unei persoane oficiale, din resortul administraţii!nii ministerului ce-l reprezent. Ku nu găsesc bine că s-a atacat decanul facultăţii de medicină, nu găsesc că este bine a se arunca în conrra lui cuvinte ca cele zise dc d. interpelator, că este o ruşine prezenta unui asemenea decan. D-lor deputaţi, decanul este alesul colegilor săi de la facultate si trebuie sâ aibă autoritatea sa întreagă faţă cu orcine şi mai ales fată cu srudentii din facultate, şi nu este nemerit din partea noastră să-i slăbim această autoritate, orcare at fi de altminteri persoana decanului. Decanul Râmniceanu nu-mi este amic personal; aveţi din întâmplare chiar o dovadă pentru, aceasta,

F.ste în actele publicate de d. Blaramberg si distribuite Camerei pentru acuzarea ministerului trecut, un fragment dîn cele petrecute în o şedinţă a Camerei din 1887, şi acolo aţi citit că noâ, celor din opoziţie, ni se zicea că era să ne facă hiftec. (Ilatitate.) Această expresie era de la d. Râmniceanu; prin urmare, vedeţi că nu este vorba aci de simpatii personale ale mele pentru d-sa.

Dar acum este vorha de decanul facultăţii de medicină, de alesul corpului profesoral, a cărui autoritate morală trebuie ţinută sus faţă cu orcine şi fată cu noi cei din Cameră, cari trebuie sâ-i recunoaştem şi să-i respectăm această autoritate.

lată tor ce aveam să spun asupra interpelării de astăzi. (Aplauze.)

95

Răspuns la **o interpelare in privinţa** multor **chestii** de **administrare** şcolară **şi apoi in privinţa** salarii **lor preoţilor comunali**

(Şedinţa Camerei de la 10 martie 1889)

Deputatul Ploieştilor, C. C. Dobrescu, isi dezvoltă o lungă interpelare - numai in *Monitorul oficial* ocupă ***22*** de coloane in care, sub pretextul cererii de lămuriri asupra unei chestii, vorbeşte de o sumă de alte amănunre, neanunţate mai nainte, al căror obiect dc altminteri se înţelege din următorul răspuns.

îndeosebi merită să fie relevat cazul protesorului Vasilescu din l'itcşii, fiului de tâian, care a concutar pentru locul ocupat dc un protejat al d-lui Dimancea şi pentru aceasta si-a văzut două concursuri casate de Ministerul liberal de arunci (la culte d. Dimitrie Sturdza), iar ministrul uheiîor, care a căutat să restabilească dreptatea, se vede atacat pentru aceasta de liberalul C. C. Dobrescu.

Asemenea incidente explică una din cauzele pentru cari învăţământul public la noi nu • dat toaie toioaseîe ce sc aşteptau de la el.

T. Maiorescu, ministru al instrucţiunii publice si al cultelor. D-lor, e un punct asupra căruia sunt de acord cu onut. d. interpelator, acela că legea ttebuie să fie absolut respectată; că

nu e permis, dacă am o altă vedere, care reclamă o reformă a legii, să introduc alâruri cu legea actuală această reformă viitoare, care poate să fie primită, dar care poate să nu fie primită de parlament. Orcât de rea ar fi o lege, ea trebuie aplicată. Cine o crede rea, să o modifice pe cale legală. De acord.

Cred insă că legea s-a aplicat in toată rigoarea si că interpretarea d-lui interpelator e individuală a d-saie şi după părerea mea greşită. Cred maî mult că marea majoritate a corpului profesoral o va crede greşită; dc asemenea totalitatea juriilor examinatoare stint pentru interpretarea ce s-a dat de administraţia cultelor. Iată un răspuns occidental: căci e un răspuns absolur pentru respectarea legii, aşadar un răspuns occidental la o interpelare cam orientală. (Ilaritate.) Căci, a mă interpela asupra administraţiei generale a instrucţiunii publice si a modului cum cred câ trebuie sâ se aplice legea învăţământului, şi cu aceasta ocazie a vorbi de liceul real din Brăila, de examenul înscris de la ianuarie, de concursul dc institutori şi dc profesori, alături cu aceste 3 chestii mai generale de alte 13 chestii izolate şi personale, de d. Vasilescu din Piteşti, de o doamnă din Dobrogea, ded. Sfintescu.de d. Bătălia, de d-nii revizori lonescu şi Perrescu, de preotul Strâinescu şi nu stiu de mai cine; aceasta însemnează o surprindere intenţionată. Când se dă ministrului trei zile ca sâ fie pregătit, pentru a nu pierde vremea Camerei cu lucruri improvizate, d-voastră dacă voiaţi .să vorbiţi despre toate aceste cazuri personale şi izolate, trebuia sâ Ic specificaţi mai nainte in interpelare. Din întâmplare însă le cunosc pe toate, deşi puteam sâ nu le cunosc şi să cer cele trei zile regulamentare pentru a răspunde la toate aceste chestii nei_opîîme în interpelare. Voi răspunde însă acum, dacă nu obosesc prea mult Camera şi în limitele scurtului timp astăzi disponibil.

Onor. d-le interpelator, sâ înlătur dc la început tendenta generală a atacului d-voastră şi să dovedesc îndată şi în puţine cuvinte, că aţi luat-o de-a-ntoarsele, ati greşit drumul şi veţi

ajunge la un rezultat contrar dc cel ce-l aşteptaţi. Tendenta principală a imputărilor d-voastră relative la concursuri este de a arăta câ eu am introdus în această materie semnul meu personal, arbitrul autorităţii centtale, puterea ministerială în contra spiritului mai liberal al legii instrucţiunii.

Nu este exact; tocmai contrarul este adevărat. Am scos toată această patte a administraţiei din arbitrul ministrului şi am descentralizat-o. lăsând-o în competenţa juriilor, adecă a corpului profesoral reprezentat în juriile dc concursuri, O veţi vedea îndată.

Partea cea mai arbitrară a ministrului instrucţiunii publice este numirea de suplinitori şi casarea concursurilor; partea liberală în spiritul legii este înlocuirea suplinitorilor prin titularii ieşiţi din concursuri, ale căror jurii sunt în esenţă compuse din corpul profesoral.

Căci, d-lor, cine numeşte suplinitorii după .simplul său arbitru?

Ministrul.

Este vreo lege care prescrie ministrului pe cine să numească suplinitor la o catedră vacantă? Este o lege care prescrie când sase scoată la concurs o catedră vacantă? Nici una. Legea zice numai ca sâ se publice concursul cu trei luni inainte de a se ţine. Dar când anume sâ sc publice, nu zice.

Ce este dar in arbitrul ministrului? De a numi suplinitori cât poate mai mulţi şi de a-i ţine cât se poate mai mult timp fără a publica concursul.

Mai este în arbitrul ministerial de a casa concursul, chiar dacă l-a publicat, şi de a menţine iarăşi suplinitorii, sau de a numi alţii.

Am găsit astfel suplinitori de 4, S, 7 ani, si multe concursuri casate dc predecesorul meu.

Când am eu dreptul neîngrădit de lege de a numi suplinitori pe cine vreau, şi când am dreptul de a casa concursul de câte ori vreau, si când tocmai cu minisrru mă hotărăsc a înfrâna acesr arbitru administrativ, a scoate cât mai multe

catedre suplinite la concurs, a nu casa concursurile si a micşora numărul suplinitorilor pentru a-i înlocui cu titularii recomandaţi de juriile profesorale după rezultatele concursurilor: atunci dau o dovada că vreau sâ sc respecteze spiritul liberal al legii instrucţiunii publice, să sc respecte/e descenttalizarea şi aurorîtatea juriilor corpului profesoral. Şi atunci numai un lucru *nu* mi se poate imputa: câ vreau să pun semnul meu personal, arbitrul meu administrativ în conducerea scoalelor. Şi daca totus o ziceri aeeasta, să mă iertaţi, d-lc interpelator, nu cunoaşteţi administraţia şi n-ati înţeles chestia.

Vasâzică pentru arbitrul administrativ sunt la largul meu.

Acum, d-lor, sâ venim la detalii si să încep cu concursul lui Vasilescu de la Piteşti. Este un bătrân ţăran, neaoş român, într-o comună pe drumul de la Musetesti în judeţul Argeş spre Piresti. Acest om are cinci copiî şi a muncit ca doi să-i dea la carte şi ceilalţi cu el împreună să lucreze la plug ca să scoată banii pentru cartea celor doi.

Şi, în adevăr, unul din băieţii lui esre acum judecător de ocol undeva in Moldova; iar celălalt - cel din interpelarea d-lui Dobrescu de astăzi - a putut intra în liceu, a terminat liceul, a urmat la Facultatea de Litere din Bucureşti si este unul din cei dintâi licenţiaţi ce au ieşit din facultatea noastrâ. Devine vacantă o catedră de istorie la gimnaziul din Piteşti, rezidenta districtului Iui. Se prezenta omul la concurs şi izbuteşte. Juriul îl propune ministerului pentru acea catedră. D. Sturdza casează concursul si publică altul. Se prezentă licenţiatul Vasilescu la acest al doilea concurs sî izbuteşte din nou. Juriul universitar îl recomandă pentru a doua oară. D. Sturdza casează din nou concursul şi lasă tot pe vechiul suplinitor la Piteşti, care nici nu s-a prezentat l,l concurs. Aceasta era la începutul anului trecut 1888. Cade guvernul Brărianu. Arunci bătrânul ţăran de lângă Muşeresti vine în Capitală şi vine şi fiul său, licenţiatul nostru, ca să mi se tânguie. £1 zicea că prin influenta d-lui Dimancea s-au casat acele concursuri si s-a menţinut

suplinitorul. Şi bărrânul adaogă: Ce să fac? Nicî acum la bârrâneţele mele. sâ nu văd pc acest copil al meu, pe care l-am crescut cu atâta trudă, l-am trecut prin toate şcolile din ţară, şj toţi profesorii au fost mulţumiţi de el, să-1 văd şi pe el aşezat la şcoala pentru care a învăţat?

Şi atunci, d-le interpelator, mi-am zis şi eu: un concurs casat, n-am dreptul să-1 înfiinţez, desi aveam toată dorinţa ea să-l pot înfiinţa.

îmi părea din inimă râu de acel bătrân, când gândeam Să-i spun că voi publica din nou concurs, fiindcă aceasta era spaima lui după cele ce păţise. Cu toate acestea legea trebuie să fie lege: am publicat din nou la concurs acea catedră din Piteşti, şi licenţiatul Vasilescu s-a prezenrar pentru a treia oară la concurs. Era singurul concurent. Si atunci juriul universitar din ftnctircsii îmi raportează: acum patru sau cinci luni, am examinat tot noi pc acest om si ştim câ este bun; este singurul concurent, noi aprobăm concursul său din urmă si vi-I recomandăm din nou pentru catedra din Pireşri.

D-lor deputaţi, este unul dintre d-voastră, afară de d. interpelaror, care să creadă câ am fâcur rău dc am aprobat această recomandate a juriului? (Aplauze.)

Ce era să fac? Să casez încă o dată acest concurs, aceasta ar fi fost ceva absurd. Ceea ce vă poate interesa, este sâ vedeţi că n-am lucrat în mod arbitrar, ci am aprobar o părere a juriului. Cine-mi poate imputa aceasta?

Trec la cazul preotului Străinescu din Giurgiu.

Am publicat la concurs o catedră primara şi juriul examinator din C iurgiu, întemeiându-se pe articolul din legea instrucţiei, care admite case poate tecomanda cineva prin cârti si proponimente, ini l-a recomandat pc baza aceasta. Fu l-am numit, nici nu cunosc pe Străinescu, dar fiindcă juriul l-a recomandai în baza unei prescriptiuni a legii, înrreb: în ce am violat eu legea?

Al treilea caz, Petrescu, revizorul din Rrăila. Ei bine, sunteţi neexact informat şi nu vă puteţi scuză pentru aceasta neexactitate.

D-lor deputaţi, onor. d. interpelator zice, că n-a avut şi tabloul numirilor cerut de d-sa[1]. Stiti că tabloul acesta al tutulot numirilor era cam greu de făcut. Decât a uitat d-sa să vă spună că ne-am înţeles personal amândoi ca să treacă d-sa la minister, unde-î sunt toate registrele deschise. D-sa m-a întrebat dacă poate să vină orcând, si am răspuns: cum nu! orce deputat are dreptul de control, poţi să vii orcând si să cercetezi orce. Prin urmare dacă n-aţi luat informaţii suficiente, nu este vina mea, ci a d-voastrâ.

D. Petreacu revizor şcolar din Brăila? Să vedem si cazul acesta.

D. Petrescu la început a fost numit institutor ctt concurs, şi a funcţionat ca institutor multă vreme şi din institutor numit prin concurs, in cele din urmă negreşit definitiv, a trecut revizor la Brăila si a ţinut conferentele obişnuite şi a mers din clasă în clasă. Atunci s-a pus întrebarea juriului concursului primar din Brăila: Un revizor şcolar, care mai nainte fusese numit institutor prin concurs şi obţinuse ridul definitiv şi cate a trecut apoi la revizorat si a fost revizor mai mult timp, mai poate acum să reintre iarăş ca institutor unde era înainte? Si juriul a spus: Mai poate, şi atunci consiliul permanent a aprobat, şi eu am aprobat consiliul permanent. Ce este aceasta? Este călcare de lege? (Ilaritate.)

Al patndeacaz: O doamnă din Dobrogea, numieî institutoare.

Nu cunoaşteţi legea Dobrogei, onorabile interpelator; acolo nu se aplică încă legea instrucţiunii puhlice şi nici nu se poate aplica; este statutul Dobrogei; căci nu este Dobrogea intrară în legea instrucţiunii publice, cum nu este intrată în legea constituţională politică. Membrii învăţământului public in Dobrogea s-au numit şi se numesc după propunerea revizorului şcolar, si ştiţi pentru ce? Pentru câ legea

[1] V s n [tui sus disi, **msul** rt.s. ⋈ A

instrucţiunii ptesetie la concursuri primare intervenţia comunei, care deleagă membrii in juriu, şi pune şcoalele săteşti şl sub autoritatea consiliilor comunale; şi în Dobrogea multe comune sunt turceşti si bulgăreşti, si nu poate veni nircul ca să examineze pe un membru al învăţământului nostru român, de pe teoria occidentala; căci ei au obiceiuri orientale. (Ilaritate, aplauze,)

Acum să vedem cazul dlui Stoicescu, învăţător de la Pogoane. Dar am sâ rclcvez mai întâi un lucru.

Aţi zis, d-le Dobrescu, câ îndată după alegeri s-a schimbat revizorul şcolar din Prahova. Este inexact! (întreruperi din partea d-lui Dobrescu.)

Doriţi să trec peste cuvintele „după alegeri?"

Apoi intenţii maliţioase le ştiu şi eu, sunt şi eu in Parlament dc multă vteme si mai am şi păcatul de a fi fost advocat şi stiu să brodesc cuvintele (ilaritate), şi stiu ce vrea să zică a produce un fel de atmosferă motală prin o insinuare piezişe, si a-ti da apoi aerul, că n-ai ris nimic tău.

Am schimbat pe d. revizor şcolar din cauza alegerilor sau în vederea alegerilor? Nu. Atunci ce are a face vorba „după alegeri"? Nimic! (Ilaritate.)

D. C. C. Dobrescu. Un fapt.

D. Titu Maiorescu, ministru instrucţiunii publice. Un fapt? Sau o insinuare? *Post boc. ergopropter boc?* (Mare ilaritate.) Este inexact. Trebuie să fie inevact, scuzati-mă; nu-mi aduc bine aminte data, dar ştiu că ttebuie sâ fi fost mult timp după alegeri şi în afară de orce legătură posibilă cu alegerile trecute. Ari insinuat cuvântul „după alegeri" şî eu vreau să relcvez această insinuare si să o ţintuiesc aici în Cameră.

îmi trebuia un revizor în Prahova şi am întrebat pe d. Cbristu Negoescu, cate nu-mi este amic politic, si pe ceilalţi colegi ai d-sale de acolo, şi pe d. Ienescu şi pe d. Micescu, pe toţi deputaţii profesori din Ploieşti, vasâzicâ mult timp după alegeri, ca să-mi recomande fără coloare politică, un revizor

cumsecade: căci eu numisem pe un literat român, de valoare după părerea mea, pe d. Vlahuţă poetul; îl numisem revizor de vară în valea poetică a Prahovei, Dar nu s-a prea dus la inspecţie; si când era de inspectat, inspectorul lipsea din Prahova, era în Bucureşti, a lipsit chiar de la conferenţele învăţătorilor din Ploieşti, la cari am asistat eu. Astfel, cu toată părerea mea de rău, am fost nevoit să spun acestui amic literar; nu eşti bun de administraţie la şcoli; şi m-am adresat la d-nii din Ploieşti să-mi recomande pe altul. Mi-au recomandat pe institutorul din Ploieşti Iosiflonescu junior. Nici nu cunoşteam pe d. Iosiflonescu, dar am văzut şi din actele ministerului că este un învăţător cu merite. Poate că este un alegător înfocat al ultraliberalilor, fiindcă !-a recomandat d. Christu Negoescu, poate este un alegător al d-voastre, d-le Dobrescu. Dar nu de aceasta m-am preocupat, ci de şcoală, şi l-am numit revizor.

Aşadar cuvântul *după akgeri* nu arc ce căuta aici. Apoi atunci să-l ştergem? Foarte bine; să-l ştergem! Cum am şrers si cazul din Dobrogea şi cazul lui Vasilescu, şi al lui Strâchinescu, si cum sper că vom şterge si pe celelalte. (Ilaritate, aplauze.)

Mi-a venit şi mie, nu astăzi pentru ptima oară, ci deja de vro trei zile fără sâ ştiu ce veţi vorbi în interpelarea dc astăzi, mi-a venit ştirea câ acest Sroicescu este om capabil si că revizorul a făcut rău să ceară depărtarea lui pentru incapacitate. Am cerut informaţii anume d-lui revizor şi lucrul stă in suspens, si să mă păzească Dumnezeu sâ dau eu vrodară în cap unui institutor capabil!

D. Micescu. Cunosc foarte bine pe Stoicescu, mi-a fost şcolar în scoală normală, a fost cel dintâi şcolar în scoală noastră, şi eu in toate împrejurările am urmărit pe foştii mei şcolari; şi mi s-a dovedit că este unul dintre învăţătorii distinşi.

D. ministru de citite. Foarte bine. Aştept explicările anume cerute de la revizorul lonescu şi voi examina cazul cu cea mai mare seriozitate. Dacă esre învăţătorul Stoicescu, precum îl arată d. Micescu, va fi reintegrat. Dar nu mă voi mărgini aici.

Găsesc inadmisibil ca un revizor pentru satisfactiunea sa personală să-şi permită a înnegri un bun institutor. Dar voi aştepta mai întâi explicările revizorului.

D-lor, când sunt peste 2000 de învăţători şi 1000 de institutori şi profesori, tot ce puteţi cere de la mine, este să am dorinţa legitimă de a face bine, şi dacă găsiţi ceva rău, semnalaţi-mi ca sâ îndreptez. Cum v-am spus, pentru cazul acesta al lui Stoicescu, este începutul de îndreptare deja făcut.

Trec acum la d. Sfinţescu din Slatina.

Legea zice: Profesorii titulari de facultate sunt inamovibili, ei nu se vor putea strămuta fără a lor expresă învoire.

Profesorii universitari! Dar pentru ceilalţi profesori? Dar pentru institutori?

Aici legea nu numai câ nu opreşte, ci pare că ar zice: Fiindcă am esceptat numai pe profesorii universităţi, pe ceilalţi mai ales, îi poate transfera ministerul. (întreruperi.)

Practica aşa este.

Onorabile interpelaror, în proiectul de lege depus la Senat am propus inamovibilitatea şi pentru membrii din învăţământul primar.

Vrea să zică nu intenţia mea o puteţi acuza; dar practica este aşa; şi nu este astăzi altă autoritate în lege care să pronunţe strămutare, decât autoritatea administrativă. Eu în proiectul dc lege am introdus strămutarea intre pedepsele aplicate de pairi.

Ca motive? d. Sfinţescu s-a zis câ e vechi institutor şi bun institutor în şcoală. Aşa este. Dar mi s-a spus că e cam buclucaş, se ceartă cu prea multă lume; ba se amestecă când primăria cumpără un ceasornic, ba când zideşte o casă, ba când face altceva etc. Astfel am primit în contra lui multe reclamaţii; şi reclamaţii nu politice, ci de la părinţi: Nu mai putem trăi cu omul acesta; luaţi-1 de la noi.

Aşa fiind, de ce, onorabile inrerpelator, veniţi şi-i luaţi apărarea Iui Sfinţescu, când eu m-am înţeles cu el?

Săptămâna trecută a venit la mine d. Sfinţescu şi mi-a zis: De ce mă strămuţi la Zimnicea? am copii, strămută-mă la Bucureşti. Şi eu i-am spus că aceasta nu se poate în mijlocul anului şcolar; te vei duce acum Ia Zimnicea, dar la sfârşitul anului şcolar aj să fii adus în Bucureşti, unde sunt şcoli pentru copiii d-talc. D. Sfinţescu mi-a mulţumit şi a plecat.

Dacă este ceva ce-] poate nelinişti pe Sfinţescu, cred câ ar fi interpelarea d-lui Dobrescu. (Aplauze, ilaritate.)

Dar îi promit d-lui Sfinţescu, că n-are să-i facă rău interpelarea de faţă şi că-1 voi aduce in iulie la Bucureşti.

Dar cu Bătălia? Cu Bătălia este altceva. Aici o parte din deputaţi vot fi de altă patere; dar sper că majoritatea mă va aproba.

D. Bătălia este un învăţător sătesc bun; dar ca învăţător sătesc se amestecă foarte mult în agitările electorale, si se amestecă în următorul mod:

In timpul alegerilor un fiare al său a închis pe un primar; şi aceasta în momentele în cari in jurul Bucureştilor erau turburări. Si pe când fratele lui Bătălia ţinea închis pe primar, învăţătorul Pataha venea si citea legea comunală, drepturile constituţionale, ce potsâ facă şi ce nu pot sâ facă ţăranii contra primarului închis şi batjocorit de către locuitori. Iată faptul ce mi se denunţă de ptefectură; însă numai după denunţări administrative, cu nu schimb învăţătorii. Am Trimes revizorul şcolar care mi-a relatat următorul fapt, şi în urma acestui fapt am îndepărtat pe Bătălia conform legii: s-âdus revizorul la fata locului, si când a vrut sâ ancheteze, a venit jumătatea satului ca să susţie pe Bătălia şi jumătatea satului ca să-1 acuze, şi erau aşa de aprinşi o jumătate contta celeilalte. încât revizorul şcolar, de frică sâ nu se întâmple bătăi şi omoruri, s-a tetcas si a venii să-mi zică: nu pot face ancheta aceasta. în faţa acestui lucru, a cărui interpretare sra aci în conştiinţa mea, mi-a fost destul ca in împrejurările de fată, s,i depărtez, pe Bătălia, si aşa voi face în mate cazurile analoapc cât timp voi sta aici. Când un învăţător de sat, care e chemat să răspândească lumina între

copii si ** atragă din partea tuttilor părinţilor cu drag de (avaţământ copii *in* şcoala lut. când ajunge, pentru te miri ce interese în afară de scoală, a produce o aşa resvrâtire în satul unde trebuie să fie şi el tataia copii, încât jumătate din sat vrea si omoare altă jumătate, cari susţin sau acuză pe un învăţător, acel învăţător e rău, şi nu se cade să rămâe în capul unei şcoli. (Aplauze.)

Termin acum, d-lor, cu chesria concursurilor. în legea instrucţiunii publice se zice: orce numire se va face prin concurs, adică numire provizorie; căci suplinitorii se numesc de ministru cum vrea acesta, tu am dispus numiri în urmă de concursuri, pentru vacanţe similare, ca sS nu las suplinitorii la arbitrul meu. Legea zice: pentru catedre vacante se publică concurs; dacă e un singur candidat, se tace examen; dacă sunt mai mnlii, se face concurs; minisirol vede cum .1 decis juriul Jt sau admite deciziunea, sau casează.

* Ei, ce au decis juriile? Aci e defectul argumentatiunilor d-voastre si ceea ce l-â făcut să vorbească şi pe d. Cernâtescu, membru în multe juni. Juriile trimit următorul rezultat: sunt două catedre spre exemplu vacante scoase la concurs; s-au prezenrat, cum a fost acum la Bucureşti, 53 de concurenţi; de la proba înscrisă au fost respinşi 44-, au rămas 9 pentru mal. Din aceştia au trecut toţi 9 cu note bune şi la oral Atunci juriile dau note de admisibilitate tutulor cari au trecut concursul tu succes. Când juriile, trimiţând un raport, ar zice: aceşti doi au trecut, îi recomandăm, dar pe ceilalţi nu-i recomandam, eu n-as numi pe nimeni din cei lipsiri de recomandarea juriilor de concursuri.

Când insa juriu) profesoral, instituit după lege. iar nu după arbitrul meu, vine şi zice, cum zice de regulă: Doi concurenţi au ieşit mai bine, vi-i recomand pentru cele două catedre; dar şi 3, 4 sau S alţii au trecut cu succes, vi-i recomand pentru o catedră similară, şi eu-i numesc: ce lege W călcat?

D. N. Voinov. Aceasta e schimbare de lege.

D. ministru alcultelor si instrucțiuniipublice. Nueschimbare de lege, e absolut legitimă interpretare, e în chiar spiritul legii.

Dar acum, d-lor, care c necesitatea practici? Pentru ce adică un ministru, căruia i-ar fi mai comod să mențină un suplinitor, să se lipsească de acest drept, primind recomandarea juriului? Pentru urmărorul motiv practic...

D. N. Voinov. Privați d-voastre de dreptul de a se prezenta la concurs pe acela care s-a preparat pentru acea catedră?

D. ministru al instrucțiunii publice. Nu s-a făcut asa. Nu sunteți deprinși cu această parte a administrației.[1]

Se poate întâmpla și se întâmplă de regulă ca, pc când cineva a ieșit cu succes la concurs, sâ devină în acest timp vacantă o catedră similară, care, așadar, n-a avut timpul de a fi publicată la concurs; am acum un concurent pe care-l recomandă juriul; pe acesta, cred cu, îl pot numi la acea nouă catedră vacantă.

Părerea d-voastre contrarie, dacă o susțineți, nu va fi împărtășită de marea majoriratc a rutulor acelora cari s-au preparat pentru profesorat, nîci de marea majoritate a corpului profesoral. Si dacă e ceva care a liniștit și a adus încredere intre concurenți și în această parte flotantă a corpului profesoral, c rocmaî aceasta măsură de interpretare a legii. Pentru ca să înțelegeți, sâ vă fac puțin istoricul.

S-a publicat concurs pentru două catedre primare din București. S-au prezentat 53 de concurenți. Concursul în fapt a ținut 4 sâpâmâtii si dintre concurenți au iesir 9 cu note bune.

Vă dați d-voastre seamă ce Însemnează 4 săptămâni de concurs?

Institutori șî institutoare fără avere vin în București și stau pe la oteluri 4 săptămâni, prezentându-sc zi cu zi la examen, asa încât pentru dânșii e si un sacrificiu, precum este si o zdruncinare sufletească din cele mai mari. Si după 4 săptămâni de probe, se resping 43 ca incapabili; se recomandă de către juriu doi foarte capabili, și succesiv încă 7 capabili. Chiar în zalele acesrea devine vacantă încă o catedră similară. Ce voiți d-voastră? Să se țină încă un concurs imediat după cel dintâi și juriul să recomande numai pe unul mai capabil și pe ceilalți, cari au reușit și ei, să-i declare lipsiți de orce drept?

Devine iarăși vacantă o catedră identică; se prezenră din nou; iarăș sacrificii pecuniare, iarăș zdruncinare sufletească; îl trece un concurent și pe acesta cu succes, dar nu iese cel dintâi. Și atunci sâ meargă veșnic la concursuri?

D-lor, am găsit în dosarul ministerului concurenți, institutori și institutoare, cari au trecut astfel 3, 4, 5, ba chiar și 6 si 7 concursuri, totdeauna cu succes, insă nu cei dintâi. Ei bine, ceea ce m-a făcut sâ iau această măsură, care nu este în contradictiune cu nici o lege, a fost mila de acea sumedenie de concurenți, de acele relativ enorme sacrificii bănești și zdruncinări sufletești ale aspiranților la o catedră școlară.

D-lor, legea, orce veti zice, a fost bine interpretată în sensul acesta liberal, când am luat din mâna administrației centrale arbitrul numirii și perpetuării de suplinitori si am sancționat pe o scara largă și cu pâzirea celei mai riguroase dreptăți rezultatele concursurilor așa cum ni le-au prezenrat juriile profesorale.

Dacă nu înțelege d. reprezentant de Prahova acest element liberal in ptoeederea mea, îmi pare tău pentru d-sa; dar cred că trebuie să-și caute alt teren, dacă vrea sâ mă combată.

Orele sunt prea înaintate și mă văd silit a încheia aici răspunsul meu. (Aplauze.)

în aceeas ședință, la o interpelare a d-lui Dimitrie A Snud'.i. pe aninu deputat dc Temei, relativa In neplata salaiielor preoților săiesn din districtul său electoral, răspunde

[1] Chestia *v* din nou și mai pc larg explicării în discursul no. 104 de mai jos, răspuns la o interpelare a d-lui G. Dan. Teodorescu.

T, Maiorescu, ministrul cultelor şi instrucţiunii publice. Domnilor deputaţi, mulţumesc d-lui interpelator pentru semnalarea acelor fapte.

în administraţia acestui minister sunt numai 180 de biserici, foste monastiresti; celelalte biserici, in număr de 6000, sunt sub administraţia comunelor, în ceea ce priveşte partea bugetară semnalată de d. interpelator.

Prin urmare interpelarea aceasta sc cuvenea a fi adresată d-lui ministru de interne. Cu toate acestea tispund eu pentru d-sa.

In legea comunală plata salariilor preoţilor bisericilor comunei este o obligaţie, pe care o îndeplinesc consiliile comunale, şi la caz, când consiliile comunale nu o îndeplinesc, se poate îndeplini din oficiu de către consiliul judeţean or de către Ministerul de Interne.

în cazul de faţă, cum arată d. interpelator, comunele şi-au făcut datoria de a înscrie în bugetele lor salariile preoţilor lor; însă consiliul judeţean a şters acele alocaţiuni. Când consiliul judeţean de Tutova a făcut aşa, a violat legea. Voi interveni imediat pc lângă d. ministru de interne, şi vă asigur că se va restabili în bugetele comunale o alocaţie pentru preoţii lor.

Fac însă rezervă în privinţa cifrei fiecării alocaţii, despre care poate fi discuţie.

96

Chestie personala In privinţa „petiţiei de la laşi"

(Şedinţa Camerei de la 1 aprilie 1889)

Ministerul din acei timp:

Lascar Catargi, **prezident şi interne,**
G. Vernescu, **finanţe,**
General G. Manu, **răsboi,**
AL Lahovari, **externe si** ***ad-imennx*** **lucrări publice,**
N. L- Gherassi, **justiţie,**
C. *Boerescu,* **culte,**
Gr. Păucesat, **domenii.**

Frământările din Panidul Conservator, despre care am vorbit in introducerea istorică, produc efemerul minister de mai sus în împrejurările arătate la pag. 40 \,*cd n.* - p. 10J9). Neapărat ci încep îndată in Cameră explicări întte ministrul-p rezident Lascar Catargi st d_ Petre Carp, în decursul cărora se impută d-lui Carp şi participarea sa la aşa-numita ,.petiţie de la laşi"'. D. Carp rectifică îndată în Cameră eroarea de fapt tu pretinsa sa participare, si arunci minismil-prezident implică în chestie pe auroml scrierii de faţă pun următoarele cuvinte:

„*D. minsstru-preşedinu Lascar Catargi:* în chestia cu suplica de la laşi, am spus că d. Carp, împreună cu d.

' Vc/i voi. i, pag Vi si imn. W- *n* - 42 si uim.l

Maiorescu şi alrii din partidul d-sale, au adus acea suplică în Cameră şi au sprijinir-o.

D. I. Negruszi-.D. Carp reprezenta arunci raralaViena.

D. Lascar Catargi, preşedintele consiliului: Vă înşelaţi. Dar chiar aşa de ar fi, chiar dacă numai d. Maiorescu ar iî adus suplica în Cameră, rot una este, cum am spus si ieri. D-lor, eu am dat dovezi întotdeauna că de multe ori stiu sâ tac la atacurile personale ce mi se aduc fie chiar cele mai nedrepte, fiindcă nu-mi place să văd perzându-se timpul Camerei in asemenea discuiiuni, si de aceea nici acum nu mai insist asupra acelei suplice, ca sâ vă spun ce tel de program politic se coprindea intr-însa şi să văarât împregiurul cărora idei sc formase acel grup, ai cărui conducători şi inspiratori ctau mai cu osebire d-nii Carp si Maiorescu."

La aceste cuvinte se vede silit sâ ia cuvântul si

"!', Maiorescu. D-le preşedinte, cer cuvântul în chestie personală, telativ la ceea ce a zis d. prezident al consiliului.

D. vicepreşedinte. D. Maiorescu are cuvântul.

'/. Maiorescu. D-ltir deputarî, vă rog să mă scuzâri dacă vă iau câteva secunde cu explicaţii; şriţi câ lucrul nu c provocat de mine şi nici merită să ocupe prea mult timpul Camerei. Ca toate chestiile personale, c şî aceasta foarte indiferentă.

Petiţia de la laşi? Petiţia de la Iaşi a fost combătută de d. Carp totdeauna, şi nu a fost ea însăş iscălită de mine si nici de d. Negruzzî.

E foarte curios, cu ce uşurinţă se lăţesc la noi legendele neexacte. Singura mângâere este că ceea ce se lăţeşte aşa de uşor nu poate să aiba mare importanţă, chiar dacă ar fi exact.

As fi iscălit sau nu petiţia de la Iaşi, ce are a face? Cu toate acestea tiu am iscălii-o.

Evident că d. prezident al consiliului credea câ am iscălit-o; e numai o eroare de fapt care trebuie rectificată.

După întâmplatea de la sala Slătineanului în 1871, d. Lascar Catargi a avut marele merir istoric - care-i va fi totdeauna recunoscut de oamenii nepărtinitori - de a fi luat frânele guvernului şi de a fi dus situaţia la bun capăt. Eta o situaţie foarte critică; şi d-sa a făcut un act de mare valoare când s-a interpus atunci cu toată energia şi autotitatea d-sale. Era momentul unde părea dinastia noastră in pericol; d. Catargi a scăpat-o atunci.

Noi pe adinei ne numeam juuimişri, si atund ne luasem acest nume ca nişte oameni cari se ocupau exclusiv dc literamrâ in Iaşi.

Eu eram până la 1871 fericit de a nu face deloc politică, cu o singută excepţie la 1866. ia 186b. unii oameni politici din Iaşi, din cari sunt şi unii din susţiitorii d-lui prezident al consiliului de astăzi, aveau aerul de a fi separatişti si dc a voi să tupă Moldova dc Valahia...

O voce. Altă legendă.

O. N. C Aslan. Cer cuvântul.

D. M. Kogălniceanu. Cet cuvântul pentru o chestie cu totul nepersonală,

T. Maiorescu. Atunci avea aetul...

D. N. C. Aslan. Ce va sâ zică avea aerul?

Maiorescu. Aparenţa... Atunci am scris in contra acestei tendenţe de la 1866; am scris şi am vorbit cu violenţă şi cu prea marc violentă. Dar acesta era un moment uecâtor. Afară de acel moment noi făceam exclusiv literatură; noi; d. Vasile Pogor, Ncgruzzi, Cane, Rosetti şi alţii. D. Carp fusese singunil prinrre noi care făcuse politică; era şi este principala d-sale ocupaţiunc.

Aşadar la 1871, primăvara, venise d. Catargi la guvern; vine în Iasi Măria Sa Principele Domnitor, Însoţit de d. lorgu Filipescu, mareşal, si de d. Costaforu, ministru. Şi d. Costaforu vine la mine personalii latUPogor şi ne tace următorul apel':

/"tiJ(tLţt}vrcA\

Nu sc poate ca oameni cari au oarecare cultură şi se ocupă cu o parte a intereselor răni, cum e literatura, să rămână în momentul de faţă dezinteresaţi de o altă pane a intereselor ţării, care-si are în momentul de faţă mai mare importanţă, adecă de situaţia politică. Astfel ue-a provocat sâ intrăm în mişcarea politică. Noi. ca prieteni literari, ne-am adunat si am discutat intre noi propunerea. Am hotărât atunci sâ intrăm în mişcarea politică şi să sprijinim acţiunea patriotică a d-lui Lascar Catargi de atunci. De n-ar fi fost d. Catargi, de ar fi fost orcine în acel moment, care susţinea la guvern forma monarhică, noi, conlurm convingerilor noastre, l-am fi sprijinit din principiu.

In aceste împrejurări noi, literaţii junimişti din Iaşi, am intrat in politică; şi acî e involuntara nedreptate a onor. prezident al consiliului, când ne impută oarecum noă petiţia de la Iasi. Castrăm atunci format, nu de noi, ci nu stiu de cine format, negreşit de un om mai in vârstă şi cu o altă autoritate politică decât noi, ptobabîl cu asentimentul d-lui Costaforu şi Iorgu Filipescu, găsirăm - zic - formar atunci în Iaşi partidul conservator, partidul politic, care vă susţinea pe d-voastră, stih prezidenta prinţului Grigore Srurdza.

Când te hotărăşti ca sâ intri în politică şi să susţii un guvern, noi fiind oameni până atunci numai literaţi şi tineri, negreşit că te asociezi Ia situaţia ce o găseşti. Asa, d-lor, am găsit pe principele Gr. Sturdza în această calitate de inspiratorul principal al conservatorilor din laşi.

Pe principele Gr. Sturdza eu unul nu avusesem onoarea de a-l cunoaşte decât dintr-o singură convorbire anterioară, şi aceasta era relativă la un studiu asupra teoriei atomistice, de care se ocupa pe atunci prinţul Grigore Sturdza cu cel mai mare interes, şi de lupta tu teoriile lui Kant.

Discutasem cu cea mai mare plăcere atomistica şi Kanr, nicidecum, după cum vedeţi, politica. Când am văzut că d-sa e prezidentul situaţiei politice din Iasi, nici atunci nu m-am adresat la d-sa; dar, chemându-mâ d-sa intr-o seară ca sâ iau

parte la acţiunea politică, principele Gr. Sturdza ne-a citit în acea seară, prima seară în care făceam politică conservatoare **în** Iaşi, ne-a citit într-un cete mai intim petiţia de la iaşi, scrisă şi concepută de principele Gr. Sturdza.

Această petiţie, în adevăr, are şi concepţia energică si stilul lapidar al acestui cap in multe privinţe eminent, numai cam schimbător în preocupările si predilecţiile sale; îl ştiam cu 6 luni înapoi afundat în atomistica şi în Kant; iar acum îl vedeam în plină concepţie politică.

Şi încă eu, cam indifereot în ale politicei după cum sunt, n-am venit in acea seară decât târziu şi mimai după un indoit apel, prin care mi să spunea ca să viu numaidecât. Adunarea se ţinea în locuinţa principelui Sturdza de lângă Mitropolie, acum cam ruinată.'

Am găsit o atmosferă turbure. Din partea prietenilor noştri literari era - d. Carp era absent atunci, era la Viena, ne scria numai şi a fost contra petiţiei - era d. Pogor, care zicea; nu intru în aceasta, căci întte propunerile petiţiei de la laşi, concepută si scrisă, după cum am spus, de principele Gr. Srurdza, era o tendenţâ de acţiune conservatoare ce o aprobam atunci cu toţii; erau însă şi nişte lucruri, pe cari d, Fogor zicea câ niciodată nu le putem aproba, şi cu asemenea.

D. I. Negruzzi. Şi eu.

D. Titu Maiorescu. Şi d. Negruzzi.

Principele Grigore Sturdza cerea sâ se modifice legea electorală, sâ se modifice legea comunală in sens conservator; eram de acord. Dar mai cerea să se modifice Constitutiunea la articolul în care se vorbeşte de pedeapsa cu moarte, si unde Constitutiunea zice câ nu se poate înfiinţa decât în cazurile prevăzute de codul militar, prinţul Sturdza cerea a se adăoga

' S-a cumpărat mai lâr/iu Ji- stai >i s-a reparat pentru seminarul tealogi,.

.,si pentru asasinate"'-, căci se întâmplaseră atunci câteva asasinate în Iasi, cari înspăimântase pe multă lume.

De altminteri, cuvântul de „spânzurați>are", ce mi l-a aruncat ieri d. ministru-prezidem, îmi poate fi politiceşte indiferent. Căci. ca si vină un om politic să ceară pedeapsa cu moarte din materie militară şi pentru un anume caz în materie civilă, este un lucru care nu atinge grupările de principii politice.

Pedeapsa cu moarte este însă o chestie însemnată pentru conştiinţa unui om de legi; şi in această calitate d. Pogor si d. Negruzzi erau absolut contra, si ziceau, in momentul când am venit eu la acea adunare, că dacă stăruieste d, Sturdza într-aceasta, atunci nu se poate face nimic cu noi. Principele Grigore Sturdza nu a cedat, nici noi n-am cedat, şi atunci eu am propus o redacţie mijlocie - cei mai indiferenţi găsesc mai cutând un teren dc conciliate.

Am propus ca noi sâ nu subscriem această petiţie; numai cine o împărrâşeşte în totalitatea ei, sâ o subscrie; dar fiindcă noi am fost apoi aleşi deputaţi, ca aderenţi ai partidului conservator, puteam arăta, în scris, câ ne unim cu tendenta acelei petiţii şi o vom prezenta Camerei, rămânând la Cameră sâ o primească sau nu.

Această tranzactîune a primit-o prinţul Sturdza si am primit-o si noi, d. Pogor, d. Negruzzi si eu. Acea petiţie venită asitel de la iaşi, este în cartoanele Camerei şt puteţi vedea câ este ea însăs subscrisă numai de acei cari au primit-o în înnegrii ci; dar noi n-am iscălit-o, tocmai din cauza pedepsei cu moarte, iie-am declarat însă de acord cu tendenta ei politică şi ne-am angajat a o prezenta la Cameră, în ale cărei canoane este si astăzi.

Aşadar, vedeţi, câ onor. prezidenr al consiliului era puţin geneios de a ne imputa noă spânzurâtoarea, noâ, cari tocmai ne-am luptat în contra acelei pedepse cu moarte, dar cari ani cântat un mijloc de tranzacţiunc ca sâ nu se spargă formarea conservatoare ce se făcea atunci în laşi sub principele Gr. Sturdza, pentru a vă susţine pe d-voastre.

Ce este drept, se aştepta ca lucrarea petiţiei de la laşi sâ meargă mai departe; fiindcă prinţul Gr. Stutdza stăruia in primele momente cu multă energie; am avut alunei onoarea sâ vorbesc cu d. Catargi, si d-sa a ns că nu este momentul a se face asemenea lucruri.

Am avut o întrunite la *prinţul* Dimitrie Chica la şosea, cu mai mulţi conservatori din Bucureşti. însă nimeni n-a mai insistat, nici chiar prinţul Crigorie Srurdza; căci după vru *6* luni l-am gâsir pe prinţul Grigorie ocupându-st- de alic interese, de astă dată nu de atomistica, ci de invenţiunea ingenioasă a unei violine sau a unui clavir. Cum vedeţi, chiar si tendenta petiţiei de Ia laşi, cu care noi ne unisem, a râm.is astfel părăsita.

Repet dar, noi n-am subscris însăş petiţia de la Iasi.

(Aplau/e.)

97

Interpelare in privinţa deputaţilor prefecţi în perspectivă. Interese private şi idei

(Şedinţa Camerei de la 19 mai 1889)

In contra minisiemlui Lăstar Catargi, aşa cum îl arată nota de la discursul precedent, se hotărăşte în nou înfiinţatul „club «instituţional" să se mai adreseze înainte de închiderea sesiuni: parlamentare câteva interpelări, care sâ releve reînceperea vcchielor practici administrative, în contra cărora erau îndreptate vederile duhului nostru. Una din aceste este şi cea următoare, cu a cărei dezvoltare a fost însărcinat autorul acestei scrieri:

D-lor deputaţi, vă mărturisesc că mă simt cam jenar în dezvoltarea interpelării mele prin cuvintele ce le-am auzit chiar astăzi rostite din partea unuia din cei mai eminenţi membri ar majorităţii, rostite de două ori, şi o dată subliniate prin aplauzele unora din d-voastrâ.

Onor. d. Apostoleanu contestă dreptul absolut si dreptul individual al deputatului de a-şi dezvolta interpelarea la ziua prevăzută în regulament, si îl supune aprctierci majorităţii în unele cazuri.

Înţelegeţi, cât este de neplăcut de a fi întâmpinat în chiar ziua in care voiesti să vorbeşti, si eu vorbesc foarte rar. cu

asemenea apreţieri parlamentare, care vor să Iacă din dreptul tău o toletanră a majorităţii.

Cunosc teoria, am auzii-o tocmai aşa în Camera colectivistă; era atunci susţinută de onor. d. Lascar; se întâmplase să fie tot o interpelare a mea la ordinea zilei, asupra devastărilor redacţiilor de la 5 septemvrie; şi atunci cu teoria aceasta, majoritatea Camerei a mers ceva mai departe, a amânat interpelarea câteva zile; dar în fine chiar Camera de atunci a revenit si a recunoscut că asemenea teorie nu se poate susţine, până când nu se va modifica regulamentul actual al Camerei. Când se va modifica regulamentul Camerei, fiecare din interpelanti va avea să se conforme nouălor condiţiunî, dacă nouă condiţiuni vor fi puse. Până atunci dreptul meu individual este incontestabil, şi mulţumesc Camerei că nu a dat mai multă urmare teoriilor onor. d. Apostoleanu.

Voci. Cer cuvântul,

T. Maiorescu. D-lor deputaţi, nu mi-as fi permis — abstracţie făcând de reoria d-lui Apostoleanu - nu mi-as fi permis sâ vă cer arenţia d-voastră, fie măcar penttu acele 15-20 minute, cât va ţine vorbirea mea, dacă întrebarea ce voi să o ridic înaintea Camerei nu ar sta tocmai în momentul de faţă, când Camera este chemată a da un vot din cele mai însemnate, votul asupta bugetelor, în legătură cu situaţia noastră parlamentară.

Sper câ onor, d. prezident al consiliului si ministru de interne prin răspunsul ce va binevoi a da, va împrăştia nedumerirea ce s-a născut în unii din noi asupra aparinţelor unui nou si, după părerea mea, foarte rău precedent toristituţional.

D-lor deputaţi, când vorbesc dc precedent constituţional, înţelegeţi că este o chestie de un interes mai general, şi aş voi s4 eliminez din ea tot ce ar avea aerul de ostilitate specială contra guvernului; este o chestie cate ar privi orce Cameră şi orce guvern. Eu am cu atât mai putină intenţie de ostilitate **în** dezvoltarea acestei interpelări, cu cât vâ mărturisesc câ o

parte din criticile hîcute in contra d-lui ministru-prezident nu-mi par întemeiate.

S-a vorbit de atitudinea d-lui Lascar Catargi în alegerile trecute fată cu proiectele de legi, pe cari le pusesem noi ca guvern înaintea alegatorilor. Am citit si am auzit crincându-se această atitudine a d-sale ca îndoioasâ sau ca inconsecventă.

Nu găsesc deloc, şi este o datorie de nepărtinire să afirm că nu găsesc deloc meritată o asemenea imputare. Ce este drept, noi ca guvern am crezut de datona noastră sâ introducem ca precedent constituţional următoarea procedare: orce guvern, care se prezentă înaintea alegctilor generale, să arate ţărei în acelas timp programul său de idei politice, dar nu ideile sale vagi, nu un program de generalităţi, ci chiar proiectele de legi precis elaborate, pe care le crede mai importante pentru legislatura viitoare de 4 ani.

Acest precedent credeam noi că este necesar şi că decurge din o justă aplicare a spiritului constituţional. De aceea proiectele noastre de legi mai principale le-am publicat chiar prin *Monitorul oficial,* ca o datorie oficială a orcârui minister constituţional înaintea alegerilor generale.

Acest precedent voiam noi sâ-I inttoducem; dar alţii, între cari si d. Lascar Catargi, nu erau de această părere şi erau în tot dreptul lot de liberă apretiare.

Noi voiam să facem din acele proiecte de legi ceea ce se numeşte cu un termen englez-american: *platforma* electorală; unii iie-au urmat pe această cale si s-au prezentat la alegeri, aprobând sau combătând acele proiecte. Dar alţii nu ne-au urinar şi au ignorat proiectele în lupta electorală si au fost în dreptul lor de a face aşa.

Printre aceşti din urmă cred ca a fost si d. Lascar Catargi. Poate că d-sa si-a zis: nu este oportună o asemenea procedare acum; poate şi-a zis: nu este oportună nicindatâ. Va fi în interesul guvernului să abată curentul luptelor electorale spte programul său de legi, dar nu este în interesul meu. Lu nu am

trebuinţă de program. Persoana mea, trecutul meu este un program: mă înfăţişez aşa cum sunt în alegeţi.

Cred că aceasta a fost atitudinea d-lui lascar Catargi în alegeri, cred câ înttu aceasta a rămas consecvent cu d-sa.

Era in dreptul d-sale să citească sau sâ nu citească proiectele noastre de legi şi dacă le citea, sâ le citească cu distractiune, fără ca să-ş concentreze toată inteligenţa d-sale pentru a înţelege totalitatea unui proiect de lege, ci a lua numai pe ici pe colea cate un articol izolat, cum a făcut deunăzi în Cameră cu legea administrativă.

Era în dreptul d-sale; aşa s-a prezentat la alegeri, aşa a venit în Cameră şi cam tot asa a venit la guvern.

Numai, vedeţi d-lor, pentru ca d-sa să sc menţie la guvern, se cere o majoritate parlamentară, şi aici chestia devine mai grea.

în aceasta privinţă avea dreptate d. Carp, când zicea că am făcut un pas înapoi.

Este totdeauna un folos oarecare în programele de idei, nu vag elaborate, ci puse înainte cu toată preciziunea unor proiecte de legi. folosul este că atunci toată viata politică, atât în momentul luptelor electorale, cât şi mai pe urma în discuţiile parlamentare, se desfăşură în jurul ideilor de interes general şi se înfrânează ceva mai mult interesele particulare.

E curios lucru cu ideile! Se impută de atâtea ori oamenilor teoretici, câ nu sunt buni pentru greaua lucrare practică, şi multora din noi ni se zice câ suntem teoretici, adică prea academici şi că ideile otcât de bune ar fi in abstracţiunea lor, dar fără îngrijirea oarecăror interese practice nu pot sprijini un guvern.

E adevărat, d-lor, ideile singure sunt ceva abstract, stau oarecum în văzduh, şi dacă este vorba să se pue în practica pământească, mai ales idei ca cele din proiectele noastre de legi, cari privesc pământul şi bunul trai al ţăranilor, trebuie să fie coborâte din înălţimea văzduhului şt aduse la realitatea pământului. Dar in această coborâre din aer la pământ ele

trebuie să treacă prin o pătură mijlocie de oameni şi să se întâlnească mai întâi acolo cu interesele lor practice. în fapt această panira mijlocie, cu câteva excepţiuni cari reprezenta de-a dreptul ţărănimea, sc compune din acei zece sau douăzeci de mii de oameni de prin oraşe, care fac în statul nostru ceea ce se numeşte politică. Ei duc lupra electorală, ei sunt adevăraţii alegători şi tot din ei se compun şi aleşii, cari vin apoi aici în parlament ca reprezentanţi ai ţărei întregi ca să discute acele idei.

I ocmai aici se zice că mai sunt si interese, de care trebuie să se tic seamă şi mai ales aici se face acea imputare în contra tcorericiior. Dar, d-lor, sunt adevăruri aşa de banale care se plimbă pe toate uliţele, inc-ât mă mir câ cei ce ni le opun ca ceva nou şi Important, nu ş-au zis dc mai înainte că trebuie să le fi aflat şi noi încă de mult şi trehuie de mult să ne fi gândit la ele şi să fi luat o liotărâre în privinţa lor.

Se înţelege că interesele sunt ceva important în lumea practică; este chiar un proverb popular care zice că interesul poartă nu ştiu ce haină turcească.

O voi;: Fesul.

T. Maiorescu. Fără îndoială, dacă ideile ar rămânea numai în puritatea lor absrractă, nu s-ar realiza niciodată. Fără, mulţumirea intereselor până la un punct oarecare, nu merge în lumea aceasta. Ideilor le trebuie aliajul cu interesele personale pentru a se putea concretiza mai ales în statul constituţional, unde aprobarea ideilor reclamă o majoritate de partizani.

Toată chestia este acum asupra liniei de demarcaţie intre ideea de interes general şi intre concesiunea ce rrebuie sâ se fiică inrereselor particulare. Dacă lupta politică s-ar învârti numai în jurul intereselor particulare ale oamenilor politici, daca s-ar reduce numai la vorba franceză *ote-toi queje m y melte,* arunci jocul politicei at fi grozav de indiferent pentru interesul general, ar fi chiar toarte periculos.

De aceea interesul general, valoarea adevărata a viLţei publice nu poate admite o excluzivă sau o prea marc dezlănţuire

a intereselot private a oamenilor politici. Si în prima linie s-a născut astfel necesitatea ca în lupta politică interesele, fie si particulare, sâ nu se poată manifesta decât sub drapelul unor idei de interes general, şi tot folosul, toată onestitatea vieţei politice stă în respecrarea acestui drapel, în supunerea, măcar până la un grad oarecare, a intereselor particulare sub interesul public. Sub această formă orcare ar fi ciocnirea intereselor în lupta politică, orcine ar iesi biruitor, trebuie să rezulte un *plus* peste satisfacerea intereselor particulare, şi acest *plus* in favoarea interesului general este un adevărat câştig, fie orcât de mic, al vietei publice penrru progresul tarei.

Când ai biruit pentru câtva timp în această luptă politică, prin urmare când vii la guvern, necesitatea aplicării ideilor tale apare sub forma aparatului administrativ, adică a funcţionarilor. Trebuie să numeşti funcţionarii executivi, si chestia aplicării este astfel legală cu o parte a bugetului. F lucru firesc că te vei adresa maî întâi la partizanii tăi cunoscuţi, şi astfel partizanii tăi sunt aduşi în funcţiile executive.

Dacă aceasta se numeşte clientelă, atunci nici un guvern nu se poate lipsi de clientelă. Dacă însă este o deosebire de făcut, atunci deosebirea stă în acea linie dc demarcaţie între ideile de interes general si pornirile de interes particular. Dacă rămâne un *plus* în favoarea interesului general, acest *plus* este câştigul cauzei şi distinge partizanii de clienţi.

In viata individuală, în conştiinţa omului public se naşte atunci întrebarea: ce valoare are pentru tine o funcţie? Dacă ai luat-o şi O păstrezi sub drapelul unei idei de interes general, la a cărei realizare contribui. Si dacă în adevăr simţi importanţa ei, atunci vei putea apreria singur, până unde situaţia ta personală mai poate sau nu mai poate servi rotodată şi interesului general. Cu desele Schimbări, se naşte în foarte multe cazuri acest conflict trist înrre interesul general şi cel parricular. Eşti adeseori pus înaintea întrebării: Păstrezi ideea si părăseşti participarea la puterea executivă, sau părăseşti ideea

păstrând participarea la administraţie? Acest conflict se petrece în conştiinţa fiecăruia, şi viaţa publică, pentru a avea valoare, reclamă neapărat ca in cât mai multe cazuri interesul general să predomnească si să fie totdeauna accentuat şi ţinut sus. Dar fiindcă lucrul este greu de făcut, dezvoltarea vieţei publice a mers în această privinţă aşa de departe, încât întregi organisme au fost scoase din luptele politice; armata a fost scoasă; trebuie să vie timpul ca şi magistratura să fie scoasă din aceste lupte. Căci dacă e permis unui funcţionar administrativ sâ sc întrebe ce părăseşte: ideile or funcţiunea? nu trebuie un magistrat să fie adus în ispita de a sc întreba: ce părăseşre, dreptatea sau funcţiunea? La adăpostul acestui conflict trebuie să fi pus magistratul; de aceea magistratura trebuie să devie independentă de schimbările puterii executive după partidele politice.

Va remânea însă cu necesitate partea administrativă într-o largă măsură dependenta de acea luptă între diferiţii partizani, şi aci toată onoarea vieţei politice, tot ce poate face pe un om independent de a intra în această, pentru mine, tristă învălmăşală de interese, nu poate fi decât speranţa că va triumfa pe cât se poate ideea generală pentru binele obştesc.

Locul de căpetenie, unde se petrec aceste lupte, arena în care pentru statele constituţionale se întâmplă acest important fenomen dc a scoate din mijlocul intereselor particulare esenţa interesului public, e Camera,

Si de aceea din chiar natura sistemului constituţional a trebuit, în textul Constituţiunii şi în spiritul şi adeseaori în litera legilor relative la executarea principiilor constituţionale, să se prevadă garantarea independenţei acelora cari sunt chiemaţi să fie reprezentanţii inrereselor publice si controlatorii guvernului, garantarea în contra bănuielei de a aspira la favoarea puterii numai din interes privai.

fiindcă guvernul e, cum ziceam, prin necesitatea aplicaţii ideilor din văzduh pe pământ, pus în poziţie de a-şi numi

aparatul administrativ, care e legat şi cu bugetul şi cu puterea în districte, în această direcţie de idei trebuia să se caute stabilirea garanţiilor. Poate că, dacă va avea viitor dezvoltarea constituţionalismului, se vor mai găsi la noi şi alte mijloace dc ocrotire a absolutei independenţi a deputatului faţă cu guvernul, pentru ca adică să-si păstreze şi prestigiul, că atunci, când o majoritate din Cameră dă adeziunea ei unui guvern, această adeziune este dată numai în interesul public. Ar putea d. e. veni o lege în viitor, care să garanteze o reprezentanţă naţională în contra ispitirii vanităţilor, cum ar fi de ex. in contra decoraţiilor. Poate se va găsi un mijloc de a preciza mai bine limita raporturilor dintre guvern şi deputat în ceea ce priveşte numirile prin districte. Chestie foarte delicată. Este evident câ nu rămâne decât conştiinţa fiecărui ministru, din care să sc inspire în unele atribuţiuni si acte ale Ini; si, aţi văzut cu câtă insistenţă onor. d. Vernescu afirma câ s-a inspirat de conştiinţa d-sale, şi în adevăr că s-a putut inspira după legile actuale, în numirile ce a făcut. Şi fiindcă te inspiri de conştiinţa ta, tu ministru, cine te poate împiedica sâ te sfătuieşti - şi adeseaori faci bine — şi cu deputaţii asupra schimbărilor de făcut în districte. E greu de tras limita simplelor sfaturi şi limita unor sfaturi aşa de frecvente, încât pare că dai deputatului dispozitituica absolută, dar ocultă, peste districtul său. Vă aduceţi aminte, că chiar în ţara noastră, încă nu bine deprinsă cu parlamentarismul, căci el de-abia datează de 30 de ani, s-a arătat un simtimânt public susceptibil in această privinţă, în ultimele timpuri ale guvernului numit colectivist. Atunci ajunseseră unele districte să se numească satrapii şi paşalâcuri, şi nu era atât de periculoasă satrapia incorporată într-un anume prefect, cât era periculoasă când se încorpora într-o fiinţă anonimă faţă cu legea, într-un deputat nerăspunzător de administraţia districtului, care însă tăcea el totul, aşa încât organele numite în administraţia districtului erau nişte figuranţi la discreţia deputatului sau

senatorului Dar, cum am zis, chestia e foarte ridicată, greu de precizat iu limitarea ei si va fi poate imposibil a găsi o formă legala de garantare; trebuie si aşteptăm îndreptarea de la înălțarea generală a nivelului public; trebuie ca în această privință onestitatea constituţională, independenţa deputatului fată cu guvernul să fie un rezultat al culturei publice.

Dai sun' părți asa de bătătoare la ochi pentru chestia ce ne preocupă, încât legea pozitivă insâş a trebuit aici să afle si să precizeze garanţiile si le-a precizat sub forma de incompatibilităţi. Ea declară funcţia administrativă, mm. este de exemplu prefectura, asa de dependentă dc puterea executivă, încât prefectului, orare ar fi el ca individ, nu-i recunoaşte destulă imparţialitate pentru a-l admite ca un controlator al guvernului, ea un reptezentant a) tarei în Cameră.

Prefecţi nu putem avea in Cameră, fiindcă în genere nu sc admit aici funcţionarii administrativi.

D-lor, sunt ţări, d. e. Germania, în care prefecţii, cum se numesc acolo: prezidenţii de guvern, pot să fie în parlament. Acolo se aşteaptă remediu! dc la ,hiar inscmnăulea poziţiei lor si se crede că ei sunt destul de în vază, pentru ca să simtă în această vază un îndemn de a-si păstra prestigiul convingerilor lor; si cel puţin făcându-se lucrul pe iată, se înlătură prin acel apel la demnitatea omenească unul din inconvenientele unei asemenea amestecări între executiva dependentă si legislativa independentă.

la noi nu este aşa, este oprire absolută în lege. Dacă este oprit absolut de a fi prefect şi deputat, mă întreb: oare din spiritul acestei opriri ou ir rezulţi ci estr totodsti opiu a ii fâtis aspirant la prefectură şi deputat? (Aplauze.) Căci vedeți, d-lor, este ciudată natura omenească. Este de regulă mai mare dorin ia înainte dc a avea un lucru, decât este multiimitea după ce l-ai obţinut şi prin urmare chiar părerea dc rău dacă îl pierzi.

Dacă ai o funcţie, orcâr ar fi de importantă, dat după ce ai, în vine mai uşor să o părăseşti, decât sâ părăseşti aspiraţia

la o funcţie pe **cate** nu o ai încă. Mi se parc. dar că este mai expus la dependentă acela care ar aspira la o funcţie, decât diiar acela care este incr-o funcţie. D-lor, este mai importantă banca ministerială pcmrti acei cari *nu* au fovt înca miniştrii, si poate să fie foarte mare aspirarea şi dorinţa de a ajunge pe acea bancă; în orce caz este mai mare aspirarea lor decât este păretea de rău a acelora, cari părăsesc acea bancă.

Aşa este natura omenească. Prin urmare ar fi o foarte fină aplicare a sistemului constituţional, când, deşi legea pozitivă zice câ prefectul sâ nu fie in Cameră, totuş guvernul ar ţinea aici in Cameră aspiranţi la prefectură, cari într-un moment, când îi trebuiesc câteva voturi ci s,i-şi fata majoritatea, uşor deplasată astăzi numai cu câteva voturi, bunăoară cu *')* intr-o parte sau în ccajlaltâ. sâ-i aibă la îndemână. (Aplauze.) Asa este sistemul constituţional: se exprimă prin voturi pe jumătate plus

Poate se va găsi în viitor o formă mai dreaptă, mai echitabilă a deciziiloi parlamentare, adicâo mai mare respectare, nu ştiu sub ce foi maiicare, a minorităţilor. Dar azi cum suntem, încrederea tării înrr-un guvern, aprobarea legilor ş. c. 1. sc exprimă prin numărul brutal al acelor bile albe in urna albă, şi în ele se rezumă o întreagă situaţie legală. Şi acum ajung la obiectul propriu al interpelării. Vâ rog sâ fiţi indulgenţi, dacă premisele au fost **aia** de lungi.

Situaţia parlamentară, mai ales în momentul de fată, când e vorba de votarea bugetului, cere neapărat ca majoritatea guvernului sâ fie bîne fixată, l'ânâ când acest lucru nu este lămurit, Camera si guvernul nu se aflâ în stare regulată.

Dacă majoritatea esie îndoioasă sau şubredă, d-voasttâ nu trebuie să vă miraţi si sâ fiti netâbdâtori de scenele ce se petrec "a Cameră. Priviţi mai filosoficeste luciul, mai cu seamă acei cari aţi rrecut prin mai multe Camere! Când vedeţi atâta tumult Cameră, atâtea interpelări, atâtea apeluri la regulament, atâtea `oturi cu bile si altele, pe care toate împreuna guvernul le

numeşte obstructionizrn: trebuie sâ sciţi că aveţi a face cu un semn inevitabil a] unei Mări neiegulate, d. e. al unei majorităţi nefixate, si atunci este de datoria opoziţiei, orcât de neplăcută ar fi forma EUV caic şi-o îndeplineşte, esie o datorie a opoziţiei pentru chiar onestitatea vieţii constituţionale ca sâ aducă situaţia ia deplina ei clarificare. Mia poate să existe într-un parlament mult timp o situaţie neclarificata, şi fiindcă nu este o altă formă, din păcate, decât votul brut cu bile, situaţia aceasta are sâ meargă aşa până se va vedea stabilită o majoritate tegulatâ şi conformi cu spiritul regimului parlamentar.

Când a venit la guvern d. Lascar Catargi ca prezident al consiliului şi ministru de interne, eu vă mărturisesc, ca om nepărtinitor, ca am înţeles tnm unii din d-voastră, ştiind experienţa, energia, activitatea d-lui L. Catargi, ş-au zis: este un cârmaci mai sigur acest bărbat încărunţit în trebile publice ale ţării, d-lui va şti să administreze mai bine decât ceilalţi, adică decât noi teoreticii. Ah! Dacă ar fi vorba numai de idei! Dar este mai întă) vorba dc practica administrativă, şi aceasta se găseşte la d. Lascar Catargi.

De altminteri, şi odată asigurată cârma guvernului in mâincle d-lui Lascar Catargi, poate nu mă înşel dacă zic că mulţi din partizanii d-sale ar fi preferii sâ mai vadă lângă d-sa si pe unul sau altul din fosrii miniştri. Nu vorbesc de Ministerul Cultelor, acolo sunt cel dintâi să tecunosc câ onot. meu succesor d. Roerescu, este in deplina sa competenţa şi că va avea aprobarea celor mai mulţi din d-voastră, nu vorbesc de acesta. Dar mai sunt alte ministere, spre exemplu cel de la finanţe, (Aplauze, ilaritate.) Poate si cel dc la justiţie (ilaritate). Căci nu stiu până unde puteţi conta câ venerabilul d. Gherasi sâ stea pe acea bancă: poate câ şi acolo Aţi mai cerc ceva pe lângă venerabilitatea onot. d. Gherasi, adică sâ fie cineva, cate sâ fie mai iubitor de aceste lupte ale vieţei parlamentare; onor. d. Gherasi pare mai dispus a se retrage în viată paşnică.

Decât ce ss faci, dacă nu poţi altfel! Va fi fost poate, chiar după părerea d-voastră, mai poleită, mai lustruită corabia ministerului precedent, dar n-avea cârmaciul dorit de d-voastră; si aşadar vă mulţumiţi si cu o corabie mai neciopîită, numai cârmaciul să fie sigur!

Foarte bine' Şi vedeţi că înieleg simtimântul acelora cari au adus pe d. Lascar Catargi la guvern.

Ar fi şi fiist un eveniment prea neaşteptat ca să fi putut dtodată oamenii sâ se convingă că între teoria bine înţeleasă şi între practică nu poate fi duşmănie si că nu există un mai bun aplicator practicai unei idei decât acela care a înţeles-o şi a formulat-o mai bine. Sper că va veni ziua unde se va aprecia aceasta; însă până atunci era luciu loarte firesc ea s\ Vnsoţeas<â pe onor. d. L, Catargi marea d-voastră încredere în capacitatea, în energia si în experienţa d-sale la administraţia Ministerului de Interne.

Cum vedeţi, d-lor, eu eram foarte dispus (şi îmi pare rău, că m-am înşelat) sâ am oarecare părere favorabilă despre venirea d-lui Lascar Catargi la guvern şi sâ-i tac un bun prognostic. Şriţi că eu de pe banca ministerială nici nu prea vorbeam; nu erint cu totul sigitt pentru rtiitie, si ce să te lansezi departe în ale administraţiei scoalelor, când nu ştii, până unde şi până când poţi să mergi. Aşadar, când am văzut câ vine d, Lascar Catargi Ia guvern, la Ministerul de Interne, eu, ştiind câ este înconjurat de sentimentele unor aşa de importanţi membri din Camera (ilaritate), mi-am zis: Dc! noi etam cu unii prefecţi cam tineri, neexperimenraţi; dar acum are sâ fie ce are să fie! în orce caz are sâ fie o clară situaţie adminisrrativă în /tidere; căci un bărbat asa de experimental ca d. Lascar Catargi, cu atâtea relaţii politice si private, numai să scuture din mânecă si va avea la dispoziţia d-sale o lume întreagă de oameni, si cel puţin apararul administranv la moment!

Când colo... ce să vezi!

Devine o prefectură vacantă... nu se ocupă. Devine a doua prefectură vacantă, devine a treut... înţelegeţi d-voastrâ că acei

I

prefecţi ai rostului guvern al nostru în conflictul între idee şi post au preferit ideile, bune-rele cum erau, si au părăsit posturile. Devine a patra prefectură vacantă, devine a cincea vacantă... nu se ocupă. Trece o zi, trec două zile, trec şeapte... Nu se ocupă. Trece o săptămână, trec două, trec trei... Nu se ocupă. Trece o lună, trece acum si două... Nu se ocupă. Itt primul moment al ministerului era deschisă Camera si poate nu era timp pentru asemenea numiri; dar apoi Camera s-a închis, au venit sărbătorile, a venit tăgazul. s-a deschis Camera din nou... şî prefecturele sunt cot vacante.

Ce o fi asta, domnilor?

Dar s-a întâmplat ceva si mai surprinzător. în unele din aceste prefecturi vacante s-a schimbat ditectorul prefecturei şi s-a înlocuit tu un altul. După a cui recomandare? Era o tradiţie până acum (sau poate că de aici are sâ înceapă o reforma a d-ltii Lascar Catargi?) că directorii de prefecturi să se recomande dc prefecţi, fiindcă ditectorul iscăleşte în numele prefectului, poattâ o parte din tăspunstereă lui. Cum sc face că s-au numit directoti noi si prefecţi nu? - Ce c drept, d. Nucşoreanu ne zice, si poate arc dreptate, că sunt directori mai buni decât prefecţii.

D. Nucşoreanu. Mat totdeauna.

Titu Maiorescu. Şi dacă va fi aşa, poate câ n-ar fi lucru rău, sâ rămână directorii aceia totdeauna fără prefecţi. Dacă aceasta ar fi intenţia d-lui Lascar Catargi, atunci si d-sa s-ar apropia de câpitânatele d-lui Teodor Rosetti, că adecă numai puţine prefecturi principale să fie ocupate de prefecţi si celelalte de directori. Dar când am auzit de d. Lascar Catargi mai alaltăieri în Cameră impotrivindu-se cu atâta înverşunare in contra reformei administrative a d-lui Rosetti, mi-am zis că nici aşa nu se explică (vierul. Ei! dar atunci cum rămâne?

Am luat lista acestor prefecturi vacante. Este întâi Buzău, aici s-a schimbat dirccrorul, dar prefecrnl nu s-a numit; este al doilea Putna; este Ronianaţi; este Fălciu; şi aici s-a schimbat direcroml, dar nu s-a numirîncă prefectul; este apoi Botoşanii...

O voce. La Botoşani s-a hotărât.

T. Maiorescu. Bine că s-a hotărât.

Nu zic, că s-a hotărât bine (ilaritate), zic numai: hinc câ s-a hotărât (ilaritate, aplauze).

Aceste ar fi dar cinci prefecturi vacante, dar trebuie sâ mai adăogâm altele în aceeaş categorie.

Aşa este d. c. la Iaşi, căci prefectul de Iaşi nu mai stă, tot asa la Câmpulung, aud că tot cam aşa este la Mehedinţi, poate şi la Vlasca.

lată opt districte neocupate, a patra parte a administraţiei ţârei. Ce este aceasta, domnilor?

Mai observaţi acum ceva. Peste aceste 8 sau 9 districte mai erau vacante patru: Dâmbovita, Neamţu, Dorohoi şi Corj.

0 voce. La Piatra s-a trimis un deputat.

T. Maiorescu. Apoi da, aceste au fost ocupate îndată. S-a numit prefect la Piatra un deputat, la Târgoviste un senator, la Târgul-fîului un senator. Nu cumva aceste patru numiri, în contra cărora de altminteri n-am nimic de zis, s-au fâcut mai din vreme ca sâ fie un prototip al numirilor viiroare?

Vasăzicâ aceasta este eminenta administraţie, â unui om aşa de experimentat, care are imensul avantagiu în contra noastră a celor tineri, cari nu ştiam să învârtim cele administrative, (Aplauze.) Aceasta Însemnează a face administraţie parlamentară? Aveţi 13 prefecturi deschise, ocupaţi 4 cu senatori şi deputaţi si lăsaţi 9 locuri deschise pe seama Camerei, si le tmeţi deschise in timpul sesiunii ptezente, in care majoritarea parlamentară nu este fixata şi unde 9 voturi încoace sau încolo pot decide siruaţia. (Aplauze.)

D-lor deputaţi, nu stiu dacă d. prim-minîstru îmi face onoarea dc a crede câ nu nti-aş permite să aduc o asemenea chestie, care este — cum vedeţi — mai mult o chestie de perspectivă decât de realitate, mai mult o chestie optică decât Politică, nu mi-aş permite, zac, sâ aduc această chestie înaintea Camerei şi înaintea d-sale, dacă în această apreţicre a lucrurilor

as fî singur de părerea mea; căci arunci ar fi poate numai o iluzie individuală si nu ar merita să fie adusă inainrea d-voasttă. Cu cotul alta ar fi însă dacă această părere asupra actualei situaţii parlamentare ar fi împărtăşită de o mare parte din d-voastră. Asupra acestui punct vreau să vă fac acum pe d-voasttâ înşivă judecători.

Eu nu am să numesc nici uri nume; dacă insă îl veri cunoaşte d-voastră, dovada este făcută.

Cine are să fie prefect la Bacău? (Aplauze.) Eu nu-l spun; îl ştiţi d-voastră?

Daca îl sriti, *eit* nu l-am numit. (Ilaritate.)

Vedeţi acum, cât de gtavă devine chestia.

Dar la Focşani? (Ilaritate) Şi aşa mai departe.

D. Nucşoreanu. Mă rog, continuaţi pentru Mehedinţi. Nici un deputat nu este amatot pentru prefectura de Mehedinţi.

D. T. Maiorescu. Cine ştie? Dacă legea opreşte ca un prefecr efectiv să voteze împreună cu noi, înţelegeţi cu cât este mai periculos sâ voteze împreună cu noi un prefect în perspectivă. (Aplauze.)

Mai adâogati la aceasta miragiui a unui sau a două portofoliuri ministeriale vacante. Până când Camerele nu sunt încă deschise, poţi lăsa câteva portofoliuri vacante, dacă vrei ca încrederea majorităţii să designeze pe acei miniştri. Dat când surit Camerele în lucrare, regula parlamentară trebuie să fie: Camerele deschise, portofoliurile ocupate.

Acum sper, d-lor deputaţi, că veţi aştepta împreună cu mine, ca d. prim-ministru să binevoiască a ne linişti în această privinţă. Va fi foarte uşor pentru d-sa să ne liniştească.

Dacă d-sa, a cărui onorabilitate este mai presus de orce îndoiala, si... tocmai eu mi-am permis odată (atunci, din păcate, eram încă pe banca ministerială şi nu eram aşa de liber ca acum în cuvintele mele), mi-am permis sâ calific cam aspru pe aceia ce l-au pus pe d-sa sub acuzare anume în privinţa onorabilităţii d-sale (aplauze); şi când eu mă luptam cu adversarii de

dinainte, am fost împuşcat de la spate... (Mare ilaritate; aplauze,) Eu mă cam jenam atunci numai penrru sistemul parlamentar şi pentru ideile de colegialitate în minister.

Aşadar, fiind deplin convins, precum este convinsă întreaga Cameră, de onorabilitatea d-lui ministru-prezident, dacă-mi va răspunde d-sa, cum este cu întrebarea pusă, eu voi admite îndată că este aşa cum zice d-sa. Şi las acum la o parte chestia cu portofoburiie vacante, deşi în această lume de mizerii, unde sunt puţine lucruri de dat, dar multe aspirâri de satisfăcut, dacă s-ar da portofoliul unei persoane, ar putea naşte întrebarea, ce vot face ceilalţi, cari îl aşteptau şî ei? Mă mărginesc numai la prefecturi. Dacă d. Lascar Catargi ne va zice că d-sa nu a promis nici unui deputat vreo ptefectură, că nu i-a trecut nici unuia ca un miragiu pe dinaintea ochilor perspectiva de a avea cutare sau cutare prefectură, eu mă declar mulţumit; si va fi înlăturat cel puţin pentru momentul prezenr periculosul precedent constituţional, că după ce din nefericire în ţara aceasta nu este încă destul de separată magistratura de guvern, sâ se mai confusioneze şi legislativa cu executiva, şi *in* mijlocul nostru, unde legea ntt admite prefecţi efecrivi, sâ se introducă prefecţi perspectivi. (Aplauze prelungite.)

98

La Adresi. Despărțirea. .Junimiștilor" de „liberal-conservatori". Contra d-lui Take lonescu

(Ședința Camerei de la 14 decemvrie 18891

Ministerul din aed timp.

General G. Manu, prezident si inienit,
] G. Rosetti. justiție si *ad-iiiertm* culte,
Al. hihovari, externe,
Mcn. Germani, finanțe,
Al. Marghiloman, lucrări publice,
Gr l'âucescu, domenii,
Gener.il M. Vlâdesui, război.

Noua fina .i peripețiile* guveiivimtinalt, l.i care este supus Partidul Conservator și care **IJ** Ș noemvrie **1889** aduce guvernul dc mai sus (vezi pag. 42 și **43;** *ed. n.* - p. **1040'.** nu putea să treacă fără recriminări >i explicări în Cameră. îndeosebi fostul minislru-prezidint La>car Catargi. cu prilejui dezbaterilor la adresă, ataca pe generalul Manu, care îl răsturnase, si-i impută formarea cabinetului cu cei **3** miniștri ..junimiști", fiindcă junimiștii - în folosul lor personal - ar (i dcsrructorii Partidului Conservator. (Seditit***A*** *K* Camerei dc la 1? dec. **18B9).** Această discuție plină de ani mori tare caută să *a* mai iritece d. Take lonescu, pe aiuncj adversar horărât

al Parndului Conservator, si a doua zi **14** decemvrie IRS*), în lungul său discurs la adresă, zice între altele

D. Take lonescu: „D-loi deputați, ceea ce domină siruatiunca politică de astăzi, nora ei caracterisrică de un an si jumătate, esre un continuu echivoc. Și aceia, cari caută sâ se lumineze asupra orientării politice a majorității, sunt siliți sâ recunoască câ nu găsesc nici o indicare care sâ-i facă să creadă că in adevăr echivocul a încetat...

D. lascar Catargi, șeful de altădată al partidului întreg hberal-conservator, selul dt astăzi a ceea ce a mai rărna^ din partidul liberal-conservator, pe lângă celelalte mici chestii de familie conservatoare cari nu ne privesc, ne-a spus un lucru foarte serios si foarte interesant; ne-a spus că diferența dintre liberali-conservatori și junimiști nu este o simplă animozitate de persoane, cum cu ușurință afirma d. general M.inu, ci o diferență adâncă bizuită pe un *cc* serios. Ce este dreptul, d-sa nu ne-a spus cc este acel *ce:* dar ne-a asigurat că există un *ce,* care i-a despărțit încă de la **1881.** La acea dezbinare, spunea d. Catargi, au fost până și vărsări de lacrimi ca să nu se facă ruptura, si ttituș ea s-a făcut!"

Și cl. Take lonescu explică acel ii? prin politica externă indicată de articolul nostru din *IXutsche Revue.* (Vezi voi. III. pag. *6: ed. n - p.* **700).** Apoi mai zice: „Spre marca mea mirare, am vâzut că atunci când d. Carp, in numele junimiștilor, ataca guvernul d-lui Lascar Catarii că coiminie un pas înapoi, și d. Catargi, cu bonomia d-sale, îi răspundea cercând să-l fiică de râs, si spuindu-i că programele d-sale sunt sau idei reacționare, sau vorbe late, iar activitatea sa politică consistă în a spune, în odaia d-aJânin. glume la băieți (întreruperii, convinsul din ajun. d. Lahovari, aplauda cu frenezie după banca ministeriala "

D Al Lahovari, ministru dc externe: Vă înșelau, nu aplaudam, ci atunci deploram, ca si astăzi, asemenea neînțelegeri, si discursul d-voasiră ar trebui să seive de lectiune.

D Take lonescu: „Anul [retur, în urnii unui descins al meu unde nu atacasem decar ideile d-voastrâ, mi-ati răspuns, d-le 1 jhovari. cu atacuri personale. Nu v-am întrerupt si nici am crezut ca trebuie să vă răspund: si știți de ce? l'entru că mă acuzau de un lucru prea meschin: mă acuzau că voesc să-mi fac fortuna mea politică profitând de cearta dintre doi oameni. Li bine. v-ati înșelat, ini-ati atribuit mie ceea ce nu eta [«>ate decar o vedenie a d-voastre asupri viirorului; căci în adevăr experiența a dovedic că alții ți-au făcut fortuna lor politică profitând de cearta dintte doi oameni. tAplauze.!"

Apoi adăogi mai spre sfJisir.

„Şi ziceți d-voastre că aceste elemente conservatoare sunt elementele cari vor făptui ridicarea păturei țărănești în România'

Istoria vă desminte.

Toaie reformele ptin cari s-a ridicat claia țărăneasca, nu sune opere d-ale Paniduîui Conservator; ele sunt faptele Partidului Liberal."

Cine a scăzut capitația? Liberalii.

Cine a făcut improprie el/i rea? Liberalii.

Cine a îndulcit legea [ocmelilor agricole? Liberalii,

Si aproposito de aceasrâ lege, aveți și d-voastră, Partidul Conservator, la activul d-voasoă o reformă: aveți legea de ia 187**J**, ptiu tare se admire-, pe lângă executarea cu vătăsei din 1866, si executarea tăranifor cu forța armară.

O alrâ reformă, în folosul clasei țărănesn, Paitidul Conservatei n-a mai făcut.

Aşadar, orcât de strâmt ar fi Partidul Liberal in opera sa de reforme, un lucru este uecontestabil: Partidul Liberal a &CU(reforme in sensul acesta, I'anidu! < onservaior n-a făcut nici tina

Având dar inainte deschisă marea carte a istoriei, noi vă tâgăduim putința d-voastre de a merge mai departe decât liberalii în opera aceajea, fundcă uu aveți mei rmăt_ar deprinderea

Opera dar de reforme se va face. dar se va fine de altcineva decât de d-voasire."[1]

Dupu d. 1 ake lonescu are cuvântul:

T Maiorescu. D-lor deputați, onorabilul d. Taehe lonescu **a** întrebat: Ce este aiel ceva, care **a** dezbinat Partidul Conservator. Acel ceva, pe care l-a indicat d. Catargi aşa de vag, încât d. lonescu a trebuit să si-l explice singur numai după câteva fenomene ale vietei noastre publice, voi avea onoare sâ explic acel ceva cu toată preciziunea din punctul nostru de vedere.

Discursul d-lui lonescu a (ost foarte abil; nu mai îmi pare câ a trecut cu oarecare uşurință peste date şi fapte precize. Din unele legi ce le-ati relevat şi cari vor trebui sâ fie făcute ca foarte importante - în privința celor mai multe dii! ck noi suntem de acord cu d-voasr.ee că trebuie făcute - d-voastre ați observat ca o rea prejudecate a chestii ceea ce s-a făcut până acum cu tocmelile agricole, adică cu executarea tocmelilor agricole, şi uitați câ această parte era tocmai introdusă ptin legea de la 1868, de Partidul Liberal al d-lui loan Brâtiaiui. atunci la guvern. Si când d-ta tăgâduiesti puterea de a face acele reforme, cari, încă o dată, sunt de acord cu d-ta, trebuiesc făcute, uiți că Partidul Liberal sub conducerea d-lui loan Brâtianu a fost la guvern, sâ nu vorbesc dc epoca până la proclamarea Regatului, dar de atunci de când era țara independentă si de când isi câştigase d loan Brâtianu atâta preponderamă şi în partid si in țară, încât putea zice şi s-a zis că era aproape atotputernic, de la 1881-1882 şi mai departe până la 1888, când a căzut, 6-7 ani, nu a făcut nimic în sensul acestor idei de reforme liberale de cari voibesri d-ta, şi **a** făcut din contra, ceea ce ai condamnat si d-ta, adică â încercat o reformă constituțională, care a frământat tara degeaba vreo doi ani, cu

[1] Si acest discurs al J-lui Take lonescu lipseşte din colecția publicată tfe d-sa. Vezi mai **sus** nota de la paf, **(H** *[ed n.* - p. 1 055)

toată procedura ci. Şi după această reformă constituţionala, ce a făcut Partidul Liberai? Deşi, cu puţină bunăvoinţă, ar fi fost în stare să facă acele reforme, n-a făcut nimic din ele.

Apoi, onor. d-le lonescu, noi nu vorbim de idealuri, despre ceea ce ar putea să focă un partid liberal în alte ţări decât la noi. La noi Partidul Liberal al d-lui loan Brâtianu, când avea toată puterea, a făcut ceea ce zici d-ta? Nu.

Ei, atunci, ce te întemeiază să zici câ el mai curând va face reformele; pe când eu, pentru a zice câ nu va face, mă pot întemeia pc incapacitatea vâditâ în timp dc atâţia ani, în care le-ar fi putut face pe toate, dar nu a făcut nimic? (Aplauze.)

A! Pc un partid liheral, la care vei contribui si d-ta şi care se va forma de aci înainte, pe acela te întemeiezi?

Vom vedea atunci cum se va forma şi prin ce frământări ar ieşi la iveală. (Aplauze.)

însă este mai aproape, pentru noi, actualitatea Partidului Conservator, înăuntrul căruia este tocmai vorba să se facă acele reforme. Si eu cred că se vor face în sensul unei activităţi corespunzătoare cu cerinţele de astăzi ale statului român.

Este dar mai aproape, mai înaintată opera aceasta de reforme aci în mijlocul nostru, si de aceea sperăm că din mijlocul nostru va ieşi opera legislativă. Si in orce caz, suntem mai întemeiaţi a o spera de la actuala situaţie, fiindcă suntem mai înaintaţi în sensul acelei lucrări, decât sâ ne lăsăm pc speranţa unui ideal, despre formarea unui nou partid liberal, nu ştiu din ce elemente şi când se va face în viitor.

Dar această obiecţiune, la cele zise de d. Take lonescu, este asa de evidentă, încât vine de la sine în mintea fiecăruia, şi nu pentru aceasta mi-as fi permis să iau cuvântul înalnrea d-voastre, ca sâ ascultaţi un discurs mai mult după atâtea câte aţi ascultat şi veri mai asculta. Ceea ce m-a provocat să iau cuvântul, deşi nu eram înscris sâ vorbesc in această discuţie, a fost o parte a discursului d-lui Lascar Catargi de ieri, in care a crezut de trebuinţă să citeze şi numele meu si astfel îmi este impusă datoria de a vorbi, făcând mai întâi un apel la răbdarea dumneavoastră.

D. l-ascar Catargi v-a spus ieri: cu cine vrea să lucreze împreună d. ministru-prezident general Manu, cu junimiştii, cum îi numeşte d-sa, dându-le o numite litetară - noi ne numim constituţionali...

D. M. Kogălniceanu. Constituţionali suntem toti.

D. G. Verneicu. Vă voi demonstra câ nu suntem.

T. Maiorescu. Dar junimiştii, zicea d. Lascar Catargi, sunt destructorii Partidului Conservator; ei au începui să facă dezbinarea în partid şi ne spunea câ d-sa, d, Catargi, a fost acasă la mine si ne-a sfătuit, pe d. Rosetti şi pe mine, sâ nu facem aceasta: noi însă nu am urmat după sfatul d-sale, ci am produs dezbinarea, si că orce greutate ar fi produs această dezbinare pentru Partidul Conservator, nouă personal nc-a produs foloase.

Cum vedeţi, d-le lonescu, în acel *ceva* al d-lui Catargi, care ar fi cauzat dezbinarea Partidului Conservator, era şi un lucru foarte neplăcut pentru noi, era adică, explicarea d-sale, că noi am fi făcut dezbinarea pentru a trage folos; căci unul din noi s-a dus ministru în stiâinătate, altul din noi a intrat la Curtea de Casaţie şi al treilea a primit procese...

Voci. Grase.

T. Maiorescu. Da, grase, ca sâ repet acesi cuvânt puţin admisibil ca stil; dar trebuie să fim fideli în reproducere, si să zic şi eu după d-sa; *procese grase.*

Să punem numele de faţă, căci este vorba de a se ataca persoanele noastre. Adică d. Carp, junimist, s-a dus la Viena ca •ninistru plenipotenţiar; d. Theodor Rosetti a rost numit la Curtea de Casaric, şi alături de aceşti înalţi demnitari, neînsemnata mea persoană, mult mai neînsemnata, s-a mulţumit pentru răsplata schimbării politice cu procese grase. (Aplauze, ilaritate.)

D. T. Caltmach. Si anume în Bucovina,

T. Maioreuu. Cum vederi, d-le Calimach, cu însumi am pus numele precîze la atacul străveziu al d-lui Catargi, si negreşit voi vorbi şi de această parte; aveţi puţintică răbdare, cum zice într-o piesă un junimist literar.

D-lor, din aceste două chestii atinse dc d. Catargi, chestia personală şi chestia aşa-nuntită a distrugerii de partid, cea dântâi n-ar merira deloc sâ fie ridicată înaintea Camerei, dacă n-ar sta in legătură, în o legătură oarecare cu chestia care singură este demnă de această dezbatere: junimiştii sc încearcă să distrugă Partidul Conservator.

Şi cu aceasta vorbirea mea stă în relaţie cu discuţia Adresei. Adresa, o lungă parafrază a Mesagiului, concepută în numele majorităţii din cate fac si eu parte şi al tatei raportor caracteristic este d. laurian, constituţional, din Adresă rezultă câ majoritatea Camerei recunoaşte că bine s-a făcut că nu s-a dizolvat Cameră, că se găseşte in ea un element suficient de majoritate pentru a duce mai departe opera de organizare începută, şi ca pentru această lucrare ea-şi exprimă încrederea în guvernul actual, în această reprezentare a fazei de evolutiune a Partidului Conservator, fază de evolutiune accelerată de noi, evoluţiunea despre care sper câ se va termina spre binele acestui partid si al ţârei.

D-voastră, d-le Catargi, nuntiţi evoluţiunea distrugere, eu îmi permit a o numi reformare.

D-lor, chestia de reformare a Partidului Conservator darează de ceva maî mult timp decât credea d. Take lonescu.

bu am avut onoarea, foarte însemnată pentru mine, de a fi fost de la 1874-76 în ministerul d-Iuî Lascar Catargi; am avut însemnata onoare de a fi fost împreună tu d-sa dat în judecată de partidul ce a venit după noi; am avut onoarea de a merge cu d-sa împreună înaintea comitetului de acuzare în odăiţa de colo din fund; am avut cu d-sa onoarea de a fi în comitetul Pattidului Conservator de Ia 1876-81; în acest comitet d. Catargi era prezident si d. Florescu viceprezidem.

Pe atunci, d-lor, noi luptam împreună; las la o parte acuzarea: era o mare greşală a Partidului Liberal de a o fi făcut; au si retras-o mai pe urmă; dar am luptat împreună si după aceasta in contra partidului de la guvern şi am luptat ca opoziţie iu toate privirile. Căci în vederile noastre aveam a face cu un partid, care ne părea cel mai turbulent după precedentele sale, care tte părea după împrejurări gata si la răsturnare; aveam în vedere cele întâmplate in sala Slătineanu, ştiam încercarea de revoluţie dc la Ploieşti, văzusem şi Coaliţia dc la Mazar-Pasa, despre care aveam oarecari bănuieli că voia sâ meargă mai departe decât programul cam anodin ce-l arăta.

Văd pe d. Kogălniceanu contestând; d-voastră veţi fi ştiind despre Mazar-Paşa ce stiti; dar bănuielile noastre sunt treaba noastră, şi nu a d-voastră, si noi aveam acele bănuieli; aveam bănuiala câ vrea să meargă Coaliţia de la Mazar-Pasa până la răsturnare.

Am luprar contra acestui partid, noi grupaţi în jurul d-lui Catargi, cate pentru noi însemna in prima linie menţinerea ordinei monarhice, şi acesta era meritul d-sale şi al miniştrilor d-sale de la început, în momentul în care a venit la putere în 1871.

Aşadar, d-lor, luptam sub conducerea d-lui Catargi în contra partidului asupi a căruia aveam acele bănuieli, pe atunci legitime, si va veni timpul când se va dezvălui pe deplin ce a fost la Mazar-Paşa, în toate amănuntele, pentru ca sâ se priceapă mai bine ce va fi dacă ar mai fi vreodată vorba de un Mazar-l'asa...

Acestea sunt învăţa ni intele istorice.

Dar mai pe urmă noi a rrehuir sâ părăsim acele bănuieli în faţa unei realităţi a faptelor îndeplinite dc guvernul Brâtianu, care, orce ar fi cugetat la Mazar-Paşa, ştergea dc acum inainte acel trecut. După un resbel, în care n-a rămas armata noastră naai pe jos de aşteptările tutulor, ci a fost mai presus de aşteptările multora; un resbel, în cart sl actualul prezident al

consiliului, d. general Manu. a luat parrea sa ca general activ, ca om de curaj şi de patriotism inteligent, şi o relevez aceasta anume, pentru că nu s-a pierdut încă deprinderea rea de a se arunca, prin o parte a presei, calomnii cu credinţa absurda ca, daca se repetă adeseori un neadevăr, are sâ se prefacă în adevăr, ceea ce nu se poate; după un reshel, o reper, în care si d-sa a luat partea sa activă de curaj şi de patriotism, s-a putut proclama independenta României si s-a putut introduce statul nostm ca un stat liber in ceea ce se numea pe vremea tratatului de la Paris concertul european. Dintre cei prezenţi aici in Cameră, a avut partea sa de merit la acea acţiune istorică şi onor. d. Kogălniceanu.

După aceasta, guvernul d-lui I. Brărianu si cu partidul său s-au botârât sâ dea o dovadă de credinţele lor - nu mai examinez acum, dacă noi sau vechi - intru necesitatea consolidării monarhice si dinastice a noului stat independent si a decis proclamarea Regatului României. Importantă acţiune! Acţiune pentru care e mai întâi de datoria Partidului Conservator de a mulţumi d-lui 1. Brâtianu; importantă acţiune şi din alt punct de vedere, fiindcă dînrr-uu partid care era turbulent si in care erau nişte curente, despre cari nu se stie unde ar h putut să ajungă, d. Brătianu a făcut un partid monarhie constituţional, un parrid de guvernământ, care precum s-a atătat monarhic constituţional atunci, văd câ rămâne tot aşa şi astăzi când e în opoziţie, şi bine fate pentru consolidarea statului nostru.

Fată cu aceste evenimente petrecute până la 1881, linia noastră de conduită, ca partid de opoziţie conservatoare, trebuia să găsească o nouă precizare. Şi acum, d-lor, dari-mi voie sâ încep şi eu cu destăinuirile (se înţelege, ce sc cuvin a se da în domeniul public si numai in urma provocării d-hu l.ascar Catargi) a celor petrecute în sânul comitetului Partidului Conservator la acea epocă. Noi, îndată ce s-a proclamar Regatul, ne-am adunat ca sâ decidem care va fi de

acum înainte atitudinea Partidului Conservator. D. Lahovari şi cu mine eram în Cameră, aveam organul nostru *Timpul* redactat câtăva vreme de mine, apoi între alţii de amicul nostm Eminescu. Acea opoziţie absolută ce o făceam în contra unor duşmani, de la cari aşteptam periclitarea rării prin periclitarea monarhiei, aceea nu mai putea sâ continue de aci inainte; căci amândouă partidele ne aflam acum înăuntrul mişcării legale a sistemului constituţional. La 14 martie 18S1 s-a proclamat Regatul. La 20 mattie 1881, după şase zile chiar. în urma însărcinării d-voastre în comitet, am scris eu şi am publicat în *Timpul,* cu aprobarea d-voastră...

D. L. Catargi. Nici n-am ştiut.

T Maiorescu. Deocamdată nu ştiţi despre ce vreau să vorbesc. Veţi vedea îndată că aţi ştiut. Este ceva in acel atticol de la 20 martie 1881. care are aerul destul de anodin; sunt numai două cuvinte, de cari însă se leagă începutul evolntiunei înlăuntrul Parridului Conservator.

Cu consimţimântul nmilor din comitet am scris atunci, între altele, şi următoarele rânduri, pc cari vi le citesc din acel număr al *Timpului:*

> „Ce satisfacriune mai mare s-ar putea da principiilor monarhice, de la cari Partidul Conservator tiu s-a abătui niciodată, decât de a le vedea primite si recunoscute dc chiar aceia cari adeseori păreau a le fi contrarii \\ a le combate în favoarea unei alte forme de stat!"
>
> Iluziile demagogice si republicane sunt astăzi înmormântate prin însăş fapta acelora ce treceau până acum de reprezentanţii lor în viaţă. Chiar bătrânul prezident al acestei Cameie ulrra-liberale, d. C A. Rosetti, în momentul încoronării principelui Cătol, prin voiul Camerei, de Kege ăl României, esclama: -Sunt la sfârsirul vietei mele, după tegulele nai urci; in aseineiiea vârstă, în asemenea momente, nimeni nu se poaie îndoi de sinceritatea aceluia care vorbeşte... Trăiască România! Trăiască Majestăţile lor Regele şi Regina!.. Recunoscător

soartei care mi-j dat această fericire, rară in analele istoriei, vă zic c-ari încoronat şi viata mea.»"

Şi apoi vin în acel articol următoarele cuvinte:

„Din ziua de 14 martie 1 881 trebuie dar să dateze *a* nouă eră în înțelegerea politicei interne a statului nojtrii."

Cum vedeţi, cuvântul „eră nouă" a fost pentru prima oară întrebuințat din mijlocul Partidului Conservator, cum era reprezentat la martie 1881. si atunci, în legătură cu **âLeasrâ** idee. sfârşiam articolul din *J'impui prin* o întrebare:

„Rămâne astăzi *o* întrebare de dezlegat: Care mai esre deosebirea de principii între Partidul Liberal, azi la guvern, şi Partidul Conservator, azi in opozitiunc?''

Se înțelege! De acum înainte trebuia toată tactica, tot sentimentul dc luptă, toată direcția luptei schimbata. Din noile împrejurări putea să iasă o direcție conservatoare chiar şi dc la d. ban Brătianu, şi au fost incercan in acest sens din partea d-sale. Pe de altă parte, trebuia acum sâ se democratiseze Partidul Conservator în ideile sale de reformă sau de organizare prevăzută în Coristitutiune, şi în orce caz ideile, pe temeiul cărora voia să continue acțiunea sa de partid, trebuiau acum precizate.

D-lor conservatori, vă întreb: Aceasta era logic? Lu zic: da, şi toti o veri zice împreună cu mine.

Insă d-voastre mă întrebați: Dar ce? Noi nu primim ideile? Dar d. Lascar Catargi s-a împotrivit vreodată la ideile de reformă, de organizare a țarii? Răspund si cu, nu s-a împotrivit. Nici nu este felul d-luî Catargi de a face asemenea împotriviri, l.u tui cunosc om dc o consfătuire mai convenabilă, mai plăcută decât d. Catargi.

Cu arăta bunăvoință aseulră si cu atâta bunăvoință primeşte, unde nu este d-sa luminat si unde noi mai tineri am putut să învățăm altceva decât d-sa în vremea d-sale, încât este o adeverată mulțumire sâ ,u raporturi de lucru cu d-sa.

în privința aceasta este o aducere aminte din cele mai fericite pentru mine conlucrarea cu d-sa la minister.

Dar vedeți, este totuş o mare deosebire intre a primi o idee numai aşa pe deasupra, sau a fi pătruns în întregul tău dc o idee, a înțelege o reformă în toată importanța ei, a simți o necesitate politică dintr-o privire a înrregimei sratului. In cazul din urma îți concentrezi atenția ta principală asupra reformei de făcut; în cazul dintâi iti trece ideea prin cap fără întemeiere, într-un mod prea uşor, si deprinderea acrivitâtii, accentul activității tale stă altundeva.

Este cam abstractă deosebirea ce o fac acum; dat o voi concretiza îndată prin exemple din chestia politică ce o discutăm.

D. Mitică Popescu, vorbind de ideile atribuite d-lui Carp, zicea din contra câ ideile sunt ale omenirii. Dar aceasta este o înțelegere cam vagă a lucrului. Chestia politică nu este despre ideile omenirii în general. Chestia este despre concretizarea unor anume idei necesare acum si aici.

Asa, din miile de idei politice ale omenirii, cari zboară uşor prin mintea tutulor celor ce citesc un dicționar si o gazetă, numai acelea sunt idei practice dc cari trebuie sâ ne ocupăm, pe cari le-am studiat în amănuntele lor, în legătură cu o situație dată a statului, le posedăm pc deplin si avem convingerea că este necesar să ie aplicam acum.

Poate sâ fie un om politic care sâ se nutrească de multe idei vagi, şi atunci este ca si când n-ar avea nici una.

Câte idei frumoase nu a avut aerul sâ primească d. Brătianu! (Semne de mirate.) Toate Mesagiele d-sale erau minunate in roti anii si pline de asa-numite idei.

Ni s-au citit asemenea Mcsagii un an, doi, trei, patru, cinci ani de-a rândul, dar nimic nu s-a făcut.

Este dar o deosebire între eel ce zice că nu se împotriveşte la nici o idee, dat nu face nimic, si între cel cc zice: aleg cutare idee, o cunosc bine, o aplic si fac ceva.

IX Brătianu nu a făcut nimic din acele idei din Mcsagii. Se vede câ acțiunea sa proprie era îndreptată în altă parte, era mai aplicară la deraliurile administrației, la ocrotiri sau la

paralizări de interese ale partizanilor, la acoperiri dc divergenţe si altele, în loc de a sc ocupa cu punerea în aplicare a unor anume reforme de organizare în ultimii cinci ani ai guvernului său.

Dar să revenim acum la atitudinea Partidului Conservator si la punctul de unde s-a născut dezbinarea.

D-lor, înainte de proclamarea Regatului, care a fost la 14 martie 1881, d. Brătianu se adresează pe la 24 ianuarie 1881, prin d. Carp, care nu făcea parte după 1876 din reţeaua Partidului Conservator din care făceam eu parte ca membru al comitetului (nu făcea parte nici d. Cantacuzino), s-a adresat — zic - prin d. Carp la noi şi ne-a cerut să dăm trei miniştri în cabinetul d-sale, pentru că voieşte să proclame Regatul, şi că o aşa operă însemnată nu trebuie să se facă de un partid unilateral, ci trebuie să fie cu conlucrarea manifestă a ambelor partide din ţară.

însemnată propunere!

Ne-am adunat la 25 ianuarie 1881 duminică seara, la d. Triandafil. Era faţă d. Lahovari, d. Pâucescu, d. Carp, d. Teodor Rosetti, d. Triandafil şi eu.

Părerea unora, de exemplu, a d-lui Rosetti, a d-lui Carp si a mea, era că trebuie primită această propunere. Nu se putea refuza Partidul Conservator de la un act ca acesta, care intra în principiile sale; dar trebuia să-l discutăm în comitet.

La 27 ianuarie 1881, seara, s-a adunat comitetul. în comitet discutări vagi; s-au neutralizat părerile, unii pentru, alţii contra, d-asupra lor prezidentul nostru, d. L. Catargi. în definitiv, inacţiune. Şi s-a găsit o formula de răspuns, trebuia să se găsească una. S-a zis: o asemenea propunere rrebuîe făcură, pentru a fi discutată şi hotărâtă, şefului Partidului Conservator

[1] Vezi voi. III, pag. *9 (ed. n. -* p. 702). Trimiterile la expunerea istorică din aceste volume au de scop de a garantă exactitatea celor relatate acolo prin faptul că adeseori aceleaşi relatări se întâlnesc în discursurile rostite in parlament în făta martorilor oculari a căror neînrrerupere şi neconresrare le confirmă.

organizat, d-lui L. Catatgi, de către d. loan Brătianu, şi atunci vom aviza. Cu alte cuvinte ceea ce se numeşte pe franţuzeşte *«ne fin de non recevoir.* Parcă d, Brătianu ar fi putut avea naivitatea să facă o asemenea propunere pe cale oficială şefului partidului opus înainte de a şti dacă se primeşte sau ba, şi pc urmă să zică acesta din urmă: mi-a făcut o propunere d. Brâtianu şi n-am primit-o, ceea ce ar fi fost o slăbire a autorităţii d-lui Brătianu. Văzând aceasta, d. Brâtianu a încetat cu orce propunere şi s-a proclamat Regatul de către Partidul Liberal singur, şi dacă noi. Partidul Conservator, am mai putut avea oarecare roi în chestia aceasta, l-am avut fiindcă am scăpat prin o fericită frază a d-lui Lahovari, zisă atunci in Cameră:

„Dacă n-am colaborat direct Ia acest act, dar îi dăm prin consimţimântul nostm unanimitatea ţârei."

Astfel am pierdur rolul important de a putea arăta ţârei că am conlucrat noi efectiv la acest act, că nu se putea face fără Partidul Conservator.

D-lor, sc făcuse deja rezbelul independenţei fără participarea Partidului Conservator, se făcea acum proclamarea Regatului, şi comitetul Partidului Conservator, provocat ca sâ participe, se paralizează în *pro* si *contra,* rămâne cu inerţia, rămâne fără hotărâre!

Proclamarea Regatului era si ea una din asa-numitele idei, şi chiar din cele mai naturale Partidului Conservator. Dat ce deosebire între a avea o idee numai aşa vag şi intre a-şi întrebuinţa energia pentru realizarea ei! Şi nu dati oare d-voastră dreptul unui conservator, care tocmai dorea afirmarea parridului său, să se întrebe în faţa acestui eveniment: bine, ce conducere de parrid este aceasta? Conservatoare, da: dar conservatoarea inerţiei; însă eu voiesc acţiune hotârâră şi pronunţată şi nu paralizare de acţiune.

Ca sâ vă dau un al doilea exemplu important, trec la o altă chestie. A atins-o puţin d. Tache lonescu.

D-nii C A. Rosetti şi Brâtianu, cam pripiţi în limbagiul d-lor - s-iu schimbat de atunci - cu multă declamaţie şi mai de multe ou lansaseră faimoasa irazâ: noi suntem acolo unde este crucea ortodoxă. A fost bună fraza aceasta atunci când am mets în război alături cu rusii în contra turcilor; dar era curioasă după ce ni s-a luat Basarabia.

Cu toate acestea se repeta la guvern, şi eu care eram în opoziţie, eram mulţumit câ se repeta, Căci îmi ziceam: daca vor ţine fraza aşa, au să cadă cu ortodoxia si să vină partidul celalalt. (Aplauze.)

O voce. Sâ vie crucea nemţească.

D. T. Maiorescu. Nu aud întreruperea. Si atunci am sens cu singur, pe a mea răspundere, cu a mea subscriere — căci mi-am zis: cc le pasă altora de telatiile mele literare cu alte ţâri, cu unele reviste germane, d. ex. - am scris în *Deutsche Revue* de la Dresda, tot în acel an 1881, un articol, al cărui cuprins a fost reprodus în traducere in foile noastre. Nu este vorba de crucea ortodoxă, ziceam cu in acea revistă, ci de naţionalitatea latină; si naţionalitatea latină, fiind în afinitate cu ideile occidentale si astăzi în legătură de interese cu Occidentul central, spre Occidentul central, ziceam, este direcţiunea noastră, si nu spre Nord. Această părere a mea poate fi greşită; unii nu o împărtăşesc; noi însă o împărtăşim.

S-a tradus acel articol din revista germană în gazetele noasrre, în */impui* ca si în *Românul;* însă în *Românul* guvernamenral cu cele mai mari insulte lâ adresa aurorului. Eu eram încântat de insultele la adresa autorului. Eu eram încântat de aceste insulte; dc regulă insultele fac mare bine. Alunii asupra acelui articol se face discuţie in comitetul Partidului < 'onsirvator. D, genera] florescu îmi zice: Cum scrii articole în materie de politică externă, fără a consulta comitetul l'.u răspund: ce iscălesc eu singur, c pe a mea răspundere; dar chesria externă rrebuie sâ fie decisă intre noi. Nu poate exista un mare partid conservator, care nu se

hotărăşte asupra unei atitudini politice dc cea mai mare greutate în acest moment. Dacă vom hotărî alb, alb să fie; dar hotărâţi sâ fim. Altfel este jocul dc basculă, ne paralizăm: unui zice da si altul nu. si nu facem nimic. Trebuia dat o hotărâre într-un sens sau alnil; dar nu s-a hotărât nici într-un fel, şi astfel a rămas nehotărât, cam ca neutralitatea; dar şi aceea nehotărâtă.

D. L, Catargi. Nu eram la discuţie'.

D. T. Maiorescu. La regalitate nu, la politica ex.ternă nu, şi astfel s-a dat ocazie d-lui Brătianu ca în loc să fie luat, cum zice francezul *primau met.* să facă d-sa volta, sâ-si schimbe politica externă, şi aceasta a avut atunci dc efect ca d. Brătianu sâ mai stea .5 ani la putere. Atunci m-am Întrebat din nou: ce conducere de partid este aceasta? Numai sâ ne paralizăm? Unii să zică da si alţii nu? Trebuie o conducere hotărâtă de câteva idei, asupra cărora să re pronunţi aşa încât aci să fie acţiunea ta principală. Nu este acţiune principală ca un partid sâ-si găsească numai parnlelităţi şi lateralităţî, sporind numai sorţii în unele colegii electorale, şi sâ mai primească când pc cutare, când pe cutate, când cu o idee. când cu ceaîlaltâ, şi aceasrâ tocmai ocolind discuţia de idei. Căci, negreşit, ideile cele mai importante produc discuţii. Dacă te-ai hotărât într-un sens, nu poţi merge cu celălalt, ci trebuie să mergi înainte in direcţia in care tc-ai hotărât. Trebuie să afirmi cât se poate de preciz; nu poti lăsa lucrurile importante învăluite. Hotărât trebuie sâ mergi în acest sens, şi nu în toate sensurile, numai ca să prinzi mai mulţi aderenţi.

Si dacă vedeţi câ un sef de partid isi arc dispoziţiile Iui intelectuale, deprinderile lui, obiceiul vechi de a merge mat

' Nu-si aduce aininie, era la discuţie, a luat parte si a opinat pentru neutralitate. De altui inu ri sunt în Cameră prezenţi la ceasta cuvântare generalul C Manu. Alex. Lahovari, miniştri, si ci. Cr. 'I riandaul, ˋceprczident al Camerei, câtesi trei foşti membri în Comitetul conservator si participanţi îa discuţia relaiară aici.

mult cu aratijamente, cu nivelări, cu învăluiri, ca să câştige diferiţi aderenţi fără pronunţarea energică a ideilor, arunci vine momentul să te întrebi: mai poate să meargă asa un pârtiei:

Dacă nu înţelegem importanţa acestei chestii între noi înşine, să o înţelegem cel puţin din cele ce vedem la adversarii noştri. E veclie vorba: invâta de la duşman. Câtă vreme d. Brătianu a lucrat în idei hotărâte, a star cu putere la guvern. Când a început cu învăluiri, cu aranjamente, s-a paralizar şi încetul cu încetul a trebuit să cadă. Şi frazele nu au putut împedeca căderea.

D. loan Brătianu, în cea mai mare putete a sa, la 1885, face apel la tinerii inteligenţi; şi ce apel! Apel liberal, însoţit acum si cu cuvântul de naţional. Ce se putea zice tinerime! mai frumos; Cu acest drapel desfăşurat înaintea tinerime! inteligente, d, Brătianu ii zice: la lucru! Dar nu au lucrat nimic, fiindcă nu avea nici o hotărâre în ideile de organizare internă. Dar cate era atunci lucrarea d-lor? Căci activitatea firească a omului tot se cheltuieşte. Era lucrarea între culise, la bugete, la funcţii, la interese private şi la alegeri. Ce făceau oamenii aceştia cinci ani? Căci noi din opoziţia Camerei le ziceam: Unde sunteţi? Ce faceţi?

Era numai un joc de bascule. Etau inimiciţii trezite, menţinute si apoi paralizate unele prin altele. D. cutare e duşman cu cutare, hai să punem pe acesta deoparte si să punem pe celălalt în minister pe câteva luni, şi apoi pe acesta la o parte si pe celâlalr la guvern, D. cutare, primar al Capitalei, e duşman cu prefectul poliţiei; hai sâ-i paralizant. Nu iau împăcat, căci unul a trecut în opoziţie, dar are să vină acum la matcă...

O voce. A si venit.

D. 1. Maioreicu. Acestea s-au petrecut într-un partid care avea până atunci atâta putere şi astfel nu a făcut nici o reformă. Venea d. Nacu- avea omul o idee, inamovibilitatea-o idee luată şi dc dânsul din acele idei ale omenirii, mm zicea d. Mitică Popescu, şi fiindcă om este d. Nacu, o luase si d-lui şi vine cu proiectul de inamovibilitate. Apoi nu, zic alţii: d. Stătcscu e destoinic; d, Nacu la finanţe. Şi a venit d. Stătescu la justiţie si a ttecut d. Nacu la finanţe, şi nu au făcut nimic nici d. Stătcscu la justiţie, nici d. Nacu la finanţe.

D. Sturdza: reforma instrucţiunii publice. Asi! Sâ vină d. Vizami. N-a venit d. Vizând, dar nici d. Sturdza n-a putut face nimic.

Aceasta e partid Ia guvern? Aceasta să imităm noi? Dar în opoziţie ce aveam noi alta de învăţat, noi conservatorii, dacă nu a opune inerţiei guvernului d-lui Brătianu din ultima sa epocă o energică accentuare şi elaborare a ideilor de reformă corespunzătoare cerinţelor timpului, aşa încât să se simtă că la noi va fi lucru şi apelul ce se va face la partizani sâ fie făcut mai ales ca să contribuie la efectuarea Iui?

Aşa vedeam noi situaţia încă de la 1881. Si după exemplele ce vi le-am adus din cele petrecute în comiterul conservator, înţelegeţi pentru ce anume, în o asemenea situaţie nouă, ni s-a părut că trebuie sâ fie conducerea partidului împrospătată. Chestie personală? Deloc. Respectul personal, deferentă la persoană, cât voiţi. Conducerea unui partid? Ea trebuie sâ fie mai energică în sensul ideilor moderne de reformă. Respectul personal pentru d. Lascar Catargi am încercat acum un an să i-l arătăm, şi ne închipuiam că d. Catargi, ales prezident de Cameră, va fi găsit în aceasta deferenta ce puteam sâ-i arătam cu toţii. Fără îndoială, dacă i se cuvenea cuiva prezidenta, 1 se cuvenea d-sale. N-a fost în Partidul Liberal cel mai însemnat membru al său, d. C. A. Rosetti, prezidentul Camerei? Nu reprezenta dânsul încrederea panidului şi sfatul partidului? Dar conducerea efectivă a lucrării se lăsase unor mâni, cari erau mai potrivite după felul educaţiei lor pentru această.

Cum? Nu e permis unui conservator sâ zică în bună-credinţâ: aşa trebuie să mergem dacă vrem sâ mai existăm ca partid cu putere şi cu valoare pentru interesul tarei? Ce vorbiţi d-voastre astăzi prin gazete de transfugi? Am părăsit drapelul? Ce drapel? Ce? Drapelul stă în persoane? Stă în idei, şi pentru

realizarea unor idei cc se încearcă în chiar sânul partidului si cari se potrivesc cu rolul lui, are drept cineva să vorbească de părăsire?

Dar să revin la puţinele cuvinte ce mai am de zis în privinţa acelei dezbinări de la 1881. Atunci - şi aci trebuie să recunosc iarăşi, cum să zic? urbanitatea, părinteasca manieră şi bunăvoinţă a d-lui Catargi — acasă la mine, era pe la Începutul lui noemvrie 1881, mi-am permis eu, cu tot tespectul ce-l am avut şi ce-l am şi cu toată supunerea în ce priveşte respectul de vârstă la vârstă către d-sa, ca sâ-i spun acest lucru, ceva mai menagiator decât am fost silit s-o fac acum, deşi sper că n-am blesat pe nimeni nici atunci, nici acum. Şi d-sa, cu o formă admirabilă şi binevoitoare, a subscris la mine în casa demisia dc prezident al comitetului conservator[1].

D. /., Catargi. Atât am ţinut dc mult să nu se sfărâme Partidul Conservaror,

z9. *T. Maiorescu.* Şi aţi plecat la Golaşei. Atunci noi, pc baza unor idei de reformă, asupra cărora am discutat cu d. Carp care le formulase, cu d-nii Manu, Lahovari, Rosetti, Păuccscu[2], Triandafil, Ştitbei, am convenit asupra unei schimbări a conducerii partidului, care să marcheze mai bine *era nouă.* Aceasta însemnează reformare! Kvidcnt însă că orce reformă trebuie sâ schimbe ceva si să aducă altceva, dacă nu vrea să rămână tot vechia sistemă; evident că orce reformă se face cu oarecare durere, dar convenisem în majoritate să se facă, si se credea, se spera că se va face cu mai multă linişte si împăciuire pentru toţi; ne spusese d. Pâucescu că şi d. general Florescu primise a se retrage din comitet şi atunci, după ce am încheiat noi, marea majoritate din comirer, procesul-verbal din 6 noemvrie 1881, care constată aceasta, s-au convocat cei cc se numărau în partid la club, unde se înscria în dreapta şi în stânga cine vrea să se înscrie, si deveniseră cam numeroşi nişte membri despre cari nu prea ştiai ce vor. S-a făcut un fel de

[1] Vezi voi. III, pag. IR *(ed. n.* - p. 707).

[2] Vezi si discursul din urma al volumului de faţă.

plebiscit înlăuntrul acestui club in acea seară. D. Catargi a fost absent, şi cu multă disetețiune din partea d-sale, nu s-a amestecat. Dar a venit seara la acea întrunire d. general Florescu cu d. general Tell; noâ nu ne trebuie alte idei si altă conducere, zicea d. Tacianu, în numele d-lor; noi trebuie să mergem să ne alipim cu d. Vernescu, zicea d. Tell; atunci am auzit pentru prima oară din gura d-lui general "Leii ideea de alipire cu d. Vernescu; d. general Tell era unul din cei cu orrodoxia. S-a pus la vot atunci şi a fost majoritate contra noastră, şi s-a hotărât pe aceeaş linie şi în acelaş mod conducetea mai departe a partidului, şi sâ se invite d. L. Catargi să-şi reia prezidenta.

D. L. Catargi. D-voastră mi-aţi scris; păstrez scrisoarea; aţi zis să vin că se pierde partidul.

T. Maiorescu. Trebuie să fie o eroare involuntară; eu nu v-am scris; dar d-voastră aţi fost aci de o absolută corectitudine; eraţi absent, şi majoritatea care a fost acolo a hotărât sâ vă recheme, şi s-a scris din partea clubului.

D. L. Catargi. Nu din partea clubului, ci din partea unuia dintre d-voastră; păstrez scrisoarea.

T. Maiorescu. în tot cazul n-am scris-o eu, si nici unul din cei ce îi numiţi junimişti. Atunci eu, d-nii Rosetti, Pogor, G. Şuţu şi alţii, aşa-numiţii junimişti, ne-am dat demisia din reţeaua Partidului Conservator, pentru că am fost convinşi că cu acest fel de compunere a comitetului conducător are sâ fie într-o inacţiune, într-o balansare vecinică, din care nu o să poată ieşi nimic. Convingetea noastră, poate era greşită, dar aceasta era.

D. L. Catargi. Ati trecut în câmpul opus.

T. Maiorescu. Nu este exact, înţeleg pe de altă parte foarte bine că d-nii general G. Manu, Lahovari şi Pâucescu n-au făcut ea noi; au rămas împreună cu d-voastră. Chestia era de grea cumpănă; puteau unii să aibă speranţa că va putea merge partidul înainte aşa, puteau alţii să fie convinşi că nu va merge înainte; noi eram de partea aceasta.

Am ieşit şi am făcut rot ce puteam face in asemenea Împre-jurări grele pentru noi. Am găsit un ziar mai târziu. *Remania libera,* untie puteam să ne manifestăm, Ne-am găsit alături cu aitii cari ieşiseră şi ei din reţeaua parridului. Cu intrarea in club a d-lui generai Tell, care ofensase pe d. Mavrogheni în Camera de Ia 18^4, ieşise d. Mavrogheni, d. Mavrogheni. cel mai fin spirit politic, cel nul capabil din noi câţi eiam in ministerul 1871-1875 al d-lui Catargi, d. Mavrogheni a rămas in perfectă înţelegere cu noi, d. Cantacuzino rămăsese de la început in alară dc organizarea Canidului Conservator, ca şi d. Carp. Eram dar cam asa: d-nii Cantacuzino, Mavrogheni, Carp, Theodor Rosetti, Pogot, eu si câţiva alţii, aşteptam să vedem ce va ieşi ca acţiune din partea comitetului conservator, din a cărui reţea nu mai făceam parte, acum când se manifestase si tendenta sâ se unească cu d. Vernescu. Nu aveam onoarea sâ cunosc de aproape, ca lucrare colegială, pe d. Vernescu si mă aşteptam să \âd ce va ieşi de aci.

Ce a ieşir de aci, întru cât a ieşit din colaborarea d-sale, a fost nefavorabil Partidului Conservaror. Cred că şi abstentiunea a fost nefavorabilă, si ştiu că nu era de părerea multora din conservatori; cred ca si rezolutiunile cari s-au publicat n-au fost favorabile; si nerecunoasterea constituţiei si nerecunoaşterea dotatici n-a fost favorabilă. Unde se vedea acriunea de colaborare a onot. d. Vernescu, se vedea rot sub rorma negativă. Cuie commire in negaţiuni, nu consimte in nimic (Aplauze.) Dar ce să vă vorbesc de trecut? Vederi colaborarea d-lui Vernescu si la opoziţia actuală din această Cameră. Si acum a început in Cameră sâ plouă bilete albe, chiar iu materii unde nu s-a mai pomenit o asemenea procedare. Renunţări la comisia bugetară, renunţări şi bilete albe la diferite alte comisiuni, renunţări la biurou etc. Aşa este de clar tipicul! Când nu te poţi uni nici asupra ideilor, nici asupra persoanelor, curând te uneşti asupra negaţiilor, dai biler alb sau o renunţare, pui o bilă neagră sau o negare. Si asa iarăs vechiul joc de a nu spune clar si preciz unde vrei să mergi, pentru a putea sâ câştigi în această nehotărâre cât se poate mai mulţi aderenţi de tot felul: La ce? Ţi-oi spune când vot fi Ia guvern: şi când esti (a guvern, aceias joc.

Dat sâ revin la dezbinarea noastră. Aşadar noi, cei iesitt din organizarea Partidului Conservator de la 1882 încoace, am lucrat cum am putut prin un z.iar, prin alte scrieţi şi în Cameră. S-a pus în discuţia Camerei liberale ideea nefericită a rOTizuirii Constiniţiei: am combăuit-o in Camera, dar s-a votat, şi atunci am trebuit din principiu să-i recunoaşrenr legalitatea. Apoi d. Brătianu s-a hotărât si adopte în cele externe o politică occidentală centrală, sî fiindcă poate nu sc credea că inspiră destule garanţii de sinceritate, sau poate fiindcă nu voia s-o facă singur cu un partid, din aceias idee ce o avusese când a ficut ape! la noi să luăm parte la proclamarea Regatului, s-a adresar la d. Carp ca sâ reprezente in strâlnătare aceasta schimbare a politicei sale externe, ichimb.trca în sensul nostru. Dar onor. d. Lascar Catargi a pus chestia că această luptă a noastră, de care avui onoare a vă întreţine deja prea mult, era condusa de noi penmi interese personale

Adică d. Carp s-a dus la Viena ca sa aibă o căpătuiala diplomatică.

D. L. Catargi. Ca să dea concurs.

T. Maiorescu. Sper că voi purea dovedi câ aceasrâ nu sc poate admite, şi să-mi permită d. Catargi a-i spune ca nu a făcut bine să pună chesria pe asemenea târâm.

D Carp a fost lâ Viena, Cât timp? Atât numai cât a putut îndeplini această misiune, dupâ cum a inteles-o d-sa. Apoi liber S'-a dat demisia, a venit în tară si a intrat în opoziţie.

Ce teorie voiri acum să puneri d-voastră?

Este cam meschin lucru să discutăm chestiile numai pe "ttetes personal

Voiţi sâ puneri teoria că in marene dc reprezentaţie in străinătate nu rrehuie sâ se privească ţara ca una fără deosebire de Partid!

Dar d-voastră, când ați fose la guvern in aceste 6-7 luni, ati schimbat miniştrii din străinătate ai lui Brătianu? (Aplauze.)

Nu, şi foarte bine ati făcut, afară numai daca ati fi avut alte motive de capacitate; dar întru cât ar fi vorba numai de deosebire de parride, miniştrii din străinătate nu trebuie schimbaţi, căci reprezentația externă trebuie menținută, abstracţie făcând de luptele interne.

A intrat d. Rosetti la Curtea de Casație. Pentru căpătuiala d-sale?

D. L. Catargi. Ca sâ dea concurs.

T Maiorescu. Putea d. Rosetti să existe si fără aceasta. Dar când vine un ministru, orcine ar ft la guvern, şi propune cuiva numirea la Curtea de Casație, poate oare un om ca d. Rosetti să zică: nu primesc să intru, fiindcă magistratura o consider ca o chestie de partid politic?

D. Rosetti trebuia să primească ca să intre în magistratura inalră, şi ar fi o fericire când în toară țara s-ar lari simtimântul, si se va lăți cu legea inamovibilității, câ în materie de magistratură chestiile de partid nu au nici un rol.

Acum vin la mine.

Eu, ca advocat, am primit procese din partea celor de la guvern. Vă interesează si situația mea de advocat, d-le Catargi?

Da, m-am trezit câ mi s-a propus întâi din partea Creditului fonciar rural ca sâ-i susțin un proces, nu tocmai așa... gras. (Ilaritate.)

Noi, advocații, câştigam relativ foarte mult, şi mai ales câştigăm în contra guvernului şi în contra administrațiilor celor mari. Dar în fine, mi s-a propus un proces. Ce? Eu, advocat, să nu primesc un proces de la Creditul fonciar rural, dacă cauza o cred dreaptă? Să nu primesc să apăr creditului un proces? Dar as fi un nebun! (Ilaritate.) Nicăieri nu este altfel. Nu-mi pasă cine este la credit ca parrid politic şi primesc.

Al doilea, mi s-a propus printr-un coleg dintre advocați, d. Vasile Brărianu, să primesc un proces al Ministerului Domeniilor,

în care era statul nostru implicat in Bucovina, un proces confuz cu Patriarhia din Constantinopol, unde era în chestie dreptul de proprietate al câtorva monastiri secidarizate dc ale noastre, îmi spunea d. Vasile Brătianu: d-tâ stii nemțeşte; ți-ai făcut studiile liceale în Viena; cunoşti legile ausiriace; ai fost si ministru al cultelor; ştii chestia administrării averilor monastiresti si in ce relații poate sâ fie acele proprietăţi cu Patriarchia,

Astfel, mi s-a propus să fiu însărcinat cu conducerea acestui proces, dacă proces era sâ fie; dar mi s-a zis totdeodată; Mai bine ar fi pentru stat să se înțeleagă cu unul din proprietarii români de acolo sâ-i vânză acele moşii cu risicul procesului. Ce eram să fac? Sâ refuz conducerea unui proces al Domeniilor în Austria? Sau sâ tefuz de a mă pune în raport cu d. Htumuzachi, dacă vrea sâ-s sporească proprietatea sa imobiliară?

D. T. Calimach. S-a vândut moşia pe un preț, așa că cumpărătorul ci a doua zi a vândut-o pe prețul îndoit la nişte jidani.

T. Maiorescu. Eu am vândut? Dar eu am fost însărcinat sau să susțin procesul, sau...

D. T. Calimach. N-aţi susținut procesul.

T. Maiorescu. N-am susținut fiindcă d. Hurmuîachi a cumpărat dreptul asupra moşiilor de la minister, cu aprobarea consiliului de miniştri.

Ce? Eu eram în minister? Cum, credeţi că eu am luat vreo parte la înțelegerea dintre consiliul de miniștri, d. Sturdza şi ceilalți, cu d. Hurmuzachi? (Ilaritate, aplauze.)[1]

[1] Intrurupăiurul nu se arată bine informat, iar în Camera, tată de un proces pendenr, nu se putea explica **IULIUI** pe deplin din cau'a relației sale cu chestia mănăstirilor închinare, care din când în când se exploatează în conrra statului român.

Ceea ce a vândut guvernul I. Btâtianu d-lui Nic. **Hlirnui7achi.** nu au fost morii cu proprietate sigură, ci numai drepturile contestate asupra unot moşii din Bucovina, de la care statul mmân nu percepea venii ii în a căror posede d. Hurmuzache nici n-a putut intra, fiindcă ţ.e aflau tocmai în proces cu Patriarchia, căreia ii fusese închinate dc Domnii

Sâ venim acum la al treilea proces, căci pe al patrulea i-am refuzai. Al treilea proces a fost cel de la Banca Naţională; d. Carada m-a însărcinat cu apărarea lui. Acest mic proces iarăş nu 1-ain refuzat, fiindcă n-avcam de ce, era drept,

A!!... Dar aci ar fi de insinuat altceva. Aceasta s-a petrecut la 1883—84, si după interpretarea d-voastră, era vorba să primesc nişte foloase materiale ca advocat, pentru ca prin aceasta sâ susţin Partidul Liberal şi să părăsesc ideile conservatoare.

Eu, onorabile d. Calimach, nu ştiu şi nu-mi pasă ce vor fi gândit cei cari-mi făceau aceste propuneri de procese. Eu, ca advocat, aveam să examinez faptele procesului, fără a mă gândi cine sunt aceia ce-mi încredinţează procesele.

Moldovei. Tribunalele ausrriacc nu recunoşteau secularizarea petrecută într-un irit străin si când Patriarchu. \oind sâ-i înlăture cu desăvârşire mănăstirile moldovenem, cu cari împreună fuseseră închinare acele moşii, a cerut tribunalelor austriace „iuta bula rea" sa ca singură proprietară în Bucovina, guvernul român cu procuri luare de la stariţii şi egumenii mănăstirilor a vândut d-lui N. Hurmuzachi vechile drepturi asupra acelor **moşii.** în nici un caz surul nosiru nu putea usca să pue în discuţia unui tribunal străin dreptul sau de proprietate asupra averii mănăstirilor închinate si secularizare, şi orcine îsi poare închipui gravul precedent ce s-ar fi creat, dacă o hoiărâre definitivă din Austria ar fi tăgăduit dreptul dc propritu.it al statului roman si 1-ar fi recunoscui din contră Pjmatchiei grecesii. Guvernul nusini trebuia să scape de aceasia conrestaţie si să treacă drepturile sale unui particular, care să se judece cu Pătriarchia; iar dacă acel particular le-a mai vândut altui particula! (indiferent cu ce pret şi dc « naiiO, cu aiat mai bine pemrn btaiul roman De altminieri d. Hurmuziiehi a încercat să fie „iniabular" in acele moşii, dar când a întâmpinat greutăţi din partea justiţiei austriace, s-a grăbit să-şi vândă drepturile altuia, care probabil se va ti înţeles cu Patriarchia (ceea ce statul nostru riu putea fac^l- Este dar o create prevenita din necuuostinta impuiurjnlor, dacă cineva evaluează moşiile in chestie dupa preţul pământului lor, parcă ar fi fost vândute ca proprietate clară, pî când in fapt s-**J** vândut nuuui dreprurilc precare ale unui proces puliriceşte periculos **ţi** în definitiv pierdut cadiept de proprietare a d-lui Hurmu/achi.

Câ vor fi gândit ei câ aceasta sâ mă ademenească şi sâ le fiu sprijinitor politic mai pe urmă, se poate. Dat atunci s-au înşelat în calculul lor. Eu, d-lor, am primir multe atacuri personale în Camera liberală de la d. Meîtaui, de Ia d. Costinescu, de la doctorul Râmniceanu; după aceste precedente trebuie astăzi să mă simt foarte linguşit să văd pc aceeas linie de atac si pe d. Catargi. (Aplauze.)

D. L. Catarg;. Cu concursul care le-ati dat, unul câte unu), i-ati ţinut 12 ani acolo.

T. Maiorescu. Ar trebui sâ dovediri că în urma acestor procese s-a schimbat atitudinea mea politică. Sî aceasta nu este. La 1885, 8b si 87 n-am fost si n-am luptat în opoziţie întocmai ca mai nainte?

Ca să vâ aduc o dovadă, n-am decât să vă amintesc un singur fapt: în atentatul dc la 4 septemvrie vrea să şe implice - şi s-a şi implicat - unul din colegii noştri, deputatul Orovcanu. Căutau să maî implice si pc d. Dimitrie Brătianu şi pe d. Fleva. Aceasta era una din acele apucături nenorocite, tari începeau pe atunci să fie la ordinea zilei, sub masca de indignare a poporului. M-am înscris intre apărătorii d-lui Oroveanu, pe care-l credeam pe nedrept implicat; curtea cu juraţi a şi achitat pe d. Orovcanu, şi eu l-am telicitat de această achitare în plină Cameră, în fata d-luî loan Brâtianu.

D, Kogălniceanu îsi va aduce aminte, căci îmi reproşa din aceasrâ cauză lipsa de tact; chestie de apreciere. Fu ştiam ce fac si eram dator s-o fac.

Ei bine, susţineam eu situaţia acelui guvern, apărând astlel pe d. Oroveanu?

Dar sâ revenim la chestii mai importante decât chestiile personale.

La 1884, cu ocazia Adresei, am prezentat cu d. Carp şi cu alţii o contra-adresâ, care coprindea ideile de reforme, identice cu acelea ce le discutasem la 1881 cu membrii comitetului conservator de atunci, identice cu cele prezentate mai pe urmă

de pc banca ministerială, în apelul către alegătorii de la 1888. S-a adăogat aici numai chestia etalonului de aur, născură mai pe urmă.

în asemenea reforme legislative, e tot accentul de pus; iar nu în paralele şi in laterale.

Printre acele reforme era si aceea care este acum la ordinea zîlei in această Cameră, chestia inamovibilităţii magistraturii.

Dat bine, vechii conservatori nu vor si ei aceasrâ reformă? dar d. Vernescu care a intrat cu noi in ministerul de 1.i noennrie 1888, nu voia legea inamovibilităţii? Poate da. între ideile omenirii politice, după vorba d-lui Popescu, c şi aceasta, şi a trecut şi prin capul d-lui Vernescu. Noi făcusem proiectul de lege; d. Vernescu a devenit coleg cu noi pc banca ministerială. Dar vedeţi deosebirea; a trecut noemvrie anul trecut, d-sa n-a prezentat proiectul; a trecut decemvrie, nu l-a prezentat; ianuarie nu; fevruarie nu; martie nu. O fi având convingeri de inamovibilitate? Desigur. Dar ce folos? Nu avea concentrată atenţia d-sale pentru acţiunea practică legislativă.

După martie, d. Vernescu trece la finanţe. O fi având idei fînantiare d. Vernescu, sunt convins; dar ititi, d-lor, e ca cu lânt.inele cele adânci, unde c prea adânc adânc e cam întuneric la fund, şi te întrebi: Cc e acolo' Va fi poate apă sănătoasă, va fi poate altceva; dar trebuie o găleată să scoţi, să vezi ce e in fund. D. Vernescu, sunt convins, că are foarte multe în adâncul cugerului d-sale; dar ce folos că nu iese la iveală, in acţiune legislativă. A venit la justiţie onor. d. Gherassi în lotul d-sale. Spre marea mea mirare şi mulţumire am auzit pe d. Catargi, în destăinuirile d-salc, spunând câ la un consiliu de miniştri asupra dizolvării sau nedizolvârii a vorbit si d. Gherassi. Noi din Cameră nu l-am auzit tot timpul cât a fost ministru. Vasăzică vorbea d. Gherassi? Avea păreri în adâncul cugetului d-sale? Avea şi o găleată, cu care le scotea sub loimâ de da sau ba. Slavă D-lui! (Aplauze, ilaritate.)

Astfel s-a neutralizai, s-a paralizat acţiunea guvernului d-lui Lascar Catargi ca lucrare legislativă.

în ceea ce priveşte pe onor. d, Catargi ca şef de partid, noi am fi rost fericiţi să-1 vedem ca un conducător cu bunul-simţ al d-sale şi sfătuitor într-o sferă de acţiune, pe care respectul ttirulor si al nostru, îl indica, adică în Cameiâ ca prezident, cu rolul său din cele mai însemnate. Cunoisteri cu toţii istoria contimporană dintr-un stat vecin, rolul admirabil ce ba avut Deak in momeurtil constituitei noului stat maghiar. Prezident al Camerei, refuzând participarea la guvern, refuzând orce altă onoare decât a fi sfătuitorul oarecum impersonal al partidului şi al tarii sale. Aceasta era după închipuirea noastră rolul ce am fi fost fericiţi să-1 aibă d. Catargi acum.

Dar la acţiune? La acţiune cu d. Vernescu? Cu d. Vernescu, care a trecut de la justiţie, unde făcuse ce v-ara spus, la finanţe, unde a făcut cc ştiţi? Dar aţi văzut îndată efectul colaborării d-sale ca mai înainte; neutralizare legislativă, basculă în administrare. în fiecare district anragonîsm între vernescani si catargisti!

Iu Cameră ne numărăm cu bobii; cine formează majoriiatea, veiuescanii sau satargistri? în combinarea viitorului minister al d-lui Catargi, verneseanii vor fi mai mulţi sau catargistii? Or vor mai intra te miri ce laterali, ca să câştigam şi colegiul electoral din Iaşi?

Apoi aceasta trebuia să fie acţiunea Partidului Conservator faţă cu cerinţele situaţiei după căderea d-lui Brărianu?

Dar proiectele de legi? Dar lucrarea legislarivă? Eh! ca pe timpul d-lui Brâtianu: aşteptaţi cinci ani degeaba. Veri vedea la toamnă; si la toamnă veţi vedea după noile alegeri!

Aceasta era reforma ce voiam noi? Si fără cu necesitatea reformelor d-voastre ne vorbiţi numai de gândurile personale?

Apoi, d-lor, dacă e să vorbim dc ambiţii personale în Partidul Conservatul, nu vă pare lucru firesc ca, personal vorbind, adecă de ambiţie personală, dc rivalitate, de gelozie

personală (nu vorbesc de mine, căci ce însemnează un teoretic mai mult sau mai puţin într-un partid? sper că nici nu-mi atribuiţi prea mult ambiţia de a fi pe banca ministerială, în orce caz, nu poate fi vorba, în cât mă priveşte pe mine, de rivalitate de şefie, de aceeaşi pot vorbi acum mai liber), aşadar în Partidul Conservator, ca ambiţie personală vorbind, n-ar veni maî bine d-lui Carp. or d-lui Rosetti, dacă e vorba să fie altul prezident al ministerului, sâ fie atunci un om mai bătrân, nu din generaţia lor, un om raţă cu care deferenta şi supunerea la conducere să fie naturala? judecaţi d-voastre singuri in mod firesc pentru fiece om: Nu trebuie sâ-i fie d-lui Carp, pentru ambiţia sa personală, mai uşor, dacă pe acest teren vă puneţi, casă vadă pe d. Catargi ca prezident dc consiliu, iar nu pe generalul Manu? Căci faţă cu d. general Manu, dacă ar fi vorba de ambiţii personale, ar putea să zică şi d. Carp: dar de ce nu eu?

D. L. Catargi. Nu mă atrageti în chestii personale.

T. Maiorescu. Dacă d-voastră spuneţi că pentru procese grase mi-am schimbat eu atitudinea politică, nu-mi daţi voie să vorbesc şi eu de interese personale în apărare? (Aplauze.)

Cel puţin eu fac aceasta cu bună-cuviinţâ, caut sâ o fac. (Aplauze.)

D-lui Tbcodor Rosetti îi venea mai bine sâ se supună prezidenţiei d-lui Catargi decât acelei a fostului sâu coleg sub el, a d-lui general Manu. Evident câ da: dacă ar fi vorba mimai de chestie personală, de ambiţie, ar fi trebuit atunci să fie toti în favoarea admiterii celui mai respectai din generaţiunea mai bătrânâ ca prezident al ministerului.

Dc cc dar nu putem da sprijinul nostru d-lui Catargi-Verneseu, pe când il dam din toată convingerea ministerului prezidat de d. general Manu, aşa cum e format?

Pentru că credem că în acest minister nu va începe acea paralizare de acţiune, care nu-si concentra activitatea asupra realizării de programe de idei, ci asupra intereselor dc basculă; pentru câ credem câ aci nu va fi vorba care de care sâ-si formeze

partizani, nu va fi accentul pus pe numiri si destituiri în magistratură sau în alte funcţii, ei va fi într-un mod omogen şi înţeles accentul pus pe acele opere de reforme cari sunt la ordinea zilei si cu cari sra şi cade viaţa mai departe, după convingerea mea, a Partidului Conservator. (Aplauze vii.)

Şi d. Carp, dacă a câştigat în mijlocul nostru o asa mare valoare, si o arc mai ales acusr., aduceti-vă aminte cum se prezenta ca putere politică acum trei ani si cum acum? Aceasta este fiindcă a dat dovezi dc o perfectă abnegaţie de ambiţie personală, (Aplauze.)

Nici prezident de Cameră, nici ministru, simplu deputat, asa se prezentă un om de principii politice. Şi susţinem Împreună cu d-sa, din toată conv'mgerea, minisieml generalului Manu; avem încrederea că va îndeplini opera de reformă legislativă, penrnj a cărei realizare numai are în ochit noştri valoare lupta politică.

Aşa fiind, nimeni din noi nu tăcem chestie personală, m prîma linie ti**LI** acela tare ar fi putut-o face, d. Carp; ci dăm un exemplu de supunere la idei şi luptăm pentru ele, si am fi dorit ca in acest exemplu să fim incuiajaţi si dc alţii mai în vârstă decât noi. (Aplauze prelungite.)

99

La Adresă, alineatul relativ la scoale

(Şedinţa Camerei de Iu 12 decemvrie 1890)

Ministerul din acel timp:

General G Manu, prezidenţii interne,
Al. I.ahiivan, externe,
I. Maiorescu, culte **ţi** *ad-interim* lucrări publice,
Meri Germani, finanțe,
AL Marghiloman, domenii.
General Vlădescu, război,
(Irig. T'landafîi, jusritic.

T. Maiorescu, ministrul instrucţiunii publice. D-lor deputaţi, administrarea scoalelor nu poare decât sa fie recunoscătoare pentru atenţia ce se dă învăţământului; ea este cu deosebire recunoscătoare pentru tor ce semnalaţi ca lucru dc Îndreptat, si vă rog si in viitor ca orce abuz ce-1 aflaţi, orce abatere de la lege ce veri constata, să binevoiţi a mi le aduce la cunoştinţă, însă, d-lor, dacă nu mă înşel, sunrem la dezbaterea Adresei de răspuns la Mesagiul Tronului, si orcât de interesante ar fi multe din întrebările cari le-a agitat, de exemplu, onor. d. Const. Constantin Dobrescu. ele poate si-ar fi avut un loc mai potrivii în alt ţel de dezbateri, unele mai bine la discutarea bugetului, altele la discutarea legii insrructiuiiii publice, cart va veni în

curând în dezbaterile parlamentare, altele poate sub formă de intetp clare.

Dati-mi dar voie sâ mă mărginesc a atinge în scurt si pc rând ideile ce s-au emis cu ocazia adresei întru cât sunt relative la adresă.

Onor. d. lepureanu si d. Dobrescu au început prin a arătă părerea de rău că s-ar fi promis acum doi am, prin Mesagiu, relativ la instrucţiunea publică unele proiecre de reformă, dar că nu s-ar fi îndeplinit acea promisie.

D. lepureanu zice: se vorbea de îndreptarea instrucţiunii, îndeosebi de ceea ce priveşte şcoalele rurale, dar a râma', această vorbire literă moartă,

D. Dobrescu iar zicea, citind pasagiul: se promisese un proiect de reformă al învăţământului real si reforma numirii învăţătorilor rurali, dar nimic din acestea nu s-a adus.

Aceasta nu este exact, si vă dovedesc. S-a promis din partea acestui departament, prin Mesagiul de la 1 noemvrie 1888. subscris si de mine, trei lucruri: legea pentru învăţământul real, pentru numirea învăţătorilor, si al treilea că se va lucra pentru organizarea cierului mirean. Se zicea câ această din urmă lucrare este încă în cercetarea Sf. Sinod, si că îndată cc Sinodul va termina, lucrarea va fi adusă în dezbaterea d-voastre.

Acesre rrei promisiuni din Mesaj, în ceea ce priveşte acest depattament, au fost îndeplinite în chiar acea sesiune. Asa. reforma privitoare la învăţământul real si reforma privitoare la numirea învăţătorilor rurali, împreuna cu alte reforme, au fost depuse la Senat chiar în acea sesiune sub numele de proiect de lege pentru modificarea unor articole din legea instrucţiunii publice; iar acea lucrare, care era numai promisă de a se efectua relativă la cler, fără a se preciza epoca terminării ci, s-a efectuat în adevăr; a stăruit Sf. Sinod, am stăruit si noi. si s-a putut elabora însus proiectul de lege, care a fost depus la Cameră în chiar acea sesiune 1888—1889; vasâzicâ, promisiunea a fost în întregul ei îndeplinită.

Dar a fosr îndepliniri într-un spirit care nu îndestulează pc d. Dobrescu: Aceasta sc poare; rămâne însă. când discuția asupra acelor proiecte se va face, să se vadă cari păreri se vor admite.

Asa fiind, cred că o mare pane a observărilor făcute si amendamenrelor propuse acum la Adresa vor avea locul lor mai nemerit la dezbarerile proiectelor dc legi depuse înaintea d-voastre.

Prin urmare, pentru a începe cu amendamentul, sau mai bine cu întrebarea d-lui Tocilescu: cc are de gând sa facă guvernul cu proiectul dc lege pentru clerul mirean? am onoare sâ răspund: Guvernul are de gând si \â roagă sa luați în cercetate acum proiectul depus încă de atunci, şi insistă a vă ruga sâ accelerați aceste dezbateri cât sc poate de mult. Dacă voiți, chiar la prima trecere în secțiuni sâ ne ocupam de el.

Mai preciza declarație nu se poate. (Aplauze.)

Trec acum la amendamentul d-lui Dobrescu în privința legii instrucțiunii publice. Proiectul de lege este depus, cum am avut onoare a vă spune, la Senat: este depus în timpul promis.

l\u esre numai depus la Senat si rămas acolo in cartoane: a fost dc atunci încoace studiat dc secțiile Senatului; nu a fost numai studiat; s-au numit si delegații, cari 1-ati studiat la rândul lor si au ales si raportorul; raportorul si-a făcut raportul, raportul s-a Împărțit si distribuit, este pus chiar la ordinea zilei a Senarului acum imediat dupâ terminarea dezbaterilor răspunsului la Adresa I ronului.

Vasâzică, este un lucru care a ieşit cu desăvârşire din perioada promisiunilor vage; este un lucru care sc va îndeplini acum si se va cercetă dc celălalt corp parlamentar.

Am adus întâi acest proiect dc lege la Senat, fiindcă, dupa Constitutiune, există anume în Senat doi delegați din partea uni verşi lății; unul din partea Universității din Bucureşti si altul clin partea celei din Iasi.

Am cre/ut dar mai conform cu spiritul CoiiSliuitiunii ca acel proiect sâ treacă mai inr.îi prin Senat, care are în mijlocul

său doi reprezentanți ai învățământului public după chiar prescrierea Con.sritutiu.nii.

In această situație mă întreb: Ce voieşte amendamentul d-lui Dobrescu?

Din interesanta, foarte eloctienta si cam lunga vorbire a d-sale - pentru care îi exprim adânca mea recunoştinţă - trei sferturi le-am auzir aci, un sfert il voi citi în *Monitorul oficial,* şî mă voi pătrunde dc observațiile profunde cc Ic-a făcut. însă din lunga d-sale vorbire 9 zecimi, si aceasta c un fel de statistica, nu se referă deloc la amendamentul prezentat dc d-sa. Sub cuvânt dc amendament la Adresă, ati făcut un interminabil sir dc observări, cari nu au nimic a face cu Adresa, în mare parte chestii de detalii, dc amănunțimi administrative.

In privința lor ce doriți să vă spun? Este oare o interpelare ca să răspund la toate? Voiri sâ treacă toate acestea în Adresă? Voiri sâ se discute, *apropos* de Adresa, chestia de ce un certificat eliberat dc o scoală rurală esre sau nu este valabil în oras? Voiri sâ se discute cu această ocazie dacă pentru ocuparea unei catedre trebuie să sc facă concurs, sau o alta formă de examen? Toate acestea sunt chestii de administrație, cari nu sc pot discuta acum.

D. Dobrescu mi-a propus chiar două pariuri în privinra adevărului celor susținute de d-sa; îmi pate tău că de pe această bancă nu pot primi pariuri. Când vom trece dincolo în anticamera, sâ vorbim de asemenea lucruri, dacă \oi avea timp.

Dar ce au a face toate acestea cu Adresa?

Amendamentul d-lui Dobrescu a fost numai un pretext de `orbâ. Dacă esre să-1 analizăm, el coprinde următoarele patru puncte:

Obligativitatea instrucțiunii, certificatele rurale si urbane, mtinderea inamovibilirării si învățământul real.

Din acest amendament văd cu mulțumire că un asa 'nsemnat memhrn al opoziliunii pare a adera în principiu la aceasta parte* a Adresei majorității; căci si majoritatea, în loc de afirmarea mai ezitantă a guvernului în privirea reformelor

de introdus în Învăţământ, majoritatea cere a se aduce acum un proiect întreg asupra reformei legii instrucţiunii. Aceasta îmi cercii şi d-voastră, aceasta s-a si făcut, si proiectul este la ordinea zilei în Senar, Numai înainte de a lua în discuţie si pe când este în discuţie în Senat un proiect de lege pentru reformarea actualei legi a instrucţiunii, d-voastră voiţi să se prejudece lucrul acum cu ocazia Adresei, să se prejudece înainte dc a ieşi din dezbaterile dc Ia Senat. De cc? Nu o să vină legea de la Senat la Cameră? Onorabile d-le Dobrescu, eu vă cunosc aci ca deputat, si nu vă pot recunoaşte aici altă calitate. Dar d-voastră văd că vorbiţi mereu în numele corpului profesoral.

Nu stiu dc unde puteţi fi autorizat la aceasta. Dar dacă c vorba sâ discut cu d. profesor Dobrescu, să-mi permită a-i observa câ formularea celor patru aliniate din amendamentul d-sale nu respecră ierarhia ideilor; este, cum am zice. prea puţin pedagogică, căci înţeleg sâ vorbiţi într-un amendament la Adresă de principiul cel mare al reformei învăţământului real; dar alături cu acesr princip să ne vorbiţi că arestatele de la şcoalele primare rurale sâ fie egale cu ale altor scoale primare, aceasta însemnează a confunda principiile generale cu mici regule de administrare specială; acestea sunt chestii prea dc amănunte. Si din acest punct de vedere cred câ amendamentul d-voastre nu-şi arc locul aici.

I'cntru amendamentul d-lui Tocilescu. cu privire la complectarea facilitatei juridice, chestia se va discuta asemenea când reforma legii instrucţiunii va veni de Ia Senat la Cameră; se va examina atunci dacă am ajuns la această stare dc dezvoltare a studiilor juridice, încât facultăţile sâ poată da si diplome de doctorat.

Sunt muiti membri ai parlamentului competenţi în această materie, si va iesi, tară Îndoială, din dezbaterile d-voastre o decizie si in privinţa aceasta.

Onor. d. Theodorescu, mai scurt şi, în aparenţă, mult mai amabil pentru administrarea scoalelor, zice într-o parte a amendamentului d-saie sâ se faca un proiect de lege pentru

reorganizarea învăţământului. E făcut; până atunci însă d-sa recomandă o strictă observare a legii. Dacă c vorba de o recomandare generala, atunci trebuie s-o primim cu toţii si pretutindeni; e necesar ca în orce parte a administraţiei sâ sc observe legile în modul cel mai strict. Dar dacă e vorba de ceva special relativ la învăţământul public, atunci în vorbirea d-sale asupra amendamentului a rămas o lacună tocmai în această patte. Dacă mi-ar fi semnalat ce anume lege crede d-sa că ar trebui să fie în mai sttictă observare, negi esir ca eu as fi răspuns. Dacă era vorba dc cazuri particulare, era mai nemeril sâ le aducă sub formă de interpelare. Dar dacă prin recomandarea într-o Adresă Ia Tron a strictei observări a legilor d-sa vrea sâ provoace un vot de blam, îl rog să-1 declare aşa...

I). G. D. Teodorescu. legea de gradaţie nu s-a aplicat de la început, ci numai dc câţiva ani a început sâ se aplice.

D. ministru al hhtructiunii publice. Mulţumesc d-lui Teodorescu pentru întrerupere.

Legea gradaţiei, votată sub Camerile si guvernele national-libetale, s-a aplicat, cu mari sacrificii bugetare, pentru prima oară în întregimea ei de această Cameră. Zic în întregimea ci, fiindcă în proiectul de buget cc vă e prezentat acum e aplicată, în sfârşit, şi la profesorii de seminarii.

De altminteri, să-mi permită onor. d. Teodorescu a-i spune: a releva anume, în Adresa la Tron, numai respectarea gradaţiei salariilor corpului profesoral, cred că ar fi ceva nepotrivit. Toate legile trebuiesc respectate; dar, fară cu alte trebuinţe mai ideale ale învăţământului public, a accentua anume o chestie de leală, c accentul cel mai puţin de recomandat pentru profesori. (Aplauze.)

Din toate aceste consideranre cred ca alineatele Adresei, aşa cum sunt formulate de majoritatea delegărilor, fiindcă sc refer la proiectul de lege al instrucţiunii depus in Senat, por înlocui toate amendamentele propuse. (Aplauze.)

100

In privința bugetului cailor ferate pe anul 1891

(Ședințele Camerei de la 18 și 19 decemvrie 1890)

Din jimrn dt arătate la pag. *-iS Uri ir.* - p. 1 044) a introducerii istorice, la modificarea cabinetului G. Manu fin urnu demisionăm d-lui T G. Rosctri si a retragerii d-lui Pâucescu), autorul prezentei publicări este *atl-interim* însâicuiar si cu Ministerul 1 ucranlor Publice. Situația îl obEig–i si mai tie căreia discursuri si în această calitate (Jele dintâi sunt uimitoarele, ținute ui Cameră asupra bugLrului cailor (erate pe 1 *H')1.*

A. In discuția generală

/. Maiorescu, ministru de culte si ad intuim de lucrări publice. D-lor deputați, voi avea onoarea să răspund la observările fieure asupra acestui buget în ordinea iti caie s-au emis.

Onorabilul ci. Aslan s-a plâns intâi dc timpul prea scurtce e las.n d-lor deputați ca sa studieze raportul si bugetul însus. Cred ca imputarea aceasta, în ceea ce privește guvernul, e cu desăvârșire nedreaptă; nu e \ina noastră deloc.

Bugetul căilor ferate trebuie sa intre in aplicare - si voi avea onoarea a vă spune pentru ,e, deşi cea mai mare parte din d-voastre trebuie sa o sriti deja - trebuie sâ ituie in aplicare la 1 i;mn,iiie st. n.; prin urmai t, i tebuie sâ se supună, discuriunii si votului d-voastre înainte dc această dată.

Începe Camera la 15 noemvrie, discuția Adtesei a ținut până acum câteva zile. Dacă ati întreba pe orsice ministru din câți s-au strecurat pe aceste bănci, dacă îi place ca discuția Adresei să țină atâtea zile, încât să se răpească timpul pentru discuția altor lucrări mai practice si poate mai folositoare, cred că fiecaie ministru vă va răspunde: am preteti ca discuția Adresei să tină mai puțin timp. Dar aceasta atârnă de la d-voastre; si. fiindcă tine arât cât tine, noi ttebuie sâ ne supunem. A ne învinui însă pe noi de prea multul timp consacrar Adresei, ar fi din partea d-voastre ceva nedrept.

Nu e a noastră vina, ci a întregilor împrejurări parlamentare. Bugetul s-a depus la timp, aceasta o puteri cete guvernului; comisiunea bugetara a fost sesizată la timp, subconnsitinea bugetară de asemeni, iar urgenta sub care vi se prezentă acest buget provine din cauza începutului constituțional al deschiderii parlamentului, si în acelas timp de ia prelungirea, după obiceiurile noastre parlamentare, a discutiunii Adresei.

A doua observare sau imputare a onor, d, Aslan a fost că bugetul căilor leiate ar trebui să se ptezime ca o unitate cu bugetul centra!, sau cum se exprimă d-sa prmtr-o altă variantă de cuvinte, în universalitatea bugetului gcnei.il. Da, bugetul căilor ferate, ca parte specială din bugetul Ministerului Lucrărilor Puhlice, cate însă face parte din bugetul general al statului, ar fi hine să se prezente cu acesta împreună înglobat în totalitatea bugetului de venituri si cheltuieli ale statului.

Dar pentru aceasta s-ar cete ca sâ se poată prezenta bugetul drumuriloi dc fier atunci când se prezentă şi bugetul general al statului; adică pentru a fi terminat cu votarea la 1 aprilie, sau viceversa, ar trebui ca bugetul general al statului să înceapă a lucra la 1 ianuarie. Relațiile internaționale ale drumurilor noastre de fier. si sunt sigur că si d. Aslan voieşte sa le menținem si cbiar sa sporim raporturile noastre dc comunicație cu restul Fuiopci, nu ne permit inceperea bugetului căilor ferate la I aprilie, fiindcă comptablliratca la toate celelalte state

ni rari stâm in relaţii se încheie la sfârşitul luntri decerni rit, stil nou, ceea cc nc sileşte si pe noi ca sil tăcem, in privinţa aitnptabilităţii, tot asa; căci dacă ani tace altfel, să-mi permită d. Aslan a-i sptinc, că atunci am face tocmai ceea cc ne impura d-sa in alră parte, o administraţie chine/cască, adică ne-.un închide cu un zid chinezesc în contra celui lai te administram străine, cu caii este legată reţeaua noastră dc căi rcratc.

Prin urmare, aceasta imputare este asemenea nedreapta in ceea ce priveşte bugetul special al drumurilor de fier.

A tieia observare' bugetul acesta este fără mei o bază, nu se arată fondul, averea, mi se arată capitalul: când sc spune **JCI** că avem un beneficiu ncto de 12 milioane si atât, aceasta c;te o aparentă. " iluzwne; căci ar trebui să sc iimcbe, dm punctul dc vedere comercial, cât la sută produce fondul acestei întreprinderi, si atunci s-ar sedea ca tui produce nici S la suta, cum produc capitalurile noastre în mod legal, ci numai 2 la sură sau 2 şr jumătate

D-ior, din slabele mele cunoştinţe în această materie- iă mărturisesc că nu înţeleg deloc ce a voit sâ zică d. Aslan. Am înţeles cc zice *a* CU wiiii.ue.i sau universalnaica bugciiilui; dai chestia cu fondul sau capitalul vă mărturisesc că nu o înţeleg, sau poate nu o Înţelege d-sa.

Apoi s-a mai pomenit aceasta în i reun buget ca să se arate capitalul adm mistral ier?

Pâră îndoiala, aci se tace o conluzic intre buget si între bilanţul general; căci esre inadmisibil ca sâ sc ceară a sc arăta in bcgn invc]»t,iru\ averii genei,i)e. "Unde s-a mai văzui accasi.i.'

Dar să vă dau un exemplu; este un alt buget care vi st prezenta tu vcnitunle si cheltuielile sale, bugcrul Domeniilor. Ei bine. s-a pomenit vrcodat.i ca in acest buget să sc f.w inventarul averii domeniile?

D. ,V ('. *A:U'i* Mu m-ati înţeles şi vni fi silit s.i vorheiw-încâ o dată la articole.

D. T. Maiorescu. ministru ad interim li lucrările publice. Numai asa sc pot înţelege cele zise de d-voastră, şi fot asa cred că v-au înţeles loti câţi v-au asLultat. câ administraţia drumurilor de fier trebuie sâ-si facă inventarul londului său, şi totdeodată .sâ sc stie Lăi arc drept capital, cit o costa, cât se uzează, cât tlebuie sâ pună la O parte, adică inventar si bilanţ dc profit *si* pierderi. I oaie hune: dar *cc ,\n* a iace lucrurile acestea cu bugetul? Bugetul este un alt ordin dc idei- Despre inventat se înţelege ci ircbtne sâ fie stabilii, st pcmii; aceasta Onor. d, Aslan. dacă voieşte să vadă, sâ binevoiască sâ treacă pc la administraţia căilor ferate si se va laristacc. Acolo va vestea ce capital se administrează, va vedea câte milioane ne costă toată iotrepiinderea ca fond. va vedea ca ne costă mult răscumpâraiea drumului dc fier Cei navoda-Consiania; câ ne costă ioarte mult răscumpărarea liniei Strusherg: asemenea va vedea că iic-a cosi.it grozav dc mult si Ciawley[1]. si va vcdt.t atunci cari sunt raporturile veniturilor drumurilor de fier cu capitalul cometei .ii; dar acestea nu au a face cu hngetul Si prin urmare, să-mi permită onor. d. Aslan a declara acest al treilea punct iteacintisihii ca ohiect al discuţiei bugetului. I Aplauze.)

Să venim acum la al patrulea punct: *hi:aiuătde.* Vă ntâtrutnesc insă că onor. d. A.dan, după cc m-a descinajar dc la început prin conluzia intre bilanţ si buget, m-a descurajat si penti ii tot restul iilircfjărifoi d-sale. Nu nui stiu **CC** încredeie sâ am in competeni.i d-sale penrvu celelalte observati. I)-sa zice: Evaluările asa cum Ie late direcţia generala a căilor feiare ne un duce la o decepţie certă. Pentru ce? Pentru câ modul arătat aci de evaluare, acela adică de a se lua mijlocia st spoi ul nu de la un an la .tirul, ci de la doi ani, această mijlocie, acest mod nu esie sigur. 1). Aslan nc propunea sâ luăm numai cutare doua luni.

Apoi, d-le Aslan, în administrarea căilor feiare, unul din cele nlai eminente servicii este cel statistic; sutu lucrări de

[1] S" ciur-Asiin siaruic pentru l *r.wvU* ,

statistica voluminoase, pline de date, cari sunt de toată importanţa pentru cine ştie să Ic citească şi să le înţeleagă; aci este prima baza dc evaluare. Tocmai în rândurile cari le citaţi d-voastră pentru mica iuţeală, se arată că la acest proiect de evaluare, care a fost făcut în octomvrie, nu se ştia Încă sigur ce va da ocromvrie, noemvrie si decemvrie în privinţa traficului mărfurilor de mici iuţeală, adică dacă acele 23 milioane prevăzute ca evaluare din anul 1889, pentru anul 1890 vor fi atinse; căci pentru primele 9 luni venitul se arată scăzut; dar se argumentează aici că ultimele 3 luni ne vor aduce la cifra prevăzută. Acum d-voastrâ întrebaţi: Este sigur că cifra se ajunge în acele trei luni: Ei, vedeţi, astăzi vă pot răspunde, fiindcă au trecut cele 3 luni, si avem acum şi aceste date: cifra evaluată la aceste venituri s-a atins; evaluarea a fost foarte exactă, s-a îndeplinit prevederea aşa cum a fost arătată în buget.

Dacă prevederile direcţiei s-au îndeplinit exact, daţi-mi voie să zic că: *ceteris partbus,* trebuie să ne fncredem şi în evaluarea direcţiei generale pentru anul viitor la traficul de mică iuţeală.

D. N. C. *Aslan.* D-voastră o ştiţi,

T. Maiorescu, ministru ad murim de lucrări publice. Eu, după datele din trecur, cred că evaluarea, cum o face acum bugetul pentru mica iuţeală, sc va realiza; d-voastră însă ne-ari spus că aceste evaluări ne vor duce la o „decepţie certa". Vom vedea. Ne vom întâlni la aceeaş epocă a anului viitor, nu ştiu dacă eu ca ministru al lucrărilor publice, dar mai sigttt d-voastră ca deputat, şi atunci se va constata cine a avut dreptate.

A cincea observare a onor. d-lui Aslan: cum se poate ca, ctescând numărul kilometrilor căilor noastre de exploatate, să descrească venitul mijlociu al fiecărui kilometru?

Şi aci ne-aţi vorbit de lipsa unui plan unitar în construirea liniilor noi de drum de fier, de nechibzuita adăogire a unor linii cari - nefiind destul de productive - fac să scadă venitul mijlociu kilometric în detrimentul vechilor linii productive, si in solicitudinea d-voastrâ pentru această parte însemnată a

administraţiei publice aţi adâogat o părintească observare la adresa colegilor d-voastră din Cameră.

Toate bune şi frumoase; mă întreb numai ce au a face toate acestea la diseuţia bugetului pe anul 1891?

Când vom mai veni cu un ptoiect dc lege, d-voastră Camera, sau noi guvernul, ca sâ mai construim un crâmpei de drum de fier, atunci la discuţia generală veţi vorbi de această politică unitară pentru construirea căilor ferate: dar la bugetul acesta pentru 1891, care trebuie să se voteze până mâine, ce caută această discuţie? Ce fel, sâ nu trecem în buget veniturile fi cheltuielile liniilor a căror înfiinţare vă displace? Să nu ne ocupăm de traficul acelei administraţii?

Da, trebuie să-1 luăm, aşa bun, rău cum sc aflâ, pentru că este al nostru si noi exploatăm acea linie; iar observările d-voastră, foarte interesante, vor fi reeditate la un nou proiect penrru o nouă construire de drum de fier. (Aplauze.)

Acum sâ venim la faimoasa chestie a tarifelor, despre care regrer că d. Aslan a făcut numai nişte observări vagi. desi, desigur, a fost în deplina cunoştinţă de cauză, ca şi la celelalte imputări.

Imputarea că este numai un spirit strâmt de cancelarie, care domină în administrarea căilor ferate, că aici este, precum zicea d-sa, o administrare chinezeasca, cred că nici aceasta nu este meii rată.

De altminteri, vă mărturisesc, după cum v-am spus si când a fost vorba de administrarea scoalelor, că sunt foarte recunoscător când se aduc în Parlament cât se poate de multe observări asupra unei administraţii publice, şi aceasta pentru două motive: că e bine să se facă lumină publică asupra administraţiei generale, este unul din foloasele sistemului parlamentar; şi al doilea că astfel guvernul este mai lesne adus în poziţie sâ îndrepteze ceea ce este de îndreptat.

Trecând acum la chestia tarifelor, văd că onor. d. Aslan s-a ocupat în primul rând de tariful persoanelor cari călătoresc pe

drumurile noastre de fier. Dar tocmai aci s-a si introdus dc administraţia noastră o reforma curajoasa: reducerea însemnată a preţului biletelor pentru distante mai mari. Eu am avut ocazia sa lucrez un an de iile în consiliul de administraţie al căilor ferate, si, cu privire la direcţia generală, am primit în acest timp impresia îmbucurătoare că este acolo o atmosferă - cum zice francezul - embianta de idei de progies şi de curajoasa iniţiativă.

Reforma îndrăzneaţă, dar binefăcătoare a ministrului Baros din Ungaria cu marea reducere de preţuri prin tariful de zone, mai ales apropiate, fusese pregătită în publicitatea germană şi ptin cunoscutul autor Eduard tngel. încă de vro *2* ani şi jumătate, de când eiam coleg cu d. Alexandru Ştirbei, pe atunci ministru al lucrârdor publice, îi dasem o carte a lut Hngel asupra acestor reforme de tarif, introduse mai târziu de Baros, reforme al căror iniţiator se pretinde a fi Engel. Te acest Engel îl cunosc personal şi i-am comunicat şi reforma diferenţială introdusă de caile noastre ferate cu scăderea preţurilor in depărtare. Şi Engel, în ziarele din Germania, cu autoritatea-i recunoscură, a lăudat administraţia ciilot ferate tomâne câ a avut curajul să înceapă această reformă in tariful călătorilor, şi câ România este a doua tară în Eutopa care a dat dovadă de progres în această privinţa, pe când celelalte state erau încă în stagnatiunea vechilor tarife scumpe. Dar tot el zicea că nu este destul aceasta, ci câ trebuie sa ajungem la scăderea preturilor în zonele mai apropiate.

Cu aceste impresii am intrat acum un an in consiliul de administrarie al căilor ferate, st cel întâi cuvânt ce îl am spus d-lui DUL3 a fost despre reforma tarifelor de călători, şi am găsit pe d. Duca lucrând cu energie tocmai în acest sens; i-am găsir cu pregătiri pentru aceasta reformă; am aflat făcută O Ioane însemnată lucrare statistică, un volum gros imprimat, unde se făcuse relevarea amănunţită de câţi calatori au citculat din fiecare staţiune a ţârei la fiecare alta în decursul unui an, de unde se vede, de exemplu, îndată câţi călători au pornii, sâ zicem, dc la staţia Periş la fiecare altă staţie: la Ploieşti, Crivina, Buftea, Bucureşti, sau orunde. specificaţidu-se numărul calatorilor penrru fiecare în pane; toate acestea pentru a stabili o bază a mişcării în vederea unei noui reduceri a tarifelor.

Aşadar, departe de a fi aici un spirit de cancelarie sau un spirit de stagnaţiune chinezească, este, din contra, o mare preocupare a directorului pentru reducerea posibilă a tarifelor. Şi penttu **a** vă mai da o dovadă despre aceasta, am onoarea şi plăcerea a vă declara câ lucrările pregătitoare pentru noua reducere de pteţuri la biletele calatorilor pe zone apropiate sunt **aşa** de înaintare. încâi la 1 mai 1891 se va şi pune in practică. (Aplauze.)

Dar d. Duca are o calitate, or să o numim un defect; nu-i place să facă vorbă multă; de câte ori *ii* ziceam: dar mai armâ-re; mai spune; să mai publicăm ceva prin ziare. Lasă, răspundea; omul să facâ fără vorba, si apoi se va vedea cc face.

Nu am fi noi oare nedrepţi de a-i imputa, fără destulă cunoştinţă de cauză, tocmai acolo lipsă de iniţiativă unde o are. Sau lipsa de activitate ot de spirit general tocmai acolo unde e;

D. A/. C *Aslan.* Sunt fericit că-1 constat.

O. T. Maiorescu, ministru ad inieiim de lucrări publice. Ttec acum la tariful mărfurilor. Aşa vag zis, cum a zis onor. d. Aslan: Să se facă să prospere ramurile de activitate naţionala, industria noastiâ si mai ales cerealele prin politica de tarile a căilor noastre ferate, nu prea foloseşte mult la discuţia unui buget cu cifre precize. Căci chestia aceasta e o chestie specială şi mai grea. Am aci trei rapoarte ale direcţiei generale, le-am citit cu cea mai încordată atenţie; e întâi un raport de vro *44* coaie asupra situaţiei tarifelor, şi mai sunr două dc vro 80 pagine asupra greufăiilor particulare in funcţionaiea căilor noastre ferate şi asupra unor mijloace de remediare.

Ce nu-mi pare dreprîn critica d-voastră, d-le Aslan, e iarăş observarea că aci nu s-a făcut nimic. Nu este exact; din contra.

sau făcut multe reduceif de tarife: a început reducerea de tarife încă la 1879, si tocmai în privinţa cerealelor, deşi era administraţia străina pe atunci; şi la 1880 s-a făcut o altă şi mai mare reducere, luase sratul administraţia; la 1884 şi mai mare; la 1S85 încă una. aşa incât numai de la 1S84-1886 e o reducere mijlocie de 30 la sută asupra cerealelor; şt daci luăm în comparare sporirea numărului kilometrilor de căi ferate in exploatare, e de 40 la sută: aşa incât, pe când un vagon de cereale transportat pe distanţa mijlocie a acestor Transporturi, adică pe 160 kilometri, costala I8S2 suma de 89 şi jumătate lei. era la 1885 de 65 lei; vasăzică, o diferenţă în mai ieftin de 24 şi jumătate lei.

îndată ce studiaţi chestia aceasta mai amănunţit, rezultă, cel puţin aşa a rezultat pentru mine, că reducerile la tariful de cereale, tarifcu atât mai important cu cât totmează peste 50 la sură, peste [urnătate din toate transporturile noastre, nu se pot duce mai departe decât astăzi; fiindcă astăzi statul tomân este printre statele europene cari oferă cele mai ieftine preţuri pentru transportul cerealelor.

Dacă analizăm reducerile ce s-au făcut şi pe cari le-am arătat acum, vom vedea că acestea însemnează faţă cu preţul brut al unui vagon de grâu si cu variatiunea noastră de preţuri, cum este la Brăila intre 63-90 lei kila de grâu de exemplu, însemnează o reducere numai de I si jumătate la sută din pret. şi când am redus din preţul unei kile care la Brăila se vinde 90 lei, dat fie şi 63 lei, când am ledus 1 si jumătate la sută, adică diferenţa de numai I leu 20 bani la kilă, am adus venituhj) căilor Icraie în cifră exactă o pagubă de 2 51)0 000 lei pe an; şi fiindcă suntem administrafia statidui, aceste 2 500 000 pagubă pe an trebuie plătită tot din banii contribuabililor, şi atunci se naşte întrebarea: este mai bine pentru totalitatea contribuabililor să se piardă 2 500 000 lei pe an (căci aci revine chestia) ca sâ câştige transportatorul de cereale numai I leu 20 bani la kilă, sau trebuie să menţinem.

|,rjupâ experienţa făcută in celelalte state, acel minimum din > tarifce e astăzi şi sâ căutăm a economisi aceşti 1 leu si 20 bani din alte cheltuieli foarte mari pe cari le fac proprietarii transportatori de cereale cu această ocazie şi cari nu privesc tariful, nici transportul căilor ferate în genere:

Din acest raport, despre care vorbeam, se vede după câteva note de cheltuieli efective la transportul cerealelor la Brăila, câ pe când intr-un caz cheltuiala de transport a 3 vagoane pe calea ferată a fost de 292 lei, celelalte cheltuieli, adică: cheltuieli de predare, telegrame, comision, măsurat, transportul de la gară ia magazie sau la vapor, se ridică la peste 292 lei; căci totalul cheltuielilor ajunge la 650.

Analog e intr-un alt caz normal, despre cate am asemenea aici nota originală a cheltuielilor făcute de proprietarul transportator de cereale.

De ce transportatorii stăruiesc mereu pentru reducerea cheltuielilor la partea mai mică a lor. la tariful nostru, si nu pun aceeaş stăruinţă pentru reducere ia partea niai ntarc: la curtagiu, comisioane, mai ales la transporturile de la gară la magazie sau U vapoare? Aici ar ti o adevărată înlesnire de inrrodus.

Dar se înţelege câ nici căile ferate nu pot tămânea înapoi cu înlesnirile de introdus, şi sunt pregătite măsurile şi vi se vor cere mijloacele pentru o întreagă serie de îmbunătăţiri pe chiar anul viitor 1891- Cea mai acută şi mai extraordinară concentrare a transportului cerealelor este la Brăila; căci concutenţa acestui transport in genere e în 3 punere: începe a fi mai pronunţată la Corabia, mai tare la Galaţi, dar extraordinar de mare la Brăila, aşa de mare incât raportul de care vă vnrbesc ne arată câ în 1890, într-o singură lună, august, se transportă numai in Brăila atâtea vagoane cât nu se transporta in sease luni anterioare in tot restul tatei. La Brăila dar este această aglomeraţiune in transportul cerealelor, la Galaţi c in al treilea rând. El bine, administraţia căilor noastre ferate, deloc chineză, ci foarre activă, propune ca o

înlesnire si pentru manipulare şi pentru iuţeală şi pentru scutirea de oarecari cheltuieli, să se facă în prima linie gară de triagiu pentru Brăila şi Galaţi. Pe cât am putut înţelege din explicările date de d. Duca, gara de triagiu e aşa organizată încât vagoanele mecaniceşte, de la sine, după cum sunt mai greie sau mai uşoare cu saci sau numai vracuri, să se aleagă unele de altele şi să se mişte mai departe pe liniile corespondente. în legătură cu aceasta se vor transforma 2 000 vagoane de transport în vracuri. Nu uitaţi că la 1891 vor începe a funcţiona docurile din Galaţi şi Brăila.

Se mai propune, ca altă Înlesnire, Transformarea gărilor Tecuci si Adjud, şi înfiinţarea încă a mai multor halte, poate şi mai costisitoarea schimbare a lor în staţii.

Daca veţi vota aceste propuneţi, cifra totală pentru toate îmbunătăţirile menţionate şi altele asemenea se urcă la 9 milioane, a căror anuitate însă se acoperă parte prin o reducere corespondentă de cheltuieli.

Si fată cu asemenea cereri ziceam câ o discuţie, fie cât de aspră, asupra administraţiei publice ne este bine-venită, fiindcă se lămuresc ideile şi se pregăteşte terenul de înţelegere pentru măsurile de îndreptare ce sc pot propune.

Vasâzică, această serie de ameliorări este în lucrare, şi este atâta evidentă activitate in administraţia căilor ferate într-aceista, încât, d-lor, în contra tutulor criticelor cari au deşteptat atenţia, este o chestie de dreptate ca să sc recunoască sforţările făcute dc direcţia generala, ţinându-se seamă şi de timpul scurt în care lucrează şi care i-a permis totuş a aduce rezultate de cari ne putem felicita. Cred câ cu aceste observaţii pot termina răspunsul la cele spuse de d. Aslan.

Timpul este toatte înaintat şi sunt silit să mă mărginesc astăzi în puţine cuvinte asupra celor zise de onor. d. Caton Leca. cu atât mai mult cu cât o parte a discursului d-sale era numai o critică mai generală, cum îmi permit sâ zic: fără suficientă cunoşrinţâ de cauză; căci unde s-au arins anume

puncte, d-voastră averi mijloace să le cunoaşteţi si atunci trebuie să se ceară exactitate.

De exemplu; Citaţi aprinderea de axe ca un pericol care creşte sub administraţia actuală. Contrariul este adevărat. Iată cifrele exacte (relevarea statistică se face în această materie pe numătul de aprinderi de fusuri pe 1 milion de osii kilometrice în raport cu parcursul kilometric):

în anul 1887 aprinderile de fusuri au fost de *4},* în 1888 de 45, în 1889 de 29. în 1890 de 12. Vasăzicâ, tocmai aici este o foarte simţitoare indreprare.

Iar dacă se vorbeşte de o teformă generală a legii căilor ferate şi a întregului sistem de exploatare, cred că este mai prudent să aşteptăm în această privinţă terminarea si punerea în exploatare a podului de peste Dunăre. Acesta are sâ ne deschidă direct calea spre mare, acolo este răsuflarea noastră. Şi când vom vedea cum merge circulaţia în urma acestui mare eveniment, atunci va ft momentul venit ca să ne gândim la o reformă a legii drumurilot de fier române.

Atât cât s-a făcut, ca lucru pentru prima oară inrrodus la noi de abia de 10 ani, s-a făcur relativ bine, cu toată neexpc-rienţa noastră la începui; ceea ce însă nu ar fi bine, este ca acum, în urma experienţelor ce am făcut, sâ comitem greşeli prin aşa numite teforme generale pripite.

fi. în discuţia pe articole

Deputatul M. Tzoni propune un amandament la capitolul veniturilor, prin care cere reducerea evaluării la traficul călătorilor. în contra lui observa:

T. Maiorescu, ministru al instrucţiunii publice si ad interim la lucrările publice. Nu voi reintra in discuţia generală, care este închisa; mă voi mărgini numai la observările făcute de d. Tzoni asupra capitolului in chestie.

După informațiile ce le-am primit si după expunerea de motive, cred ci amendamentul acesta nu-s arc locul, ii vă rog să binevoiți a vota evaluarea de venit la capitolul dc calatori aşa cum este făcut in proiectul de buget. De câte ori se introduce)a o rețea veche de cale ferată un număr de kilometri noi, construite pe o linie laterală, pani se deprinde un marc curent de călători cu linia din nou deschisă, raportul câştigului kilometric esie mai mic pentru linia cea nouă decât pentru cele din vechime stabilite şi obişnuite călătorilor.

Această diminuare a venitului kilometric pentru linia cea nouă. comparată cu alte linii mai mari vechi şi obicinuite de public, se traduce si prin diminuarea totală a venitului kilometric mijlociu. De aceea, dacă binevoiți a revedea la pag. 4 a proiectului de buget această arătare comparativă penttu diferiți ani, veți remarca, de e>., că la] 885, când aveam 1354 kilometri în exploatare, venitul kilometric mijlociu de Ia traficul călătorilor era de 5WM, ți la 1886. când am adaogat de-abia 50 kilometri, a rămas venitul kilometric mijlociu cam acelaş. Îndată ce la 188' s-a adăogat deodată 500 kilometri linii noue, se înțelege ci aceste linii noue n-au putut fi de îndată bine unli'iâte la mişcarea publicului, ii de aceea scade venitul kilometric mijlociu la 5096.

Dar evident, d-lor deputați, că poate veni un moment unde si se aşeze acest raport inrr-un mod mai normal, adică să vie sâ se stabilească curentul obişnuit al călătorilor şi să înceapă atunci pentru liniile cele noue acea mişcare ascendentă, care se observi de altminteri pentru liniile celelalte. întrebarea esre dacă putem prevedea cu oarecare siguranță că acest moment a ajuns acum pentru liniile astăzi existente, cari ar fi acum destul de vechi pentru a aştepta de la ele creşterea normali anuală a traficului călătorilor.

Direcția generală are convingerea că acest momcni este ajuns incâ în 1887, la sfârşitul acelui an. Ceea ce turbură la primul moment înțelegerea acestei ascendente normale în

tabela de la pag. 4, este coborârea cifrei venitului mijlociu de (a anii 1888 ți 1889. însă aici trebuie si vi aduceți aminte că a intervenit deodată luaiea sub administrarea statului nostru a liniei l.emberg-Cernâuti-Iasi, partea din tara noastră, adică: Roman, laşi, Boroşani, Suceava, Ițcani, unde prin administrația noastră s-a modificat modul vechi de exploatare.

Cu această rezervă, după convingerea direcției căilor (erate, mişcarea ascendentă a acestui venit a început încă de la 1887, si pe ea s-a întemeiat direcția în evaluarea venitului călătorilor pe 1891.

La observarea ce o făcea d. Tzoni - dacă am auzit-o bine — în raport cu sporirea numărului persoanelor de la 1888 si 1889, cred că proporționalitatea stabilită acolo nu se poate lua drepr bază sigură. Căci la 1889 si 1888 numărul biletelor vândute nu corespunde exact cu numărul călătorilor, fiindcă un călător poate să aibă mai multe bilete; aşa de exemplu: de la stațiunea Iaşi până la Piatra un călător trebuia să ia două bilete, asa încât dacă faci calculul călătorilor după numărul biletelor, şi nu poți face altfel statistică, ai un număr de călători prea mare; fiind însă că de la iflQO s-a luat masuri ca tutmarol biletelor să corespundă cu acela al călătorilor, dândti-sc bilete directe pentru toate stațiile, numai de ia această epocă putem calcula exact numărul călătorilor după numărul biletelor în ceea ce priveşte venitul căilor ferate diji aceasta parte a exploatării lor.

Revenind la argumentul tras de aci, dacă admitem că începutul în linia ascendentă este deja stabilit, este şi proporționalitatea sporului normal admisibila pe 1891, fiindcă în anul acesta nu se vor introduce decât prea puțini kilometri de linii noue; de-abia 32 kilometri Vaslui-Iasi şi Lăculete. De aceea credem întemeiată evaluarea aşa cum este făcută si vă rog î-o primiți.

D. ValeriAn Ur.sianu, pe arunci membru al opoziției liberale din Cameră, viirhesre despre nesiguranța căilor

noastre teraie şi despre neonestitatea funcţionarilor, iar d. Milliad Tzoni propune iar un ameiidamrni pentru scăderea venitului evaluat din rraficul de mică iuţeală. Acestora le răspunde:

T. Maiorescu, ministru aii-interim al lucrărilor publice. D-lor deputaţi, cele zise de onor. d. Valerian (Jrseanu intră în discuţia generala, şi. ca om disciplinat, vă rog sâ-mi permiteţi a nu atinge deloc această pane, ci a mă margini iarăş numai la ceea ce e relativ la capitolul in chestie.

în această privinţă onor. d. Urseanu. pe lângă măsurile admise în genere de noi, leclamă altele cari să asigure şi mai mult proprietatea şi în acelaş timp siguranţa persoanelor şi a mărfurilor.

Voi să relev însă mai întâi vorha de incorectitudine a hincţionarilor.

Onor. d. Urseanu c înstis un om prea cumpătat în modul d-sale de a cugeta pentru a nu admite ca justă umiatoarea observare:

Administraţia drumurilor de fier are un număr de 12 000 funcţionari. Nu vă puteri aştepta ca într-un număr atât de mare de funcţionari să nu fie pe ici, pe colea, unele abateri, fie şi grave, şi nu cred câ penrru necorecrirudinea câtorva funcţionari inferiori sâ se facă responsabilă direcţia întreagă.

Auioriiatea superioara nu poate decât să ia toate masurile de pedepsire, şi este destul sâ ştiţi că în capul acestei administtaţii generale se afla. d. Duca şi d. Miclescu, iar în consiliul de administraţie se află d. Alexandru Ştirbei ca prezident şi generalul Berendei ca viceprezident pentru ca să fiţi convinşi câ corectitudinea şi onestitatea domnesc în autoritateasuperioarăa acestei administraţii publice.

In ceea ce priveşte siguranţa călătorilor, a mărfurilor şi a materialului, este o fericire că nu s-a întâmplat mai multe accidente decât s-au întâmplat cu agletnerarea enoinia de 90 000 trenuri pe an şi cu atâtea creări de linii noi, pentru cari

atunci când s-au creat nu s-a prevăzut şi cele necesare pentru exploatarea lor convenabilă. Cât pentru pagubele suferite de direcţia drumurilor de fier din accidente, ele nu se ridică decât la cifra de ceva peste 120 000 lei, în tot decursul anului 1890.

£>. V. Urseanu. Apoi numai vagoanele sparte in staţiunea de la Galbeni se ridică la *o* sumă mai mare decât aceasta.

T. Maiorescu, ministrul lucrărilor publice. Nu este exact. Din constatarea amănunţită a tutulor, dar absolut tutulor pagubelor izvorâte din aceasta cauză în întregul an 1890. rezultă cifra *totali* de 120.827 lei, în ca/e sunt trecute şi micile stricăciuni de câte 2 lei, 3 lei 75 bani, 5 lei etc. Accidente cu pagube mai mari s-au întâmplat patru în acest an; cea mai însemnară pagubă a fost cea de la Galbeni, din septemvrie; cifra ei exâcră este de 31 748 Iei, 87 bani, iar nu sute de mii, precum s-a exagerat.

Dai este firesc lucru că trebuiesc mereu luate măsuri pentru siguranţa tot mai marea calatorilor şi a materialului Cauza de căpetenie a accidentelor este reaua funcţionarea acarilor, fie din negligenţâ, fie din prea mare obosire a lor. Aici trebuie făcuta îndreptarea şi aici o şi propune direcţia generală a căilor noastre ferate. Este vorba de a se introduce un mecanism care *si* funcţioneze de la sine, şi care sâ funcţioneze în asa mod încât accidentele sâ fie pe cât se poate evitate. Astfel închiderea si deschiderea liniilor, raiurilor, sâ fie scoasă din lucrarea personală, individuală a acarilor şi sâ fie înlocuită printr-un mecanism cunoscut în alte ţâri, pe care l-aţi văzut poate mulţi din d-voastră în acele pavilioane cu multe ferestre, de unde se dirige prin electricitate mecanismul acelor cu cea mai mare siguranţă posibilă. Această lucrare dc introdus este în toate detaiunle ei pregătiră, şi în decursul lunei ianuarie vi se va prezenta pentru aceasta cererea de credit; în acel credit iota! de *9* milioane, despic care vă vorbeam ieri cu ocazia înlesnirilor la transportul cerealelor. Creditul special pentru acest nou mecanism al acelor se urcă, din nefericire, la suma de

trei milioane, dar care, dacă o veţi vota în ianuarie, va *ti* întrebuinţată asa încât p i n i iii iunie accisiâ îmbunătăţire reală, ace.«iă măsură de siguranţa si fie pusă în lucrare pe o mare parte a liniilor.

Vin acum la amendamentul d-lui Tzoni. D-sa propune o cifră mai scăzuta de prevedere pentru venitul din traficul de mici iuţeală, găsind evaluarea din proiectul de buget exagerată pentru anul 18VI.

D-lor, la 1888 a intrat în funcţie actuala direcţie generală a căilor ferate. D. Duca ştiţi ci lucrează de-abia de la aprilie 1888 ca director general; trebuie să comptăm pe experienţa d-sale câştigată de atunci încoace, la 1888 era o recoltă excepţional de bună, şi era firesc lucru ca să se deschidă o perspectivă trandafirie asupra veniturilor de mică iuţeală, în urma acestui belşug care era atunci. La 1889 a fost o recoltă sub mediocru; U 18'M traficul a avut un venii, în prima jumătate a anului, care era sub mediocru din cauza recoltei trecute, şi pentru ceailaltă jumătate de an o recoltă care era bună de mijloc în unele locuri, în altele puţin buni pentru unele specii de fructe si foarte buni pentru altele; este o recoltă dar ceva pene mijlocie poate, sau chiar mijlocie. Se poate dar admite că tocmai traficul anului 1890 este. pentru mica iuţeală, care trage peste jumătate din venitul său din transportul recoltei, un punct de plecare ncmerit pentru stabilirea solidă a unei evaluări.

Căci *d.* Tzoni nu a ţinut seamă în evaluarea d-sale de un alt clement, care începe a-şi arăta importanta lui pentru traficid nostru, şi dar trebuie admis la evaluare.

Cu toată mediocritatea recoltei din anul trecut şi cu toată mijLucia tecoltei din acţst An, ţatvtnAtea ptiMluctelor transportate, mai ales la Brăila, Galaţi şi Corabia, a fost asa de mare, de excepţional mare, încât nu rămâne decar următoarea explicaţie: cultura extensivă a pământului arabil s-a sporit la noi în ţară în mod simţitor, poate prin faptul câs-a SCDS in vânzare

prin parcelare încetul cu încetul domenii de ale statului, si astfel mutica agricoli individuală a devenit mai productivă.

Acest nou factor al extensiei este un factor de care trebuie să ţinem seamă în evaluarea traficului ca spor de venit.

Pe aceste considerente vă rog să binevoiţi a adopta capitolul aşa cum este propus.

Mai *{i£* la discuţia fie capitole J<i. loan Lahovari si C. Ressu câteva observaţi, al căror obiect se poate intelcge din următorul răspuns ce-] dă

T. MaioitKU. ministru ad interim In livrările publice. Observarea d-lui I. Lahovari este bine-venită, şi dorim şi noi ca să se atragă atenţia cât mai multora asupra acestor cazuri pentru ca şi justiţia si devină mai severă.

Administraţia denunţă parchetului, parchetul or nu urmăreşte, or, dacă urmăreşte, adeseori judecătorul de instrucţie sau tribunalul achită. In. orce caz. acţiunea fiind în mâna justiţiei, se sustrage de la influenta direcţiei căilor ferate,

în ceea ce priveşte interesaniele observări ale onor. d-îui Ressu, noi vom căuta să profităm de ele. Recunosc că d-sa, ca primar al oraşului Galaţi, foarte bine a făcut de s-a ocupat de această chestie: si când s-ar ocupa toţi primarii de asemenea, poate că uncie inconveniente, cari există astăzi, s-at evita.

Este un fel de tristeţi ce-1 coprinde pe cel ce vede U noi în tară o aţa mare lipsă a spiritului de iniţiativă privată. Prea putini oameni se gândesc a-si caută ei inşii a/uroru) acolo unde pot şi ar trebui să o facă, fie prin propria activitate mai bine chibzuiră, fie prin asociare cu alţi oameni privaţi. Aceasta este baza acelui preţios spirir de independentă pe care englezii 5) numesc «self-govemnienr" şi care este un fundament al libertăţii civice, De exemplu, tocmai la Galaţi în deosebire de Brăila.

Când s-a făcut calea ferată si a fosr să se e\propriezr rerenul pentru gara dc la Brăila, administraţia drumurilor de fier a voit

să plătească acel teren, însă primarul de Brăila de pe atunci a zis: nu ne daţi banii ce ni se cuvin penrru terenul expropriat, ci suma aceasta întrebuinţaţi-o spre a ne face liniile la magaziile de producte. Foarte cuminte şi de mare folos pentru înflorirea crescândă a comerţului din Brăila. Aceeas propunere a făcut-o apoi de la sine administraţia căilor ferate Galaţilor, zicând şi acestui oraş: nu lua banii ce ţi se cuvin pentru exproprieri, căci vă facem şi aci, cum am făcut la Brăila, linii la magazii acolo unde vă convine. Dar Galaţii au refuzat, n-au înţeles importanta acestui fapt penttu mişcarea lor comercială, şi acum au rămas înapoi pe lângă Brăila.

în ceea ce priveşte politica de tarife a căilor ferate faţă cu navigaţia pc Dunăre, nu ştiu dacă observările d-lui Ressu vor fi aprobate de toţi. Chestia poate fi foarte controversată. E evident că asrâzi căile ferate susţin tarife de concurenţă contra navigaţiei dunărene, ieftinesc transportul pe linia lungă Vârciorova-Craiova-Bucureşti-Galaţi şi-l scumpesc pe linia scurtă Giurgiu-Bucureşti.

Dar totuş intră prin porturile Galaţi şi Brăila mai multă marfă pe apă, pe cât mi se spune, decât prin frontierele noastre pe uscat. Inconvenientul cu înapoiarea atâtor vagoane goale, cari au sosit încărcate cu cereale la Brăila si Galaţi tot ar rămânea. Toată concurenţa cu tarifele căilor noastre ferate este îndreptată în contra navigaţiunii străine pe Dunăre, şi nu cred că va fi bine sâ se schimbe aceasrâ politică, afară numai când vom avea navigaţia naţională pe Dunăre.

101

ta contra amânării proiectului dc modificare a legii învăţământului

(Şedinţa Senatului de la 16 ianuarie 1891)

La reînceperea şedinţelor parlamenrare dupâ vacanţa Anului N<iu 1891, când trebuia să vie la ordinea zilei a Senatului proiectul de modificare parţiala a legii învăţământului public, Mitropolitul Primat (Iosif Gheorghian) cere amânarea lui, pentru a lua mai inlii în discuţie legea fixării parohiilor, care ar sta în legătură cu parrea privitoare la seminarii din legea şcolara. Asupra acestei propuneri observă:

Ministrul de culte şi instrucţiune publică, T, Maiorescu. D-lor senatori, înţeleg foarte bine preocuparea înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Primat; era şi datoria 1. P. S. S. de a avea mai intâi de toate grija pentru legea regularii parohiilor; însă mărturisesc că nu văd bine în ce legătură stau aceste două proiecte de legi, încât unul sâ fie amânat pentru celălalt.

Proiectul de lege relativ la regularea parohiilor, în ceea ce priveşte numărul parohiilor şi al preoţilor viitori, aşa cum a fost hotărât de S-tul Sinod, lucru care este în atribuţia sa, a păstrat şi a trebuit sâ păstreze cele hotărâte de S-tul Sinod. Regularea parohiilor, ca parre eclesiasticâ, vă priveşte şi rămâne asa cum ari hotărât.

Ceea ce este supus Camerei acum este partea materială, întreținerea acelui număr de cler care 1-ati fixat la paroliii; şi fiindcă era vorba în prima linie de o chestie bugetară, era necesar ca acest proiect de lege si meargă întâi la Cameră. Când este vorba de legea instrucțiunii publice, fiindcă in Senat, după Constituție, sunt reprezentanții celor două universități, este dar anume prevăzută reprezentarea învițământului ad-hoc, a fost o chestie şt de convenienţă si de bună discutare a proiectului ca si-1 aduc întâi la Senat. Vasâzică, unul trebuia să fie adus în prima linie la Cameră, celălalt era convenabil si fie adus în prima linie la Senat.

In ce legături s-ar putea aduce discutarea acestui proiect de lege cu chestia regularii parohiilor? Cifra o ştiţi, este cifra preoţilor de cari au trebuinţă parohiile, aceea cum aţi regulat-o; prin urmare, dacă salariile acestor preoţi vor fi aşa sau altfel regulate la Cameră, aceasta nu are a Face cu chestia seminațiilor; cifra stiind-o, ştiţi de mai nainte de ce număr de senii narii, de ce aparat de pregătire a viitorilor preoţi aveţi trebuinţă.

Din acest punct de vedere cred că nu este necesar sa se amâne legea instrucţiunii publice şi că toate preocupările, de altminteri legitime, ale Mitropolitul»: Primat vor putea să fie cu desăvârşire si îngrijite >i respectate înnăuutrul dezbaterilor acestei legi.

Episcopul Dunării de *Jos* (Parteme) susţine propunerea de amjiuie a Mitropolitului l'rimat ji adăugă ca nou argument, că în proiectul ocoalelor s-ar fi suprimând seminariile bi-sericeşti. In contra acestui argument întâmpini:

Ministrul cullthr >i instrucţiunii publice, f. Mjiorest.it. D-lor senatori, si după explicaţiile .Prea Sfinţiei Sale Episcopului Dunării-de-Jos mărturisesc că rot nu înţeleg în *ce*

legătură se pune legea parohiilor cu legea învăţământului public.

P. S. Sa Episcopul v-a spus: noi ştim care c cifra anuală a candidaţilor de preoţie de cate avem trebuinţă, fiindcă numărul parohilor, aşa cum e fixat de Sinod si cum e păstrat şî în proiectul de lege, fiind ştiut, se găseşte analogia trebuinţei inutile. Apoi aceasta stiind-o, puteţi dezbate in deplină cunoştinţă de cauză chestia seminariilor, căci atât vă trebuie din acea lege de ştiut, şi acest punct nu e atins de nimeni. L-ati ? hotifit d-voastre, hotărât rămâne. Dar P S. Sa Episcopul, fără I a intra în lege, caută a introduce din capul locului o dificultate cate nu este, cred, întemeiată.

Seminariile nu sunt suprimare prin acest proiect de lege, după cum pretinde P. S. Sa, $i tiu cred că ar fi vreun rn.inisr.iu român care să vie să suprime seminariîle. Aceasta nu se poate.

Ati citit proiectul guvernului, art. 223, şi aci în proiect vedeţi cuvintele însemnate: *comisiunea nu modifică.* Rămâne dar legea vechii, care zice: ,,Vor fi două grade de seminariî pentru biserica ortodoxa".

Acele de gradul întâi...

(Citeşte pană Ia „seapte clase".)

Aşa este? E nemodificat?

P. S. Sa Episcopul Dunărti-de-[os. Da.

D. miniştrii al cultelor şi instrucţiunii publice. Apoi aceasta însemnează suprimarea seminariilor? Când dar se păstrează în lege câ vor fi aceleaşi seminalii, aceasta însemnează că se suprima sem măriile?! (Aplauie.)

Evident că nu. Dar ce s-a suprimai din legea vechia? Si dati-mi voie să zic. ca şi aci iar *nu* înţeleg de ce ati pus-o aceasta în legătură cu amânarea în favoarea proiectului de lege al parohiilor, fiindcă si în acel proiect de lege am prevăzut suprimarea acelui articol. S-a suprimat acel articol din vechea lege care făcea Aligator de a menţine cârt *un* seminar în fiecare eparhie episcopală. Vrea să ?ici, în lege era prevzut: ..trebuie

numaidecât sâ fie **8** seminarii". E necesar a se fixa ca să fie **8** seminarii numaidecât? Aceasta am propus ca să se înlăture şi să rămâe la chibzuinţă Camerei şi a Senatului, să rămâe la necesităţile împrejurărilor, câte să fie.

Poate să fie un moment unde să fie trebuinţă de 10, dacă ar fi lipsă de preoţi.

Dar poaie să fie momentul unde să nu fie trebuinţă de **8** seminarii, dacă e o aşa pletoră de preoţi, încât sâ nască un proletariat de popime prin sate.

In orce caz, d-lor senatori, acesta a fost punctul de vedere în proiect. Asupra acestei chestii ne vom lămuri prin dezbaterile de aici. Primul cuvânt îl vor avea P. Sfinţii prelaţi în materie, se înţelege; vom zice şi noi şi d-voastrâ, domnilor senatori, tot ce ştim în aceasta privinţă. Şi dacă veţi crede şi veţi hotărî că nu e bine sâ fie redusă cifra şi că trebuie să fie tot **8** seminarii, veţi menţine acel vechiu art. Pentru aceasta n-are să fie mare greutate în discuţie.

Prin urmare, nu este necesitate ca sâ se amâne discutarea legii scoalelor pentru legea parohiilor.

De altminteri, vă pot asigura că legea fixării parohiilor s-a luat în discuţia secţiunilor Camerei, că prin trei secţiuni a rrecut şi poate că în cursul acestei săptămâni va trece si prin celelalte şi va veni cât de curând în discuţia publică a Camerei. z\sa încât poate veţi găsi si d-voastră un moment libet, Întrerupând chiar legea instrucţiunii, să luaţi în cercetate legea parohiilor în timp foarte scurt.

Vă rog dar sâ nu amânaţi discuţia proiectului de lege pentru instrucţiunea publică.

D. vicepreşedinte, C. I. Budişteanu. In urma explicaţiilor d-lui ministru, mă cred dator să întreb pe P. S. Sa Episcopul Dunărei-de-Jos dacă mai menţine propunerea de amânare?

/'. S. Sa Episcopul Dunărci-dr-ios. O menţin.

D. vicepreşedinte. Atunci voi pune-o la vot.

Voci. Cu bile.

- Constatându-se că sunt 10 d-ni senatori cari cer votul cu bile, se procede la votarea cu bile a propunerii de amânare.

D. vicepreşedinte, C. I. Budişteanu. Rezultatul votului este:

Votanţi	65
Majoritate regulamentară	32
Penttu amânare	23
Contra amânârei	42

Prin urmare, propunerea de amânare a legii instrucţiunii s-a respins.

102

Asupra drumului de fier Galaţi-Bârlad.
Contra cheltuelelor cerute filrâ studii prealabile[1]

(Şedinţa Camerei de La 21 ianuarie 1891)

Demisionam! prezident al Camerei, Lascar Catargi, cerc deodată Camerei să pue la ordinea zilei o lege din inițiativă parlamentară, votată dc Senat în 1889, prin care „se încuviințează construirea unei linii de cale ferată, care sâ lege Galaţii cu Bârladul", La aceasta întâmpină

T. Maiorescu. ministru ad-interim ai lucrărilor publice. D-lor deputaţi, când era să fie pusă la ordinea zilei a Camerei legea, despre care vorbeşte onor. d. Lascar Catargi, predecesorul meu în Ministerul Lucrărilor Publice v-a rugat să aşteptaţi studiile prealabile pentru ca să puteţi sti cât va costa această linie; căci fără studiu făcut pe teren nu se poate fixa nici o cifră preciza. Atunci aţi votat o cifră de 8.10 000 lei pentru diferite studii de căi ferate proiectate, între cari a fost si studiarea liniei propuse Galaţi-Bârlad,

Când am intrat in interimatul lucrărilor publice, a fost de datoria mea să mă ocup de chestiile pendente acolo, între aceste am găsit o adresă a prefectului de Galaţi, la care era alârurată o încheere a consiliului judeţean de Covurlui, care

[1] Vezi mai jus si discursimlc 103 şi 107,

îşi exprima din nou dorinţa ca sâ se hotărască începerea acelei căi ferate. Nu ştiam câ are să vie întrebarea d-lui Lascar Catargi astăzi, dar din întâmplare îmi aduc exact aminte că am primit acea cerere la 28 decemvrie şi am pus la 3 ianuarie rezoluţia, ca unediat ce vă permite timpul (căci în momentul de faţă materialiceşte nu se pot începe studiile) sâ se facă studiile, la cari este obligat ministerul prin votul Camerei şi prin votarea acelei cifre.

Vasăzică, lucrările din partea ministerului sunt îndeplinite, şi în primul moment, în care temperatura, starea atmosferică vor permite, studiile vor fi făcute. Cum ştiţi, asemenea studii vor reclama 2 luni sau 3, şi lucrările prealabile odată tăcute, vom şti care traseu va fi mai nemetit şi ce va costa, şi atunci, onor. Cameră poate în cunoştinţă de cauză să hotărască, dacă este bine sau nu sâ se voteze o lege definitivă pentru această linie.

Intervine în dezbateri d. C. Rohescu şi cere de la guvern declarări france, zicând că „amânarea pentru (acere de studii echivalează cu un refuz absolut". Apoi mai vorbeşte Lascar Catargi si sfârşeşte cuvintele: „Gâlâţenii au început a pierde răbdarea, a ajuns cumul la iss". - Acestora le răspunde din nou

T. Maiorescu, ministru ad-interim al lucrărilor publice. Sunt foarte scusibd la apelul ce onor. d. Robescu a făcut la francheţa si lealitatea declaraţiilor noastre, şi cred câ n-am trebuinţă de multe argumente pentru a-l convinge că din parte-mi i-am răspuns şi-i voi răspunde cu cea mai deplină francheţa. Sunt de prea puţin timp în acest minister pentru a avea planuri întinse, necum planuri ascunse pentru căile ferate.

Interpelarea d-voastră n-ati anunţat-o de mai nainte. ati tăcut-o chiar acum, şi neputând dar sâ întreb pe colegul meu d. Marghiloman pentru ce n-a iăcut studiile în vara trecută,

am răspuns din partea mea, că îndată ce am fost ocupat de această chestie, am însărcinat pe d. Ene, aci prezent (căci d-sa este şeful secţiei lucrărilor noue si a studiilor), şi anume la 3 ianuarie, ca să facă studiile imediat ce va fi timpul favorabil. - Dar acum vine ceailaltâ chestie: de ce studiile să fie făcute şi de ce nu s-ar putea vota fără studii? Să-mi permită onor. d. L. Catargi, înainte de a răspunde la aceasta foarte franc, foarte constituţional franc, să răspund la ceailaltă imputare a d-sale, că de ce în decursul verei trecute nu s-au *făcut* lucrările? Apoi, d-le Catargi, d-voastră aţi fost ministru-prezident în decursul verei de la martie până în noemvrie 1889; de ce n-aţi făcut nimic cu studiile în acest timp?

D. L. Catargi. Pentru că legea nu era la ordinea zilei.

'/. Maiorescu. Dar de ce n-aţi pus-o? Dar s-a schimbat situaţia Galaţilor de un an de zile în privinţa acestei chestii, casă ne imputaţi noade ce n-am făcut studiile în 1890? Pentru moment nu vă pot răspunde de ce d. Marghiloman n-a făcut aceste studii; cauza însă cred că trebuie să fi fost or îmbulzeala cu alte lucrări or lipsa de ingineri - lipsă, care trebuie să fi fost aşa de mare încât nici chiar d-voastră, care vă interesaţi acum aşa de rare de această linie, n-aţi putut face nimic, deşi aveaţi toată autoritatea ca s-o faceţi, fiind d-voastră ministru-prezident. Nu vă trebuia o anume lege, dacă aţi fi fost decişi să faceţi ceva. Pentru studii prealabile, pentru a fixa un traseu de cale ferată, aveaţi totdeauna ordinea zilei cea generală a situaţiei Ministerului Lucrărilor Publice.

S-a mai zis că s-au votar o sumă de linii fără studii prealabile. Foarte franc, onor. domnule Robescu, constituţional franc răspund că *rău s-a făcut,* dacă s-a fâcur astfel. Aceasta e convingerea mea constituţională, şi vreau să vă dau o dovadă că după această convingere urmez, în ceea ce priveşte neînsemnata mea persoană, şi în alte chestii, şi daţi-mi voie să vă aduc un exemplu dintr-un alt resort, care îmi esre mie mai cunoscut, din resortul instrucţiunii publice. Este un lucru, la care cu

T

personal ţiu mult: terminarea bisericilor Curţii de Argeş, Trei-Ierarchi, Sf. Nicolae şi celorlalte. Când am revenit în 1888 la minister, am găsit aceste lucrări parte terminate, parte înaintate, însă până atunci toate votate cu fragmente de credite, odată 100 000, odată 200 000, altă dată 300 000 iei, şi aşa a mers lucrul 12 ani. Am găsit această procedare nu tocmai constituţională, şi cred că nu este bine a se angaja ţara în cheltuieli fără să se spue Camerei de mai nainte, în toată conştiinţa, cât are să coste cutare întreprindere în total. Ce e drept, această procedare francă îngreuiază foarte mult situaţia guvernului, fiindcă cifra cea mare a lucrărilor poate speria Camera, şi un guvern, care vrea să fie numai abil, poate angaja Camera pe nesimţite cu cereri mici, când de 100, când de 300 mii de lei, şi odată lucrările începute, să fie prea târziu pentru a mai da înapoi. Dar eu nu găsesc corect a proceda asa. Din contră am însărcinat îndată pe d. Lecomte du Nouy să-mi arate cât au să coste de acum înainte aceste lucrări în total, şi după studiul făcut a ajuns la suma de 1 900 000 lei şi aşa v-am pus înaintea ochilor situaţia ca să ştiţi, dacă voiţi si ne angajăm în această lucrare, până unde trebuie să mergem; iar nu să facem ca în trecut, să începem o restaurare şi pe urmi să ne mirăm de sacrificiile ce le reclamă terminarea ei.

Dacă am făcut aşa într-o chestie de predilecţie personală, permireţi-mi să răspund mai ales acelaş lucni în ceea cc priveşte căile ferare. Găsesc foarte greşit când vine un guvern şi vă cere, fără studii sigure, fări cercetările tehnice despre ceea ce are să coste o linie, vă cere numai aşa în vag: votaţi linia, şi pe urmă să vedem ce va costa. Căci deja în putinele săptămâni de când am trecur la acest minister, am avut ocazia să văd inconvenientul unei asemenea procedări. Asa s-a votat linia Dorohoi-Iaşî, linia Jijia; acolo cel puţin se făcuseră studiile prealabile de cărre serviciul d-lui Ene, însă nu era devizul făcut, şi numai după studiul prealabil, dar fără deviz, s-au cerut 15 milioane, care s-au şi votat. $i acum, la aplicare, s-a văzut

că nu sunt de ajuns cele 15 milioane şi o să trebuiască mult mai mult, pentru că nu era de la început un deviz făcut.

Ei bine, pcrmiteţi-nu expresia: aceasta nu este o gospodărie bună să votăm noi acum linia Galaţi-Bârlad fără cercetările prealabile, din cari să se vadă cât va costa linia aceasta. Nu ar fi corect.

Din această singură cauză cred că nu este bine a se vota această lege, fără a se şti la cât se angajază finanţele statului. Dacă însă Camera, în suveranitatea ei, voieşte să facă aşa, nu are decât s-o facă. Dar eu m-am crezut dator să vă spui cu francheţa că nu por cere de la Cameră linie ferată în vag, ci o pot cere numai atunci, când prin studii tehnice prealabile pot să dau totodată explicări precize, ca să ştie Camera la ce are să angajeze tara ca sacrificiu pecuniar.

Totuş Camera votează propunerea de a înscrie la ordinea zilei proiectul de lege în chestie, care vine in discuţia publică după 8 zile, precum se vede mai tus la no. 107,

103

Asupra drumului de fier Galaţi-Bârlad. Goutr» sporirii cheltuielilor din partea parlamentului'

(Şedinţa Senatului de la 22 ianuarie 1891)

A duna zi senatorul Galaţilor, Vasile Alexandrescu-Urechîă, aduce chestia drumului de Fier Galaţi-Bârlad din nou in Senat, se plânge, într-o interpelare, câ nu se tace nimic pentru construirea liniei Galaţi-Bârlad, desi Senatul o admisese de urgenţă, în fevruarie 188!), ministrul lucrărilor publice de arunci, d. A1. Marghiloman, aderase „cu adevărat entuziasm "(?) şi se şi promulgase un credit pentru studii in martie 1890. fără însă ca d. Marghiloman sa fi stăruit ca SJ se Iacă lucrările, [.a această interpelare răspunde:

T, Maiorescu, ministrul cultelor şi instrucţiunii ţi ad-interim la lucrările publice, D-lor senarori. nu puteam şti că interpelarea aceasta, între alrele, va coprinde şi o întrebare care ar privi direct, pe actualul meu coleg, fost ministru la lucrări publice, d. Marghiloman, adecă de ce nu a activat aceste studii în cursul verei trecute. Nu ştiam aceasta, căci l-aş fi întrebat şi aş fi adus şi răspunsul d-salc; în momentul de faţă este bolnav, şi n-am avut nici o înţelegere. Nu por dar să vâ răspund decât ceea ce

I

' Veri si discursurile 102 şi 107.

am putut lucra eu în puținele săptămâni de când sunt la minisier. Am găsit în dosarul ministerului că este destinată o sumă de 830 000 lei pentru studii, şi că între aceste studii de tăcut sunt şi cele relative la linia de cale ferată Galaţi-Bârlad.

AJTI fost „sezisat", cum se zice cu termenul prea francez, în foarte interimara mea trecere prin acest minister, de o adresă a prefectului şi de o încheiere a consiliului juderean de Covurlui. Aceasta încheiere este din decemvrie, eu am primii adresa la 28 decemvrie, consiliul județean îşi arată din nou dorința sa ca să se facă această linie şi transmite motivele pentru cari încă o dată o cere. Rezoluția mea asupra acestei cereri este din 3 ianuarie, înainte de a fi avut ştiinţă despre interpelare.

Dacă se dezvolta interpelarea ieri, cum credeam, aveam şi dosarul aci; dar mă veti crede si aşa. Rezoluția pusă de mine la 3 iaouarie este următoarea; „Se vor face studii pregătiroare pentru această linie de îndată ce va permite timpul"; şi am trimis această adresă serviciului de studii, în capul căruia se află d. Ene.

Acum trebuie să vă mai adaog că, afară de această rezoluție, care era administrativă, în privința chestiei pe care ari atins-o, s-a luat ieri o hotărâre în Cameră. Onor. d. Lascar Catargi, tot bazându-sc pe insistența gâlâțcnilor în favoarea acestei linii, a cerur de la Cameră ca proiectul dc lege votat de d-voastră sâ se pue la ordinea zilei şi Camera a încuviințat aceasta.

Trebuie să adaog câ eu m-am crezut dator să deştept luarta-aminte a Camerei câ se expune la cheltuieli neprevăzute o Cameră care, fără studii prealabile, votează o lege pentru construcţii de drum de fier, fără cifră fixată pentru cheltuieli, sau cu o cifră fără bază de studii prealabile. Cel puțin era datoria guvernului sâ rcleveze aceasta.

Nu este constituțional, ortodox, când parlamentul angăiazâ ţara la o cheltuială, fără ca din partea administrativă să se fi cerut sau să se fi făcut toate lucrările ce le poate face; şi eşti dator să le faci în conştiinţă, pentru ca să ştie acela care se

,angajază într-o asemenea lucrare ce sarcină se impune răni cu ^aceasta.

Se înțelege că reprezentanții națiunii sunt în ptima linie I apreciatorîi cheltuielilor şi sarcinelor ce vor să le pue asupra | :ţării, pe care o reprezenta direct, şi dacă vor să se angajeze pe ,aceasrâ cale. Eu am ridicat această objecţie, şi eram dator să , o tac. Cu toate acestea. Camera pare a fi fost aşa de stăpânită I,de dorința exprimată de onor. d. Catargi, încât cu majoritate a hotărât ca să pună la ordinea zilei acel proiect de lege. Va fi jLdar pusă legea la ordinea zilei chiar a Camerei, şi se poate j;întâmpla sâ vie în discutarea secţiunilor fără a se fi putut face studiile necesare prealabile.

în orce caz, în ceea ce priveşte Ministerul Lucrărilor .Publice, ordinul dat va fi executat, studiile vor fi făcute în această primăvară si vară.

104

Asupra numirii şi înaintării unor profesori cu aplicarea mai extensivă a legii concursului

(Şedinţa Camerei de la 28 ianuarie 1891)

Deputatul G. Dem. Teodorescu îşi dezvoltă o lunga interpelare - în *Monitor* ocupa 33 de coloane, - al carii obiect se înţelege din discursul următor ;i al carii scop se vede din moţiunea pe care o citeşte şi o depune imediat la .sfârşitul interpelării: „Camera, spetind că d. ministru al instrucţiunii publice va face a ie revoca toate numirile ilegale făcute la instrucţiune, trec? la ordinea zilei".

-Semnata, este moţiunea de dd. G. Dem.. Teodorescu, C. C. Dobrescu, C. G. Vernescu şi de alţi 8 deputaţi.

La această încercare întâmpină:

/'. Maiorescu, ministru al instrucţiunii publice. D-lor deputaţi, chestiile relevate de unor. interpelator s-au rezolvat de predecesorii mei în minister pentru cea mai mare parte; prin urmare, in privinţa celor ce am să răspund, cum vederi, vorbesc în afară de o preocupare personală a mea.

Onor. d. interpelaror mă întreba de ce, dacă ani restabilit „legalitatea" în ceea ce priveşte concursul din urmă pentru catedra de maicmatice de la Buzău, de la Târgovişte etc.

l.ooncurs ţinut la Iaşi, de ce n-am restabilit ceea ce numeşte d-sa Ilegalitate şi în privinţa cazurilor anterioare ce mi-a citat?

D-lor deputaţi, chestia aceasta: de ce nu Îndreptez pretinse Sfiu reale nedreptăţi din trecut, cari pot fi foarte numeroase, înţelegeţi că nu o puteţi pune aşa absolut; trebuie să ajungă cineva la cunoştinţa lor, trebuie să se întâmple o propunere, Vin raport, o complicaţie, care să atragă cuiva atenţia pentru ca să ia o rezoluţie.

Este prea mult de făcut cu afacerile curente actuale, şi nu |estc timp de a răsfoi nenumăratele dosare ale trecutului, fără (.îndemnare specială.

Chestia din urmă, aceea care este relativă la catedrele de matematice după concursul de la Iaşi, când am intrat în minister de astă dată la noemvrie 1890, am găsit-o oarecum pendentă. Am văzut la minister pe d. Georgescu, care fusese concurent şi izbutise la concurs după recomandaţia juriului de a fi numit profesor de matematice la Buzău; el se plângea că, deşi a concurat pentru Buzău si a fost recomandat pentru Buzău, se vede prin o rezoluţie ministerială trimis la Târgovişte, şi cel care izbutise la Târgovişte se vede menţinut la Bucureşti şi înaintat la o catedră ce va deveni vacantă la 1 aprilie. Eu am fosr „sezisat" de această materie şi a trebuit să hotărăsc, şi eu am hotărât restabilirea rezultatului concursului şi s-a dus acolo unde trebuia să se ducă fiecare după concurs; pe concurentul, care izbutise la Târgtivişte, l-am numit la Târgovişte etc.

D-lor deputaţi, aşa este spirirul şi litera legii şi aşa trebuie să fie; dar puteţi să înţelegeţi şi motivele, cari au îndemnat pe predecesorul meu ca să decidă altfel.

Izbutise la concurs, la acelaş concurs, ce e drept, pentru gimnaziu real un alt domn, care este acum la Brăila, care însă era localnic din Buzău şi îşi avea familia în Buzău; d. Georgescu nu era încă stabilit acolo, putea să meargă altundeva. Domnul acela din Buzău, îmi scapă numele din memorie, poate-1 aveţi d-voastră notat acolo, începe cu Z„

izbutise ia concurs pentru gimnaziul real; la Buzău era o catedră pentru gimnaziu clasic. Mi se spurte că s-a pus o întrebare d-lui Haier, care fusese membru în juriu, daci la gimnaziile reale se cer cunoştinţe mai puţine pentru marematici decât la gimnaziile clasice, si d. Haret a răspuns: din contra, se cei mai multe.

Prin urmare, domnul acela putea să fie tot aşa de bine numit şi Ia gimnaziul clasic ca şi la cel real, şi fiindcă el era din fâta locului şî-si avea familia acolo, si era vorba numai de matematici peniru cari izbutise la concurs, piedecesonil meu in minister, ca să nu aducă omului străgânire (căci esie uşor de a zice: du-te de la Buzău la Brăila, dar e greu de făcut când ai casă şi familie), l-a numit acolo la Buzău; iar pe d, Georgescu, care nu avea acele legături de familie şi de casă, l-a numit la Târgoviste, dându-i si direcţiunea gimnaziului, câcî era vacanţă; i-a dat si locuinţa, o înlesnire cu atât mai mult pentru el. Leafa dc profesor era de altminteri aceeaş.

Dacă ar fi acceptat amândoi candidaţii această regulare de bunăvoie, lucrul ar fi rămas aproape fără jignirea intereselor diferitelor persoane.

Primi întrebare cc am făcut d-lui Georgescu a fost: De ce nu primeşti să te duci la Târgoviste, de ce voieşti să alungi acel om local din Buzău, care are interese în localitate? Nu a voit să cedeze: am concurat şi trebuie să persist în dreptul obţinut la concurs.

Poarte bine; l-am restabilit la Buzău, am restabilit rezultatul concursului, pentru câ dacă te abaţi de la rezultatul concursului, atunci nu mai este nici o regulă în administraţia scoalelor. S-ar putea chiar ca membrii juriului ca zică pe viitor cu drept cuvânt; ce ne mai chemi la atâta munca de juriu, dacă nu rii seamă de rezultatul juriului?

Si notari că iuriul în chestie era compus de profesorii cei mai eminenţi: d-nii Culianu, Tzoni şi Haret.

K ,. Trec acum, ddor, la o parte a dezvoltării d-lui Teodorescu. *Wt* Anterior cu mai multe luni ş-a făcut regularea catedrelor *m* Liceului Lazăr; am găsit lucrul funcţionând şi nu am primit K bici o plângere, nici o reclamare. Interpelarea d-lui Teodorescu **este** cea dintâi deşteptare oficială asupra materiei. Aici este de OMisiderat starea de tranziţie în care se aflâ Liceul Lazăr, o necesitate a acelei şcoli care a crescut cu înfiinţarea claselor superioare. Gimnaziul Lazăr are de mult timp patru clase: în ultimul an a devenit liceu şi i se adaogă succesiv cele trei clase superioare.

Care este acum teoria onor-domn interpelator? Ca să nu crească şcoala împreună cu profesorii ei experimentaţi sau cu profesorii experimentaţi de la alte gimnazii? Prin faptul că s-a înfiinţat şi a functiunat un gimnaziu 3, 4.6, 7 ani *cu* profesorii sil, acum când înfloreşte, când institutiunea se ridică, se adaogă încetul cu încetul pânâ la completare, acum nici unuj din cei experimentaţi, din vechii profesori, funcţionând dupâ legea de atunci ca profesori, să nu poată sâ inainteze la şcoala înaintată? Atunci s-a deprins corpul profesoral dintr-o şcoală, îl cunosc familiile şi copii; si când se introduce la acea şcoală din nou clasa S, 6, 7, sâ nu poară înainta mai departe nici un profesor din cei experimentaţi şi cunoscuţi, aşa câ cel care a predat iimba română în clasa ***5—4*** să nu o poată preda şi in clasele superioare, şi cel care a fost profesor de matematice în clasa 4 să nu poată înainta în clasa 5-a?

E, greu de admis părerea d-lui interpelator. Daci ir ti sâ se ia sistemul d-sale numaidecât ca o normă absolută, ar h nediept şi prea exagerat.

Sc poare ca unul dintre profesorii vechi dintr-o şcoală să fie slab, altul ignotant încât sâ nu merite a fi înainrat, dar când se întâmplă ca un vechi profesor să fie merituos, atunci e bine şl drept să fie înaintat când se completează şcoala lui.

Dată nici unul din vechii profesori merituoşi nu ar fi înaintaţi, s-ar vedea următorul rezultat: un srudent, abia ieşit

&

de pe băncile şcoalei cu diploma de licenţiat in ştiinţe sau litere, ar trece totdeauna peste capul unui profesor vechi, care este acolo poate de la înfiinţarea scoalei, tace a crescut cu şcoala, şi junele licenţiat să se numească totdeauna director, ca fiind acum în clasele superioare, iar cel vechi şi mai experimentat să fie înlăturat, ca ntmaiavând autoritate de a merge mai departe. Măsura nu ar fi bine chibzuită.

Dar acum vin la punctul legal.

Persoanele in chestie «unt, de exemplu: d-nii Angliei Dumitrescu, Ştefan Mihaiiescu, V. D. Păun şi Mirescu.

Toate persoane sunt profesori si din gimnaziul Lazăr si din alte părţi, profesori mai experimentau după judecata ministrului de atunci şi a consiliului permanent, persoane alese spre a asigura mersul regulat al noului liceu instalat într-un local nou.

Sunt profesori definitivi. într-o situaţie regulată pentru fiecare după legea atunci în vigoare.

La înfiinţarea din nou a clasei a 6-a, le refuzaţi putinţa de a trece de la a 4-a la a 5-a, când un gimnaziu se transformă in liceu?

Ideea d-voastre că profesorului îi trebuie specializare, aşa încât să se împietrească cu cursul şi cu programul pentru care odată a concurar, o găsesc greşită. Găsesc că profesorul, dacă alternează de la o clasă ia alta si de la un obiect la altul înrudit, este cu atât mai bun şi se păstrează mai viu pentru învăţă-mântul secundar.

Profesorul de la a 4 a, în princip, poate să treacă in a 5-a, în a 6-a si în a 7-a, pentru aceeaş materie şi pentru orce materie înrudiţi

în alte state de cultură, profesorul de latină predă si greceşte şi limba materni, poate si istoria, si cursurile se fac foarte bine, căci se împiedică împietrirea profesorului la o catedră şi se asigură mai bine progresul.

La universitare se aplică teoria onorabilului preopinent; căci la universitate trebuie să fie catedre speciale pentru a urmări toate progresele specialităţii, pe când profesorii din

i

~. licee, având a comunica o sumi hotărâtă a rezultatelor Ştiinţei asigurate, trebuie si păstreze ideea totalităţii studiilor Uceale şi să nu devină exclusiv specialişti.

O voce. Dar programele variază.

D. Ministru al instrucţiunii Un profesor bun de limba latină la clasele [- I V de gimnaziu, de ce să nu fie bun pentru clasa V—VII, daca e vorba de aceeaş materie? Tot aşa şi pentru istorie.

O voce. Dar poate să fie şi contrariul.

T. Maiorescu. ministrul instrucţiunii publice. Negreşit, poate că un profesor vechi or nou si fie incapabil de a trece de la o catedră la alta.

D. C. Ressu. DTe ministru, d-voastră faceţi critică legii instrucţiunii şi noi cerem si face[i aplicaţia ei.

T. Maiorescu, ministru instrucţiunii publice. Aci nu aţi înţeles.

D. C. Ressu. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. ministrul immtcţiunii publice. Un profesor, înainte de legea din 1879. care după legea numirii sale fiind acelaş program de concurs, atât pentru gimnazii cât şi pentru licee...

D. C. C. Dphrescu. După legea din i 8""). citiţi legea.

T. Maiorescu, minismd instrucţiunii publice. Am zis că un profesor numit înainte de legea din 1879 v confotm acelei legL după care a fost numit, având acelaş concurs de trecut, fiindcă aceleaşi condiriuni se cercau, un astfel de profesor, numit alunei, poate să treacă de la cuisul inferior la cel superior? Poate. Profesorii definitivi, astfel numiţi, pot dar si fie înaintaţi când se înfiinţează o scoală nouă. Iată dar punctul de vedere, presupun eu, ce l-a avut d. ministtu predecesor al meu când a făcut acele înaintări la clasele din nou înfiinţate ale Liceului L-uăr. Aceşti profesori, de altminteri, cred că erau din cei mai buni si că învăţământul nu va suferi. Pentru trecerea tusa *i* d-lui Păun la cursul superior mai era însă si alt motiv,

şi se vede că acesta a îndemnat pe predecesorul meu de a face o asemenea înaintare. La catedra de limba româna de fa Liceul Lazăr fusese numit ca suplinitor d. Şăineanu, un excelent profesor de filologie comparativă. Nefiind insă de naţionalitate română, i s-a părut d-lui ministru cam curios ca cursul de limba română într-un liceu să fte predat de cineva care nu e român de origină.

0 voce. DaJ cel de istoric- de la Universitate?

T. Maiorescu, ministrul cultelor şi instrucţiunii publice. De aceea a fosr numit şi d. Păun, foarte român de origină.

Trec acum ia ai treilea punct atins de d-voastră în privinţa liceului de la Galaţi. Recunosc cu d. Teodorescu că asupra numirii d-lui Chaussery trebuie să examinez, situaţia legală şi daca va fi, precum s-a arătat aci, să remediez la sfârşitul anului şcolar. Cât pentru numirea d-lui Petrovici la liceul Galaţi, dacă a concurat acum de curând pentru o catedră de gimnaziu, sub legea de Ia 1879, si a fast totus nutnir la Galaţi, la o catedră de liceu, recunosc, - cum să zic? câ e o interpretare cam prea elastică aceea ce se poate interpreta. Cum atn spus însă asupra acestor chestii individuale, odată ce-mi este atras atenţia asupra lor, sunt dator sâ cercetez si sâ decid unde trebuie să se remedieze.

Rămâne acum o chestie mai generală atinsă de d. interpelator, chestia valorei unui concurs pentru mai mulţi concurenţi cu succes, nu numai pentru unul[1]. Această chestie administrativă insă nu e asa de simplă dupâ cum o puneţi d-voastrâ, si să nu credeţi cl mie sau predecesorilor mei le-ar fi trecut prin minte sâ lucreze alături, nu contra, cred eu, de ceea cc e în legea dc la 1879, dacă ea s-ar fi purut aplica fără interpretare. Dar, d-le Teodorescu, ar trebui să lucraţi măcar trei luni în administraţia scodelor ca să vedeţi imposibilitatea de a administia, cum ziceţi d-voastră; v-jn găsi absolut paralizaţi faţă cu legea, dacă i-aţi da numai interpretarea

[1] Vezi **şi** (Lsciiisul 95 ***din*** acest volum. pag. 201 ***[ed. n.*** - p. 1191).

d-voastrâ si nu aţi admite o interpretare de bună-credinţâ dată după necesităţile zilnice ale situaţiei administraţiei de consiliul permanent.

Iată situaţia pe care, scuzaţi-mâ, n-aţi cunoscut-o şi n-aţi expus-o complet.

Pentru orce catedră izolată, ziceţi d-voasttâ, rrebuic vâ se publice concurs, dar se poate Întruni în aceeaş zi şi cu acelaş juriu mai multe catedre.

Legea insă nu o spune, legea spune in concurs, un juriu, Ia „vreo catedră".

Vasâzică începem cu interpretările.

D, Teodorescu mai zice că pentru facilitare sâ aşteptăm o epocă in care să publicăm concurs, pentru ca să nu fie întrerupte lucrările profesorilor prin tragere (a sorţi...

D. G. D. Teodorescu. Dacă se poate face înlesnire, fără ca să se calce legea.

T Maiorescu, ministru de m>tructiepublică. Am reprodus bine ce aţi zis. Dat vedeţi alături cu legea este regulamentul aplicării ei, tot din 1879.

> „An. Publicaţia de concurs nu va întârzia a apărea în *Monitor* in nici un caz peste 1 S zile de la intrarea în consiliul permanent a raportului prin uje se tace cunoscut vacanţa. Consiliul alege, penrru ţinerea concursului, una din universităţi."
>
> „I Concursul sc publică cel puţin cu 3 luni înainte de ziua fixată pentru tl "

Să vedem acum şi starea reală a catedrelor vacante în învăţământul secundar in momentul de fată, ca şi în anul 1888,

Sunt acum vacante 220 catedre secundare de bâcti st 92 de fete, în total 312 catedre.

D. G. Vernescu. Aceasta la ce epocă aţi găsit?

T. Maiorescu, ministru de instrucţie publică. \» 1890. Dar şi la 1888 era cam tot aşa. Erau 273 vicante. Legea prevede că, după 15 zile de la ivirea vacanţei, trebuie sâ se publice

concursul. Deci miniscerul este astăzi şi este de mulţi ani în întârziere cu publicarea?

Dar şi zicem ca eu aş fi obligar, după ideea d-lut Teodorescu, să aplic astăzi toate dispoziţiile din 1879, după interpretarea d-sale. Atunci mâine, poimâine vor trebui să apară în *Monitor* publicările de concurs a 312 catedre secundare pentru o zi fixată ia cel puţin 3 luni de la data publicării.

Dacă e să ne închipuim o realitate a aplicării legii concursului, trebuie si admitem cel puţin doi concurenţi la o catedră.

Pentru ocuparea unei catedre de matematici de la Ploieşti, al cărei concurs a fost în săptămânile din urmi, au fost 15 concurente. Dar noi, pentru a simplifica exemplul, să admitem numai câte doi concurenţi; ar fi dar pentru cele 312 catedre în toral b24 concurenţi.

D-voastră ştiţi cum se fac acele concursuri şi legea vorbeşte de cel puţin două probe scrise şi două probe orale; dar adesea se fac trei. Concursurile se ţin numai la cele două universităţi: la Bucureşti si la Iaşi. în ajunul concursului se trag la sorţi doi profesori ai universităţii, adică ai facultăţii de litere şi de ştiinţe şi ministrul numeşte un al treilea profesor. Închipuiti-vă acum pe aceşti trei şi permiteţi-mi expresia, aceşti trei nefericiţi profesori de la Iaşi şi alţi trei de la Bucureşti, căci vom împărţi concursurile între cele două universităţi şi să zicem că vom avea 312 concurenri la Bucureşti şi 312 concurenţi la Iaşi, admirând, cum am zis, câte doi concurenţi; dacă vor li mai mulţi, se complică problema şi mai grozav; dacă vor fi trei de catedră, vor fi peste 900 concurenţi şi o să vină aceşti concurenţi să faci probele scrise şi probele orale. Se scriu Întrebările de acelaş profesor, se pun în urnă, se scoate una la sorţi etc. O să aibă juriul odată 312 elaborate, pentru cari se lasă 3 ore de lucru, şi va avea să le citească pe toate şi trebuie să lucreze în complet, şi ajung aceşti profesori să râcă lectura a 312 probe scrise ca să dea notele. Apoi câtă vreme le dati acestot oameni pentru 312 teme? Să citească un sfert de otă fiecare, ne ducem la o lună cu lectura, si 3'2 concurenţi aşteaptă la hoteluri ca să vadă rezultatul concursului; şi apoi se mai trage încă o temă pentru a doua probă scrisă, şi încă o dată 312 elaborate, astfel că ajungem în a treia lună, să zicem în luna Ini iulie, când se încep vacanţele, dacă a început concursul la 1 mai. Să zicem că a fosr două probe, dar sunt trei când este vorba de un profesor serios; dar fie şi două probe scrise; in orce caz, pe urmă vin probele orale. Legea zice că cu 24 ore înainte fiecare candidat işi trage proba sa din urnă, pentru fiecare probă se scoate o întrebare din urnă şi pentru toţi li se dă 24 orc de pregătire, ca si fie egali, şi atunci vin serile casă-i asculte. Este vorba de o lectic de probi, făcuţi în public la Universitate. Şi cât voieşti d-ia să-i laşi unui candidat ca si facă o lecţie înaintea publicului? Trebuie cel puţin trei sferturi de ceas. Apoi lasă că profesorii sunt şi ei ocupaţi, obosiţi cu lucrările lor de peste ii; dar orcât de tari şi deştepţi ni i-am închipui membrii comisiei de juriu, cari sunt datori să asculte pe toţi, cât le daţi, fiziologiceste vorbind, datoria de a munci? Să zicem încă 3 ore de seara, ca si asculte de la 8 până la 11 noaptea, şi apoi cine vine exact la 8? Vin la 8 si jumătate, vasăzică să lucreze de la 8 şi jumătate până la 11 şi jumătate noaptea. Ei bine, este destul, căci pe urmă se adună şi ei şi dau verdictul, şi merge până după miezul nopţii. Dar câţi se pot asculta intr-o seara? Trei concurenţi, cel mult patru. Dar sunt 312, şi trebuie câte 24 orc şi numai 24 ore de preparare. Doi ani ar trebui să dureze un asemenea concurs, şi până atunci devin alte catedre vacante.

Vedeţi dar că sunt imposibilităţi fizice absolute de a se aplica dispoziţiile din 1879, asa cum le înţelege d. interpelator. Afară dc aceasta chiar si atunci când materialiceşte se poate face ceva cu unele concursuri izolate, adeseaorî profesorii se scuzi de a lua parre la asemenea lucrări.

Am publicat acum un concurs pentru o catedră de limba germană la o scoală; s-au numit examinatori: d-nii Dimitrescu, Frolo şi Chintescu, d. Chinteseu era bolnav in pat, d. Frolo bolnav de ochi, nu poate lucra noaptea; iată în ziua întâi concursul paralizat. Se face raport la minister, şi bine că a rămas unul, căci altfel nu era nici cine să facă raportul; se face raport că nu vin d-nii Frolo şi Chintescu; foarte bine, atunci se numesc alţii; căci cel puţin, după natura catedrei, îţi dă legea putinţa de **J** numi direct. Se numeşte un domn din consiliul permanent; acesta se află în duşmănie cu unul din concurenţi; ne gândim la unul de la liceu, la d. Barbu. D-sa se găseşte în ceartă literară cu unul dintre concurenţi, cu d. Şeineanu...

D C. C *Dobrescu-Praboi-a* D. Şeineanu nu ate drept să concureze, nu este român; pentru d-sa se găseşte un juriu special. (Intreruperi.1

T. Maiorescu, ministru de instrucţie publică. Această chestie se va discuta altă dată. Ei bine, de 11 zile nu pot compune juriul, şi ce gândiţi d-voastră. într-un minister, unde în termen mediu intră pe zi câte 300 hanii peniru compunerea juriului care să examineze pe concurenţi pentru o catedră de limba germană, să faci 30 de hârtii?! si să le faci degeaba!

lată dar dificultatea practica; vă rog dar recunoaşteţi administraţiei această situaţie; în faţa acestei dificultăţi, dacă este materialmente imposibil de îndeplinit legea în interpretarea d-lui Teodorescu, îndeplineşti cit poţj, interpretezi in spiritul ei, mai lasi si suplinitori, căci n-ai ce face; ştiind bine că orce suplinitor, care merge pcsre4~5 luni de U vacantă, estccontta dispoziţiilor de la 18'9.

lată tendenta regulată a oreirui ministru conştiincios, in spiritul legii învăţământului, trebuie să fie de a împuţiua pe câr poate suplinitorii şi de a numi profesori în urma concursului. Căci suplinitor poate fi orcine, şi fără studii suficiente, după cum se găseşte cineva disponibil. Sau cum zicea adineaori d. Teodorescu cam prea drastic, chiar un servitor.

Tocmai la suplinitori se întâmplă stăruinţele cele mai multe, hatârurile, arbirriul biurourilor ministeriale, poate mai pronunţat in vreme de alegeri, dar destul de tare în orce vreme, si înţelegeţi uşor că aici este terenul cel mai fecund, elementul de hrană, pentru favoritism.

Remediul adevărat nu se poate aduce aici decât prin reforma legii în această parte, şi un astfel de remediu este propus în proiectul care se află acum în discuţia Senatului. Dar până se va realiza această modificare legală, ce era de făcut cu necesităţile de administraţie de toate zilele în minister? în 1888, după îndemnul meu, consiliul permanent, interpretând aplicarea legii din 1879 si din 1864 in spiritul lor, şi ca să le facă întrucâtva corespunzătoare trebuinţei, a formulat avizul că la un concurs pot izbuti mai mulţi concurenţi, cu gradarea meritului lor după notele totale obţinute, indicându-se limita nulei de succes.

Prin urmare, la un concurs reuşeşte ce e drept cel dintâi şi este cel dintâi numit la catedra vacantă, pentru care a concurat; dar ceilalţi nu trebuie să fie numaidecâr toţi căzuţi, cum zice d. Teodorescu, ci daci au dovedit, cu ocazia concursului, bune cunoştinţe şi buni aptitudine, rămân disponibili pentru numiri la catedre similare.

Si această idee, d-le Teodorescu, na venit asa cum se zice, din văzduh, ci din experienţa îndelungată cu chiar juriile de concursuri. Unele jurii nu s-au mărginit a recomanda un singur concurent din mai mulţi, ci au recomandat (şi unde ar fi oprit legea o asemenea procedare?) pe mai mulţi candidaţi şi pentru catedre similare, cari ar fi sau ar deveni vacante.

Căci in practică s-au prezentat multe cazuti unde diferinta între concurenţi să fie numai de câteva zecimi de puncte, o întâmplate la notaţie, fiind de altminteri 2 sau 3 concurenţi cam tot aşa de bum. Adeseori juriile consrată că unii candidaţi sunt mai buni lai»seTîsTo!ar alflrftw mai buni la probele orale, încât în rezultfc r^f^r^[^e^^jjf^i\nai mulţi cam pe aceeas

\^ ROMĂNK ^

linie de merit. Asemenea cazuri au fose numeroase. Şi din aceasta cauză consiliul permanent a venit la ideea ca atunci, când cineva izbuteşte aşa de bine încât sâ fie declarat admisibil, desi nu a fost cel dintâi la catedra din concurs, poate trece la o altă catedră similară ce devine vacantă.

Această normă nouă, admisă din cauza necesităţilor arătate, poate avea şi inconvenientele şi foloasele sale. Inconvenientele s-au îngrădit pe cât s-au putut; dar să vâ atât mai întâi folosul.

Pânâ unde se poate întinde măsura, am scăpat de atbitriul ministrului cu suplinitorii şi am substituit judecata juriului examinator, care este singură hotărâtoare.

Al doilea folos: toată alegerea, toată strâgănirea şi toată cheltuiala concurenţilor s-a redus la un minimum inevitabil, daj s-a redus. D-le Teodorescu, s-au întâmplat Ia Bucureşti cazuri ca pentru o catedtă de învăţământ primar urban să fie 47 concurente. S-a ţinut concursul vreme de trei săptămâni si a ieşit una. Mai fiind acum vacantă altă catedră primara, fiind concursul peste o lună, cine au să se prezinte Ia noul concurs? Negreşir acclcaş 47 concurente minus una care fusese numita. Peste 1, sau 2, sau 3 luni, e un alt concurs: se vor prezenta cele 46 minus I. Am găsit astfel in dosarele ministerului concurenţi şi concurente cari s-au prezentat de câte 3. 4, 5 până la 7 ori la concursuri; ce străgânite, cită cheltuiili. câta descurajare!

Pentru a remedia şi la aceasta, s-a luat acea măsură, inconvenientul cel mare ce ai rezulta insă de aici ar fi dacă prin valoarea unui vechi concurs astfel întinsă prm interpretare s-ar închide perspectiva noilor absolvenţi ai scoalelor, dar acest inconvenient s-a îngrădit de la început; căci de la Început s-a mărginit valoarea notelor de admisibilitate de Ia un concurs pentru durata unui singur an.

Precum ştiţi, examenele la absolvire a-dUferitelor şcoli nu se fac decât o dată pe an.

In tot decursul anului următor, până la aceeas epocă a anului viitor, nu mai pot iesi din şcoh alte elemente disponibile pentru, un concurs.

Aşadar, durară valabilităţii unui concurs, pentru un singur an. corespunde acelui fapt legal şi este, după convingerea mea, măsura cea mai bine chibzuită ce se putea lua iu împrejurările arătate. Totul era ca si juriile si concurenţii să aibă ştiinţă de această normă, şi aceasta a avut-o şi o au. Căci încă o dată: 20 de concursuri înlăuntrul aceîuiaş art nu pot da mai multe elemente disponibile de concurenţi decât unul singur, fiindcă şcoalele nu dau absolutorii decâi o singură dată într-un întreg an.

Şt astfel s-a făcut posibilă în parte îndeplinirea acestei datorii administrative; s-a ridicat sarcina intolerabilă pentru tot învăţământul primat, s-a înlesnit întrucâtva situaţia învăţământului secundat, s-a înfrânat din princip arbitrarul şi abuzul cu suplinitorii, ţinuţi uneori prin favoare peste 10 ani la locurile lot nemeriratc.

Şi după ce am terminat această explicare, vă întreb; Nu vedeţi că cine a făcut această regulare a făcut-o ca să taie arbitrul administrativ, ca să scape de insistenţele nefericire din biurourile ministeriale, ca sâ nu mai fie hatâr ji arbittar in numirile si permutările suplinitorilor, ca să înceteze străgânirile inuiile ale concurenţilor?

Si când eu mâ refer la corpul profesoral, când îi expun situaţia si-i zic; d-voasrră veţi holâri aci conform examenului de la concursul public, nu după arbitrul funcţionarilor ministeriali, tocmai d-voastră profesorii să veniţi şi sâ ziceţi că aceasta nu e bine? Onorata Cameră e de părere ca, în aceasrâ imposibilitate de aplicare a legii, sâ tin şi să numesc suplinitori pe cine vreau eu? Vreri sâ lăsări în mâna minisreruhii 312 suplinitori, pe cari îi pot numi, schimba si da afară cum voi voi, fără nici o restricţie legală?

Atunci decideţi aceasta; veţi găsi foarte mulţi miniştri cari *vă* vor mulţumi de aceasta înlesnire a arbitrului ce li se va da în administrarea învăţământului. (Aplauze.)

Dar acum intervine în dezbarete insuş d. George Vernescu, şeful interpelatorului, si susuue moţiunea, relevând cele „trei puncte însemnate, care s-au pus înainte dţ d Teodorescu", şi cerând revocarea cutulor profesorilor numiri de toţi miniştrii de la 1879 încoace cu violarea legii concursidui, asa cum a interpretat-o interpelatorul.

La aceasta nouă intervenite se vede obligat să mai rjspunds:

T. Maiorescu, ministru de instrucţiune publică. D-lor, permiteţi-mi să relevez o mică contrazicere în cele zise de d. Vernescu.

Vă plângeaţi că dacă se numesc 312 profesori !a catedrele vacante, în modul ce am avut onoate să vă propun, aceştia ar fi inamovibili pentru că ar fi fost odată admişi cu titlul provizoriu? Dar tot d-voastră, în prima parte a discursului d-voastră, mi-aţi recomandat să-i revoc pe toţi aceia cari au fost numiţi de predecesorii mei astfel, si cărora le dăduse titlul de provizorii contra legit. Căci ziceaţi: aceştia dacă n-au fost numiţi conform legii, nu se pot pune sub scutul legii şi se pot revoca.

Prin urmate, această sistemă o poate aplica d. Vernescu pentru viitorul corp profesoral, pe care îl va numi d-sa când va veni la putere; atunci d-sa va putea destitui, ca să reintre în lege, pe toci aceia cari ar fi fost numiţi în afară de ceea ce credea d-sa că este în lege. Aşadar, să binevoiască a se mai linişti în privinţa pericolelor ce le prevede. Căci d-sa le va putea înUcura prin desrituirile d-sale.

Imputarea ce mi-ati adus-o ca, indaa rjc am conitatat acut rău, n-am vertu la Cameră pentru remediarea lui, nu este

T

meritată. N-am venit la Cameră, daj am venit la Senat; am venit cu remediatea anume a acestui rău.

O voce. Modificaţi legea,

T. Maiorescu, ministru de instrucţiune. Am propus modificarea din momentul ce am constatat răul si, înainte de s cere avizul consiliului permanent pentru mersul zilnic, am ^sesizat" Corpurile legiuitoare.

O voce. Vasăz.ică, aţi recunoscut că trebuie legea modificată?

• *T. Mamrfscu, ministru de instrucţiune.* Firi, îndoială, si fiindcă am „sezisaC Corpul legiuitor cu modificarea legii, fără de care nu mai putem merge înainte, în acelaş proiect de lege S-a prevăzut tor ce este azi existând *m* administraţia învăţământului public în contra legii şi afară din lege; căci sunt mulre. în lege stă, d. e., că şcoalele primare urbane trebuiesc să aibă numai 3 învăţători şi numai 3 clase. Aşa e legea. Pretutindeni, tn toate oraşele insă, sunt 4 clase cu 4 institutori. După d. Dobrescu, pe care îl văd gesticulând, asta nu face nimic.

D. C C. Dobrescu. Are să vină peste doi zile interpelarea mea. Voi vorbi atunci.

T. Maiomcu, ministru de instrucţiune. După d. Vernescu, ar rezulta că ministru! să dea afară pe toţi institutorii de clasa 4-a si să închidă toate clasele ,i patra primare.

D. G. Vernescu. Chestia aceasta n-a fost in interpelare.

T. Maiorescu, ministru al instrucţiunii. Indiferent, aşa rezultă. în proiect am venit şi cu această îndreptare. Mi-am făcui datoria în această privinţă; dar pentru acum, in administrarea zilnică mai departe, să desfiinţez clasa a patra? da sau nu? Ei nu! Nu se poate! se violează legea, dar totuş rămâne asa; aşa s-au votat bugetele de Corpurile legiuitoare de 20 ani. $i acum trebuie să vie legea modifwroarc să reguleze. Cam asa este şi cu concursurile la catedrele secundare. Eu la 1888 am găiit 2'3 catedre suplinite; de ce nu s-au ocupat treptat priri concurs aceste catedre mai înainie? Nu vă pot răspunde; am alta de făcut decât să acuz administraţia

dinainre de 1888. Dar acum, că nu e vina administraţiei noastre, ci o stare de lucruri care am găsit-o asa, interpretarea ce a dat-o consiliul permanent cred că nue nict legiferare, nici călcare de lege, ci este *o* interpretare în spiritul legii ca s-o mai facem astăzi aplicabilă, posibili, viata zilnică administrativă pe cât se poate de legală. Dar în definitiv, asupra tutulor acestor puncte, veţi discuta mai în amănunt când proiectul de lege va veni in dezbaterile d-voastre.

Prin urmare, cred, d-le Teodorescu, că chestia nu merită atâta, cum să zic, atâta nelinişte, când, dupâ cum vedeţi, s-a căutat de consiliul permanent in prima linie respectul spiritului legalităţii posibile.

Vaci. închiderea discuţiei.

O. G. Dem. Teodorescu. Am o moţiune de propus; prin urmare, nu puteţi închide discuţia: regulamentul e formal si am şi dreptul de replică. (Zgomot.)

Afirmarea interpelaiorului câ ar avea dreptul de repheâ si că regulamentari ar fi formal pentru a da cuvântul ca si-ţi mai sustie moţiunea, nu este e*actă. bium.ii regulamentul Senatului dă dreptul la replica; al Camerei nu. lat moţiunea fusese susţinută prin chiar dezvoltarea interpelaţii, la sfârşitul câteia se şi prezentase şi asupra căreia vorbiserî atât ministrul, căi şi „liheral-conservatorul'" G, Vernescu.

pe aceea Camera si votează închiderea discuţiei, iar „moţiunea" G, Dem. Teodorescu - C. C, Dobrescu - C. G Vernescu se trimite la secui, unde rămâne în nelucrare.

105

Asupra restaurării Capelei rămâne dc la Paris

(Şedinţa Camerei de la 29 ianuarie 1891)

La o inrerpelare a d-lui Nicolae lonescu cu acest obiect răspunde:

7. *Maiorescu, ministrul cultelor ţi instrucţiunii publice.* Dacă doreşte onor. interpelator sâ afle din dosare tot istoricul cumpăraţii şi reparaţiei sau restauraţiei bisericei române din Paris, arunci voi aduce suplimentele de informaţii şi de dosare asupra acestei chestii, căci acesta, care s-a trimis aci, nu este anterior anului 1890.

La manie 1888, când am avut onoare sâ viu la minister în rândul trecut, lucrarea relativă la capela din Paris am găsit-o întreruptă, nu se ştia nici dacă mai este o sumă disponibilă, nici care era hotărârea luată de minister în privinţa terminalii acelei biserici.

Cel dintâi care mi-a atias atenţia asupia acestei stări de lucruri a (ost Mitropolitul Primat, si arunci, începând sâ studiez afacerea, am găsit la llanca Naţională o suma disponibilă pentni restaurarea capelei sau bisericei române din Paris.

Am însărcinat atunci îndată o comisiune, şi aceasta va explica si originea comisiunii de astăzi.

Eu eram aici la Bucureşti şi lucrurile se petreceau la Paris, îmi rrebuia un organ de conducere mai departe a lucrării. Am

însărcinat ca prezident al communii pe ministrul nostru la Paris, care atunci era d. Alexandri, ca membri pe preotul capelei şi încă o persoană cunoscută, în care aveam deplină încrederă, pe d. G. Racoviţă, fost deputat. S-au găsit deja începute planuri pentru repararea acelei biserici, fostă catolică, şi pentru adaptarea ei la cultul nostru ortodox. Arhitectul era un arhitect francez, ataşat la serviciul monumentelor istorice al depărtamentuiuî Seinei, şi era bună această alegere. Căci biserica, despre care este vorba, este clasată între monumentele istorice franceze, si trebuia să se păstreze şi din acest punct de vedere al artei vechi franceze, şi tot deodată să fie restaurată, astfel încât să poată servi şi de biserică a noastră.

Dorinţa noastră era atunci, în 1888, ca să se facă cât mai curând reparaţia capelei, asa încât pentru Expoziţia cea mare de la Paris din 1889 compatrioţii noştri, cari erau să se ducă acolo, sâ aibă biserica lor în bună stare, cel puţin în starea acea de a se putea oficia în ea serviciul divin; astfel, eu am îndemnat comisiunea sâ se ocupe imediat de lucrare; dar, din nenorocire, cel mai important membru al comisiunîi şi care nu se putea lăsa la o parte, d. V. Alexandri, care începuse a fi într-o stare bolnăvicioasă, era un adversar horărât al reparării acelui monument, zicând că era râu situat în uliţa aceea laterală, că este un edificiu catolic si câ va fi cu greu de restaurat pentru a se preface în ortodox, şi câ rău a făcut guvernul trecut de a cumpărat acea biserici.

Acum, d-lor deputaţi, o fi făcut râu sau nu guvernul rrecut, care a cumpărat edificiul, faprul era petrecut, biserica era cumpărată şi se cheltuise şi o mare sumă de bani, acum era foarte greu a se reveni; acel monument era definitiv trecut în proprietatea noastră. Dar din arătata atitudine a d-lui Alexandri, d-lor deputaţi, s-a pierdut vara înrreagă in discuţii asupra acestui lucru.

Ce s-a făcut în '89 nu ştiu; dar la '90, cum vedeţi din dosar, lucrările s-au reluat, şi s-a însărcinat din nou acea comisie ca să activeze reparaţiile.

S-a însărcinat formal citatul arhitect al Seinei ca să tetmine planul şi devizul; planul si devizul a fost trimis ministerului; nu aş fi în stare să vă spun de ce s-a întârziat totus lucrările până în septemvrie 1890, nu eram cu atunci la minister. De altminteri, ministerul nu putea face mult cu planurile trimise, trebuia să vedem mai ales devizul ca sâ nu depăşim creditul ce-l avem. Aceasta odată constatat, s-a retrimis planul şi devizul eomisiunii de la Paris, iu care acum figurează d. fviilo în hacul d-lui Racoviţă, şi s-a ordonat activarea si terminarea lucrărilor. în urma anunţării acestei interpelări, m-am informat cum stau acolo lucrările, si rSspunsul ce-l am este: că la Paşti vor fi terminate lucrările şi va începe a se face serviciul divin.

Pe cât am văzut şi cu din raport, iconostasul, catapiteasma, nu pare a fi la înălţimea valorii edificiului. Dar să vedem odată lucrările principale ale reparaţiilor terminate, şi apoi uşor se Vor putea înfrumuseţa părţile izolate din acest edificiu.

106

Asupra restaurării bîsericei Sf. Nicolae din Iaşi şi in privinţa arhitectului Letomtc du Nouy

(Şedinţa Camerei de la 29 ianuarie 1891)

Tot d. Nicolae Ionescu si in aceeas şedinţă a Camerei imcrpeleaî-â asupra restaurării bisericei Sf. NLolae din Iasi, despre care se vorbise **şi** cu doi **ani în** urma, ni şedinţa de la 11 levruarie 1880'. Dar pe când **Atunci** d. N. Ionescu nu ataci încă pe arhitectul însărcinat cu restaurarea, d. Lecomie du Nouy. iar Mihail Kogalniceanu **îsi** exprimase numai dorinţa ca acea restaurare să păstreze cele 3 altare adâogste in urmă **şi** de altminteri ceruse instituirea **unei** cf>misiuni pentru monumentele istorice, de atunci încoace se pornise o înverşunată luptă contra eminentului arhitect francez: toţi semidocţii, toţi diletanţii cu multe pretenţii **şi** puţine cunoştinţe, împinşi poate şi de geloiia unor arhitecţi naţionali, încercau să zădărnicească opera artistică j d-lui LeuMnce du Nouy; **in** fruntea acestor adversari ai d-lui Letomte erau dd. Nicolae ionescu >i <..oristanon Esanu. La 1890 d. Teodor Roseiu, ad intcrini ministru o*- culte în cabinetul j^neralului G. Mânu. instituite eoniisiunea monumentelor istorice pe care o propusese KogSlniceanu (dar - ce e drept - nu numise în ta nici pe d. Nicolae

Vezi **discursurile** de **la no.** 93 de mai sus.

Ionescu, nici pe Constantin Esarcu, dar numise pe Mihail Kogalniceanu), îi ceruse avizul asupra tutulor restaurărilor în lucrare şi, fiindcă unii arhitecri adversari se pro**votau** la părerea cunoscutului arhitect-restaura tor al guvernului francez, d. Rotii], ministerul - după dorinţa comisiunii — a chiemat si ped. Revoil în ţară ca să opineze asupra controverselor iscau, iar pentru deplina lămurire **a** Adunării Legiuitoare. înaimea căreia se afla depusă cererea creditului trebuincios pentru continuarea restaurărilor si reconstruirilor, s-a publicat şi s-a distribuit deputaţilor un volum de toate actele oficiale relative la chestie, împrejurările chiemârii d-lui lecamte du Nouy de la 1874, creditele cerute, procesele-verbale ale comisiunii monumentelor etc. Dar, după obicei, opoziţia nu se opreşte la documente şi argumente, şi în cazul de fată d. N. Ionescu ataci numirea comisiunii monumentelor, insultă pe d. Ltcomicdu Nouy, îşi bate joc ded. Revoi) şi - ca obiect mai precis al interpelării — cere de la ministru) **i**_ultelor să se pronunţe „într-un mod categoric", daca **VJ** dispune restaurarea bisericei Sf. Nicolae dm laşi după forma vechie a clădirii din timpul lui Ştefan cel Mare sau după adaosul posterior cu trei turnuri, cum doreşte intetpelatorul.

La această cerere răspunde:

T. Maiorescu, ministru de culte si instrucţiune publică. înainte de a răspunde într-un mod categoric, cum cere d. interpelator. sunt datot să fac o rezervă in privinţa a două chestii relative la două persoane străine de această Cameră, pe cari le-a criticat d. interpelator în modul ce I-ari auzii. Persoanele sunt absente şi fiind în lucrarea lor de atribuţia acestui minkier, sunt chiemat să iau apărarea lor. Chestia întreagă însă, cu toate documentele - şi sunt multe de zis în această privinţă - va veni în dezbaterea d-voastre cu ocazia creditului pentru continuarea şi terminarea lucrărilor de

restaurare; fără votarea acestor credite nu se poate lucra mai departe.

Pentru ce s-a făcut pani acum este, în partea artistică esențială, răspunzător d. Lecomte du Nouy, şi asupra lucrărilor d-sale vă este prezentată în acte o judecată a d-lui Revoil. La criticile aduse de onor. d, interpelator asupra acestor doi eminenţi artişti, despre cari vom avea să discutăm mai cu de-amănuntul cu ocazia creditului, îmi permit astăzi a spune numai că, după convingerea mea, d. Lecomte du Nouy e un om care merită rectuioştinţa noastră pentru zelul extraordinar, pentru capacitatea artistică excepțională ce a dovedit-o în lucrările săvârşite dc d-sa în ţara noastră.

Iar d. ReVoiI n-a fost, cum pretinde d. interpelator, adus ca un super-arbitru între Cameră şi între nu ştiu cine, între Cameră şi guvern sau între Cameră şt d. Lecomte; aceasta e inexact. Această necuviinţă parlamentară n-ar fi putut trece prin capul vreunui ministru să o facă. Ce ar însemna un super-arbitru întte Camera şi d. Lecomte?

D. N, lonescu. Aşa a fost pusă chestia in comisiunea d-voastre.

D. T. Maiorescu, ministrul cultelor. Nu este exact. Exact este din contră aceasta; asupra meritelor artistice, al modului de reparare al d-lui Lecomte, s-a născut o mişcare de opinie publică, îndeosebi între mulţi arhitecţi români, şi unii din aceşti arhitecţi, protivnici pe faţă ai d-fui Lecomte, s-au provocat la judecata d-lui Revoil, ca la o autoritate recunoscută în Franţa în materie de reconstruiri; o autoritate dar, care era invocată aci în ţară de adversari ai d-lui Lecomte pentru a sprijini acuzarea lor contra d-lui Lecomte şi a îndemna pe minister să schimbe direcţia acestor restaurări. Aceasta e incontesrabil. Ministrul Rosetti, faţă cu această, de altminteri toarte folositoare atenţie a mai multot cercuri asupra ziselor restauraţii, a numit mai întâi Comisia monumentelor istorice, prevăzuta într-un regulament de la 1874. De ce a desmormânrat.

cum zice d. interpelator, acel regulament de la 1874? Fiindcă de-abia acum s-a deşteptat opinia publica asupra acestei chestii; şi astfel a îndemnat pe d. ministru, foarte constituțional, dc a ţine seamă de dânsa şî de a pune imediat în lucrare ceea ce găsea gata. Era în Senat un proiect de lege depus din inițiativă parlamentară pentru a se face o lege în privinţa restaurării monumentelor; dar până ce acest proiect de lege să treacă prin Senat şi Cameră, trebuia aplicat regulamentul în vigoare. Astfel s-au numit un şir de bărbaţi, pe cari d. ministru îi socotea competenţi într-o asemenea materie, membri ai Comisiunii monumentelor istorice. Căci pană atunci d. Lecomte-du-Nouy, astăzi aşa de atacat, el care a dorit desigur (n-ar fi fost decât pentru acoperirea propriei sale responsabilităţi) sâ aibă avizul şl autoritatea oamenilor competenţi de la noi din ţară, până atunci, zic, d-sa fusese lăsat de administraţia centrală, în cele mai multe cazuri, în a sa exduzivă, personali hotărâre, în privinţa tutulor chestiilor artistice ridicate după începerea restaurării bisericei dc la Curtea-de-Argeş. S-a numit deci in fine acum o comisiune. Nu ştiu care a fost gândul predecesorului meu, când a ales, precum avea dreptul să o tacă, anume pe acei membri. Faptul este că îndată ce vrei sâ alegi la noi în ţară o astfel de comisiune, trebuie să te loveşti dc mai mulţi miniştri. Cu regimul nostru parlamentar, cine n-a fost ministru? Onor. d. interpelator a fost ministru, eu am fost şi sunt ministru, d-nii Kogălniceanu, Srurdza, Urechiă au fost miniştri; ne găsim dar fireşte tată cu mai mulţi foşti miniştri...

D. N. lonescu. Dar nici unul arhitect.

D. ministru al cultelor. Aşa e. nici un arhitect. E evident însă că ministrul de atunci a înţeles că această comisiune să reprezente cunoştinţele istorice şi arheologice relative la ţara noastră, poate şi ceva apreciări de estetică generală, căci numai aşa îmi explic de ce am fost şi eu numit în acea comisiune. de altminteri eu, fireşte, nu mai tac parte din ea. Odată aceste lămuriri date pentru membrii comisiunii asrfel compuse,

comisiunea, conform regulamentului, are dreptul şi datoria de a chietiu în mijlocul ei osce arhitect sau artist, pentru a şi procura toate lămuririle ce le crede necesare,

D. ministru evitase de a se adresa la un arhitect în chiar compunerea comisiunii, pentru a nu provoca gelozia de meserie; dar comisiunea ă propus a se consulta unul pentru ca să o lumineze; aşadar, nu a fost vorba de super-arbitui între Cameră şi d, Lecomte.

Comisiunea, conform regulamentului, şi a zis: lată o chestie de specialitate arhitectonică; iată arhitecţi români, cari se plâng de mndul tum înţelege restaurarea d, Lecomie: si iată tocmai dintre aceştia, cari se plâng, unii cari se pmvoacâ anume la judecata d-lui ReVoil. D. Lecomtc are pentru sine recomandarea de la început a celui mai ilustru arhitect-restauiaior din Europa, Viollct-le-Duc, însă cei ce combat pe d. Lecomte astăzi, au invocat autoritatea d-lui Revoil, o autoritate recunoscută in Franţa in asemenea materie,

Nu vi se pate ca a fost foarte cuminte din partea comisiunii să chieme tocmai pe d. Revoil ca să *o* lumineze cu părerea sa asupra punctului în discuţie? - Asa a venit d. Revoil, era o misiune artistică încredinţată Iui după solicitarea tutulor membrilor în Comisiunea monumentelor istorice.

Astfel fund. să mă scuze d. interpelator, sunt dator, faţă cu un eminent artist străin pe care noi l-am rugat să vină aci ca să ne lumineze într-o chestie artistică, suntem datori să-i arătam toată consideraţia personală ce o merită un om. tare-şi spune conştiimios şi franc, părerea lui. Ar fi trist exemplu ce am da, dacă am întâmpina părerea ^erută de noi unui artist străin prin cuvinte neplăcute şi nemeritate la adresa lui.

Trec acum la întrebarea pusă. Onorabilul interpelator a citit din procesele-verbale publicate o părere a mea individuală, ca membru al Comisiunii istorice, în privinţa reconstruirii bisericei Sf. Nicolae. Acolo era o întreagă discuţie, cum ati

atezit. Biserica Sf. Nicolae să fie restaurată în stilul vechi, ca aducete-aminte a tui Ştefan cel Mare, sau să fie restaurată cu adausele tăcute, nu de Ştefan cel Mare, ci de alţii, adică cu acele **3** altare? înţelegeţi bine că este o controversă asupra căreia este liber fiecare din d voastre, si era liber fiecare din membrii Comisiunii istorice să aibă părerea sa. şi este foarte firească părerea si pentru si contra celor 3 altare. Dacă vrem s.â restaurăm biserica lui Ştefan cel Mare, să restaurăm biserica curo era în vremea lut Ştefan cel Mare, nu adaosele posterioare; iar dacă vrem să se restaureze cu cele 3 altare, cum n-a fost făcută de Ştefan cel Mare, ci de alţii, ne putem întemeia pe faptul că aşa au cunoscut-o şi au pretuit-o contimporanii noştri în Iaşi. Foarte bine, d. Kogalniceanu era de această părere, adică pentru .1 altare; Mitropolitul era tot de această părere; d. Tocilescu era de părere să se reconstruiască istoriceşte, adică din vremea lui Ştefan cel Mare; d. Sturdza asemenea- si în ceea ce priveşte pe d. Stutdza, d-sa este foarte ortodox şi evlavios, şi totdeodată şi cunoscător al istoriei noastre.

S-a iscat, prin urmare, în sânul comisiunii, o controversă; dar s-a format o majoritate pentru reconstruirea cu 3 altare si o minoritate care era pentru forma vechie istorică; şi atunci a fost întrebat şi d. Revoil ce crede si el în aceasta privinţa. D. Revoil este pentru reconstruirea în forma primitivă de la Ştefan cel Mare.

Acum ce voieşte să ştit d. interpelator? Cum voi lucra eu ca ministru? Adică dacă părerea mea, care a trebuit sa <> dau individual ca membru al comisiunii istorice, o voi aplica acum ca ministru în contra părerii majorităţii climisiunii?

Aceasta *nu* voi lace; am ieyit din comisiunea istorică, sunt ministru şi am să lucrez, conform regulamentului, cu avizul comisiunii, n-am să fiu aşa de simplu ca să-mi attag răspunderea în materie de artă, după gândul meu personal, când pot Să arunc această răspundere asupra *ana* comiriuni compuse de bărbaţi competenţi, ca cei cari o formează. Voi executa păterea

definitiva a comisiunii istorice luata cu majoritate; aceasta este datoria mea, şi prudenţa mea. (Aplauze.)

D-lui Nicolae lonescu i se mai dă cuvântul în replica, şi aci d-sa pretinde că d. Lecomte se bucură de „o înaltă proiecţie" şi de aceea este menţinut.

La acest nou arac răspunde:

T. Maiorescu, ministrul culte'lor şt instrucţiunii publice. D-lor deputaţi, d. N. lonescu, interpelatorui, a adus aci nişte cuvinte ce sunt dator să le relevez. Erau cam aceste: *„întemeiat pe o înaltă protecţiune,* d. Lecomte du Nouy a sfidat opinia publică deşteptată prin arhitecţii români".

D. Lecomte nu a sfidat pe nimeni, ci a lucrat după conştiinţa sa de arust. în ceea ce priveşte însă înalta protecţiune, dacă aceste cuvinte se refer la ministrul, care a adus pe acel domn arhitect şi la miniştrii cari s-au succedat, cred că sunt exacte, că se bucură de protecţiunea şi 'încrederea lor, şi sper, sunt chiar convins, că se va bucura şi pe viitor, căd merită a se bucura de protecţiunea orcărui ministru conştiinţios. Dacă cuvintele d-lui lonescu au acest înţeles, n-am nimic de zis; dar dacă d-sa vrea să le dea un alt înţeles mai departe, câ adică vreo mai înaltă protecţie ar autoriza pe d. Lecomte de a se pune in conflict cu vreun corp constituit, sau cu vreo autoritate în starul nostru, le resping *ca absolut neexacte şi nepotrivite.*

In ceea ce priveşte celălalt caz, dacă ministrul trebuie să se ţie de avizul comisiunii istorice, este un adaos de făcut: va trebui sâ se ţie în definitiv de hotărârea Camerei, câci chestia va trebui sâ vi se prezente cu ocazia de/baterii asupra creditului cerut pentru toate restaurările începute, între cari şi biserica Sf. Nicolae.

Daca aceasrâ biserică se va restaura după vremea vechie a lui Ştefan cel Mare, va costa mult mai puţin restaurarea; dacă se va construi cu 3 altare, va costa mult mai midt. Şi de care

ori este vorba de cheltuială, se înţelege câ chestia are sâ vină de la sine înaintea Camerei, ca sâ fie supusă apreţierii d-voastre, şi atunci veţi decide. $i se înţelege de la sine, că nu SE va găsi nici un ministru care să facă contrariul. Prin urmare, dacă veţi decide ca să se reconstruiască acel monument ca pe timpul lui Ştefan cel Mare, aşa se va face; dacă veţi decide să se construiască cu 3 altare, ministerul, desigur, nu-şi va permite **să** facă altfel de cum va decide Camera.

Şi asupra acestui punct constituţional trebuie să rămâneţi cu toţii liniştiţi.

107

Asupra liniei de drum de fler Galari-Bârlad ţi in contra sporirii cheltuielilor din iniţiativa parlamentară

(Tot şedinţa Camerei de la 29 ianuarie 1891}

Linia Galaţi-Bârl.id, despre care se uubise in Camera si Senat cu puţine zile mai înainte[1], se aduce ţi la ordinea zilei a Camerei, tot din iniţiativă parlamentara, după stăruinţa deputaţilor gălăteni Qscar Catatgi, C. Robescu, C. Ressu. Ca si vechiul „]>wto-franccj", acea cale ferată era un mijloc de opoziţie al şefului Partidului Conservator cwntra ministerului C. Mânu, iar acum opoziţia lui Laicar Catargi era cu atâl mai periculoasă, cu cât îşi dasc o coloare de moldovenism special, motivat între altele şi prin faptul că, după demisionarea d-lui Teodor Rosetti. nu mai era in cabinetul „concentrării" nici un ministru **de** dincolo de Milcov. în aceste împrejurări discuţia asupra scurtului proiect de lege în chestie, rezumat în două articole:

„Art. I. Se incuviinţea/ă construirea unei linii **de** cale ferată, care să lege Galaţii cu Bârladul,

Art. II, Studiile technice ale acestei linii se vot începe neapărat deodatJ **LU** deschiderea campaniei de lucru a anului curent I 891",

[1] *\'e?i* mai sus discursurile 102 si IOV

devine din capul locului pasionata, precum se vede îndată din inrterupcrile discursului ţinut de d. Ioan Lahovari. Reproducem înccpunil discuţiei generale pentni caracteri?area armosferei parlamentare din acele iile:

„D. Victprczidtnt V. Pogor. Discuţia generală este deschisă. D. Ioan Lahovari arc cuvântul.

D. Ioan iMhovari. D-lor, am cerut cuvântul în această chestie ca să aduc aminte onor. Camere câ **Atunci** când a mai venit în discuţie sumară această lege, v-am atras atenţia asupra unei împrejurări de cea mai mare gravitate, şi v-am spus că poate fi un pericol în solutiunea ce o veti da proiecrului de lege supus astâri deliberărilor dv. Această lege, d-lor, pentru construirea unui drum de fer între Galaţi şi Bârlad, provenită — notaţi bine-din iniţiativă parlamentară, această lege. *ik.* interesează o chestie de piima ordine, chtstia apărării şi a securităţii naţionale...

Voci. Cer cuvântul...

D. I. Lahovari. Căci este, d-lot, la extrema noasttă fruntarie, şi în afară de linia de fortificatiuni, care se lucrează de patru ani încoace şi pentru care am cheltuit atâtea milioane, înaintea liniei de apărare Galici-Nămoloasa-Focşani; când s-a pracmai această chestie, am **atras** atenţie onot. Adunări asupra unui principiu elementar în asemenea materie, că nu este ţară in lume în care să fie...

D. 1 Orădisteauu. Nu vă supăraţi aşa.

D. I. Lahovari. D-le Gradişteanu, îmi pare rău de d-ta că atunci când e vorba de apărarea ţărei si securitatea naţională, faci glume şi provoci râs. (Zgomot.)

Voci. N u este exact.

IX Lascar Catargi. Nu este exact; asa ati făcut în toate ocaziile, d-ta si m i i cu seamă fraiele d-tale, când a fost în discuţie vreun proiect de drum de fier pentm Moldova (Zgomot.)

Ii. 1. Lahovari, în asemeni chestii irebuie sâ vă puneţi mai presus de interesele meschine şi de influenţele locale... (Zgomot mare.)

Voci. La ordine.

D. Kogălniceanu. D-le prezident, trebuie să chemaţi la ordine pe orator. Când ţara 'întreagă cere linia aceasta, nu suntem meschini când o sprijinim. Din moş, strămoş, din tată in fiu, am fost români şi suntem români, iar nu venetici (aplauze], si un interes eminamente românesc ne face sa cerem aceasta linie; nu calificaţi această afacere de meschină, când ea este o chestie naţională. (Aplauze.)

D. Viceprezidenl. V, Pogor. Lăsaţi sâ termine oratorul şi (ie urmă veri răspunde.

D. L. Catargi. Noi venim aci a apăra interese mari, nu chestii meschine. (Aplauze.)

D. I. Idhovari. D-lor, am atras atenţia Camerei atunci: ci, de câte ori e vorba, la orce ţară, despre asemenea linii, se consultă mai întâi autorităţile militare, ca să se ştie dacă această linie prezintă sau nu inconveniente în ceea ce priveşte apărarea ţârei. lata chestia care am pus-o, şi cred că aceasrâ chestie merită sâ fie discutată de noi cu sânge rece şi pttsâ mai presus de toate interesele locale, comerciale sau indusrriale.

Voci. Este în chestie un interes general.

D. I Lahovari. Când s-a votat aceasta lege de Senat, unul din generalii noştri a venit la mine şi mi-a atras atenţia asupra pericolului ce ar prezenta o asemenea linie, rugându-mă să stăruiesc ca nu cumva să se voteze o asemenea lege şi de Cameră, fără a se consulta mai întâi comitetul de apărare al ţârei. Iată chestia care cred câ merită a fi discutată cu sânge tece.

îmi aduc aminte că în rândul trecui d, Kogălniceanu, când am luat cuvântul spre a face observaţiile mele în această privinţă, a tratat de fiirsâ comitetul de apărare. D-sa ar fi nebun să-ii aduci aminte ce a suferit in 1677, ca ministru şi ca român, când a văzut că unica linie de joncţiune între Moldova şi Valachia era pe la Barboş, fiindcă guvernul d-lui Brărianu avusese imprudenta d-a fiica traseul, fără a consulta oamenii competenţi, astfel încât singurul pod care stabilea comunicaţia între amândouă rările era în faţa tunurilor inimicului şi sub lovitura monitoarelor turceşti, cari se preumblau pe Dunăre.

tşi aduce aminte arunci <*L* Kogălniceanu şi poate să-şi aducă aminte d-lui. că amar s-au căit arunci acei cari aii văzut ce este a lucra în asemenea chestii cu uşurinţa, si a construi Ia frontiera o linie importantă fără a-şi da seamă dacă interesul apărării naţionale nu cere alt traseu, chiar daca acel traseu din punctul de vedere comercial ar fi mai puţin favorabil. Şi, prin urmare, nu înţeleg nici protestaţii, nici iritaţii, nicî să suscităm astfel de revolte în contra unor deputaţi, cari întt-o discuue relativă la un drum de fier la graniţă se scoală si zk: Această lege, care nu a teist discutată de guvern, care nu a fost supusă controlului autorităţii militare competenre, aceasta lege trebuie mai înainte de toate, ca o chestie prealabilă, fiindcă bineînţeles nu noi putem să decidem dacă linia este periculoasă sau nu, a oamenii competenţi, aceasta lege trebuie sâ fie supusă comiterului apărării" etc, etc.

Mai iau parte la discuţie Mihail Kogălniceanu, C. Resu şi d. C. Olănescu, raportorul, care, după ce se votează cele două articole destul de anodine, prezentă un amandament din panea „unui însemnat număr de deputan", un al treilea arucol mai iiiciziv - ***in cauAa vmtnum*** - în cuprinderea următoare:

„Art. 3. Guvernul este autorizat a contracta un împrumut de 17 314 000 lei, din cate 13 800 000 vor servi pentru construc ti unea liniei, iar 3 514 IW0 pentru înzestrarea liniei cu materialul rulant necesar, socotit după normele kilometrice ce se află pe celelalte linii în exploatare."

în contra acestui amendament vorbeşte:

T. Maiorescu, ministrul lucrărilor publice. Când acum câteva zile, cu ocazia cererii d-lui Lascar Catargi ca să se pue la ordinea zilei acest proiect de lege, v-am arătat câ în creditul de 830 000 lei pentru studiile prealabile asupra mai multor căi ferate era si suma necesară pentru a se face studii anume asupra liniei Bârlad-Galaţi, eta absent şi e din nenorocire incă absent, e bolnav d. Marghiloman, fostul ministru de lucrări publice, şi nu vă puteam dar răspunde în numele d-sale, pe care nu avusesem timpul sâ-1 întreb de ce nu s-au şi făcut studiile prealabile în decursul verei anului

1890. Dar v-am spus că sub interimara mea administraţie mi-a venit la cunoştinţă un vot din nou exprimat din partea consiliului judeţean de Covurlui, care insista asupra mai grabnicei înfiinţări a acestei linii de cale ferată. Imediat am dat ordine la circumscripţia respectivă ca să facă studiile necesare îndată ce starea atmosferică va permite aceasta.

Studiile dat se vor face în decursul acestei veri 1891, negreşit întru cât atârnă de la putetea ministrului care vă vorbeşte; nu pot vorbi pentru alt ministru viitot; dar întru cat atârnă de noi, după cum am avut onoare a vă supune, aceste studii se voi face.

Nu cred însă că e bine, pentru economia constituţională, ca să angajăm lucrări definitive înainte de a sti U ce sumă se vor ridica.

D. Mihail Kogalniceanu. Cer cuvântul.

Ministrul lucrărilor publice. V-am citai exemplul liniei Jijia (Dorohoi—laţi), pentru care s-a votat un proiect de lege cu preliminară sumă de (5 milioane. în privinţa acestei linii erau chiar şi studii făcute, nu insă pe deplin; lipsea devizul care trebuia să însoţească aceste studii, prin urmare chiar aici s-a precipitat votul. Nu doar că nu ar fi fost linia importantă, dar important ar fi fost ca linia să se voteze în cunoştinţa sarcinilor ce se impun ţării pentru aceasta.

înţelegeţi, d-lor, că o administrare bugetară, care merge în privinţa cheltuielilor însemnate in necunoştinţă de cauză, pe când ar putea dobândi cunoştinţa prin studiile technice prealabile, o asemenea administraţie e riscată si expune ţara la prea multe sarcini, la sarcini neprevăzute, şi nu cred că e constituţional corect de a angaja viitorul bugetar al tării intr-o parte mai mare sau mai mică fără ca reprezentanţii ţării să fie puşi in cunoştinţă de cauîă la ce se angajază.

D. A/. Kogalniceanu. Am votat 22 milioane pentru şosele fără studii prealabile.

D. G. Robescu. Şi pentru alte linii.

T. Maiorescu, ministru de lucrări publice. Cred că foarte rău i-a făcut, fiindcă singura procedare corect constituţională e de I se face studiile ptealabile cerute. Linia Dorohoi-laşi, pentru care aţi votat 15 milioane, crezând că cu aceasta se încheie [redacted]arcina ţării, mai necesitează încă vreo 5 milioane, sau poate ' sau mai mult până la sfârşit. A vota linii de drum de fier, lăsând joc între 5 până la 7 sau până la 10 milioane, această procedare în cheltuieli este neadmisibilă într-o buni administrare fjnantiara.

Eu am avut onoare să vi spun că, in trecerea mea prin acest interimat la lucrările publice, nu pot să vă dau mai multe amănunte technice, dar cel puţin va por vorbi în teorie constituţională, şi tiu vorbesc în teorie platonică, ci într-o teorie care imediat se traduce în practică şi care vine înaintea d-voastre sub forma unui plus crescând la cheltuielile neprevăzute.

Acum la linia aceasta, in proiectul ieşit din iniţiativa Senatului şi adus înaintea d-voastre, văd câ se zicea numai; să se construiască linia şi, fără a fixa cifra, să se facă studii; şi fiindcă era atunci zis: să se facă studii îrt anu) *1889,* d-voasrre acum aţi pus fireşte în lege să se facă studiile în 1891. Până aci suntem înlăuntrul unei bune gospodării finanţiare. Era o rezervă de făcut, dar nu cred că va fi şi aci o greutate, ca înainte | de studiile făcute să se precizeze numaidecât punctele: : Bârlad—Galaţi, Admit că, dacă racordarea s-ar face la alte puncte, aceasta n-ar împiedica înţelesul votului d-voastre. Odată ce studiile se vor face, va fi filă îndoiala necesar ca să se consulte şi persoanele militare competente în apărarea ţării, fiindcă asemenea consultări trebuie să le faci după ce s-a srudiat traseul. Se va rine dar seama şi de aparate, şi traseul se va purea modifica conform şi cu aceste cerinţe, cari vor fi apreţiate din partea oamenilor competenţi. S-a arătat şi aci, înaintea Camerei, o sumă de competenţe militare, dar se înţelege că vor fi completate aceste ilustre competente prin militarii in I adevăr chiemaţi a se pronunţa.

T

D-lor, vă rog să râmânem finantiar constituţionali corecţi si să ne mărginim întru atât deocamdată. Ca să vie un art. 3 si să fixeze deja, câ cifra de 13 milioane se va întrebuinţa acolo îi 3 milioane va costa dincolo, este prematut, este o cifră cu totul fictivă. Ce cifră votaţi pentru studii? Ati pus obligaţiunea sâ se facă studii, se vor face, şi ar fi un călcător de lege ministrul care nu le-ar face, odată legea fiind votată. Mărginiţi-vă aci, aşteptaţi acele studii şi atunci veţi fixa cifra pentru construcţiune în cunoştinţă de cauză, iar nu fără nici o bază, cum voiţi să faceţi acum.

Aceasta, d-lor, mă cred datot să vo spun in interesul finanţelor ţării. Dar încă o dată, în materie de cheltuieli Camera e suverană. D-voastre reprezentaţi pe aceia, din a căror pungă au sâ se ia banii aceştia; credeţi d-voastre că puteţi lua răspunderea unei cheltuieli cu tonii fictive? Vă priveşte, faceţi-o; dar eu cred că n-ar fi prudent. De aceea, fărâ a face o chestie de împotrivire ahsolutâ a guvernului, sunt de părete că propusul articol 3 sâ nu se voteze, să nu figureze în această lege pe care, de altminteri, vă văd hotărâţi a o vota.

Camera intuş votează, amendamentul si împreună cu el toată legea - o prevesrire a apropiatei căderi a guvernului Manu, care se şi întâmplă după 2 săptămâni.

De altminteri, nenorocitul precedent al cheltuielilor provocate din iniţiativa parlamentară, fărâ cererea guvernului, fără studii prealabile si fără considerarea bugetului general se lăţeşte, şi nu mai departe decât în şedinţa Senatului de la 5 fevruarie acelaş an, se votează *în unanimitate* (raportor V. A. Urechia) construirea unui local de teatru în Iaşi. Unanimitatea arată totodată cât de bine ştiau iniţiatorii unor asemenea cheltuieli de lux sâ se folosească şi de agitarea „moldovenismului" de atunci.

în fapt, drumul de fier Galari-Bârlad a sleit milioanele votate; dar nici astăzi Idee. 1903) nu este terminat.

108

Răspuns la o interpelare a d-lui Dimitrie Sturdza asupra şoselelor din Moldova, a meritelor Partidului Liberal şi a lipsei de merit a Partidului Conservator

(Şedinţa Senatului de la Ş fevruarie 1891)

Periculoasa agitare a chestiei „moldovenismului" din partea lui Lascar Catargi, despre care am vorbit îti nota de la începutul discursului precedent, găseşte un sprijin in d Dimitue Srurdza, care continuă iri Senar lupta din Cameră si adaogă la plângerea pentru drumurile de fier o plângere pentru şosele şi mai introduce şi chestia ovreilor, arătându-şi pentru prima oară violemui antisemitism, care sc potriveşte aşa de puţin cu principiile generale ale liberalismului. - în şedinţa Senatului dc la 5 fevruarie d-sa, împreună cudd. l'lcstiili, l'ache Giani, Logadi şi Chiriacescu, propune mai întâi o moţiune pentru împiedecarea „invasiunii evreieşti în ţară", şi apoi - pe când ministrul ad-interim al lucrărilor publice depune in acccaş şedituă tocmai proiectul vocat de Camera la 2'1 ianuarie pentru linia Galaţi-Bâtbd - d. Dimitrie Sturdza, întrerupând discuţia generala a legii şcolare, stăruie sâ-si dezvolte interpelarea asupra insuficientei drumurilor de fier şi a şoselelor din Moldova in comparare eu cele din Muntenia, şi o începe astfel:

„D-lor setiarori, aceasta estea treia interpelare privitoare la chestia, cate agită partea de dincolo dc Milcov,"

Si apoi continuând rice între altele:

„Îns4 şi astari von\ vedea ca guvernul ne va da acelaş răspuns prin tangentă. Dovadă dară şi vădită avem chiar surâsul clasic, cu care d. ministru *ad-inttrim* al lucrărilor publice v-a citii Mesagiul regal pentru cele 87 kilometri de drum de fier ian sunr a se face de la Bârlad-Calatî în linie directă.

Voi ruga si jstlzi, precum v-am rugat şi ieri, ca să fiţi puim indulgenţi cu mine. penttu că chestia, cum a fost acea de ieri si cum este cea de astăzi, nu se poate trata fără cifre şi date: căci pe cifre ţi date se bazează întreaga organizaţie pe care voi avea onoare să v-o expun, şî pe cifre sţ- bazează şi cererea pe care voi 5-0 file şi pe care am şi făcul-o prin interpelarea mea, adîcă că suma de 23 900 000 lei, destinată pentru construcţii de şosele, A) *se împartă drept in jumătate intre ambele părţi ale ţării, după ce "a scoate afară suma afectaţii pentru Dobrogea.*

D-lor, dacă cercetăm teritoriul ţării şi populaţia Regatului, consratăm că suprafaţa României e de 131 357 kilometri pătraţi, iar populaiiunea se suie la 6 21fi 128 locuitori.

Daci privim deosebit cele trei părţi ale ţării — Moldova, Muntenia şi Dobrogea - vedem că populaţia Moldovei e de *2* 063 383 locuitori, a Munteniei de 3 887 'J05 şi a Dobrogei de 266 840 locuitori. Rcbriunea in procente a acestor trei părţi in privirea populaţiei este de 33% pentru Moldova, de 63% peumi Muntenia şi de 4% pentra Dobrogea.

Din teritoriul care are o suprafaţă de 131 357 kilometri pătraţi, 38 226 kilometri pătraţi constitue Moldova, 77 59'i Muntenia si 15 535 Dobrogea. Relaţiunea proporţională asie de 29% pentru Moldova, de 59% pentru Munrenia si de 12% pentni Dobrogea.

Dacă lăsăm Dobrogea la o parte, putem lice, în calcul rotund, că O rreime ***3*** suprafeţei **51** a populaţiei tade în partea Moldovei, şi două intimi în partea Munteniei."

Uttneazâ în lungi expunere statistica cerealelor ieşite *dm* porturi în diferiţi ani, a deiuităţii populaţiei difctelor districte, tabloul kilometric amănunţit al „arterei principale" a drumului de fier si al rutulot „debuţeurilor" laterale, tabloul comparativ al şoselelor in Moldova si în Munienia, calcularea cheltuielilor proporţionale etc. etc etc.

Şi în mijlocul acestei aglomerări de dare şi de cifre, d. Sturdza intercalează obişnuiml d-sale arac istonovpo-litic în contra adversarilor, de astă dată redactat în următoarele fraze, adresat miniştrilor conservatori:

„D-voastră să veniţi cu lucruri pozitive făcute de d-voastre, iar nu să veniţi si să spuneri de noi cuiare şi cmate rele. căci noi am tâţut lucruri pozitive pr cari nimeni nu ni ia poate lua. Sub noi s-a făcut r&sboiul, sub noi s-a făcut independenţa, sub noi Regatul, sub noi drumurile de fier. D-voastre si amicii d-voastre nu stiu unde eraţi, căci in nici unul din actele mari nu sunteţi subscrişi; nici n-am auzit că aţi luat parte activă la ele. Fiţi ceva mai modeşti. Când veţi face atât cât noi, atunci <*Ji* ridicaţi glasul cum l-a ridicat d. Labovari mai alaltăieri de acolo de pe banca ministerială de gândeai că are să se asvârie asupra noastră să ne mănânce de vii. Nu puteţi mânca Faptele Partidului Liberal-NaiionaL Când voiţi sa faceri ceva, **101** pe faptele noasire vă fondări, iot pe dânsele vă rezemaţi şi nu ati izbutit si faceţi decât ceea ce nu era terminat de noi. Munca d-voastre a fost să căutaţi să întârziaţi penrni că nevoile larii nu vă sunt aproape de inimi. Tara întreagă o ştie si aţi dovedit-o chiar ieri. Căci după interpelarea dt ieri, in loc sl răspundeţi în mod pozitiv şi lămurit ce voiţi să iaceţi, ne-ati arirat Regulamenrul organic cel mort si îngropat".

La acest tel de interpelare risţmnor:

| *T. Maiorescu, ministrul cultelor si ad-interim al lucrărilor*
I *publice.* D-lor, obiectul discuţiei ar purea fi folositor, dar e foarte stranie procedarea urmară şi la această interpelare.

Onor. d. Sturdza, când este vorba de a aduna numere, de a face grupări statistice, de a cita, de a compulsa, de a colaţiona, de a foi si de a resfoi cifre, este un om neobosit, un foarte harnic lucrător.

Pe acest temei de aparentă soliditate de cifre, deşi asupra grupării cifrelor sunt rezerve de făcut, d-sa clădeşte o întreagă atmosferă - căci din câte a zis nu reiese decât ceva din văzduh - o atmosferă de duşmănie în contra guvernului, si aceasta la o chestie de drumuri de fier şi de şosele, unde nu poate să treacă în gândul nici unui guvern, orcât de rău s-ar fi putut închipui, să facă nedreptate vreuneia din părţile tăreî in favoarea celeilalte părţi.

Cu cifre dar face o atmosferă de atac, de duşmănie în contra noastră; si amestecă in chestia această nişte cuvinte cu violenta d-sale obişnuită dacă nu în rostirea, cel puţin in conţinutul lor: câ miniştrii actuali nu au făcut nimic în ţara aceasta, că tot ce s-a făcut, s-a făcut, de Partidul Liberal; şî că atunci când s-au făcut de d-lor actele cele mari, nici nu se pomenea de noi tinde eram.

Mă văd astfel silit, într-o discuţie care putea fi mai folositoare, dacă s-ar fi mărginit la obiectul propus, să răspund la lucruri cari nu au a face cu acest obiect. Dar a cui este vina, când un om experimentai in ale patlamentului ca onor. d. Sturdza pune în legătută cu căile ferate şi cu şoselele, chestii ca acesre: cine a făcut independenta, cine războiul şi toate în această ţari? si ca numai d-lor au făcut totul şi noi ceilalţi n-am făcut nimic?

Cum putem lăsa aceste lucruri nerelevate, cum le-am putea lăsa fără răspuns?

Apoi, onorabile d-le 5rurdza, dacă aţi stat 12 ani la guvern, ceea ce împrejurările externe au adus ca să se întâmple în aceşti 12 ani, au provocat fireşte o hotărâre din partea guvernului dv. Pară îndoială! si prin urmare, tot ce_a trebuit sâ se fâcâ sub orce guvern, s-a făcut şi sub guvernul dv. de 12 ani.

Dar dacă lăsaţi la o parte ceea ce s-a făcut in 12 ani de dv. din cauza împrejurărilor externe, neatârnate de dv., cum este războiul între Rusia si Turcia, şi dacă voiţi sâ, sciţi ceea ce ati făcut dv., atunci când atârna totul de la dv., adică în cele curat interne, dacă examinăm ce aţi făcut de la 1882 până la 1888, în 6 ani de zile, unde, să-mi permiteţi a spune, n-aţi tăcut nimic, şi era o stagnaţiune în toată ţara şi o încercare senilă, slabă, impotentă din pattea dv, de a face ceva fărâ ca să izbutiţi întru ceva; dacă aceşti f> ani, din urmă, tocmai aceia în cari era omnipotenta hotărâtoare a partidului dv. in ţară, îi puneţi în cumpănă cu ceea ce am muncit noi în doi ani si jumătate, noi această majoritate şi acest guvern asa cum este, dacă le puneţi ***în*** comparare aceste două vremuri cred că orce om nepărtinitor va vedea cumpăna ap)ccându-se în favoarea situaţiei de astăzi!

Dacă vă aduceţi aminte... dar de unde se vă aduceţi aminte!... de neînsemnatele şi rarele mele vorbiri în Camera dv., eu, din opoziţie fiind, n-am ezitat de a tecuooaştc, pe cât puteam de nepărtinitor, tot ce a făcut ca luctu însemnat partidul susţinut la guvern de d-voastrâ. Că a tăcut lucruri toarte importante, este de netăgăduit, şi ar fi o mare nefericire pentru ţara aceasta, c.înd lucrurile importante ar fi apanagiul unui singur partid şi n-ar fi toţi bărbaţi însemnaţi - fie dintr-un partid, fie din altul - capabili de a face acte însemnate, fericite pentru ţara întreagă! (Aplauze prelungite.)

Incontestabil, a fost o hotărâre virilă a d-lui loan Brătianu, câ a intrar în război, a ieşit glorioasă independenţa ţărei din acel război.

Nu stiu, dacă este rnerittil dv. exclusiv, dar orcul a r i i meritul, a fost mare. Este numai foarte straniu, că onor. d. Sturdza, care cu atâta vehemenţă combătea atunci pe d. Brătianu, fiindcă a îndrăznit sâ intre în război în conrra turciloi. vine astăzi si se laudă în contra noastră cu acel act combătut tocmai de d-sa! (Aplauze.)

Şi ne întreabă d-nu Sturdza, ce răceam noi atunci?

Atunci noi nu-l combăteam ca d-sa, ci-l aprobam mulţi din noi, si este chiar foarte curioasă întreba/ea d-lui Sturdza în această şedinţă a Senatului, prezidată de d. general Florescu. Căci în pruna linie, pe prezidentul acestui Senat, pe general Elorescu, onoarea şi simtimântul de datorie l-au îndemnat, i-au strigat în acea vreme de pericol să-ji aducă vârsta sa înaintată ca jertfă in războiul pentru ţară, **51** d-voastrâ, d-voastră, cari întrebaţi astăzi unde eram, l-aţi impedecat de a lua parte la tâzboi![1] (Aplauze.)

Dar n-aţi putut împedeca pe toti; din toate partidele şi din toate unghiurile ţării au venit cei chemaţi la luptă. Hotărârea de a intra în război a trebuit să fie luată de guvern, şi fiindcă d. Brărianu era la guvern, meritul acestei hotărâri se resfrânge asupra d-sale. Dar aceasta este hotărârea politică. Vine acum fapta cea importantă, adecă însăşi lupta pe câmpul de batae, prin care s-a susţinut acea hotărâre. Ei bine, fapta a rost a tutulor, şi este - cred câ nu trec peste cuviinţa parlamentară, dacă o calific astfel - este temerară încercarea de a atribui numai unui partid gloria armatei, care este a ţărei întregi! (Aplauze.)

Nici un partid nu poate să-şi atribuie lui singur meritul acestui război ca război. Toţi cei chemaţi au luat pajte la el, întru cât nu i-srt) împedecat d-voastrâ, şi printre cei ce au luat parre, a fost şi prezidentul actualului minister, generalul Manu, care şi-a făcut datoria ca un brav ofiţer, si pentru care d-voastrâ nu găsiţi acum altceva din acele timpuri decât calomnia ce o răspândiţi prin foiţele d-voastră, ştiind că este calomnie. (Aplauze.)

S-a terminat războiul cel victorios susţinut prin conlucrarea tutulor. Ei, acum a venit acţiunea diplomatică pentru a asigura tarei rezultatele acelui război, şi aici in adevăr ar fi vorba de lucrarea d-voastră ca partid. Dar, scuzaţi-mă, asupra acestei opere a d-voastre sunt mati îndoieli. Dupâ ce aţi trecut armata peste Dunăre, fărâ *a* coiwitlra Parlamentul, nu ari luat nici o precauţiune pentru tratările de pace. şi s-a putut întâmpla ca Rusia si-si permiti a negocia cu Turcia la San Stefano în numele nostru, fărâ a ne întreba, *de nobis sine nobis,* şi în definitiv pierderea Basarabiei a fost un foarte dureros rezultat şi poate prea mica parte din Dobrogea o compensaţie nu destul de suficientă, şi aceasta ne-a izbit pe toţi ca o discutabilă dibăcie diplomatica. Şi prin urmare, apropos de şosele şi drumuri de fier, nu ttebuia sâ deschideţi această pagină dureroasă, unde sunt aşa de îndoiosi laurii d-voastre. (Aplauze.)

A venit apoi proclamarea independentei. Ba bine câ nu! Turcia era biruită şi alungară de la Dunăre, si eram acum în fapt deslegaţt de ea. Recunoaşterea era grea, dar numai proclamarea,..

Eram şi eu deputat atunci şi am primit de la d-voastră cu toţii medalia apărătorilor independentei. Mărturisesc câ nu mi-am recunoscut nici mie, nici tutulor care şedeam pe hăncîle din Dealul Mitropoliei vreun merit pentru a primi medalia apărătorilor independenţei. Apărătorii erau cei ce se luptau pe câmpul de răsboi, nu cei ce votbeau la Cameră! După această panglică de apărarea independenţei, a venit proclamarea Regatului. Act foarte important, o recunosc, este marele merit al d-lui Brătianu. Si este în acelaş timp matele merit al d-lui Brătianu, care va trece fără îndoială cu acest merit intre oamenii cei mai însemnaţi politici ai noştri, de a fi făcut dintr-un partid cam anarhic, cum s-a arătat la Mazar-Paşa, un panid de guvern monarhic, cum s-a arătat la proclamarea Regatului st cum sper câ va continua a se arata şi în viitor. (Aplaude.) Iar îşi aduce aminte onor. d. Sturdza, câ a avut pentru acea proclamare a Regatului un mare merit si opoziţia de atunci din Cameră şi din Senat, un imens merir.

Prîn gura d-lui Lahovari, care este acum pe această bancă alături de mine si cu care atunci eram împreună pe banca

[1] Vezi pag. (S3 a volumului If *(ed n. - p-* 413).

opoziţiei din Cameră, s-a făcui atunci importanta si fericit formulată declarare: dacă acei care sunt la guvern, sunt chiemati să proclame un asemenea act, căci ei au relaţiile internaţionale în mână şi pot judeca oportunitatea faţă cu situaţia ţării, dacă guvernul are meritul de a proclama Regatul, venim noi, cei din opoziţia conservatoare, şi adăogăm ceea ce putem la acest act, adăogăm unanimitatea reprezentattuniinaţionale! Si s-a votai cu unanimitate Regatul (Aplauze) si această unanimitate dată de conservatorii din opoziţie, i-a dat actului adevărata tărie naţională cu care s-a putut susţine în faţa tutulor. (Aplauze.)

Şi de... daca întrebaţi ce a făcut opoziţia pe atunci, vă răspund: iată ce a făcut, este tot ce putea face ca opoziţie cu mime.

Ei bine, avem în curând o altă dată înseninată în decursul acestui Regat; marele merit al d-voastră de atunci, adecă Regatul, peste câteva săptămâni are să treacă prin o zi solemnă pentru monarhia noastră: la 10 Mai se va serba aniversara de 25 ani de la suirea pe tron a Regelui nosttu, şi vrând nevrând va fi atrasă atenţia guvernelor din Europa asupra acestei date. Va fi important pentru aceasta ţară ca să arătaţi şi d-voastră cum s-a arătat atunci, că este un singur spirit monarhic şi dinastic în ţara întreagă (Aplauze) şi cred că d-voastră luând exemplu de la opoziţia conservatoare de atunci, veţi arăta acum aceias minte şi acelaş patriotism... (Aplauze.)

Dar. iertati-mă, de la acea proclamare a Regatului încoace, ce aţj lucrat? Fac abstracţie de nefericita, după mine, revizuire a Constituţiei, care putea să lipsească, care într-o tară săracă de oameni a sporit numărul senatorilor şi al deputaţilor, a lărgit agitaţiunile şi preocupările politice şi a scos mai mulţi oameni de la o lucrare mai utilă pentru a-i pune într-o lucrare mai puţin utilă precum este agitarea politică, â ţinut lumea într-o mişcare sterilă un an şi jumătate.

Dar, în fine, de La această reformă a Constituţiei, despre care ziceaţi că acum are să vie adevărata reprezenraţiune a ţării, ei! acum să vă vedem: ce a făcut guvernul d-voasttă si partidul? De la]882 până la 1888, unde sunt actele cele mari?

Căci vedeţi, dacă ati fi căzut d-voastră după actele cele mari la 1882, atunci puteaţi zice: noi, cari am făcut acele acte mari, noi singuri suntem în stare să facem toace actele importante de aci încolo; dar din nefericire pentru d-voastră nu v-aţi retras atunci, ci ari mai stat încă atâţia 6 grei şi mari ani de câte trei sute şasezeci şi cinci zile fiecare (Aplauze.) Şi ce ati făcut în aceşti 6 ani până la martie 1888?

Veşnic vă întrebam noi din opoziţie, şi în Cameră şi aci, ce faceţi? Agiul la Banca Naţională, trei proiecte de încercare de reformă a magistriatcei părăsite, importantul d-voastră studiu asupra legii instrucţiunii publice imposibil de a trece prin Cameră. Şi nimic, nimic, nimic, decât în locul unor importante legi, care cu autoritatea d-lui Btătianu putea să le voteze Camera, dacă ar fi voit. în acest gol de idei publice, ni s-a oferit preocuparea intereselor personale si private care v-au prăbuşit. (Aplauze.)

Aceasta, d-le Sturdza, cred ca e ncpăriinitoarea judecată asupra ultimilor 6 ani ai guvernului d-voastră. Judecata nepărtinitoare va trebui să vă recunoască marile merite din primii 6 ani, dar tocmai pentru aceasta trebuie să recunoască întreaga slăbiciune şi crescânda decadenţă din ultimii 6 ani. După acei 6 ani din urmă a venit guvernul acesta. Ce acte mari *i* făcut' De răsboi nu poate fi vorba, este pace (Ilaritate.) Cum puteam noi să inventăm răsboiul? Să mai proclamam Regatul şi independenţa încl o dată? (Aplauze.) Pentru actele acestea mari, pentru fâlfâirea steagurilor fmpre|urările nu ne-au dat ocazie. Ce puteaţi însă cere de la un guvern cu conştiinţă? Ca să îndeplinească datoria zilei, şi în timpul în care se află pe aceste bănci, puteţi susţine d-voastră înaintea oamenilor nepărtinitori, că n-a lucrat acest guvern, această maioritate din

Senat şi Cameră, cât omeneşte s-a putut? Deducând zilele pierdute cu interpelările opoziţiei (Aplauze), a fost vreunul din aceşti nefericiţi înhămaţi pe banca ministerială care n-a muncii şi lucrat? şi a fost vreunul din senatorii majorităţii, sau deputaţii majorităţii, cari n-a contribuit la elaborarea proiectelor de lege?

Apoi dacă d-voastră. in 6 ani n-att tăcut nimic, acea reformă a administrării finaiiriare şi a Bancei Naţionale, care a stârpit agiul ca prin minune, este nimic? înlesnirea cu o sută de milioane a comerciului ţării prin dispariţia agiuluî, este nimic? S-a elaborai ceea ce d-voastră n-aţi făcut în 12 ani, acea lege umanitară a pensiunilor, care a mulţumit şi liniştit pe roată lumea; este nimic?

Dar inamovibilitatea magistriturei, este nimic? şi orcum ar fi explicata, dai principi»! că s-a mai întemeiat o magistratură independentă de puterea executivă, este aşa de elementar constituţional, încât te miri că a putut să existe un guvern 12 ani fără să fi făcut această lege-

Dar vânzarea pământurilor în ioturi mici ta ţărani, studiată, elaborată, aceasta este nimic?

Pentru Dumnezeu! Patru asemenea legi făcute în doi ani şi cu 200 interpelări, aceasta nu este nimic?

Când le pui în balanţă faţă cu 6 ani ai d-voastră, unde în adevăr nu s-a făcut nimic...

0 voce. Şi unde nu erau atâtea interpelări.

T. Maiorescu, ministrul cultelor si ad'interim al lucrărilor publice. Cei sase ani din urmă, când era vreme de pace, căci nu vă judecaţi după vremea brilîantâ de răsboî, pe care noi n-o putem inventa, cei 6 ani din urmă punetr-i in cumpănă cu cei doi şi jumătate ani de pace de acum, dacă e să fiţi drepţi,

Dar să tevenim la chestie, căci în o discuţie *ăpmpos*de şosele şi de drumuri, d. Sturdza voia să ne încurce pe toţi într-o atmosferă de dusmânie, de incapacitate şi nevoinţă de a face ceva.

Degajând acum simpla chestie a interpelării din acea atmosferă străină de ea, ce rămâne din zisele d-lui Sturdza? Statistica d-sale? Se înţelege că statistica, d-lor senatori, are aerul grozav de savant, şi când pui cifre, îţi dai un aer grozav de solid. Cifrele acestea le găseşti aruncate pe ici pe colo, prin cărţi, prin birouri, şi îndată ce le grupezi cu ceva meşteşug, iese din cifre ce vrei să iasă, aceasta este ştiut. Dar pentru că statistica este solid, erudit lucru, am şi eu aici o foaie de hârtie ***ca*** statistică... mi-a făcut-o un şef de biurou din minister! (Ilaritate, aplauze.)

Ce este drept, trebuie să vă spun, dar vă rog sâ nu o luaţi ca lipsă de modestie, cea dintâi cifră, adecă suprafaţa kilometrici a României, o ştiam. (Ilaritate.)

Aşadar, suprafaţa, adică kilometri pătraţi, în România de dincoace de Milcov sunt 73 154 şi in România de dincolo. Moldova, cum zice d. Sturdia, în Moldova, dar cum se zice mai oficial: în România de dincolo de Milcov 39 616, iar în Dobrogea, care acum ne interesează mai puţin, fiindcă n-am ajuns încă să avem deputaţi şi senatori din Dobrogea (Ilaritate), - când vor ajunge, atunci o să vedeţi şi chestia Dobrogei! din care puteam să avem o mai mare bucată cu acel glorios resbel (Aplauze) - aşadar în Dobrogea sunt 17 177, peste tot 129 947 kilometri pătraţi.

Acum sâ mai facem dc aceste calcule erudite! Să ştie din geografiile de la şcoalele primare, că se face o comparare a acestor kilometri cti numărul locuitorilor si de aici iese iarâş 0 cifră savantă. în România de dincoace de Milcov sunt 3 407 000 locuitori si în România de dincolo de Milcov 1 780 000, adecă vorbă să fie: cum o fi făcută statistica noastră, care ştiţi că e cam asa şi aşa; dat în fine, s-o presupunem exactă; iar in Dobrogea numai 180 000. Vasâzicâ, faţă cu aceasta cifră să ia proporţionalitatea între locuitori si între kilometri pătraţi, şi cu aceste elementare calcule din şcoalele primare (Ilaritate) se găseşte că în România de dincoace de Milcov sunt pe kilomeiru 46 locuitori şi în România de dincolo de Milcov 45, iar în Dobrogea numai 10 locuitori.

Fată cu aceste fundamente solide de statistica kilometrică şi *populaţionhtkă* — acesta este termenul savant să vedem cum stau astăzi căile ferate în exploatare şi in construcţie:

In România de dincoace de Milcov sunt 1757 kilometri şt dincolo de Milcov 9°0 kilometri, iar în Dobrogea 64 kilometri.

Se înţelege, d-lor, că dacă voim - nu zic: să ne jucăm de-a cifrele - dar să grupăm cifrele, se pot face grupări foarte interesante. Luăm un district izolat, sau 2—3 districte de dincolo de Milcov, 4-S districte de dincoace, şi se înţelege că putem sâ ajungem la o grupare kilometrici de căi ferate şi de şosele, asa după cum voim în bine sau în riu, în mod grav sau liniştit, după cum suntem în opoziţie sau la guvern (Ilaritate, aplauzel. Dar în total lucrul se prezenta vitei: Pentru 1000 kilometri pătraţi de teritoriu în România de dincoace de Milcov suoţ 24 kilometri de căi ferate, iar în România de dincolo de Milcov 25 kilometri, vasâzică România de dincolo de Milcov are mai multe căi ferate pentru 1000 kilometri pătraţi decât România de dincoace de Milcov: aceasta e realitatea. N-are nimeni să se plângă de aceasta, ci din contra trebuie sâ ne bucuram cu toţii câ a\em această proporţie. Nu este bine ca în mijlocul acestei rări asa de unite în inimă şi cugetări, să se încerce asemenea duşmănii, cbiar şi la şosele şi la căi ferate (Ilaritate, aplauze).

în ce priveşte şoselele "înainte de creditul de peste 23 milioane lei, lungimea totali a şoselelor în România de dincoace de Milcov era de 1479 kilometri, tar în România de dincolo de Milcov 1028 kilometri, jn proporţie ca Teritoriu însâ. după cum şriţî, este aproape ²/₍ partea de dincoace, şi numai ceva peste pattea de dincolo de Milcov.

Ia 1000 kilometri pătraţi sunt numai 22 kilometri şosea în România de dincoace de Milcov. şi 25,9 kilometri aproape 26 kilometri in România de dincolo de Milcov. Vasâzică, România de dincolo de Milcov este in poziţie mai bună de a

avea căi de comunicaţie mult mai numeroase decât România de dincoace de Milcov.

Aceasta este statistica totală, iar nu pc districte izolate.

Prin utmate când a venit în iunie 1890 proiectul de lege pentru construcţii de şosele, 62 la sută din suma totală s-a dat pentru România de dincoace de Milcov şi 31 la sură pentru cea de dincolo dc Milcov, si închipuindu-mi terminate toate aceste şosele, încă va rămâne - după proporţia stabilită - un mic plus de şosele in România de dincolo de Milcov decât aci. Şi este foarte fericit că este aşa, pentru că Moldova, cel puţin Iaşii şi o parte a ei. care a făcm *o* jertfă, când a proclamat Unirea, este bine sâ aibă undeva şi avantagie şi cu inima caldă si ne hucurâm cu toţii de aceasta.

Dar mai este ceva de zis, d-lor senatori. Aceasta lege de credit a şoselelor a fost în prima concepţie discutată în consiliul de miniştri, dar pe urmă elaborată, completată, perfecţionată, specificată cu acele tabele de cari vă aduceţi aminte, unde există . cele 10 circumscripţii, chiar prin secţiile Camerei si secţiile *i* Senatului, şi deputaţii şi senatorii de dincolo de Milcov si acei de dincoace de Milcov au lucrat la această lege. Si la drumuri de fier şi la şosele - pentru Dumnezeul - o sâ facem deosebire de partide: liberali-naţionali, conservatori, liberali-conservatori, concentraţi, radicali etc? (Aplauze.) Aceasta era o chestie a ţării întregi. îmi permite onor. d. interpelator sâ-i pun intrebarea: Unde era d-sa atunci cu aceste cifre imeiesante statistice, caii le-a arătat acum şi cari ai fi fost folositoare si le aducă *in* dezbateri? Şi atunci ne-am li folosit cu toţii, şi pentru munca omului de a aduna şi colationa toate statisticile, i-am fi fost recunoscători. Sau ziceţi şi d-voastrâ, ca d Dimitrie Brâtianu: „Nici binele să nu-1 facă adversarii?" Apoi cu minte este aceasta? Aoc-.ista este învăţătura ce d-voastrâ, om important de partid, ne daţi noâ, membrilor - poate mai tineri? Atunci n-aţi făcut-o când era timp util s-o faceţi; nimeni din domnii senatori, fie dc dintolo de Milcov, fiede dincoace dc Mdcov,

nu s-a trezie apropos de legea aceasta ca să vini să eşafodeze un fel de foişor de moldovenism în contra miuitenismului. (Ilaritare.) Nu j-a trecut prin Cap nimănui, că are cineva intenţia să nedreptăţească o parte a ţârii. Si cine poate crede ca un guvern să aibă nebunia - căci ar fi o adevărată alienaţie mintală-să nedreptăţească Moldova în favoarea Munteniei. Dar se poate concepe aceasta?

Toti senatorii de dincolo de Miicov şi toţi deputaţii, ca să iasă - permiteţi-mi expresia - din hopul parlamentarismului această lege, s-au grăbit a o vota şi a vedea odată creditul asigurat. Pentru executarea ei, se înţelege, se cere timp, şi în decursul executării se pot introduce îmbunătăţiri si modificări parţiale; si in scurta mea. ţieceic pe la Ministerul Lucrărilor Publice am văzut raporturi de la prefecţi şi consilii judeţene cari cereau modificări la legea cum a fost votată, cu experienţa deja făcuta in aceste opt luni; vasâzică, propuneri de modificare a legii vor trebui să vină în dezbaterea d-voastre.

Şi se înţelege că, înainte de a cheltui bani, va fi bine să se ţină seamă de nevoile noi semnalate ale fiecărui judeţ, şi atunci ne vom folosi şi de vorbele onor. d-lui interpelator, d. Sturdza; căci în cele ce lucrează si vorbeşte d. Sutrdza este şi o parte importantă, serioasă, cu temei, pe care regreţi a o vedea asa de des încurcată prin partea pasionată a politicei d-sale de partid.

Nu se va da atunci nimeni in latun de a se folosi de toate notiţele statistice ce le-a adunat d. Sturdza si ce va binevoi să le mai adaoge la timp util peste cele ce a zis acum. (Aplauze prelungite.)

109

Asupra proiectului de reformă parţială a legii învăţământului public

(Şedinţa Senatului de la 12, 13 ii l4fevrunrie 1891)

Introducerea istorică, la patinele 4S si 49 de mai sus *(rd. a. - p.* explică imprejutâ/iie politice fttiam-rabile, in care a urmat la Senat discuţia generală asupra reformelor învăţământului public, prezentate de autorul acestei scrieri. Discuţia a tmut 13 zile, în decursul cărora ministrul răspunde in umiătotul mod la toate observările adversarilor.

T. Maiorescu, ministrul cultelor st al instrucţiunii publue. D-lor senatoti, s-a sleit lista tutulor celor înscrişi pentru discuţia generală asupra proiectului de lege supus dezbaterilor d-voastre.

Ani aşteptat .tceasta, am ascultat cu cea m.ri încordată atenţie rot ce s-a zis până acum în foarte lunga dezbatere.

N-am decât să mulţumesc celor ce au susţinut luarea in considerare şi sunt dator să aduc acum argumentele mele in contra celor ce au combătut-o, argumente contra argumentelor d-lor, argumente pentru susţinerea totdeodată a proiectului de lege asuptJ învăţământului public, asa cum l-am prezentat. Numai, d-lor senatori, eu ca ministru, nu am dreptul să abuzez de timpul d-voastre în aceeaş, largă măsură, in care avi uzat de

el mai ales unii din acei cari au combătut pioiectul de lege. Voi fi dator sâ condensez si să rezum, pe cât se poate, ceea ce w zis *şi* vă rog sâ ţineţi in această materie seamă de ceea ce omeneşte se poate cere de U cineva, caic, după. 1 \ zile de dezbateri, vine in ultimul moment să zică ţi cuvântul sau înaintea d-voastră. (Aplauze.)

Să începem în ordinea inversă de cum s-au ţinut discursurile in contra luării în considerare, precum vă sunt poate şi d-voastrâ asa mai proaspete în memorie.

Ar trebui dar sâ încep în această ordine imersâ cu discursul onor. d-lui Esarcu. numai nu ştiu în ce categorie sâ-I pun: este pentru sau contra luării în considerare a proiectului

Este între amândouă: inrr-o parte îl aprobă, în cealaltă nu-I aprobă, şi concluzia preciza lipseşte. A mai citit d-sa ceva relativ la şcoalele reale dintr-un vechi discurs al d-sale. Pentru şcoalele reale voi avea onoare sâ răspund la observările d-sale odată cu răspunsul la cele zise de onor. d. Poni.

Asemenea cât pentru întinderea ce trebuie s-o dăm acestei reforme, îmi va permite d-sa să-i răspund mai tâoiu. atunci când voi susţine înaintea d-voastrâ, de ce am propus această reformă, de ce numai atât şi dc ce nu o reformă radicala **J** Ic-gji întregi.

Trebuie sâ trec acum. pentru a termina cu cele mai uşoare. Ia înrâmpinârile ce ne-a adus d. Boerescu în şedinţa de ieri. Onot. d. Boerescu a fost si d-sa, ca mulţi în această ţară, în trecere pe Ia Ministerul Instrucţiunii Publice, a fost <> luni ministiu al scoalelor, *b* luni de vară, de Ia aprilie până Ia octomvrie 1889. luni in care şcoalele pentru jumătatea timpului au vacante, vacanţa de Paşti şi vacanta cea mare.

Onor. d. Boerescu, eminent profesor al Facultăţii dc Drept din Bucureşti, untd din cei mai eminenţi advocaţi, care-s aplica cunoştinţele d-sale teoretice la activitatea practică, foarte ocupat in această privinţa, onor d. Boerescu ne-a citat cu toate acestea si d-sa din scurta d-sale trecere prin Mînisieiul

Instrucţiunii din un mic volum ***in qtuino.*** cuvintele rostite dc d-sa la deschiderea şi închiderea unui consiliu general, care s-a • întâmplat sâ cadă tocmai în aceasia vreme, după vacanţă. Sunt oişte cuvinte ca: „trebuie să edificam cu toţii templul instrucţiunii" si alte asemenea, amabilele cuvinte obişnuite, cum sunt de exemplu câ ptofesorii sunt sacerdotii templului, *ti* şcoala este un focar de lumină, şi celelalte.

> Nu v-a citit însă d. Boerescu singurul cuvânt, din acele discursuri ale d-sale, care a izbit atenţia oamcniloi cunoscători tn ale scoalei.

Sriti ce importantă a luat şi aici in Senat discuţia asupra Consiliului General de Instrucţie; ştiţi că s-au plâns unii, s-a plâns onor. d, Sturdza, de tendenra unora, din norocire nu a tutulor, din membrii corpului didactic de a amesteca in şcoală ceea ce nu este al scoalei. de a preschimba afacerile curat didactice in afaceri politice si parlamentare, de a crea oarecum o a patra putere în stat, ceea ce onor. d. D, Sturdza, cu o expresie mai drastică, numea „caftan"; şi ştiri, câ si în Consiliul general se petrece acest conflict de direcţii, si totdeauna toti miniştrii mai moderaţi au căutat sâ înfrâneze tcndenţele Qagerate, să facă consiliul şcolar ca sâ se ocupe numai de ale scoalei şi să tiu alunece pe alte căi, care sâ pericliteze toată valoarea lui. Singurul ministru, tare fată cu asemenea tendente a pronunţat in privinţa Consiliului general cuvântul nefericit de *partilment profesorul,* a fost d. Boerescu. Cuvântul *parlament profesoral,* dacă arc o însemnătate, aceasta este: înainte pe calea parlamentarismului, şedinţe publice, auditoriu şi stenograme! Şi nu vă miraţi, d-lor, daca astăzi, dupâ acest cuvânt al d-lui Boerescu, exista în minister cereri formale în acest sens.

Faţă cu această rămăşiţă din activitatea d-sale ministerială, mă întreb acum, cu ce argumentare vine onor, d. Boerescu înaintea majorităţii acestui Senat ca sâ conchidă la respingerea sau retragerea proiectului de lege? Si vâ rog nu vă miraţi nici de întrebarea: are cunoştinţă de cauză d. Boerescu? Eminent

profesor, am avut onoare să o spun, eminent practician, asa de ocupat de catedră şi de practică încât la o mai îndelungată administrare a şcoalelor n-a avut timp si ia pane, i s-a propus de atâtea ori să fie decan, poate si rectot al Universităţii, şi n-a voit să primească, în consiliul permanent sau în Consiliul Genera] de Instrucţie n-a fosr niciodată, de administrarea şcoalelor. afară de cele (S luni, n-a avut ocazia să se ocupe: s-a ocupat cel puţin dc ceie ce se zic despre toată mişcarea corpului profesoral? s-a ocupat de ceea ce a mişcat aproape toată lumea politică, chiar care nu era din corpid profesoral, mat ales de 4-5 ani de zile, de când cu administrarea remarcabilă în multe priviri a d-lui Sturdza?

L-aţi auzit ieri vorbind de Consiliul generai şi întrebând cu oarecare hesicare: „După cum îmi pare, d. Sturdza - zicea d. Boerescu — conchide la suprimarea Consiliului general, aşa mi se pate că am auzit, fiindcă eu n-am putut asista decât la ziua din urmă a discursului d-lui Sturdza."

Întreba onor- d. Boerescu, la ce conchide onor. d. Stutdza in privinţa Consiliului general? Dar nu e<ite proiectul d-lui Sturdza tipărit? Trebuia să vorbească acum d. Stutdza 4 zile, ca d. Boerescu să ştie la ce conchide cu Consiliul general? Dar nu s-au născut avupta acestui proiect al d-lui Sturdza atâtea discuţii în presă, in tot cotpul profesoral, în Parlament? Nu w făcut yapoitnl majoritarii si .d minorităţii in Cameră? Nu s-au făcut încheierile corpurilor profesorale din laşi. din Bucureşti, din C'raiova? Nu ştie chiar o parte însemnată a lumei celei departe de sctială multe din cele petrecute in această privinţă? Şi onor. d. Sturdza n-a întâmpinat o foarte mare rezistenţă tocmai la suprimarea Consiliului general? A fost controversă în opinii, certuri mari, unii susţineau această idee, alţii o combăteau.

Dar chiar onor. d. Filipeseu, aci prezent, care numai cu dăscălia n-are a face, dar cate citeşte si se interesează şi d-sa de ale şcoalet, vă va spune că ştia că prin proiectul d-lui Sturdza

jepropune suprimarea Consiliului General de Instrucţie Dar O ştiaţi atâţia dintre d-voastră, si tocmai d, Boerescu, profesorul, luând parte in discuţia aceasta, fost ministru al instrucţiunii publice, să nu ştie sigur dacă d. Sturdza este pentru sau contra Consiliului General de Instrucţie? (Ilaritate.) Ce? Asa suntem de streini de atmosfera chestiilor şcolare? Apoi, d-lor, când n-ai timp să te ocupi de o chestie, cine-ti poate imputa aceasta? Dar când n-ai timp să te ocupi de o materie, Munci nu te amesteca in această materie, iar când te amesteci, arunci trebuie sâ aibi cunoştinţa de cauza cerută pentru a vorbi cu autoritate în materie. (Aplauze.)

Ce ***i cambitutil.*** Boerescu din proiect? întâi o eroare mai mică, zice d-sa: nu s-a luat cunoştinţă de lucrările pregătitoare **si** nu s-a luai avizul pteaiabil al diferitelor consilii şcolare; si al doilea, ceva mai grav: nici nu puteţi d-voastră discuta reforma prezentată a legii, fiindcă nu puteţi tranşa unele controverse de ştiinţă, dc organizare a facultăţilor, pentru care nu vi s-a adus în întregimea lor diferitele opinii.

Luctări pregătitoare! Apoi lucrările premergătoare aţi Văzut ctifii Ie cunoaşte d-sa. Dar lucrările pregătitoare erau lucrările oficiale, raporturi oficiale publicate în *Monitor,* lucrările parlamentare cu ocazia proiectului de lege al onor. d. Sturdza, lucrările citare si de d. Boerescu cu cele 6 coione, opinia majorităţii, opinia minorităţii Camerei, opiniile consiliilor şcolare; roate acesie lucrări sunt publicate in actele Camerei, în archiva Parlamentului, multe şi in *Monitorul Oficial,* lată lucrări pregătitoare, din a căror atmosferă şi din întreaga lor dezbatere a ieşit proiectul de lege. Ce voia onor. d. Boerescu, să le mai retipăresc încă o dată pe toate!

Vrea să zică să presupun că cineva, care se va interesa de această chestie, nu va şti că exisei şi tinde să le caute? Că individual cineva să nu ştie că sunt şi cum să le consulte, aceasta se poate, şi aţi văzut ci s-a putut. Dar sa se ceară ca o condiţie prealabilă a procedurii ministeriale în prezentarea legii acruale

de reforma, ca sâ fi mai tipărit sî retipărit asemenea lucrări premergătoare, aceasta nu poate să fie un motiv valabil pentru respingerea proiectului, necum să fi cerut, ca la obişnuitele chestii dc administrare, avizul consiliului permanent.

Dar a doua cestiune, cea gravă, este controversa facultăţilor relativă la aşa-numita organizare. Oare a citit onorab. d. Boerescu, măcar, proiectul de lege de care vorbeşte, acele câteva articole, care se supun astăzi discuţiei? D-lor senatori, imi pare rău, vă mărturisesc, mă sfiesc, îmi pare rău — nu pentru mine - că a vorbit *A.* Boeiescu, D-sa, profesor al facultăţii de drept, vine şi relevă ca exemplu in aceasta privinţa o dispoziţie de mică reformă propusă tocmai la facultatea de drept.

In proiect se propune ca să mai asculte studenţii de la drept si un an de logică, şi un an de medicină legala, si d-sa întâmpină câ nici nu există curs deosebit de logică între obiectele făcuităcii noastre de litere. Si aainci l-am întrerupt şi i-am zis câ există; d-s.i a stăruit a repeta câ nu exista ca o materie anume nici în lege. Dar, d-lor, de când este lumea ştiinţifică, de când se vorbeşte in scoli de filosofie, de acum 2000 de ani - căci de atunci datează logica lui Aristoteles - a a existat printre cuisuiile filosofice mai ales logica. Nu s-a pomenit nicăieri facultăţi de filosofie fără curs e logică. Parcă ati zice: o facultate de dtepi fără cnis de dreptul chil, Şi nu avett decât să aruncări ochii asupta legii, la art, 259, unde se enumera în prima linie printre materiile Facultăţii de litere psihologia, logica si metafizica. Şi în proiectul de modificare se menţine tot aşa. Si d. Boerescu zice câ nici nu există curs de logică in programul taculrătilor noastre! Apoi, d-lor, eu însumi sunt profesorul de logică :il Facultâtci din Bucureşti! (aplauze, ilaritate), si onor. d. Boerescu, colegul, care face cursul său în sala de alături, nu ştie că există un cuts deosebit de logică la facultatea noastră. Aceasta nu importă mult, nu e vorba, dar orcum: tocmai eu, minisrrul care vă propune acesr

proiect de reformă, pe care îl combate d. Boerescu si în privinţa pretinzei lipse a unui curs dc logică, sunt în lapt profesorul de logică al Facultăţii (aplauze, ilatitate).

Vorbind şi de al doilea punct relativ iar la facultatea juridică, că adică medicina legală nu este predată în vreo facultate juridică din lume, a fost întrerupt de d. Mârzescu, care i-a spus-o: există acest curs si la facultatea juridică din Iasi, precum există si la cea din Berlin şi la multe altele. Cc să mai răspund unui fost ministru al scoalelor şi profesor anume al Faculrătei de drept, care mă acuză, de ce prevăd în proiecr cursul dc medicină legală pentru studenţii de la drept, si care nu ştie măcar, câ la aceeaş facultate din Iasi există acest curs? î) prevăd în lege, tocmai fiindcă există la Iasi si e bine câ există.

De aceeaş valoare este argumentul final a) d-lui Boerescu: nu puteri să vă ocupări acum de acest pioieci de lege, zicea, d-sa, vă este Imposibil, d-lor senatori, pentru că nu sunteţi puşi în stare de a judeca în cunoştinţă dc cauză asupra organizării facultăţilor şi asupra diferitelor păreri dare în această privire de profesorii competenţi.

Este abilitate in această obiectiune, zicea principele Grigorie Sturdza,

Abilitate? - Abilitatea aceasta este ca toate abilităţile; este abilitate până o descoperi, dar după ce o descoperi, îşi pictde numele...

D. Boerescu vă zicea de exemplu despre facultatea de medicină: câ i s-a spus că o catedră, sâ zicem catedra de pathologie chirurgicală, după părerea unor profesori, a d-lor Asaki 51 liahes, se cuvine să fie într-un fel pusă i(t raport cu celelalte catedre, iar după părerea altor profesori, de exemplu a d-lor Râmniceanu şi Teodori, să fie inrr-alttel organizată. Ştiri că c o mare ceartă la lacultatea de medicină, şi ceartă *ad-rem* si ceartă *ad-perwnam,* regretabila în orce caz: prin urmare trebuie să vă aşteptaţi la multe păreri diametral opuse in organizarea acestei facultăţi.

1

Fața cu acestea ne zice d. Boerescu ca trebuie sa aştepte lumea cu dezbaterea legii până se vor împăca părerile, până se va tace opinie generală între d-nii Asaki si Rabeş de o parte şi Râmniceanu de alta. îmi este teamă că \or trece mulți ani, poate se va stinge si lumini vieței acestor domni, înainte de a fi pace în aceste controverse. în general vorbind, controversele in privința organizării cursurilor de la orce facultate nu încetează niciodată, şi numai pacea de veci poate să acopere discuțiile unei geneiații, care reîncep în generația următoare. Sâ aşteptăm dar veşnic cu proiecrul de lege? Aceasta ar însemna abilitatea d-lui Boerescu?

Dar cum wr putea sâ fie oare vreun Senat, corp politic, înaltă instituție parlamentară, chiemat să hotărască controversele asupra organizării cursurilor vreunei facultăți?

Dar ce instituție ar fi aceea, care v-ar obliga politiceşte şi parlamentar să vă faceți arbitri între ideile d-lor Babeş sau Asaki sau Râmniceanu?

De unde o scoate aceasta onor. d. Boerescu?

Abilitatea stă numai în jocul de cuvinte cu cuvântul *organizare.* Nu sunteți chemări a organiza facultatea de medicină, d-lor senatori; această greutate nu o puteți lua asupra d-voastră, nu v-o impune nici o lege a instrucției, nu există această nici în legea vechie, nici în proiectul de modificare, nici în proiectul modificat de Senat şi nici în vreo altă lege a instrucțiunii publice. Este o eroare de rapt ce a comis-o d. Bi>erescu.

Ce zice legea veche ca si legea de astăzi?

Facultatea, de exemplu, dc medicină, coprinde, ce? Alt. 25-4:

> .Anatomia descriptivă şi istoit-gij, sau anatomia descriptiva şi topografică; anatomia generală; fisiologia umani" etc.

Ce sunt acestea? Materii dc știință, şi materii de ştiință ce le ici după cum este ştiința pretutindeni cunoscută, şi din programele de la alte universități. Iar cât pentru întrebarea: câre catedre să fie pentru materia cutare? ce alte catedre să se înființeze; ce ştiințe nouă sl se introducâ si cum sâ se organizeze cursurile în predarea acestor ştiințe? Toate aceste întrebări sunt pretutindeni, ca şi la noi, lăsate la hotărârea regulamentelor, care se alcătuiesc cu avizul facultăților. Aceste nu sunt obiecte de lege fixară, ci de regulament mai mobil, mai elastic. Căci, cum s-ar putea să hotărâm asemenea lucruri mai ales pentru universități, cari trebuie ***si*** susție progresul ştiințific în fiece moment si nu pot fi legate în această parte de un program absolut stabil? La şcoalele secundare este altceva, acolo poate fi un program mai durabil, căci acolo sunt de predat rezultatele asigurate ale culturei ştiințifice şi rezultatele asigurate nu se schimba dintr-o zi în alta. Universitatea insă, care să se țină în curentul cercetărilor si chiar ipotezelor şi controverselor ştiințifice, trebuie să aibă şi are pretutindeni un ptogram mai elastic, şi trebuie să poată face în orce moment partea descoperirilor noue. Cine ar fi crezut de exemplu la noi acum 15 ani, că va veni timpul să se vorbească de un institut de bacteriologie, şi în timpul guvernului d-lui Brătianu s-a simțit trebuința dc a se înființa, şi ***t*** bine că s-a înființat sub conducerea d-lui dr. Babeş.

S-a votbit anul trecut de o fericită nouă descoperire, şi păcat că astăzi nu mai pare consolidată, de injecțiunile d-rului Kocli în contra marelui flagel al ofricei. Negreşit că, dacă s-ar fi adeverit toată valoarea remediului, precum se zicea la început, orce facultate trebuia să se grăbească a deschide un curs pentru acest binefăcător remediu, care ar fi avut atunci cea mai mare însemnătate. Şi aşa mai departe.

De aceea proiectul de lege actual, ca si legea cea veche, o repet: ca şi orce lege de învățământ, zice (art, 260, devenit an. 217):

> „Cursurile universitare se vor înființa după mijloacele țărei. Ele se vor putea complecta şî cu alte cursuri conform progresului ştiinței,"

Accentul este aici pe cuvintele:

„Completarea conform progresului ştiinţei."' Sc mai zice: „Numărul catedrelor pentiu predarea acelor cursuri se fixează după trebuinţă". Si articolul următor: „Fiecare facultate să organizează ptin regulamente speciale, date în forma regulamentelor de administraţie publică."

Vasăzicâ d-voastră, Senatul, puneţi principiul, si numai atâta Dar ca d-voastrâ să organizaţi facultăţile si să deslegaţi discuţia între cele două grupuri dc profesori dc la facultatea de medicină sau de la orce altă facultate, această satcinâ nu o aveţi, nu o puteţi avea.

Prin urmare din acest punct de vedere intâmpinârile d-lui Boerescu erau neexacte. De unde conchid, că dacă numai pentru asemenea argument d-sa Cere respingerea luării in consideraţie, argumentele sunt nevalabile.

Trec acum la un sit de întâmpinări mult mai importante, şi încep prin acelea ale d-lui Dimitrie Sturdza.

D-lor. nu vă miraţi, vă mg, dacă, referindu-mă la lungul şi importantul discurs de patru zile al onor. d. Sturdza, sunt sîlit sâ vă zic foarte sincer- că a fost prea scurt-

Dacâ onorabilului d-lui Sturdza l-au trebuit patru zile pentru a spune ceea ce ne-a spus, i-âr fi trebuii cel puţin incâ o a cincea zi pentru a conchide, cum a conchis. Căci aşa cum e terminat în ziua i patta discursul d-sale a lăsat un gol esenţial, un gol aşa de mare, încât a rămas discursul fârâ nici o legătură bine stabilită cu obiectul propriu al discuţiei: cu proiectul de lege supus dezbaterii d-voastre; d-sa a cerut respingerea lui, dar fără ahsolut nici o morii arc a acestei concluzii

Patru zile de-a rândul ne-a spus că este rău Învăţământul astăzi si că vina este a legii din 1864. A patra zi, sâmbătă, la 5 ore fără 5 minute conchide: prin urmare legea trebuie reformară; la 5 ore fără 4 minute; adaogă că reforma, care se propune acum este mizerabilă (pardon, d. Sturdza se exprimă uneori cam viu), că reforma propusă este schiloadă. Si acum

mă aşteptam sâ vină motivarea acestei energice apreţieri, dar în loc dc motivare, d-sa la S orc si-a terminat tot discursul.

A începe un discurs cu afirmarea că starea scoalelor noastre e toarte rea, ca disciplină şi ca instrucţie şi câ vina acestei stări rele este aproape exclusiv legea din 1864; a întrebuinţa patru zile întregi penuu a dovedi această afitmare: asemenea procedere pare a conduce fireşte la aprobarea unei încercări de reforme a legii din 1864. Dar nul D-sa sfârşeşte prin a declara această reformă schiloadă, dar după ce a întrebuinţat patru zile pentru a dovedi prima afirmare, nu întrebuinţează nici patru secunde penrni a-si dovedi ultima afirmare, isi uicbce vorbirea şi las;â propunerea d-sale de a se respinge proiectul absolut fârâ explicare.

Nu-mi rămâne dar deocamdată, faţă cu lungul discurs al onor. d-lui Sturdza, decât a examina pe scurt singura teza a d-sale, pentru care v-a adus asa de numeroase exemple. Deşi veţi fi obosiţi (sunt 4 ore şi jumătate) permiteţi-mi a vă chema atenţia asupra acestii discuţii a cărei importanţă sper că se va înţelege indată, dacă nu este deja admisă dc d-voastră.

Aşadar d. Sturdza susţine si a căutat a uc dovedi că starea cea tea a învăţământului, lipsa de disciplina a şcolarilor, lipsa de autoritate a profesorilor, ridicarea chiar a lor în contra autorităţii disciplinare superioare si în contra miniştrilor, vâri au vrut sâ îndrenteze lucrurile, ca aceasrâ stare rea s-a produs din cauza legii din 1864. Data provine din cauza legii, atunci o îndreptare a acestei legi va îndrepta si râul; dacă nu provine de tot, ci numai într-o mică parte din cauza legii din 18(.i4, atunci sâ ştim mai dinainte, câ otce modificare a acestei legi va îmbunătăţi lucrurile pentru o mică parce, dar să uu ne amăgim câ se va îmbunătăţi niai mult decât si poare 'îmbunătăţi cu *O* lege izolată a învăţământului, şi să ţinem seamă şi dc alte împrejurări, cc vor trebui indicate. Iacă o întrebare însemnări pentru discuţia generală a unei legi asupra reformei, fie şi parţiale, *a* scoalelor.

Ca răspuns la această întrebare, rJ. Urechiă, raportorul ales de d-voasttă, susţinea în mod blând şi moderat, că nu este de vină legea din 1864, cu toate neajunsurile ei, ci sunt de vină şi moravurile generale şi regimul constituţional; d. Sturdza în mod violent şi amar acuză numai legea din 1864, care după d-sa paraliza încercările miniştrilor de a îndrepta răul şi a paralizat în special încercarea d-sale de a-şî face datoria de ministru cu toată străşnicia.

Două rezerve am de făcut, înainte de a intra si eu în această discuţie, întâi în privinţa energiei sau străşniciei, cu care şi-ar fi îndeplinit onor. d. Sturrfza datoria de ministru. Cu toată răbdarea ce am, si am o răbdare nemărginită, vă aduceţi poate aminte, că, la acele cuvinte ale d-lui Sturdza, ra-sm sculat de pe scaunul, unde colo jos la picioarele tribunei îl ascultam de atâta timp. Căci multe mai ştiu şi eu din administraţia d-lui Sturdza, şi unile vi le voi spune ca sâ judecaţi şi d-voastră.

A doua rezervă este în privinţa tonului, cu care d. Sturdza îsi rostea plângerile d-sale asupra stării şcoalelor noastre. După aerul d-sale, atât vechia lege din 1864, cât şi relele din trecut, pe cari le acumula d-sa în contra corpului profesoral, păreau să cadă în sarcina guvernului actual, pare că guvernul susţine aceste rele, pare că prin enumerarea relelor din trecut are sâ se aduci un argument contra luării in consideraţie tocmai a unei legi dc reformă. (Aplauze.)

Să venim dar la discuţie şi mai întâi: cari sunt relele principale? Lipsa crescândă a disciplinei şcolare, zice onor. d. Stutdza, pierderea oricărui respect de autoritate, opoziţia chiar în contra ministrului, care ar vrea sâ îndrepteze ceva şi care se izbeşte de rezistenţe ce nu Ic poate învinge după legea de astăzi.

D-lor, multe din relele semnalate de d. Sturdza sunt adevărate. Dovadă sunt între altele actele oficiale, pe cari Ie-a citat d. Sturdza, sunt şi rapoartele generale publicate sub diferiţii miniştri, evident cu intenţia de asemnala relele ca să se caute îndreptarea. D. Sturdza v-a citit rapoarte din timpul d-lui Urechiă, a citit rapoarte din timpul d-sale, iar raportul d-lui Virgolici este din timpul nostru; iată trei miniştri cel puţin, între cari şi d, Urechiă, pe care d. Stutdza 1-a atacat aşa de violent, cari au semnalat relele şcoalelor.

Să ne folosim măcar de această discuţie, pentru care în definitiv vom fi recunoscători mai ales d-lui Sturdza, ca să feoem odată lumină aci, şi să constatam răspunderile ce privesc pe fiecare, dându-ne apoi silinţă sâ contribuim cu toţii prin vorbe, prin sfaturi, prin atitudine, la îndreptarea răului, or de iăide s-ar dovedi că vine.

Acum, d-lor, nu o să aşteptaţi de la mine ca sâ vă aduc o sumă de exemple izolate, aţa cum le-a adus d. Sturdza. Nu găsesc procedarea nemerîtă; căci într-o administraţie, ca aceea a şcoalelor, se cer neexagerat rezolvări de cazuri câte 4, 5 mii pe an, ceea ce face în 25 de ani peste o sută de mii. Faţă cu acest mare număr, 20 sau 30 cazuri izolate nu pot proba o sinteză generală; par a o proba ca efect oratoriu, dar nu o probează în adevărata constatare.

în contra celor zise de d. Suirdza cât pentru legea din 1864, eu mâ voi mărgini să vă arăt numai un caz sau doua, izolate sî acestea în aparenţă, dar despre care vă voi dovedi că au trebuit să aibă efecte generale, căci au atras atenţia tutulora în ţara aceasta, tutulor cari pot măcar ceti sau cari întreabă de la alţii despre cele ce se petrec în rară.

Ce au a face exemplele citate de d, Sturdza, raporturi individuale, fie şi de 5 coaie, ca acela de la Azil asupra notelor din matrictde şi alte asemenea - lucruri petrecute în cabinetul direcţiilor, — faţa cu unele cazuri, cari au fost eclatante pentru toată ţara şi s-au implantat în sufletele tutulor!

Săvă povestesc unul din aceste cazuri, onoraţi domni senatori!

Era un concurs - nu o sâ vă citez nume, fiindcă numele este indiferent, actul interesează - un concurs pentru o catedră de la Facultatea de Drept din Bucureşti. S-a prezentat la acest concurs, între mai mulţi candidaţi, un doctor în drept,

nou venit de la Paris care. ca cunoştinţe, a izbutit, in acei timp, când se ţinea acel concurs, ministrul instrucţiunii publice eram eu; era la 1875. Tot atunci venise din întâmplare necesitatea casase celebreze dezvelirea staniei lui Mihai Viteazu, care este aci pe bulevard, înaintea Universităţii şi a Senatului. Mie personal - acesta este un defect al meu - nu prea îmi plac solemnităţile si în ceea ce mă priveşte, nici nu am luat cuvântul, am lăsat sâsc facă lucrul cât se poate de simplu. Dar totuş era prima statue, care se ridica în rară la noi, era o figură glorioasă pe care o amintea, şi iâcându-se donaţie primăriei, trebuea să ia parte ministerul cu oarecare solemnirate. Statua ca de obicei era învelită cu perdele şi s-a fixat printr-un program oficial ora căderii perdelei, dupâ un mic *speech* al unui ministru şi alr mic *speech* ca răspuns al d-lui primar. Ce lucru simplu in sine! Ce mică solemnitate, lipsita de orce politică de partid!

Acel guvern al nostru din 1875 era conservator, cum zicea opoziţia, în orce caz nu era liberal-naţionai, nici nu era încă inventat acest substantiv compus, şi pe acea vreme (nu ştiu dacă lucrul se petrece si azi, presupun că ntt), era o tendenta a foilor liberale de a răspândi părerea, că un asemenea guvern nu putea să aibă nici un simţimânt patriotic, că era austro-maghiar, vândut lui Andrassy, şi câ n-avea dreptul să desvelească o statue. Si astfel îu jurul perdelelor Iui Minai Viteazu s-a făcut o întreagă agitare. Ce vremuri curioase! Dar în fine, venise momentul, noi trebuiam să desveltm statua. Atunci agitarea din jurnale se transportă pe strade. Nu ştiu, dacă erau deja inventaţi bătăuşii (desi presupun câ bătăuşii există dc când neamul omenesc); dar mulţi oameni de uliţă printre cari erau amestecaţi si şcolari, se învârteau în acea zi în jurul statuei, cu pornirea hotărâtă să împedice desvelirea oficială a statuei şi să rupă perdelele mai dinainte. A auzit ministru de interne si a pus poliria sâ împiedice această necuviinţă.

Se arestează câţiva din cei mai îndrăzneţi, băieţi si oameni mai mari; cei în vârsrâ legală se trimet dinaintea tribunalelor,

|L între aceştia din nefericire şi câţiva elevi mai în vârstă. [^Tribunalul mise pare căi-a achitat, cade obicei. După un alt ^obicei din acele vremuri, ca şi în ziua de astăzi, la toate aceste |\Ocazii, ziarele liberale deschideau o lista enoimă, în care se atnscriau advocaţii, apărătorii publici, cari aveau sâ susţină lînaintea tribunalului aceste victime ale reacţiunii (ilaritate), Bjljtrengarii aceia cari voiau să rupă perdeaua statuei.

întte cei înscrişi apărători ai acestor ştrengari de stradă era . d. acela, doctorul în legi de la Paris, care tocmai acum îsi cuse concursul ca să intre, unde? în profesoratul facultăţii din îucureşti şi să spună tinerimii, ce este dtept şi ce este nedrept, ce este legal şi ce este nelegal (aplauze). Am primit |îlrfupâ puţine zile raportul juriului, care-mi spunea că acest Jdomn are cunoştinţe foarte bune de drept roman, şi de alte |lpărţi ale dreptului. Avizul consiliului permanent era asernenea vorabil; însă, după cum ştiţi, ministrul are dreptul să nu jăprobe, are dreptul de *veto.*

Eu nu l-am aprobat si am motivat neaprobarea anume prin st fapt al înscrierii d-sale publice şi ostensibile printre părătorii acelei ştrengării, care fapt dovedeşte in privinţa d-sale, că deşi poate să aibă cunoştinţe, dar nu are încă spiritul -\ pedagogic elementar pentru a i se încredinţa conducerea ' tinerimii universitare.

Am făcut bine, d-lor senatori, de nu l-am aprobat? Aveam dreptul de veto, am uzat bine de acest drept? Onor. E d. Sturdza îndeosebi găseşte câ am uzat bine de acest drept? ' Dacă-mi permite d. prezident să o zic; aş fi fericit pentru % orce întterupere ce mi s-ar face, căci aci nu este vorba de I oratorie, ci de constatarea simplă a unui adevăr. Vă rog sâ mă # întreruperi şi vă rog să-mi daţi imediat dezminţire, unde voi *' greşi în apreţieri sau unde voi afirma ceva care nu este exact, t şi voi rectifica îndată (aplauze).

• Eu cred câ am făcut bine. A venit acest domn la mine, la B ministru, de altminteri este un om foarte cumsecade, cred câ

este şi bun profesor ca cunoştinţă a dreptului, a venit, zic. la mine; cu foarte liniştii (am păcatul că nu sunt violent si nu mă impacientez deloc) i-am zis: „îmi pare bine că eşti doctor in legi si văd cu plăcere din actele concursului că ştii carte. Dar ce faci d-ta ca manifestare prin ziare, nu este pedagogie: d-ta nu trebuie să încurajezi pe ştrengari şi să-i aperi la tribunal, fiindcă pierzi autoritatea de pe catedră. Până ce nu te vei amenda asupra aceşti" punct, nu te /măresc ea profesor; sâ *o* facâ altul, eu însă nu o fac, nu aprob concursul."

Si am publicai alt concurs. Bine am făcut, d-nule Sturdza, ca disciplină?

După câteva luni am căzut noi de Ia guvern, înainte de a fi venit terminul pentru acest concurs. Guvernul liberal, cart-a venit după noi, a zis câ domnul ace.ta era o victimă politică, se înţelege; a reînfiinţat rezultatul concursului anulat de mine (n-avea drept sâ o facă, dar e indiferent) si l-a numit pe acest domn profesor, evident. I,-am găsit la 1888 dc sub d. Stutdza chiar membru în consiliul permanent de instrucţie, chemar *a* regula ca arbitru chestiile disciplinare relative la scoale iilaritate, aplauze). Daj de aceasta sâ nu aveţi prea multă teamă, căci adeseaori aceia cari fac strengăriile cele mai mari, sunt cei mai aspri judecători ai ştrengariilor altota (ilaritate).

Dar nu pentru aceasta v-am citat cazul. Pentru altceva; căci asa cum s-au petrecut lucrurile până aici, n-au avut tâîunet în lume.

Dat a intervenit aici o împrejurare cu totul alta, şi mai ales aceasta cred ca merită sâ attagă luarea dv. aminte intr-o discuţie generală asupia învăţământului in ţara noasttâ.

Ati crede lucru cu putinţă, d-lor senatori? Pentru această anume procedură a mea, în această cauză, a acestui concurs, am fost dat în judecată ca ministru de Camera liberal-naţională! (aplauze). Acest caz este unul din punctele de acuzare, pentru care eram sâ fiu trimis înaintea Curţii de Casaţie de dumnealor! Aceasta crimă a mea a fost afişată prin comune de dumnealor şi publicară in toate ziarele ca dovadă de violarea legii din partea „prevenitului Maiorescu!" (ilaritate, aplauze). Era in comitetul de acuzare d. Flevn, era şi bunul meu vecin d. Tache Giani, era şi d. Missail. Sunt 4 volume de asemenea fi de alte acuzări redactate de d, Missail: si eram cu toţii daci în judecata, şi onor. prezident al Senatului d. genetal Rorescu şi d. Lahovari, toti, toţi, şi chiar unul care n-a fost de la început dat în judecară, d. Th, Rosetti, care a cerut ca o onoare: „dici-măsi pe mine în judecată'', si Camera s-a grăbit sS-l dea şi pe el în judecată (ilaritate). D. Missail a teris cele *4* volume de acuzare. Mult mai târziu, la 1888. a intervenit onor. d. prezident a! Senatului la mine zitându-nri că d. Missail a publicat multe scrieri, afară de aceste 4 volume (ilaritate), ci nu are avere si d. general Florescu, cel acuzat la 1876. mi-a atras atenţia la 1888, că ar merita d. Missail ca una sau două fiice ale d-sale să fie primite in Azil. M-am grăbit a aproba cererea făcută dc d. Missail, în care cerere îmi enumera d-sa toate scrierile d-sale care îi dau un fel de titlu la această atenţie. A in adaogat numai in rezoluţia favorabila, pusă asupra petiţiei d-sale printre scrierile menţionate de d. Missail încă una pe care d-sa o tFecuse sub tăcere: cele 4 volume. (Ilaritate, aplauie)

Aşadar, intre punctele pentru care am lost dat In judecată la 1876-77, este si acea decizie a mea relativă la concursul pentru catedra de drept roman de la facultatea din Bucureşti, 'ată, d-lor, acum textul oficial al acesrtii cap dc acuzare, formulat de Camera liberală de la 1877 in contta mea.

Nu ştiu, dacă era si acel domn profesor-concurent deputat In Cameră; aceasta ar fi fost mai frumos ca să pună anume si d-sa bila de acuzare în contra prevenitului Maiorescu.

Iată textul acuzării:

> „Dupâ concursul sutiinut de d... pemru caiedra V3camă de drcprul roman la facultatea ^uridiLă din Bucureşti, rc-^ultarul a fost favorabil concurentului, **ŞL**

prin urmare *trebuia* a-i da catedra, neesistand nici un motiv legal de respingere. Cu toate acestea prevenitul Maiorescu prin rezoluția de la 3 iulie 1875 nu aprobă rezultatul concursului, respinge pe d.,,, menține ped... ca suplinitor, fixează un nou concurs pentru ziua de 3 iulie 1876 etc. Spre a da un caracter de legalitate acestei măsuri de evidenta persecuțiune politică, prevenind invoacă următoarele mijloace, lipsite de orce temei legal:

1. Că dacă în general un aspirant cu rezultat favorabil al examenului trebuie crezur capabil de a fi ți profesor până la proba contrarie, această prezumție nu mai poate fi admisă când, în timpul dintre înscriere la concurs şi efectuarea concursului, comite acte publice care îi pun la îndoiala aptitudinea pedagogică pentru însemnară misiune ce vrea să o primească."

Aşa în adevăr, scrisesem eu ca ministru, în 3 iulie 1875, prima parte a rezoluții prin care nu aprobam rezultatul acelui concurs.

Aptobâ onot. d. Sturdza acest motiv al meu de a nu admite pe acel domn?

Iată un motiv disciplinar şi legal totdeodată. îl desaprobă d. Sturdza?

Dar să continuu citarea textuală a motivării mele. pentru care am fost acuzat:

„2. Că d... s-a înscris public între *apărătorii elevilor condamnați pentru necuviințele* comise înainrea statuei lui Mihai Viteazu, înscriere care, în mod cum s-a făcut, avea caracterul unei demonstrații desigur nefavorabile disciplinei şcolare."

Este bine motivat refuzul ca idee de pedagogie şi de disciplină, onor. d-le Sturdza?

„3. Că încă în zilele din urmă, d-sa a continuat a dovedi aceiaş predilecție penrru demonstrări publice puțin potrivire cu caracterul unui aspirant la profesurâ, subscriind şi publicându-se inue substriirorifunei programe îndreptate în canoa guvernului si a Cuipurik» legiuitoare.

•C 4. Că. in fine, este de cel mai mare interes pentru
B j. instrucție şi îndeosebi pentru universitate, de a se feri corpul
•E ,. didactic şi şcolar de politica militanta demonstrativă."

K • Ştiu, că asupra acestui din urmă motiv al rezoluției mele de «arunci, sunt părerile controversate. Vor fi şi unii din d-voastră, Kii-lor senatori, nu cred însă din actuala majoritate, care vor fi B de altă părere. Pentru mine însă a fost si este convingerea •Etonstantâ, că scoală trebuie ferită de agitări politice. Şi eram în •Editptul meu că ministru să apreţiez după convingerea mea ce M;.t»trebiințare să fac de acel *veto* prevăzut în lege.

Se- Actul dc acuzare asupra acestui punct se termină astfel:

Wt „în bună regulă, după acest concurs instituit conform
X f ' arr. 372, ministrul primind raportul comisiunii, era dator
S . a race numirea d-lui,.. conform art. 382 din legea
J». instrucțiunii.
W' Prin modul său de procedare, prevenitul a violat nu
w - numai acest articol, dar şi arr. 14, 364, 365, 368, 369
JE "" si 372 din legea instrucțiunii publice: anulând prin acest mod, nu numai dreptul şi insrituțiunea salutară a con-
SR^>: cursului, dar sî orce drepturi câştigate în aceasră privință pe baza arr. de lege mai sus citate."

ÎSf'- la să vedem acum, pentru întreaga noastră edificare «upra acestei chestii, şi textul acelor articole din legea asupra instrucției publice de la 1864, care se pretinde că le-am violat.

Art. 372 instituie concursul pentru orce catedră vacantă. Concursul s-a ținut.

Art. 382 zice: „Ministrul primind raportul comisiunii (adeci al juriului examinator al concurenților) va face numirea provizorie a candidatului admis, după forma prescrisă prin an. 365."

Vasăzicâ sunt trimis la art. 365.

Ari. 365. „Numirea provizorie a profesorilor se va face prin decizie ministeriala dară în forma ari. 14."

I Sunrem dar trimişi In definitiv la art. 14 pentru forma •fc hotărâtoare.

An. 14: „Consiliul (permanent) va fi consultat, sub clamă de nulitate, însă cu rezerva dreptului de veto al ministrului, asupta tuturor chestiilor relative la administraţia şi direcţia instrucţiunii publice şi private.

Toace deciziunile ministrului trecute prin consiliu conform dispoziţiei de sus, vor purta formula -aurind pe consiliul permanent al instrucţiunii"".

Consiliul permanent !-am consultat. Aşadar „auzind avizul consiliului permanent" am avut dreptul de *veto.* Am întrebuinţat acest veto al meu pentru motivele pedagogice şi disciplinare arătate mai sus.

Ce lege am călcat?

Vederi că nu se poate susţine astăzi de către nici un om din nici un partid, că a fost măcar umbră de călcare de lege din partea mea.

Şi dar, fără umbră de posibilitate că am călcat legea, se scoate din arhiva ministerială un act de acuzare ca acesta, cu motivarea mea pedagogică, ca un element de a fi eu trimis înaintea Curţii de Casaţie! şi comitetul acela care dorea să ne trimiiă prealabil în temniţă de la Văcăreşti, înainte de a fi trimişi în judecata Curţii de Casaţie, işi permitea să afişeze această acuzare în toate comunele, să o publice prin toate gazetele, să atragă atenţia lumei întregi de la noi asupra ei.

Şi acuzarea mea ca şi a celorlalţi miniştri se votase de Camera de atunci cu unanimitate, minus 3 voturi. Era oare si bila onor. d-lui Sturdza acolo?

I'entru dv., d-lor. se pare astăzi că v-am spus ceva nou, aţi uitat detaliul acesta; si pentru mine personal acuzarea aceasta era un lucru, care nu era serios, şi nici nu am luat-o în serios în ceea ce mă priveşte pe mine. Dar pentru publicul cel mare? Dar pentru şcolari? Dar pentru învăţătorii din sate, pentru institutorii, pentru profesorii şcoalelor noastre?

Când partidul acela, care se întitula şi se adăpostea sub frumosul drapel de partid iîberal şi care venea atunci la guvern,

răsturnând „reacţiunea", şi deschidea calea tinerimii sub farmecul cuvântului de libertate; când acest partid, cu un asemenea drapel, vine şi, în contra noastră, face asemenea acuzare si zice, adresându-se la profesori şi la şcolari; Ce? Aţi vroi să vă ţineţi de regulele disciplinei? Aţi vroi se vorbiţi de pedagogie sî să fie ordine in scoală? Dar un ministru, care vorbeşte de pedagogie şi de disciplină, nu vedeţi cum e acuzat şi afişat prin toate comunele? (Aplauze.)

Când aceasta se întâmplă la 1877, cere deodată d. Sturdza la 1881, d-sa care votase acuzarea de la 1877 şi o publicase spre ştiinţa orcârui şcolar şi orcârui învăţător, vine ministrul Sturdza la 1884 si cere de la profesori disciplină?! Corpul învăţătorilor este nedisciplinat, nu are respectul autorităţii, striga d-sa acum în Senat.!

Ba bine că o fi nebun corpul învăţătorilor să aibâ respectul disciplinei după asemenea precedent! (Aplauze prelungite.)

Dar, d-lor senatori, a trecut ota reglementară, veţi fi si d-voastrâ obosiţi. Voi continua mâine.

Şedinţa Senatului de miercuri I3 fevruaric

D-lor senatori, ieri, la sfârşitul şedinţei, discutam împreună următoarea întrebare: unde poate fi partea de răspundere pentru nedisciplina şi pentru spiritul de dezordine, pe care le constata onor. d. Sturdza în şcolari si într-o fracţie a cotptdui profesoral? Care poate fi partea dc răspundere pentru aceasta a vreunei legi oarecare, a legii din 1864? Şi care poate fi partea de răspundere a altor împrejurări covârşitoare, aşa de importante, încât lor trebuie sâ le fie mai ales atribuită starea, de care se vorbeşte? Şi la exemplele numeroase, însă izolate, prea individuale, ce le citase onor. d. Sturdza, m-am crezut dator *a* vă cita uo singur alt exemplu, care însă. acesta, prin rezonanţa ce a trebuit s-o capete în ţara întreagă, era un exemplu mai important decât toate cele aduse de onor.

d. Sturdza, fiindcă dovedea că prin felul său extraordinar a trebuit să aibă un efect răspândit în multe inteligenţe, în foarte multe, tocmai în acele, de care se plânge acum d. Stutdza.

îmi permit a vă mai cita un exemplu de acelaş fel, şi atunci cred că această parte a argttmenrării va putea fi terminată. Vă spunea d. Siurdza cum d-sa, ca ministru conştienţios, precum era, se ducea însuş să inspecteze şcoalele. Vă puteţi închipui că şi alţi miniştri credeau de datoria loc să facă aşa; am făcut, între aceştia, şi eu aşa, şi cot în anul 1875 m-am dus odată ca să-mi dau seamă despre mersul unei şcoli primare de băieţi din Bucureşti, despre care mi se spunea că nu merge bine. Era vară, scoală acea de băieţi era sub Dealul Mitropoliei pe undeva. Când m-am apropiat de localul şcoalei (clasele se ţineau în catul de jos. si cald, cum era, ferestrele erau deschise), încă de departe am auzit şi eu, - deşi de altmintreli nu prea aud bine, insă trebuie să fi fost lucrul tare de tot - am auzit şi eu larmă, gălăgie, parcă mă apropiam nu de un local de şcoală, ci de alt local, local electoral d. e. sau aşa ceva. Mă apropii de fereastra deschisă, mă uit în şcoală, şi pe lângă cele ce auzisem, acum văd băieţii unii d-asupra băncilor, alţii aruncând cu căciula, câţiva bătându-se; iar institutorul pe catedră citea. Am intrat în clasă; trebuie să recunosc că s-a făcut îndată linişte; am rugat foarte politicos pe d-nu institutor să *continue lecţia. (Ilaritate.)* A început d-sa lecţia, dar a sunat îndată ora de sfârşit, şi i-¸m rugat sâ treacă împreună cu mine în cancelarie. Şi i-am spus: „D-lc institutor, cum am găsit şcoala aceasta în momentul când am intrat, recunoşti si d-ta că nu se cuvine să fie o şcoală. Ce făceai?" Citea; m-am uitat: era un roman în o parce - şi un caiet în altă parte; d-sa zicea că citea caietul, poate caietul, poate romanul; caietul era un curs de drept, fiindcă, zicea d-lui, este student la facultatea de drept, se pregăteşte de examen. Eu i-am zis: că te pregăteşti d-ta, este altceva; dat scoală nu este pentru institutor, ci institutorul pentru'scoalâ, trebuiai sâ te pregăteşti în afară de şcoală, aci trebuie să faci clasă primară, clasef primare te dacoteşci întreg în timpul lecţiilot. Dacă nu ştii nici aceasta, dacă au mers lucrurile până la aşa grad, nu eşti om de şcoală. Văd că te pregăteşti pentru jurisprudenţă, fi-ţi cariera în altă parte, dă-ţi demisia." Şi l-am depărtat din postul de institutor.

Se înţelege, că îndată a devenit şi el un martir al reacţiunii, şi la cădetea noastră, la 1876, acest fost institucoc a fost *înaintat revizor şcolar,* chemac el şă controleze cum îşi fac datoria ceilalţi institutori şi învăţători. Si darea afară a acestui institutor, în aceste împrejurări, este unul din punctele de acuzare ministerială de care v-am vorbit; şi acest punct a fost publicat şi afişat pe toate căile.

Dar aci soarta, prin o ironie a ei, a fost de-a dreptul răzbunătoare; căci acel insitutor. al cărui spirit de dezordine îl constatasem de la început, era Pătescu, care puţin timp după aceasta s-a găsit implicat in atentatul în contra ministrului-prezident, în atentatul lui Pctraru, şi Petraru împreună cu Pătescu au fost condamnaţi la închisoare.

Dacă mergea, după cum ecau unele veleităţi în acele timpuri, adică se făcea arestarea prevenrivâ a miniştrilor daţi în judecată, se putea întâmpla să mă găsesc şi eu închis preventiv la Văcăreşti in momentul când venea acel Pătescu condamnat la Văcăreşti. (Ilaritate.)

D-lot, ar fi o mare nedreptate, daca v-aş fi citat şi aceste cazuri pentru vreun alt gând de alături, decât exclusiv pentru dovedirea argumentelor în discuţiunea ce ne preocupă despre responzabilitatea în privinţa disciplinei în şcoalele noastre.

Nu este in gândul meu ca să fac din această chestie o chestie de partid.

Recunosc, că astăzi nici Partidul Naţionai-Liberal n-ar mai aproba toate cele petrecute cu ocazia dării în judecată a ministerului conservator.

Sunt boale ale tinereţelor unui partid, prin care poare trebuie să treacă, dar odată ce a trecut prin ele, nu-l mai apucă.

Am mai recunoscui însumi zilele trecute, in răspunsul la interpelarea d-lui Sturdza asupra şoselelor, că este chiar meritul deosebit al d-lui loan Brâtianu dc a fi făcut din nişte oameni cu aspiraţiuni, ca cele arătate în unele acte de la 1876, un partid de guvern mouarhic-constitutional; mulţi bărbaţi cuminte din partidul d-sale l-au ajutat în această operă însemnată, şi între ei este desigur si d. Dimitrie Sturdza.

Dumnealor, puşi astfel la cârma statului, având a se lupta cu atâtea situaţii grele, au putut uşor trece din acel spirit de învălmăşeală de la 1876 la o apreţiare mai dreaptă a necesităţilor societăţii şi a spiritului de ordine ii) stat.

Dar chestia nu este, cum sunt d-lor astăzi în această privinţă. Astăzi, d-lor, au si uitat cazurile de disciplină şcolară din 1876. Chestia este: ce efect trebuie să fi avut asupra fragedei inteligenţe a copiilor, asupra învăţătorilor, ittsritutorilor si profesorilor, precedente ca cele semnalate din actul *dt* acuzare citat?

Căci acei copii şi acei învăţători n-au fost la cârma statului ca să-si schimbe spiritul faţă cu importanţa si greutatea situaţiei unui guvern; ei au rămas în situaţia de atunci; pentru ei sămânţa resădită astfel la 1877 n-a putut să fie nimicită aşa de iute, ca a încolţit, şi dv. ştiţi cu toţii, cu ce putere, mai ales în frageda copilărie, se întipăresc primele impresii.

Un exemplu ni l-a dat tot d. Sturdza printre cele citate de d-sa cu atâta amărăciune. Ne povestea că fiind d-sa ministru pe la 1884, s-a dus la liceul din Iaşi, în clasa a 4-a mi se pare. şi a văzut acolo un elev cu atâta lipsă de respecr pentru autoritate, încât - daţi-mi voie să repet expresia d-lui Sturdza - sc tolănea pe prispa de sub fereastră, înaintea d-sale si a profesorului!

Ia să facem puţin calcul de o nouă speţă de statistică! Aceasta era în anul 1884, când era d. Sturdza ministru; băiatul acela era în clasa a 4-a gimnazială; cu 4 ani îndărăt, la 1880, va fi trebuit sâ termine cei 4 anî de şcoală primară. Iar Ia 1877, când s-au publicat acele puncte de acuzare în contra mea, băiatul era în clasa 2-a primară. Poate *o* fi fost chiar elev al lui Pătescti din Bucureşti. (Ilaritate.)

Cum ne putem acum închipui dezvoltarea sufletească a acestui băiat. Si el este tipic pentru toti cei de vârsta lui!

Vasizică în 1877 el era în clasa a 2-a primară, intrase de un an - ca să mă servesc de expresii ca ale d-lui Boerescu - în „templul" Minervei, sacerdotii acestui templu îi trimeseseră o rază din focarul de lumină, băiatul învăţase tocmai sâ citească - şî ce frumoasă lectură şi ce inreresantă pentru el îi prezentau ziarele din acea vreme cu acuzarea ministrului, care voise sâ respecte disciplina şcolară! Şi ce puternic impresionează o aşa primă lectură! o aşa primi întrebuinţare a artei de a citi! Şi apt» vă miraţi, că dupâ puternica impresie a unei astfel de prime lectură, îi găsiţi la 1884 pe prispa de sub fereastră?

D, Sturdza zice: sâ nu fie minciuna în învăţământ. Să nu fie, se înţelege! Asta este. Dare greu să ai adevăr la 1884. numai 7 ani după 1877. Şi prin urmare d. Sturdza trebuia si fie la 1884 mai domol, cu mai putină amărăciune, să simtă ceva *mea culpa.* Chestiile de disciplină par a fi grele şi pentru oamenii maturi, necum pentru şcolari.

Ni s-a dat aici în Senat spectacolul neobişnuit ca din însuş partidul d-lui Sturdza, un membru foarte autotizat în materie de scoală, onot. d. Orăscu, sâ simtă necesitatea de a vettî şi a testabili dreptatea în contra d-Iuî Sturdza. D-nu Sturdza, prezident al nu şriu cărei formari naţional-libcrale, d. Orăscu, viceprezidenr al nu stiu eârei alte formări naţionai-liberale, vin şi se combat înaintea Senatului! Se pare că este ceva nedisciplină si în partid. Şi dacă este asa între oamenii cei mari, sâ fim mai răbdători cu oamenii cei mici.

Dar să facem un pas mai departe în discuţia generală de faţă; să răspund şi la u altă parte a discursului d-lui Dimitrie Sturdza. D-sa se mai plângea, câ prin legea din 1864 se vedea împedecar în cei 3 ani ai minisrerului d-sale de a restabili ordinea în ale scoalei. cu roată energia necurmată ce a avut-o.

Şi ue-a vorbit mult dc „străşnicia" disciplinei ce a menţinut d-sa ca ministru, imputând altor miniştti că au fost mai slabi întru aceasta.

Nu ei* meritată imputarea si nu cred că era meritată nici lauda d-sale. Căci, d-lor senatori, ceea ce din contră *s* mai contribuit astăzi la slăbirea disciplinei in corpul profesoral, a fost tocmai, după părerea mea, acţiunea neconsecintă a d-lui D. S-mrdza ca ministru, distribuirea pedepselor pentru nedisciplină. or pentru neregulă în scoală. în (apt d. Sturdza avea dreptate sâ se plângi, de exemplu, că la Facultatea de Drept din Bucureşti era mare neregulă cu absenţele profesorilor, cu neveiiirea lor mai ales la examene; dar ne mai zicea, cum d-sa a combătut interpretarea că după lege profesorii ar avea *drept* la douizile de absentă pe lună. necum la altele, şi cum pentru fiecare absenţă nejustificatâ ia amendai cu reţinerea din leafa.

Da, a încercat amendarea aceasta onor. d. Sturdza şt a şi fâcut-o cu oarecare consecvenţă... la cei mici. iar la cei mari şi importanţi a dăbit-o. însă este adevărată vorba românească: de la cap... Care e capul în materia aceasta? Universitatea, ea e fruntea învăţământului. Dacă a slăbit-o d Sturdza la profesorii Universităţii din Bucureşti, şi tocmai la ai Facultăţii de Drept, unde desordinea cu absentele este mai mate. ce dreptate mai putea fi in aciiunea d-sale fată cu profesorii inferiori? Cel mai frapant exemplu ştiut atunci asupra neregulatei veniri la curs, era acela al unui profesor, de altminrteli cu autoritate în materia sa, care in toată vremea culestdui lipsea de b curs, se afla la o vie a sade lângă Ploieşti, şi mai lipsea mult şi alte daţi. D. Sturdza l-a amendat straşnic, cum ziced-w, i-a reţinut leafa; decât, de... acest d. profesor era poate membru influent, era deputat, si urma a fost că pe de o parte l-a amendat, iar pe dalta i-a dat amenda îndărăt.

Acum vă puteţi închipui, ce autoritare a avut o asemenea măsură asupra corpului profesoral după asemenea precedent.

Dar sunt alte cazuri, mult mai grave, de slăbirea consecvenţei d-lui Sturdza. Vă spunea d-sa. cu multe

amănunte, cum se comiteau de unii profesori si directori abuzuri în administraţia şcoalei, cum se falsificau notele la şcolari, şi d-sa a aruncat chiar bănuiala de interes, de interes bănesc. D-lor senaiori, rare trebuie să fie cazurile acele; să o speram pentru onoarea unui corp, care - orce s-ar zice - este şi rămâne un corp foarte însemnai în ţaia noastră. Nu şriu dacă onor. d. Sturdza n-a întins cam departe dreptul de cetite al actelor ministeriale, cetindu-vă în ultima zi a vorbirii d-sale un raport - presupui câ-1 are *in copie din* actele ministerului- despre cele ce £-ar fi pettecut la Azilul Elena Doamna cu darea notelor. Notele anterioare schimbate, prefăcute în matricole şi cataloage etc, etc!

Pentru toate acestea d-sa, precum zice, a luat straşnice măsuri, şi n-ar mai fi trebuit ***ii*** vie acum. dnpă aţâţi ani, ca sâ aducă o astfel dc chestie penibilă în discuţia publica ca un motiv de a izbi iar în corpul profesoral în auzul d-voastră. şi în auzul tutulor! Dar, vedeţi, d-lor, acum fiindcă d-sa a deşteptat aceasta discuţie, ttebuie să restabilim cel puţin adevărul întreg, şi adevărul este, câ anume în cazurile cele mai eclatante de această natură, „strâşnîcia" d-lui Sturdza a slâbit, s-a compromis; şi astfel s-a îngreuiat sarcina unei Îndreptări, până când nu vor simţi toţi, ca e egală măsură pentru toţi în această materie, egală severitate, mai ales severitate acolo unde cineva, prin fel de fel de influenţe, este mai susţinut; acolo, unde se amestecă multe hatâruri sau te miri ce interese politice. Căci un caz dc hatâr, de nedrepiate piejudecă toate cazurile analoagc; un caz dc slăbire în asemenea împrejurări e cel mai mare pericol pentru toată această materie. Când s-ar acredita între părinţi, între profesori si învăţători, că trebuie să fii numai sprijinit de un puternic ai zilei, mai ales de un membru in Parlament, pentru ca impunitatea să-ţi fie asigurata, aceasta ar fi o ruşine pentru sistemul constituţional şi ar compromite orce măsură de îndreptare, pe care o cereţi.

Aşa fiind, ce ziceţi despre următorul caz? îl voi ceri din acte.

D. Sturdza se mândrea că a ales oamenii cei mai energici, mai drepţi şi capabili pentru a-i trimire ca inspectori generali ca să-şi dea seama despre mersul instrucţiunii şi al disciplinei. Bine a făcut d. Sturdza şi a avut dreptate sa se mândrească, între aceşti inspectori era şi unul din cei mai energici, de o absolurâ si recunoscută onestitate. La ieşirea d-lui Sturdza din minisier, acest fost inspector s-a numit în consiliul permanent. Şi astăzi este membru în consiliul permanent dc instrucţiune publică, unde şi merită să fie. Vasâzică un înalt funcţionar păstrat, cum vedeţi, de la un partid la alt partid, fiindcă administraţia unui minister ca al scoalelor aşa trebuie sâ şi facă cu funcţionarii cei buni. Trimis dar de d. Sturdza la 1887, atunci când acţiunea d-sale trebuia să meargă tot mai energică în contra abuzurilor, la o constatare într-un oraş oarecare dc provincie, atest inspector, cunoscut ptin onestitatea sa, raportează:

„15 mai no. 229.

Mi s-a dcmonstiat, d-lc ministru, cu matricolele in mână, câ d. X., fost director (al scoalei de acolo), a eliberat 3(î atestate de absolvire a 4 clase primare elevilor repetenţi şi persoanelor ce nici au fusr In scoală pe care o dirija."

Şi arată toate cazurile, iar la No. 21 al cazurilor scrie:

..La 2B iunie 1813 eliberează atesraml no. 4-î elevului... ci ar fi absolvir clasa IV, în Itf&l—Acest elev se găseşte în conditiunile no. 4, deoarece n-jvea examenul trecut si prin urmateeta repetent. < ^.i proba că toii elevii ce JU luai atesraic şi cari sunr în condinunile no. 4 erau reperenţi, este şi următorul caz: X are în matricola anului 1881-82 norde 7, ti şi 9, insă îi lipseşte notele dc la examene. - Ei bine, acest elev reperează clasa I8S-—83, pt când tutulor celorlalţi li se liHţieizJ eemfkaie. (A se vedea matricola 1861-82.) Se vede că... n-a înţeles că *atest,uul se cumpără,* de aceea a crebuit să repete clasa."

Iată părerea inspectorului, în adevăr conştiincios, trimis de d. Sturdza. Dar se mai agravează situaţia prin raport. Se mai zice acolo:

„La sosiita rota în Biicurcsii am invitai pe dl . pentru a şti ce poate să răspundă la toate abuzurile deja constatate. La chestiile puse de subsemnatul sî U care urma sâ răspundă a doua ri, dl ... abia a treia-mi aduse răspunsurile aci alăturate, însă odatâ cu aducerea acestor răspunsuri dl .. mi-a declarai confidenrial culpabilitatea sa faţă cu (oaie faptele coiisi.nate. - Mai mult decât atât dl ... si-a permis, domnule ministru, *să ma insulţi în rsrnifiul junrţiunri, să mă in.ulte în casa mea, aduedn-du-mi bani.* — Mărturisesc, domnule ministru, că niciodată n-am fost indignai mai mult ca în seara cind dl ... în biroul meu a scos irei bilrtc nouă a **100 fi.** şi aceasta pe rezonul ca să-nu plâicască cheltuielile de dmm si sâ-l scap de încurcătura, ^ici are 6 copii. Când am văzut curagiul d-hu ... de a-mi da bani pentru hoţiile comise în liberarea certificatelor, am rămas atât de surprins incât nu siiam cum sâ-l dau afară."

Sc poate un caz mai tare?

Acum sâ vedem avizul Consiliului permanent, şi nu uitaţi, că Consiliul permanent este numit şi schimbat, cu oatecare forme, de însuş ministru.

„Citind cu atenţiune şi mai recitând, atâl raportul cit si cele doua anexe, Consiliul incepe prin *a înlarwa* din dezbateri, încercarea cc sar fi tjeut de a mină pe d. inspector dc vreme ce într-o acuzaţie ar.it de gravă nimeni nu poate fi crezut |ie cuvânt, ci se cere a proh.**i,** si când o asemenea probi se *\ti* da, .atunci culpabilul va trebui desiiruir fârâ cea mai mtcfl cruţare. In aşteptarea dară!) a **unui** piobe **senoavL,** Consiliul pcimancin **w.'** mărgineşte a examina restul raportului" etc".

In această acuzaţie de mituire se mai cere o probă! I'e mine, inspector, în patru ochi, a voit sâ mă conrupâ, şi mi-a adus trei bilete de câte 100 de franci. Ca inspector m-ai trimis în

inspecţie, si iată ce-ti raportez! Trebuie mai multă probă? Ce Ie) de probă? Martor», care nu erau?.. Apoi vine un lung avis. Vă puteţi închipui cum se poate acum întoarce avizul; iatâ-1:

> „Considerând că proba acestor aciuaţii (pentru certificatele false) este imposibilă. Din momentul în care matricolele ci. lV-a sunt ţinute de dl ... (acu/atul) intr-o *completă neorânduială,* aceste matricole nu pot dovedi nimic etc."

Nu era matricolă, nu erau cataloage, se înţelege, dispăruse orce. Numai asa purea sâ falsifice acel institucor-ditector certificatele. Se înlătură chestia mimirii, se înlătură si afirmarea inspectorului, că inculpatul s-a mărturisit culpabil pentru coate, sî Consiliul permanent e de părere să se dea numai un avertisment, pentru neregulă în arhiva scoalei. Subscrişi doi membri.

D. G. Mărzescu. Cine anume?

Ministrul instrucţiunii. Era d. acela cu concursul de drept roman, dar fratele institutorului în chestie era deputat in Camera liberala.

D. G. Mârz&cu. Care este majoritatea Consiliului permanent care a iscălit? Ne spuneii numai pe d. Cratunescu, ceialţi cari sunt?

O voce. Nu l-a numit.

Ministrul instrucţiunii. Şi n-a> vrea sâ numesc Dar dacă mă siliţi, iatâ cari sunt: d. Cratunescu, d. Dimitrescu C-, iar pentru înlăturarea mituirii d. Hâjdău.

lată si rezoluţia ministrului Sturdza din 2? iulie 1887: *„Până se va lua o densie, d. inspector general Tocilescu va face o cercetare minuţioasă, cum merge institutorul... aci in capitală, tir când a fost permutat din..."*

Căci trebuie să şciti că acest institutor, fost cu direcţia unei scoli primare în provincie, se afla acum strămutat ca director în capitală, adecă înaintat, insă aceasta fusese lâcui cu puţin înainte de anchetă.

Vasâzicâ, inspectorul general Tocilescu va face o cercetare amănunţită, cum merge institutorul aci în capitala? Ba bine

Ci după o asa cercetare, institutorul acela să mai dea acum îndată certificate false, şi după miniirea cate încercase să o facă inspectorului!

S-a însărcinar inspectorul Tocilescu in 27 iulie, adică in vacanţă, să facă cercetare institutorului, care poate era acum ţi absent, fiind vacanţă. Dar trebuie să se fi terminat iute cercetarea, fnndcă decisiunea definitivă **5ă** ia deja in *6* septemvrie, când d-abia a început şcoala: „Se aprobă avizul dat de dd. Dumitrescu şi Cratunescu", adecă numai *un avertisment* pentru tinerea neregulaţi a arhivei şcolare.

înţelegeţi că asemenea cazuri slăbesc autoritatea disciplinară. Dupj asemenea precedente, este greu de a mai aştepta îndreptarea de la străşnicia ministrului Sturdza, si ne trebuie ceva răbdare pentru a pregăti terenul în viitor, când se vor uira asemenea precedente.

Si *ă propos* de d. inspector Tocilescu! D. Sturdza vi l-a lăudat pentru ancheta făcută acum un an în contra unot profesori din Galaţi, cate an şi fost condamnaţi de juriul **uiuverMtar** din **I** IM, si s-a revoltat dc „îndrăzneala" profesorilor condamnaţi de a acţiona în iustine pe d. Tocilescu pentru calomnie. Foarte bine. Dai si aici a uitat d. Stutdza să vă releve^e ceailaltă parte a incidentului, şi sunt dator să o relevez eu. Organui autorizat a) partidtiîtti d-ltn Sturdza, „Voinţa Naţională", a secondat acuzauunile acelor profesori în contra d-lui Tocilescu cu o sumă de articole şi de notiţe, a răzvrătit lumea profesorali în contra acestui d. Tocilescu. Onor. d. Sturdza invoacă pe d. I'ocilcscu in contra profesorilor, dar tiu-si întrebuinţează autoritatea şi contra jurnalului d-s.\k- dc partid, ca să nu deschidă asemenea lupte in contra accluiaş d. Tocilescu si în contra autorităţii şcolare. Cuci la ce folos mată vorbirea d-lui Sturdza pentru disciplina şi autoritate in şcoală, când organul autorizat al partidului d-sale iubeşte in această disciplină şi autorirate?

Trec acum, d-lor, la partea oarecum mal pozitiva a discursului d-lui Sturdza, unde nu mai este vorba de amărăciunea d-sale în contra corpului profesoral, ci de unele idei ale d-sale înlSuntrul a chiat invăţământului, mai ales in privinţa predării Istoriei. Dar nu pot vorbi de aceasta decât cu oarecare ezitare.

Onotabilului d. Sturdza, om de. administraţie, de altnnn-treli energic şi priceput administrator, nu i se poate cere să fie numaidecât priceput şi în specialităţile scoalei. Am regretat din acest punct de vedere vorba d-sale de filosolic pozitivă. în care vâră şi pe Schopenhauer. De! suntem aci într-o discuţie de înaltă cultură, ne mai ascultă poate si studenţii; ideile acestea de ştiinţă sunt precizare, se ştie. de exemplu, de cei cari se ocupă cu filosofia, că filosofia pozitivă şi Schopenhauer surit doi antagonist) hotărâţi, şi d-voastră confundaţi una cu alta! Dar aceasta o relev numai in treacăt pentru onoarea celor cori ne ascultă-

Mai importantă este o altă chestie. Onorab. d Sturdza ne spunea ca, ducându-se ca ministru prin scoale, făcea si întrebări, voia sa indice şi direcţii pedagogice in predarea unor materii. Mărturisesc că mie îmi făcea aceasta o impresie penibilă, fiindcă sî eu ţin la autoritatea miniştrilor şi nu-mi poate conveni când simţ că ministrul calcă pe un teren, cate nu este tocmai solid penttu d-sa şi sâ hasardează într-o chestie pedagogica foarte discutabilă şi controversată. Vă aduceţi aminte, ne spunea că a intrat într-un liceu si într-o şcoală primată, unde era tocmai lecţia de istoria tării si de istoria universală, se plângea, câaci hâieţii ştiau despre Egipt şi despre alte fapte străine sau învechite, dar despre istoria noastră modernă nimica, D-sa, ca ministru, trebuia să fie in curent cu programul scoalei? Poare ar fi prea mult sâ cerem aceasta. Dar atunci nu trebuia să pună întrebări. Nu ştii ceva? 1-oarte bine, dar atunci nu te amesteca acolo unde nu stil. (Aplauze.) Dar d-sa a întrebat pe băieţii scoalei: ce rezultat a avut pentru

România răsboiul de la 1878? Mare chestie pedagogică si importantă, si a rranşai-o cam uşor d. ministru numai asa cu întrebarea d-sale! Până unde este cuminte în şcoalele dementaresi secundare, unde trebuie - precum am avut onoare *i* v-o spune şi ieri - a se da numai rezultatele ştiinţifice asigurate şi nu controversele şi mai puţin confuziile partidelor politice, până unde este cuminte ca în şcoalele primare şi secundare, un curs de istorie a ţarii sale sau a altor ţări să ajungă ' cţi istoria modernă?

, (Până unde? întrebare pedagogică mult discutată. Este cuminte sâ introducem în învăţământul primar şi secundar istoria ţării până în zilele noastre? Cu ce profesori? Cu ce cărţi? Cu ce spirit asigurătot? Chiar în şcoalele consolidate cu cultură ajgură si cu o disciplină pedagogică seculară, se opreşte cursul de istoria universală la o epoca, despre care pedagogii sunt convinşi că nu mai prezentă pericolul de a aţâţa luptele de partid si de controverse ale actualităţii. Precum în Archivă pentru actele moarre se face deosebire între archivă istorică, care sc află in altă parte şi pe cate o poate consulta orcine, si între archivă politică, cu actele cari nu se dau să se consulte de orcine, fiindcă sunt chestii pendente: asemenea si mai ales îh materie de educaţia mintii prin scoală se face la cursul de Istorie deosebire între istoria propriu-zisâ si între politica actuală. Aceasta din urmă nu se admite, desigur, in învăţământul primar sî secundar. Despre cele ce s-au întâmplat îti istoria tării noastre la 1877 şi la 1878 află copiii de la părinţii lot, din gazete, si dacă nu voi atla îndată, o să afle in urmă. cici este interes de actualitate. într-o stare de cultură ca a noastră, e riscat de a introduce o actualitate politică sub cuvânt de învăţământ istoric în şcoala. Poate în unele stuc asigurate, îri state unde nu se pot întâmpla lucruri ca cele citate de mine, acolo, unde este o experienţă pedagogică consumată, poate, câteva dace recente mai importante, dar - cum zicea onor d Orăscu - *obJectiv*arătate, să intre d. e. într-o carte de lectură.

într-o scurtă expunere de fapte. Dar credeţi că la noi in ţară este bine sâ se introducă - asa cum este spiritul nostru ţi cearta noastră de partide. - ar *(i* bine să se introducă în învăţământul primar şt secundar ca programă obligatorie un curs de istorie până încoace la 1880? D. Sturdza este convins că da; dar să-mi permită a-i spune că competenta d-sale asupra acestei chestii pedagogice este discutabilă.

Ceea ce a făcut d-sa conform acestei convingeri, să o judecaţi d-voastră A ordonat d-sa. a pro\ocat elaborarea unei cărţi de istorie în acest înţeles; cu a d-sale însărcinare, cu aprehatea mii\k«îial&, un foarte bun de altmimreli profesor de istorie s-a însărcinat să tacă „Istoria română pentru şcoalele primare de ambe sexe" si a adus istoria până in vremea in care dorea să o aducă d. Sturdza; în vro 20 000 exemplare s-a lăţit această carte şi însufleţeşte vederile „istorice" asupra tării în tânâia noastră generaţie. Şi aci, fiindcă o sâ fac oarecare rezerve de chestii politice, aş dori să am aprobarea mai ales a acelor oameni experimentaţi in ale şcoalei, cari nu sunt de vederile meie politice, ci imi sunt adversari; la ei mai ales mă adresez şi îndrăznesc a crede că şi ei tnâ vor aproba în ceea ce voi arăta acum; adecă nu este bine a se introduce iji şcoală chestii, cari nu se pot deslipi de politica militantă a partidelor, sub cuvânt că aceasta este istoric.

Cartea şcolară, despre care vorbim, ajunge dar cu aşa-numira istorie până în zilele noastre si arată cum Domnitorul Carol 1 a schimbat puţine ministere, tinzând a face o stabilitate de guvern, lâudăndu-l pentru aceasta. Vedeţi, laude asupra procedării constituţionale de stabilitate înaintea copiilor ,.de ambele sexe' din şcoalele primare!

Dar si \'j citez textual;

„El a iibutit, cu toate luptele rietei constituţionale, să întemeieze **siabiliTatiM** pivernauitmalâ, ***zac:*** in curs dc 17 ani (1871-188*11 nu **G ÎC** hi mhat decât doua cabinele: cel conservator L. Gnargiu (1871 - 18/6) şi cel liberal 1. C. Brăiianu (24 iulie 1876- 23 martie iBfţS)."

Nn vi prinde şi pe d-voastră nu ştiu cum să ;ic, un fel de fior penibil să vă închipuiţi pe învăţătorul dc istorie în şcoalele noastre primare, vorbind copiilor de cabinetul Catargi. si de cabinetul Hrătianu. (Ilaritate.)

Dar sâ urmez cu citarea textuală:

.Dacă primul a luat frânele guvernului în momtnie critice, când Regele voia chiar sâ abdice în urma incidentului din sala Slăiineanu (10 muitie 1871), când o ceată de turburăiori spărsese geamurile unde erJ .idunată colonia germană Ia un banchet prezidat de reprejentantul Germaniei..."

Copiii de ambele-sexe vor aprecia această situaţie istorica. (Ilaritate.)

„Cabinetul Brâtianu nu mai puţin a lost chemat la tărma tăici inrr-un timp de mari invălmăsala inlâumnj. de conflaeraţiune în întreaga peninsulă bdcanică. F(a .tvut să lupte cu multe greutăţi, mai cu seamă în timpul războiului; ti a desfăşurat o activitate neobosită, pricepută şi patriotica."

Vederi: despre cabinetul L. Catargi se zice că vine la guvern în urma unei spargeri dc geamuri la colonia germană. Iar despre ***J.*** I. Brâtiamj, că în grave împrejurări J desfăşurat cel mai adânc patriotism. L-o fî desfăşurat şi d. L. Catargi, dar în cartea aceasta pentru d. L. Catargi e vorba numai de spargerea geamurilor, (Ilaritate.)

Despre acea diplomaţie discutabilă a cabinetului Brâtianu când cu pacea dc la San-Stefano şi cu pierderea Basarabiei, despre care vă vorbeam in răspunsul l,t interpelarea d-lui Sturdza asupra şoselelor, cartea noastră zice:

„Urnurea acestei politice îmdepte fătu ca indepen-denţa României să (ie recunoscută de toate sulele europene M8S0) şi **CJ** România să intre in concertul statelor libere şi pe deplin suverane. Recăpirând

încrederea in virtutea lor prezentă ți viitoare, românii isi stabiliri astfel poziuunea lor najionaij."

Trebuie să ştiri că autorul acestei cărţi este de altminteri un profesor eminent, care scrie bine şi este în stare să încălzească inima tinerimei.

Cartea termină astfel-, „l ineiimea să-şi aducă aminte de cuvintele marelui cetăţean C. A. Rosetti etc etc."

Este incontestabil că d. C. A. Rosetti a fost un insemnar om politic şi că d. Brătianu este mare patriot. Această mărime a d-lor C. A. Rosetti si I Brătianu reiese cu aut mai mult din acea carte de şcoală, cu cât numele d-lui Lascar Catargi este asociat cu spargerea geamurilor. (Ilaritate.)

Este bine aceasta? Este cuminte aceasta? D. Sturdza zice da.

Rezultatul, mi-e teamă, domnule Sturdza, că nu poate fi decât următorul: Un guvern conservator va da afară din scoale cartea cate laudă prea mult pe d. C. A Rosetti şi pe d, Brătianu si va pune o carte care să laude prea mult pe d-nii Lascar Catargi, Th. Rosetti, Manu sau pe cine voiţi din conservarori. Si când va veni alt guvern, va da afară cartea care laudă guvernul d-lor Catargi, Hosetti, Manu şi \a pune cartea care landă pe *d.* C- A Rosetti şi Brătianu: si din laudă în laudă şi din dare afară în date afară se va produce confuziunca cea mai mare în copiii cei mai mici încă din frageda copilărie- De aceea este o eroare de a introduce politica zilei până în timpul din urma, ca un metod al învăţământului din urmă, ca un metod al învăţămânntlui istoriei naţionale în şcoalele primare. (Aplauze.)

Am terminai ceea ce aveam de zis ca întâmpinate la lunga cuvântare a onot. d-lui Sturdza şi revin la începutul acestei întâmpinări.

Am zis de la început, că discursul d-lui Sturdza de 4 zile a rost prea scurt, fiindcă a tăitias fără nis-i o motivare a concluziei, prin care cerea respingerea proiectului de reformă. Dacă onot. d. Sturdza atribuie toate rejele şcolare legii din 1864. pentru ce se opune la reforma acestei legi? — Pentru ca

reforma propusă e scliiloadă, zice d-sa. Dar pentru ce este schiloadâ, nu ne spune.

. Şi aceasta lacună a vorbirii d-sale este cu atât mai inexplicabilă, cu câr anume asupra celor mai multe puncte ţriricate de d-sa în starea actuală, proiectul de reformă în discuţie propune îndreptări.

;; Ne vorbea d. Sturdza de lipsa de control al profesorilor, proiectul prevede, ceea ce nu era în legea de la 1864, inspectoratele şi reglementarea într-un mod mai organic al ' jevizoratelor (art. 294--299, 304 din proiect).

D. Sturdza zicea câ profesorii nu se tin de program, ci nu **âu** program analitic; ptoiectul prevede anume această patte (art, **117).**

Vorbea d-sa de zilele de absenţă ale profesorilor care se întemeîau pe o rea interpretare a legii. Proiectul prevede măsuri disciplinare şi interpreta legea precis (an. 358, 389). Se plângea de rezultatele concursurilor: proiectul prevede o reformă în această parte, aproape identică cu aceea propusă în proiectul d-sale (art. 304, 308, 313 si uttn., 326, 338).

Se plângea de cursul de economie politică ca şi d. Poni de dreptul administrativ; proiectul prevede singura îndreptare posibilă (art. 115).

Se plângea de lipsa de simtimânt religios şi de respect al religiei, în şcoalele elementare mai ales; proiectul prevede pe O stată largă, o îndreptare în această privinţă, despre cate voi vorbi mai pe Larg în răspunsul la. observările d-lui l'oni (art. 60, 305),

Cu toate acestea, d. Sturdza conchide ia respingerea proiectului de lege, fără nici o explicare.

D-lor, cred câ am dovedit câ aci este o lacună in argumentarea d-sale, că această parte esenţiala a rămas nedovedită cu desăvârşire.

Dar trebuie sâ fim drepţi, mai ales faţă cu un adversar. Eu am căutat sâ-mt dau seama, cum de a putut lasă d. Sturdza o

asemenea lacună într-un discurs asa de pregătit? Şi atunci mi-a părut că in d-nia-sa luciul trebuie sâ aibă următoarea explicate: D-nîa-sa a adus numai dovezi pentru starea cea rea a şcoalelor şi a atţibuis-o legii din \8f>4. Atâta numai a voii să arete d-sa.

Cât pentru motivarea, de ce totuş cere respingerea proiectului de reformă, s-a referit exclusiv la cele tise de d. Poni, pentru a nu mai repeta aceleaşi argumente odată spuse in Senat, fie şi de altul.

Foarte bine; daci este lucru) aşa, atunci are cel puţin o noimă. Dar pentru ca acest mod tacit de a vedea să fie valabil pentru d. Sturdza, ar rămânea numai să se arete că d-sa este bine înţeles cu d. Poni. Onor. senaroi d. Poni. reprezentant al Universitarii din laşi, pe care d. Sturdza îl lăuda asa de mult. pe care l-a adus ca model de profesor, si este un fuane bun profesor, pe care l-a adus ca o dowdă vie de vederi sănătoase în ale şcoalci. ai trebui să se nemerc.iscă in ideile sale cu ideile onor. d. Sturdza. (Aplauze.)

Dar oare ideile principale, direcţia vederilor d-lui l'oni asupra învăţământului se nemeresc cu acelea ale onor. d. Sturdza? Eu mă voi încerca ca să vă dovedesc îndată, ca unele idei principale ale onor. d. Poni suni diametral opuse cu ideile arătate în vorbirea onor. d-lui Sturdza; şi atunci voi fi în dtept să zic că a rămas absolut fără motivare concluzia d-lui Sturdza ca să se respingă proiectul, căci cele zise de onor. d. Puni nit-i pot folosi d-sale intru nimic.

Onot. d. Poni ne-a ţinut un discurs foarte interesant, bine făcui ca ordine a argumentării, bine împărţir pedagogiceste, bine rostit, dar care, cu toată lunga sa expunere, ate procedarea oratorie caracter)stiij de a ascunde divergenţele principale sau, cum s-ar putea zice cu o figură oratorie, de a arunca flori retorice, cu care să astupe abisul cc separă vederile d-sale de vederile majorităţii acestui Senat; de altminteri o dicţiune, care sa poara produce încălzirea audicotuluişisăipermităcuatât mai uşor a acoperi realitatea lucrurilor.

Eu însă mă voi încerca să dovedesc cu toată precîziune-i. Că intre onor. d. Poni şi intre modul nostru de a vedea este în adevăr o opoziţie, că prin urmare bine face d-sa de combate acest proiect de lege. pentru că între ideile ce)e-a atacat d-sa, după ce le vom desvâli, si între acelea care le susţine această lege de reformă, este o separaie fundamentală de principii.

Acum începe dar adevărata discuţie de principii.

D-lor senatori, din primele cuvinte ale onor. d. Poni. eu am presimţit în ce direcţie merge discursul dsalc; şi totdeodată, că, dacă va fi arătată cu claritate această direcţie, nu va putea sâ aibă aprobarea majorităţii d-voastră. Şi să nu vă miraţi că am presimţit aceasta de îndată: sunt de 28 de ani în ale învăţământului, am fost vreo 7 ani în administraţia scoalei, ca director şi ca membru în comitetul dc inspecţie de dincolo de Milcov, am fost de mai multe ori ministru; şi fireşte, dacă nu este cineva lipsit cu totul de inteligenţă, trebuie să fie astfel niai familiarizat cu chestiile învăţământului.

lată, d-lur, primele cuvinte ale d-lui Poni în dezbaterea de fata. Le citesc din *Monitorul Oficial:*

> „D. P. Puni ţurcandu-se b tribuna): D-lor senaiori, legea care vine în discuţia d-voastră are de scop a modifica unele dm articolele (eţ!,ii din leîtj'i, lege cate, precum ştiţi, regulează instrucţia publica la noi.
>
> Aceasiă lege din 1864, chiar de la promulgarea ei, a nejnuhuimr *fit soli acei ca»* punou un inreies Ia progresele reale ce trebuie să le facem pe calea instrucţiei publice.
>
> Pentru i_j să vă convingeţi despre acesta, vâ voi cita faptul ca aproape şease luni duna promulgarea acelei legi s-a simţit nevoie, încă sub domnia lui Cuza Vodă, ca unele din articolele ei s.i fie modificate."

După 6 luni s-a simţii „nevoie" dc a sc modifica legea din 1864. De cine s-a simţit nevoie? Dc „toţi acei care puneau un interes la progresele reale ale instrucrici'r" Asa s-ar părea după cuvintele d-lui Pani. Dar să vedem, aşa esre? Ce fel de

nemulţumiri s-au produs in privinţa legii din 1864? După discuţiile urmare 10 zile în acest Senar şi după cele spuse de d. Sturdza, se vede că esre următoarea deosebire de vederi şi de simţimente în această materie: intr-o paite a corpului profesoral este o mare tendenta de a-şi menţinea sau de a-si mai spori încă drepturile şi prerogativele lor. Drept sau nedrept acest fapt, dar aceasta este atmosfera .ambiantă", cum zic francezii.

Pe când în partea ceailaJtâ, în aceea pe cate o reprezenta onor. d. Sturdza, şi pentru care se provoacă la asentimentul mai ales al părinţilor copiilor, al acelora cari se interesează la mersul adevărat al scoalelor, este dorinţa ca şcoala sâ fie în prima linie pentru poporul întreg, pentru copiii si pentru părinţii copiilor, şi nu pentru mult şi prea pronunţat pentru folosul şt situaţia profesordor. *Aceasta* este discuţia şi controversa.

Pentru şcolari sunt învăţătorii, iar nu penmi învăţători şcolarii. Şcoala este a poporului întreg, nu a corpului profesoral. Foarte adevărat. Corpul profesoral este un mijloc de a se împrăştia cultuia în popor, dar nu în scop pentru a-şi menţine prerogativele. Faţă cu această discuţie aşa formulată, toţi ace; cart pun un interes la progresul adevărat în instrucţia publică, sunt desigur aceia cari voiesc in prima linie sâ se arate că corpul didactic este pentru copii şi cultură, şi să fie combătută tendenta spre prerogativele lui separate. Dacă este exact aceasta, sâ vedem ce însemnează propoziţia onorab. d. Poni de la început?

Ca dovadă că toţi cari se interesează la progresele reale au găsit rea legea din 1864, ne aduce faptul câ s-a fâeut indatâ t> modificare peste 6 luni. Sâ vedem ce, si să vedem unde a mers direcţia acelei pretinse îndreptări relevate de onor. d. Poni. Si veţi înţelege de la început metoda d-lui Poni- z\şadar dovada că era rea legea din 1864, este că a trebuit sâ vie modificare după 6 Juni, care adică ar fi îndreprat ceva, ce ar fi (ost mai tău in legea de la 1864. Dar dacă veti vedea îndată, că legea din 1B64 asupra chiar acesroi puncte modificate, - căci

numai două puncte s-au modificat după 6 luni - era tocmai bună în sensul majorităţii dv., şi câ din contra în acea pretinsă reformă s-a început acea pieponderanţă piofesoială, de care vă plângeţi, atunci voi fi avut dreptate sâ vă zac că primul cuvânt caracterizează modul de argumentare al d-(ui Poni,

Ce era acea parţială reformă după 6 luni? Avea numai două articole. Iatâ de:

„Legea din 3 iulie 1865, piomulgatâ la S iulie 1865: ***Art. !.*** Sunt si rămân modificate art. 49" etc. adecă 10 articole relative la vacante.

Bărbaţii eminenţi, cari au alcătuit legea din 1864, luând exemple din alte state, îşi vor fi zis: sunr cam multe vacanţe la noi, mai multe sârbârorî se tin la noi decât tn alte state, st vacanţa în genere este mare, noi suntem un stat care are trebuinţă de o mai încordată lucrare a scoalei, de mai multă muncă, şi astfel în legea de ia 1864 se prevăzuse vacanţa mare a scoalelor primare urbane numai de o lună, a scoalelor secundare de o luna şi jumătate, a Universităţilor asemenea numai de o lună şi jumătate. Iar modificarea cea dupâ 6 luni prin art, 1 face sarcina mai uşoară în favoarea profesorilor şi în paguba unei învăţări mai încordate, căci sporeşte vacanta cea mare până la una lună şi jumătate pcnttu şcoalele primare, la două luni pentru şcoalele secundare, la două luni şi jumătate pentru Universităţi. Mică cbestie, dacă voiţi, dat orcum: o caracteristica primă modificare.

Vine acum articolul 2, şi cu aceasta se şi încheie faimoasa modificare dupâ 6 luni:

-Art. Sunt şi rimân abrogate art. 392, 393 şi 394 din aceeaş legiuire."

Aceasrâ este o foarte importantă modificare. Legea din 1864, in acele trei articole astfel abrogate, pusese următoarea regulă cuminte şi cu prevedere, pentru binele scoalelor: institutorii, profesorii secundari şi universitari nou numiţi, pentru ca să-şi consacre cot timpul învăţământului, în primele

două perioade, si alţii în erei perioade ale cursurilor, vasăzică în Timp de 9 ani şi 12 ani dc la prima lor numire, să nu aibă dreptul să ocupe nici o altă meserie, nici o altă profesie liberală, nici o altă activitate publică afară din scoală,..

O voce. Prea mult.

Ministrul instrucţiunii ...pentru a-şi elabora cărţi de şcoală şi programe de cursuri, să nu tie advocaţi, poate nici deputaţi. In privinţa profesorilor-advocaţi vă aduceţi aminte de cazul curios, penibil, în care unui profesor, care de pe catedră susţinuse o teorie pentru studenţii săi, îi era adversar într-un proces unul din aceşti studenţi devenit advocat, şi cate acum îi arată înaintea Curţii dc Apel că susţinea o teorie contrară de ceea ce profesase de pe catedră.

D-lor senatori, acea dispoziţie a legii din 1864 cum vi se parc? Este ea luată în interesul şcoalei, în interesul şcolarilor, în interesul enhuiei popotului, deşi impunând oarecari sacrificii profesorilor? Fată îndoială ci da. Şi ce face pretinsa îmbunătăţire după 6 luni? Abrogă această dispoziţie, îi iasă pe profesori cu dreptul recunoscut de a ocupa orce, din primul moment al intrării lor în funcţie, şi este dar prima încercare făcută cu această modificare de a izbi in garantarea intereselor învăţământului şi de a favoriza corpul profesoral peste măsură. Luă ce însemnează începutul discursului d-lui Poni asupra modificării legii instrucţiunii de Ia 1864.

îmi dati voie sâ cer intteruperea şedinţei pentru câteva minute.

D. (7, *Mârzescu.* Cer cuvântul,

D. preşedinte: Suspend şedinţa pentru *5* minute.

La redeschidere:

Ministrul cultelor fi al insmteiei publice, T. Maiorescu. D-lor senatori, după acest început al discursului d-lui Poni, pe cari vi l-am caracterizat, onor. d. Poni şi-a împărţit obiecţiile sale în contra proiectului în dezbatere după chiar materiile în care este si legea instrucţiunii împărţita, şi v-a

vorbit astfel: întâi despre învăţământul primar, şi aci d-sa a atins, cu aceeas grupare clară, l-iu chestia obligativităţii şi ce ar trebui să facem, ca ea să devie o realitate, al 2-lea chestia programelor şcoaielot primare, care n-ar trebui să împiedice ttecerea sătenilor la învăţătură mai departe în şcolile secundare, al 3-iea pregătirea învăţătorilor săteşti în şcoalele normale, în fine al 4-lea numirea învăţătorilor.

in toate aceste puncte relative la învăţământul primar, onor. d. Poni combate proiectul guvernului, îi impută că pentru realizarea obligativităţii lasă lucrurile aproape cum sunt, adică fără satisfacerea acestei cereri de prima importanţă, şi că în celelalte priviri, cu toată aprobarea ce o dă şcoalelor normale pentru pregătirea învăţătorilor şi înlocuirii concursului pentru numirea lor, însă găseşte alte măsuri rele, în contra cărora aduce argumentele d-sale.

D-lor senatori, prima chestie, ce ne desparte şi unde trebuie sâ vă arăt, cari sunt punctele de vedere ale proiectului meu de lege, şi pentm ce cu nu pot adopta propunerile onor. d. Poni, este relativă la obligativitatea învăţământului elementar. Importantă chestie, pe care să o discutăm acum în linişte si metodic.

In proiectul meu, în tot modul meu de a vedea, chestia se prezentă astfel: lira o vreme la noi în ţară, acum vro 30 de ani, când învăţământul public era îmbrăţişat de toate clasele societăţii, era pe vremea Eforiei şcoalelor. A face ceva pentru şcoală, a face o şcoală, a contribui cu bani, cu donaţiuni, prin testamente, cu activitatea sa, cu activitatea celor mai înalţi din societate întru lăţirea învăţăturii, era pe atunci uu titlu de onoare, recunoscut de toţi si pentru toti. Aceste vremuri s-au schimbat, din nenorocire, cel purin într-o parte a societăţii.

Astăzi din contră s-a lăţit intre mulţi oameni un fel de temere în contra şcoalei, şi entuziasmul cel vechi a dispărut. Nu mai este pretutindeni, cum era pretutindeni, vaza corpului profesoral, ca la 1864 dc exemplu. Astăzi în o patte a

opiniunii publice, a societății, se ridică contestații în această privire. Dacă această slăbire a interesului viu pentru şcoală este în clasa cultă, dacă această îndoiala asupra valorii mersului instrucţiunii şi a corpuiui profesoral s-a produs in oraşe, cum trebuie să fie efectul asupra săteanului, la care mai ales trebuie după Constituţîune să lăţim învăţământul elementar?

Descurajaţi dar de cele ce se petrec în oraşe, astăzi, mai mult decât în ttecut, sătenii sunt în mare parte recalcitranţi în contca lățirii scoalelor, recalcitranţi la obligația de a-şi uimite copiii la scoală. Pe când în oraşe este o aşa de maie -afluență a copiilor la şcoală, încât în atâtea oraşe localurile cari le avem nu sunt încăpătoare şi este o adevărată greutate la începutul anului şcolar să te vezi silit din lipsă de localuri sâ respingi cereri de înscrieri, la sate, acolo unde sunt scoale, se aud plângeri generale din partea învăţătorilor si revizorilor, că frequentarea lor este slabă, lată deosebirea între oraşe şi între sate: părinţii orăşenilor vor să-si dea copiii la scoală, sătenii în mare parte nu vor să-şi dea copiii la şcoală. Ce trebuie făcut?

Tendenta ce o urmăreşte proiectul este de a nu înăspri această stare de lucruri prin penalități, prin mijloace coercitive - aci de aitmintreli este de acord şi onor. d. Poni, - ci prin o deşteptare progresivă a interesului săteanului penrru şcoală. Dacă am putea câştiga, prin câteva mijloace nemerite, înteresarea sufletească a însuş ţăranului pentru şcoală, înțelegeri că atunci problema lăţirii învăţământului în sate ar fi ca şî rezoivită.

Ce trebuie să facem? Sunt câteva propuneri în proiect, despre a câtor importanţă si efect practic îmi pare că nu si-a dat seamă onor. d. Poni, este mai ales una despre a căreia importanţă şi-3 dat poate seamă onor. d. Poni, dar a ocolit-o cu flori retorice. Nu trebuie mai întâi ca ţăranul nostm să vază în scoală nici un fel de piedică la alte interese ale lui, d. e. la interesul agonisirii micei sale averi, la lucrările câmpului; şi fiindcă copiii de ţărani după obligativitatea de la 9 la 15 ani, ar ttebui sâ fie luați la şcoală si într-o vârstă, unde pot fi

folositori la lucrarea câmpului, proiectul de reformă propune casă se introducă din 10 în 10 zile, în totul 30 de zile, vacanta **de** şcoală in timpul diferitelor munci de câmp, aşa încât ţăranii 'să nu se poată plânge câ şcoala le răpeşte un mijloc de înlesnire pentru munca câmpului.

A doua măsură de reformă propusă. Am discutat partea aceasta cu mulţi învăţători, pe care-i credeam mai cu minte, *şi cu unii revizori şcolari. Copiii de ţărani — mi s-a spus — mai ales cei de la munte, sunt mai înceţi cu dezvoltarea inteligenţei, copiii orăşenilor sunt precoci, sunt mult mai vioi. Copiii de ţărani la noi fiind In starea de astăzi prea înceţi, si nu-i silim **la** şcoală, clnd sunt încă prea cruzi; fiindcă ceea ce în oraşe este pentru copiii vârstă de 7 sau 8 ani, este pentru sate vârsta de **9** ani. Şi atunci am propus, ca obligativitatea sâ înceapă de la o vârstă aşa încât să nu ceară de la început prea mult de la inteligenţa copilului de sătean, O mică reformă, dar tot in acest sens de a nu face din scoală, ceva străin sau prea greu pentru sătean,

O a treia reformă. Eu sunt convins că pentru atragerea mai bună a interesului ţăranului de şcoală se cere în prima linie un învăţătot cu minte. Bun învăţător, bună situaţie a scoalei din sate, bună situaţie şi în privinţa intereselor ţăranului pentru şcoală. Rău învăţător, învăţător ocupat cu altele, cu chestii de agitări d. e., rea, stare a scoalei. Vrea să zică: o îmbunătăţire **a** corpului învăţătorilor, o mai energică disciplina se încearcă — voi arăta îndată cum în proiectul de lege.

însă, d-lor, aceste trei îmbunătăţiri îmi par încă prea slabe pentru a deştepta, pe cat trebuie, interesele ţăranului din lâncezeala firească în care se află încă asrăzi. De altminteri, ce puteţi aştepta mai mult de la un popor, care până mal ieri se **afla** sub oarecare dependenţă de Turcia, care de abia de 30 de ani se apropie de ideea statului în accepţia modernă, care abia de 50 de ani a început să ştie ce e învăţământul. Ne vorbea onor. d. Ponî de legea franceză din 1882 asupra obligativităţii

1

învâtâmâmtilui elementar! Puternica franţă, a cărei mişcare de cultură europeană în privinţa şcoalelor datează de multe secole — numai Sorbona datează de peste 600 de ani - dacă Fsasvţa de abia (a \.S82 işi făcea din obligativitate o lealitate, ce aşteptăm de la noi?

Aici nu ne putem plăti cu iluzii şi cu utopii- Aici trebuie să ne dăm scamă de starea reală a săteanului nostru în momentul evoluţiei sale fireşti de astăzi si să căutam fără nici o prevenţiune starea spiritului său - căci la spiritul său se adresează şcoala, să căutăm în acest spirit, în sentimentul lui adevărat, dacă putem găsi vreun izvor de interes mai înalt, care sâ-1 putem folosi pentru şcoală.

D-lor, eu am recunoscut că un asemenea interes mai înalt, pe care l-am putea revărsa asupra şcoalelor din sare, esre religiunea, simiimânui) religios in săteanul român şi prin urmare biserica. Orcâr de regretabil ar fi ceea ce se constată în unele locuri, că mai ales de când cu introducerea noului cod civil, .tdecâ a căsătoriei uvile, poate din cauza formalităţilor si cheltuielilor, a început a slăbi în ţăran simţul religios şi că in unele sate se contractează acum căsătoria fără ştirea lui Dumnezeu, cum s-ar zice, adecă fără Biserică, rotnş rămâne adevărat că, în cazurile importante ale vieţei, ţăranul astăzi ca şi inainte se adresează după toată deprinderea spiritului său, după tot obiceiul strămoşesc, la biserică. La botez, la cele mai multe cununii, la moarte, la marile sărbători, ţăranul vine la biserică şi dovedeşte simtimânt religios.

Iată deci un simtimânt ideal pe care îl găsim incă viu în inima ţăranului şi de care rrebuie să apropiem şcoala din sat, daci voim săi dâni o pulere sufletească aşa încât ţăranul din adevăratul lui interes să o îngrijească si să o susţie. Dacă e aşa, dacă găsim incă o vie realitate de simţimânr religios în ţărani, acesta trebuie întărit si trebuie îndreptat şi spre întărirea învăţământului. Atunci şcoala, şgpala care trebuie din ce în ce lăţită, nu trebuie înstrăinară de biserica, şi dacă prevedem mijloace pentru pregătirea învăţătorilor laici numai după metoadele pedagogice moderne - şi aceasta va rămânea partea principală a direcţiunii, trebuie insă în acelaş timp să alipim şcoala de Biserică, dând posibilitatea ca preotul, pedagogiceşte pregătit, să fie şi învăţător.

Aceeaş îngrijire ce ttebuie sâ o poarte săteanul si comuna pentru biserică, va fi adus sâ o poarte şi pentru scoală, si unde 4 un turn cu clopotul biscricei să fie un turnuleţ cu clopotul ftxialei. Neaflând dar alt intetes ideal în ţăran, cu care să-1 putem atrage spre şcoală, trebuie să ne întemeiem pe ceea ce găsim, pe simţimântul lui religios, şi cu el împreună să deşteptăm şi să întărim interesul pentni învăţământ. (Aplauze.)

' Plecând de la acest punct de vedere, protecnil de lege , Cuprinde pentru şcoalele elementare două dispoziţii in direcţia indicata. Cea dintâi este o manifestare accentuară de respectul . cuvenit religiunii şi bisericei noastre de stat din partea corpului •iidacţic şi a şcolarilor. Menţinând an. ^3 din vechia lege, noul jproieci adaogă la art. 60 obligaţiunea pentru institutori, ca şi pentru învăţători de a se duce dtuninicele şi sărbătorile cu copiii îardin scoală la biserică, şi şcolarii si formeze, pe cât se va putea, corul bisericei. (Aplauze.)

Acum doi ani şi jumătate, vara, într-o scurtă călătorie de inspecţie ministeriala, s-a întâmplat sâ fiu o duminecă laTârgu Jiu. întrucât sunt ministru al cultelor şi fiindcă în ţara noastră religiunea ortodoxă e religiunea stanilui, cred de datoria mea să mă duc si la biserică. Am fost si în acea duminecă de laTârgul-Jiu cu prefectul şi cu câteva autorităţi. Erau puţini oameni in biserică, şi putini copii. Când am ieşit noi din biserică (presupun că era cea principala din Târgul-Jiu, aşezată într-un maidan spre uliţa principală) şi când mergeam spre casa prefectului ptin strada cea mare, am trecut pe dinaintea unei cafenele, şi pe când noi veneam din biserică, ieşeau din cafenea şi ne salutau câţiva institutori ai şcoalelor de acolo. (Aplauze.)

I-am chemat la mine şi le-am spus,, tot aşa liniştit, d-lor (căci aici este chestie de convingere, şi veţi vedea ce greu este astăzi convingerea faţa cu mulţi institutori şi învăţători de ai noştri si ce opintiri trebuiesc făcute) şi le-am spus: „d-lor, nu se cade! Sunteţi învăţători, simt părinţi aci, aveţi şi religiunea în programele dv. de şcoala, fiţi model pentru părinţi; nu se cade să staţi [a cafenea când lumea ceailaltă merge la biserică, nu înstrăinaţi de scoală simtimântul religios". Si mi-a părut că m-au înţeles. M-am informat în urmă, ci cel puţin în Târgu-jiu s-au îndreptat lucrurile, căci eu cred câ este o îndreptare aceasta.

A! d-lor, si eu sunt cu totul de părerea principelui Grigorie Sturdza, când «te vorba de cercetări ştiinţifice, când este vorba de învăţământul din şcoalele superioare. A avut dreptate principele Suirdaa să revendice in contra d-lui Dimitrie Sturdza dreptul de discuţie liberă ***a*** orcărui sistem filosofic, drept pe care şi eu il revendic. Dar când este vorba de a întemeia pe un simţimânt real lăţirea scoalei elementare, trebuie să iai lumea noastră asa cum o găseşti, în starea actuală a evoluţii şi să fii fericii, dacă mai găseşti printre oameni un element ideal, pe care să-1 întrebuinţezi penttu întemeierea culturei tale în toate ilirecţiile. (Aplauze.)

A doua dispoziţie a proiectului de lege în senzul indicat prevede (art. 305) ca învăţătorii săteşti să fie luaţi întâi din cel ce au absolvit şcoala normală specială, dar câ în această şcoala să fie un curs de pedagogie asa întocmit, încât seminariştii cu 4 clase să-1 poată urma şi, odată pedagogiceşte pregătiţi, când vor fi preoţi, să poată fi şi învăţători în sat. Şi aceasta conform exemplelor tipice din acele ţări, unde s-a lăţit învăţământul în modul cel maî binefăcător. în Prusia, unde parohul protestant şi şcoala merg mână în mână, unde parohul poate fi şi învăţător şi unde chiar inspecţia scoalelor primare a putut fi dată Bisericei, obligativitatea instrucţiunii, întemeiată pe un simţimânt religios puternic, a putut deveni

> realitate. Religiunea a contribuit la rezultatele de azi. Dupâ iceste exemple şi în urma acestor reflecţii am introdus în proiectul de lege modificările arătate.

Au simţii, d-lor senatori, nu mă îndoiesc, toată importanţa cestei părţi a discuriet. Aici este vorba de o chestie de princip, ,i principiul proiectului guvernului este în luptă cu un princip contrar. Intre amândoâ este un abis, care le desparte. Şi acum mâ întorc la discursul onorab. d-lui Poni si mă întreb: poziţie preciza ocupă discursul d-sale în aceasta chestie pitală? Sau poate d-sa acopere toată discuţia si aşterne :torica peste abis?

Ca sâ vă daţi seamă de toată gravitatea lucrului, trebuie sâ .iarăt mai întâi, ce spirit domneşte în această privinţă într-o parte a corpului didactic, mai ales a celui din laşi, şi apoi să dem ce spirit pare a reprezenta discursul d-lui Poni?

Acum, de când se discută acest proiect de lege în Senat, am primit din partea cotpului institutorilor din Iaşi un fiiemoriu imprimat, în care îşi arată şt ei câteva modificaţi. Trebuie să recunosc, vă voi cita pasagiu! de la sfârşit, că se exprimă cu perfectă bunâ-cuviinţă şi cu o mare bunăvoinţă pentru mine personal Vă citesc partea finală:

> „Rugăm pe şeful nostru şi al instrucţiunii publice, autor al acestui proiect, sâ binevoiască, a primi omagiele noastre de tecunoşiinţă pentru perseverenţa ce a desfăşurat şi desfăşură în reformarea în mare parte a legii, prin inttoducerea unor îmbunătăţiţi simţitoare."

Eu am fost fericit, să citesc aceste rânduri. Le mulţumesc de aci acestor institutori. Fiindcă, d-lor senatori, în materie de învăţământ, unde nu se lucrează cu forţa materiala, unde nu putem vorbi de o disciplină reglementară ca la milirie, unde nu avem a face cu un corp tehnic, unde avem a face numai cu inima şi cu mintea oamenilor, cari *sufletrţlt* trebuie să lucreze asupra copiilor, şi prin urmare *sufletesc** trebuie sâ fie şi ei conduşi spre direcţiunea în care este bine sâ lucreze: într-o

asemenea parte a administraţiei publice trebuie mai ales să fie un raport reciproc de încredere intre partea care dintre şi partea care este dirigiată; şi aceasta pe toată linia: înire ministru şi corpul profesoral, ca şi intre corpul profesoral şi şcolari şi părinţi. Numai aşa se poate face buna creştere a nouelor generaţii.

Este cu putinţa sâ vâ închipuiţi, — mă gândeam la d. Stutdza, - ca un general comandant de armată, conştienrios de altminteri şi priceput, sa vie şi să zică: fiindcă văd atâtea defecte în instrucţia şi în disciplina ofiţerilor si în disciplina soldaţilor, ttebuie mai Întâi si-i îndrepte?, cu străşnicie, şi sub acest cuvânt să verse atâta venin asupra lor încât să revolteze corpul ofiţeresc în contra sa; este cu putinţă, vâ întreb, ca un asemenea comandant de armată sâ conducă pc aceşti ofiţeri in răsboi şi să le ceară izbânda? (Aplauze.) Sever? Da! Să tndreptezi? Da! Dar sever şi îndreptător cu deşteptarea încrederii si entuziasmului corpului aceluia, cu care vrei sâ lucrezi! Aceasta este ceia ce trebuie să facă ur> ministru. (Aplauze.)

Sunt dar fericit cânii arată încredere o parte a corpului profesoral din Iasi- Am şi eu încredere în partea cea bună a lor, si împreună simţind ce trebuie să facem, numai împreună vom putea merge înainte spte îndreptarea şcoalei.

Dar acum să vedeţi, care este cea dintâi obiecţiune ce mi se face la proiectul dc lege, în memoriul citai. Si daci)a vârsta mea, căci am deja 51 ani, sunt destul de bătrân ca să pot avea onoarea de a spune cuiva *părintette* observaţiunilc mele, atunci aş tace de aci institutorilor din Iasi părintească observare, că sunt pe o cale greşită asupra acestui punct şi sper că, gândindu-se mai hine la toată importanţa materiei, vor reveiii-

în art. 60 din proiectul meu se zice:

„Dumineca şi sărbătorile cele mari toţi şcolarii se vor aduna dimineaţa la scoală şi w vor conduce la biserică de director sau de câte un institutor. Pe cât se va putea, şcolarii vor forma corul bisericei."

La aceasta întâmpini memoriu! institutorilor din Iaşi:

„Prin acest diniat se cere prea mult de la institutori şi învăţători, dară se obligă ca nici în zilele de sărbăroii să nu iiblriua întreagl liberă pentru interese familiare şi repaos, mai ales că şcolarii cursului primar fiind cu mult mai m'ni decât cei din cuisul secundar, când st însumeaiă la un loc din toate clasele, este cu greu a-i ţine în o ordine complectă aşa cum trebuie să stea în biserică ntnp de două sau trei ore. Natura lor e zburdalnica şi reereativă şi de aceia în timpul prelegerilor s-a văzut necesitatea de a je prevedea în regulamentul şcolat câte o recreaţie de 10 minute la fiecare oră. Cerem dar cu *insktenia* ca de la an. 60 sâ sc esdudă aliniatul atesta, lăsând această daiorie]n sarcina părinţilor, iar duminicile si sărbătorile să fie depline zile recreative pentru institutorii si învăţătorii obosiţi din timpul sâptămânei".

i Aşadar, prima cerere ce mi-o fac institutorii din Iasi în acel $ Oaernoriu este de a nu merge cu şcolarii lor la biserică. Ce este * aceasta' Ce însemnează acest simptom caracteristic, venind mai «Ies din partea institutorilor de la Iaşi?

Aici suntem datori sa clarificăm situaţia cu toată ptreciziunea. în Iasi este o puternică acţiune de idei politice, manifestate de puţin timp în ţara noastră; înă grăbesc a zice: o direcţie politică contrară direcţiei noastre, avem a face cu un adversar din princip. Această direcţie adversară este reprezentată prinir-un foarte bun, după părerea mea cel mai bun jurnalist ce-l avem astăzi în ţară, totodată un deputat marcant din opoziţie, prin onor. d. George Panu. D, Panu posede multe cunoştinţe, scrie bine, este logic în modul d-sale de a cugeta şi de a vorbi, iar convingerea d-sale se rezumă astăzi în ideile uneî democraţii radicale înaintate, la a căror realizare aspiră ca la un ideal al viitorului politic al acestei ţâri. idei pe can de altminreri n-am acum să le discul în întregimea lor, idei pe cari le susţine cu o mare dezvoltate de talent si cu o strânsă

înlănţuire, consecvente între ele. Ca o urmare a acestei democraţii radicale, ca o aplicare a spiritului de politica pozitiva sau pozitivistă, este şî împotrivitea în contra lăţirii simţimântului religios şi a influinţei Bisericei în şcoala.

La discuţiunile în comisiunea bugetară împotrivire în contra facultăţii teologice; la o discuţie, ca aceasta, împotrivire în contra susţinerii religiei ortodoxe într-o mai iargă măsuri pentru şcoalele primare; împotrivire ca preotul să fie învăţător; împotrivire din princip, când este vorba să se dea mai multă autoritate Bisericei şi să câştigăm anume Biserica în folosul scoalei pentru săteni.

Nu ştiu şi n-am sâ mă ocup în politica practică a generaţiilor actuale, care va fi rezultatul evoiuţiunii în viitor a statelor europene şt a statului nostru. Chestiile sociologice sunt prea grele, şi nici o explicare pe deplin asigurată, nu se poate face astăzi. Dar ceea ce ştiu şi de ce sunt convins, este, câ pentru starea noastră de astăzi şi în timpurile apreciabile ale activităţii noastre politice, acest radicalism democraric trebuieşte combătut ca ceva periculos şi în orce caz prematur, şi nu este mai mare greşeală în politica practică decât ignorarea fazelor treptate, prin care trebuie să treacă evoluţiunea unui popor. Prin urmare direcţia d-lui Panu găseşte în noi adversari hotărâţi.

D. Poni, pardon; d. Panu, - nu este deosebire mare după discursul d-lui Poni - d. Panu, în activitatea sa, cu zelul ce-l are pentru propaganda convingerilor sale (şi în această privire mulţi l-ar putea şi ar trebui sâ-l imiteze, nu să adopte principiile sale, dar să-1 imiteze în neobosita sa activitate de propagandă), d. Panu arată un interes foarte acut si este foarte abil in aceasta, fa dezvoltarea scoalelor, la tot ce priveşte instiucria. Se înţelege de la sine; un om, care în viitor îşi aruncă speranţa, cată să-şi pregătească viiiorul şi în fragedele inteligenţe ale şcolarilor. Este dar foarte important pentru d-lui de a-şî atrage simpatiile corpului profesoral; si în *Lupta* veţi gâsi multe articole relative la şcoală, şi pentru susţinerea

interesului material al corpului didactic, şi pentru direcţia intelectuală, in toate privirile. Aceasta activitate a d-lui Panu a ajuns la rezultarul câ foaia d-sale este foarte răspândită între institutori, învăţători şi profesori, mai ales la Iaşi, şi aceste începuturi de direcţie radicală se lăţesc pe zi ce merge, se infiltrează, astăzi îşi numeri aderenţi, d. Panu îşi celebrează prin banchete publice aniversate, şi la aceste banchete asistă relativ mulţi profesori. Bine faced. Panu, consecvent lucrează; aşa trebuie sâ meargă înainte un propagator de idei politice. Dar ***şt*** noi ttebuie si combatem principiile acestei direcţii şi mfiltrarea lor, cu toate mijloacele legale.

Onor. d. Poni, ce răspunde la încercarea proiectului meu de a face ceea ce aţâţi oameni cu minte au dorit, au afirmat în trecut şi în Cameră, a cerut-o şi actualul prezident al Senatului; apropierea întte biserică şi şcoala din sate? Pentru a face aceasta cu putinţă, proiectul admite ca şl seminariştii preoţi cari au absolvit un curs de pedagogie să fie învăţători, si pentru a admite aceasta, am făcut o derogare la regula că în şcoalele normale pentru pregătirea de învăţătoti să fie numai interni, şi am permis tocmai ca la acel curs de cel puţin un an de pedagogie specială sâ poată asista şi cei cu 4 clase seminariale pe lângă cei cu 4 clase gimnaziale.

Ce întâmpina d. Poni în discursul d-sale? Relevă d-sa intenţia evidenta a acestei părţi a proiectului, sau învăluie tocmai această tendenţă? Eu voi dovedi învăluirea, voi dovedi floarea retorică, prin care acopere abisul de principii hotărâtoare în aceasta chestie.

D. I'onizicclapag. 210a A/d«j/oraiii-suncaşademulte zise, d-lor senatori, încât mi-am însemnat pagineie atacurilor contra proiectului de lege ca să Ie regăsesc mai iute;

„Vasăzicâ, pe lângă tinerii pe cari vor căpăta în şcoala. normală atât instrucţia generali apropiata, cât şi practica pedagogică, cât si creşterea educativa, pot si fie institutori

> primari şi tinerii cari şi-au făcut tot învăţământul şi educaţia într-un gimnaziu. într-o şcoală orunde."

Cum „într-o şcoală orunde?" Nu într-o scoală orunde, ci numai în seminarul preoţesc.

Dat d. Poni revine încă o dată asupra chestiei acesteia, cu aceeaş învăluire a principalei tendenţe a proiectului:

După ce aptoba de altminteri şcoalele normale cu internate pentru prepararea învăţătorilor, adaogă:

> „Ceea ce face însă pe de o parte, o strică pe de alta. pnn dispoziţia ce am citat, că orce tânăr care va fi terminat patru clase gimnaziale, or de unde ar fi el, orce moralitate ar fi avut el, poate sa. fie primit in şcoala normală, ca extern, să asculte cursul de pedagogie şi după aceea noi săi considerăm că este bun de a-l trimite să înveţe copiii la tară. Sistem detestabil, d-lot, în contra căruia m>a ridic din toate puterile mele."

Cum? Of de unde ar fi un tânăr? Aşi zice proiectul de lege? Este oare accentul proiectului pe cele 4 clase gimnaziale? Si vă citesc proiectul de lege ca să vedeţi de ce este vorba.

Art. JE15- pag. 47 a raportului.

> - „Nu pot fi numiţi invâţarori cu ridul provizoriu decan
> I, Absolvenţii unei scoale normale;
> *Z.* Preoţii cu certificat despre examenul din pedagogie si didactică prevăzut la art. 280 si 283;
> 3. Absolvenţii a patru clase gimnaziale si cu certificatul examenului de pedagogie şi didactică."

Aşadar îu prima linie seminariştii si în a doua linie absolvenţii cu 4 clase gimnaziale.

De ce atunci in critica d-talc, d-le Poni, dc ce impuţi dc două ori. că aduc penmi şcoala normală pregătitoare de invătători oameni de orunde?

D. P. Pom. Absolvenţi a patru clase gimnaziale, este exact.

Ministrul cultelor ti ***instrucţiunii pulilkf.*** Dar nu este exact „de orunde" şi mai ales nu este exactă ascunderea că în prima linie suni preoţii seminarişti, onor. d-le Poni. Când proiectul de lege in prima linie are o asemenea tendenţâ în orce caz importantă, un om competent în ale şcoalei, care nu vrea sâ acopere cu fraze retorice realitatea lucrurilor, poate să o critice, dar atunci pe faţă, sâ zică exact: preoţii seminarişii în prima linie, şi oamenii de orunde —cum zice d. Poni - în a doua linie, Căci sistemul de a învălui adevărul este detestabil, onor. d-le Poni. (Aplauze.) De două ori aţi repetai acelaş lucru, şi treceţi sub tăcere tocmai partea cea mai principală? Foarte abil lucru ca oratorie, dar abilitatea merge până când o descoperi. (Ilaritate.)

D. Poni mai zicea că trebuia sâ rin seamă dacă nu de cc s-a lucrat la noi în ţară, de cel puţin de ce s-a lucrat în străinătate, ţi a citat ca exemplu ceea ce s-a lucrat în Franţa. Citatul acesta este cei mai caracteristic pentru discursul d-lui Poni,

V-a vorbit despre şcoalele comunale din Franţa, cum s-au cheltuit acolo milioane pentru învăţământ şi cum Franţa s-a decis să aplice principiul obligativitărei in toată realitatea lui. Iată cuvintele d-lui Poni:

> „Francia se decide *şi* ea în fine să aplice principiul obligativitate!. Legea relativă b această materie ejte promulgată la I8S2, si prin măsurile luate printr-in,a. se obţin, într-un timp atât de scurt, rezultate cari au impui admiraţia lamei însiegi,"

Admiraţiunea lumei întregi pentru legea din 1882? Lumei întregi?! In sistemul de fdosofie pozitivă al lui Auguste Comic, admirabilul rezumâtoi sintetic al sriinielor exacte, se dâ un bun sfat penrru oamenii de ştiinţă: să nu întrebuinţeze cuvântul „Univers", la noi: lume întreagă, fiindcă este confuz, prea puţin preciz. Lumea întreagă a admirat legea franceză de la 1882, onor, d-le Poni? Ştiţi cate este legea de ll 1882? Legea iui Jules Ferry, al cărei accenr principal era scoarerea religiei din şcoala elementară, laicizarea, neutralitatea religioasa a şcoalelor primare. Mişcarea puternică ce a iscat-o in Franţa

legea lui Ferry este aruncarea Simbolului Credinței creştine, a imaginilor rebgiei creştine din scoale. Aceasta este legea franceză din 1882. Este acea acțiune a democrației înclinare spre. radicalism, care aducându-şi aminte de vorha lui Gambetta: *„Lepretre, voilă l'ennemi"* (Preotul, iată duşmanul), a aplicat în şcoalele primare această vorbă şi a izgonit preoțîmea şi religia din învățământul elementar.

Se contestă aceasta? Nu se poate contesta, este exact, am legea aci. Nu fraze, ci legea. Se zice, în acea lege, că în roate scoalde private este facultativ învățământul de religie, în şcoalele publice ale statului nu se mai dă deloc. Institutorii n-au sa mai predea religia; cultul religios nu trebuie să mai fie în şcoalele statului, o zi pe săptămână se da vacanță ca să-şi caute de religie părinții cu copiii lor cum vor voi, căci şcoala este neutrală, ca să o frecventeze si ovrei, protestanți si necredincioşi. Democrația pozitivistă trebuie să se arate indiferentă pentru religie. Aceasta este legea lui Jules Ferry de la 1882. onor. d. Poni.

D. Poni. Am vorbit relativ la obligativitatea învățământului. Aceasta este legea din \88(i, despre care vorbiți dv.

D. Maiorescu, ministrul cultelor si al instrucțiunii publice. Nu este exact.

Legea de la 1882 este aceasta. Nu sunteți bine informați. Legea din 1882, care a introdus obligativitatea, împreună cu izgonirea religiei, are urmărorul cuprins, pe care vi-l citesc din manualul oficial al institutorului francez et Chauvin:

> „l.oi du ***28*** Marş 188Z. Certe Joi, soutenuc devant Ies Cliambres par M. Jules Ferry, consacre deux principe*: la neutralite de l'ecole au point dt vue confeisionel ei l'ohligation ".cobite.
>
> L'insritureut n'est plus charge"du role de repe'iteur dans i'enseignement religieux. Mais la loi prend Ies precaurions pout cuie Ies tamilles puiwent facilement envoyer Ies enfanis aux insiructions religieuses de leur culte. Les ecoles cfiomeront, i cet effet, un jour par semaine, en dehors du dimanche. I.'enseignement religieux restera Jâculratif dans les ecoles privces... Resurafc CwsrcialitMS de deux principes, pai Jti du 28 Mais 1832: Neutralite' religioase de fecale et obligation scolaite."

Religia este ştearsă din şcoalele publice, facultativă in cele private. Aceasta este partea esențială, cea mai caracteristică a legii dan 1882.

Legea din 1881 - ne afirmă d. Poni - a făcut admirația a Mată lumea. Este o regulă de metodă inductivă, adecă a ştiințelor exacte, de a nu se face generalizări pripite, *de* a nu se conchide pentru unul, două sau douăzeci cazuri la toate cazurile, de la un om, ***2*** oameni, 20 de oameni la ..toată lumea"! D-ta o admiri fără îndoială, d-le Poni, legea din 1882, eu însă nu. Dar sâ ne întrebăm: o admiră alții competenți în ale scoalelor? D. Sturdza nu este aci, d-lui care a invocat pe d. Poni ca sprijin pentru vederile d-niei-sale, dar sunt şi alții care au fost în Getmania. poate si în Anglia, Şi ce alte state de cultură să pun alături de Franța pentru a vedea pretinsa admirație a lumei întregi, daca nu Getmania şi Anglia? Ştiut este, câ nu există şcoli primare în Prusia, care să nu fie puse sub autoritatea preoților, nu există scoli primare în sate. care sâ nu aibă învățământul religios ca un fundament de învățământ, nu există şcoli în Anglia, unde sâ nu fie invâțâniântul religios ca bază. Şi ptin utmare pot adăoga acum: nu pot exista între mii de pedagogi englezi si germani, decât excepții cu totul izolate, necunoscute în public, nu există în toată pedagogia oficiala a Statelor Germaniei ***şi*** a Angliei cineva, care sâ fi aprobat legea lui Jules Ferry din 1882, cu izgonirea învățământului religios din scoale. (Aplauze.)

Toată lumea admiră legea lui Jules Ferry? O admiri d-ta, o admira adetenții democrației radicale, o admiră pozitiviştii, o admiră scoală lui Gambetta, dar cea mai mare parte, pot zice unanimitatea pedagogilor din Engliteta şi Germania se pot mira de ea, dar nu o pot admira.

Şi cirie a afirmat aici în Senat, că toată lumea a aprobai acea lege şi s-a năpustit asupra mea că n-am ţinut seamă de ea, a afirmat o inexactitate si a învăluit adevărul. (Aplause prelungite.)

Şedinţa Senatului de joi, 14 jvvruarie

Domnilor senatori, un proiect de lege asupra învăţă-mântului unei ţari trebuie să ţie seamă de starea spiritelor acelei ţari în momentul în care se prezentă, şi prin urmare fireşte s-au adus în discuţia generală asupra proiectului de faţă elemente, cart caracterizează această stare a spiritelor şi în privinţa cărora trebuie să ia o hotărâre proiectul de lege ca direcţie de învăţământ.

S-a vorbit astfel — pentru a lega vorbirea de astăzi cu cea de ieri - de necesitatea mai simţită a disciplinei şi a controlului. S-a exprimat de d-nul Sturdza teama că într-o parte a corpului profesoral este tendenţa, cum zicea d-sa, de a deveni stai în stat şi de a lace ca legea să fie mai mult în folosul lor decât în al scoalci. Mi-am permis eu a adăoga, în discuţia relativă la obligativitate, necesitatea de a mai întemeia şcoala din sate pe sentimentul religios al ţăranului, şi am atins un alt curent, un curent contrariu, care începe a se manifesta la noi, curentul democraţiei radicale. Ca un al patrulea element în discuţie, de care trebuie să ţinem seamă, voi mai adăuga astăzi, când va fi vorba despre inamovibilitatea învăţătorilor rurali, cerută de d. Poni, unele rezultate caracteristice ale libertăţii presei şi începuturile mişcării socialiste (a noi în ţară. Voi rermina cu relevarea începerii indusrriei noastre, căreia trebuie să-i corespundă în învăţământ direcţia spre şcoalele reale.

Din aceste puncte de vedete m-am încercat să răspund la atacurile aduse în contra proiectului meu de lege şi voi continua şî voi termina cu cele ce ani dc zis într-o discuţie generală în contra interesantului discurs al onor. d-lui Poni.

Discursul d-sale are pentru mine avantagiul de a fi cel puţin imprimat cu textul său autentic în Afofritaro/C^tva/, aşaîncât să nu fiu silit a recurge numai la aducerea mea aminte, ca pentru celelalte dîscutsuri; şi mai are avantagiul că toţi câţi au combătut proiectul, s-au referit anume la el; el este prin urmare cuiul discuţiei, de care este aninată între altele şi concluzia discursului onor. d-lui Sturdza.

Am relevat de la început modul de discutare al d-lui Poni şi în primele cuvinte vâ ziceam câ d-sa prin propoziţii generale sau, cum mă exprimam, prin frunze, prin flori de retorică, acopere abizurile cari despart divergenţele de princip.

Se înţelege, d-lor senatori, că îndărătul unei propoziţii generale se pot adăposti cele mai diferite rendente şi cele mai contrare cugetări individuale. Insă atunci când ai a face cu un proiect de lege pteciz, trebuie din diferitele posibile cugetări să te hotareşti pentru una sau pentru alta şi sâ spui: aceasta este tendenţa ce o aprob, aceasta este tendenţa ce o combat. Aşa se tace politica dară şi onestă, şi fiecine ştie ce să aleagă şi ce să respingă.

De aceea, in şedinţa de ieri, din primele cuvinte ale discursului d-lui Poni. cari vorbesc de legea cea rea de 1864 şi de modificarea ei după 6 luni, am scos aceste cuvinte din generalitatea lor nehotărâtă şi le-am adus la realitatea precisă, arătându-vă cum cele 2 arricoLe ale legii modificatoare, în loc sâ fie o îmbunătăţire, erau o slăbire a legii din '64, era numai o modificare pentru sporirea vacanţelor şi o altă modificare pentru trebuinţele profesorilor de a avea şi alte ocupaţii...

D. G. Mărzescu. Era necesară modificarea.

Ministrul cultelor fi instrucţiunii publice. T. Maiorescu. Am trecut apoi la un obiect mai importam al discuţiei, pentru care vă sunt recunoscător că m-aţi urmărit cu toată atenţia până la finitul şedinţei de ieri, la obligativitatea învăţământului, şi v-am arătat că proiectul guvernului nu tinde la măsuri coercitive şi se fereşte de reglemenrări numai pe hâme, ci voieşte

sa atragă în mod câi se poare de puternic buna dispoziţie a sătenilor pentru şcoală. Căutând, pe ce simţiminre în aceasrâ privinţă sc poate rezema, proiectul găseşte ca un izvor mai viu curgător în inima ţăranului, simtimântul religios şi vrea să adăpostească şcoala din sat pe lângă biserici, făcând să prospere amândouă împreună. V-am cetit articolele d'n proiect, care cuprind această idee, mai ales pe acela care admite la catedra din scoală sătească pe preotul pedagogiceşte preparat, pe lângă învăţătorul normalist şi pe lângă gimnaziastul cu 4 clase. Aci era tendenta principală a acestei modificări propuse la legea din 1864.

M-am ridicat în contra modului d-iui Poni de a combate această parte a proiectului, şi i-am întâmpinat: într-un proiect de modificare, în care accentul principal, cum ati văzut, stă în admiterea preoţilor Ia cursul de pedagogie pentru ca să poată fi învăţători săteşti, cum de relevă d-sa ca critică numai, de ce se admite şi externi la şcoala normală cei cu 4 clase gimnaziale, şi cum de trece sub tăcere, în cele două pasage teiative din discursul d-sale, tocmai partea principală şi caracteristică a modificării, adecă admiterea preoţilor-seminaristi? Când se combat asemenea articole în amănunte neînsemnate, fără a se releva tocmai accentul principal, mă întreb: nu a înţeles d. Poni unde stă adevărata chestie? Sau a înţeles-o şi n-a vrut s-o spue? Vasăzică pe de o parte tace asupra acestui punct capital al proiectului; pe de alta ne uimite ca să luăm exemplu pentru lăţirea obligativităţii de la legea franceză din 1882, legea lui jules Ferry: dar nici aici nu arată tendenta ei principală, adecă alungarea religiei din şcoală, prin urmate o icndenţâ diametral contrară la ceea ce vrea proiectul şi vica desigur şi majoritatea d-voastrâ. Ci a trebuit tot eu să vă atât înţelesul principal şi pentru noi inadmisibil al legii lut Jules Ferry. Căci pe când proiectul nostru de lege găseşte ca izvor viu, ca dispoziţie sufletească a ţâtanului nostru simtimântul religios pe care vrea sâ-l întrebuinţeze în folosul scoalei, legea

lui Jules Ferry, căutând asemenea o puternică dispoziţie sufletească în o parte a societarii franceze de astăzi, se foloseşte din contră de ura democraţiei republicane în contra clericalismului.

lată dar două mijloace de procedere cu totul opuse. Dar *d.* Poni nu se pronunţă nici asupra unuia, nici asupra celuilalt. Atunci ce lei de discuţie folosiroare este aceasta, pe care o face d. Poni? Ce însemnează a spune că legea franceză 'de la 1882 a fost admirată de toată lumea fără a-i releva nora "ei caracteristică?

Am fost dar dator pentru înţelesul piecis al discuţiei, sâ înlătur valul de cuvinte, sub cari sc ascundea realitatea, st să arat cine este adversar şi cine este amic, şi am trebuit după starea spiritelor la noi sâ pun această discuţie in raport cu radicalismul d-lui Panu, care este un adversar hotărât ai nostru *şi* pe care trebuie să-1 combatem înllunttul ideilor pe cate se întemeiază Constituţia noastră. (Aplauze.)

D-lor, onor. d. Poni cred că în privinţa tendentet in favoarea întărire! sentimentului religios la noi poate li de aceeaş părere cu proiectul de lege, pe care îl combate. Eu urmăresc ce se petrece relativ la scoale, şi am urmărit şi discuţia din Consiliul General de Instrucţiune de la septembre 1890. O am aici înti-un număr a! *Alonitorului,* printre cănile si actele, pe cari un amabil uşier al Senatului mi le aduce mereu de 12 zile pe această bancă. Prin urmare ştiu câ d. Poni a susţinut in consiliul general că prescripţiile catechismului şi „regulele şi datoriile" religiei sâ fie păstrate în programul învăţământului elementar. O ştiu; dar o ştiu eu, o stiu câţiva. Dat de unde rezultă aceasta din discursul d-sale? Eu n-am a face aci cu onor. d. Poni în afară din Senat, cu am a face cu combaterea din partea d-lui Poni a proiectului supus discuţiei generale a Senatului, si când vine d-sa aici în Senat şi, rară a releva partea principală a rendenţei unor articole propuse în proiect, le combate cu tot dinadinsul si aduce

contra lor legea franceză din 1882, adecă tocmai antagonistul simţimamului religios, ce impresie poate să producă discursul d-sale în această parte a sa? Ce impresiune? Vă pot dovedi, ce impresie! Vrea să zică, în fapt, în cugetul d-sale intim, poate că onor. d. Poni este un amic al acestei tendenţe din proiectul de lege, dar nu o spune; combate proiectul fără a releva această pane care, după cât aţi văzut, era de cea mai mare importanţă si se cuvenea să nu fie trecută sub tăcere. Poate că d-sa este asemenea un adversar al radicalismului d-lui Panu în această privinţă, se poate. Dar poate mă voi fi înşelat eu acum asupra amiciţiei d-sale pentru această tendenţa a proiectului de lege; dar s-a înşelat si d. Panu asupra inimiciţiei d-sale în contra radicalismului democratic.

Onor, d. Panu, care este foarte abil redactor al *Luptei* si ştie ce trebuie sâ convină lectorilor sâi ca sâ lăţească propaganda sa printre ei - si v-am arătat, câ o lăţeşte mai ales în corpul profesoral - d. Panu, care în jurnalul d-sale îşi publică de regulă numai discursurile sale de teorii şi de propagandă şi nu s-a pomenit sâ publice vreodată discursurile altuia de păreri contrarie: publică, tocmai în zilele aceste, si în numărul de astăzi, fără nici o observare, fără nici o întâmpinare, din tot ce s-a discutat aici în Senat, numai discursul d-lui Poni, si-l publică pe prima pagină a *Luptei* îi convine d-lui Panu sâ-l publice. Vasâzicâ impresia ce a făcut discursul d-lui Pom asupra radicalilor este că, sub generalitatea sade fraze, prin care combate proiectul de lege cu arătata tendentă, se pot adăposti si scopurile radicalismului.

Se înţelege acum de ce am stăruit de la început sâ dau la o parte perdeaoa de cuvinte, cu care onor. d. Poni a învăluit discuţia, şi sâ aduc la toată claritatea necesară direcţia ideilor, care se exprimă prin proiectul de lege, pentru ca sâ ştim, cine este amic şi cine este adversar de principii.

D-lor senatori, trebuie si trec la o aha pane a discursului d-lui Poni, o parte numai speciala, dar care este pusă tot în

j-legâturâ cu şcoala normală pentru pregătirea de învăţători. Este _o mică parte, în care onor, d. Poni a fost foarte sever cu mine. ((Şi, d-lor senatori, nu vâ miraţi, dacă un ministru, atacat în aşa ţ îfljod şi cu astfel de procederi, răspunde şi el cu toată energia .^nvicţiei sale, si nu cereţi blândeţe la exprimarea ideilor într-o .; situaţie încordată, într-o luptă de principii şi poate şi de alte -,' interese, care se petrece astăzi înaintea d-voastră. Onor. d. Poni ,i *-je* opreşte la o dispoziţie laterală, care putea fi lăsată mai bine [pentru discuţia pe articole, cad nu avea ce căuta întt-o discuţie • ^enetală, se opreşte la un articol din proiect, în care se zice câ, *pe* când la şcoalele normale pentru institutorii urbani, este '. ..alipită o şcoală primară de aplicaţie, la şcoalele normale pentru imvăţatorii rurali nu e o şcoală de aplicaţie, ci se prevede numai ***ită*** viitorii învăţători să meargă la clasa I sau a Il-a dintr-o scoală , r-arbanâ ca sâ-şi dobândească deprinderea pedagogică în faţa îşcolarifor. Aici observă d. Poni:

" „Nici al treilea scop care să-l urmărească scoală normala nu este realizat pe deplin prin proiectul ce ni se prezintă. Am zis că in şcoala normală viitorii învăţători trebuie sâ fie exercitaţi în profesia lor dc învăţători. Proiectul recunoaşte că trebuie să fie o şcoală de aplicaţie pe lângă scoală normală de institutori, însă nu recunoaşte necesitatea unei asemenea scoale tocmai la sioala normală pentru învăţători. Am rămas uimit când am văzut lucrul acesta; pentru că orcine s-a ocupat cu asemenea chestii, şrie câ modul de predare în scoală rurală, unde unui si acelaş învăţător are mai multe clase unite, este mult mai greu decât in şcoala urbană."

Orcine şrie aceasta, şi numai ministrul, care stă pe această bancă, nu ştie nid atâta lucru! Am fost direi-tor de şcoală normală pentru pregătirea de învăţători, am fost în sensul modern cel dintâi director al unei asemenea şcoli dincolo de fvtUcov. Am fost înr^rnTWtra"SrtHa)e ca sâ văd organizarea mai de aproape; câci'$^t^e^AJc|^A^ftcestor scoli. Şi tocmai

KOMÂNE

eu si nu stiu lucru) acesta pe care-l stie „orcine!" Vă pare probabil?

Un marc critic, Lessing, dă următorul sfat pentru discuţii: când ai a face cu un adversar - si se vede că eu sunt adversarul d-lui Poni, Jesi nu o \tiam înaintea discursului d-saJe - când ai a face cu un adversar, care nu e tocmai prost (afară numai dacă d. Poni mâ crede prost (ilaritate), căci atunci nu se aplică sfatul lut Leasing), si dacă in cele ce zice un asemenea adversar tu *nu* înţelegi ceva, gândcste-te de 10 ori înainte de a conchide de la neînţelegerea ra la eroarea iui; căci poate el a înţeles bine şi tu eşti in eroate. Nu şi-a zis oare onor. d. Poni că o asemenea materie, pc care o stie orcine, trebuie să o ştiu si eu?

Dar motivul articolului din lege este de administtaţie practică şi dt bun-simt. Şcoalele normale pentru pregătirea de învăţători sunt mai toate situate în otas, la noi ca pretutindeni. D. Sturdza a propus să se strămute de aci din Bucureşti la Cânipu-Lung, într-un oras mai mic, dar tot intr-un oraş, Căci într-un sat nu poţi avea corpul profesoral si aparatul dc cultură necesar pentru o şcoală normală. La o scoală notmală pentru institutorii urbani poţi ataşa, şi e bine sâ se ataşeze, o şcoală primară de aplicaţie cu cele 4 clase urbane, pe care le rin internii cc se pregătesc pentru a fi institutori, E chiar o şcoală model. Dar la o şcoala normală pentru pregătirea invătărorilor rurali, ce scoală de aplicaţie s,i se deschidă in ora>e? O şcoală rurală cu 5 clase şl cu 5 ani de elevi înghesuiţi într-o singjtâ sală şi cu un singur învăţător, precum este orce şcoală rurală? Dar care copil de orâşean îţi va veni Ia o asemenea şcoală ca să stea 5 ani în loc de 4, să aibă un singur învăţâtor în loc de 4 si O singură sală pentru toate clasele, când are în acelas oras scoală lui urbană cu 3 ani, cu 4 clase şi cu 4 institutori?

E imposibil de a găsi pentru o şcoală de aplicaţie de formă rurală într-o comună urbană şcolari orăşeni, cari sâ o frecienteze. Si de aceea deprinderea candidariloi cu aceasta

formă de şcoală se face chiar înlăuntru scoalei normale - mai ales după sistemul lui Golrz - intre viitorii învăţători, ei intre oi, pentru ca să se deprindă cu mecanismul acestei împărţiri ? In 5 ani la o singură sală. Iată simpla explicare a acestui articol, (are a uimit pe onor, d. Poni,

Dar si trecem la chestii mai importante pentru discuţia generală. Pentru recrutarea învăţătorilor rurali proiectul de lege admite că pot fi învăţători rurali: normalisiii pregătiţi ad-hoc, piecţii cu curs de pedagogie şl cei cu ^ clase gimnaziale cu acelas curs de pedagogic, şi aceasta pentru ca sâ nu ne lipsească numărul trebuincios de oameni mai bine pregătiţi, dacă vom avea fericirea să vedem că sc lăţeşte obligativitatea învăţământului cum o dorim. Pentru numirea de învăţători proiectul nu propune concursul ca până acum, ci dă atestatelor absolutorii de la şcoalele normale pentru prepararea învăţătorilor, valoarea hotărâroare. Căci aceste atestate se eliberează de cei cari în timp de *4* ani de zile ca regulă au avut ocazia sâ cunoască pe fiecare candidat, atestatele poartă un număr de clasificare dupâ valoare şi merit, şi cei ce au asemenea atestat pot fi numiri la locul vacant publicat, adresându-s^ mai Întâi cu cererea lor la revizorul şcolar. .Şi aci, dupâ cea mai minuţioasă discuţie cu atâţia revizori şi atâţia învăţători şi cu unu membri din consiliul permanent, s-a formulat un articol care a căutat să dea toate garanţiile posibile de dreptate. Revizoiul este numai organul administrativ intermediar însărcinat de a aduna şi a clasa cererile. Şt adunarea acestor hârtii s-a detaşat de la minister pentru a se lisa timp funcţionarilor centrali ca să se ocupe cu alte lucrări serioase. £ o mică decentjalizare adminisrrativă.

Revizorul adună cererile însoţite de atestatul scoalei normale cu numărul valoarei si meritul candidatului; şi ca să nu fie posibil vreun abuz, însemnează atestând, îl trece in copie hur-un registru şi apoi îl di înapoi candidatului, ca acesta să poată plânge cu temei la minister, dacă cumva l-a omis

revizorul dintre aspiranţi. După aceea revizorul alcătuieşte lista tutulor petiţionarilor, trece în ea atestatele lor cu numărul de merit şi propune, conform meritului astfel constatai, cine sâ ocupe catedrele vacante. Ministerul examinează în consiliul permanent, decide şi publică decizia prin *Monitor,* cu avizul dat de revizor, cu numărul de merit al atestatelor, cu numele acelor cari au fost înscrişi ca aspiranţi, pentru ca în acest chip să poată controla toată lumea intete.sată dreptatea acestei proceduri şi decizii si ca sâ nu se facă abuzuri.

Onor. d. Poni primeşte să nu mai fie concurs ca până acum, însă în contra ce a găsit sâ facă obiecţiuni? Am auzit aceeaş obiecţiune în Cameră de la onor. d. Dobrescu, Constantin-Constantin. (Ilaritate.) Se zice în proiect, ci revizorul, când va trimite la ministet raportul său cu lista tutulor aspiranţilor sî cu subsemnarea meritului certificatelor lor normale, va fi în drept să însoţească propunerile sale şi de alte „observări" ale sale asupra aspiranţilor. Aceasta revolţi pe d. Poni, dar e o simplă măsură de control necesară şi salutară, cu care s-ar uni d. Sturdza. Pentru ce se ndică d. Poni in contra dreptului revizorului ca sâ însoţească lista aspiranţilor cu observările sale' Cum sc poate ca un om, în materie de administraţie practică - lasă teoria după catedră - să tăgăduiască revizorului dreptul şi datoria de a face observări. Dar ce? Numai certificatele de şcoală să dea dreptul exclusiv de a fi învăţător? Dar si vi dau câteva cazuri, din cari veţi înţelege îndată necesitatea oarecum elementară a acestui drepi de ohservaţti. S-a întâmplat şi sunt cazuri relativ mulre, s-a întâmplat, - dar nu o dată, sunt până acum mai multe rapoarte - ca si sc arate ministerului că sunt in unele şcoli învăţători epileptici. înţelegeţi grozăvia de pericol de a pune un asemenea om în fara copiilor cu o infirmitate, care este aşa de uşor de coinunicat în acea stare frageda a copilăriei! Si revizorul să nu poată face observaţii pe.lângă certificatul de şcoală? Dar se mai poate ca acela care are certificatul, de

ţ; altminteri bun cât pentru învăţătură - ne cita onor. d. Sturdza • uri caz chiar de la un profesor de liceu, - sâ aibă acum darul beţiei. Să fiu eu, ministru, oprir de a cere observaţiile ' personale ale revizorului? Acesta este controlul practic ce-1 vrea ' d. Poni? Cum se nemereşte cu d. Sturdza? Dar poate câ un aspirant este în ceartă şi în vrajbă cu toată comuna, unde vrea \ sa fie învăţător! Dar poare că sunt aspiranţi localnici, cu fartulia ţi cu casa din o anume comună şi atunci ar fi poate bine sâ fie . icolo învăţători; uneori ar fi poate riu, după împrejurări, şi t revizorul să nu poată face cea mai mică observare? Este ciudat *W.* fccrul acesta

A! dar poate revizorul să facă observări dc alt gen? Se poate. . Roate sâ-mi zica că este un fel de răzvrătitor al comunei? Se ; poate. Şi bine va face revizorul să-mi facă si aceasta observare. • Şi aci este iarăş o chestie de princip de control, pe care si-mi |iaţi voie să o leg cu altă parte a discursului d-lui Poni, cu chestia î©amovibililăţii învăţătorului in sate.

D. Poni care, precum vedeţi, se ridică şi în contra acestei • încercări de control cu dreptul revizorului de a-mi trimite fi observări, d. Poni mai cere încă (şi aci îl văd iarăş în Contrazicere cu tendenţele domnului Sturdza) ca <• •. inamovibilitatea sâ se întindă si la învăţătorii rurali, — pe când • proiectul vrea să laseîncă învăţătorii rurali sub un control mai oiergic şi mai imediat al guvernului.

Da, proiectul guvernului nu admite încă inamovibilitatea învăţătorilor săteşti. Dar pentru ce? Pentru că învăţătorul sătesc este, cum o ştiţi si cum rezultă din cele ce am arătat ieri, unul din factorii chemaţi a insufla, prin felul de a se purta, acea iubire pentru scoală elementară din sat, care să fie unul din adevăratele mijloace de susţinere şi de lăţire a învăţăturei în poporul nostru de jos.

Cu toate acestea, învăţătorii pentru sate sunt cei mai numeroşi membri ai corpului didactic, se cer astăzi de la 2000 la 3000, şi când se va realiza obligativitatea, 5000 sau 6000

voi !î necesari ia noi. Vasâzică, cel mai numeros aparat de oameni cu minte se cer pentru învăţământul de ia ţară, şi ei au cea mai delicată misiune, aceea de a deştepta odată, de a scoate săteanul din acea stagnaciune in care se aflâ, însă numai prin şcoală şi prin ale şcoalei, cărora dar trebuie să se consacre exclusiv. Chestia cea mare, care unor rătăciţi din ei le pare mică, este să deştepte interesul ţăranului, prin citire si scriere, prin aritmetică, prin cunoaşterea geografiei şi a istoriei ţărei, prin purtarea lor ca oameni devotaţi numai şcoalei, şi când aceasta o vor îndeplini, au îndeplinit un marc progres, şi-au îndeplinit toată chiemarea! Dar sunt din păcate lucruri mai ademenitoare pentru mulţi din ei. Aceasta misiune de cea mai mare importanţă, adecă de a fi oamenii şcoalei elementare şi nimica alta, precum nici nu au timp şi puteri sâ mai fie alta, dacă au zelul trebuincios pentru ale şcoalei. le pare unora prea modestă. Este mult mai briliantâ şi atrăgătoare ocuparea superficiali cu alte interese, asa de puţin precizate ca rezultat final in mişcarea socială de astăzi, cu starea poliucâ a ţăranului, cu chestia pământului ţăranului raci cu proprietarul, cu activitatea electorala, cu „drepturile imprescriptibile" ale tiranului şi alte asemenea chestii mai picante. Fată cu această situaţie sâ ne întrebăm: este prudent ca legea invăţâmântului sâ prevadă în acest moment inamovibilitatea numeroşilor învăţători săteşti? Si vâ rog, d-lor senatori, să discutăm chestia aceasta, care este nu numai importantă, ci şi de oarecare gravitate, cu toată luarea-anuhte, dar şi în modul cel mai cumpătat, fără idei preconcepute de partid, or din ce partid am fi.

Când vorbea d. Sturdza acum 8 zile. că noi trebuie să ridicăm şcoala noastră imediat la nivelul culturei occidentale, mie-mi părea această vorbă o mare utopie! Căci nu se poate ridica numai o parte a administraţiei înrr-un stat, ea izolată, la un nivel cultural mult mai mare, la care nu a ajuns întreg statul, din care acel resort face parte. (Aplauze.) Nu se poate ridica scoală mult mai sus decât e justiţia, armata, funcţionarii,

miniştrii, deputaţii, senatorii, noi coţi în mijlocia noastră. Toate acestea sunt relative şi stau într-o proporţie sigură. oarecum fatală, unele cu altele. Şi cum să putem ajunge a ridica Ia noi în ţară tocmai scoală, tocmai cotpul didactic deodată la nivelul culturei occidentale, d. c. al Germaniei, la care se gândeşte d. Sturdza, cu instrucţia ei, cu ordinea ei de stat, cu disciplina ei? După care lege? Sn urma căror reflecţii? - Dar ia sâ vă aduc în dezbaterea acestei idei numai un singur element, libertatea desăvârşită a presei la noi în ţară.

în Prusia, la care se referea si d. I'oni cât pentru buna preparare a învăţătorilor săteşti şi pentru răspândirea îndeplinită a instrucţiunii primare, chiar în Prusia cu o cultură înaintata încă de sute de ani. cu acea administraţie energică şi solidă, cu acea armată bine instruită şi disciplinată, a carii funcţionare a făcut admiraţia... tutulor militarilor, dacă nu a lumei întregi; în această Prusie dar, unde statul s-ar fî putut considera mai asigurat în privinţa a mai multor libertăţi, nu este libertatea piesei aşa de întinsă, precum este la noi, nu se pomeneşte această dezvoltare, acest grad al libertăţii, îmi permiteţi a zice: această licenţă a presei, care este la noi.

Şi în România, un stat tânăr, în care disciplina, tegula administrativă, raporturile între diferitele ramuri ale vieţei publice şi sociale nu sunt încă întărite, care este departe de a fi consolidat, precum este energic consolidat statul prusian, unde avem chiar si în armată aşa idei largi de disciplină încât putem vedea un general activ, care scrie şi combate ideile guvernului în foi publice, în foaia autorizată a unui mare partid, a Partidului Naţional-Liberal- dacă s-ar întâmpla aşa ceva în Prusia, s-ar năluî stanil prusian de mirare! (Aplauze) -: în România dar, unde este aşa de putină disciplină în spiritul public chiar pentru partea cea relativ mai disciplinată, pentru miliţie: ne găsim cu o libertate a presei mai întinsă, mai dezvoltată, mai întrebuinţată decât în Prusia.

Ce însemnează aceasta, ce cfeci poale avea aceasta pentru chestia ce o discutam aici? D-lor, nu este acum vorba de binele sau răul libertății piesei in general. Si de aceea ziceam că trebuie sâ discutăm fără idei preconcepute, fără orce spirit de partid. Este evident, că este o grea problemă să prevezi ce va ieşi dintr-o societate, în cate toate pisiwsile si toate ideile câte le poţi avea, toate ştirile şi toate născocirile, noutăţi adevâraie şi noutăţi false, opinii bune şi opinii rele, laude si calomnii, de regulă mai nitdre calomnii decât laude, mai multe erori decât adevâruri, sunt răspândite prin jurnale şi se vând în toate locurile, şi pe strade şi la tribunale si la găti şi la chioşcuri, şi se cumpără si de învăţători si de şcolari, ieftin, ieftin de tot, cu 10 bani si chiar cu 5 bani! Ce rezultat va avea această agitare din toate părţile, în toate sensurile? Se va produce cu toate aceste o evoluţie a spiritelor, care să fie sănătoasa? Tacă o problemă, iacă o întrebare, la care este greu sâ dai un răspuns şi in privinţa căreia nti-ţi rămâne pentru moment decât observarea încordată a celor ce se petrec, fârâ a te pripi cu judecata definitivă. în orce caz însă Constituţia noastră a dat această larga dezvoltare si a crezut că va ieşi ceva folositor şi din aceasta aproape absolută libertate a presei. I'oate va ieşi ceva folositor, poate ou.

Dar nu de aceasta ne este vorba astăzi. Eu am atins chestia numai, fiindcă stă în oarecare legătură cu discuţia noastră. Şi acum să ne întrebăm: ce rezultat trebuie să aibă libertatea presei noasire asupra învăţătorilor, asupra şcolarilor, asupra profesorilor, cărora le ceiem deodată disciplină occidentală? în Prusia, unde vă ziceam câ nu este această libertate a presei, au cu toate acestea învăţătorii atâtea cărţi, aşa bogată literarură, atâtea lecturi folositoare, care le vin vrând-nevrând din toate părţile şi în mod uşor accesibil, asa încât pentru tot timpul lor liber au cu ce să-şi hrănească mintea. Unde este un învăţător prusian, dar cc un învăţător? unde esre caca de ţăran prusian, unde să nu găseşti Biblia lui protestantă şi calendarul cu poveşti morale şi instrucţii folositoare, şî sâ nu găseşti chiar ceva literatură, descrieri populare, o istoric a lui Christof Schmidt, o poezie, o dramă a lui Scbiller, adeseaori şi una şi alta? Unde este învăţător în Germania, care să nu aibă fie *Brehn* „viaţa animalelor", fie vreo altă carte de ştiinţă naturală, vreo descriere despre călătoriile din urmă, Stanley, Emin Paşa, vreo revista pedagogica? Toate acestea sunt citite acolo, sunt răspândite, sunt gustate, este o întreagă lume literară şi de literatură sănătoasă introdusă printre aceşti învăţători!... Ia noi? Sărăcie absoluta de mişcare literară (aplauze), nimic care să umple golul, mei un izvor care sâ stâmpere setea de lecturi a acestor oameni, cari au învăţat marele lucru „a ceti" şi fac acum şi pe alţii să citească! Iată sărăcia, iată goliciunea intelectuală în acest moment de evolutiune al societăţii noasticl Sc va îndrepta fârâ îndoială lucrul în viitor, dar asa este astăzi. Si iu această totală lipsă de hrana a minţii şi a inimei se vând cu 5 şi cu 10 bani foi de acestea imprimate negru pc ălh, si aceasta este singura literatură şi lectură răspândită în întreaga populaţie. Prusia cu hrana ei sufletească din toate părţile, se pare că ar fi putut da zbor liber întregei libertăţi a presei, dar nu l-a dat. Şi noi, în această mizerie literară, am dat zbor liber tutulor părerilor, fie adevărate, fie neadevarate, lie sănătoase, fie nesănătoase!

La noi dar, dacă este sâ se menţie in această extraotdinară şi interesantă mişcare a.spiritelor, un sâmbure măcar de ordine închegată, daca este ca statul, cu toate acestea stat monarhic şi constituţional, să poată iricepe a se organiza şi a sc întări: înţelegeţi că trebuie, mai mult chiar decât in Germania, să fie oarecare contiol posibil asupra unor agitări, caii se pot introduce în învăţătorii săteşti în afară de scopurile scoalei şi prin învăţâcorii sâteşti se pot lăţi în mulţimea nepricepută. Daci chiar în Prusia învăţătorul sătesc este amovibil şi atârni de la controlul disciplinar al guvernului, acolo unde sunt luate

acâtea masuri în contra pericolelor sociale, voiţi ca la noi să-l facem de îndată inamovibil?

Să nu uităm, d-lor senatori, adevăratul interes a! şcoalei populare la noi în acest moment, greutatea, despre care v-am vorbit, de a răspândi învăţământul elementar prin sate, necesitatea ce se impune de a atrage pe cât se va putea mai mult inimile oamenilor spre şcoală. Mai ales în acest moment al vieţei noastre publice este o neapărată cerinţă ca învăţătorii săteşti să aibă o aşa purtare, un aşa tel, o aşa consacrare a tot timpului lor la şcoală, încât să atragă ei, prin a lor iubire dovedită de şcoală, pe tuţi locuitorii spre deşteptarea minţii lor. Mai este ceva de dorit. învăţătorul trebuie să atragă si simpatiile marilot proprietari de pe lângă şcoala satului. Ce bine ar fi pentru şcoala elementară, dacă am putea redeştepta interesul general, cum era înainte vreme, acum 30, 40 de ani, la prosperitatea şcoalelor! Ton împreună când ne vom pune, d-abia vom urni situaţia aceasta cu un pas hotărât mai departe!

Vasâzică, toată activitatea, toată ţinta acestui om, pe care l-am pus acolo ca învăţător în şcoala rurală, trebuie sâ fie aci îndreptata, si orce înrâurire, care l-ar abate de la această anume misiune de cultură, care ar introduce în capul Iui lucruri în aparenţă mai interesante si mai picante, dar confuze si agitatoare si dezbinatoare, trebuie evirată din toate puterile. Apoi dacă aţi şti - şi se vede că nu o ştie onor. d. Poni - starea administrativă în aceasta privinţă, cum rezultă din actele minisrerului! Dacă aţi şti scrisorile, raporturile revizorilor, mimând reclama[iilor, cari sunt în dosare în privinţa, de exemplu, a mişcării socialiste care a prins şi printre mulţi învăţători; dacă aţi avea d-voastră, cum Ic am eu înaintea ochilor, plângerile proprietarilor cari spun că învăţătorul cutare şi învăţătorul cutare, cu ocazia alegerilor comunale, spune sătenilor că pământurile proprietarului au să le împărţească ei între ei: ati mai avea curagiul să propuneţi inamovibilitatea învăţătorilor? Sau aţi crede câ în starea dc fată este necesar să

se dea guvernului putinţa unei represiuni imediate şi sigure a tot ca este abatere de Ia misiunea proprie a învăţătorului, aşa cum am indicat-o mai nainte, a tot ce este agitare a spiritelor în afară de interesul şcoalei? Proiectul guvernului se pronunţă pentru acest control energic, şi cred că prin aceasta asigurăm mai bine şi mersul regulat al şcoalei şi imprietenirea oamenilor cu propăşirea învăţământului.

Dar onor. d. Poni ne mai aduce o obiecţie, care merită să fie discutată, am văzut-o chiar însoţită de aplauzele unora din d-voastre. D-sa zice: A! dar o să faceţi din corpul învăţătorilor, care este numeros, agenţi electorali, puşi la îndemâna revizorilor în timp de alegeri! Să examinăm şi această chestie. D-lor senatori, din exemplele citate în această lungă discuţie generală aţi văzut că multe se pot întâmpla in acest stat constituţional numit România, multe şi extraordinare lucruri! şi dacă mă întrebaţi: este posibil ca să fie un ministru aşa de nccbibz.uit încât sâ vrea el, pe când toata tendenţa oamenilor cu minte este de a feri învăţătorii săteşti de agitările politice, să vrea tocmai el să facă din învăţători cu ajutorul revizorilor şcolari, nişte agenţi electorali? eu trebuie să răspund; de posibil este posibil. Roata constituţională se învârteşte foatte iute şi sistemul nostru consumă mulţi minişiri; mulţi miniştri şi tot felul de miniştri s-au strecurat si se vor mai strecura pe această banca. La orce asemenea măsură ce o propune un proiect de lege, este o posibilitate pentru şi o posibilitate contra. Când s-ar realiza vreodarâ ceea ce spunea onor. d. Boerescu, adecă să se formeze opinia generală, unanima, asupra vreunei chestii politice, ar fi admirabil. Dar nu este nici o chestie a victei fără de controversă.

Asa fiind, nu ne rămâne decât să examinăm, ce este mai probabil, ce este mai sigur. Eu cred, că este mult mai probabil ca, prin simţimântul firesc de conservare a statului, veţi găsi mai curând miniştri cari sâ continue a zice, cum au zis deja cei mai mulţi, corpului învăţătorilor din sare: nu vreau

agitaţie politică din partea învăţătorilor. Este mu)t mai probabilă această siguranţă decât întâmplarea să dăm peste miniştri agitatori ai învăţătorilor din sate.

Dar oricum ar fi, mai rămâne o altă întrebare. Oare, măsura ce o propune onor. d. Poni ne asigură mai bine? Dacă de teamă ca să nu facem din învăţători agenţi electorali în favoarea guvernului (nu s-a prea întâmplat aceasta, d-lor senatori, si chiar dacă din nefericire un ministru ar fi voit să încerce acest lucru, nu i-a prea izburit), vom da învăţătorilor inamovibilitatea, vor înceta ei dea fi agitatori? Ce? învăţătorul. fâcându-1 astăzi independent de revizor şi de acţiunea imediată a ministrului, după starea spiritelat lor dc astăzi, sunteţi siguri ca ar înceta agitaţiile politice? 1^-ar începe imediat si le-ar întinde pe toată linia, şi mai toate ar fi îndreptate direct şi regulat în contra autorităţilor, în contra ordinei.

Şi făcând abstracţie de coprinsul ideilor politice, o asemenea agitare, după cele zise mai nainte, ar impedeca orce bună întemeiere, orce propăşire a şcoalelor săteşti, aţâţând ura şi discordia între oameni. înne proprietari şi săteni, între săteni ei înire ei. Răzvrătitorii mai ales de prin comunele rurale, care umblă după partide şi după idei politice, cum devin din ce în ce nuli numeroşi, aceştia trebuie si fie împiedicaţi in încercările lor, şi pentru aceasta vâ rog să înarmaţi guvernul cu măsura cea mai energică şi imediată pentru a-şî putea îndeplini această datone elementară a oamenilor dc stat. Si ceea ce este mai grav, între unii din aceşti învăţători este înrădăcinată convingerea câ ei sunt chemaţi a reforma politica satului, ca ei au datoria şi misiunea de a explica sătenilor drepturile lor politice şi cum stau cu chestia împărţirii pământurilor si cu chestia sociali, şi ei au această convingere de bunâ-credinţâ.

Era la laşi un asemenea membru al corpului didactic, cu propagandă socialistă, şi eu l-am strămutat disciplinar in Dobrogea, unde nu era aşa pericol: mi *-a părut că asupra turcilor din Dobrogea vor avea puţin efect ideile socialismului

modern. (Ilaritate.) în orce caz revizorul şcolar era înştiinţat ca să-l privigheze. Am primit o scrisoare de la acel institutor, care de altminteri se arată a fi om inteligent şi debunâ-credinţă, în care îmi spune: da, domnule ministru, sunt socialist din convingerea mea că acesta este binele tarei, si am dreptul ca cetăţean să lucrez conform convingerilor mele; si măsura d-taJe disciplinară în contra mea este dar arbitrari şi te rog să o revoci. (Ilaritate.) Păstrez scrisoarea, îmi pate rău câ n-am avut timp sâ-i răspund - căci nu prea are timp un ministru să răspunză la toate scrisorile - poate va ceri răspunsul meu acum în aceste dezbateri.

Eu cred câ este o profundă eroare nu numai a acelui institutor, dar ri a altora şi a multor profesori, o profundă eroare în privinţa exercitării libertâţei politice, libertăţii ideilor garantata de Constituţia noastră. Până unde poate să meargă un învâţăioi, un profesor cu manifestarea sau realizarea convingerilor sale politice faţă cu misiunea lui de învăţător şi de profesor?

învăţătorul şi profesorul, în funcţia statului, retribuit de stat, este un funcţionar al stalului. Aici sunt de acord cu onor. d. Sturdza. învăţătorul, profesorul are de la statul monarhic constituţional - cum este al nostru - misiunea încredinţată, conform unei legi speciale a acestui stat, sâ facă învăţământul In scoale conform programului alcătuit prin o lege a statului pentru aceasta. Acest stat monarhic constituţional votează anual bugetul şi-i dă leafa lui din bugetul astfel înfiinţat. Nu se poate, si este o eroare şi o falşă interpretare a liberalismului, ca fiincţionarul in funcţie fiind, sâ-şi răspândească si să caure a-si realiza in fapt nişte idei, cate ar fi resturnâtoare pentru această ordine constitutivă a şutului, în virtutea căreia el este funcţionar şi-şi primeşte salariul său de la stat. Libertatea şi libera expresie a rutulor convingerilor, aceasta este reclamată de toare spiritele mai înaintate: dar nu i-a trecut prin cap, de exemplu, celui mai înaintat, celui mai liberal cugetător politic al înaintatei Angiii, lui John Stuart Mill, casă reclame

altceva decât libertatea individuală de a-si exprima cineva liber convingerile sale ca om privat. *„Individul în contra statului",* zice şi Herben Spencer. Dar n-a trecut prin capul lui John Stuart Millj n-a trecut prin mintea lui Spencer ca s3 reclame libertatea *funcţionarului statului si profesorului statului* de a vorbi în contra fundamentalei ordine de stat, in virtutea căreia funcţionează si el. (Aplauze.) Libertatea funcţionarului de a ataca prin agitare pe faţă orce guvern, d-a lua pe de o parte din bugetul statului monarhic leafă pentru existenta lui. si pe de altă parte cu aceasta leafă a combate d. e. fundamentul statului modern, această absurditate n-a trecut prin capul nici unui adevărat cugetători

Este dar o profunda eroare a acelor care cred că în virtutea libertăţii pot fi şi funcţionari şi agitatori socialişti sau radicali. Acesria n-au decât să-si dea demisia şi apoi sâ agite cum pot în limitele legilor existente. în statul nostm, unde este libertatea cea mai mare. unde este libertatea presei întregi, libertatea publicaţiilor întreagă, lihertatea ideilor întreagă, poate sa-şi cWrvohe orcine toate ideile sale in presă, în căiţi, în întruniri, aceasta da. Dar dacă se vede împins sâ lucreze pentru idei excenrrice, sâ înceteze de a fi funcţionar şi sâ nu cumuleze autoritatea ce i-o dă statul ca ttinctiuiut (aplauze) cu agitatea în lavoarea unor idei paiticulare de lui, care ar fi în contra ordinei de stat.

De aceea, d-lor senatori, cred câ, în srarea de astăzi - si nu putem sâ facem un proiect de lege decât în starea noastră socială de astăzi - sâ nu primiţi ideea onor. d, Poni de a da inamovibilitatea învăţătorilor, ci să adoptaţi propunerea mai asigurătoare pentru mersul bun al scoalei. ca să rămână încă învăţătorii sub controlul imediat al guvernului. Căci este prea delicată si importantă misiunea Învăţătorului în mijlocul sătenilor, misiunea de a atrage pe toti spre lumina blândă a învatâturei şi nu spre cearta pasionată a divergenţelor politice de astăzi. (Aplauze.)

D-lor senatori, îmi mai rămâne sa relevcz, ca importantă în această discuţie generală, partea privitoare la gimnaziile reale, în deosebire de cele clasice; voi mai atinge pe scurt partea privitoate ia cadrul general al administraţiei si voi tetmina acest prea lung discurs. Cred câ. după cele ce am arătat şi puţinele ce voi mai adâoga, am dat din parte-mi lămuririle necesare asupra direcţiei proiectului de lege în dezbatere.

Chestiunea gimnaziiloi reale trebuie luată şi ea în legătură cu toată starea de astăzi a societăţii noastre; si daca pentru şcoalele din sate a trebuit să o accentuam, pentru a ne da seamă ce este mai cuminte să facem, cu atâr mai mult trebue să o considerăm când este vorba de acea direcţie nouă, cc vrea sâ o introducă scoală reală în învăţământul nostru secundar. Ani Încercat a infiinta, încă de când eram ministru la 1875, gimnaziile reale, atunci deocamdată prin mijloace bugetare; au rămas numai cu parni clase. De-abia acum doi ani am putut deschide *o* a cincea si apoi o a şasea clasă la Brăila. Acum trebuie legiferare în această materie, că să ştie elevii absolvenţi ce drum să ia: unii sâ poată intra la şcoala de poduri si şosele, la facultatea de ştiinţe şi la facultatea de medicină, alţii - si după intenţia proiectului ceî mai mulţi - să se apuce de carierele practice.

D-lor senatori, când la 1875 am înfiinţat bugetar gimnaziile reale, am făciit-o ţiind seamă de o acţiune economică importantă, care atunci pentru prima oară sc arătă de un guvern al ţării: pe arunci se negocia convenţia comercială cu Austro-Ungaria. Si înţelegeţi câ atenriaguvernului, din care făceam şi eu parte, precum si atenţia publicului era atrasă spre această mare chestie economica. Şi administraţia generală a învăţământului trebuia să fie în pane inspirară de această atmosfera. Cuvermtl se încerca penrni prima oară a obtitte un tarif, care sâ aîbâ putinţă de a încuraja industria noastră născândă, şi a obţine în acelaş timp şi libera trecere in ţara vecină a cerealelor şi a vitelor. Acea tendenţâ de la 1875 acum

s-a accentuat, s-a întărit, şi astăzi a devenit o chestie capitală pentru statui nostru. Căci România, până mai cândera *o* tară aproape excluziv agricolă, a începui să-şî dezvolte o industrie naţională pentru a-si spori, a-si îndoi şi întrei avuţia naţională, cu care să poată suporta sarcina ce-i impune cultura modernă şi misiunea sa de stat regenerat. Şi degeaba am vorbi de progresul nostru în viitor, dacă nu ne vom gândi la mijloacele cu care să-[plătim! Vâ mărturisesc, că din atest punct de vedere — fie zis în treacăt - mi s-a părut o utopie iluzionară, graba ce punea onor. d. Poni pentru clădirea atâtor locale de scoale cu atâtea milioane. Dar eu nici nu mă opresc la această chestie, fiindcă edificiele şcoalelor trebuie să facă şi au făcut pretutindeni obiectul unei legi deosebite, tui au ce căucaintt-o lege de organizare a învăţământului, şi prin urmare nici nu trebuiau aduse de onor. d. Poni în această discutiune.

Aşadar, gimnaziile si liceele reale sunt chemate să răspundă din partea instrucţiei publice ia această nouă trebuinţă economică a statului nostru, în limitele în care o lege şcolară poate îndestula sau poaie iiitâri o asemenea trebuinţă. In orce caz, este votba aici de o întreagă şi cât se poare de puternică direcţie de spirit pe care avem datoria să o introducem într-o parte însemnată a tinerimii noastre studioase.

Ce aveam până acum în învăţământul secundar, conform legii din 18ft4, nu răspundea deloc acestei noue trebuinţe. Aveam numai câteva scoale profesionale şi câteva şcoli de comerţ, fără mult folos. Clei pentru o mai departe dezvoltare a comerţului se cere tocmai o industrie mai dezvoltată. Iar pentru vechiul nostru comerţ de vite si de grâne se putea face socoteală şi mai simplă, fără atâra teorie de carte. Aceste şcoli nu au avut si nu au punit avea nici o influenţă generala asupra direcţiei spiritului în partea mai cultă a tinerimii noastie. în această parte, adecă în întregul strat mai înalt al nouei generaţii, statul nu a dat pana acum ca învăţământ secundar cu un rezultat simţit al curentului public decât învăţămâritul

dasicin liceele clasice. Nu e vorbă, şi în liceele clasice se învaţă ştiinţele exacte, dar se învaţă mai ales şi hmbele si literaturele antichităţii clasice, si tocmai aceste dau direcţia caracteristică, în asemenea scoale tinerimea, adolescenţii între 14 si 18 ani, se încălzesc mai ales cu operele poetice ale lui Homer, Virgil ţi Horaţîu si cu scrierile istorice ale lui Heiodot, Titu-lâviu si Tacit, o întreagă literatură veche foarte importantă pentru cultura umanitară, dar ca rezultat o tendenţa a tinerimii tocmai spre lucrări literare, spre lucrări de carte, spre interpretări dc texte, spre *o* activitate oarecum artificială, fără o privire mai practica asupra naturei, asupra pământului ţirci noastre cu comoarele lui. Astfel din şcoalele noastre secundare si superioare au ieşit până acum mai numai legişti, profesori si funcţionari.

Eia iără îndoială important, ca statul să ajbă si funcţionari Întrucâtva mai bine pregătiţi, dat când tot învăţământul secundar nu dă decât această ditectie, atunci toată dispoziţia spiritului tinerimei, întru cât atârnă de la instrucţia prin scoli, ajunge a fi Îndreptata numai spre această parte oarecum teoretică şi biurocratică a vieţii publice, şi şcoala statului devine pepiniera unui excesiv funcţionarism.

Se cere dar, ca afluenţa sau curentul tinerimii şcolare mai Înaintate, care până acum era indreptat spre o singură direcţie preponderaură, aceea a clasicismului, sâ be împărţit in doua; o parte să rămae a clasicismului, iar ceiilaki parte să fie impulsionată spre studiul naturei, a comoarelor ei, a niijloacelor de a le scoate şi de a le prelucra întru producerea îi sporirea avuţiei naţionale. Mineralogia, chimia, recbnologia, P«rol, cărbuni, producte industriale, niaşioe... iacă obiectele Unui studiu principal, care formează esenţa şcoalelor reale, adică a gimnaziului şi liceului real după terminii proiectului de lege.

Nu doată câ prin aceste scoale reale vom stârpi cu desăvârşire curentul excesiv al functionarismului şi al unei

culturi prea teoretice. Nu! dar veti admite, d-lor, uşor că, dacă într-o parte însemnată a tinerimii vom introduce prin mijlocul învăţământului secundar o tendenţâ preponderanră spre observarea si cunoaşterea narurei şi a mijloacelor pentru prelucrarea st exploatarea ei, aceasta va trebui să aibă ca rezultat o mai mare arenţie, o mai roditoare dispoziţie a spiritelor tinere spre activitatea practică independentă de funcţiuni, care este una din condiţiile prealabile pentru adevărata Întemeiere a industriei naţionale. în această ordine de idei, în acest scop este alcătuită partea din proiectul de reformă relativă la învăţământul real. Gimnaziile reale, a căror înfiinţare o începusem la Î875, trebuiesc acum pretutindeni complectate în licee; liceele reale trebuiesc introduse în organismul nostru şcolar; absolvenţilor acestor licee nouă le trebuie deschisă calea pentru terminarea studielor lor speciale prin admiterea la şcoala de poduri şi sosek, la facultatea de medicină şi la facultatea de ştiinţe exacte.

Dar si aici ne combate onor. d. Poni. Ce întâmpină discursul d-sale? Poate suntem acum mai bine pregătiţi pentru a judeca modul d-sale de a tiara chestiile supuse dezbaterii d-voastrâ, precum şi competenta d-sale în unele materii, pe care binevoieşte a le aringe. Va aduceţi aminte de acea scoală de aplicaţie ce o dorea d-sa numaidecât pe lângă şcoala normală a învăţătorilor rurali. Cam tot asa vine acum la şcoalele reale din proiecrul meu de lege şi cu o cunoştinţă pe cate o veti apreţia îndatâ, ne expune cum s-au înfiinţat în Prusia aceste scoale, cum s-a petrecut acolo lupta de idei în privinţa lor.

D-lor, eram la Universitatea din Berlin in anii 1858, 1859, 1860, când s-J produs în Prusia anume mişcarea hotărâtoare pentru primirea scoalelor reale în vechiul organism al scoalelor statului. Tatăl meu era pe atunci director al Eforiei scoalelor aci In Bucureşti. Vă puteţi închipui că-l interesa şi pe el mersul lucrurilor in Berlin, si aveam o corespondenţă regulata. în care-l ţineam în curent cu tot ce se petrecea în privinţa

(inovaţiei scoalelor reale. De mult dar îmi este familiară [Chestia aceasta, am văzut-o oatecum dczvoltându-se la fata liceului. Ministrul marcant pe atunci în Prusia, ministrul ^Caracteristic pentru noua fază a învăţământului german, (aBimstrul ştiut de toţi cari câruş de puţin s-au ocupat de această ţuterie. - avea un nume, pe care vt-l voi comunica îndată, dar (ţra cunoscut de altmintrelea acest ministru şi pentru „Era feJouâ" care începuse la 1 fi58 şi în Prusia. Venise adecă la tron, •fftiâi ca regent, apoi ca rege, pe urma ca împărat, acel Wilhelm I, cunoscut de toată lumea, mai cu seamă în urma Jţâzboiului în contra francezilor din 1870-71. îndatâ după Suirea lui pe tron. a venit la guvern cum se zicea atunci în ţerlin „Era Nouă", reprezentată prin ministrul-prezident 'principele Anton de Hohenzollern, tatăl Regelui nostru, ministrul de interne Schwerin, iar ministru de Culte şi ;Insttucţiune publică... acel ministru, sub care s-a caracterizat îndată o eră ceva mai liberală prin modificarea faimoaselor „Regulative şcolare" ale predecesorului său Raumer; acel ministru special, sub ale cârtii auspicii s-a dat o nouă ţ impulsiune scoalelor reale din Prusia, despre care ne vorbea şi onor, d. Poni: acel ministru, care este cunoscut de cei ce se ocupă ceva de politica modernă, cel puţin de surprinzătoarea dezvoltare a Prusiei sub Wlllhelm I, şi cu al cărui nume sunt familiarizaţi oamenii de cultură mai generală: acel ministru sc chiamâ Berhmann-Hollweg.

De câte ori nu am scris cu acel nume, fie numai în scrisorile către tatăl meu! De câte ori nu l-am citit în jurnale, în cărţi Şi pe titlul cânilor scrise de el! Căci este şi un autor cunoscut, este cunoscută cartea lui despre originea libertării municipale fa Lombardia, cunoscută asemenea cartea Iui despre „Creşrinism şi arra plastică". Dar chiar numai cine a călătorit de plăcere pe Rhin fi pe la Francfon pe Main, a putut vedea castelul Rheineclc, care este al lui Beihmann-Holiwcg, şi a trebuit să vadă, măcar în *Batdeker,* celebra statuă a Ariadnei

de Dannecker, expusă în casa părintească a iui Bethmann-

Asa, d-lor senatori! Şi când onor. d. Poni a venit să văspuc dv. si să-mi spue şi mie pe larg, ce însemnează si cum s-au dezvoltai şcoalele reale în Prusia, si când a ajuns să vorbească în această materie si de Bcchmarin-HoHwcg şi când l-a numit *Hiflweg,* eu l-am întrerupt şi l-am rectificat *Holtiveglo* puteţi vedea si în *Monitorul Oficial),* iar d-sa s-a uitat în notiţele d-sale scrise -,i a constatat câ e în adevăr *Hollurgşi* atunci a repetat acest nume. de astă dată bine. Si atunci mî-am zis: puţin familiarizat trebuie să fie onor. d. Poni cu dezvoltarea şcoalelor reale în Prusia, despre care totuş ne vorbeşte, dc vreme ce nici măcar numele acelui miriisrru marcant în această chestie nu-! stie bine.

Apoi, d-lor, ştiri câ s-a descoperit la Troia nişte antichităţi de cea mai marc importantă penrru arheologi, în urma săpăturilor lui Schliemann; prin ele a devenit celebru acesr Stbbeniann, Laie a scris mult asupra lor, numele lui e în toate ziarele, în multe cârti. Dacă ar veni cineva să \ă vorbească anume despre recentele săpături si despre antichităţile descoperite la Troia-ffissarlic şi v-ar zice ca le-a descoperit unul numir *Schlomann* si nu *Schliemann.* ce idee ati avea despre competenta lui in materiei (Aplauze.) Ziceam dar că sub Bethmanti-Hiillwcg, şi nu *Halwcg,* onor. d-le Poni, s-n mai întins cercul de acţiune al şcoalelor reale in Prusia prin reorganizarea lor.

Ce obiectează d. Poni? 'se leagă mai întâi dc definiţia din proiectul de lege, tace adică o chestie din specialitatea mea de pe cJtedrâ, din ştiinţa logicei. Proiectul de lege defineşte la art. J')9:

> „Gimnaziile si liceele clasice ju scopul de a pregSti tinerimea pentru carierile practice şi pentru studiul superior al ştiinţelor exacte."

D. Poni ne spune câ împreunarea acestor două scopuri, j unui practic si altul teoretic, este o „absolută imposibilitate", ţi crede a ne fi dovedit „până la ultima evidenţă, că gimnaziile s reale din Germania nu urmăresc prepararea copiilor Ia carierile p/acriic ale viciti".

De unde a scos-o aceasta? Unde va fi cetit această notiţă onor. d. Poni? în cc carte superficială? Că şcoalele reale din . Germania urmăresc amândouă scopurile .iritate şi ai Îndeosebi prepară pe copii pentru carierele practice ale viecei, aceasta vi şc poate dovedi îndată ^i v-am adus aici o dovadă autentică. ,. fiindcă se mai puii asemenea lucruri elementare in discuţie. •. Este cartea oficială a lui *Wiese.* (ost consilier referent în ' Ministerul Cultelor de pe vremea lui Bcthmann-Hollwcg, asupta învăţământului secundar (superior) în Prusia *(„Dai hohere Schulwescn in Preuistn",* Berlin, 1864), carte publicată din însărcinarea ministerului. -Sâ întrebe *d.* Poni pe d. ;' Sturdza, care o cunoaşte desigur. Acolo se arată (pag. *27)* ca note cjijcieristitc ale vcoalclnr reale, că au să răspundă in prima linie anume la cerinţele carierelor practice ale vieţei *{des prakitschen Berufskbens),* dar apoi să dea şi fundamentele unei culturi umanîiarc.

Si fiindcă 1.1 noi nu este ca Ij Berlin iau la Paris, unde cineva este înconjurat de o întreaga atmosferă de cultură, vrând nevrând, unde acasă, la teatru, la conferinţe, în muzee, pe stradă, la etajele librarilor vede M aude opere de arrâ si de ştiinţă, la noi am trebuit să relev îndeosebi, pentru cultura umanitară, singura rortnâ ce o avem astăzi, studiul superior al ştiinţelor, adică accesul la Universitate. Şi în Germania absolventului şcoalei reale superioare î \e dă acum acces Ia facultăţi si i se dă dreptul sâ obţină testimoniu „pro facultate docendi", după absolvirea facultăţii dc ştiinţe si a ceea cc esre la nni şcoala de poduri si şosele.

Încât priveşte statistica orelor dc clasicism şi de realism pe care ne-a dat-o asa de unilateral d. Poni de la „gimnaziele reale"

din Germania, ea este cu totul neexactâ si nepotrivită fată cu materia în discuţie; căci evident, ceea ce numesc germanii scoale reale de ordinea a doua, .şi acolo ca regulă nu veti găsi nici un clasicism, ci numai un program de studii analog celui din proiectul de lege.

Acum, d-lor, daci m-am explicat îndestul asupra tendenţei generale în înfiinţarea liceelor reale la noi în tară, dacă v-am dovedit că si definiţia si scopul şi programul lor este exact cel tipic şt ortodox din ţara de culturi, unde s-a dezvoltat mai bine acest învăţământ; dacă dv. aprobaţi că trebuie să facă şi şcoala română o asemenea încercare: atunci v.î rog să votaţi ceea ce este coprins din acest punct de vedere în proiectul de lege.

Dar timpul este prea înaintat, trebuie sâ terminăm astăzi această importantă, dar obosiroare discuţie, si multe din observările ce as mat putea face asupra discursului d-lui Poni, trebuie să le las Ia o parte. Sunt insă dator să mai ating, fie numai în puţine cuvinte, o **a** doua chestie de control, precum şi întrebuinţarea profesorilor din învâţâmânrul superior la îmbunătăţirea scoalelor. Am căutat să introduc ca mijloace de control, pe lângă o mai bună precizare **a** acţiunii revizorilor, şi ceea ce lipsea în legea de la 1864; funcţionarea inspectorilor şcolari, care rămâne a se reglementa. Crede onor. Senat câ in privinţa controlului trebuie înarmat guvernul cu mai multă putere si autoritate? Crede în general asupra punctelor supuse discuţiei, câ suni ameliorări, întinderi sau restrângeri de făcut? Dar de ce este legea supusă dezbaterilor dv.? Pentru ca să ne luminăm cu toţii, si dacă aţi primit imptesia din cele ce am zis si pe care am avut fericirea să constat ca le-aţi ascultat cu luare-aminre; dacă, zic. aţi primit impresia că reforma propusă este cumpătata, meditată şi ţine seamă de împrejurările actuale ale ţării; arunci veţi avea uşor şi de mai nainre convingerea ca nu guvernul acesta se va **da.**în laturi de a primi orce altă modificare propusă de d-voastră, care se va arăta

conformă cu tendenta generală a proiectului şi va fi mai bună decât cea coprinsă în proiect. (Aplauze.)

Cât pentru întrebuinţarea profesorilor superiori la îmbunătăţirea învăţământului şi a administraţiei lui, trebuie si fim şi aci indulgenţi şi sâ ţinem seamă de srarea lucrurilor de astăzi, mai ales după cele spuse de onorabilul d-nul Poni. Vi aduceţi anunţe de acea frază, zisă de d-sa. colo sus de pe | tribună, cu un deosebit accent - şi fraza a avut efect. - când critica ideea proiectului, ca la ovacanţă de catedra universitari . profesorii facilitării respective să poată propune ministrului pc cel ce merită sâ o ocupe? Ferească D-zeu! zicea d-sa.

> ..Eu însumi Mint profesor universitar, profesor inrr-o facultate. Ei bine, d-lor, cted câ ari face serviciul cel mai rău instrucţiei noastre superioare, când aţi lăsa numirea profesorilor la alegerea facultafilor respective." (Aplauze.)

Aceste sunt cuvintele d-lui Poni, dupâ *Monitor.* Lasă, ca [Ni aici nu e exact, căci proiectul dă consiliului profesoral numai tţlrcptul de propunere; numirea o face ministru, care-şt rezervă t aprobarea, iar dacă nu aprobă, trebuie să publice concurs. Dar **pjie** cum zice d. Poni. Ce pot însemna cuvintele d-sale?

' , Este vacantă *o* catedră de Universitate, de ei. de istorie sau d'e literatură română. Care este în statul nostru cea mai înaltă «arpresie a ştiinţei istorică si fiterare, atâta câtă este şi câtă se poate găsi la noi? Profesorii de la facultatea de litere. Avem ceva rnaj sus în statul român în aceasta privinţa? Si când esre vorba ca sa se ştie, cine ar fi vrednic să ocupe o catedră vacantă de istorie or de literatură la facultate, oare sa nu fie capabili profesorii acestei celei mai înalte şcoli sâ propue măcar ministrului, după toate cunoştinţele lot de mişcare literară şi istorică în ţara noastră, cine s-a distins în aceste specialităţi încât să merite a o propune la Universitate? Ce? Nici pentru atâta lucru nu sunt capabili profesorii de la Universitate: a propune ministrului pe un coleg al lor? Dar la ce mai sunt atunci

capabili acest) profesori, dacă pentru aceasta nu sunt capabili, penriu acest simplu lucru! (Aplauze.)

Si pentru D-zeu, ee cale mai sigură in lume ai să găseşti care să-ţi arate cine este capabil? în legea de până acum este exclusiv numai concursul. In proiectul de reformă se prevede si propunerea lacultâţei si concursul. Dar din cine se compune iuriul acestui concurs? Se trag la sorţi 4 profesori, cu decanul 5, ei formează majoritatea. Dar aceştia sunt mai capabili? Dacă toti Împreună sunt incapabili, 4 traşi orheşte la sorti sunt mai capabili? Curios lucru!

D-lor, profesorii de la facultate vor fi ca si membrii Consiliului permanent de instrucţie, ca si profesorii secundari, ca şt institutorii şi învăţătorii, adaog: ca şi miniştrii şi daţi-mi voit *a* zice: ca si senatorii şi deputaţii, toti, într-o stare telativă a ţării întregi şi conform cu ceea ce s-a putut obţine în împrejurările noastre până acum şi conform cu ceea ce se va mai putea îmbunătăţi prin măsuri înţelepte sau prin foiţa lucrurilor ca progres in viitoi.

Dacă asa este starea învăţământului public, după afirmarea onor. d-lui Poni, in cea mai înaltă treaptă, la Universităţi, atunci veţi fi indulgenţi şi nu veţi putea cere prea mult nici de la membrii comitetului permanent, căci tot dintre asemenea profesori suni luaţi, nici dc la consiliul general, nici de la inspectori, căci toti sunt în aceasta corelatiune necesară şi fatală, îi\ care se află viata publică **3** unul stat.

Am căutat sâ vă arăt, d-lor senatoti, tare sunt ideile sau mai bine ditectiile principale exprimare în proiectul sie lege supus deliberării dv. Proiectul cuprinde din convingere numai o reforma parţială şi nu o reformă totală sau radicală de la primul pină la ultimul articol, si nu vrea sâ aibă a face cu cele 200 amendamente, de care ne vorbea d. Toni. Căci dacă eta cu putinţă ca, la 1874 şi 1875, opt sau nouă ani-după aplicarea legii de la 18t)4, eu însumi să încete o reforma întreagă a acestei legi,

cred că azi, după 26 de ani, nu mai este prudent a se face aceasta. Pentru cc? Pentru câ în această materie ai să lucrezi cu minţile oamenilor, cu dispoziţiile lor intelectuale, cu deprinderile oamenilor. Mai toate elementele acestei lucrări, piofesori, institutori, directori, învăţători, şcolari, funcţionarii din minister sunt elemente vii, sunt oameni cari cu a lor inteligentă întreagă şi cu ale lor simţiminte ttebuic să contribuie la această operă. Deprinderea tutulor cu cadrele mari ale unei legi. făcură nu acum câţiva ani, ci introdusă, susţinută, obişnuită dc *1(i* de ani, aceasta esre un lucru de care trebuie sâ ţii seamă, şi nu este bine, iară o ioane imperioasă necesitate, a zdruncina totul din temelie şi a introduce pe lângă reformele ce trebuie să le Introduci, o inovaţie radicală, încât să se dezotienteze toata deprinderea de mai înainte, şi sa nu ştie oamenii a doua zi, cum să mai lege firele din trecut si de unde să inceapă.

Este o vorbă foarte cuminte a celebrului istoric liberal Macaulcy, care atribuie siguranţa progresului in dezvoltarea politică a Angliei mai ales faptului că la orce moment dat inovatiuniîe tiu cov.irseau suma instituţiilor st deprinderilor celor vechi, ci se adaptau treptat la dispoziţiile oamenilor fără a împinge la o răsturnare violenta a tot ce fusese mai nainte.

în aceste margini înţeleasă, reforma învatamantului se impune astăzi ca o necesitate si proiectul de lege caută să dea satisfacţie acestei necesităţi.

El trebuie intâi să prevadă în lege acele bune instituţii şcolare, care astăzi s-au dezvoltat în afară de lege, unele chiar în contra legii. A spus-o aceasta d. Urechiâ, nu o repet şi eu mai pe larg. Sâ fie dc ajuns dacă va citez cazul scoalelor primare urbane, care dupâ legea din 18<**J**4 sunt cu trei clase şi cu trei institutori, pe când in faptpretutindinea la noi sunt cu patru clase şi cu patru institutori. Aceasta anomalie trebuie sâ dispară odată. Şcoalele normale pcmiu prepararea învăţătorilor săteşti, pentru institutori, facultăţile de medicina cum s-au dezvolrar asrâzi, institutele şi laboratoriele, facultatea de

teologie trebuiesc introduse in organismul legii, de unde astăzi lipsesc. Numai faptul acesta al reintrării în legalitate ar fi suficient spre a vă recomanda luarea în considerare a unui asemenea proiect de lege, din care numeroase articole coprind această simplă legalizare a faptelor.

A doua necesitate a carii îndestulare se încearcă, este sprijinirea şi lăţirea învăţământului rural prin mijloacele de care v-am vorbit pe larg.

A treia tendentă principală a proiectului este introducerea şcoalelor reale, care să prepare o parte a tinerimii pentru noua noastră lucrare economică-industrială.

A patra măsură generală în fine prevede un control de disciplină mai precizat prin revizori şi prin crearea inspectoratelor superioare, deceturalizind totdeodată unele lucrări de amănunte si descârcaod administraţia centrala şi consiliul permanent, pentru a-i face activitatea mai folositoare.

Iată, d-lor, în scurt cuprinsul general al acestui proiect.

Vi l-am expus cât am putut de clar în aceste puţine ote. Nu-mi mai rămâne decât să vă mulţumesc pentru extraordinara, pentru neobosita atenţie ce aţi acordat întregei discuţii. Sunt fericit îndeosebi că am avut onoarea şi că mi-ati dat ocazia să ^ot arăta pe temeiul căror convingeri, în urma căror idei şi cu ce conştiinţă curată mi-am permis a vă prezenta un proiect de reformă parţială a învăţământului nostru public. (.Aplauze prelungite.)

Rezultatul final al lungilor dezbateri este primirea cu 52 voturi Lonrra 50 a unei moţiuni de blam sub formă de amânare, pe care am drai-o la pag. 49 \ed. i. — p- 1045). în urma aiestuî vot se retrage întregul cabinet „concentrat". Vezi mai sus pag, SOsi 51 {ecl.ii.~p. 1045 si 1046).

110

La Adresă. Prerogativele Coroanei şi Partidul Liberal

(Şedinţa Camerei de h 6 martie 1892)

Ministerul din acel timp:
Linear Catargi, piezident si interne,
P. I'. C-arp, domenii,
AL Lahovari, externe.
Meu. Germani, finanţe,
AL Marghiloman, justiţie,
General Licob Lahovari. râsboj,
C. *Olinacu,* lucrări publiie,
Tache lontKU. culte.

La 18 decemvrie 1851 se formase în sfârşit adevăratul minister al Partidului Conservator de aruncr. iar in noui parlament, ieşit din alegerile generale de l,i fevruwie se complecte na reprezentarea conformă a acestui partid prin alegcte.i d-lui G. Gr, Cinucurino de prezident al Senatului si a d-lui general Ci. Mânu de prezident al Camerei

Ultimele partu discursuri din volumul de faţă sunt ţinute în Cameră tu ocaria adreselor către Tron, redactate de autorul acestei publicări in decursul celor parru sesiuni ale importantei legislaturi conservatoare.

T, *Maiorescu, raportor.* D-lor deputaţi, veţi aştepta de la raportorul comisiunii d-voastre sâ păzească el tel puţin regulamentul Camerei in aceasta dezbatere.

Suntem la discuţia pe aliniate, discuţie speciala, şi-mi parc rău câ din interesanta vorbire a d-lui Poenaru-Bordea trebuie sâ mă mărginesc a răspunde la ceea ce stă in raport cu obiectul in discuţie, şi prin urmare nu voi răspunde nici la explicările personale, nici la vechea ceartă asupra valorii partidelor opuse, căci aceste dezbateri sau terminat cu închiderea discuţiei generale.

Aliniatul l-iu al proiecnilui de Adresă este constiruţionaliceşcc obişnuitul omagiu ce-l aduce Camera Coroanei.

Onor. d. Botdea a găsit o cam îndepărtată legătură intre acest aliniat si chestia prerogativei constituţionale a Coroanei, si *3* repus pentru a nu ştiu câtea oară această chestie în dezbaterile noastre.

Trebuie insa să fim recunoscători d-lui Bordea, fiindcă ne-a transportat într-o epoca mai fericită pentru mulţi din noi, adecă in vremea când eram mult mai tineri, în epoca juvenilă a carierei noastre parlamentare, când veneam cu comentatori, cu volume întregi de căni asupra Constituţiunii si ne citeam unii altora, ce a zis cutare sau cutare autor, ce a zis Benjamin Constant, cc a zis John Stuart Mill; ce a zis un ucamt, ce a zis un francez sau un englez despre Constituţie în genere, si o aplicăm bint-rău !a Constiuiţij noastră.

Cu vreme deprinzându-ne noi cu toţii cu Consrituţia noastră, dispăruse acest obicei şi înţelesesem fiecare flră comentatori străini ce este- pactul nosttu fundamental.

D, Pocnaru-Bordea. Dl Carp mi-a cerut să-i dau *uş* autor.

Titu Maiorescu. raportor. Dar nu în discuţia publică a Camerei: Dl Pocnaru-Bordea nc-a citit din John Stuart Mill „Sistemul reprezentativ". Să-mi permiteţi **J** spune câ aplicatea ce a făcut-o d. Bordea pasagiului din Mill, o cred greşită, şî înţelesul ce i-a dat nu este exact.

John Stuart Mill, model dc interpretator ultraliberal al sistemului reprezentativ, în pasagiul citar zice: idealul unei forme de guvern ar fi hotărârea şi conlucrarea directă a

cetăţenilor la chestiile importante, o efectivă suveranitate a naţiunii.

Sistemul reprezentativ se aplică şi la republică, ca şi la monarhie.

Este un sistem reprezentativ in republica sviţerană şi acolo în mare parte idealul lui Mill este realizat. Prin plebiscit se hotărăşte de către toţi cetăţenii alegători asupra chestiilor importante, chiar si finanţiare. Aţi citit mai zilele trecute, că acolo, pentru rescumpârare de drum de fier s-a făcut vot plebiscitar, şi maturitatea a fost în contra.,, Aţi citit câ un reprezentant al guvernului confederaţiunii şi-a dat demisia in urma acestui nit, însă acelaş Stuart Mill spune că aplicarea acestui ideal se cuvine sâ varieze după state si că sunt multe state, cari au trebuit si introducă o serie dc temperări iu exercitarea suveranităţii naţionale.

Cc caută acel pasaj ideal din Stuart Mill faţă cu Constituţia concretă română, când Constitinia noastră este una dintre acele, unde numai prin delegaţie se exercită suveranitatea naţiunii?

Articolul 31 din Constituţie, foarte important în aplicatea luî, zice: toate puterile statului emană de la naţiune; dar naţiunea nu le exercirâ decât prin delegaţie în modul arărar in Constituţie.

Ce c drept, Regele nostru ca Domn al României a fost ales plebiscitar, vasâzică originea înfiinţării dina,tiei noastre este plebiscitară. După plebiscit însă, au venit reprezentanţii naţiunii si au făcut o Constituţie in care s-a părăsit idedul plebiscitar şi din contră s-a pus principiul dclegaţîunilor, cari singure reprezenta în cercul atribuit lor suveranitatea naţiunii, ţi astfel s-a făcut impâi circa in trei puteri, si în fruntea lor Coroana. Limitându-se drepturile şi datoriile fiecării puteri a statului ca expresie a suveranităţii naţionale, Coroanei i s-au dat certe prerogative, Intre acestea s-a zis: Domnitorul e inviolabil; numai miniştrii sunt răspunzători. Aceasta însemnează: în atribuţiile date lui de Constituţie, Regele

reprezenta suveranitatea națională, şi fiindcă aceasta este inviolabilă, el este inviolabd. Fiind aşa, este oare constituțional cu putință a se aduce în discuția unui organ constituțional, precum e Camera, acțiunea or responsabilitatea Coroanei? Niciodată. Suntem de acord până aci.

D. I. P. Bordea. D, Catargi a adus-o.

T. Maiorescu. Nicidecum. Precum citatul d-voastră din Mill nu se nemerea cu Constituția noastră, după chiar Mill, asemenea citația d-voastră din vreo hârtie afişată nu se nemeieste cu cazul care e în discuție. Voi dovedi-o îndată.

Avem libertatea întrunirilor şi libertatea presei înscrisa în Constituție. E la noi, în fapt, pe o scară foarte întinsa Încuibată deprinderea ca presa să introducă în discuție şi prerogativele Coroanei, si chestia de ceea ce face şi ce ar rrebui să iacă Regele. 5-a obişnuit la noi de vrun guvern cu minte, afară de un moment de eclipsă al guvernului liberal, darea în judecată a jurnaliştilor pentru atacuri contra Coroanei? Nu s-a obişnuit. Pe d. Panu l-ați dat d-voastră liberalii in judecată. Rău ați făcut. Sunt convins câ cel dintâi care a fost nemulțumit de această dare în judecată a fost însuş Regele. Asemenea sunt convins că niciodată un guvern conservator nu va mai da în judecată pe jurnalişti. Am găsit din parte-mî nefericita si acea reformă constituțională din 1884 care a eximat Coroana din libertatea presei obişnuite, şi a trimes atacarea ci înaintea tribunalelor ordinare, în loc să o lase juraților. Dar şi aceasta e operă național-liherală. (Aplauze.)

Acum ce voieşte onor. d. Poeiiani-Bordea? Ca deprindțftle presei libere şi uneori licențioase, cum e a noastră, ca deprinderile unui temperament viu, ca al rasei latine, din întrunirile publice, să se admită într-un organ legal constituit precum e Camera, şi pe aceeaş scară?

Adică *cei* Dacă în focul unei opoziții, care poate era ajunsa până la desperare, într-un afiş sau într-o întrunire publică a discutat cineva, fie d. Catatgi, fie d. Lahovari, fie d. Dimitrie

Brâtianu, ca oameni privați, prerogativele Coroanei, aşa cum se discuta într-o țară liberă cu o presa şi întruniri libere, oare ar fi permis ca în această Camera- organ legal şi primul organ care reprezenta sisremul constituțional, conform legii noastre fundamentale, - ar fi permis ca prezidentul acestei Cameie sâ admită şi în discuțiile Adunării acelaş ton, aceeas deslegare de limbagiu? Aceasta e idealul de constituționalism al lui John Stuart Mill?

D. I. Poenaru-Bordea. Cer cuvântul ca să explic ce am voit «a zic.

T. Maiorescu. Dar ce să mai explicați? De ce legați ceea ce vorbiți d-voastrâ cu procederea d-lui prezident al Camerei? D. prezident al Camerei, când d. Stoicescu a pus în discuție prerogativa Coroanei şi acțiunea acestei prerogative în cazul dat al dizolvării Camerilor anterioare, l-a întrerupt spunându-i: Bu puneți în. discuție actele Regelui, prescrise în virtutea Constituției, Avea dreptate prezidentul Camerei? John Stuart Mill i-ar da dreptate? Da. Si interpretarea d-voastrâ că deoarece se zice ceva pe un afiş de pe stradă, or prin jurnale or în întrunire puhlicâ, prezidentul unei Camere ar trebui sâ admită câ tot ce se zice acolo, sâ se zicâ şi în Cameră, aceasta e o erezie parlamentară. (Aplauze.)

Foarte bine dar a făcut d. prezident al Camerei câ n-a tolerat aceasta, şi bine face că nu tolerează. Dar, d-lor, se poate Ca în decursul dezvoltării vieții noastre publice să găsim că e o preponderență prea mare de putere: fie in puterea executivă, fie în puterea Coroanei, fie în puterea legislativă or în cea judiciară, şi că ar rrebui sâ revină din nou în discuție echilibrul purerilor.

Se poare. Atunci veți cere o reformă constituțională, dacă d-voastră vi se pare că drepturile Coroanei indiscutabil înscrise Ui Constituție, fie dreptul Regelui de a dizolva orcând sau de a-şi alege miniştri sau de a proroga Camerile, trebuiesc revizuite.

în adevăr, d-lor, se pot imagina Constituţii in cari sâsc zică de exemplu: ut acelaş ministru de interne sâ nu se poată dizolva de două ori Camera, sau să se suprime dreptul dc prorogare a Camerilor, sau alte rezerve-

Toate aceste idei se pot agita şi discuta in teorie, insă, onor. d-le Poenaru, ce partid inteligent aţi fost d-voastră, care aţi avut puterea, as putea zice aproape atotputernicia \io 12 ani in ţara aceasta, o majoritate fără îndoială covârşitoare, încrederea Coroanei, splendoarea unui rasboi victorios care era al ţarii întregi, dar pe care jurnalele d-voastrâ îl um exploatau numai în favoarea d-voastră (aplauze), şi în această situaţie d-voastrâ aţi început o reforma constituţională, pe care noi conservatorii o combăteam din capul locului, ca un act cate în loc să dea ţării ceea ce ii trebuia. îi da discuţii sterile, dar c.tre d-voasttă aţi stăruit sâ o faceţi singuri şi unilateral; ce partid inteligent şi prevăzător era acela, care - revizuind astfel pactul fundamental al ţării. a păstrat aceste drepturi ale Coroanei şi a alcătuit operaţiile electorale şî a format colegiile electorale şi a asigurat adevărata expresie a ţării îrt Camere şi adevărata delegaţie a suveranităţii naţionale, aşa cum sunt astăzi în Constituţia datată de la 1884, cum a înţeles, neturburaţi de nimeni, te>piugii\d tone ariieridamentr\t opoziţiei.

Şi acum, la prima cădere de la guvern a partidului d-voasttă, aaun când se încearcă valoarea unei Constituţii, care garantează libertatea tunilor, cel dintâi strigăt al d-voastră este: Camera nu este expresia ţării. (Aplauze.)

Regele deşi este scris în Constituţie câ poate proroga o Cameră, si deşi esrc scris in Constituţie că poate dizolva o Cameră si poate numi un minister, si desi esre scris in Constituţie câ nu este răspunzător, ci numai miniştrii sunt răspunzători; Regele este răspunzător, râti a uzat de această prerogativă.

D. I. Poenaru-Bordat, Am zis cam larg.

T. Maiorescu. Si cine are să vă crează? Cine vă poate recunoaşte dreptul la aceste strigăte?

Acum 8 sau 9 ani, când aveaţi în mijlocul d-voastră pe cine? pe un C. A. Rosetti. când aveaţi în mijlocul d-voastră pe un Ioan Brătianu, când aveacf pe un Mihail Kogalniceanu. asa aţi alcătuit libertăţile publice şi drepturile Coroanei. Şi după ce au murit aceştia trei. din ale câror lupte de idei a rezultar actuala Constituţie rcvizuiiă, să vie după de abia 8 ani, nu după 80 de ani. să vie să tu să strige ci nu este garantată libera expresie a ţării, şi să vie cine? să veniţi d-voastră, epigonii! (Aplauze prelungite.)

Dar cine sâ vă mai creadă, d-lor?

Prin urmare, Regele îşi exercită prerogativa sa conform Constituţiei revizuite exclusiv numai de Parridul Liberal, aşa cum a înţeles acest partid revizuirea arunci câttd era îtt floarea activităţii şi a puterii sale.

Camera este aleasă conform legii electorale si după drepturile asigurate şi garantate ale suveranităţii naţionale, asa cum aţi ştiut ş,i le garantaţi mai bine în revizuirea de la 1884; Camerile anterioare au fost prorogate şi apoi dizolvate de Rege, aşa cum avea dreptul sâ o facă după prerogativa cc i-aţi tecunoscut-o formal iu Constituţie, şi in această privinţă este în drept inviolabil şi inatacabil.

Prin urmare, ne aflăm într-o situaţie absolut legală şi constituţional corectă. Suntem adevărata expresie a tării, si noi o delegatiuuc a suveranităţii naţionale, şi aceasta mai ales în faţa Partidului Nariorul-Lilicral, a cărui operă este revizuirea Constituţiei dc la 1884, pe baza căreia suntem aici aşa cum suntem. (Aplatze prelungite.)

111

La Adresa. Pentru Lascar Catargi şi contra manifestului naţional-liberal de la Iasi

(Şedinţa Camerei de la 26 noemvrie 1892)

După încetarea din viata a fraţilor loan şi Dimitrie Biătianu, sc proclamase în S noemvrie 1S92 la un banchet din laşi d. Dimitrie A. Sturdza sef al Partidului Naţional-Liheral I,vezi pag. 86; *ed n.* — p. 106W şi în această calitate d-sa publicase îndată un manifest al parudului, în care-dupâ obiori — introdusese o lunga expunere istorica, plină de atacuri în contra adversarilor. Ca un răspuns)a acest act politic, Adresa Camerei menţionează pe prezidentul consiliului de miniştri (Lascar Catargi) printre cei ce reprezentau încrederea naţiunii în Divanurile *atl-hoc,* iar la discuţia generală, autorul acestei publicări si al acelei Adrese, critică manifestul de la Iaşi. Reproducem aici atât Adresa, car şi discursul ţinut pentmsustinereaei.

„Sire,

Adunarea Deputaţilor, începând a dcua sesiune ordinaţi, esie cu deosebire fericiră de aduce Maiestăţii Tale expresia devotamentului si recunoştinţei sale.

Căsătoria apropiata a Moştenitoiului Tionului cu o Princoădin ilustra Casa a Mârei Britanii si Irlandei a produs în întreaga ţară cel inai adânc simtimârti de bucurie.

Sunt acum 35 de ani de când ţara, prin organul celor ce in Divanurile *ad-hoc* reprezentau încrederea şi viitorul naţiunii şi printre cari se afla şi actualul prezident al consiliului de miniştri, a pus, drept una din condiţiile fundamentale pentru regenerarea ei, ca să fie condusă de un Domnitor ales dintr-o Dinastie a Europei cu asigurarea moşteni iii Tronului.

Astăzi, când o nouă generaţie priveşte cu mândrie la progresul României de arunci incoace; când, prin îndelunga şi înţeleaptă cârmuire a Majesrâtci Tale, Regatul nostru constituţional se vede aşezat pe trainice temelii alături cu celelalte state de cultură europeană, Majestaiea Ta, prin asigurarea succesiunii, dai o nouă consfinţire sratornicelor aspiraţii naţionale.

Tânâra Ptinccsă care, venind in noua sa patrie, contribuieşte asifel Ia îndeplinirea dorinţelor ţărei, poate fi de maî nainte încredinţată de iubirea rululor românilor.

Primirea strălucită ce s-au făcut Majestăţei Tale la Cuirile din Londra si din Viena este o dovada mai mult pentru bunele relaţii te le are staml roman cu marile puteri străine. Aceste relaţii sunt un rezultat al politicei de pace şi de ordine o; stăruim a o urma fără şovăire, dar şi firă provocate, ocupau, precum suntem, de progresul liniştit şi constant al tării în toate ramurile ei de activitate.

Ksre aceeaş politică pe tare guvernul Majestlţeî Tale a afirmat-o în modul cel mai corect şi în conflictul ce Regatul Greciei a crezut de cuviinţă să-1 producă cu prilejul unui proces privat, a cărui deslegare este evident de competenţa instanţelor judecătoreşti.

fntru păzi rea acestei politice generale, aţâţ in chestii importante, cât şi în incidente secundare, guvernul este sprijinit de naţiunea întreagă.

Sire,

Situaţia solidă a finanţelor ţării este **im** fj)'' *'' mai mare însemnătate, cu a cărei consrJtare **si**

deprinşi de cuiva ani. Creşterea continuă a venituri]»! «tarului, excedentele rămase în atest an la dbpo/itia tezaurului, echilibrarea bugetului pe txetciţiui mior cu mijloacele strict normale, fără impozite noue >i fără resurse extraordinare, ne dau putinţa de a realiza îmbunătăţirile necesare l,t diferitele servicii publice alt statului în proporţie cu dezvoltatea firească *a* avuţiei ţării.

Vom examina cu scrupulodtate proiectele de legi ce ni)e anunţă Mcsagiul Maiestăţii Tale. Ele continuă opera de reforme bine chibzuite, a căror realiy.are constituie principala misiune pentru care am fo<r aleşi.

Site,

f-encitele auspicii, sub care sc deschide actuala tioasctl sesiune, ne s-or **fi** un îndemn mai niuU pensi\i a lucia cu toţii fâră preger la prospcrjrea României.

Să trăiţi Maiestate!

Trăiască Majestatea Sa Regina!

Triiascâ Moştenitorul Tronului împreună cu Altera Sa Regală Principesa Măria!

Raportor. *T. Maioreicu."*

U-lor deputaţi, primesc invitarea onorabilului meu preopinenr, d. Srnlojan. de a vorbi, mai ales cu acest prilej, fără pasiune si făiă violenţă. Poarre rece si, pe cât va fi in putinţa mea omenească, nepărtinitor, voi sâ răspund la observările cc s-au fâcur în contra proiectului de Adresă asupra paragrafului 1, aşa tuni esre suis.

Prima observare, cate prin chiar felul ei nu provoacă pasiunea, era a onor. d. Stoicescu. D-sa a relcvar o disproporţie în ledaciarea Adresei, tâ adecă paragraful I al fi mai luni;, iar paragraful 3, care vorbeşte de proiectele de lege anunţate de guvern in Mesagiu, ar fi prea scuti.

In adevât. onor. d-le Stoicescu, această redacţie esre intenţionată. Noi dorim, precum am încercat-o şi in sesiunea

trecută, sâ introducem precedentul constituţional parlamentar de **a** scuti Adresa de discuţii sterile, de a o reduce în timp normal la un act de cunenie din panea Parlamentului către Suveran.

Din partea guvernului credem câ eşte necesar ca in • Mesagiu sâ se indice cu de-amânuntul proiectele de legi ce se vor supune dezbaterilor noastre ca un program de luciări al sesiunii, şi Adresa noastră trebuie sa ia act de îndeplinirea . acestei datorii ministeriale,

.' Aceasta o si fiice actualul proiect de Adresă, însă o face câr se poate de scun. Căci însâş dezbatarea asupra proiectelor de ; legi nu se poate face cu folos decât atunci când va veni ficca/e în întregimea sa la ordinea zilei; iar cazurile izolate ce *11* fi de ' rclevai asupra administraţiei gus ernului, se supun mai practic discuţiei si controlului Camerei prin interpelări.

Cred dar câ este bine, ca un precedent de urmat pentru toate Camerile şi toate partidele, ca să tăcem cu ocazia Adresei mai întâi un act de politeţă către Tron, apoi o I constatate a situaţiei generale **a** politicei ţării; dar în privinţa P proiectelor de legi anunţate in Mesagiu sâ ne mărginim a lua aer de anunţarea lor fără a ne pierde vremea cu discuţii sterile.

A doua observare făcută de d. Stolojan mai ascuns si de d. Stoicescu direct, este: de ce s-a citat persoana d-lui ministru prezident. Lăstar Catargi, in legătuiă cu evenimentul îmbucurător pentru toată tara, care dă o consfinţire mai mult vechilor aspiraţii naţionale, cu apropiata căsătorie a Moştenitorului Coroanei?

Fireşte că şi această relevare a fost introdusă intenţionat în proiectul de fată. Eta forma **i_c** raportorul comisii dv. de Adresă - cred întru aceasta reprezentant fidel al majorităţii Camerei - **a** găsit-o potiivita pentru ca sâ se restabilească adevărul istoric in contra unui manifest politic, care s-a produs în urmă. care, - ce e drept - nu s-a produs aci în Camera, dar care, fund caracteristic pentru actuala situaţie politică generală înl.Kintrul ţării, credem câ se cuvenea să fie adus în discuţia generala a

Adresei. Manifestul este aşa-numitul program al Partidului Naţional-Liberal, ciut la Iasi de onor. d. Dimitrie Sturdza. dacă nu mă înşel (căci siguranţa deplină nu am putut dob&ndi): şeful actual ai întregului Partid Naţional-Liberal. L-am citit reprodus în *Voinţa Naţională,* organul partidului.

D-lor. când Jntr-un stal constituţional este la guvern un partid politic, acţiunea celuilalt partid trebuie urmărită cu toata atenţia ce se cuvine unui factor complementar al vieţei constituţionale.

Am citit cu cea mai mare luare-aminte programul naţional-liberal. Se poate constata îndată că, din multele coloane care umple acest număr de ziar, cea mai mate parte este consacrată unei introduceri istorice, unui fel de întemeiere prealabilă a amănuntelor legislative, cari vin pe urmă ca program politic de partid.

Acea naraţiune a evenimentelor noastre istorice contimporane dă loc la următoarea primă obiecriune din partea unui cititor uepărtiniror.

Ca si nu fie vorba de eroare, va voi citi câteva pasage caracteristice din cbiar textul manifestului.

> „Clasa privilegiată deveni un corp corupt si putred, ignurant si leneş, fârâ rraduii si fără aspiraţii naţionale, trăind din intrigi şi jafiiri, din înjosirea poporului si din înjosirea ei proprie."

Apoi zice Manifestul că, în contra acestei clase corupte, Partidul Liberal-Naţional a cucerit toate libertăţile poporului, şi continuă în contra conservatorilor de astăzi:

> „Luptând in contrareformelor, care au schimbat cu desăvârşire srarca internă si externă a sratultii roman, neindrăznind si înscrie pc programul lor reînfiinţarea guvernului oligarhiL, vechii privilegiaţi botezandu-sc ca conservatori, se trudesc sâ aiungă pe o altă cale la scopul lor final... Numele le este 11011, faprele le suni vechil iar acţiunea lor «insrantâ d<ivede$« câ una sunt vechii privilegiaţi şi nou conservatori."

Aşadar, după părerea maniiesrului Partidului Naţional-Liberal, astăzi constituit la întrunirea de la Iasi, chiar acest fapt ci avem un stat constituţional este o cucerire exclusivă a Partidului Naţional-Liberal. Căci Partidul Conservator este tot vechia clasă a privilegiaţilor, ce n-a contribuit întru nimic Ia propăşirea poporului, el vr>ieste şi asiâzi sâ readucă starea de atunci a decadenţei de sub fanariori. Numai Partidul Naţional-Liberal corespunde cu aspiraţia legitimă a poporului tomân în statul modern constituţional.

Dacă ar fi aşa, d-lor nationali-liberali, arunci aş întreba, in hipotesa d-voastră, ce operă aţi făcut d-voastră?

Suntem cu toţii de acord ci esenţa starului constituţional tete următoarea: Capul statului ca reprezentant al suveranităţii iaţionale. cum este la noi. este inviolabil si neresponsabil. Aţi înscris aceasta anume în Constituţie? Da! Corolar: Responsabili sunt miniştri, cari funcţionează ca o reprezentanţă a majorităţii parlamentului, care maioritate a ieşit din alegeri libere ale poporului.

Dar atunci, daci numai miniştrii simt responsabili, cum se schimbă situaţia politică, când miniştrii n-au înţeles sau nu mai Înţeleg bine interesele poporului, când miniştrii au comis o greşalâ. când miniştrii s-au aruncat într-o direcţie care nu mai răspunde trebuinţelor momentului, atunci ce se Întâmplă şi ce 'însemnează că ei sunt responsabili?

Atunci este de princip în sistemul constituţional ca acei miniştri singuri responsabili, reprezentând acea majoritate, care reprezenta acel partid, trebuie să se retragă în asemenea împrejurări, sa fie poate şi traşi Ia răspundere ca o consecinţă extremă, dar in orce caz sâ vie in locul lor alţi miniştri, ceea ce însemnează reprezentanţa altei majorităţi, adică a altui partid.

De unde rezultă că esre de esenţa, de măduva sistemului constituţional ca să fie cel puţin două partide care să aJierneze U putere după necesităţile ţârei.

Este un adevăr banal ce vi-l spti i aici despre esenra acestui constituţionalism. Nimeni nu-l contestă. Aşa s-a practicat, s-au înfiinţat lucrurile în statul de unde s-a luat sistemul, în Anglia; asa s-a practicat si în Belgia, stat continental mai aproape de noi, de unde am imitat mal direct si sistemul nostru.

Aceasta fiind esenţa sistemului constituţional, daca - în hipoteza manifestului — Partidul Liberal-Naţionai, care singur a reprezentat aspiraţiile poporului, a soit, in momentul când am ieşit de sub protectoraml ruso-turcesc, să dea statului român forma care corespundea mai bine trebuinţelor si ptivgtessiWii l\ri, şi dacă. după hipoieza d-voastre. in acel moment, ca şi astăzi, nu exista alt partid patriotic decât Partidul Naţional-Libetal. şi nici astăzi nu există un alt partid penttu binele ţării, căci celalalt partid, adecă cel conservator, ar fi corupi, retrograd, călcător de legi. duşman al progresului poporului: atunci ce absurditate aţi tăcut d-vuastre de aţi dat acestei ţări forma constituţională? (AplauzeJ

Dacă ar fi cum zice manifestul, atunci am fi fost şi am fi si astăzi incapabili de forma constituţională. Atunci trebuia sâ introduceţi (şi dacă n-aţi fâcut-o, aţi păcătuit în contra duhului sfânt al naţiunii), trebuia să introduceţi sau o lormă de despotism democratic, imaginabil într-un srat începător, sau o formă republicană, sau orcare altă formă, dar forma constituţională niciodată! Căci este absurd ,1 vorbi de forma constituţională, când nu ai Cel puţin două partide legitime de venire la guvern.

AŞA esK? - Nimeni nu ***mh*** contrazice.

Atunci ce însemnează programul d-voastră de la Iasi ca introducere istorică pcnrru 1892? Comireti naivitatea de a vorbi în numele statului român constituţional şi tăgăduiţi legitim itatea altui partid faţă cu d-voastră? Dar aceasta este o copilărie constituţională. (Aplauze!

Dar ia să vedem acum: tot asa au cugetat întemeietorii partidului d-voastră? Aşa s-a zămislit forma constituţională la

noi, cum vă convine sâ o spuneţi acum la întrunirea d-voastrâ de la Iaşi?

Jn momentul când se pregătea atmosfera din caie a ieşit Constituţia de la 1866, în sesiunea de la 18(13-64, când vorbea Ioan Brătianu asupra unui punct analog cu acela pe care îl discutăm acum, se exprimă astfel: „Dl Vernescu a mcis mai departe",.. întrerup lectura: Am aflat astăzi cu bucurie câ d. Vernescu reintră iu numărul d-s'oastrâ: *Aignus **este intratei** —*

> „D. Vernescu", zice d. Brătianu, a mers mai departe. A zis că nu e mijloc de a îndrepta corupţia cc ne-.i lăsat ***utnuail,*** pe care d-lui l-a blăslc mai pe w>. Să-mi dea voie a protesta. Am părinţi şi moşi cari au trăit în acel trecut. Recunosc că au făcut greşeli, insă luptăm de 20 de ani ca să spălăm memoria lot, sâ o facem sâ se împnre cu naţiunea. Nu voim a-i blestema pentru câ mulţi dinu-inşii au plătii cu capul lor aceia ce avem astăzi, t'i, d-lor. să nu mergem mai departe! Cine ne-a împins pe calea de progres pe care ne aflăm? Fire omul acela înaintea căruia, când îl ude trecând pe ulilj. roi romanul este dator a-si descoperi capul şi a se închina, Câmpincanu; esre (jrigori Cînracuzino si alţii [mi parc rău câ. d. Otetelesanu este aici, căci as li avut a rice ceva si de d-lui, nu voi insă sâ-i ***pjn*** e-j aş voi a-l măguli. Mai suni şi Văcâreştii, Cremlestii, Ontasuzinestii. Colegii, care au luptat 20 dt ani pe istă cale, şi străbunii lor nu trebuiesc sj fie blestemaţi."

Dacă asa a cugetat Brătianu, atunci el si Rosetti şi Găieştii au avut dreptare sâ lucreze Împreună cu ceilalţi la înfiinţarea regimului constituţional de la 1866, căci existau in adevăr elementele a două partide. Clei încă o dacă: dacă nu ar fi fost aşa. atunci a fost absurdă, nemernică toată lucrarea lor dc atunci încoace. Si fiindcă Brătianu spune că a fost legitimă, daţi-mi voie să-i cred mai curând pe el si 'ă nu pun nic, un preţ pe afirmarea conrrarie a Vladimireştilor de azi. (Aplauze, ilaritate.)

Trebuie sn fi fost în amândouă partidele capi conducători de valoare patriotica si trebuie, fiindcă neam întărit ca stat constituțional, sâ fi contribuit amândouă pattidele prin actele lor, esențial, la progresul în care ne aflăm; nu se poate altfel.

Aşadar, fiindcă premisele istorice ale manifestului naționai-liberal de la (aşi, dacă ar li adevărate, ar duce la o concluzie absurdă şi fiindcă d-voastrâ aici nu admiteri această concluzie absurdă, trebuie, ca premisele cuprinse în manifestat să fie false.

Trebuie si fie în modul de a povesti faptele o eroare fundamentală in constatări. Această eroare fundamentala am voit să o ating prin simpla menționare a actualului ministtu-prezident printre cei ce au lucrat in Divanul *ad-hoc* la formularea dorințelor naționale.

Ce zic acum d-nii Stoicescu şi Stolojan în contra acestui aliniat al proiectului de Adresă, în contra acestei amintiri? D-lor fac un proces de intenții şi zic că d. Lascar Catargi nu poate să fi fost in cuget curat pentru ideea unui Domn dinti-o casă suverană a Europei, fiindcă a fost însuş pretendent la Domnie. Fireşte când faci un fals... pardon, să întrebuințez un termen moderat, când faci o eroare involuntară asupra istoriei tarei, eroarea trebuie sâ fie prezentată sub oarecare aparentă asa ca să poată trece. Nu poți să spui aşa din manifestul național-liberal un fel de *troposîn* prezentarea neadevărului, *tropos* ce pare a **fi** o rămăşița din acele timpuri fanariote, in contra câtora vă ridicați, însuşi faptul câ d. Lascar Catargi a luat parte la lucrările Divanului *ad-hoc* de la 1857 e incontestabil.

Există un soi de dovadă In publicațiunea întitulată: *Ai te şi documente relative la Istoria Renasterei României,* făcută de îmuş d. Dim Sturdza. în asemenea lucrări e cel mai marc merit al d-lui Dimitrie Stutdza, un eminent culegător de documente, un bun numismatic, un admirabil secrerar de

Academie (ilaritate, aplauze). Volumul al 5-lea al merituoasei publicații citate arată, după o foae din laşi de la 1857, luna octomvrie, pe toți membrii aleşi ai Divanului *ad-hoc* al Moldovei. Şi după minunatul fel al d-lui Sturdza. aşa de exact în lucrurile mici, se arată şi câți au fost alegătorii fiecărui membru şi câte votuti a întrunit fiecare din membrii aleşi ai acelui Divan *ad-hoc,* lipscşre numai din acel volum V al publicației însuş acrul Divanului *ad-hoc* în care stau formulate memorabilele 5 puncte, învestit cu persoanele cari au luat parte la această înfăptuire a lor ca reprezentanți ai încrederii națiunii. Acelea lipsesc fără nici o intenție; se înțelege! E regretabilă lacuna, dar nu i se poate imputa d-sale. (Ilaritate.)

Aşadar cu actele istorice în mână nu putem decât constata raptul că era şi d. lascar Catargi printre membrii formulatori.

Fie zis în treacăt: în altă publicație, si aceea tot a d-lui Dimitrie Sturdza, ca suplement la documentele Hurmuzachi, se arată la anul 1821, printre actele rclartve la Tudor Vladimirescu, două petiții ale boierilor țărei către Rusia si către Metternich, prin cârc boierii țărei Îndreptățeau cererile lui Tudor Vladimirescu şi le declarați patriotice, - dar acestea le spun în paranteză.

La 1857 era dar şi d. Lascar Carargi, cum au binevoit d-nii Stoicescu şi Srolojan a recunoaşte, dar de! adaugă d-lor, d. Lascar Catargi a fost şi pretendent la Domnie, pe când acolo se zicea câ o Domnie dintr-o casă suverană a Europei c ceea ce doteste tara.

Dar ce confuzie dc date e aceasta?

Cererile Divanului *ad-hoc* de la 1857 au fost ele primite de congresul de la I'aris, către care eram siliți sâ ne adresăm? Nu. Căci dacă ar fi fost primite, şi dacă de pe atunci se înființa Dinastia dintr-o casă a Europei, atunci ar fi contribuit d Lascar Catargi cu vorul şt lucrarea d-salc la acesr rezultat şi nu mai era dată putința unei alre prerendențe la Domnie.

Dar fiindcă ni s-a respins această cerere la congresul de la Paris, ni s-a impus necesitatea de a alege după doi ani un domn pământean. Aşadar, una era formularea dorinţelor la 1857, alta era raptul alegerii de la 1859 si fiindcă după congresul de la Paris a rezultat necesitatea de a alege un Domn pământean, apoi trebuia fireşte să alegem pe cineva; era o calamitate că am fost aruncaţi din nou la acel Suitan-Mezat, aşa cum l-a numit consulul Place, citat de d. Stolojan. Si atunci erau diferite candidaturi indigene, fireşte, şi era şi Negri, si d. Catargi, şi Mavrogheni, şi Sturzeştii. Ei, de ce nu? Sâ fi fost şi d. Stoicescu pe atunci, mai ştii ce se întâmpla? (Ilaritate, aplauze.)

Vasâzică aci nu e nici o contrazicere cu actul din 1857, şi e un *troposwnsuc* de a confunda astfel două date cu totul difetite.

La 1859, dintre candidaţii indigeni, s-a ales Cuza Domnitor al amândouă Principatelor astfel unite.

Dar această alegere era numai vremelnică, un pas de tranziţie spre a ajunge la un Domn dintr-o casă a Europei occidentale.

S-a formar dar la 1865 o coaliţie pentru realizarea mai apropiata a neclintitei dorinţe. în coaliţia de la 1865-1866, cine era intre reprezentanţii acestui act ulterior de aspirări naţionale? Era şi d. Catargi? Era şi d. Lahovari? Era si d. Carp alături cu I. Brătianu, Rosetti şi Goleştii? Erau; apoi daci si liberalii-naţionali de aici recunosc că erau, atunci cum rămâne cu manifestul dc la Iaşi? Cu premisa istorică care ar vrea să stabilească exclusivă parricipare numai a Parridului Naţional-Liberal la făptuirea dorinţelor naţionale pentru constituirea monarhiei asa cum este astăzi?

D. PoenJru-Bordeaînuetupe.

D. litu Maiorescu. Scuzari-mă, d-lor, n-am asistai la întrunirea dv. de la lasî de acum vr'o 2 săptămâni, dar impresia ce rămâne din citirea manifestului este că aţi tratat auditorul dv. cu mate dispreţ şi că 1-ati considerat compus din oameni cu rotul neştiutori ai celor petrecute în **ţara** şi în vremea lor, dacă Ic-ati făcut o astfel de povestire istorica.

După ce dar d. L. Catargi la 1857 a contribuit la formularea celor 5 dorinţe ale Divanului *ad-hoc,* la 1859, desi candidat la Domnie, a renunţat şi s-a înţeles cu ceilalţi pentru împâciuite, hotărând alegetea colonelului Cuza, a contribuit dar şi cu aceasta, pentru partea sa, la o fază a cvoluţiunii naţionale.

Dar colonelul Cuza, zice d. Stolojan (şi sunt actele la Academie, la secretarul Academiei de care vi vorbeam, un act scris, o declaraţie iscălită), se consideră ca domn numai până se va putea realiza adevărata dorinţă a Divanului *ad-hoc,* aspirarea naţională, suirea pe tron a unei dinastii dintr-o casă suverană a Europei. Aşae, aşa trebuie să fie, fiindcă d. Sturdza are documentul la mână, mai încape vr'o îndoială?

Aşadar, domnilor, la 1865-1866, când au socotit reprezentanţii aspirărilor naţionale momentul venit dc a se realiza şi acest punct al programului Divanului *ad-hoc,* şi renunţarea lui Cuza-Vodi de la 11 fevruarie 1866 s-a provocat toc de capii a amândouă pattide întrunite, era si d. Catargi printte ei alături cu dd. Btătianu, Rosetti, Golescu. De altmintrelea, dovadă palpapilă este că Locotenenta domnească de la 11 fevruarie era compusă din d-nii I ascar Catargi, Golescu şi Haralamhie, si d. Catargi lucrează acolo ca reprezentant al Partidului Conservaror.

Este o adevărată mângâere să-ţi aduci aminte de Divanul *ad-hoc* de la 1857 ca un punct de plecare a evoluţiei în privinţa zilei de 11 fevruarie 1866; numai continuarea aspiraţiilor naţionale de la Divanul *ad-hoc* îi dă justificarea, de care are trebuinţă. Modul cum s-a petrecut este regretabil, căci s-au amestecat militarii ca să ceani renunţarea lui (..uza, pe care, de altminterea, lc-a dat-o. Îmi este teamă, după numele acelui care era în acea noapte de paza la Palat si al acelor cari s-au suît la Vodă Cuza, că tocmai aci este partea catacteristică, este contributiunea ce a adus-o Partidul Liheral-National în acel act. (Aplauze.)

D. C. C. Dobrescu. Aceasta este un merit.

D. T. Maiorescu. Onor. d. Dobrescu zice câ este meritul partidului de a fi făcut, aşa cum a făcut, adecă cu militarii. Eu cred ci este regretabil, dar în fine, dacă d. Dobrescu vorbeşte acum în numele parridului său, atunci acest fapt este unul din punctele constituţionale mai mult, care separă Partidul Liberal-Naţionai de Partidul Conservator. (Aplauze.)

D-lor, conlucrarea ambelor partide este aşa de adeverată, câ, îndată după sosirea şi suirea pe Tron a Măriei Sale, Principelui Carol I, cel dintâi minister formar este compus din ministrul-prezident Lascar Catargi şi din dd. loan Brătianu şi C. A. Rosetti.

Au venit de aci înainte evoluţiile constituţionale cu două partide, o dată d-voastrâ veneaţi la putere, o dată veneau conservatorii; până acum aţi fost dv. un timp mai îndelungat la putere, dar impresiunea ce am este că se va egaliza acum această dorinţă de timp a guvernării.

O. C Poenaru-Bardea (întrerupe). Sunt cuvintele dv., că venîtea d-iui Catargi la guvern în 1889 e un pas înapoi.

Titu Maiorescu. Nu ale mele, ale d-lui Carp, însă fiindcă eram într-un partid cu d. Carp şi aprobam acele cuvinte, iau răspunderea lor.

D-lc Poenaru-Bordea, când a zis d. Carp acele cuvinte la 1889 în contra d-lui Catargi, le-a zis fiindcă, după un guvern care avusese un program politic ştiut (şi noi credem că este un progres al vieţii noastre constituţionale ca după realizarea marelui program al Divanului *ad-hoc* să vie fiecare partid cu noul program politic al său), d. Lascar Catargi venea la putere ca liberal-conservator fârâ un program anunţat, si noi vedeam in aceasta un pas înapoi.

Când d-sa însă este astăzi la guvern cu un program anunrat, credem că aceasta este un pas înainte, şi c* dovadă de aceasta este că şi d-voastră după precedentul crear de noi aţi consfinţit

I acest mod de a procede văzându-vă obligaţi a vă prezenta cu \ un program la Iaşi. (Aplauze, ilaritate.)

1, " In evoluţia noastră constituţională de atunci încoace a mai K Venit un moment asupra căruia voiesc sâ vă atrag atenţia, E. .fiindcă d. Stolojan prea vorbea că Partidul Conservator prin E jgreşelele sale a căzut de la putere la 1876.

m '•• Momentul despre care voiesc să vorbesc, este martie 1871, |pi&rid este ştiut ca Regele nostru, pe atunci Principele domnitor, Btifoia să abdice.

Nu am nici un drept, nici o autoritate de a interpreta •"•motivele acelei determinări, dar sunt în drept să constat K simultaneitatea şi paralelismul faptelor.

H '• Atunci se întâmplase o mişcare pe stradă în contra unei W. adunări din sala Slătineanu si tot pe acea vreme în Cameră un autorizat reprezentant al Parridului Naţional-Liheral, reposatul W I. Câmpineanu, zicea că intre ţară şi Domn s-a deschis un abis. K **în** aceste împrejurări Domnul voi sâ abdice.

|| Este ştiut câ atunci autoritatea d-lui Lascar Catargi a !p. înduplecat pe Domn să tâmâe şi că noul merit al d-sale şi al X Conservatorilor de atunci este de a fi dat Tronului unguvetn, care sâ-i asigure continuitatea.

Dar, d-lor, aceasta a însemnat ceva pentru ţară? V-aţi întrebat d-voastrâ ce ar fi fost soarta României, dacă la 1871 după o atitudine a Camerei cum o indica reposatul Câmpineanu, s-ar fi retras Domnitorul nostru? Dacă atunci, în aşa de puternică Germanie, având în cap pe cancelarul de fier Bismarck, rămânea constatat că s-a retras Principele nostru din România in urma unei insulte de pe stradă aduse lor: credeţi d-voastre că în râsboiul oriental cc a venit în curând, unde Rusia a arătat ce scop avea şi cu noi, credeţi că era tot aşa de asigurată soarta acestui stat precum a fost sub conducerea lui Carol I?

O voce. Răsboiul a fost la '77.

T. Maiorescu. Are dreptate d. Bordea câ la '⁷1 nu se prevedea ce o să se întâmple anume în '77; dar, d-lor, ce partid ar fi acela care, în împrejurările ţării noastre, la orce act important n-ar prevedea câ mai curând sau mai târziu are să se reagite chestia Orientului? Este oare o clipă în viaţa noastră politica, in care să te poţi lipsi de gândul ce are să se întâmple cu soarta României pusă între Rusia, Austria, ţi pe atunci şi Turcia? Nu se poate nici un partid să peardâ aceasta din vedere şi sunt în drept a întreba: ce s-ar fi întâmplat? Şî cui aţi fi pus pe cap Coroana de otel, si înaintea cui s-ar fi adus meritatele omagii ale d-lui Sturdza, care altădată iscălea: Baronul Erdmann von Hah.ii? (Aplauze.) Aceste sunt fapte cu care vă felicitaţi cu drept cuvânt, dar a cooperat Partidul Conservator de ia 1 8 ⁷L

Apoi, d-lor, dacă este aşa, în libera dezvoltare a unui stat constintţional sunt merite şi pentru un partid şi pentru altul, şi este onoarea noastră, ca a unui popor care începem a deveni în adevăr apt pentru realizarea sistemului constituţional, de a constata această valoare din partea ambelor partide, si este o lucrare de iconoclast de a dărâma icoanele acelor adevăraţi patrioţi care nu încap în strâmptul cadru al unor vederi exclusiviste de partid. (Aplauze.]

Am crezut, pentru a termina, că atunci când vorbim despre fericiră căsătorie in Casa noastră Domnitoare, este un omagiu patriotic ce-l putem aduce tânărului moştenitor al Tronului, care va avea să fie odată în fruntea acestui tânăr stat constituţional, dacă afirmăm în forma cea mai cuviincioasă că, pe lângă meritele Partidului Liberal-National, există, ca o condiţie de posibilitate a unui stat monarhic constituţional, meritele tot aşa de patriotice ale Partidului Conservator, în capul căruia se află astăzi la guvern un reprezentant petsonal din acel veşnic memorabil Divan *ad-hoc,* care a pus temelia pentru progresul şi mărirea n.iţiuniL>române. (Aplauze prelungite.)

112

La Adresa. **Bun** precedent **constituţional.**
Contra atitudinii d-ltti Sturdw în chestia Transilvaniei-
Contra suprimării unui discurs al d-sale

(Şedinţa Camerei de Li 11 decemvrie 1893)

D-lor deputaţi, vâ mărturisesc că după o prea îndelungată desbatere generală de pattu zile asupra Adresei, speram să vă aud aseară cerând închiderea discuţiei. Cu răbdarea d-voastra, deşi prea Încercată, n-ati cerut închiderea, si astfel raportorul comisiunii d-voastrâ de adresă este chemat să-si îndeplinească datoria de a susţine proiectul de răspuns la Mesaj, aşa cum vâ este prezentat.

Vâ aşteptaţi, d-lot, ca cel puţin taportsirul sâ rlmâe în limitele discuţiei, sâ nu atingă unele chestii din prea multele cari s-au adus in această dezbatere, decât exclusiv din punctul de vedete a] unui răspuns al Camerei la Mesajul Tronului.

Dacă Constituanta, printre puţinele articole ce se coprind **în** Constituţie, a crezul de cuviinţa să prescrie în mod formal, prin urmare ca un lucru anume important pentru viata noastră publică, câ

> „Regele primr-un mesaj Ia începutul fiecâru sesiuni sâ explic starea ţării. la care Adunările să fiică răspunsurile lor",

este evident că trebuie să punem atât aceste acte, cât şl dezbatetea lor, la o înălţime care sâ caracterizeze starea generală a ţării în momentul dat. La această măsură se

cuvine să măsurăm toata discuţia in amândouă părţile ci, adecă relativă şi)a mesajul guvernului şi la adresa Camerei.

tn privinţa dântâi vă cer voie să relev un rapt de mare însemnătate pentru viaţa noastră constituţională şi care nu a fost relevat până acum.

Regele ne vorbeşte în mesaj, dat Regele fiind inviolabil şi fără răspundere după Constituţie, răspunderea o au miniştrii, cari contrasemnează mesajul, şi faţă cu această răspundere putem discttca mesajul,

tn această privinţă, d-lor, cred că este timpul venit acum, când Intrăm în a treia sesiune ordirjarl a legislaturii a doua a regimului conservator, cu toate nuanţele lui, să semnalăm înfăptuirea unui precedent constituţional, care după părerea mea constituie un progres adevărat în viaţa noastră publică, un progres de onestitate politică şi dr posibilitatea unui control mar sigur din partea Corpurilor legiuitoare, progres acum pentru prima oară întemeiat, în deosebire de ceea ce se obişnuise sub regimul trecut, şi anume precedentul şl progresul de a vedea în mesaj expusă starea ţării - nu prin nişte formule generale şi neprecize de o redacţiune mai mult sau mai puţin literară, nu ca un simplu exerciţiu de stil politic numai ca să scape guvernul de o formalitate prescrisă de Constituţie, ci de a vedea în mesaj arătată starea ţării cu toată precizia cerută de situaţia momentului, adecă şi cu trebuinţele mai importante indicate de această situaţie şi cu satisfacerea lor legislativa, la care sunt chemate Camerile să lucreze.

]n trecut, şt iau mesajele regimului liberal de la Regalitate încoace, nu am văzut îndeplinită această cerinţă constituţională.

Pe când liberalii vorbesc astăzi aşa de mult de pretinse violări ale Constituţiei din parrea regimului actual (şi după umila mea părere este periculos un asemenea abuz de cuvinte, căci dacă din nenorocire s-ar întâmpla vreodată în adevăr o violare a Constituţiei, atunci strigătul în"c»ntra ei n-ar mai produce efectul de a deştepta conştiinţa şi rezistenta publicai.

au va semnalez din contra o importantă întărire a ideei constituţionale din partea regimului actual, in deosebire de cel trecut.

Sub regimul liberal trecut, in primul mesaj al Regalităţii, de la 15 noemvrie 1881, se încearcă o specificare aproiectelor de lege propuse acelei sesiuni. Este interesam a constata că atunci era la guvern C. A. Rosetti ca niinistru de interne şi că roanai în resortul . ministerului său se arată mai dar măsurile legislative ce aveau să fie Supuse dezbaterilor. Dar se arată şi la Justiţie, şi la Culte. însă această încercare se nimiceşte îndată in realitate, chiar a doua zi aje schimbă miiiistrul de justiţie, şi lucrările anunţate din resortul duse părăsesc cu desăvârşire. La 26 ianuarie 1882 se schimbaşi ălinistrul de interne. Din programul lucrărilor anunţate nu se Bealizează nimic, afară de tocmelele agricole. In noul mesaj penuu sesiunea 1882—83 guvernul se mărgineşte a zice:

„Veţi puica consacra tot timpul necesar pentru a studia bugetul anual si legile râmase din sesiunea trecută."

Insă nici un ministru nu insistă să se ia în dezbatere vreuna •din acele legi ale sesiunii trecute.

F Apoi vine epoca revizuiţii constituţionale, după pîrerea f flaea cea mai nefolositoare agitare a ţării.

' " Dar în fine, la 31 mai 1884, este terminată şi revizuirea. în mesajul de la 16 noemvrie 1884 ministerul se arunca în promisia unei ere nouă:

, A m ajuns astăzi ***h o*** linie de demarcaţie care va face epocă în viaţa noastră ca stat şi popor. Sunteţi chemări a conlucra împreună cu guvernul meu la îmbunătăţirea întregului sistem adirvuiistrativ; a da lustiţiei garanţii puternice, magistraturei mai multă siguranţă şi justiţiabililor încredere şi înlesnire. înainte de roate însă să căutăm a da tovaţământului public o direcţie practica şi sănătoasa, menită a ridica nivelul instrucţiei şi educaţiei naţionale. Sper că îfnburiărăţirea stării preoţilor de mir si o mai buna direcţie a învăţământului eclesiastic vor putea fi realizate chiar in cursul întâiei dv. sesiuni"' etc etc.

Aceste cuvinte solemne rămân literă moartă. După câteva .săptămâni, b 14 ianuarie 1885, se schimbă ministrul de justiţie. La 2 fevruarie se mai schimbă şi cel de culte şi cel de domenii, şi alţii. Programul anunţat nu primeşte în toată sesiunea nici cel mai mic început de realizare, nici nu se prezentă măcar proiectele.

In fine, în mesajul de la 15 noemvrie 1885, se constată din nou o desâvâtşită lipsă de program.

> „Averi din sesiunile iretuie mai multe proiecte de legi însemnate în discuţiile d-voastră. Guvernul meu vi va mai prezenta si altele.'

Iacă toată politica internă ce se supune ctintrolulniXamerei pentru sesiunea 1885-86. De aci incolo vine agonia ministerului Brătianu prin luptele interne ale Partidului Liheral.

Cc deosebite fundamentală constatăm în această privinţă, îndată ce trecem de la regimul liberal la regimul conservator actual in dilemele lui nuanţe! De la intrarea lui în acţiune, din anul 1888. mesajele sunt opeta serioasă şi bine cugetată a unor miniştri constituţionali, ele cuprind anunţarea amănunţită a proiectelor de legi, pe care le cred în adevăr necesare pentni a răspunde la trebuinţele larii in momentul dat. Fireşte, că asupra chiar ideilor cuprinse în aceste legi va li divergenţă de păreri; D-voastră din opoziţie veti zice că proiectele sunt rău aduse, noi din majoritate vom crede câ sunt bine aduse. Dar cu toţii trebuie sâ o recunoaştem ci aceşti miniştri, de la 1888 şi până azi, v-au expus prin mesaj un program de lucrări legislative studiat, preeiz şi onest, si au făcut astfel un pas înainte spre maturitatea noastră constituţională. (Aplauze.) Ei s-au ţinut totdeauna de cuvânt, legile anunţate au fost studiate de ei, depuse in Adunare şi discutate, şi dacă se întrebuinţează si de ei, cum s-a întrebuinţat în actualul mesaj, fraza: *„veti avea să* **fd** *ocupaţi si de leg/h rămase din cauza scurtului timp din sesiunea trecută si de alte legi anume indicate",* aceasta nu este, ea ÎVi mesajeW liberale, numai o redacpe literară, ci un fapt constituţional exact, si de exemplu chiar acum aţi discutat, în

scurmi timp de tând suntem in sesiunea prezentă, două din proiectele sesiunii trecute; organizarea corpului tehnic si reforma creditelor agricole, iar al treilea este afişat la ordinea idei, importanta lege pentru judecătoriile de ocol.

Vasâzică avem a face in prima linie cu un guvern conştiincios, şi aceşti conservatori violatori de constituţie, cum liceţi d-voastrâ, sunt cei dintâi cari Îndeplinesc prima datorie ConsrinitionaJâ la deschiderea fìecării sesiuni, adică ei supun, Cu seriozitate si onestitate, programul lor de lucrări legislative şi deşteaptă astfel de îndată controlul Cametei legiuitoare.

Sper ci acest precedent va fi păstrat de urmaşii lor. Sunt convins că este un progres îndeplinit de o asa vădita importanţă, încât mai ales Partidul Liberal nu se poate sustrage de la păzirea lui. Asa vom avea în sfârşit de acum înainte adevărata aplicate a Constituţiei ***noastre*** în ceea ce priveşte mesajele, vom şti de la început cc cugeta si ce vor miniştrii si nu va mai fi vorbă, ca în vremurile trecute, de încredere personală, ci de încrederea in idei.

Aceste cât pentru partea întâi din acel faimos articol 95 al Constituţiei, după părerea mea partea cea mai importantă: .Regele expune stătea tării."

Partea a doua: „Adunările fac răspunsurile lor", fără altă indicaţie obligatorie, permite a simplifica Adtesa Camerei si tindea o reduce la forma asa-numita „englezească", î, care este conceput şi proiectul de faţă.

D-lor. mi-a părui foarte bine câ unul din membrii mai tineri at acestei Camere, un reprezentant al generaţiei eare vine după noi, onor. d. Nicolaescu, deputat din opoziţie, într-o vorbire a d-sale, a relevat că noi aici, in mijlocul orcărei discuţii, avem si o misiune de educare politică faţă cu tara întreagă.

Suntem incă prea de curând intraţi în viaţa constituţională, si dacă fireşte deputaţii si senatorii înţeleg mai bine ideea constituţională, nu toţi ceilalţi au putut-o înţelege. Multele plângeţi despre alegeri, de exemplu, vin şi de acolo, ci nu sunt

inca alegătorii pătrunşi de însemnătatea vorului lor. n-au incâ simtimânrul de independenţă.

Noi avem. şi misiunea de a face ca si ceilalţi, cerce ne ascultă, să înveţe ceva din dezbaterile noastre, să se deprindă cu mânuirea formei constituţionale, să se pătrundă de respectul fundamentelor ei şi să cunoască drepturile, dar şi datoriile lor.

Dacă este isa, atunci modul principal, prin cate ne îndeplinim misiunea noastră dc mandatari ai ţârei, adecă discuţia publică în Cameră, trebuie si ne inspire simtimântul unei deosebite solemnităţi, cuvintele noastre rostite aci sunt prinse îndarâ descriitoti, sunt date publicităţii prin *Monitorul Oficial,* ies din aceste ziduri ale Camerei şi străbat în tara întreagă, sunt anume menite sâ străbată acolo. Si de aceea, d-lor, mal ales întt-o discuţie aşa de înaltă ca aceea a Adresei, această parte, dacă îmi daţi voie să zic: educativă a discuţiilor noastre, această pane de răspundere ce avem pentru viitorul ţării, trebuie sâ preocupe în mod permanent atenţia noastră.

Şi apoi, d-lor, permireţi-mi o paranteză. în. această delegaţie a suveranităţii ţării în ceea ce priveşte lucrările legislative, unde fiecare din noi nu reprezintă numai districtul său, ci ţara întreagă, unde fiecare din noi răspundem de demnitatea suveranităţii naţiunale, noi ne-am dat un regulament, prima noastră lege, oarecum elementara, şi ne alegem în libertatea nuasirâ vin prezident, care este pus acolo ai sâ-l păzească. Mai ales atunci când ne adresăm direct Coroanei, Regelui, care personifică întreaga suveranitate naţională, mai ales atunci noi suntem răspunzători de ceea cc vorbim aci.

Cred câ am fost cu toţii mulţumiţi, când am văzut cum onor. d. Morţun, deşi reprezentând păreri socialiste diametral opuse cu Constituţia de astăzi a statului nostru, atunci când a întrebuinţat cuvântul „barbar"' si a fost rectificat de prezident, s-a supus îndată, a retras si a înlocuit cuvântul.

Important e momentul, când rectifică prezidentul pe un deputat, este o expresie deosebit de energică a demnităţii noastre naţionale.

0. Că într-un popor asa dc viu, turn este un popor de rasă |> latină, se pot rosti cuvinte mai violente, câ prin urmare şi într-o ƫ discuţie aprinsă a Parlamentului nostru îi poate scăpa unui ideputat sau senator o vorbă nepatlamentarâ, nu are 1. importanţă. Important este numai momentul, când o relevă I: anume prezidentul şi când o rectifica, in chiar acest moment *ţse* relevă demnitatea ji autoritatea dezbaterilor. Şi acum ^ închipuiţi-vâ, d-lor (fac o construcţie arbitrară numai ca sâ dau I un exemplu), închipuiti-vâ câ într-o dezbatere însemnată ar | trece prin capul unui reprezentant al naţiunii sâ întrebuinţeze I la adresa orcui ar fi din noi, a guvernului sau a unui deputat. un cuvânt prea trivial, de exemplu cuvântul, *nemernic;* că i-a întrebuinţat, aceasta poate fi o scăpare din vedere, .şi atunci nu • are nici o importanţă: căci fireşte prezidentul l-ar releva, l-ar I' rectifica şt demnitatea acestei delegaţii a suveranităţii naţionale ar fi păstrată. Dat închipuiţi-vâ mai departe, câ acel reprezentant al naţiunii ar fi un om foarte însemnat, poate ar fi un şef de partid, poate ai fi un viitor şef de guvern, şi că acesra. după ce i s-a relevat cuvântul „nemernic" ca nedemn de reprezentaţia naţională, ca neparlamentar, el ar răspunde: „ştiu câ este neparlamentar, dar îl menţin", atunci, d-lor, am avea dreptul să zicem: este de râu exemplul şi de râu augur pentru viitor o asemenea atitudine! Nu se poate justifica o violare a cuviinţei parlamentare! N-ai dreptul să te înscrii tu cu arbitrul tău individual in contra aceea ce şi-a dat delegaţia suveranităţii ţării ca formă externi a vieţii ei, si dacă faci aceasta, atunci după cc am scăpat de arbitrarul personal al boierimei din vremea veche, care punea bunul plac personal peste legea ţârii, ne face să intrăm într-un alt arbitrar de boierime democratico-constitutională (aplauze), care ne spune aci în Parlament: nu-mi pasa de parlamentarism,

cuvântul „nemernic" îl menţin, nu vreau să uii supun. (Aplauze.)

Si tot slin asemenea precedente importante pentru viata noastră constituţionali, cea tânără şi prevestitoare de viitor, să-mi permiteţi să relevez un alr fapt trecut oarecum in domeniu) istoric.

D-lor, cuvântul cel rostim aici în Parlament, a) cui este? Până când păstrăm sfânta tăcere, până când inlâuntrul nostru meditäm, cuvântul este al nostru; dar când l-am scos din această Îngrădite, dacă l-am aruncat intr-o convorbire particulară, dacă l-am scris într-o scrisoare privată, se poate naşte îndoiala, a cui este scrisoarea. Este a acelui care a scris-o sau a acelui care a primit-o? Dar în Parlament, a) cui este cuvântul tostit? Aici nu începe îndoială: A! Parlamentului, al ţârii. De aceea este prins cuvântul nostru, fixat si autentificat aci, îl încredinţăm biuroului, care îl dă la *Monitorul Ofici.il,* îl dă ţării întregi. Sau credeţi că se poate interpreta altfel lucrul? Vorbesc din istoria trecutului, căci nu mă pot atinge de ceea ce s-ar petrece in Senat acum.

Sunt doi ani si jlimitate de când a fost o lungă discuţie asupra învăţământului public in Senat, şi un eminent reprezentant al Partidului Liberal, pe atunci încă nu şeful lui, a vorbit zile întregi, zile întregi si-a arătat importantele sale vederi într-o materie, care interesează mai ales Partidul Ijlieral, în duectia creşterii si invăţâmântului tinerimii române: acel seuaror a fost de o mare tărie, si pot zice în unele părţi ţi de oarecare siolcntă in contra părerii ministrului de atunci. Ce importantă discuţie! Ce important discurs! Ce sumă de ades-ăniri de cules şi de discutat mai deparre! Şi ce caracterizate a Partidului Liberal! Acel discurs, al cui era. odată pronunţat? Al Senatului, al tării întregi, şi al meu si al d-vo.isrră: căci fiecare din noi este în drept să-si reclame proprietatea lui la acel discurs. Ei bine, lucru nepomenit si care trebuie odată relevat în Parlament! Stenogramele acelui discurs au fosr încredinţate oratorului spre revizie, cum se încredinţează înainte de a se publica la cei ce au vorbit, ca să vază cum s-a .scris de stenografi spre a nu se strecma erori. Ei bine, de aci incolo nu s-a mai vizut aed discurs! Biuioul a reclamat. *Monitorul* aşteaptă; sunt doi ani şi jumătate de atunci; nu mai există discursul, nu se mai poate înfiinţa în forma publicităţii legale!

Mă opresc aci şi închid parciiieza. Sâ sperăm, d-lor. câ, după ce am făcut sub guvernul actual un ptogres constituţional cu mesajul, vom fi scutiţi in viilor de asemenea întâmplări din pattea reprezentanţilor ţării, şi vom face mai ales sub viitorul regim liberal alte progrese; si sperăm câ vor fi destul dc tari membrii Partidului Liberal ca sâ înduplece pe şeful d-lor de a respecta proprietatea Camerei, a Senatului, a tirii, şi de a respectaşi demnitatea parlamentată, (Aplauze.)

Revenind acum, tot din punct de vedere al unui parlamentarism mai corect, la Adresa noastră către Coroană, ca, fiind un răspuns la Mesajul Regelui, trebuie să cuprindă două elemente, pe cari le cuprinde proiectul de faţă. este întâi şi se cuvine in toate adresele să fie înrâi, omagiul adus personificării statului monarhic, adecă Regelui. Dacă, după Constituţia noastră, vine Regele în mijlocul Parlamentului U deschiderea sesiunii şi nu merge, ca în Prusia, mai întâi Parlamentul la el, dacă astfel Regele aduce primul omagiu suveranităţii naţionale delegate în Parlament, este o necesitate de armonie indispensabila itttre marii factori **31** statului, ca si noi, înfăţişându-ue cu răspunsul înaintea lui, sâ începem prin asigurarea de fidelitate si de devotament către el. Si fiindcă de astă dată, in timpul de când s-a închis sesiunea trecută si s-a deschis cea prezentă, s-a întâmplat marele eveniment al naşterii Principelui Carul, aceasta a trebuii să fie asemenea de îndată relevat în deosebita sa însemnătate politică pentru România ca o mai puternica înremeiare a succesiunii la Tron.

Suntem din fericire toţi de acord **Asupra** acestei părţi **,1** proiectului de Adtesă.

Al doilea element al Adresei răspunde la expunerea făcută în Mesaj de către miniştrii contrasemnaţi, şi aici proiectul de faţă se mărgineşte în parafraza relaţiilor internaţionale şi a creditului statului, şi totdeodată ia act de legile anunţate, lăsând toată discutarea lor activităţii ulterioare a Camerei în decursul sesiunii.

Cu toate aceste am auzit în dezbaterile urmate mai ales pe d-nii Păucescu, Fleva şi Stolojan, declarându-se contra acestei Adrese şi crirîcând-o direct sau indirect, nu tocmai pentru ceea ce cuprinde, ci pentru că nu cuprinde mai mult.

Să vedem, să cercetăm aceasta: ce trebuia să cuprindă Adresa mai mult? Ne-a vorbit întâi d. Păucescu. F.ra foarte interesant discursul d-sale ca discurs literar, şi eu îi exprim recunoştinţa mea pentru plăcerea ce mi-a făcut-o în această calitate a sa. Dar ce vroia politiceşte d. Păucescu? Adecă să fi discutat noi în acest prim moment solemn al raportului nostru direct cu Tronul, disidenţa făcută de d-sa din partidul majorităţii guvernamentale? Să examinam chestia. O disidenţă poate fi in adevăr aşa de caracteristică pentru starea ţării într-un moment dat, încât sâ fie relevată la discutarea Adtesei. S-a întâmplat, de exemplu, o disidenţă însemnată sub ministerul Brătianu, când după proclamarea Regatului si după revizuirea Constituţii, C. A. Rosetti s-a retras din partidul guvernamental. S-a întâmplat doi ani mai pe urmă o altă însemnată disidenţă, ce am relevat-o eu însumi de pe banca de deputat al opoziţiei întt-o dezbatere a Adresei, disidenţa caracterizată prin sefial ei de atunci, onor. d. Fleva. şi prin cei ce mergeau împreună cu d-sa, tinerii deputaţi foarte inteligenţi, d-nii Arion, Djuvara, Take lonescu, intraţi in parlamentul liberal după un apel făcut tocmai la tinerimea inteligentă de d. Campineanu şi de d. Fleva. Şi acea floare a inteligenţii tinerimii, după câtva timp, după ce a văzut ce se petrecea în acea Cameră, a trecut in disidenţă, şi această disidenţă a inteligenţelor tinere prevesrea că opera legislativă nu mai era de aşteptat de la Partidtd Liberal, că prin urmare regimul liberal de atunci va trebui să cadă din cauza acestei insuficienţe, precum a si căzut.

Am relevat dar la dezbaterea Adresei dc atunci o asemenea disidentă a celor patru deputaţi, fiindcă era caracteristică pentru starea spiritelor în ţară, fiindcă venea de la trei deputaţi de o mare inteligenţă şi de la un al patrulea, şeful lor, care eta dc un mare temperament.

Dar remarcaţi, d-lor, deosebirea de acum în cazul d-lui Pâucescu. Atunci releva altcineva, relevam eu, un observator, disidenţa făcută în Partidul Liberal. Mărturisesc însă că nu mi s-a întâmplat să văd pe cineva, ca el, fiind disidentul, să releve el însus disidenţa sa proprie ca un lucru aşa de important, încât să încapă în dezbaterea Adresei şi să fie numaidecât adusă la cunoştinţa Coroaneil (Aplauze.) Câci de! d-lor, poate sâ fie cineva de alta părere asupra importanţei disidenţii onor. d-lui Păucescu. Importanta poate să fie pusă la îndoială. Dacă era sâ judecăm numai după votul de alegere la prezidenţia Camerei, unde onor. d. Păucescu a întrunit 68 de voturi pentru viceprezidenţă, cifră considerabdă, disidenţa d-sale putea să fie interpretată ca importantă pentru situaţia politică. Dar ce e cu asemenea voturi? Bila este mută si adeseori în chestii personale nu ştii dacă nu s-au dat multe voturi din cauza relaţiilor personale private, şi în ce priveşte numai simpatiile personale, aş fi fost poate şi eu pentru d. Păucescu, pentru care am toate simpatide personale. Tocmai din această cauză putea Să fie îndoială asupra significăru celor 68 de voturi.

Dar a mai intervenit de atunci încoace, înainte de aceste dezbateri la Adresă, un alt vot, asupra significării căruia nu poată exista îndoială.

Onor. d. Păucescu îşi explica disidenţa d-sale prin existenţa a două partide la guvern, care ar produce o dezbinare şi în administraţie între ceea ce numea d-sa catargişti şi carpişti.

Tocmai asupra unei chestii, cate sta în legătură cu o asemenea dezbinare, s-a dat votul hotărâtor, de care vorbesc. Ca un model de cristalizare ni s-a prezentat acum câteva zile o alegere dintr-un district, unde erau doi candidaţi în lupta: un pretins catargist si un pretins cârpise.

Să vedem ce mare importanţă a dat Camera acestui lucru? Când s-a arătat că se vor fi comis poate ingerinţe dintr-o parte si dintr-alta in ultimul moment, majoritatea a hotătât sâ arate deplina sa unire în asemenea chestii şi a anulat această îndrăzneaţă şi pripiţii aparenţă provincială de dihotomic guvernamentală. (Aplauze, ilaritate.)

Iată o înţelegere a majoritarei, care, din punct de vedere al disidenţii onor. d. Păucescu, era foarte caracteristică, şi dacă noi din majoritate ne-am înţeles, că aceasta dihotomie sâ n-aibă nici o importanţă si am anulat toata alegerea, opoziţia d-lui Păucescu era tocmai acolo, unde era şi opoziţia regulata a Camerei, adecă în conrra acestei anulări decise de majoritate.

Rezultatul votului?

Peste două treimi majoritate, şi mai puţin dc o treime minoritate. Atunci, d-lor, ce importanţă are în momentul de faţă pentru starea generală a ţării, disidenta onorabilului d. Păucescu?

1 ronul are alte lucruri mai importante de ascultat de la noi, decât trecerea câtorva voturi de colo dincolo, întru cât nu angajazâ situaţia întreagă.

Lucrul ar fi mai important, dacă, cum zicea d. Păucescu, s-ar periclita însăş ideea conservatoare si dacă umbrele marilor conservatori, invocate de d-sa din trecut, Manolache Kosrache, Costaforu, Mavrogheni şi (cum se exprima d-sa?) „acea măreaţă figură dc bronz. înaintea căreia se închină toţi, generalul Teii", dacă umbrele acestea acolo unde vor fi azi, şi sunt în orce caz în memoria noastră, ar fi periclitate in ceea ce au cugetai si au voit ele în viaţă fiind. Dar vâ rog, judecaţi d-voastrâ toti. Nu vă pare câ ideea şi umbrele conservatoare sunt bine pâzire în această majoritate a Camerei, câtă vreme avem la guvern pe d. Lascar Catargi şi pe d. Al. Lahovari, câtă vreme avem la prezidenţia Camerei pe d. general Mânu? Si credeţi dv.. câ în fata d-lor şi în contra d-lor, ar putea onor. d. Păucescu. simpaticul meu amic, sâ-şi ia rolul dc ştreajă a umbrelor conservatoare, şi sâ păzească d-sa mai bine decât ceilalţi figura de bronz a generalului Teii? (Aplauze, ilaritate.)

Prin urmare, chestia nu merită sâ fie adusă în discuţia Adresei la Tron. Rămâne să vedem de acum înainte, poate lucrul va câştiga mai multă importanţă în viitor. Până acum se reduce la onorabilul d. Păucescu şi cu câţiva anonimi, cari sunt îndărânil d-sale. Am citit în gazete (căci şi presa face parte din starea ţării, ca opiniune publică) că este vorba să se înfiinţeze un ziar al d-lui Păucescu, că vor ti redactori şi d-nii lancovescu şi Macedonski. Fireşte, trinitatea Păucescu-lancovescu-Macedonski va fi de o tară importanţă politică în viitor. Pentru momentul de faţă nu comportă nici i> discuţie, necum la Adresă.

Trec la onor. d. Fleva. D-sa s-a încercat sâ introducă în dezbaterea dc faţă trei chestii, întâi: formaţiile variabile prin care a rrecut acest guvern de la 1888 până astăzi. Vorbirea a ţinut - mă interesează aşa de mult. când vorbeşte d. Fleva, încât îl urmăresc cronometticeşte: m-am uitat la ceasornic - numai această parce a vorbirii a ţinur 2 ore si un sfert, până la 4, când s-a suspendat şedinţa ca sâ continue tot d-sa. O aşa de lungă vorbă pentru ce? Pentru a discuta nu ştiu pentru a câtea oară formele variabile, prin care a trecut guvernul conservator de la 1888 până astăzi!

Apoi bine, onor, d-le Fleva, scurtul proiect dc Adresă a luat un fel de precauţiune de proroc, zicând la începui dc tot: noi intrăm în ,/ *treia* sesiune ordinară a legislaţiei prezente. Apoi dacă în a treia sesiune ordinară avem absolut aceleaşi persoane la guvern, pe care le-am avut la întâia sesiune ordinară, avem sâ reedităm încă o dată tot ce am vorbit la întâia sesiune a legislaturei asupra compunerii guvernului?

Onor. d-le Fleva, paclameoţarismui (ţi nu-i asa? este de interesul nostm al tutulot ca sa-l păstrăm pe cât se poate cu prestigiul lui) are tocmai pericolul, ce-l indică numele său. Parlamenr vine de la pariate, dar *pariare* poare să aibă şi o semnificaţie rea; nu uebuie*podare* prea mult, căci arunci îşi pierde tot prestigiul. Vorbim pentru ca sâne folosim eu toţii ceva: dar să reedităm încă o dată vorbele, care nu mai sunt Ia locul lor în a treia sesiune a legislaturei, este un păcat pc care îl facem.

Trec peste aceasta.

Partea a doua: convenţia cu Germania şi iarăş veşnica chestie a agiului.

Cu aceasta răspund in parte şi onor. d-lui Stolojan relativ la agiu. Convenţia cu Germania este anunţată în Mesaj, s-a si depus ieri în Cameră. Sunteţi oameni politici, ştiţi că această convenţie a fost semnată de cele 2 guverne şi a fost deja votată de parlamentul german, că prin urmare rămâne să fie cu de-amănuntul Ş» ca lege speciali discutată de parlamentul român, fie apoi primită sau respinsă.

Ce voiţi acum într-o discuţie a Adresei? Dacă nu ar fi încă semnat tractatul de comerţ, dacă nu ar fi numai semnat, dar si votat de una din părţile contractante, am putea zice câ. după dreptul de control al Camerei, dezbarerile unei Adrese, prevăzând o viitoare încheiere de tractar, să arate vederile deputaţilor asupra direcţiei economice de păzit.

Dar nu cred că un om politic dintre d-voastră ar cere ca, odată tractatul subscris, odată votat de ccailalcă pane contracrantă, să fie înlăturat pnntr-o discuţie generală la Adresă. Nu se poate, n-ar fi convenabil, nu este uzitat. Locul discutării şi timpul va fi când va veni tractatul la ordinea zilei, şi prin urmare acum trebuie să-l înliairăm din dezbaterea de fată

Chestia agiului, mult discutata si trezita chestie a agiului? în mesaj si în adresă nu se prevede; se vorbeşte de creditul statului, care a rămas neatins în mijlocul perturburârilor provocate în alte ţari prin criza argintului. Dai poare numai întrebuinţarea cuvintelor: „criza argintului", v-au deşteptat dureroase amintiri ale trecutului d-voastră si v-au făcut să reeditaţi această discuţie şi Ia Adresă. In discuţia de astăzi Chestia nu s-ar putea deştepta cu oarecare folos practic decât în următoarea împrejurare:

. Dacă Partidul Naţional-Liberal, cum este organizat astăzi, recunoaşte, ca un program de viitoare acţiune a sa, că forma , Ac bimetalism, adică mai exact argintul stocului Bâncei Naţio- • Bale, înainte de reforma regimului conservator, era mai bună; dacă vrea să afirme, că nu reformei conservatoare i se datoreşte ;' dispariţia agiului, cî numai recoltelor bune, şi că reforma j intiodusă de d-nii Germani si Carp este rea şi câ sar putea reveni asupra ei, fârâ nici un pericol pentru situaţia financiară a ţării, atunci trebuie să prezentaţi un amendament preciz la proiecml de Adresă, din care să se ştie că voiţi să reînfiinţaţi forma veche a stocului Băncei Naţionale. Atunci fac amendă onorabilă, chestia merită sub această formă să figureze în dezbaterile Adresei, si nu rămâne decât sâne întâlnim cu ea la viitoarele alegeri, unde va fi pusă în primul rând pe platforma electorală, şi îmi permit a prezice de pe acum, că nu va avea Partidul Conservator in toate nuanţele lui să se neliniştească de verdictul ţării în această privinţă. Dar fârâ un asemenea amendament, toată discuţia agiului a tbst astăzi de prisos,

A rămas al treilea punct din cele atinse de dv., chestia Transilvaniei.

D-lot deputaţi, chestia Transilvaniei nu este atinsă în proiectul de răspuns, dar este dreptul si datoria orcărui membru al Parlamentului să introducă în dezbaterea Adresei orce chestie, care să fie destul de importantă pentru a ti semnul stării generale a ţârii. Avrfel s-a introdus chestia Transilvaniei.

Cei ce au relevat-o, d-lor, ce vor cu ea? Sâ o introducem în Adresi' -Sau cu ocazia Adresei sâ o atingem numai ta o parte caracreristică a srârii spiritelor în acesre momente? Sau vor altceva?

i

Daca e vorba dc unitatea etnica, de sentimentul elementar, pe care îl are fiecare român, că este înrudit cu toţi fraţii săi de acelaş sânge, lucrul este aşa Jnţcles de la sine, încât, scuzaţi-mă, este destul să-l atingi pentru ca să fie şi exprimat, si un fel de simtimânt de demnitate te opreşte de a căuta prea multe forme de redacţie pentru a-l exprima. Este clar ca lumina zilei, că tot românul se ştie român, şi că simte unitatea sadegînte cu toară suflarea românească. Acestui simtimânt i s-a dat o expresie şi naturală şi nemeşteşugită de d. Moruzi mai deunăzi, când a spus în aplauzele d-voastră tuturor, că la adică, suntem toti una. Dat în această dezbatere constituţională politică, ce anume se cere să facem cu chestia Transilvaniei?

Tocmai din cauza sentimentului puternic elementar dintre toţi românii corpurile politice ale statului român sunt chemate la toată atenţia şi prudenţa în asemenea materie.

Din Senat ne-a venit cu ocazia Adresei o propunere preciza relativă la Transilvania. Cine a făcut propunerea? şî ce vrea această propunere? A fâcut-o şeful autorizat al Partidului Liberal. Nu e aşa, d-lor? Eu nu ştiu toate arcanele Partidului Liberal. Pardon, am făcut această întrebate, căci pe d. Fleva l-am auzit zicând câ acel onor. senator este numai unul din cei mai autorizaţi membri ai partidului (aplauze). Aşa mi s-a părut. După o întrerupere de pe banca dv. a zis apoi că este şeful partidului.

D. N. Fleva. Am ˛is: cel mai autorizat, si am adâogat si cuvântul de şef.

T. Maiorescu în utmă; am înţeles. La început eta un moment de nedomerire, până unde şefia este admisă din partea tutulor.

Voci. Şeful recunoscut.

1. Maiorescu. A! Vasâzică, este şeful recunoscut si admis al tutulor! Ce vrea aşadar şeful recunoscut al Partidului Liberal? Vrea (şi a exprimat această cerere a d-sale>mtr-o importantă cuvântare şi cu o foarte bună introducere istorico-politică), vrea ca guvernul statului român să intervie într-un mod amical, ca un samsar cinstit între guvernul maghiat şi românii din Transilvania pentru a aplana dificultăţile dintre ei. La aceasta guvernul nostru a răspuns: nu cred că este bine să o fac; clar şi preciz. Noi majoritatea avem acuma sâ ne întrebăm: aprobăm acest răspuns al guvernului sau nu?

D-lor, motivele penttu cari a răspuns guvernul aşa cum a răspuns, le cunoaşteţi din Senat. E probabil că unul sau altul din d-nii miniştri le va repeta din nuu în Cameră; nu vă voi răpi dar timpul d-voastră cu reeditarea lor. Eu unul le cred cu desăvârşire valabile, şi cred că trebuie să le aprobe si majoritatea acestei Camere.

Daţi-mi voie însă, înainte de a trece mai departe, sâ fixez acest moment al vieţii noastre politice.

Spre marea mea mulţumire, onor. d. Sturdza cu discursul asupra Transilvaniei nu a făcut ceea ce a făcut cu discursul asupra instrucţiei publice, adecă nu a făcut - cum să mă exprim în mod convenabil? - nu i-a făcut să dispară, acest discurs se afla în *Monitor.* îl avem cu toţii în proprietatea noastră. Sâ-1 ţimuim dar înaintea ţării ca un punct important din viitorul program dc guvernământ al Partidului Liberal. Dacă, precum sperăm, precedentul stabilit de guvernul conservator, că ceea ce se anunţă ca acţiune politică să fie si executat, este o procedare constituţională, care va trebui să fie păstrată şi de viitorul guvern liberal ca chestie dc onestitate politică faţă cu ţara, atunci se cuvine să luăm act dc declararea onorabilului d-lui Sturdza din Senat si să o fixăm. Şeful recunoscut al Partidului Liberal cere ca guvernul statului român să facă o intermediare, ce e drept amicală, dar publici, parlamentar anunţată, între guvernul maghiar din Budapesta şi românii din Transilvania.

Actualul guvern conservator declară: nu fac aşa ceva. Faţa cu această atitudine negativă, d. Sturdza atacă guvernul cu violenţă. Ne voio aştepta dar la realizarea acestui punct de

program, când va cădea guvernul conservaior, şi va veni ia guvern Partidul Liberal. Vom avea să examinam arunci, şi să fie ştiut, de pe acum: 1) dacă viitorul guvern ubera) se va tine de cuvânt, sau toată chestia Transilvaniei a fost penrru liberali numai o redacţie literară, ca în multe mesajii de la 1884 încoace; 2) dacă, ţiindu-se de cuvânt, va produce cu aceasta un rezultat, pe care tara întreagă şi naţionalitatea română întreaga să-l aprobe si pentru care să se felicite de iniţiativa partidului.

Chestia întâi ne va da măsura onestităţii Partidului Liberal, chestia a doua ne va da măsura prevederii sî înţelepciunii politice a acestui partid.

Vin acum la chiar propunerea onor. d-lui Srurdza in privinţa Transilvaniei, şi în afară de argumentele aduse de guvern în contra ei, dati-mi voie să supun reflecţiei d-voastră cu moderaţia si cumpătarea cuvenită într-o materie aşa de delicată, două alte argumente.

D-lor, presupuneţi că o asemenea intermediare înrreprinsă de guvernul nostru între guvernul şi supuşii unui stat strein n-ar avea nimic iritant, neobişnuit, cominatoriu; câ ar putea fi în adevâr privită ca amicala, cum o vrea de altmintrelea şeful Partidului Liberal: ea n-ar putea totus să intre în concepţia practică decât atunci, când în satul strein, unde vrei s-o faci, ar lipsi orce element indicat pentru aşa intermediare.

Nu vorbesc de relaţii personale, dacă nu cumva între romanii din Transilvania şi Ungaria sunt persoane cunoscute şi nouă, ca d. e. d. Mocioni, care, prin siutaţia socială, prin moderaţia lor, ar putea să joace un asemenea rol. Vorbesc numai de Instituţiile mari ale statului. Dualismul austro-maghiar are anumite forme în ceea ce priveşte unitatea statului austro-maghiar; de exemplu, este un ministru de externe comun, un ministru de rezbel comun şi alreie; dar mai este şi un fel de reprezentaţie parlamentară comună între unguri şi restul imperiului: aşa-numiteie delegaţii.

în aceste delegaţii, cum ştiţi, Parlamentul din Ungaria şi Parlamentul din restul Austriei, trimit membrii lor prin alegere. Dar cum se întâmplă, că în Austria să fie şi o alta I provincie locuită de români, Bucovina, ştiţi că în Parlamentul *fi* Austriei sunt reprezentanţi ai românilor din Bucovina, cum I sunt d-nii Styrcea, Hurmuzachi si alţii.

Apoi mai sunt alte figuri cunoscute nouă de nume, cari au o importantă situaţie socială si politică la Viena, cum este bunăoară d. Dumba.

Ce credeţi d-voastră, câ în aceste delegaţii, care sunt anume I, menite prin Constituţia imperiului vecin de a menţinea tot ce |,este relativ ia unitatea şî integritatea imperiului astfel organizat. ***ttx*** credeţi, zic, că s-ar întâmpla, când ar fi un adevărat pericol, *ţ*simţit de cei în chestie, în privinţa unităţii imperii!ui? Nu s-ar *ţ* găsi, pe calea această foarte legală, vreo voce care să intermedieze lacob unde intermediarea se poate face fără iritări, în delegaţii I ori în convorbirile politice indicate acolo?

D. A. C. Cuza. în Parlamentul ungar nu sunt decât : unguri,

T. Maiorescu. Nu vorbesc de Parlamentul maghiar, ci de *f.* celalalt Parlament care-şi trimete şi el delegaţii, unde discuţia se petrece pe un teren comun.

Dacă dar noi nu vrem să facem aci un Opus super-eroga- *W,* torium, o superfetaţie, dacă nu vrem să facem numai aşa, o I' Vorbire de popularirate ieftină, ct ne gândim serios, sincer, Ia | O intermediare posibilă, de ce nu vă gândiţi şi ia posibilitatea j?' acestei intermedieri, care ai fi legală, constiţurională, indicată în chiar forma dc astăzi a statului austro-maghiar si de la care ai trebui să aşteptam mai întâi un efect practic?

Trec acum la un alt argument în contra propunerii d-lui Stutdza.

D-lor, greutatea, inadmisibilitarea unei asemenea interveniri mai provine din faptul că punctele în discuţie, mai ales când este o ceartă învrăjbit.!, sunt multe, au nuanţe prea

fine şi presupun un fel de pricepere zilnică a atmosferei, în care să petrec, fără de care pricepere nu poate să fie nici o intervenţie folositoare, şi, atunci, după vorbiiea populară, când un al treilea sc amestecă în cearta a doui oameni, o păţeşte de la amândoi.

Vasâzică, pentru ca să te poţi amesteca în calitate de guvern, ti-ar trebui simţirea, asimilarea, priceperea, tactul situaţiei întregi în fiece moment variabil.

Dar cum voiţi să le avem noi cei de aci, in locul celor dc acolo? De unde luaţi siguranţa aceasta?

Iată, şeful Partidului Liberal, foarte patriot, foarte învăţat, foarte silitor, in raporturi stiânse cu românii de dincolo, d-sa a formulat în Senat un program de intermediare.

D-lor, cuvântul nostru de aici în asemenea materie nu este numai dus până la hotarele tării, el ttece peste hotate si este ascultat acolo, unde se adresează.

De-abia s-a pronunţat cuvântarea d-lui Sturdza în Senat, d-ahia s-a văzut în *Monitor,* şi iată cel dintâi glas al românilor din Transilvania, *Gazeta Transilvaniei,* ce răspunde d-lui Snirdza:

> „Când e vorba dar dc a veni în ajutorul cjuzei românilor transilvăneni, nu poat<: exista altă directiva mai bună, mai sigura ri mai neapăiati decât directiva ce o dă programul lor naţional.
>
> ţii aci e punctul care, cu părere de rău trebue s-o spunem, ne desparte cumplit de vedenie desfăşurate de d. Sturd?a în partea din urmă a vorbitei sale.
>
> D-sa nuri iea ca punct dc plecare programul nostru nauonal, ci gândindu-se mereu la rolul de -samsar cinstit», ta/e, după d-sa, ar trebui să-l aibă guvernul român spre a fiice posibilă o Împăcare înrre noî şi maghiari, trece peste atei program si stabileşte o directivă specială a stăruinţelor de icnplCMiiTC. Uijirinil usunsitt puncir. asupra câiora crede că ar trebui să stâruiascâ guvernul român.
>
> Printr-asta d. Sturdza ajunge la nişte concluzmni, care. deparre dea clarifica situaţiile, cum voieşte d-sa. Ic încurcă şi mai mult.
>
> Punctele dc eventuali împăciuire intre români si maghiari, ce le înşiră d-sa, în credinţa câ românii s-ar învoi cu ele dacă ungurii le-ar acorda, nu numai ci nu consună cu posrulairle programului nostru naţional, dar •.uni iViiai în maic pane în conu.itiinie cu el.
>
> Ca dovadă citam nuinai afirmarea d-lui SturcUa câ **CS\-J** ce vor românii ar fi «respectarea şî aplicarea sinceră a iegei de existentă a naţionalităţilor», adecă tocmai a acelei legi care a fost totdeauna combăuită de către români ca în tel mai mare grad vătămătoare drepturilor si libertăţii loi,"

Iată, d-lor, dovada greutăţii, dovada inadmisibilităţii unei iuterveniri din partea noastră. Primul pas al şefului \ Partidului Liberal pe această cale, află o aşa „cumplită" desminţire si din partea cui? Din partea a chiar românilor de dincolo de Carpaţi.

însă, d-lor, se poate ca *Gazeta Transilvaniei* sâ nu fV- reprezinte părerea tutulor românilor de dincolo; se poate sâ *. fie altă patere a altor români de dincolo, cate să fie diferita de părerea grupului reprezentat prin *Gazeta Transilvaniei.* Da' atunci vă întreb ca oameni prudenţi în politica naţională; ce fel de procedare ar fi a noasttă? Sâ venim si noi şi sâ accentuam, să mai învrăjbim deosebirile de păreri, daca ar exista între românii de dincolo? Si după ce, in lupta contra ungurilor, românii de dincolo trebuie sâ fie uniţi, să venim noi să dăm ocazie la divergenţe de idei, să transportăm certele noastre de panide şi la românii de dincolo? Aceasia nu ar fi lucru cuminte, aceasta n-ar fi folositor!

Si fiindcâ ani vorbit de divergenţe de idei şi de cearta partidelor noastre, şi fiindcă într-o chestie naţională, ca aceasta, unitatea de sentimente, unitatea de ginte, unitatea de cultură este singurul puncr de vedere admisibil, sâ examinăm

in sfârşit şi modul cum a agitat chestia Transilvaniei cel ce a deşiepiat-o, serul Partidului liberal, onor. d. Srurdza în Senat.

Ieri, aici în Camera, d. Stolojan, mult mai moderat, mult mai prudent, tectificind violenta din procedura serului a căutat din capul locului să pue chestia pe un teren accesibil şi v-a pus numai în termini generali întrebarea, cam ce ar fi de tăcut?

Dar onor. d. Stolojan a întrebuinţat cu această ocazie o procedere. de care at fi bine să ne desvlţâm in discuţiile noastre publice, procederea inexactirăţli ştiute. Răul obicei, când faci tu ceva, de a dojeni pe altul parcă ar fi făcut-o el!

D. Stolojan se adresează majorităţii şi guvernului actual şl ne impută nouă că am făcut noi din chestia Transilvaniei o chestie de partid! Ei bine, pentru Dumnezeu! Nu ştim tori româneşte? Nu pricepem toţi, când se vorbeşte româneşte? Nu înţelegem toti, când să scrie româneşre? Ati auzit, aţi citit cu toţii discursul, prin care şeful Partidului Liberal, d. Sturdza, a ridicat în Senat chestia Transilvaniei. Vă întreb: Cine, *ab initio,* în această dezbatere a întrebuinţat atacul de la partid la partid?

Cine a făcut dintr-o mare chestie naţională o simplă arma de opoziţie în contra guvernului român? Mai încape îndoială? Nu e prezentă în memoria d-voastră cuvântarea d-lui Sturdza rostită în Senat d-abia de câteva zile?

Dacă în mijlocul vorbirii mele de astăzi am introdus o paranteză asupra unor incidente parlamentare şi v-a.ni citat ca exemplu cuvântul .nemernic", care in orce caz loveşte în demnitatea parlamentară, am fâcut-o pentru a vi-1 aduce aminte acum. 1 ocmai cu ocazia relevării chestiei transilvane, şeful partidului naţional si-a permis să numească „nemernic" guvernul ţării de astăzi.

D-lor deputaţi, dar oare cuvintele noastre în această materie nu trec peste hotarele acestei tari? Discursul şefiilui Partidului Liberal nu va fi tradus, citit, comentat la Pesta, la Viena, în toare cabinetele Europei? $1 când d. Stutdza, pentru a mângâia pe românii din Transilvania şi pentru a

pregăti o intermediare cu oarecare autoritare în faţa ungurilor, vorbeşte de guvernul tarii dc astlzi anume ca de un guvern de „duplicitate" şi ca de un guvern de „nemernicie", credeţi că cu aceasta se vor mângâia românii din Transilvania? Se va impune ungurilor? Se va înălţa chestia Transilvaniei la demnitatea unităţii naţionale înaintea Europei?

Dar oare şefitl Partidului Liberal este în acest mod al său de a procede adevărata expresie a ţarii? Sau este numai expresia strimtelor vederi ale unui om dc* partid, in ochii căruia nu există iltl suflare românească capabilă de a «induce destinele ţării decât el însus cu partizanii săi? Dar noi suntem un stat tonsriniţional, vasâzică al guvernului diferitelor partide: aşa ne cunosc ungurii, aşa am dobândit consideraţie în Europa; noi mai suntem un stat monarhic, si dacă este cineva care să aibă un prestigiu de autoritate în Europa ca personificarea acestui stat monarhic, este Regele Carol. îşi poate cineva închipui câ acest stat constituţional, câ în fruntea lui Regele Carol... dar este inadmisibil, d-lor, nimeni nu o va crede, nu trebuie să o crează nici unul din d-voastrâ, nu trebuea să se pomenească, de asa ceva în faţa străinilor... îşi poate cineva închipui ca vreodată Regele Carol, că vreodată statui rumân să tolereze un guvern care să nu aibă cel puţin simtimântul tel mai elementar, simtimântul naţional? (Aplauze.) Nu se poate, d-lor, aceasta nu se poate.

Sâ deplângem, că o mare chestie a încăput într-o mică procedură; să restabilim şi să îndreptăm ce mai putem noi îndrepta aici în Cameră. Şi fiindcă aceste cuvinte ale noastre se vor auzi desigur peste Carpaţi şi fiindcă numele tatălui meu şî persoana lui, el însuş transilvănean, sunt cunoscute în Transilvania, dacă acest fapt ar da neînsemnatelor mele cuvinie, din întâmplare, oarecare răsunet in cugetul româniloi de peste Carpaţi, rin de onoare sâ le zic si să-i încredinţez tă nu a fost dreaptă, nu a fost întiu nimic întemeiată .tcuzarca

d-lui Sturdza. si câ nu este dreaptă ţi nu esre întemeiată nici o acuzate de acest fel.

Amicul meu politic, d. C. Arion, v-a citit alaltăieri şi v-a comentat cele pettecute cu rumânii de dincolo sub regimul liberal. V-a amintit expulzările, v-a amintit bănăţenii din Dobrogea. Faţă cu atacul d-lui Sturdza, d. Arion se afla în legitimă apărare. Daca judecăm după tactica luptelor pailamentare, discursul d-saJt era legitim. Dacă însă luăm chestia în ea însăş, nu era legitim, si, o repet, este o onoare pentru mine de a accentua simţimântul totdeauna patriotic şi naţional, din care au lucrat toate partidele si toţi oamenii noştri politici, din care a lucrat şi Btătianu în asemenea chestii.

Asa trebuie să-i fi părut lui. eâeste adevăratul interes al ţării şi al românismului în acel moment. Nu a putut trece vreodată prin mintea d-lui Fleva, când a făcut acel raport despre bănăţeni, că sub străini să se înţeleagă si românii de sânge.

Nu poate fi deosebire intre noi asupra simţimântului naţional. Ar fi o ruşine pentru toată ţara, când sat găsi un ministru printre noi, care sâ lovească în simţimintele româneşti. (Aplauze.)

In aceasta privinţă acelaş cuget înalt, pe care îl are şi fiecare ungur, şi fiecare francez şi fiecare german despre naţiunea sa, îl are si fiecare român.

Si dacă este aşa, atunci sâ revenim la adresa noastră, cu simtiminte mai înalte, nu cu cele ce ne despart, ci cu cele ce ne unesc. Şi fiindcă avem fericirea să salutăm cu această ocazie pentru prima oară pe tânărul l'rincipe născut pe pământul patriei şi botezat în religia ţării, el care este un simbol al aspirăriî noastre în viitor (aplauze), sa votam această simplă adresa asa cum este, fără alte discuţii iritante, si sâ dăm o dovadă mai mult că suntem uniri în toate chestiile însemnate ca membrii aceleiaş naţiuni, ca cetăţenii aceluias Siat, (Aplauze prelungite.)

113

La Adresă. Legislatura de 4 ani. Disciplina majorităţii. Ideile „junimiste". Contra demagogiei

*(Şedinţa Camerei de la **3** decemvrie 1894)*

D-lor deputaţi, raportorul Adresei d-voastra se încearcă de câţiva ani să facă proiectul de răspuns pe cât se poate de scurt, dar vede câ discuţia la Adresă devine din ce în cc mai lungă.

Cu toate acestea, şi în sensul acelei scurtimi a proiectului de răspuns, cred că veţi găsi cuviincios din partea raportorului, ca ci cel puţin sâ tâmâc în chestie şi sâ se mărginească la apărarea Adresei aşa cum vă este propusă.

D-lor, la un mesaj foarte lung al Coroanei vi se prezentă în adevăr un răspuns foarte scurt al Camerei. Neam înţeles în anul trecut asupra acestui precedent: e bine ca mesajul să fie lung, el trebuie să cuprindă - si e foarte însemnat precedentul constituţional înfiinţat de acest guvern - programul bine chibzuit de lucrări legislative, care după convingerea guvernului trebuie sâ fie supus Camerei într-o anume sesiune. Fată cu îndeplinirea acestei datorii constituţionale din partea guvernului, Camera in răspunsul ei e datoare să ia act, şi aceasta o face proiectul de fatâ. Iar discutarea mai de aproape, sau şi ° anume relevare a vreunui proiect de lege, se fate în mod mai folositor atunci când chiar proiectele vin in discuţia Camerei, fiecare la rândul sâu. Şi iată principala cauză pentru care la

partea cea mai întinsa a unui mesaj răspunde partea cea mai scurtă a adresei noastre.

Acum ce mai rămâne pentru răspunsul nostru? Rămâne întâi, că la omagiile ce le aduce Coroana suveranităţii elective reprezentate în Parlament, să răspundă Parlamentul prin expresia omagiilot aduse Regelui şi Dinastiei din partea sa. Aceasta se tace în Adresa de faţă. ca în toate adresele, si asupra acestui punct toţi deputaţii văd că am fost de acord.

Dar fiindcă Regele nu reprezenta numai personificarea suveranităţii înăuntru, ci şi în afară, se adaogă în Adresa acel moment al situaţiei actuale interne, care e caracteristic pentru reprezentarea ţării faţă cu statele străine. De aceea adresa vorbeşte de relaţiile internaţionale, şi în această ordine de idei se cuvine să mai accentueze, după împrejurări, când un moment, când altul din situaţia internă a tării, care să caracteriseze situaţia internaţională în favoarea noastră.

In împrejurările de fată ne-a părut ci e un asa simtimânt de pace răspândit în Europa, care ţi-a dat între altele o unanimă expresie cu ocazia doliului din Franţa si din Rusia, încât, pe lângă asociarca noastră la acel doliu devenit universal, de astă dară nu am crezut de cuviinţă să relevăm, cum ne cerea un d. deputat, din împrejurările noastre interne partea relativa la armată. Poate sâ vie împrejurări, unde anume această relevare sâ fie caracteristică. în momentul de faţă cred că nu este.

Era din contră un alt moment. în adevăr caracteristic, care trebuia relevat astăzi în favoarea noastră. în favoarea creditului ţării noastre în străinătate. Toată lumea ştie că este o criză agricolă, nu numai la noi, ci in Europa întreagă. Se ştie de asemenea câ, alături de această calamitate, sunt câteva state cari sufer si de o criză finantiară, bugetară. Era dar important pentru situaţia internaţională a ţării noastre, ca să se releve anume, cum în acest moment, când există o criză agricolă generală şi când pentru unele state mai există şi o criză finantiară, bugetul statului nostiu este bine aşezat, câ noi am avut un excedent bugetar pentru anul trecut şi câ avem un echilihru bugetar pentru anul corent.

Cine in această relevare a finanţelor noastre a văzut altceva, cine a văzut expresia unei relaţiuni amicale, ce întâmplătorul raportor al adresei d-voastre ar fi având-o cu întâmplătorul şef al departamentului finanţelor în momentul de faţă, dovedeşte că nu a înţeles acel piecedent constituţional stabilit de Cameiâ în privinţa cuprinsului Adresei, şi nu este încă în curentul lucrărilor noastre parlamentare.

Trec acum, d-lor, la acele discursuri rostite în Adunarea noastră de 6 zile încoace, la care am mai putut constata o legătură firească cu obiectul dezbaterilor actuale, cu proiectul de Adresă,

Sunt în număr de trei observările la care sunt dator să răspund din acest punct de vedere.

întâi, onor. d. Stolojan a relevat primele cuvinte din proiect-. „Adunarea Deputaţilor, intrând în a patra sesiune ordinară a legislaturei de faţă", şi a întrebat: a patra sesiune însemnează cea din urmă a Camerei actuale?

D-sa e de părere că cei patru ani ai mandatului deputaţilor însemnează patru sesiuni ordinare, ne citează un precedent din Franţa şi, întemeiat pe acest precedent pe care îl admite ca fiind cu siguranţă stabilit în constituţionalismul francez, vrea ca această sesiune ordinara a noastră să fie cea din utmâ, adecă, dacă l-am înţeles bine, sâ fie guvernul dator, în interpretarea ce el, guvern, trebuie să o dea, ca la 15 fevruarie 1895 sâ declare mandatul acestei Carnete expitat şi să se preceadă, îndată sau mai înainte, la alegeri nouă.

Onorabile d-le Stolojan, precedentul pe care vâ întemeiaţi d-voastră şi pe care ni-1 citaţi ca fiind precedent admis de constituţionalismul francez, nu este admis de actualul constituţionalism francez. D-voastră il veţi fi găsit in volumul cunoscut al dreptului parlamentar al d-lor Poudra şî Pietre, dar acesta este volumul dintâi, d-le Stolojan; noi cari

îmbătrânim, trebuie mai ales să ne îngrijim de volumul al doilea: volumul al doilea modifică uneori foarte tare părerile volumului întâi. Aşa e şi la cărţi şi la oameni. Şi vederi ce fel de volume al doilea vin după noi, şi ce curioase volume al doilea vin şi în rândurile d-voastră; şi cum de multe ori volumele al doilea cuprind altceva decât ce aştepţi şi cum de multe ori produc o mare decepţie!

In volumul al doilea al acelui rezumat al constituţionalismului francez actual se zice;

> „Cest en vain qu'on chercherait un precedent ou meme une analogie dans la proceaure suivie â l'occasion du premier renouvellement triennal du Senat au mois dejanvierl87y"-

cazul citat de d-ta sub ministerul Dufaure.

> „Le Senat n'est pas dans Ia mCme situation que la Chambre des deputes quise renouvelle integralement."

Şi ceva mai înainte:

> „II appartient â la Chambre seule de resoudre une question qui n'a pas de precedent."

Acum cred că este de prisos să inttâm împreună în discutarea controversei asupra acestei chestii. Să fie 4 ani bugetari? Să fie 4 sesiuni ordinare sau şi extraordinare? Să fie ani de calendar, zile cu zile număraţi? Aici e controversa!

In această situaţie şi fiindcă asupra acestui punct de legalitate nu este bine să fie îndoială pentru noua Cameră şi pentru termenul celei vechi, până când vreo constituantă nu va formula mai clar acel art. 66 din Constituţia de astăzi, guvernul ar face bine să uzeze de un drept care-1 are netăgăduit, dreptul de a dizolva Camcrile, şi să dizolve Camera înainte de 15 noemvrie al anului viitor, vasăzicâ înlăuntrul termenului de 4 ani, şi astfel scăpăm de acea luptă de constituţionalism greu de deslegat spre mulţumirea tutulor.

Vin la a doua observare făcută textului Adresei în discuţie.

Când în acest proiect de răspuns vi se propune să aprobaţi fraza: „Relaţiile amicale cu toate puterile străine sunt rezultatul politicei

chibzuite şi *leale* urmate de guvern", şi se accentuează anume cuvântul *leale,* fireşte că opoziţia a făcut întâmpinările ei şi a redeşteptat discuţia asupra Transilvaniei, aducând din nou guvernului acuzarea de insuficienţă naţională şi chiar de duplicitate.

D-lor, asupra chestiei Transilvaniei a urmat tot la această epocă a anului trecut o întinsă discuţie în Cameră şi în Senat.

Am auzit de pc banca ministerială, că atitudinea guvernului nu s-a schimbat de atunci încoace, şi ptesupunem că nici atitudinea majorităţii nu s-a schimbat. Eram dar noi, comisiunea de adresă, în drept să afirmăm şi acum, ca şi în anul trecut, aprobarea ce o dăm *fără rezervă* politicei leale şi bine chibzuite a guvernului în această chestie.

Se va fi înăsprit situaţia în statul vecin, se vor fi făcut câteva demonstraţii în stand nostru, dar situaţia internaţională de la stat la stat nu s-a alterat şi nu s-a schimbat întru nimic. A mai venit acum un mic incident nou în chestie, a mai venit publicaţiunea de alaltăieri a unei scrisori a onor. d. Stairdzain *l'ester Lloyd, o ioaie* scrisă nemţeşte, dar susţinând politica guvernului ungar actual, o foaie din punctul de vedere al lingurilor foarte patriotică si, după distincţiunea făcută de d. ministru de externe, poate din punctul nostru de vedere foarte şovinistâ maghiară.

în acea scrisoare onor. d. Sturdza protestează în coloanele ziarului *Pester Lloyd*«intra afirmării că d-sa ar fi iredentist. Are dreptate, şi noi toţi ştim şi am spus-o că nu este itedentist. Insă d-sa, în contra citatelor dintr-o revistă franceză despre constituirea statelor pe temei de rasă, care lc-a adus aci un membru din partidul d-sale, susţine în acea scrisoare câ nu numai românii de aci nu vor să ia Transilvania, nu numai că nu pot sâ o ia, dar că ar fi peirea statului român dacă am lua-o, fiindcă, zice d. Sturdza in *Pester Lloyd*

> „această ştirhirc a imperiului austriac ar însemna o nimicire a Austriei şi nimicirea imperiului Ausrriei ar zdruncina asa de rare şi siguranţa noastră, încât curând după aceea şi noi am fi nimiciţi cu românii din Transilvania cu tot".

Ceea ce zice acum d. Sturdza nu se potriveşte cu ceea ce ni s-a citit aci din partea unui alt onorabil membru al opoziţiei, ai d. Sturdza este aşa de bine înţeles şi primit de *Pester Lloyd,* încât acest organ unguresc aduce omagiile sale onorabilului d. Sturdza, se declară satisfăcut de explicările d-sale si-l asigură de stima şi consideraţia sa. Şi noi ne bucurăm, când vedem pe un compatriot al nostru aşa de bine primit în străinătate, mai cu seamă când această hună primire i se face din partea unor străini cum sunt maghiarii. (Ilaritate, aplauze.)

Dar, d-lor, în dezbaterile noastre de astăzi chestia naţională a luat în Cameră următoarea formă preciza: L'n membru al majorităţii, onorabilul d. Filipescu, arătând de altmintreli încrederea d-sale în guvern şi îndeosebi în d, ministru de externe, a exprimat totuş dorinţa ca în administraţia Externelor din partea d-lui ministru prin organele sale în străinătate, să se accentueze în conversaţii, nu prin intervenţie formală sau prin note, sentimentele ţării în această privinţă. Faţă cu părerea onorabilului d. Filipescu s-a grăbit, fireşte, opoziţia, să ne declare că, dacă d. FUipescu vorbeşte aci in numele majorităţii, atunci dumnealor din opoziţie primesc părerea d-lui Fdipescu, se unesc şi d-lor ca să fie indicată d-lui ministru de externe această linie de conduită.

Aici vă rog să-mi permiteţi mai întâi câteva teflecţii asupra disciplinei unei majorităţi parlamentare.

D-lor, fără îndoială guvernul este, într-o parte esenţială a lui, o delegaţie a majorităţii parlamentare; zic: într-o parte esenţială, fiindcă precum ştiţi, după Constituţie, guvernul trebuie să fie şi o delegaţie a încrederii Regelui; dar în ceea ce ne priveşte pe noi, guvernul este o delegaţie de încredere a majorităţii noastre.

întrebare: Este fiecare din noi, depuraţi, liber şi suveran de a retrage acea delegaţie, acel mandat de încredere guvernului, când conştiinţa lui îi dictează o asemenea retragere? Da, fiecare din noi este liber, şi unit au uzat deschis de această libertate şi au zis: nu mai am încredere, votez în contra guvernului.

Dar până când majoritatea sau un membru al majorităţii nu-şi retrage încrederea în guvern, întru cat afirmă din contră că-i păstrează această încredere întru toate, cate poate fi rolul deputatului din majoritate, mai ales într-o chestie delicată ca aceea a relaţiilor internaţionale? — Dl Filipescu făcea deosebire între notă, intervenţie, intermediare şi conversaţie privată. Aplicând asemenea deosebire în viaţa noastră parlamentară, putem prin cons'ersaţiî private cu ministrul, în comisiuni, in secţiuni, să vorbim, să discutăm, să sfătuim, să facem cum vom crede mai bine pentru a ajunge la un mai bun acord şi la o mai bună exprimare a acestui acord din partea guvernului. Aceasta, netăgăduit, o putem face şi aşa se fiice de obicei. Dar când într-o şedinţă publică a Camerei şi intr-o ocazie solemnă vorbim într-o asemenea chestie naţională şi totodată internaţională, unde singurul intermediar între noi şi străinătate este Ministerul de Extetne (căci cu ministrul de externe vorbesc Puterile străine si nu cu deputaţii): atunci care e rolul nostru, al deputaţilor din majoritate?

Fără o disciplină a majorităţii nu poate fi o lucrare folositoare în această parte a activităţii unui stat constituţional. Rolul nostru e sau de a acoperi cu încrederea noastră simplă, clară şi fără şovăire, atitudinea ministrului de externe sau de a-l dezaproba printr-un act public şi preciz de neîncredere, şi atunci vom produce o criză ministerială.

Dar a spune ministrului de externe: Am încredere în tine, şi a-i da în acelaş timp în public sfaturi cum să urmeze, sfaturi pe care le aprobă opoziţia, cu cred câ aceasta e o procedare, care nu e folositoare sistemului parlamentar.

De mult se zice, şi e în avantagiul Partidului Narional-Liberal, că acest partid e mai bine organizat şi e mai bine disciplinat decât noi. Şi aşa e, d-lor. Scuzaţi însă pe un adversar, dacă, relevând acest merit al organizaţii unui partid opus, nul poate

atribui întru toate meritului membrilor care-l compun. Fiindcă poate (nu vorbesc in ţară la noi, dar ca o generalitate) poate să fie de pildă mult mai uşor ca să ai o organizare disciplinată într-un partid, în care majoritatea membrilor se dispensă dc a cugera singuri si lasă cugetarea unuia sau câtorva, sau în care sunt prea mulţi membri legaţi prin cine stie cc trebuinţe, a căror satisfacere atârni de la câţiva, pe cari apoi îi urmează orbeşte. Şi poate să fie din contră meritul unui partid mai puţin disciplinat, când e compus din oameni mai independenţi şi prin starea şi prin cultura lor şi cari poate sunt mai puţin îndemnaţi de interese privare dc a face sacrificiul predilecţiilor sau opiniilor lor individuale.

Orcum ar fi, în fapt cred că sunt mai puţin disciplinaţi cei din Partidul Conservator. Dar este în orce caz o limită, până la care poate merge absoluta independentă a deputatului în interesul general, si intru aceasta trebuie să luăm uneori un exemplu dc la partidul advers, şi în genere multe poate să înveţe cineva de la adversarii săî. Aduceţi-vă aminte, ce s-a petrecut în Camera d-lui Brătianu, atunci când nu era vorba de aşa declarări anodine, adică de un sfat cum să vorbească agenţii noştri în străinătate, ci unde era vorba dc acte de represiune, de expulzarea transilvănenilor, despre care vi s-a vorbit aici. Nici unul singur din deputaţii majorităţii acelei Camere, din deputaţii caii erau ai partidului, nu s-a ridicat să facă cea mai mică observare în contra guvernului d-lui Brătianu!

Prin urmare la întrebarea pusă dc opoziţie: D-voastră din majoritate primiţi ceea ce zice d. Filipescu? Eu din majoritate răspund: nu primesc. Dar se va zice: nu primiţi măcar ca agenţii noştri să facă aşa conversaţii? Răspund: nu este aceasta consecinţa. Nu primesc ca în materie internaţională o majoritate parlamentară, cate-si exprimă încrederea sa în ministrul de externe, să aibă alrâ atitudine decât aceea a ministrului de externe fată cu străinătatea. (Aplauze.)

Şi fiindcă noi aprobăm pe d. ministru de externe si am aprobai şi călduroasa d-sale cuvântare de ieri, cred că majoritatea acestei Camere va face bine să voteze fără rezervă aliniatul Adresei, care recunoaşte lealitatea guvernului în chestie, recunoaşte chibzuinţă lui şi-i dă puterea de a se prezenta in acord cu reprezentaţia legală a ţării. (Aplauze.)

Trec. d-lor, la a treia si cea din urmă observare ce s-a făcut în contra proiectului de Adresă,

„Lucrând până la sfârşit si in înţelegere neturburată cn guvernul, vom fi răspuns la aştcpiarea legitimă a ţării."

Sunt două obiecţii ridicate aci, una de onor. d. Păucescu, alta de opoziţia naţional-liberală. D. Păucescu zice: este turburată înţelegerea unei părţi din vechea majoritate cu actualul guvern.

De cine e turburată? Dc d-sa si câţiva aderenţi ai d-sale. D, Păucescu nea arătat si anul trecut, că trece in opoziţie. în opuziiie tot conservatoare, cum zice d-sa[1]. Mi-am permis, d-lor. în anul trecut să prevăd că ceea ce onor. d. Păucescu nc prezema ca o disidenţă demnă de semnalat, nu va avea vreun efect important pentru situaţia majorităţii fată cu guvernul, şi aţi văzut că nici nu l-a avut în toată sesiunea trecută. A fost poate regretabilă dezbinarea a câtorva voturi, cari de aci au trecut dincolo, dar aceasta nu a Împiedicat rodnica împreună lucrare a guvernului cu majoritatea.

Anul acesta d. Păucescu revine cu aceeaş chestie, si arată pentru ce d-sa şi câţiva alţii, nu ştiu câţi, în numele cărora vorbeşte, nu pot să dea încredere guvernului, şi nu vor voia proiectul de Adresă.

Care sunt cauzele acestei neîncrederi în guvern? Următoarele, după d. Păucescu:

[1] Pusic ijrcvj luni. îndată cu venire:i d-lui Sturd'a la guvern. Păucescu irece la liberali >i se alege u libind in Camera d-lui 5tuld/a de la nnemvne 1895.

Guvernul de astăzi nu mai esre conservator în înțelesul în care a luptat d. Păucescu ea membru al Partidului Conservaror: căci o direcţie străină ele conservatism predomneste în guvern, direcţie întrupată în cunoscuta şi pentru d. Pâucescu antipatica figura a d-lui Carp, care d. Carp ar avea cu aderenţii săi junimişti următoarele principii: întâi nu de la tară trebuie solicitata încrederea, ci numai de la Rege; nu prin comitete de partid şi pnn activitate electorală, ci prin Rege şi prin străinătate trebuie dobândită puterea; si aceste tendente trebuie să conducă la o camarila dc oligarhie, care sâ se sprijinească numai pc favoarea regală. Al doilea, nu dezvoltarea națională proprie este ţinta, ci dezvoltarea tării ca avuție generală poate, dat cu indiferența pentru elementul național, căci credința d-lui Carp şi a noastră a junimiştilor ar fi cosmopolitismul. Şi al treilea, că opera legislativă în Cameră trebuie sâ se facă asa, câ numai guvernul, fără nici o consultare, de U sine st prin surprindere, să ptoducă proiecte de legi, născocite în capul unuia, şi apoi să le supue unei sUite aprobări din partea dumneavoastră.

Cu aceasta ne-am apropia de viziriarul d-lui Brătianu, şi l-am realiza într-un mod şi mai rău, fiindcă atunci cel puţin era un singur vizir, pe când acum, dacă înțeleg bine, ar fi sâpte viziri. în orce caz cei trei junimişti, care sunt in ministerul de faţă.

D-lor deputați, dacă nu are d, Păucescu alte cauze pentru disidența d-sale, atunci putem aştepta ca onor. d. Păucescu să voteze împreună cu noi proiectul de răspuns, fiindcă asupra acestor trei cauze îl pot linişti: ele toate trei sunt neadevârate. Este o iluzie ce-si face onor. d. Păucescu, căci eu îl admit pe d-s.i de bunâ-credintâ, d-sa isi închipuieşte numai că aşa ar fi d. Carp, si In contra acestei himere-Carp luptă. Sî când va vedea că această himeră nu are nici o realitate, presupunem că arunci va înceta lupta, căci este evident că d-sa luptă numai din interese de ordme publică si pohiicâv&r fi chiat o lipsă de cuviință parlamentară, când aş merge până a presupune că por

[să fie interese de ordine privată sau personală, care ar dicta (țonduita *vreunui* deputat.

Onor. d-le Păucescu, programul de idei, în jurul cămia s-au Işrupat junimiştii, cum îi numiţi d-voastră, este mai dc mult ll*!unoscut. D-ta însuş, când erai împreună cu mine în comitetul |conservaior, în octomvrie 1881, l-ai discutat împreună cu d-mi | Manu şi Lahovari si aleii la mine acasă şi l-aţi aprobat,

D-ta şi cu mine împreună subscriseserăm un proiect dc îţfcformare al Partidului Conservator, conform căruia în capul Jparridului, fiindcă în acele zile d. Catargi şi d. Florescu işi fdâduscrâ demisia, era să fie principele Alexandru Ştirbei.

Acel program întocmit şi specificat în proiecte dr legi, a venit pe urmă ca apel către tară, semnat dc ministerul Teodor ||tRosetti, la cunoştinţa ţărei întregi în 1888, îarprocesul-verbal i pentru reorganizarea Partidului Conservator în anul 1881 este |subscris de d-ta împreună cu mine şi cu alții (d. Carp nu făcea [parte din comitetul nostru) si poarta data de 6 noemvrie 1881. ţEl trebuie sâ se afle în cartoanele clubului conservator la *f*- d-voastră în original; eu am aci o copie cu subscrierile. Era dar programul d-lni Carp de atunci cunoscut.

In ceea ce priveşte afacerile streine, cu câteva luni mai înainte publicasem eu personal un articol intr-o revistă germană *Deutseht Reiwe,* în care, contra părerii de atunci a guvernului liberal, susţineam că interesul României devenite Regat independent este case orienteze spre Occident, spre ceea ce se numeşte attâzi Tripla Alianţă. Acest articol fusese violent atacat în *Românul,* foaia oficioasă de atunci, şi după obiceiul atacurilor de la noi (depioralidul obicei!) a fost îndată împănat cu insulte la adresa mea, trădător de pattie si celelalte. Asupra acestei atitudini, exprimată ca proprie a mea, dar care era împărțită de câțiva din noi, se născuse în comitetul conservator discuție. Îmi impura general Florescu, de ce am scris aşa ceva fârâ a consulta şi a cere aprobarea comitetului.

Şi eu respingeam aceste imputări, tăgăduind orcărui comitet din lume dreptul dc a mă împiedica pe mine în ceea ce vreau ii scriu, destul câ ceea cc scriu sâ fie pc a mea răspundere, cu a mea subscriere şi să nu angajeze pe altcineva.

Atâta fusese discuţia despre politica externă, şi noi susţineam că un parrid serios trebuie să aibă în momente date o anume politică externă, iar din partea ceailaltă a comitetului conservator era părerea că asemenea lucrâri sâ tămâie la o parte în opoziţie. La aceste discuţii de altminteri nici nu a participat d. Casp. **iJii** - tom am zis - nu era in organizarea de atunci a Partidului Conservator.

A afirma, prin urmare, că d. Carp ar fi crezut sau ar li zis vreodată, că prin străinătate si nu prin ţară trebuie să vie cineva la guvern, este absolut neexacr.

încercarea noastră de reformă a comitetului si a Partidului Conservator nu a jzhur.it. La un vot dat în adunarea Partidului Conservator, tot in noems'rie 188 1, am rămas în minoritate. D-ta, d. Mânu, d. Lahovari. aţi rămas totus în Partidul Conservator asa cum era organizat. S-a rechemat d. Lascar Catargi, care demisionase, si apoi v-aţi unit cu d. Vernescu. D-voastră credeaţi, si aveaţi multe motive a crede, câ nu este bine să vă înstrăinaţi de vechia formă de lupră. Noi însă, d. Teodor Rosetti, eu, d. Pogor din Iaşi, d. C. Şuţu, care trăia pe atunci, d. Icron Negruti, Iacob Ntgruti si alţi câţiva ne-am despărţit, ne-am dai demisia din clubul Partidului Conservator, si ne-am alipit de d. Carp.

Dar ideile, pc temeiul cărora se făcuse această ruptură, adică, nu ideile pe temeiul cărota, căci aceste idei fuseseră de altminteri primite şi de d-ta, si de d. Lahovari şi de d. Mânu, şi le văd primite si de d, Catargi, ci mai bine ideea, accentuarea, că lupta legitima între partide nu se poate face decât pe temeiul unui program mjnifestat de reforme, a (ost ocazia dezbinării. Vechiul Partid Consewator, în deosebire de noi, a rămas cu felul luptelor de mai nainte. Iar noi am începur

pe temeiul acestui program de reforme un alt fel de luptă, şi fireşte separaţi dc reţeaua Partidului Conservatul, dar tottts, CU ideile primite şi în convicţiunea d-talc, am prezentat în Camera liberala de la 1884 formularea acestui program i' prinrr-un contta-proicct la Adresă.

în acest contra-proiect am avut si iscălitura opoziţiei conservatoare, d. e. şi pe aceea .» d-lui ŢnjjidafiJ, ca/c /ămâsese în vechiul club conservator, aşa de mult aceste idei erau ştiute, cunoscute, aprobate dc Partidul Conservator, şi asa dc mult d. Carp şi prietenii săi politici au ţinut să afirme şi să /răspândească ideile lor în ţară, mai nainte de a fi vorba de realizarea lor la guvern.

Vâ rog, când, de unde ati auzit vrodatâ din gura d-lui Carp, sau din gura cuiva din junimişti, afirmându-se că în făptuirea l acestor idei, pe calea legislativă, este necesitate numai de î aprobarea Regelui, pentru că aceasta at fi conform dorinrelor ; noastre pentm sistemul de guvernare? Esit neadevăiat ca j zis-o \ vrodatâ cineva din junimişti.

Futâ cu această patentă desmintire, ce ti-o dau. d-le Păucescu, te cred dator să arăţi actele, vorbele, faptele dc unde rezultă pentru d-ta contrariul.

Ce, va face d. Carp impresia unui om care se sfieste, se codeşte, se dă înapoi, când e vorba dc a spune opiniile sale? Şi credeţi d-voastră că, dacă vreunul din noi ai avea o asemenea convingere, n-ar spune-o? inii pot închipui şi am auzir-o de la mulri oameni de la noi fee e drept mai rar în vremea din urmă, şi aceasta e o dovadă dc progiesul constituţionalismului nostru), dar înainte, in luptele noastre, am auzit adeseori vorba, câ ceea ce ar trebui pentru binele acestei ţâri, ar fi o mână de fier, care sâ introducă odată mai multa ordine în spirite şi să conducă tara cu mai multă siguranţă, când e pericol din afara. Şi jm auzit această vorbă de la oameni cu butul-credinţă, care o spuneau în toată sinceritatea tugetului. Şi numai d-lui Carp nu-i veti refuza

1

curajul dc a spune ceea ce crede, chiar când ar fi singur de părerea lui în această tară.

Dacă dar vă tăgăduiesc, că ar fi afirmat d. Carp vreodată o asemenea idee de absolutism, nu este fiindcă nu ar fi avut curajul să o afirme, dacă ar fi avut-o, ci vă tăgăduiesc, fiindcă nu a avut-o şi nu a roscir-o niciodată!

Şi-mi pare rău că un membru al majorităţii de aici, d. Păucescu, cu care am discutat încă de la 1881 ideile junimiste, întrebuinţează, o tactică de care ar trebui să ne desbărăm odată cu toţii, adecă de a construi întâi tu o chimeră ce o atribui adversarului, şi apoi a ataca pe adversar, nu în ceea ce zice şi crede el însuş, ci în ceea ce tu i-ai construit pe nedrept. (Aplauze.)

Cui folosim, domnilor, cu asemenea procedare? Suntem noi tară asa de bogată în talente, încât să fie în adevăr indiferent dacă se atacă oamenii noştri publici cu asemenea mijloace, şi să fie purtare cuviincioasă de a răspândi neadevăruri asupra cuiva si de a combate cu violenţă nişte idei tăgăduite de către acela, căruia i se atribuie?

Dar până unde are să meargă aceasta? Dacă eu. omul cel mai puţin pasionat în politică şi - dacă îmi daţi voie s-o spui — lipsit de orce ambiţie ministerială, eu care nu mă amestec în certele personale şi nu stau nimănui în drum, care nu am nici o însemnătate politică şi nici macat nu citesc gazetele noastre afară de una pentru ultimele informaţii, din necesitate, pentru ca să ştiu ce se mai întâmplă, şi care de-altmintrelea sunt şi foarte indiferent la ceea ce se spune cu slove negre pe hârtie albă despre persoana mea; ei bine. chiar despre mine aflu adeseori, de la prieteni, că se dau în cutare gazetă - nici nu vreau să-i ştiu numele - informaţii ca aceste: citim în *Pester Lloyd sauîn Kolnische ZeitungutitiAtomlniticol,* acest articol trebuie Sâ fie scris de d. Maiorescu. Şi apoi dai în d. Maiorescu pe temeiul celor scrise în *Pester Lloyd* sau în altă gazetă străină, de care habar n-am şi în cate n-am scris niciodată.

Dar zic unii; de ce nu desminţiţi? Apoi voi fi având şi eu altele de făcut decât să mă ţin de desminţiri şi de răspunsuri, care n-ar mai avea sfârşit, şi completa indiferentă este şi ca un fel de răspuns.

Dacă mi-am permis să vă citez exemplul acesta este spre a arata până unde poate merge nefericitul sistem al născocirilor ehiar în contra unui om, care, politiceşte, este cel mai retras. Dar când este votba de miniştri, de oamenii publici de pe banca aceea! A fi ministru astăzi la noi. însemnează un sacrificiu Sufletesc, o martirizare, căci se vede omul expus la un fel de atacuri turbate de calomnii şi neadevăruri. (Aplauze.) Parcă ar fi o crima, de a fi astăzi ministru în România constituţională!

A venit un general - din nefericirea lui - pe banca ministerială; destul a fost aceasta pentru ca o chestie dc natură privată - şi de care un om, care se respectă, n-ar trebui să sc apropie. - că acea chestie să fie lăţită, reslăţită, interpretată si sucită spte a se scoate cu orce prec: că acel om este de o onestitate îndoielnică. Nu este adevâtat, este transparentă şi evidentă calomnia care i se aruncă.

D. C. Stoicescu. Nu s-a zis.

T. M.iiorescu. D-lor, chestiile personale ca atare, îmi sunt indiferente în discuţia de faţă. Ceea ce nu este indiferent, este pornirea prea multor oameni dc a învenina viata publică in ţara noastră cu asemenea procedeuri.

Pentru a reveni la chestia cu d. Pâucescu, repet: nu este adevărat că d. Carp aşteaptă numai de la Rege şi prin Rege puterea, şi cum aţi văzut, desminţirea şi-o dă însuş d. Pâucescu la această afirmare. Regele nu vrea camarilă, zice d-sa. Aşa este, Regele nu admite camarilă. Apoi prost ttebuie să-l credeţi d-voastră pe d. Carp, ca atunci când nu vrea Regele camarilă, d. Carp să o vrea fără de Rege.

însă da, este ceva caracteristic în privința Regelui pentru gruparea ce ați binevoir a o numi junimista (nu ei s-au numit junimiști, în Literatură da, dar nu politicește). Este adevărat că nici unul din noi nu a adus vreodată în discuțiile publice ale partidelor persoana Regelui. Niciodată nu ne-am permis, nici prin grai, nici prin scris, să punem in joc persoana Regelui si aceasta conform principiului constituțional: Regele c Inviolabil, numai miniștrii sunt responsabili.

Eu m-,im mirat totdauna de oamenii noștri politici, care pretind să se respecte Constituția și uită acest principiu fundamental al ei. Și apoi. dlor, aceasta între altele este chiar și o simplă chestie de demnitate personală, căci este grozav pcnrru demnitate personală de a ataca Regele și pe urmă a intra în contact cu el. Eu nu aș fi vrut sâ fiu în locul acelui domn deputat, care odinioară, după cc făcuse caricaturi de insultă in contra familiei regale, primea de la generozitatea Majcstâței Sale panglica și decorația Bene Merenti! Prin urmare, a deduce din acea atitudine a junimiștilor în privința Regelui, care este singura atitudine corectă, intr-o monarhie constituțională, că d. Carp are idei de camarilă, este inadmisibil, și prima afirmare a d-kti Păucescu s-a dovedit așadar neexacră.

A doua este cosmopolitismul dlui Carp; aceasta este tot așa de neadevârată. într-o broșură politică, citită și dc d-ta, d-le Păucescu, și în privința căreia mi-ai arătat aprobarea d-tale, la 1886, ziceam:

> „Partidul Liberal de câțiva ani și-a mai adaos epitetul de național-liberal. Fie zis in trecăt: noi credem, câ adaosul ..național» era de prisos, fiindcă toare partidele statului nostru sunt de la sine naționale, fie liberale, fie conservatoare. Singurul partid în Europa dc astăzi, care vrea sâ r.lsioarne, împreuna eu celelalte fundamente, si limita naționala a statelor, se înmiește tocmai pentru aceasta ***internațional în*** opoziție cu vechile gnipări de partide. La noi insă nu poate fi vorba de asa ceva. lai in ceea ce privește concepția teorerică umanitară a cosmopolitismului, în deosebire de care să se fi admis epitetul «național», aceasta are tot asa de puțul înțeles pr.tctic la noi, fiindcă în fapt nu există nicăieri in România un partid cosmopolit. Aplicarea acestei calificări la grupul politic numii -'junimist-., cyic o născocire a adversarilor, un neadevăt desmințit prin tot ce .i scris sau a vorbit vreodată vreun junimist."

Ba, sunteți cosmopoliți, zice d. Păucescu. Ba nu c adevârat, zic eu. Și ce? Sunt eu un om, despre care presupuneți că nu-si dă seama de înțelesul cuvintelor? E d. Carp sau cineva din noi un om, care nu înțelege cuvântul acesta? Dar dacă nu-l primim, este fiindcă nu se potrivește cu convingerile noastre. De s-ar potrivi cu convingerile noastre, am spune-o pe față și n-am avea de cc sâ ne sfiim. Dacă d. Carp sau vreunul din noi am fi cosmopoliți, ne-am găsi în foarte bună societate. Nu • ne-am găsi, ce e dreptul, în societatea d-lui Păucescu, dar ne-am găsi în societatea multor altora, cari sunt o podoabă a omenirii pnn înălțimea aspirării lor ideale și în arsenalul ***cărora*** am afla și armele pentru a ne susținea părerea in favoarea unei înfrățiri umanitare, spre care tind astăzi congresele de pace. Dar nu suntem de această părere in politica română, suntem convinși că numai prin cea mai rodnică muncă națională, prin dezvoltarea caracterului nostru etnic, în limbă, în literatură, în munca fizică. în costum, în istorie, în forma sociala și în forma de stat trebuie sâ meargă înainte țara aceasta. (Aplauze.)

Și e, dlor, inexplicabil, ca oameni, ca d. Păucescu, oameni de oarecare cultură politică, să mai reediteze acest vechi clișeu uzat si fals al pretinsului nostru cosmopolitism.

A, dar d. Carp în chestia ovreilor are alte păreri decât mulți din noi. Așa este. Dar nu v-a surprins deocamdată un lucru, ca unul din cei mai cunoscuți (iertati-nii expresia pentru abreviaturâ) antisemiți din mijlocul nostru și literalicețre cunoscut întru aceasta, un om despre care toți avem impresia

că e om de convingere, că d. Rosetti-Tescanu se declari totuş adcrennil politicei generale a d-lui Carp? O fi la mijloc vreo grea problemă şi vreun mare mister?

Se pretinde că d. Carp ar fi zis că evreii ttebuiesc preferiţi românilor. Multe se mai zic la noi! Dar este evident pentru orce om cu mintea sănătoasă, că d. Carp nu a zis aceasta niciodată. Aici încep iar legendele cele false, obişnuite la noi. Nu a crezut şi nu a voit niciodată d. Carp sâ fie gintea ovreiască pusă înaintea românilor, sau să fie favorizată în contra românilor. Această absurditate nu a putut trece prin mintea d-lui Carp. Iu chestia art. 7 din Constituţie, unde d. Carp avea soluţia d-salc, şi unde eram şi eu în opoziţie de vederi cu d-sa, am rupt-o cu d. Carp în Cameră. Dacă este asa, puteţi admite câ Înţeleg şi cu, care pot ft deosebirile de păreri intre d. Carp şi între alţii în chestia israelitâ.

Deosebirea de păreri nu a fost niciodată asupra ţintei finale: si d Carp ca si d, Rosetti-T cscanu vot deopotrivă întărirea elementului naţional român şi în activitatea economică, în meserii şi în industrie. D. Carp însă crede că trebuie maî ales şi mai rare deşteptată, solicitată, întreţinută activitatea proprie a românilor prin mijloacele pozitive câte sunt posibile in legislaţie şi în organizarea socială, că mai ales aici se arată înţelepciunea unui guvern, pe când mijloacele negative, restrictive în contra evreilor nu sunt in stare sâ producă acel rezultat. Alţii cred că trebuieşte ocrotită activitatea economică a românilor şi prin măsuri cât se poate de restrictive în contra evreilor. Dat si d. Carp şi ceilalţi sunt de acord în scopul urmărit, că adică poporul român să iasă victorios în marea luptă economică.

De aci întorrochmd, sofisticând şi falsificând intenţiile şi înţelesul cuvintelor, a scoate o acuzare de antinaţionalism în contra d-lui Carp, este răul procedeu întrebuinţat în partea nesănătoasă a luptelor de partid la noi în ţară şi-mi pare râu că şi d, Păucescu, în discuţia Adresei, a întrebuinţat un

asemenea mijloc prea uzat pentru d-sa. Vasăzică nici această a doua cauză a d-lui Pâucescu nu este fundată.

Trec la o a **neia;** cum vrea d. Carp sâ se confecţioneze legile noi. Legile, d-lor, se confecţionează la noi cum s-au confecţionat totdeauna până acum. Este în adevăr prevăzută în Constituţia revizuita o înalta comisiune pentre prepararea proiectelor de lege. Dacă ar avea tara noastră favoarea ca să găsească destui oameni din toate partidele şi cu autoritate recunoscuţi de toti, cari sâ fie in adevâr capabili de a face în linişte şi cu competenţă pregătirea operei legislative, poate ar fi folositoare o asemenea comisiune. Greutatea stâ tocmai în competenţa acelor oameni şi autoritatea lor, care sâ fie recunoscută de cei mai mulţi deputaţi sî să ne însutle destul lespcct pentru ca sa nu supunem proiectele lor Ia tot felul de interpretări advocăţeşri, când vor veni în discuţie, şi sâ le încurcam prin modificări ce se contrazic între ele. Căci altfel n-am câştigat nimic si am introdus o complicare mai mult.

O asemenea comisiune nu a încercat-o nici d. Brâtianu, deşi partidul d-sale o prevăzuse în Constituţia revizuită, nu am încercat-o nici noi. Ar fi poate dc încercat: dar în orce caz, d-lc Pâucescu, pentru aceasta nu trebuie ceartă. Se poate stabili o înţelegere amicală chiar de la majoritate la guvern, şi nu este aici un motiv de dezbinare.

S-au făcut si legile d-lui Carp cum se fac legile la noi; le fac dt regulă miniştrii şi le aduc în dezbaterea dv. Dar de unde interpretarea că anume sub acest guvern se face altfel, câ dd. Take lonescu, Lascar Catargi, Germani, Marghiloman nu vor sâ audă de nimeni, nici măcar de colegii lor, şi câ impun apoi proiectele d-lor majorităţii din Parlament; De unde acuzarea, că tocmai aici se arata influenţa periculoasă a d-lui Carp, viziraiul d-sale? Proiectele de lege se discută mai întâi colegial, în consiliul dc miniştri şi se supun apoi de guvernul întreg dezbaterilor dv., cum s-a făcut şi până acum sub toate guvernele.

Pe te temei voiţi să scoateţi si de aici cu orce ptet o armă de atac în contra d-lui Carp?

Câtă vreme era disensiunea între d. Carp si d. Catargi, se zicea întruna în Partidul Conservator: D-le Carp, de ce nu primeşti şefia d-lui Catargi? De ce esti aşa de ambiţios încât nu primeşti şefia altuia? Toată suflarea conservatoare doreşte de \efpe d. Catargi si trebuie sâ-l primeşti! în sfârşit l-a primit d. Carp. s-a supus şefiei d-lui Lascat Catargi si s-a supus cu bună-credinţâ şi întreagă armonie. (Aplauze.)

Şi acum, când s-a făcut acesta, după ce toţi aţi impinsaici, vine d. Păucescu si zice: Nu e bine nici aşa! Tot d. Carp e deasupra! Dar ce idee vă faceţi de d-nu Lăstar Catargi? Credeţi dv. că d. Catargi nu este om sâ-şi menţie demnitatea în ministerul său în interesul partidului, cum îl înţelege d-sa? Apoi în ce contradicţie vi puneţi dv., d-le Păucescu, când începeţi a face cele mai frumoase complimente d-lui Catargi, care v-a luat odată în minister si pe dv., pentru a-i zice apoi câ se supune d-lui Carp, care, ce este drept, n-a fost niciodată în minister cu d-ta? Dar de unde ştiţi, când n-aţi fost în minisrer cu d. Carp, cum se poartă d. Carp cu colegii săi? Cine v-a dat mandat si autoritate să spuneţi ce se petrece în consiliul de miniştri? Şi cum noi, majoritatea parlamentară, să ne luăm după asemenea poieştî? Şi tocmai acum când suntem la sfârşitul legislaturei, când sunt atâtea înăspriri dincolo de Carpaţi, când este criza agricolă dincoace, când trebuie mai vârtos să păstrăm buna înţelegere cu guvernul, voiţi d-voastrâ pe asemenea vorbe şi şoapte să destrămaţi majoritatea partidului? Nu se poate asa ceva!

Si apoi mai veniţi şi cu vechiul clişeu al opoziţiei despre mizeria tării si citări în contra guvernului alcoolismul, conjunctivita granuloasâ, pelagra, nu ştiu ce alte boale... 'mi dati voie sâ nu citez, pe a treia. Ce? despre acestea trebuie să vorbească mesajul, de pelagră, de conjunctivită granuloasâ şi de ceailaltâ suferinţa? (Ilaritate.) Aş vroi să văd un mesaj în

lume, care vorbeşte de asemenea lucruri! Şi aceasră răsuflată nranierâ, răsuflată chiar în întrunirile populare, de a cita conjunctivita granuloasi, pelagra şi alte boale, spre a le aduce aci într-o culoare de opoziţie în contra guvernului, parcă este de vină . . . uf Dumnezeule! (Mare ilaritate.)

D-lor, termin răspunzend pe scurt la ultima obiecţie, in privinţa nemulţumirii generale a tării, care s-a relevat din partea opoziţiei national-liberale. Nu voi redeştepta partea din discuţia urmată, la care s-a răspuns. Este un singur punct care-mi permit a-l semnala atenţiei d-voastre.

D-lor, pe mine m-a impresionat foarte mult vorbirea d-lui Rosetti-Tescanu. Nu este orator d-sa, se vede ci este aşa de sfiicios, aşa de penibil impresionat când vorbeşte în public, încât de-abia se aude, şi totuş cu vorbirea sa, pe cât am văzut, a impresionat pe toţi, nu numai pe mine. De ce? Fiindcă ne aducea, în mijlocul acestei lumi de declamaţii abstracte, o imagine reali dintr-un moment al vieţei poporului nostru, ne aducea una din feţele ţăranului efectiv.

Nu este mulţumit poporul, zice opoziţia national-liberală, şi dovadă sunt răscoalele de ţărani. Răspunde d. Rflsettt-Tescanu: răscoalele de ţărani s-au făcut pe temelia unei .năluciri, care s-a alcătuit sub numele unui închipuit Maxim, care ar fi avut **de** la Rege sau **de** la guvetn zapis ca să impună cutare si cutare taxă, pe femei, pe copii şi altele, care de care mai absurde, şi această închipuire s-a răspândit ca o legendă printre oamenii inculţi din mai multe sate. Opoziţia răspunde: dar tot era şi aci de vină guvernul, fiindcă ar li trebuit să lumineze mai-nainte pe ţărani asupra înţelesului legii maximtdui, lege de altmintreli (permiteţi-mi a adaogă cu) foarte simplă si inofensivă, căci fiecare comună n-are decât sâ-şi pună taxe mai mici, dacă vrea; îi este numai oprit de a ie pune mai mari. Vasâzkâ guvernul ar fi comis negligenţa administrativă **de** a nu fi explicat îndestul ţăranilor ce este legea aceasta. Poate, d-lor. câ nu avea organe suficiente, poate câ nu găseşte destui

oameni ea sâ explice totdeauna o iege cum trebuie. Dar sâ admitem câ este în adevăt o negligentâ, această lipsă de explicare. Dat de la asemenea neglîgentă până a pune răzvrătirea ca răzvrătire în sarcina guvernului si a o declara în Cameră drept un simptom de nemulţumire revoluţionari în tală, distanţa este enormă şi n-aţi justificat-o cu nimic în discursurile d-voastră. Din contră, a ieşit ceva la iveală din naraţia d-lui Tescanu, a ieşit câ în vremea în care se răspândea epidemia, acea nălucă în faniazia Incultă a mulţimii din judepd Bacău, au venit oameni culţi din oraşe, membrii opoziţiei, cari s-au dus să lămurească pe târan asupra acestui lucru (ilaritate) şi au debitat in întruniţi publice la Bacău iarăş vechile cliseuri de opoziţie, câ acest guvern este vitreg, **Tcacţionar,** vândut străinilor.

Şi această agitare în asemene momente este cea mai culpabilă acţiune a unui partid, daca are conştiinţă pentru binele tării. (Aplauze.)

Nu zic, şi n-a zis-o nici d. Rosetti-Tescanu, câ opoziţia naţional-liberală ar fi construit direct acea nălucă a lui Maxim. Dar in vremea când se răsculau ţăranii din cauza acestei năluci, opoziţia mai întărâta spiritele prin obişnuitele declamaţii in contra „guvernului vitreg'', în înrruniri publice si prin cele mai violente articole din ziarele lor.

Apoi, d-lor, în primăvara 1894. tocmai în vremea răscoalei, d. Rosetti-Tescanu este prea delicat, noi mai învechiţi în lupiâ, spunem lucrul mai clar, articolele cari ni le-a citit d. Tescanu aici si cari turnau untdelemn pe toc, erau ehn *Vomm Naţională* şi scrise de un onorabil deputat nou-venit în Cameii {Aplauze.)

la să facem o comparare.' La 1892 era epidemia holerei în Rusia. S-au luat acolo măsuri de higiena, cum se cred astăzi că sunt folositoare, izolarea, dezinfectarea, intervenirea urgentă a doctorilor, si arunci o alta nălucire a răraaului rus: apa cea dezinfectată este din contră otrăvită de doctori; ei sunt aceia caii lăţesc boala, ei trebuiesc omorâţi; şi această himera, această nălucire împinge pe ţăranii ruşi la revoltă.

Dacă ar avea si Rusia o opoziţie ca a noastră, ar fi putut imputa şi ea guvernului; de ce n-a publicat mai din nainte masurile de higiena?

Bine, poate ar fi făcut bine guvernul, dacă ar fi publicat mai din nainte măsurile de higiena, nu ştiu dacă folosea mult publicarea Dar acum. când răscoala este înverşunată, când ţăranii oinoarâ pe doctori, când împiedică orce ajutor, când sc răzvrătesc cu arma în mână in contra autorităţilor: tocmai acum zic, ce faci tu opoziţie din Rusia: începi a zice ţăranilor: guvernul este nemernic, este vândut străinilor, este nenaţional! Şi aceasta are sâ potolească mişcarea: (Aplauze,)

Apoi, d-lor, orce om cu minte în asemenea momente sare sâ lumineze pc ţărani ii nu vine să-i mai întărâte şi să-i aţâţe cu alte chestii.

Onorabilul d. Stolojan vorbea foarte frumos la sfârşitul discursului său;

Democraţia vrea si înalţe toate paturile poporului român la lucrări de cultură, pentru ca noi, creerii proaspeţi încă ai acestui vlăstar din rasa latină, sâ dăm şi noi rezultatele unui concepţii originale cât se poate de curând.

Aşa este, d-lor; dar daca acest sens frumos îl are cuvânrul democraţie, apoi au trebuit oamenii culţi sâ introducă un ah cuvânt, pentru a deosebi democraţia de un alt soi de lucrare asupra poporului, şi pentru această deosebire au creai cuvântul *tltmagogie.* Una este democraţia, alta este demagogia. Si daca este marele merit al lui Brătianu de a fi făcut dintr-un partid, în care mai nainte nu se prea cunoştea linia de limitare între democraţie şi demagogie, un partid democrat liberal si constituţional, doresc si eu actualului Partid Naţional-Liberal, şi in opoziţie şi când va veni la guvern, să imiteze întru aceasta pe d. Brătianu si sâ ştie sâ facă distingerea între lupta democratica şi Intre agitarea demagogiei, care cea din urmă c

totdeauna antinaţională, orcum s-ar îmbrăca cu cuvântul de naţionalism. (Aplauze.)

Si astfel, d-lor, noi, din maioritate, nevăzând în cele ce s-au zis aici din partea opoziţiei o critică întemeiată pentru a ne slab: conlucrarea noastră spornică cu acest guvern, se cuvine să-l sprijinim şi în a patra sesiune a legislaturii noastre cu aceeaş încredere, si vă rog ca, votând acest proiect de răspuns la Mesaj, să ne putem prezenra înaintea Tronului si a Ţării aşa cum ne-am prezentat si la începutul legislaturii, dând o dovadă mai mult de stabilitate şi de consecinţă întru îndeplinirea reformelor ce le-am crezut necesarii pentru binele ţării. (Aplauzeprelungite.)

IX

Sub noul Regim Liberal

Primul minister Sturdza
şi ministerul Aurelian

4 octomvrie 1895-31 martie 1897

Momentul, în care d. Dimitrie A. Sturdza se vede pentru tâia dată chemat sa formeze guvernul, pare de o însemnătate ~sebică nu numai pentru dezvoltarea internă, ci şi pentru cea ernă a Regatului Român. După îndemnul şi prin declarările aitoare ale noului conducător, Partidul Naţional-Liberal se însărcinase cu marile misiuni indicate la sfârşitul capitolului precedent: în politica internă cu repararea şi restabilirea pac- • **Oilui** fundamental al ţării, pretins violat prin legea minelor d-lui Petre Carp; în politica externă cu îndreptarea situaţiei românilor din Ungaria printr-o stăruinţă mai energică (dacă nu prin intervenţie) pe lângă guvernul statului vecin, în deosebire de atitudinea rezervară a fostului minister conservator.

Cabinetul Sturdza se înfiinţează la 4 octomvrie 1895 astfel compus:

Dimitrie A. Sturdza, **prezident şi externe,**
Eugeniu ittdttu-u, **jusriţie.**
Petru Pnni, **cuhe.**
General C. Budiţteanu, **războí,**

NUolae PUva. interne,

ij. C. Canturuzino IRifoveanu). finanțe,

ti'r. *D. Pallade,* domenii,

(~. *I. Stoicehu.* **lucruri publice.**

Cu o asemenea compunere guvernul era o manifes(are destul dc puternica a partidului reîntregii după violenta dezbinare de la 1888. Intrarea în minister a d-lor Fleva şi Pallade putea trece drept semn al unirii desăvârşite, deşi în-deosebi cariera pripită 3 d-lui Pallade pricinuia oaiccarc surprindere, mai ales după impresia ce făcuse lupta sa în contra Iui Ion Brătianu asupra Camerei liberale de la 1887. (Vezi voi. HI, pag. 69; *ed. n.* - p. 741.)

Porrofoliul acordat d-lui Costică Stoicescu părea-in lipsa de aice merite — răsplata serviciului adus cu agitarea chestiei ofiţerilor demisionaţi; iar numirea d-lui G.C. Cant.acuz.ino-Rifoveanu la finanţe era menită — după precedentele admise - să-i dea prilejul de pocăinţă penttu necuviincioasa scrisoare adresată Regelui prin *Voinţa Naţionala* de la 8 fevruarie 1892. (Vezi voi. IV, pag. 100 şi 102, *ed. n.* - p. 1078-1079.)

Administrarea scoalelor se aştepta să fie dată d-lui Poni, de când profesorul de chimie al Universităţii din Iaşi ajurase pe d. Sturdza la combaterea legii învăţământului propusă Senatului de autorul acestei scrieri tn fevruarie 1891 şl cu toate câ in acelaş an tScuse pe vreo 5 luni parte din ministerul tdtra-conservator Florescu-Catatgi. Iar încredinţarea Ministerului de Război în mâinile generalului C, Budisteanu se justifica prin faptul ci getterdul lisase o buna amintire din vremea Războiului independenţei si trecea drept un ofiţer superior cu oarecare cultură şi in afară de specialitatea militară. Nimeni nu putea prevedea lipsa de destoinicie parlamentară, pe care noul ministru a dovedit-o curând după deschiderea Corpurilor legiuiroare,

Insă mai semnificativă în fata problemelor puse de d. Dimitrie Sturdza pe planul dintâi era propria sa trecere la

Ministerul de Externe si pe de altă parte numirea la justiţie a d-lui Eugeniu 5tăiescu, a cărui autoritate în partid era foarte mare, deşi lipsa sa de activitate si întrebuinţarea justiţiei statului la interesele private ale advocatului nu vorbeau în favoarea sa.

în curând insă, credinţa că d. Dimitrie Sturdza va îndeplini sau cel puţin va încercă să îndeplinească la guvern ceea ce făgăduise cu atâta solemnitate în opoziţie, a fost zdruncinată şi înlocuită cu o amară dezamăgire. Departe ca numirea d-lui Stăteseu la justiţie sâ fi însemnat vreo preocupare pentru restabilirea „pactului fundamental", toată chestia legii minelor, care de altminteri în forma se ţinea de Ministerul Domeniilor, nu vine la ordinea zilei decât de-abia la sfârşitul legislaturei de patru ani, pe Ia martie 1899, când d. Stătcscu de mult nu mai e ministru şi când guvernul nici nu mai are puterea sl treacă noua reformă prin Cameră. Iar d. Stăteseu în timpul de un an. cât stă acum la departamentul justiţiei, nu face decât sâ atingă el însuşi principiul constituţional al Curţii de Casaţie prin eliminarea a doi membri inamovibili şi sâ admită cu prilejul judecării mitropolitului Ghenadie nişte procedări asa de arbitrare in violenţa lor, încât numai vremelnica retragere a guvernului şi revocarea ruturor măsurilor relative la acest conflict pot restabili ordinea turburară în Stat si în Biserica.

Iar în „chestia naţională" d. Dim. Sturdza se grăbeşte sâ-si lămurească poziţia ca şef de guvern şi, la întrunirea publică ţinură în vechea capitală a Moldovei vineri 13 octomvrie 189S. îndatâ după formarea ministerului, declara tocmai conttatul de ceea ce spusese în opoziţie; şi anume;

„în cheiriunea naţionali situaţinnea noastră este clară şi neiedi. Avem să nc abţinem cu lorii de la orce act de agitaţie în afacerile interioare ale statelor vecine si in special ale iflynaihiei austro-ungare.,. Monarhia austro-ujigj^jţY ^um^epeŞbqgţituitâ (adică în dualism, cu c^M4r^ţiţrjUţ|^0\^^^^W^'ei in Ungaria, în

\ROMANK

contra căreia luptă Comitetul National din Sibiu încurajai de d. Slurdza] esie o necesitate de prima ordine pentru echilibrul european, ca şi pentru siguranţa Regatului nostru.. Ne buesssim de orce act cair aşaiâ pe baze temeinice relatiunile noastre cu Austro-Ungaria, liniştind la noi spiritele şi întărind dincolo armonia; căci silinţele noasire irebuie sâ tindă a menţine între amândouă staiele relatiunile cele mai amicale."

Retiactarea se termină cu o tăgăduire formală:

„S-a mai răspândit încă o vorbă: câ ne amestccîm în afacerile interioare ale Repatului ungar, nici aceasta nu este exact,"

Va să zjcă teoria despre o datorie naţională a guvernului român de a lucra „ca un samsar onorabil" în relaţiile dintre „maghiarii st românii din Ungaria" eacum solemn dezminţită; se tăgăduieşte chiar orice amestec din partea şefului liberalilor, cu toate discursurile sale de la „Orfeu" si din Senat şi cu toată scrisoarea „din ziua fnâlţărei Domnului 1894", trimisă trt ţaisv* prin d. Delavrancea celor daţi in judecata de la Cluj',

Cuvintele, prin care s-a făcut această retractare şi pe care le-am reprodus mai sus textual după *Voinţa Naţională* de la 19/31 octomvrie 1895, trebuie să fi fost alcătuite în înţelegere cu reprezentantul guvernului austro-maghiar din Bucureşti.

Ministru plenipotenţiar al Austro-Ungariei era pe atunci contele R. Welsersheimb, iar prim-secretar d, Dumba, caii, spre a accentua satisfacţia dobândiră, au ţinut sâ comunice unor membri ai opoziţiei conţinutul scuzelor d-lui Sturdza înainte chiar de a fi fost rostite la Iaşi. Dovada este făcură in şedinţa Camerei de la 17 martie 1899, când d. Alex. Marghiloman, în pre-zenta d-lui ministru-ptezident Dimitrie Sturdza, zice următoarele:

„Toată Uimji isi aduce aminte, de înflăcărarea discursurilor pronunţate de d. Stutdia in chestiunea naţională, Fosr-a dezbatere.

' Vezi voi. IV, pag, 91-94 *(ed* „. - ,. 107M075).

fosta întrunire publica. în cate d. Sturdza să **nu** fi agitat chestiunea naţională' Nir-şi aduce amin'e d. preşedinte al consiliului, câ într-un discurs al său a împins atacurile **in** contra unui stat vecin pină la insultă? **Nu-şi** aduce aminre când a vorbit de barbariile •maghiarilor*? Nu-si aduce aminte ca ne-a acuzat pe noi conservaimii de trădare a inrereselor naţionale pentru că nu mijloceam ca «samsari cinstiţi" peste Carpaţi? Samsari cinstiţi! Un stat poate fi samsar cinstit intre două state; dar n-a trecui prin capul nimănui, nici prin gândul lui Bismarck, inventatorul acestei figuri, că un stat poate fi samsar cinstit intre **un** stat şi supuşii săi... Şi **cu** toate acestea d. Stutdza **ne**-a numit -nemernici» **in** plin Senar, pentru ci **nu** voiam să comitem 1«5t act de nebunie! Vine in fine autorul acestei mişcări la putere, **în** mijlocul atmosferei încinse create de dansul. Cate i-a fost primul act? Primul act i-a fost retractarea de la Iasi. amarnic cunoscută de roţi, -Suni în istoria popo.irelor exemple dc oameni politici, cari au fost siliţi sa răscumpere o nesocotinţă de limhagiu. Ilar nu cred să existe undeva un precedent de condiţiunile în care d, Sturdza a nebun **sâ** facă retractarea sa *Retractarea faattă dt d. Sturdza nu a fost ceva spontaneu, ci a foit ceva convenit si dictat. Repet si menţin cuvintele, convenit si dictat.*

Voci. As irebui să dovediţi aceasta.

D. Alexandru Marghiloman **Inu** cere cineva sâ dovedesc. Să**-ini** ceară aceasta d. piim-**mi**nistru, şi voi face dovada! îmi cere d. preşedinte **J**! coasiliulm să dovedesc aceasia? Vedeţi că d. preşedinte al consiliului **nu**-mi cere sâ dovedesc aceasta. Eram câţiva cati sttam cum s-a petrecut lucrul. L-am îngropat în fundul inimei noastre ca **o** durere naţională".

Si d. Dimitrie Sturdza, de pe banca ministerială tace. **Nici** un cuvânt de întterupere, nici un cuvânt de răspuns'.

Celelalte punere atinse în discursul d-lui Sturdza de la laji sunt obişnuitele generalităţi fâtâ Folos, de care venise de mult

' Aceasia iste a ireia umilire faţa de Ausr.ro-Ungaria, la care guvernele liberale a» expus statul român. Despre cea de la IH68, vezi voi. I, pag- 1" ***ied.*** *n.* - p. |; despre a doua, cu scuzele d-lui E. Stârescu, voi. IU, p-'E- - Wn.-p.714).

timpul si fie scăpai chiar si Partidul Libera) de la noi: „domnia legilor, libertatea alegerilor, stăruința ca instituțiile statului sa servească la scopul lor final, ridicarea țărănimii din mizeria morala ți materială", si alte asemenea „elişeuri''. Şi pentru ca să se întâmple şi acum, ceea ce se întâmplă aşa de des, ea tocmai frazele cele mai bătătoare la ochi sâ fie dezmințite de tealitate, d. Sturdza mai adaogă bine-venita făgâduialâ a „înfrânații cheltuielilor"', pe când tocmai în această primă legislatură de sub guvernarea sa se aduce finanțelor statului o primejdioasă zdruncinare prin cea mai inoportună sporire a multor alocațiuni bugetare, între altele a soldei ofițerilor, a lefii profesorilor, 38 de milioane pentru lucrări publice cerute de d. Ionel ftratianu şi votate in două zile, 26 şi 30 mai 1898, fără nici o prevedere de acoperire. Aceste din urmă milioane sc şi revuacâ peste un an sî jumătate, spte umilirea tării, după cererea bancherilor străini cu prilejul împrumutului de Ia 1899 contraciar de generalul Manu, iar lefurile sporire între 1897 si 1899 sunt reduse la 1901 tot sub liberali. Fireşte că d. Sturdza vorbeşte şi de Biserica, despre care zice că „trebuie să fie aşezată în pozitiune de a menține pe o calc sânâtoasâ viata morală şi sufletească a poporului", pentru ca în curând sa ajungă la incidentul sinodai cu pronunțarea şî apoi retractarea „caterisiiii" mitropolitului primat şi să stârnească cea mai adâncă turburate în „viața sufletească a poporului" evlavios din capitală,

Dc departe se vede câ toate acele fraze fuseseră intercalate numai pentru a masca înaintea tării cuvintele de scuză impuse de guvernul austro-maghiar, a căror rostire a foit adevăratul scop *J/I* eYiscursuhii de la)3 octomvrie 1895.

Marea dezamăgire produsă prin schimbarea la fată a d-lui Srurdza nu purea să râmâie fârâ urmări. Paralel cu deprimarea românilor de peste Carpați merge înăsprirea măsurilor de deznaționalizare încercate de ministerul unguresc, care se simte acum asigurat din panea d-lui Sturdza; iar înăuntrul Regatului

român falsa poziție luată dc şeful guvernului național-liberal îi ştirbeşte din capul locului autoritatea, introduce confuzia în sinul cabinetului şi provoacă peripețiile cc-l bântuie în tot decursul duratei sale.

ţn şirul cronologic al faptelor trebuie sâ menționăm că puține zile după instalarea sa guvernul Stutdza dizolvi Corpurile legiuitoare (24 oct. 1895), face alegerile pe la sfârşitul lui noemvrie şi deschide prima sesiune ordinară a noului parlament liberal la 7 decemvrie 1895. Prezident al Senatului se alege „Beizadea Mitică" Ghika, iar al Camerei P. S. Aurelian.

însăs operația electorală **sc** peuece după vechiul obicei, cu ştiutele presiuni administrative, fie sub forma directa a făgăduelelor şi amenințărilor prefectorale, fie sub masca unui comitet electoral, care nu e decât o dependență a guvernului. Se constată din nou câ în această privință viața noastră constituțională nu este încă întemeiată. Alegătorii nu înțeleg folosul ce ar rezulta pentru ei din formarea unei convingeri proprii si din exprimarea ei prin vor, fiindcă nici guvernele nu au destulă chibzuință pentru a reduce puterea lor de presiune şi a începe măcar dt sus în jos educația corpului electoral. Şi tocmai din alegerile de la noemvrie 1895 - pretinse mai libere sub Ministerul de Interne al d-luî Fleva - ies acele unanimități în Cameră si Senat, care la prima vedere par un succes pentru guvern, dar care în fapt îi sunr primejdioase, deoarece în lipsa unei opoziții mai însemnate, disciplina partizanilor se destramă şî pretențiile lor cresc pcsre orice putintS a satisfacerii. Cele ce **se** petrec în sânul chiar al acestei majorități, d.e. cu alegerile şi demisiile de prezidenți şi viceprezidenți şi de membri ai comisiei de răspuns la mesagiul Tronului, de care vom vorbi mai jos, sunt cea mai drastică ilusrrare a răului efecr al Unanimitățjlor.

Ca adversari, de-abia pătrund în parlamentul d-lui Srurdz;i de la 1895 trei senatori si patru deputați, printre **cari *d.*** Germani, Marghiloman şi autorul acestei **scrieri.** Lascar

Catargi cade la Galați tu 86 voruri contra unui Gregoriade Bonachi, pe care îl scoate prefectul cu 152 voturi; Alexandru Lahovari rămâne la Giurgiu cu 47 partizani, iar d. Alexandru CVulpache) Filipescu izbuteşte cu 96 voturi; d. Petre Carp cu 66 voturi e biruit la Botoşani de tânărul Costică Vernescu (170 voturi); generalul Mânu în capitală se vede redus Ia 235 voturi, pe cândd. Nacu primeşte 1568; iar la laşi de toți respectatul Dimitrie G. Rosetti este de două ori întrecut de Andrei Vjzanri, pe care nimeni nu-l respectă.[1] Ce dovadă mai mare, că numai de libertate n-a putut fi vorba în alegerile de la 1895. După mai bine de un an, în alegerile parțiale făcute sub ministerul Aurelian pe la începutul anului 1897 (cu Vasile I^tscar la Interne) se aleg L. Catargi la Iaşi, P. Carp la Vaslui şi Take Ionescu la Teleorman, dar lipsa lor din parlament când cu aplanarea conflictului mitropolitan în decemvrie 1896 se răzbună Împotriva Partidului Liberal, precum vom arăta la locul său. De-abia la 1903, în al treilea cabinet al d-lui Sturdza, sub Ministerul de Interne al lui Vasile Lascar (multă vreme duşmănit de d. Sturdza) votul alegătorilor începe să fie mai independent de administrație[2].

In cabinetul d-lui Sturdza de la 4 octomvrie 189"i se arată îndată confuzei, de care am vorbit mai sus. Ce e drept generalul Budişteanu îşi începe activitatea ministerială cu un act de bună energie disciplinară: prin decretul regal de la 9 **OCT.** 1895 pune

' Vizând **şi** liigcîn curând din țară după descoperi rea unor maiveixațiuni. Ca „națio na li'liberali" aî guvernului se aleg si Grigorie Păucescu şi Constantin Esareu, cari în lupta contra „junimiştilor" rreceau de conservatori zeloşi, lăudau mai ales de generalul Mânu.

' Liberalul Vasile Lăstar are şi sinceritatea să spuc Camerei ca ministru de interne: „Nu e tară în lume unde să fie nişte agenn electorali de torta agenților noştri polițieneşti" **si** citeşte peiiiia **umila** din ei, **taie** se laudă că „la ultimele alegeri **a** votai de 17 ori in aceiaşi **zi** cu tăriile a diferiți alegători din ordin superior". (Vezi *V.* lăstar, *Oisc.* ***polit.,*** pag. 609.)

pe generalul lacob Lahovari, şeful statului major general al armatei, în poziție de disponibilitate „pentru rea purtare în incidentul de la Sinaia"[1]. Dar în decursul dezbaterilor parlamentate noul ministru, din ură împotriva fostei administrații conservatoare, se apucă să batjocorească arma pusă în mâna soldatului de predecesorul său. în şedința Camerei de la 18 aprilie 18% o numeşte „ciomag", în Senat îi zice „baston high-life". Se înțelege de la sine, că după o asemenea probă de tact îusuş partidul de la guvern aşteaptă cu nerăbdare momentul sâ scape de acest neobişnuit reprezentant al armatei[2].

Dar adevărata confiazie se arată în raporturile ministiului-prezident cu colegul său de la Interne, cu care nu poate lucra împreună nici timp de trei luni de zile, iar formele, sub care se desfăşoară un conflict personal în sine asa de neînsemnat, ating şi mai mult prestigiul noului regim şi coboară nivelul, la care se ținuseră până acum manifestările guvernamentale.

Fie că d. Nicolae Fleva - „tribunul poporului" - prin inspecții improvizare şi prin deosebite primiri de prefecți se arătase prea independent de d. Sturdza, fie că însuş d. Sturdza era pe atunci prea dependenr de hotărârile celui mai influent grup al partidului, de care se desbinasc d. Fleva şi pe care îl numea „oculta": în chiar organul oficios al guvernului încep nemaipomenite atacuri în contra oropsitului ministru, cu aluzii triviale la pretinsa lui origine etnica', şi peste câteva

[1] Unde **st** pilmuiîe în club pentru o ceartă la joc de cârti. Pedepsitul geneial n-a rămas multă vreme in umblă. Cu reveiiiiLa conserva lorilor la putere, sub ministerul Geoige Gr. Cantacurino de la aprilie 1H99, d. Iacub Lahovari, reintrat în activitate, este din nou ministru de răsboi, se înaintează în. gradul decorațiilor **etc.** Vez**.i** oumcroa.se **CA?UI**; analaage **IA** liberali, citate îmol. II, pag. P9, 10S, 112 **CIL.** ***(ed. n. - p. 437,*** 442, 445),

[2] V. mai jos discursul 116.

[3] Vezi mai jos discursul I 14.

săptămâni urmează in Cameră interpelarea unui membru al majorităţii, de altminteri puţin serios, a răposatului îepurescu, care vorbeşte făţiş de o „contrabandă în paguba comunei Bucureşti, în care prestigiul ministrului de interne este grav atins". La interpelarea anunţată in ziua de 9 ianuarie 1890 d. Fleva cere să răspundă la 13 ianuarie şi fiindcă tot nu vrea sâ priceapă, câ singurul răspuns ce se aşteaptă de la d-sa este demisiunea, însuş ministrul-prezident se însărcinează. în şedinţa publică a Camerei de la 12 ianuarie, să atace pe colegul său de la Interne si sâ-l acuze că-şi atribuie merite personale în efectuarea alegerdor din urmă şi câ umblă după „partizani Flevlşti" în deosebire de „partizanii Sturdzisti"; iar ministrul de interne răspunde - tot de pe banca ministerială - acuzând „Direcţiunea ocultă", care conduce partidul (compusă, după cum se zicea, din d-nii Eugeniu Carada, directorul Băncii Naţionale şi mentorul fiilor Brătieni, M. I'hcrekyde, Anton Carp, Tache Protopopescu, Stolojan. Nacu ş.a.). Camera primeşte o moţiune propusă de Vasilie Lascar, prin care se aprobă „explicările"' primului-ministru.

Acum, in sfârşit, d. Fleva sc vede silit să iasă din minister şi îşi anunţa demisia în aceeaş şedinţă de la 13 ianuarie, în care ar fi trebuit să răspundă la penibila interpelare a deputatului îepurescu. Scopul fiind atins, fireşte că interpelarea se retrage şi onorabilul îepurescu declară câ „n-a pus niciodată la îndoiala onotahilitatea d-Iuî Eleva". Si poate nici nu era în interesul răposatului interpelam si al unor liberali mai influenţi de a se face o discuţie în parlament asupra contrahandelor şi a altor păgubiri ale statului şi comunelor prin întreprinderile partizanilor.

Inrerimatul Ministerului de Interne îl ia în primul moment d. Dimitrie Sturdza, iar la 3 fevruarie 189b se nunteşte titular Anastasie Stolojan.

Ca lucrare legislativă nu se produce mai nimic în toată sesiunea, încercarea de a paraliza buna lege a jandarmeriei

rurale, alcăruitâ de 1-ascar Catargi - încercare provenită din reaua deprindere de a desface tot ce a făcut partidtd advers — este mai târziu părăsită de însuş d. Sturdza, care se vede silit sâ restabilească si chiar să sporească acest organ trebuincios al admioistraţiei rurale.

I âncezeala parlamentară, de care suferiseră mai ales cei din urmă patru ani ai regimului Brâtianu, pare a se continua şi sub regimul Sturdza. O excepţie trebuie făcură în favoarea d-lui P. Poni, care la martie 1896 înfiinţează aşa-numita Casă a Scoalelor (la ianuarie 1902 se inaugurează în acelaş spirit Casa Bisericei). Creaţiunea, în esenţa ei antiliberală, este iarăş o imitare a mecanismului centralizării, introdus în Franţa de marele despot Napoleon 1 si păstrat de democraţia republicană. Prin Casa Scoalelor şi a Bisericei s-a mai restrâns şi pe aiocurea s-a suprimat puţina iniţiativă şi activitate privată în crearea şi conducerea aşezămintelor de cultură. Noua instituţie din administraţia centrală întrebuinţează banii daţi de comune pentru construcţii si alte îmbunătăţiţi ale scoalelor, supraveghează toate fondurile testate de donatori privaţi in folosul învăţământului - supraveghere care prin felurite procedeuri, mai ales ptin energica stăruinţă a lui Spiru Haret, a ajuns la rezultatul de a le aduce sub exclusiva administrare ministerială. Dupâ 10 ani, Casa Scoalelor are un activ de peste 8 milioane lei, sumă lăsată multă vreme la dispoziţia ministrului fără control parlamentar. Ce e drept, titularii conştiincioşi ai acelui departament au adus foloase învăţământului prin construirea de localuri pentru şcoli si dotarea lor cu cele trebuincioase, dar alri titulari au risipit fondurile în scopuri străine de menirea instituţiei.

în afară de această creaţiune se mai votează la sfârşitul primei sesiuni o lege a lui Stăteseu, prin care se introduce deodată pemru numirea magistraţilor Cnnii de Casaţie o noua incompatibilitate din cauză de rudenie si Stăteseu - în contra principiului inamovibilităţii membrilor acelei Curţi —îşi aplică

legea cu efect retroactiv, îndepărtează pe Prodan şi Populeanu spre a numi în locul lot pe partizanii săi politici M. Poe0aru-Bordea şi Ciru txonomu (despre a! căror rol în lupta liberalilor contra ministrului Alexandru Lahovari la 1875 vezi voi. II, pag. 44; ed. n. - p.). Autorul scrierii de fată, care în şedinţa de la 10 aprilie 1816 combate deplorabila lege[1], prevesteşte neapărata ei revocare, precum se şi intâmplă în decemvrie 1900 sub ministerul său de justiţie.

Sesiunea parlamentară se închide la 30 aprilie 1896. Răgazul lăsat acum guvernului spre a se ocupa de administraţie îl tulbură el însuşi prin provocarea unui conflict cu mitropolitul primat şi deşteaptă în capitală o frământare în adevăr primejdioasă. Faptul este aşa de extraordinar in România din zilele noastre, încât merită o explicare mai amănunţita. Este si rar exemplul unui om de stat, cate — ca d. Dimitrie Sturdza — să fi făcut în parlamenr atâtea declarări de evlavie si să ajungă apoi tocmai el la vătămarea simţimântului religios într-o mate parte a larii. De altminteri, s-a dovedit cu acest prilej, că şi in societatea noastră cultă, în aparenţă pătrunsă de spiritul vechiului voltairianism si noului pozitivism, biserica ortodoxă a păstrai rădăcini sufleteşti mult mai trainice decât se presupunea.

Mitropolitul primat Ghenadie, ales la 16 mai 1893 sub Ministerul de Culte al d-lui Take lonescu, caută îndată după retragerea cabinetului Catargi-Carp să se apropie de şeful guvernului liberal. Cu acesta colaborase mai nainte ca episcop de Argeş la publicarea câtorva volume de documente istorice în anii 1889-1892 (ce e drept, colaborarea înaltului prelat, care si figurează pe copena volumelor alături de d. Sturdza, ne-o închipuim mai mult financiară), dar prin alegerea sa de mitropolit sub un guvern conservator îsi atrăsese duşmănia şefului nai lona)-liberal. Mijlocul de împăcare n-a fosi gieu de

[1] Veri **mai** joi discursul 11 5.

găsit. D. Sturdza, cu năzuinţa statornică de a lua parte la administrarea *a* cât mai multor instituţii bogate (Credinil fonciar rural, Acadeoija Română), de ale căror alocaţiuni să , **se** poată folosi în favoarea partizanilor politici, dorea să intre | **fiîn** administraţia Aşezămintelor Brâncoveneşti, conduse pe I atunci de descendenţii familiei crironiceşti, prinţii Gheorghe B- Bibescu şi Dimitrie Ştirbei. Venind timpul ca să se convoace

• de către mitropolit adunarea prevăzută în testamentul Saftei • Brâncoveanu de la 1835, în faţa căreia să se cerceteze •Socotelile administraţiei, mitropolitul primat Ghenadie invită K de asta dată si pe d. Dimitrie Sturdza. care prin citirea unul Karbore genealogic încearcă să-şi arate înrudirea cu familia Ecntordor şidrepml de a lua pane la lucrări (10 decemvrie 1895). P^Epirropii însă, şi mai cu deosebire prînml Gheorghe Bibescu, i: se împotrivesc. Mîtropolinil primat răspunde printr-un amestec

i neobişnuit în aplicatea testamentului Brancovenesc, iscodeşte tot felul tle piedici si în sfârşit refuză aprobarea bugenihu. Prinţul Bibescu, a cărui corectitudine ca şi a prinţului Dimitrie Ştirbei erau de altminteri mai presus dc îndoială, simţind cum fţ înţelegerea între primatul Ghenadie şi ministrul-prezident % Sturdza ameninră toată independenţa Aşezămintelor Brâncoveneşti, cere pentru întâia oară audientă la Palat si se pune sub protecţia Regelui, Regele Carol, totdeauna îndemnat de prudenţa sa politică de a ocioti familiile vechilor domnitori ai ţării, va fi fost cu atât mai dispus să vie în ajutorul prinţului Gheorghe Bihescu, cu cât acest descendent domnesc, în deosebire dc descendenţii lui Vodă Ştirbei, nu se arătase până atunci împăcat cu noua stare de lucruri de la 1866 si câtâva vreme păruse chiar sâ aibă aspiraţii la tron.

Acum regele Carol sfătuieşte însuşi pe mitropolitul primat Sâ lase în pace administraţia Brâncovenească. Acesta însă, cu ambiţia de a se atâta puternicul cap al Bisericei Ortodoxe, inspirat poate si de sfaturile răposatului profesor de teologie Niţulescu, căruia din studiile de la Universitatea Lipsea îi

rămăseseră câteva amintiri despre puterea papală de pe vremea lui Grigorie VII, Hildebrandeu umilireaîmpârarului german Henric IV la Canossa. se crede chemat să reziste Regelui- îndată ce d. Dimitrie Sturdza este pus în cunoştinţă de noua ntzâ a chestiei, întoarce foaia şi, sătind după obiceiul său dintr-un exttem într-alail, devine din nou cel mai aprig duşman al mitropolitului. Pe de altă parte, prinţul Bibescu luptă cu activitatea sa febrilă împotriva celui ce-i vâtâmase amorul-propriu, scrurează viaţa înaltului prelat, îi descopere multe metehne, unele închipuite, altele reale, alcătuieşte un voluminos dosar cu acte fotografiate (în parte apocrifei şi ştie totodată sâ-şi asigure concursul ministrului de justiţie Stătescu; căci noua democraţie este uşot accesibilă linguşirilor vethei aristocraţii. Stătescu începe a se inspira din dosarul Bibescu, împinge şi magistratura în aceasta direcţie şi, împreună cu d. Sturdzii si cu nepriceputul în ale cultelor ministru Poni. lucrează la destituirea mitropolitului primat.

Folosindu-se de cunoscuta lipsă de armonie între arhiereii SI. Sinod, guvernul însceneazâ fără multă greutate o judecare bisericească, după care la 20 mai 1896 doisprezece membri ai Sinodului (arhiereii Nifon Ploesteanul şi Dosoftei Botoşâncanul se abţin) pronunţă, următoarea hotărâte:

> „înali Prea Sfinţitul Mitropolit Ghenadie [Vtrescu sa fie lipsii şi caterisii de orice servire şi vrednicie athicre.ncâ si depănat de la Scaunul Mitropoliei Ungro-Vlahiei şi să fie şi sase numească Se acum înainte pjnă L suflarea **SJ** cei mai de pe urmă Ghenadie \ionahul si să «e aseze Intre monahii simpli dîn Mănăstirea, unde-şi are metania" (Câldăruşani)[1].

[1] I exrul hotărârei, după un precedent întâmplat în Biserica noastră la 1 70?, este redactai de arhiereul Atanasie (Mîmncscu) Craiovcantd. profeor la Facultatea de Teologie, mai pe urmă ales mitropolit primat sub guvernul tibeial in fevruarie I9W. dar apoi dat şi e) în judecata Sinodului şi demisionat în iunie 1911.

Această caterisire putea să-şi aibă tot efectul ei bisericesc; dar cât pentru efectele civile şi politice trebuii introdusă o procedură de intermediare înue Sinod, guvern şi parlament. Căci după legai organică a SI. Sinod de la I4dec. 1872, mitropoliţii si episcopii noştri nu sunt o creaţiune a Sinodului, ci sunt aleşi pe viaţă de un colegiu special, în care deputaţii şi senatorii formează majoritatea hotărâtoare, si înalţii prelaţi fimeţionează numai după iniâriica prin daiet si cu investitura regala, făcând totdeodată parte de drept din Senatul politic, Rste insă un princip general de organizare a statului, câ nu poate revoca decât cine a numit, iar art. 15 şi 16 din citata lege otganicâ dispun:

> „Deciriunile în materii judiciare religioase se vot executa de-a dreptul de ^Jcte ***Sf.*** Sinod, Aceste sentinţe se vor executa numai pe cât timp pedepsele cuprinse într-însele vor fi disciplinare şi de un ordin curat religios. Pentru delicte ordinare si politice mitropoliţii, episcopii eparhioţi şi arhiereii titulari se vor judeca de citre înalta Curte de Justiţie si Casaţie".

Şi între punctele de acuzare recunoscute în hotărârea sinodala ca dovedite în contta mitropolinilui Ghenadie sunt de la no, 10 până la no. 14 si delicte de drept comun.

Sinodul adăugă la sfârşitul hotărâm sale: „Să se comunice înaltului guvern hotărârea spre executare". Este de neetezut cu câtă uşurinţă gus ernul d-lui Sturdza se grăbeşte să îndeplinească cerinţa Sinodului. Un jurnal simplist al consiliului de miniştri autoriză pe miniştrii de justiţie, interne şi culte sâ ..execute hotărârea Sf Sinod dc la 20 mai 1896", minisrrul de justiţie Stătescu trimite pe procurorul Curţii de Casaţie Sărâţeanu, minisrrul de interne Stolojan îi adaugă câţiva agenţi poliţieneşti, aceştia se duc împieună la mitropolitul primar, îl pun cu brutalitate în trăsură (era din întâmplare de fată si Lascar Catargi), îl escortează pană la mănăstirea Câldăruşani şi-1 asazâ acolo suh paza. [ar ministrul de culte d. Poni, care la 17 mai ceruse de la Rege un decret penttu suspendarea „din treapta arhieriei st dîn

administratlunea mitropolitană a [P.S. Mitropolit Primat D. D, Ghenadie Petrescu", nu supune acum Regelui nici un decret pentru revocarea lui definitivă, ci numai pentru însărcinarea dată, fără lege, unui fel de triumvirat, compui din mitropolitul Moldovei şt episcopii Dunării de Jos si al Argeşului ca „sâ continue 3 gira afacerile Eparhiei Mitropoliei Ungro-Vlahiei pană [a îndeplinirea vacantei", vacanţă asa de puţin legal stabilită şi recunoscută, încât după deschiderea Parlamentului şi chiar 6 luni după caterisire, prezidentul Dimitrie Chica în şedinţa Senatului de Ia 22 noemvrie 1896 începe apelul nominal prin strigarea numelui mitropolitului primat Ghenadie[1], şi pe de altă pane bisericile ortodoxe din ţările vecine refuză de a intra în raport cu improvizatul triumvirat mitropolitan.

Nu e de mirat că faţă de o aşa nechibzuita acţiune guvernamentală opinia publică din tară să fi fost zguduită şi opoziţia publică să se fi folosit de neaşteptatul prilej. O rea prevestire pentru d. Sturdza era mai întâi răsunetul deşteptat în chiar Partidul Naţional-liberal. Câţiva membrii, cu vază, unii şi cu talent, ca d-nii Aurelian, Emil Costinescu, \fesile Lascar, Barbu Delavrancea, Dimirrie Giani. Petre Grădişteanu, Em. Porumbaruşi alţii, cari încă de la retractarea d-lui Sturdza în chestia naţională rămăseseră nemulţumiţi, sunr acum îndoit de impresionaţi de nedibăcîa guvernului şi se hotărăsc a forma o grupare deosebită numită mai târziu a „drapeliştilor". Lor li se asociază şi în curând îi depăşeşte „tribunul" Fleva, a cărui agitate devine cu atât mai turbulentă, cu cat e inspirată de dorinţa de răzbunare pentnt depărtarea sa din minister. El si inaugurează o mişcare mai accentuată prin întruniri publice anume convocate pentnt chestia mitropolitană.

[1] Vezi cuvintele senatorului Esarcu din şedinţade la 28 noemvrie, care constată faptul in faţa Senatului.

Îndată dupâ pronunţarea hotărârii sinodale de caterisire, Panidul Conservator, condus de d. Lascar Catargi, în braţele l căruia se aruncă acum versatilul mitropolit Ghenadie (fără a-şi kslâbi însă legătura cu d, Fleva), începe şi el agitarea religioasă [prin întruniri publice şi ţine una în capitală la 26 mai 1896, falia în Iaşi la 9 iunie.

Cu 4 zile înaintea întrunirii din Bucureşti, Lascar Catargi vine la autorul acestei scrieri şi propune ca şi conservatorii jpaţi în jurul d-lui Petre Carp (aşa-numiţii junimişti) să ia te la agitarea plănuită. D. Carp, care se afla la Tibâneşri, Ste chemat în capitală şi, după o consfătuire ţinută cu amicii Ipolitici la clubul constituţional în chiar dimineaţa întrunirii (.publice de la 26 mai, se hotărăşte sl nu luăm parte la agitările bisericeşti, iar d. Carp comunica îndată lui Lascar Catargi hotărârea luată.

Cu atât mai energic se desfăşoară agitarea celorlalţi conservatori, mai ales prin neobosita activitate a d-lor Take lonescu şi Nicu Filipescu. La acea primă întrunire publică a lor, cei mai mulţi fruntaşi conservatori ţin discursuri, chiar şi d- G. Gr. Cantacuzino, care iese de astă dată din rezerva păstrată de vreo 20 de ani. Se pune la cale o adresă de omagiu a doamnelor române către mitropolitul caterisit (publicată în *Timpul* de la 9 iunie 1896), care e în curând acoperită de semnături din toate treptele sociale, începând cu doamnele Ecaterina Cantacuzino, Eufrosina L. Catargi, Anastasia Filipescu, prinţesa Alexandrina Chica, Alexandrina Gh. Manu, Măria Blaremberg, Măria C. Olânescu şi sfârşind cu doamnele Elena Victor Ioneseu, Elena Wachman şi Sofia Tă năşesc u.

La 2 iunie o nouă întrunire la „Dacia", convocată iarăşi de d. Fleva, dupâ sfârşim) căreia o pane din cei adunaţi se duc la locuinţa d-lui Sturdza din strada Mercur sub prerext de a-i înmâna rezoluţiunea aclamală la „Dacia", care cere retragerea guvernului, dar găsesc acolo numai pe prefectul poliţiei cu vreo

20 ^trgenţî in curie; atunci manifestanţii se îndreptează spre locuinţa d-lui Fleva din Calea Dorobanţilor şi, Întâlnind în colţul stradei Romană pe d. Sturdza într-o trăsuri cu cosu! ridicai, se reped asupra lui si-i insultă. P. Dimitrie Sturd?a, care la începutul guvernării sale îşi pierduse prestigiul naţionalismului, isi pierduse acum si prestigiul evlaviei.

Cu ajutorul d-lui Fleva se mai însceneazǎ ..pclerinajuri" la mănăstirea Câldăruşani, unde fusese aşezar „Monahul Ghenadie". dar unde liniştea sufletească ii este mereu turburată prin asemenea pelerinajuri, când prin ofertele de servicii juridice din partea democratului Fleva. a conservatorului Dissescu[1] şi a drapclistului Mâizescu, când prin cercetările prefecrului şi ale unui judecător de instrucţie.

Căci acţiunea guvernului nu se terminase cu executarea hotărârii sinodale. Fată de adânca frământare a opiniei publice, organul oficios al partidului guvernamental, în loc de a avea o nota împăciuitoare, începe - după instructiile ministrului de justiţie culese din dosatul prinţului Bibescu - un nou sir de atacuri in contra prelatului osândit ~~i 1~~ acuză de falsificări **ÎI** de complicitate cu un ocnaş Mărgăritescu. Fostul mitropolit dă în judecată ziarul *Voinţa Naţionala* in persoana redactorului ei, d. Nicolae loanovici.

T oare iceste agitări sunt însă întrerupte în timpul serii, când lumea politici lipseşte din capitală, si nu reîncep decât de-abia la sfârşitul lui septemvrie; căci pe la mijlocul acestei luni opoziţia rămâne încă în rezervă pentru a nu turbura vizita împăratului Frântisc lusif. care - Însorii de conrele Coluchowski, ministrul său de estertie, si de ***icM*** statului

[1] IV arunti **d.** Dissfscu teicca parte aiar din clubul constituţional, Lat si **din** cel conservator; din cluhul constitutiva! a demisionat odată cu ini rărea sa în ni'iiistcrul G. Gi Cantacuzino de la 11 aprilie I fl^9. Rt!j;ia sa eu mitropolitul Ghenadie eu contra atitudinii notările **de** clubul constituţional.

major Beclt - este oaspele Regelui nostru la Bucureşti si Ia Sinaia în zilele de Io, 17 şi ÎS septemvrie 1896. Semnificativă a fost mai ales inspectarea fortului Chitila, unde împăratul şi şeful statului major al armatei austro-ungare au asistat în cupolă la exerciţii de tragere. Dacă toată vizita augustului oaspe a fost o dovaiiâ de poziţia la care ajunsese România şi de prestigiu) personal al regelui Carol, formele, sub care se petrece, îi dau o deosebită însemnătate politică şi par a indica o îndrumare pronunţată a României spre Tripla Alianţă[1].

Cu toate aceste vizita împăratului a fost răscumpărată de i d. Sturdza cu prea multe jertfe, t probahil că în vederea ei si-a început ministerul cu scuzele de la laşi; dar si în chestii mult mai mici se iede preocuparea şefului naţional-libera) de a se pune bine cu austro-maghiârii. Cu mult înaintea vizitei împăratului d. Sturdza stinse prin agenţi introduşi în conducerea Ligei Culturale să-t inăbtişeusca toată mfţcurea. Ba chiar la începutul guvernării mersese cu teama de efectul discursurilor sale anterioare în conrra ungurilor aşa de departe, incit (a un concert dat în sara Ateneului la 19 decemvrie 189^ pentru a serba pe părintele Cucaci, unul din „ante-hiptărorii[1]" transilvăneni (el insuş dc altminteri dc valoare controversată), a pus să se înlocuiască foile de program, în care figura la no. 6 a) părţii II *Cântecul lui Raţiu,* cu alte foi, în tare acel cântec s-a înlocuit cu o... *Rluipsodis Hnngruke* a lui I.iszt.

Darsărcsenim la toamna anului 189(j. In octomvrie agitarea opoziţiei teincepe cu îndoită putere. Din partea osânditului

[1] Ca la toate împrejurările mai mari, nu lipseşte nici jici mica uoiă LoiiDLâ. Presimt al ! .g» \ Culmele cia pe a-u*V'i VasiUt Aţcx3iidiv*LU Uttchia, potrivit prezident pemru trebuinţele d-/ui Sttirtiîj C\i pn/ejtrl praiiiului solemn dat la Palat, a tosi invitat si pre^entjr împăratului Fransisc losif si d. Urechiă, caie mai înainte so îndeletnicise cu obiinuirelc ieftine deflamiri în contra Ausiro-I 'ţiganei şi jtum se aura filarce măguLit dc irorutj politefi J împăratului

mitropolii apare broşura *Cum am fost judecat,* care sfârşeşte prin a cere incervenirea Regelui. La 26 octomvrie conservatorii ţin o nouă întrunire publică, în care d, Take lonescu citeşte o petiţie 3 locuitorilor bucureşieni către Rege pentru ca să se tacă dreptate mitropolitului obijduit; în această Întrunire Alexandrii Lahovari tine ultimal şi poate cel mă remarcabil al său discurs[1]. In acelaşi timp şi faţă de apropiata deschidere a Parlamentului se alcătuieşte o altă petiţie a mitropolitului Ghenadie tot pentru dreptare, de astă dată către Corpurile legiuitoare.

în mijlocul acestei frământări guvernul se îndărătniceite pe calea apucară. I'e când mesagiul de deschidere al Padamentului nici nu pomeneşte de înlăturarea mitropolitului primat parcă ar fi fost o chestie fără însemnătate, ministrul de justiţie Stăteseu autoriză o flagrantă violare a regulelor de procedură în materie de delict de presă, care nu-şi găseşte analogia decât In tăgada de dreptate făcută răposatului I. A. Cantacuzino sub guvermd liberal de Ia 18'6 (vezi voi. II, pag. 4.1 şi 44; *ed. n.* - p. 1 în loc ca acţiunea de calomnie, îndreptată precum am arătat mai sus de fostul mitropolit în contra d-lui loanovici. redactorul *Voinţei Naţionale,* să fie simplu trirnisâia CuneacU juraţi, se apucă un judecător de instrucţie (d. Vasiliu) să faci el însuş cercetări asupra învinuirilor publicate de *Voinţa Naţională* şi. sub acest pretext, redactează un şir de considerante pline de grele acuzări - nu în contra inculpatului loanovici, ci in contra fostului mitropolit, iar pentru inculpat dă o ordonanţă de ueurmărire. *Voinţa Naţională* se grăbeşte sâ publice în numărul său dc la 15 noemvrie - odată cu deschiderea Parlamentului — nepilduitul act judecătoresc, iar d. Vasiliu se vede răsplătit prin 'înaintarea la prezidenta inamovibilă a tribunalului Vâlcea.

[1] După câteva luni, la *4* manie 1897, încetează din viaţă la Parii. La *22* aprilie 189' moare si Inn Chica U moşi» sa Ghergani, uitat de toara lumea (vezi voi. I pag. 33 şi 34; *ed. n.* - p. .]

E de necrezut ca un guvern, compus din oameni cu oarecare experienţă politică, sâ fi recurs la asemenea procedări in mijlocul unei aşa fierberi a opiniei publice. Fireşte că noua nechibzuinţă aţâţă focul si mai tare. Sâmbătă 16 noemvrie, a doua zi după deschiderea Parlamentului d. Fleva convoacă iarăşi o întrunire la „Dacia" pentru a da citire acelei perii'u'a lui Ghenadie către Corpurile legiuitoare. Publicul de la întrunirea ţinură excepţional ia amiazi. încearcă pe la ora 1 sâ I meargă spre Dealul Mitropoliei la Cameră, însă la podurile \ peste Dîmboviţa este împiedicat de agenţii poliţiei. Se întâmplă încăierări, sunt capete sparte, foaia d-lui Fleva | *Dreptatea* apare încadrată în negru cu inscripţia: „S-a vărsat sângele creştinilor". în ziua următoare, duminică, o nouă şi foarte numeroasă întrunire la „Dacia"; a treia zi, luni 18 noemvrie asemenea, de astă dată însă o parte a publicului năvăleşte prin stradele laterale spre Senat, unde de-abia întepust şedinţa Poliţia cu agenţii sai. sergenţi şi bătăuşi, se pregătise sâ împiedice manifestaţia în drumul ei presupus spre Cameră; când aude câ lumea năvăleşte la Senat în Palatul Universităţii, se ia după urma ei: bătăuşii se postează la inirarea din mijloc a Universităţii, iar sergenţii năvălesc pe scările Senatului, de unde gonesc publicul în coridoarele de alături; aici se aflâ insă sălile cursurilor universitare; poliţia e condusă cu atâta nepricepet^ incât agenţii ei intră în chiar sălile ocupate f de studenţi întrebându-i cine sunt, şi la răspunsul lor. că sunt studenţi universitari, le observă „dacă sunteţi studenţi, cc căutaţi aici" şî tabără asupra lor.[1] Mulţi studenţi sunţ loviţi, curierul rectoratului, care se afla la postul său înaintea cancelariei profesorilor, e mai greu rănit. Rectonil Universitarii de atunci (autorul scrierii de faţă) începe îndatâ o cercetare

[1] Prefect :il politiei **este** un **frjie** al minierului Stitescu. ***tai* JSJ** dc „;. puţin capabil pentru aceasrâ funcţie piecum sunt şi alu doi frart **ai** săi înturuau in magistraturi.

asupra celor întâmplate în edificiul supus autorităţii sale si trimite raportul oficial ministrului instrucţiei publice, care însă acum nu mai este d. Petru Poni. ci Gheocghe Mârzescu[1]. Căci fată de cele întâmplate în puţinele zile de la deschiderea Corpurilor legiuitoare, cabinetul Stutdza se vede silit să demisioneze împreună cu prefectul poliţiei Paul Stăteseu, iar la I [noemvrie 18% se formează, cu comituţimintul întregului partid, un minister din disidenţa liberală, în care insă — ca semn dc înţelegere - figurează si doi din membrii fostului guvern.

Noul ministet este astfel compus:
P. S. Aurelian, prezident şi domenii;
Vasile Lascar, interne;
G. Mârzescu, culte;
General Anton Beri/idei, răsboi;
Ştefan Şendre, justiţie;
EmanoilM. I'orumbaru, lucrări publice;
G. C. Cantacuzino (Rifoveanu) rămâne la finanţe si
C, I Stoicescu trece la externe.

Ministerul Aurelian este mai întâi de toate chemat să înlăture conflictul mitropolitan şi să potolească agitarea publică. Cuvintele, cu care vineri 22 noemvrie se introduce înaintea Corpurilor legiuitoare, o spun fără înconjur. Aceasta e şi singura explicare penrru admiterea la Ministerul Cultelor a lui Gheorghe Mârzescu, cu toate imputările anterioare ale d-lui Srurdza împorriva lui: Mârzescu rrecea de mai priceput in cele bisericeşti.

Dar dacă revocarea măsurilor luare de guvernul precedent trebuia făcută cât mai repede, nu se putea face fără greutate si fără umilirea Partidului Liberal şi a Sf. Sinod. Greutatea nu venea de la Sf. Sînod. După alcătuirea lui de atunci, Sinodul

[1] în **urina** conflictului mitropolitan ***d.*** P. Poni mei u-**i** mai puiuţ face parte diti vreun minister ulterior.

s-i putut pleca destui de uşor cerinţelor noului guvern si. cu oarecare rezistenţă a arhiereului Atanasie Craioveanul, cele 12 voturi, care se găsiseră pentru osândirea mitropolitului, s-au găsit şi pentru revocarea osândei, de asta dată fireşte cu adaosul celor 2 prelaţi ct se abţinuseră la hotărârea dintâi.

Greutatea venea de la aflarea modalităţii, cu care să se împace mitropolitul caterisit, fără de a cărui împăcare nu ie putea împăca nici opinia publică. Cum se întâmplă dc obicei în împrejurările politice, în care o persoană versatilă ajunge sâ fie cheia unei situaţii, mitropolitul Ghenadie era înteţit din diferite părţi cu ofertele de serviciu, de care am vorbit mai sus, şi fifiidcâ una din condiţiile aplanării conflictului era demisionarea înaltului prelat, după ce va fi fost pentru un moment reinregrat în scaunul mitropolitan, chestia era: în mâna cui să fie dată demisia, de care guvernul sâ fie sigur înainte de a mijloci revocarea osândei si înlărurarea decretului de suspendare (căci decret de destituite nu se făcuse). Câteva zile de nehotărâre păreau a agrava situaţia; se propun multe pentru satisfacerea condamnatului, acesta însus este nedomirir faţă de numeroasele ispite. în sfârşit se hotărăşte să încredinţeze lui Lascar Catargi acru] demisiunii[1].

Pe când ministrul de culte Mârzescu alcătuieşte în mod prealabil cu membrii Sinodului noua hotărâre, care sâ desfiinţeze pe cea dintâi, ministrul-prezident Autelian, neputându-se pune în raport parlamentar normal cu membrii opoziţiei agitatoare, fiindcă alegerea ioi fusese împiedicată prin presiunile guvernamentale, sc roagă de Lascar Catargi să-l primească la sine acasă (duminecă 1 dicemvrie) pentru a sc

[1] Se pare, insa, că a dat bi d-lui Fleva o demisie. Vezi asupra acestei încurcături şi ajupra confuziei cu eondkiile împăcării scrisoarea răposatului Vasile Uscar cărre d- Take lonescu de la 20 aprilie 1900, publicată iu biografia lui V. Uscar de M. Theodomn-Carada (Bucureşti, Tipografia profesionala, 1913, pag. 135 si urm.).

înțelege asupra condițiilor remiterii acrului de demisie, iar ministru) dc interne Lascar, în bune relații colegiale cu d. Take lonescu din cariera sa de advocat, îl întrebuințează și pe acesta la înlesnirea situației. Astfel se stabilesc oarecari condiții ale împăcării, Lascar Catargi remite demisia mitropolitului primat Ghenadie în mâinile Regelui, către care și este adresată, iar pe ziua de mercur! *4* decemvrie sunt îndeplinite numeroasele acte oficiale, prin care se îndrcpiează gresala comisă: noua hotărâre a ‚Sf. Sinod care „ridici de d'asupra mitropolitului Ungro-Vlahiei Ghenadie Perrescu hotărârea de la 20 mai 1896", raportul tninisttului de culte, jurnalul consiliului de miniștri și decretul regal pentru ridicarea suspendării „l.P.S. Mitropolit Primat D.D. Ghenadie Petrescu", demisia acestuia, alt raport, jurnal și decret pentru primirea acestei demisii și gerarea afacerilor eparhiei prin „Vicarul Sfintei Mitropolii" (nu prin neiegalui triumvirat introdus de fostul ministru Poni) „până la alegerea noului mitropolit primat", un al patrulea si al cincilea raport, jurnal al consiliului și decret regal pentru convocarea Marilor Colegii Electorale pe zilele de 5 și de 6 decemvrie spre alegerea unui episcop al eparhiei Romanului la locul vacant și apoi a mitropolitului primat. Propusul și alesul in amândouă cazurile era vrednicul si de toti respectatul IosifGheorghian, care ftișese mitropolit primar, își dase demisia si acum nu putea fi reales Mitropolit decât după realegerea sa de episcop, singura față bisericească în acele împrejurări, care mai putea resrabiii întru-câtva prestigiul Scaunului Mitropolitan al Regatului Român.

Duminecă 8 decemvrie 1896 se și face investitura mitropolitului primat losif Gheorghian cu o deosebită solemnitate, la care Regele invită de astă dată și pe toți foștii miniștri pentru a constata în alocuțiunea cc o rostește câ „toți fruntașii tării se întâlnesc într-un singur gând, intt-o singuri voință, când patria are nevoie de concursul tutulor fiilor săi".

Atât formarea ministerului Auielian, cât si aplanarea conflictului mitropolitan au fost anume recunoscute si aprobate de d. Dimitrie Sturdza; îndeosebi pe cea din urmă a numit-o in ședința Senatului de la 11 decemvrie 1896 „o solutiune bună aclamată de toată țara", și d. Sturdza era șeful Partidului Național-l.iberal. însă situația acestui partid, cti toată înlăturarea primejdiei momentane, tot'încurcată rămânea atât pentru Corpurile legiuitoare, câf și pentru guvern. Pe de o parte Parlamentul, prin chiar raptul că un eveniment asa de însemnat ca restabilirea păcii in Biserică a trebuit să se petreacă în afară de el, după înțelegeri oarecum pris-ate intre miniștrii Aurelian și Lascar cu d-nii L. Catargi și Take Ionescu, își pierde însușirea esențială de a fi adevărată reprezentare a țărei (ceea ce se ttaduce și prin trecerea sub tăcere a întregului eveniment în Adresele Corpurilor legiuitoare[1]); pe de alta și autoritatea noului ministru-prezident este pusl în joc prin chestia, care începe a se discuta de pc atunci cu aprindere, dacă șef al guvernului se cuvine să fie altcineva decât șeful partidului. Numai o deplină armonie intre d. Dimitrie Sturdza și P. Aurelian ar fi făcut cu putință activitatea normală a noului cabinet. însă d. Dimitrie Suirdza era dintre acei oameni politici cari își închipuiesc că piere tara dacă nu sunt ei la guvern.

Animozitatea dintre amicii săi și aceia ai guvernului Aurelian devine de notorietate publică. Se zice că d. Ionel Brătianu, inginer din corpul tehnic al cailor ferate, arată o fotografie a mesei ministrului de lucrări publice Emanoil Porumbaru, încărcată cu maldărul de dosare uerezohite de tiroidul și în toace privirile nepotrivitul titular al acelui departament. Se și vorbește de amenințarea unei greve la căile ferate.

Prin o asemenea animozitate între liberali, care de-abia după vreo patru ani va înceta, se și explica atacul d-lui Emil

[1] V. mai jos discursul **1** Itj.

Custineseu in contra d-lor Dimiaie Sttudzaşi C<>gu Caiiracuzino, de care ani vorbit în nota de la pag. 101 a voi. 4 *{ed.* i. - p. 1078), precum şi răspunsul acesmi din urma, că el se ştie pe sine sărac, pe când il vede pe d. G«rinescu devenit bogat.

Dar cea mai curioasa din aceste manifestări de duşmănie între cele două grupări liberale o va da însuşi d. Dimitrie .Sturdza într-o adunare electorală ţinută la Craiova in octomvrie 1898', unde, desminrindu-şi aprobarea dată In Senat, atacă, spre uimirea tutulor. guvernul Aurelian tocmai pentru deslegarea chestiei mitropolitane. Pe d, Dimitrie Sturdza îl puteau uşor pune în mişcare oamenii, sub influenţa cărora stătea Îşi totdeauna a star sub influenţa cuiva), îndată ce-i prezentau un obiect de ură, şi obiect de ură îi devenea uşor orcine îi sta in drumul spre guvern. Atunci i se deslinţuia pornirea fireasca prin o nestăpânită violenţă de iimbagiu.

Pe vechiul minister conservator al lui Lascar Catargi de la 18'5, in care alături de însuşi bătrânul şefal partidului figurau Alexandru Lahovari, Gheorghe Gr. Cantacuzino şi Teodor Rosctri, il numeşte cea mai coruptă camarilă, însemnatul minister al aceluiaşi Lascar Catargi de la 1894. în care figurează iarăşi Al. Lahovari, împreună cu d-nii P. P. Carp, Al. Marghiloman şi M. Germani, il numeşte nemernic. în discursul de la ..Orfeu", in care califică pe unguri de baibati, apostrofează pe conservatori prin cuvintele „puterea pentru a ttăda interesele naţionale, aceasta e iieaba boierilor, si lucrarea boierilor merge mai deparre, căci nu am sfârşit cu catalogul trădărilorIar acum, in discursul de la Craiova, zice despre membrii Partidului Liberal, cari nu i se supuneau intru toate: „Disidenţii noştri s-au unit cu conservatorii pentru ca să ridice pc Ghenadie in sus. să înfunde legile şi morala şi biserica în jos, şi pe sparele călcărilor de legi sâ se suie în sus ca să ia guvernul tării. Hi nu au ajuns la guvern prin ţară şi pun partid.

[1] V. mai jos discursul 120.

Ca să ajungă la putere, au umilit şi Parlamentul şi Sinodul şi legile ţării ş* au vidat atmosfera morală a ***ţăi\> î omsneşt'i".*** Dar fireşte, precum se întâmplă în asemenea cazuri, lungile discursuri ale d-lui Sturdza sunt pline de sfaturi morale, filantropice şi nu mai departe decât la bancherul tirtur tot iii Craiova la 12 noemvrie 1897 se exprima astfel:

> ..Ura **LI** pisma sunt lucruri rele ca şi minciuna în lume. Adevărul şi iubirea formei/ă baza întregii Muralii a tuturor naţiunilor din toate timpurile. Adevărul şi iubirea să Ir ţinem snânse în inimile noastre, căci ele produc cetăţeni valoroşi"'.

Totuş conflictul între şeful Partidului Naţional-Liberal şi ministerul ieşit din sânul aceluiaşi panid se poate considera încă latent la începutul anului 1897. intru cât nu se arătase până atunci în nici o şedinţă publica a Corpurilor legiuitoare. Din actele guvernului Aurelian de pe vremea acelei aparente armonii nu putem trece sub tăcere un anume incident, care de altminteri sc si datoreste acţiunii anterioare a d-lui Sturdza. E vorba de neobişnuitul mod de celebrare al unei pretinse izbânde în tratările cu Turcia pentru admiterea unui mitropolit român la Constanţinopol, care ar fi consistat in recunoaşterea unui călugăr cu numele Antim în această înaltă demnitate, recunoaştere care n-a existat niciodată din partea Patriarhiei, nici din partea sultanului în mod formal si în lipsa căreia obscurul călugăr, care nu ştia măcar bine româneşte, a şi dispărut cu desăvârşire din lumina zilei. Si totuş improvizatul ministru de externe, d. Costicâ Stoicescu, susţinut printr-un anume discurs de lauda al d-lul Stutdza ca leader al majorităţii, crede de cuviinţă să strige de pe banca ministerială „Trăiască sultanul" si provoacă şi Senatul să se asocieze la acest

[1] Vezi broşura ***Programai Partidului Naţional-Liberal si discursurile pretedmtelur conciliului dt miniştri D A. SturdiM,*** Bucureşti, Carol Gubl. î 897, pag 118.

strigăt - uita din cele mai curioase scene care s-a petrecut în Parlamentul nosiru şi pe care numai puţina ei seriozitate o scuteşte de a fi prea umilitoare[1]. Ceea ce însă nu împiedică pe d. Sturdza să impute advetsatilor conservatori că si în politica externă nu ştiu decât să Iacă plecăciuni în dreapta şi în stânga. (Vezi mai jos discursul 117.)

Aparenta armonie între guvern şi seiul partidului încetează la moartea prinţului Dimitrie Ghika. prezidentul Senatului, întâmplară în ziua de 15 fevruarie 1897, la vârsta lui de 81 de ani.

După oarecare sos-iite. naţional-liberalii se hotărâse sa aleagă în locul vacant pe însuşi şeful partidului. Contracandidat ar fi fost viceprezidentul d. Petre Grădişteanu, unul dintre intimii celor de la guvern, precum la Cameră în locul lui Aurelian se alesese amicul său politic Dimitrie Gtani. Alegerea se face în Senat la 21) fevruarie cu b"> voturi în favoarea d-lui Sturdza şi 15 buletine albe, iar d. Sturdza primeşte noua demnitate declarând ***ci*** este o dovadă de „solidaritatea şi unitatea Partidului Naţionai-Liberal, căruia aparţine atât majoritatea Cotpurilor legiuitoare, cât şi guvernul". La observarea făcuta îndată de d. Petre Grădişteanu, câ în urma acestei alegeri Aurelian trebuie să cedeze locui d-lui Sturdza, atârd. Sturdza cât si ministrul de interne lascar contesta această urmate. Insă cuvintele d-lui Smrdza erau una şi gândtd trebuie sa fi fost alta. Căci nu mai departe decât după 8 ziie îşi dă demisia din prezidenţia Senatului şi chiar din Senat, motivând-o cu

[1] Diri publicarea Dezbaterilor Senatului in ***Monitorul Ojiiiaide*** la ***2*** > nucinvtie \ R % s-au ştrii acele cu>'inte ale ministrului deruerne, dar a rămas discursul J-lui Sturdza. din care multă că au fisst rostite. O. Suirdfa povesteşti' că a mji luat parte ta trei scdinre memeirabile. care s-au termiriat prin strigatul „Sâ trăiască sultanul". Dar adaogă d-sa insuş: „pe atunci eram încă vasali ai Portei". Vezi de altminteri si discursul 1 lo la p-g. iyi a volumului dc fa!» ***(ed. n*** -p. 1608-1***62"i).***

vârsta sa de 64 de ani. Fireşte Senatul i-o respinge (şedinţa de la 1 martie 1897). iar d. Sturdza, după o întranirea majorităţii, în care îmbătrânitul şi mult vorbitorul Nicolae lonescu îl provoacă sâ-şi retragă demisia, sărută plângând pe acest lonescu, revine asupra hotărârii sale si la 5 martie prezidează din nou şedinţa Senatului. Dar încurcătura merge mai departe, şi fiindcă Aurelian roi nu vrea sâ înţeleagă unde bate • d. Sturdza, se repetă nişte manopere analoage cu cele descrise mai sus când cu eliminarea d-lui Fleva din minister.

Abia trec 4 2Île si miniştrii sturdzisti Gogii Cantacuzino şi Costică Stoicescu îşi dau demisia; încercările de a-i face să \ itvie nu izbutesc; la 13 martie sunt înlocuiţi *ad-inurim* prin 'Aurelian şi Lascar, cari cattrâ sâ *sc* împace cu d. Sturdza. arătându-se dispuşi a primi în minister pe lângă cei doi demisionaţi pe Spiru Haret în locul lui Gb. Marzescu. Dar toate sânt în zadar, si la *26* martie Aurelian, dupâ ce a făcut să se voteze in pripă întregul buget, anunţă Camerei demisia cabinetului. D. Dimitrie Sturdza e din nou însărcinat cu formarea ministetului. dar trec iarăşi 1 zile, în cate partidul se frământă ca să ajungă la o împăcare. însă toţi amicii lui Aurelian refuză participarea la guvern şi noul minister e silit sa se Înfăţişeze la 31 martie înaintea Parlamentului fără nici un drapelist în mijlocul slu.

Prin o asemenea revenire la cârma ţării regimul d-lui Sturdza a coborât într-un grad necunoscut mai nainte demnitatea guvernului şi a parlamentului, pr«:um prin desminţirile proprii în chestia naţională si în cea mitropolirană distrusese în generaţia de astâzi, mai ales în rinerime, credinţa în cuvântul fie cat de solemn al unui om politic.

Prezident al Senatului se alege F.ugentu Stătescu, însă numai cu 54 voturi din 93, celelalte fiind pentru d. Pette Grădişteanu. Astfel se urca cel mai heterogen reprezentant al nouet generaţii liberale la locul, unde lumea politică era deprinsă si vadă pe prinţul Dimitrie Ghika, si această

înlocuire face să se simtă si mai tare golul lăsat prin dispariția unei figuri asa de caracteristice din viața noastră politică.

Fiul unui fost domnitor al Țării Românești, prințul Dimitrie Ghika, „Beizadea Mitică", cum i se zicea de obicei, nu uita niciodată această origine a sa. Deprins să atragă adeseori atenția publicului asupra sa și inchipuindu-și că *o* atrage totdeauna, Beizadea Mirică era, mai întâi de toate, reprezentativ. Născut la 1816, înalt la trup, larg de piept, oacheș și rotund la fără, cu obrajii rumeni. înfățișarea sa fizică, deși cam greoaie, era de o vădită eleganță militară. Adus prin poziția sa socială să prezideze tot felul de instituții și adunări, când Eforia spiralelor civile, când o societate de asigurare, când o întrunire publică, când mai ales Camera sau Senatul (și în această din urmă situație și-a petrecut cea mai mate parte a vieții sale politice), Beizadea Mitică se credea totdeauna *lepoint de mire* al adunărilor și în orce caz căuta prilejul să fie remarcat șî să se facă popular. Când prezida la discuții parlamentare mai însemnate, putea deveni incomod, fiindcă întrerupea din când în când pe orator pentru a rosti cuvinte ce le credea de spirit, mai ales dacă tribuna damelor era plină. Deși de câteva ori ministru si prezident de consiliu, activitatea sa administrativă s-a concentrat mai cu deosebire în numeroasele lucrări ale Eforiei spitalelor civile, de cari se credea obligat să se îngrijească prin tradiție de familie, și aici au rămas multe urme ale bunelor sale intenții. Ușor accesibil la lingușiri, precum era, în mai toate întreprinderile acestea a fost sub influența unor persoane sau puțin competente sau puțin scrupuloase, și atât la construirea acelui spital si a Băilor Eforiei din București, cât și la exagerarea cheltuielilor și organizării Azilului „Elena Doamna", aflat la început sub administrația Eforiei, precum și la cele întreprinse in Sinaia după dorința Regelui de a face acolo Ia munte un loc de petrecere și dc întremare pentru societatea bucureșteanS, s-a simțit acest neajuns a) caracterului său.

Cu asemenea însușiri prințul Dimitrie Chika ar fi putut rămânea fără însemnătate politică, dacă nu s-ar fi deosebit printr-o anume atitudine în toată viața sa de la 1866 încoace. Precum, în Divanul ***iki-hoc*** fusese partizan al ideei unui principe străin, așa din momentul sosirii Principelui Carol de Hobenzollern in mai 1866 a păstrat cu religiozitate această credință politică. Deosebindu-se astfel de mulți din contimporanii săi. cari în prima treime a domniei lui Carol I s-au arătat șovăitori în simțimintele lor dinastice, Beizadea Mitică a vroit sâ fie, a căutat să se arate și a și fost in adevăr cel mai leal si credincios supus al noului domnitor. Crezându-se prin originea sa mai presus de obișnuitele partide, întrebuințând adeseori cuvintele pompoase „Țara mea", Beizadea Mîricâ trecea fără muită greutate dintr-un partid în altul si a prezidat cu aceiaș încredere în sine atât adunări conservatoare, cât si adunări liberale. Căci în aceste vicisitudini el își păstra pururea ideea sa de căpetenie de a fi un sprijin al Dinastiei. încă în ultimul timp al vieții, când la o întrunire publică. - firește liberală — un orator (d. M. Pherckyde), după răul obicei al exuberanțelor noastre stilistice, pusese în joc persoana Regelui într-un mod puțin cuviincios. Beizadea Mitică a părăsit prezidenția și a protestat cu o demnă simplicitate in contra acestui abuz (13 fevr. 1894). Asrfel coborâtorul unui domn pământean a îndeplinit în viața sa publică cea mai înalta misiune ce i-o îngăduiau însușirile sale personale, și „Beizadea Mitică", prin statornica urmărire a unei juste conceptiuni, a purut deveni o figură istorica.

Tot sub regimul liberal al doilea minister Sturdza

31 martie 1817-30 martie 1899

în ministerul său de la 31 manie 1397 d. Dimitrie Stutdza admite pe tânărul Ionel I. C. Brătianu la Lucrările Publice în locul aurelianistului Porumbarii, cel cu dosarele fotografiate. Astfel este scos fiul mai mare al lui Ion Brătianu din corpul tehnic ai căilor ferate şi introdus pentru prima oară în arena politică, sub auspiciile d-lui Dimitrie Sturdza, cu concursul d-lor Mihail Pherekyde, Lngeniit Stătescu si ascunsului in umbră, dar cu atât mai influenrului Eugeniu Carada, aşadar sprijinit de la început de puternicele instituţii financiare aflate ***h*** dispoziţia Partidului Liberal: Creditul fonciar rural şi Banca Naţională. De îndată se si vorbeşte de conducerea viitoare a partidului, şl din succesiunea la această conducere pare ase face o chestie de succesiune în familie.

Departamentele noului minister sunt ocupate în modul următor:

Dimitrie A. Sturdza, prezident şi externe,
.'huutasie Stolojan, domenii,
Mihail Pherekyde, interne,
Ci. C. CantatUsiiM (RiloveanuJ, finanțe,
General Berindei, război,
Spiru Haret, culte şi instrucţie publică,

Ion I. C. Brătianu lucrări publice,
Alexandru Djuvara, justiţie.

în Cameră noul minister este îndată atacat de d. Fleva ca un „guvern de luptă şi de provocare", Vasilie Lascăr însă, ales . viceprezident în locul d-lui Pherekyde, declară că membrii ^fostului cabinet Aurelian reintră în rândurile partidului „ca «soldaţi credincioşi", şi ministru] Stolojan răspunde că „politica fcguvernului este să înlesnim şi sâ realizăm concentrarea tutulor ^clementelor liberale într-un minister tare".

Corpurile legiuitoare se închid la 3 aprilie, încercările f arătate de Stolojan se fac cu îndoită stăruinţă, izbutesc însă tot Wsa de puţin ca mai nainte, şi la 10 mai 1897 apare cel dintâi R&umăr al ziarului disident *Drapelul,* care arată intre membrii [fondatori pe Aurelian, Vasilie Lascar, G. Mârzescu, Ştefan ;Şendre, Emanoil M. Porumbaru, Dimitrie Giani, Emil 1 Costinescu, Petre Grădişteanu, general G. Angelescu, Barbu i Delavrancea, Vasilie Missir. Alexandru Bâicoianu, doctor \ G. Stoicescu, C. Costescu-Comăneanu, Nicolae Xenopol, , V. A. Urechiă, C. Dumiirescu-Iaşi etc. După numele ziarului toată gruparea a rămas poreclită a „drapeliştilor".

Dar pe când liberalii fac încercările tor de a readuce unitatea în partid, si conservatorii, mai ales faţă de revenirea d-lui Sturdza la guvern, caută să înlăture disidenţa manilestatâ prin continuarea clubului constituţional sub şefia d-lui Petre Carp chiar după participarea acestuia la ministerul Lascar Catargi de la 1891-1895. In ziua de 20 martie generalul jacob Lahovari, sosit pentru puţine zile de la Paris ca sâ asiste la înmormântarea fratelui său Alexandru, vine la autorul acestei scrieri, în lipsa d-lui Carp, si, zicându-se autorizat de d-nii Lascar Catargi, Ion Lahovari. Take lonescu şi N. Filipescu, propune unificarea partidului, fijziunea celor două cluburi, un nou comitet sub şefia lui Lascar Catargi, dar cu asigurarea succesiunii la şefie în persoana d-lui Petre Carp. Acesta, sosind de la Ţibăneşti, refuză propunerea.

însă pe la sfârşitul Ini aprilie 1897 aceste griji ale guvernului şi ale celorlalţi oameni politici trec pe al doilea plan: toată lumea e preocupată de boala moştenitorului Tronului principele Ferdinand. Tifosul, de care fusese infectat, părea la început să-şi urmeze cursul normal, când deodată se ivesc simprome aşa de nelinisiitoate încât în noaptea de 15 spre 16 mai se răspândeşte în capitală vorba că bolnavul e pe moarte. Toată lumea aleargă la Cotroccni după informaţii, pretutindeni în ţară se deşteaptă îngrijorări, d. Dimitrie Sturdza, care de la scena din Cameră când cu împuşcarea uşierului la 15 manie 1888 (Vezi voi. III, pag. 79; *uL n,* — p. 747) nu mai vorbise cu cumnatul său d. Petre Carp, roagă acum pe amicii arestuia să-l elieme la Bucureşti; d Carp vine, şi în tinda Palatului de la Cotroceni cei doi oameni de star se împacă. De la 17 mai înainte starea principelui Ferdinand începe a se inbunătăţi. dar convalescenta merge foarte încet şi are multe intermitenţe. Doctorul I.eyden, chemat de la Betlin pe lângă doctorii din ţară Buicliu, C. Cantacuzino şi Kremnitz, e silit sâ amâne mereu întoarcerea sa înapoi, de-abia la 8 iunie părăseşte ţara; dupâ vreo 3 săptămâni bolnavul poate fi transportat în „Foişorul" său de la Sinaia, dar numai pe la începuru) lui august se poate scula din pat.

Un (apt de mare însemnătate trebuie scos la iveală cu acest prilej. Nu c nimic mai greu decât a constata ce se petrece în sulletnl unui popor, nu al orăşenilor cetitori si scriitori de gazete, nu al celor ce prin cluburi şi alte locuri de întrunire vântură părerile la ordinea zilei şi cred Că reprezenta cugetul tării, cî a marii muliimi a oamenilor aşa-zis inculţi, cari niciodată sau de-abia o dată în viaţă au prilejul de a-şi arata gândul si simţirea asupra ceea ce esre înalrul interes al patriei. M.u toate discuţiile din parlament, mai toate articolele de ziare cu violenţa lor obişnuită, mai toate vorbele de Ia întrunirile publice sunt fără însemnătate pentru cugetarea reală a popoiului, precum si cele mai multe legi nu dau nici un rezultat pentru mersul efectiv al unei ţări. Dar din când în când. ca un fulger, străbate o rază de lumină în inrunereail care învăluie sufleml poporului, şi din adânca tăcere de până j atunci se aude deodată glasul celor tăcuţi. Cine ar fi crezut la Ihoi câ năzuinţa patriotică a fruntaşilor de la divanurile fad-hoc în favoarea unei Dinastii heteditare dtntr-o Casa uverană a Europei şi îndeletnicirea regelui Carol pentru Mealizarea acestei năzuinţe sâ fi pătruns în popor si să fi rămas Itastinctiv simţită de el ca un element de siguranţă pentru **Dmânia?** Şi totuş în momentele în care s-a aflat primejduirea rtetei moştenitotulni Tronului, care până atunci părea că trece [neobservat in ochii mulţimii, s-a arătat atâta grijc, atâta (Înduioşare în toate păturile sociale, atâta simpatie sinceră eu (•nesfârşire pmpunen de leacuri şi cu nenumărate rugăciuni, incât deodată poporul român, cel cu aparenţa de nepăsare, s-a dovedit pătruns de un adânc simţimânt omenesc şi patriotic.

Ministerul, scăpat de această grije, poate întrebuinţa | vacanţa parlamentară pentru pregătirea legilor ce au sâ fie supuse Camerei la roamnă. Dar, deşt lucrând sub prezidenta unuia din cei mai harnici Oameni ai ţării, puţini miniştri liberali pot produce ceva mai de scamă. Ce e dtept, si P hărnicia d-lui Sturdza era de regula întrebuinţată la lucrurile mici, la date statistice, la culegere şi publicare de documente şi la alte asemene amănunte. Lui i se poate aplica vorba cicatâ într-o scrisoare a Lordului Chesterfield despre papa Alexandru Vil Chigi: *maxi mus in minima ei minimus tn maximis.* Lipsa Caracteristică de oameni competenţi în Partidul Liberal, în afară de afacerile de Bănci şi de Credit, se simte şi de astă dară. De Iad. M. Pherekydela Interne, de la Gogu Cantacuzino la Finanţe, de la Al. Djuvara la Justiţie (de altminteri înlocuit în ianuarie 1898 cu Pallade) şi de Iad. I.LC. Brătianu la Lucrârde Publice nici nu se aştepta cineva la vreo iniţiativă; iar Încercarea lui Stolojan cu naftalina pentru srârpirea filoxerei a rămas de pomină. Numai generalul Anron Berindei şi Spiru

Harct se pun serios pe lucru, cel dâncâi la o reformă a organizării armatei, care însl provoacă penibile manifestări în contra evreilor, celălalt la alcătuirea legii pentru învățământul secundar si superior.

In ceea ce priveşte insă pe d. Sturdza, fatalitatea, care îl aduce din nou în capul Ministerului de Externe, îl urmăreşte şi în decursul acestei a doua guvernări. Regele Carol, pentru a înapoia vizita împăratului Francisc losif, se opreşte cu Regina in septemvrie 1897 la Budapesta, unde Împăratul se afla pentru sesiunea Delegațiunilor. Suveranii noştri sunt primiţi cu mare solemnitate; dar pe când cu câteva zile mai nainte fusese primit la Budapestu si împăratul Germaniei, însoţit de ministrul său de externe, ptecum si impăraiul Francisc losif avea pe lângă sine pe contele Goluchowski, d. Sturdza nu putuse însori pe regele Carol în capitala Ungariei din motive lesne de pricepui si Regele nostru nu avea lângă sine decâi pe ministrul său de la Viena Emil Gliika.

Printre decorațiile convenite cu acest prilej între cele două guverne, ministrul preziderw titsgas batonul Banffy siiecoatâ în ultimul moment şi una pentru jeszensky, fostul procuror de la Cluj, care la pertractarea odiosului proces în contra memorandului insultase pe romånn transilvăneni şi acum, fiind înaintat in administrația centrală din Budapesta, trecea de cel mai aprig duşman al lor.

Marea decorație smulsă Regelui prin surprindere la o reprezentaţie de gală in teatru (Regele probabil nici nu-şi mai amintea cine e acel Jeszensky) deşteaptă la noi in ţară şi printre românii din Ausrro-Ungaria atâta indignare, încât însuşi contele Goluchowski se vede Îndemnat sâ ceară scuze guvernului român pentru distincţia, la care a participat fârâ cunoştinţă de cauză (raportul confidențial al legațiunii noastre din Viena no. 1135 din 5/17 noemvrie 189'). Dar totus d. Stutdza ca ministru de externe centrasemnează la 12 octomvrie 1897, în aiunul aniversării scuzelor de la laşi. decretul, prin care se confere d-lui Jeszenski placa de Mare Ofiţer al Coroanei. Ce raporturi trebuie sâ fi existat intre ministrul-prezident român şi ministrul-prezident ungur pentru ca batonul Banffy sâ ti îndrăznit a strecura cererea unei decorații pentru Jeszenski, iar d. Dimitrie Sturdza să nu fi îndrăznit a-i reţine cel puţin decretul formal!

Se înțelege că si acest incident nu contrihuie sâ îmblânzească relaţiile cu disidenţa din Partidul Naţional-Liberal, şi când la 15 noemvrie 1897 se deschide a treia sesiune a legislatoarei liberale, numeroase incidente supărătoare caracterizează starea precară creată țării şi partidului prin situaţia indoioasă a d-lui Dimitrie Sturdza

Dar înainte de expunerea lor se cuvine să amintim câ Regele şi Regina (fără Principele de Coroană, a cărui convalescentă nu îngăduia încă o asemenea oboseală) se duc la Iaşi pentru inaugurarea noului edificiu al Universității la 21 Octomvtie 189^ Suveranii noştri sunt primiţi cu entuziasm.

La sfeştania slujită de mitropolitul Moldovei asistă şi guvernatorul Basarabiei trimis de împăratul Rusiei ca sâ salute pe regele Carol. Această prezenţă în acel loc si cu acel prilej a trebuit să deştepte în toţi cunoscătorii istoriei noastre contimporane o amintire din cele mai caracteristice. Cu vreo 50 de ani în urmă, lot la Iaşi şi toi la ceea cc s-ar putea numi pentru acele vremuri o universitate, adică kt Academia Mihăileană, ţine Mihail kVigălniceanu, de curând sosit de la studii din Berlin, în ziua de 24 noemvrie 1843 întâia sa lecţie asupra istoriei naţionale. Dar această lecţie dintâi a fost si lecţia din urmă, căci după stăruinţa sau de teama consulului rusesc, speriat de ideea unei istorii nanonale române, Mihalache Suirdza Vodă a oprit continuarea cursului. Si acum, la 1897, Iaşii văd pe trimisul aceleiaşi Rusii asistând oficial la inaugurarea noului edificiu al univeisitâţii din România libera, universitate chemată mai ales să cultive studiul limbei şi istoriei naţionale, şi si-au dat cu mândrie seamă de progresul ce l-a făcut statul român de la Mihalache Sturdza Vodă până la regele Carol I.

Ce deosebire între acel moment înălţător si cele ce se petrec în partidul de la guvern îndată după deschiderea Corpurilor legiuitoare la 15 noemvrie 1897! Prezident ai Camerei se alege tot Dimitrie Giani, însă nu mai e acelaşi Giani, care iusese ales în rândul trecut ca un amic al lui Aurelian, ci acum este ales fiindcă părăsise *Drapelul* şi devenise guvernamental; vkeprezidenţi se aleg drapeliştii Vasile Lascar şi Ştefan Şendre pe lângă dd. C. Nacu şi C. 1. Stoicescu, ca dovadă a dorinţei de unitate în partid; însă unitatea nu se restabileşte, şi ceva mai târziu, asupra unui incident de regulament, cei doi drapelisti îsi dau demisia (28 fevruarie 1898) şi în locul lor se aleg B. îepurescu şi C. Dimitrescu-Iaşi, care şi acesta părăsise disidenţa sî trecuse în tabăra guvernamentală.

La Senat se tealege prezident Eugeniu Stăteseu, însă refuză pe motivul sănătăţii sale zdruncinate şi declară „ferma hotărâre de a se retrage în viaţa privată", ceea ce tw-1 împiedecă să devie iarăş prezident a] Senatului după 4 ani şt chiar ministru al justiţiei în al treilea cabinet Sturdza. în locul lui ajunge d. Ntcu Gane la prezidenta. iar viceprezidenti sc aleg iarăş, pe lângă AI. Nicolaide şi P. Orbescu, drapeliştii P. Grădişteanu şi V. A. Urechia; dar şi aceştia - dupâ exemplul celor întâmplare la Cameră — îşi dau mai târziu demisia şi în locul lor sunt aleşi generalul C. Budişteanu şi N. Crărunescu (2 martie 1898). Mai curios însă decât aceste tribulariuni prezidenţiale este incidentul cu alegerea comisiei pentru adresa de răspuns la mesagiul Tronului. Alegerea se face in şedinţa de la 20 noemvrie 1897 şi din urnă ies dd. C. Nacu, Emil Costinescu, C. F. Robescu, Toma Stelian, M. Corbescn, C. Codaş si Gr. D. Palade; insă votanţi fuseseră 113, biletele cu numele de mai sus erau numai în număr de 56, pe când 57 bilete, adică majoritatea, erau albe. Atunci d. Sturdza cere ca „asupra acestui punct să se facă lumină", şi B. îepurescu propune o moţiune de încredere, care întru«este 97 de voturi, iar 27 de drapelisti votează contra. Cei şeapte aleşi în comisia

adresei îşi dau totuşi, demisia; însă ea este respinsă de Cameră, afară de a d-lui Costinescu, care e primită. O situaţie mai încurcată pentru un guvern constinaţional nici nu se putea închipui, şi acest incident, pe lângă cele multe de mai nainte, dovedeşte decadenţa în care ajunsese Partidul Naţional-Liberal sub noua sefic. Aşa se şi explică faptul, până atunci nepomenit . în dezvoltarea noastră politică de la 1866 încoace, că Partidul Conservator începe a deveni popular şi ajunge in opinia publică . a ţine cumpănă Partidului Liberal, ba uneori al şi întrece.

Acelaş semn de decadenţă se iveşte si în cele ce se petrec] cu prilejul unei dispoziţii relative la evrei în proiectul de lege ! al ministrului de răsboi. Evreii pământeni, nefiind consideraţi , ca cetăţeni români, dacă n-au dobândit naturalizarea, generalul Berindei **vrea** să-i excludă si de la serviciul militar al ţării, însă contra acestei măsuri se tidică atât *Epoca* d-lui N. Filipescu, cât şi tinerii evrei pământeni; aceşti din urma doresc ca prin supunerea lor la serviciu) militai să-si câştige dreptul la Încetăţenite. Astfel se introduce un nou ferment de turburare în situaţia deja prea turbure a regimului liberal. Duminecă 16 noembrie 1897 evreii lin o întrunire publică la „Dacia" pentru a protesta contra proiectului Berindei, la întrunire vin însă şi câţiva studenţi români, cari vor sâ vorbească; se face scandal, se întâmplă bătăi, studenţii romani trec în procesiune prin strade cântând *Deşreapta-te Române,* şi când ziarul socialist *Lumea Noua* descrie cele petrecure la „Dacia" într-un mod, care nu convine studenţilor agitatori, aceştia se întrunesc în localul asociaţiei lor generale si anunţă o aftâ întrunire publică la „Dacia" pe ziua de duminecă 23 noemvrie, pentru **care** primesc si adeziunea **unor** studenţi din Iaşi. La sfârşitul acestei înttuniri se produc spargeri de ferestre la câteva prăvălii evreieşti şi încercări de atacuri tn contra **Tipografiei** socialiste. Scandalul pe sirade ţine doua **ore** întregi fâiâ nici o intervenire a politiei. Prefect era Caton Lecca, **d** insus antisemit, **acela care** in Camera liberală de la 18.H7 **se** purtase

asa de necuviincios cu Ion Brătianu (vezi voi. 111, pag. *69; ed,n.* - p. 1058-1059). dar acum se împăcase pentru funcţia de prefect cu regimul liberal. Dl Vasilie Morţun, pe atunci în fruntea socialiştilor, spre a apăra tipografia *Lumea Nouă* în contra năvălirii studenţeşti, cere intctvenirea ministrului de interne. Dl Pherekyde telefonează poliţiei în acest sens. Modul cum poliţia opreşte îndată agresiunea studenţească, atătat de d. Morţun în şedinţa Camerei de la 25 noembrie, dovedeşte conivenţa poliţiei la cele întâmplate şi esre un exemplu mai mult pentru înjosirea unei părţi a tinerimii unis'ersitare introdusă in statele de soldă ale poliţiei — tristă urmare şi aceasta a situaţiei ce si-o ctease d. Dimitrie Sturdza[1]. Iar când în şedinţa Senatului din aeeeaş zi de 25 noembrie d. P. P, Carp interpelează guvernul asupra proiectului generalului Berindei şi a devastărilor de duminică, ministrul de interne d. M. Pherekyde tratează proiectul generalului de „ficţiune" fiindcă n-ar fi trecut prin consiliul de miniştri. Un asemenea răspuns dat de un ministru în privinţa proiectului de lege al unui coleg al său, care proiect fusese încă si anunţat prin mesagiul regal, e singur de ajuns pentru a caracteriza starea guvernului si partidului liberal din ace! timp.

O lege importantă jnsă, lucrată cu silinţă şi cu bune intenţii, se votează şt se ptomulgâ in decursul acestei sesiuni: este legea invârământului secundat şi superior, alcătuită de ministrul 5piru Hârci in colaborare cu d. C. Dumitrescu-Iaşi, profesor de filosofic la Universitatea din Bucureşti.

[1] **Prin** amestecul studenţilor plătiţi de pohţie în mişcările colegilor lir universităţi prefectul vroia să împiedice manifestările osrilc în cotirra d-lni Murdza ale celor ce mai nainte fuseseiâ excitaţi de însus d-sa în chestia naţionii*.

Veri şi tioi-ide la pagi na ***9%*** a ™l. IV *UcL* ***n.*** **-** p. 10771. în **urma** celor **atjfjtc** mii sui rectorul Universului (autorul scrierii dc Fitil isi dă demisia, moi ivind-o anume pe acea conivenţă constjMatl între politic si studenţii agitatori.

Conservatorii sunt destul de nepărtinitori pentru a vota legea şi a recunoaşte meritele ministrului liberai cu atât mai mult, cu cât pe atunci Spiru Haret era considerat numai ca omul şcoalei şi nu începuse încă agitările, cu care a turburat mai pe urmă minţile învăţătorilor săteşti. Critica ce se putea face şi s-a făcut în adevăr (vezi mai jos discursul 118) în contra unor dispoziţii ale legii privea mai ales prea marea centralizare şi supunere a învăţământului sub arbitrul ministrului, pe când adevăratul liberalism are pretutindeni tendinţa de a încuraja activitatea proprie a oamenilor şi de a o emancipa din ce în ce mai mult de sub jugul guvernului. De-abia Vasilie Lascar mai susţine în această privinţă principiile liberale, şi intr-un discurs al său[1] se ridică foarte energic hi contra prea marelui amestec ministerial în şcolile prisate după legea lui Haret.

> .Art- ***2.i*** din Constituţie" ubservă Vasilie Lascar, „zice lămurit: învăţământul este liber; şi art. 2 din proiectul guvernului zice că ninicni nu poate infiinţa o şcoală fâtă permisiunea guvernului. Ce libertate este aceasta?.... Ce, voiţi ca asemenea scoli să nu se jmatâ înfiinţa din cauza ***ci*** vederile întemeietorilor nu se vor potrivi cu calapodul strâmt al miniştrilor;" Dar de Ia colaboratorii de atunci ai d-lui Sturdza nici nu era de aşteptai, vieo pricepere a esenţei liberalismului.

Pc lângă această critică se cuvine să adăugam, imr-un rezumat al istoriei noastre politice, câ legea lui Haret prin modul aplicării ei atât din partea administraţiei centrale, cât şi a profesorilor a fost departe de a da roadele aşteptate. Accesul la universitate nu numai pentru studenţi, dar mai ales pentru profesori s-a arătat piea înlesnii si ,i coburât ni\elul şi prestigiul înaltului institut de cultură - un exemplu mai mult pentru vechia experienţă, câ nu legile pot aduce progresul, ci oamenii cari le aplică. Cel dintâi rector al Universităţii din

[1] Vezi Iyscar, ***Discursuri politice,*** pag. **384.**

Bucureşti, ales după legea cea nouă, a fost şî cea dintâi dovadă pentru acest adevăr (V. mai jos discursul 120).

în timpul vacanţei parlamentare din vara anului 1898 regele Carol, însoţit de ptincipele Ferdinand, face o vizită împăratului Nicolae II al Rusiei la Petersburg (17 şl 18 iulie), unde (iţeşte are o primire potrivită cu autoritatea sa personală şi cu situaţia României. De observat rămâne numai ca de astă dată Regele a luat cu sine şi pe ministrul său de externe d. Dimitrie Sturdza. Dacă în anul trecut absenţa d-lui Sturdza de la Budapesta cu prilejul vizitei regelui Carol fusese interpelată în contra sa ca o urmare a atitudinii sale contrazicătoare în chestia naţională, acum prezenţa sa la Petersburg este iarăş interpretată în contra sa şi tot ca o atinidîne contrazicătoare. Căci dl Sturdza publicase o anume broşură în privinţa relaţiilor României cu Rusia, în care atacă Imperiul de la Nord cu obişnuita sa asprime de stil, şi acum mergea la Petersburg cu aparenţa de a face scuze pentru manifestarea literară a părerilor sale din trecut[1],

fa sfârşitul lui septemvrie ministrul de finanţe Cantacuzino-Rirbveanu este silit de starea sănătăţii sale să demisioneze şi la 9 decemvrie al aceluiaş an 1898 încetează din viata. Dacă ne reamintim trecutul politic al acestui membru influent al Partidului National-Liberal de la necuviincioasa scrisoare desch'sâ către Rege publicată în *Voinţa Naţională* si de la încăpăţânarea sa de a mai susţinea prin broşuri bunătatea agiului, dupâ ce lumea întteagă înţelesese primejdia etalonului de argint, până la administrarea sa finantiară cu îndoioasa conversiune si cu exagerata şi nelegala emitere a bonurilor de

[1] Broşura e ir, i itulata ***Europu. Rusia şi România. Studiu etnic ,ipolitic*** de Dim. A. Sturdza (Bucureşti, 1. V. Socec, 1890). Acolo se zice între alrele: „învinsa de turci la 1711. cind Petru cel Mare fu silit a subscrie iraratul ruşinos de la Prut, Rusia a devenit cu încetul un pericol ierioi peniru Europa" (pag. 11). etc, etc.

tezaur, dezastruos sporite de urmaşul său Gr. D. Pallade, ajungem cu toată nepărrinirea la rezultatul câ reputaţia sa printre liberali a fost uzurpata. De d Dimitrie Sturdza il va fi apropiat spiritul său de sectat, la ceilalţi liberali îst va fi câştigat vaza prin onestitatea şi dezinteresarea sa în materie de bani. însă nu ne pare a fi spre onoarea unui partid politic, dacă numai vittutea negativă de a nu abuza de o situaţie publică spre propria îmbogăţire devine un titlu suficient pentru celebritate.

înlocuirea răposatului G. C. Cantacuzino la Ministerul de Finanţe cu G. D. Pallade, pe care o face d. Sturdza acum, surprinde şi mai mult lumea politici care rămăsese nedumerită încă de la prima intrare a acestui ministru în cabinetul de la 4 octomvrie 1895- G. D. Pallade, la început ajutor de advocatura pe lângă d. P. Grâdişteanu, apoi mult timp adversar înverşunat ai lui loan Brâtianu, iar în vremea din urma alipit de d. Dimitrie Sturdza prin cele mai învăpăiate discursuri In contra conservatorilor, era aşa de lipsit de orice pregătire pentru greaua sarcină a unui ministru de finanţe în vremurile de atunci, încât numirea sa denotă ctescânda înstrăinare a d-lui Sturdza de puţinii oameni de valoare, cari mai rămăseseră în Partidul Liberal. încercările reînnoite în decursul lunei septemvrie 1898 prin mijlocirea lui Eugeniu Stăteseu de a ajunge la o împăcare cu drapelistii, rămân tot aşa de zadarnice. Vasilie Lascar, d. Emil Costincscu si ceilalţi pun ca primă condiţie pentru unificarea panidului retragere;! d-lui Dimitrie Sturdza din capul guvernului. Ceea ce pricinuieşte mai marea îndârjire a drapeliştilor în acel moment este o nouă ingreuiare a situaţiei d-lui Sturdza în chestia naţionala, păcatul originara! venirii sale la guvern, pe care nu-l va putea expia decât prin cădere.

La sfârşitul sesiunii rrecute după o interpelare a d-lui Take lonescu dezvoltată la Cameră în ziua de 28 aprilie 1898 se deşteptase din nou luarea-aminte asupra relaţiilor d-lui

Sturdza cu guvernul unguresc. Era. vorba în acea interpelare de amenințarea adresară mitropolitului Miron din Sibiu de ministrul cultelot din cabinetul baronului Banify. d. Wiassici, in conica școalelor române din Brașov, fiindcă aceste după ..probele documentate procurare de către guvernul regesc au primit pe ascuns subverttiune anuală", asa era zis în adresa acelui ministru de la 18 aprilie 1898. D. Take lonescu mai afirma că și cti câteva zile înainte mitropolitul ar fi primit o altă adresă, în care se zicea câ „Biserica Sf. Nicolae si prin urmare liceul dîn Brașov primește ajutoare din România, ba nu numai câ primește, dar că le cere cu insistentă, si aceasta *plihtkme* unele guverne fadică guvernul d-lui Srurdza) care nu vor sâ dea". în dezvoltarea interpelării d. Take lonescu comite eroarea de a atribui această mai veche adresă însuș ministrului \X/lassici. pe când ca pare a fi fosr semnară nu de un membru al guvernului, ci numai de un funcționar al ministemlui, ceea ce insă este cant același lucru. S* mai comite eroarea de a interpreta greșit cuvintele din adresa de la 18 aprilie „după probele documentate procurate de către guvernul legesc", crezând că guvernul regesc ar ii guvernul României, că adică acesra i-at fi procurat probele, pe când evident guvernul regesc din adresă însemnează guvernul ungar, care si-a procurat probele fără a spune de unde. Dar in fapt greșitele interpretări ale d-lui Take lonescu nu înlătură întru nimic dreptatea aracului său, căci în această privință si după rectificarea stabilită mai sus greutatea ce apasă politica d-lui Sturdza rămâne aproape aceeaș. Numai că în asemenea cazuri micile erori devin o armă primejdioasă în contra celui ce le-a comis, si așa d. Sturdza cu partizanii săi se agață de ele pentru a acuza pe d. Take lonescu nu de o falsa interpretate, ci de un Fals în acte publice. Iar spre a da o aparență acestei acuzări, d. Sturdza nu se sfiește sâ ceară intervenția ministrului plenipotențiar al Austro-Ungariei la Butucești (nota d-lui Sturdza către baronul Aehrenthal din 10/22 iulie 1898

no. 15219], care in adevăr îi certifică oficial câ în citata adresă a lui Wlassici de la 18 aprilie „guvernul regal" însemnează guvernul regal ungar și nu român, șt că în ceea ce privește ceailaltă adresă, nici un document de acest fel nu a fost învestit cu semnătura d-lui Wlassici sau a unui alt membru al guvernului ungar (adresa baronului Aebteuchal către \. d. Sturdza din 7/19 septemvrie 1898, no. 96), dar nu zice că nu a existat poate învestită cu iscălitura oficiali a vreunui alt J ftincționar. Este nepilduit ca un ministru al țării înrr-o iupt.î > parlamentară internă, în care este acuzat de conivență cu un (guvern străin, să invoace ajutorul acestui guvern străin în I contr.i unui membru al Parlamentului român.

Procedarea c cu atât mai stianîe, cu cât în fapt, recunoscând cele două erori de interpretare explicate mai sus, acuzarea formulată dc d. Take lonescu, cum am zis, rămâne întemeiată în partea ei esențială. Modul dc apărare al d-lui Stutdza și al organelor sale caută sâ producă confuzie intre doua lucturi deosebite: între subvențiunea, care se da ostensibil bisericei Sf. Nicolae și școalelor române din Brașov, oficial trecută în bugetul statului si provenită din anume legi, si între ajutoarele bănești, pe care unii miniștri, îndeosebi d. Take lonescu, le mai dădeau pe sub mână pentru alte scopuri din Transilvania. Și acest al doilea lapt l-a adus d, Sturdza la cunoștința ungurilor citând în discursul său de la „Orfeu" din 25 sept. 1894 (Vezi voi. IV, pag. 94; *ed. n.-p.* 1074) numerele mandateloi discreționare, cu care s-au plătit asemenea sume nemărturisire.

Enormitatea unei asemenea denunțări nu se înlătură nici cu invocarea declarării anterioare a contelui Kalnoky- făcută in Delegațiunea ungară de la 7/19 septemvrie 1894, câ știe despre subvențiunile distribuite școalelor si bisericelor transilvănene din fondul budgetaral României, fiindcă aceste subventitmi sunt una și sumele discreționare date de d. Take lonescu și denunțate de d. Sturdza la „Orfeu" sunt alta.

Autorul scrierii de faţă a desaprobat totdeauna acest fel de amestec al oamenilor noştri politici In chestia transilvană, si la pagina 89 a voi. IV *(ed. u.* - p. 1071) se arată ţi motivele dezaprobării. Dar ta insus d. Dimitrie Smrdza, care era cel mai amestecat în tribulaţiunile transilvănene, să întrebuinţeze menţionatele denunţări si defăimări in contra unui ministru al ţării, aceasta nu se va putea niciodată justifica pentru cei ce cunosc exact cele întâmplate.

Dacă s-ar fi mărginit lucrurile numai aici, partizanii d-lui Srurdza ar fi putut continua mai departe cu denaturarea faptelot. si situaţia ministrului-prezidem s-ar ti putut cel puţin susţinea în starea precară de mai înainte. Dai urmările neapărate ale modului cum s-a urcat d. Sturdza la guvern nu se mai pot opri. Agravarea vine de astă dată de la chestia scoalelor române din Braşov, Fată de relaţiile sale indoioase cu guvernul din Budapesta d, Stutdza nu mai îndrăzneşte sâ plătească bisericei Sf. Nicolae şi scoalelor din Braşov acea subvenţie legală, pe care de la inceput o plătiseră toate ministerele, chiar ţi slabul minister Aurelian; pe de altă parte guvernul ungar pus în cunoştinţă de acest refuz al d-lui Stutdza (la cate face aluzie citata adresă către mitropolitul din Sibiu cu „plihiiscala" cererilor dc bani) apasă asupra acelor scoale şi, folosindu-se de strâmtoarea lor financiară, decretează sporirea lunilor lehuilor profesorale, oferă subvenţiuni ungureşti în schimbul unui mai mare amestec al statului maghiar în planul lor de învăţământ şi ameninţă cu închiderea scoalelor în caz de neennformare. în zadar comitetul parohial al bisericei Sf. Nicolae din Braşov, prin s-are se plătea şi subvenţia scoalelor, stăruie de nenumărate ori pe lângă d. Sturdza pennu executarea acelei obligaţii legale, a cărei sumă anuală de 38 500 lei devenise acum o chestie de existenţă pentru acele şcoli: d. Sturdza refuză cu îndârjite sub cuvânt câ trebuie mai întâi sâ lămurească chestia cu guvernul ungar. Atunci Lomiteiul parohial, cu autorizarea consistoriuluimitropolitan

din Sibiu si după consfătuirile ţinute de reprezentantul lor Vlaicu acasă ia autorul acestei scrieri in seara de 15 octomvrie cu d. Emil Costinescu şt la 16 octomvrie cu d-nii Take lonescu, C. Djssescu şi Vasilie Lascar, hotâreşte intentarea unei acţiuni înaintea Tribunalului Ilfov in contra statului român { pentru plata subvenţiunii obligatorii, iar cu susţinerea (.procesului sunt însărcinaţi, pe lângă autorul scrierii de faţă. \d-nii V. Lascar şi C. Dîssescu, cari subscriu petitia introductivă ^prezentată Tribunalului Ilfov la 29 octomvrie 1898. Pe de o Sparte introducerea procesului prin cei erei procuratori luaţi din pdiferite grupări politice vroia să dovedească că aici nu era o chestie de partid, ci de interes general; pe de alta, autorul înscrierii de taţi căuta să înlăture contuzia produsă prin şovăirea ţ d-lui Snudza şi să legitimeze plata acelei subvenţii ca o obligaţie, pe care nici Regatul maghiar sa nu o poată contesta. Pentru acest scop a dezvoltat in Senat interpelarea cuprinsă mai jos in discursul 119 şi a avut tn ziua de 16 noemvrie Iad, Petre Carp o întâlnire cu baronul Aehrenthal. căruia t-a explicat originea juridică a subvenpej şi a propus totodată ca cea mai nimeriiă măsură, pentru a evita orice greutăţi ulterioare, plata din panea statului român a unui capital, al cărui venit să fie egal cu anuitatea de până acum. Baronul Aelirentfial a înţeles dreptatea acestui mod de a vedea şi după câteva zile, la 29 noemvrie, venind la d. Carp să-şi ia ziua bună (pleca prin Viena la Petersburg, unde fusese numit ambasador), a reperat d-lui Carp că procesul intentat de noi esre cea mai cuminte soluţie a chestiei pendinte, că aşa a şi spus-o regelui în audienta de congediu si câ tot aşa o va eiplica la Pesta şi la Viena.

Pentru a termina, cu acest epizod din epoca ministerială a d-lui Stutdza, anticipăm ctonologiceMe rezultatul final. După câteva amânări convenite înaintea tribunalului de amândouă părţile şi după căderea d-lui Sturdza de la guvern, procesul s-a închis piinu-o tranzacţie admisa şi de ministerul din Budapesta, prin care statul român a dat o dată pentru

totdeauna bisericei Sf. Nicolae si şcoalei române din Braşov un capital de 9(>2 500 lei in rentă de 4%, producând un venii anual de 38 500 lei şi i-a plârit totdeodată suma de 115 500 lei, anuitatea datorilă pe cei 3 ani din utmă, pe cate d. Stutdza i-o refuzase. Legea pentru aceste credite s-a votat de Cameră la 29 ianuarie 1900, şi toată alcătuirea s-a făcut sub ministerul conservator de la 11 aprilie 1899 ptin silinţele d-lui Taie lonescu ca ministru de culte si prin patriotica tenacitate a ministrului-prezident G. Gr. Cantacuzino.

Revenind la situaţia politică internă în momentul intentării acelui proces trebuie să menţionăm alegerile comunale din zilele de 1 şi 3 noemvrie 1898. care dc astă dată au o însemnătate deosebită pentru direcţia viitoare a politicei liberale. Ministrul-prezident Sturdza, de teama unei înfrângeri faţă de opoziţia conservatoare întărită prin dezbinarea din propriul sân partid, se lasă ademenit să încheie la laşi o alianţă electoială cu grupul socialist, mic la număr, dar primejdios prin fermentul de agitări ţărăneşti. Şi astfel apare pe lista oficială a candidaţilor guvernamenrali din laşi d. C. Stere împreună cu un alt tovarăş şi este ales. Autorul acestei scrieri a atras de la începui printr-o interpelare în Senat luarea-aminte a oamenilor politici asupta gra* nării acesiui compromis (vezi mai jos discursul 120 şi replica), în care vede si astăzi una din cauzele răscoalelor ţărăneşti izbucnite în primăvara anului 190', ale căror premergătoare au fost mişcările aţâţate în câteva districte din Muntenia prin cluburile socialiste de la sate imediat după alegerile de (a noemvrie 1898.

Cu un asemenea preţ si cu obişnuitele violenţe si nelcgalităii (în urma cărora alegerile din Bucureşti, după o contestare scrisă de d. C. C. Arion în numele „junimiştilor", sunt casate de însuş ministrul de interne M. Pherekyde) guvernul ohtine ştiutele majorităţi in mai toate comunele. Fată de acest texultac unii din drapelişti devirf mai dispuşi să se apropie de d. Dimitrie Sturdza, si chiar înţelegerea cu

socialiştii din Iaşi se face prin mijlocirea lui Gheorgfie Mărzescu. Totuş disidenţii mai de valoare lâman tecakiuanti. cu toate reînnoitele stăruinţe ale guvernului. Probabil că şi indignarea produsă în urma procesului şcoalelor române din Braşov zădărniceşte restabilirea unirii.

Paralel cu aceste năzuinţe ale Partidului Naţionai-Liberal reînnoiesc şi in Partidul Conservator încercările de împăcare. ^Regele, doriror de a vedea mersul constituţional mai asigutat irin alternarea a numai două partide, aşa-numitele partide itorice, fără disidenţe şi fracţionări înlăuntrul lor. exprimă lui ______Catargi într-o audienţa la Sinaia oportunitatea unei iţelegeri cu d. Petre Carp, şi primind apoi pe d. Carp la Bucureşti *fip* ziua de 17 noemvrie 1898, îi repetă acelaş sfat. A doua zi *4-* Carp se duce la Lascar Catargi, care, după o prealabilă consfătuire cu clubul conservator, are într-o secţie a Senatului o lungă explicare cu d. Carp (27 noemvrie). Programul politic al d-lui Carp - continuarea lucrărilor începute sub ministerul de la 1891 până la 1895, stabilirea de noi impozite, un procent la succesiunile directe, reforma patentelor, impozit asupra venitului mobiliar etc. - îl declară Lascar Catargi acceptabil, dar cere să se mai adauge reprezentarea minorirăţilor, pentru care s-ar fi angajat comitetul conservator faţă de Gheorghe Panu, introdus dupa stăruinţa d-lui Nicu Filipescu în comitetul acestui partid. D. Carp declară pretenţia lui Panu lipsiră de seriozitate şi o respinge cu drept cuvânt. Un alt punct de neînţelegere era numărul junimiştilor, care să participe la un viitor minister al iui L. Catargi, chestie de persoane, care n-ar fi trebuit să aibă nici atunci, nici mai târziu însemnătatea cc i se dă în alcătuirile noastre ministeriale, Orcum va fi fost, d. Carp a interpretat convorbirea sa cu Lăstar Catargi ca o zădărnicire a înţelegerii şi a comunicat-o astfel Regelui prin mijlocirea prefectului Palatului geneial Vlădescu,

Nu putem menţiona cerinţa acelei reprezentări a minorităţilor, care a intervenir atunci ca un mntiv sau ca un

pretext pentru împiedicarea unificării conservatoare, fără a ne opri puţin la cel ce o introdusese in ptogramnl de atunci al partidului, la Gheorghe Panu, a cărui versatilitate este destul de caracteristică pentru vremea în care trăim, spre a merita câteva cuvinte. Era mai întâi curioasă Introducerea lui în comitetul Partidului Conservator dc |a 1898. Fost „junimist" între anii 1874-1876, când autorul acestei scrieri făcea parte din ministerul lascar Catargi si-l trimisese bursier la Paris pentru studiul istoriei, apoi după căderea acestui minister trecând la facultatea juridică şi devenind în Bnixelles membru al ***Internaţionalei,*** apoi intorcându-se în ţară şi cu această recomandare numit şef de cabinet al ministrului de interne C. A. Rosetti, apoi primul procuror ocrotitor al socialiştilor sî agentul guvernului liberal la Iaşi cu banii trimişi de ministrul Vasllie Conta (o scrisoare către Panu eu asemenea dovadă compromiţătoare a fost publicată de Eminescu în ***Timpul',***

' De aici si lumini indoioiSJ, în cjfe se rnFjţişeazJ toate amintirile publicate de Gheorghe r*nu despre Junimea" literară din laşi. îndeosebi în ceea ce priveşte pc Eminescu. în aducerea-aminte a ruiulor celor ce erau de fiţi la întrunim „junimii" dir. seara sâmbăii 28 mame 1881 în casa lu r Vasile Pogor va fi rămas neuiiată **o** scenă provocata de Panu. Autorul volumului de fati, **sosi!** la Iaşi pentru o conferinţă de binefacere ţinută a doua zi, adusese cu sine dt !a **RULUIEŞII** ***Satira III*** a lui Eniiuescu „un Sultan dintre aceia ce domnesc pesie vreo limbă", scrisă cu careva ***i\W*** mai riaiote, celebra *atirAcu vci<.u:,lc amare în partea a doua:

„De-aşa vremi se-nvrednîcira cronicarii si rapsozii.
Vvati^ nostru ni-fl umplură saltimbancii sî irozii ..
Panglicari in ale ţârii care joacă ca pe funii.
MAsti cu rcirfie de renume Jin comedia minciunii...
Au dc patrie, \ irutc nu vorbeşte liberalul
Dt ai crede că viaţa-i e c-urată ca cristalul?

Vezi colu pe uriciirnea fjrâ suller, fSri cuget,
Cu privirea-mpărosata şt la fălci umflat si buJjer.
Negru, cocoşat şi lacom, un izvor dc şiredicuri.

; apoi fundatorul ziarului radical *Lupta,* condamnat pentru ur. î»tac in contra Regelui, sustrăgându-se de la închisoare prin ^fuga la Viena, mai pe urmă ales deputat şi graţiat, adus ded. \ Nicu Filipescu ca redactor la. *Epoca,* apoi devenit membru al |chiar comitetului conservator cu perspectiva de a fi ministru. _poi. pierzându-si această perspeaivi iluzorie, întors îaris la Partidul Naţional-Liberal, Unde a rămas până ia sfârşitul vieţii. *sie* primit şi bine recompensat de d. Sturdza, cu toate câ jşese unul din cei *22* dc deputaţi, cart în ianuarie 1889 eruseră Camerei darea în judecată a lui 1. C. Brătianu: Jheorghe Panu era mai întâi de toate un ziarist de incontestabil talent şi pc lângă aceasta, fârâ si fi fost orator în accepţia proprie a cuvântului, avea in discursurile sale parlamenraje o logică strânsă a argumentării, care îl tăcea să fie totdeauna *l* ascultat. Dar lipsa sa de caracter l-a purtat prin coate partidele *iţi* l-a făcut să slujească rând pe rând cauzele cele mai contradictorii cu acelaş aparat de argumentare logică, *onm'ui* i- *propreunia.* Astăzi figura acestui om politic multicolor se vede turnată în bronz şi aşezară în grădina populară a Cismegiului pentru edificarea trecătorilor.

Parlamentul fiind deschis şi trebuind sâ lucreze, d, Sturdza se hotărăşte sâ se ocupe in sfârşit de modificarea legii minelor,

La tovarăşii săi spune veninoase le-1 nimicuri.
Toţi pe buze au virtute, iar in ei monedă cajpă,
Quîntcsenră de mizerii de (a creştet pariă-n talpă'
Şi deasupra tuturora, oastea să si-o recunoască,
îsi arunca pocitura bulbucaţii ochi de broaica.

La cernea acestor din urmă versuri cu aluziile transparente la Ion Ghikd si ia prezidentul Cameiei C. A. Rosccri, panu întrerupe şî striga cu un fel rtc arr pnxutojUl .Nâda)diiest CJ poezia aceasta nu sc v» publica în ***Convorbiri literare".*** Râtul homeric trezit de jeeastă crrcrr 1 •> &cur pe Pami să paradească adunarea, Şj de arunci nici n-.i '''·'·'' . vreo întrunire a „Junimii". Rj*djcalii, cănd a;nng în * i ' " ' ' " devin uşc't despoţi

votată de conservatori, despre care ptetinsese cu patru ani în urmă ca a violat Constituţia. Si Spini Haret propune in pripă o lege asupra învăţământului profesional. însă împrejurările nu mai lasă răgaz guvernului să se ocupe de asemenea proiecte legislative. Mai întâi alianţa cu socialiştii de la Iaşi îşi are îndată repercutarea în răscoalele ţărăneşti, despre care am vorbit mai sus. Ministrul de interne e silit să ordone cercetări poliţieneşti şi să ceară instrucţii penale în contra instigatorilor din cluburile socialiste de la sate, şi lunile ianuarie şi fevruarie 1899 sunt ocupate cu această primejdioasă dezordine.

Dar în acelaş timp izbucneşte în Parlamentul ungar cea mai violentă criză de rezistenţă în contra baronului Banlfy. şi involuntar se stabileşte in tară la noi un fel de corelaţie intre soarta celor doi miniştri-prezident! Banffy şi Sturdza. Baronul Banffy e acuzat de opoziţie, ca una spune şi alta face - lucru mai purin tolerai în ţările apusene decât la noi, - atacurile în contra Iui devin tot mai înverşunate, deputaţii din stânga ajung în curând la obsirucţionism, prezidentul Camerei Szilagy îşi dă demisia; dc câte ori se .trată Banffy în Camera, e întâmpinat cu strigătul „afară mincinosul"; el mai caută sâ se menţieprin tot felul de mijloace laterale, adunare de iscălituri prin cluburi in favoarea unei anticipate indemnităţi şi alte asemenea; dar după vreo şeapte săptămâni de frământare parlamentară, nehind în stare să învingă obstrucriunea si neajungând nici măcar la alegerea biroului, se vede silit să se retragă (5/17 fevruarie 1899), şi numai când vine să-si anunţe demisia, i se tnji îngăduie să vorbească în Cameră. De la această epivă şi datează scenele de brutalitate petrecute in chiar sala de şedinţe a Camerei din Budapesta, care au dezonorat parlamentarismul ungar.

De altminteri baronul Banffy era din capul locului o figură politică de o insuficienţă notorie; el se urcase la guvern prin careva succese trecătoare, datorite numai unei deosebite şiretenii; cel mai mare merir al lui în ochii ungurilor era

legătura cc ştiuse să stabilească cu d. Sturdza şi prin care ajunsese in primul moment la descurajarea aspiraţiunilor cunoscute ale românilor transilvăneni; dar si acest merit îl pierduse prin crescânda opoziţie din România liberă in , contra d-lui Sturdza şi în orice caz părea acum prea scump , plătit cu felul de administraţie al mediocrului baron.

în acest timp guvernul Sturdza este cel puţin in stare să-si • treacă prin Cameră bugenil pe 189')—1900. Bugetul, alcătuit jde nepregătitul ministru de hnanţe Pallade, e o patentă j dezminţire a înfrânării cheltuelelor. de care vorbise d. Sturdza I (n discursul-program rostit ia laşi odată Cit începutul guvernării • sale. Lipsa de autoritate a miniştrilor liberali şi în unele cazuri chiar lipsa de corectitudine în materie finantiară internaţională slăbeşte creditul statului pc pieţele Europei. Se fac emisiuni de rentă pentru îndestulnrea zilnicelor trebuinţe, ca d.c: Îmbrăcămintea soldaţilor, instrumente chirurgicale etc. Cu prilejul conversiunii de la 1898 (care — în contra programului Sturdza de la 1892 - prelungea termenul de amortizare de la 40 la 60 de ani), Casa de depuneri, în loc să prezente obligaţiunile de stat la preschimbare cu rentă 4%, le vinde pe nesimţite şi le înlocuieşte cu efecte fonciare 5%-

Se încearcă negoţiarea unui împrumut la Paris şi - lucru caracteristic - guvernul întrebuinţează un intermediar asa de puţin serios ca d.)ules Brun „publiciste", căruia la 1/13 aprilie 1898 îi dă „le ministre des ftnances C Camacuzene" (Rifoveanu) scrisori de acreditare şi i le confirmă urmaşul G. Palladc. Fireşte căînceicarea nu izbuteşte, iar ministrul Pallade, în contra legii bugetare şi cu toate observările făcute în Cameră de o autoritate finantiară ca Menelas Germani, emite bonuri de tezaur până la suma dc 60 de milioane, si numai pentru anul 1899 se găsesc contractate lucrări de peste 65 de milioane fără nici *o* prevedere a mijloacelor de acoperire - una dm cauzele grelei crize linantiare, prin care a

avut să treacă statul român în toamna anului 1899, după retragerea de la guvern a d-lui Sturdza.

Aceasta retragere însă nu se mai putea înlătura; căci în mijlocul peripețiilor Parlamentului din Budapesta, se mai produce acolo un incident, care ne privește direct pc noi si precipiieazâ catastrofa regimului inaugurai de d. Sturdza. în ședința Camerei ungare de miercuri 10/22 marde 1899 se ridică deodată deputatul Geza Polonyi si ohservă că este muit comentată o broșură apărută sub titlu] „Banffy Desiderius, *Politica Naționalităților"*, în care se văj întrebuințate acte din cele mai confidențiale, luate de la ptezidenta de consiliu, secția informați iutilor; noul ministru-prezident Szell răspunde evaziv; deputatul Edmund Gajari zice însă că broșura cuprinde mult adevăr, iar Polonyi adaugă că e meritul lui Banffy de a fi adus pe Stutdza la guvern.

în adevăr broșura în chestie cuprinde între multe altele şi următoarele rânduri;

..Goluchowski şî Banlfy au ştiut prea bine că chestia transilvani în România numai dc aceea arunca valuri aşa de mari fiindcă e exploatată de Sturdza, adică de Parridul Libeial, ca o armă pentru a pune mâna pe putere alungând pe conservatori. Îndată ce puterea ajunge în manile lui Sru/drj **si** ale partidului său, chestia transilvană ajunpein hala \echilu iilor...

Cum câ guvernul României şi politica sa oficială resping în modul cel mai caregotic solidaritatea cu agUniilc dicu-fonsusț, aceasta a Sbsl lămurit **si mai** mult prin vizita în Budapesta a perechii regale române şi mai ales printr-un epizod al acestei vizite, prin decorarea consilierului ministerial feszenszky de către regele Carol...

Această decorare însemna că regele Cari)] ii **LU** el împreună politica oficială a României aprobă politica de

[1] Banffv Deiso. ***Nemzstisegi Politikdjs,*** Rud*pest, 1839, Toldi Lajos Kiadisa.

naționalități pe care a inaugurat-o Banffy şi al cărei prim colaborator **J fost** conducătorul secției naționaluănlor Înființata de Banffy, anume Jeszenszky Sandor... Banlfy a crezut această decorare ca absolut necesară din punctul de vedere al limpezirii situației"[1].

Broşura e scrisă de Benedilti Jâncso, profesor ungur, care colahorase mai nainte la marea opera colectivă *Die iiiterreichiicb-ungarisebe Monarchic in Wort und Bild.* întreprinsă sub auspiciile archiducelui Rudolf, şi fusese apoi inttodus de baronul Banffy în administrația centrală Ia secția informațiunilor ca un cunoscător al chestiei bisericilor şi şcoalelor române din Ungaria. El pare a fi fost si semnatarul adresei către mitropolitul român din Sibiu, pomenită în interpelarea d-lui Take lonescu citată mai sus,

îndată ce ajunge la noi în țara ştirea despre cele zise în Camera din Budapesta cu ocazia brosurei iui Benedikt Jincso, se produce o adevărată revoltă sufletească, şi cel dintâi gând al oamenilor politici de toate nuanțele este de a găsi un remediu la această umilire națională. Dovadă câ discuția din Ungaria a fost în adevăr simțită la noi ca **o** umilire sunt cuvintele cu care liberalii disidenți însoresc comunicarea ei. Organul lor *Drapelul setit* în numărul de la 14 martie 1899:

„D, Sturdza n-a trădat, de asta suntem siguri, dar a lucrat ca si cum ar fi trădat... Banffy a intrigat şi a lupiat în mod abil pentru venirea d-lui Sturdza la putere, şocurindu-l în **stare** sâ treacă de [a discursurile *<le* la «Orfeu» la scuzele de la Iasi şî în acelaş timp capabil, pentru a se menține la putere, sâ lovească în mişcarea de peste munți, minunară în timp de opo'iție, jenantă la guvern,.. Astăzi .ipologistii lui Banffy nu găsesc motive mai mati de laudă penttu damul ca zdrobirea miveârii

[1] Ve?i citata broşură ungurească pag. 14 şi 15, Cât pentru pretinsa aprobare a regelui Carol. compară cele **zise** mai sus la pagina 62 ***led n*** - p, 1 540], in privința scuzelor euntclui Guluchowslu

naționale a românilor ta ajutorul instruniemului ce se numește Dimitrie Srurdza".

l'e când duminică 14 martie se convoacă în grabă o primă întrunire la „Dacia", în tare se emoționează auditorul de discursurile d-lor FIcva, N. Filipescu şi mai ales de neîntrecuta elocventa populară a d-lui Delavrancea. d-nii P. P. Carp, G. Cr. Cantacuzino şi Emil Cost inescu uer audientă la Rege pentru a-i aduce la cunoştinţă starea spiritelor şi necesitatea de a degaja Coroana de faptele d-lui Sturdza.

Luni seara 15 manie se adună Ia autorul scrierii de faţă d-mi Petre Carp, C. Cr. Cantacuzino, Emil Costinescu, Al. Marghiloman, Talte lonescu şi N. Fleva pentru a chibzui ce expresie parlamentară să se dea gravei siniaţîi. După propunerea d-lui Carp se hotărăşte o declarare formală de obstructiune, al cărei text se redactează în aceeaş seară şi care este apoi citită si bine comentată in Cameră de d. Al. Marghiloman mercuri 17 martie. A douazi joi o citeşte C. Gr. Cantacuzino iu Senat, îi\sutind-o asemenea de un discurs.

Iată textul acestei declarări:

> „în urma destăinuirilor din Camerj inachiarâ asupra relațiilor politici dintre fostul ministru al Regatului ungar Ranfly ii actualul ministru-prezident al Regalului României D, Slurdza:
>
> subscrisii deputați (senatori) consideră prezenta la guvern a d-lui Dimitrie Alnandru Scurdra ca o atingere a demnitarii naționale si drept aceea, făcând abstracţie dc orce deosebire de partid, se declară hotărâri a se opune pe toace căile legale, în prima linie prin ol-structionism parlamentar, la i> mai departe funcționare a actualului ministru-prezident al Statului Român".

Declararea poartă semnătura deputaților AI. Marghiloman, N. Fleva, Take lonescu, 1. C. Grâdişteanu, l.upu Kostache, N. Catargi. Dr, Seuly, Sculy Vasile, O T. Crigorescu, C A. Scortescu, D.T. Apostolu.CC. Dobrescu (Prahova). loan Buzdugan, G, I. Pitisteanu, M. Moisescu. Vasile M. Kogilnioearti!, Caiitacuzino-Pascuiti, I. Mincu. Anton Arion, Teodor Buzdugan şi C. C. Politimos; si a senatorilor: L. Catargi, G. Gr. Cantacuzino, generai G. Manu, P, P. Carp, T. Maiorescu, G. Panu. 1. Brabeţeanu. D. Donici, Teleman şi Toma Chircu.

După cirirea declarării Stetan Sendrt în Cameră si V.A. Urechiă in Senat anunța că „gruparea de la *Drapelul* se abţine, păstrând aceeaşi atitudine fată de guvernul Sturdza".

Insă d-nii Costinescu si Delavrancea demisionează din Cameră pe motivul „nenorocitei direcțiuni" dată Partidului Naţional-liberal.

Se înțelege dc la sine că hotărârea opoziției de a face obsttucriune parlamentară ttehuia acum înfăptuita cu toarâ energia, nu e vorba: pe caile legale, dar pe *toate* căile legale: lungi discursuri în parlament, cât mai multe interpelări, nesfârşite articole prin ziare, numeroase întruniri publice, manifestări pe stradă cu observarea competenteior ordonanțe polițieneşti, vasăzicâ în limitele formelor îngăduite de Constituție, dar până la ultimele limite ale acestor forme. Aici s-au găsit uniți toți membrii opoziției, în frunte cu Lascar Catargi, care, deşi grav bolnav, îmbărbăta partidul său în această direcție. Când însă d. Fleva ne invită să luăm parte la o Întrunire publică în sala „Dacia" pe duminică 21 martie, d. P. Carp refuză, dar amicii săi politici împreună cu toti ceilalți conservatori primesc. Căci dacă era vorba de o opoziție mai blândă, atunci nu trebuia să se tacă declararea de obstructiune cu cea mai gravă acuzare, aceea a atingerii demnității naționale. Aici sc aplică vorba cunoscutului istoric: o națiune jertteşre tot pentru a-si apăra onoarea. Ce e drept, asupra întrehării, când este atinsă onoarea națiunii, poate fi controversă; dar în cazul de față pentru cei ce subscriseseră declararea de obstructiune controversa încetase.

Alături de interpelările si discursurile obstrucționiste din parlament (vezi la sfârşitul volumului discursurile 122-125)

se lin lanţ întrunirile publice, prezidate de G. Gr. Cantacuzino. de d. Teodor Roserti şi de auiorul acestei scrieri, iar discursurile ţinute acolo înflăcărează opinia publică, ceea ce era şi intenţia Iot. Ca o notă deosebită a întregei mişcări trebuie sâ menţionăm că nu a fost rostită nici o vorbă în conna Regelui; constituţional corect persoana Capului Statului a fost respectată în inviolabilitatea ei, şi toată lupta s-a dat numai intre opoziţia parlamentară şi guvern cu fireasca invocare a opiniei publice.

Fată de crescânda emotiune a ţării guvernul cu toate majorităţile sale din Cameră si Senat nu mai poate ajunge la <i efectivă lucrare parlamentară, incearcâ şedinţe de noapte, dar le contramandează de teama unei mişcări pe strade, mai încearcă duminecă 21 martie o şedinţă **a** Senarului la 9 ore dimineaţa, dar fiindcă în aceeaş zi după-amiazi este anunţată o întrunire a opoziţiei la „Dacia", Senatul se arată foarte deprimat si puţin dispus pentru o lucrare mai însemnată. în atmosfera morală ce incunjură pe membrii majorităţii guvernamentale se grămădesc acum amintirile tutulor incidentdot, **tari** au făcut din guvernarea de aproape 4 ani a d-iui Dimitrie Sturdza una din paginefecele mai negre ale istoriei române contimporane. De la agitarea produsă prin discursurile din sala „Orfeu" până la scuzele rostite la întrunirile din vechia capitală a Moldovei, de la lauda ministerului Aurelian pentni câ a scăpat tara de conflictul mitropolitan până la hulirea aceluiaş minister pentru că ar fi ridicat pe mitropolit în sus si coborât morala în jos, de la denunţarea mandatelor discreţionare pentru românii transilvăneni până la invocarea mărturiei baronului Aehrenthal in contra unui deputat din ţară, de Ia decorarea lui Jeszenszkv până la înlocuirea pe afişul unui concert a cântecului lui Raţiu cu o rapsodie ungurească, de la suprimarea subvenţiei şcoalelor române din Braşov pinâ la. skstainuitile clin Camera de la &udapesta asupra coniventei Banffy—Sturdza: toate impteună se ridică in faţa nefastului regim si paralizează opintirile celor ce-l susţin.

Astfel, pe când Camera se afla în discutarea primelor articole modificatoare ale legii minelor, iar Senatul se ocupa de incidentele obstrucţioniste, d. Sturdza citeşte deodată mercuri 24 martie mesagiu! de închidere a ultimei sesiuni a Corpurilor legiuitoare.

Ei, şi acum? O lege de importanţa celei ce se discuta în acel moment la Cameră — legea minelor - si care se zicea menită să îndrepteze violarea Consntutiei şi sâ justifice ieşirea din parlament a liberaldor de la 15 aprilie 1895, ministerul Sturdza nu arc putinţa de a o trece prin Cameră si închide parlamentul, capitulând înaintea opoziţiei. In bună regulă constituţionala d. Sturdza era în acel moment dator sau sâ ceară Coroanei dizolvarea Parlamentului sau să-i ptezinte demisia cabinetului, datorie cu atât mai indicată personal pentru d-sa, cu cat avea astfel un motiv constituţional intern, căruia i se putea da aparenţa de a fi străin de chestia naţională. D-sa însă nu face nici una, nici alta şi, nevoind să se despartă de putere, dă situaţiei o ultimă agravate. Căci acum guvernarea sa devine o guvernare numai de fapt, în atarl de legalitatea constituţională. Si după cc nu fusese în stare să-si treacă legile prin Parlament şi nici să modifice regulamentul Canietei penttu a infrânge opoziţia, ci închisese cu precipitare Parlamentul, mai ate a doua zi nechibzuinta să tonvoace o adunare populară Ia Băile Eforiei în aceeaş duminecă de 28 martie (adică de-abia 4 zile după închiderea Parlamentului), în care şi opoziţia convootse o nouă întrunire la „Dacia". Ce putea să însemneze o asemenea acţiune a guvernului? Se închide fără de veste reprezentanta legală a ţării şi în locul ei se convoacă întruniri publice pentru ca înaintea unor oameni fără răspundere sâ se reguleze situaţia tării? Şi se pune acolo să vorbească din partea guvernului un ministru iu pornirile nesrăpânire ale răposatului Pallade, pe când in acelaş timp oratorii opoziţiei înflăcărau auditorul de la „Dacia"? Dar ce putea rezulta din această simultaneitate combinată de guvern? Vroia guvernul să devie

agent provocator? Căci era ştiut că publicul de la întrunirea din sala ..Dacia" avea sa rac ă o manifestare la cluburile opoziţiei. în asemenea cazuri este o datorie elementară, si fusese până atunci si lucru obişnuit, ca poliţia - pentru a evita orce conflict — prin anume ordonanţă să hotărască stradele, ptin care să se poată mişca mulţimea. La 8 aprilie 1893 sub guvernul conservator, d. Sturdza, în capul srudenţilor, sub pretextul unui pelerinaj la mormântul lui C. A. Rosetti, vroia să treacă din strada Clemenţii pe dinaintea Palatului Regal, cu toate că ordonanţa poliţiei afişată de mai nainte oprise aceasta trecere si indicase strada Colţii pentru mergerea manifestării spre cimitir, si atunci d. Sturdza a găsit un procuror înaintea cordonului intru paza ordinii, s-a luat la ceartă cu acest magistrat şi de-abia după a treia somaţiune reglementară s-a retras. lat acum, în vremuri aşa de agitate şi pentru aţa gravă chestie, politia nu publică nici o ordonanţă. Era lipsă dc prevedere? Sau era o cursă pentru a învinge cu violenţa poliţienească o opoziţie parlamentară, care nu fusese învinsă cu legulamcntul Camerii? La un prefect dc poliţie ca răposatul Caton Lecca şi sub un asemenea guvern amândouă hipotezele sunt admisibile. în Ioc de ordonanţă poliţienească prefectul pune jandarmi M miliţie ca să păzească accesul din Calea Victoriei spre Palat, deşi era spus anume de conducătorii dc la „Dacia" că nu aveau de gând să treacă pe dinaintea Palatului, ci numai să manifesteze înaintea cluburilor opoziţioniste; totodată poliţia opreşte şi trecerea prin strada Colţii (unde era locuinţa d-lui ministru (unei Btiriiisul, si, pentru a împrăştia mulţimea, ordonă o şarjă de cavalerie pe bulevardul Academiei; oamenii sunt asrfel grămădiţi în strada Enii, unde insă se văd opriţi de un alt cotdon militar şi astfel, neputându-se strecura nicăieri în drum liber, năvălesc să spargă cordonul militat, si multe lovituri şi **rirîiri** sunt urmarea necesară a regretabilei ciocniri.

Rezultatul sângeroasei zile nu este insă cel aşteptat de guvern, ci acel cunoscut din toate mnmentele analoage ale isroriei noastre contimporane de sub domnia lui Carol: căderea regimului. A doua zi d. Dimitrie Sturdza e silir sa<i înainteze demisia şi la 30 martie 1899 regele i-o primeşte. Se constată şi aici adaosul necesar la vechia vorbă a lui Sallust, că guvernele se menţin uşor, dar şl cad uşor prin aceleaşi mijloace, prin care s-au născut,

însă dacă demnitatea naţională si dreptatea istorică cereau deopotrivă retragerea ministrului-prezidem Sturdza de la cârma ţărci pentru ispăşirea celor făptuite, o cugetare omenească mai blândă nu se putea opri de a spera pentru tncânințitul om de stat un prile/ de reabilitare Clei în afară de actele sale politice de când ajunsese conducătorul unui partid şi al unui guvern — situaţii pentru care nn era înzestrat de la natură cu însuşirile cerute - d. Dimitrie Sturdza, prin neobosita sa activitate în folosul culturei româneşti, ajunsese a fi unul din oamenii cei mai însemnaţi ai gcneiaţiei sale în această privinţă, **Si** nici o ţaia - necum a noasttâ - nu este ;isa de bogată în valori încât să poată renunţa cu inima uşoară la vreuna din ele.

A fost dar o binefacere a soartei, că vicisitudinile politicei şi fasoarea Regelui au dat în curând şefului Partidului National-Libcral putinţa de a aduce ţărei servicii destul de preţuite pentru a lăsa mai în umbră aberaţiumle din trecut.

114

Caatr& Adresei. „Minister personal". Despre ieţirea din parlament. Pretinsele alegeri libere. Opoziţia nimicită. Violarea libertăţii presei. Batjocorirea ministrului de interne Fleva. Program de mistificare, îndeosebi în chestia naţională

(Şedinţa Senatului de la 21 dec. 1895)

MINISTERUL DIN AO\I. TIMP:

Dimitrie A. Slurdza, prezident şi externe.
Eugenie Stăteseu, justiţie,
Anastasie Stolojan, interne,
Petru Poni, culte.
General C. Budiţteanu, răsboi,
G. C. Cantacuzino (Rifoveanu), tinanţe,
G. D. Pallade, domenii,
C. I. Stoicescu, lucrări publice.

Domnilor Senatori,

Am cerut cuvântul în contra proiectului de răspuns la mesagiu, pentru a da cel puţin un glas omenesc opoziţiei, care în întreg parlamentul actual, şi îndeosebi în acest întreg Senat, este anihilata, este nimicită ca opoziţie de partid. Trebuie să

numim ci opoziţie anihilată, nimicirâ înrr-un parlament, când ea, prin numărul prea restrâns al membrilor săi. nu este in stare - nu zic de a-si exprima in modul cel mai energic atitudinea de opoziţie, prin a propunere de dare în judecată, pentru care se cer 10 membri, dar nu este în «are nici să provoace o anchetă parlamentară, pentru care se cer 7 membri, nici să propue un proiect dc lege din iniţiativă parlamentară, pentru care se ctr asemenea 7 membri, nu este nici măcar în stare sâ prezinte un simplu amendament la cea mai simpla lege, pentru cate regulamentul Senatului cere subscrierea a ***5*** membri. Noi suntem în acest parlament numai ***2,*** poate 3, si prin urmare nu avem alta putinţa decât de a cere cuvânni) la chestiile supuse dezbaterilor d-voastrâ, dacă nil veţi acordaşi nu veţi închide discuţia, si de a face interpelări. De acest drept, foarte redus, ne vom crede datori sâ uzăm din când în când în momente mai importante, după părerea noastră. Un asemenea moment important este cel de fată.

D-lot senatori, momentul de fată are după noi următoarea specială importantă. Votul Senatului asupra proiectului de Adresă, care proiecr între altele cuprinde si întreaga d-voastră Încredere dată acestui guvern, votul d-voastră, zic, dacă va fi obţinut pentru această Adresă, precum a fost obţinut ieri pentru adresa aiialoagâ a Camerei, va face de atunci înainte pe actualul guvern ca să fie un guvern constituţional în toată duplicitatea cernitelor constituţionale.

Până tn acest moment, guvernul este tot constituţional, dar nu încă întregit; este guvernul Maiestăţii Sale. nu este guvernul expres aprobai de reprezentanţii tarei.

în adevăr, d-lor, într-un mod foarte corect constituţional. Maiestatea Sa are dreptul si datoria de a nunii miniştri, dar sciţi că prin buna interpretare a constituţionalismului, aceasta numire a Maiestăţii Sale trebuie să fie aprobată, consfinţită de celălalt factor al suveranităţii, de ţara legală, de tara reprezentată in parlament. Foarte corect constituţionali sunt miniştrii

Maiestăţii Sale până astăzi; vor fi întregi mâine, când vor avea şî aprobătea d-voastrâ.

D-lor, n-aş fi insistat asupra acestui punct, dacă n-as fi] dator să mă felicit, împreună cu dv. toţi, de acest moment al | vieţei noastre constituţionale. Sper că de acum înainte falsa • acuzare, pe cate am auvit-o aducându-se de organele din fosta opoziţie, de organele partidului dv., că guvernele imediat precedente erau guverne personale, va dispărea si nu se va mai |repeta nici în viitor, in luptele noastre politice[1].

Această acuzare adusă de d-voastră guvernului precedent, [era cu atât mai falsă, cu cât ea nu se purea susţine nici măcar |din punctul de vedere al celor ce o aduceau.

Căci, d-lor. in privinţa Întregimii constituţionalităţii este io deosebire între primul minister de la 1888 şi între ministerul *i* actual, sî deosebirea esre în favoarea ministerului de la 1888.

Ce este drept, la 1888, in martie, dându-şi demisia *d.* 1ojn . Brătianu, cu toată majoritatea ce o avea în parlament, cu a sa contrasemnatură Maiestatea Sa Regele a numit cabinetul Theodor Rosctti; în acel moment însă era deschis parlamennil. aşa încât a doua cerere pentru intregîrea unui minister constituţional s-a putut îndeplini îndată. Lasâ că acel parlament a mai fost deschis încă 10 zile după numirea ministerului Theodor Rosetti, şi că putea dat sâ-si arate neîncîederea in contra luî, dacă voia, ceea ce n-a făcut. Dar în răstimpul acelor puţine 10 zile s-a petrecut un fapt de cea mai mare însemnătate constituţională, faptul care dă cea mai sigură dovadă de încredere: budgetid eldbotat de comisia bugetară a acelei Camere S-a prezentat spre votare de ministerul Theodor Rosetti şi a fost votat de aproape unanimitatea deputaţilor, votare care implica şi fondurile secrete, implica si deschiderea de credite, implica ptin urmare constitutionaliceşte şi ideea câ acel

[1] Vrai voi. 4, rug. 11 »i pag. 111 şi 112 («/. «. - p. 1020,1085-1086).

minister era chemat sâ administreze ţara în viitorul an budgetar.

Va sâ zicâ în momentul, în care acea Cameră a votat cel mai important act constituţional a) unei Camere, budgetul ţârei, ministerul Theodor Rosetti era constituţional îndeplinit după toate cerinţele. De unde a ieşit atunci acuzarea de minister personal? Cum a putut comite cineva aceasta fundamentală eroate si amăgire a opiniei publice? în viaţa constituţională se întâmplă multe momente în care. când *a* parte, când ceailaltâ a suveranităţii îa iniţiativa indicării unui minister. Se poate întâmpla ca un ministet sâ fie indicat de parlament întâi, st apoi aprobat de tege; dar se poate toi aşa de corect să fie întâi numit de rege, şi apoi aprobat de parlament.

Amândouă aceste procedări sunt foarte corecte. Niciodată fraza de minister personal nu este justificata într-un stat constituţional. Şi această etoare comisă de opozipa naţional-libe-ralăcU cuvintele de „minister personal" s-**J** răzbunat astăzi,când. avem Înaintea noastră ministerul d-lui Dimitrie Sturdza mai puţin întregit decât ministerul de la IStfS. Eu nu voi comice etoajea de a numi acest minister Sturdza un minister personal, dîn contră sunt dator să-l recunosc minister constituţional corect- Rămâne numai ca să fie intregîr, mâine, si de votul d-tră.

Am făcut dar un progres, de care trebuie să ne felicităm în aceste solemne dezbateri, dacă am înţeles cu toţii acest punct constinitionai şi dacă prin turnare va dispare fraza incuccătoate si falsă de ministet personal de acum înainte din discuţiile noastre de partid.

D-loi, este aşa de plătut lucru, când un membru al acestei infime opoziţii se poate felicita cu d-voastră împreună de ceva, încât îmi cer voie sâ adaog încă un element de felicitate. Trebuie sâ nc felicităm roţi aceia care ţinem la dezvoltarea bună a sistemului constituţional, de faptul petrecut acum câteva săptămâni, când acest minister a venit înai«rea parlamentului trecut cu decretul de dizolvare.

Ani fost şi eu faţă; era de datoria mea să mă duc acolo, era un act constituţional necesar de făcut si era de datoria, cred, a foştilor deputaţi sâ asiste la citirea unui mesagiu, fie şi a unui | mesagiu de dizolvare.

Am fost lericit să văd acolo pe mai mulţi din foştii mei (colegi, can îşi dedeserl demisiunea colectivă cu câteva luni mai I înainte. O demisiune colectiva — nu ştiu dacă îmi iertaţi această | apreriare, - o găsesc totdeauna într-un stat unde nu sunt lupte de naţionabiâp, într-un srat unita/ ca naţiune cum e al nostru, o găsesc totdeauna o greşală de procedare constituţională. Nu *ţt* bine să se puie vreodată în suspiciune legalitatea unui Iparlament; dacă pe aceasta o zdruncinăm, totul se clatină în ţ opinia publică.

Rău a făcut, după părerea mea (şi am zis-o si în trecut în contra Opozitiei-unite tâiid a piilsit parlamentul pentru a merge... unde? pe stradă?), rău a făcut şi în rândul din urma opoziţia d-voastră când a părăsit parlamentul cu o demisiune ***tn masse.*** Şi s-a răzbunat şi aceasta imediat, fiindcă atunci, când a fost vorba sa se citească mesagiul de dizolvare a fostului E parlament, această opoziţie, faţă cu care majoritatea vechie a | fost destul de cuminte ca să-i respingă demisiunea, a fost obligata să profite de fapta cuminte a majoritâiei şi sa leinrre pentru acel moment in parlament. Prin demisiunea colectivă, opoziţia d-voastră făcuse să atârne soarta ei parlamentară de bunăvoinţa adversarilor din majoritate, şi numai în urma binevoitoarei respingeri • demisiunii dv. aţi putut avea mulţumirea să vă aflaţi în parlament în momentul dizolvării lui. Şi este foarte bine câ v-aţi aflat acolo.

De ce e bine şi important? E important, fiindcă astfel s-a dat Regelui nostru, al cărui constituţionalism suntem toţi unanimi a-l recunoaşte şi a-l lăuda, putinţa de-a fî în adevăr corect constituţional, şi atunci când ministerul trecut şi-a prezentar demisia, de a da succesiunea unui minister al opoziţiei din parlament si nu al opoziţiei de pe

stradă. într-un stat constituţional nu sc iau ministerele de pc uliii, ei din parlament. De aceea să ne felicitam cu toţii, ca vechia majoritate parlamentară nu v-a primit demisiunea şi că acea demisiune colectivă e azi parcă n-ar fi fost.

In fine sâ ne felicităm, d-lor, că n-am mai trecut prin faza cam copilărească in viaţa constituţională a unui minisier de tranziţie. E un fapt îmbucurător, câ şi de asta data s-a putut face transmiterea guvernului de la partid la partid, şi câ a dispărut interregnul acela, în care toată administraţia ţării era lâncedă, ba chiar întrerupră.

Sub aceste bune auspicii începe pentru noi discuţia proiectului de răspuns la mesagiu.

D lor, mesagiul de fată se distinge prin o mare sobrietate în privinţa programului activităţii legislative. Sobrietatea e un lucru foarte bun. Naşte numai înttebarea, dacă este vorba de opera acestei singure sesiuni, în care caz programul de lucrări poate fi suficient, sau de o întreagă legislatură, în care caz programul este cam sărac.

D. ministru-prezident — dacă nu mă insei - la Cameră a zis câ este vorba numai de aceasta sesiune.

Imi permit a releva atunci câ mesagiul nu este tocmai clar în exprimarea sa. El vorbeşte de întreaga legislarură; Iasă că zice din capul locului „o nouă legislatură îşi ia astăzi începutul", dar la sfârşit, după ce a enumârat proiectele de legi, zice: „noua legislatura deschide dv. un câmp îtitteg de activitate', şî are aerul redacţional, câ aceste proiecte de legi după planul guvernului sunt tot ce va alimenta activitatea dv. parlamentară. Este un vegetarianism in această alimentare, care poate fi foarte higienica pentru starea de puteţi a partidului, dar care nu stiu dacă răspunde la importanţa unui moment solemn. In acest moment Partidul National-Liberal este chemat sâ arate ţării ce valoare a putut păstra după încetarea din viaţă a marilor săi fondatori Ion Brătianu şi C. A. RosetU, ce roade a dat activitatea acestora în a doua generaţie, cu ce avânt si cu ce

perspectiva se prezintă partidul sub noua conducere a eruditului d. ministru-prezident Dimitrie Sturdza? Şi într-un moment de o asemenea solemnitate, de regrete pentru trecut, de speranţe pentru viitor, guvernul d-stră ne spune în ptimul său mesagiu că se va face o îndreprare Ia legea judecătoriilor de ocoale, o amplificare la Domenii cu legea pescăriilor, o organizare a mijloacelor de transport, pe uscat şi pe apa, deşi sunt deja organizate prin reţelele drumului de fier şi prin câteva vapoare, şi oarecare schimbări la legea învăţământului primar.

' Foarte bine, fireşte, poate sâ fie nevoie de ceva meremer la ceea ce arhitecţii din ministenil precedent au construit; la fiece casă după 2-.1 ani se cere ceva meremetiseală de zidari, foarte folositoare.

în mijlocul acestei meremetiseli parţiale, la care se mărgineşte programul guvernului, se arată deodată planul unei mari construcţii, descentralizarea administrativă sub formă de reforma legii comunale, a legii judeţene si a legii pentru serviciul exterior al Ministerului de Interne. Oh! aceasta în adevăr este o foarte gravă, foarte importantă lucrare.

Este o cestiune, care ea singura, dacă va fi bine rezolvată de d-voastră, poate să alcătuiască pentru o întreagă legislatură viaţa folosuoate a unui partid. Numai, d-lor. nu ştiu cum se face: tocmai asupra acestei cestiuni, singura - scuzati-mă - care în mesagiu relevează ceva nivelul noului guvern şi al vechiului partid, tocmai in aceasta privinţă se vede în opinia puhlicâ ţi aci în parlament oarecare ezitare. Mai întâi am citit ca s-a numit de vreo câteva săptămâni o comisiune care sâ elaboreze descentralizarea. Excelenţi bărbaţi teoretici în acea comisiune. dar aici nu e vorba de teorii. Dacă ideile d-voastră practice uu sunt încă elaborate din vremea opoziţiei, aşa încât asupra unui lucru atât de fundamental, cum e descentralizarea administrativă, sâ aveţi ideile - aş zice şi proiectele - gata. si de-abia acum începe a lucra o comisiune, atunci mai va cu descentralizarea administrativă. Aşa legi de descenttalizare sunt

în multe ţări si nu avem decât să Ie traducem din diferite cărţi; dar cestiunea cea grea este de a le adapta la noi.

Şi care oameni practici, foşti primari, foşti prefecţi, foşti miniştri sunt în acea comisiune ca să cunoască păsurile ţărei din experienţă, şi să avem încrederea câ va iesi de la ei un elaborat folositor?

Şi ce e mai curios; rocmai la aceasta inofensivă şi anodină indicare a mesagiului, care nu face alta decât a reproduce ceea ce stâ în Constituţie, câ adică să se facă legi de descentralizare si nimic mai mult: tocmai aci comisiunea d-voastră de adresă e coprinsă dc un fel de scepticism, şi, nu ştiu de ce, în faţa M.S. Regelui, într-o adresă de simplă parafrază pentru celelalte enuntiri ale mesagiului, comisiunea Senatului se vede apucată de gândul matur al precauţiunii pentru viitor şi-şi face rezervele sale exprese faţă de d. ministru de interne.

E ciudat acest caz! Fireşte, Senatul liberal va vota cu încredere legile de descentralizare, va căuta însă să nu jicnească unitatea administrativă a statului. Dar oare a zis ministrul asa ceva? A indicat el câ vrea să jicnească, sau aveţi vreun prepus că are să jicnească unitatea administrativă a statului? Ministrul zice numai câ are să prezinte o lege de descentralizare, ca să se conformeze Constiruţiunii, şi d-voastră îl întâmpinaţi numaidecât cu o proptea de bănuială?

Nu e asa? E caracteristică această rezervă.

De altminteri şi cu această rezervă răspunsul d-voastră la mesagiu este o simpla, dar cam lungă, parafrazare în întregimea sa cu o singură excepţie; alineatid de [a început. Inmt cât adresa este o parafrază, n-am nimic de zis; dar în privinţa frazelor de la început să-mi daţi voie să fac câteva întâmpinări.

Aliniatul l-iu, cel principal, iată ce zice pe la mijloc: .,De astă dată practica libertăţii electorale a fost o realitate".

De astă dată numai?

Ce însemnează acest „de asta dată"? După onor. meu preopinent d. Vergati, în foarte interesanta d-sale cuvântare, „de astă dată" ar însemna o deosebire de epoca guvernului conservator imediat precedent, tnsâ „de astă dată" mai pe româneşte însemnează acum, în deosebire de tot ce a fost altă dată, fie că au fost la guvern conservatorii sau liberalii...

O voce. Nu este exact, căci pe timpul liberalilor n-a fost chin o rosul.

D. Maiorescu. Nu ştiu, d-lor, dacă este autorizată infima d-tră opoziţie sâ interpreteze gândul onor. comîsiuni a răspunsului la mesaj, în sensul că „de astă data" însemnează de asia una şî singură dată. şi că prin urmare este vorba de o diferenţiare atât de guvernul imediat precedent, cal si de guvernul liberal de la 1876 până la 1888. Dacă aceasta ar fi şi interpretarea d-voastră, atunci observaţiunile mele anume asupra cuvintelor „de astă dată" ar putea înceta. Dacă însă ar fi între noi o divergenţă la părerea aceasta, atunci sunt dator să vă răspund cu un singur şi foarte scurt citat, un citat, care nu este de la cel dintâi venit, nu este o părere răsleaţă a unui membru nedisciplinat din partid, ci un ciut al unui fruntaş de partid, al unuia din cei doi întemeietori ai Partidului Naţional Liberai; şi cred că veti fi întotdeauna doritori sâ ascultaţi cuvintele lui, măcar că ele sunt astăzi reproduse de gura nedemnă a unui opozant: este vorba de C. A. Rosetti! Răposatul Rosetti în şedinţa Camerei de la 2 aprilie 1884, în Cameta cea mai importantă a regimului Brătianu, căci cea din urmă dc tot, cea de la ianuarie şi până la martie '88, nu se prea socoteşte, în acea de la 2 aprilie 1884 zicea:

> _l?tn .îceastă Catuiră ji din cealaltă {i din cele de mai nainte, foarte mulţi dintre noi ne-am dus Iad. ministru si i am zis: dâ-mi un bilet să mă aleagă, şi cei mai independenţi sau cei mai dibaci (ştiu câ avea mult spirit răposatul C. A. Rosecţi], cei mai dibaci ziceau: d-le minisrru. te rog scrie-i prefectului să nu mă susţină, nici să mă combată. Eu acuz, combat pe actualii miniştri, pe cari ii stimez si iubesc, cănd vâd câ se fac asemenea lucruri, dar cel puţin recunoaşteţi că aceşti miniştri si

primul nostm ministru la 1881, dacă nu mâ înşel, şi-a dat demisia zicând ca nu mai poate administra cu acele cerşetorii ale acelora caii sunt aleşi prin cerşetorii".

Din această Camera st din celelalte de mai nainte nu ati crede, d-lor, câ s-a zis aşa ceva de C. A. Rosetti. Pare câ o zice cine ştie ce opoziţie sistematică!

O zice însâ chiar C. A. Rosetti, şi încâ adaogă:

_Au zis numai că seduc in mijlocul naţiunii, dar eu nu am văzut pe nici umil să se ducă. îmi pare rău că nu **S-JU** dus şi-mi pare şi mai rău ci nici unul din partidul meu nu sc duce, decai numai când sunt alegeri, având pe prefect la braţ".

Nu este aşa, d-lor, după această ilustră caracterizare a alegerilor sub regimul Brâtianu, sunt în drept a interpretă că în gândul comisiunii dv. „de astă dată" însemnează *de astă singură dată, dea D-zeu să fie şi de acum înainte, că pană acum n-a fost niciodată.*

Al da, în orce caz s-a făcut un progres, dar *de astă dată,* gratie bunei îngrijiri in această privinţă a d-lui ministru de interne, n-ar mai fi putut zice reposatul C. A. Rosetti că merg *cu prefecţii la braţ* candidaţii de deputaţi; poate izolat prin unele locuri, dar desigur în generalitate nu. Au dispărut în mare parte presiunile prefeetorale, şi s-au înlocuit prin presiunile comitetelor electorale. Dar, d-lor, pentru casă ne felicităm şi noi de aceasta şi ca sâ putem aproha şi noi fraza „dc astă dată practica llbertătei electorale a fost o realitate", ar trebui sâ mai fie îndeplinite câteva cerinţe, cam multe, despre cari va fi poare de folos să stăm la vorbă.

Inspiraţi de hunul gând al dv. de a vă felicita de libertatea alegerilor, avem şi noi speranţa că ne vom putea înţelege asupra dorinţelor, ce dimpreună să Ic mai manifestăm pentru ca să devie o adevărată realitate ceea ce de-abia a început să fie o dorinţă de realitate.

Şi. mai întâi, o întrebare: Să fi fost«i adevăr realitatea libertăţii alegerilor care a dar acest rezultat? Să fie autorizat d, raportor a zice câ aşa cum au dar alegerile rezultatul lor, ţara „s-a arătat demnă de legile cari o cârmuiesc"? Nu cred, şi tocmai fiindcă rezultatul nu-l cred demn de legile cari ne cârmuiesc nu cred că practica libertăţii electorale să fi tbst asa de reală, căci prea este deplorabil rezultatul acestei prime încercări a d-voastrâ.

Domndor senatori, stiu câ în multe vorbiri ale d-lui prim-ministru se relevă cu o — după părerea mea — unilaterală povestire istorică, şi în alte vorbiri ale d-sale numai prin un soi de energie de limbagiu fărâ multa Istorie, că numai Partidul Naţional-Liberal a făcut lucruri importante în ţară şi câ partidul opus, conservatorii, nu au făcut nimic, câ nu au încredere în naţiune, că vor să se sprijine numai pe străini, şi celelalte obiecţiuni fundamentale, cari tăgăduiesc legitimitatea existenţei Partidului Conservator.

Si dacă d. raportor al Adresei se felicita de rezultatul obţi-nut, care rezultat este conform cu ideile arătate de d. prim-ministru, dacă ţara „demnă de legile noastre" a dat o aproape unanimitate de naţionali-libctali şi a anihilat Partidul Conservator in parlament, atunci vâ întreb, d-lor senatori, ce mai 'însemnează în ţara asta sistemul constituţional?

Daci s-a putut zice în privinţa Constitntiunii de la 1866, câ aceea a fost un compromis înrre partide, nu veţi putea tăgădui însâ că Constitutiunea reformată la 1884 a fost opera Partidului Naţional-Liberal *,ingur:* căci, deşi erau câţiva conservatori în acea Constituantă - între cari şi cu -, noî ne-am opus la revizuire. Vasăzică, revizuirea din 1884 este exclusiv opera dv. de partid. Puteaţi atunci sâ revizuiţi legea fundamentală a tarei cum credeaţi mai bine pentru această rară; puteaţi să nu admiteţi ideea dc constituţionalism cu sistem parlamentar.

Dar din momentul în care ati păstrat în Constituţiune ideea fundamentală: regele inviolabil şi neresponsabil şi numai miniştrii responsabili, din chiar aceasta rezultă că trebuie să fie in jocul normal al (iouscmiţiumi altcineva decât

partidul propriu al unui minister, care să poată trage la răspundere pe miniştrii si să exercite controlul.

De aceea e de netăgăduitul miez, e de esenţa sistemului constituţional ca să existe cel puţin două partide; sunt unii carî merg cu doctrinarismul piuă a zice că numai două partide să existe, nu cred că aceasta este modern exact. - dar cel puţin două partide trebuie să existe. Dacă nu există, putem avea un Cezarism democratic, dar sistem parlamentar nu avem.

Când dar fruntaşii întemeietori ai partidului dv. au zis câ pentru această tara le convine sistemul constituţional şi parlamentat, ei au zis, implicite, câ în această ţară trebuie să fie cel puţin două partide, în orce caz control serios de la partid la partid, si dacă aceasta au voit-o, şi aceasta este esenţa constituţionalismului, atunci care Senat cuminte se va putea felicita, fie că ar fi conservator fie că ar fi national-Iiberal, dc rezultatul unor alegeri, cari au adus în parlament anihilarea partidului opus? Anihilarea unui partid opus în parlament este pentru timpul acestui parlament, anihilarea esenţei constituţionale. Si dacă ţara nu a ştiut sâ dea alt rezultat decât acesta, atunci cu regret o spun. că nu s-a arătat demnă de legile fundamentale, cari îi guverna viaţa publică.

Atunci nu ne-ar rămânea decât speranţa unei îndreptări în viitor şi datoria ca să contrihuim cu. rotii a creste ţara spre o mai marc independenţă a corpului electoral.

Dar, d-lor, eu cred că ţara nu merită această imputare. Nu meritam noi sâ ni se spună, după 30 de ani de regim constituţional, că suntem asa de orientaliceste înapoiaţi, încât să nu fi existat nici măcar simţimântul elementar despre condiţiile esenţiale ale regimului constituţional, despre necesitatea unui conttol efectiv in parlament din partea altui partid.

Nu cred, d-lor, si vă rog să nu mă lăsaţi pe mine, un slab opozant, să fiu singur în cercetarea cauzelor acesmi deplotabil rezultat al alegerilor din urmă; asociati-vâ cu mine si unii din d-voastră, mai ales din d-voastrâ ca liberali, pentru ca

împreuna să ne dăm seama de cele petrecute şi să nu cădem în iluzia proiectului de Adresă, care ne vorheşte de *realitatea* libertăţii alegerilor parcă ar fi în drept să creadă, cum zice francezul *que cest arrive,* pe când în fapt nu e *arrive'* deloc, şi trebuiesc din contră căutate cauzele râului in procedările partidului d-voastră.

D-lor, au lipsit unele în alegerile trecute si au fost unele prea mult. înţelegeri, d-lor, că nu voi înjosi această discuţie cu analiza cazunlor individuale de presiuni or de neregulantăţi locale. Că s-a constatat, într-un district, la o alegere, o suveică, cazul este izolat. Este poate de regretat, fiindcă era tocmai un singur caz, că nu s-a reprimat cu mai multă enetgie din partea Camerei. Ar fi fost mai frumos, pentru unanimitatea parlamentară, dacă se invalidau acele alegeri din Focşani constatate cu suveică; insă chesfia este prea izolată pentru a câştiga marc importanţă. Nu voi vorbi mei de fenomenul curios că acolo unde s-au prezentat, nu reprezentaţi ai „infamei reacţiuni", ci naţionali-liberali, însă disidenţi, fată cu comitetul naţional-liberal, chiar aceştia n-au putut răzbate contra comitetului.

Nu voi vorbi nici de acţiunea administrativă a multor comitete electorale ale partidului d-voastră.

Mă voi opti însă puriu asupra a două fenomene locale, care m-au surprins, fiindcă stau în legătură cu alte fenomene anterioare din mai multe locuri.

M-a surprins faptul, că si la Focşani, si-mi pare că si la Galaţi, s-a încercat un fel de atentat în contra libertăţii presei. La Focşani a fost înipiedicată o foaie de disidenţă liberală să iasă, si la Gralaţi s-a făcut mizerii unuia, care asemenea voia sâ scoată o astfel dt foaie. Stiu, sunt convins, că d. ministru de interne ar fi reprimat aceste acte cu mare energie; m-a surprins însă, d-lor, faptul în sine, fiindcă stâ în legătură cu altele pe cari le semnalez in fata d-voaitra. cu speranţa ca să nu se mai ptoducă niciodată în viitor.

Esie o adcvârară contrazicere, **ci** contrazicere uimitoare, că tocmai de câte ori este la putere regimul liberal, se întâmplă mici sau mari atentate în contra libertății presei, cari atentate nu se întâmplă când sunt conservatorii la putere.

Cine stie, si cei istoricește culți dintre d-voastrâ o știu, ce însemnează, de ce absolută primă ordine pentru dezvoltarea libertății într-un stat este libertatea presei, acela va fi alături cu mine ci să zică: ceea ce trebuie mal întâi dc toate împiedicat, reprimat, mai ales din partea unui guvern naționai-liberal, esre violarea libertății presei.

D-lor, multe rele, după părerea d-voastră, va fi tăcut guvernul trecut, de la 1888 până acum.

S-a atins însă cineva de libertatea presei sub acel guvern? Aceasta nu.

In timpul guvernului Ion Btâtîanu. s-au făcut câteva atingeri la libertatea presei. Esre în memoria tutulor brutalitățile, vandalismul, cu care s-a devastat redacțiile jurnalelor opoziției, îndeosebi redactia *Epocei,* si redacția *Binelui public,* organul vernescani!or, acum prietenii d-voastră, si încercarea de devastare a jurnalului *L-Independ.inceRoum.iine.*

E constatau astăzi coniventa guvernului. Prefect de politie era arunci d. Moruzi, ministru de interne de fericită memorie, d. Radu Mihai.

Astăzi suntem încântați a vedea ca ministru de interne pe onor. d. Fleva, care știe ca si mine câ era de conivență politia de atunci, cu aiele devastări.

D- Fleva, ministru de interne. Nu stiu aceasta, prorestez. Dacă aş fi știut, aş fi spus-o la început. Am strigat pe urmă, dar nu pentru acest fapt.

D. Titu Maiorescu- D-lor, eram atunci in opoziție, ca si acum. Numai câ eram atunci mult mai puternic în opoziție, nu din cauza slabelor mele puteri, dar fiindcă eram *împuternicit* de onot. d. Ple\a. împuternicit anume să^ac o intetpelarc asupra devastării redacțiilor, in acea Cameră. Interpelare, care

o țintă avea: sâ stabilească conivența guvernului, şi am srabilir-o în numele întregei opoziții. Sunt convins câ actualul d. ministru de interne nu va tolera aşa ceva. Si, deşi vad pe onor. d. Moruzi astăzi prefect la Dorohoi, dar nu știu dacă acolo la Dorohoi dezvoltarea presei este aşa de importanta, încât să ne putem aştepta, cu oarecare temete, la vreun atentat asupra presei din Dorohoi.

Astăzi se Încearcă un atentat în contra presei la Focşani, se mai încearcă la Galați. Curios aceasta, când sunt liberalii la putere!

Apoi, d-lor, bliertatc nu înseamnă ca să fii tu liber să faci cc vrei, aceasta o vrea şi orcare despot. Libertatea se arată, când laşi tu adversarul tău liber să tacă ce vrea, numai să rămâie tn Ilimitele legilor. Nu eşti tu liberal când faci ce-ți place ție; eşti liberal când laşi pe celalalt să fată cei plate lui in marginile legii

Partidul Liberal nu se arată puternic ca partid liberal când respectă numai drepturile sale, căci acestea şi le caută fiecine, ci atunci când respectă drepturile celuilalt.

Onor. d. ministm de interne, despre care inainte de a sorbi acum, mărturisesc câ eram mult mai sigur, dar care. după întreruperea ce mi-a făcut adineaori şi care are aerul de a contesta o parte a vieții sale trecute, m-a lăsat mai puțin sigur, dar însâ totus cu oarecare rămăşiță de siguranță, onor. d. ministru de interne, zic, nu ia tolera, după câte a pâtn atunci, nici un asemenea atentat in contra libertății presei. Să-mi permită sâ-i atrag atenția asupra noului prefect al capitalei, numit de d-sa, a aceluia în mâna căruia în parte stă siguranța elementară a noastră, a celor din capitala *in* genere şi în special a ziariştilor, cari își aduc aminte de pățania de la *Epoca* si *Binele public.*

Voci, Și de la *Adevărul* din anii trecuți.

D. Titu Maiorescu. D-loi, onor. d. P. Stăteseu, de ieri numit prefect al politici capitalei, n-am onoare să-l cunosc personal, îl cunosc numai dintr-un singur act al vieței d-sale politice, care e asa de remarcahil, asa de incredihil, încât merită

să fie adus şi la cunoştinţa d-voastrâ şi a d-lui ministru de interne.

Onot. d. Stătescu a fost prefect de Tulcea acum, şi era prefect la Tulcea şi sub guvernul Brătianu. Când era atunci prefect la Tulcea, în august 1888, afişase următoarea ordonanţă pe care v-o prezent în original:

„ORDONANŢA

Noi, prefecrul disrrictului Tulcea, peniru motive „de ordine publică, in virtutea art. 29 din legea organisărei Dobrogei, dispunem ca dc la publicarea aceştia, toţi proprietarii de tipografii din acest dismct sâ nu mai imprime nici un jurnal sau broşură care să aibă un caracter de politică militantă ori injurii, mai înainte de a ni se presenta asemenea scrieri spre cercetare.

Prin această dispoziţiune însă, nu se esclude dteptul de a imprima denumiri de abuzuri când ele vor f! semnate de autor şi va declara oi ia răspunderea.

Contravenientului i se va aplica măsura de închiderea stabilimentului.

Prefect, **StÂTESCU"**

Tulcea, 10 august. \8SS.
Nn. 4292

Iată un prefect naţional-liberal, care înfiinţează cenzura prealabilă si care impune jurnaliştilor să subscrie si să fie răspunzători de ceea ce au scris, căci altfel îi ameninţă cu închiderea administrativă a stabilimentului. Aşa de puţină creştere politică liberală pare a avea acest înalt funcţionar al Partidului National-Liberal. încât nici nu-şi dă seamă de enormitatea ordonanţei ce a emis-o.

Am citit si cu art. 29 din legea organizărei Dohrogei de la 1879, l-am notat aci, şi în acest articol găsesc că prefectul are dreptul, ca toţi prefecţii, de a face ordonanţe pentru menţinerea ordinei publice, d. ex. p«: strade, pentru airupamente ere, însă legea organizatei Dobrogei, la an. 6, zice:

„Locuitorii din Dobrogea, până la promulgarea legilor prevăzute la alt. 4 (reprezentarea în parlament), se bucură *dc pe acum* de drepturile cetăţeneşti cuprinse ia an. 5, 23. 25, 28 din Constituţie. Guvernul insă, prin deaei domnesc, poate opri întrunirile periculoase ordinei publice".

Iar Constituţia zice la art. 5:

„Românii se bucură de libertatea conştiinţei, de libertatea invatamânlului, de libertatea presei, de libertatea intrunirilor".

Aşadar singura rezervă afară de participarea la parlament, Lpe care o face legea organizării Dobrogei, este că guvernul „prin [decret domnesc" poate opri „întrunirile periculoase ordinei [publice" şi această singură rezervă dovedeşte că este cu atât mai Fmult garantată libertatea presei ca una din binefacerile cu cari liberalii din vechia patrie voiau să îmbrăţişeze pe locuitorii din provincia alipită. Şi atunci un prefect liberal înfiinţează cenzura şi confiscarea teascurilor unui ziar! Sunt convins, că d. ministru de interne va avea destulă autoritate asupra acestui înalt funcţionar, mai ales în ziua în care autoritatea d-sale va fi asa de bine stabilită, încât să o vedem tiecând si la conducerea organului principal al partidului, *Voinţa Naţională;* căci trebuie să dorim ca să vedem nu numai noi în opoziţie, nu numai d-voastră din unanimitate, dar mai ales ceilalţi oameni din ţară, că încetează cât mai curând necuviinţa ca în mijlocul vietei noastre parlamentare, organul oficios sau oficial al unui partid, sâ-şi bată joc în modul cel mai nedemn de ministrul de interne al aceluiaş partid, să intre în viaţa sa privată şi să ia în batjocură o ocupaţie foarte amabilă a d-sale ca muzica şi să meargă cu necuviinţa până acolo încâr la vorba „cazul ciudat", termen cunoscut din *Voevodul ţiganilor,* să răspundă cu vorba *caş* ciudat, casă aducă şi mai direct aminte de o anecdotă populară în privinţa ţiganilor.

Este nepilduit ca tocmai un organ liberal, in loc să se bucure că un om de talent, din orce origine şi din orce gintă încotporatâ în noi ar fi fost, a ştiut sâ se înalţe si sâ fie

«snduclKH al partidului, să vie din contră sâ-i aducă aminte cu imputarea aceasta presupusa origine într-un mod asa de trivial ţi de batjocoritor. Lucrul e spre ruşinea situaţiei actuale. Acest scandal nemaipomenit într-un guvern, din câte s-au succedai ia noi, sper câ va înceta pentru onoarea vieţei noastre publice întregi.

Ar mai fi ceva de adăugat, d-lor, pentru ca libertatea alegerilor să fie tn adevăr o realitate; ar mai fi de adăugat că atunci când se prepara, fie în lupta anterioara a opoziţiei, fie în chiar epoca electorală, partidele în luptă unele cu altele să caute a fî sincere şi a tiu înşela aşteptările alegătorilor. Fiindcă suntem incă o ţară nu de tot pregătita pentru viaţa constituţionali, e tocmai datoria noastră, necum datoria conducătorilor de partid, necum datoria miniştrilor M. -Sale, de a lumina tara si corpul electoral peniru o conformitate deplină între speranţele deşteptate si hotărârea unui partid de a le îndeplini. Căci dacă nu se face aşa, atunci se produce o falsificare în spiritul alegerilor, aceasta trebuie tot aşa de bine evitată, pe cât trebuicşte evitată brutalitatea materială.

Ei bine, toată campania de opoziţie a d-voastrâ în contra guvernului trecut a fost dusă pe trei cestiuni principale', pt legea maximului; care a produs o mică răscoală în Bucureşti si o răscoală de tirani (a Bacău; a fost dusă pe neconsntuţionalitatea legii minelor, care v-a dat şi pretextul de a demisiona colectiv din Cameră, si a mai fost dusă - eram sâ zic maî presus de toare- pe înflăcărarea simţimintelor naţionale în contra asupririi românilor din partea ungurilor, cum ne-o prezenta aci în Senat şeful partidului d-voastra, onoratul d. Dimitrie Sturdza, astăzi ministru-prezident.

Sunt exact în enumerarea aceasta a ideilor d-voastrâ din opoziţiei'

£ adevărat că aceste trei cesiiuni erau cele mai principale, cu care agitaţi d-voastră opinia publică ÎR'contra guvernului rrecur?

Dacă recunoaşteţi cu toţii câ este adevărat, aţi mai irebui si recunoaşteţi împreună cu mine următoarea consecinţă; Atunci când oamenii de seriozitatea, erudiţiunea şi experienţa d-lui minisiru-prezident, cu numele său istoric, vin şi spun ţârei: legea minelor e neconstituţionalâ, e o lovire a Constitutiunii - las ia *o* parte legea maximului ca prea puţin |unporcantă faţă cu o lovire de Constitutiune - si când acelaş efal partidului d-voasiră vine aici în Senat si zice câ guvernul conservator este *nemernic,* fiindcă într-o cestiune vitală pentru .noi. cum este cestiunea Transilvaniei, n-a făcut ce putea şi ce Şttebuia să facă un guvern, adică să vie in ajutorul românilor ie dincolo, să intervie - şi putem sâ luam orce alt cuvânt mai propriu - sa lucreze ca un *samsar cinstit* pentru a se îndrepta -toarta lor; când dar astfel vorbeşte un şefîn numele partidului său, partid care se prezintă aşa de frumos *înainteî* poporului cu numele atrăgător de partid naţional şi liberal: sunt în drept sâ zic că întreaga rară după alegeri se aştepta ca cel puţin aceste două lucruri au să fie realizate de acest partid venit la putere. Da sau nu; primează aceste două lucruri pe toace celelalte? > Cum se face atunci, ca tocmai aceste două cestiuni de cea mai ' mare importantă, după ce au servii d-lui ministru-prezident i pentru agitarea ţârei in vreme de opoziţie, să nu mai figureze astăzi deloc în programul d-sale, după ce a ajuns la guvern?

Aceasta se ntimesre. d-lor, o foarte fină falsificare ideala, intelectuala, a alegerilor, o falsificare mai periculoasă decât cea materială.

Sâ mai insistam ceva asupra acelor doua cestiuni, fiindcă , prea sunt importante pentru acţiunea d-voastră de partid. Dacă In adevât viata noasttâ politică «te viaţa într-un stat constituţional, atunci un atac în contra Constituţiei trebuie imediat respins, o violare a Constituţiei trebuie *imediat* reparată. Dacă în adevăt s-a violat, dupâ cum ziceaţi, Constiiuţiunea prin legea minelor, atunci ce fel dc guvern sunteţi, când d-voascră, care veniţi cu primul mesagiu nu ne

vorbiţi decât de meremetiseala legii învăţământului primar, a legii judecătoriilor de ocoale si de organizarea pescâritului, şi nu atingeţi măcar într-un cuvânt reparaţia Constitutiunii violate; Dar esre a ne bate joc de Constitutiune şi de viaţa noastră publică, dacă acele vorbe mari nu însemnau nimic în cugetul d-voastră; este a ne bate joc şi de ţară, când luăm în gură asemenea cuvinte ca violarea de Constitutiune la împrejurări de opoziţie, iar când venim la guvern, nu mai pomenim nimic de ele parcă nu s-a întâmplat nimic!

In fapt, e evident, d-lor, că nu s-a violat Consutuţiunea. Căci dacă s-ar fi violat, Partidul Naţional-Liberal trebuia ca înaintea orcărei alte legi să caute să repare Consrituţiunea violata. Şi fiindcă n-a făcut aceasta, putem să avem mângâierea că n-a fost violată, si că vorbele din trecut nu erau decât o ptegătire electorală!

Acum rămâne numai ca să se felicite comisia Adresei d-voastră de această practică a libertăţii electorale devenită o realitate- Eu nu mă felicit de această practică, şi nu vâ felicir nici pe d-voasrră.

în cestiunea naţională, d. ministru-piezident, în discursul d-sale program de la Iaşi, ţinut într-o zi nefastă, octomvrie în ziua de 13, se exprimă astfel:

> „In cestiunea naţională, situatiunea noastră este clară si netedă...
>
> Monarhia au«tio-ungară, aşa cum e constituită, este o necesitate de prima ordine pentru echilibrul european, ca si pentru siguranţa Regatului nostru. în această privinţă nu pot exista cugetări deosebite şi nici nu au existat. . S-a mai răspândit incă o vorba, că ne amestecam in afacerile interioare ale Regatului ungar. Nici aceasta nu este exact (va sâ zică nici ca samsar cinstit). O dorinţă însă ne- cuprinde pe roţi: ca neînţelegerile şi vrajba dintre români şi maghiari sa înceteze, si ca o armonie frăţeasca sâ domnească între ei. căci interese reciproce cer ca Regatul României sa înirede cu regalul vecin relatiunile cele mai amicale".

Remarcaţi expresia d-lui Sturdza ministru-prezident la Iaşi, că pentru siguranţa noastră este necesară monarhia *z\isito-an^mastfric!im este constituita,* adică cu dualismul de la 1867, care cuprinde in Ungaria si Transilvania si in care Ungarie la 1868 s-a adăogat şi Croaţia, dualism în contra căruia o parte din mişcarea naţională politică de dincolo de Carpaţi, tocmai acea parte care părea că este mai simpatică , onor. d. Sturdza când era în opozirie, s-a ridicat. Vasâzică , superlativul prieteşugului relaţiunilor celor mai amicale avem L să-l întreţinem noi Regatul Român cu statul vecin, cu (monarhia austro-maghiară, cu Imperiul austro-maghiar, aşa *i* cum e constituit fără nici un amestec în afacerile interioare ale Regatului ungar.

N-am decât să exprim felicitările mele d-lui ministru-prezident pentru limbagiul d-sale ca ministru de externe, felicitări ce le exprim cu atât mai sincer în privinţa acestui limbagiu, cu cât el este *identic cu* limbagiul ţinut de d. lahovari şi de d. Carp. Dacă vrea sâ releve d. ministru de externe şi ministru-prezident vreo deosebire între aceste cuvinte ale d-sale de la Iaşi şi cuvintele fostului ministru de externe Lahovari, sunt îndată gata a retrage cuvântul *identic.*

Fiindcă d. ministru Sturdza nu relevă nici O deosebire şi nu va releva nici una, rămâne absolut neexplicat, pentru ce d-sa, când era în opoziţie, aici în Senat, a numit guvernul din care făcea parte d. Lahovari, *nemernic,* şi nemernic anume din cauza acesrei afîtudini identice.

Dacă vorbesc de identitate intre actualul miniştrii Sturdza cu fostul ministru Lahovari, înţeleg identitate ca idee fundamentală.

Ca redacţiune a cuvintelot aş îndrăzni să fac o mica observare ce o supun cu desăvârşire apreţierei d-lui ministru de externe. După umila mea părere relatiunile internaţionale dintre state se întreţin de regulă de la ministru de externe la ministru de externe, sau de la ministru de externe la ministru plenipotenţiar sau rezident. Aceasta este relaţiunea oficiala.

Imperiul austro-ungar, politiceşte, Iată cu ţările străine, are un singur ministru de externe la Viena. precum are si un ministru plenipotenţiar la Bucureşti, Regatul ungar nu are niinistnj de externe special, nici un mvnmiu special la Bucureşti. Noi avem un reprezentant comercial la Pesta, un consul general, dar ministru rezident sau plenipotenţiar cu at/ibuţiunile lui politice nu există în Pesta din partea nici unei ţări. Al nostru e la Vierta. Vasâzîcă Regatul ungar, ca reiaciuni politice jnternanonale. nu este direct în raporturi cu noi, ci Imperiul austro-ungar. Cred că este important pentru romani ca sâ se iile că este Imperiul austro-ungar, cu care avem relaţiuni de întrerinur corect diplomaţiceste Cred că aşa s-ar fi exprimat d. Lahovari

Actualul d. ministru de externe însâ nu se exprimă asa, ci d-sa declară că interesele reciproce cer ca să întreţinem relaţlunile cele mai amicale - cu superlativul - între cine? între Regatul Român si regatul vecin, relaţiuni cu regatul, cu guvernul din Buda-Pesta, peste capul ministrului de externe din Viena?

Eu cred câ această mică inadvertenţă diplomatică nu ar fi făcut-o d. I^thovari, dc altfel d, Lahovari subscrie pe deplin declaraţiile d-lui ministru de externe Sturdza.

Trec acum. d-lor, la exprimarea unei ultime dorinti în privinţa libertăţii alegerilor. Aceasta este, ca in epoci electorală miniştrii Maiestăţii Sale mai ales, miniştrii încă nu pe deplin complectaţi prin încrederea ţârei, când ţin întruniri electorale publice, cum a ţinut onor. d. ministru al Domeniilor, împreună cu alii) la Bârlad şi in Bucureşti la Băile Eforiei, sâ aibă un bmbagiu potrivit cu poziţia lor inaltă si care să învedereze ţărei direcţia politică dc urmat. însă unu! din elementele cari au mar jucat un rol principal în campania electorală, a fost dezlănţuirea urei de clasă, vechiul *cikhe,* care este un clişeu aci in parlament. înaintea oatmenilor culţi, dar care, din nenorocire, nu este un clişeu, ci un excitant

demagogic la o întrunire electorală; vorbesc de deosebirea pretinsă fundamentală între boieri şi între o altă clasă, pe care s-o numesc burgheză, *tiers erai,* căci noi nu avem în limba românească nici măcar o numire proprie pentru acest anacronism dinainte de Constituţie.

Constituţia de la 1866 nu mai cunoaşte şi nu recunoaşte ' boierii; nici nu există boietie în statul nostru, există partide ; constituţionale, partid conservator, national-libetal, radical, socialist, dar nu există, nu poate exista un partid boieresc. Cc ; sens are dar a dez.lăntui in întruniri publice ura de clasa în contra boierilor? Şi aceasta o face ministrul Maiestăţii Sale, d. ministru al Domeniilor, când zice la Băile Eforiei si publică în foaia recunoscută a partidului cuvinte ca aceste:

> „Recunosc că şi boerii, adică guvernul trecut, au un rol în România, dar ei sunt ***trântorii*** României moderne".

Apoi adaogă d-sa:

> „Eu, domnilor, poate că am datorie, mai mult decât orcare, să vin in mijlocul d-vnasttâ sa accentuez acest punct, cu, **fui** dc negustor din un mic oraş al Moldovei, stiu ce este sărăcia, mi-am ftcut cariera prin bursa statului si dând lecuuni li mai bogaţi, şi asnSri răcăndvi-mi datoria şi luând pildă de la luceferii neamului nostm am putut ajunge aci".

Adică unde *aci?* La Băile Eforiei? acolo putea ajunge şi ca om privat; *aci.* adică pe banca ministerială.

Apoi, d-lor, onor. d-nu mini.struW Domeniilor esre fiu de negustor şi a ajuns *aci;* eu sunt fiu de profesor, dar tatăl meu profesorul, era fiu de ţăran, şî eu sunt dar nepot de răran şi am ajuns de mult *aci.* nu sub un minister liberal-naţionai, ci sub tin minister conservator — cum ati zice d-rrâ. de boieri trântori — ii a ajuns tot sub boierii trântori d. B. Boerescu coleg şi cu d. preşedinte efectiv al nustru, principele Gfiica, a aiuns şi d. T. lonescu si C. Boerescu *aci. sub* ministere conservatoare, sau după vorba d-tri. boiereşti.

însă, onor. d-le Palladc, d-tale si mie, nouă cari suntem ieşiţi din popor, nici nu ne stă bine sâ ne spcjiem câ ani ajuns *aci.* să avem aerul, după vorba românească, de „dăm, Doamne, ce n-am visat..." Căci in statul modern putem ajunge fiecare, după slabele noasttc puteţi, în toate funcţiile, şi odată ajunşi *aci,* nu ne stă bine nouă să părăsim orce rezervă în privinţa celor cari au fost înaintea noastră din vechile familii ale ţârei, nouă mai puţin decât orcăruia. Am găsit nepotrivită relevarea însus a d-tră ca fiu de negustor in momentul, când acuzaţi boierii dc rrântorie. Nouă. mai puţin decât altuia, ne stă ca să aducem orunde ir fi, şi mai puţin într-o întrunire publică, şi mai puţin când ne prezentăm ca miniştri ai Maiestăţii Sale, u asemenea defăimare in contra unei clase de oameni, ale căror familii srau înscrise pe paginele istoriei noastre naţionale şi cari din nici un punct de vedere nu merită această incredibilă insultă ce le-o adresaţi, că sunt trântorii României modeme. Dar care sunt trântorii României moderne? Dar nu este boier d. Dimitrie Sturdza?.,.

D. Preşedinte al consiliului de miniştri. Eu nu m-am supărat de acest lucru,

D. Titu Maiorescu. - ...care şi-a stabilit chiar deunăzi, într-o adunare la Spiralul Rrâncovenesc, cu mare cunoştinţă genealogică, toată descendenţa ilusttului său neam de la Saltă Brâncoveami?

D. Preşedinte al consiliului de miniştri. Eu nicidecum nu ni-am supărat de acest epitet, fiindcă are îndreptăţirea lui.

D. T. Maiorescu. Vom veni îndată la îndreptăţiri si la ncsupărajea d-voastrâ.

Boiet este si colegul dv., Cantacuzino, boier este şi preşedintele Senatului nostru, principele Chica. A! Dar aceştia sunt boieri de-aî noştri (ilaritate), **si** trântori sunt nuntai boierii ceilalţi, cari nu sunt ai noştri. Apoi cfare a face boierii şi trântorii cu partidele constituţionale?

D. Prim minhtru şi ministru de externe D.A. Sturdza. Vă voi explica-o.

D. T. Maiorescu. Nu sunt în toate partidele trântori? Numai burghezii sunt giozavi oameni de ştiinţa şi de silinţă? Nu sunt leneşi şî printre ei? Parcă boierului Lascar Catargi.., Doamne Dumnezeule, toate puteţi **zice** în contra acestui om, dar nu-i puteţi zice că este Icnes, câ este trântor. Nu puteţi zice unui alt boier din fostul minister, răposatului principe Al. Ştirbei, ci a fost trântor, sau ca boierul niai tânăr Nicolae Filipescu, fostul primar, este trântor, şi asa mai departe.

Ce Însemnează când venin si aruncaţi vorba *trântor* contra unor descendenţi din familiile istorice ale ţârei în adunarea de la Băile Eforiei? Şi apoi tot dv,, d-le ministru al Domeniilor, veniţi pe urmă şi vă ridicaţi în acelaş discurs, este aşa de curioasă contrazicerea, in contra celor ce vor să împiedice „înfrăţirea claselor". In această parce a discursului d-voastrâ aveaţi nevoie de înfrăţirea claselor ca sâ vâ ridicaţi în contra partidului ţărănesc, care nu vă convine cu agitările lui. Apoi daca este în adevăr foarte rea agitarea, care vrea să asmuteascâ sumanul ţăranului contra gherocului de la Hârlad, este tot asa de rea şi asmuţirea gherocului negustorului contra fracului boierului, şi cu această demagogie a urei de clasă nu se poate face niciodată o înţeleaptă mişcare electorală. **Din** contra, pe când cel care vuieşte sâ exploateze partidul ţăranilor nu este de talie dc a o face cu multa temere pentru noi, talia unui ministru al Maiestăţii Sale este cu mult mai importantă, si o agitare demagogică a duşmăniei de clasa, aruncată de acolo, este cu mult mai gravă, ţi se cuvine cu atât mai puţin sa fie făcură.

lată, d-lor, pentru ce noi doi sau trei din opoziţie nu ne putem asocia la acele expresii de bucurie asupra rczultarului alegerilor si pentru ce credem că suntem încA departe de la ceea ce numeşte d. laporror „libertatea alegerilor devenită o realitate".

Terminând, dați-mi voie sâ vâ atrag atenția, deşi o fac cu multă sfială, asupra curioasei formulări a primului aliniat al proiectului de Adresă, acela cu omagiul adus Coroanei. Mai ales pe dv. reprezentanții Partidului Național-Liberal, vă rog să cugetați puțin asupra acestei redacții:

> „Trimis de încrederea Națiunii a inaugura o nouă legislatură, Senatul se simte fericir de a aduce Maiestății Voastre omagiul recunoştinței tarei pentru inalta înțelepciune, cu care ați pus Națiunea în situația de a hotărî în deplină libertate despre nevoile şi cerințele ei".

Omagiul recunoştinței țărei, pentru ce?

> „Pentru înalta înțelepciune cu care ați pus Națiunea în situația de a hotărî în deplină libertate despre nevoile si cerințele ei".

Cum vine aceasta, d-lor? Regele este încoronarea, personificarea suveranității; dar mai este o suveranitate, în ceailaltâ rață a ei, suveranitatea țărei, şi aceasta îşi exprimă, mai ales, suveranitatea ei ca lucrare constituțională, când îşi alege mandatarii in Senat şi în Cameră. Cum este regele, în suveranitatea sa, față cu suveranitatea țârei din parlament?

Regele la noi, cum şriți, este de origine plebiscitara. EI a fost întâi domnitor, ales plebiscitar de noi, de la 2 până la 8 aprilie 1866, şi apoi venind în țară la 10 Mai i s-a prezentat Constitutiunea pe care a jurat. Formula lui, prevăzută în Constitutiune, cuprinsă în fiecare *Monitor*. în care se află un decret regal, este următoarea:

> „Carol I. Rege al României, prin grația lui Elumnezeu şi voința naționali".

Adaosul de „voința națională'', face să se alăture indară pe lângâ suveranitatea regelui suveranitatea națională. Fără suveranitatea acestei țări, fără suverana primire a națiunii, regele nu era liberul ales rege al ei.

Pe când dar Regele nostru este suveran atât din grația lui Dumnezeu, cat şi din voința națională, națiunea este din grația lui Dumnezeu, este şi va fi, dar nu atârnă de la bunăvoință a cuiva de pe pământ. Când aceste două suveranități ajung acum în contact constituțional, prin marea democratizare a noastră, regele, suveran personificat, vine în parlament, expresia suveranității țărei, nu noi mergem la el, cum se întâmplă în Germania, unde regele nu este prin voința națională expresă, ci numai prin grația lui Dumnezeu şi prin dreptul istoric medieval. Regele nostru ne citeşte în casa noastră mesagiul său înaintea delegațiunii suveranității naționale exprimate prin parlament.

Iar noi, parlamentul, îi răspundem prin Adresa citită în casa Lui şi-i aducem omagiile noastre de fidelitate şi de dragoste.

Dar ce se face acum în proiectul dv. de Adresă?

Aci nu se aduce acei bine-venit, totdeauna important şi obişnuit omagiu de fidelitate şi de dragoste, ci vine Suveranitatea delegata a țărei, Senatul „liberal", cum zice d. raportor, şi spune Regelui: Viusă-ți aducomagiile suveranității pentru că mi-ai pus Suveranitatea în situație de a hotărî în deplină libertate despre nevoile sale. Asta vrea s-o zică Partidul Național-Liberal?

D-lor, eu, cu foarte neînsemnata mea viată politică, monarhic şi dinastic convins, totdeauna, şi în gând şi în scris, şî prin broşuri şi prin gazete şi în țară si străinătate, şi prin cuvântări în întruniri politice şi în parlament, monarhic şi dinastic fără şovăire, mă ridic în contra acestui curios pasagiu, cu care începe Adresa Senatului național-liberal. Sau, poate, Senatul mulțumeşte Regelui că a pus suveranitatea țărei în starea de-a-şi exprima nevoile ei, chiemând acest minister la guvern?

Dar dacă ar fi chiemat Regele, cum era dreptul său de a o face, alt guvern, atunci trebuia să vă exprimați nemulțumirile față cu alegerea Maiestății Sale?

Suveranitatea ţărei este aşa de puternică şi elementară, încât ea n-are să mulţumească nimănui, nici celuilalt Suveran personificat, câ-i dă voie să-şi exercite drepturile ei. Suveranitatea naţională are acest drept de la sine şi n-are să fie recunoscătoare nimănui câ-i dă dreptul de a fi şi de a se mişca. D-lor, po.ite nu şi-au dat seama d-nii redactori ai adresei, cc fac cu această frază.

Suveranitatea naţională din patlamcnt are să aducă omagii regelui de iubire şi dc fidelitate, da! lat daca voiţi sâ exprimaţi d-voastră mulţumiri, că operaţiunile electorale din urmă v-au plăcut, vâ rog aduceţi mulţumirile acestea ministerului, dc la care atârnă sâ fie si mai bine lăcute. Dar Maiestatea Regelui Romanici n-are a face cu amănuntele de administraţie electorală pentru ca să vie un Senat sâ-i mulţumească pentru aceste amănunte, fâcându-şi rezervaţia mentală de a-I ataca atunci când nu i-ar conveni asemenea amănunte. Aceasta este anticonstituţional.

Iată motivele pentru care voi vota contra proiectului dc răspuns la mesagiu.

115

în contra violării principiului inamovibilităţii la Curtea de Casaţie

(Şedinţa Senatului de la 10 aprilie 1896)

Ministrul de justiţie Stătescu, precuin se arată la capitolul IX al introducerii isttiricc din acest volum, pentru a face loc în Curtea de Casaţie la doi partizani politici ai sai (M. Poenani-Bordea şi Ciru Oeconomu), loveşte în inamovibilitatea înaltei mapistraturi şi elimineaia pc consilierii Prodan si l't>puleanu printr-un pmicci de lege cu 3 mici modificări a organizării judecă-toreşti, dintre care însă uneia i se atribuie, priuti-un nemaipomenit abuz, efect retroactiv.

Iacă testul acestei modificări, înăsprite in secţiile Senatului, după îndemnul ministrului.

„Rudele şi afinii până in ai patrulea grad incluziv nu pot fi membri ai aceleiaşi curţi, tribunal sau judecătorii.

De asemenea şi judecătorii cari ţin în căsătorie două surori.

In caz când o asemenea incompatibilitate s-ar constata câ există in sânul unei instanţe ţudecatoresri, ministru! justiţiei o va face să încetere, punând la rerr.igere pe magistratul cel mai nou numit."

Domnilor Senatori,

Când am avut onoarea să vorbesc pentru prima oară înaintea dv., mi-am permis să arăt rolul foarte mărginit ce-l

poaw avea opoziţia aici, deoarece, prin numărul nostru restrâns- nu suntem nici măcar în stare sâ prezentăm un amendament la o lege. Prin urmare numai cind ne-ar părea câ este o mare necesitate de a vorbi, ne vom încerca sâ ridicam si glasul nostru - fireşte, neputând prezenta, un amendament - numai cu speranţa câ cele zise vor putea cumva să glsească un răsunet în mijlocul dv., din majoritate, şi numai daca ar găsi un asemenea răsunet, vor putea sâ aibă oarecare succes. Cu arăt mai mult este aplicabil aceasta în cazul de faţă, cu cât este o lege de un efect foarte practic, care se discută acum, şi numai dacă şi dv. veţi găsi câ singura - dar după mine esenţiala — îndreptare ce rrebuie propusa la acest proiect, merita să fie introdusă, vorbitea mea va avea un efect practic; daci nu, vă fac scuzele mele pentru timpul ce vi 1-am răpit degeaba, fiindcă nu am deprinderea de a vorbi numai pentru ca vorbă sâ fie.

D-lor. proiectul de lege actual nu este în dispoziţiile lui pozitive de mare importanţă; e o modificare în mici proporţii a legii magisrraturei si tnâ grăbesc a recunoaşte. în aceste limite, este o îmbunătăţite. Ca să se compuie altfel secţiunile Curţilor prin tragere la sorţi, ca să se alterneze astfel secţiunile la Curtea de Casaţie, în urma unei alte trageri la sorţi, ca să se ia oarecari garanţii pentru o mai mare nepărtinite, acestea sunt măsuri bune, deşi, cum ziceam, nu de mare importanţă. Dar, până când va veni actualul guvern cu legi mai importante decât cele de până acum, noi suntem datori sâ ne ocupăm şi cu asemenea fragmente de îmbunătăţiri.

Primesc ceea ce spune d. raponot, sau ce spune mai bine expunerea de motive a d-lul ministru. în ceea ce priveşte aceste mici modificări pozitive, le găsesc şi eu folositoare şi voi vota luarea în consideraţie a legii, însă cu următoarea rezervă - dacă rezerva aceasta nu o veţi primi, fireşte voi vota in contra, ceea ce n-are nici o însemnătate, *dar prevăd că acta parte a legii, in privinţa căreia fac rezerva, va fi foarte provizorie si va trebui să ,fie remodificată de orce guvern de alt partid care va veni după d-voastră.*

Mă opresc dar Ia partea care m-a făcut să iau cuvântul în • contra legii.

In mijlocul unor mici şi prudente modificări, se inttoduce \deodată în proiectul guvernului şi, spre marea mea mirare, se £.înispreşte încă printr-un amendament elaborat de comitetul [delegaţilor, o izbire radicală a independenţei, a prestigiului, a |siguranţei înaltei Curţi de Casaţie. Dispozitiunea, prin care ; zice că se exclud de la funcţionarea în aceeaşi Curte certe igrade de rudenie si de alianţa, să se aplice, cum zice în mod timpropriu d. raportor, *hic et nune. Hic* n-are să se aplice, ci ı palatul de justiţie, dar *nune,* acum. îndată după promulgarea [legii, adică să se pună la retragere magistraţii mai nou numiţi. ^ Această dispoziţie, d-lor, o găsesc rea, este violarea unei legi îsuperioare, si o găsesc atingând esenţa unui principiu tconstituţional; şi pentru câ mai ales din acest punct de vedere trebuie să o combat, mă mărginesc la Curtea dc Casaţie.

D-lor, aplicaţiunea legei acum, dacă se va promulga asa, ar însemna câ doi magistraţi de la Curtea de Casaţie să fie imediat daţi afară, unul mai de curând numit, altul numit de vreo 6 ani. numit sub legea anterioară aşa cum fusese păstrată, farâ această incompatibilitate nou inventată, în tot timpul regimului liberal de 12 ani.

D-lor, d. raportor zice. in Constituţiune nu este înscris principiul inamovibilităţii.

Eu cred câ se înşeală d. raportor. în Constituţiune nu este înscris principiul inamovibilităţi pentru celelalte trepte ale magistraturei, dar în ceea ce priveşte Curtea de Casaţie. în Consrituiiune esre implicit mai mult decât înscris acest principiu, este de esenţa alcătuirii Constituţlunii noastre, fiindcă Constitutiunea prevede trei puteri în stat: putefea legiuitoare - cu ea începe democratica noastră Constituţiune - , apoi putetea executivă, cu regele în cap, şi apoi, precum zice

anume Constitutiunea, *puterea judecătorească,* Vasâzică, trei puteri sunt în echilibrul statului nosttu constituțional, cari stau *pari pasat* lângâolalră. Ca un corolar al acestei dispoziții fundamentale stă tot în Constitutiune, câ asa de puternică, de sine stătătoare si independentă este st trebuie să fie puterea judecătorească, încât miniştrii, reprezentanții puterii executive, sunt trimişi în judecata Curţii de Casație; şi înțelege orce om ai minte, că ar fi o copilărie ca puterea aceea, care este cherttacâ să judece şi să apreţieze purtarea reprezentanților puterii executive, să fie numită numai după arbitrul miniştrilor ca simpli funcționari administrativi.

Când Constituția trimite pc reprezentanții puterii executive sâ fie iudecați de Cunea de Casație, prin aceasta a înțeles fundamental neatârnarea Curţii de Casație de simplul arbitru al puterii executive în funcționarea ei, Vasâiicâ, a înțeles cel puțin inamovibilitatea Curţii de Casație.

De acolo, ce este drept, ca o deducere, ca im corolar, se aplică ideea, că tot aşa este bine să se întindă inamovibilitatea şi la celelalte instanțe,

D-lor, inamovibilitatea însemnează că nu se poate lăsa nici la arbitrul puterii executive, nici la arbitru) puterii legislative depărtarea pctsoanei numite; câ odată numitea făcută conform legii, nu o mai poţi izbi personal. Ca să faci o lege modifica-toate în amănunte, poți s-o **faci;** d,»r otcum ai face-o, trebuie sâ respectezi într-însa inamovibilitatea. Dar ca acum, sub pretext de reformă, sâ izbeşti în cei ce există constitutiv după lege ca membri ai acestei Curţi, aceasta nu se poate. Se pot lua măsuri de siguranță de acum înainte, dar nu se pot izbi acei care sunt în virtutea legii funcționând, fără ca sâ deştepți impresia de a fi făcut o lege personală sau de partid si fără sâ introduci în public sentimentul de nesiguranța lată cu independenta justiției țării.

D-lor. din norocire între dv. suni mrdţi cari nu sunr advocați si oameni de legi. - prea mulți advocați într-o țară

nu e semn bun pentru starea economică si socială a țării; - este o adevărată fericire că sunt şt alții aici care reprezintă alte interese, poate mai mari şi mai reale ale țârii; pentru aceştia, care nu sunt jurişti speciali, daii-mi voie sâ aduc mai aproape cestiunea şi impoi canea marelui principiu câ nu se poate face \ *retroactiva* o lege. Voi încerca explicarea printr-un caz analog, unde poate ci sentimentul tutulor se va ridica în contra retroactivității dacă s-ar face acolo, cum se propune aci.

Ordinea publică, zice d. raportor!

Dar ia să vâ dau o altă cestiune de ordine publică ți sâ (f vedem ce ar rezulta când sat aplica ai_olo principiul, cum se aplică aci, la Curtea de Casație. La casatorii s-a prevăzut în codul ni>sim civil unele concesiuni la cerințele Bisericei '' ortodoxe, d.e. poprirea căsătoriei din motivul foarte subtil şi I numai canonic al rudeniei din sfântul botez, asemenea este f popriră căsătoria în linie colaterală până la a patra spiță incluziv, şi între veri şi vere, şi intre cumnați şi cumnate. Dar regele poate dispensa pentru căsătorii între veri şi între f'' cumnați. Sfântul Sinod, consecvent cu canoanele, nu găseşte suficiente aceste popriri ale codului civil, el cere poprirea până la a cincea spiță.

O voce. Până la a scaptea spiță,

D. Titu Maiorescu. Vorbesc numai de a cincea spiță, fiindcă prin o hotărâre a Sf-lui Sinod, mi se pare de la 1881, dacă un preot tndrâzneşre sâ căsătorească la a cincea spiță, preotul să se canoniscască. Iară o neporrivire între Biserică sî societatea

Vă dau un exemplu, foarte real şi acut. Căci am văzut pe d. ministru-prezident, reprezentantul Partidului National-l.i-beral, grozav de evlavios, şi totdeauna aplecat spre cele bisericeşti (nu ştiu cum împacă d-sa aceste pretenții de evlavie cu şefia Pattidului Liberal, care în toate pârtile se arată mai indiferent pentru unele cerințe ale Bisericei 1. Dar, fiind dat actualul d. ministru-preşedinte cu evlavia d-sale

pronunțară, poate va voi d-sa să împace statul civil cu o propunere pentru ca să dispară acel conflicr, şi prin care să zică: este oprită căsătoria şi în codul civil până la a cincea spiță, sau se abrogă dreptul regelui de a da dispensă la căsătoriile cumnaților si verilor, prin urmare asemenea căsătorii rămân oprite, fără dispensă. De altminteri şi regelui poate să nu-i fie plăcut acest drept de dispensă. Lin rege constituțional se cade să fie mai bine în situație de a acorda decât de a refuza. însă dacă acorda toate asemenea dispense, atinge simțimintele persoanelor bisericeşti; dacă le refuză, atinge simțimintele persoanelor civile în chestie.

Se poate dar foarte bine, ca sub actualul ministru-prezident să vi se propuie un proiect de lege care să zică: sunt absolut oprite căsătoriile între văr şi vară, intre cumnat şi cumnată.

Foarte bine!

Dar în fața acestui proiect, va veni d. raportor Polizu-Micsuneşti şî va zice; ordinea publică cere aplicarea imediată, ordinea publică *hic et nune,* şi prin urmare căsătoriile astăzi existente după legea vechie între veri şi cumnați se revoacă.

Oare simtimântul d-voastră de dreptate nu s-ar revolta, când s-ar face aceasta? Când s-ar zice; a fost bună căsătoria sub legea de până acum, nu mai e bună de acum înainte, soții sunt acum în concubinagiu, copiii devin bastarzi?!

Iacă o enormitate! Ca de acum înainte să se aplice legea, se poate. Dar ca ea să anuleze ceea ce era făcut în deplină legalitate până acum, aceasta nu se poate.

Si tot aşa nu se poate admite retroactivitatea la Casație. Aici este adevărata chestie de ordine publică superioară, care primează pe aceea a cumnâției. $i cei ce sunt mai puțin deprinşi cu principiile generale, o vor simți îndată la aplicarea practică asupra judecătorilor de la casație. Pentru mai multă claritate, mă mărginesc la cazul cel mai tare. Iată un membru al înaltei Curți de Justiție, fosr judecător _mulți ani la instanțele Inferioare, membru la Curtea de apel, prezident al unei Curți de apel, numit de vreo 6 ani la Casație în toată regula şi în toate condițiile legii aşa cum a fost la noi de când există Cuttea de Casație, şi fireşte, acum desigur inamovibil, strămutându-şt căsnicia la Bucureşti, om însurat, cu copii, sosit de dincolo de Milcov, cumpărându-şi casă în Bucureşti, şi > veniți d-voastrâ şi ziceți: apoi e cumnat cu altul, îl dati afară '• şi îl lăsați pc drumuri, fiindcă aşa cere ordinea publica acum . inventară.

D-lor senatori, să judecăm şî noi cu roată nuntea sănătoasă: |se poate aceasta? bine este?

Nu e decât cazul unei persoane; ce însemnează o persoană, [două persoane mai mult sau mai puțin în viața statului! Aşa Ieste; insă această lovire zdruncină convingerea oamenilor despre neatârnarea şi siguranța întregei justiții în țară. Căci, [d-lor, să vă spun îndată o mai departe aplicare: dacă primim I proiectul de față, cu aceeaş procedură se poate înlătura *toată* inamovibilitatea Curțci de Casațiune. Acum ați introdus Lcumnâțiue şi veriile, - iertați-mâ sâ vi repet, e o mică !reformă. Când cineva e asa judecător, încât, pentru că e i cumnat cu altul, să-şi schimbe părerea, fie că va fi fost la I casațiune, fie că va fi fost la Curtea de apel, rău judecător rămânea şi dacă nu se însura cu cumnata altui judecător.

Daci era vorba si se ia mai multe garanții pentni independenta judecătorilor, câte alte măsuri nu erau, numai sâ se fi aplicat! Astfel, una pe care a prevâzut-o cu oatecare revoltă din partea Camerei, un biet răposat deputat, care nu era luat tocmai în serios, Nucşoreanu, care s-a ridicat în contra jocului de cârti si a vieții în club a multor magistrați. Scanda! judiciar şi social în țară la noi, această promiscuirate între avocat, parte şi judecător la club şi la cârti! Dar ştiu că în această privință are aceiaş convingere şi d. ministru de justiție actual, şi era şi este momentul, că acea dispoziție din legea organică sa fie riguros aplicată si să se simtă Câ şi prestigiul şi demnitatea

şi independenţa magistralului e lovită prin viata de cartoforie, care este lăţită atât în provincie cât si în capitală!...

L>. Ministru aljustiţiei. Eugenie Stătescu. Şi i-aţi numit de preferinţă, pe cunoscuţii judecători de cărţi, i-aţi făcut inamovibili.

D. Maiorescu. Voi veni îndată la argumentul acesta al d-voastră, că şi ceilalţi au făcut tot aşa.

D. Ministru aljustiţiei, Eugenie Stătescu. D-voastră aţi făcut aşa, nu voi sâ numesc nume, ***nomina*** *odiosa.*

D. Maiorescu. Să termin mai întâi cu aplicarea mai departe a încercării proiectului de astăzi.

D-lor, nu ar fi mai bine ca judecătorii sâ aibă mat multă experienţă decât au? Cine poate să zică altfel decât „da". Nu ar fi mai bine ca ei să aibă şi mai multă cunoştinţă de drept, pentru a fi mai bine asigurată societatea? Când ar veni cineva cu o propunere de ordine publică si ar cere ca cel puţin judecătorii de la Curtea de Casaţie să fie doctori în legi, ca asa să dea mai multe garanţii prin studiile ce au făcut, oare acesta nu ar fi bine, cine poate sâ zică câ nu este bine? Or sâ zică câ judecătorii trebuie să fie într-o vârstă si mai matură, de exemplu, preşedintele de tribunal care este inamovibil, sau membrii dc la Curtea de Casaţiune, sâ fie dc cel puţin 40 de ani ea şi membrii acestui matur Corp al Senatului, cine ar putea sâ afirme câ aceasta nu ar fi o garanţie mai mare?

A *Petre Grădişteanu.* Acesta este programul Partidului Conservator?

D. Maiorescu. S-ar putea dar foarte bine introduce o asemenea reformă. Şi atunci, dupâ analogia proiectului d-voastrâ de astăzi, s-ar adâoga; judecătorii numiri inamovibili dupâ legea de până acum, cari nu îndeplinesc condiţiile cele nou introduse, sunr pusi in retragere prin decret, adică dari afară. Apoi nu vedeţi câ sub asemenea pretevt de ordine publică se poate desfiinţa orice instituţie inamovibilă? Si am ajunge la pericolul cel mai mare, la zdruncinarea celor mai

temeinice alcătuiri ale statului, cu faimosul d-voastră *bir et nune!*

D-lor senatori, daţi-mi voie să adaog în treacăt, o a doua observare dintr-o altă ordine de idei faţă cu această chestie, să vorbesc de principiile liberale. Senatul este astăzi liberal, mm ; zicea colegul nostru d-nul Polizu-Micşuneşti in Adresă, la care tot d-sa era raportor. Insă după încetarea din viaţa a lui Rosetti, Brătianu, fie şi Dimitrie Brătianu, şi a Goleştilor, nu ştiu dacă se mai poate face apel la via simţire a principiilor liberale în sânul Partidului Liberal, cum a rămas acum. Nici chiar nu se *i* mai pomeneşte de ele!

Ce se face de câteva luni încoace, numai liberal nu este. [Când a venit legea d-lui Poni, privitoare la administraţiunea Casei Şcoalelor, lege de altfel care are multe dispoziţii bune, şi a întins centralizarea adniinisrrarivă până în contra | instituţiilor private, a tăcut o acţiune antiliberală.

Poate că era necesară, nici n-am luat cuvântul la ea, dat I liberală nu era.

în materie de magistratură este dogmă liberală fundamentală în toate tarile: „neatârnarea magisrraturei de puterea executivă". Toate proiectele de lege care peste starea de astăzi, | cum este, dâ unui ministru de justiţie, fie şi celui mai bun şi celui mai respectat - şi se recunoaşte că este cel mai respectat de dv. actualul ministru de justiţie — dă putere arbittului lui de a se amesteca si mai mult in numirile de magistraţi, mai ales la Casaţie, toate aceste tendinţe nu sunt liberale. Dorul, graba cu care, fără a aştepta stingerea prin vârstă si prin moarte, voiţi, cum zice d. raportor, *hic et nune,* să mai deschideţi două locuri la Casaţie...

D. P. Grădişteanu. Chiar fără lege ar avea 15 mijloace să numească 4, nu două locuri.

D. T. Maiorescu. Cu atât mai rău, nu este tendinţă liberală aceasta; căci aduceti-vă aminte de adevărata tendinţă liberală, S-a discurat chestiunea aceasta, când cu revizuirea Constituţiei

făcută de d-voastră. Până acolo mergea atunci sentimentul liberal si ultraliberal pentru independenta magiscracurei, încât C. A. Rosetri - şi avea atunci mulţi partizani - cu onor. nostru coleg din Senat. D. Vulturescu, care a publicat un raport, voiau să introduci chiar elecrivitatea magisttaturei, ca sâ nu mai fie amestecul puterii executive. Tendinţa este justă, cred că mijlocul nu era bun, dar vreau să-l citez ca să vedeţi pană unde voia să se scoată de sub arbitrul unui singur om din puterea executivă, numirea magistraţilor.

Tendinţa de partid liberal ar fi să iacă ceea ce-mi pare rău că nu s-a făcut sub ministerul trecut pentru a completa această lege de întindere a iiiamovifităţii, sâ facă o mal strânsă lege de admisibilitate în magisttaturâ, să nu lase numirea în locurile vacante atotputerniciei si arbitrariului unui ministru, care poate numeşte magistraţii după spiritul politic, poate după rubedenie etc.

Să nu se maî întâmple aceasta nedomerire. această împiedecare de a se întemeia sentimentul justiţiei în ţară, în opinia publică, că numirile în magistratură se iac după politică. Să nu mai fie, dacă-mi iertaţi un cuvânt familiar, lozinca care o auzim din nefericire în public, la palarul justiţiei: o secţiune din Curtea de Casaţie e liberală, alta junimista sau conservatoare!

Aceasta zdruncină în fundament credinţa ţărei în justiţie. Tendinţa liberala este sâ luaţi din mâna ministrului prea marea latitudine în numiri, şi aş fi alături în Camera ceailaJtă cu d. V. Brâtianu, care a făcut o propunere în felul acesta. Este exorbitant dreptul dat în mâna ministtului, trebuiesc mai multe îngrădiri...

D. Ministru de justiţie. D-voastră n-aţi respectat nici îngrădirile existente.

D. Titu Maiorescu. Sunt mulţumit să fiu întrerupr, mai ales de d. minisrru, dar am avut onoare să spun că voi veni mai târziu si la acest argument. Adică dacă nu s-a respectat nici în trecut, acesta este motivul să facem toc aşa şi în viitor? Aceasta este misiunea Partidului Liberal?

Vasăzică, dacă se impune o reformă a magistraturei, iată reforma cea în adevăr inaltă, nu crâmpeiul acesta de mici reparaţiuni.

Iată marea reformă: modul cum sâ se facă numirile în magistratură; sâ se ingtădească arbitrarul personal al ministrului; numai cu o asemenea reformă am putea sâ scăpăm de aceea ce s-a spus totdeauna în ţară în contra mmisterelor trecute şi de ceea ce se spune deja în contra ministerului actual.

în loc de aceasta, vine Partidul Liberal şi cu prilejul de a introduce câteva mici garanţii de independenţă, ca să nu fie doi veri, sau doi cumnaţi, chiar prin aceasta izbeşte în inamovibilitatea Curţii de Casaţie numai pentru ca d. [ministru de justiţie să mai poată numi acolo pe cine va vrea!

Acum, d-lor, vin la argumentul „aşa s-a făcut şi în trecut". Foarte rău, dacă s-a făcut aşa.

D. Ministru de justiţie. Nu în trecut; d-voastră!

D. Titu Maiorescu. Indiferent, dacă noi sau alţii. Ar fi o adevărată nefericire, dacă de la partid la partid, în schimbul obişnuit al sistemului constituţional, nu am ajunge cel puţin la aceasta, ca cei cari vin după alţii şi au înţeles greşelile lor, să facă ceva mai bine. Altfel, ce ne-ar folosi schimbarea guvernelor.

Câ sunt totdeauna multe neajunsuri în multe priviri şi în multe părţi ale administraţiei publice, multe tele de îndreptat, o ştim cu toţii.

Prin urmare oamenii cu minte şi cu sânge rece trebuie să se bucure adeseori, când se schimbă un partid de la guvern, după oarecare durată, ca să fi avut guvernul timp să realizeze ceva; pentru că se poate presupune câ se va introduce în vreo parte a administraţiei ceva mai bun.

Eu am recunoscut, în mijlocul Partidului Liberal, când eram atunci in Cameră în opoziţie, Că bine a fost câ a căzut

cabinetul Lascar Catargi in 187b; nu se putea face războiul decât cu Partidul Liberal; şi tot aţa cred că bine a fost, şi eram de aceeaş părere, că s-a retras Partidul Conservator sau junimist-conservator la 18'I5 şi aţi venit dumneavoastră sâ tăceţi vreo îmbunătăţire, acolo unde sc poate introduce; căci poate guvernul trecut ajunsese cu reformele sale la momentul de saturaţie.

Cu argumente ca acesta, d-lt ministru, că era râu si celălalt partid, nu înaintăm deloc; cestiunea este: cum e bine să faceţi d-voastrâ astăzi?

Acum, d-lor, dacă simţiţi mai mulţi din dv., împreună cu mine, că nu e bună aplicarea ce se încearcă prin proiectul de lege actual, câ nu esre anume nici constituţional admisibil să se răpească inamovibilitatea magistraţilor de la Casaţie şi sâ se elîmineze cei doi membri care sc au în vedere, atunci permîteti-mi a întări acest simţământ şi această argumentare cu o a treia si cea din urmă reflecţie.

Aşa este de adevărat că în statele constituţionale trebuie să fie folositoare alternarea partidelor, încât mi-aş permite să vă pun înainte următoarea regulă pentru oamenii cu minte în politica: acea măsura administrativă sau legislativa este bună care, deşi făcută de un partid, este însâ respectată şi menţinută dc celălalt partid. Acea lege si acea măsuţă este bună care a trecut prin două focuri de partide, căci ce este folositor pentru ţară, nu este ceea ce ne desparte, ci este ceea ce ne uneşte. Precum suntem fiii aceleiaş ţări, aşa şi interesul şi binele obştesc este acolo unde se recunoaşte de oamenii cuminţi din toate partidele câ era bună legea.

Că era bună legea d-lui Carp cu vânzarea loturilor mici, se dovedeşte prin faptul că este şi va fi respectată şi de dv., cu toate părerile contrarii ale unora. Dacă este bună faimoasa lege a maximului - poate cu ceva modificai* în taxe, ea va fi respectata şi de dv, si cred câ va fi respectată.

Am fpsr fericii, cară vreme am văzut pe actualul d. ministru dc justiţie câ respectează. principiul inamovibiliţâţei.

D. Ministru de justiţie. E. Stăteseu. Dar l-am înscris înainte de dv. în proiectul de lege...

D. T. Maiorescu. Căci desi *a* crezut de cuvunţă şi s-a grăbit să revoace o numire, care i s-a părut că este contra legii, chiar aceasta se poare considera ca un fel de omagiu ce J-a adus legii inamovibilităţii.

Iată dar încă o lege buna, legea cu întinderea inamovibilităţii, care trece prin două focuri de partid si rămâne respectată ca lege generali. Tot astfel, acele legi ale dv. sunt bune, care vor trebui să fie respectate si de partidul opus.

Suindu-mă pe această scară, măsurând la această măsură, propunerea ce faceţi astăzi nu este bună, pentru că - pe cât pot prevedea şi pe cât pot şti - va fi de onoatea şi de datoria unui ministru de justiţie din alt partid, urmând după dv., să rectifice neiertata lovire ce o dati principiului inamovibilitărei, şi să revoace loate măsurile ptin care aţi atins pe cei doi membri. Iată unde veţi ajunge[1].

[1] Asa s-a şi întâmplat după 4 «uu^înşuş autorul scriem de faţă fund mimsrmdejustiţieaabro^^ comhâturc în discuiţi?dAXSĂUW.M[

ROMÂNI

116

Contra Adresei - un anahronism. Răul imanimitltilor. Parlamentul liberal nu mai reprezintă ţara, aplanarea conflictului mitropolitan s-a făcut în afară de el

(Şedinţa Senatului de la 13 dec. 1896)

MINISTERUL DIN ACEI TIMP;

P. S. Aurelian, prezident şi domenii,
Vasilie Lascar. interne,
G. Mărzescu, culte.
GeneralAnton Btrindei, război,
Ştefan Şendre, justiţie,
EmantiilM. Porumbarii, lucrări publice,
G. C. Cantacuzino (Rifoveanu) rămâne la finanţe şi
C, i. Stoicescu **trece la externe.**

Domnilor Senatori,

Dacă proiectul de Adresă ce ni se întâţisează s-ar mărgini la forma englezească, cum ziceau mai toţi onor. mei preopinenţi, şi ar culmina numai în expresia solemnă a omagiului ce-l aducem Coroanei, nu ar rămâne decât să ne asociem toţi la această expresie. însă proiectul de Adresă face ceva mai mult.

F.l, parafrazând mesagiu!, care între aliele vorbeşte Corpurilor legiuitoare si de evenimentele,-mai importante petrecute de la închiderea sesiunii trecurepână la deschiderea

sesesiunii actuale, menţionează şi el aceste evenimente; vizita împăratului Austro-Ungariei, a regelui Serbiei, vizita Regelui nosttu la Porţile de Fier, la portul Constanţa etc. şi apoi trece la proiectele de legi ce ni se anunţă penttu viitor.

Dacă din ziua în care s-a redeschis parlamentul, 15 noemvrie, până astăzi, când discutăm răspunsul la mesagiul de deschidere, nu ar mai fi intervenit alte evenimente, care — odată ce se enumera unele evenimente în Adresă - ne silesc la întrebarea, dacă nu merg şi ele în importanţa \otparipassu cu cele enumerate: atunci aşa-numita dezbatere a Adresei se putea mărgini la simpla lectură şi la simpla votare a proiectului de răspuns. Dar fiindcă, prin o coincidenţă neprevăzută nici de cei ce au contrasemnat mesagiul, nici de membrii comisiunii de adresă în momentul când au fost aleşi, au intervenit alte evenimente de mare însemnătate: proiectul de răspuns, aşa cum este redactat şi cum vine, pentru nefericirea lui, astăzi în dezbaterea noastră, a devenit un anahronism şi constituie o anomalie; anomalie atât prin câteva cuvinte ce le cuprinde, cât mai ales prin cuvintele ce nu le cuprinde, şi în fine şi ca emanarea unei înalte instituţii reprezentative, în privinţa căreia îmi voi permite sâ examinez în linişte, înaintea d-voastră şi pe cât se poate împreună cu d-voastră, întrebarea totdeauna delicată: până unde acest matur corp mai poate fi considerat astăzi ca reprezentând adevărata opinie a ţărei?

Proiectul de răspuns consrituie, ziceam, un anahronism şi o anomalie, întâi prin câteva cuvinte, cari astăzi nu mai au sensul lor primitiv. Aceste cuvinte sunt cele de pe la sfârşit: „guvernul Maiestăţii Voastre va avea tot sprijinul nostm pentru realizarea acestor reforme".

Care guvern, d-lor senatori? Când ni se citeşte mesagiul şi noi venim să-l discutăm, noi nu-1 discutăm, fiindcă poartă semnătura *Carol,* deoarece regele este indiscutabil. Noi îl discutăm, fiindcă după semnătura *Carolvin* numele miniştrilor cari, contrasemnând acest act, devin prin aceasta răspunzători

înaintea noastră. Si această răspundere, lu.ui prin eoutrasctn-narea mesagiului. este o răspundere personală, prin anume lege declarată personală. Prio urmare când proiectul d-vsrrâ de răspuns la mesagiu vorbeşte de ^ut>f> nu/Maiestatii Sale, ei nu poate înțelege tn mod normai decât guvernul semnat în mesagiu, adică pe nume; guvernul Dimitrie Sturdza, Stăteseu, Stolojan, Poni **SJ** ceilalți Deodalâ acest intclcs al cuvântului „guvern", care ar fi singurul înțeles normal în ocazia prezentă, s-a schimbat si a luat altă înfățişare Guvernul, înauirea căruia discutăm răspunsul nostru, nu mai e. guvernul, care a contrasemnat mesagiul.

Si răspunsul Senatului la Mesagiu! Tronului trece peste această schimbare, peste acest eveniment, parcă n-ar fi fost şi n-ar merită relevare? Dati-mi v<ue să consider o asemenea procedare ca elementar incorecta

Dar proiectul Adresei mai constituie o anomalie prin enumerarea evenimentelor (ar ft putut si nu se facă, dar s-a tăcut enumerarea evenimentelor) întâmplate de la închidetea sesiunii ttecute până la deschiderea sesiunii prezente, - si anume prin faptul, câ în aceasta enumerare trece sub tăcere un alt eveniment asemenea important, petrecut în acelaş interval al sesiunilor, si care stă în strânsă legătură cu schimbarea de guvern, de care am vorbit.

Şi iar mesagiu! race asupra evenimentului în chestie. Dar mesagiul putea Să tacă asupra lui. Căci fostul guvern avea modul său deosebit de a vedea acel eveniment. Pentru fostul guvern evenimentul (pe care nu vreau sâ-l precisez mai dc aproape: îl cunoaşteți cu toții') a fost faptul unui alt corp constituit al statului. S-a petrecut conform suveranității acelui corp şi, dupâ cum credea guvernul trecut, în limitele acestei suveranități. Coroana nu avea ce sâ caute acolo; guvernul ca

' Destituirea, reintegrarea >' apoi ren un larea mitropoliutl ui-primar tihenadie.

guvern laic nu avea decât sâ se conforme acelei deciziuni suverane, fără a lua răspunderea ci. Prin urmare n-aica de ce să o menționeze mesagiul; foarte consecvent din punctul de vedere al fostului guvern. Dar ceea cc s-a întâmplat de atunci încoace, dovedeşte câ actualul guvern a părăsit acel punct de vedere, şi Senatul a aprobat procedarea noului guvern.

Noul guvern a făcut din acel fapt - şi cred, că a făcut bine - un fapt politic, precum şi era, şi schimbând modul dc a vedea al guvernului trecut, a mai înfăptuit cu această ocazie unul din acele precedente, de care se felicită roti ca de bun augur penrru de7voltarca noastră națională mai departe. Cum dar să poată trece Senatul peste acest eveniment, când enumârâ pe celelalte? Acest eveniment, care a avut de rezultat căderea unui guvern si a dat guvernului următor şi partidelor ocazia de a manifesta unirea cugetelor, când e vorba de o chestie naționala? Aş vrea sâ ştiu, tu ce argumente valabile s-ar mai putea combate propunerea de iei i a d-lui Petre Gradistcatui, viceprezidentul acestui Senat, care cu justul simtimânt al necesităților parlamentare v-a cerut sâ introduceți in Adresă un alineat asupra schimbării de guvern? - Câ d. Dimitrie Sturdza, fostul minisrru-ptezident si presupusul încă sefal Partidului National Liberal...

Voci. Kste chiar, nu e presupus,

D. T Maiorentt. Nu «iu pentru cât timp; fiindcă vom examina aci împreună si o altă consecință neapărată, neînlătuiabilă, care rezultă din situație. D. Dim. Sturdza v-a spus ieri în Senat că at dori sâ nu se menționeze schimbarea guvernului.

Explicabilă dorință! One își menționează cu plăcere căderea dc la guvern? Şi foarte politicos d, tninisttu-prezidsnt actual, fată cu donnta fostului ministru-prezident, a consimțit ca sâ nu sc menționeze acest eveniment, fireşte; d-sa e pe hanca ministerială, e purtat de inrrederea majorității d-voastre, d-sale

îi e indiferent dacă se menţionează sau nu schimharea ministerului.

Dar noi, parlamentul - si aci scuzaţi-mă, că zic: noi -- noi parlamentul, majoritate si infimă minoritate, noi parlamentul, ce suntem noi.' O simplă dependenţă a unei dorinţe de politeţă a ministrului-prezident? Noi, când enumerăm relatiunile cu Giei'ia şi equilibrarea budgetului si începerea lucrărilor de la Constanta ca evenimente, Trebuie să trecem sub tăcere evenimentul liniştiţii Bisericei şi societăţii pun înfrăţirea tutulor? Dar atunci ce parlament mai suntem noi? Mai suntem expreM.t opiniei tatii în acest moment? Poate fs interesul parlamentului de a pune un zid între valurile mişcate ale opiniei publice din afară si ceea cc se petrece ittiuntru' D-lor. e imposibil! Tăcerea Adresei asupra acestui puncr c anahronism şi anomalie!

Si dacă ar fi numai at.ii! Dat e ceva mai greu in toară nelămurirea situaţiei parlamentare şi guvernamentale de istazi. S-a srtras guvernul trecut si a venit guvernul actual.

Eu nu impârtăsesc în această privinţă părerea onor. meu preopinent, d. Rrabcţeanu. Eu cted si recunosc să s-a explicat guvernul de ce a venit, şi, dacă mi s-au raportat exact cuvintele zîse ieri dc onorabilul încă şef" al Partidului Naţional-Liberal, d. Dimitrie Stutdza, s-a explicat si din partea d-sale de ce s-a retras.

Din prunele cuvinte zise de d, ministru-prezident Aurelian, că a venit sâ dea o soluţiune *paşnică* cestiunilor urgente, ati înţeles misiunea sa politica, şi din cuvintele zise ieti de d. Sturdza, câ era o *agitare a opiniunii publice,* pentru îmblânzirea căreia d-sa trebuia să se retragă, ati înţeles si cauza retragerii.

In adevăr, faţă cu agitarea din primele zile după redeschiderea parlamentului, însâs persoana celui ce era în capul guvernului devenise prea iritantă: căci acea agitare ajunsese să se traducă si prin o mişcare pe stradă: îar politia, când mişcarea, condusă de un deputat, luase direcţia spre Cameră, a crezut câ trebuie sâ oprească manifestarea.

Era în drept poliţia să ordone măsurile de linişte pe uliţă; dar greu venea fostului ministru-prezident să reziste unei asemenea manifestări pe stradă. Căci nu mai departe decar acum trei ani, când un număr oarecare de studenţi ieşind dînn-o curte din strada Clemenţii cu steagul loi in frunte, se ducea în masă ca sâ manifesteze la mormântul lui C. A, Rosetii, politia, tot în dreptul ei, a înştiinţat mai înainte pe manifestanţi să nu treacă prin Călea Victoriei. Poate era teama - 51 dacă cr.i această teamă, a avut cu atât mai multa dreptate sâ oprească - câ srudentii instigaţi, trecând pe dinaintea Palatului, sâ nu strige „jos guvernul!" Si înţelegeţi bine. că politia era datoare sâ oprească asemenea manifestări şi a fost cuminte că a ordonat să treacă procesiunea pe strada Colici sau pc altă stradă spre a merge la cimitir, dar nu pc Calci Victoriei. Această ordonanţă era tot aşa de legală, ca si ordonanţa poliţiei dc a opri manifestarea condusă spre Camera. Ordonanţa de acum 3 arii s-a si executar în mod corect, s-a oprit comunicatiunea de la strada Clemenţei spre Calea Victoriei şi s-a pus chiar un procuror în frunte pentru a veghia la păztrca tutulor formelor legale.

Dar ce s-a întâmplat atunci? Organele autorităţii legale au fost întâmpinate de onor. d. Dim. Sturdza, care s-a pus însus în capul studenţilor (pe care noi. autorităţile universitare, ne dăm roate silinţele casă-i liniştim şi sâ-i disciplinăm) şi s-au pus, cu roţii împreună să strige în contra procurorului si sâ insulte ordinea (egala!

Aşa s-a întâmplat acum 3 ani[1]. $i astfel nu e de mirat, dacă acum 3 sâptamâns, când un deputat voi.i şâ meargă cu cetăţenii Ia Cameră ca sâ dea o petiţie, ministrul prezident d. Dim. Sturdza nu mai avea autoritatea să oprească o asemenea

[1] Vezi voi. IV, pag % («•/ «. - p- 1076).

rtiit\ifir«aît, in aceste împrejurări si după precedentul din .strada Clemenţei chiar fiinţa d-sale la minister era iritanta, şi a trebuit sâ se retragă.

Autoritatea a putut-o avea actualul guvern, nu o avea cel trecut. Aşadar d. Dim. Sturdza a căzut în mod natural, constituţional, de la guvern.

în prima zi când am intrat aci în Senat la începutul sesiunii acesteia, ni s-a distribuit o broşură elegant imprimată a d-lui Dimitrie Sturdza Isi pe mine lucrările literare ale onor. d-lui Sturdza mi interesează totdeauna), cu titlul cam funebru *La morminte de eroi.* Nu era de-a bună începerea sesiunii cu asemenea cuvinte'. (Ilaritate.I Eroi nu ştiu dacă au mai fost. dar morminte au mai fust câteva de la 15 noemvrie încoace. (Ilaritate.)

Dar sâ revenim la chestie. După cele zise cred ci ni s-a explicat îndestul, pentru ce a căzut guvernul trecut, ni s-a explicat, de asemenea, pentru ce a venit guvernul actual. Păta a mai insjsta asupra tutulor celor petrecute cu oca^iunca acelei manifestări pe stradă; bra a mai examina, *cine* opera din partea manifestanţilor **si,** din nenorocire, **si** din partea organelor ordinei legale; si fără a mai aminti că **s-au** petrecut nişte scene cari parca ne lac sâ zicem că nu este destul de înalt Balcaniil, care ne desparte de barbaria Orientului; făta a mai releva Ci aceste scene se petreceau chiar înaintea Palatului de Justiţie si câ priveau la ele. de acolo de ia **ferestre,** procurorii şi judecătorii de instrucţie si că nici unul din ei nu a nul **iimtimâtHul** elementar al omului dc lege, câ era aci un flagrant delict şi câ ei erau *cLitori* să iiitecvic. firă i mai irage concluzia asupra stării, in care se vede câ a ajuns juna magistratură sub ministrul Stătcscu: 5,l ne mulţumim cu declaraţia actualului ministru de interne, câ va cerceta cele petrecute cu această ocazmue şi va pedepsi pe cei culpabili, si să-i dorim tăria de a face ceea ce zice. va să iiiecapă udata era mai cuviincioasă a luptelor noastre

politice, să înceteze odată sălbăticiile de acest soi pentru toate partidele, spre binele vietei noastre publice. (Aprobări.)

Da. până aci s-au cam lămurit lucrurile. Dar ce rămâne încă nelămurit este chiar formaţiunea actualului guvern.

Câ Partidul Nafiimal-l.ibeial a fost in stare ca „din lănunchii săi" să mai scoată un minister, este un semn de mare tâne.

Voci. Mai scoatem noi şi alte ministere

D. Maiorescu. Câ acest minister este purtat asemenea de încrederea dv,, ca şi cel trecut, este un semn de mare generozitate.

Voce. De convingere.

D. Maiorescu. Dc generozitate, caei încrederea dacă guvernului trecut si exprimată prin răspunsul la mesagiu, se poate oare transmite aşa simplu parca s-ar înţelege de la sine, asupra actualului guvern?

Dar *acest* guvern are evidenr o alta direcţie decât *acei* guvern.

Pe *acel* guvern, cel trecut, îl vederi deja din mesagiu, unde enumera legile viitoare. La cele mai multe — nu la reforma magistrănirii, unde nu rămâne de făcut decât continuarea celor începute de diferitele partide pentru crescânda independentă şi îmbunătăţire a magistraturii - dar la celelalte legi se exprimă tot în sistemul cunoscut al fostului prezident al consiliului si actual şef al Partidului Liberal-Naţional, d-nul Sturdza, sistemul de a uimări cu ura sa, - parcă aceasta ar fit adevăratul său element politic - tot ce face alt partid decât partidul la care, din întâmplare, se găseşte raliat d-sa. (Căci au fost timpuri. în care d. Sturdza a fost in alte partide; acum de mai mult timp, se află în Partidul Liberal-Naţionai; dar in orce partid se află, d-sa urmăreşte cu ura sa pe partidul advers.) Această ură se arată prin toate punctele din mesagiu, unde se vorbeşte de viitoarele legi, parcă activitatea partidului sub conducerea d-sale nu ar avea alt scop decât de a distruge, de a dărâma ceea ce au făiut ceilalţi, lată o direcţie pronunţau in tot mesagiul.

I

Cc zice din contră guvernul de azi? D. ministru de interne declară formal în Cameră: nu este bine ca să venim cu ideea de a răsturna tot ce au făcut ceilalţi, fiecare partid poate lucra in partea sa spre bine, datoria noastră este de a continua. Evident, d-lor, o altă direcţie!

Tot aşa cu cestia cealaltă, de care vâ votbeam la început. Fostul guvern o considera ca o simplă executare dc sentinţă a unui alt corp suveran dată după competenţa sa. Guvernul actual din contră a început prin a retrage acel jurnal al consiliului dc miniştri si a pune altul în loc pentru împăcarea spiritelor şi pentru prestigiul bisericei. Când un minister vine şi retrage un jurnal dc mare importanţă al precedentului minister, aceasta însemnează că este alt minister, ieşit din sânul Partidului Liberal.

Şî precum aţi purtat cu încrederea dv. direcţiunea Sturdza-Stătescu, veţi avea generozitatea sâ vă schimbaţi drumul încrederii si sâ vă orientaţi spre direcţiunea Aurelian-Lascăr, diferită de cea precedentă.

Dacă ar fi numai atâta, v-ar privi exclusiv pc d-voastrâ. Rămâne însă altceva ncexplicabil - şi aci parcă ar fi o nouă anomalie - în formarea actuala a ministerului. Jurnalul acela al consiliului de miniştri. Lei vechi, desfiinţat dc actualul, era semnat si de onor. d. ministru de finanţe actual, era semnat şi de onor. d. ministru de externe actual, atunci ministru al lucrărilor puhlice, şi de fostul ministru de război, d. general Budisteanu. S-ar putea zice câ odată ce se revine asupra acelui jurnal, numai miniştrii principali, cari erau implicări în alcătuirea lui, adecă preşedintele consiliului, ministrul de culte, ministrul de interne şi cel de justiţie, numai acestî patru au trebuit sâ se retragă, iar ceilalţi treî aveau resorturi prea speciale şi fărâ nici o legătură cu acea cestiunc, incât lor nu li sc impunea retragerea. în adevăr, ce avea să caute războiul, lucrările publice si mai ales ce aveau să caute finanţele într-o chestie hiseriecascâ?

Aceşti trei miniştri, prea competenţi în resortul lor special şi prea incompetenţi în celălalt resott, puteau sâ rămâe. adecă de la d. Sturdza să treacă dincolo la d. Aurelian.

Fie si asa! Dar tot rămâne o nedomirirc: n-au trecut roţi. Şi atunci se naşte intrebarea parlamentară: de ce se va fi retras d. ministru de război cu această ocaziune? Poate d-sa, mai susceptibil la faptul foarte curios pentru un om public de a pune întâi semnătura sa pe un act important şi de a şi-<i pune pe urmă alături cu alţii pe desfiinţarea acestui act, poate d-sa, mai delicat, n-a vrut aceasta. Aci sâ fie oare explicarea retragerii d-sale? Căci, evident, retragerea nu poate proveni din cele duuă cuvinte, prin care a rămas celebru în memoria politică a tuturor, cuvintele de *ciomag* şi *baston,* care sâ-) fi ilustrai aşa de tare, încât să nu mai încapă ilustraţiunea d-sale pe îngustul fotoliu ministerial. Aceasta nu se poate, fiindcă cele două cuvinte S-a rostit în plin parlament şi d-stră unanimitatea din sesiunea trecură n-ati găsit nici un glas ca sâ protesteze în contra lor...

Am Îndrăzneala a spune câ protestează toată armata contra lor şi câ actualul ministru de război nu şi le va însuşi.

Dar dacă aceasta ar fi cauza retragerii, căderea ministrului ttebuia şă se întâmple de-atunci; însă nu s-a întâmplat, ci dv,, disciplinaţii membri ai Partidului Nationai-Liberal, aţi urmat pe fostul ministru de război şi după ciomag şî după baston.

Atunci de ce s-a retras d-sa? Asupra unei cesriuni de puşcă nu se retrage ministrul de război, si se retrage asupra unei cestiuni dc Biserică? Nu rămâne dar ca explicaţiuue decât susceptibilitatea mai mare, care este spre onoarea d-sale, de a nu-şi şterge însuş iscălitura sa.

Dar remarcari, domnilor, că era încă o solutiune a crizei, poate mai constituţional corectă, Dupâ ce se recunoscuse câ ceea ce a făcut ministerul d-lui Sturdza în absenta dv,, a fost rău făcut si ceea ce declarau organele oficioase pe toate tonurile că era o cestiuue închisă, nu era o cestiune închisă: soluţitiuca normala ar fi fost ca să zică partidul: în constituirea noastră

la 18')j, după. atâtea maturechibzuiţi, ne-am ales de scf, urmaş al lui Ion Brătianu, pc dl Dimitrie Sturdza, şi alături cu d-sa am pus, ca aproape toi şef. pe dl Stătescu şi am pus alături pe eeUalti, în majoritate fruntaşi ai vechiului partid, si le-am adăugat şi pe dl Meva şi pe dl Pallade; ei, încrederea noastră au avtit-o pânâ ultima zi a sesiunii trecute, iar în lipsa noastră aceşti fruntaşi au lucrat cum s-au priceput, dar s-au inselat în privinţa apretierii opirminii pubiice, insa după vorba şefului nostru Sturdza: *errare humanum est, perseverare diabolicum,* sâ ne retragem cu toţii de la guvern si sâ lasâm partidului opus sarcina de a potoli agitaţia, lată o sohitiune foarte consecventă.

Dar înţeleg, şî înţeleg nu numai ca un sentiment de abnegaţiune creştinească din partea d-voastri, dar şi ca un sentiment de patriotism, înţelegea v-a ti zis: dacă conducătorii noştri s-au înşelat când au deşteptat o asemenea cestiune, tot noi suntem chemaţi a o deslega, ca nu în urma noastră să se zică că a rămas o asemenea agitate, pc care u-am fi vtut sau n-am fi putut să o liniştim. O înţeleg şi înţeleg lenirea actualului guvern. Incontestabil în momentul, când a contribuit acest guvern la buna rezolvare a acelei cestiuni, misiunea sa si a partidului, care îl susţine, era clară, şi pentru cei mai mulţi patriotică. Şi eu cred, ca membru al infimei opozirii, că bine a făcut partidul d-voastră.

Dar acum mai departe? Aici o aici! Şi vedeţi, că acum sc nasc cele mai felurite intrebări. Să revin deocamdată la întrebarea din urmă: cum sâ ne explicăm prezenţa pe acea banca a celor doi miniştri luaţi din guvernul irecut? Cel de-al treilea, de Ia un resort strein de materia cu complicaţia, d. general Budisteanu, s-a retras. D. ministru de finanţe însă a persistat. Hai să zicem, fiindcă e la tinanţe. Finanţele sunt finanţe, obiective, impersonale. Dar altul din cei cari ocupau un loc în fostul minister, şi el de o specialitate necompctetUâ in materie complicată, cel de la lucrările publice, a trecur deodată în noul minister la altă compeiinţâ, la externe. Adică

i noul ministru al aiaceiilor străine, important membru al partidului si al parlamentului, foarte simpatic în prezentarea ' sa, foarte dulce în vorbirea sa, ne dă acum următorul spectacol: pe când colegul său de la război se retrage pentru a nu-ţ,j . desmimi *o* iscălitură dală, **d**-sa trece la altă conspetinţj şi işi i retrage vechea iscălitură. Oare acesta este ridul de recomandare, ' pc care îl pune înainte in Regatul României)ă anal IS'Xi i marele Partid Naţional-Liberal pcnim casă califice pe cineva ' la Mitusteruf de Externe? La Ministerul **de** Externe, unde vorba ; ministrului, necum iscălitura lui, e vorba ţârei, încrederea tarei!

N-am întele-y poate ni se va explică. Ar fi foarte comod când am putea zice în regimul constituţional: un an au fost unii, hai sâ punem acum alţii în loc! Parcă lucrurile s-ar petrece mimai în familie. Lucrurile sc petice în tară. se petrec în Europa!

Ce **e** drept, junele ministru **de** externe ne-a înveselit la prima sa apariţiune în această calitate, prin strigătul: sâ trăiască Maiestatea Sa Sultanul! Sâ trăiască sultanul dacă voiţi, d-lor senatori, şi Dumnezeul luj Mahomei sâ-i dea zile destule pentru ca sa facă **de** acum înainte ceea ce d, ministru de externe (mi-**e** teamă, cam precipitat) o si luase dnpr lucru f.îeut.

Iacă, d-lor, încă o anomalie a situaţiei. Dar acum trebuie să firi obosiţi de lunga discuţie, daci-mî voie a termina cu cea din urmă anomalie, care mă face mai ales sâ să vorbesc si să vutez in contra proiectului de adresa.

D-lor, pe mine unul. vă mărturisesc, m-a surprins cum dc nu s-a relevat. în concertul de mulţumiri generale asupra împăcării testiunii din urmă, urmăronil fapt straniu, cave trebuia să ne pue pe noi, Senatul întreg, în cea mai completă nedoiiririre. Ministerul acesta care nu ne-a contrasemnat mesagiul, dar asistă la dezhaterile ruiastte asupra răspunsului la mesagiul altora, ne-a făcut însă un alt fel de mesagiu.

Dumineca trecută am asistat la Palat noi toţi. Senat, Cameră. Înaltele corpuri si printr-o specială invitare a M.,S. Regelui, au asistat şi foştii minism din toate partidele, |.

solemnitatea investiiurci noului mitropolir primat. Cu această ocazie, după ce s-au cirit actele oficiale de mult stabilite ca precedent, de asta dată, ca nealtâdată, M. S. Regele a adăogar un discurs, Precum ziceam, câ nu semnătura regelui pe un mesagiu ne face sâ discutăm mesagiul, căci Regele este indiscutabil, ci numai contrasemnatura miniştrilor, tot aşa nu faptul că Regele a rostit acel foarte important discurs, mar autoriza sâ-l discut înaintea d-voastre. Dar nu ctati cuvintele M. S. oarecum personale. Ci acel discurs a fost citit de pe un act scris, care se afla in păstrarea d-lui ministru-prezident. Vâ aduceți anunțe, câ înaintea noastră d, ministru-prezident a prezentat actul M. S Regelui spre cetire, este dar un act de guvern, si ca act de guvern pot să vorbesc dc el. în acest act iată cum se califică momentul acestei învestituri'.

> ,,lnvesiitura mitn>poliților şi a episeopilor este un aer totdeauna inccinjur.it de o marț solemnitate, de asta data insa. această ceremonie dobândesc o deosebita însemnătate, căci ea s-a săvârşit nu numai in fața S-tului Sinod, n Corpurilor legiuitoare si a attroritatilor constituite, ci şi a iurulor fruntaşilor ta'ei, cari au închinat puterile şi râvna lor la ridicirea şi întărirea Regatului. Aceasta este o scumpă mărturisire că toti se înrilnesc itut-un singui ganci. intr-o smguiâ voință, de ci te ori se prezintă mari cestiuni naționale, când Patria are nevoe de concursul tutulor fuior sâi.
>
> IVivcic dar cu deplină încredere in »litor, sigur hiiud câ prin unire vom întru nta de-a pururea toate greutățile, vom înlătura toate primejdiile".

Este d;tr o cestiune națională de mare însemnătate, care dă prilej regelui şi guverntdui de a întemeia pe această unire a fruntaşilor țărei încrederea **Î11** bunul mers al României în viitor. Nu Se poate mat solemnă afirmare.

Dar curios s-a petrecut acest act. D. Sturdza în ziua cu „să trăiască Sultanul', nu in ziua cu demisiunea d-lui Dimitrie

Gliica din prezidenta Senatului şi când se prevedea câ sefiil Parridului Liberal-Narional nu va putea fi ales prezident al acesnu Senat...

Vrui. Dc ce anticipaţi?

IX T. Maiorescu. Ne dăm întâlnire asupra acestui rapt cu d-voastre şi atunci vom vedea greutăţile şi disidenta.

Curios s-a petrecut acel act solemn. Onor. d. D. Sturdza, până acum încă sef al Partidului Liberal si cred câ viitor prezident al Senatului...

O voce. Aceasta este treaba noastră.

IX. *T.* ***Maiomut.*** Dar este Şi clarificarea situaţiei politise. Aşadar, onor. d. Sturdza vă amintea - ce minunat esre d. Sturdza în cercetările sale istorice si în silințele sale academice: mare merit are în aceasiâ parte a acrivitâiij sale neobosite, o recunosc în toaiă sinceritatea şi o vor recunoaşte şi timpurile viitoare - d. Srurdza vă amintea câ d-sa, ca **uni** învechit în trebile tarei, a asistat la măreţele acte istorice din trecut: la proclamarea Prinţului Cuza, la proclamarea Prinţului Carol în L86b, împreună cu d-sa ani asistat si noi mulţi la proclamarea Regatului: toate aceste acte. ca şi actul de dumineca trecută, sunt acte naţionale, trepte pc cari s-a urcat statul român la situaţia lui de astăzi. Aceste acte au fost lâptuite prin conlucrarea tutulor partidelor.

Dar unde este deosebirea? La Vodă Cuza in 18}'), la Primul Carol în 186b, la Regatul din 1881, fiindcă avem sistemul constituţional, Camera şi Senatul oglindeau exact opinia şi simtimântul ţărei reale şi prin urmate acea conlucrare a tutulor partidelor se efectua în parlament.

Vâ aduceţi aminte când s-a proclamat Regatul, a \enir in numele partidului opus d. A, I-afiovari în Cameră şi în Senat d. G. Gr. Cantacuzino, şi au aclamat acest act, în unire cu guvernul şi cu majorităţile liberale.

S-a zis atunci: noi care suntem în minoritate dăm acestui act - frumoasele cuvinte ale d-lui Lahovari - un element

prelins pentru întreaga Iui valoare, îi dini unanimitatea voturilor în parlament.

Dar dumineca trecuta cum se petrec lucrurile?

Vorbeşte M.S. prin actul ce i i-a prezentat d. ministru-prezident şi dumineca trecută de unanimitatea tutulor partidelor; dar vorbeşte în Palatul Regal, care este deasupra partidelor, tn parlament u-ar fi putut vorbi aşa, fiindcă astăzi toţi capii parridelor opuse d-voastre, cei mai multr fruntaşi ai ţârei sunt afară din parlament. Si atunci ce mai reprezintă parlamentul astăzi? Cestiunea fundamentală a zilelor din urmă, asupra căreia Regele si actualul guvern ne acragatentia ca fiind o mare faptă naţională, care ne îmbărbătează pentru viitorul ţârei, cum s-a rezoivit? Ministrul-prezident a luat întâi asentimentul d-voastrâ, majorităţii, foarte bine. Guvernul s-a adresat si Ia opoziţia din parlament. Mi-au făcut onoare doi din miniştri să vorbească şi cu mine, infimă minoritate aici in parlament, asemenea bine. Dar pentru ca sâ făptuiască actul însuşi, să-si ţie linia de conduită paşnică si patriotică întru liniştirea societăţii si a bisericei, d. ministru-prezident cu un picior s-a sprijinit pe parlament şi cu celălalt a trebuit să alunece în uliţa bisericei Amu, in casa privată a d-lui Lascar Catargi, şi dintr-o casă privată a cules o parte hotărâtoare pentru întregirea si săvârşirea actului naţional!

Si acum vă întreb:

Ce mai însemnează parlamentul? Suntem sau nu reprezenta/ea reali şi întreagă a opiniei publice ditt ţari? Sau suntem numai un fragment, care la actul cel mai însemnat al momentului actual a trebuit să se completeze de aiurea?

Eu unul si cei unui cu mine in aceeaşi direcţie, nu am contestat niciodată legalitatea parlamentului. Nu am făcut ca alţii, nu am imirat nici pe utui prieteni din Partidul Conservator, nici pe adversarii din Partidul Naţioilal-Liberal, de a părăsi vreodată ostentativ parlamentul, sau de a mă asocia la acele ieftine critice după alegeţi, cari contestau legitimitatea majorităţii alese din partidul opus. Orce Cameră şi Senat, odată validate, sunt txpresiunea legala a ţării. Necontest.ibil ati fost şi d-voastră expresiunea legală a ţării, când ati venit acum un an la începutul legislaturii. Sunteţi si astăzi o expresiune legală, însa cu întrebarea de conştiinţă, dacă. după cele petrecute, mai sânteţi expresiunea reală a opiniunii publice in momentul de fată?

Grea întrebare, o recunosc. (Murmure.)

Dar, d-lor. vă rog, aduceti-vă aminte, că dizolvările de Camera si de Senat nu se întâmplă întotdeauna în urma unui conflict cu guvernul. Se întâmplă, ce e drept, adeseori, după un conflict, un vot de neîncredere dat unui minister pune pc Coroană să aleagă intre minister si parlament şi sau sâ păstreze parlamentul şi să concedieze ministerul, sau să păstreze ministerul si sâ facă un nou apel la tată.

Da. Dar se întâmplă dizobări de Cameră şl de Senat lără conflict, atunci când intervin după momentul alegerii acelei Camere si Senat, evenimente neprevăzute si destul de importante pentru ca in conştiinţa oamenilor politici sâ se pună întrebarea: mai reprezintă, fată cu schimbarea împrejurărilor, actuala reprezentantă legală, opinia reală a tării?

Astfel, când sub ministerul Brătianu pariamenrul ales, reprezentanta legală a tării, având toată încrederea în minister, a văzut că s-a întâmplat un mare eveniment neprevăzut în momentul alegerilor şi înăuntru celor patru ani ai legislaturii obicinuite, că s-a întâmplat războiul contra Turciei, că in urma participării noastre \ ictorioase la acel război, mai ales aclamată de tot parlamentul, a venit necesitatea dc a ne pronunţa asupra Tractatului de la Berlin şi a anexării Dobrogei (cestiuni de cari nici nu se putea visa măcar in timpul când s-a făcut alegerile), evident că a trehuit să intervină o dizolvare a Corpurilor legiuitoare şi o întreagă reformă constituţională, şi aceasta în bună înţelegere. Pentru ce? Pentru că în bună înţelegere intre guvern si majoritate s-a constatat că .1 intervenit un eveniment

neprevăzut şl destul de important ea sâ ncccsiteze apelul la tară. Nu e aşa?

Apoi. d-lor senatori, evenîmenru! important si neprevăzut pe care l-a provocat serul partidului d-voastrâ in trecut a zdruncinat opinia publică a ţării, asa încât lucrarea mînisrerului actual de a fi ridicat greutatea si de a fi liniştit opinia publică, a devenit o faptă naţională şi a produs al doilea eveniment important.

Căci modul cum actualul guvern a rezolvit cestiunea - si eu cred câ a rezolvit-o bine - a necesitat consimţirea tuturor partidelor: însă penrru aceasta d. ministru-prezident a trebuit să se ducă afară din parlament şi sâ intre intr-o casă privată: numai prin conlucrarea d-lui Lascar Catargi, a dc d-voa\trâ urgisitului d. Take lonescu si a altor fruntaşi afară din parlament, s-a putut înfăptui acrul, pe care d-voastrâ înşivă îl numiţi un eveniment naţional.

Nu aprobaţi procedarea extraparlamentară a actualului guvern? Atunci daţi un vot de blam ca să se retragi.

Aprobaţi procedarea guvernului precum aţi aprobat-o? Atunci nu puteţi înlătura îndoiala, dacă parlamentul mai esre astăzi exacta şi completa reprezentare a voinţei naţionale.

Urmarea neapărată a situaţiei, in care v-ari pus, este sau dizolvarea parlamentului sau retragerea guvernului.

D. M. Schina. Pozitiv.

D. T. Maiorescu. A! D-lor, ştiu că un corp odată pus în mişcare poate continua câtva timp mişcarea, şi numai prin înertia lucrului, fârâ altă forţă. Dar cred câ este izbită la rădăcină încrederea ce o mai poate avea tara în parlamentul actual. Vom mai duce o viată ofilita şi slăbită până la istovite; dar nu vom mai putea avea vigoarea, care se întemeiază numai pe simtimântul si pe siguranţa că suntem adevărată reprezentare a opiniunii publice.

N-aţi fost reprezentanţii opiniunii puhlice în actul cel mai solemn al acestor zile, cc mai puteţi fi de-acum înainte!

Pentru câteva reparări de legi sociale, aceasta se poate si nici nu se intrtabă, dar nu mai sunteţi în raporturi normale cu tara.

F.ste o anomalie Acest fel de huic.iemare a unui corp reprezentativ. si este *o* anomalie si Adresa la 1 ron n acestui corp. Si dacă în anul trecut, cu acceas ocazie solemnă, am început prin a constata anihilatea in mijlocul d-voastre a infimei opoziţii, îmi parc rău Că trebuie sâ slârscsc in anul atesta prin a constara anihilarea unanimităţilor parlamentare.

Dc aceea votez in contra proiectului de adresă.

117

Contra Adresei. Simţimântul dinastic în popor. Atitudinea d-lui Sturdza în chestia naţională. Care cuvinte ale Regelui se pot discuta? Slăbirea autorităţii d-lui Sturdza

(Şedinţa Senatului de la 4 dec. 1897)

MINISTERUL DIN ACEI TIMP-.

Dimitrie A. Sturdza. prezident şi externe,
AnmtaiieStolojan, domenii,
MihailPherekyde. interne,
G. C. Cantaiulino (Rijoveanu), finanţe,
GeneralBe'indei, război,
Spini Haret, culte si instrucţie publica,
Ion IC Brătianu. lucrări publice,
Alexandru Djurara. justiţie.

Domnilor Senatori.

înţelegeţi bine că nu un membru al opoziţiei va interseni în discuţia deşteptată intre onor. d. C. isttseu-Comâneanu si onor, d. Constantineseu.

Vom lăsa d-nului Costescu-Comâneanu rolul de a califica de „deceptiune" activitatea dezvoltată in prima sesiune a dv. sub ministetul d-lui Sturdza, si vom lăsa d-lui Constantineseu rolul de a califica de un fel de „răpaos dominical" activitatea

pe care aţi dezvoltat-o în a doua sesiune sub ministerul d-nului Aurelian. (Ilaritate.)

Mă voi mărgini să vorbesc de obiectul propriu al discuţiei noastre, care este proiectul de adresă.

D-lor senatori, daţi-mi voie să încep puţinele mele observări asupra acestui proiect printr-o observare literară. Pentru un om, care din când în când ţine şi el condeiul în mână, tentaţiunca la observaţii literare în imprejurările de faţă ale Senatului este aşa dc mare încât nu poate scăpa de ea. în adevăr, acest înalt corp legislativ al Regatului român arc prin vicisitudinea întâmplărilor politice rara favoare de a fi astăzi prezidat de un cunoscut si recunoscut autor român, de un reprezentant al literaturei novelistice, şi-mi aduc aminte cu fericire de serile dîn „Junimea" de la Iaşi, când eminentul nostru prezident ne-a citit primele scrieri ale d-sale *Fluerullui Ştefan* şi *Privighetoarea Soeolei,* şi când societatea noastră a primit — cum sâ zic? — un fel de *asigurare naţională*[1] că literatura poveştilor se va dezvolta de acum înainte mai cu temei şi la noi.

Cu un asemenea prezident în fruntea noastră, iar în truntea băncii ministeriale cu un prezident al consiliului, al cărui merit principal, după mine, este de a fi secretar general al Academiei Române, cum voiri ca un om de litere sâ nu fie tentat la o observaţie literară?

Observarea este următoarea. într-o adresă, care în intenţia noastră a tutulor vrea sâ fie o adresă de omagiu, este neobiş-nuit ca să înceapă fraza cu un cuvânt neplăcut, cu un cuvânt sinistru. Proiectul dc adresă începe cu cuvântul „îngrijirea". Ce este drept, câteva aliniate mai târziu rot în primul pasagiu zice: „cele dintâi dar cuvinte ale Senatului vor fi cuvinte dc

[1] Prezident a] Senatului era d. Nicu Cane, în acelas timp agentul pentru Iaşi al societăţii de asigurare „Naţionala".

muluimire cacre Cel Atotputernic ta a înlăturat de la noi durejea greleli'r încercări".

Da, asa se cuvenea să înceapă în adevăr Adresa, ţi numai după asemenea cuvinte de mulţumire către Cel Atotputernic se putea pune si îngrijirea. A începe o adresă de omagiu cu cuvântul „îngrijire" esre o neporrivirc lirerară.

De altminirelea, cu aceasta modificate, ne asociem cu tuţii la pasagiul intreg, fiindcă d-lor, cu ocaziunea grelelor împrejurări, pe care le aminteşte d. raportor, s-a manifestat in rara aceasta un fapt de cea mai mare însemnătate.

O ştiam cu rotii că Regele însus este înrădăcinat în tară, şi câ niai ales in urma războiului, şi in parte şi gratie pmdcnrei conduceri a afacerilor publice prin d. loan Brâtianu, care ştiuse sâ fica din partidul d-voastrâ, multa vreme sndi>**ios,** un partid de guvernământ monarhic, însuş monarhul actual era identificat cu rot viitorul, cu toată siguranţa acestei ţărî. Dar nu este numai monarhie, ci esie monarhie ereditara ia noi. Iar dacă ideea de eredirate dinastică era recunoscută numai de oamenii politici, sau dacă era simţită si de popor, această siguranţă nu o aveam încă şi nu o puteam încă avea, lîindcă simtimântul poptdar nu avusese prilejul de a sc manifesta. Spre onoarea maturităţii politice a poporului s-a văzut cu prilejul grelei ioibolnâviri a Principelui moştenitor si a îngrijirilor ce au cuprins familia regală .şi pe roti oamenii noştri politici în primăvara şi vara aceasta, s-a văzut câ şi popotul în toate strarurile lui până la cel din urmă om din mahala si la cel din urma om din sal. simte peiicolul şi durerea şi de astă dată s-a manifestat cu putere, ca nu este identificat cu poporul numai monarhul de acum, ci este înrădăcinată în inima poporului si ideea monaibiei eieditarc in persoana moştenitorului Coroanei. Foarte bine dar face d. raportor, când pune in proiectul de adresă acele cuvinte de adâncă mulţumire, la care ne asvtiem cu **toţu.**

Dacă totus d. raportor a începur redactarea d-sale cu cuvântul ***îngrijire,*** se vede câ a fâcut-o involuntar, si simtimântul inreligentului nostru raportor este explicabil. Literariccşte nu vine bine. dar poate în situaţia politică a Senatului venea foarte fireşte cuvântul îngrijire mai întâi de toate.

Că trebuie să fie îngrijire, se vede, d-lor, şi dintr-un fel de disproporţie a Adresei. Un mare paragraf, ca răspuns, la cel dintâi paragraf al mesagiului, despre însănătoşirea Priorului moştenitor. Foarte bine. Apoi un marc paragrafca răspuns la tot asa de lungul paragrafdin mesagiu, în privinţa relariunilor extenuate. Foarte bine. Dar apoi. când mesagiul ne vorbesie mai ales şi cbiar în trei sferturi ale lui despre diferitele proiecte de legi interne, prin o neobişnuita scurtime, care merge până la lipsă de politeţă, raportorul dv. despre aceste trei sferturi din mesagiu vorbeşte numai în câteva cuvinte aruncate cu de-a sila în trei rânduri de tipar, si tractează *eu gros* toate acele proiecte cu vorbele: *vom lua asemenea îndeaproape cercetare proiectele* - caic proiecte? nici nu mai vorbeşte de mesagiu - *proiecte ce guvernul Majestăţii Voastre va supune deliberării Corpurilor legiuitoare.* Ba hine că nu! Fireşte câ, dacă guvernul supune Corpurilor legiuitoare Leva proiecte, trebuie să trecem în secţiuni şi sâ le luăm dc bine, de rău, în cercetare. Nu era vorba de aceasrâ, Fra vorha de proiectele anunţate iu mesagiu, dacă răspundem la mesagiu

Dar aici are o scuză legitimă onoratul si inteligentul raportor. Ce era să vorbească d-sa de proiectele de mesagiu, când. înainte de a-si fi fjeut raportul, d. ministru de interne le desfiinţase cu un singur cuvânt. Eu credeam câ a fost numai o scăpare de vorbă din partea d-lui ministru de interne, dar fiindcă văd ca inteligentul nostru raportor se înremeijz.î pe aceasta şi nici nu mai vorbeşte de toaie proiectele din mesagiu, înţeleg că este un sistem.

C are e ptecedencul ce binevoieşte actualul guvern liberal sâ-l introducă în moravurile noastre parlamcnraref

D. Pherekyde, care e un admirabil ministru pentru opoziţie, deschis la vorbă, de o minunată sinceritate, spuindu-ne tot ce-i trece prin adâncul inimei, vorbind de toace, de duel, de inrrjnarea presei cu ocaziunea duelului, de influenţa Alianţei israelite cu ocaziunea devastărilor, dc cererea de credite pentru despăgubiri cu ocaziunea proiectului de lege al d-lui general Benndei, ne-a destăinuit iarăş inima d-sale si ne-a spus că proiectul generalului Berendei esre o „ficţiune".

Şi care este atunci precedentul:'

In mesagiu s-a anunţat acest proiect de lege; mesagiul e subscris de toţi miniştrii şi se pune în gura suveranului, ca el însuşi venind în mijlocul nostru în Parlament să rostească ceea cc ati pregătit d-voastră si anunţaţi ţării ca un program legislativ. Si sub ministerul d-voastră se poate Întâmpla ca Maiestatea Sa Regele sâ vie să ne anunţe nouă in mod solemn că făcând parte din programul legislativ un proiect, pe care ministrul îi trimesese chiar inainte de a vorbi Regele deputaţilor si senatorilor, pe cate apoi ministru! de interne, când vine incidental corba de el într-n interpelare, îl ttactează de ficţiune, fiindcă n-;u fi trecut incă prin consiliul de miniştri?

Vasâzică, în mesagiul contrasemnat de guvernul liberal de astăzi se trec proiecte de legi cari nici n-au trecut prin consiliul dc miniştri? Se pun în mesagiu câteva rânduri din partea unui ministru, câteva altele din partea altui ministru, si prezidentul consiliului nu ştie cc cuprind aceste proiecte? Şi un coleg al d-lui ministru de război pune pe ministrul de război in situaţia penibilă de a auzi zicându-i-se Lă proiectul său de lege este o ficţiune? Acesta este precedentul d-voastrâ constituţional' D i c J este cu aprobarea majorităţii dv.. să lie bine ştiut că noi, opoziţia, ne înscriem în contra acestui precedent, pe care nu-1 găsim nici de demnitatea Regelui, nici de demnitatea guvernului, nici de demnitatea parlamentului. Precedentul corect este, ca un proiect de lege anunţat prin mesagiu sâ fie un proiect de lege trecui sau presupus trecut prin

consiliul de miniştri si însuşit de ministerul întreg. Orce altă procedare este o erezie parlamentar.!,

înţeleg însă câ faţă cu asemenea declaratiuni ministeriale, | raportorul d-voastrâ să tiu mai poată vorbi de proiectele de legi anunţate în mesagiu si să le tteacă sub tăcere în acele anodine î rânduri din adresă.

Domnilor, dacă suprimăm dar din disoiriunea noastră trei , sferturi din mesagiu, precum ne invităd. raportor; dacă ne asociem j|cu toţii la partea întâi, la omagiu! adus Dinastici, ce mai rămâne f*în acesr proiect de adresă? Rămâne numai paragraful relativ la £politica externă, si esit lutru curios, că de astă dara adresa, aşa cum i este conceputǎ de raportorul majorităţii, ne impune ca singur |'subiect discutabil politica externă a guvernului actual.

Am asistai la deschiderea solemnă a parlamentului, sunt acum 10 zile. Esre totdeauna un act însemnat, când vine şeful statului acasă la noi. în parlament, şi se pune în contact personal si imediat cu reprezentanta legală a tării. Este prima atmosfenzaie politică, când suveranul, înconjurat de miniştrii sâi, în faţa miniştrilor străini, in faţa capilor administraţiunii interne. în mijlocul nosttu, ia atingere cu mandatarii naţiunii.

Dar ce sc poate vedea în această atingere? Maiestatea Şa citeşte, dv. ascultaţi, şi unde se încălzeşte parlamentul, acolo d-voasci'ă aplaudaţi, şi din căldura aplauzelor se simte uneori momentul politic.

A fost foarte cald aplaudat pasagiul relativ la însănătoşirea Principelui moştenitor, si când d. raportor îl parafrazează in proiectul de răspuns, tor Senatul se va asocia la această parte a adresei.

A mai fost cald aplaudat următorul paragraf din mesagiu;

> „Nu pur. sâ nu amimesc cu recnnosriinrâ graţioasa atenţiune a Majeslălii Sale împăratului Rusiei, **tare** a binevoit **a** Mă saluta prin un trimis extraordinar în **a** doua Mea capitala".

Si aici ne vum asocia cu toţii la parafraza din proiectul de «dresă.

Si cum sâ nu ne asociam, d-lor senatori, când acel rrimis extraordinar al împăratului Rusiei - l-am văzut si eu la solemnitatea de la laţi - a asistat acolo, in mijlocul nostru, la serviciu] divin celebrat pentru sfinţirea palatului Universităţii, salutând astfel edificiul unui institut de liber învăţământ în acelaş oraş, unde cu de abia vreo 50 de ani în urma Mihail Kogălniceanu (şi el însus după legile naturei ar mai fi putur fi acolo între noi) la *24* noemvrie 1843, de curând venit de la studii din Berlin, ţinuse prima sa lecţiune asupra istorici naţionale în Academia Mibâileană, dat unde fie după insistenţele, fie numai de teama consulului rusesc de atunci, speriat de ideea unei istorii naţionale, Mihalache Sturdza Vodă a oprit continuarea cursului, aşa incât acea lecţiune de introducere a fosr prima şî ultima lecţiune de istorie naţională, pe care a ţinut-o Kogălniceanu la Iaşi. Aceasta s-a petrecut la 1843, şi acum, la 1897, vedem pe trimisul aceleiaşi Rusii salutând noul edificiu al liberei Universitari române chiernate mai ales sâ cultive studiul limbeî şi istoriei naţionale, şi ne dăm cu mândrie seamă de progresul făcut de stand român de la tvfibalache Sturdza Vodă până sub domnia Regelui Garol I. (Aplauze.)

Iacă de ce aplaudăm cu aceiaş căldură pasagiul din răspunsul adresei la acel alineat din mesagiu.

Dar, d-lor, dacă aceste două explozii de aplauze au fosr semnificative, trebuie să vă aduceri aminte, d-voastrâ. care ati fost faţă la deschiderea sesiunii, şi de momentul în care M.S. Regele ne-a cetit următoarele cuvinte din mesagiu:

> ,.Am cinul să reinoesc în anul acesta expre-siunea simţimmtelor mele de prietenie şi de veneraţiune **te** am avut tordeauna pentru Maiestatea **SJ** tmpâraiul si Regele Frânase Iosif (împărat şi rege, care cu purine luni mai înainte fusese în mijlocul nosrru, salutat cu **S**'eneraiiune de roţi cetăţenii Capitalei **şi** la a cărui am mure prin urmare ar fi fost natural să se încălzească parlamentul). - .Si consrat, continua mesagiul. cu o vie saţisfacţiune primiiea strălucită ce Ni s-a făcut. Reginei şi Mie, în capitala Ungariei"

1

O tăcere morman tală a întregului parlament a subliniat acest pasagiu - lucru, nemaipomenit!

Nici unu] din majoritatea d-voastră, d-le prezident al consiliului, n-a avut curagiul să aplaude.

Acum d. raportor parafrazează cu aceiaş căldură acest pasagiu; dar fată cu tăcerea mormântalâ a parlamentului eu mă întreb: cc insemneazâ nemaipomenitul incident? Şi, fiindcă politica externă e singura parte politică în proiectul dv. de adresă si fiindcă tocmai aici s-a semnalat din primul moment, încarc Regele a avut contact cu reprezentanţii ţării, atmosfera majorităţii prin tăcere: sunt silit să vorbesc şi eu de situaţia d-lui ministru-prezident în privinţa politicei externe si să caută explica ceea cc pare asa de straniu şi de extraordinar în acel penibil moment ai cetirii mesagiului.

D-lor, iatâ explicarea ce o pot da şl pe care o pun sub controlul dv., şi voî fi mulţumit, când voi fi întrerupt de cineva din majoritate şi rectificat. Eu voi retrage imediat orce cuvânt, care va fi contestat de cineva din majoritate.

Trebuie sâ fie o simaţie îndoioasâ. în care se află actualul ministru-prezident si ministru de externe faţă cu o parte a politicei externe.

D. ministru-prezident Dim. A. Sturdza. Vă întrerup din capul locului; nu este absolut nici o situaţiune indoioasă. Prin urmare, premisa dv. de la început este gtesiră.

D. Titu Maiorescu. Retrag cuvântul *iwiows* in aplicarea generală şi-l mărginesc zicând: trebuie să fie o parte care, deocamdată pentru *mine numai,* este indoioasă în situaţia d-lui ministru de externe, şi va rămânea să vedem după câteva minute, dacă această îndnială va fi împărtăşită si de ceilalţi membri ai Senatului, de chiar membrii majorităţii (căci de unanimitatea de la începutul legislaturei nu se mai poate vorbî astăzi în Pattidul National-Liheral).

Indoioasă zic eu deocamdată numai pentru niiue, fiindcă ia acea primire strălucită, de care ne vorbeşte şi domnul raportor câ ar fi fost in capitala Ungariei, se mai adaogă o strălucire, de care nu vorbeşte d. raportor. Pe când cu câteva zile mai inainte a mai fosr o primire a împăratului Getmamei la buda-l'esta şi acest împărat era însoţit de ministrul său de externe, uteciun şi împăratul Austriei cu însoţit **de** mimstiul său de externe, şi pc când la primirea regelui nostru Carol împăratul Austriei **era** asemenea însoţit dc ministrul său de externe, contele C.oluchowski; la această din urmă primire **J** Regelui nostru strălucea ministrul nostru de externe prin absenţa sa.

D. cnlonel Budisteanu. Si bine a lătur.

D. Maiorescu. Apoi fireşte! Hu am zis *strălucea,* mai bine cum s-o calific? 'Ilaritate.) **Aceasta** nu este o contrazicere. (Ilaritate.)

Dacă am zis *strâhuea,* eu, care mi am pătrunderea acelui onor. domn care m-a întrerupt, cu slabele melc mijloace de a pricepe lucrurile, am găsit totuş in această ahsenţă ceva neobişnuit si, cum sunt opozanţii curioşi, m-am întrebat: **ce** poate fi la mijloc? Si după ce am mai constatat şi tăcerea dv. la **1 T** noemvrie când cu citirea mesagiului, atunci mi-am zis: este o datorie politică **sâ** ne dăm cu toti seamă, cc poate fi la mijloc.

Eu, d-lot. cred câ este aceasta:

Partidul Naţional-Libeial, îndată ce şi-a ales **sel** pc actualul miijistru-**preTident,** a văzut aciiunea ăsrfcl impro.spă-**tatului** partid începând printr-o atitudine foarte pronunţata şi foarte **i**mportantâ a acestui conducător al d-voastrâ în **ceea** ce se numeşte chestia naţionala.

Dezbaterile .Senatului, cari până atunci erau ca toace dezbaterile noastre obişnuite, au câştigat deodată **un** risuncr puternic în tara întreagă, un răsunet care a trecut peste limitele tării, un răsunet adânc dincolo **de** Carpaţi, **si** toti aveam simtimântul, **câ** o mare **chestie** a **fost** ridicată de **d.** Dimitrie

Alexandru Sturdza, o chestie în adevăr care. dacă sc putea conduce rnai departe as:i cum *o* ridicase d-sa, explica pentru toti pentru cc dv. **vâ** numiţi, mi ca mai înainte Partid Liberal, ci Partid *Naţional-Liberal.*

Cel mai important act al urmi partid, ca partid politic, se [comitea atunci prin atitudinea şefului dv. Si poate cel maî j importam moment în viara d-sale politică a fost acela, în care I a ridicat in Senat cbcsiij transilvana.

Cu ce cuvinte?

Cred că veri fî mulţumiţi să auziţi din multele cuvinte ce |le-a zis d-sa atunci, pe câteva, care Ic extrag din hruşura ce a publicat-o si răspândit-o d-sa.

Fireşte, discursul era pentru d-sa destul de important ca să se lăţească in toate părţile pământului unde este suflare de român, care stie sâ citească. Titlul broşurei este *Discursul d-lui Dimitrie A. Sturdza m şedinţa Senatului dc la 9* ***Si*** *W decemvrie IH'J4.*

Si cu un an mai înainte, dc-,ibia ales d-sa sef j] dv., [deşteptase chestia în Senat la 1893, ŞÎ ministerul care era I atunci, ministerul Lascar Catargi-Carp—Lahovari, fusese \ tractat de d-sa de *nemernic,* fiindcă io chestia naţional.! nu sc călăuzea de vederile d-sâlc „pati ionce", care ca program dc acţiune politică cereau: trebuie inrervenit în statul vecin, sub forma unui samsar cinstir, ca să îmblânzească rciatiunile ungurilor cu românii, l'o.ue însă că U 1893 era numai un avânt de opoziţie trecătoare, precum a si citat d-sa cuvintele lui Ion Brătianu: multe se zic in opoziţie, caic nu trec !a guvern. Toate! Desi, d-lor, la chestia naţională, la o chestie care înfierbântă capetele si inimile tinerimii întregi, la o chestie care face sâ sc cutremure toată romammea de dincolo dc Carpaţi. nu cred că s-ar cuveni vorha: in opoziţie zici una şi la guvern faci alta.

Si când şeful unui partid în opoziţie atinge - nu zic agilă - o asemenea chestie, as dori să-mi spună vreunul măcar din reprezentanţa actualei majorităţi din Senat, daca anume această chestie se mvinc sâ fie piintrc acele-a. care **Sâ** Ic atingi

in opoziţie penrru a le ignora când eşti la guvern? Constat că suntem *unanimi* a zice *nu;* chestia naţională, nu.

Orcum ar fi, în anul următor, tot cu această ocazie solemnă a discuţiei Adresei, şeful Partidului Naţionai-Liberal, onor. d. ministru de externe de azi, revine, şi acum revine pe larg. Numai de acest discurs de la 1894 mă voi ocupa, fiindcă eta cel din urmă la rând, fiindcă era ţinut 9 luni şi jumătate înainte dc a veni d-sa la guvern, aşadar era ultima formă a convingerii d-sale politice ca şef de partid.

lată ce zice onor. d. senator de atunci Sturdza la pagina 114 în broşura cu discursul — 114. vedeţi cât este dc lunga cuvântarea:

„Cred că este de datoria noastrJ să nu evitam chestiunea naţionala, să ne uităm dtept în laţa ei şi să ajutăm casă nu se rezolve în contra românilor. Maghiarii neaga românilor toate drepturile cetăţeneşti şi toată exisrenta lor ca naţiune. Maghiarii persecuta pe români în scoală şi in biserica. Maghiarii includ românilor toate căile de trai. Maghiarii persecuta pe români în intetesele lor particulare prin administraţie şi justiţie. Maghiarii dărâmi casele românilor, cum au dărâmat casa lui dr. Raţiu. Cei cari au dărâmat casa au fost lăudaţi, poate si plătii). Maghiarii asvârl pe români în temniţă pentm nimicuri. Aţi auzit de procesul ridicol contra unor domnişoare cari au purtat panglici tricolore cu colorile Transilvaniei, şi contra cărora s-a cerut întemniţarea până la sease luni. Dar procesul *Memorandului* inceput *'afroid,* cum zice francezul, după doi ani, si judecat numai de juraţi maghiari! Dar anincarea a atâtor români în temniţă, cu toaie *ca dupA Memorandum* românii au fost liniştiţi şi nu au întreprins nici un act distrugător Regalului Ungariei, nici un act dăunător monarhiei austro-ungare! Maghiarii au tăcut legi speciale de des naţionalizare şi de maghiarizare pe cari le aplică cu o srrăşnicie sălbatici. Maghiarii pun pc rumâni afară din lege. lată faptele! lată *iiaius cauiae.* F.\isiâ chestiunea de muli, dar acum ea a devenit acută din

cauza legilor de desnationalizare, şi din cau/a fiiriei cu care ele sunt aplicate. Maghiarii se asvârl asupra românilor ca sâ-i desfiinţeze. A mers guvernul unguresc până acolo dc a ridicat doctorului Raţiu dreptul său de advocat, cu coate câ nu a fâcut nici un fapt criminal, şi ci e numai un condamnat politic, precum a fosi si Kossuth altădată. Piezintarca *Memorandului*4a împăratul-rege este crimă. Nu este aceasta o nedreptate strigătoare la cer, a lua unui om, părinte de familie, pâinea sa şi a copiilor săi".

Şi într-un rezumat mai scurt, la pagina 103 şi 104:

„Se sugrumă dincolo o treime a neamului nostru. Iată cestiunea naţională.

Această treime a neamului nostru, care se sugrumă, strigă la cer de durere si de îngrijire. Ea strigă până Ia cer: nu sc poate: Nu vrem sâ iim sugrumaţi! vrem sâ rămânem români.

lată cestiunea naţională. Glasul romanilor în pericol trece peste Carpati in valea Dunărei si ne Înfiorează pe roti. lata cestiunea naţională!

Şi noi să ne închidem ochii? Să ne închidem urechile? Să ne includem inimile? Sâ ne închidem cugetările? Să devenim o bucata dc piatră ncînrelegâtoare?

lată cestiunea naţională. Puteţi d-voastră să o înlăturaţi numai cu fraze diplomatice.'

Nu puteţi!

Atunci e de datorie să spuneţi clar maghiarilor cum stau lucrurile".

D-lor. aceasta era atitudinea serului Partidului Naţional-Liberal, când? Acum 30 de ani? Acum 20 de ani? Acum 10 ani?

Parcă nu vă vine să credeţi: era acum abia 3 ani!

A, d-lor! Fireşte, omul înaintează în vârsri, se cuminţeşte şi se schimbă în multe priviri, si cine ar putea imputa cuiva, dacă tevine mai târziu, când este mai copt la cugetare, asupra erorilor tinereţii? S-au vă^ut mulţi oameni politici, cari in copilăria lor erau anarhişti şi revoluţionari, şi ajungând la vârsta

matură, au devenit oameni de ordine, şi chiar miniştri eminenţi, s-a văzut contele Andrâssy, după revoluţia de]j 1848—49 spânzurat în efigie, ajungând ministru de externe, sub acelaş împărat Francisc Iosif, S-a văzut. Dar cel puţin au trecut ani la mijloc, a trecut experienţă, a trecut diferinţa de împrejurări Ia mijloc.

Dar aci? Aci nou alesul şef al Partidului Naţional-Liberal rosteşte în Senat de-abia acum 3 ani (împrejurările între România si Ungaria fiind identice atunci ca şi acum) asemenea cuvinte în contra miniştrilor tării de arunci, în contra d-lor Lahovary şi Carp, cari răspundeau: nu poate interveni un stat în afacerile interne ale altui stat.

Aşa ziceau conservatorii atunci la guvern, aşa au zis şi acum in opoziţie, şi cred că exprim exact cugetarea d-lui Carp; de altmintrelea v-a indicat şi d. Lascar Catargi ieri, că aceasta este atitudinea lor şi astăzi în opoziţie.

D. Sturdza atunci trata simpatiile miniştrilor pentru toţî românii de platonice, si imputa guvernului *nemernicia* că sunt numai platonice, cerea nici mai mult nici mai puţin decât o intervenţie de guvern in afacerile ungureşti.

Alte state mult mai puternice nu au făciu-o! Căci este dreptul strici internaţional, este convenienţa, este *siguranţa elementară de pace şi de existentă, mai ales pentru statele mia,* ca sâ sc păzească principiul neintervenirii. Nu poţi interveni tu guvern în afacerile interne ale alnii stat! Nu trebuie să o faci, este un fel de crimă de trădare în contra siguranţei starului tău dacă o faci. Si pe miniştrii români, care păzeau această regulă, acest principiu internaţional, ii trata şeful Partidului Liberal de nemernici! Rusia încearcă pe fată a desnaţionaliza germanii din Curlanda. Niciodată puternicul Bismarck nu şi-a permis sâ facă observaţiuni Rusiei.

In Austria de astăzi. 10 milioane de germani srrigă în conrra cehizârii lor, şi numai slavizarea germanilor austro-ungari nu

poate să fie în interesul Germaniei. A îndrăsnit totus un ministru de externe dc la Berlin să zică un cuvânt despre aceasta, necum sâ întervie în Austria?

Aşa aş fi vorbit şi ieri, dacă mi-**at** fi venit rândul să vorbesc, însâ fără a da un document. Dat astăzi citesc în depeşele gazetelor dc aseară că s-a făcut interpelare anume asupra acesnii punt, în parlamentul german, si d. dc Biilow a răspuns nu mai departe decât alaltăieri: nu se poate interveni în afacerile interne ale altui stat, orce chestie ar fi la mijloc, mai ales tiu, când acel stat este iu relaţii amicale eu noi.

Iacă regula fundamentală în relaţiile internaţionale.

Nu o ştia aceasta d. Sturdza la 1894? Dar dacă d. Sturdza - vorbesc acum ca un simplu observator al lumei noastre politice — are o autoritate, nu numai în mijlocul d-voastre, dar şi în mijlocul altora, si al nostru, o are tocmai fiindcă este în adevăt un cunoscător al istoriei, un cunoscător al actelor diplomatice, unul din puţinii oameni in ţara noastră eare-si dă perfect seama ce este politica în Germania, în Austria, în Ungaria. în Rusia.

Când d. Stutdza, cu această autoritate în mijlocul d-voastre, şi, - iertati-mâ sâ o spun: singurul cu această autoritate în mijlocul d-voastre - (fiindcă de! d-lor, a fost dat Regatului român să vadă ca ministru de externe şi pe d. Costicâ Stoicescu), aşadar dacă vorbim dc cunoscători de istorie si de reiaţiuni diplomatice, când d. Sturdza, singurul intre d-voastre care arc autoritate, când acest d. Dimitrie Alexandru Sturdza, în privinţa căruia vorbea d. Costescu-Comăneanu de un comitet dc control, dar la aeeasta nu o să-1 poară controla nimeni dintre d-voastre, când d-sa vine în Senat şi vă spune d-voasrre asemenea cuvinte si atacă un guvern al ţării cu vorba nemernic, aşa de neparlamentară, dar cu atât mai caracteristică în energia ei brutală, ce nebuia să ziceţi d-voastre? Ce trebuia sâzică tinerimea? ce trebuiau să zică românii din Transilvania:

Trebuiau să zică: Se poate dar face o asemenea politică națională! I'e Laho> ary il tratați de fanariot in discursul acela; şi Carp şi Lascar Catargi nu ştiau ce fac, nu aveau inimă românească. Se poate face o altă politică; căci o spune d. Sturdza! Care suflare româneasca să nu-şi fi zis- se poate face intervenite puternică in chestia națională, i). Sturdza e omul Partidului National-Liberal, merge în fruntea aspirănlor şi idealurilor naționale; d. Sturdza o spune, si ctebuie să fie aşa, căcid. Sturdza ecuntsscătorul de lucruri istotice şi diplomatice.

Şi ca să nu fie îndoială, ca nu cumva sâ se creadă că vnibele d-lui Sturdza despre intervenirea internațională sunt numai vorbe scăpate in opoziție, ci sunt vorbe meditate, iată curioasele cuvinte ce le mai adaogă in acelaş discurs din Senat (pag. 105);

> „Să luăm aminte la <i Împrejurare foarte importantă, cate sc desUsura în cursul cbesriunei iiațioiuie Se vorbeşte despre uzurile parlamenta ie, amestecul în afacerile interioare ale altora. Nevoile oamenilor, ideile secolului sunt mai mau deci; nsate datinile, decât roate obiceiurile. Acisiea au valfjiea lor deplină si neştirbita, când lucrurile stau in linişte si otdinc, dar când situatiunile ies din calea normală, atunci acele nevoi anormale işi deschid calea. Astfel stă Ill circumstanrele de față".

Remarcați importanta vorbei? Vasâzică ceea cc credeam noi câ e vechia siguranță internațională dc raporturi, vine d. Sturdza sî nc spune: nu e adevărat, s-au schimbat lucrurile! Acum. şi în această împrejurare anormală, nu mai poate fi vorba de vechiul adagiu: HM *te amesieea în afilierile interne ale altui stat!*

Mărturisesc, d-lor, câ deja atunci îmi ziceam; dacă o spune d. Sturdza, trebuie să stie ceva cu această schimbare. Nu o stiu eu; dar daci nu o ştiu eu, *a* va fi ştiind d-sa, tnai experimentai de o mie de ori decar mine, cu alte rclațiuni decât mine. Poate câ nu o ştiu d-nii Carp şi Lahovary; dar tot bine că o stie d-sa.

Cum ar fi afirmat un om ca d-sa una ca aceasta, dacă nu o stia cu siguranță. Nu era in vârstă de 20 ani când a zis-o, era —slavă Domnului - de 60 de ani, in toată maturitatea d-sale intelectuală.

Dar chiar asa fiind, eu iot etam nednmirit. Căci si dacă s-ar fi schimbat regula aceea de intervenire, despre care dc mult auzisem câ e nestrămutată, rot îmi părea primejdios ca să începem tocmai noi să accentuăm o asemenea schimbare.

Se poate declama foarte Inimos asupra chestiilor naționale, şi cc frumos este stilizat pasagiul d-lui Sturdza ce vi l-am citit. Dar avem si noi câțiva unguri in tară, ciangăii dc la Roman, avem bulgari iu Dobrogea. C.înd d. ministru dc culte face un regulamenrpentru şcoalele bulgăreşti din Dobrogea, as vrea sâ văd pe guvernul bulgar îndrăznind să intervină ca un samsar cinsnt în această chestie internă, pe care o regulăm noi pc teritoriul nostru cum credem câ c mai bine! Si când impune d, ministru Haret bmba română in şcoalele ciangăilorde la Roman, as vrea sâ văd pe guvernul din Budapesta îndrăznind sâ sc amestece în modul cum credem noi să administrăm şcoalele dc pe teritoriul nosiru. zicând că este pentru cl chestie națională, dupâ teoria cea nouă a d-lui Sturdza, ca are drept sâ intervină!

Dar, d-lor, poate să sc inventeze şi chiar să fie alic chestii importante, cari să dea drept altor state să intervină, dupâ teoria d-lui Sturdza.

lată. de exemplu, două cuvinte, cari adesea sunt asociate: naționalitate si rcligiune! Când ar fi în chestie religia ortodoxă? O încurcătura mitropolitană? Şi când sc ştie câ este un stat foarte puternic, care-şi atribuie misiunea de a veghea asupra ortodoxiei, noi. stat mic. noi sâ zicem câ un stat are drepnil să intervină în afacerile interioare ale altui stat? Ar fi foarte periculos!

Si, d-lor, ca sâ nu rămână cea mai mică umbră de îndoială, că aci nu era în vederile d-lui Sturdza de la 1S94 chestie numai de opoziție, ci chestie de guvern, vâ citesc de la pag, 100 următoarele de necrezut cuvinte, rostite atunci de d-sa;

„Dată chestiunea națională depanează de la puteie pc Partidul Național-Liberal, aş dori să stiu cum acest partid face din chestiunea națională o armade partid; Atâta minte avem si noi aceştia din Partidul Național-Liberal, cat ji d-nii Lahovarv cu ai săi, ca sa alegem acele arme cari ne pot aduce la putere, iar nu pe acele cari ne depanează dt putere".

E clar, d-lor? Chestia națională, ridicată astfel dc şeful Partidului Național-Liberal in contra guvernului de la 1814 care nu primea acest mod de a vedea, chestia națională pe temeiul necesității patriotice şi internaționale de a interveni în .ifăLerile interne ale Ungariei, este chestia sub drapelul căreia înțelege şeful Partidului Național-Liberal să vină si să sc mențină Ia putere.

Nu e aşa? Acesta este înțelesul cuvântării de la decemvrie 1894, si nu poare fi altul.

hi bine, a venit la putere tn octomvrie) 895. Ar fi crezut toată suflarea cinstită din țara românească că acum se face intervenirc de samsar cinstit pentru drepturile românilor din Transilvania. Toată suflarea cinstită din România si Transilvania era convinsă că, dacă ***bonafide*** s-a înşelat cumva senatorul Dimitrie Sturdza, acum ministru-prezident: dacă in înflăcărând său patriotism ***bunafide*** a văzut o posibilitate acolo unde, venind la guvern, s-a izbit de o imposibilitate; atunci nu d-sa va conduce guvernul național-liberal, ci d-sa personal va rămâne ca un mare patriot istoric în retragere, ca un puncr luminos de amintire in idealul tinerimii, dar conducerea oficială si Ministerul dc Externe îl va avea cineva din partid, care mi se angajase aşa de solemn înaintea tării.

Sau mă insei? Sau aprobă acest onor. Senar, înaintea căruia vorbesc, colegii din majoritate aprobă procedarea ca şeful d-voaşrră sâ vă vorbească, cum a vorbit in chestia naționala, cu gândul dindărăt, ca sâ facă altfel de cum a vorbit, când va veni lă guvern?

Nici unul nu poate aprobai Nici unul, d-le ministru-prezident, nu vâ aprobă.

Ei, şi pentru ca sâ stea la guvern (şi dacă voia să continue bunele raporturi cu statele vecine, ciri raporturi erau dc interesul țării sâ fie continuate, nici nu putea fi altfel), a trebuit sâ ***retracteze*** afirmările din Senat, şi le-a retractat la Iasi prin următoarele cuvinte rosrite în public ca program de guvern:

,,în special, în chestiunea națională siruatiunca noastr.î este Jară ,si neted;i. Avem să ne abținem cu tocii de la crice an tic agitație in afacerile interiu.ire alt **Maicii ii** vecine, si în special ale monaichiei austro-ungare"

Meşteşugul e aci în vorba „agitație", Fireşte, de *agitații* ***să.*** nc abținem; d. ministru-prezident poate interpreta, câ nici mai înainte nu vorbea de agitații, ci numai dc „intervenite".

Dar vine îndatâ retractarea clară şi precisă:

„S-a mai răspândit încă o vorbă, că ne amestecăm in afacerile interioare ale Regatului ungar. Nici aceasta nu este exact".

Dar cc trebuie să vă mai citez cuvintele dc retractare ale d-lui ministru-prezident, cari poale ii erau impuse? D-vo:istră înşivă, d-lor senatori, faceți astăzi o patentă mărturisire asupra faptelor în contta d-lui Sturdza.

Iată ce zice raportorul d-voastrâ in proiectul de adresă: ***.Aceasta fericita situațtune a relațiuniltir noastre exterioare se datoresc politicei şi prevederilor urmate cu stăruința de toate guvernele".***

Si când vorbeşte raportorul Senatului de politica prudentă în relațiunîle noastre exterioare cu Puterile, este evident că nu înțelege mai ales relatiunilc noastre cu Spania, Italia, Republica Franceză, cari sunt îndepărtate, ci înțelege îndeosebi relațiunîle noastre exterioare cu Austria, Ungaria, Rusia, Statele Balcanice. Dacă dar raportorul d-voastrâ zice că relațiunile de bună politică au fost menținute dc toate guvernele, aceasta însemnează că şi guvernul d-lui Sturdza urmează absolut aeecas

politică pc care a tirmat-o în externe guvernai d-lor Lascar Catargi-Lahovary-Carp; şi atunci cum rămâne cuvântul de *nemernic,* aruncat aci de d. Dimitrie Sturdza la 1894 în contra guvernului conservator?

Revenind acum Ia cuvântul „îndoios", de unde ne-a început discuţia cu d. ministru-prezident si ministru dc externe, conchid, d-lor, câ este în adevăr *indoioasă* situaţiunea d-lui ministru de externe de astăzi.

Mâ contrazice cineva afară de însuşi d-sa?

Iată răspunsul Senatului, d-le preşedinte al consiliului!

D. Prezident al consiliului, Dimitrie A. Sturdza. Absolut nu.

D. Titu Maiorescu. Şi acum, d-lor senatori, sâ relevăm un alt inconvenient al acestui lucru.

Este *slăbită* autoritarea actualului ministru de externe al Regatului Român.

Ce autorirate poate să mai aibă în relatiunile externe, d. Sturdza, când în chestia naţională la 1894 vorbea cum v-am citit, si la anul 1S95 se rerracra cum v-am citit iarăşi, si acum la 1897 zice însăş majoritatea d-sale din Senat, că politica d-sale externă este identică aceeaş cu a d-lor Lahovary si Carp.

D. Ilariu hvoranu. Desigur că politica externă a fost totdeauna o contînuatiune a politicei lui I. Btâtianu.

D. Titu Maiorescu. Mulţumesc d-lui Isvoranu că mă întrerupe. Dacă acea politică externă a fost iniţiată de însuşi Brătianu, ar fi de discutat, dar nu importă acum. Pentru cc importă acum, ne putem înţelege usot cu d, Isvoranu. că politica d-lor Carp şi Lahovary este o contînuatiune a politicei lui Brătianu în privinţa externelor sunt de acord. însă ce ne foloseşte, d-lc Isvoranu, acordul între d-voasrră si mine, când rămâne celalt de/acord, adică: pentru ce şeful Partidului Naţionai-Liberal de astăzi a tratat de *nemernici* pe oamenii cari 3ii urmai aceeaş politică? Aceasta trebuia să-mi explicaţi d-voastră. (Aplauze într-o parte.)

Iată pentru ce nu are autoritate d. Sturdza, nu are autoritatea care ar dori-o s-o aibă ministrul de externe al Regatului Român in împrejurările dc faţă,

în adevăr, ce o să creadă reprezentanţii ţărilor străine de un asemenea ministru de externe? El astăzi de pe banca ministerială ne spune că urmează aceias politică de neintervenire. pe care a urmat-O şi d-nii Carp-Lahovary. Mai ştii ce va zice mâine, când va fi în opoziţie!? Ce temeî se mai poate pune pe asigurările d-sale?

Ştirbită autoritate a d-sale în cele externe este diminuată si prin cele interne. D-lor, în privinţa celor interne, în cele careva minute pe cari vi le mai răpeşte cuvântarea mea, mâ voi călăuzi, pentru a le judeca, de chiar modul cum şeful Partidului Naţional-Liberal voia să fie judecate actele ministerului advers.

Pentru aceasta d-sa întrebuinţa două criterii,

în aceias cuvântate de la 1 o'>4 zicea (la pagina 92):

> „Politica guvernului (conservator) se rezumă în punne cuvinte: închinăciune în dreapta, închinăciune in stânga, închinăciune ia toţi, fiecăruia să-i facă dupâ plac".

Un criteriu. Si-şi începea discursul d-sale cu alt criteriu:

> „D-!oi senatori", spunea d-sa, „Majustatei Sa Regele, într-o cuvântare de Anul Nou, la 1891, zicea: *Doresc din tot sufletul c/t* **în** *.uml m.-sta să fie linişte, ţtttt >i concordie*
>
> Nu se poate o dorinţă mai înaltă şi mai frumos exprimată Fa este un adevărat program de guvernimânt. Să examinăm, dacă guvernul Majestăţii Sale a înţeles aceasta dorinţă **si** s-a conformat ei".

fată al doilea criteriu. îmi fac numai rezervele mele în privinţa cuvintelor citate de şeful Partidului Naţional-liberal dintr-o cuvântare a Regelui.

Întrucât Maiestatea Sa Regele a zis aceste cuvinte intr-o cuvântare de Anul Nou, fârâ contrasemnarea vreunui ministru, eu nu le pot invoca într-o discuţie parlamentară. Neavând dreprul dc a le criticii, nu vreau să-mi dau dreptul de a le aduce

o ieftină linguşire. Dacă Ic citez, este numai fiindcă si le-a însuşit actualul ministru-prezident şî ca un criteriu al ministrului, nu al Maiestăţii Sale Regelui, mă sprijin si eu pe ele.

Dar să începem cu primul crireriu.

„închinăciune în dreapta, închinăciune în stânga!"

Asa făceau conservatorii, după opinia d-lui Srurdza.

D-lor, astea sunt vorbe. Este ceva curios în discuţiile noastre! Cu asa vorbe ne putem ataca unii pe alţii până la neslârsit fără nici un rezultat. Dacă este sâ avem vreun folos din discuţiile noastte, el nu poate rezulta decât din acele vorbe, fie zise de opoziţie, fie zise de d-voastiâ. cari au un răsunet in cbiar cugetul d-voastră. Toate vorbele mele câte n-au găsit un echo în convingerea d-voastră, au fost rău zise si aş dori să le şrerg. Eu nu vroi să pun nici un temei decât pe vorbele cari află o aprobare în convingerea d-voastrâ intimă.

„închinăciune!" Ce închinăciune a făcut guvernul Lascar Catargi în afară? Eu cred cânici una, d. Snirdza crede că multe. Această controversă nu se va termina niciodară şi nu va fi folositoare, fiindcă fără argumente şi fără fapre nu se poate produce nici o convingere. De aceea, dacâ-mî permit să revin la acest fel dc criteriu, o fac numai întru câr pot spera sâ aflu un resunet în convingerea d-voastră prin faptele cc le voi aminti.

D-lor, de ce aţi strigat anul trecut ,.Să trăiască Majestatca Sa Sultanul"? Pentru beratul mitropolitului din Macedonia? Apoi beratul n-a venit nici până astăzi. I'c româneşte aceasta se ehiamâ *închinăciuni:* Sâ zic la dreapta? Hai la dreapta.

Anul acesta Ministerul de Externe al Rusiei şi Ministetul dc Externe al Austriei ne-a trimis o notă de landă, si d. ministru de externe al nostru s-a grăbit să-**i** dea chitanţă de bună primire. Să o numim *închinăciune la stângai*

Acum vă felicitaţi de buna primire la Buda-Pesta. Să o numim închinăciune la Apus!

Vedeţi, cum cuvântul de „închinăciune" se răzbună peste 3 ani:

Dar sâ trecem la criteriul al doilea şi sâ sfârşim cu el: „Pace, linişte si concordie", după acestea voia d. Sturdza să se judece valoarea unui minister.

Foarte bine! Cum staţi d-voastrâ in cele din năuntru, cu pacea, liniştea şi concordia? Sesiunea dintâi a fost foarte scurtă, de-abia budgetele şi acea mare munca, pe care a relevat-o cu atât talent d. Constantinescu. Dar parcă era şi ceva nelinişte şi ceva lipsă de concordie? Eliminarea d-lui Fleva? Dacă era sâ-l eliminaţi îndată, de ce l-ati mai luat in guvern?

Onorabilul d. ministru Srurdza, in discursul d-sale.... îmi pare cel din urmă, de la Craiova?... Eu mă cam încurc în discursurile d-sale; în deosebire de Ion Brătianu, care era foarte prudent şi foarte econom la vorbire si la scriere, actualul şef al Partidului Naţional-Liberal vorbeşte întruna, ba la înmormântări, ba la banchete, si a vorbit la atâtea banchete încât nu mai ştiu bine, la care banchet, dar îmi pare la ce) de la Craiova, zicea: că programul d-sale este *iubire* si *adevăr.* Nu e vorbă, într-un alt discurs numise pe d. Fleva fiul *pieirei* — vorbă biblică! Dar asta nu face nimic. Iubirea tot iubire rămâne. Iubirea d-lui Sturdza. Cine se îndoieşte? Vă aduceţi aminte de Brătianu, demn si simpatic. Dar daca c vorba de demnitate şi de simpatie, apoi desigur d. Sturdza este cel mai bun urmaş al lui Brâtianu! D. Fleva este fiul pieirei excepţional, ceilalţi sunt fiii iubtrei.

Dar pc vară, după închiderea primei sesiuni, s-a mai turburat iarăş iubirea d-lui Sturdza, s-a născut chestia mitropolitană. Li, aceea a tost neliniştea.

A căzut guvernul Srurdza si a venit din rărunchii partidului alt guvern, presupun cu buna primire a şefului d-voastre. cu iubire si concordie. Dar trebuie sâ fi avut mare greutate acei miniştri aurelianişri, tu iubirea si concordia d-lui Sturdza, Căci nu au putut-o duce; nu ştiu ce s-o fi petrecut, a fost pttncre culise, dar trebuie sâ fi fost ceva. căci nu văd astăzi alături de d. Sturdza pe nici imul din cei cari au stat alături de d.

Aurelian. Nu face nimic: iubire si concordie! Şi linişte! Liniştea am vârut-o si mai dumineca trecută.

\m terminat, d-lor, conchid câ autoritatea d-lui Sturdza, zdruncinată in afară, este micşorată şi înăuntru. Partidul National-Liberai sub conducerea actualului ministru-prezident nu mai este ceea ce era acum doi ani când a venit la guvern.

De aceea, d-lor, pentru ca am început cu observarea ca nu este liieranceşte potrivit cuvântul „îngrijire" în fruntea adresei, daţi-mi voie să recunosc Ia sfârşit, sâ fac amendă onorahila d-lui raportor: il găscSc foatte potrivit politiceşte, (Aplauze.)

118

Asupra legii învăţământului secundar şi superior prezentată de ministrul Spitu Haret împiedicarea unei discuţii folositoare în Senat. Dorinţa de mai multă descentralizare şî independenţa

(Şedinţa Senatului de la 17 martie 1898)

Domnilor Senatori.

Am cerut cuvântul si mi se dă foarte târziu spre a vorbi ***pentru*** luarea în considerare a proiectului de Lege ce ni se prezentă (aplauze).

Noi — şi aci pot vorbi în numele amicilor mei politici, foarte puţini Ia număr în acest onorabil Senat - noi privim un proiect de lege numai din punciul de vedere al interesului general, abstracţie făcând de persoana şi dc partidul ministrului care-l prezintă, cu atât **mai** mult când **e** vorba de un proiect de lege, ca cel de faţă, relativ la reforma învăţământului secundar şi superior.

Voi căuta dar să examinez legea şi voi asea onoarea să vă prezent câteva observaţii asupra ei cu toată nepârrinirea omeneşte posibilă, indiferent dacă proiecrul poartă semnătura d-lui Haret, sau ar **fi** purtat-o pe acea a d-lui Poni, sau a d-lui Talce lonescu. Această atitudine de nepămnire ne este cu atât mai înlesnită in cazul de faţă, cu cât proiectul dc lege al d-lui Haret coprinde careva idei principale, cari erau coprinsc şi în

proiectele .interioare, şi rezumă aşadar in mare parte ceea ce au gândit diferim cunoscători ai trebuinţelor şcolilor din diferitele partide.

Conform acestui punct de vedere sunt pentru luarea în considerare a legii de faţă. in prima linie, fiindcă ea împlineşte o lacună lăsata in legea din 1864, adecă prevede organizarea învăţământului rial în înţelesul actual al cuvântului. In al doilea rând proiectul introduce, precum şi este necesar pentru a apropia şcoalele noastre secundare de nivelul celor occidentale, o mai mare adâncire a învăţământului liceal prin întinderea luî la cel puţin opt ani. El înlămrâ totdeodată vechea formă a bacalaureatului si n înlocuieşte prin forma mai potrivită a unui examen final la chiar liceul unde a studiat Şcolarul. El introduce o convenabilă serie dc măsuri disciplinare pentru corpul profesoral. El înlătură greutatea, care până astăzi paraliza o mai bună recrutare a corpului profesoral secundar, adecă greutatea unui nenumărat şi uerealizabil şir de concursuri sub forma legii de la 1879, şi propune o aha procedură, nişte examene colective dinaintea unor comisiuni permanente, în definitiv tot un fel de concurs cu note valabile pe doi ani. Proiectul caută in sfârşit (si aceasta va fi una din măsurile cele mai inozive penrru imhunătârirea învăţământului secundar) să împiedice nefericita specializare a profesorilor de gimnazii şi licee, care a reclamat un prea mire număr dc profesori la aceeaş scoală cu o prea mire divetsiute în propunerea obiectelor, asa încât **S-J** nimicit armonizarea şi unitatea instrucţiunii liceale si s-a produs în capetele mijlociei şcolarilor acea confuzie şi insuficienţă a judecăţii, care s-a constatat din ce iu ce mai mult în rezultatele examenelor de bacalaureat.

lată, d-lor, lucrurile principale, ideile de reformă mai importante, cari ne fac să privim acest proiect de lege ca bme-venit; şi cred că majoritatea ceiot ce se inteteseazâ dc invâtămâncul public va fi mulţumită să vadă astfel o asemenea lege votată, fireşte cu ceva îmbunătăţiri în amănunte.

Ceea ce mai sine in favoarea proiectului, este şi împiejurarea ca actualul ministru al instrucţiunii publice este unul din cunoscătorii şcoalelor noastre si sc bucură în corpul profesoral de mare consideraţie. Din partea unui adversar politic îl rog să primească aceasră recunoaştere.

Dacă ar fi numai pentru atât, d-lor, as putea termina aci vorbirea mea si vă m.irt!)riiesc câ as dori s-o pot termina aci. Dar mâ aflu într-o poziţie excepţională, excepţională prin Constituţia noastră. Cum ştiţi, pentru compunerea Senatului Constituţia cere neapărat ca să fie în sânul lui reprezentate anume cele două Uiibersitâti ale tării, şi fiindcă în momentul de rata cel ceva votbeste e chiemat să reprezinte Universitatea din Bucureşti, înţelegeţi bine, câ dacă vreodată această reprezentare se cuvine sa se traducă piimr-o participare efectivă la dezbateţi, este atunci, când averi in discuţie tocmai un proiect de reformă a învăţământului secundar, care are să pregătească pe studenţi pentru Universitate.

Din acest punct de vedete sunt dator sâ vâ s-orbesc teva mai mult asupra atestei legi, si nu am decât sa-mi exprim pâretea de tău câ d. Poni, colegul meu de la Universitatea din Iaşi, lipseşte din mijlocul nostru. Când am aflat despre alegerea delegaţilor d-voastrâ si despre constituirea comitetului lor sub prezidema d-lui Urcchia, mi-am permis din consideraţiile acum aţâţate să cer de la d-sa şi de la d. ministru, ca prin adresă formală \â cheme pe cei dpi reprezentanţi ai Universităţilor spre a asista la dezbateri. Comitetul delegaţilor a primit această propunere; am Ibst invitaţi si d, Poni a răspuns însa că nu poate veni.

Mi-am permis mai mult: când a ajuns discuţia la învăţământul superior, am cenit comisiunii ca să invite ultima manifestare electisâ a L'niversitâtu din Bucureşti, pe nou alesul rector al acestei Universităţi, onorab. d. Crigore Ştefănescu, deoarece este din întâmplare si memhru al Senatului.

Comisiunea u-a găsii eu cale ca să îndeplinească această cerete.

Dat, d-lor, daca rămâne astfel, în absența d-lui l'oni, numai asupra mea sarcina de a îndeplini ceea ce cred câ este o datorie constituțională pentru proiectul de tată. permiteți-mi, in mod prealabil, să discut cu d-voastră o întrebare, de la care atârnă tot folosul acestor dezbateri şi, îndrăznesc să adaog cbiar demnitatea Senaridui, si în orce caz demnitatea acelora cari vorbesc asupra proiectului de față. întrebarea este următoarea: se mai pot introduce amendamente, fie cât de puține, in acest proiect? Căci dacă nu se pot, vorbim degeaba. Iar a vorbi degeaba, cu de mai nainte ştiință că e degeaba, atinge demnitatea celor ce vorbesc şi a Senatului întreg.

Nu putem vorbi în mod cuviincios nib impresia, sub atmoslcta, ai orce am vorbi noi, amendamente toi nu se vor inrroduce. Când, după Constituție, anume în Senat trebuie să **fie** cei doi repiezcntami ai Universităților țării, si vând vine în dezbtterea Senandui - ce? legea de re] urmă a chiar Universităților țării, volți ca anume în această lege, tocmai Senarul, tocmai corpul legislativ astfel compus după Constituția noastră, să **fie** un birou de Înregistrare al celor votate în Camera de jos?

Dacă ar fi de înțeles - dar nici atunci n-ar fi bine - ca o dezbatere serioasa sâ se facă numai în unul din cele două corpuri legislative, lat în celălalt să sc tteacă numai aşa ***pro forma,*** încă s-ar mai putea înțelege ca o lege de reformă a învățământului superior să treacă întâi prin Senat sî de acolo sâ vină la Cameră cu pjciumpriunea că a fost destul **rie** bine examinată dupâ competența anume cerută de Constituție. Dar sâ treacă o asemenea lege întâi în Cameră, si fie acolo în comitetul delegaților lung dezbătută şi amendată peste ceea ce propusese comitetul delegaților, iar când vine la Senat, să se producă deodată simtimântul îndărătul culiselor, că nu se **vot** mai primi amendamente, fiindcă nu ie vrea guvernul; aceasta, d-lor, este lipsă de cuviință, **o** lipsă dc corecțiindine constituțională.

Onot. meu preopinent, d, Valerian Urseanu, se liniştise cu vorba d-lui ministru de culte, că, dacă vot fi amendamente justificate, se vor primi.

Ba bine că nu, onorate coleg! As vrea să vid pe un ministru, care sâ zică fățiş unui membru din Senat, câ nu **va** primi nici un amendament. Dar este mod de a zice una si dc a lâsa să se facă alta.

Şi ieri, în nefericita, penibila discutiune de ieri, foarte corect d. ministru de culte ne spuse: orce va hotărî Senatul pemni memoria mult regretatului şi nouă **runiror** simpaticului coleg Tzoni va fi primit de guvern. Dar venise **o** propunere din partea **unui** coleg al nostru, despre care suntem obişnuiți să ştim că el cam exprimă dorințele guvernului; si atunci a inceput tocmeală asupra onorării răposatului, s-a făcut acei sinistru vot cu bile, si stiti care a fost rezultând,,.[1]

Ceea ce mâ pune pe gânduri în privința soartei amendamentelor la legea de lată, cu toate ca opoziția la Senat nu face din această lege **o** chestie de partid, sunt două împrejurări **foarte** curioase.

Este mai întâi felul dezbaterilor, dacă dezbateri se mai pol nurlii, in comitetul delegaților. Vă spuneam că am asistat la discuția din comitet, fireşte intr-un mod foarte discret: nu aveam nici un drept să propun vreun amendament, cu eram **numai** daioi sâ asist si sâ piezint comitetului cel putui un imprimat al Facultății de Ştiințe din Bucureşti, unde sc arătau observările Facultății la acest proiect, observări provocate de chiar ministrul cultelor. Am cirit, d-lor delegați, la fiecare articol propunerile Facultății de Ştiințe. Mâ **a**>teptam să văd în comitetul delegaților vreo mişcare in sensul arătărilor Faculrâtii, nimic! S-a trecut peste mai toare fără discuție. Şi nici

[1] S-a respins la sfârşit, sub prezidenta lui P. Orbesc», ridicarea iedinrei propusa in semn de doliu. Jupă cc guvernamentalul Zâgânescu ceruse numai imreruperc de *112* nra. T/.uni Lra hbeial mai independent.

înşii delegaţii nu au propus amendamente, cu o singură excepţie. Un amendament, unul singur, s-a propus de d. Urechiă penrm şcoalele normale superioare, şi d. Urechiă care ne-a vorbit aci două zile, la comitetul delegaţilor n-a vorhit nici două minute, amendamentul s-a respins si aci s-a încheiat tot! Iar onor. d. raportor ne spune, cu mare sinceritate, că dezbaterile au rost si uşoare şi nu prea lungi (ilaritate). O asemenea procedură nu ştiu să ti mai existat la un proiect de împottanţă.

O lege dc vreo 114 articole, o lege ca aceasta de învăţământ, unde în Senat sunt reprezentanţi oficiali ai Universităţii, să nu reclame cea mai mică modificare? Dar aşa de perfectă este legea? Dar n-au auzit votbind despre ca pc mult regretatul Tzoni, un partizan înfocat al guvernului, n-aţi auzit câte observări a făcut în contra ei? Nici un amendament!

Dar mai este o a doua împrejurare curioasă, şi aici am văzut ceva iar fără precedent. Dezbaterile în Cameră, acelea cari au să ne lumineze în mod mai practic asupra legii, amendamentele primite în Cameră şi motivările lor, obiectiunile pentru şi contra, care vin la noi ca la o a doua instanţă ca să vedem ce s-a petrecut la întâia, acele dezbateri nu s-au publicat incă în *Monitorul Oficial.* Nu v-a surprins faptul? *Monitorul Oficial* parcă si-a întrerupt activitatea pentru publicarea dezbaterilor parlamentate asupra legii instrucţiunii publice. *Monitorul* de cătăva vreme publică toate dezbaterile Senatului, dar nici o dezbatere a Camerei; azi abia dă un crâmpei de dezbateri. *Monitorul Oficial*'de astăzi, care ne publică dezbaterile Senatului de la 10 martie şi poartă data proprie de 17 martie, nc dă în sfârşit dezbaterile Camerei de la *7 fevruarie* 1898, cu o lună şi 10 zile în urmă. Dar ce esre aceasta? Lasă că nu este aici discuţia pe articole a legii instrucţiunii, dar nu este nici discuţia generală întreagă, nici cuvântarea d-lui ministru nu este încă publicată, şi noi suntem la sfârşitul discuţiei generale, şi dacă nu se întâmpla incidentul cu moţiunea prematură în contra alegerii d-lui Panu... pardon, incidentul cu alegerea de ia Husi, poare

eram la discuţia pe articole, si în *Monitorul* 0/îci<r/"nuaapărut nici întreaga discuţie generală a Camerei terminată devro 39 de zile!

înţeleg foarte bine că epigonUor de azi le este greu să poarte sarcina conducerii Partidului Liberal cum l-au condus antecesorii lor. Dar dacă le este greu să conducă partidul în lucrurile cele mari, cel puţin în cele mici ar fi fost cu atât mai necesar să păstreze câteva obiceiuri bune. Vă aduceţi aminte cu toţii, îmi aduc şi cu aminte ca membru al opoziţiei, cum un ilustru prezident al Camerei liberale, C. A. Rosetti, introdusese obiceiul de a publica dezbaterile parlamentare chiar a doua zi. Ce este cheltuiala Imprimeriei Statului, ce este administrarea *Monitorului Oficial ş* serviciul din cancelaria Camerei, dacă nu sunt în stare să dea publicităţii în timp util cea mai importantă manifestare a vietei politice într-un stat constituţional, adică dezbaterile patlamentarc?!

Această cerinţă elementară a vietei noastre publice a înţeles-o C. A. Rosetti şi a inaugurat publicarea dezbaterilor Camerei în chiar numărul de a doua zi a *Monitorului Oficial.* Prezidenţii următori n-au mai avut energia lui, dar totuşi au menţinut în parte importanta îmbunătăţire, si dc vreo 2(1 de ani încoace dezhaterile parlamentare se publică de urgentă, uneori după 3 zile, cel mai târziu după R,

insă asa ceva ca în momentul de fată, o aşa întârziere de o lună şi 10 zile asupra unei legi, care este acum în discuţie şi agită opinia publică, cel puţin pe numeroşii profesori, cari urmăresc cu atenţie încordată dezbaterea ci, asa cesa nu s-a mai întâmplat de când avem regim parlamentar.

Stiu câ unii deputaţi întârzie cu corectarea notelor scenografice; dar dacă lipseşte discursul cutare- se continuă publicarea mai departe, memionându-se lipsa acelui discurs. Nu cumva nici unul din deputaţii majorirăţii nu-şi mai dă discursul la *Monitor!* Ce majoritate e aceasta, ce liberalism e

Kegretatul nostru coleg d-nul Izoni ne spunea încă sâmbăta, că Parridul Liberal se inspiră de opinia publică. Apoi opinia publică se hrăneşte cu discuţiile din Cameră. Ce hrană poate să aibă astăzi, când nu stie ce s-a petrecut în Cameră cu legea învăţământului?

Esre o foarte regretabilă procedură, care se inaugurează acum. si cred că trebuie să prorestâm cu toţii, mai ales să protestaţi dv. Partidul Liberal in contra acestui ocultism al discuţiilor din parlament.

Si aveţi să vedeţi indată, fiindcă vorbim de discuţiile din Camera si de amendamente în Senat, până la ce mici lucruri se întinde necesitatea de amendamente si cum se simte lipsa publicării dezbaterilor.

Vă vorbesc acum mai întâi dc câteva mici delecte din acest proiect, dar tocmai micimea lor o să vâ facă sâ inrelcgeti, cât de curios ar fi, când nici asemenea greşeli nu ar li înlăturate prin amendamentele Senatului. Uita s-a relevat şi în comitetul de delegaţi, dar comitetul a trecut peste ea fără amendament.

La arr. 3S a rămas în lege un *lapsus.* In proiectul, asa cum il aveţi in Senat, este o absurditate de redacţie.

In proiectul primitiv al guvernului, la salariile profesorilor secundari... de altminteri eu mi mâ voi ocupa deloc de chiar cifrele salariilor profesorale; chestia materială a corpului didactic esre penrru reprezentanţii acestui corp mai indiferentă decât pentru otcare alt corp al statului, afata de înaltul cler. Şi clerul si învăţătorii au mai înainte dc toate o misiune ideală de îndeplinit.

Dar vreau sâ vorbesc numai de o giesală în textul proiectului ca redacţie actuală. In proiectul guvernului se făcea o deosebire la profesotu şeoandaii întic salariile profesorilor definitivi, a celor provizorii şi a suplinitorilor. Printr-o inovaţiune, se oprea de la profesorii provizorii 1 *0%,* iar de la suplinitori 20%. Comitetul de delegaţi al Camerei a suprimat acea reţinere de Ia profesorii provizorii si ba ttatar în privinţa

salariilor ca pe cei definitivi, păstrând numai 20% teducere la suplinitori, Asa a hotărât si Camera. Dar din greşalâ a votat două alineate ale art 33 fără acea rectificare, şi în proiectul, pe care îl aveţi acum in dezbatere, cititi:

„80 lei pe lună pentru profesorii *definitivi* de religiune pentru fiecare 4 ore de curs pe săptămâna.

70 lei pe lună pentru maeştrii ***definitivi*** etc."

Aşa este fără înţeles şi arc acrul că profesorii provizorii de religiune şi maeştrii provizorii au rămas fără. nici o fixare a salariului în lege; s-ar crede că li sc poate da orice salar prin budget. Vasâzică, cuvântul *definitiv* trebuie sters dc aci; aşadar urt amendament pentru ştergere;! acestui cuvânt.

I *'oci.* S-a si şters.

D. T. Maiorescu. Fără amendament.

D. Ministru al Instrucţiunii. Este o eroare de tipar.

Ii. htu Maioicvu. Nu pot controla lâtâ publicarea dezbaterilor Camerei. Un alt lucru, nici acesta de mare importanţă în sine, dar foarte important pentru chiar legalitatea si corectitudinea procedurilor noastre, la art. 49. acela despre care a vorbit d, V. L'rstanu, intre persoanele care pot da avertismente unui profesor secundar, nu universitar, sta aici *ministrul sau un i iispenor-general*

lată însâ ce citesc in *Dreptatea* d-lui Fleva:

D. Vicep/Cfcdinte P. Orbeseu. Sunt cinci ore; consult Senatul asupra pielungirii şedinţei.

Senatul încuviinţează prelungirea şedinţei pnnă ce va termina d. Maiorescu

IX Titu Maiorescu. Domnilor senatori, in orce caz nu-mi voî permire să vă ocup atenţia si să vă obosesc răbdarea decât până la timpul obişnuit pentru o şedinţă prelungită.

Dreptatea **zice** următoarele.

„Când n venit pioiectul d-lui Haret în dezbaterile Camerei, arricolul •+') prevedea că uunistrul **M**

inspectorul penetal pot pronunța pedeapsa prevăzută la articolul 48 sub aliniatul *a.* atlica avertismentul.

D, Fleva a combătut atunci cu energie tendința centralizatoare ii reacționară a acestei dispo7.iiiuni si a piopus un ameutlamcnt, după care se ia inspectorului dreptul de a aplica pedeapsa disciplinar**J** presimțita la aliniatul *a* art. **48".**

Vă mărturisesc câ nu împărtăşesc cu desăvârşire această emfază de expresiunc in contra aliniatului *a.* dai în fine. d-nui fleva - un ilustru membru ai Partidului Liberal, fost ministru de interne al d-voastrâ - aşa s-a exprimat în Cameră şi era în dreptul său de-a se exprima asa. *Dreptatea* continuă:

„Cu toate ca .i fost combătut de d. IXimiirescu-lasi. raportorul legei, amendamentul d-lui Fleva a fost acceptat de Cameră.

Aceasta se p.i.ne vcde.i în toate danie de seamă ale ziajelor de la ***\H*** fevruarie.

Iată ce scrie chiar ***Voința Națională;***

.La art. **49.** N Flevj ie ridică contra dispo7itiunei, tjre dj drepiul mspecuinilu) şi ministrului de a aplica nisic pedepse, care erau până acum de competința juriului profesoral.

O-SJ propune ca să **st** ridice drepiul inspectorului de .• da pedepse, şi ministrului pe acela de a apKa pedepse prevăzute la al. *bsi c* decât cu consimțământul consiliului permanent.

D. raponnr susține ia inspectoiii trebnice insesriii cu ***u*** autoritate oarecare.

Comitetul delegaților admite modificările uimJroare: ***pedepsele de U al.*** a ***se ii.lv de mimsiru,*** cele dc la ***b*** şi ***c*** cu consimțământul consiliului permanent.

Camera vorează art. **4')** astfel modificat.>•

Ei bine amendamentul d-lm ¥Uva, primit in <-Camera» zice d Fleva, scu7ari-mâ, in foaia d-saîc. ***a fi'st subtilizat de guvern; tl nu figurează în proiecttdde lege*** tare ***se ducută acum la Senat".***

Liravă. chestie, nu atât pentru avertismentul acela al inspectorilor, care trebuie sau nu trebuie dai lor, dar gravă pentru procedările noastre legislative. Ei, ce-ar fi mai uşor în împrejurările obişnuitei Ne-am uita la dezbaterile publicate — a trecut peste o luna de atunci — şi am controla înşine. Dar acum trebuie să căutăm alte izvoare de informațiuni. Văd un dosar in mâine!e d-lui ministru. Poate va seni d. ministru cu hârtiile acelea pentru a ne lămuri, ca să vedem ce s-a petrecut: are drept d. Fleva sau n-a înțeles bine ce a fost acolo si nici *Votnht Națională* n-a înțeles cc s-a făcut la Cameră?

D. ministru al cultelor st instrucțiunii publice Sp. Haret. Nimic nu este adevărat.

D. T. Mawmcu. Cu atât mai regretabilă este nepublicarca dezbaterilor, si aceasta este destul pentru a legitima critica,

iu asemenea împrejurări este cu atât mai necesar să se afirme dreptul Senatului la libera şi întreaga sa acțiune legislativă, şi trehuie să ştim de mai înainte câ orce amendament vă va părea dv. că este cuminte si că nu este de natură a râsiuma economia legii întregi, se va primi şi se va aduce acestei legi importante toacă îndreptarea ce i se poate aduce în Senat.

Din acest punct de vedete, d-lor senatori, să-mi permiteți a face câteva observări asupra proiectului, foarte puține si numai în treacăt, pentru a nu depăşi limitele unei discuții generale.

Am avut onoare sâ vă spun câ între dispozițiile cele mai însemnate ale proiectului găsesc pe aceea, prin care se înlătură prea marea diversitate dc cunoştințe introduse fără nici o unificare in capul şcolarilor secundari, diversitatea si confuziunea provenită din multiplicitatea prea mare a profesorilor şi din faptul câ fiecare este special pentru un obiect şi nu poate conlucra destul de bine la armonizarea celorlalte. Prin acest abuz de specializare liceele noastre au ajuns sâ aibă o cantitate şi o diversitate de profesori precum nu le are nici un liceu din statele de cuhutâ, pc care voim să le imităm.

Proiectul, ca si izbească *m* atciMă, trie dc Sa candidaţii dc profesorat să se prezinte la examen pentru cel puţin 2 specialităţi, dacă nu pentru 3. Astfel de acum înainte nu va mai fi un piofesnr numai de latineşte exclusiv, va trebui s.î fie capabil să predea în liceu, şi ministrul trebuie să-1 facă să predea, si alte lectiuni conform examenului său de capacitate, d.e. şi de limba română, sau si de istorie sau de limba greacă, după cum se va mai fi pregătit.

Este o foarte bună măsură, la care tinde astfel proiectul de lege; Lied insă că nu este asa de usur de realizat prin dispoziţiile lui actuale; trebuie sâ mai introducă şî altele si in orce caz ^â nu scape cea mai bună ocazie ce i sc prezintă dc a realiza îndată excelenta idee, chiar cu o parte din actualii profesori. La măsurile tranzitorii se zice penrru profesorii astăzi in funcţiune, că ei vor putea fi obligaţi să aibă până la 12 ore pe săptămână si vor putea cere o adăogire a orelor si prin urmare o sporite a salarului numai în specialitatea lor (art. 101 şi 103), vasăzicâ tot cu nefericita specializare de pân-acum. Ce e drept, art. 102 le dă dreptul sâ adauge si o doua materie pentru lecriunile lor si prin urmate sâ aibă mai curând o sporire dc ore şl de salarul, înşâ numai dacă se vor supune de acum înainte la un examen de capacitate pentru noua materie. Impresia ce o am tocmai de la cei mai buni din vechii piofesori dc liceu ş: de gimnaziu este câ legitima auroritare ce o au deja dohânditâ si legitimul lor amot-propriu ii va împedeca de a se supune unei noi examinări dinaintea unor comisiuni până acum încă neîncercate în ţara noastră.

Găsesc dar măsura tranzitorie greşita; Lted ci ai trebui să fie aplicată această împreunare de dnuâ sau trei specialităţi cu o mai largă cugetare la profesorii cei astăzi în funcţiune. D-nul ministru să găsească un mijloc lîmi permit sâ-i indie eu unul, fără pretenţiune ca să fie numaidecât acesta, fie şi altul) ca sâ-si realizeze reforma d-sale de îndată şi cu mulţi din vechu pidlcson, tău tocmai acum e ocaziunca. Or se face acum, ▻r

atunci nu se mai face această rclormâ decât peste 15 sau I *b* ani şi foarte cu greu.

Sc prescrie în proiect, si inteligentul raportor al Camerei o relevă ca una din măsurile pedagogice şi igienice cele mai importante, ca să nu fie în nici o clasă secundară numărul şcolarilor mai mare de 50. I'iecum ştiu pe aciualul ministru un exact aplicator dc lege, nici nu putem presupune altfel decât câ atunci, când d-sa cere ca la 1 septemvrie a acestui an să se aplice legea, d-sa la] septetm ne va şi aplica măsura ca In fiecare clasă secundară sâ nu fie mai mult de 50 şcolari.

Ia sâ vedem momentul acesta de la 1 septemvrie 1898. Si sâ ne dăm de pe acum seamă, cu toată preeiziunea, de cele cc vor trebui să sc întâmple atunci. (Inii aduc aminte din trecutul actualului ministru de culte, de pe vremea când d-sa era director al ministerului şi titular era d, Dimitrie Sturdza, cum se încercase tot pe la 1 septemvrie o pripită aplicare a unei măsuri pentru examenele şcolarilor privaţi şi cum atunci părinţii umblau zăpăciţi cu copiii lor pe uliţele Bucureştilor de la o scoală la alta şi se formase o revoltă întieagă contra d-lui Sturdza.) Sâ vedem ce va fi la I septemvrie a acestui an cu importanta şi buna măsura a restrângerii claselor la numai care 50 de şcolari.

Si nici nu insist asupra Înscrierilor celor nouă, cu toate că ii in privinţa lor măsura va fi toane crudă la 1 septemvrie 1898. Este sigut câ vor fi mult mai multe cereri de înscriere pentru clasa I secundară decât sunt la toate gimnaziile si liceele noastre locuri disponibile, mărginind clasa la 50 de şcolari, fireşte se vor primi mai întâi românii si vor fi lăsaţi (a o parte scrăinii, si dinrre români sc vor primi în fiecare clasă 1 cei mai buni 50 după arestatele primare. Dar cu ceilalţi ce se va face? si vor fi foarte numeroşi. Aceasrâ preocupă si pe d. raportor, pe inreligctitul raportor (e vorba de raportorul Camerei). Iată ce zice d-sa la pag. XV.

..Evideni câ mărginind Întrunit unei clase, aceste locuri vor fi rezervate şcolarilor mai buni, cei slabi în Erecţia culturei teoretice vor putea găsi o îndrumare mai bună în şcoalele profesionale, pe care statul va trebui să se îngrijească a le organiza- Acest învăţământ al micilor profesiuni va forma obiectul unei legi, care va rtebui să tîe prezentată Corpurilor legiuitoare, îndară ce proiectul de Iară va deveni lege".

Slabă mângâere! l'arcă putem noi să prejudecăm soarta politică a împrejurărilor? Putem noi prevedea că îndată la aplicarea acestei legi va veni în cercetarea parlamentului (cărui parlament? si sub care guvern?) o altă lege, foarte grea dc alcătuit şi de trecur prin dezbateri, pentru noua organizare a învăţământuluiprnlesional?

Acestea sunt ***fia*** *desideria.* Arfi fost de dorit ca legea pentru şcolile profesionale să fie deja promulgară pentru ca Ia 1 septemvrie anul acesta, la suma de băieţi, care vor veni din învăţământul primar pentru clasa Ta secundară, să le poti zice cu temei: nu vâ mai pot primi în gimnaziu, n-am loc, duceti-s'ă la şcoalele profesionale.

Dar aşa cum stau lucrurile astăzi, ministrul \a zice numeroşilor părinţi din Bucureşti, din Craiova, din Ploeşti: nu mai pot sâ vâ admit copiii în gimnaziu. Câutaţi-vă... ce? Căuraţi-vă învăţământul profesional, care va trebui să fie prezentat Corpurilor legiuitoare, îndată după proiectul de faţă. Aceasta este teorie, nu chibzuinţă ptacticâ!

Dar, d-lor, nu mai vorbesc de aceasta; nu vorbesc dc şcolarii cari vor să se înscrie pentru prima oară în gimnaziu la 1 septemvrie viitor. Vreau mai ales sâ vorbesc de alte inconveniente ce vor fi atunci, acele şi mai mari şi cari nu sc pot înlătura cu perspectiva altor legi viitoare.

Pe elevii de astăzi, pc cei primiţi deja în gimnazii si licee, pe aceia nu-i mai poti da afară, aceia sunt bine primiţi.

Cum vom face cu aceştia la 1 septemvrie viitor, dacă trec peste numărul de 50 pe clasă disponibila?

Avem aci statistica învăţământului puhlic pe anul 1895-97. în această privinţă, d-lor senatori, suntem astăzi mult mai înaintaţi, decât acum 20 de ani; astăzi avem o statistică a şcolarilor. Sub guvernul d-lui Dimitrie Sturdza asemenea lucruri se îngrijesc cu multa scrupulozitate. Nu ştiu care va fi judecata asupra d-lui Sturdza ca om de stat, dar ca om de statistică va rămânea bine notat. (Ilaritate.)

Iată ce constatăm din această statistică: în liceul Matei-Basarab din Bucureşti erau (nu înscrişi numai la început, ci prezenţi la examenul final) 94 şcolari în clasa 1 ordinară şi 88 în clasa 1 divizionară, 1 2,1 in clasa II ordinară etc. Cam tot aşa în primele clase la celelalte 3 licee si 2 gimnazii din Bucureşti. I_a Craiova, unde e un singur liceu, numărul şcolarilor prezenţi la examen în clasai ordinară c de 108, în cea divizionară de 153, în clasa II ordinară de 110, în cea divizionară de 109. Vedeţi, cu cât numărul şcolarilor trece în toate aceste clase peste cifra normala de 50. V-am făcut o mică socoteală numai pentru primele 3 clase gimnaziale din Bucureşti. Dupâ regula de 50 şcolari clasă, ar fi trebuit in anul trecut scoşi din clasele existente cel puţin 700 şcolari, iar pentru singurul liceu existent în Craiova ar fi trebuit scoşi din toate 7 clasele 442 şcolari. Zic scoşi din clase, dar nu daţi afară din gimnazii, fiindcă aceşti şcolari sunt odată primiri şi dacă au învăţat şi s-au purtat bine, nu pot fi daţi afară. Va.sâzicâ. ce? 700 şcolari prea mult în Bucureşti, numai pentru trei clase, câte 50 de clasă, însemnează cel puţin 14 clase noi de înfiinţai. La Craiova, cu **SLC**! inadmisibil plus de 442 şcolari, însemnează cel puţin 9 clase create din nou la 1 septemvrie 1898, afară de clasele de creat pentru cei ce se înscriu din nou. Dar să ne mărginim la Bucureşti: Vasâzică, cel puţin 14 clase nouă de creat. Cu ce fel de profesori? Iar să începem mizeria cu suplinitorii, numai câte doi pe o clasă divirionarâ? V-a arătat regretând Tzoni câ astăzi sunt vreo 140 de suplinitori, cari nu şi-au terminat nici măcar studiile la facultate.

Iară momentul în care se impune, dună legea dv., necesitatea de a crea atâtea clase divizionare, de a pune atâţia profesori ca să dea învăţământul în acelaş mod cum se dă în clasele principale de licee, căci nu pentru cuvântul că sc numesc divizionare, are să fie învăţătura acolo mai rea decât în cele principale. Ne vor trebui dar la 1 septemvrie 1898 numai în Bucuresri cel puţin alte 14 clase divizionare cu cel puţin 336 ore de lectiuni pc săptămâna la mate 14. lată momentul dc a aplica justa dv. idee ca un profesor secundar să aibă cel puţin 12 ore pe săptămână, şi sâ poară avea până la 18, fie si la 24 — dl Poni zicea 20 - sau în termen de mijloc 18.

Nu umblaţi, domnule ministru, în acest moment de prima aplicare a combinării mai multor materii sub un singur profesor, după rezultatele prea îndepărtate şi precare ale viitoarelor examene de capacitate .şi cu atât mai puţin dupâ improvizarea atâtor suplinitori nepregăriţi. Din contră, adresaţi-vâ la vechii profesori, astăzi în funcţiune. Profesorii actuali sâ be obligaţi de a îndeplini această nouă sarcină şcolară până Ia completarea orelor lor minimale după noua lege, şi dacă trec peste 12 ore, să atingă şi acel plus de salariu care le va fi hine-venit, si atunci înlăturaţi grozavul inconvenient care vâ aşteaptă la 1 septemvrie 1898. De ce n-ati face aceasta? Cum? Pe toţi profesorii cari sunt azi, să-i declarăm incapabili de a avea două specialităţi? Din contră, relativ mulţi din ei vor fi foarte capabili sau cel puţin tot aşa dc capabili pentru noua materie de predat precum erau pentru cea veche.

Să nu ne facem o ideie exagerată de valoarea ***ştiinţifică*** cc trebuie s.l o ceată statul de la profesorii secundari. Atât mai bine dacă proftsorul de gimnaziu este un „savant"; dar statul nu-iecre lui să fie „savant": statul îi cere cunoştinţe solide în câteva obiecte dc cultura, îi cere mai ales o bună metoda de predare si ar trebui sâ-i ceară mai presus de roate tragere de inima pentru învăţământ si şcoală, care îndeplineşte de la sine multe lacune. Aceasrâ tragere dc inimă, acest drag pentru şcoală şi penrru şcolari nu

putem presupune câ rezultă din viitoarele examene teoretice de capacitate. Dar îl putem constata la vechii profesorii, la profesorii astăzi în funcţiune, acolo unde există. Reputaţia profesorului printre părinţi şi şcolari, opinia colegilor sunr bine fixate în această privinţă. Şi prea multe pretenţii nu putem avea deodată. Aceasrâ e tara noastră, aceştia sunt profesorii. Alt fel de fiinţe n-avem să inventăm noi. De ce să nu îndeplinească ei această sarcină, de ce nu le daţi lor acest plus? Nu după arbitrul ministrului .şi după protecţia curând inspector sau cutSrui om influent; ci consiliul profesoral al fiecărui liceu să hotărască îndeplinirea orelor, să spună ministrului cutare din colegii noştri este bun şi capabil, dati-i lui acest nou obiect in plus, atâtea ore mai mult si acest plus de salariu.

Să nu fie în stare, d.c., profesorii cari sunr azi de filozofie, să propună istoria? sau pc profesorul de limba latină il veţi declara incapabil de a propune limba română? Un profesor, dacă a învăţat limba grecească, nu poate sâ propună şi limba latină? Profesorul de fizica in liceu să nu poată propune şi matematica în gimnaziu? Dar ce i se cere lui? să fie inventator în ştiinţe? Dacă stie sâ-si propună bine limba lui latină, puteţi fi siguri că va fi bun ca să propună şi limba română, iar dacă ar fi rău aici, era rău şi acolo şi in toate.

Prin urmare, acea dispoziţie tranzitorie, care limitează pe profesorii actuali numai la a lor specialitate, aveţi ocaziunea Sâ o îndreptaţi, dând profesorilor de astăzi sarcina, onoarea şi folosul de a propune tot ei obiectele de învăţământ în multe clase divizionare de la 1 septemvrie 1898, după alegerea şi deciziunea profesorilor, în mijlocul cărora funcţionează.

Iată o obiecttune de adus la proiect, o propunere de amendament, al căreia interes si a cărei însemnătate practică sper că le-aţi înţeles cu toţii.

Mai am un al doilea punct de relevat, voi trece apoi la un al treilea, si voi fi terminat. Al doilea: să presupunem că este vorba numai de viitor, si sâ lăsăm la o parte greaua Si lunga

tranziţie. Pe viitor, de la septemvrie înainte, proiectul cere, pentru a fi cineva profesor secundar, un examen de capacitate. Şi aci cred câ o modificare, un amendament se impune. Articolul 24 din proiect zice:

> „Examenul de capacitate va avea de obiect sâ probeze cunoştinţele necesare pentru a preda cel puţin două specialităţi si cel mult trei.
>
> ...Examenul trecut pentnt o singură specialitate nu este valabil şi nu confere nici un drept până nu se va trece cu succes şi cei puţin a doua specialitate".

lată măsura principală, care izbeşte greşita specializare a profesorului secundar. Foarte bine, o admit. Cel care se prezintă cu asemenea examen, trebuie să aibă diplomă dc licenţiat sau doctor. Foarte bine. Dar cum reglează proiectul cele două sau trei specialităţi, ce trebuie să le cunoască unul şi acelaş candidat de profesură liceală? Articolul 24 zice;

> „Una din aceste specialităţi, pentnt care candidatul irehuie sâ poseadâ diploma corespunzătoare dc licenţiat sau doctor, va fi specialitatea principală; celelalte vor fi secundare".

Ce este aceasta principală şi secundare? Şi aci vă rog, d-le ministru, vă rog în interesul scoalelor, suprimaţi această deosebire primejdioasă pentru prestigiul viitorului profesor şi viitorului învăţământ.

Un candidat de profesură se prezintă „principal" pentru limba latină, dar îi mai trebuie o specialitate, cel puţin una. Sc va prezenra şi pentru predarea istoriei sau penrru predarea limbei române. Ce este, ce poate fi aci „secundar"? Vreai să realizezi această împreunare de srudii la acelaşi profesor? Atunci nu încape secundar aci. Profesorul are să dea lecţiuni de latina si de română sau şi de istorie, dar lecţiuni în toată valoarea. Nu putem să zicem, ca la vagoanele de drum de fier, că vor fi lecţiuni de clasa I, lecţiuni de clasa Il-a, mai rău mobilate, şi poate lecţiuni de clasa III-a, şi mai râu înzestrate. Nu se poate

aceasta la un învăţământ serios. Vasăzică, examenul de capacitate are să-l dea candidatul asupra a două sau trei specialirăţi, cu o egală importantă.

Dar ministrul zice: asupra specialităţii principale are sâ fie examinat într-un fel, adică din toate obiectele de la licenţa universitară, iar asupra specialităţii, pc care o numeşte d-sa secundară, va fi examinat numai penttu cunoştinţele de liceu, şi după o programă care se va alcătui, negreşit mai redusă, mai slabă decât ceailaltă. Vasăzică avem un fel de degradare pentru celelalte obiecte. Şi aici este tabloul de capacitate, care se ţine la ministet. Ce fel de tablou? Pentru examenul, care îl numiţi de specialitate principală, va fi un tablou în care sc trec cei mai meritoşi cu rândul. Dar pentru examenul, pe care îl numiţi de *specialitate* ***secundară?*** Alt tablou, căci, dacă e acelaş, e nedrept; va fi deci alt tablou. Ei, acum practica! pe hârtie se prezintă lucrurile uşor, dar ia să le realizăm. Este concurenţa: un candidat trece examenul de specialitate principală pentru limba latină, - are un număr pe tabloul acela; mai trece examenul secundar asupra limbei române, - are un număr si pe acest tablou secundar de limba română. Vine în acelaş timp un alt candidat şi trece examenul principal din limba latină; el va fi pe un tablou ca principal de română, pe alt tablou ca secundar de latină. Cum realizaţi acum acea bună măsură de a avea două specialităţi? Se deschide un loc de limba latină, inttă principalul dc limbă latină; se mai deschide un loc dc limba română, - vine să-l ocupe tot el, el cu examenul secundar. Dar acela care ieşise cel mai tare pentru limba română? Acela e înlăturat. Aşa zice proiectul; când va fi ocupar mai întâi de acei ce sunt deja profesori; va sâ zică va fi înlărurat celalt. Cum prezentaţi atunci pc noul profesor înaintea şcolarilor şi colegilor săi? El va ocupa catedta nouă de limba română ce i se dă pe temeiul unui examen de mai puţină valoare, si va elimina pe cel ce trecuse examenul principal cu mai multă valoare. Se izbeşte autoritatea profesorului, se izbeşte sentimentul de dreptate, se izbeşte prestigiul învăţământului.

De ce dar această complicaţie cu secundar si principali' Are sâ treacă fiecare examen de aceeaş tărie, din ambele lui specialităţi, şi atunci nu vom avea numiri incompatibile cu autoritatea profesorului.

T rec la o a treia observare, pe care o soi lega şi cu observările asupra docenţilor de la universitate, în aceeaş ordine de idei.

D-le ministru, petmiteţi-mi să zic Îşi dacă o zic eu, un membru al Partidului Conservator, ar trebui sâ fie de zece ori mai tare zisa de membrii Partidului Liberal): Introduceţi prea multe imixtiuni, prea multă înlănţuire ministerială şi administrativă în învăţământ. Mai lăsaţi în unele lucruri amestecul d-voastră la o parte, si penrru uşurarea lucrărilor dv., si pentru prestigiul corpului profesoral, şi pentru sfânta dreptate. Prea: încărcaţi ministerul, acolo unde s-ar putea lisa - vorba d-lui Fleva - mai multă descentralizare îu spiritul Constitutiunii, in spiritul timpului şi al independenţei oamenilor. Vă rog, întinderi ceva descentralizare la învăţă-mântul public, aplicaţi-o acolo unde se poate fără incon-veniente disciplinare şi numai spre binele instittiţiunilor,

lată câteva cazuri după noul proiect de lege. Un profesor secundar are să aibă ca impunere din paitea legii (şi o impune ministrul, când va face programul) cel puţin 12 ore pe săptămână, si va mai putea sâ aibă iiiLâ alte 12 urc, si anume in fracţiuni de câte 4 ore. Pentru fiecare 4 ore (sau fracţiune de 4 orc) peste cele 12 ore pe săptămână va primi câre 120 lei pe lună mai mult, încât cu modul acesta sâ poată ajunge până la 720 lei pc lună, ceea ce cu gradatiunea ar mai face un onorariu de peste 900 lei pe Iutii, adică aproape cât al membrilor inamovibili dc la Curtea de apel. Foarte bine, nu discut cifrele.

Dar pentru ca sâ poată ajunge profesorul la acesr plus de ore si de salar (şi proiectul pare a vedea în acest plus de salar o îmholdire suficientă pentru realizarea dublării şi triplării obiectelor), el nu-si poate restrânge perspectiva viitorului în singuta specialitate, pentru care a ajuns odată profesor, ci va

căuta sâ se menţie pc tabloul unei a doua. poate şi unei a treia specialităţi, spre a avea mai mulţi sorţi la ocuparea locurilor şi orelor ce vor deveni disponibile. Dar nu uitaţi, câ după lege tabloul de capacitate este numaî pe 2 ani valabil, si dacă în doi ani nu s-a făcut vacanţă, profesorul trebuie sâ dea un nou examen pentru a fi din nou pus pe tahlou, apoi după ***2*** ani un al treilea examen etc. încât un profesor, unde nu sunt adesea catedre vacante, ca sâ aibă speranţa acelui plus dc ore şi de salar, va trebui să dea 2, 3 sau şi mai multe examene de capacitate cu toate câ este profesor definitiv. Ce zdruncinare va fi aceasta — lasă pentru el, dar mai ales în dauna şcolarilor Iui, în dauna cursului pe care il face în materia, pentru care este deja numit! Să presupunem totus că a mai dat omul acesra alte 2 sau 3 examene din doi în doi ani şi câ în sfârşii, dupâ atâtea examene, devine un loc vacant in cealaltă specialitate, pentru care este pe tablou. El va fi acum numit după meritul lui, dupâ autoritatea câştigată în apreţiarea colegilor si elevilor săi? Nu! Va fi preferit sau respins după apreţiarea ministrului şi a inspectorilor, Lare atârnă numai dc ministru. Aşa prevede art. 32 al legii. Nu este bine aceasta, d-le ministru! A dar atâtea examene acest profesor, este pe tabloul de capacitate, lăsaţi consiliului profesoral din gimnazii si lîcee, să aleagă între cei 3-4 — cum sâ-i numesc? *petiţionari,* pe care să-l numiţi la noua catedră, fie si cu **avi2ul** inspectorului.

Şi aci, d-lor senatori, să facem o observare generală: Cum credeţi ca se va Întâmpla cu asemenea numiri, dacă le lăsaţi numai pe mâna ministrului şi a inspectorilor săi? fireşte idealul ar fi câ ministrul, el de la sine, să aleagă pc cel mai bun profesor numai după valoarea lui pentru şcoală, fără privire la alte interese, l'ârâ cedarea la insistente, la protecţii. Tor aşa ar rrebui sâ prneeadă si inspectorii. Dar ce credeţi d-voasrră. asa va fi în practică? Căci noi facem legea aceasta pentiu tara in care trăim, si care este asa cum este, orcâte dispoziţii am lua noi pe hârtie şi orcâte fraze am întrebuinţa pentru a acoperi lucrurile.

în altă ramură, in magistratură, chiar la judecători, care după toată întocmirea statului modern trebuie să fie cei mai independenţi, cei mai nebănuiţi, cei mai depărtaţi de orce interes de partid politic, aveţi d-voastră impresia că miniştrii din ţara noastră fac numirile si înaintările mai aJesdupâ dreptate sau adeseori din alte considerări? De exemplu, ce impresie aveţi dv. când cutare judecător amovibil de la Bucureşti a fost deodată înaintat de acnialu! ministru ai justiţiei prezident inamovibil în provincie? A câştigat cel înaintat in autoritatea lui de magistrat în ochii noştri? Este penrru el presumtie şi prestigiul printre noi, câ anume el a fost cel mai drept şî mai meriros, sau este în tara noastră presumţia că a fost cel mai supus? Eu cred câ impresia rămâne, că este ce! mai supus, şi orce înaintare, care se face prin simplul arbitru ministerial, atinge prestigiul, în ţară la noi. Şi când zic în tară la noi, înţeleg şl ceea ce se petrece în partidul dv. si ceea ce se petrece în partidul nostru. De aceea penrru magistranirâ se reclamă imediat o lege de admisibilitate, care să înlăture arbitrul ministrului la numiri şi înaintări.

în profesură cel puţin era până acum mai puţin loc pentru favoritism. Feriţi-vă dc a-l introduce prin noul proiect. Nu aruncaţi asupra viitorului profesor secundar - iertaţi-mi expresia -*ponosul.* că este favorit ministerial.

Şi în alte chestii prevăzute în acest proiect de lege se vede introdusă o prisosinţă de amestec ministerial. Este, de exemplu, vorba de examenul fina! pentru grupările de învăţământ. La gimnaziile de 4 clase un absolutoriu; la liceele de 8 clase - alt absolutoriu! Foarte bine. Aceste examene de absolvire se dau în chiar acele gimnazii şi licee dinaintea unei comisii compuse din profesorii lor, sub prezidenta unui delegat ministerial. Delegarea minisrerialâ e bună pentru prezident. Dar cine să fie ceilalţi membri ai comisiunii? Legea de la 1864 zicea: profesorii clasei din urmă. Foarte cuminte. Noul proiect al d-lui Haret zice altfel, ti prevede câte 4 profesori, dar numiţi de ministtu în fiecare caz *ad-hoc* dintre profesorii scoalei.

Dar de ce, domnule ministru, de ce? Nu ştiţi ce încurcătură este în acea epocă a examenelor la minister? loţi cei ce am rrecut pe acolo ştim aceasta. Când se face examenul? De la 20-25 iunie, după proiectul d-voastră. Avem 44 gimnazii şi 17 licee, şi ministrul are aşadar sâ numească în comisiunile de examen 244 de profesori, în afară de delegaţii săi speciali, si toate aceste în zăpăceala câtorva zile înainte de 20 iunie. Se întâmplă ca unu! din aleşi sâ fie bolnav, se telegrafiazâ ministrului. Ministrul trebuie să aleagă un altul şi să comunice aceasta telegrafic, timpul e scurt, lucrarea exactă se zâdâmicestc. Şi aceasta pentru fiecare gimnaziu din ţară! Care e norma, după care alegeţi pe cei 4 profesori din mijlocul colegilor lor? Adică puneţi pc aceşti 4 sâ examineze pe colegii lor?! Nu vedeţi ce simţirnâm netrebuincios puneţi între colegi? Ce stăruinţe, ce vărămâri puteţi stârni? Lăsaţi aceste examene în atribuţiile consiliului profesoral al flecarei şcoli, sau puneţi să tie examenul pe profesorii clasei din urmă câţi sunr subt privegherea unui ptofesor universitar, si eu cred câ rrebuie sâ adăogaţi şi pe inspectori, câţi sunt şi unde pot sâ se ducă.

O ultimă observare, d-lor senatori, si am terminat. Docenţii de la Universitate. Dacă docenţii vor putea să existe fără salariu sau nu, se va vedea în practică. Poate câ da, căci sunt prevăzute alte mijloace ce sc pot da de ministru, şi poate să se găsească destui oameni cu tragere de inimă pentru învăţământ, incât, pentru onoarea de a fi pe o catedră universitară, să se decidâ a face cursuri gratuite.

Dar încercarea a ceea ce numeşte d. ministru *curs liber în universitate,* merită să fie examinată mai de aproape.

lată ce zice proiecrul la art. *63:*

„Docenţii fac in Universitate cursuri libere si gratuite".

Minunai cuvânt: *cursuri libere!*D-lor senatori, ce înţelegeţi dv. când auziţi spunându-se: *cursuri libere? Cc* este *liberiatein* asemenea cazuri? *(irosso modo* şi în mod practic libertatea însemnează mai întâi scăparea de frâul administrariei. Am

libertatea de a tine o întrunire publica într-o sală, însemnează că n-am nevoie de permisiunea poliţiei. Am libertate sâ deschid un jurnal, n-am nevoie să cer autorizarea ministrului de interne. Tot asa si cu *cursuri libere.* Aceasta însemnează că pot ţine cursuri fără \â am nevoie de aprobarea ministrului.

înţeleg un curs liber, care sâ fie aprobat dc Universitate; fiindcă aici suntem între colegi. Dar, pentru ca să-l poţi rine, sâ mai **ai** ţi aprobarea ministrului, un asemenea curs nu mai este liberi Cu toate aceste proiectul prescrie: „Cursul făcut de un docent nu se poare deschide decât cu învoirea Senatului Universităţii şi cu aprobarea ministrului". Apoi atunci cursul nu se poate numi *liber.* A, înţeleg! Cursul poate prezenta vreun pericol? Atunci ministrul să-l suprime, luând si avizul senarului universitar. Dar cât pentru libera deschidere a unui curs graniii şi neobligatoriu, lăsati-o in hotărârea consiliului facultăţii şi a senatului universitar. Nici atâta încredere nu averi în Universităţile ţării şi în libertatea ştiinţei?

Dar aceasta este încă cea mai mică atingere a libertăţii. Vine în proiect una mult mai curioasă, mult mai nepricepută. Proiectul cere. pentru ca cineva sâ se prezinte ca liber docent al Uni\ersitatii, fără nici un onorar, următoarele condiţii;

> „Numărul docenţilor de Ia Universitate nu este limilat. Pentru că tineva să fie admis docent universitar, trebuie sâ poseada diploma dc doctor pentru specialitatea respectivă si să treacâ înaintea ei un examen dc abilitare".

Înţeleg această măsură şi formele care urmează pentru examenul de abilitare, o lucrare originala tipărită, un colloquium etc. Dar ce nu înţeleg, este următoarea dispoziţie din proiect;

> „Candidatul prezintă facultăţii la care voeşic să se abiliteze cererea sa, însoţită dc un memoriu asupra studiilor (acute şi ă lucrâulor sale ştiinţifice. Facultatea apreciind cererea candidatului, ***a va supune aprobării ministrului".***

Apoi să mâ iertaţi, domnule ministru, aceasta este prea mult, si vă tog sâ suprimaţi din proiectul d-voastră aceasta

exorbitantă ingerinţă ministerială. Ca cineva, nu pentru a fi numit, ci pentru a se pre/enta măcar la un colloquium, la un examen de abilitare sâ aibă învoirea ministrului, să se ceară autorizarea administrativă centrala pentru simpla posibilitate gratuita de a-şi arăta capacitatea pentru un viitor curs liber şi pentru cariera universitară, aceasta întrece toate marginile unei subjugări administrative. Cum suntem la noi în tată, orce asemenea supunere duce la încercarea de prozelitism politic.

Poate nu vă daţi scamă până unde merge acest prozelitism în atingerea demnităţii omului, chiar pentru aspiranţii la profesurâ. Vă voi cita un caz care-l ştiu de câteva zile, fireşte fâră a vă cita nume. Este un tânăr care şi-a terminat acum studiile universitate cu mare succes. E vorba de cariera lui profesorală. Un coleg al meu de la Universitare îl mângâie cu vorba: Câtă vreme va fi guvernul liberal, pori fi sigur. Un alt coleg universitar îi zice de-a dreptul: Du-te la d. Sturdza. — Tânărul răspunde: dar ce am cu a face cu d. Sturdza? — Profesorul continuă: Ar fi o fericire pentru Partidul Liberal sâ numere in rândurile sale tineri distinşi ca d-ta. - 1 ânărui întâmpină: Dar. d-le, nici nu m-am gândit la partid politic pănâ acum, nici nu mă pot gândi deocamdată. Eu sunt om dc studii. - Dragi, eşti naiv, închee profesorul. Cariera nu se face fără plecare Ia puternicul zilei.

Va fi suficientă această întâmplare reală şi recentă ca să caracterizeze spiritul cc domneşte intr-o pane chiar a oamenilor culţi. Si d-voastrâ voiţi să alunecam şî mai departe pe acest povârniş? Sâ punem la începutul unuî examen pentru a vedea cine e capabil şi cine nu ca să ţie un curs liber la Universitate, aprobareaguvemului?

La ce trebuie sâ tindem cu rotii? Am dori cu toţii, toţi binevoitorii pentru această tară, să avem mai multă independentă, mai multă siguranţă de atitudinea cetăţenească, in toate privirile. Aci e idealul. Odată cu întărirea sentimentului naţional să ajungă tinerimea noastră cea cultă şi la întărirea judecatei şi la

independenţa caracterului. Dar cum voiţi să-i daţi tăria dc cugetare şi independenta? Aci demnitatea profesorului, felul cum se pricepe în public rolul lui. situaţia lui si meritul lui aruncă o influentă hotărâtoare asupra părinţilor şi asupra şcolarilor.

Ia puneţi un docent la Universitate, care a trebuit să se ploconească (pentru a întrebuinţa o expresie familiară) ca să ajungă măcar la un examen, şi apoi închipuiţi-vâ ce efect va avea asupra studenţilor lui, la pune-ţi un profesor secundar, pentru ca să aibă un plus de leafă, să se îngrijească numai de buna primire a d-lui ministru şi nu a colegilor săi din învăţământ, si veţi vedea ce influenţă va avea asupra caracterului copiilor din şcoala lui.

Este deja ceva grozav între noi, când vedem că sunt unii studenţi înaintaţi şî preferiţi, fiindcă au adus servicii nepermise diferitelor parride, nu vorbesc numai de partidul dv. Cunosc eu şi ştim cu toţii, câ din când în când unii studenţi fac escese în contra poliţiei. Şi să zicem câ acestea sunt uşurinţe studenţeşti. Dar când acei, cari au făcut asemenea escese în contra politiei untu guvern şi sunt mustraţi sau pedepsiţi pentru aceasta, ii vezi distinşi de către panidul opus şi, când acesta vine la guvern, îi vezi scoşi ia iveală, numiţi în funcţiuni care bat la ochii tururor, numiţi primari prin Dobrogea, numiţi în Ministerul de Finanţe în hincţiuni la care nu se aşteptau: aceasta desfăşutâ un drapel de corupţiune a cugetărilor tinerimii, a inrregeî rincrimi şcolare. Cum voiţi să mai vorbim noi, profesorii, de disciplină, când guvernele dau asemenea exemple? Şt asemenea exemple sâ le începem acum de la intrarea viitorilor docenţi în Universitare?! Aceasta nu se poate.

Eu am speranţă, că Senarul liberal (îndrăznesc a avea speranţă, că mai există un Senat liberal), îndrăznesc a avea speranţa câ însuş ministrul de astăzi va primi cu chibzuinţă câteva amendamente, care să remedieze cel puţin la unele din inconvenienrele ce am avut onoare a vâ arăta. în aceasrâ speranţă votez din toată convingerea si cu toacă inima pentru luarea in consideraţie a proiectului de lege (aplauze).

119

Interpelare in chestia scoalelor române din Braşov ţi replica

(Şedinţa Senatului de la 23 noemvrie 1898)

Textul interpelării: „Am onoare a interpela pe d. ministru-prezident şi pe d. ministru de culte şi instrucţiune publică asupra refuzului d-lor dc a plăti bisericei Sf. Nicolae şi gimnaziului român din Braşov anuitatea de 3tf 500 lei ptcvâ/.uiă în două legi speciale ale Stalului Român".

D-lor Senatori,

Cea din urmă şedinţă a onor. Senat in sesiunea prelungită a fost la 15 mai al acestui an.

în acea ultimă şedinţă s-a dezvoltat interpelarea d-lui senator Brabeţeanu despre şcoalele romane din Rrasov, si după întâmpinarea d-sale asupra răspunsului d-lui ministru-prezident, s-a ecrur cuvântul de mai mulţi colegi ai noştri. Am cerut cuvântul şî eu. Am cerut cuvântul in urma declarării d-lui ministru-piezideni, că bisericei Sf. Nicolae din Rrasov si scoalelor române de acolo d-sa în amândouă ministerele d-sale nu le-a dat nici un ban. însă discuţia mai deparre asupra acestor cuvinte a fosr înăbuşită în acest onor. Senat. Un membru al biuroului, de la secretariat, onot. d. Viisoreanu. a spus câ îndată ce răspunde interpelai onil, discuţia Trebuie sâ fie închisă,

dacă votează Senatul închiderea, fără ca să se mai dea cuvântul, cum se dl la toate cererile de închidere dc discuţie, unuia pentru şi unuia contra închiderii. Atunci, si vă citesc aci procesul-verbal publicat in *Monitor,* am zis eu: „Cer cuvântul în chestie de regulament, şi totdeodată în contra închiderii discuţiei". Nici acest cuvânt nu mi s-a dat.

Şi, dupâ părerea mea, printr-o neliherală interpretare a regulamentului în acest onor. Senat cu o majoritate liberală, s-a închis discuţia cu o brutală votare, iar nu cu consulare. Aşa s-a hotărât.

însă, d-lor senatori, sunt chestiuni cari nu se pot înăbuşi cu interpretarea de regulament a onor. nostru secretar \ iisoreanu. Şi, precum vedeţi, la prima şedinţă după redeschiderea Senatului în sesiunea ordinară, in chiar ziua în care a fost constituit si s-a putut anunţa o interpelare, am lost dator sâ anunţ interpelarea de fată.

Astfel voi relua chestia de acolo, de unde a fost lăsată la 15 mai si când, după părerea mea. era hine să se continue si sâ se sfârşească tot atunci.

Era bine sâ sc continue si să se sfârşească tot atunci, fiindcă poate ar ti fost mai puţin înăsprită de atunci încoace. Poate d. ministru-prezident. dacă ar fi auzît şi o altă părere, umila mea părere, părerea unui nm cate din întâmplare s-a ocupat de chestia bisericei şi şcoalelor din Braşov în mai multe amănunte si cate nu este dintre oratorii violenţi si cate în orce ca;, în asemenea chestii, nici n-am făcut vreodată, nici n-aş fi făcut atunci, nici nu voi face acum chestie de partid politic.

Poale, zic, ne lămuream reciproc, din aceasta dezbatere si puteam înlătura un fel de agravare a situaţiei.

Ceea ce pentru mine acum, dupâ această întârziere, face chestia mai grea, este un alt fapt dc natură nepolitică: răspunsul d-lui ministru-prezident din şedinţa dc la 1 S mai, că nu dă nici un ban şcoalelor, fără nici o perspectivă de îmbunătăţire, a îndemnat autoritatea competentă reprezentanta a bisericii Sf. Nicolae şi a gimnaziului din Braşov ca să mă

însărcineze pe mine, pe d-nii lascar şi Dissescu, ca împreună sâ intentăm proces Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice pentru plata alocaţiuuii budgetare legale, fireşte cu procură în tegulâ[1].

D-lor, aceasta ar putea să-mi îngreueze oarecum situaţia parlamentară. Dar nil o va face, fiindcă eu **nu** găsesc cuviincios ca să se amestece **în** discuţia parlarnennalţii chestia unui proces pendent, si prin urmare de acest proces pendent voi lace cu desăvârşire abstracţie.

Voi vorbi de obiectul interpelării parca aş fi vorbit la 15 mai, când nu era încă idee de un asemenea proces, afată mimai dacă, în răspunsul ce ar binevoi să-mi dea vreunii din reprezentanţii guvernului, guvernul va intra însuşi în chestia dc proces. Atunci va tămânea, la Întâmpinare, să examinez, până unde mă poate dezlega o asemenea provocare de regula bunei-cuviinţe de a **nu** amesteca în discuţia parlamentului procese pendente la tribunal.

Kdar o discuţie politică, dc legalitate curat politică, pe care o aduc înaintea d-voastră. Din acest punct de vedere îmi cer voie să vă dau următoarele desluşiri asupra obligaţiunii legale a guvemului dc a fi plătit deja si de a plăti în viitor renta înscrisă in buget penriti biserica Sf. Nicolae si gimnaziul român, din Braşov.

D-lor, sâ nu vă para rău de minutele cc vi le voi răpi cu explicarea **cauzei;** mi-i părut din câteva incidente, de unul din ele voi vorbi **anume** în decursul interpelării, câ această cauză **nu c asa** dc cunoscută pe cat **ar** trebui sâ tic şi va fi bine să fim cu toţii lămuriţi în privinţa ei.

D-**lor,** pentnt mine **cuiKUstercu** raporturilor fmantiare **între** ministerul **nostru** dc **culte** şi biserica SI. Nicolae din Braşov darează **de** la cele ce mi-a arătat răposatul men tată si de la **cele**

[1] Politia Capitalei jtiiase pe st rade placate eu declararea că procuia ar fi lidii, si această ne< nviinrâ u strecuraseră agenţii ^uverimhii si prin ziarele străine.

ce am găsit documentate în scriptele râmase după moartea lui. Sunt cu atât mai mişcat şi mulţumit de a putea începe explicarea mea cu o scrisoare a lui, cu cât această scrisoare datea7ădin iulie 1860, este un act privat, făcut fără nici ti privire la vreo greutate politică, juridica or de alt fel; si cu cât este mai incidentală şi întâmplătoare scrisoarea, cu atât este mai de ***bona fide,*** mai caracteristică pentru tot începutul chestiei de astăzi. Este o scrisoare adresată lui Vasile Boerescu, pe atunci directorul Eforiei scoalelor din Bucureşti, ai câror director in anul următor a fost însuş tatăl meu. Iată ce scria loan Maiotescu:

„Domnule Boerescu,

Ştiţi bine ca eu în virtutea a două chrisoave, dare dt doi Domni aî Moldovei bisericii Sf. Nicolae din Braşov, ji în urma unei adrese a reprezentaurilor comunei române de acolo, am tratat rugăciunea Braşovenilor pe cale oficială, către ministerul de aici, care însă găsi de cuviinţă a o recomanda ministerului din iasi. Aud câ Camera Moldovei ar fi votat o subventiune pentru biserica si gimnaziul român din Braşov. Te rog binevneşte a-mi însemna în două rânduri, dacă **în** adevăr s-a făcut ceva pentru fraţii noştri.

AI D-tale supus

12 iulie 1860 **I. MAIOFUSCU"**

ŞI am scrisoarea aici; pe chiar acea scrisoare a însemnat Boerescu răspunsul, am astfel si răspunsul lui ***V.*** Boerescu:

„Domnul meu,

Cu adevărat Cameu de la laşi a votat 500 galbeni pentru scoală din Braşov. Poate să se facă şi aici rol aşa cu ocaziimca discutiunei budgerare.

Amicul d-tale

B. BOFIU-SCU"

D-le ministru-prezident, în vremurile din urma s-a vitiat **I** aşa de tare atmosfera morală a acestei ţări, fie cum ziceţi dv. din cauza disidenţelor, fie cum zic disidenţii din cauza dv., fie cum credem noi opozanţii din amândouă cauzele, încât te sfiesti să mai produci un aer în mod convenabil. Câtă vreme era felul cinstit al acestei ţări, era destul sâ aduc o aşa scrisoare veche ca să fie bine adusă înaintea tuturor. Dar dc când aţi turburat atmosfera tării cu atâtea false acuzări de fals, sunt silit sâ documentez acest act câ este adevărat. Din întâmplare si din norocire, între scrisorile râmase de la tatăl meu am găsit şi scrisori ale d-voastră, domnule ministru-prezident, scrisori dc la 1858, când lucraţi d-voastrâ în comitetul naţional din Iaşi, Una din aceste scrisori este un răspuns, pe cât se vede la o scrisoare a tatălui meu către d-voastră, Vasăzică, d. D. Sturdza a fost la 1858 în corespondenţă cu tatăl meu, şi fiindcă scrisoarea adresată lui Vasile Boerescu esre numai **LU** doi ani mai târziu, adecă de la 1 860, va recunoaşte, sper, şi iscălitura si scrierea, şi va fî dar constatat, câ este adevărarâ scrisoarea ce v-am citit.

Te lângă aceasta, sunt mulţi, cari cunosc scrierea şi subscrierea lui Vasile Boerescu, care se află pc aceeaşi scrisoare, Vasâzică este o scrisoare incontestabil adevărată.

Ce zice această scrisoare? Primul cuvânt al scrisorii este, că ***in virtutea a două hrisoave date de Domnii Moldovei*** biserica Sf, Nicolae şi şcoalele din Braşov vin si cer alocatiune budgetară. Din capul locului nu este vorba de danie, nu este vorba de favoare, ci este vorba de un drept rezultând din două hrisoave domneşti.

în adevăr, din arhiva foarte vechie a bisericei St. Nicolae din Braşov, care nici nu era încă inventariată — şi nu se simţise pe atunci necesitatea de a se face inventatlul exact al acelei arhive, precum s-a simţit mai pe urmă - din o primă şi fugitivă privire s-a văzut că sunt acele hrisoave vechi de la domnii Moldovei. Mai pe urmă, când s-a regular toată arhiva lor, s-a

constatat câ pe lângă acele 2 hrisoave mai sunt si multe altele documente vechi si autentice de diferite spete, dat coace dovedind drepturi dobândite aici in țară.

Acele 2 hrisoave, la cari se referă scrisoarea tatălui meu, sunt probabil hrisovul lui Aron-Vodă al Moldovei din 15^4. pe cate-l are biserica în original, care da preoților bisericei Sf. Nicolae din Scheiu Braşov un ajutor de 12 000 aspri pe an, si un alt hrisov al lui Mihail Racovită, voievod al Moldovei de la 1731, prin care pe lângă că scuteşte oile şi vitele preoților bisericei Sf. Nicolae din Braşov, dar scuteşte şi de vamă vinurile din viile bisericei din Moldova - prima urmă de proprietate imobiliară a acelei biserici in Moldova. Din alt hrisov ie vede că şi în Valahia biserica Sf. Nicolae avea aceeaş subvenționate în aspri; dar avea şi moşia Budiştenii „cu câmp, pădure, vie si apă si vad de moară la Cutroceni". Actul e dc la 1^48. Si mai e în arhiva lot, a bisericei Sf. Nicolae, un act de la 1782, vrea sâ zicâ după trecere de 34 ani, cu numirea unui Ion Christau ca vechil la moşia Budisteni. Vrea sâ zică ei administrau moşia aceasta în toată regula. Şi mai au între altele, ca ultim act, o încheere a Divanului Țârei Româneşti, de la 1790. care, întărind hrisoavele bisericei din Scheiu, spune câ sâ se păzească privilegiile pogoanelorloi în vii din Scâenii pe valea Greclu.

Vă citez aceste câteva acte numai pentru ca sâ vedeți că acea vpibiic din scrisoarea incidentală era în adevăr documentată: si câ dar începutul chestiei e un început de reclamare a unui drept din vechime.

fireşte, d-lor senatori, reclamarea unui drept din vechime cu gând frățesc, in spirit dc pace și dragoste. Cine se gândea în acele vremuri la reclamare de ceartă, la reclamare de proces, la reclamare contestată de cineva? Găsiseră oamenii aceştia documence de drepturi vechi din cară şi se adresau cu inima caldă de români, la conaținualii lor, ca sâ le spue: Voi care,

: secularizând chiar mănăstirile greceşti, le-ati oferit o despăgubire in bani. când vedeți câ si biserica noastră a avut moşii in tara aceasta si privilegii şi scutiri, dati-nc un echivalent pentru acestea, căci avem o şcoală de întreținut.

Astfel s-a născut prima alocațiune bugetară în bugetul Moldovei la 1860, Cum ştiți pe atunci etau Camerele şi ministerele încă separate în Moldova si în Valahia.

Dar, dupâ cum spunea Boerescu. era să se înscrie si în Valahia o suma pentru biserica şi şcoala din Braşov, şi în adevăr s-a înscris chiar pe anul 1861.

Nu am găsit aci în arhivă bugetul pe 1861, dar se dovedeşte că s-a înscris, căci am, tot din scriptele răposatului meu tată, o adresa către el de la 30 martie 1861 din anul următor, iscălită de ..Eforii şcoalelor române răsăritene din Braşov", si anume: Ion Popazu, protopop, unchiul meu, mai pe urmă episcop la Caransebeş, accb care a fost ales mitropolit la moartea lui Şaguna, dar nu a fosr confirmat de guvernul ungar, totodată acela cate a stăruit mai mult pentru edificarea gimnaziului român; mai sunt iscăliți Damîan Datcu, Şerban Popovki Barcian, Nicolae Voînescu si I.G. Ioan.

Iaca ce zice adresa:

„Prea onoratului domn ioan Matomcu,
Directorul Eforiei Instrucțiunei Publice, Bucureşti

Prea onorate Domnule,

Din adresa înaltului Minister al Cultelor şi Instrucțiunei Publice al "rarei Româneşti ***odaia*** 15 martie 1861 ***na*** ^388 pe tare avurâii bunătatea a ne-o comunica prin onorata d-voastră adresă ***adaio*** 1martie 18(]1 no I ț'? văzurăm cu o rari mângâiere sulfeiea^câ că înalta Cameră legislativă a principatului României, mişcată de simt național, binevoi a vota pentru susținerea gimnaziului alipit bisericei Sf. Nicolae din Braşov

subvenţiunea anuala de 15 750 Iei după cursul monedelor din rara rom.

Prea onorate *Domnule,*

Din hârtiile prea Onorat Domniei-Voastre, ce avurăti bunătate a ni le comunica, ne-am convins *pc* deplin, că d-voastră n-ati cruţat nici o osteneală si au întrebuinţat mate mediile posibile întru sprijinirea scoalei noasrre cc se legăna pe marginile caderei, spre înlăturarea acelei rusini nemaiauzite ce cu căderea ei ar ii trebuit să sufere întreaga noastră rutiune etc. ere'

Asa cugetau oamenii aceştia şi simţeau acolo la 1861 asupra pericolului ce ameninţa existenţa scoalelor române din Braşov la '61, când nu era încă dualismul austro-maghiar stabilit, la (>l pe vremea încă a guvernului centralizator, cum se zicea în Austria, unde Transilvania era mare principat deosebit, recunoscut între grupările acelui star, neconfundat în Ungaria, atunci când naţiunea română şi limba română ca arări ***etan*** *pari panu* recunoscute ca naţiune şi ca limbă in poliglota Austrie, când la Ministerul Justiţiei din Vîena era anume un biurou pentru legiferarea în limba română; chiar pe atunci, când era lupta mai îmblânzită în contra saşilor şi îu contra ungurilor, sau mai bine era o concurentă de cultură chiar pe atunci era considerată o slăbire a scoalelor române ca o ruşine naţională. Şi vedeţi că acei oameni nu snau cum să mulţumească acelora cari le veneau în ajutor!

Aşa s-a urmat alunei de la început şi asa s-a urmat si dupâ ce s-a făcur în România unirea de fapr Ia 1862, în ianuarie.

In primul budget colectiv, care s-a făcut pentru vechea Moldovă si vechea Ţară Românească împreunate, acea subvenţie tot aşa este trecută. Vâ prezint aici budgetul pc 1863, când era ministru de culte generalul Tell; găsiţi la ap. 9, arr. 6, sumele adunare de la cele două ţâri: „Subvenţiune anuală la

biserica Sf. Nicolae din Braşov I lei vechi) 36 400". în budgetul pc IHiiS. când era ministru de culte d. N. Crerzulescu, vederi asemenea la cap. XVII, no. 6 „Subvenţiune anuală gimnaziului şi bisericei Sf Nicolae din Braşov 36 400".

După venirea principelui Carol, în primul budget pe anul 186", când era ministru de culte loan Sttat, găsiţi la capitolul VIU, art. 540, aceeas cifră de 36 400 lei ca „Subvenţie a gimnaziului si bisericei SI. Nicolae din Braşov".

Acum, d-lor, la 1867 se făcuse în imperiul vecin aşa-numitul dualism; deja în fevruarie 1867 se si numise primul minister deosebit în Ungaria sub contele Andrassy, iar pe la slârşitul lui 1868 se promulgaseră definitiv toate actele de stat relative la acest dualism, cu înglobarea l'ransilvaniei întregi in Ungaria.

Tocmai în acest an 1868, fie din simtimântul cade acum înainte şcoalele vor avea un rol şi mai însemnat în susţinerea legală a intereselor legitime ale naţionalităţilor în noul Regat ungar, fie din trebuinţele crescânde ale gimnaziului român din Braşov, biserica Sf. Nicolae revine din nou cu cererea unei mai bune evaluări a drepturilor ce Ic avea mai 'nainte in România; fireşte, după cum vă spuneam, provocarea la proprietăţile vechi din tarile româneşti sc făcea prieteneşte, si nici unul din miniştrii de pe anuici, cari aveau să sc ocupe dc această chestie, nu tăgâduia acest dtept al bisericei.

Si astfel, pe vremea aceea, vederi deodată - era la guvern un minister liberal (până acum miniştrii ce vi i-am citat erau conservatori) - era ministerul Generalului Nicolae Golescu, cu loan Biâtiatiu la finanţe, iar la culte cu Dimitrie Guşti - scuzaţi, dacă vâ amintesc că la justiţie şi ad-interim la interne era d. Anton Arion - tocmai atunci, la 1868, vine ministrul cultelor Guşti şi tace sâ se voteze (se votează *tn unanimitate* şi fârâ discuţie) următoarea lege:

„Se acnidâ Eforiei Scoalelor centrale române din Braşov subvenţiune anuală de lei noi" **isc** promulgase în

aprilie 180S legea care înlocuia leii vechi cu trmci) „23 500. Această cifia ie va trece in budgetul Ministerului Instnicţii Publice ţi al Cultelor".

Legea e promulgară în *Monitorul O/icul* no. 165 de la 20 iulie 1868.

De acum înainte vedeţi în bugetele **noastre,** si mai inrâi în cel alcătuit pe anul lr>69 de insuşi răposatul Dimitrie Guşti, această alocatiunc fixată, trecută cu menţiunea expresă Jegc specială", iiw nu ca o tiiti variaWă, care \â se poată înscrie sau şterge la fiecare votare de budget.

Am aici tui exemplar oficial al acestui budget pe 1869 şi vă arăt la pag. b, art. 27. „subvenţiune idem şcoalelor române din Braşov, după legea specială... 23 500",

D-lor, aşa cum s-a votat legea la 1868 fără discuţie, în unanimitate, evident că nu a fost vreun studiu juridic, vreo tranzacţiune dezbătută de amândouă părţile, vreo preocupare anume, dacă şcoala, dacă biserica, dacă drept vechili sau nu; ştihvcnţiunea aceasta, care înainte se trecea numai in budget într-o tifVă mai mică sub rubrica „biserica şi şcoala", este acum urcată *exaequo ei bono* la îndoit, la ţifra de 2000 galbeni, sub titlul „subvenţiune".

Fireşte, subveutiutit s-a numit, dar era întemeiată pe o obligaţiune. Noi nici nu avem alt termen budgetat, fie că ar fi fost o graţie, fie că era un drept Noi nu cunoaştem în budget *lt **Termen,** d.e, redevanţâ.

Astfel alocuţiunea de 23 500 lei noi continuă cu menţiunea expresă de lege specială a fi trecută la fiecare budget al ţârii.

în anul 1S71, sub ministerul conservaror Lascar Catargi, ministru de culte esre generalul Teii, vedeţi aici în exemplarul oficial al budgerului la pag. 10, jxr. 34: „idem şcoalelor române din Braşov, după legea spec. 23 500", Dar mai găsiţi tot aici. la art, 53 al aceluiaş budget, o nouă sporire a alocatîunii budgetare, ,,idem gimnasiului si bisericei Sf. Nicolae din Braşov 13 481".

Dupâ ce in Ungaria se aplicase dualismul, se făcuse constituirea *Bi'ericei autonome greco-oriemale române din Ungaria si Transilvania,* după un *statut organic,* alcătuit de mitropolitul Saguna; si întărit la 16/28 mai 1869 de împăratul Francist lose) I; după acest statut şcoalele române din Transilvania, fiind scoale confesionale, sunt puse sub ocrotirea Bisericei.

Insă de acum înainte guvernul maghiar începe a cere, sub formă de îmbunătăţiri pentru insiiuiriune. din ce în ce mai mult şcoalelor din Ungaria şi Transilvania, îndeosebi şi gimnaziului din Braşov (şi era în dreptul sân să o facă statul maghiar), cerc cabinete de fizica si chimie, fonduri de pensiuni, sporire de salarii ecc. Această sforţare lînantiarâ a instituţiunilor şcolare în curând a trecut peste mijloacele lor pecuniare. Avea biserica Sf. Nicolae din Braşov ceva, arc şi azi două moşii in rara românească, Meteieu şi Sudilu din judeţul Buzău, da biserica tot ce putea pentru gimnaziul şi şcoalele dependente dc ea. Dar uşor se depăşi limita pentru oamenii săraci de acolo, fiind fără subvenţiune dc la statul maghiar, pc care nu o primeau si nu o primesc (si pe ci ii priseste, pentru ce nu o primesc).

Atunci întrebarea desine iatăs acută si ci ne zic din nou: este un drept al nostru pe care l-am avut dincolo în România ca stăpânire imobiliară şi ca imunităţi, care valorau mult; aţi fost foarte buni pentru noi, conaţionalii voşni. la prima cerere aii înscris 1000 galbeni, apoi 2000 galbeni, aţi mai îmeris 13 481 lei, dar cel puţin pe această alocatiunc budgetară trebuie sâ putem conta cu siguranţă şi ar trebui să avem si mai mult. Nu este de>>camdată vorba a tace tranzactiuni sub turmă legală, nu există vreun diferend, ci tot *ex aequo el bono,* o înţelegere, si aşa stând lucrurile, după ce la 1871 sub ministerul Lascar Catargi vedeţi adăogatâ numai ci o nouă inscripţie budgetară suma de 13 500 lei, vine din iniţiativa parlamentară a Camerei conservatoare de atunci o propunere

subscrisă, între alții, dc d-nii general Manu şi de mine ca deputaţi (mai erau subscrisi Kogălniceanu, Vernescu, Vladimii Ghica, A. Balş), ca să fixeze prin *o a doua lege* un mic plus de alocatiune budgetară, în favoarea bisericei Sf. Nicolae si gimnaziului român din Braşov, în cifră de 15 000 lei noi pe an.

Acest proiect de lege trece prin Cameră din iniţiativă parlamentară, deşi generalul Tell nu sc prea ostenea să-1 treacă, dar ne osteneam noi. Şi ţine de pe la 18"2, vreo 2 ani, până vine in Senat. Atunci se întâmplă sâ fiu eu ministru a) cultelor si instrucţiunii publice în ministerul prezidat de d. Lascar Catargi. Acum fireşte proiecntl ieşit din iniţiativă parlamentară, la care eram si eu iscălit, înaintează spre votate în Senat. Dar pc când la 1868, cumv-am spus, sub ministerul Guşti, pentru legea de 23 500 lei nu a fost nici o obîecţiune în parlament şi pe când şi penttu noua lege de 15 000 lei s-a împiedicat în Camera conservatoare orice obiecţiune a opoziţiei liherale. mulţumiră maî ales energicei stăruinţe a lui Kogălniceanu, în Senat opoziţia dc la 1875 este mai dificilă. Ia cuvântul în numele ei răposatul Deşliu. când vine noul proiect de lege in discuţia Senatului (şi acum sunt fericit şi binecuvântez memoria acelui Desliu, deşi atunci mâ mira foarte mult acest fel de contestare], şi atacă proiectul cu violenta, in şedinţa Senatului de la 6 martie 18~5. Răposatul Deşliu vorbeşte şi de pericolele ungureşti, citeşte gazete ungureşti, care nu ar vedea cu ochi buni ce facem noi penrru românii de dincolo. Si atunci iată răspunsul ce-l dă guvernul nostru prin organul meu ta ministru al cultelor în privinţa interpretării sensului acestei legi.

> „D-lor senatori, biserica Sf. Nicolae din Braşov *o* vedem tordeauna subvenţionai.! ui budgetul României de când s-a început a sc face budget la noi, şi totdeodată se mai prevede în budget o sumă si pentru gimnaziul din Braşov. V-as niga mal întâi, d-lor, să nu confundaţi această sumă ce vi ie cere ptin proiectul Ce esre astăzi iu discuţie, cu suma ce esre deja prin o altă lege înscrisa în budget pentru gimnaziul din Braşov, suma de 23.500. Căci biserica Sf. Nicolae avea o moşie in România, si o parte din ea era afectată pentru întreţinerea unei monastiri, şi alta parte pentru biserica sau şcoala din Braşov.
>
> I. *Desliu.* Cum se numeşte moşia aceea?
>
> ***Ministrul eultelrir fi instrucţiunii publice.*** Nu-mi aduc aminte numele moşiei, şi m-aş fî pregăfir de aceasta, dacă as fi ştiut că onor. d. Deşliu cu ocazia unei legi ce se discută, cere dcraliun asupra altei legi ce e de mult votată. Îmi va face însă onoarea onor. d. Deşliu a nu se indoi un moment de ceea ce îi spun, până la proba contrară".

Moşia v-am citat-o astăzi e*act, eraBudiştcnii, dar mai erau şi de la Piteşti Topolovcnii şi altele, după actele ce le are biserica Sf Nicolae din Braşov în toată regula).

> .Afirm dar caîntre aliele si din morivul rrlaminilor pecuniare ce derivau de la o moşie pretinsă de biserica Sf. Nicolae din Braşov si situată în România, Camera Română de mult timp s-**J** lăzut datuurc a-înscrie o sumă pentru gimnanul si biserica Sf. Nicolae din Braşov, şi s-a regulat prin urmare a «e prevedea în budgetul fiecărui an două mii galbeni. Ceailahă subvenţie ce s-a prevăzut i.irăşi în hudgenil ţătii pentru gimnaziul Sf. Nicolae din Braşov, a ihsi ***dată tel din acele t'ivtive,*** însă adeseori variabilă; a fost si 13 000 lei şi 10 000 lei, în budgetul pe 74 s-a prevăzut 1 5 000 si această cifră s-a menţinut si in budgetul pe '75 si 7tV

D-lor senatori, între alte motive era dar si *obligaţiunea civilă.* Mai era un alt motiv, era chestia de cultură. Iacă ce zice ministiul cultelor tot atunci:

> „Viu la cele zise despre unele foi străine şi mai cu seamă de foile ungare. Le-am citit si eu; dardaţi-mi voie vă spun, cum guvernul e-,re cnnvins că nu esre cea mai mică umhrâ de politica în acest proiect de Iepe Sunt

lucruri elementare de eultura, de instrucţiune si de aru> în privinţa cărora din fericire se pot întâlni tuate statele si toate popoarele fără altă geloi'L decât gelozia dc ,i s<-intrece unele pe altele în lupta paşnici n civilizaţiei".

Atunci când s-au zis aceste cuvinte, când această lege se justifică întâi ca obligaţiune si a) doilea ca subvenţiune culturală, nu exista încă în Ungaria nici o dispoziţie care să oprească Mibvcntiunile benevole de Ia statele străine. IV urnii, după ce s-a votat legea aici, a venit nu o lege incă, ci deocamdată o dispoziţie administrativă ungari, prin ca/e sc opreşte primirea subvenţiunilor de Ia statele străine, si la 1883 a venit n lege formală, prin care se opresc instituţiunjlor lor de cultură dm Ungaria orcari ar fi, biserici, scoli etc, subventiunile de la statele străine, subveutiuni de gfitic, subsemiutu dc tavoate însă ptata unei *creanţe,* asta nu a trecut prin mintea guvernului vreunui stat constituit să o oprească la alt stat.

Si înţelegeţi bine. d-lor senatori, ca dacă noi. in lipsă de un cuvânt anume, înscriam in budgetul statului nostru alocaţiunea budgetară pentru biserica şî şcoalele din Braşov sub titlu „Subvenţiune" - căci ce era sâ zicem? e necunoscut cuvântul redevanţă, si nu puteam Inventa alte neologisme -, din momentul în care *interpretarea autentică şi oficială* s-a făcut în Senat la legea din 1875. câ adică aceste sume sunt *rata obligatoare* in locul moşiilor ce ştim că le-a avut biserica Şf. Nicolae aici în tară si că t s-au luat samovolnic: din acesr moment Înţelegeţi câ explicarea adevărată stabilita prin acea scrisoare din 1860, pe care v-am citat-o de la tatăl meu, susţinută şi la LS"") aici în Senat, înainte de a fi existat vreo dispoziţie sau o lege ungară, care să oprească subvenţîunile, prin urmare fârâ nici o posibilitate de a se inrerpreta acum ca ceva inventat ad-hoc, din acest moment este cert si incontestabil, ca ceea ce a dat şi trebuie sâ dea statul român bisericei Sf. Nicolae din Braşov şi şcoalelor dependenre de eă. este o clară şi o adevărară obligaţie, si prin urmare nu putea

si nu poate sâ cadă sub acea dispoziţie administrativă de la 1875 a guvernului ungar sau sub acea lege de la 1883 a aceluiaş guvern, care opresc suhvcnţiunile dc gratie, de mila, de bunăvoinţă de la statele străine.

De aceea sâ vă si explicaţi un lucru: Când s-a votat la 1875 acea lege pentru sporul de 15 000 iei de Senatul conservator, precum se votase şi de Camera conservatoare, s-a trecut în budgetul, alcăniit atunci dc mine însumi ca ministru, pe anul *)cOb* făţiţ. Iară nici *o* ascundere, in perfectă bunâ-cuviimâ internaţională, amândouă alocaţiunile astfel (vi le citesc aici din exemplarul oficial al budgetului pe 1876, pag. 6 şi 71: „art. 30, litera *i.* Idem scoaleloi române djn Braşm (legea specială) 23 500 lei".

,Art. 44. litera /. gimnaziului si bisericei Sf. Nicolae din Braşov (lege specială) 15 000 lei".

tată istotia celor două legi speciale, a căror alutaţiune anuală Însumează împreună 38 500 lei.

Sâ vă explicaţi tot asa, d-lor, cum dc la 1875 şi mai întâi în timpul ministerului meu nu am aflat un cuvine despre vreo dificultate sau obieeţiune din partea guvernului justro-maghiar în această privinţă.

Dc la 1877 până la 1SS8 sub ministerul Ion Brâtiami si de atunci încoace (afară de asum trei ani) sub toate ministerele: liberal, junimist, concentrat, conservator şi chiar în ultimul minister liberal-disideni Aurelian, s-a plătit această alocatiunc bugetară fâră nici o greutate. Nu stittdacâd. ministru-prezident actual, în timpul ministerului d-sale dc culte sub ministerul Brătianu 1885 - 1 martie 18S8 a avut vreo greutate cu această alocaţiune budgetară, dar stiu că si d-sa a plătit-o atunci.

Cât am fost noi iarâs la guvern de la 1888 Încoace ştiu că n-a fost nici o Ereutatc si .un plătit totdeauna; si nici nu putea fi vreo greutate de a se plati o inscnptiune in virtutea a două legi, la originea cărora sră in mod privat scrisoarea hotărâtoare de la 1860 cc v-am utit-o, tele doua hrisoave, şi la explicarea cărora

autentică şi oficială din Senar sta cuvântid ministmlui cultelor de ia 1875, că este obligaţiune şi nu favoare ceea ce plătim.

Dc aceea, d-lor, vă spuneam de la început, că este bine sâ ne explicăm o dată. Stiu că d. Sturdza este untd din cunoscătorii istoriei noastre. Stiu că d-sa este unul din aceia are adună date si acte si nu vorbeşte asa în netunoşrintâ de cauză. De aceea am fost foarte mirat, când l-am văzut pe d-sa insistând si discutând aci în Senat, cum ded! Lascar a declarat pe rată, că a plătit acea alocaţiune hudgerarâ, cum de dl Take lonescu a mărturisit si d-sa că a plătit acea alocaţiune budgetară.

Am fost foane mirat, zic, sâ văd pe d. Snirdza având aeml de a sc bucura câ „s-au prins" d-nii I ascar şi lonescu, fiindcă au făcut asemenea mărturisiri. Daţi-mi voie să „mâ prind" si eu. Si eu vâ mărturisesc că am plătit totdeauna acea alocaţiune budgetară si daţi-mi voie să mai mărturisesc câmi-ar fi ruşine să nu o fi plătit vreodată şi m-as crede delictuos si nu numai politiceşte criminal, dar si penal în sensul legii de răspundere ministerială, când n-aş fi executat o lege votată a statului meu (aplauze), şi aş vrea Să văd guvernul străin care ar veni sâ zică unui ministru român: nu executa legile ţărei tale, aceasta as vrea să o văd!

Legea ţărei mele trebuie sâ o păzesc, eu, ministru român sau simplu cetăţean român. Ah! sunt legi grave, trecute din atmosfera posibilităţii; atunci trebuie modificate tot pe cale legală. Dar până când sunt legi, trebuie să le execuţi. Şi dacă aş fi astăzi ministru de culte, aş plări-o imediat, fiindcă stiu că nu poare să fie greutate internaţională din această executare de lege. *Eu o ştiu aceasta*[1] şi cine şi-a creat o greutarc internaţionala, şi-a creat-o prin *altă atitudine greşită,* dar nu prin budgetul tarei legal alcătuit.

Dat cum voiţi, d-lor, sâ sc tăgăduiască de vreun ministru sau fost ministm al ţărei această alocaţiune? Dar nu este înscrisă

[1] Vtvi mai sus, |j cap. X, convorbirea cu ministrul ausrro-ungar Aehrc-ntlul.

în budgetul ţărei? Dar nu stă budgetul in *Monitor?* Dar nu este publicată în *Monitorul Oficial* şi legea speciala de la 1868 si votarea legii de la 1875 pentru biserica Sf. Nicolae din Braşov, şi când aceste acte si dezbateri sunt publicate în *Monitor,* se poate ascunde unui ministru străin, case dă această alocaţiune bisericei si scoalelor din Braşov?

LMor, este curioasă această necunoştinţă de cauză, şi mai ales este curioasă schimbarea de atmosferă in această privinţă între timpul de astăzi, când d. Sturdza este la guvern, şi timpul de acum de-abia 4 ani, când era d. Srurdza în opoziţie.

Vederi, suntem la 1898, şi când vâ vorbesc acum in aceasta chestie, fără îndoiala mă ascultaţi, văd că mă ascultaţi chiar cu bunăvoinţă, fiindcă acea chestie a scoalelor Interesează pe tot romanul, dar mâ ascultaţi - nu ştiu de ce-mi face impresia - cu un fel dc descurajare, în deosebire de ceea ce era mai înainte.

Mai înainte, acum 4 ani, pe tema acestei chestii a alocatiunii budgetare a bisericei şi a scoalelor din Braşov ce se scria în organele dv. liberale? Era vremea, când d. Dimitrie Sturdza în opoziţie acuza ministerul conservator că este nemernic, pentru că nu intervine în stattd ungar, în acea vreme tocmai la 8 octomvrie 189-i, cam pe vremea discursului de la Orfeu, găsesc in *Voinţa Naţională,* iscălită de „un bătrân" liberal următoarea notiţă asupra chestiunii noastre:

> „Tot atunci, la începutul constituţionalismului românesc, w întâmplat si alt (apr Văzând că **M**-iialele româneşti din Braşov - cele mai vechi «.oale româneşti-etau lipsite de mijloacele materiale, guvernul României înscrise penrru ele, in budgetul lirei, u subvenţiune.
>
> Ungurii protesrară, dar li se răspunse câ n-au ei dreptul d-a opri pe români .să ajute alri români .

Nu e adevărat, câ au protestat atunci; dar aşa era ordin sâ se vorbească acum 4 ani în foaia autorizata a partidului care c astăzi la guvern.

> „Ungurii cerura atunci ca ajutoarele să se dea prin mijlocirea guvernului unguresc; dar ii se răspunse câ si ei, prin mijlocirea guvernului romanesc, sădea ajutoarele ce se trimeteau ciangâilor".

Ce măreț vorbea *Voința Națională,* când era d. Sturdza în opoziție!

> „Strânşi astfel, ungurii tăcură şi biserica sf. Nicolae din Braşov îsi primi ajumarele pentru scoale din budgetul statului român, fără control unguresc!
>
> Era ministru atunci C. A. Rosseti, un ministru care a fost onoarea si podoabă neamului său"

Nu e exact; ministru era Cuşti, ți vă voi spune îndată, care alt ministru al dv. a fost o curioasă podoabă a neamului săul

> „Astăzi c ministru d. Take lonescu, careşi-a renegat până şi pe lară-său, şi miniştrii ungureşti cer şi primesc socoteală despre cum se aplică budgetul statului român, socoteala cum nu cere nici Curtea de comprim".

Dar d. Talcc lonescu a plătit anuitatea. Nu şiim, ce se cere astăzi dc nu se mai plăteşte.

> „Deosebirea întte arunci şi acum este perpetua deosebite intre ***liberalism*** si ***tonsenahsm'.***

Aşa este deosebirea? Mai iscăliți astăzi articolul, d-lor?

> „Mai mult. In 1870 vin conservatorii la guvern...
>
> Ei sub presiunea de la Pesta, eate asuprâ-Ie are înrâurire hotărâtoare, şterg din hudgetul statului subvențiune,! ce se da şcoalelor române din Braşov.
>
> Patru ani stau conservatorii la putere şi budgetul lor nu dă dovadă Lă se gândesc să susțină cultura română la românii de peste munți.
>
> Revin liberalii la putere în 1875 şi suhventiuneă de asta dară chiar îmi mărită, se înscrie din nou.

> Ministru suh conservatori, ministrul sare a şters din budget subvenpunea, a fost d, T. Maiorescu, actualul rector al Universității din Bucureşti".

Eu, care am subscris acea propunere din inițiativa parlamentară pentru adaosul de 15 000, eu care am susținut această lege specială în Senat şi am documentat-o şi am pus toată chestia pe adevăratul ei tărâm legal, eu, fiul lui Ioan Maiorescu, eu să fi şters subvenția şcoalelor române din Braşov şi să o reînființeze alții! Dar cu ce fel de neadevăruri, cu ce fel de falsuri hrăneați d-stră mintea cetitorilor d-srră la 1894?!

Ştiți, cine este cel dintâi, care a încercat să suprime acea subvenție legală? A încercat sâ o suprime Alexandru Orăscu la căderea noastră din minister; a fost el 3 săptămâni ministru al Cultelor, îndată la aprilie 1876, tocmai după ce trecusem în budget, cum ațî vâzut-o, acea mențiune expresă despre a doua lege specială. Atunci Orăscu, ministru de la 4 până la 26 aprilie 1876, în acest scurt interval de 3 săptămâni, propune anularea legii mele, şi suspendarea subvențiunii legii vechi de 23 500 lei. Este raportul său către consiliul de miniştri no, 3334 de la 22 aprilie 1876 în dosarul Ministerului Cultelor, divizia şcoalelor no. 220 de la 1876. Din norocire cade Orăscu şi vine un ministru mai inteligent la Culte, Cliițu, cate sfâşie acel raport, si astfel se continuă darea subvenției; şi în tot decursul de 12 ani al ministerului Brătianu şi sub toți miniştrii conservatori dupâ 1888 până la venirea la guvern a d-lui Dimitrie Sturdza.

D-lor, fireşte că se revoltă cineva când vede aşa întoarcere a adevărului în foile publice! Dar revolta nu este un simtimânt dc prudență politică, şi nu se cuvine, nu îmi acord dreptul să-i dau aici toată expresia. Nici nu este bine ca să acuzăm vreun partid sau altul in această chestie; toți oamenii cu minte din toate partidele nu au putut decât sâ lucreze în aceias sens! - Şi precum vedeți, câ Guşti a făcut la 1868 o lege pentru sporirea alocațiunii budgetare, noi conservatorii am făcut alta

la 1875, şi toci miniştrii, afară de câţiva rătăciţi, de câteva deplorabile excepţii, au continuat cu îndeplinirea acestei obligaţii legale pană mai acum câtva timp.

Trebuie să mai adaog o explicare pentru întreaga lămurire a chestiei. Tocmai acum mi s-a adus din arhiva Senatului, budgetele din anii 1886-87 si 1887-88, când era ministru al cultelor, sub Brărianu, actualul ministru-prezident, d. Dimitrie Sturdza. Pe când în ultimul budget al nostru al conservarerilor de la 1876 stau subvenţiunilc relevate ca două legi speciale, găsesc în budgetele d-lui Sturdza alocaţiunea budgetară pentru gimnaziul şi biserica Sf. Nicolae din Braşov, *învăluită,* nu suprimată, dar învăluită în următorul titlu sau articol colectiv: *Şcoalele fi bisericile române din străinătate* (toate câre ar fi) *Ui 144 500* (Budgetul cultelor pe 1886-1887, pag. 120, pc 1887-1888, pag, 136).

Ce este aceasta, d-lor?

Poate a fost o simplă acomodare budgetară, căci este evident că nu o lege se poate schimba prin modul inscripţiunii în budget! De exemplu, la profesorii universitari, sunr câţiva profesori într-o situaţie excepţională la noi: cu legi speciale au fost aduşi dd. Babeş şi Assaky, şi prin legi speciale li s-a prevăzut o anume sumă anuală! însă în budgetul nostru nu se relevă anume legile speciale pentru Assaky si Babeş si se trece numai cifra întreagă la Universităţi. Dar din acest fapt, câ sunt cuprinşi în aceste sume totale in budget, nu rezultă că este abrogată legea lor specială. Este numai o simplificare la votarea budgetelor, ca sâ nu fie prea multe articole de votat. Vasăzică, din faptul câ alocaţiunea budgetară — iertaţi-mi expresia familiară: este trecută cu *toptanul,* nu este desfiinţată vreo lege specială, şi din cifra de 1*44* 500, desi s-au înglobat aici toate biscricele şi şcolile din străinătate, prin urmare şi biserica Sf. Nicolae şi şcoala din Braşov, nu se poate deduce câ este o slăbire sau o anulare a legilor speciale, căci legile nu sc pot desfiinţa decât tot prin legi şi nu prin budget.

Aşa fiind istoria acestei chestii, aşa fiind tot firul acestei alocaţiuni bugetare, vâ rog sâ încercăm acum a ne explica cuvintele din urmă, zise în acea şedinţă a noasttă de la 15 mai anul corent dc d. ministru-prezident, acele cuvinte, cari m-au făcut atunci sâ cer cuvântul şi m-au îndemnat acum să adresez interpelarea dc fată.

lată ce spunea d. ministru-prezident:

> „In 4 martie, onor. d. lascar zicea: Nu am mers însâ aşa de departe încât să refuzăm scoalelor din Braşov sumele cari sunt înscrise în bugetul statului nostru, fiindcă acele sume reprezintă veniturile bunurilor cari au aparţinut bisericei din Braşov, pc care le-a luat Starul Român,
>
> Iar d. Talce lonescu îl întrerupe astfel: D. Sturdza a oprit din nou a se mai libera această sumă.
>
> Aşadar d. Lascar în 4 martie *:i* afirmat, nu în ascuns, nu pe sub mână, ci deschis, in parlament, ca d-sa, în timpul ministerului Aurelian, a dat subvenţie scoalelor din Braşov şi m-a acuz.ar pe mine câ eu nu am dat-o. Si la aserţiunea d-lui Vasile Lascar s-a asociat şi d. Take lonescu, confirmând cele zise de d. Lascar... D. Brabeţeanu m-a înrrebat: dacă am dat vreo stimă scoalelor din Braşov. Răspund clar, că nu am dai nici o para, nici la întâiul, nici la al doilea minister.
>
> Mă întreabă de ce nu am daţi' Răspund clar şi neted: fiindcă cunoşteam rescriptul guvernului ungar din 1875 şi legea ungară din 1883, cari interzic, sub pedeapsă de a lî închise, ca şcoalele româneşti de dincolo să primească subvenţiuni de la guverne străine si fiindcă nu era clarificat, câ ceea ce se dă la Braşov nu c o suhventiunc, ci o rentă pentru bunuri ce s-a ridicat din proprietatea bisericei S-tului Nicolae".

Astăzi după ce la 1875, la discutarea legislativa a lucrului, era *clarificat,* după ce deja la 1860, cum aţi văzut din scrisoarea tatălui meu, era *clarificat,* d. Sturdza nu e clarificat.

„Acestei le-am expus şi cu ocaziunea răspunsului la interpelarea d-lui Peirc Grădişteanu. Ce am zis atunci? Alunei am spus că nu am dat nimic nici întâiaş dată, nici a doua oară. D. Brabeţeanu mai -tvea încă un mijloc dc convingere. Si citească cuvintele d-lor V;isile Lascar şi Take lonescu, ca să se convingă că în adevăr nu am dat nimic.

Nu am crezut de cuviinţă ca si dau tenta datotită, ca să nu sc înrăiască siruaţiuncj".

Aşa e în *Monitor.* Pe româneşte ar ti mai bine „să nu se *inriuuăţească* situadunea'", căci „sâ se *înrăeascd"suni* urât (ilaritate).

Apoi bine, D-le Ministru-Prezident, legea acea ungară de la 1883, necum rcscriptul administrativ de la 1875, erau lucrătoare la 1884. De ce aţi dat la 1884. 1885, 188b, 1887, 1888 fiind D-strâ ministru? Cum de am dat eu la 1888 şi 1889, au dat urmaşii mei dc la 1889 Ia 1895. a dat chiar d-nu Mârzescu sub ministerul Aurelian? Se înrăutăţeşte situaţiunea? Dar a cui situaţiune se înrăutăţeşte? situaţiunea bisericei de dincolo? D-lc Ministru-Prezident, aceasta este treaba ei. Dacă biserica dc dincolo, dacă consistorinl arhidiecesian de dincolo, aceia cari an biserica lor autonomă, trimit oamenii lor aci, ca în virtutea celor două legi, cu plcnipotentă în regulă, sâ primească acea alocatiunc budgetară, se vede câ ci înţeleg că aceasta nu le înrăutăţeşte situaţiunea şi că pentru existenţa şcoalelor lor acea sută de mii de lei care le-ati refuzac-o de 3 ani, era o chestie importantă ca sâ poată exista. Si d-voastră ie-o refuzaţi?

Dar eu - scuzati-mă dacă v-o spun, nu as voî să lipsesc de elementara modestie si cuviinţă ce vâ dacoresc — eu nu admit, nu cred că este bine să se admită, ca un ministru de aici sâ se amestece şi să spună celor de dincolo cum trebuie sâ fie situaţiunea lor, buna sau rea, raţă de guvernul unguresc. Nu este ireaba d-voastrâ de a spune bisericei din Braşov: tu trebuie să fii aşa sau almintrelea, când vine să ceară ceea ce crede ea că este drept. Aceasta este un amestec ptejudiţiabil al statului nostru in afacerile de dincolo, şl dată se continuă, poate

flegitima ceea ce vor sâ facă ungurii; esre o stare intolerabilă ce [se creează. în toate chestiile trebuie să ne ferim de amestecul nostru politic printre românii de peste Carpati. Citesc prin gazete, câ dincolo este acum o alegere de mitropolie Să ferească D-zeu ca un partid politic de aci să aibă candidatul sâu dincolo[1]. Ce am zice noi, dacă la o alegere de mitropolit al nostru în Bucureşti si-ar permite cineva să pună un candidat unguresc sau rusesc?! L-am sfâşia! Să fie un candidat de partid politic de la noi in tara ungurească! Dar voiţi sâ-i băgări *în* foc , pe oamenii aceia?

Nici un amestec de politică militantă dincolo — iată singura regulă de procedare. Când vine de dincolo, conform legii noastre de dincoace, reprezentantul şcoalei si bisericei din Braşov şi vă cere, trebuie sâ plătiţi ce este sttis în budgetul rarii, trebuie si plătiţi fără amestec la ce fac ei, fără sâ vă faceţi d-voastră judecător, dacă se înrăutăţeşte situaţia lor sau ba.

Dar poate că cuvântul „se înrăutăţeşte situaţia" nu se înţelege câ se înrăutăţeşte situaţia bisericei din Braşov, ci poate se înrăutăţeşte situaţia personală a d-lui Dimitrie Sturdza ca ministru-prezident în Bucureşti. Aceasta se poate. Dar dupâ declarările violente ca drept public, inadmisibile ca teorie de stat, indiscutabil de eronate, ce le-aţi tăcut ca şefal Partidului Liberal în sala Orfeu la 1894, poate că situaţia d-voastră să fie astăzi asa de penibilă faţă de guvernul unguresc, încât sâ nu mai îndrăzniţi sâ faceţi nici aceea ce au îndrăznit toţi miniştrii români sâ facă înaintea d-voastră, adecl sâ execute legea ţării lor in ţara lor. Aceasta sc poate. Dar aceasta este atunci calamitatea guvernului de faţă si a partidului care-l susţine, şi poate că au simţit-o toţi în momentul de faţă. Dar în definitiv, calamitate este vorbă vagă. Insa este aci ceva mai grav, fiindcă e mai precis, D-voastrâ, partid libetal, aţi făcut legea

[1] Se zicea câ episcopul Popea era - după îndemnul unui d. Brotc - candidatul d-lui Sturdza; dar ales a fost episeupul Meiian.

de responsabilitate ministerială, aţi promulgat-o la mai 1879 şi aţi înscris acolo un art. 3 care rosteşte:

> „Seva pedepsi cu inrerdicnunea .le **IJ** 3 am până ***h*** maximum toată viaţa de a mai ocupa funcţiuni publice, ministrul careva fi semnar sau conrrasemnar decrete sau va fi luat dispozitiuni, cari violează un rext expres al unei legi existente".

Textul expres a două legi existente vâ prescrie: plătiţi 38 500 lei bisericei Sf, Nicolae şi scoalelor române din Braşov. Conform cărui dtept aţi luat dispoziţia - căci de aceea mi-am permis .să adresez interpelarea d-lui ministru-prezident - ati luat dispoziţia ca colegul d-voastrâ de la Culte şi Instrucţiune Publica sl nu plătească nici un ban, adică sâ nu execute acele legi? Se poate ca o lege să aibă inconveniente, dar atunci aveţi curagiul si veniţi s3 cereţi modificarea legii, şi sâ vedein atunci o majoritate liberală în Cameră si Senat retrăgând acea subvenţie. Sau veniţi cel puţin cu un hil de indemnitate, şi să vedem majoritatea liberala a Senarului şi Camerei dând bil dc indemnitate, că trei ani de-a rândul ari refuzat scoalelor române din Braşov renta legală. Dar nici bil de indemnitate, nici conrralege vorată. din contră cu două legi pozitive în dreptul nostru, ştiute şl executate de toii, dc la 1868 una şi de la 1875 a doua, păzite de toţi, până şi de slabul minister Aurelian, sâ veniţi şi, fiindcă aveţi puterea de fapt, să spuneţi înaintea Senatului: nu dau nici un ban, de-si legea mâ obligă să dau - aceasta înţelegeţi d-voastră prin rcspccnil legilor? Aceasta c pregătirea la respectul legalităţii in Partidul Liberal, de când cu şefia dv.? Acest respect al legii să-1 înveţe acei tineri cc ne asculta împrejur de la tribună ca fiind formula de progres si de cultură a Partidului Narional-1 iberal?

Noi nu .suntem partizani ai acuzărilor ministeriale, si am dovedit-u când cu acuzarea contra d-lui Brâtianu. N-aş dori sâ fie vreo acuzare ministerială nici în contra ministrului prezident actual. Dat, d-lor, deşi oamenii cu minte recunosc câ greşelile politice nu se pedepsesc, ci se îndreptează, recunoaşteţi şi d-voastră că se pun conştiinţele noastre ale tuturora în cea mai grea încercare prin actualul guvern. Făţişele inexactităţi, făţişele răsturnări de adevăruri publice şi internaţionale, făţişele declaraţiuni de cuvinte frumoase si alâtutea dezminţirea lor prin faptele cele mai revoltătoare, făţişa mărturisire a ministrului-prezident: *nu execut legea română tn cestiunea scoalelor.* tăcetea Senatului liberal în majorirarca lui, sugrumarea distuţlunii când am cerut cuvântul la 15 mai, măcar în chestia regulamentului ca să mă lisaţi sâ explic nedumerirea cu şcoalele de la Btaşov, sâ nu rămâe strecurata ideea primejdioasă, să nu se dea armă duşmanilor ca să se -zică câ e îndoială la noi, dacă e subvenţiune sau obligaţie recunoscută, când interpretarea legală e în adevăr că e drept câsrigât: după toate acestea, d-lor, acoperire de d-voastrâ, nu vă miraţi dacă, de când e Partidul Liberal în noua formare la guvern, s-a introdus scepticismul si descurajarea în toată suflarea românească. Partidul care va veni, orcine va veni Ia guvern după această nefericită formaţiune liberală, va avea mai inrâi de roate sâ redea românimii încrederea în dreptatea, în legalitatea si în viitorul ţării acesteia', (aplauze).

> După dezvolrarea interpelării, răspunde ministrul-prezidcnr, d. Dimitrie Srurdza. Apoi, conform regulamentului Senatului, se dă din nou cuvântul d-lui Maiorescu pentru replică.

RfiPLICĂ D-LLJ1 MAIORESCU

D-lor senatori, daţi-mi voie sâ las la O parte, în replica mea, toate chestiile personale ridicate dc d. ministru-prezident.

înţeleg foarre bine că d. ministru-prezidenr a fost mişcat în conştiinţa d-sale, câ - precum ne-a spus - se examinează in fiecare zi şi că vede că esre clar cu sine si liniştit tată cu Regele

si tară cu statul. Nu mă Îndoiesc de aceasta. Fiecare ministru-prezident în ţara românească va fi fost cu conştiinţa împăcată dc modul cum a lucrat, şi ar fi o neiertată necuviinţă, dacă ar pune cineva la îndoială patriotismul sau conştiinţa cuiva, lot aşa d. Lascar Catargi vă poate zice că, în tot ceea ce a lucrar, a lucrat după conştiinţa sa, aşa cum înţelege să facă bine tării şi regelui, tot aşa loan Brâtianu, tot aşa otcarc alt ministru. Pe tărâmul conştiinţei împăcate personale a fiecăruia nu mâ pot pune. Dacă ar fi numai pe împăcarea conştiinţei, pe ideile personale de patriotism şi onestitate, oarecum individuale, atunci n-ar mai fi nici o luptă politică, câci toţi mini.ştrii-prezidenţi sunt împăcaţi în conştiinţa lor. Dar chestia este, dacă lucrând după a lor conştiinţă, ne oferă nouă dreprul la critici justificate: numai de aceasta este vorba.

D-lor, in ceea ce spune d. ministru-prezident dacă recunoaşte împreună cu mine, că acea anuitate care se dă bisericii şi scoalelor din Braşov provine din o obligaţiune asa cum este zis la 1875, suntem perfect de acord, şi această declarare este bine ca sâ fie reţinută de aceste dezbateri...

Prim-ministru D. Sturdza. Este reţinut de astă-prinvăvară.

Titu Maiorescu. Mi-**aţi** făcut atâtea laude, încât mâ îndreptăţiţi sâ zic câ nu sunt eu aşa de mărginit încât să nu disting ce este clar. Dacă ar fi fost clar, nu ceream cuvântul la 15 mai. Am cerut cuvântul când dv. aţi zis următoarele cuvinte: „Si fiindcă nu era clarificat, **Că** ceea ce se dă la Braşov nu e o subvenţie, ci o rentă pentru bunuri ce s-au ridicat din proprietatea bisericei Sf. Nicolae".

De aceea aţi suprimat...

Prim-minhtul D. Sturdza. Nu.

7. *Maipreseu.* Al este râu reprudus in *Monitori*

Prim-ministru/ D. Sturdza. înţelegeţi pe dos.

T. Maiorescu, Eu înţeleg româneşte. Când *„nu este clarificat"*ccca ce se dă la Braşov, însemnează tâ este o îndoială. Dacă ziceţi însă acum, că nu este îndoială, atunci suntem de acord, s-a înţeles pe dos, câ ar fi îndoială; este din contră o datorie clară. Foarte bine!

Vedeţi, eu toată conştiinţa împăcată, acum începe deosebirea noastră politică. Răspunsul dv. de astăzi trei sferturi s-a referit la d. Take lonescu. D. Take lonescu este deputat si ptesupun câ va releva ce s-a zis aci. Eu nu găsesc cuviincios să se discute in Senat cu un deputat din Cameră. Eu mă mărginesc la discuţia din Senat şi **zic,** este o *obligaţiune* a statului şi asa a fost pusă această alocaţiune budgetară de la început. De ce aţi suprimat placa ei? Fiindcă, răspunde d. ministru-prezident, dacă o plăceam, mi-era teamă, că se vor închide şcoalele.

D-le ministru-prezidenc, vă rog, dacă mai aveţi timp, explicaţi urmâtotul lucru: cum se lâce câ, deşi legea ungurească este de la 1883, aceea care opreşte subventiunile, s-au **Strecurat** 5 ani de ministet liberal şi 7 **ani** de minister conservator, si totdeauna s-a plătii această rentă ca o anuitate obligatorie şi nu a fost nici o dificultate or ameninţare din partea guvernului maghiar? Şi cum se întâmplă, câ îndată ce veniţi d-voastră, ca şeful nationalilor-iiberali in capul guvernului, la 1895, ne spuneri astăzi câ v-a înttebat ministrul austro-maghiar: de ce dati, cum daţi acea sumă? De unde misterul acesta?

Acesta este rezultatul acţiunii d-voastră „naţionale" şi internaţionale? Vi sc întâmplă numai d-voastră o întrebare si o strângere cu uşa, care nu s-a mai întâmplat sub toate guvernele anterioare? Şi dacă ne comunicaţi, că vi s-a spus anume d-voastră din partea legaţiunii austru-maghiare aceasta, cum se face că sub ministerul Aurelian sâ se plătească iarăşi renta, şi că nu s-au înrăutăţit relaţiunîle mai departe?

SI cine era minismi de externe în ministerul Aurelian? D. Stoicescu, colegul d-voastră de astăzi. Si era acolo d. Cantacuzino, reprezentanud d-voastră, şi **acest** minister plăteşte şi nu i se întâmplă nimic, nu se năruie lumea, nu se închid şcoalele, si numai d-voastrâ vi se întâmpla piedica? Nu vă pare

curios? Dar, d-lor, cei de dincolo, coace comitetele parohiale, toate ainsistoriilearhidec&sane nu stiu ele ce sunt interesele lot? Si când ele vin şi vi cer alocatiunea bugetară, voiţi d-voastră să le luaţi sub tutelă şi să le ziceţi: nu vreau să vă dau, fiindcă mi-e teamă pentru voi? Apoi ei nu cred că sunt periclitaţi prin aceasta. Pe ei îi periclitează din contră că i strângeţi dv. de gât, nedându-lc subvenţia de astăzi. D-voastră veniţi aci şi spuneţi: nu le dau banii şi tie scoală, fiindcă mi-e frică să nu le-o închidă. Dar lăsaţi grija asupra lor!... şi nu-i lăsaţi fără banii ce sunt în drept să vi-i reclame. Si când ai o lege a statului nostru, care spune categoric sâ le dai subvenţia şi când ei vin şi v-o cer, chiar de s-ar întâmpla ca să se închidă şcoalele, cine ate să creadă, că sunteţi dv. de vină prin respectarea legilor?

Dar când sc întâmplă pentru prima oară sub al d-voastră minister ca să sc facă asemenea greutăţi, încât sâ nu găseşti alta scăpare decât supţimarea unei rente datorite după lege, aceasta însemnează o notă rea pentru conducerea din partea d-voastră a afacerilor statului, cu toată conştiinţa împăcată a dv.

Incă o obîectiune Ia ceea cc ne-aţi citit din partea baronului d'Achrenthal: ca datorie se poate plăti, ca subvenţiune nu sc poate plăti, după legea ungatâ. Nu e vorbă, teoria internaţională, că adică nu se dau subvenţii de cultură în genere de la un star în alte state, nu sc poate susţine. Vedeţi chiar în budgetul dv. curent e anume zis (lasă câ sunt biserici si şcoli străine puse într-un mare paragraf, 46), dar iară la art. 116 al budgetului curent pe 1898-1899. „Subvenţiunea bisericii Sf. Ghcorghe din Suceava (Bucovina) 6000 Iei" fără ca să reclame guvernul austriac. Mai dăm o subvenţie institutului Weigand din Lipsea fără ca sâ reclame guvernul german, Aţi auzit de asemenea că archiepiscopul catolic dc aci, in discursul francez ţinut vinerea trecuţi la solemnul *Te-Deum* pentru aniversarea de 50 de ani, a mulţumit împăratului Francisc fosif pentru munificenta sa fată de şcoalele şi bisericile catolice din ţara noastră, si noî n-avem nimic de obiectat în privinţa aceasta.

Dar guvernul ungar a crezut ci trebuie sâ oprească subvenţiuuile de cultură de la alte state, deşi sunt admise in alte state. Dă Franţa şcoalei de arheologie de la Atena, dăm noi institutului lui Weigand, Nimeni până acum nu s-a formalizat. Statul ungar însă opreşte; e în dreptul lui să oprească, dacă vrea. Insă nu putea fi iu drept să ne oprească de *a pLifi o datorie.*

Si dacă e aşa, apoi, d-le ministru de externe, trei ani durează ministerul dv. şi în trei ani n-aţi ajuns sâ lămuriţi chestia aceasta? Şi începând să o lămuriţi, aţi început prin a refuza plata? Si produceţi impresia, înainte de a delega chestia, câ e deja defavorabilă si riscată şi periculoasă? Toţi miniştrii anteriori au plătit- si contele Kalnolw pe care îl citaţi, când a aflat cc se plăteşte şi cum se plăteşte, nu a avut nici o obiecriune de făcut în Delegaţii, precum o spune pe tată. Cum veniţi dar numai dv. si sunteţi aşa de intimidat incât suprimaţi renta? Binevoiţi a explica aceasta, căci atunci ne-am lămuri îndată pentru ce conştiinţa dv. împăcată nu ne e suficientă pentru împăcarea noastră.

Sâ încerc eu a da Senatului cheia explicării pentru atitudinea d-voastrâ.

în urma exceselor dv. de la Orfeu pentru cuvântarea din 1894 v-aţi făcut poziţia aşa dc grea, încât acum, ca un *cimtre-coup,* ca o reverberare grozava a acelor excese, nu mai aveţi autoritatea ca să susţineţi drepturile statului român cum trebuie sâ fie susţinute (apl,|. Pentru aceasta am fâcut interpelarea şi aceasta e bine sâ se ştie în ţară.

Un ministru român are dreptul si datoria de a-si plăti obligaţiunile sale dc star, nici un srat străin nu poate deslega guvernul român de o obligaţie privată, de a plâri o rentă si orice şovăire este un fals politic şi contra statului român si contra naţionalităţii si contra starului ungar! Gresala dv. puiiricâ este că aţi şovăit trei ani de zile fără să plătiţi şi câ trei ani de zile staţi intimidat la discuţie pentru un drept clar ca lumina zilei, care era de onoarea si demnitatea noastră narională că să nu fie încurcata aşa cum ati făcut-o (aplauze).

120

Interpelare asupra **direcţiei neliniştitoare** a **politicei guvernului Sturdza şi replica** despre **intimitatea eu guvernul austro-maghiar**

***(Şedinţa Senatului de la 15 fevruarie** 1899)*

> Iewul interpelării: ,Am onoare a interpela pe d. ministru-prezident asupra lipsei dc direcţie în politica guvernului, care a paralizat orce acţiune serioasă şî a produs numai nelimjieîn tara".

Demnilor Senatori,

în deosebire de Camera Deputaţilor, care după chiar indemnul Cbnstituţiunii, are două anume ocaziuni de a se ocupa de politica generală a guvernului: răspunsul la Mesagiul Tronului şi discuţiunea generală asupra budgetului, noi senatorii cari n-avem sâ ne ocupăm de budget, dacă după dezbaterile Adresei ne mai credem datori să vorbim de politica generală a guvernului, trebuie sâ căutăm *n* altă cale regulamentară, calea interpelării.

Sper câ veţi găsi astfel justificat, dacă un membru al opoziţiei, exercitând dreptul său de control, acum spre sfârşitul legislaturii şi în perspectiva alegerilor generale din acest an, ,t anunţat d-lui ministru-prezident o interpelare, pentru ca împreună cu dv. să-şi dea seama de direcţia politică a guvernului actual in decursul celor 4 sesiuni şi de rezultatele acestei politici.

D-lor, sunt apţoape patru ani, de când Partidul Naţional-Liberal, sub conducerea d-lui Dimitrie Alexandru Stutdza, a venit la guvern.

La căderea lui loan Brătianu, în manie 18S8, vâ aduceţi aminte că era cea mai adâncă dezbinare In partidul d-voastră. Bărbaţi liberali ca C. A. Rosetti, ca însuşi fratele Dim. Brâtianu, Kogălniceanu, Fleva, Mârzescu, Tzoni si alţii mai mici, ca d. Pallade, Caton Lecca etc. erau in flagranta opoziţie cu fracţiunea din partid, care era la guvern sub loan Brătianu. In octomvrie 1895 însă Partidul Liberal a revenit la putere împăcat şi întrunit, iar ca un semn al acestei reuniri, în primul minister format de d. Dim. A. Sntrdza figurau ca miniştri d-nii Fleva şi Pallade. Sub d. Fleva ca ministru de interne s-au făcuc alegerile, din care a ieşit acest onor. Senat. Dv. ziceţi, ati afirmat de atâtea ori, că acele alegeri au fost din cele mai libere. Eu am oarecare îndoială asupra diferenţierii acestei libertăţi, cred câ alegerile au fost cam tor asa de libere sau nelibere cum sunt toate alegerile la noi. Dar dv. ziceţi că au fost deosebit de libere, şi aşa să fie! Dacă au fost deosebit de libere, atunci meritul este mai ales al ministrului de interne de atunci, al d-lui Heva. Şi de aceea şi vedeţi, că în primul mesagiu pentru lucrările parlamentare în cea dintâi sesiune a dv. s-a pus accentul pe o foane însemnată chestie, care era anume de resortul ministrului de interne şi caracteriza deosebita însemnătate a acelui ministru. Se zicea în primul mesagiu contrasemnat de guvernul d-voastră:

> „Descentralizarea administrativă fiind o cernită expresa a Constitutiunii, iar aşezarea adm imstraţiunii pe o calc temeinică fiind o necesitate adânc simţită de ton, guvernul Meu va prezentă deliberării Domniilor-Voastre reformarea legii comunale etc."

Mare chestie, foarte importantă chestie! Guvernul precedent elaborase şi el un întreg proiect de lege comunală şi-l publicase. Foarte natural era dar, ca Partidul Liberal

revenind la guvern acolo sâ-şi pună accentul, şi cele întâmplate în săptămânile din urmă vă arară necesitatea cc ar fi fost ca sâ se înfiinţeze o lege practică pentru o mai bună administraţie, mai ales a comunei rurale. După ce cu această chestie importantă se prezintă reîntâritul l'artid Naţionai-Liberal înaintea tării, tare nu a fost mirarea noastră, când tocmai ministrul de interne, sub a cărui răspundere sc pronunţase anume această parte a mesagiului, se găseşte deodată atacat de organul principal al partidului si peste câteva zile, după o mică ceartă între d-sa si d. ministru-prezident de pe cbiar banca ministerială înaintea Camerii pentru lucruri de nimic, nişte vizite de prefecţi, la unul şi nu la altul, sc sede eliminat,

Vasâzică, cea mai importantă lucrare anunţata în primul d-voastră mesagiu era anunţată fără seriozitate? Şi în adevăr, nici nu a mai atins-o vreun ministru următor, nici nu a mai avut parlamennd să sc ocupe dc aşa ceva — rea prevestire pentru activitatea legislativă sub noua conducere a d-lui Dimitrie A, Stutdza!

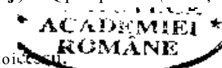
In loc de aceasta. Senatul si Camera au fost ocupate de o mica, foarte mică reformă care atingea Curtea de Casaţie şi Curţile de Apel, A fost vorba să se pună printre magistraţii inamovibili câţiva membrii în locul altor membrii, în special la Curtea de Apel din Calaţi un frate al d-lui ministru de justiţie, fostul advocat de la Ploieşti, domnul Stătescu. D-lor, această atingete a inamovibilităţii a început să producă nelinişte în ţară, după impresia mea. Căci s-a deşteptat teama de introducerea în magistratura inamovibilă a unor *partizani politici.* N-as fi îndrăznit să întrebuinţez faţa cu magistratura inamovibila cuvântul dc partizan politic, dacă nu l-aş fi întâlnit în gura actualului ministru de justiţie, cu ocaziunea inmurmântâni mult regretatului membru de la Curtea de Casaţie Poenaru-Bordea.

D. ministru de justiţie, printr-un discurs, căruia i-a fâcut ncmerirata onoare dc a-l publica prin *Monitorul Oficial,* rosteşte acum câteva zile următoarele cuvinte:

> ..Dar Mihail Poenaru-Bordea n-a fost numai un magistrat superior; n-a fost numai un jurisconsult eminent; el a fost şi un patriot disiins, *un membru nestrămutat al Partidului Liberal".*

Cum aceasta? Un membru al Curţii de Casaţie era membru al Canidului Liheral? Unde? In cc? Votul la alegeri este secrer; dacă la alegeri prezidează magistraţi, ei sunr imparţiali si fârâ partid; inanifestaţiuni politice nu pot să facă; în parlament nu put fi aleşi; ba încă cei de la Casaţie sunt chemaţi să judece pe miniştrii din orce partid; prin urmare din momentul, in care un jurisconsult intră în magistratură, mai ales în cea inamovibila si mal ales la Curtea de Casaţie, orce deosebire de partid a incetat pentru el. Este o erezie constituţională ca un ministru de justiţie sa afirme partizaneria politica a unui membru al Curţii de Casaţie!

Dar, d-lor, să nu exagerăm importanţa vorbelor actualului ministru al justiţiei[1]. După istoria cu acea materie vulcanică, care se întrebuinţează în loc de ciment la pottul Constanţa şi care are un nume urât pentru români, din vremea când d. Stoicescu a trecut pe la lucrările publice, si dupâ celebra exclamare „sâ rrâiască Sultanul", dupâ cc acelaş d. ministru a trecut pe la Ministerul de Externe ca un **tun** indispensabil pentru actualul guvern, acum, când d-sa a trecut la Ministerul de Justiţie, nu trebuie să insistăm prea mult asupra manifestărilor d-sale. Aud câ acest interesant personagiu politic se ocupa şi de o mai departe atingere a ('urtii de Casaţie si vrea sâ-şi concentrezeciDricepiiunile d-sale înrr-un proiecr de lege. Dupâ a<j)leQprcp^tU£xa^-ţ^uteti închipui marea

[1] Constantin Stoicescu.

încredere si linişte, cu care aşteaptă ţara lucrările onor. d. ministru de justiţie actual,

D-lor. in aceeaş primă sesiune a parlamentului de la 1895, la administraţia războiului, tara a rămas încremenită de o vorbă a fostului ministru de război, d. general Budişteanu, sub a căruia prezidenta am onoare sâ vorbesc în acest moment. Tocmai pe atunci era mare nelinişte în Orient, ne aflam în ajunul izbucnirii războiului greco-turce.se, a cărui tepercutare asupra Macedoniei şi Bulgariei era vădită, şi posibilitatea unei repercutaţi până la noi nu era exclusă, si în acel moment vine ministrul de război al Partidului Naţional-Liberal şi zice in Cameră: arma militarului român este numai un ciomag. Şi ca să nu se crează că era un *lapsus ttnguae,* repetă în Senat, câ arma soldatului nostm este un baston *bigh-life.* Nu insist mai mult. fiindcă din norocire a venit în curând actualul ministru de război si a mai liniştii lumea, a rectificat nepilduita vorbă aruncată atunci in tară.

Cu aceasta, d-lor, se sfârşeşte prima sesiune parlamentară, în intervalul de timp până la deschiderea sesiunii a doua se desfăşură acţiunea guvernamentală în contra fostului mitropolit primat. Cu evlavia cunoscută a ministrului-prezident, cu fineţea juridică a ministrului de justiţie de atunci, cu ştiinţa canonică a profesorului de chimie şi ministrului cultelor d. Poni, chestia mitropolitană a fost adusă în situaţia pe care o cunoaşteri. Atâta nelinişte s-a produs in tară, si poate era chiar temere de o complicaţie străină, încât primul minister al d-nului Sturdza a trebuit să se retragă. Dar înainte dc a se retrage, rot acel guvern, cu deosebire numai că in locul d-lui fleva trecuse d-nul Stolojan la Ministerul de Interne, iar la Domenii era *ad-interim* însuş actualul mimstru-prezident, contrasemnează al doilea mesagiu pentru deschiderea sesiunii dc la 15 noemvrie 18%. Sub răspunderea specială a onor. D. Srurdza, ca ministru al Domeniilor, găsim în acel mesagiu următoarele cuvinte:

„Instituirea unei case rurale va înlesni vânzarea proprietăţilor mari în loturi mici, venind astfel in ajutor atât proprietarilor de moşii, cari nu găsesc cumpâtăroii, cât şi sătenilor cărora Ie lipseşte capitalul".

Uşurinţa, cu care la noi sc stabilesc legende inexacte, este surprinzătoare. Casa Rurală trece astăzi drept o idee distinctivă a aurelianiştîlor; nu este exact. Casa Rurală este pusă drept obiect de program legislativ dc Inşuş d. Sturdza ca ministru al Domeniilor.

Ce s-a întâmplat cu această parte a programului d-sale şi al d-voastră? Ce e pentru d-voastră un program legislativ? Ce este un mesagiu pentru d-voastră.'

D-lot senatori, aduceti-vă aminte, în ce împrejurări căzuse Brătianu la 1888. între multele motive de nemulţumire, care erau rostite pe atunci de membrii disidenţi ai Partidului Liberal, era şi lâncezirea activităţii parlamentare. Era critica adese formulată, că nu e nici un program legislativ, că nu se mai fac mesagii serioase, ca să ştie Camera si Senatul de cc să se ocupe, că nu e nici o indicare de idei. fie liberale, fie altcum, care să alimenteze interesul public, si astfel se ataca lâncezirea din ultimii 4 ani ai ministerului Brâtianu, A rămas un cuvânt admis dc toţi; mai bine era si pentru memoria lui loan Brătianu şl pentru valoarea Partidului Liberal, dacă Brâtianu se retrăgea cu câţiva ani înainte, ca să nu se întâmple acea epocă de decadenţă a parlamentului liberal. în contra dumneavoastră rostise însuş Costachc Rosetti, la 1884, vorba de *ergofobie.*

Prin urmare, când în noile mesagii ale partidului d-voastră, revenit la guvern cu aparenta dc puteri împrospătate, sc menţionau Ia 1895 si la 1896 câteva proiecte legislative de mare însemnătate, aceasta câştigă o îndoită importanţă prin cele petrecute înainte dc 1888, Căci nu era vorha sâ revie Partidul Liberal la guvern penrru a continua, ce? ultimii 4 ani de slăbiciune dc sub ministerul Brâtianu, să înădeascâ încă 4 ani dc la 1895 încoace cu acei 4 ani înainte de 1888 şi să

aveţi astfel de la început acea faţa hîpocraticâ si senilă, parcă nu ati mai avea alte puteri decât acele sleite deja la 1888, cântl a căzut Brătianu. Toată valoarea lucrării pentru tară, necum pentru d-voastră ca partid, atârna de la conştiinţiozitarea programului legislativ din mesagii si de la onestitatea îndeplinirii celor promise în mesagii.

Si sub aşa împrejurări, dupâ ce a fost înlăturată descentralizarea administrativă a d-lui Heva, se pune chestia Casei Rurale de către însuşi şeful Partidului Naţional-liberal. Şi la 7 martie al anului următor vine ministrul de interne d. Lascar şi cere să se ocupe Senatul dc această chestie. Cine zădărniceşte acum lucrarea în secţii? însuş şeful Partidului Naţional-Liberal, aceias d. Sturdza, care o propusese în mesagiu.

Casa Rurală e o chestie foarte controversată. Sunt mulţi dintte colegii noştri - o stiu din conversaţide d-lor - precum c d. Calcă, d. P. Grădişteanu, care o cred de cel mai mare folos; sunt alţii, între cari si cu, care o cred foarte periculoasă. Dar roti sunrem dc acord ca să zicem; o asemenea chestie, dacă o pui, trebuie să o şi rezolvi într-un fel sau în altul. într-o ţară ca a noastră întrebările agrare câştigă o gravirate excepţională. Nu poti sâ arunci Casa Rurală ca o bombă în parlament, si pc urmă sâ faci ca si când nu ai fi zis nimic si sâ râmâie sabia suspendată deasupra Senatului. Or stii ce faci, când o pui în mesagiu, şi atunci nu o zădărnici; or nu stii ce faci, şi atunci dovedeşti lipsa de direcţie in politica ta.

Dar se ştie acum cc este acest sistem sau mai exact această lipsă de sistem. Este continuarea slăbiciunii dîn ultimii 4 ani ai ministerului Brătianu. Atunci, ca şî acum, mesagiul devenise un simplu exerciţiu de stil, nu mai conţinea într-însul nimic serios pentru legislaţia internă.

Cu un asemenea mesagiu dar se prcz-inrâ guvernul d-lui Sturdza la 15 noemvrie 1 896 pentru a doua oară, dar în faţa agitării publice se retrage după câteva zile >i vine, tot din rârunchii partidului, ministerul Aurelian de la 21 noemvrie

1896. Mâ voi opri mai mult asupra acestui minister, fiindcă cele ce s-au petrecut in privinţa lui m-au îndemnat mai ales să anunţ această interpelare. Dar mai înainte vreau să termin cu ultimele două mesagii ale acestei legislaturi.

Când revine la guvern d. Sturdza, în mesagiul de la a 3-a sesiune, propune o altă chestie marc pentru lucrarea legislativă. Descentralizarea era uitată, pare că n-ar fi fost; Casa Rurală era înmormântată in secţiuni, pare câ nu ar fi avut niciodată onoarea dc a fi propusă de guvern. Acum vine în al 3-lea rând inamovibilitatea magistracurei, pe care guvernul precedent o introdusese la Curţile de Apel şi pe care guvernul liberal promite să o lăţească mai departe. în Partidul Liberal mai ales erau de mult glasuri, cari ziceau că, dacă este vorba de a sustrage pe magistraţi de la influenta guvernelor de partide, apoi judecătorul de instrucţie trebuie sâ fie în prima linie inamovibil. Conform acestor gândiri liberale, vedem in al 3-lea mesagiu tot sub prezidenţia d-lui Dim. Sturdza intercalându-se următorul pasagiu:

> „Asigurarea unei justiţii bine distribuite cere ca poziţiunea independentă a magistraţilor sâ fie întărită. Se va ajunge la acest scop modificându-sc articole din legea organizării judecătoreşti".

Ministru de justiţie pe atunci este d, Alex Djuvara.

Dar si acest mesagiu al 3-lea era un simplu exerciţiu de stil. Guvernul d-lui Sturdza nu se gândea serios să-şi ţie promisiunea făcută. După câteva săptămâni, d. Djuvara e eliminat din minister; nimeni nu ştie în mod parlamentar pentru ce, şi chestia inamovibilităţii rămâne tot ca mai înainte.

în al 4-lea mesagiu nu se mai promite nimic nou. Guvernul se mulţumeşte să zică:

> ..LuLiăiile sesiunii actuale vor privi mai ales rezolvarea procclelor de lege rămase din sesiunea trecută .

Apoi, dacă se sustrage Casa Rurala şi inamovibilitatea, ce a rămas din trecut nu este de mare importanţă.

Un lucru însă s-a făcut în aceşti 4 ani, si at fi nedrept din partea opoziţiunii, dacă nu ar recunoaşte-o pe faţă. S-a făcut reforma învăţământului secundar si superior. S-ar putea zice multe în această privinţă. Făcuse şi d. Take lonescu sub ministerul Catargi reforma învăţămânmlui primar; e probabil, că dacă mai sta la guvern, făcea în acele împrejurări favorabile şi reforma învăţământului secundar şi superior, căci proiectele de legi asupra acestei reforme erau numeroase şi mult dezbătute din anii anteriori. Har orcum ar îi, nu S-a făcut sub ministerul Catargi, s-a făcut sub ministerul d-lui Dim. Sturdza, şi rămâne un indiscutabil merit al Partidului Liberal că a fost destul de disciplinat să îndeplinească această operă. Deşi nu este o operă politică de partid, este însă o lucrare organică importantă pe care, după cum ştiţi, şi opnzitiunea a primit-o; luarea în consideraţie s-a votat în unanimitate. Ce c drept, unii si alţii dintre noi, rectorul Universităţii de atunci, d. Stefănescu, si eu, reprezentantul Universităţii în Senat, ceream ceva modificări; însă guvernul a insistat sâ nu se facă nici o modificare, să treacă proiccrul asa cum a venit de la Cameră, şi în pripă s-a si trecut aşa numai ta să poată fi aplicat cât mai curând, adică de la 1 septemvrie anul trecut.

Cu atât mai mare este interesul cu care privim la această singură lucrare de valoare a legislaturii d-voastrâ dc 4 ani, si veţi găsi poate natural, ca reprezentantul Universităţii dm Bucureşti sâ vă atragă atenţia asupra a două puncte, cari ne dau un fel de presimţite despre direcţia in care se arată gtâbita aplicare concepută a reformei Învăţământului superior din partea guvernului actual. Când s-a apropiat ziua de 1 septemvrie 1898, corpul profesoral universirar a fost surprins printr-o adresa a d-lui ministru de culte, care zicea: „Rectorii alcsi trebuie sâ se supună la o nouă alegere".

De cer Articolul, care prevede alegerea rccrorilor e neschimbat in legea cea nouă: corpul profesoral alege 3 membri, si de pe această listă de 3 membri ministrul supune confirmării regelui pe unul. Asa era în legea veche de la 1864, aşa a rămas si în legea nouă. La Iaşi se făcuse, din întâmplare, cu câteva luni înainte o nouă alegere de rector, si ieşise cu mai multe votuti şi se confirmase aceeaş persoană, care dc 20 de ani era recror, d. Nicolae Culianu. La Bucureşti, în urma demisiunii mele, se alesese cu cele mai multe voturi si se confirmase cu 8 luni Înainte d. Grigorie Stefănescu, colegul nostru din Senat. Şi unul si altul puteau să funcţioneze mai departe, şi conform nouei legi.

Nu, ministrul zice: alte alegeri!

Ce o fi fost asta? O fi fost, poate, o corectitudine prea matematica în aplicarea legii? Lege nouă, alegeri noi. căci înainte rectorii erau pe 4 ani, acum sunt pe 3 ani. Foarte bine! Dar vă puteaţi aştepta la rezultatul firesc. Ia noile alegeri, făcute dupâ un scurt interval, s-au ales cu majoritatea voturilor acelaş Culianu la Iaşi şi doi alţii cu mai puţine voturi, iar Ia Bucureşti, cu cea mai mare majoritate de voturi, acelaş Stefănescu şi doi alţi pro-forma cu mult mai puţine voturi. Atât dc pro-forma erau aceşti doi cu voturile cele puţine, încât chiar eu, care îmi dădusem demisia si declarasem anume şi prin gazete câ nu sunt candidat şi nu voi primi să fiu rector, chiar dacă as fi ales si confirmat, prin urmare eram afară din cauză, chiar eu am avut tot atâtea voturi, vreo 16, ca si d. C. Ifimitrescu, pe când d-nu Stefănescu a avut vro 44 voturi din 58 votanţi. - Vine această listă de trei si chiar dc 4 aleşi la d-nu ministru de culte, şi d-sa numeşte pe d. C. Dimitrescu, cel care a avut cele mai puţine voturi.

Dar bine, daca sunt trei membri pe o listă, u-are ministrul dreptul formal de a alege din acei trei pe cine crede câ este mai nemerit? Da, are acest drept formal. Dar aci nu e chestia de dtept formal, ci de justa aplicare a acestui drept, mai ales în momentul inaugurării practice a reformei învăţământului superior, care sâ ne prevesrească spiritul nouei legi. De când exista universităţile noastre, de când este vechia lege a

instrucţiunii, de la 1864, si până astăzi, în 34 de ani niciodată nu s-a propus confirmării domnitorilor alt rector, decât acela din cei trei profesori care a avut cele mai multe voturi. Căci autoritatea rectorului este mai ales întemeiată pe încrederea colegilor săi, si la un corp înalt, cum sunt profesorii universitari, inamovibili si independenţi, favoritismul guvernului nu dă autoritate, ci mal curând, din contră, o slăbeşte. Autoritatea adevărată o dă numai încrederea majorităţii colegilor; şi de aceea, cu just simtimânt, toţi miniştrii câţi s-ati perindat pe acele bănci de Ia 1864 Încoace, au confirmat totdeauna pe acela care a avut cele mai multe voturi.

Dar atunci, ce mai însemnează acel articol cu lista de trei candidaţi, care s-a păstrat şi în legea cea nouă? F.ste un articol de prudenţă, de prevedere pentru certe cazuri. Un corp inamovibil, cum sunt ptofesorii universitari, cari la 1864 erau, pe lângă Curtea de Casaţie, numai ei inamovibili în organismul statului nostru, trebuiau să aibă în administraţia universităţii lor o măsură de garantare pentru buna ordine în faţa oricărui guvern, casă nu se întoarcă o alegere de rector la o manifestare de dezordine politici, dacă ar fi fost o singură persoană impusă ministrului pentru numirea de rector. De pildă, sub ministerul instrucţiunii d-lui Sturdza, sub guvernul lui Brătianu din ultimii 4 ani, la 1887, d-nul Stutdza dase in judecată pe doi profesori universitari de la Iasi, pe d. Mârzescu şi pe răposatul Tzoni, si îî dasc in judecată sub acuzarea că stau compromis poziţia de profesori prin călcarea jurământului de credinţă către Domnitor. Ia închipuiţi-vă cum era lumea agitată pe atunci, în vâlvoarea Opozitiei-unite, să se fi întâmplat o alegere de rector la Universitatea din Iaşi, şi legea să fi indicat numai o singură persoană pentru alegerea şi confirmarea de rector; se putea întâmpla arunci foarte uşor, ca profesorii din Iaşi să aleagă rector in asemenea momente pe d. Tzoni sau pe d. Mârzescu, şi înţelegeţi situaţia unui ministru de culte în astfel de stare a spiritelor, dacă ar fi fost după lege un singur nume

pe listă. Pentru asemenea cazuri, penrru evitarea unei asa dezordine în disciplina şcolară, foarte prudent prevede legea instrucţiei să fie 3 nume pe listă. Dar când nu e asa ceva în chestie, când sunt împrejurări normale, cum au fost la alegerile de rector de la 1864 până acum, şi de pe lista cu trei membri unul din ei are majoritatea la Bucureşti, chiar imensa majoritate a colegilor săi, şi când acest membru este — dar ce să vorbim de politică la rectorat? dar din întâmplare este şi un membru al Partidului Liberal, ca d. Stefănescu, ce c drept mai independent, să nn-1 confirmi şi sâ confirmi pe cel cu minoritatea, care mai este şi membru al Partidului Liberal, care - drapelist câteva săptămâni, scriitor la *Drapelul* câteva săptămâni - îşi părăseşte drapelul şi trece la fracţiunea de la guvern după alte săptămâni, şi ameninţă poate că va retrece iar la *Drapelul,* dacă nu va fi rectot, sâ confirmi tocmai pe acesta cu o infimă minoritate de voturi şi cu o astfel de atitudine politică? Ce direcţie este aceasta, care se introduce odată cu noua lege a instrucţiunii în universitatea noastră? Dar bine, până acum nu s-a pomenit în corpul universitar disensiune dc politică pentru rectorat. Când mi-au făcut mie onoarea să mâ aleagă colegii mei din Rucureşti, nu a fost vorba de partid politic, şi ştiu ca şi unii membri devotaţi ai Partidului Liberal au votat pentru mine, şi tocmai voturile lor, precum au fost pentru mine o deosehiră onoare, au şi fost cele mai caracteristice pentru buna înţelegere a unei alegeri de rector. Aici nu este chestie de partid politic, ci dc administraţie, de autoritatea şi dc disciplina şcolară. Asa a fost tradiţia noastră cea bună de când s-a făcut legea instrucţiei la 1864 până astăzi, când a venit noua lege a d-lui Haret. Si tocmai această nouă lege să strice buna tradiţie, să răstoarne majoritatea, să provoace nelinişte şi turbvirări între profesori, si ticluiască rector cil favoarea guvernamentală pe acela care nu are autoritatea înaintea colegilor săi? Acesta este un deplotabil început al nouei legi a instrucţiunii publice în privinţa

administrării universităţii. Aţi si auzit ce s-a întâmplat la Iasi - la banchetul profesorilor pentru vechiul rector, care nu a fost confirmat, desi a avut majoritatea voturilor si fusese tot ales şi confirmat de vreo 20 de ani, dar, ce e drept, nu e membru al Partidului Liberal, si votul de blam exprimat astfel în contra noului recror, care a avan maî puţine voturi, care e membru al Partidului Liberal, dar care este acuzat chiar de colegi ai săi din Partidul Liberal că a făcut intrigi ca să obţină şi acel număr mai mic de voturi, fiindcă a spus colegilor câ se pune numai pro-forma, şi tocmai pe acesta il confirmă guvernul![1]

Dar in Bucureşti, pentru ce nu s-a confirmat d. Stefănescu şi s-a confirmat d. Dumitrescu? Oare penrru că d, Stefănescu şi-a permis, la discuţia legii instrucţiei publice, în mod convenabil, sâ exprime câteva alte păreri, cum erau de altminteri hotărâte in consiliul Facultăţii de Ştiinţe, din care d-sa face parte? Nici măcar atâta independentă de judecată nu mai este tolerată la un membru al Partidului Liberal aci în Senat? Şi pentru aceasta trebuie pedeapsa? Căci, d-lor, este o izbire a omului, când a fost ales cu atâta majoritate şi mai înainte administrase 8 luni universitatea în mod corect, sâ fie aruncat de ministru si înlocuit prin cel cu minoritatea, fiindeă acesta trebuie răsplătit pentru părăsirea grupării politice a drapeliştilor şi fiindcă adusese serviciu guvernului ca raportor al legii instrucţiei, în Cameră. (Raportor este un substantiv neologist, care vine de Ia verbul a raporta, raportează.)

Este foarte penibil, d-lor, pentru mine ca reprezentant al Universităţii din Bucureşti în Senat, să vă vorbesc de această chestie, care are aerul de chestie personală, însâ personal, sunr în cele mai bune relaţii oficiale cu d. Dimitrescu; d-sa esre un om foarte inteligent, este un om de bun sfat, este un coleg foarte plăcut; nu vorbesc de această fiinţare a d-sale personală, vorbesc de figura publică a d-sale, şi de figura publica am

[1] Domnul A. D. Xrnopol, pe aiunu liberal.

dreptul să mă preocup, fie cu orcâtă părere de tău, atunci când văd aici un deplorabil precedent pentru corpul universitar şi pentru toată valoarea universitarii noastre. Căci, d-lor, nu s-a mărginit lucrul în cele arătate până acum, ci ttebuie să vă atrag arentia asupra unui al doilea fapt, şi maî grav, întâmplat la prima aplicare a nouei legi. Nu mi-aş fi permis să vorbesc în parenteză de explicaţia cuvântului raportor „raportează', dacă nu s-ar fi agravat situaţia acestui curios rector printr-o cumulare de împrejurări, cari constituie un scandal în administraţia publică.

Când a venit legea instrucţiunii cea nouă aşa pripită în Senat si când ziceam noi sâ mai modificăm ceva ca să se alcătuiască mai prudent (căci o lege a instrucţiunii este un otganism asa de inciziv, încât trebuie să fie oglindită în budgetul ţărei, şi înainte de a şti cum stai cu budgetul in anul acesta, nu poţi votbi de buna aplicare a legii instrucţiunii în acest ani, d. ministru al instrucţiunii publice, unul din cei mai buni miniştri, foarte activ şi înzestrat cu cele mai bune intenţii, nc-a zorit să o vorâm fără schimbare ca să o poată aplica îndată la începutul acestui an şcolar, Sâ vedem acum, în ce fel şi in cc direcţie a aplicat-o cât pentru studiile universitate.

Pentru înfiinţarea de catedte, noua lege înfrânează arbitrul ministrului şi al comisiei budgetare; ea cere prealabilul aviz al facultăţii respective, cere apoi trecerea acestui aviz prin aprobarea senatului universitar şi apoi ministrul poate numai prin lege sâ înfiinţeze o catedră nouă astfel cerută de însăş universitatea. Să-mi daţi voie sâ vă vorbesc îndeosebi de facultatea, din care fac eu parte, de cea de Litere. Penttu buna aplicare a nouei legi, d. ministru a întrebat facultatea de Litere-, ce are de propus? - aceasta din octomvrie trecut, la începutul anului şcolar, înainte de a fi alcătuit budgetul. Noi am răspuns la 11 decemvrie, pentru ca sâ fie timp de a se prevedea în budget înfiinţarea câtorva agregaţii indispensabile pentru înălţarea studiului universitar si chiar numai pentru simpla

funcţionare a Facultăţii de Litere în vederea cerinţelor profesorâtului de ia licee.

D-lor senatori, la Sofia, în Bulgaria, s-au înfiinţat de curând 3 faculrăti. Bulgarii încă începători nici n-au curajul să numească acele facultăţi universitate. Dat la facultatea lor de Litere, oameni practici cum sunt, au pus dc la început o catedră pentru studiile bizantine, pentru învăţătura istoriei balcanice, precum si pentru studiul dreptului consuetudinal, al datinilor bulgare; asemenea o catedră pentru geografie, ca să-şi cunoască ţara. o altă pentru folclor, o alră catedră de limba franceză şi de limba germană. Vă închipuiţi, d-lor senatori, că noi în Bucureşti, unde până acum veneau sârbii şi bulgarii ca să înveţe, nu avem la universitate o catedră de limba franceză! Nu avem nici catedră de geografie, necum de studiile bizantine, or de limba germană.

îmi veţi zice însă câ prin retorma ce s-a adus acum învăţă-mântului secundar, este tocmai vorba de a se da o direcţie mai practica. Foarte bine. S-a şi făcut la facultatea noastră de Litere o secţie pentru limbile moderne; ea funcţionează de 2 ani, dar n-are decât un singur profesor, deşi sunt înscrişi ca la 200 de studenţi anume la această secţiune. Cum să-şi treacă ei licenţa cu un singur profesor? Ei bine, la 11 decemvrie consiliul facultăţii a cerut înfiinţarea acestor *A* catedre; geografia, studii bizantine, limba franceză si limba germană, şi cu instituţia agregaţilor cari nu se plătesc decât cu 500 lei pe luna, ar fi fost o cheltuială în total de 2000 lei pe lună.

Ce s-a făcut prin noul budget de la 1 aprilie? Nimic. S-a admis, ce e drepr, sporirea lefei profesorilor vechi cu 50 iei pe lună, şi comisia budgetară se aude că vrea să le sporească leafa cu 100 lei, aşa cum stă în lege ca dispoziţie tranritorie. Dar dacă este aşa greutate budgetară, era preferabil să se înfiinţeze îndată agregaţiile cele nouă pentru completarea indispensabilă a studiilor universitare, decât sâ se sporească lefurile cele vechi, care mai puteau aştepta un an.

Dar nu e aici adevăratul punct în discuţie. E în alte alocaţiuni budgetare nou introduse. Motivul de economic budgetară se invoacâ in contra sporirii studiilor necesare, dar el încetea?â de a fi valabil pentru guvern, când e vorba de grarificarea favoriţilor. Celor doi rectori noi confirmaţi li se sporeşte îndată diurna la 500 lei pe lună.

D. Culianu a fost 20 de ani rectorul Universitarei din Iaşi cu minimala alocaţiune de 185 lei. A, dar când s-au pus 500, s-a confirmat rector d, Xenopol! D. Gr. Ştefănescu a putut servi 8 luni cu acea mică diurnă, dar când sunt 500 lei, trebuie să devie rector d. C. Dumitrescu din minoritate. Nu găseşte proiectul budgetului şcoalelot cei 2000 lei pe lună, fie si numai 1000, pentru agregatiile indispensabile la Facultatea de Litere, dar după ce a găsit sporul diurnelor noilor recrori, mai găseşte de unde să prevadă şi o superfetaţie, nepregătită, care stă în vânt. Citesc în statul no. 98 al noului budget: „Seminarul pedagogic", innvaţiune neregulamentală. „Un maestru de conferinţe însărcinat si cu direcţiunea seminarului, diurnă 800 lei". Si cine funcţionează deja in acest post? "fot d. Dimittcscu, noul rector al universităţii! D. C. Dimitrescu are sarcina mare, ca rector, de a forma si reforma regulamenntl universitar. Mai e şi deputat cu diurna, mai c şi membru în consiliul permanent cu jetoane de prezenţă, mai c şi directorul bibliotecei centrale cu alti 500 Ici pe luna (când o fi având vreme sâ se ducă şi pe acolo?), şi acum i se mai dau şi alti 800 lei pe lună, plus locuinţă şi serviciu, la faimosul institut pedagogic.

Ce însemnează aceasta? Aceasta însemnează câ odată cu aplicarea nouei legi a învăţământului superior, singurul d-voastră titlu de glorie, se înalţă pe palatul Universităţii din Bucureşti stindardul cumulardului!

Aceasta e noua direcţie a învăţământului superior?

Este evident că noul rectot al Univetsităţii nu poate fi totodată şi directorul institutului pedagogic si maesttu de conferinţe şi profesorul cursului său şi membru al consiliului

permanent şi directorul hihliotecei si deputatul aprig al majorităţii. Cel puţin două din aceste funcţii budgetare sunt sinecure, si figura pe care o puneţi astăzi in capul Universităţii, e un celebru cumulard, care a trecut de la dtapelişti la fracţiunea de la guvern!

Care vâ este idealul, care-1 puneţi astfel in vederea tinerimii universitare? Idealul este: *de pulpana guvernului, şi la budget, copii! Aceasta* c degradarea universităţii române!

Sper că tinerimea, care mă asculta sau mă va citi, are destulă generozitate în conştiinţă ca să nu se ia dupâ asemenea exemple; iar cei ce asistă aci, sâ vadă cel puţin mirarea înrregului Senat, câ asa ceva se poate întâmpla sub auspiciile nouei legi a învăţământului public!

Dar, d-lor, aceasta e o chestie care nelinişteşte numai pc câţiva. Pericolul unei asemenea direcţii îl pricep putini. Se vede numai deosebirea între vorbele de la Cameră ale d-lui prim-ministru, care pare câ acum îşi ia rolul de a face jalea, pe când rolul d-sale c de a aduce îndreptarea, duioasele vorbe, cu care spunea mai alaltăieri în Cameră: ce rău merge tara aceasta! hatârul domneşte, interesele personale sunt puse deasupra interesului general etc, etc. Ba bine că nu, dupâ exemplul citat cu d. Dimîtrescu! Dar această critică e numai pentru câţiva, cari văd mai departe; „marile" chestii politice sunt celelalte.

Şi, aşadar, sâ venîm la ministerul Aurelian. D-lor, eu cred că ceea ce s-a întâmplat cu ministerul Aurelian, c una din cauzele neliniştei si neîncrederii, de care e cuprinsă ţara faţă cu conducerea politică din partea actualului d. ministru-prezident. De aceea vâ rog sâ-mi mai acordaţi atenţia d-voastră, casă ne lămurim odată aci in Senat asupra chestiei.

Se retrage la 25 noemvrie 1896 d. Dimitrie Sturdza din cauza agitărilor produse prin nechibzuita procedare în conrra fostului mirropolit primat. Se mai dă o faimoasă ordonanţă de urmărire de către un judecător dc instrucţie, care e insă

spulberată de autoritatea superioară competentă; dar acel judecător de instrucţie este înaintat, pentru acest serviciu guvernamental, la rangul de prezident inamovibil (este poate singurul care s-a ales cu ceva folos din încurcătura mitropolitană). Vine ministerul Aurelian. Cum vine ministerul Aurelian, d-lor senatori? Noi eram în Senat cu toţii, si ne putem aduce aminte de cele ce s-au petrecut. De altfel, mi-am permis să aduc aci volumul dezbaterilor Senatului, în care găsim consemnate, în mod autentic, explicările ce s-au dat in acel moment. D. Sturdza nu mai era acum ministru, dar rămăsese sef al Partidului Naţional-Liberal şi leader al majoritâtei. Iată cum salută d. Sturdza pe d. Aurelian prim-ministru:

> „D-lor senatori, îmi veri permite ca în numele majorităţii, as putea zice aproape unanimităţii Senatului, sâ salut cu iubire si cu căldură pe primul-ministru Aurelian si pe colegii săi".

Când omul poliric, d, Dim. Sturdza vorbeşte de „iubire"şi de „căldură" , eu unul stau pc gânduri şi mă întreb, ce are să vie? Şi d. Sturdza continuă:

> „Eşit din sânul acestui parlament, ales printr-o explozie a simţimintelor liber exprimate a imensei majoritaţi a poporului român, eşit dm sânul acestui parlamc-nr, care e expresia vie şi energică,) partidului celui mai puternic din ţară (aplausel, partidului celui mai devotat si credincios ţării (aplause), ministerul Aurelian nu poare fi salutat de noi decât cu încrederea cea mai deplina, cu iubirea cea mai sincera" .

însă d. ministru-prezidenr actual poate sâ zică: apoi bine, *iubire atunci;* dar e si iubire şi ura în lume; nu ştiam atunci ce o să facă ministerul Aurelian cu chestia mitropolitului. Nu c vorba, d. Aurelian anunţase aci în Senat că a venit *să împăciuiaică.* Ceea ce nu ştiam însă. era modul cum avea să facă această împăciuire.

Ar putea fi şi asa; până aci s-ar putea închipui o asemenea scuză pentru d. Stutdza. Dar d-sa a mai adâogat si aite declarări în Senat, cari nu admit nici i> îndoială. Sâ urmărim dar chestia mai departe. Câteva zile după venirea la guvern a d-ltii Aurelian şi îmbrăţişarea cu iubire a d-lui Sturdza s-a şi împăciuit conflictul mitropolitan prin noul ministru de culte, onor. d. Mârzescu, amicul de arunci a) d-lui Aurelian, amictd de acum,..

Gr. Mârzescu. .Şi al d-lui Sturdza.

Titu Maiorescu. Apoi rocmai aceasta eram să zic si eu. Voiam sâ constat că inima dv. este aşa de largă încâc imbrâţişază, cu un egal devotament, şi pe d. Aurelian când este la guvern, şi pc d. Sturdza când este la guvern. (Ilaritate.)

Sf. Sinod, foarte creştineşte, a ţinut seamă de neliniştea tării, a îmblânzit situaţia, a desfiinţat prima sentinţă si, spre norocirea Bisericei şi a ţării, a revenit in capul bisericii înalt ['rea Sfinţia Sa actualul mitropolit primat, pentru care toată suflarea românească are veneraţiune. (Aprobări.1 S-a rezolva: chesria asa de bine, încât Majestatea Sa Regele într-o solemnă ocaztune la Palat a mulţumit tutulor fruntaşilor tării pentru concursul ce l-au dat la această Împăcare, concurs care constituie un deosebit merit al d-lui Lascar Catargi.

A! dar se poate ca d. Dimitrie Sturdza să fi fost nemulţumit de modul cum s-a rezolvat conflictul. Şi eu. ca membru al opoziţiei, v-am spus d-voastră atunci în Senat, la discuţia adresei, că 5-a ştirbit autoritatea Partidului Liberal, prin faptul că n-a putut să dreagă singur ceea cc singur a stricat, ci s-a adresat la concursul d-lui Lascar Caratgi. Aşadar atunci m-as fi întâlnit în aceeaşi părere cu d. Dim. Sturdza. Dar nu esre asa; nu ne-am întâlnit în păreri nici atunci; căci tot aci în Senat, dupâ ce s-a rezolvat conflictul mitropolitan şi după ce Regele a consfinrit această lucrare, *după toate acestea* declară d. Sturdza în Senar, asupra unor cuvinte ale d-lui Petre Grâdisreanu, în şedinţa de la 12 decemvrie:

> „Ministerul pc care am avut onoare a-l prezida, s-a retras pentru o cauză foarte simplă: pentru că el dorea ca sâ se potolească o agitaţiune care era in public... Cred şi cu, ca dv., că aiiea cestiune a căpătat o soluţie bună!"

Bună. - este clar româneşte? Bună, adică şeful partidului aprobă soluţiunea dată de d. Aurelian.

> „Şi mai cred", continuă d. Sturdza, „că soluriunea dată a fost aclamată de toacă tara. Am avut onoarea sâ o dedat în numele partidului, nu numai că nu este nici o deosebire dc vederi între noi, pieciun se întâmplă în alte partide, în cari miniştrii cari vin fac miniştrilor cari se duc înmormântări de clasa I..."

O! Doamne, d-lor, fie zis intre noi: adică cc ar fi fost dacă printre d-voastră S-ar fi întâmplat să i se facă în adevâr cuiva o înmormântare de clasa I-a? Ar fi scăpat Partidul Liberal'. (Ilaritate)...

> „...dare vorba de o eonluctarc fräţească între noi coti. Cred, d-lor. că după aceste puţine explicări, lucml este lămurit. Destinări nu exista, exista înţelegere sinceră!"

Eu, când aud de Ia omul politic Sturdza s'orba „sincer", stau pe gânduri şi mă întreb: ce are sâ vie?

Ce are să vie? Vedeţi Îndată cc era sâ vie. După încetarea din viaţă a preşedintelui Senatului, principele Dim. Chica, Senatul naţional-liberal, tot sub ministerul Aurelian, alege la 20 fevruarie 1897 pe şeful partidului, pe d. Dim. Sturdza. de preşedinte al său, şi atunci noul preşedinte al Senatului declară in aceeaşi şedinţa:

> „Sunt conştient de semnificarea politică a acestei alegeri; câd ea dovedeşte solidaritatea şi unitatea Partidului National-Liberal, căruia aparţine atât majoritatea Corpurilor legiuitoare, cât si guvernul".

Solidari după soluxumesi chestiei mitropolitane, soluţiune declarată de *bună* de d-sa, asa am înţeles toţi în cinstita limbă românească!

Dar arunci vine d, P. Grădişreanu, care este un isteţ şi vechi parlamentar, şi trăgând imediată consecinţă a alegerii, zice in plin Senat d-lui Aurelian'. „Ce catiti pe acele bănci? Retrage-te ca sâ vină d. Sturdza".

Atunci ia din nou cuvântul d. Sturdza in contra unor chestii indiscrete si declară din nou:

> „Am zis şi eu că alegerea mea are o semnificare politică, dar n-am putut să gândesc si sa cuget"(mă mir ce deosebire este intre a cugeta şi a gândi'), „n-am putut să gândesc si să cuget măcar, că alegerea mu a putut li semnul unui **rJ7boi** în partid, ci tocmai am crezur că ea arată unitatea întregului partid".

Foarte clar! Iată un senator, care reconfirma ceea ce a zis: *solidaritate, unitate* cu guvernul Aurelian, Aceasta la 20 fevruarie 1897. Nu trec opt zile, şi la 1 martie - se vede că nu pricepuse d. Aurelian invitatea d-lui Grădişteanu, ci sc increzuse pe vorba românească a d-lui Sturdza: iubire, solidaritate, unitate... ce naiv este d. AutelianL. La 1 martie ne trezim în Senat cu următoarea adresă a prezidentului nostru:

> „împlinind vârsta de 64 de ani, doi esc să-mi petrec restul zilelor mele în pace si linişte sufleteasca",

si-mi dan demisia şi din prezidenţie si din Senat.

Eu când aud de la onnd politic Dim. Sturd'a vorba de pace şi linişte sufletească, stau pe gânduri şi mă întreb: ce are sâ vie?

S-a vâzur îndată, ce era sâ vie. Fireşte, Senatul a respins demisiunea, si la 13 martie vedem pe d. Sturdza prezidând iarăşi Senarul. Cred câ dc la 1 martie, când era de 64 ani, si din cauza hâtrânetci voia să se retragă din Senat, şi până la 13 martie, când a revenit în Senat, bătrânelele nu i s-au împuţinat. De ce dar a demisionat d. Sturdza la 1 martie şi de cea revenit după 13 zile? S-a văzut de ce, după alte 13 zile: la 26 martie a răsturnat ministerul Aurelian, iar d. Aurelian declară în Senat: „din împrejurări cari vă sunt cunoscute, sunt nevoit să mă retrag". Poate vâ sunr cunoscute d-voastră îndărătul culiselor; însă parlamentului ca parlament, nu i s-a adus la cunoştinţă.

Astfel retine d. .Sturdza la guvern în ziua de 31 martie 1897.

Dacă cel puţin s-arft încheiat lucrul aici, dar nu s-a încheiat cu arat. Deodată, d-lor, la ulrimelc alegeri comunale din toamna anului trecut, la Craîova, când era înmormântată de mulr cearta pentru vechiul mitropolit primat, deodată, din cer senin, se rosteşte din partea d-lui ministru-prezident, care merge in persoană la acele alegeri comunale şi din păcate se pune pc discuisori, deodată rosteşte d-sa — nu din improvizaţie, ci după notiţe scrise şi meditate dc mai nainte — următoarea declarare, pe care o reproduc din *Voinţa Naţională* de la 17 octomvrie 1898:

> „Ghenadie reprezintă, în cc! mai înalt grad coate relele obiceiuri ale înaltului intteg cler dc la noi...
>
> Disidenţii noştri (adică anrelianişrii) s-au unit cu conservatorii, pentru ca sâ ridice pe Ghenadie în sus, sâ înfunde legile si morala şi Biserica în jos, şi pe spatele călcărilor de legi, al călcărilor de canoane, să se suie în sus, ca sâ ia guvernul ţării. Disidenţii noştri s-au impus, pentru un moment tării, ptin Ghenadie şi prin aliaţii lor conservjion; ei nu au ajuns la guvern prin tară si prin partid Ei au lucrat sâ sc ridice, ridicând totodată sus pe un om stricat. Ca să ajungă la purere, au umilii şi parlamentul, şi Sinodul, si legile ţării, si au viciat atmosfera morala a rării romaneşti".

D-lor senatori, când a vorbit adevărul d. Dimitrie Alexandru Sturdza? Arunci la Senat sau acum la Craiova? Căci în una din aceste dâti... cum să mă exprim parlamentar? sâ **zic:** a vorbit neadevărul? Este cam greu s-o zici, o poţi gândi, dar

este greu să o zid parlamentar. Si fiindcă văd că d. preşedinte nu mă întrerupe, să-mi cetrag eu singur cuvântul.

D. Vicepreşedinte General Budişteanu. Nu l-aţi zis.

Titu Maiorescu, Fireşte, aide, nu l-am zis!

Şi, prin urmare, să-i zic acum altfel: a vorbit adevărul şi în Senat, a vorbit adevărul şi la Craiova. Numai că aceste două adevăruri se bat in cap.

Vedeţi, d-lor, cu adevăruri cari se bat in cap, nu mai este nimeni sigur de direcţia politică a guvernului actual. Şî nu ne poate linişti în această confuzie fundamentală. în această lipsă de încredere în cuvântul ministrului-prezident, nu ne poate linişti faptul ce ni l-a spus d-sa, că în toate dimineţile îşi scrutează conştiinţa d-sale. Delicată conştiinţă! Foarte interesantă pentru trebuinţele private ale d-sale! Dar pentru ţară, pentru viaţa publică, când îşi scrutează un om public conştiinţa sa înaintea ţărei, şi găseşte, în Senat, că bine a fâcut d. Aurelian, cum a împăcat conflictul mitropolitan, şi când îşi scurtează tot a d-sale conştiinţă peste câtăva vreme la Craiova şi găseşte că rău a făcut d. Aurelian, că n-a lucrat ca un membru al pattidului, ci cu intrigă a conservalitrilor a vitiat atmosfera morală a ţării, atunci se întreabă ţara: ce fel de conştiinţa este aceasta? Poate numai o conştiinţă de pocăire? Poate că de atunci, de la Senat până la Craiova, s-a răsgândii d. Sturdza şi s-a pocăit? D-lor senatori, pocăinţa este o virtute creştinească, numai să nu fie prea multă ocazie de pocăinţă la un ministru-prezident, fiindcă atunci virtutea creştinească rămâne imporrantâ numai pentru călugărie, dar pentru tara politică produce cea mai adâncă nelinisre. Aşadar când a început d. Sturdza acţiunea contra fostului mitropolit, a început-o nechibzuit şi s-a pocăit. A venit d. Aurelian si-a îndreptat-o cu aprobarea d-sale. Dar la Craiova d. Sturdza a revenit, si a insultat pe d. Aurelian si pe fostul mitropolit şi Sinodul si astlel s-a pocăit din nou penttu pocăinţa cu aprobarea. Dar acum? Acum mi-e reamâ că se pocăieşte de pocăinţa pocăirii de la Craiova, fiindcă dacă este vorba sâ

Lreînceapă tratativele cu aurelianistii, trebuie să dispară vorbele Lde la Craiova,

i D-lor, aceasta a produs desăvârşiră neîncredere a ţării în i direcţia politică de la guvern. Fată cu aşa situaţie, toată ţara ;' îşi zice: mi-e teamă de te are sâ mai fie. (Ştiţi vorba răutăcioasă a d-lui Carp: nu atât meritele noastre, cât greşelele d-lui ' Sturdza o să ne readucă la guvern.)

' Si în adevăr, are tot dreptul ţara sâ se teamă. Ce mai putea ' veni dupâ greşala de la Craiova? Mai putea veni ceva din partea ' d-lui Sturdza? A mai venit ceva: s-au făcut alegerile comunale de la 1 noemvrie, cărora mai întâi d. ministru-prezident, şi noi în urma d-sale, le-am dat significare politică. Şi nu numai atât, dar prin discursurile de la Iaşi si prin depeşile administrative trimise d-sale personal de la Iaşi s-a dat alegerilor comunale de la 1 noemvrie 1898 significarea recunoaşterii personale a şefiei d-sale în Partidul National-Liberal.

Şi acum sâ ne întrebam: cum au ieşit alegerile de la ! noemvrie? La Cameră, d. ministru-prezident a zis câ alegerile au ieşit neîndoios spte întărirea şefiei d-sale şi a partidului. Cred că nu este aşa. Cred câ pe cât puteau sâ iasă alegerile comunale la noi în ţară, au ieşit, în partea importantă şi significativă a lor, în contra d-lui Sturdza.

O unce. E cam greu de susţinut aceasta.

T. Maiorescu. Fireşte câ d-voastră veţi fi de altă părere; însă permiteţi-mi să justific pe a mea. La noi în tară nimeni nu se aştepta ca alegerile sâ fie o întreagă manifestare dc independentă a corpului electoral. Alte ţâri mai învechite in cultură, cum este Anglia, s-au luptat sute de ani până sâ ajungă la independenţa cotpului electoral. Aşa ceva nu se purea aştepta la noi. Nimeni nu sc aştepta ca să iasă in alegerile comunale O majoritate pentni partidul opus. Prin urmare, de cc putea fi vorba în aceste alegeri? De un semn caracteristic, care să arate câ partea inteligentă a ţârii nu este in favoarea d-lui prim-minisrru si .1 fracţiunii din partid care este la guvern. Şi unde se putea vedea aceasta în prima linie? Ia Bucureşti si la Iaşi. Ce s-a întâmplat la Bucureşti? I.a

Bucureşti, colegiul electoral care în trecut era unul din cele mai slabe ca putere politici, s-a rrezit dc astă dată din amorţire si pentm prima oară a dat dovada de independentă: s-a pronunţat în favoarea Partidului Conservator. La noi nu este ca în alte ţări, unde capitalele, precum sunt cele mai inteligente corpuri electorale, sunt si cele mai independente de guvern. Capitala României a fost totdeauna, până la ultimele alegeri, cea mai slabă din punctul de vedere electoral. La Rucuresti s-a întâmplat în trecut acea scandaloasă alegere, in care Ion Brătianu a câzur faţă de Zcrlendi sub un guvern conservator, si tot la Bucureşti s-a întâmplat, sub un guvern liberal, ca un ilusttu om politic, răposând Bosianu, să cadă fată de d. doctor din Constautinopol, Scverin, şi de-abia să fie ales din gfaţia guvernului la col. IV de Argeş. Dar în ultimele alegeri comunale capitala rării s-a trezit pentru prima oară, şi pot afirma câ, dacă lucrurile sc petreceau în regulă până la sfârşit, majoritatea la colegiul I comunal din Bucureşti ar fi fost a Partidului Conservator.

însă alegerea nu s-a petrecut în regulă, şi d. ministru de interne ştiţi că s-J văzut silit să caseze alegerea făcută sub ochii d-sale. Nu am sâ vâ vorbesc de bătăuşi si de bătăi, mă mărginesc a atinge cele două puncte, care le-a relevat insuş d. ministru dc interne. D-sa a casat alegerea pentru violarea secretului votului şi pentru violarea legii cu orele 10. E toarte curios că din aceasta pare că-şi face un merit Partidul Liberal; vedeţi ce sinceritate pentru respectul votului: noi. îndată ce am văzut o violare de lege, am şi infirmat!

D-lor senatori, cred că dacă alegerile, cum s-au fâcut în Capitală la 1 noemvrie 1898, sunt o pată pentru Partidul Liberal, modul cum guvernul a căutat să îndrepteze această gresali nu a înlăturat pata, ci a îngreuiat-o şi mai mult. E clar că, într-o tară ca a noastră, principiile nu au putere înaintea mulţimii. La noi trebuie să vedem ceva palpabil, fiinţa, persoanele. Numai ceea cc se vede. are putere; principiul ca principiu nu are efect. Nu e vorbă de violare dc- lege şi de respect de lege ca principiu; c vorba de acela, care violează legea sî de acela care o respectă, ca persoană.

La orce violare de lege şi la orce falsificare de alegere trebuie să fie un violator de lege si un falsificator de alegere. Si dacă s-a falsificat votul la alegerea de la 1 noemvrie din Bucureşti, dacă s-a violat legea în privinţa orelor 10, cine a fost falsificatorul votului si violatorul legii? Cine a puntt falsifica buletinul si plicul electoral. încât sâ fie asa subţiri si sttăvczii, si cine a ticluit urnele cu acea deschizătură strâmtă, ca să se discîngâ îndată voturile guvernamentale de acele ale opoziţiei, adică sâ fie votul pe faţă, contra prescriptiunilot legii? Cine? în scriptele comunei trebuie sâ fie mica cheltuiala pentru urnele *ati hoc,* comandate de un ajutor comunal, sî tipăritura acelor btdetine trebuie sâ fie ticluită dc primar sau de un organ administrativ. Aceste persoane sunt dar violatorii secrendui votului şi falsificatorii legii. Şi fiindcă în ţară la noi principiul nu se simte, dar persoanele se văd, nu-mi importă ce declamă în *Monitor ca.* frumos principiu **i** d, ministru de interne. Dacă violare de lege a fost, cc faci , violatorului? Dacă falsificare a fost, ce faci falsificatorului? Iaca toată întrebarea practică pentru onesta aplicare a unui principiu.

Falsificatori? Primarul e violatorul şi falsificatorul, ajutorul dc primar e iicluitorul acelei urne, pe care d, ministru de interne o declară o falsificare a votului; dar aceştia continuă sâ fie în fruntea Partidului Naţional-Liberal pe lista noilor aleşi. Ei sunt şi astăzi în fruntea capitalei, şi această fiinţare a doi violatori de lege însemnează că vorba cu respectul legilor este o ironie şi o ipocrizie. Fiinţarea acelor două figuri, care din deciziunea de dizolvare a d-lui ministru de interne sunt stigmatizate ca violatori de lege, este o sfidare dată întregului principiu dc legalitate. Prin urmate, la Bucureşti, alegerea colegiului I este o dovada în contra guvernului de astăzi.

Dar la Iasi? I a Iasi, guvernul a fâcut ce a făcut, dar e marc discuţie asupra cuvintelor; s-a aliat, ba nu s-a aliat; s-a contopit, ba nu s-a contopit. Dar aici nu e vorba de cuvinte. Faptul este câ a conlucrat cu socialiştii ca să obţină succesul la col. 1. Apoi, d-lor senatori, ca un guvern, care are stăp.înitea de fapt, poate

să obţină succes la alegeri, aceasta o ştim cu toţii. întrebarea este: cu ee preţ? Dacă este cu dispreţul tuturor principiilor, dacă este cu dispreţul ordinei de stat, dacă este cu orce preţ, - fireşte că are să aibă majoritate. Dacă vine un guvern monarhic constituţional şi face înţelegere pentru împreună-luciare cu socialiştii, apoi fireşte că o să aibă majoritate. Dacă însă nu a avut trebuinţă de acea conlucrare Ia Iaşi ce aberaţiune este aceasta, ca să se taliezc sau să conlucreze cu socialiştii?

G. Mârzescu. Cer cuvântul.

Titu Maiorescu. Şi dacă a avut ttebuinţâ, atunci alegerea colegiului I de la Iaşi este pătată, si ce a ieşit la Iasi. este în contra actualului guvern.

Dar, d-lor, pentru că chestiunea are legătură în momenml de faţa cu neliniştea care este la sate, aş voi sâ o clarificăm întte noi. Cum s-a petrecut împreună-lucrarea guvernului cu socialiştii la laşi? Fusese d. ministru-prezident în persoană acolo, primise depesi de adeziune din ţară, ţinuse un discurs sub prezidenta onor. d. Mârzescu, cămia i se uitase conlucrarea cu d. Aurelian la chestia mitropolirului. Aceasta o presupun, fiindcă în acelaş timp în care d. Srurdza zicea la Craiova câ autelianiştii an viciat atmosiera morală a tăier, pentru d. Mârzescu tăcea excepţie; numai d-sa nu era cuprins între acei miniştri aurclianişti, cari au viciat atmosfera morală a ţârei. Asa se explică cum, sub prezidenta onor. d. Mârzescu, se tiu la laşi întrunirile politice, la care vorbeşte d. ministru-prezident.

Onor. d. Mârzescu a înfiinţat o gazetă pentru alegeri, *Propaganda,* foaia partidului naţional liberal din Iaşi, în această propagandă citesc deodată - şi eu am şi semnalat-o în foile opozitiunii, - următoarele rânduri înaintea zilei de alegeri:

> ,,Voirn însă sa atingem mai de aproape o altă cestiune li anume: primirea de a figura pe lista naţional-Iibcralâ si a doi candidau socialişti. Acesr lucru l-a admis, fără nici o discuţiune, atât comitetul politic cât si întreaga adunare generala a Partidului Naţional-Liberal".

i

Felicitările mele întregei adunări a Partidului Liberal-National pentru uşurinţa cu care a primit asemenea lucru.

G. Mârzescu. Sunteţi foarte bine-crescut.

Titu Maiorescu (continuă a citi):

> „Insemnăuica lui credem câ nu poate scăpa din vederea nimănuia. Primirea a doi socialişti pe lista naţională liberală s-a tăcut *absolut fără nici o condittune* si fări măcar ca această conlucrare **sa** puane **numirea** de alianţă. Socialiştii **se** vor bucura de cea mai deplină libertate de gândire şi acţiune".

Apoi da. de aceea se miră oamenii acum că nu Ic lăsaţi *acţiunea.*

> „Ei vor putea emite orice părere, propune orice măsuri".

Bine, d-lor, în cc tară suntem? Apoi socialiştii, într-o tară cu libertatea presei, ca a noastră, si-au spus foarte tlar cari sunt vederile lor. *Adevărul,* de exemplu, o foaie foarte consecuentă şi foarte răspândită, este în mod deschis o foaie antimonarhică, anridînastică. D. Radovici din Ploieşti intr-o vreme şi-a bătut joc în modul cel mai insolent de religia ortodoxă, de Sf. Troiţă, de Paşti. Socialiştii sunt din principiu antimonarhici, sunt din principiu andrei igioşi, dar mai ales antimilitari, si ei vor căuta totdeauna să răsvrârească pe soldaţii de jos in contra ofiţerilor. *Moş-l'eacâ* şi alte foi de această natură sunt răspândite şi se răspândesc.

în limita libertăţilor publice, socialiştii pot să lucreze, sunr liberi să-şi exprime convingerile lor în presă şi în parlament, cât nu vin în conflict cu legile; iar dacă vin în conflict cu legile, să fie trimişi in judecata înstantelor competente. Aceasta e foarte clar. Dîn partea socialiştilor nu mă miră; ei sunt consecinţi cu convingerile lor. Dar care guvern monarhic, faţă cu un partid care este făţiş antimonarhic, antirehgios, antimilitar, va primi pc aceşti oameni ca asociaţi în politică, în administraţiune, îi va pune pe lista consiliilor comunale şi-i va admite în aceste consilii. Care? Nici unul si nicăieri, afară de guvernul d-lui Sturdza rit România. Penrru prima oară s-a

întâmplat la noi, pentru, prima oară w văzut un guvern constituit într-un stai monarhic, să pună pe socialişti ca socialişti, cu această declarare a foaici d-lui Mârzescu, pc lista guvernamentală la alegerile comunale şî apoi ca ajutoare în consiliile comunale.

D-lor senatori, se poate zice - s-a încercat să se zică, - că în oraşele mari, la Iaşi, este numai luptă de idei, fără pericol, oamenii tiind acolo mai inteligenţi. D-nii Crupenski, Stere, Radovici sunt „tineri generoşi", cum zicea d. Sturdza (nu ştiu cum îi numea d. Vi/anti), băieţi buni şi fii ai liberalilor, cum ii numea alt orator guvernamental la Botoşani; oameni de viitor, cum îi numea un biet prolesor la Bucureşti. Dacă îi primeşti pc câţiva din ei în consiliile comunale, cc pericol este acesta! A! la sate ar fi altceva. Dar în oraş se poate admire. Nti e vorbă, în Comuna de la Paris s-a cam şters linia dc demarcare intre socialişti şi anarhisii, cu incendiile de la 1871. Dar cunosc o poezie a unui actual funcţionar guvernamental, care îndeamnă pe romani să celebreze ziua înfiinţării Comunei de la Paris în 1871.

Dar bine, d-lor. dacă pericolul propagandei acesteia este mai ales la sate ca chestie agrară, nu uitaţi că fiul săteanului este şi militar, si aici aveţi a doua adevărată primejdie. în oraşe, la Iaşi şi în Calau, sunt comandamentele militare, fii de ţărani sunt acolo concentraţi în cazarme; ei, dacă n-au ştiut să citească şi să scrie, învaţă în decursul militărîeî. Când înaintea soldatului din Iaşi, pe cazarma de la Copou fâlfâie stindardul tricolor al cărei şi al regelui, jos pe ospelul comunal din oras fâlfâie stindardul d-lui Stete ca ajutor de primar şi stindardul dc jos zice celui de sus: urmează-mă pe mine în idei şi acţiuni! Aceasta este o perturbare a ordinei elementare; aceasta nu poate să izbutească decât unde a izbutit: la răscoala ţărănească pe care o vedeţi.

Fireşte, ce face acum d-nul ministru de inrerne? Vine în Cameră şi trebuie sâ se pronunţe în contta acestor mişcări,

trebuie sâ zică că n-a fost alianţă din partea sa cu socialiştii, trebuie sâ acopere nechibzuita lucrare din alegeri. Eu am relevat această monstruozitate, dar la început mi s-a răspuns din partea acelora cari susţin guvernul; escebîne sâ sc facă aşa, sunt tineri dc progres. Azi din contra vrea sâ se facă parcă n-a fost nici o înţelegere cu guvernul. Dar înţelegere şi conlucrare a fost, cel puţin cu o parte din socialişti, si a fost o nouă grcşalâ care s-a comis, iar acum esre o nouă pocăinţă,

lată, d-lor, ce însemnează neliniştea in privinţa politicei nechibzuite a guvernului. Sunt atâtea fapte, care sunt începute de guvern, si care peste câteva luni trebuie să fie rectificate de acelaş guvern, încât toată încrederea în guvern esie dispărută din această ţară şi toată activitatea d-trâ este zădărnicită. Dupâ ce se făcuse greşala cu mitropolitul, aţi avut multă vreme de întrebuinţat ca să se rectifice. După cc s-a teinceput greşala la Craiova, trebuie să pierdeţi atâta timp cu tratativele, prin care să împăcaţi pe aureliaiuşti şi să se rectifice emanat de la Craiova. După cc guvernul a făcut greşala cu încurajarea socialiştUor în alegerile comunale, trebuie sâ-şi consume puterea cu repararea acestei greşeli.

Cu asemenea rectificări de perpetue greşeli ale unui ministtu-prezident e evident că nu se poate deştepta nici o activitate serioasă într-un partid. De aceea m-am crezut în drept a anunţa interpelarea aceasta şi a mâ plânge de lipsa de direcţie politică a actualului guvern.

După dezvoltarea interpelam reproduse mai sus, răspunde ministrul-prezident Dimitrie A. Sturdza. Apoi se dă din nou cuvântul d-lui Maiorescu.

REPLICA D-LUI MAIORESCU

Domnilor Senatori. înţeleg că într-o discuţie politică să sc atingă în toate fazele ei persoana şi activitatea *politică* a cuiva. Mărturisesc, însă, câ nu-mi dau bine seama sie lolosul circ ar rezulta

pentru viața publică, dacă sar atinge viața privată sau credințde individuale ale cuiva, când nu sunt manifestări politice.

D. ministru-prezident, la o discuție politica, curat politică, îmi răspunde mai înainte de toate personal şi personal privat, ce credinţă religioasă am eu şi cc activitate am eu ca advocat. Ce are a face aci în Senat credința mea personală? Eu nu mâ sflesc şi nu m-am sfiit nici ca ministru să spun si înaintea înalţilor prelaţi şi înaintea unui Senat conservator, necum înaintea unui Senat liberal, că sunt liber-cugetător, dar am, am avut şi am profesat totdeauna cel mai mare respect pentru religiunea constituită a statului, am arătar, am dovedii si am păstrat totdeauna relaţîuiii respectuoase cu Sinodul. Ce aie a face scrutarea conştiinţei mele individuale? Ce, credeți câ are să-mi fie teamă de convingerea mea? Credeți că se poate lua in nume de rău, de un Senat liberal, când ar afirma cineva libera Iul cugetare? Dar de când Partidul Liberal este ecleziastic? dar de când esre un titlu pentni dv., ca să scrutați credința religioasă?

Vedeţi şeful Parridului Liberal de azi!

Advocat! Doamne, d-lor, şi de aceasta mă întreabă un şef liberal? Eu sunt fiul unui profesor de universitate, tatăl meu nu mi-a lăsat nid un ban moştenire, eu sunt fiul muncei mele personale. Sâ fi fost născut din familia boierească Stutdza, sâ fi avut moştenire de la tatăl meu moşii, să fi avut timp să mâ ocup exclusiv de politică, poate o făceam si eu pe lângă literatură. Dacă am fost născut sărac, aceasta mi-o impută în Senat şeful Partidului Liberal?

Dacă am studiai aşa incât să-mi agonisesc mijloacele de existenţă cum pot, aceasta este un lucru care mi-1 relevați ca un deinerit? Apoi aceasta este de la Regulamentul organic, aceasta este de la 1838, aceasta e reacrionar. Liberala mea profesiune ca advocat vâ interesează într-o discuție politică? Am venit cu licența în Drept si am ţinut-o mult timp în sertar fără sâ uzez de ea, am profesat ştiinţă cum am putut, am făcut

literatură cum m-am priceput fără a face politică, până când un ministru conservator, răposarul Costaforu, m-a îndemnat să intru si in politică. Se întâmplase scandalul din sala Slătineanu, erați pe atunci la minister cu Ion Chica. Atunci voia să abdice Principele-Domnitor si l-a împiedicat d. Lascar Catargi şi asrfel a scăpat ţara de primejdie. Atunci s-a adresat Costaforu si mi-a zis; cc faceți cu literatura, dacă tara e în pericol? M-a convins şi am intrat în politică. în urmă a venir generalul Tel! şi a zis că nu pot să fiu si la Iasi profesor si deputat la Bucureşti, şi am crezut că nu estede demnitatea mea ca pentru leafa de profesor sâ nu viu ca deputat la Bucureşti, după ce am intrat odată în politică. Am venit la Cameră şi generalul Tell m-a considerat demisionat. Şi am stat 13 ani dat afară din profesorat şi afară din orce funcție budgetară, cu rezerva a doi ani de minister. Şi ce era să fac? Aveam si eu familie, sâ pierim de foame? Treaba mea. Am preferit sâ nu pierim de foame si m-am agăţat de acea meserie şi m-am susţinut ca advocat. Şi aceasta îmi imputaţi mie, că mi-am câştigat viaţa din ostenelile mele, din profesiunea mea? Eu vă felicit pentru şeful ce-l aveți si pentru părerea care transpiră din vorbele sale.

General Catarg. II respectăm si il venerăm.

Titu Maiorescu. D-le General, recunosc că este foarte disciplinat Partidul Liberal în majoritatea sa din Senat, si este o justă expresie a acestei discipline, dacă acel care o păzeşte în contra opozitiunii este un general ca d-voastră — ce c drept, din armata sârbească, dar general.

Generai Catargi. Nu are a tace, sunt cetățean român si am drept de a votbi aci.

Titu Maiorescu. Nu e vorba aici de disciplina militară, aici e vorba de libera părere, şi a mea este democratica si liberala părere, în contra reacționarei păreri a actualului şef al Partidului Liberal.

Generat Catargi. Majoritatea protestează.

Titu Maionscu. Protestează numai conducătorul disciplinei majorității. Dar chestia ntt ne era, d-lor, pentru neînsemnata mea persoană privată, nici pentru advocatura mea, nici pentru intima mea credință religioasă.

Chestia era: guvernul ce direcție dă țării ca **5ă** inspire încredere în momentele grave dc față? Ce siguranță ne dă pentru mersul lucrurilor publice? Şi aci din toată prea lunga mea vorbire de adineaori, o idee sper că a fost desttd de Lămurit exprimată: între vorba unui şef de guvern, care arc sâ inspire încrederea țării în conducerea partidului, sî între acțiunile lui trebuie sâ fie conformitate. Şi când între vorbe şi între fapte, sau chiar întte vorbă şi între vorbă, este o asa contradicție încât se bat în cap, nu asupra unor chestii dc a doua mână, ci asupra unor chestii de importanță capitala, atunci lipseşte încrederea țării în acest carmaciu şi țara merge şovăind.

Si m-am încercat să dovedesc câ este deosebire intre sensul şi sensul lui, necum între vorbele şi faptele lui, nu asupra unor chestii indiferente, ci asupra unor chestii capitale. Este lucru capital, când şeful unui partid, în momentul când devine sef, afirmă la Orfeu câ trebuie sâ nc amestecăm în contra barbariilor ungureşti, şi când vine la guvetn zice câ nu trebuie să ne amestecam şi face scuze. Este capitală chestia, când vine un şei de partid si zice: aşa trebuie să se linişteascâ Sinodul si biserica şi țara în conflictul mitropolitan, şi dupâ ce a afirmat aşa în Senat şi a lăudat pc d. Aurelian, vine si spune, tot înaintea țării, ca s-a înjosit Sinodul şi Biserica şî d, Aurelian a viciat atmosfera morali a țârii. Când vine acelaşi şef de guvern si prezintă aci legea Casei Rurale şi tot d-sa o zâdâtniccste în secții.

Asemenea este o periculoasă contrazicere când primeşte în administrația comunei laşi pe socialişti şi acum vine şi ne vorbeşte că socialiştii ca socialişti nu sunt bunî, ci numai dacă sunt

convertiți, dacă trec în Partidul Naționaf-Liberal. Nici n-am înțeles comparația ce face d-sa cu radicalii în partea conservatorilor. Ce are a face? D. Panu. pană acum câtva timp tadical în manifestările sale, recunoaşte că convingerile acestea nu sunt astăzi oportune pentru tara noastră, le Iasă la o parte şi intră in Partidul Conservator ca conservator[1]. Puteți găsi că este din partea d-lui Panu o prea marc sinceritate or slăbiciune, şi câ mai bine ar fi fost dacă n-ar fi fost mai înainte radical pentru ca pe urmă sâ devină conservator; dar Partidul Conservator care primeşte pe un om de talent când *vine* şi zice: eu sunt conservator, nu-i puteți reproşa nimic, absolut nimic, precum nu sc poate reproşa nimic dacă d. Macri, fost radical, a părăsit radicalismul si a intrat în Partidul Liberal, Aceasta este foarte bine penrru Partidul Liberal. Şi incă permiteți-mi să fac o mică deosebire: parcă stă mai bine când un fost radical ca d, Panu intră într-un partid din opoziție, decât când un fost radical ca d. Macri intră într-un partid care este la guvern; căci, de la guvern ademenirile sunt mai mari.

Dar oare socialiştii şi-au părăsit ideile lor socialiste luptând alături cu d-voastră? A declarat d. Stere; cu părăsesc pe socialişti pentru a mă face national-liberal? Dacă ar fi declarat asa, n-aş avea nimic de zis; dar când lupta socialiştii ca socialişti împreună cu un guvern monarhic, este o confuzie care aduce rătăcire...

G. Mârzescu. Aci vâ înşelați, vâ voi dovedi mâine câ aci vă înşelați,

Titu Maiorescu. Aştept dovada de Iad. Stere şi de la ceilalți pe cari i-ați primit pe lista d-voa.srră, aştept dovada de la capii partidului socialist ca să vină şi să zică cum a zis-o d. Panu aci; şi când vor veni socialiştii şî vor zise: am părăsit ideile noastre şi ne-am înrolat in Partidul Național-Liberal, voi felicita Partidul National-Liberal. Dar până nu va fi aşa, rămâne aceasta ca o procedare mai mult pentru a arunca nisip

Dar pe urmă a trecut iar [a liberali.

în ochii oamenilor. V-a strâns cu uşa situaţia, greşelele d-voastră se răzbuna acum prin mişcările ţărăneşti, si acum nu mai aveţi ce face, trebuie să fiţi până **la** oarecare punct în contra lor; în contra şi nu prea. Poate voiţi sâ rămână ceva sămânţă pentru viitoarele alegeri. Dacă le faceţi dv., aveţi să striviţi pc socialişti; daca cumva le face d. L. Catargi, atunci să mai puteţi conlucra cu ei.

D-lor senatori, marc chestie e chestia onestităţii politice! Noi adeseoti ne uităm la dezvoltarea statelor mai înaintate în cultură şi ne uităm si la dezvoltarea altor state, mai ales a celor vecine cu noi. Stand cei mai vecin ne e statul ungar cu ministerul său. un minister amic al guvernului dc astăzi, in special **al** d-lui ministru-prezident Sturdza. Zic in special, fiindcă s-a întâmplat aci, în Senat, sâ ne citească d-sa o adresă trimisă dc d-sa baronului Aehrenthal pentru guvernul din Pesta, în această adresă spunea d. prim-ministru: d, Take lonescu, deputat în Cameră, a citit 2 acte din Ungaria, vă rog să-mi daţi lămuriri asupra acestor 2 acte. Pană aci foarte bine, d-sa avea dreptul sâ ceară aceste lămuriri, însă mai departe adaugă: „aceste acte au servit de bază la un sistem de acuzaţiuni îndreptat in contra persoanei melc ca ministru-prezident. Este dar util. în interesul bunelor relaţiuni dintre amândouă guvernele", sâ aflu ce este cu actele acestea. Ministrul nostru de externe nu cere dar numai lămuriri, după cum avea dreptul său, dar spune într-o adresă oficială: am să mâ folosesc de răspunsul d-voastră, fiindcă opoziţia din lăuntrid ţării mă atacă pe mine personal si fiindcă interesul bunelor relaţiuni dintre d-voastră şi mine atârnă de **la** modul cum por răspunde opoziţiei din tară cu ajutorul lămuririlor dv., de aceea să-mi spuneţi cum stă cu acrele.

S-a mai pomenit una ca aceasta, ca penttu luptele noastre interne sâ vină ministrul de externe si să ceară de la uit ministru străin sâ-i dea acte şi să-i spue că este pentnt a sc întări personal în contra adversarilor lui politici?

1

Dar sâ trecem, d-lor, peste aceasta. Acel guvern străin şi amic al d-lui Sturdza era prezidat pe atunci dc baronul Banffy, în acest moment însâ ştiţi că baronul Banffv a căzut. De ce **a** căzut? Urmărim si noi dezvoltarea parlamentară din alte părţi, şi ea este foarte interesantă în cazul de faţă. **Am** aflat din gazetele austro-ungare că baronului Banffy îi imputa opoziţia că lipsise de la cuvântul său, că sc arătase că una a spus şi alta a lucrat; aşa pretindea opoziţia; şi de 7 săptămâni nu putea baronul Bantlv să între măcar în parlament la o şedinţă regulată. Cum intra, îi striga opoziţia: *afară mincinosul'.*

Mare cuvânt, care ne-a încremenit pe toii, si cu *afară mincinosul*'a stat 7 săptămâni parlamentul fără sâ poată măcar să-şi constituie biuroul; tot prezidentul dc vârstă e ţinut până astăzi. Si **numai** atunci i s-a iettat baronului Banffy sâ mai vorbească in parlamentul ungar, acum o săptămână, când **a** venit să anunţe: mî-am dat demisia. Şi a răsuflat opoziţia cât pentru încrederea ce se cuvine cuvântului primului-ministru.

Ei, e violentă lupta politică dincolo. Noi suntem mai moderaţi; ntn îmbrăcăm o interpelare, ieşită din tot simtimântul de indignare al unui opozant, in forma parlamentară: am onoare a interpela pe d. prim-ministru asupra lipsei de... direcţie în politica d-sale.

121

Răspuns d-lor: general Catargi, general Budişteanu si Gheorghe Mârzescu io chestie personală

(Şedinţa Senarului Li 16fevruarie 1899!

Domnule Preşedinte,

Este regulă de bună-cuviimă parlamentară ta atunci când, în urma discursului unui membru al parlamenrului, colegi de ai săi se cted siliţi să facă chestii petsonalc, oratorul dintâi sase explice în privinţa lor. Voi fi foarte scurt în aceste explicări, nu este în obiceiul meu de a face chestii personale.

încep cu d. general Catargi, în privinţa căruia, după câte a zis d-sa, discuţia poate fi uşor terminata. Un orator parlamentar, mai ales unul din opoziţie, este pus sub scutul preşedintelui. Cârâ vreme preşedintele nu mâ întrerupe, nu mă cbiamâ la ordine, sunt in drept sâ mă tred în limitele parlamentarismului. Când vine un alt senator - ca In cazul de fată - si anume un chestor, ca d. general Catargi, şi mâ întrerupe, trehuie să-i observ după strictul reglement, că nu esre in dreptul său. Să ia intru aceasta un exemplu de la primul-ministru, care, cum ari văzut, nu admite nici o întrerupere, şi este reglementar să nu fie inirerupere.

General Catargi. Aveţi dreptate.

i

Titu Maiorescu. Am dreptate. Dv. sunteţi chestor, păzitorul ordinii, şi tui dv. trebuia să faceţi o dezordine regulamentară. Dacă totus o faceţi, eu personal nu mă plâng: eu sunt încântat când mă întrerupe cineva. Dacă eu nu mâ piâng de întreruperea dv., nu trebuie să vâ plângeţi nici dv. de răspunsul meu. Un orator ripostează cum poate la o întrerupere iăr' de veste: or e mai viu, or e mai slab, or mai pipărat, după cum îi vine la îndemână în acea clipă. Cine este prea susceptibil la riposte, să bincvoiască a nu întrerupe, căci altfel se va expune totdeauna la asemenea incidente.

Trec la d. general Budisteanu, care a prezidat ieri când vorbeam, şi am sâ-i aduc mai întâi omagiile mele pentru imparţialitatea cu care a prezidat. Ca membru al opoziţiei, m-am aflat in curând mai sigur în vorbirea mea simţind o prezidare sigură. Dar d. general Hudişteanu mi-a făcut azi o chestie personală pentru cele zise in contra d-salc ca fost ministru de război, adică în contra nepotrivitelor d-sale cuvinte de atunci.

D-le general, aveţi mare dreptate In **L**_eea ce ati zis azj despre ignoranta mea în materie de arme. O recunosc, sunt cu desăvârşire ignorant în ale armelor. Şi dacă, după cum ziceţi, vă vine greu dv. să vâ pogorâţi pană la mine cât pentru tehnica unei arme, mie imi este o adevărată mulţumire să mâ înalt pănâ la dv. şi să vă răspund politiceşte, căci numai politiceşte am relevat acele cuvinte ale dv, si le voi mai releva, şt sunt in dreptul meu de a le releva.

Eu nu pricep nimic în tehnica armei; dar cred câ şi dv. pricepeţi prea puţin în politică. Insă ministrul de răsboi nu este aci in parlament pentru tehnica armelor, ci pentru situaţia sa politica, şi mă mir cum de nu ati priceput dv. aceasta, odată cc sunteţi în Senat. Ministrul de război este înaintea noastră pentru răspunderea sa politică. Atât pricep eu, ca om politic, tocmai eu, care nu mâ pricep in ale armei. Eu, omul politic, eu, simplul cetăţean al ţărei, aştept de la ministrul de răsboi

al ţărei, ca să-mi dea încredere în armata cărei, si orce cuvânt al ministrului, care slăbeşte această Încredere în mine, cetăţean civil, este un cuvânt greşit.

Este mai mult decât atât. Ciomag sau baston?! Trebuie să fie tara noastră pentru ca sâ treacă un aşa cuvânt. Un asa cuvânt în parlamentul francez, în parlamentul german, zis de un ministru de râshoi, l-ar fi spulberat imediat de pe banca ministerială ca pe un ministru nevrednic de a sta acolo.

D. preşedinte al consiliului, Dim. A. sturdza. Nu sunt cuvinte parlamentare acestea.

D. vicepreşedinte, P. Orbescu. Dv. d-le Maiorescu, cunoaşteţi cuvintele parlamentare şi vorbiţi astfel?!

Titu Maiorescu. D-le prezident, eu simt un parlamentar disciplinat, şi recunosc totdeauna dreptul prezidentului de a mă conduce în dezbaterile, la cari iau pane şi, după ce am adus prezidentului omagiile mele în privinţa dezbaterilor de ieri, că au fost conduse cu imparţialitate, nu as putea aduce aceleaşi omagii astăzi, dar mă supun. Retrag orce cuvânt care, în înalta dv. experienţă parlamentară, vâ pare câ a ttecut peste limirele cuviinţei.

P. P. Carp. Voim si noi sâ ştim. care cuvinte nu au fost parlamentate?

St. Perietzeanu-Buzău, Cuvântul nevrednic.

Titu Maiorescu. Retrag orce cuvânt, pe care îl crede nepariamentar d. prezident.

P. !'. Carp. Retrage „nevredniCşi pune „nemernic".

Titu Maiorescu. Cuvântul „nemernic"' l-a întrebuinţat d. Sturdza in contra rostului guvern, iu cbestia transilvană, şi nu l-a retras. Dacă l-aş găsi parlamentat, l-as întrebuinţa. Dar iui-l gâsesc parlamentar si nu vreau sâ mâ iau după exemplul d-lui Sturdza.

Cu onor. d. Mârzescu va fi şi mai uşoară explicarea.

Chestia socialiştilor? Apoi, onor. d-le Mârzescu, am citit exact din *Propaganda* dv. cum spuneaţi câ s-a făcut această conlucrare electorală. Adică socialiştii, spuneaţi dv., cu ale lor idei, lără a să fi fuzionat cu Partidul Naţional-Liberal, au fost primiţi pe listă. De aceasta m-am plâns. Socialiştii, fără sâ fi arătat câ s-au schimbat, au fost introduşi în consiliul comunal din Iaşi. De aceasta mă plâng, ca de o nechibzuită politica a panidului guvernamental. Aş fi felicitat pe guvern, şi am spus-o aceasta, dacă socialiştii ar fi declarat câ renunţă la ideile lor resturnătoare pentru statul dc astăzi şi intră în partidul d-voastră. Aceasta at fi un progres de ordine.

Ce îmi răspundeţi d-voastră aici, ca chestie petsonalâ? Când zic eu câ socialiştii sunt in contra religiunii. în conrra dinastiei şi în contra armatei, d-voastră întâmpinaţi: iată un discurs al d-lui Stere, în care acesta s-a pronunţat pentru rege Apoi atunci d. Stere nu mai este socialist? Cu atât mai binel Numai că aceasta nu mai e o chestie personală a d-voastră, d-le Mârzescu, ci a d-lui Stere şi declararea câ d. Stere a încetat sâ fie socialist, ar trebui să **fie** dată de însuş d. Stere. Căci numai cu explicarea d-tale, d-le Mârzescu, lucrul tot rămâne încurcat. In chiar foaia d-tale, *Propaganda,* am citit zilele acestea că d-lui Stere î s-a cetut demisia din consiliul comunal de laţi si că si-a trimis-o şi că n-a rezolvat-o încă d. ministru Pherekvde. Dar de ce-şi dă demisia d. Stere, dacă acuma a intrat în Partidul Naţional-Liberal? Cum vederi, cu chestia personală a d-lui Mârzescu nu s-a lămurit lucrul şi rămâne aceeaş învălmăşeală cu socialiştii ca şi mai nainte de alegeri.

A doua chestie personală a d-lui Mârzescu e relarivă la conflictul mitropolitan.

Să-mi permită mai întâi onor. meu coleg, penttu corectitudinea parlamentară, să relevez câteva din cuvintele zise de d-sa cu această ocazie. Găsesc că este un precedent, care nu poate fi admis, ca un senator, fost ministru, să vie şi sS spue în parlament, fără autorizare specială, ce a vorbit intre patru ochi cu Regele, atunci când a fost în minister. Ce a vorbit un ministru cu Regele între patru ochi, nu se cade sâ fie divulgat,

şi râu aţi făcut că aţi adus in parlament notiţele d-voastrt personale despre ceea ce v-a zis Regele.

G. Mârzescu. Cer cuvântul în chestie personală.

Titu Maiorescu. Şi dacă aceasta nu vorbeşte în favoarea d-voastră ca om politic, vorbeşte însă cu desăvârşire în onoarea Regelui, căci cuvintele pe cari vi le-a z.js: chestia mitropolitului trebuie împăcată cu asentimentul tutulor partidelor, erau foarte înţelepte.

Dar, onor. d-le Mârzescu, de ce faceţi chestie personala în contra cuvintelor melc? Dv. pretîndeţi acum câ aţi rezolvat chestia fostului mitropolii fără ajutorul şi participarea Partidului Conservator. Voiţi adică să rectificaţi o legendă, care s-ar fi acreditat şi pc care aş fi întarit-o eu cu vorbele mele.

Nu este exact, că am întărit-o eu prin vorbele mele; sensul discursului meu a fost că, dacă aţi aranjar d-voastrâ cum aţi putut chestia mitropolitului, de ce d. ministru-prezident care a zis aci în Senat câ bine s-a făcut, a zis mai pc urmă la Craiova câ rău s-a tăcut, cu ajutotul conservatorilor, si că ati vidat armosfeta morală a tarei?

Aceasta o zice d. mînistru-prezidenr, eu repet numai cuvintele d-sale, şi d-ta îmi faci chestie personală *mie'* Apoi explicâ-te cu amicul d-tale d. Sturdza şi spune d-lui Sturdza, că nu este adevârar, câ ai fi rezolvat conflictul cu ajutorul conservatorilor, ci l-ai rezolvat prin d-ta singur.

Şi atunci mirâ-te, împreună cu mine, cum de nu ştie aceasta onor. d. Sturdza? si dacă o ştie, cum de spune contrariul de ceea ce ştie? Aceasta este chestia, si ea nu trebuie îndreptată la adresa mea, ci la adresa d-lui Sturdza.

122

Contra închiderii discupunii. Explicarea obstxucţionismului

(Şedinţa Senatului de la 20 martie 1899)

La I? martie citeşte d. Alex. Marghiloman declaraţia de obîtructioni.sm, de care se vorbeşte în cap. X J introducerii istorice la volumul de tată, si la 18 martie o citeşte G. Gr. Cantacuzino la **Senat. (ai** prilejul vorbirii in contra închiderii disturiunii se dă următoarea explicare a acestei atitudini a opoziţiei parlamentare.

D-lor Senatori,

Vă rog să nu închideţi discutiunca, fiindcă in tânăra noastră viată parlamentară evenimentul acesta al **unei** declarări de obstructionism se întâmplă penrru întâia dată, şi în împrejurările actuale, aşa cum atitudinea cea nouă ne-a fost dictată de adânca noastră convingere, lucrul cred că merită mai multă explicare şi deplină lămurire.

D-lor, penrru un stat constituţional in ceea ce se discută în Cameră si în Senat, fie uneori numai o chestie de regulament, se ţese o parte a istorici tării. Tot **ce** facem aci, are în orice caz importanţa **sa.** Esre o piarră mai mult, fie cât de mică, la clădirea întreagă a viitorului tării; poate fi totdeauna un precedent la care **se** vor provoca generaţiile viitoare: de aceea

stă însemnat în *Monitorul Oficial* si se păstrează în arhiva Tării: Aci este un act istoric.

Când vine astăzi onor. d. Mârzescu si ne numeşte răzvrătitori, d-sa uită din scurta declarare citita de d. Cantacuzino cuvintele:

> „subscrişii senatori suntem hotărâţi ***pe** toate căile legale,* şi în prima linie prin obstrucţionism, sâ ne Împotrivim la o **mai** departe lunctionare a d-lui Dumitru Alexandm Sturdza ca prim-mi nistru."

Cum poate d-sa cu acest text în mână să vorbească de o declarare de răzvrătire? Nu stau în declarare cuvintele *căile legale?*

Dar, zice d-sa, faptul este ilegal, contrar regulamentului. Ce este contra regulamentului? A se pune pe toate căile legale? Dar cari sunt acele *căi legale?* între altele şi în prima linie: *păzirea şi întrebuinţarea strictă a regulamentului Senatului.*

D-lor, trebuie să aibă cineva prea puţină experienţă şi - scuzaţi-mă - prea puţină pricepere a spiritului parlamentar, dacă nu şi-a dat seama până acum, că la drept vorbind nici-odată chestiile importante, cari sc hotărăsc într-un parlament, nu sunt chestii de majoritate în contra minorităţii, ci sunt un fel de tranzacţiune, fie tâcucă, fie pe faţa, între majoritate şi minoritate. In toate chestiile, orcât ar fi de aprinse dezbaterile noastre aci, in toate chestiile, cari nu ating până în ultimul punct măduva constiinţii cuiva, cari nu ating de exemplu sentimentul naţional, în toate aceste chestii este un fel de tranzacţie între noi toţi. Cu toţii ne simţim fiii aceleiaşi ţări şi în timpuri normale facem o luctare comună. Voarte adeseori s-au întâmplat treceri peste regulament; foarte adeseori s-a întâmplat şi sub conservatori ca sl se zică într-o secţie: „legea aceasta, nu o mai citim. Avem încredere. Numim îndată un delegat". Foarte adese s-a întâmplatei să sc prezinte o lege astăzi si tot asrăzi sâ se ia în discuţie. Aşa este. Dar atunci s-a întâmplat astfel, pentru câ în această tranzacţie, despre care vorbeam, în

acel sentiment comun dintre majoritate şi minoritate se lăsa cu un fel de îngâduialâ ca să se facă lucrarea, sâ se grăbească o lege pe care majoritatea o crede folositoare, iar minoritatea nu o crede aşa de gravă încât să i se împotrivească din toate puterde ei. Numai în aceste limite lucrarea prin majorităţi are înţeles valabil, dar mai departe nu.

A venit şî Banffy, ca şi d. Mârzescu, cu teoria absolută a majorităţii în Camera ungară şi a căutat să o ducă până la acea idee absurdă, că ţara poate să fie înăbuşiră chiar când este vorbă de onoarea ei, prin brutalitatea votului cu bile (Aplauze din partea minorităţii).

Dar această teorie a simplei adunări şi scăderi de voturi, care are valoare pentru matematicii numărători (ilaritate), nu poate fi considerată ca adevăratul spirit constituţional. Si în zadar Banffy se adresa împăratului zicând: unde o să ajungem, când minoritatea va învinge majoritatea! El n-a putut împiedica pe minoritate să răstoarne pe Banffy strigându-i: afara mincinosul!

Sunt dar chestii, unde este o ruşine de **a** face apel numai la votul brutal al numărului. Cu teoria majorităţilor nu puteţi veni în toate chestiile, puteţi veni numai în chestiile obişnuite.

Eu, care vă vorbesc aci, d. Cantacuzino care v-a citit declaraţia, d. Carp care a semnat-o, nici unul din noi n-am făcut parte din Opoziţia-unită de acum 12 ani şi n-am părăsit parlamentul. Ai făcut d-ta parte din ea. d-le Mârzescu, a fâcut pane d. Pallade, d-ta ziceai în contra lui Ioan Brătianu: regimul corupţiei si al terţiarei! Eu nu mâ asociam atunci la acest fel dc luptă; căci in conştiinţa mea, ca şi în **a** d-lui Cantacuzino şi **a** d-lui Carp, acestea erau disensiuni poate legitime, dar numai în chestii interioare. Dar când e vorba de chestii, cari dupâ cum credem noi ating demnitatea naţională în străinătate, atunci trebuie să înceteze forma mai hlândă a îngăduinţelor parlamentare cu tertipurile de simplă numărare dc voturi.

Şi fiindcă noi suntem oameni dc ordine, am zis că noi ohstrucţionismui îl înţelegem pe toate căile legale. Iar dacă d. Mârzescu şi onorabilul d. ministru dc culte ne întreabă: ce însemnează aceasta? noi le răspundem următoarele: toate regulamentele unor Adunări legiuitoare, orcare ar fi, dacă se interpretează de opoziţie conform dreptului strict, pot paraliza lucrarea unei Adunări legiuitoare.

Ce, credeţi câ obsmicnonismu! dîn Camera vicneză, din Camera ungară, din Camera engleză, s-a făcut afară din ordinea regulamentară?

Voci. Acestea nu sunt contra închiderii.

Alte voci. Veniţi Ia chestie.

Alte voci. Lăsaţi pe unguri.

Bmbeteanu. D-le preşedinte, de ce nu uzaţi de dreptul dv. de a chema la ordine pc întrerupători?

Vicepreşedinte Crătunescu. Credeţi că este în chestie, când se atacă Constituţia?

Bmbeteanu. Atunci de ce nu-i luaţi cuvântul?

Viişoreanu. Să vie la chestie.

T. Maiorescu. Intre rcgulelc parlamentare, cu cari sunt obişnuit, este şi aceasta, că eu nu por sâ fiu chemat la respectarea regulamentului decât de d, prezident, iar nu de d. Viişoreanu. Peste vorbele d-lui Viişoreanu trec ca şi cum n-ar fi vorbite. Mă supun însă totdeauna la observaţiile d-lui prezident.

Aşadar pentru a explica, ce este pentru noi calea legală, de aceea cer prelungirea discuţiei. Calea legală însemnează intre altele şî observaţia srrictâ a regulamentului, aşa a însemnat Ia Londra si la Pesta si la Viena.

Vergati. Nu mai vorbiri de Pesta, mâ revoltaţi când aud. Ziceţi ca la noi.

Vicepreşedinte Crătuncscu. Nu intrerupeţi, d-le Vergati.

T. Maiorescu. Credeam sâ lac cel mai plăcut omagiu d-lui prim-ministru care este absent, dacă ii aduc aminte de Budapesta.

Asa s-a începui obstrucţiunca si la Londra, în Anglia, patria constituţionalism ului. Declararea noastră însemnează aşadar, că până acum am rtâit cu oarecare îngăduinţă intte opoziţie şi majoritate, şi astfel s-a putut legifera mai uşor. Cu stricta aplicare a regulamentului dc acum înainte, nu **5C** mai poate. Toate regulamentele Corpurilor legiuitoare prevăd un fel de mers încet si prudent pentru roate lucrările, mai ales pentru proiectele de lege. Aşa, când în regulamentul nostru stă că în secţiuni trebuie *citit* întâi un proiect de lege, se poate ca o secţie sâ treacă peste această dispoziţie, când toti membri prezenţi se învoiesc la aceasta. Dar când unul singur nu sc invoieste, nu se poate călca regulamentul, proiectul trebuie citit.

Dupâ cum ne-a mărturisit d. Mârzescu în secţia d-sale, d-nii general Manu şi Gh. Panu au cerul citirea proiectului de lege asupra învăţământului profesional, însâ majoritatea secţiunii **S-**a împotrivit şi a numit îndată un delegat, fără a se fi citit măcar legea.

Atunci majoritarea a părăsit calea legală, si noi suntem în drepr sâ constatăm că în această situaţie încordată violarea regulamentului a început din partea dv.

Atat aveam de zis.

123

Observări asupra sumarului şi asupra regulamentului
(Discurs obstrucţianist)

(Şedinţa Senatului de ba 21 martie 1899)

D. secretar, Ai. Viişoreanu, dă citire sumarului şedinţei precedente.

Titu Maiorescu (asupra sumarului): D-le prezident, în sumarul şedinţei de ieri, aşa cum ni l-a citit onor. membru al biurotdui. nu văd trecută însemnarea dacă. prelungirea şedinţei de la 5 ore mai departe s-a tăcut cu majoritate de două treimi, conform art. 16 al regulamentului, care zice:

„Şedinţele se închid la 5 ore seara, *afara când doua treimi din membrii prezenţi* vor cere prelungirea şedinţei".

Prelungirea şedinţei nu se poate race decât constatându-se numeric, că sunt două tteimi din senatorii prezenţi, cari admit asa ceva. Dacă se face fără o aşa constatare, se violează regulamenrul.

Deocamdată procesul-verba) ce ni s-a citit violează regulamentul în această privinţă, si bănuiesc că nu numai nu s-a constatat numeric, că sunt două treimi, din care cauză nici nu s-a trecut în sumar, dar că în acel moment nici nu era numărul regulamentar al senatorilor prezenţi, pentru a tine şedinţă şi a lua o deciziune.

Cu atât mai mult am insistat asupra acestui punct, cu cât odată ce în un asemenea mod nelegal s-a continuat şedinţa ieri, şedinţă fără fiinţă legală, s-a mai luat o deciziune cu totul extraordinară, nu voi să întrebuinţez cuvântul nepotrivit al d-lui Mârzescu „extra-legală".

N. Cratunescu. Dar era potrivit.

T. Maiorescu. S-a luat deciziunea extraordinară de a se ţine, ca nealtădată in ţara aceasta, şedinţă duminică dimineaţa, unde? în Senat, în acea corporaţiune legislativă, care are onoare să numere intte membrii săi pe înalţii prelaţi ai bisericei statului.

O Voce. D-ta eşti liber-cugetător.

T. Maiorescu. Această extraordinarii deciziune cum s-a luat? Voim sâ stabilim precedentul care-1 creează Senatul liberal ca să lucreze. Art. 16 din regulament zice:

> „începutul şedinţei este hotăiât penuu ora unu dupc-amiazi, rămânând deplină facultate Senatului de a hotărî alte ore mai dc dimineaţă sau mai târziu. Guvernul va fi încunoţtindt din vreme despre o asemenea schimbare a orei"

şi în sumarul şedinţei şi-a luat însărcinarea d. redactor al acelui sumar de a spune anume câ guvernul a fost înştiinţat, grije ce n-a luat pentru a spune că şedinţa s-a prelungit cu *'iy* în adevăr, nouă, senatorilor ne importă ca să nu fie surprins guvernul cu lucrările! Iar legitimarea lucrărilor prin constatarea votului a *'I,* nu ne importă! Este o notă caracteristică pentru înţelegerea bîuroului asupra relaţiilor dintre Senar şi guvern în deosebire de relaţia dintre lucrările Senatului şi regulamentul său.

Aş întreba biuroul, dacă, pentru ca o şedinţă, care după regulament are să înceapă la unu - si noi am hotărât sâ înceapă Ia 2 - în împrejurări normale să se continue peste 5 ore se cere votul a -/,, dacă - zic - pentru a se luă o măsură cu totul extraordinară de a se începe şedinţa dimineaţa la 9 ore. fără

a se spune pani când sâ continue, nu se cere tot votul a ~/^? Care ar fi ideea legiuitorului pentru continuare...

D. prezident N. Cane. Vă rog, spuneţi ce observaţiune aveţi de fâcut asupra sumarului.

T. Maiorescu. Prea hine, este prima chemare la cesttune cc-tni faceţi, iau act si **voi** continua.

Cred dar că, pentru ca sâ se fai_â o şedinţă la altă oră decât cele prevăzute de regulament, cc cere votul a ²*I*-. şi atunci este ilegală şedinţa noastră de astăzi duminecă dimineaţa. Astfel s-ar comite absurditatea de interpretare, ca să se Începă o scdintâ la 9 ore fără a se cere şi sâ se sfârşească Ia 5 ore şi de abia atunci, adecă dupe dezbatere de 8 **ore,** să sc ceară ²/, pentru prelungire, pe când în textul regulamentului deja după 4 ore de dezbateri se cer ²/₃ pentru o mai departe continuare a lor.

Prin urmare şedinţa noasrrâ din acest moment este nclegală. Insă aci majoritatea are sâ decidă. Dacă d-voastră sunteţi de părere că se poate decide fără a se trece în procesul-verbal că cu 2 treimi s-a prelungit şedinţa si că se poate lua o hotărâre, ca cea de ieri, cu orcâţi membri au fost la şedinţa, ca să sc facă şedinţă dimineaţa în afară de regulament, foarte bine.

Vreau să se ţintuiascâ acest precedent al Senarului libera!. Va veni si alt .Senat, care şâ sc folosească de el.

124

Propunere de amânare (Discurs obstrucţionist)

(Şedinţa Senatului de la 21 martie 1899)

D. prezident N. Gane. Intrăm acum în otdinea zilei; discuţiunea generală este deschisa asupra *proiectului de lege al inviitămăntului profesi o nai.*

T. Maiorescu. Cer cusântul pentru a propune o amânare.

IX prezident N. Gane. Aveţi cuvântul.

T. Maiorescu (de la tribună). D-lor senatori, am cerut cuvântul pentru a vâ propune să amânaţi discuţiunea asupra proiectului de lege pentru învăţământul profesional, (întreruperi.)

Voci. Trebuia s-o faceţi de ieri.

T. Maiorescu. Vă lac această propunere, d-lor senatori, astăzi, după ce am citit raporrul onor. nostru coleg, care însoţeşte pentru Senar proiectul de lege. Cum ştiţi, biuroul ni l-a distribuit de-abia ieri si d-voastre ati amânar discuţia pe astăzi, tocmai pentru ca cel puţin sa purem citi raporrul. In ce mâ priveşte, cunoşteam proiectul de lege si cunoşteam şi tendenţa lui. mai ales din lunga vorbire a d-lui Stolojan în Cameră si din excelenta vorbire a d-lui Take lonescu. tot acolo; dar tocmai raportul Senatului mă îndeamnă sâ vâ cer amânarea discuţiunii, fiindcă acest raport dovedeşte că nu este

pe deplin lămurită legea în partea ei esenţială, nici măcar în capul d-lui raportor.

D-lor, onor. Senat a mai decis în anul trecut ca să ia cu toată iuţeala în dezhatere legea învăţământului secundar şi superior; dar atunci cel puţin în secţii am putut-o discuta, şi d. ministru al cultelor ştie câ legea s-a urmărit în secţii articol cu articol şi am dobândit, cel puţin atât, că se recunoastea si se simţea chiar de unii din majoritatea dumneavoastre, câ legea are defecte si că va trebui îndreptată în viitor, şi că numai pentru aplicarea mai grăbită a ei, la 1 septemvrie al anului trecut, s-a votat îndatâ fărâ modificări, iar noi am luat-o cu toţii tn considerare. Eu nu împărtăşeam modul acesta de a lăsa o lege imperfectă şi recunoscură de imperfectă între noi, dar majoritatea a decis-o. Orcum, d-lor, un luciu era în anul trecut câştigat (altfel rot mecanismul parlamentar eu dezbaterea legilor în secţii se reduce la nefiinţă), lucrul câştigat era că noi dezbătusem în secţii legea, şl acei cari se interesează maî de aproape dc asemenea materii, ne pâtrunsesem de foloasele şi de neajunsurile ei; prin urmare era speranţa legitimă că, orcum şi orcând s-ar aplica legea, n sumă de cunoştinţe asupra ei pătrunseseră în diferiţi membri ai parlamentului, aşa încât modificarea ei viitoare sâ fie înţeleasă şi posibilă de făcut cu folos pentru şcoală.

Dar acum ce se face? lată pentru a doua oară, în chestia cea mai însemnată ca importanţă politică si de presrigiu pentnt actualele majorităţi parlamentare, într-o chestie a învăţământului public sub d-voastre, care vă lăudaţi că aţi făcut legea învăţământului secundar şi superior (şi este singura lege importantă pe cari ati făcut-o) i se dă Senatului prea putină considerare şi i se cere penrru a doua oară să voteze legea profesională iatăş fără modificare si în mult mai mare pripa. Cel puţin legea învăţământului secundar şi superior s-a discutat in secţii, legea de astăzi nici mâear nu s-a citit în secţii.

Şi o asemenea procedare o întrebuinţaţi - unde? în Senat, care are anume reprezentanţii celor două universităţi din ţară, ceea ce însemnează câ în Senat chestiile de învăţământ au o importanţă deosebită după chiar Constituţiune. Dupâ ce ati făcut-o o dată, voiţi s-o faceţi şi a doua oară? Şi a două oară o faceţi cu împrejurarea - n-aş vrea să întrebuinţez un cuvânt neparlamentar, nu ştiu cum să-1 găsesc mai bine - cu împrejurarea *odioasa* că nu s-a citit măcar in secţii legea învăţământului profesional.

D. Mârzescu ne zicea ieri: aşa este. dacă d-voastrâ faceri obstructionism.

Dar d-voasrră, majoritatea, când noi facem obstructionism, ne răspundeţi printr-o lipsă de considerare pentru seriozitatea lucrărilor d-vnastiâ? Dacă cel puţin această procedare pripită s-ar justifica prin marea muncă a Senatului până acum, tot aş mai întelege-o. Dar în conştiinţele d-voastră, când veţi fi chemaţi în curând înaintea tarei să daţi seamă de modul cum ati îndeplinit mandatul d-voastrâ. ce aţi putea zice? Oare fbst-a arata muncă rodnică în Senat, încât s-a specializat fiecare din noi, după cunoştinţele sale, si d. *ex.:* in materie de învăţământ s-a ocupat numai doi trei şi ceilalţi le-au dat încrederea, şi în alte materii s-au ocupat alţi doi, trei şi ceilalţi le-au dat încrederea, fiindcă am avut atâta lucrare serioasă prin legile guvernului, încât n-am avut timpul material sâ ne ocupăm toţi de toate? Departe de aşa ceva ştiţi bine, cum de atâtea ori se lua vacanţe dc vineri până marţi, cum în atâtea şedinţe (s-ai putea constata statisticeşte) Senatul s-a ocupat numai cu indigenate sau cu nimicuri, şi acum vine guvetnul, în ultimele momente, la spartul târgului, şi zice: numai avem vreme, acum în aceste ttei zile trebuie sâ hotărâţi in privinţa legri învăţământului profesional fără studiu si modificare. Aceasta însemnează, d-lor, din partea guvernului, lipsă de prevedere, lipsă de hotărâre, lipsă de program bine stabilit. Cu legea profesională guvernul ttebuia să fi venit atunci când Senatul

nu avea de lucru, când îşi tăcea mereu vacante, pentru că nu avea nimic alta de fâcut,

D-voastră ştiţi că mulţi dintre noi ziceam sâ ţinem şedinţă numai de două ori pe săptămână ca sâ nu venim degeaha la Senat şi sâ ne ducem pe acasă după o jumătate dc oră. Acesta era simţimântul tutuim, şi cu acest simtimânt al nostru nu ui se dă in studîare legea cea nouă, ci să dă întâi la Cameră, se discută acolo pe larg, şi apoi se aduce la Senat în ultimele **3** zile şi nî se cere să o votăm fără a o fi citit măcar în toate secţiile.

Majoritatea o va vota cu sugrumarea discuţiei, si aceasta va fi ultimul act al unei majorităţi pretinse liberale, in legislatura de 4 ani.

Dacă cel puţin, aşa fiind, aţi putea zice: raportorul nostru e un om dc Încredere în ale învăţământului şi îi dăm noi, cari suntem mai puţin competenţi, încrederea conform autorităţii sale. Treacă, meargă! Răul toi rămâne, dar haide! Insa iată Senatul, iată majoritatea acelei fracţiuni liberale, orcât de însemnară ar fi, care susţine pe d, Sturdza în contra altor liberali...

A'. *Cratunescu.* Marea majoritate, **IUI** fracţiune, V-aţi pus să faceţi rechizitoriu şi sâ micşorau totul, dar realitatea vă desminte.

T Maiorescu. Asupra cantităţii **IUI** are sâ fie mare greutate între noi.

N. Cratunescu. Calitatea e chestiune dc apreciere.

T. Maiorescu. Primesc toate întreruperile cu plăcere, dar mă supui numai autorităţii d-lui prezident.

Dacă ar fi fost. ziceam, raportorul d-voastre un colet; al nostru, despre care sa puteţi zice: „c i> autoritate; pe încrederea ce i-o dăm lui. votăm legea". Dar, d-lor, în acest onor. Senat, în această majoritate, marea majoritate care susţine marea fracţiune a Partidului Liberal, care susţine pe guvernul d-lui Sturdza în contra altor liberali, în această majoritate liberală,

unde sunt atâti profesori competenţi, se alege onor. domn,... să mâ scuze d. prezident al consiliului, dacâ-1 numesc advocat, un advocat al creditului funciar, onor. d. advocat Constantineseu. Acest onorabil advocat va face raportul, care să vâ lumineze ce e in acest pripit proiect al legii învăţământului profesional. Si e aşa de absolut incompetent în materie onor. d. t, onstantuiescu, încât începe cu următoarea enormitate. Ne da istoria învăţământului profesional şi vorbeşte de vechea lege de la 1864. care avea pentru noi cel puţin acel respect al trecutului de a fi fost cea dintâi lege a instrucţiunii, care a trăit atâţia ani în tată Ia noi. Şi iată cc zice d. raportor:

> „Aş.i-numirele scoli reale menţionate de legea din 1864, în cari sc predau cunoştinţele trebuincioase pentru exercitarea unei arce sau ptotetiuni. prin planul lor dc organizare, în mod fatal, ***nu puteau da roadele dorite.*** Limitate la număr, cu **un** ***caracter teoretic,*** asemănat liceelor, uânselc nu erau menite dar de a da tinerilor cunoştinţele practice necesare pentru exercitarea unei ane sau profesiuni''.

Şcoalele reale de la 1864 cu un caracter tcoreric? Dar ce era legea şcoalelor reale de la 1864, pentru a da un asemenea rezultat? Si, d-lor, când vine d. Constantineseu, tocmai fiindcă este advocat si se amestecă într-o materie Străină de ocupaţiunile sale, singurul lucru pe care găseşte necesar să-l menţioneze este acesta? Dar pentru ce nu a citit măcar legea, pe care vrea Sâ o îndrepteze, să o amplifice, să o reformeze? Pentru cc nu a citit partea acea din lege, referitoare la şcoalele reale? D. raportor sc mulţumeşte numai în a critica legea din 1864 în raportul Senatului, fără sâ aibă habar de ea.

Sâ vedem noi ce zice legea de la 1864 în această privintă:

Art. 199, „Şcoalele reale au de scop a da îmalătura trebuincioasă pentru exercitarea unei arte sau profesiuni";

şi art, 2H6 adaogă:

„Un regulament special va prevede mai pe larg cele relative la aceste scoale".

Atât sti în legea de la 1864. Foarte cuminte această lege zjcea: este o materie grea: nu s-a experimentat în rară; pun numai existenţa scoalelor reale în lege, iar dezvoltarea mai departe u las pe caie reglementară; să încerce guvernele a aplica în deplină btjnjdine începuturile unor asemenea scoli, si după ce vom vedea ce roade dau în diferitele direcţiuni, atunci va fi momentul a legifera, lată ce zicea legea de la 1864. De înțelesul ei nu vă puteți îndoi, căci v-am citit cele două articole hotărâtoare.

Ce zice cu roate acestea d. raportor.'

„Aşa-nurnitele scoli reale, menționate de legea din 18(S4, în cari se predau cunoştinţele trebuincioase pentru exercitarea unei arte sau profesiuni, prin planul lor de organizare, în mod fatal, nu puteau da roadele dorite".

Dar de ce nu puteau da roadele dorite? De ce, când organizarea lor nu exista în lege, ci era lăsată reglementului, prin ajutorul căruia se puteau da orce direcţii s-ar fi crezur trebuincioase? Erau aceste şcoli, cum mai zice d. raportor, *limitate in număr!:* Nu e adevărat. *Aveau ele un caracter teoretic?!* Absolut fals! legea nu le da nici un caracter, lăsa ca totul să se reguleze pe calc de reglement. *Erau asemănate liceelor?!* Absurditate! Cuvântul pare câ nu e tocmai parlamentar; sâ zicem dar, d-lor, este o iluzie, o născocire a d-lui raportor, un cuvânt scos din vânt; nu există asemănare cu licee în legea de la 1864.

Un asemenea raport, un asemenea raportor (bine câ lipseşte astăzi de aci) are să lumineze onorabilul Senat asupra unei legi, din care partidul guvernamental vrea sâ-si facă un titlu de glorie pentru activitatea sa legislativă!?

V-am semnalat lucrul prin aceste puţine cuvinte. Vă rog, pentru demnitatea legislaturei române, vâ rog amânaţi

i

discuţia, pentru ca să fie mai bine studiată legea învăţământului profesional şi de secţii şi de un viitor raportor. Sunteţi la sfârşitul legislaturei! Nu vâ terminaţi cariera parlamenrară cu o asemenea violentare a legiferării si o asemenea atingere a demnitarii Senatului!

în acest an se termina legislatura. Sau viitoarele alegeri vor da iarâs o majoritate liberală în Cameră şi în Senar, şi arunci aveţi timpul de a legifera cu mai mult temei; sau viitoarele alegeri vor da o majoritate conservatoare, şi arunci cel dintâi act al acelei majorităţi va fi de a revoca această lege, cate nu vine pe o cale corectă în dezbaterile Senarului.

125

Interpelare asupra Istoriei române (Cuza-Vodă) şi replica in contra sectarilor

(Şedinţa Senatului de la 23 martie 1899)

Textul interpelării: „Interpelez pe d. ministru-prezident **si** pe d. ministru de culte si instrucţiune publică asupia autorilor însărcinaţi dc guvern să **scrie** o ***litorie*** *Romana* pentru Expoziţia de la Paris".

D-lor Senatori,

Obiectul interpelării mele este următorul: guvernul, pentru Expoziţia de la Parîs din anul viitor, a luat hotărârea să pregătească o *Istorie Română* întreagă, elaborată de o comisiune de mai mulţi autori, care istorie sâ fie scrisă in româneşte, tradusă în franţuzeşte, tradusă sî in nemţeşte, tipărită în mii de exemplare şi distribuită îu lume, pentru ca să se cunoască mai mult si mai bine istoria noastră.

Măsura, aşa concepută, cred că poate fi aprobată. Dar multe idei par frumoase ca idei. Este vorba de realizare. La cine un guvern s-ar putea adresa pentru confecţionarea unei asemenea opere? Gândul cel mai natural este: la acei oameni competenţi, pe care îi cunoaşte ţara. Şi dacă nu ar fi alţii competenţi, cel puţin la aceia cari au fost însărcinaţi, în urma studiilor sau concursurile lor, de a preda învăţământul istoric în şcoalele noastre, mai întâi în şcoalele superioare, în universităţi. Din norocire astăzi avem la cele două universităţi profesori competenţi în ale istoriei. Ministerul s-a şi adresat penttu câteva părţi ale acestei istorii la asemenea oameni competenţi.

Pentru istoria veche a românilor, pentru istoria medievală, pentru isrorîa noastră până la jumătatea secolului prezent, s-a adresat la d, Onciu, profesot la Universitatea din Bucureşti, la d. lorga, asemenea profesor la Universitatea din Bucureşti, la d. Xenopol, profesor de istorie la Universitatea din laşi, la d. Bogdan, care deşi e profesor de limbile slavice la Universitate, dar c profesor de aceste limbi mai ales pentru studiarea documentelor noastre istorice. Am fi mai avut, cunoscut de d-tră toţi, pe d. Tocilescu, am mai fi avat pentru cercetări istorice pc d. Hasdeu, sau pe un bun profesor de dincolo de Milcov, pe d. Râscanu, deşi acesta este acum inspector şcolar. Mai erau dar puteri disponibile, căci a face iute si bine, în fata lumii, o istorie întreagă, nu e lucru uşor. Şi, orcum, nu poate fi tăcută in aşa scurt timp decât de oamenii de mai nainte cunoscători în materie.

Cumva spuneam, din aceste puteri disponibile, ministerul s-a adresat la cei dintâi patru numiţi pentru istoria română pană la jumătatea secolului nostru.

Dar e vorba ca istoria aceasta să cuprindă şi istoria modernă, să meargă cu dezvoltarea noastră istorică tocmai pană la staisitul secolului acestuia, pentru Expoziţia de la Paris; şi toţi simţiţi, d-lor senatori, că partea cea mai delicată este parrea istoriei contimporane, fie de la 1848, fie de la 1857, fie de la 186<i încoace.

Când aveam aceste elemente de competentă recunoscută în funcţionarea învăţămânrului nostru oficial, pe cine credeţi că l-a însărcinat guvernul cu elaborarea părţii celei mai delicate a istoriei, a celei contimporane, când pentru istoria cea

veche au fost însărcinaţi profesorii cunoscuţi si recunoscuţi, pe cari vi i-am citat? S-a însărcinat pentru partea literară d. Bianu, iar pentru partea istorico-politici un necunoscut, pe cât aflu un tedacior de la *Voinţa Naţională,* d. Colcscu-Vartic! Vă puteţi închipui că la auzul acestui fapt, care sunt convins că va părea monstruos oricărui membru din acest Senat, când îl aude acum enunţat de mine, cei patru profesori însărcinaţi cu partea istorică cea **mai** puţin delicată si-au zis: cum merge asta? Au înţeles ci, poate **au** si spus-o, câ d, Colescu-Vartic e acolo **numai** o figură interpusă, poate numai ca un scriitot in sensul material al cuvântului; şi câ îndărătul lui e un alt om, acela în adevăr cunoscător al istoriei contimporane sau, dupâ cum afirmă d-sa cu propriul său termen, „amesrecat in întâmplările cele mari ale istoriei contimporane", atunci cei patru profesori au cerut ca d. D. Sturdza sâ iscălească sub al său nume această parte a istoriei, ca să ia răspunderea înaintea lumii, dar li s-a refuzat. O înţeleg, nu-i convenea d-lui prim-mluistcu, ca prim-ministru, să suhscrie însus o parte din istoria contimporană, care va figura la o expoziţie, si au înţeles-o şi ceilalţi membri ai comisiunii; atunci ei au cerut ca cel puţin, dacă aceasta nu se poate, sâ treacă prin cercetarea celorlalţi patru membri ai comisiunii, haide şi 5, cu d. Rianu, tor ce va avea să publice onor. d. Colescu-Vartic; dar si aceasta s-a refuzat. Eu vâ mărturisesc că atunci mi-ar li părui mai indicat ca ceilalţi patru profesori să se retragă de la o asa însărcinare; dar înţeleg iarăs câ şi-au zis: tot este o lucrare folositoare de făcut. Şi atunci s-a hotărât expedientul următor: nu se prezintă această carte ca o singură operă, scrisă într-un singur spirit istoric, ci se prezintă în fragmente după epoci; fiecare din autori semnează numai partea lucrată de el şi declară câ nu are răspundere decât pentru partea lucrată de el. Astfel vom avea la expoziţie o istorie, în care pentru o parre avem răspunderea unei autorităţi ca d. Onciu ţi va fi valabilă, o parte sub răspunderea d-luiXenopol şi va fi cunoscută ca un rezumat

din istoria d-sale publicată în multe volume, o parte a d-lui Bogdan, şi una a d-lui Iorga, competenţi istorici, o parte a d-lui Hiaiiu, foarte puţin competent literat în ale poeziei, si o parte care va purta semnătura şi autoritatea istorică a unuia din scriitorii *Voinţei Naţionale,* a d-lui Coleseu-Vanic. Şi se prezintă România înaintea lumii Ia Expoziţia de la Paris cu partea cea mai gingaşe a dezvoltării noastre politice sub auspiciile d-lui Colescu-Vartic! Ei, dar aceasta esre numai ignoranţa mea; nu cunoşteam deloc autoritatea istotică a acestui domn, şi ca român căruia ii pasă şi luî, ca fiecăruia din noi, cum ne vom prezenta în vileagul Europei cu cultura istorică, m-am informat când am aflat această curioasă stare de lucruri, despre tendinţa, felul de a fi al *Voinţei Naţionale* scrise **si** de d-sa, după câte mi s-au spus, casă-i văd acolo opera. Eu sunt un vechi abonat al *Voinţei Naţionale;* este foaia oficioasă a guvernului si este datoria mea să mâ ţîn în curent. Dar vă mărturisesc câ mă ţineam până acum în curent numai cu situaţiile zilnice politice: acum însă am reluat colecţia ziarului de câţiva ani încoace din punct de vedere isioric.

Am căpătat următoarea impresie: *Voinţa Napunald* a avut timpuri de imponanţă ziaristică. Se simte, dacă iai colecţia din trecut, o epocă de înflorire, iar azi o decadenta; şc simte, ca la *Românul,* diferenţa epocii când scria Costache Rosetti, si a epocii când căzuse *Românul de* nici n-a mai putut exista.

D-lor, fiecare din noi are intetes la dezvoltarea ziaristicei unui partid, şi chiar adversarii politici ai *Voinţei* aveau un fel de mândrie, când vedeau mişcarea ziaristică din România adusă ia o valoare oarecare. Şi astfel, deşi adsersar, recunosc câ era înainte la *Voinţa Naţională* o direcţie în adevăr politică, se vedeau **oameni** hotărâţi, oameni de principii, oameni inteligenţi. Presupun că e timpul în care o redacta răposatul Cantacuzino, si in care scria d, Debvrancea, un recunoscut seriilor român.

Nu ştiu ptin ce calamitate a soartei tocmai în vremea din utmă, *Voinţa Naţională* a încăput prin manile unui domn — i-am citit numele sub nişte declaraţiuni curioase - lanovici, cel care pretinde că a primit cu limbă de moarte ideile politice ale tăposatului Cantacuzino (o fi primit ceva cu limbă de moarte, dar viaţa ideilor n-a primit-o), a mai încăput pe manile d-lui Colescu-Vartic; si în mâna acestor scriitori redactori *Voinţa Naţională* este aşa deosebită de ceea ce era mai nainte, încât azi trece între gazetele cele mai rău scrise, rău informate şi lipsite de o adevărată direcţie politică.

Acestui d. Colescu-Vartic, în aceste împrejurări şi după această practică in viata politică, i se dâ acum confecţionarea istoriei contimporane româneşti!

Nu v-as fi vorbit cu toate acestea de noua măsură a guvernului, dacă nu se întâmpla, tocmai în legătură cu istoria noastră contimporană, un alt sir de fapte, cari pentru mine dau întregei chestii un fel de gravitate, şi dacă nu mi-ar fi teamă câ o istorie oficială scrisă de nişte oameni de calibrul d-lui Colescu-Vartic arc sâ stârnească o furtună în conştiinţa poporului român.

Iată de ce e vorba, şi sunt dator să aduc astăzi în dezbaterea Senatului o chestie, care rămăsese pană acum într-un cerc mai restrâns dc oameni speciali.

Academia Română luase hotărârea de a publica pentru aniversara de 25 ani a domniei regelui Carol o colecţiune documentară, in care toate mesagiile, toate alocuţiunile domnitorului nostru să fie aşezate în ordine cronologica şi publicate în onoarea lui şi în onoarea noastră.

Bună a fost hotărârea, şi prin activitatea fărâ preget a d-Iuî Dimitrie Sturdza, prin colaborarea oamenilor săi, s-a şi executat. Aici este partea cea bună a stăruinţelor d-lui Sturdza, partea activităţii sale academice, şi înrru cât rămâne curat academică, vorbeşte în favoarea d-sale. Din nenorocire nu rămâne totdeauna curat academică. îmi parc râu să i-o spun:

d. Sturdza şi in ale Academiei, unde dezbinările politice nu au ce căuta, amestecă uneori pasiunile sale de sectar politic. O veţi vedea îndată.

S-au publicat dar în numele Academiei Române două importante volume *in quarto;* am aci unul în vederea d-voastrâ, frumos executat, bine alcătuit, un repertoriu în care să se găsească cuvântarea dotnnitonilui nostm de la 1866 până când a împlinit 25 ani de domnie. Sunt intercalate aci pe lângă vorbirile regelui şi câteva date relative la evenimentele mai importante ale istoriei contimporane. Toate schimbările dc minister, toate mesagiile le găsiţi adunate la un loc, E o carte ce nu poate lipsi din biblioteca unui om politic, necum a unui istoric iomân.

însă, d-lot, nici aici nu s-a putut lăsa d. Sturdza dc obiceiurile sale politice, dc pasiunea sa politică. D-sa însoţeşte importanta publicare academică cu o introducere, al cărei text nu s-a citit şi nu s-a aprobat de Academie, dar care esre semnată de d. Dim. Sturdza, ca secretar general al Academiei, şi poartă data dc 10 Mai 1897. Este o lungă introducere de 31 pagine *in quarto.* Este aceasta o introducere făcută, după cum s-ar aştepta orce om cu bun-simţ, pentru a explica la o solemnă aniversară de 25 de ani importanţa lucrării, pentru a încălzi neamul românesc in privinţa acestei in adevăr glorioase epoci? Nu. Este o introducere, în care cele mai multe pagini servesc penttu a vărsa d. Sturdza ura sa particulară în contra lui Cuza-Vodă!

A. Vizanti. Ce are a face cu interpelarea?

(D. prezident N. Cane, care stă în bancă, face semne de dezaprobare.)

T. Maiomai. Onor. d. prezident dâ din cap. A citit d-sa lucrarea? Eu am cirit-o şi am adus-o aci. Veţi vedea îndată cum se leagă cu interpelarea.

Ştiţi ce coprinde introducerea in cele mai multe pagini? coprinde actul de acuzare al administraţiei lui Cuza, care a fost

citit în Cameră îndată dupâ detronarea lui la fevruarie 1866 şî în care se critică în stil violent, cu amărăciunea momentului, administraţia internă in adevăr deplorabilă a lui Cuza'.

Ce caută acest pamflet, permiteţi-mi a-l numi astfel, al luptelor trecute de atunci într-o operă destinată a eterniza cuvintele regelui Carol? Cum se poate ca într-o operă de glorificare a epocei noastre moderne să se atace memoria iui Cuza-Vodă? Dar pe lângă acest rapt incalificabil se mai adaogă în chiar textul d-lui Sturdza, la pagina XIII, următoarele rânduri în contra lui Cuza-Vodâ:

> „Mai întâi **se** iviră indoeli dacă Vodă-Cuza urmăreşte cu seriozitate Unirea. După proclamarea acesteia în 1862, se înilri convirictiunea câ Vodă-Cuza nu sc mai gândea la întronarea Dinastiei creditare a unui principe ales dintr-o familie domnitoare a Europei, **si** că declaraţiunile si demersurile sale în aceasil privire nu **etau** nici sincere, nici serioase. Această convincţiune se generaliza măi ales din momentul în cate Vodă-Cuza înfiă, în iunie 1864 şi noemvre 1865, doi copii fără de părinţi si se ll^ă a fi condus de linguşitori, cari îl făceau să zâmbească la ideea fondării unei Dinastii personale a sa, la ideea fondării Casei domnitoare Cuu"

Pentru prima oară aud afirmându-se această enormitate ca un adevăr istoric. De cine? De acela, care are acum sâ inspire şi sâ ticluiască istoria contimporană a d-lui Colescu-Vartic pentru Expoziţia universală de la Paris!

De ce era vorba sub domnia lui Vodă-Cuza? Cad au fost actele lui? E lucru cunoscut în rara aceasta.

Mai sunt si în Senat oameni din această epocal D, Obedeanu., d, Nicolae lonescu, aici prezenţi.

Colonel V. Obedeanu. Ştiu toate acestea! Eu sunt o istorie vie.

T Maiorescu. Ce era în fapt? Şi din fericire se pot dovedi faptele, se pot dovedi in mod incontestabil. La deschiderea

ultimei Camere cuziste în 5 decemvrie 1865, două luni dc-abia înaintea detronării, sau să o numim cum a primit el să fie numită, înaintea *abdicării* lui Cuza-Vodâ, abdicare pe care a consfinţit-o el şi a recunoscut-o de valabilă cât a mai trăit; aşadar de-abîa două luni înainte de fevruarie 1866, la redeschiderea parlamentului dc la 5 decemvrie 1865, ce zicea Cuza? Anunţă parlamencului hotărârea sa de a abdica, şi este clar anunţată această hotărâre prin următoarele memorabile cuvinte din acel ultim mesagiu:

> „Fie în capul ţărei, fie alăturea cu **voi,** Fu voi **ti** Întotdeauna cu **tara** pentru ţară, fără altă ţintă decât voinţa naţională şi marile interese ale României. Eu voiesc **sâ** fie bine **sciut** că niciodată persoana mea **nu** va fi **o** împiedecare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic, la a cănii aşezare am fost fericit a contribui.
>
> tn Alexandru Ion I, domn al Românilor, Romanii vor g-isi totdeauna pc colonelul Cuza, pe acel colonel Cuza care a proclamai în adunarea ad-hoc şi Camera electivă din Moldova marile principii ale regeneratiusi ii României si care, fiind domn al Moldovei, declara oficialmente înaltelor puteri garante, când primea şi coruana Valachiei, că el primeşte această **Îndoită** alegere ca expresiunea neîndoelnieă **si** statornică a voinţei naţionale pentru unire, însă numai ca un deposil sacru".

Pentru ce ca „un deposit sacru" numai şi pentru ce „persoana sa" sâ nu fie o piedică? Pentru câ, cum ştiţi, în programul divanului ad-hoc...

Colonel V. Obedeanu. Nici nu putea face altmintrelea, fiindcă subscrisese două acte când se alesese domn.

'/'. Maiorescu. In programul divanului ad-hoc, la care a colaborar şi el împreună cu d-nii lascar Catargî, Mavrogheni si alţii, se hotărâse, pentru ca să scăpăm tara de pericolul competitionilor la domnie, ca sâ fie pe rronul României-Unice un principe străin din o casă suverana a Europei. Ar fi dorit

coţi românii ca aceasta să se îndeplinească încă de la 1859 şi în tara muntenească, şi Cuza însuş, patriot inspirat de aceleaşi tendinţe, a făcut la 1862 Unirea de fapt, a mai făcut actele cele mari politice pe care le stiti, legea rurală de la 1864 şi curagioasa secularizare a monastirilor închinate.

Şî acest om, care... Doamne, d-lor, istoria are dreptul să se ocupe de un om pus asa de sus, cum este domnitorul unei ţari, în toate amănuntele. Se va ocupa şi de viaţa privată a lui Cuza. şi de administraţia lui, si de actele lui naţionale, şi va găsi la el, ca la toţi muritorii, şi părţi bune şi pârti rele, şi va avea multe de zis, când va intra în aşa amănunte. Deplorabilă a fosr administraţia internă, toarte adevărat! Nepăsător în multe era Cuza-Vodâ, nu sc poare contesta. Dar pentru România, pentru programul naţional de la 1857, el a făcut câţiva paşi înainte în consolidarea statului nostru, si ca abnegaţiune personală este un mare act al lui, că la 1865 vrea să se retragă spre a îndeplini cu desăvârşire cerinţele programului naţional de la 1857.

Si acum să vină d. Sturdza în numele Academiei Române, menită de a întruni cugetele românilor din toate ţările, si sâ arunce asupra acestui om vorba că: nu trebuie crezut în ceea cc spunea, că nu era sincer, că el umbla după o Dinastie a sa proprie.

Dar este o *dcivarii* câ vorba odioasă a d-lui Sturdza nu se potriveşte cu realitatea, din întâmplare o dovadă aşa de sigură pe cit este omeneşte posibil, ca să fie ceva sigur.

A abdicat Cuza la 11 fevruarie 1866, s-a dus în străinătate si a rrălt liniştit acolo, aducând cu demnitate omagiile sale domnitorului Carol. Dar o dată, pentru interesul administtaţîei averei sale, care era în ţară (moşia Ruginoasa), a avut trebuinţă să revină în patrie; atunci prin o scrisoare a cenic voie domnitorului Carol pentru aceasta, şi iată în ce cuvinte a cerut-o (Scrisoarea este datată de la Paris, din 20 aprilie 1867) către domnitorul Carol:

„tn 1857, la Divanul ad-hoc al Moldovei, am tos! unul din cei dintâi deputaţi, cari am exprimat şi subsemnat dorinţele tării pentru ***Unirea*** cu Valachia şi penrm un principe străin. Speranţele noastre nu se putură îndeplini atunci. Mai târziu, in 1 859, voturile unanime ale ambelor Adunări îmi deterâ îndoita Coroana a României. înălţat pe acest Tron, ce nu amb(donasem, am declarat îndată şi solemn, că **VDI** pune onoarea şi gloria mea în Îndeplinirea dorinţelor poporului român. Fiecine ştie **în** România că nu am hesitat dc **a** rormula acest angajament intr-o scrisoare adresată, **a** doua zi chiar după alegerea mea, căcre Sublima Poartă şi Puterile garante, încercările mele nu izbutiră atunci si am trebuit să aştept **un** timp mai favorabil Cel puţin am avut mulţumirea de a realiza Unirea Principatelor, a face din trei milioane de clăcasi trei milioane de proprietari, a înapoia căţei a ciucea. pane din pământul sân uzurpat de derul grec al locurilor sfinte, **a** da tuturor românilor, fără exceptiunc, drepnirile electorale, de cate era lipsită pc nedrept marea majoritare a naţiunii, a constitui puternic egalitatea civilă şi politică si in fine **a** traduce în fapte mai toaie dorinţele divan urilor ad-hoc din \&S7.

Cu toate acestea, sarcina mea nu avea să fie îndeplinită în ochii mei decât în ziua când as fi putut ceda nonul unui principe iesir dintr-o ramhie domnitoare în Europa. ***Înălţimea Voastră a putut urmări în hârtiile mele şirul acestei constante preocupări,*** Turburirile din 3 (155 august I8b5 era o proba cJ pretendenţii indigeni **nu** abdicaseră încă; crezul atunci momentul de a lucra si, după sapre ani, de a satistace dorinţele poporului român conrrj acestor încercări antinaţionale. ***Aveţi în mână, Măria Ta, scrisoarea ce adresam de la 1 octomvrie acelaşi an. împăratului Napoleon,*** ca suveranului care în roaie împrejurările arăiase cele mai călduroase si mai folositoare simpatii, atât românilor cât şi României. Măria Ta cunoaşteţi dar foarte bine că impârtăşam Matestatei Sale Imperiale uiienţiunea mea

prea hotărâtă de a abdica şi ă ceda tronul unui principe care mi-ar fi dat garanţii serioase pentru viitorul tarii mele. Aveam onoarea de a solicita binevuiroaieJe consilii ale împăratului pemru alegerea ăi e(iui principe...

Astăzi, Măria Ta, toate dorinţele mele s-au împlinit. Depozitul saem (care mi-a fost încredinţat la 1859) a fost pus în mâinele Voastre de românii însisi, şi singura mea părere de tău este **Că** n-am avut timp sa vi-l ofer eu în numele lor. Aceasta ar fi fost pentru mine cea mai frumoasă răsplată ţi adevărata încoronare a domniei mele."

Pentru că Vodă-Cuza, dorind să vină in ţară, sâ scrie Domnitorului acrual Carol acele cuvinte si să-i spună: ai hârtiile mele din noaptea de 11 fevruarie în mână, din ele ştii, că lucram pentru aducerea unui domnitor străin: ce dovadă mai mare voiţi că *aşa a lucrat in adevăr Cuzttsi* câ prin urmare afirmarea contrarie a d-lui .Sturdza e o născocire.

Hârtiile lui Cuza! M-am adresat d-lui D. Sturdza, aici în Senat, acum doi ani, ca să văd şi eu hârtiile luate în noaptea dc 11 februarie, acelea la cari se provoacă Cuza, în scrisoarea către Rege. Vodă Cuza cunoscuse bine pe d. Dimitrie Stutdza de când îi fusese câtva timp secrerar intim; îi era şi rudă; dar l-a îndepărtat dc la sine, cine cunoaşte împrejurările, stie pentru ce; dar nu ştia Cuza, că acelaşi Dimitrie Sturdza a pus mâna pe hârtiile lui, ci presupunea că sunt în mâinile Regelui; de aceea îi scrie: *le-ai găsit, ai văzut **ce** este în ele.* M-am adresat dar d-lui Sturdza şi i-am spus: mă ocup de istoria tărci noastre, vreau Sâ văd acum istoriceşte ce stă în hârtiile lui Cuza; însă d. Sturdza mi-a răspuns: nu se poate deocamdată.

Dar ce sun: hârtiile acestea? Unde fiinţează? \A arhiva Ministerului de Externe? La arhiva Starului? Nn! La Rege? Nu! Ca domnitorul, care a venit pe urmă, să le aibă el hârtiile predecesorului, se poate înţelege. Dar nu! hârtiile lui Cuza fiinţează la d. Sturdza; de ce? Si dacă fiinţează la d-lui, de ce refuză unui scriitor contimporan să vază ce este în ele? si când

refuză citirea lor, să vie d. Sturdza si să scrie în contra lui Cuza, că nu era sincer, că vrea să-şi facă dinastia lui!

E c neiertată ponegrire a ultimului domn naţional, in contra căreia sc revoltă sufletul cinstit al oricărui român.'

Dat în fine, d-lot, o nedreptate istorică, o părere istorică a **d**-lui Sturdza, ce caută in Senat? Iată: Sunt un şir de împrejurări, cari au sâ vâ releve o atmosferă morală, pe care trebuie să o indic şi nu mâ sfiesc să o indic. S-a dar o reprezentare acum la Teatrul Naţional, **de** oarecare oficialitate, or câ a fost plătită de direcria generală a teatrului, or câ a fost izvorâtă din lăudabila tendinţă ce are actualul ministru de culte de a laţi la diferite ocazii o mai mare cunoştinţă istorică si o însufleţire a sentimentului patriotic în şcolari şi public. Foarte bine. S-a dat o revistă a istorici române de 100 de ani, dezvoltarea noastră, — lasă dc acum o sută de ani, dar mai ales dezvoltarea noastră de la 1848 încoace, de când a mers progresând. Si ce lipseşre din această revistă înaintea publicului din Bucureşti? Cei şapte ani ai domniei lui Cuza-Vodă! Si ce a văzut publicul din Bucureşti mai ales în această revistă, care de altminteri a fost considerată literaliceste ca mediocră, cc a strălucit mai mult din ea? A strălucit absenţa lui Cuza-Vodă; aceasta a fost simţită de toată lumea.

Alt simptom: s-a ţinut o întrunire publica la Dacia Dumineci trecură si s-a citat acolo istoriceşte **de** un orator, de d. Take lonescu, numele lui Cuza-Vodâ; a isbucnit sala in asa aplauze dc câteva minute, incât mi-am zis: acest sentiment al ţării trebuie considerat cu cea mai încordată atenţie, mai ales în împrejurările de fată.

la divanul ad-hoc de la 1857 a fost hotărât programul cel mare al renaşterii noasrrc naţionale, care - precum ştiţi - s-a rezumat în unirea cu sensul de independenţă, in guvernarea rării ca stat constituţional de un domnitor dintr-o casă suverană scrăină.

Tor ce a conrribuit la aceasta, a contribuit la zidirea edificiului naţional. Precum ar fi nedrept, neadevârat isroriceşte

şi nechibzuit politiceşte, casă izbim în bărbaţii de la 1857, cari ne-au formulat programul dezvoltării noastre naţionale, tot aşa de nedrept si de nechibzuit politiceşte esre de a izbi în oamenii cari au făcut primii paşi de realizarea marelui program naţional.

înrre aceşti oameni a fost la locul de frunte Cuza-Vodă, nu un domn trecător, ci un intemeiâtor în parte al edificiului starului nostru modern.

A voit soarta favorabilă a românilor, ca la 1866, când a abdicat Cuza, să ti putut alege noi, întru indeplinirea ultimei cerinţe a Divanului ad-hoc, pe un principe dintr-o casă suverană a Europei, care principe sâ nu fi fost numai asa un principe ca mulţi principi străini, ci un om de o deosebita valoare, un om foarte înţelept, care s-a putut identifica, cu aspiratiunile românilor si care a purut într-un răsboi glorios sâ ne redeştepte vechia mândrie şi să ne redea independenta cucerită cu arma in mână şi nu milogită cu diplomaţia. Onoare lui, o spunem ca români; onoare lui, fiindcă a îndeplinit edificiid naţional; onoare lui, fiindcă a fostei înfăptuitorul final al aspiraţiuniior fruntaşilor noştri de la 1857, încoronatorul operei pe care a început-o Cuza-Vodă!

Regele Caro) va trăi in memoria timputilor împreună cu Vodâ-Cuza. si este un sacrilegiu naţional si un atentat sufletesc de a pune pe regele Carol in contrast cu Cuza-Vodă! Nu se poate întâmpla o mai mare primejdie Dinastiei noastre, decât a se vedea trecută în opoziţie cu sentimentul naţional!

O simţiţi aceasta, d-lor senatori? Poate fi pentru Carol, pentru victoriosul Carol de la Plevna, o umbră măcar de mulţumire casă vadă ponegrit pe predecesorul său Cuza-Vodă? Se poare prezenta această Dinastie, precum o prezentă d. Sturdza, in ochii ţârei, in ochii noştri ca fiind în antagonism şi în luptă cu memoria lui Cuza-Vodă? Aceasta este un sacrilegiu şi o nechihzuinţă. si o imprudenţă politică! Aceasta este un spirir antidinastic!

D-lor, e absolut neînsemnată persoana mea. Când vâ vorbea, dupâ o interpelare ce mi-am permis a o dezvolta aci zilele trecute, d. prim-ministm şi opunea meritele d-sale lipsei totale de merite ale melc, nu am avut şi nici nu am nici o obiecţiune dc făcut. Că d-sa îşi relevă meritele proprii, aceasrâ c treaba şi tactul d-sale, cu nu am merite ale mele de relevat, şi dacă le-aş avea, m-as sfii sâ le relevez. fiindcă de! lauda de sine..., nu e aşa? Dar din întâmplare am fost şi eu, fie ca deputat, fie ca scriitor, fie ca ministru, un organ de comunicare a câtorva idei şi tendinţe şi sunt în drept a vă spune că printre aceste idei şi tendinţe, al căror simplu reprezentant am putut fi şi eu, una mai ales este cunoscută în ţara: că noi am fost neclintiţi monarhici si dinastici. Nu a ieşit din gura mea, nu a trecut prin gândul meu niciodată nicî o vorbă, nici o gândire, nici un act care sâ fie îndreptat contra Intemeerii Monarhiei şi Dinastiei. Sunr şi am fosr cel mai convins monarhic şi dinastic; aceasta e moştenirea ce am primit-o de la conducătorii naţionali din 1857, ce am primit-o si de la tatăl meu din 1848. Eu nu pot fi bănuit câ am vreun gând, cate să fie contra întemeierii Dinastiei si Monarhiei actuale.

Dar dacă îi doresc un lucru acestei Dinastii, pe care suntem mândri câ o avem, *e să o fcmiscă D-zeu şi acum şi in viitor. 4e linguşitorii cu cădelniţa bizantină]*

Aţi închipui că poti să aduci un omagiu regelui Carol prin ceea ce scrii fără adevăr contra lui Cuza, e cea mai mare greşalâ, cea mai mare nedreptate, cea mai nechibzuită si periculoasă linguşire ce se poate comite!

Şi am venit să spun aceasta în Senat si terminând, sper ca d. ministru al cultelor va lua măsuri să nu figureze un sectar politic, care se inspiră de la asemenea pasiuni ale d-lui Sturdza, la lucrarea istoriei contimporane a tarei noastre penrru Expoziţia de la Paris!

REPLICA

Numai câteva cuvinte am să răspund d-lui ministru de culte. Rămâne dar constatat, că autorul însărcinat de minister pentru partea politico-istorică contimporană a acelui compendiu de istoric, care se va răspândi în lume cu ocazia Expoziției de la Paris, este d. Colescu-Vartic. Nefericită alegere. Nu era discuția acolo unde o puneți d-voastră, că d, Sturdza nu are dreptul să aibă părerea sa despre o parte a istoriei, precum si eu am dreptul să am părerea mea. Dc ce faceri o schimbare a obiectului în discuție? Nu ştiri că vă pot întoarce argumentul? Nu este în discuție aceasta, regret câ d. ministru denaturează obiectul discuției. Obiectul discuției este acesta: Nu d. Sturdza ca persoană privată, nu eu ca om privat, *ci oficialitatea publicațiunii în numele țării* este în chestie.

Când ar fi venit un guvern conservator şi pentru istoria țârei în străinătate ar fi însărcinat pe un redactor al *Epocei,* absurd guvern ar fi fost atunci, si eu cel dintâi l-aş fi atacat. Dar sunt sigur că n-ar fi trecut prin capul nici unuia din amicii politici pe care îi cunosc, să fie aşa de sectari încât să însărcineze pe un redactor de la *Epoca* cu asemenea misiune.

Regret că d, ministru a însărcinat pe un sectar politic şi n-a primit cel puțin părerea ca profesorii din comisie să revizuiască istoria d-lui Vartic. Regret, căci se va lace istorie sub aspectul secrarisimi lui. Si mâ tem câ dacă va fi asa, atunci în loc să ne aduceți onoare în străinătate, o sâ redeşteptați recriminări din pattea altor români, si precum atî introdus sfâșieri dincolo de Catpați, tot aşa veți aduce înaintea lumii întregi sfâșierile de dincoace de Carpari.

Iată sensul ce-1 are interpelarea mea înaintea Senatului şi sper că această interpelare va avea folos. Sper că nu va Iticra această parte gingaşe a istoriei țării d. Colescu-Vartîc si câ veți avea cuminţenia ca să nu lăsați istoria națională sâ fie nperauuui sectar.

Acesta va fi rezultatul interpelării mele.

DISCURSURI PARLAMENTARE

(1900-1913)

[VOLUMUL VI]

Din „Monitorul Oficial" şi „Convorbiri literare"

[INTRODUCERE ISTORICĂ]

XI. PRIMUL MINISTER G. GR. CANTACUZINO

il aprilie 1899 -6iulie 1900

Nu e uşor dc explicat faprul, care se constată adeseori in relaţiile omeneşti, că tocmai în momentele mai însemnate ale vieţii, fie publice, fie private, se produce deodată cea mai grea complicaţie prin intervenirea unui eveniment străin, a cânii coincidenta nu se putea prevedea, dar care răstoarnă acum toate prevederile de mai înainte. Nenumărate sunt exemplele pentru acest fapt, de la clasica povestire din *Analele lui Tacitus,* după care o primejdioasă revoltă militară la începutul domniei lui Tiberius a fost înăbuşită prin ivirea unei eclipse de lună în chiar momentul izbucnirii plănuite, până la zilnica întâmplare, câ tocmai atunci, când suntem împovăraţi de cele mai urgente lucrări, nc vine pe deasupra o şi mai urgentă si neaşteptată însărcinare. Dintr-o îndelungata şi amară experienţă trebuie să se fi născut proverbul oriental: fii binecuvântată nefericire, dacă soseşti singură.

In chiar ziua de marţi 30 martie 1899, în care, după incidentele descrise la sfârşitul capitolului precedent. Regele primise demisia lui Dimitrie Sturdza si dispusese chemarea lui Lascar Catargi la Palat pentru formarea noului Cabinet, bărbatul de stat conservator, care singur ar fi putut în acel

moment sâ dea tării un guvern trainic al partidului unificat, încetează fâr'de veste din viaţă.

La paginile 59-62 ale volumului V am încercat să caracterizez personalitatea politică a lui lascar Catargi. Marea însemnătate ce a avut-o totdeauna în Partidul Conservator si o avea îndeosebi în acele momente de criză, se vede îndată din ameţeala produsă în partid în urma nefastei coincidente a morţii sale.

(n aceeas zi de 30 manie, de-abia două ore după tragica întâmplare, se adună câţiva membri ai aşa-numitului comitet executiv al vechiului partid conservator şi — în contra părerii unora din ei, ca sl se ia mai întâi înţelegere şi cu conservatorii „junimişti", cu care lucraseră Împreună la răsturnarea lui Sturdza, şi cel puţin sâ se amâe, din deferentă pentru memoria celui răposat, orîce lucrare politici până după înmormântarea Iui majoritatea celor prezenţi hotărăşte imediata înlocuire a lui Lascar Catargi şi alege pe Gheorghe Grigote Cantacuzino prezident al comitetului executiv[1].

Alegerea se comunică îndată numeroşilor membri ai partidului, cari în agitare febrilă se adunaseră la club, şi este primită cu aclamare; iar generalul Gheorghe Mânu, a cărui purtare politică era, în marc parte, dictată de ura în contra lui P. P. Carp, se grăbeşte. în calitatea sa de prezident al clubului din Bucureşti, să telegrafieze în aceeaş seară tuturor cluburilor afiliate din tată. că Gheorghe Cr. Cantacuzino a fost ales şefal Partidului Conservator, pe când de fapt alegerea fusese numai pentru prezidenţa comitetului executiv. Şefia, care în persoana lui Lascar Catargi era recunoscură de întregul partid cu „junimiştii" împreună, urma să mai fie horârâtă în

[1] *In* alegere au fost numai 9 membri prezenţi din vito 22 câţi etau cu toţii, si anume: G. Gr. Cantacuzino. genera] G. Mânu. C. Olăneseu, Ion Lahovari, Alecu Catargi, Take lonescu. Nkti Filipescu, Teodor VacSreseu şi Uheorghe Panu.

înţelegere cu aceştia, iar nu interpretată unilateral. Gh. Gr. Cantacuzino trebuie şă o fi şi simţit, de aceea vine chiar a doua zi, miercuri, atât la Carp cât si la autorul scrierii de faţă, făcându-le obişnuitul apel la „patriotismul" lot. Cel din urmă îi răspunde că acest apel trebuia făcut tuturor conservatorilor înaintea alegerii şi mai ales înaintea interpretării ei silite, care a şi produs atâta nedumerire in cluburile din Iaşi si din Craiova.

în ziua următoare, joi 1 aprilie 1899, Carp este chemat împreună şi simultan cu Cantacuzino la Palat. Acolo regele Carol îi sfătuieşte să se înţeleagă pentru a forma un minister cât se poate de puternic, fiindcă situaţia finantiară, cu cele 90 de milioane bonuri dc tezaur lăsate de fostul ministru Pallade fără acoperire, este ameninţătoare, iar un împrumut în străinătate reclamă întărirea creditului statului prinrr-un guvern de autoritate. Regele le cere răspunsul pentru a doua zi. însă a doua zi fiecare din cei doi oameni politici se duc la Palat în audienţe deosebite şi comunică Regelui neputinţa lor de a se înţelege. Obişnuitele discuţii în momentele când două grupări diferite au să formeze un minister, penibila târguiala asupra numărului portofoliilor dc atribuit uneia si alteia, feluritele propuneri de şefie a partidului pentru Cantacuzino şi de prezidenţa a ministerului pentru Carp etc. se zădărnicesc prin curioasa şi caracteristica pretenţie a fiecăruia de a dispune de Ministerul de Interne, care adică, având sâ facă alegerile pentru Camera si Senar, ar scoate o majoritare în favoarea grupului său special şi în detrimentul celuilalt - o dovadă mai mult pentru lipsa de bună aplicare a sistemului constituţional la noi. De altminteri nu numai nechibzuita stăruinţa pentru Ministerul de Interne, ci şi violenta lupră pentru şefie, care la începutul domniei lui Carol 1 era necunoscută, dar care de la ruptura între fraţii Ion şi Dumitru Brătianu încoace, s-a arătat tot mai tare, îndeosebi la conservarori, sunt note exclusiv româneşti în mişcarea partidelor politice din statele constituţionale.

Aflând acel rezultat negativ, Regele spune lui Carp ea va insărcina deocamdată pe Cantacuzino cu formarea ministerului, care insă va fi foarte slab şi va trebui să recurgă în curând la Carp. Carp răspunde: *Que votre Majeste essaie d'abord toutes Ies mediocrites, mon tour viendra apres, si je ne meurs pas avânt.*

Atunci Regele, impresionat poate si de această observare si considerând câ Carp a fost singurul conservator, care nu a participat la agirârile din sala „Dacia" pentru răsturnarea (atât dc regretată de Rege) a lui Sturdza, ia acum avizul prezidenţilor Corpurilor legiuitoare si însărcinează pe Dimitrie Gianni, prezidentul Camerii, să încerce un guvern de concentrare liberală. Personalitatea politică a acestui liberal, fost drapelist şi pe urmă sturdzist, era aşa de inferioară unei asemenea însărcinări. încât Regele nu se va fi adresat la el cu aşteptarea unu! succes, ci probabil cu gândul unei întârzieri, care sâ mai îndemne cele două grupări conservatoare la o lucrare comună, însă toate au fost in zadar. Divergenta între vechii conservatori si „junimişti" se dă tot mai rare pe faţă. în seara înmormântării solemne a lui Lascar Catargi, duminică 4 aprilie, înaintea numeroşilor delegaţi din provincie, veniţi pentru a aduce răposatului ultimul omagiu .şi acum adunaţi la clubul lor, Ion Lahovari, Alecu Catargi si Nicu Filipescu aracâ pe Carp cu o exagerată vioiciune si fac **Sâ** mai crească înstrăinarea intre cele două grupări conservatoare. Pe de alră parte nici incercarca lui Take Cianni de a înjgheba un minister liberal nu poate izbuti: toate personalităţile mai însemnate refuză de a lua pane la un asemenea guvern. în sfârşit, dupâ atâtea frământări, apare în *Monitor* decretul regal de la 11 aprilie 189') cu următoarea împestriţare minisrerială:

Gheorghe Gr. Cantacuzino, prezident şi interne,
Generai Gheorghe Manu, finanţe,
General lacob Lahovari, război,

i

Take lonescu, culte,
Nicolae Fleva, domenii,
Ion Lahovari, externe,
Dr. C. Istrati, lucrări publice.
Constantin Dissescu, justiţie.

E surprinzătoare lipsa de pricepere a situaţiei te sc arată tn această compunere a Cabinetului Cantacuzino. Dacă intrarea în minister a lui loan Lahovari alături de fratele său, generalul lacob, introduce răul ptecedent al unei de aproape inrudiri a membrilor aceluiaşi cabinet, ocuparea celor mai multe departamente cu nişte titulari, despre care era vederat că n-au fost aleşi dupâ vreo competentă a lor, ci dupâ interese personale sau dc partid, dovedeşte părăsirea bunei tradiţii conservatoare de a aduce la locul potrivit pc omul potrivit[1].

[1] După recunoscuta vorbă a lui Layard: *ihe right man in the right plice.* Cităm anume aceste cuvinre engleziiti pentru a adăuga îndată observarea, ca de aluninrtn invocarea numeroaselor precedente din istoria parlameniară a Angliei, după care arar funcţionarea unor rude de aproape în acelaş cabinet cât **51** atribuirea portofoliilor unor persoane politiee tară nici o prhirc la destoinicia lor specială, nu se potriveşte deloc ptiiiru ţara noastră. Cabinetul la noi (în deosebire de cel englez.) este un colegiu cu numărul membrilor fixat prin lege şi are in atribuţiile salt foarte multe boiirâri admmisvî.inve, **uncie** nuanţarea vonirilur esre cie rigoare, ca la orice tribunal sau Curie judecătorească. **]:tr** în ce priveşte competenţa pentru departamentul atribuit unui ministru, rrebuic să ne amintim că Anglia e^te tara dcscenmliz^rii. Cu *selfott«errimenî-u* englez cele mai numeroase' si mai 'însemnate lutiâri ale sictii publice sunt îndeplinite de organde comunale şi judeţene, alese şi funcţionând fără amestecul guvernului central, asa încât sfera dc acriune ;i ministiilor esre incomparabil mai restrânsă decai la noi, caic am inuudus cein ralizarea franceza. La englezi un ministru poate să nu priceapă multe din resortul său, pagub.i nu e «urc, deşi chiar acolo exemplul cu nenorocita înrrepiiiiiicie in cmurj Daidanelelor în amil 1915. inlaptuită mai cu seamă dupa srăruinta nepricepuu.ilui ministru de marină W. Cliurchill,

începuse Scurdza a scădea valoarea funcţiunii ministeriale prin numirea lui G. D. Pallade la finanţe şi a lui C. Stoicescu la lucrări publice şi Ia externe, şi acum conservatorul Cantacuzino urmează pe aceeaş cale dăunătoare pentru stat şi întrece pe D. Sturdza în coborârea nivelului ministerial.

însăşi stăruinţa noului prezident de Consiliu de a lua asupra-şi administraţia Internelor, care reclamă totdeauna cea mai mare încordare a activităţii, era de la început un semn prevestitor de rele. lorgu Cantacuzino, apteciat în societate ca părintele unei familii de mare vază şi cunoscut şi prin tendinţele sale naţionale, aşadar patriarh în viata privată si patriot în viata publică, mai avea politiceşte si însemnătatea de a trece de omul cel mai bogat al ţării. Cu aceste însuşiri si cum era de altminteri cumpătat în raporturile sale cu oamenii politici, Cantacuzino ar fi punit să fie un sef de partid acceptabil, si un prezident de Consiliu fără portofoliu; dat pentru un anumit resort al administraţiei centrale, necum pentru cel greu al Internelor, îi lipsea şi pregătirea şi activitatea. Astfel sarcina ce se cuvenea să fie îndeplinită de el insuş, o lăsa pe seama altora, in chestie de politică generală vreunui coleg, în amănuntele Ministerului de Interne, secretarilor săi generali. în primul cabinet a avut cel puţin in această calitate pe Dimitrie Neniţescu, unul din puţinii oameni harnici ai ţării[1], şi totuşi insuficienta si lipsa de atenţie a titularului a

dovedeşte inconvenientul **unei** asemenea numiii. Du la noi, unde in administraţii ministerială <e concentrează toate firele activităţii publice pană la cel din urmă sat, un ministru lipsit de competenţă e o adevărată calamitate pentru ţară (exemple: C. D. Pallade si generalul G. Mânu la finanţe în anii **189F** îl **18'», I.** I. C- Biăiiami b risboi **in** anii **1!J!4-1«16).**

[1] în al doilea eabiner a avut pe Rahtivanu şi pe fostul actor Sfetescu. Nepilduita neglijenţă a şi contribuit la izbucnirea răscoalei ţărăneşti de la L-J07.

cauzat şi aici cu prilejul alegerilor din judend Olt (era în chestie un oarecare Bogdan-Piteşti, certat cu justiţia) un conflict sângeros între ţărani şi miliţie la gara Slatina (vreo 14 ţărani omorâri, mulţi răniţi).

Si asemenea incidente se petrec sub un minister, printre membrii căruia figurează Nicolae Fleva, numit „tribunul poporului", cu fraza sa permanentă despre descentralizare şi libertatea alegerilor. De altminteri, însăş introducerea acestui ultrademocrat într-un cabinet conservator dovedeşte toată confuzia alcătuirii ministeriale şi înfăţişează în aceias timp cel dintâi exemplu al primejdiei unor asemenea numiri nechibzuite.

Se produseseră în anul 1899 împrejurări aşa de grele pentru tară, încât ar fi reclamat o deosebita destoinicie la departa-mentele principale. în ceea ce priveşte Ministerul Agriculturii şi al Domeniilor, al cărui titular era Fleva, o recoltă excep-ţional de rea adusese cu sine cunoscutele ncajusuri în asemenea caz, şi calamitatea se sporise printr-o secetă, care lăsase o mare parte a ţării cu desăvârşire lipsită de fân pentru hrana vitelor. Se cere Camerei un credit de două milioane de lei destinate la cumpărarea fânului cu care să se îndestuleze armata si nevoile ţăranilor; dar în loc de a căuta sâ adune mai întâi tot ce se mai găsea în rară si să-şî procure restul unde era mai bun si mai ieftin, Fleva, depăşind cu mult creditul încuviinţat de Cameră, trimete fel de fel de samsari în Ungaria, care pentru vreo şapte milioane de lei cumpără de acolo fân, în mare parte stricat. Contractele pentru aceste cumpărături, aprobate de aprigul naţionalist de odinioară ajuns la ministet tocmai prin lupta sa în contra lui Dimitrie Sturdza, cuprind clauza că orice neînţelegere între statul român şi vânzătorii unguri sâ se judece de arbitrii subt autoritatea tribunalului comercial din Budapesta - o nouă umilire după cea suferită prin conivenţa lui Sturdza cu baronul Banffy. Toate neajunsurile obişnuite într-o rea administraţie se petrec acum cu prilejul acestei afaceri. Când o cantitate de fin stricat se refuză de un ofiţer

onest, insărsituc cu primirea la Braşov, cuarta se transportă la alr loc de primire, de pildă la Vârciorova, si acolo are mai mult. noroc. Intâmplându-se sâ cadă ploi, se mai tace lan şi în tara, multe din cumpârăniri le ungureşti devin de prisos si atunci sc încearcă cu mari pagube desfacerea contractelor încheiate. Tot felul de agenţi sunt însărcinaţi cu noua misiune, printre e: şi Barbu Pâlriueanu. Se simte pretutindeni acţiunea amicilor lui 1 ake lonescu, si administtatia regimului conservator, care până atunci trecea dc mai cinstită decât a regimului liberal, îsi pierde în curând vechea reputaţie

l'nnire radicalii care. renegându-si principiile, intră în noul cabinet conservator, este şi dr. C. Iscrati. Doctorului lstiati i se atribuie la început Ministerul Lucrărilor Publice, de la care spre roamtu trece la acela al Cultelor. A i« **cassewrizcAZă** îndată printr-o circulari in privinţa rostirii limbci române în clase si prin ordinul grotesc de !a 25 septemvrie 1899. care oprcşre purtare-t corsetului la pensionatele private de fete ca fiind „un articol de toaletă antihigienic si o piedica a funcţionării organelor splanenice". Acuzându-I *Voinţa Naţională,* pe atunci foJÎe principală a Partidului Liberal, câ mai-naiute figurase printre colaboratorii săi, ministrul Istrati trime-te redacţiei o relcţţramâ de dezminţire in care zice textual: „Nu am fost în redacţia d-voastrâ decât o singuiâ dată pentru a pioiesia în conira unor murdării cc ati publicai pe socoteala mea, luând ca temă spiritismul, care nu poate fi înţeles de oamenii fâră cinste si tară Dumnezeu". In urma acestei telegrame *Vainui NationaLt* se adresează la ospicule de alienaţi din ţară cu înttt'barea, dacă n-a fost internat ministrul spimist si publică roata corespondenta în numerele sale de la *24* şi 25 septemvrie 1899.

Mult mai gravă pentru tara decât insuficienţa lui Gheorghe Cantacuzino, penibila administraţie a lui bleva şi curiozităţile ministeriale ale lui Istrati devine incompetenta financiară a generalului Gheorghe Mânu.

Dar înainte de **a** intra în aceasta ordine de idei nu ne putem opri de la o reflecţie generală asupra politicei interne a regelui Carol. Că in împrejurări asa de grele pentru ţară, Regele a admis un cabinet ca cel descris mai sus se explică, dintr-un fel de indiferentă la care ajunsese dupâ cei dintâi zece ani ai domniei. Pc când la începur făcea deosebite între oameni cinstiţi si oameni necinstiţi, intre capabili şi incapabili, după peripeţiile aşa-numitei conspirări dc la Mazar Pasa si după administiatia de doisprezece ani **a** Iui Ion lirătianu tatăl, deviza sa, in loc să fi fost cea pozitivă; ca meritele adevărate să se simrâ încurajate, devenise cea negativă: că sub domnia sa nimeni sâ nu se simtă descurajat, nici cei incapabili si ni cinstiri. Dacă deosebita pricepere, ce a dovcdic-u regele Carol pentru politica «iernă, **a** înălţat prestigiul ţării intr-un mod excepţional, câtă vreme a durat domnia luî situaţia internă a rămas cu mult mai prejos, şi fără \oie ne aducem aminte de calificativul, cu cate Mdiai Emmescu caracterizase pe Rege încă dc la 1878: Carol îngăduitorul.

Se înţelege de la sine, că noul guvern se grăbeşte sâ dizolve Parlamentul liberal, iai alegerile încep în zilele din urmă ale lumi mai sj se termină I» 2 iunie 1899. l'recum era de aşteptai, ţinta loc de căpetenie a fost combaterea conservatorilor „junimişti" şi cu îndeplinirea acestei misiuni împărţită de altminteri cu Nicu Filipescu, se însărcinează îndeosebi Take lonescu, a cărui activitate. lăsând pe a doua linie propriul departament al şcoalelor, sc întinde iucetul cu încetul si la celelalte ministere. Slăbiciunea titularilor îi permite sâ se amestece, cu marea sa putere de muncă **SL CU** abilitatea sa, în toate r.imurile administraţiei centrale, mai ales manipulările electorale devin domeniul său aproape exclusiv. Aici este cauza şi începutul hipertrofie! personale a unui om politic de talent, care ar fi puiuţ aduce servicii însemnate ţării şi partidului, djr care de acum înainte, tocmai prin acea hipertrofie, devine un

element de turburare a vieţii publice, îndeosebi a Partidului Conservatet.

Pentru a se «informa uzului constituţional introdus de ministerul „junimist" în martie 1888, după vechea cerere a lui Carp, adecâ de a formula înainte si asupra alegerilor programul reformelor politice ce le are în vedete guvernul, ministnd-prezident Cantacuzino face cu pompa şî ostentaţiune o călătorie la Iaşi, unde, înconjurat de miniştri, tine la un hanchet în seara de 14 mai 1899 lungul său discurs-program, pubUcat îndată in ziarul *Timpulde* la 15 mai. Pe lângă multe fraze generale şi fârâ nici o indicare precisă a masurilor de luat in contra crizei finanţiare, discursul anunţă înfiinţarea unui cadastru pentru a „fixa mai bine proprietatea imobiliară" şi chiar „regularea cursurilor râurilor şi a irigaţiunilot", chestie, la care zice ministrul-prezident câ s-a gândit încă din anul 1874, dat a cărei anume relevare în mijlocul calamităţii finanţiare din anul 1899 dovedeşte desăvârşita înstrăinare a noului „şef de trebuinţele reale ale momentului, în care era chemat să guverneze ţara.

Singura lege mai însemnată din cele ce se menţionează iu discursul de la banchetul lesan este reforma Codului de procedură civila, pe care o si înfăptuieşte ministrul de justiţie C. Dissescu în sesiunea ordinară de la 1899-1900.

Ne putem scuti de a da amănunte asupra modului cum S-au făcut alegerile subt un asemenea guvern. Un singur exemplu îl scoatem aici la iveală. Fostul primat al oraşului Focşani şi membru influent al Partidului Liberal. N. Săveanu, se afla rradus înaintea judecătorului de instrucţie pentru un abuz finanţîarîn administrarea comunală. Dar ministerul avea trebuinţă de ajutorul liberalilor în contra „junimiştilor", şi atunci încheie la Focşani un cartel electoral cu partidul, pe care de-abia il râsturnase de la guvern. Urmarea se iveşte îndată. Mersul justiţiei penale este împiedecat de însuşi guvernul, judecătorul de instrucţie, făcând cerere formală ta să i se

i

trimeată, ca în toate cazurile analoge, un inspector finanţiar pentru verificarea socotelelor lui Săveanu, ministrul de finanţe, generalul Manu, răspunde câ nu i-l poate trîmere deocamdată, şi când mai târziu trece Take lonescu la finanţe, răspunde tot aşa şi dă a înţelege naivului judecător, că trebuie să lase în pace pe un om atât de preţios în alegeri si că onestitatea ordinară are să cedeze pasul interesului electoral. Acest exemplu va fi de ajuns pentru a arăta conruperea administraţiei publice, la care pot conduce nişte operaţii electorale ca cele inaugurate de Take lonescu în Muntenia şi de amicul său Bădărău în Moldova.

Nou-alesu! parlament se convoacă la 12 iunie pentru o sesiune extraordinară de câteva zile, îşi alege prezidenţii, la Senat pe C. Boerescu, ia Cameră pe C, Olâoescu, votează creditul pentru cumpărarea fânului, acordă un moratoriu arendaşilor şi admite sporirea taxei asupra alcoolului, tâmâind ca în prima sesiune ordinară, care se va deschide la termenul obişnuit de 15 noiembrie, şase arate mai lămurit, de ce este capabil un minister compus în modul arătat mai sus.

Răgazul lăsat de vacanta parlamentară trebuia acum întrebuinţat de guvern, şi îndeosebi de ministrul resortului, la înlăturarea cât mai grabnică a nevoilor finanţiare spre a preveni catastrofa ce ameninţa statul. Insă generalul Manu, lipsit până atunci de orice contact cu cercurile finanţiare, care să-l orienteze din vreme asupra situaţiei pieţei europene, se foloseşte de o călătorie la băi şi caută să se inlormeze de la societatea Disconto din Berlin asupra condiţiilor unui împrumut; dar găsindu-lc mai grele decât cele obţinute de „junimistul" Menelas Ghermani în ministerul Lascar Catargi, are nejustificata ambiţie de a nu se lăsa mai pe jos, cu toată situaţia schimbată a pieţei europene, şi scapă astfel momentul, când se mai putea încheia împrumutul fără condiţii prea oneroase. Căci în decursul verei 1899 războiul din Transvaal, prin neaşteptata energic a rezistenţei burilor, luase proporţii

îngrijitoare penrru guvernul Marei Britanii, creditul englez încetase cu desăvârşire să alimenteze băncile de pe continent, bonurile noastre de tezaur ajunseseră la exorbitanta cifră dc 105 milioane de Ici, şi altele nu se mai puteau plasa, circulaţia banilor era îngreuiată in ţară, lipsa de numerar se simţea în modul cel mai penibil la casieriile publice, Cc la sfârşitul lui septemvrie 1899 se amână cu vreo zece zile, până să se mai strângă ceva bani. placa unui mandat de 18 300 lei de la Ministerul Lucrărilor Publice; la Începutul lui octomvrie, asupra unui mandat de 1700 lei pentru hrana Seminarului Teologic din Bucureşti, casierul central plăteşte numai 700 Ici şi roagă pe director să vie peste careva zile după restul de 1000, şi încă la plata diurnei pentru vacanţa de Crăciun, luată duminică 19 decemvrie 1899, cestura Senatului rămâne datoare cu 30 000 de lei. Finanţele statului ajunseseră ca în vremea lui Cuza-Vodă si ţara parcă se înrorcea cu 35 de ani înapoi. In sfârşit, la scadenta unui bon de tezaur de 5 milioane prezentat dc Banca României, generalul Manu, nemaiştiind ce să facă, imploră ajutorul Regelui, pentru ca prin autoritatea sa personală să mijlocească un împrumut la Berlin, şi astfel administratorul Domeniilor Coroanei, Ion Kaliuderii, a cărui funcţionare după lege era supusă exclusiv autorităţii Regelui şi nu avea a face cu nici un ministru responsabil, este trimis ca sâ negocieze la Berlin mântuitorul împrumut şi sâ scape statul român de faliment.

Si când te gândeşti, că în această vreme Partidul Conservator număra printre membrii săi mai mulţi finanţîari capabili ca Petre Carp, '1 eodor Rosetti sî înaintea tuturor Menelas Chermani, a cărui încetare din viaţă se întâmplă la 24 dec. 1899, adică dupâ încheierea împrumutului de la Berlin, de care vorbeşte încâ în şedinţa Senatului de la 5 decembrie, nu poţi condamna îndestul exagerarea luprelor de ambiţii personale inlâuntrul Partidului Conservaror, care a Împiedicat de atâtea ori pe unii din oamenii polirici cei mai destoinici

sâ aducă tării serviciile cerute în momentele cele grele. Dc altminteri, de data aceasta ministrul de externe Ion Lahovari, cu o sinceritate neobişnuită, a recunoscut într-o şedinţă publică a Senatului, câ la compunerea Cabinetului Cantacuzino pretenţiile au trebuit să se coboare Ia mai ieftin.

Insus 'împrumutul dc la Berlin este făcut în condiţii asa de grele, încât dovedeşte lipsa de deprindere a lui Ion Kalinderu cu asemenea chestii. împrumutul, încheiat cu Discomo-Cesellschaft si cu Bleichroeder, care işi asociază alte câteva case de bancă din Germania si din Franţa, se face pe suma de 175 milioane de lei în bonuri dc tezaur 5% pe termen de cinci ani, cu un curs de emisiune dc 98 1/2. El cuprinde însă şi următoarele condiţii: I) Guvernul român nu va uza de creditele rămase încâ neîntrebuinţate pentru lucrările şi cheltuielile exrraordinare în valoare totală de lei 83 258 4^1, acordate prin 9 legi anume arătate[1].

2) Guvernul român nu va procede inainre de plata sumei totale a bonurilor de tezaur la emisiunea unui alt împrumut fie interior, fie exterior, nici la vreo emisiune de bonuri de tezaur, nici nu va putea acotda pentru vreun împrumut oarecare garanţia statului.

Că asemenea condiţii s-au stipulat intre guvern si bancheri, se poate justifica prin grelele împrejurări, în care s-a încheiat împrumutul; dar câ aceste stipulaţii nu au rămas confidenţial păstrate în actele preschimbate între cele două pârti contractante, mai ales în ceea cc priveşte condiţia dintâi, ci s-a îngăduit ca Disconto-Gesellschaft. Bleichroeder sî ceilalţi, în chiar prospectul împrumutului, publicat !n ziarele străine române, sâ aducă la cunoştinţa obştească, câ ei au impus

[1] Legile revocate la urmă prin condiţia de mai sus, sunt cele de Î8 de milioane votare fără nici o acoţicrire în zilele dc Io si V) mii peniru lucrările publice alt lui Ionel Brătianu, despre care JIII vorbii la payina 13 a volumului prcccdcnr.

statului român sâ-şi retragi legile votate şi promulgate în suveranitatea sa, această umilire, care în orice caz ar fi trebuit şi ar fi putut sâ fie evitată, dovedeşte în modul cel mai rrist, pe ce mâni încăpuse îngrijirea pentru prestigiul şi demnitatea statului român. Vina este atât a celui însărcinat cu negociarea împrumutului la Berlin, cât şi a guvernului, îndeosebi a generalului Gheorghe Mânu, care a încuviinţat sâ se facă acea publicare a bancherilor străini.

H de mare mirare, câ o asemenea misiune a putut fi încredinţată în asemenea momente unui om aşa de puţin calificat, precum era răposatul Ion Kalinderu. Poate merită şi această figură, care în chip intermitent a jucat şi oarecare rol politic, o scurtă caracterizate. Fiul unui bancher levantin cu numele de Kalenderoglu, căruia încercase în vremea din urmă sâ-i atribuie fără nici un drept un rol în mişcarea noastră naţională de la 1848, Ion cu numele prefăcut în Kalmderu se urcase ca magistrat până la Curtea de Casaţie, fusese apoi comisar al guvernului pentru afacerea Strousberg la Berlin şi ajunsese în sfârşit sâ fie numit în noua funcţie de administrator al Domeniilor Coroanei înfiinţată la 1884. De o excesivă vanitate, prin urmare foarte susceptibil, împodobit cu panglicile tututor decoraţiuniior europene, ca membru al Academiei Române, autor de compilări fără valoare, una având ca obiect „Barba la Romani", confuz în feluritele sale concepţii, de la pensionatul de fete Măgurele, hărăzit de el fără noimă Academiei Române, pânâ la numeroasele proiecte de testament, prin care vroia să-şi îndepărteze rudele de la moştenire şi să-şi vadă numele slăvit ptin mari donaţiuni la institutele de cultură regale şi academice, dar pe care nu le-a scris niciodată în forma legală, aşa încât toată bogăţia lui a rămas rudelor urgisite de el: Ion Kalinderu nu se poate caracteriza mai bine decât prin vorbele prezidentului Henault, amicul lui Voltaire: *Si Ion otait ă certainesgem leur ridicule, ii ne **Uur** resterait rien.*

Singura lui valoare, oarecum pasivă, care i-a şi procurat vremelnicele întrebuinţări politice, a fost favoarea regală, explicabilă numai prin absoluta supunere a curtezanului înaintea Regelui şi a Reginei, de altminteri o dovadă mai mult, că favorurile regale nu sunt întotdeauna un semn de merite reale, precum nu sunt nici laudele ce au fost aduse lui Kalinderu dupâ interesele momentane ale partidelor, când de Dimitrie Sturdza cu prilejul unei decoraţii, când de Nîcu filipescu în raportul său asupra bugetului 1900-1901.

Dat nu a fost destul cu umilirea suferită prin împrumurul celor 175 de milioane; în legătură cu el s-a adus demnităţii şi prestigiului statului o mult mai mare lovire prin afacerea Hallier.

Pentru lucrările hidraulice la portul Constanţa se încheiase în iulie 1895 si martie 1896 două contracte cu un antreprenor francez A. Hallier, care la licitaţie făcuse oferta cea mai favorabilă şi venise la Bucureşti cu scrisori de recomandare dc la un ministru francez şi de la un membru al familiei regale din fklgia[1]. Ca om priceput in asemenea lucruri, Hallier îşi ia din capul locului de advocat pe un membru influent al Panidului Liberal de la putere, pe Nacu, căruia, dupâ căderea liberalilor şi instalarea guvernului conservator, îi adaugă ca reprezentant al său pe înşus fratele generalului Mânu, ministrul de finanțe.

Lucrările se urcau Ia suma de 25 milioane dc lei, la care se mai adăugase în anul 1898 şi alte lucrări suplimentare, care cu cheltuielile pentru „utilagiu", ce nu priveau pe Hallier, se urcau la un total de 53 milioane. însă Hallier, după te în

[1] A şi primii la un moment de strâmtotire in decursul lucrărilor JIW OOI"! lei >п impninuii din caseia ţ-risarâ a regelui Carol prii) mijlocirea minisirului-prc/idcnt Dimitrie Sturdza. Vezi scrisoarea acestuia in ***Voinţa Naţionala*** de la 18 manie 1900.

decurs de rrei ani şi jumătate (contractele prevedeau terminarea lucrărilor în şapte ani) executase lucrări tn valoare numai de vreo patru milioane de lei, părăseşte întreprinderea, nemaidispunând de fonduri, şi prin telegrama de la 9 martie 1899 anunţă guvernului liberal încetarea lucrărilor. Atunci guvernul, conform condiţiilor generale ale întreprinderii, ordonă continuarea în regie pe contul antreprenorului; dar cauţiunea acestuia, redusă de un ministru liberal după stăruinţa lui Nacu, nu se urca nici măcar la cifra de un milion.

Fireşte că regia nu era spre mulţumirea lui Hallier, care pândeşte momentul casă puie în lucrare influenţele dobândite (te miti cum) la ministerul din Paris şi sâ exercite prin ele o presiune asupra slabului guvern din Bucureşti. Momentul îi soseşte cu prilejul nenorocitului împrumut contractat de Kalinderu. Prin stăruinţele ministerului parizian, prin ameninţările lui Arsene Henry, reprezentantul Republicii Franceze la Bucureşti, ameninţări, înaintea cărora se pleacă ministrul dc externe Ion Lahovari şi totdeauna flexibilul Take lonescu. fostul antreprenor înduplecă guvernul Cantacuzino sâ încheie o nouă convenţie, în care pentru regularea pretenţidor acelui aventurier sc admite instituirea unui tribunal arbitrai, nu conform clauzei speciale a contractului, nici conform codului nostru comercial cu autoritatea tribunaleiot româneşti, cî un tribunal de arbitri în majoritate străini, numiţi unul de guvernul român, altul de Hallier şi al treilea de amândoi arbitrii împreună, tribunal care avea să hotărască în ultima instanţă, fără apel nici recurs în casaţie, să-şi fixeze singur procedura şi sâ prevadă în sentinţă şi onorariul arbitrilor fără contestate posibilă. O lege votată de Cameră şi de Senat Ia 15 şi la 17 decembrie 1899, cu violarea fărişă a art. 104 din Constituţiune, care opreşte crearea a orice tel de tribunale extraordinare, autoriză guvernul de a încheia si dc a executa această umilire a ţârii, pe care Take lonescu tautâ să o justifice în Cameră prin vorba că era „o faralitate inexorabilă"; iar Ion Lahovari o explică mai târziu în Senat 116 martie 1900): „lată ce va sâ zică cuvintele necesitate inexorabilă: a fost un moment, în care noi miniştrii răspunzători de soarta, de creditul şi de cinstea tării, am fost puşi în această alternativă: nri să primim acest arbîtragiu, ori să vedem căzând combinaţiunea finantiară, in care era scăparea creditului si onoarea acestei ţări".

In adevăr aşa trebuie sâ fi ameninţat Arsene Henry pe un guvern slab şi uşor de intimidat, căci precum s-a zis în discursul no. 128 precedent: „de la o ţară, care se dâ prea ieftin, străinii cer prea scump". în fapt Menelas Ghermatri, ale cărui relaţii cu lumea finantiară din Berlin îl punea în măsura dc a cunoaşte adevărul exact, ne-a asigurat în Senat câ băncile imptumutătoarc din Berlin erau hotărâte sâ ne facă acel împrumut de 175 milioane, indiferent dacă se admitea sau nu se admitea cotarea lui la Paris, că prin urmare ameninţările franceze erau numai sperietoare pentru nişte miniştri pricepuţi.

Dar până sâ sc împlinească **fii** finalităţile şi sâ înceapă însuşi procesul Înaintea acelui tribunal extraordinar, mai trec două luni şi în interval se fac oarecari schimbări în minister. Cu prilejul prezentării Adresei Senatului la Palat (12 dec. 1899) lorgu Cantacuzino are un atac de ameţeală, în urma căruia pleacă în concediu si, râmâind numai ministru-prezident fârâ portofoliu, cedează Internele generalului Gh. Manu: la finanţe trece Take lonescu, la culte Istrati şi la lucrări publice, după stăruinţa lui Nicu Filipescu, prietenul său lonaş Grădisteanu; iat Gheorghe Panu, cu toata supunerea cc o arătase lui Cantacuzino şi chiar generalului Manu în dezbaterile publice ale Camerei, râmâne si dc astă dară pe dinafară, ceea cc-l face după câtva tîmp să-şi schimbe din nou convingerile politice şi să revie la Partidul Liberal.

în sfârşit, marţi în 29 fevruarie 1900 începe pertractarea procesului Hallier în sală Curţii de Conturi şi rine până la 15 martie. Arbitrii aleşi sunt: din partea statului Mihai Suţu,

pe atunci guvernator al Băncii Naționale, din partea lui Hallier francezul Moffre, iar superarbitm olandezul Ieemans. Advocații lui Hallier sunt: I'oincare (mai pe urmă prezident al Rcpublicei francezei si C. Nacu; ca advocari ai statului român figurează, după ce mai mulți membri cu vază ai Baroului din București refuzaseră să pledeze Înaintea tribunalului străin, Gheorghe Panu *iomniapropecuni.t),* alături de obişnuitul advocar al ministrului domeniilor Boambâ şi Pâltineanu. Pledărilc se tin în limba franceza, in care se redactează si sentința. Sî pc când străinii se poartă cu aroganta obişnuită in asemenea cazuri (Poincare în lunga sa pledare de *5* zile are lipsa de tact de a zice că, venitul in România, a trecut prin *Purta orientalis),* în public creşte emoția şi indignarea, susținută, precum se înțelege dc la sine, de agenții liberali; se întâmplă încăierări pc stradă, aracuri de jandarmi, arestări înaintea Curții dc Conturi, întruniri publice, procesiuni cu steaguri negre la statuia lui Mihai Viteazul etc. şi când duminică dimineața 12 martie 1900, soseşte Dimitrie Sturdza în gara Bucureşti, venind de la Berlin, unde asistase ca delegat al Academiei Române la aniversarea celei din Berlin, este primir cu ovatiuni şi condus în alai până acasă, aclamat cu şi mai mare entuziasm la întrunirea publică dm sala Dacia, couvocară în aceeaş zi pentru a protesta în contra scandalului Hallier, Nici un an nu trecuse, de când Sturdza căzuse de Ia guvern, alungar de indignarea generală si condamnat şi dc mulți liberali din cauza convenției sale cu haronul Banffy. si acum acelaş Sturdza este condus în triumf la o întrunire publică, care în acest moment reprezintă înrr-adevâr simțimântul de revoltă al oamenilor cinsriti din țară, l.a asa rezultat deplorabil pentru Parridul Conservaror ajunsese un minister compus iu parte din oameni, care isi dascră aerul de apărători ai demnității naționale în lupta din anul trecut împotriva guvernului Sturdza.

însăs sentința arbittalâ, dată în sfârşit, la 24 martie seara, se mărgineşte la o cifră relativ mică: pe când Hallier cettisc 18 milioane, dintre care cea mai mare parte pentru discredit şi pentru pretinsele câştiguri eventuale; iar statul român îi recunoştea 3 1/2 milioane, sentința arbitrală ii acordă 2 700 000 lei peste suma recunoscută de guvern, şi pentru asemenea cifră neînsemnată fată de budgetul Regatului s-au găsit miniştri români, care să admită o ştirbire a suveranității statului,,,

Dar trista afacere se mai ilustrează printr-un proces pc care fostul reprezentant al lui Halliet, Costicâ Mânu, fratele ministrului, nu se sfieste sâ-1 intenteze lui Hallier câteva luni după pronunțarea sentinței arbitraje. Petiția lui începătoare, are următorul cuprins:

Domnule Preşedinte,

„Prin conventiunea din 27 mai 1899 dl Adrien Hallier, fost antreprenor al eonii rut ti unei portului Constanța, domiciliat la Paris, (ii Rue de 1'Arcade, actualmente houlevard Malesherbes, s-a obligat a-mi plăti suma de 12 la sută asupra tuturor sumelor ce-i va vărsa guvernul român pe temeiul rcrilierei contractului său, pe măsură ce îl vor fi vărsate ateste sume, - pentru concursul meu de a late să se dea de cei in drept o soluțiune avântjgioasă situatiuliei ce i sc crease antreprenorului lucrărilor portului Constanța.

Am Îndeplinit însărcinarea ce am, după cum \ă este cunoscut si Ia trebuință o voi dovedi. Dl Hallier refuză însă a executa obligațiunea sa.

Sunt dar silit a-l chema în judecată, pentru a fi condamnat a-tui plăti suma de 747 195 lei 84 bani, corespunzând cu 12 la sută, din sumele cc este în drept a primi -de la guvernul român prin fapiul rezilicrei şi a hotărârei Tribunalului arbirral hi executarea rezilierei cuvenite.

Intemee'z acțiunea mea, pe scrisoarea dlui A, Hallier din *27* mai 1899, corespondenta sa, dczhaterile urmate în această afacere, cunoştința generală că :m dat concursul meu la această soluțiune, martori si interogatoriul la trebuință al defendorului."

Că într-o situaţie politică, în care s-au putut pettece asemenea lucruri chiar partizanii guvernului încep a fi descurajaţi se explică de ia sine. In zadar noul ministru de finanţe Take lonescu, cu o măreţie de cuvinte, care de acum înainte devine caracteristica hipertrofiei sale, dar care este mai totdeauna nepotrivită cu micimea realităţii, lauda in şedinţa Camerei de la 22 mattie 1900 hudgetul prezentat de D-sa cu un pretins excedent de 7 milioane de lei zicând:

„N-ain îâcur budget de an râu, nici de an excepţional, ci de un an mediocru, pe care are drept să contese un ministru de finanţe. Dar fie, n-oi avea excedent; dar budgetul e cel puţin echilibrai. Ei hine, saluraţi-l, căci este cel dintâi budget echilibrat în care s-au irecur adevăratele cheltuieli ale statului.

Salutati-1, căci a avea un budget echilibrat după un budget cate a dat 32 milioane deficit, şi fără a suprima sau dezorganiza serviciile statului, aceasta esie un lucru pentru care omul are drept si fie mândru."

In fapt budgetul echilibrat al lui Take lonescu a rămas de la început mai ptejos dc prevederi şi s-a sfârşit cu un deficit de peste 28 dc milioane.

Dar oricum ar fi fosr cu budgetul, toata atmosfera creata prin felul de a administra al guvernului apasă din ce în ce mai mult asupra majorităţii, care îl susţine, şi prevesteşte schimbarea regimului.

Precum la sfârşitul lui martie 1889 se ridicau în faţa lui Sturdza toare incidentele relaţiilor sale cu ungurii şi cu drapeliştli şî paralizau încercarea partizanilor dc a-l mai menţinea Ia putere, tot aşa la sfârşitul lui aprilie 1900 se înfăţişează în memoria oamenilor insuficienţa lui Iorgu Cantacuzino la interne, incompetenta generalului Manu la finanţe, dubiozitatea lui Fleva la domenii, ridicolul lui Istrati la culte, supunerea lui Ion Lahovari la externe şi iluziile lui falce lonescu la finanţe; iar măreţia de cuvinte, cu care acest

dîn urmă exclamase la începutul guvernului in şedinţa Senatului de la 18 iunie 1899: „Cu cât sarcina e mal grea, cu atât ne vom ridica mai sus", devine acum o tristă ironie, şi toate împreună împing situaţia spre căderea guvernului.

La sfârşitul lui aprilie 1900, Nicu Filipescu a cărui nestăpânită agitare înlâuutrul Partidului Conservator contribuise la înjghebarea ministerului Cantacuzino, vine la autorul scrierii de raţă, cu care nu se mai întâlnise de când cu precipitata proclamare a şefiei lui Cantacuzino, începe prin a critica slăbiciunea guvernului, se plânge mai ales de „apucăturile de vizir" ale lui Take lonescu, pe care el însus îl introdusese în partid, şi recunoaşte acum neapărata necesitate *A* înţelegerii cu „junimiştii", rară de care conservatorii n-ar mai putea exista. La începutul lui iunie revine din nou cu propunerea să ne înţelegem cu Cantacuzino, care e acum intimidat şi dispus sâ se retragâ. ca şi generalul lahovari şi prezidentul Camerei C. Olănescu sunt de aceeaşi părere; si în adevăr, C. Olănescu şi mai pe urmă si Alccu Catargi vîn sâ întărească stăruinţele lui Filipescu. La 10 iunie are Carp o primă întrevedere cu Cantacuzino, după dorinţa acestuia, în care insă nu se ia nici o hotărâre. Autorul scrierii de faţă trebuind să plece pentru câteva zile in străinătate, tratările, care de altminteri rămân ascunse generalului Manu si lui Take lonescu, se urmează mai departe cu Carp si Marghiloman şi ajung la rezultatul că un nou minister sc constituie sub prezidenţia lui Carp şi depune în ziua de 7 iulie 1900 jurământul înaintea regelui Carol, la Sinaia.

XII PRIMUL MINISTER P. P. CARP

7 iulie 1900 - 13februarie 1901

De la 7 iulie 1900 Cabinetul Carp este astfel compus:

P. P. Carp, prezident şi finanţe,
T. Maiorescu, justiţie,
Al. Marghiloman, externe,
General lacob Lahovari, război,
C. Olănescu, interne,
/. C. Grădişteanu, lucrări puhlice,
C. C. Arion, culte,
N. Filipescu, domenii.

Intrarea lui Nicu Filipescu în minister era cu atât mai interesantă cu cât dânsul când era primara! Capitalei şi deputat, răspunzând unor imputări ale lui Voinov, a declarat în Cameră: „Am scris la *Epoca,* am atacat pe M.S. Regele. Pot să regret aceasta, nu pot însă s-o tăgăduiesc, dar mai ales ţin, deosebindu-mâ de alţii, să suport toate consecinţele acelei atitudini. De aceea zic câ locul meu nu poate fi niciodată pe banca ministerială şi numai in ziua când mâ veţi vedea acolo, domnule Voinov, voi merita invectivele D-voastre (Aplauze)". (Vezi *Monitorul. 25* aprilie 1893.)

A doua zi dupâ numirea lor roti miniştrii se duc la vechiul club conservator in casa din coltul Calea Victoriei-strâda

Regală, unde veniseră şi „junimiştii" de la clubul constituţional acum desfiinţat. în mijlocul numeroasei adunări Gheorghe Gr. Cantacuzino declara fuziunea celor două ramuri ale Partidului Conservatul, al cărui şef rămâne el; apoi vorbeşte Carp câteva cuvinte ca prezident al noului guvern conservator unificat si în sfârşit Take lonescu, cel rămas pe din afară, are abnegatiunea aparentă să declare cu acum obişnuita măreţie de cuvinte câ partidul sâ susţie noul guvern din tot sufletul.

însă frumoasa aparenţă a acestei unificări a Partidului Conservator este, precum vom vedea mai jos, de asa scună durată, Încât se impune întrebarea, dacă a făcut bine Carp consimţind la condiţiile sub tare şi-a constituit cabinetul. Când la începutul lui aprilie 1899, îndată după moartea lui Lascar Catargi şi proclamarea de şefal lui Gheorghe Gr. Cantacuzino, i s-au propus lui Carp sâ formeze el ministerul, ca prezident de consiliu, sâ introducă în el patru junimişti şi patru vechi conservatori, numindu-se însăministni de interne dintre aceşti dîn urma şi râmâind Gh. Cantacuzino numai şefal panidului, P. Carp a refuzat propunerea şi s-a arătat recalcirrant şi la alte încercări de conciliere, întâmpinând cu iritarea, că fârâ Ministerul de Interne în faţa alegerilor viitoare nu poate primi. Si acum primeşte fârâ Ministerul de Interne în panea sa, cu alegerile făcute subt Gheorghe Cantacuzino şi cu operaţiunile lui Take lonescu îndreptate anume în contra junimiştilor! si primeşte o asemenea situaţie, fârâ dizolvarea unui parlament ales în contra partizanilor săi... Evident că în aprilie 1899 situaţia cum i se oferea lui Carp de vechii conservatori, era mult mai bună pentru el. Chiar fără Ministerul de Interne, alegerile tot s-ar fi făcut sub prezidenţa sa. nu s-ar fi făcut anume in contra junimiştilor, ar fi lipsit şi acele promiscuităţi ale cartelului cu unii liberali, si ţara scăpa de predilecţiunea lui Gheorghe Cantacuzino pentru Ministerul de Interne, de hipertrofia lui Take lonescu si de administraţia financiară a generalului Gheorghe Mânu cu împrumutul Kalinderu şi afacerea

Hallier. Cedarea lui Carp este cu atât mai surprinzătoare în momentul ftiziunei de la iulie 1900 cu cât e o abatere de la tenacitatea sa obişnuită. Dar pedeapsa inconseventei nu întârzie sl se arate, fireşte nu îndată în sesiunea extraordinară convocată pe câteva zile la 25 septemvrie 1900, ci în decursul sesiunii ordinate de la 15 noemvrie, condusă în Cameră de însăşi Gheorgfie Cantacuzino. ales prezident în locul lui C. Olănescu, numit ministtu de interne, şi în Senat de vechiul prezident Constantin Boerescu, advocatul casei Cantacuzino.

La primul consiliu de miniştri ţintit sub prezidenta lui Carp la 11 iulie 1900 sc face o primă expunere a planurilor finanţiare: vânzarea acţiunilor Bâncei Naţionale, rămase în proprietatea statului, monopolul hârtiei dc tigarere...

Ca proiecte finanţiare noul guvern a prezentat doua; unul prin care se cedează unui sindicar de bănci venitul monopolului hârtiei de ţigarete, pe timp de 12 ani si 7 luni, în schimbul avansului unei sume dc 12 150 000 mărci; şi un alntl prin care se modifică unele dispozitiuni din legea impozitului asupra băuturilor spirtoase, lege a cărei aplicare a provocat vărsări de sânge in câteva judeţe.

Din discuţiile utmate se concretizează următoarele proiecte de legi care se supusese Parlamentului într-o scurtă sesiune extraordinară, deschisă l:t 25 septemvrie:

Până atunci însă, în decursul verii, lumea de la noi este mişcată de asasinatul profesorului Ştefan Mihâileanu întâmplat la Bucureşti.

Asasinul Stoian Dimitroff, bulgar, esre prins împreună cu alţi compatrioţi de ai săi, a căror complicitate se dovedeşte si toti împreună sunt traduşi înaintea Curţii ai Juraţi din Bucureşti.

Miuuţoasa instrucţiune descopere un întreg complot ale cărui ramificări pornesc din capitala Bulgariei si se întind mult mai departe. Se constată că asasinarea lui Mihâileanu era pentru conspiratorii bulgari un incident secundar; ţinta lor de căpetenie in România pare a fi fost asasinarea regelui Caiol

şi toată alcătuirea complotului provenea de la un comitet numit macedono-adrianopolitan, în capul căruia se afla Sarafoff şi care voia ca prin tutburări începute în România şi asasinate continuare în Macedonia să ajungă la o compli-caţie răsboinicâ a chestiei balcanice şi în urma ei la anexarea Macedoniei din partea Regatului bulgar. Emoţia deşteptată în România era cu atât mai mare, cu cât în aceeaşi vară la 16/29 iulie regele Umbertn al italiei fusese asasinat de un anarebist si se presupunea o legătură între anarchiştii italieni, ruşi si bulgari, in parte aflaţi în România. Ceea ce tăcea situaţia si mai gravă erau numeroasele aparenţe ivite în cursul instrucţiunii procesului în Bucureşti, că agitările comitetului bulgăresc erau cel puţin tolerate, dacă nu chiar încurajate de guvernul bulgar, si că îndeosebi Sarafoff era protejat de un anume ministru bulgar, căruia îi făcuse servicii electorale. Guvernul nostru intervine fireşte la Sofia pentru a cere urmărirea penală a complicilor descoperiţi prin instrucţia asupra asasinatului luî Mihâileanu şi refugiaţi în patria lor. Guvernul bulgar arată oarecare ezitare în îndeplinirea acestei cereri şi în decursul lunii august 1900 corespondenţa diplomatică între Bucureşti şi Sofia nu e lipsită de oarecare iritaţie, sporită şî printr-o notiţă apărută în ziarele româneşti asupra ignorantei juridice a ministrului-prezident bulgar, notiţă care nu putea proveni decât dintt-o indiscreţie de la Ministerul nostru de Externe (secretar general al acestui minister era pe arunci A. G. Florescu, rămas încă de pe vremea lui Ion Lahovari). Dar in sfârşit raporturile între cele două guverne redevin normale si cel bulgar caută a se conforma unei netăgăduite obligaţii inrernaţionale. Iar în Bucureşti Curtea cu Juraţi, înaintea căreia acuzaţii bulgari fuseseră traduşi dupâ o inteligenr redactată ordonanţă de urmărire a |udecătorului de instrucţie T. Florescu, condamnă la 9 noiemvrie 1900 pe inculpaţii prezenţi în număr de nouă, atât pe cei vinovaţi de asasinatul lui Mihâileanu, cât şi pe cei implicaţi în complotul contra regelui Carol la maximul pedepselor prevăzute în codul

nostru penal. Condamnă asemenea pe membrii absenn ai Comitetului macedono-adrianopofitan. dovediţi complici, in cap cu Sarafoff, la munca silnică pe viată.

Revenind la lucrările Parlamentului in acea scurtă sesiune extraordinara de care am vorhit mai sus şi înamre de a ne ocupa de aplicarea legilor lui Carp, a căror însemnătate covârşitoare domina toată situaţia, se cuvine să menţionăm că deja în acel prim contact între nou) guvern şi Camera aleasă subt inspiratea lui Take lonescu sc ivesc semne dc oarecare incompatibilitate, deocamdată numai in contra ministrului dc justiţie. Acesta (autorul scrierii de raţă) în sfera sa mărginită încercase îndată să combată nepăsarea si neglijenţa în care căzuseră tocmai unii magistraţi mai tincti, semn al răului erect produs prin influentele partidelor politice asupra generaţiei tinere chiar în privinţa magistraturei. Printr-un şir de pedepse disciplinare publicate în *Monitorul Oficial* a căror motivare era concepută de talentul literar al lui Ioan Miclescu, secretar general al Ministerului de Justiţie, se arăta intenţia ministrului de a trezi magistratura spre o mai conşriencioasă îndeplinire a datoriei de sârguintă, de uepirtinire si dc exemplară onestitate, fireşte că această tendinţă nu convenea deputaţilor advocaţi deprinşi tocmai cu influenţarea politică, şi mulţi din aceştia se înrolaseră în modul cel mal firesc subt steagul lui Take lonescu (de atunci datează şi expresiile takism şi rakist) şi la cea dintâi ocazie în chiar scurta sesiune extraordinară, un cakist deputat din Craiova interpelează pe ministru asupra celei dintâi din acele măsuri disciplinare, în şedinţa Camerei de la 6 octomvrie. După răspunsul ministrului se constată câ interpelarea nu produce efectul dorit de acel ce a fâcut-o, dar micul incident este simptomatic pentru dezvoltarea ulterioară a relaţiei între guvern şi Parlament,

Spre a termina cu cele ce se cuvine sâ fie menţionate din rcsorrul Ministerului dc Justiţie care sunt si rămân fireşte pe al doilea plan faţă de covârşitoarea însemnătate a legilor finantiare ale lui Carp, trebuie să mai menţionăm două proiecte de legi dintre cate unul se votează in decursul sesiunii ordinare de la începutul iernii, iat celălalt rămâne în cartoanele Camerei lâră însă ca prin aceasta să fie lipsit de oarecare efect. Legea votată arc de obiect revocarea legii lui Stătescu despre care s-a vorbit în volumul pecedent la pagina 22 si prin care fostul ministru liberal lovise in inamovibilitatea Curţii de Casaţie pentru a face loc Ia doi magistraţi partizani politici ai săi. Revocându-se deplorabila lege, unul din magistraţii eliminaţi a fost reintegrat, celălalt, după propria sa dorinţă, a rămas advocat, fiind însă distins prînrr-o înaltă decoraţie ca semn de reparare a nedreptăţii suferite.

Celălalt proiect de lege prevedea oprirea unui ministru de justiţie de a exercita profesia de advocat timp de cinci ani după retragerea sa din minister. Scopul proiectului era vederat: trebuia înlăturat inconvenientul ca un ministru, care în timpul funcţionării sale numise si înaintase magistraţi, să se prezinte apoi înaintea lor ca advocat şi sâ pmduca, mai ales în opinia împricinaţilor, impresia unei deosebite părtiniri. Legea, deşi trecuta numai prin secţule Camerei si primită de cinci din ele si respinsa dc două, în care a fost combătută de deputaţii advocaţi Ion Lahovari si (fireşre) Take lonescu, fără a fi ajuns la discuţie în Camera plenară în urma tetragerii guvernului Carp, a avut totuşi efectul de a fi reluară subt o formă mai redusă în consultaţii instituite de guvernul liberal. Şî cu toate câ la a doua guvernare a unui Cabinet Gheorghe Cantacuzino subt înrâurirea si mai mare a takismului, un adviicat din cei mai politici, Bâdârâu. amic al lui Take lonescu, a funcţionat ca ministru de justiţie si îndată după ieşirea sa din minister şi-a continuat cu atât mai viguros profesiunea de advocat, totuşi acesta a fost în fapt ultimul exemplu al unei asemenea necuviinţe politice. Si de vreo unsprezece ani încoace (aceste rânduri sunr scrise iu 191™) nici un ministru de justiţie n-a mai exercitat advocatura după iesuea sa din minister. Lxemplul dovedeşte, o dată mai mult. câ adevăratele legi necesare sunt acele care formulează numai o trebuinţă destul

dc simţită în opinia publică încât sâ se realizeze în mare parte prin simtimântul general de bunâ-ciiviinră.

Dar acum sâ ne întoarcem la mulr mai importanta expunere a soartei ce-au avut-o legile finaotiare ale lui Carp.

Trebuie să menţionăm în treacăt câ in decursul discutării prin secţiile Camerei a proiectului lui Carp pentru impozitul mobiliar si îndeosebi pentru o mică diferenţă la patente, însuş şeful partidului pretins fuzionat C. Gr. Cantacuzino atacă în Cameră pe Carp, fiind de mult prelucrat in această direcţie oscilă de Take lonescu care conduce in Cameră lupta de opoziţie. Cu ajutorul liberalilor .şî cu abţinerea miniştrilor de la votare opoziţia izbuteşte în ziua de 12 fevruarie 1901 să respingă cu majoritate de un vot moţiunea de încredere în guvern, ministerul Carp demisionează, conservatorii se dezbină iarăşi în două grupări, şi la 14 fevruarie apare decretul prin cate Sturdza este însărcinat cu formarea ministerului şi ajunge să îndeplinească cu Partidul Liberal greaua misiune finantiară pe care Partidul Conservator sfâşiat prin ambiţiuni personale n-a fost în stare s-o îndeplinească.

La această noua dezbinare toţi foştii miniştri din Cabinetul Carp au rămas în jurul pezidentului lor dc consiliu si acesta a păstrat grupării sale numele de partid conservator; insă peste vreo trei zile generalul Jak Lahovari s-a răzgândit şi a trecut la Cantacuzino-Take lonescu. si după vreo trei ani l-a imitat şi Ionaş Grâdisteanu. C. Olănescu şi N. Filipescu însă au rămas credincioşi misiunii cu care-i însărcinase partidul în momentul fuziunei, au rămas în gruparea lui Carp dovedind prin prezenta lor în ce parte este lealitatea politică.

Dovadă că partidul este încă într-o stare de frământare, care-1 face incapabil pentru o acţiune mai durabilă la guvern. Nu e încâ de prevăzut sub ce formă se va ajunge la întărirea partidului prin reînrregire, dar este sigur câ se va ajunge sub o modalitate oarecare la această unificare. Căci un partid conservator este asa sie indispensabil într-un regim

constiniţional ca contrabalanţare a Partidului Liberal, încât împrejurările politice care sunt mai tari decât indivizii contribuie.se de la sine la reformarea lui.

Vasăzică si noua încercare a iui Nicu filipescu de a întregi Partidul Conservator, de astă dată aprobată de Carp, s-a arătat peste puţine luni zadarnică, precum fusese zadarnică şi cea din aprilie 1899. Cu aceste rezultate negative figura politică a lui Nicu Filipescu ar putea pierde din valoarea ei pentru viata noastră politica, dacă neizbânda acelor comhinări n-ar fi fost răscumpărată ptin înălţimea cugetării din i-are au izvorât. Precum in toată acţiunea sa polirică N. Filipescu s-a distins totdeauna prin lipsa de orice intetes personal şi prin depărtarea de la orice nepotism, aşa relaţiile sale politice sunr vizibil inspirate de cea mai înaltă preţuire a valorilor intelectuale, fără ca pentru aceasta sâ despreţuiască contactul cu unele figuri dubioase îndată ce le crede folositoare ca instrumente la vreo uneltire politică.

Terminând aici expunerea noastră, toată situaţia politica în cate se află astăzi statul român, ne îndeamnă să legăm sfârşitul cu una din ideile dominante ale acestei scrieri, cu evoluţiunea sratului de la vechea sa forma a unor Principate elective spre o monarhie ereditară consolidată sub forma constituţională. Astăzi această evolutiune este aşa de îndeplinită, încât nu mai există în toată România nici un singur om politic caresâ nu recunoască autoritatea monarhica a regelui Carol şi succesiunea dinastică la tron ca nişte fapte de la sine înţelese, asa încât regele Carol cu prilejul proiectatei solemnităţi întru amintirea unei domnii de 40 de ani poate constata cu adâncă mulţumire sufletească îndeplinirea misiunei pentru care l-a ales poporul român în zilele de 2-8 aprilie 1866.

în adevăr, marca misiune pe care puternicul instinct de conservare al neamului nostru a încredinţat-o mult aşteptatului dar necunoscutului principe străin a fosr de a-l scăpa mai întâi de primejdia competitlutiilor la tron cu desele schimbări de

Domnii şi cu imensa corupţiune intru efectuarea lor, de a duce apoi statul cu ajutorul originei sale suverane la o independenţă recunoscută şi de a-l consolida prin asigurarea unei succesiuni dinastice sub forma constituţională.

Această întreită misiune a îndeplinit-o regele Carol 1, şi cucerind independenţa ai arma în mână a îndeplinit acea pane a ei în modul cel mai înălţător pentru poporul român. Acestea au fose dorinţele noastre care multora le păreau prea idealiste, atunci când l-am ales. Atât î-am cerur noi atunci si nimic mai mult, arât ne-a dat si nu era chemat şi nici nu putea să ne dea altceva.

Toată dreptatea şi nepărtinirea unei judecăţi istorice ne impune datoria să ne dăm bine seamă de aceste condiţii de la început. Pe atunci era în unele capete teama că Principele străin nevaîmtrâinaşipenoi; în dreptul public al lui Simeon Bamuţiu, şi de la cl se inspirase în Moldova aşa-numita fracţie liberă şi independentă, se punea ca prevedere de temut această teamă,

O urmare puţin serioasă dar caracteristică acestor preocupări, care răzbiseră şi în Constituanta de la 1866 este redactarea textului Constituţiunei noastre, care printr-o lipsă de convenienţă unică într-o organizare monarhică ia precauţiunea de a vorbi întâi de suveranitatea poporului şi de drepturile lui, de Cameră şi de Senat, de miniştri şi de abia în al patrulea rând de Capul Statului, faţă de care se opinteşte mai ales să-i arate limitele pterogativei. Orcât de naivă ar fi fost încrederea celor de au redactat pactul fundamental, că prin asemenea îngrădiri pe hârtie vor fi îngrădit şi în fapt puterea Domnitorului şi vor fi adus la vreo valoare puterea naţiunei prin corpul său elecroral, ea denotă totuşi cu deplină lămurire puţinul ce se aşrepta de la Domnitor în momentul când l-am pus în capul acestui stat constituţional şi multul ce se aştepta de la noi înşine în toată manifestarea vieţei politice.

Aceasta nu trebuie sâ o uităm nici un moment, aici este dreapta măsură a judecăţii evenimentelor ulterioare. Dându-ne

seamă de acel moment creator al statului nostru modern, trebuie să recunoaştem astăzi, că Domnitorul a făcut ceea ce aşteptam noi de la el să facă, dar noi nu am fâcut ce ne închipuiam atunci că vom putea face, şi este o chestie de demnitate şi de întărire a cugetelor pentru un popor care aspiră la un viitor mai mare ca să-şi dea seama de greşelele sale penrru a le îndrepra, iar nu să arunce vina asupra altuia care nu era chemat sâ le îndrepteze.

Aceste reflecţii sunt cu atât mai indicate pentru momentul de fată cu cat ele sunt chemate să înlăture unele observări destul de răspândire printre oamenii politici făcute la adresa Regelui, daca nu în manifestări publice dar în multe discuţii private şi despre care credem că alcătuiesc ultima fază a unei stări de tranziţie din care trebuie să ieşim precum am ieşit din faza criticelor cu guvern personal, din faza atacurilor antidînastice şi altor asemenea suferinţe ale copilăriei constituţionale.

Se impută, de exemplu, Regelui că el şi numai el susţine pe D. Sturdza. Că el a Inspirat politica acestuia în chestia naţională, câ el a chemat la căderea lui Sturdza din martie 1899 un guvern conservator aşa de slab ca acel improvizat de G. Gr. Cantacuzino, a cărui insuficienţă finanţiarâ faţă de marele pericol al situaţiei de atunci era prea manifestă, pentru a face sâ se reabiliteze cât mai curând acelaş Dimitrie Sturdza, câ până în ultimul timp tor el a permis să vie la guvern un minister ca cel actual al lui Cantacuzino prin care o demagogie de căpătuire inspirată de Take lonescu, generalul lahovari şi Bădărâu slăbeşte spre cea mai mare daună a tinerelor generaţii orce încredere în valoarea adevăratelor principii polirice, fie conservatoare fie liberale, şi pune în loc cinicul dispreţ a! orcârui princip pentru satisfacerea exclusivă a intereselor personale. Noi credejj)jMiă afceastâ serie de observări pe atâr de neîntemeiată ^"ehţmia ^dtep^te omeneasca, pe cât de contrară adevăra* a^h^^^t^^ăilifi^iial.

Şi pentru a vorbi mai întâi de acesta: Regele e declarat prin arr. 92 din Constituţiune inviolabil şi neresponsabil, numai miniştrii sunt răspunzători şi acest mare princip constituţional nu trebuie sâ rămâe literă moartă, ci trebuie respectat şi aplicat cu bună-credinţă în toată convingerea noastră, pentru ca să ajungem cu timpul la respectarea şi aplicarea efectivă a drepturilor prevăzute în Constituţiune pentru celelalte puteri, adică pentru puterea legiuitoare cu viitoarea Indepen-denţă a corpului electoral şi pentru puterea judecătorească. Unele fără altele nu se poate, căci aşa este alcătuit organismul unitar a! unei Constituţii ca a noastră.

Dar şi omeneşte vorbind, ce impresie trebuie să fi făcut asupra unui spirir occidental majoriratea oamenilor noştri politici? Dupâ ce la început, cu toată participarea lor la mişcarea naţională a Divanului ad-hoc, au lăsat adeseori la o parte tocmai respectarea punctului cardinal al acelui program, adică a Principelui străin, şi ca nişte rău nărăviţi şi uşori la minte s-au putut să-1 atace şi chiar să-1 insulte prin tot felul de manifestări, de ia articolele prin foi străine ale lui Dimitrie Sturdza, F.rdmann von Hahn, până la diatribele indigene ale lui Hasdeu, la broşura „Spionul prusian" a lui Mârzescu, la poza catonică a lui N, Blaremberg, la aparenrul radicalism al lui Panu, penrru a nu mai vorbi de poeziile cu ilustraţii insultătoare ale lui Oiăsanu şi de ultimele rămăşiţe anahronistice din acele timpuri: de scrisoarea necioplită a răposatului Gogu Cantacuzino Rifoveanu şi de vorbele triviale ale actualului prefect de politie. Ce impresie trebuie să fi făcut asupra unui om când, aceleaşi persoane, după asemenea bravade si necuviinţe, se grăbeau să se încovoaie îndată ce le surâdea puterea şi să răscumpere cu linguşiri si platitudini necuviinţele de mai nainte? Şi cum, faţă de atâtea exemple de o dezgustătoare metamorfoză, el care a urmărit cu stăruinţă neschimbată marele scop pentru care a fost adus în tară; întemeierea unei monarhii stabile, el să nu fi sfârşit prin a spori

încrederea în sine în aceeaş proporţie în care a trebuit sâ o piardă in mai toţi ceilalţi. Care om cuminte poate aştepta ca asemenea greşeli ale oamenilor politici dintr-o generaţie să rămâe nepedepsite şi slugărnicia foştilor insultători să nu producă rezultatele lor fireşti? Si dacă am avea o dinastie pământeană întemeiată pe tradiţia istorică naţională, s-ar putea admite câ o deviere spre autocratism să fie indicată, ca o fază trecătoare cu mai multă energie concentrata spre o mai sigură conducere a ţării în mijlocul greutăţilor ce o înconjoară. Dar cu o dinastie străină, fundată ahia de 40 de ani şi care de-abia la a treia generaţie are un vlăstar născut şi crescut în ţară şi botezat în religia ţării, o asemenea posibilitate este exclusă şi adevărata siguranţă în consolidarea dinastiei pe viitor stă in libera manifestare a cugetului ţării reprezintă! prin celelalte puteri constituţionale.

Dar şi în altă privire, de unde până unde pretenţia ca tocmai Capul Statului în asemenea împrejurări să schimbe moravurile politice ale celor ce conduc şi frământă partidele **noastre?** Pentru aceasta a fost adus Principele de Hnhcnzollem în România? Si cei ce l-au adus şi l-au aclamat, Brâtieitii, Catargii, Ghiculeştii, Kreţuleştii, oameni experimentaţi în ale rării, aceştia şi-au putut oare închipui un singur moment că junele căpitan german, până atunci străin de orce viaţă politică sâ facâ educaţia caracterelor române? Dar este o aberaţie a-şi închipui asa ceva. Si după ce l-am ales fără umbră de un asemenea gând şi după ce s-au purtat aşa de mulţi oameni politici faţă de el cum s-au purtat, ca nişte bizantini rău nărăviţi, pretindem deodată ca sâ le facă pedagogie si sâ le schimbe natura. Şi dacă noi in toată mişcarea politică a noastră cu deplina libertate a presei şi a întrunirilor, cu atâta între-buinţare a drepturilor ce ni le-am dat în Constituţie cât am priceput-o şi cât am voit-o, n-am fost în stare să ne alegem, dupâ moartea lui loan Brâtianu şi a Iui **I-,** Catargi, alţi condu-cători decât aceia pe care ni i-am ales si dacă noi am îngăduit

ca unii din aceştia să răscolească nomolul societăţii şi sub pretext de popularitate şi de număr constituţional să aducă la valoare politică nişte figuri catilinare şi nişte monstruozităţi sociale, care n-ar fi trebuit să iasă niciodată din întunericul existenţei lor de până atunci, noi fiii ţării, noi cei crescuţi sub Constituţia ce tot noi ne-am dat-o, noi să abatem acum răspunderea de Ia noi şi să aruncăm vina asupra altuia?

Dar lasă că nu este drept sâ facem aşa, dar nu este cuviincios, nu este demn să facă aşa un popor care aspiră la un viitor mai mare. Noi prin noi înşine trebuie sâ ne îndreptăm. Căci dacă pricina de căpetenie a răultu este slăbiciunea de caracter inerentă încă unei societăţi de-abia ieşită din corupţia seculară a domniilor fanariote şi elective, atunci răul nu se poate lecui prin invocarea unui autocrat, care nu poate decât să mai sporească slăbiciunea de caracter a supuşilor săi, ci din contra prin treptata întărire a caracterului în noi înşine, prin formarea independenţei cetăţeneşti, al cărei prim simptom îmbucurător va fi simţimâncul si recunoaşterea propriei noastre răspunderi, si prin urmare a propriei activităţi fără aşteptarea impulsiunilor străine.

Căci de altminteri, dacă te laşi tu să te ducă altul, se va găsi totdeauna unul ca sâ te ducă unde vrea cl şi unde poate nu voiai tu, si orice putere în stat îşi întinde sfera de acţiune până unde o îngâduiesc celelalte ca să o facă.

Noi însă avem încrederea că societatea noastră politică va sti să ajungă şi pe calea acestei îndreptări şi va simţi si înţelege din ce în cc mai mult neapărata trebuinţă a caracterelor independente.

Ceea ce ne întăreşte în această încredere este o altă parte mai îmbucurătoare a experienţei dobândite în vremea noastră. Trei evenimente, deosebite ca însemnătate, dar caracrerizare prin acelaş simptom îmbucurător trebuiesc relevate din fuga împrejurărilor, din mulţimea manifestărilor publice, cu atât mai mult cu cât ele par a izvorî din chiar adâncul conştientei la diferite straturi ale poporului nostru. Este mai înrâi de toate admirabila simplicitate cu care ostaşul

român s-a jertfit în răsboiul pentru apărarea şi neatârnarea ţării. Din toată spuza aruncară de atâtea secole a mai rămas o scânteie vie în urmaşii vechilor romani.

Este apoi spontana emoţiune cu care panea cultă a societăţii a ştiut sâ se ridice în contra atingerii demnităţii naţionale prin cele petrecute în parlamentul unui star vecin si să obtie în cel mai scurt timp expiarea celui răspunzător. Este, în al treilea rând, înlesnirea sufletească cu care atâtea membri, dc la mic până la mare, ne-am supus jertfelor materiale ce ni s-au impus în urma calamităţilor finantiare şi economice ale anilor 1899-1900, si pe care le-am suportat în linişte purtaţi dc gândul de a scăpa cu orice preţ onoarea şi creditul statului, de a nu ne atrage tutela străină pc care a suferit-o Grecia.

Un popor care în diferitele sale straturi a dat aceste dovezi dc bună cugetare si bună simţire este un popor de viitor; va găsi în el şi tăria de a-si forma partide politice mai sănătoase, care sâ-şi aleagă conducători destoinici şi de caracter şî aceasta va deschide era adevăratei monarhii constituţionale. *Şi* cel mai mulţumit va fi atunci regele acestui stat, căci oricât de multe ademeniri au capetele încoronate dc a se apleca spre autocratism, ei prea sunt purtaţi de spiritul secolului în care am ajuns, si trebuie să fie mai mândri de a reprezenta un stat cu cetăţeni de caracter, decât de a stăpâni o grămadă dc supuşi[*].

* Cuvintele acestea, scrise cu câteva săptămâni înainte de moartea lui Titu Maiorescu, pot fi considerate ca testamentul sau politic cu privire la atitudinea ţaţă de un suveran constituţional, Sperănia încercatului om de stat se îndrepta, cum vedem, spre ridicarea nivelului conştiinţei publice, eeea ce nu se poare liră o reală învăţătura şi mai idei fără o bună educaţie a poporului. Iar cât priveşte pe suveran, rolul său i sc părea că ttebuie să fie acela al unui arbitru, ferindu-se doar dt un singur lucru: să nu încredinreîe conducerea srarului celor nepregătiţi sau de o calitate morală interioară *(n.r.* — Ci.).

126

RĂSPUNS LA O INTERPEIARE ŞI O CIRCULARĂ CÂTRE INSTANŢELE JUDECĂTOREŞTI

{Şedinţa Camerei de la 6 octombrie 1900)

D. Titu Maiorescu, ministru al justiţiei: Dior deputaţi, să restabilim întâi faptele cu explicarea lor,

în adevăr, a venit de la preşedintele de Vâlcea raportul care vi s-a citit, cel dântâi, prin care se inculpă judecătorul Axente în modul ce l-ari auzit.

în urma acestui raport, am pus la 1 septembre rczolu-tiunea: *Se va face la consiliul de miniştri referat pentru destituire,*

înainte de a se face referatul, vine la 2 septembre depeşa aceluiaşi preşedinte, care vi s-a citit asemenea şi care zice: că aceia cari au reclamat s-au aranjat cu d. Axente.

Ei, sc va fi atanjat d. Avente cu oamenii: dar tot rămânea ceva la mijloc, care trebuia cercetat. Şi fiindcă însuşi preşedintele modifică întru câtva raportul s3u dântâi, s-au oprit lucrările până la 7 septembrie. De ce până la 7 septembrie?

Pentru câ la 6 septembrie, cum aţi relevat, d. Axente însuşi a scris ministerului şi a încercat sâ se justifice cum a crezut că se poate justifica. Este la dosar scrisoarea dlui Axente.

Prin urmare, ia prima Întrebare fireascâ a dlui interpelator: de ce nu s-a ascultat inculpatul, răspund: îndată ce a fost îndoială asupra raportului preşedintelui, s-a ascultat inculpatul. Am aşteptai adică explicarea sa în scris. După explicarea sa, care asupra unor puncte în mod autentic a împrăştiat orice îndoială, convingerea care mi-a rămas era aceeaşi: că acest magistrat merită destituirea.

Dar fiindcă în acea telegramă a preşedintelui după primul raport era o rectificare, ce însuşi o da, s-a născut o nouă cestîune: cestiunea preşedintelui Vasiliu. Şi dacă mai găsiţi în dosar încă un raport al lui, adică al treilea raport, este in urma întrebărei făcute de minister: cum explică d. Vasiliu diferenţele din raporturile sale?

Ce măsuri va putea lua ministrul în privinţa dlui preşedinte Vasiliu, aceasta este obiectul uneî alte discutiuni.

Să revenim dar la d. Axente, si. înainte de a analiza faptele, să-mi daţi voie sâ nc lămurim asupra situaţiunci legale a unor asemenea împrejurări.

tn privinţa unui |udecător amovibil, ministrul, după art. 115 din legea organizare!, are dreptul de a lua orice măsură disciplinară, dc a pionunta si destituirea fără nici o conditîunc „de formă sau de apărare". (Dar, in cazul de fată, d. Axente s-a apărat.| Legea cere numai ca destituirea să fie însnţitâ totdeauna de un raport motivat, ceea ce s-a şi făcut.

Cât pentru raportul perşedintclui de Vâlcea, adresat ministerului, dreptid preşedintelui de tribunal în privinţa unui judecător din resortul său este astfel formulat la art, 114 din legea pentru organizarea judecătorească:

„In afară de dreptul de priveghere, primul-piescdinre si proclinirul-generai al Curţii de Apel, primul-preşedintc sau preşedintele de tribunal au asupra tuturor magistraţilor.,. din resortul lor dreptul de a inspena lucrările, de a controla raporturile lor de serviciu cu publicul şi *de a* ***aduce firma/ k cunoştinţa ministrului jusut'.ei toi te t de naturii a compromite caracterul magistratului".***

Prin urmare, preşedintele de la Vâlcea lucra în competinţa dată lui de legea pentru organizare, uza de un drept, si îşi Îndeplinea o datorie când semnala ministerului cazul Axente. Iar ministrul trebuia să ţie seamă de această semnalare oficială.

Aceasta fiind partea legală a chestiei ridicată prin interpelarea de taţă, sâ revenim acum la judecarea faptelor, nu dupâ raportul dântâi al preşedintelui, care a fost mai pe urmă modificat si a deşteptat oatecare îndoială, ci dupâ chiar apărarea dlui Axente.

în adevăr, inexact ca amănunt arătase preşedintele Vasiliu, in primul său raport, că ar fi luat Axente bani *de la grefier.* Preşedintele raportase aceasta, fiindcă aşa vorbeau acrele, si, odată cu raportul, a şi trămis chitanţa lui Axente, care este in adevăr dară *pentru grefier.* „Am luar de la grefier leafa mea pe luna august", scrie însuşi Axente.

Dar vine d, Axente in apâtarea sa şi explica lucrul astfel. (Numai câ explicarea e indiferentă pentru corectitudinea dlui Axente.)

Nu era aşa, zice d. Axente, n-am luat banii de la grefier direct.

Eu. Axente, am luat banii de la o casă de credit, dar fiindcă n-aveam eu credit, am avut trebuinţă de girul preşedintelui, care mi l-a dat. D. Axente zice că a împrumutat banii ca să conducă o soră a sa la Reicbenhal); preşedintele rice că voia să se ducă la Expoziţia de la Paris..., indiferent pentru cc s-a împrumutat, faptul este câ banii nu-i căpăta decât cu girul preşedintelui.

Ce e drept, banii i-a luat d. Axente de la bancă cu termen de plată tocmai la 4 noembre, dar *i-a luat.* Şi Înţelegeţi **Câ** pentru aprecierea noastră este indiferent daca i-a luat de la grefier, de la preşedinte sau de la bancă; torul este câ i-a luat şi a dat chitanţa sa de leafă drept siguranţă pentru girul preşedintelui. Nu e vorbă, foarre râu face preşedintele că-mi arară unele amănunte în ptimul raport inexact, si vine mai

pe urmă şî spune coc adevărul. Trebuia să spună de la început, câ deşi e chitanţă ca pentru grefier, dar banii nu sunt de la grefier, ci de la bancă.

Aceasta, dlor, este cesţiunea preşedintelui Vasiliu; dar pentru faptul de care ne pteocupâm e constatat că d. Axente a luat bani de la bancă cu scadenta de plată la 4 noembre şi cu girul preşedintelui. *(întreruperi)*

Dar cine n-ar fi fericit să poată disculpă pe acest tânăr magistrat?

Cine poate să aibă interes de a-l inculpa? Dar adevărul trebuie să se facă deplin şi întreg.

D. Aurel Eliescu: Cer cuvântul, dle preşedinte.

D. T. Maiorescu, ministru aijustiţiei: VasSzicî, banii sunt luaţi cu girul preşedintelui, cu termen de plată la 4 noembre. Cu ce condiţîune se dă acest gir? Preşedintele zice dlui Axente: nu-ţi dau girul, fiindcă nu eşti om sigur, ori te îmbolnăveşti, ori poate fi caz de moarte. (D. Axente spune că i-a zis: pentru caz de moarte. Ei! Pentru caz de moarte ori pentru ale caz, după cum vrea omul; daca nu-ţi convine, nu te adresa Ia el.) Ori pori să fii strămurar (cum s-a şi întâmplat). Eu, Vasiliu, trebuie să fiu sigur ca să nu plătesc dio puţinul meu. Eu nu-ţi dau girul decât dacă-mi dai chitanţă că ai primit leafa aşa încât leafa ta să fie din lună în lună la dispoziţiunea mea.

Vasăzică, în luna august leafa ta are să fie la mine ca un fel de amanet, cam aşa ceva. Poate că trecând august şi venind luna septembre, să-ţi dau eu ţie leafa ta pe augusr şi atunci sâ-mi dai tu chitanţă pe septembre. şi poate ca şi în septembre să-ţi dau leafa şi tu să-mi dai chitanţă pe octombre.

Dar, în orice caz, chitanţele de plată, din lună în lună, până la achitare, are sâ fie la mine.

Ei bine, între oameni cinstiţi vorba este vorbă.

D. V. CancioiK Dar nu este permis între magistraţi, ca preşedintele sâ ţie leafa amanet.

IX T. Maiorescu, ministru al justiţiei: Nu cred câ veţi fi D-voastre mai severi decât voi fi eu asupra celor petrecute între preşedintele Vasiliu şl judecătorul Axente. Aici vom fi îndată de acord.

Este foarte trist că suntem chemaţi a da asemenea explicaţii în Parlament. Cir, chitanţe, scadentă, pare câ avem a face cu un faliment; pare câ sunt la mijloc creanţe si acoperiri de faliţi! Şi, în adevăr, este un fel de faliment moral care se arată acolo la această excepţională afacere a magistraturii dinrr-un colţ al ţării.

Dar dacă discutăm, apoi să discutăm foarte clar.

Nu aveau încredere unul în altul, se vede. Şi aşa zice preşedintele dlui Axente: eu ţi-am dat girul meu cu condîţiune ca leafa ca să fie la a mea dispoziţie.

Şi atunci ce face d. Axente?

Vine la Bucureşti, şi, în loc sâ fi spus la Vâlcea: degajaţi-mâ pe luna august, vreau sâ iau leala la Bucureşti; ori să spună Ia minister: ca sâ-mi dati leafa pe august, întrebaţi dacă mâ degajează de la Vâlcea, căci leafa mea e amanetată la Vâlcea, profită de faptul că c în Bucureşti şi, fără a spune la Vâlcea nimic, şi fără a spune la minister nimic, îşi ia leafa prin mandat individual.

D. Aurel Eliescu: Pe jumătate.

IX T. Maiorescu, ministru al justiţiei: Dlor, aci nu pledăm Înaintea tribunalelor, aci suntem in Parlamentul ţărei. Vreţi toate amănuntele despre jumătate sau despre întreaga leafă? Aci e operaţie dc mandatare, care nu are nimic a face cu chestia ce ne preocupă, la nici un minister nu se poate mandata leafa fără un ştat de prezenţă.

Statul de prezenţă al dlui Axence venise de la Tribunalul Vâlcea pentru toată luna august, căci vin statele de pe la 8 sau 9 ale lunii; dar de la 16 august d-nu Axente era mutat la Silistra. prin urmare, în statul venic de la Vâlcea s-a rectificat la comptabiluatea ministerului câ pentru Vâlcea i se cuvine

leafa numai până la 16; rămânând ca restul de 15 zile să-l primească după ce va fi venii statul de la Silisira, cate nu venise în acel moment. Vasâzică, i s-a dat numai pe 16 zile.

întru ce schimbă aceasta situaţiunea? Pe 16 zile sau pe toată luna: Destul câ a venit să ceară sâ i se dea leafa incă o dală. pe când era deia angajată, si acesta e un fapt absolut necorect.

Tocmai de dincolo de Olt mi s-a întâmplat sâ-mî vie cereri de graţiate pentru ţărani, condamnaţi la câte o lună închisoare în următoarele împrejurări:

S-a împrumutat ţăranul de la credittd agricol si a pus amanet vite: scadenţa pentru plata sâ zicem câ ar ri fost la 4 nocmbre, dar vita trebuia sâ stea sechestrată, pentru asigurare. Ar fi posibil de închipuit ca să vie ţăranul sâ spuie creditului: lasă-mi vira aceasta dc care am trebuinţă şi să pun altă vită in loc. Tot asa ar fi putut sâ zicâ dl Axente: lasă-mi chitanţa si leafa pentru această lună şi sâ pun chitanţa pentru altă lună în loc. Dar ce nu se putea, era ca ţăranul **5â**-si ia singur vita de sub sechestru, care era asigurarea plitei la scadentă. Şi când o face un biet ţăran, este tradus înaintea tribunalului corecţional şi condamnat la închisoare, *(Aplauzeprelungite.)* De cc când un magistrat face asemenea manopere, aceasta s-o tolereze ministrul?

Si cel putui ţăranul, când cere gratiarea. arată că a plătii la Credit. Dar d, Axente n-a asigurat nici până azi pe acel preşedinte cu girul \i preşedintele este expus să plătească el datoria. Dc altminteri, pentru discuţia noastră este indiferent ciut va plăti datotia.

Ku, dlor, sunt mulţumit câ prin interpelarea de faţă mi s-a dar prilegiul nu sâ explic afacerea personală a dlui Axente înaintea Parlamentului, dar rai s-a dat prilegiul să adaug asum câteva cuvinte înaintea reprezentanţilor tării. Căci, dlor, ar fi foarte trist ca o asemenea ccsriuiie personală să se trateze înaintea D-voastre numai ca cestiunc personala, Insaîndărătul acestui lei de cestiuni personale se ascunde un interes general

foarte însemnat, şi, din punctul dc vedere al intersului general sâ-mj daţi voie să mai adaug câteva reflecţiuni.

Vedeţi, poate ar fi trecut - in ceea cc mă priveşte - fapta dlui Axente nu nerelevatâ. nu nepedepsita, dar nedacă publicităţii în acest mod accentuat, în care am dai-o cu intenţiune; poate, dacă nu aş li avut asupra magistrarurei o anume impresie care vreau să vi o comunic şi D-voasrre, fiindcă, evident, nu are să facă guvernul de capul său. ci de la început trebuie sâ se pună în acord cu reprezentarea ţării şi sâ vadă dacă este sprijinit în direcţia pe care vrea s-o introducă. Ani avut, zic. si am impresia câ în magistratura ţărei, al cănii miez este din norocite foarte sănătos şi care în mare parte, în mijlocul atâtor greutăţi şi vicisitudini prin cari am trecut, a rămas la înălţimea misiunei ei. in această magistratură s-a pmdus în unele priviri un lei de lâncezirc, tui fel de,,, cum sâ o numesc? De descurajare, o lipsă de avânt mai ideal, de simtimânt energic de dreptate egală pentru coci, de acea îngrijire pentru prestigiul ei neatins, care ar fi trebuit sâ o aibă şi să o păstreze de la început.

Vă voi da îndată o dovadă; căci altfel acest afirmări simt traze generale, cari se pot interpreta si întt-un sens si in altul. Când a venit legea pentni organizarea judecătorească acum zece ani, s-a dat magisirarurci române, ca un mare semn de încredere în ea, un foarte insemnat drept. A venit guvernul însuşi, guvernul conservator de la si si-aluat puterea de a schimha după arbitrul său - las pe membrii dc la Curtea de Casaţie, căci aceştia erau inamnvibili mai dinainte, - dar si-a luat dreptul de a schimba, prin urmare, a faiut inamos ibili pe toii membrii Curţilor de Apel şi pe toţi preşedinţii tribunalelor.

Mai mult decât atât. Pe când în privinţa ministtului de justiţie este controversa da, â are dreptul de a da magistraţilor inamovibili cel mai mic avertisment, necum o mustrare, în afată de cazurile relativ neînsemnate, prevăzute încr-un $ 'i, care s-orbeşte numai de ordinea lucrărilor in curţi si ttihunalc, magistraţilor inamovibili, preşedinţilor indeosebi, curţilor

întregi li s-a dat puterea, li s-a impus datoria, cred eu, dar în orice caz li s-a formulat dreptul ca ei înşişi să îngrijească de prestigiul lor; ei să ia iniţiativa de a curaţi magistratura de elementele nesănătoase; ei sâ-si păstreze neatinsă si necoborâtă demnitatea şi înălţimea poziţiunei în care se allâ. Mare drept! Ce s-a făcut cu acest drept? Unde este preşedintele care să fi atras, nu mie, că sunt de câteva luni, dar predecesorilor mei, atenţiunea asupra vreunei incorectitudini ce se comite de un magistral? De zece ani stăm aşa sub această lege, şi nu s-a mişcat nimeni din magistratura în privinţa îndrcptărei ei. la d. Vasiliu de la Vâlcea era propriul său interes bănesc în joc.

îmi aduc aminte - căci eram împreună cu mai mulţi din D-voastre in Cameră, - că atunci, când se discuta legea organizarei magiscraturei, venise un deputat din faimosul Turnu-Severin, faimos în istoria politică a ţărei noastre prin unele acte de independenţă, d. e. prin alegerea de deputat a lui Cuza-Vodă după vremuri; venise din acel Turnu-Severin un deputat, răposatul Nucşoreanu, celebru prin vorba de *voiagiori,* si când se discuta aci în Cameră cari sunt cazurile speciale, in afară de codtd penal general, cari ar reclama o pedeapsă în contra unui magistrat, el a mrrodus un amendament, ca să se pedepseascâjudecătorh cari „joacă cărţi de noroc".

Ştiu că atunci in Cameră erau mulţi, printre cari şi eu, care găseam că este de prisos, că e o atingere a demnitătei magistraturei, să i se mai spună anume prin lege că n-are voie să joace Cărţi la noroc. Mi se părea câ era un fel de insultă. Insultă oti nu, se vede că majoritatea era mai practică decât mine, căci a primit propunerea. Amendamentul a trecut şi în Senat si este inarticulat şi Înmatriculat, cum ar zice confraţii noştri de dincolo; este introdusă ca al optulea aliniat în art. 100 al legei de organizare.

Ce rezultat a avut acest articol, de zece ani încoace? Este excepţional - atât ar mai lipsi să nu fie excepţionali - este

excepţional; dar este si este incâ dc notorietate publică că avem în ţară enormitatea unor magistraţi cartolori. *(Aplauze prelungitei*

Este de notorietate că în cluburi nu se sftesc de a sta nopţile întregi în promiscuitatea aceea detestabilă cu împricinaţii la o masă de joc. *(Aplauze prelungitei)*

Şi nimeni nu se ridică din magistratură, nici un preşedinte nu semnalează lucrul, nici un procuror general nu-mi raportează! Art. 114 le impune chiar datoria să raporteze ministrului de justiţie abaterile magistraţilor, dar nici unul n-a făcut-o! A trebuit să-i deştept eu prin o circulară!

Ce dovadă mai mare voiri câ este lâneezire, că e stagnare într-o parte a vieţii noastre publice, şi că trebuia odată trezită lumea din această stagnare, trebuia readusă magistratura acolo tinde merită să fie, adică miezul cel bun al ei să fie curăţat de elementele cari îl compromit.

Aceasta, dlor, vreau să fac, şi pentru aceasta trebuie sâ mă pot sprijini pe concursul D-voastre al majorităţii. *[Aplauze prelungitei)*

O! îndreptarea se va face destul de iute, căci aci nu incape multă şovăire. Ori este magistratul cum se cuvine sâ fie, ori dacă nu, să părăsească această misiune. Aici nu încap figuri echivoce, cari nimicesc respectul si încrederea ce rrebuie să o aibă împricinaţii în justiţia târci.

De atâtea ori ni s-a vorbit că suntem de gintă latină, şi ajunsese amintirea lui Traian un fel de frazeologie, de care sc sfiau oamenii cu gust literar.

Ei, dar, tn definitiv, suntem de gintă latină, suntem în fapt descendenţii vechilor romani.

Dacă a fosr ceva care a făcur onoarea latiniloi, a strămoşilor noşrri romani din secole în secole, a fost înalta lor idee de dreptate, jurisprudenţa lor, magistratura lor.

S-a corupt întrucâtva junsprudenta romană când s-a întins până la Constanţinopol si s-a introdus latura orientală în dezvoltarea Imperiului roman.

Dar noi românii suntem din latura occidentală; noi ne ţinem de Roma şi nu de Bizanţiu, şi sper câ n-a căzut asupra noastră atâta bizantinism, încât să ne zdruncine cea mai sănătoasă tradiţiune romană, dreptateii veche latină. *(Aplauze prelungite).*

Iată. dlor, pentru ce trebuia făcut un început de energică deşreptare, şi, oricât este de dureros, 'mi pare râu, dar nu se poate face altfel.

Sâ ştie magistratura noastră câ ţara reclamă de la ea să fie întreagă la înălţimea misiunei ei. *(Aplauzeprelungite.)*

127

MIŞCĂRILF, ŢĂRĂNEŞTI SI MĂSURILE GUVERNULUI

(Şedinţa Camerei de la 23 noiembrie 1900)

D. Titu Maiorescu, ministru de justiţie: Dlc preşedinte, dttpă regulamentul Camerei, îndatâ ce o interpelare se dezvoltă, ministrul poate să răspundă; el va trebui o dată să răspundă si majoritatea are facultatea de a închide discutiunea îndată, facultate in deosebire de regulamentul Senatului, unde şi după răspunsul ministrului, interpdatorul are dreptul de a vorbi.

Acest drept, ca drept de a mai vorbi după ministru, nu există în regulamentul Camerei.

Dupâ acest regulament o majoritate poate să închidă discuţia după cuvântul unui ministru, în urma interpelatorului.

Fiindcă în cazul de faţă, guvernul doreşte ca sâ se facă deplină lumină, nu vrea sâ sc ascundă nimic, nu are intenţia de a acoperi pe nimeni, şi doreşte ca orice vinovat, pe măsuţa vinei sale, sâ şi fie tras la răspundere. Deci, fără a face un precedent obligator pentru guvern, n-o putem face fată cu regulamentul; dar tn ceea ce ne priveşte, cu voinţa noastră dc astă dată. dacă sunt si alţi deputaţi cari sunt asociaţi la această interpelare, sau alţii cari vor sâ aducă luminile lor în aceasrâ afacere, v-as rue;a sâ Le daţi cuvântul şi ar rămânea ca să

răspundem după ce întreaga lumină, cu toată critica adusă, va fi făcută. *(Aplauze.)*[1]

D. Titu Maiorescu, ministru de justiţie: Dlor deputaţi, textul interpelărei dlui Palade începe astfel:

„Interpelez pe d, ministru de justiţie ce măsuri a luat, în virtutea dreptului ce are de a supraveghea exerciţiul actiunei publice pentru ca auttirii responsabili de e runrele bătăi exercitate asupra sătenilor din Bordeşti şi Gura-Calirei, a jefuitei averilor lor, să fie dati judecatei."

Iată obiecrul interpelărei. La această interpelare s-a asociat d. Panu. Eu am fost cel dântâi care in numele guvernului am cerut ca sâ se lase discuţiunea largă, pentru ci si ceialţi deputaţi înscri,si să-şi dezvolte părerea şi să aducâ luminile dlor.

Dar vă mărrurisesc câ n-am găsit în ceea ce a zis d. Panu nici o legătură cu obiectul interpelării la care s-a asociat.

D. G. Panu: Nu m-am asociat, m-am înscris.

D. Titu Maiorescu, ministru al justiţiei: Indiferent! Ceea cc aţi vorbit d-voastrâ astăzi, nu a fose în legătura tu interpelarea anunţata, asociat sau nu. D. Panu, la o interpelare care are dc obiect ceea ce s-a întâmplat anume in două comune din Râmincu-Sârat, cere guvernului măsuri în contra unor reprezentanţi ai autorităţii statului, introduce deodată rediscutarea legii tuicei! Teorii administrative, comparări între ceea ce a vorbit D-sa în sesiunea extraordinară şi ce se adevereşre în sesiunea ordinară, şi altele asemenea. Şi mai ales într-un moment, când situaţiunea tarei este foarte grea, si când oricine ar fi la guvern, fără mari sacrificii, fără încercări de Impozire, fără reducere de budget nu se poate merge inainte,

[1] diturghe Panu tace u ampla **expunere** asupra răscoalelor ţărăneşti de k 1888, 1894, 1698-1899 si 1900 şi cere guvernului sa-i pedepsească pe tei ce şi-au blrut joc „de gradul lor, de tară, de guvern şi de senrimentele umanitare" ***(n. ed)***

vine d, Panu şi, fată de o interpelare formulată dc un eminent reprezentat al opozitiunei liberale, ne zice că adevăraţii vinovaţi si autori intelectuali ai celor comise Ia Bordeşti suntem noi, miniştrii; iar sătenii răzvrătiţi nu sunt decât cei ademeniţi de noi, şi apoi ne vorbeşte de ilustre date istorice, legate de o revoluţiune de impozite; ne vorbeşte de America, care si-a dobândit libertatea ei prin o revoluţiune în contra unui impozit şi legitimează până la oarecare punct dreptul dc răzvrătire al ţăranilor şi dreptul de a refuza impozitele.

Ceea ce face astăzi d. Panu, nu este faptă de conservator şi nu se poate admite in o Cameră conservatoare. *{Aplauze prelungitei)*

Poate îşi aduce aminte d. Panu de timpul când era sef de cabinet al lui C. A. Rosetti. Rcpausatul C. A. Rosetti este deja trecut în analele istotiei noastre, pentru ca astăzi dacă-1 laudă cineva, sâ nu fie taxat de linguşitor, şi dacă-1 etnică sâ nu fie taxat de necuviincios; şi de aceea zic; să ferească Dumnezeu tara aceasta, şi mai ales majoritatea conservaroarc, să înfăptuiască toate ideile lui C A , Rosetti! Aceasta ar fi revoluţîunea permanentă şi nimicirea tarei!

Dat in definitiv ce a fost: o lege pentru impozitul tuicei, care s-a discutat în Parlamentul român, s-a votat şi s-a promulgat, începe a se aplica. Şi se aplică ce?

S-au luat deja bani de la cineva? S-au luat instrumenrele ţăranilor? Nu. Sc făceau numai măsurări prealabile de agenţii fiscali pentru a ajunge mai târziu la însăşi perceperea taxelor sî la deplina executare a legii. Şi asupra acestor masuri prealabile sc şi răscoală ţăranii si d, Panu-i legitimează?

Dar in ce ţară trăim? Suntem noi într-un stat absolutist ca unele State vecine? Nu suntem în regim parlamentar? Nu avem libertatea discuţiunii, libertatea presei, libertatea întrunirilor? I se încătuşează cuiva vorba în această ţară, în acest Parlament? Nu pot veni deputaţii sâ ceară reforma cutând articol, dacă este rău, îndreptarea legii în această parte sau alta?

Legitimaţi o răscoală pentru a îndrepta o lege? Aceasta nu se poate! Ţăranul răzvrătit trebuie readus la respectul legii, indiferent dacă legea va trebui să fie amendată de D-voastre ori nu. Suntem o tară legală, si este dc datoria oricărui guvern sâ facâ să se respecte legea.

Atât aveam de răspuns dlui Panu, şi acum vin la obiectul propriu al interpelării dlui Pallade. Ia întrebarea D-voastrc, onorabile dle Pallade, dacă, presupunând că în această necesari leprîmare s-ar fi comis veri-tm abuz, veri-o infracţiune, guvernul înţelege sâ acopere pe funcţionarii vinovaţi? Răspund: *nu.*

Dacă s-au comis infracţiuni la lege, vrea guvernul ca autorii să tte pedepsiţi: Răspund: ***dă,*** şi nechibzuit ar fi guvernul care ar lua asupra sa răspundere pentru fapte delictuoase, cari nu-l privesc. însă asupra măsuţei răspunderii, si asupra constatării în fapt, cine este şi până unde este cineva vinovat, suntem de ahă părere. Si aci trebuie să cercetăm întâi laptele, pe temeiul acrelor sî mărturiilor.

Onor. d. Pallade a cerur actele de la guvern, dar cu următoarea rezervă:

„Cer dlor miniştri sâ-mi comunice raporturile de serviciu ce au primit de la subalternii d-lor, întru cât nu sunt de natură confidenţială".

Eu am primit un raport confidenţial dc la d. procuror al Tribunalului Râmnicu-Sârat (veti vedea îndată, de ce este confidenţial), si de aceea nu m-am crezut dator să-1 comunic dlui Pallade, precum nici nu-l cerea D-sa. Dar după întinderea ce a luat discuţiunea astăzi, îl voi comunica D-sale si Camerei în întregul său.

Raportul procurorului este confidenţial, în urma invitării mele exprese, fiindcă în deprinderile ţării noastre este, ca uneori sâ se teamă procurorul de administraţiune. Nu afirm aceasrâ anume despre procurorul dc la Râmnicu-Sărat; vorbesc în genere, că între justiţie şi administraţiune nu este totdeauna

armonie la noi şi că trebuie adeseori sâ iei oarecari precauţiuni pentru a afla adevărul.

Procurorul, care este acum la Râmnicu-Sărat, nu l-am numit cu. E de mai mult timp în magistratură, a avut parte sâ vază tot felul de guverne si liberale şi conservatoare.

Când am aflat cele ce aţi povestit d-voastră in clubul liberal, şi am citit ce s-a scris în *Voinţa Naţională,* am telegrafiat procurorului sâ-mi raporteze exact tot adevărul. Dar m-am trezit câ d. procuror vine personal la Ministerul Justiţiei ca să-mi spună verbal ce s-a petrecut.

N-am stat de vorbă cu D-sa nici 5 secunde, numai timpul ca să-i spun următoarele cuvinte: să-mi raportezi *în scris* şi confidenţial tot adevărul, fără a ocoli nimic şi pe nimeni; eu îti garantez, cât voi fi ministru, câ din adevărul spus nu ţi se va întâmpla nici o jignire.

In discursul, de altminteri, aşa de negru al dlui Pallade, printre cuvintele D-sale amare era, totuşi, o parce mai trandafirie, era ocrotirea pe care o acorda D-sa procurorului de la Rîmnicu-Sărat. **Si** în ceea ce a vorbit d. Pallade la clubul liberal, si s-a reprodus în *Voinţa Naţională* se vede provocarea D-sale la ceea ce **i-j** spus procurorul, afirmarea d-sale câ procurorul a fost indignat de cele întâmplate şi că ar fi promis câ va raporta iot. lată un element pc care şi d-voastrâ v-aţi întemeiat şi pe care mâ întemeiez şi eu.

D. G. D. Pallade: Eu nu ştiu dacă v-a spus tot.

D. Titu Maiorescu. ministru de justiţie Nu ştiţi dacă mi-a spus mie tot? Veţi vedea îndată ce mi-a spus; deocamdată stiu eu că d-voastră v-aţi provocar la el ca la o autoritate si aceasta-mi este destul.

Vedeţi, onorabile dle Pallade, am fost şi eu multă vreme in opoziţie şi **,im** toată simpatia pentru vorbitorii opoziţiei, parcă sunt mai acasă pe acea bancă decât pc banca ministerială.

Pricepem noi felul vorbirii in opoziţie. Când d-ta, ca membru de opoziţie, re întemeiezi de mai nainre pe ceea ce

spune un procuror şi când, apoi, spusele acestui procuror se arată a fi în contra d-talc, nu poti să mai zici: „acum nu mă mai întemeiez pe procuror" *{aplauze),* ci d-ta rămâi ţintuit pe raportul procurorului. *{Aplauze.)*

Am cel puţin speranţă, am încrederea în lealitatea onorabdului nostru adversar, a dlui Pallade, că acestui procuror nu i se va întâmpla nimic când vor veni liberalii la putere. *{Aplauze, ilaritate.)*

Iată acum raportul dlui N. Sârăţeanu, procuror al Tribunalului Râmnicu-Sărat - poartă data de 9 noiembrie 1900, - e scris cam rău caligraficeşte, dar e scris bine ca spirit:

„în dimineaţa zilei de 27 octomhre, d. prefect Alexandrescu ne-a înştiinţat verbal că locuiturii comunei Bordeşti s-au revoltat, au alungat controlorii, cari erau duşi in acea comună spre a aplica legea tuicei, au tăiat şi liniile telefonice!..."

Ei, dlor, nu ştiu cum rămâne cu teoria dluî Panu despre America, şi despre începutul libertăţilor cu răscoalele în contra impozitelor. Dar la noi în ţară când se taie telefonul sî se alungă controlond fiscal, care vine să aplice o lege, o asemenea mişcare ttebuie numaidecât reprimată dacă mai poate fi vorba de autoritate a statului şi că **„d general Comăneanu** fiind înştiinţat si D-sa, a şi trimes trupa de infanrerie şi cavalerie a ocupa satul".

D. Pallade zice ci nu fusese răscoală şi câ degeaba s-au dus trupele.

Să ergotăm asupra cuvintelor? Era răscoală ori nu? Alungarea controlorului fiscal şi tăierea liniilor telefonice, cum sâ o numim? Petrecere? Şi ce face un prefect, ce face un general, ce face un procuror si un judecător de instrucţie în asemenea caz?

Şi oare era primul cazi Sc întâmplase cazuri şi s-au sfârşit cu împuşcate de oameni. Aşa s-au adunat ţăranii si în judeţul Buzău, a încercat prefectul de acolo să-i convingă, a parlamentat cu ei 4 sau 5 ceasuri (după părerea noastră a parlamentat prea multl tot de teamă să nu ajungă la intervenirea armatei. Instigatorii interesaţi la aceste turburâri spuseseră oamenilor că soldaţii nu au sâ ftagă in ei. Rezultatul a fost că ţăranii au început sâ atace ei armata, si atunci a fost silită armata să tragă, si s-a înrâmplat moarte de om.

Cu asemenea precedente şi sub asemenea impresii s-a dus generalul Comăneanu la Bordeşti. Şi acum sâ urmăm mai departe cu citirea raportului:

„Imediat sesizând pe domnul jude-instnictor am pornit la faţa locului, şi pe drum neam întâlnit cu d. prefect si d, general, cu cati continuând călătoria, am a|uns aproape în aceias timp în comuna revoltată. Aci am găsit satul în cea mai mate linişte, ocupat de armată sub conducerea dlui colonel Caramlâu; iar în fata primăriei, vreo 11 locuitori arestaţi, ca şefi ai răscoalei,"

Vasâzică, dupâ răscoala din ziua precedenta, cu alungarea controlorilor şi tăierea liniilor telefonice, colonelul Caramlâu arestase pc instigatori si-i ţinea arestaţi la primărie si de aceea era linişte.

Măsurătoarea nu se făcuse încă; erau măsuri preventive. De acum înainte aveau sâ inttc din nou controlorii acolo şi sâ facă acea măsurătoare prealabilă.

„Noi cu d-nu jude-instructor am intrat în primărie, şi imediat după noi, a venit si d. prefect. D. judecător de insttuctie a început a cerceta pe notar despre chipul cum s-a petrecut faptul, si pe când erau în cercetare, deodată auzim afară zgomot; uirându-ne pe fereastră, am văzut cum doi soldau băteau cu curele (trăgători) un locuitor trântit jos."

Felul dc bătaie cum l-aţi spus d-voastră, dle l'allate, îl constată şi procurorul, apoi continua:

„Pentru respectul datorii autorităţii militare, am invitai pe d. general în primărie, si *cu tvtii* i-am atras atenţia asupra faptelor ce

se petreceau. D-sa ne-a declarat că din ordinul d-sale se fac acestea, şi îşi asumă răspunderea, întrucât voieşte ca prin acestea să dea exemplu şi să pună capăt revoltei. Am explicat dlui general că aceste procedeuri nu sunt legale, şi câ noi suntem responsabilii, în urma căror explicaţii, d. general a revenit asupra dispoziţiunilor luate de D-sa, bătaia încetând imediat".

Cine sunt aceşti „cu toţii" de Ia începutul aliniatului? EI, fireşte, procurorul şi judecătorul de insrrucrie. Dar fiindcă ne-a spus mal nainte câ şi prefectul intrase în primărie cu ei şi acum ei „cu tnţii" fac aceste observări generalului, trebuie să conchid câ şi prefectul, ca şi judecătorul si cu procurorul, atrăgea atenţiunea generalului asupra acestui punct. Prin urmare, conivenţa pretinsă de d-voastră, a prefectului cu generalul, nu mi se pare dovedită.

D, G. D. Pallade: Cer cuvântul!

Voci: Sunt 6 ore.

IX preşedinte: Sunt dator să consult Camera dacă acordă prelungirea şedinţei!

- Se pune la vot prelungirea şedinţei şi se primeşte.

IX Titu Maiorescu, ministru dejustiţie: Urmez dar cu citirea raportului:

„După vteo 2 ore d. prefect şi d. general au plecat la cătunul Gura-Caliţei, din comuna Lacu lui Baban, unde locuitorii de asemenea erau răsculaţi, fiind deja trimisă acolo armată spre a ocupa satul. Noi, împreună cu d. jude-instructor, am rămas în Bordeşti, unde D-sa, continuând ancheta, a dovedit că din cei 11 arestaţi numai trei erau vinovaţi, şi anume: Constantin Năstase, Constantin al Babei şi Răducan Enuţâ, contra cărora am şi deschis acţiune publică, iar pe ceilalţi i-am pus imediat în lihertate. In afară de cei trei de mai sus, s-au mai găsit culpabili încă: Vasile Costandache, Dinuţă Rezescu şi Vasile Stoian, cari pentr-un moment erau dispăruţi din comună.

In ziua de 28 octombrie ancheta fiind terminată acolo, ne-am reîntors la Râmnic. D. prefecr şi d. general s-au reîntors la 29, odată cu armata, cari ati adus arestaţi 21 locuitori, hânui|i a II instigatori.

Pe aceştia cercetându-i şi negâsindu-i culpabili, i-am pus imediat în libertate. Oamenii nu mi s-au plâns sâ fi fost maltrataţi, aşa încât nu ştiu dacă la Gura-Caliţei ţăranii au fost bătuţi, si dacă femeile lot au fost pângărite, neprimind de ia nimeni vreo reclamatie în acest sens".

înainte de a termina raportul, mă opresc puţin aici.

Vedeţi, dle Pallade, e foarte frumoasă si de noi totdauna respectată este libertatea presei, şi că merg ziariştii să facă ei anchete uneori; haide, treacă, meargă uneori. Dar ca să facă aşa anchetă încât să meargă un reprezentant eminent al opoziţiei, cum e d. deputat Pallade, din casă în casa în satul Boldeşti şi sâ întrebe pe femei ce li s-a întâmplat (ilaritate, aplauze), să fie însoţit de un medic şi să-şi dea aer de judecător de instrucţie, când avem în ţară aceste otgane constituite ale ei: judecători de instrucţie, procurori şi în cazul de faţă un procuror inteligent şi independent, care când i s-au adus 21 oameni arestaţi, de administraţie, el de îndată i-a liberat, negâsindu-i vinovaţi, să veniţi d-voastră, să dresaţi procese-verbale pentru *Voinţa Naţională* şi pentru *Clubul liberalii*

Şi nici unul din D-voastre să nu zică ţăranilor acestora: daţi plângere la parchet, la autoritatea constituită, ci sâ vină numai să facă declarări prin ziare si discursuri la adunări, acestea pot fi din mijloacele rcpausatului C. A. Rosetti, mijloace revoluţionare, dar nu sunr procedările unui om de ordine şi nu sunt pentru ţara românească. *{Aplauze.)*

Apoi dacă nu a venit nimeni sâ se plângă, după cum arată procurorul, cc pângărire şi ce jefuire e aici? Şi nu puteţi întâmpina că ţăranul de azi nu ştie să se plângă.

Slavă Domnului, am lăţit instrucţia primară, după părerea mea, prea iute şi prea mult. A venit d, 'Laice lonescu şi a dat legii instrucţiei o întindere pe care eu nu i-aş fi dar-o şi n-ar fi decât din teamă budgetară; ati mai întins-o şi D-voastre, liberalii.

S-au produs şi mişcări socialiste in sate. învăţătorii sunr mulţi socialişti, şi aud că sunt si unii preoţi de prin sate.

Vasâzică. nimeni nu poate zice că in ţara aceasta nu sunt solicitaţi şi deşteptaţi şi uneori chiar excitaţi ţăranii, şi totuşi nu s-a găsit nimeni dîn opoziţia liberală să spună ţăranilor din Bordeşti şi Cura-Caliţei următorul lucru cuminte: dacă ţi s-a întâmplat ceva în casa ta, dacă ţi s-a pângărit familia, dacă ţi s-a jefuit averea, dă o plângere procurorului şi judecătorului de instrucţie.

Dar te: suntem noi ţară sălbatică? Nu mai avem justiţia în stat? Suntem o tară dezorganizată, încât să vină d. Pallade în numele ziariştilor să facă anchete cotectionale?

D. G. D. Pallade: Cer cuvântul în cestiune personală. *(Zgomot)*

D, C. Rădulescu: Când mă maltrata pe mine pe piaţa Bucureştiului, d-ta râdeai. Eu, dle Pallade, nu mâ pot potrivi cu d-ta la gură; dar suntem egali la centură si o să-ţi răspund odată. *(Mare ilaritate.)*

D. Titu Maiorescu, ministru de justiţie: Când a fost la Bordeşti persoană autorizată de lege, când a fost acolo magistratul care îsi îndeplineşte datotia sa de magistrat, si Îmi spune: „nu s-a plâns nimeni, n-a fost nici o reclamaţiune", atunci cred cele ce îmi spune un magistrat corect si nu cred cele ce îmi spuneţi d-voastră in procesele-verbale ale *Voinţei Naţionale.* *(Aplauze.)*

Si acum să terminăm citirea raportului:

„D, jude-instructor, pe cei cari noi i-am găsit vinovaţi de răzvrătire, deschizând in contra lor acţiune publică, i-a cercetat dacă au fost baruri si numai trei din ei au declarat **Lă** au fost bătuţi de soldau, dar n-au nici o pretenţie si nu înţeleg a cete darea ***In*** judecată a unei persoane".

Cât pentru represiunea turburârilor de prin sate, sunt acţiuni de guvernământ, oricât de regretabile ar fi ele, cari sunt necesare, pentru că altfel nu mai este ordine în star. Dar în

ceea ce priveşte îndeosebi bătăile din Râmnicu-Sărat, ne vom explica îndată şi Camera va decide.

,.Nu au nici o pretenţie ţăranii si nu înţeleg a cere darea în judecată a nici unei persoane".

Stiti pentru ce i-a întrebat judecătorul de instrucţie aşa si pentru ce raportează procurorul că ţăranii bătuţi nu vor sâ reclame? In materie ordinara de bătăi, dacă nu e plângere, sau dacă se împacă împricinaţii, nu c loc pentni acţiunea publică. Aceasta fireşte nu acoperă răspunderile generalului, sau prefectului, cari sunt de alt ordin, dar caracterizează totuşi simţimântul ţăranilor în cestie.

Apoi continuă raportul:

„în urma cărora d. judecător i-a supus „pe toti examinare! dlui medic-primat V. Negocscu, care a declarat că la cei trei inculpaţi, cari se plâng ci ar fi **fosi** bătuţi, a constatat: 1) la Costache al Babei urma unei echimoze etc, 2) la C. Nastaseidem, 3) la R. Enuţă idem? Apoi adaogă pentru toti trei câ aceste leziuni nu prezintă nici ***a*** gravitate şi n-au putut cauza nici o incapacitate de lucru".

Facem si noi. precum vedeţi, cate o mici cercetare şi nu o lăsăm numai asupra presei şi asupra opoziţiei; căutăm şi noi să aflăm adevărul. Judecătorul de instrucţie cu medicul au cercetat şi medicul conchide; - Nu ti fi fost şi acesta infectai de guvernamentalism. - „Au fost bătuţi cei trei oameni, dar fără gravitate, tiră să li sc fi cauzat vreo incapacitate de lutru", adică n-au fost „orori", cum zicea d. Pallade, nici „torturi", sau schingiuiri după s'echea vorbă românească. Au lost bătăi cu cureaua, da, bătăi. *Tortura* este altceva: ouă fierte, fier roşu, spânzurătoare la copaci. *(Aplauze.)*

Z>. C. Rădulcscu: Ca la Mărâşesri.

O. T. Maiorescu, ministru de justiţie: Aceste sunt în adevăr torturi din istotia nostrâ contimporanâ. S-ar zice că sunt mai curând „torturi", când vin bătăuşii deghizaţi în cetăţeni indignaţi si sparg capetele gazetarilor. *(ApLiuze.)*

Dar acum? Ci s-a dus răranii si au fost bănici cu curele, c foarte rău, dar a vorbi de *torturi* cred că este o exageraţie, când au fost leziuni cari nu au produs nici o incapacitate de lucru.

D. l.I.C. Brătianu: Un fel de gimnastică suedeză.

D. 7. Matorescu, ministru dc justiţie: Raportul procurorului se termină astfel;

lAm cercetat la spitalul judetian dacă nu cumva a fost acolo internat vreun locuitor maltratat din Gura-Calitef sau Bordesti si ni s-a comunicat câ nu există absolut nici unul.

Aceste am onoarea a vi le atlucc la cunoştinţă ca răspuns telegramei D-voastre no. 17.093."

Procuror, *N. Sărăţeanu*

Iată dar faptele constatate. Vasăzică, un general de armată, chemat ca sâ restabilească ordinea la o răzvrătite începută, recurge la mijlocul, după ce găsit pe instigatori, pe presupuşii si arătaţii instigatori, pentru ca să prevină lăţirea mişcărei mai departe, ca inaintea multimei sătenilor adunaţi să ordone sâ bată pe ţăranii instigatori.

Rău a făcut generalul? Foarte rău!

Este reprobabilă fapta sa? Da, este reprobabilă!

la cineva din guvern răspunderea prin aprobarea acestor fapte?

Nu; nu o ia nimeni. Toti miniştrii sunt de acord a vă spune: rău a făcut generalul) Si cel dântâi care a spus-o, a fost şeful său ierarhic, d. general lahovari, ministru de răsboi. Si fiindcă dupâ cum constată procurorul, nu era vorba de veri-o conivenţă cu un civil, adică în cazul nostru cu prefectul, autoritatea competentă de a pune în mişcare acţiunea disciplinară în contra generalului nu era ministrul de justiţie, ci era ministrul de răsboi, şi ministrul de răsboi a şi aplicat o măsură disciplinară.

Iată răspunsul meu ca ministru de justiţie la prima întrebare a onor. d. Pallade.

Dar d. Pallade doreşte să afle ce fel dc măsuri s-au luat contra dlui general Comăneanu.

Adică vrea sâ intre Camera în amănuntele măsurilor disciplinare ale armatei? Ce vă importă? Pentru relaţiile politice ale D-voastre cu guvernul, Camera are declaraţiunîlc guvernului câ a găsit fapta generalului reprobabilă. Şi acum odată ce esre reprobată ce mai doriţi sâ ştiţi D-voastre? Gradul de pedeapsă? Sâ vâ spun şi aceasta. S-a dat generalului o mustrare oficială. Alţii dintre noi erau de părere — discutam în consiliul de miniştri - sâ i se dea arest de câteva zile, d. Pallade e de părere sâ lie dat în judecată. Aşa c, dle Pallade?

Va veni momentul când ne vom mai aduce aminte de această vorbă a D-voastre; momentul când veţi fi d-voastrâ pe banca ministerială, adică d-voastră voiţi sâ dăm numaidecât în judecată pe genetalul Comăneanu. Noi n-run fost dc această părere. Pentru ce? Penrru câ generalul s-a jusrificar aşa: *este ceva grav pentru conştiinţa mea de militar să mă văd în necesitatea de a tragi cu puşca asupra ţăranilor români!* ***h.*** *grozav! Si fiindcă s-a întâmplat aceasta din nenorocire la Ruzâu, dacă văd că e răzvrătire si aici la Bordesii şi e posibil ca si aici să năvălească mulţimea asupra armatei, ce tnbuic să jac eu cu armata' Formalităţi, trâmbiţe, declaratiuni si în dtfinitiv ordin de a da fisc: Fste grozav pentru mine, ca militar, să trag in sânge de român!...*

Şi atunci mi-am zis: *este un rău obicei, trist obicei, vechi,* dar nu esre tocmai aşa de vechi; eu am acasă la mine două iniei tablouri de scoală: unul cu o clasă luminoasă pentru timpul modern, eelailt reprezentând vremea când a venit tatăl meu la 1837 la Craiova, cu înfiinţarea gimnaziului si a gâsir încă falanga în scoală. Tabloul arată pc şcolarii spânzuraţi în nişte furci, cu tălpile deasupra, **si** învăţătorul dându-le bătaie la picioare. Aceasta era pe la 1837,40, 45, poate şi mai încoace.

Rele obiceiuri, nu e vorba, dar aşa erau! Bătaia era ca un fel de tradiţiune, din multe priviri condamnabilă. Suntem noi chemaţi aici, roti, ca să îndreptăm moravurile? Evident, şi cu toate acestea nu vâ puteţi mişca prea mult că un general, chiar din cei mai omenoşi, sâ-şi fi zis în împrejurările grele în care se afli: *oare ce ene mai bine pentru ţărani? Ordinea eu trebuie să restabilesc; dacă răsurătirea continuă, vine momentul de **a** trage cu puşca; să ordon mai bine o executiune brutală: bătaia înaintea lutuior; aceasta ti va potoli fi se va evita cealaltă necesitate extremă.*

Se poate pricepe omeneşte un aşa raţionament din partea unui general in aşa împrejurări? Coate fi aceasta o circumstanţă atenuantă? Omului aceluia, când îi dau o dojana publică, când spui despre el ceea ce îi spunem noi în Parlament, îi aplici o serioasa pedeapsă; dar faţă de evidenta lui bună-credinţă, ne oprim aici.

Si astfel, după vorbele opoziţiei s-a găsit un guvern aşa de hain şi aşa de despretuitor al drepturilor ţăranilor, încât sâ fi zis dlui Comâncanu: ei, generale, sâ fii reprobat, sâ primeşti o dojana; dar în judecată nu te dau, şi la arest nu te trimit.

Iară ce am făcut, dlor deputaţi, si acum, după ce v-am citit raportul procurorului întreg şi v-am explicat si roate împrejurările în care s-a aplicat pedeapsa, cum s-a aplicat, cred că veti înţelege si veţi aproba, ca oameni de inimă, măsura luată cu generalul Comăneanu. iar ca oameni politici, veţi recunoaşte că toată cestia nu merită atâta înflăcărare din partea opoziţiei. *{Aplauzeprelungite.)*

128

TOT DESPRE RĂSCOALELE ŢĂRĂNEŞTI

(Şedinţa Camerei de la 25 noiembrie 1900)

D. Titu Maiorescu, ministru de justiţie. LI le preşedinte, dlor deputaţi, onor d. Pallade a fâcut apel la experienţa d-sale parlamentară, pc care a arâtat-o ca de vreo 18 ani.

Eu, fiind mai bătrân decât D-sa, am o experienţă parlamentară ceva mai îndelungată, cam de vreo 30 de ani. Din această experienţă am câşrigat, între altele, următoarea convingere; - controlati-o şi D-voastre, o veţi vedea constatată dc câte ori după ce s-a făcut o interpelare întinsă, interpelam tul. care a vorbit *per Ungurn. etlatum* în dezvoltarea interpelării sale, mai face o ceştiune personală, si vrea si reinceapâ toată discuţia, sâ ştiţi câ autorul nu a fost mulţumit cu rezultatul zilei, in care a interpelat. *(Aplauze.)*

Nemulţumirea sa se vede şi din aceea câ, sub pretextul unei cestiuni personale, vrea să reediteze şi sâ amplifice vechiul discurs, care î se pare că n-a fost destul de tare. fiindcă s-a simţit bătut după răspuns.

Apoi cele ce ne-a vorbit astăzi d. Pallade au fost cestiune personală?

Este cunoscut şi recunoscut d. preşedinte al acestei adunări - si aceasta este în lauda d-sale - pentru indulgenţa cu care interpretează regulamentul Camerei, când vorbeşte un

membru al opozițiuriiî. *(ApLiuze.)* Nu cred că în veri-un parlament, strict s-ar fi putut permite ca sub cuvânt de cestiunc personală, să se dezvolte 9/10 din discursul de astăzi, in care ați reeditat interpelarea de alaltăieri, si apoi mi-ați făcut mie cestiune personală, D-voastre mî-aci spus mie. ce trebuia cu să zic, si ce n-am zis, şi ce n-am interprerat, cum aş fi trebuit să interpretez. Ce fel de cestiune personală a D-voastre este aceasta?

Şi voiri să mă atrageri şi pe mine spre aceeaşi lipsă de disciplină parlamentară, ca sâ reeditez încă o dată discuțiunea dc alaltăieri?

Discuțiunea de alaltăieri, rămâne discuțîune închisă, si, prin urmare, mâ voi mărgini, respectând cel puţin cu regulamentul Camerei, să răspund exclusiv numai la cestiunile personale ale D-\oastre.

Erau două: ca cestiune personală, erați în drept sâ-mi adresați mie întrebarea: de ce v-am considerat - în ceea ce ati făcut Ia Bordesti şi Gura-Calitci - ca ziarist? Şi erați asemenea în drept sâ întrebați pe d. ministru de răsboi: dc ce v-a imputai d-voastră personal, câ nu respectați îndestul armară!

Onorabile, dle Pallade, aveti D-voastre dreptul poate şi datoria, ca sâ vă informați despre cele ce se petrec în țară ca deputat?

Da, şi chiar numai ca simplu cetățean. Nici d-voastrâ nu v-a trecut prin cap. câ v-as putea eu tăgădui acest drept, sau câ vi l-ar fi putut tăgădui orice om cu mintea sănătoasă. Desigur nu. Dar dacă v-ați dus acolo ca deputat, atunci aşteptam ca rezultatul cercetării D-voastre sâ-l văd întâi în Cameră si pentru Cameră.

Insă, acest rezultat, l-am văzut mai întâi publicat în ziarul *Voința Națională,* cu 8 zile înaintea deschiderii Parlamentului si în acest ziar semnătura d-voastră am văzut-o însoțită de semnătura onor, d. D. 1. Chica. Ca ce? Ca deputat?

D. G. D. Pallade: Este alegător in colegiul I.

D. Titu Maiorescu, ministru al justiției: Şi doctorul care v-a însoțit? Ca ce? Ca doctor adus de un deputat? Apoi vedeți, dle Pallade, eram în drept atunci, pentru că ați publicat în ziat şi ați fost insoțit de cineva care nu era deputat si de un doctor, să considerăm lucrul ca o anchetă de ziar.

Dacă insa d-voastrâ ziceți că nu ați făcut ancheta ea ziatist, ci ca deputat, îmi pare rău că aţî anticipat efectul prin gazetă; căci l-am fi gustai mai bine dacă veneati în Cameră sâ arătați pentru prima oară descoperirile d-voastrâ, iar nu să le dati în ziar, pentru că acum când vâ apuc ca ziarist, d-voastră vă ascunderi sub mandatul de deputat.

Dar, onor. dle Pallade, ca deputat era o limită până unde
I acea cercetare se putea face dc d-voastrâ. ca membru autorizai al unui corp constituit al statului.

A face cercetare însoțit dc un medic can? Să constate un *visum et repertum* este o procedare cam curioasă.

Este un fel de delicatețǎ de a simți până unde puterea legislativă intră în cea judecărorească şi cea executivă,

A merge un deputat, in siniațiunea lui ca deputat, şi a fi însoțit de un medic ca să facă constatări judecătoreşti şi medicale, este o procedare cate lasâ de gândit, mai ales când vine de la un reprezentant al Partidului Liberal.

Pe mine m-a surprins, in vremea când erați la putere în 1896-°7, modul cum a fost eliminat din mijlocul partidului, ministrul de interne de atunci, onor. d. Fleva. Dacă este chemat cineva care e eiiemat sâ facă cercetări administrative, este, desigur, ministrul de interne. *{Aplauze.)*

Când ministrul de interne a făcut cercetări la Spineni, l-aii dat afară. *(Aplauze prelungite.)*

Dați afară pe ministrul de interne... *(întreruperi.)*

Onor. dle Pallade, ziceți că nu pentru aceasră. Trebuie să v-o admit: dar tot rămâne curios câ cu această ocaziune a fost anume acuzat de gazetele d-voastrâ.

Şi când aceasta este tradiţiunea d-voastră, veniţi d-voastră, ca deputat, să faceţi cercetări, ca să aruncaţi impresiunea că noi nu am face cercetări, că am voi să ascundem adevărul. Aceasta nu este drept.

Iată răspunsul la prima cestiune personală.

I.a a doua: d. ministru de răsboi zicea, că este armata, că sunt capiî armatei permanenţi, pe când miniştrii sunt trecători; vă imputa d-voastră că aţi atacat pe nedrept, ca puţin patriotic, prestigiul armatei in unul din capii ei. Da, — şi scuzaţi-mâ, -şi în ce aţi vorbit astăzi? Ca explicare era aceeaşi nuanţă în contra căreia s-a ridicat, după mine cu drept cuvânt, colegul meu de la tăsboi.

D-voastră, dle Pallade, aţi spus şi astăzi despre generalul Comăneanu: că este un fruct stricat şi câ este o buruiană rea, şi câ D-voastre voiţi ca să aruncăm fructul stricar si sâ scoarem buruiana. Pentru prefect ziceaţi c3 voiţi să-i scoateţi măselele *(Râsete)...*

D. G. D. Pallade: Să vă convingeţi câ nu era stricată.

D. Titu Maiorescu, ministru dejustiţie. Dacă sunteţi în stare să scoateţi măsele, cred câ prefectul vă va fi recunoscător, dacă mâselcle-i erau stricate. *(Râsete.)*

Adeseori ar fi dorit tara ca ceea ce spun liberalii noştri în opoziţie, să o facă la guvern; mi-e teamă însă câ buruienile pe cari voiţi să le stârpiţi când sunteţi în opoziţiunc, le cam cultivaţi când sunteţi la guvern. Multe din buruienile de cari vă plângeţi acuma si de cari cu drept se plânge si ţara, sunt rezultatul culturii D-voastte, pe când eraţi la guvern, *(Aplauze)*

Ia să discutăm însă, fără oratorie, modul d-voastră dc a ataca nn ofiţer în funcţiunea lui. Pe ce va întemeiaţi d-voastră ca să-l numiţi frucr stricar, buruiană? Ce cereţi d-voastră? O cercetare judecătocească si pronunţaţi deja o condamnare fără a aştepta judecata? Este atributul deputatului să condamne astfel pe un înalt militar aci în Patlament şî înaintea tarei? *(Aplauze.)* îti este permis d-tale să-ţi baţi joc aci înaintea ţărei de un înalt funcţionat civil, ca acel prefect? Dar ce vâ mai trebuie D-voastre cercetare, când la D-voastre condamnarea este de mai nainte rostită? Dacă cercetare vă este scopul, atunci să aşteptaţi rezultatul cercetării, şi dacă totuşi fără a aştepta judecata, D-voastre condamnaţi înaintea cărei pe un general, în mijlocul unui greu exerciţiu al misiunei sale, vă miraţi câ vă răspunde ministrul de răsboi, că aceasta nu este operă de bun patriot si vâ întreabă dacă sunteţi omul de stat? *{Aplauze.)* Când sub libertatea cuvântului, care este întreagă în Parlament şi pe care v-o respectă un preşedinte cnnservatot mai mult decât am văzut-o uneori respectată de Camera liberală, d-voastră. fost ministru şi viitor ministru, vă permiteţi să calificaţi pe un general al armatei române de fruct stricat şî să vorbiţi de măselele prefectului, această batjocură se poate zice că nu este patriotică. *{Aplauzeprelungite.)*

129

DEZBATERI LA PROIECTUL DE LEGE PRIVIND INAMOVIBILITATEA ÎN MAGISTRATURA

D. Titu Maiorescu, ministru aijustiţiei: Dlor deputaţi, vă mărturisesc că as fi doric să aud pe onor, d. Pallade, care era cel dâncâi chemat...

D. G. D. Pallade: Am cerut cuvântul si sunt gata să vorbesc.

D. Titu Maiorescu, ministru al justiţiei: Decât, după proportiunile ce a luat discuţiunea deja până acum, cred că este mai folositor sâ vorbească cineva dc pe banca minisrerialâ in acest moment, rămânând să decideri D-voustrc pinâ unde sâ se întindă discuţiunea.

Mi s-a părut, de altminteri, că onor. d. Răşcanu, care a început atacul în contra proiectului nostru de lege, fâră a avea autoritatea dlui Pallade, a fost totuşi aprigul apârâtot al legei guvernului liberal de la 1896.

în toate discuţiunile unui parlament este o parte interesantă care merită sâ fie urmărită Îndeosebi: este metoda oratorilor, Mul lot de a susţine sau de a comhate.

Si in această privinţă constataţi un lucru: când nu arc cineva dreptate si nu găseşte argumente, denanirează înţelesul unor cuvinte şi dă altor cuvinte o aplicare peste întinderea lor obişnuită. Şi această denaturare a înţelesului cuvintelor si

această aplicare a lor peste limitele admise, a făcut-o într-un mod sttâlucit onor. d. Panu,

Zicea d. Panu *a-propos* de legea aceasta; câ nu este lucru conservator când venim noi să agităm o situaţie deja aşezată şi să redeşteptăm ura în magistrari sau între partide.

Când vine d. Stătescu la 1896 si dă afara trei magistraţi inamovibili, aceasta merge, după d, Panu. Dar când venim **noi** acum şi, fâră a da afară pe nimeni, restabilim pe acei magistraţi, aceasta se numeşte „ură" la d, Panu? *[Aplauze.)*

lată ce înseamnă a denatura limba româneasca şi a o învârti în contra a ceea ce vrea să zică!

Nu este exact, nu este operă de răzvrătire, ci este opetâ de împăcare. Ar fi fost operă de răzvrătire dacă ani fi voit să dăm afară pe cei numiţi la 1896 de d. Stătescu. *{Aplauze)* Căci altfel ce mai înseamnă limba românească? Este a ne bate joc de ea, (D. Panu întrerupe,) Toate întreruperile d-voastră îmi sunt preţioase; numai vă rog să le spuneţi mai tare ca sâ le pot auzi, si apoi vă voi răspunde...

D. G. Panu: Fiţi sigur că nu aceasta are să mă intimideze pe mine; nu are sâ mâ intimideze ameninţarea d-voastră.

D. Titu Maiorescu, ministru aljustiţiei: Ameninţarea mea? Cc fel de ameninţare? Iacă.o nouă răstălmăcire si denaturate a cuvintelor româneşti! *(Aplauze.)*

\1ne d-sa şi mă acuza că sunt anarhic si răzvrătitor, si când mâ apăr şi explic, pentru cc, din contră, proiectul de lege este o operă de reparare, zice câ-l ameninţ. Trebuie sâ vă lipsească argumenrele, fiindcă învârtiţi vorbele. *(Aplauze)*

Dar acum sâ venim la însuşi proiectul de lege, si fiindcă este un inconvenient când într-o adunare poliricâ sc află prea mulţi jurisconsulţi, sâ începem şi aici prin a înlătura învârtirea vorbelor şi jocurilor de cuvinte.

S-a zis câ *principiul* s-a violat, fiindcă proiectul meu de lege admite incompatibilităţiIc noi introduse la 1896, pc când proiectul delegaţilor menţine numai pe cele de la 1890, şi astfel

s-au pus, atât onor. d. Panu, cât şi onor. d. Răşcanu, sâ apere *principiul.* Principiu? Care principiu? Ca adică oprirea de a funcţiona la aceeaşi instanţă sâ meargă, ca la 1890, până la al treilea grad, sau sâ meargă, ca la 1896, până la al patrulea grad, şi sâ se Întindă şi asupra a doî cumnaţi?

Acesta ai fi aşa-numirul principiu? Esre batjocură de cuvinte! Cumnăţia un principiu! Principiul, în materie este unul singur: asigurarea nepâttinirei magistratului; de aici se pot apoi încerca multe *mijloace* pentru realizare; între acestea este si incompatibilitatea pentru rudenie. Până unde sâ fie oprită rudenia; până unde să fie oprită sau primită Încuscrirea; acestea sunt simple ceştii de oportunitate.

Ca toate cestiile secundare, ele pot fi rezolvate In diferite moduri, fără a se atinge întru nimic cestia de principiu.

Va cere legiuitorul să fie poprirea până la al patrulea, fie şi până la al cincilea sau al şaselea grad, poate să se admită şi aşa, numai sa fie realizabil.

A venit, din contră, legea de la 1890 .şi a zis: numai trei grade sâ fie si doi cumnaţi să poată exista la aceeaşi Curte; s-a putut primi legea şi aşa. si nu s-a găsit nimeni in ţară care sâ fi fost bănuitor anume din această cauză.

Si dacă este vorba sâ coborâm cestiunea la o cestitme personală, cum o fac adversarii noştri, şi să citam nume, a fost cândva în ţara aceasta vreo bănuială serioasă în privinţa nepăninirii judecăţii dlor Cianni şi Prodan, fiindcă soţiile d-lor sunt surori? Sau îi era teamă dlui Srânescu că d, Cianni va influenţa prea tare pe d. Prodan in judecata sa? Asa încât dreptatea nepărtinitoare sâ fie compromisă? Cred câ nu a fost în gândul nimănui; dar, în orice caz, poate sâ vină o majoritate, ca cea de astăzi, şi să zică: nu este in gândul nostru, nu trebuie să ne remem.

Prin urmare, aceasta nu este deloc o cestiune de principiu şi o cestiune de simplă aplicare. Şi astfel contrazicerea, în care voiesc să mă pună pc mine onor. d. Răşcanu, dispare imediat. Pentru valoarea proiectului de lege, aşa cum vi-i prezintă

comitetul delegaţilor, este indiferent dacă se află în contrazicere cu ceea ce zisesem eu, la 1896, în Senat. Dar din întâmplare contrazicerea nu este exactă. Eu am declatat in Senat, am aci discursul meu de la 1896; prevăzusem argumetnul acesta al D-voasrre: câ reforma cc o introduce d. ministru al justiţiei de atunci este mică şi neînsemnată.

îmi pare râu, ziceam, că vine cu o reformă, că n-are multă importanţă nici aşa, nici aşa: ori că întindeţi oprirea Ia patru grade de rudenie, ori că o menţineţi la trei; dar dacă voiţi să opriţi până la patru grade, foarte bme pentru viitor; dar sâ nu încercaţi cu ocaziunea aceasta ştirbirea inamovibilităţii prin o aplicare retroactivă. Aici era toată importanţa cestiei.

Şi astăzi, când am venit cu legea de faţă, am voit mai întâi sâ rectific ceea ce mi-a părur greşit în legea de Ia 1896, şi al doilea, sâ îndeplinesc un angajament de onoare al Partidului Conservator. *{Aplauze.)*

Toate celelalte amănunte, aduse cu atâta zel în discuţie, n-au importantă. Că am zis eu că oprirea până la al patrulea grad e admisibilă, câ a zis d. raportor, din contră, că e discutabilă, aceasta nu atinge intru nimic existenţa legii, şi în zadar sc încearcă d. Panu să justifice combaterea legii prin asemenea neînsemnate diferenţieri.

Dlor, când a venit legea de la 1896 în dezbaterea Senatului, Senatul liberal de atunci cuprindea numai doi membri ăi opoziţiunii; eu fusesem ales din partea unui colegiu independent, cum este colegiul universitar, si mai era un coleg care se strecurase. în această neînsemnată minoritate, etam totuşi atunci glasul opoziţiunei şi trebuia să iau o atitudine faţă cu această lege. Atunci, în înţelegere cu amicii mei mai de aproape, am făcut, în Senat, declararea că noi găsim retroactivitatea legii funestă si că la prima ocazie o vom revoca.

Această declarate a junimiştilor a fost confirmată şi susţinuta de partea cealaltă a conservatorilor prin organul lor *Timpul.*

în mai multe articole de fond ale *Timpului* (şi după cât am aflat astăzi la redacţia acestui ziar nu este scris de Alexandru Lahovari) s-a luat acelaşi angajament in numele partidului, între altele, vă citez din *Timpul* de la 12 aprilie 1896:

„Primul lucru, pe carc-I vom face când vom veni la putere, va fi: si reintegrăm pe (magistraţii eliminaţi). Nădăjduim insă ***dl*** M.S. Regele nu va lăsa sa se zădărniceaşcă prin căi piezişe şi perfide inamovibilitatea magistraturii".

Pe atunci nu era încă promulgată legea.

Cc face un partid conservator după ateste cuvinre când vine la guvern? De ce nu a făcut reparatiunca onord. Dissescu; aceasta mi mă priveşte.,.

D. C. G. Dissescu: Cer cuvântul.

D. fitn Maiorescu, ministru aljustiţiei: Ca avea alte cestiuni maî importante de regulat, aceasta-l priveşte pc d-sa; si în privinţa valorii activităţii dlui Dissescu sunt dc acord cu ceea ce a zis d. Panu.

Dar când vine cineva, care fusese la 1896 purtătorul glasului opoziţiunei în Senat, cum sunt eu, şi fiind la guvern în 1900, crede de datoria sa de a se ţine de cuvânt in numele unui partid întreg (aplauze), annici nu primesc sfatul dlui Panu de a lăsa Ia o parte făgăduiala din opoziţiune.

Onor. dle Panu, aceasta ar fi iarăşi o răstălmăcire de vorbă românească. Este onoarea Partidului Conservator de a race Ia guvern ceea ce spune in opoziţie. *[Aplauze)* Aceasta, mai ales, ttebuie sâ o facem noi, partid conservator, în deferentă de Partidul Liberal, a cărui istorie recentă este plină de exemplele cele mai revoltătoate ale unor angajamente luate în opoziţie asupra cestmnilor celor mai vitale şi apoi tăstălmăcite la guvern. *(Aplauze.)* Mi-ar fi fosr ruşine să stau pe această bancă fărâ ca sâ îndeplinesc cuvântul pe care l-am dat în numele partidului. *(Aplauze.)* Şi pentru aceasta vine

un „asimilat" şi mâ atacă, cum o face d. l'anu. îmi pare foarte rău pentru d-sa.

Dar nu numai fiindcă am luat noi angajamentul de a revoca legea de la 1896 ttebuie să o revocăm acum, ci, în prima linie, fiindcă acea lege este rea. Pe Ia 1896 vor li fost şi d-nii Râscanu şi l'anu de această părere; astăzi învârtesc argumentele şi găsesc legea bună. Sunt stofe moderne, mai ales de când cu anilină, a căror culoare se numeşte *changeant.* Când crezi câ e roşie, te trezeşti cJ e verde, şi când o ici drept verde, sc face galbenă.

Cu argumente dc felul acesta vine astăzi d. Panu \i d. Răşcanti si ne spune că legea dlui Stătescu, pentru că este o lege dc organizare, este de ordine publică, şi, prin urmare, retroactivă, şi, prin urmare, bună.

Li, si dacă este de ordine publică?

Dacă este dc ordine publică, să se aplice Ia toţi pe viitor, fireşte. Dar că ar trebui numaidecât sâ sc aplice si la cei din trecut, aceasta este fals, este o erezie. Se *poate* aplica în unele cazuri, dar nu *trebuie si* sc aplice în toate cazurile.

Exemple o sură.

Pentru a fi cineva astăzi ajutor la judecătoria de ocol, Trebuie să fie licenţiat în drept, şi această condiţie dc admisibilitate esre asemenea de ordine publică.

Dar ce facem cu magistralii pe care i-am găsit din trecut în acea funcţie si cate nu sunt licenţiaţi? îi dăm afară din ordinea publică? Nu; îi mai lăsăm, dacă sunt dc altminteri pricepuţi şi cinstiţi. Pentru ce? Pentru că toate adevăratele îndreptări din lume nu se fac în mod anarhic, revoluţionar si răsturnător, ci se fac mai încet, prin o evoluţiune treptată, şi cu atât c mai bine-venit orice progres al unei societăţi, cu câr sc face cu mai puţine zguduiri violente a stării anterioare.

Ai găsit că e bine, - si fericită a fost ideea dim Dissescu, - să ceri licenţa in drept chiar de la portărei? Foarte bine; portăreii vor fi de acum înainte licenţiaţi în drept. Dc ***acum***

înainte, căci dacă faci altfel, dacă dai îndată afară pe coti portăreii care nu sunt licenţiaţi, atunci ai paralizat, ai întrerupt toată activitatea din trecut, fâiă tranziţie pregătită pentni viitor.

Dacă aceasta este evident chiar în asemenea exemple, cu cât va fi mai mult în magistratura inamovibilă.

Este cineva numit magistrat inamovibil în condiţiunile legei care era in vigoare în momentul numirei.

Cu alte cuvinte, statul român i-a spus acelui magistrat: câtă vreme vei trăi, până la limita de vârsta pusă în lege, dacă nu vei fi comis veri-una din infracţiunile prevăzute în lege. nici puterea executivă, nici cea legislativă nu se va atinge de tine; tu ai să judeci fără teamă, fără de părtinire; in aceasta stă garanţia independenţei tale ca judecător.

Si după ce a fost cineva numit în asa condiţiuni, si a fost de exemplu adus de dincolo de Milcov, instalat la Curtea de Casaţie în Capitală, pus în situaţie să-şi facă toată alcătuirea sa aci, să-şi lase moşia de dincolo, să-şi clădească o casă in Bucureşti, tocmai pentru a dovedi şi prin asemenea împrejurări externe câ este un magistrat aşezat aici pe temeiul inamovibilităţii şi dupâ ce a funcţionat aşa timp dc opt ani de zile, vine după opt ani un ministru de justiţie şi un Parlamentliber.il cu faimosul principiu; că e de ordine publică organizarea judecătorească, şi zice: A! Acum găsesc câ era o meteahnă când ai fost numit; nu era în legea dc atunci; dar o introduc eu acum în lege; tu, adică, erai cumnat de opt ani, de când te-am numit, cu un alt membru de la Casaţie. Atunci nu era oprit sâ fii cumnat, dar acum optesc eu, fiindcă aşa cere organizarea judecătoreasca si ordinea publică si de aceea te dau afară. Ce fel de inamovibilitate mai poate să fie aceasta: Aceasta ar fi legea bună şi juridică după lauda dlor Panu şi Răşcanu?

Dacă am vrea să facem şi noi partlzanerie politică la Curtea de Casaţie, ceea ce nu este în gândul nostru, ne-am deschide

foarte uşor câteva locuri la Curtea de Casaţie după analogia procedării liberalilor de la 1896. Am zice, spre pildă:

Cea mai înaltă magistratură trebuie să aibă cunoştinţele juridice cele mai mari ce se pot dobândi într-o Universitate, fiindcă acum avem la Facultatea noastră de Drept doctoratul, ca si în Francia, dacă astăzi chiar portăreii trebuie să **fie** licenţiaţi, este just ca cei mai înalţi magistraţi, cei de la Curtea de Casaţie, să fie toti doctori în drept, ca o garanţie mai mare a cunoştinţelor juridice, fiindcă Ia noi în ţară alte examene de stat pentru admiterea în magistratura nu exista. Aceasta ar fi, desigur, un progres in ceea ce priveşte cunoştinţele teoretice la Curtea de Casaţie. Şi atunci am introduce această nouă cerere ca o condiţie de admisibilitate, precum legea din 1896 a introdus o condiţie la incompatibilitate. Amândouă condiţiile, fie pentru admisibilitate, fie pentru incompatibilitate, sunt de ordine publică, şi astfel, după teoria liberală de la 1896, susţinută astăzi de dnii Panu şi Răşcanu, am putea legifera: toti membrii Curţii de Casaţie trebuie sâ fie doctori în drept; cine nu este, e dat afară şi înlocuit. Aceasta ar mai fi inamovibilitate? Aceasta ar fs a-şi bate joc de inamovibilitate, aceasta ar însemna: sub pretext de ordine publică şi alte vorbe mari a lovi în mod pieziş în esenţa inamovibilităţii si a independentei magistraturii. *[Aplauze.)*

Şi aceasta n-am voit s-o facem noi şi nu voim sâ o tolerăm dc la alţii, adică voim să reparăm.

Am reparat cum am punit prin proiectul de fată, indicând, solicitând din nou atenţia lumii asupra acestui fapt, dovedind Intr-o majoritare conservatoare o mai mare solicitudine decât a dovedit-o guvernul şi majoritatea din 1896 pentru respectarea magistraturii.

în alte state ar fi fiist, mai ales, de daroria Partidului Liberal să se îngrijească de independenţa magistraturii. Nu voi să vorbesc de vechea luptă a liberalismului în contra arbitrarului guvernamenral, care la noi in tară, unde sistemul constituţional

nu esre încă bine înrădăcinat, esie adeseori încurajat de o majoritate parlamentară.

Voi să vorbesc de daroria, mai ales, a Partidului Liberal de a scăpa principiul independentei şi inamovibilităţii magistraţilor, cel puţin la Curtea de Casaţie, fiindcă aceasta, dupâ Constitutiunea noastră, reprezintă a rreîa putere din stat, puterea judecâtorească,

Dacă Partidul Liberal în 1896 a venit cu legea aceasta, a cauzat o surprindere pentru toţi oamenii politici, cugetători, fiindcă îndeosebi pentru Curtea de Casaţie s-ar fi cuvenit Partidului Liberal să-i atribuie inamovibilitatea constiniţionalâ, care, prin urmare, sub nici un fel dc pretext, nu se putea atinge prin o lege ordinară, ci numai prin o Constituantă.

Dcsi recunosc câ este controversă asupra acestui punct, un om de star liberal se cuvenea să o hotărască mai curând in partea independenţei constituţionale, decât în pattea unei legi ordinare.

Ce e drept. Constituţia din 1866, vorbind despre Curtea de Casaţie, zice numai: „Va fi o singură Curte de Casaţie". Era în adevăr mate discuţie în Constituanta de la 1866: unii voiau sâ se pună principiul inamovibilităţii, alţii ziceau că este subînţeles, alţii voiau sâ nu fie pus pentru a-si răzbuna în contra unor membri ai Curţii de Casaţie numiri de Cuza-Vodă. Dar in fapt nimeni nu s-a atins de membrii inamovihili de la Curtea de Casaţie, si a rămas drepratea acelora cate ziceau câ principiul inamovibilităţii este subînţeles, deşi s-a refuzat inserarea lui exptesă în Constituţie, căci dacă magistratura se numeşte a treia putere in stat şi daci se dâ Curţii de Casaţie dreptul de a judeca pe miniştri, ar ti o naivitate ca miniştri să poitâ da alara pe aceia cari au să-i judece.

l'e când Constituţia este din 1866, Curtea de Casaţie inamovibilă era deja de la 1861, şi Constituţia, pomenind-o, a pomenit-o aşa cum a găsit-o, adică inamovibilă.

Trebuie să fi fost filarte solemn momentul când a introdus Cuza-Vodă Curtea de Casaţie.

Există încă Comisia Centrală la Focşani; dar ştiri cu ce zel lucia Cii'za-Vodâ pentru unitatea statului român, pe cât era în stare, cu slabele puteri şi slabele mijloace ce le avea atunci *(Aplauze.)*

îndrăzneşte Cuza-Vodă să instituie o singură Curte de Casaţie în Bucureşti, cu toate câ erau încâ 2 legislaţii pe atunci: codul Calimah dincolo, codul Catagia dincoace de Milcov, si alege anume ziua solemnă de 24 ianuarie, pentru a promulga la 1861 legea, al cărui articol zice:

„înaltă Curte de Casaţie si Justiţie se înfiinţează pentru întregul Stat al Rrincipatelor-llnite, Moldova si Tara Românească.

în această lege pentru Instituirea Curţii de Casaţie inamovibilă, mai există un articol 81. cate sună astfel:

„Curtea de (Casaţie, la finele fiecărui an va comunica ministrului de justiţie viciile sau neajunsurile ce va fi observat în cursul anului la legislaţiunea existentă, supuind totdeodată si Domnului, printr-o deputaţiune din sânul ei, relatiune motivată şi desluşită, în care se vor însemna reformele ce experienţa ar fi dovedii necesară a se introduce la vreo parte a legislaţiunei. "

Dar acest articol nu se pusese în aplicare, si în primii ani ai noii domnii de la 1866 erau atâtea schimbări politice cu ministerele efemere de câte 6 luni, încât nimeni nu se putea gândi la reforme mai Temeinice în codicele noastre, Dc la 18-1 încoace vine, în sfârşit, epoca ministerelor mal serioase, şi ea începe cu ministerul conservator dc 5 ani al lui 1-iscar Catargi, după care vine peste curând, în 24 iulie 1876. lungul minister, dc aproape 12 ani, al lui loan Brătianu.

E interesant sâ observi cum s-au manifestat liberalii de la început în privinţa justiţiei.

Cea dântâi manifestare a fost instinctul de răzbunare în contra conservatorilor, fiindcă duraseră 5 ani la guvern, si astfel întâiul act al Partidului Liberal venit la putere, a fost darea în judecată a tutulor miniştrilor conservatori, vinovaţi si nevinovaţi: eu, Lascar Catargi, Mavrogheni, Alexandru lahovari, generalul Florescu, Vasile Boerescu, dar şi cei nevinovaţi ca d. Carp, care fusese de abia trei luni ministru, ca preşedintele actual al Adunărei, d. Cantacuzino, ne-a acuzat pe toţi - iertaţi-mi expresiunea familiară - cu toptanul, ne-a dat în judecată.

In fruntea celor 80 de deputaţi liberali, care au semnat darea în judecată a miniştrilor conservatori, era d. F.ugeniu Stătescu; în această operă de ură D-sa era purtătorul glasului liberal. Ura esre un puternic element de raliate in mişcările politice.

Sunt mulţi oameni care nu se pot înţelege când este vorba de a lucra ceva pozitiv; dar când este votba de a urî negativ, acolo îi veri găsi foarte strâns uniţi şi foarte numeroşi. *{Aplauze.)*

Se născuse în Camera liberală de atunci greaua cestiune: ce atributiuni osăaibâ comitettd de dare în judecată? Ceisetoşi de răzbunare au hotărât să-i dea atribuţiunilc judecătorilor de instrucţie şi sâ pună la dispozitiunea acelui comitet al Camerei atât parchetul cât şi poliţia.

Faţă cu această hotărâre, chiar d. Pherekyde - fie zis spre onoarea Iui, - pe atunci ministru de jusritie, împreună cu Kogalniceanu şi cu Manolache Kostaki. si-a dat demisia si a intrat la justiţie ca reprezentant al întregei idei de acuzare, d. Srâtescu. Acest ministru de justiţie al Pattidului Liberal de la I87(s a reprezentat jacobinismul de a pune la dispoziţia comitetului de dare in judecată aparatul judecătoresc şi administrativ din ţară.

tnsă acelaşi d, Stătescu, fiind o eminentă capacitate, nu reprezenta în mod strălucit numai partea de răzbunare a

partidului de atunci; avea ca liberal şi partea lui pozitivă, partea de idei, căci numai cu răzbunarea nu ştiu dacă ar fi dus-o depanc la guvern. Ura poate fi bună în opoziţie, la guvern nu foloseşte.

Avea, dar, d. Stătescu şi partea pozitivă, avea şi idealuri, în afară de jacobinul ordin dat procurorilor sâ se supună comitetului de acuzaţie al Camerei.

Partea pozitivă a fost următoarea: pentru prima şi ultima dată. sub d. Stătescu, ca ministru de justiţie în primul an al domniei liberale de 12 ani, în aurora ideilor liberale, s-a redeşteptat acel articol 81 al legii Curţii de Casaţiune; s-a făcut acea dare de seamă anuală sî s-a prezentat înaintea Măriei Sale Domnului, la 27 ianuarie 1877, delegaţiunea Curţii de Casaţiune, compusă atunci din primul preşedinte Crctescu, din Caligari, preşedinte de secţiune, şi din alt preşedinte de secţiune, d. Constantin Schina, actualul prim-preşedinţe.

Iată acum ce zice acea relatiune în privinţa chestiei pe care o discutăm astăzi, iată cum se exprimă înalta noastră Ctitte în această unică ocazie, în care a fost chemată a se exprima asupra inamovibilităţii constituţionale a membrilor săi:

..Prea înălţate Doamne,

Sj ne fie permis si aducem la cunoştinţa Măriei Voastre ca cea mai însemnată lacună a legislătiunei noastre, în ceea ce priveşte magistratura, **este** lipsa inamovibilităţii judecătorilor de Curri si tribunale.

Sunt trecuţi 18 ăni, Prea Înălţate Doamne, de când Puterile cele mari ale Eutopei, cari, prin comisari speciali, studiaseră ţara noastră sub raportul iiiftiiufiunilor. al culturii si al moravurilor, au înscris în Conventiunea de la 7 (19) august 1858, făcuta la Paris, cele ce urmează:

"O le%e va batări conditittniU de primire H de înaintare în magistratură, luând drept bază aplicarea progresiva a principiului inamo vib Uitaţii.»

Concepute neapărat suh imperiul unor idei diferite, fruct al eupenemei şi a! circumsianrclor, cele doua leg' fundamentale posterioare, Statutul din 1 8M şi Qinstiniţiunea din 1866, singurele

cari puteau să suprime sau să modifice această dispozitiune, **JU** lăsat-o din contra in toata vigoarea sa.

Astfel, acest principiu constituțional al introducerii gradate în magistratura română a inamovibilității, se vede repetit si în legea organizației judecătoreşti la art. 103 din anul I 365.

Justiția, Prea înălțate Doamne, c«e prima condițiune de viață a oricărei societăți, sau, cum s-a zis: *justiția est regnorum fiindamentum*. Nu este justiție unde lipseşte imparțialitatea, şi cea mai reală garanție a imparțialității CMC independența magistr,marii.

Astfel inamovibilitatea constituie un drepr al națiunii, dar nu este considerat ca un privilegiu al individului.

Spre a garanta acest mare drepr al inamovibilității, ea va trebui, deodată cu introducerea sa in lege, să fie bine si complet definită, si aceasta in interesul de a nu se Iaca Ioc *Li incertitudini asupra pozitiunii magistraților,* pe cari nu pactul fundamental o va fi creat direct, precum a losr cu *Curtea de (Casațiune, a cărei inamovibilitate,* ***ca*** *principiu constituțional, cade afară din cercul legilor organice ordinare."*

Iată dar interpretarea Curții de Casarie asupra controversei ce ne preocupă.

Şi cine a fost ministrul de justiție prezent la această şedință solemnă?

însuşi d. Eugen tu Stăteseu.

Dat o sa răspundeți: da, aşa credea Curtea de Casație; insă din faptul câ d. Stătcscu era fată la această declarare solemnă a înaltei Curți, nu rezultă că el împărtăşea vederile Curții.

Ba cam rezultă. Ministrul a trebuit să cunoască de mai înainte acea relațiune, fiindcă s-a citit înaintea Domnitorului, in prezenta sa, şi nimic nu s-a manifestat din partea d-sale care să indice că nu împărtăşeşte vederile Curții asupra acestui punct fundamental.

Adaog îndată un al doilea argument tras din acea declarare solemnă a Curții de Casatîe. Când acelaşi d. Stăteseu a avur îndoiala ca ministru al justiției de la 1896, dacă trebuia sau nu trebuia să înlăture pe d. Henri Catargi de la Curtea de

Apel, şi voi zice în treacăt: dacă l-a înlăturat de la Curtea de Apel, ca neregulat numit acolo, era de datoria sa să-1 readucă preşedinte al tribunalului, fiindcă era inamovibil (Aplauze), când, zic, d. Srătescu a avut îndoială asupra interpertării, dacă anii serviți ca supleant eomptează, la cine s-a adresat penrru lămuriri? La însăşi Curtea de Apel, la acea Curte în care funcționa d. Catargi, si de unde vrea să-1 scoată d. Stătcscu. Si acea Curte de Apel a interpretat câ nu trebuie sâ se numere anii de supleant, şi atunci lipseau dlui Catargi trei zile. Ce făcea Curtea de Apel? Interpreta ca in general un text de lege? Nu are această cădere. Dar ea interpreta textul legii în privința unui caz individual, si această cădere o putea avea.

Apoi cesiiunea Curții de Casație este aceeaşi.

După precedentul creat de d. Stăteseu cu d. Henri Catargi la Curtea de Apel, Curtea de Casație era în drept să interpreteze în cazul individual al membrilor săi, dacă se pot îndepărta prin o lege ordinară, şi ea a interpretat că nu se pot.

Dar onorabilul d. Stăteseu, pentru a da afară pe d. Henri Catargi, s-a ținut de interpretarea Curcii dc Apel, însă, pentru a putea da afară pe d-nii Prodan şi Populeanu, a nesocotit inrerpretarea Curții de Casație. Astfel D-sa, prin nefericita lege de la 1896, s-a pus si în contra propriului d-sale precedent si în contra principiilor Partidului Liberal, care, într-o controversă a politicii dc stat, trebuie să fie totdeauna în favoarea independenței magistraturii şi nu în defavoarea ei. *(Aplauze)*

De aceea am venii ca să reparăm greşeala de la 1896, si să o reparăm în onoarea ideilor constituționale în genere, in onoarea, îndeosebi, a independentei şi siguranței magistrarurii.

Acesta fiind punctul principal al noului proiect dc lege, era absolut indiferent dacă sc păstrau resrricțiunile de la 1896 si se reintegrau numai magistrații, sau dacă - reintegrandu-se magistrații - se abrogau restricțiuiiile de la 189G- Eu am primir cu plăcere părerea comitetului delegațilot.

Rămâne să răspund la o ultimă obiecţiune din cele aduse de dnii Panu şi Răşcanu.

An. 2 din proiect face numirea foştilor magistraţi obligatorie ia locurile vacante in viitor.

Vasâzică, voiţi să legaţi manile viitorului ministru de justiţie, ne întteabă d. Panu. Camera sâ oblige puterea executivă la o numire? Aceasta este anarhie, parcă aşa ziceaţi, dle Râscanu?

D. N. Răşcanu: Am zis că este o lege personală care duce la anarhie, ncavând Camera acest drept.

D. Titu Maiorescu, ministru al justiţiei: Grozav lucru; anarchie! Dar d. Răscanu uită că pe toate zilele se face această anarhie şi nu se poate face altfel.

Vorba „anarchie"' este aici iarăşi un abuz de cuvinte, o învârtire a limbii.

Să vă dau exemple analoge: după legea instrucţiei publice se face un concurs sau se face un examen de capacitate înaintea unei co misiuni oarecare; se clasează candidaţii dupâ rezultatul concursului sau examenului: întâiul, al doilea, al treilea etc, conform meritului. Legea dispune mai departe şi leagă mâna ministrului în viitor. La locurile succesiv vacante se va numi întâiul de pe listă, apoi cel de al doilea, apoi cel de al treilea etc. Cine a văzut în aceasta că puterea legislativă a încălcat prerogativele puterii executive?

Alt exemplu: o Curte de Apel, ca instanţă disciplinară, pronunţă disponibilitatea pe timp nelimitat a unui magistrat. Legea adaugă: «Aceasta hotărâre se va supune, prin ministrul de justiţie, sancţiunii domneşti". Poate ministrul de justiţie să facă altfel? Nu poate; este legat si trebuie să supună decretul, pentru câ aşa a hotărât Suveranitatea naţională sub formă dc lege. Nici regele nu poate altfel. Dat nimeni până astăzi nu a văzut în aceasta o încălcare a puterii regale prin puterea judecătorească.

Numai d. Panu vrea sâ fie mai catolic decât Papa si sâ apere tocmai D-sa prerogativele M.S. Regelui. *(Aplaug*)*

Din aceste puncte de vedete vâ rog. dlor, ca o cestiune de onoare a majorităţii conservatoare, să votaţi acest proiect de lege, (Aplauze prelungire.)

130

CONTINUAREA DEZBATERILOR LA PROIECTUL DE LEC.E PRIVIND INAMOVIBILITATEA ÎN MAGISTRATURA

(Şedinţa Camerei de la 9 decembrie 1900)

D *Titu Maiorescu, ministru al justiţiei:* Dlor voi fi foarte scurt, fiindcă după vorbirea celor cari m-au precedat, cestiunea este pc deplin luminată. D. ministru al cultelor a avut amabilitatea să mâ apere contra unei observatiuni personale a dlui Pallade. îi mulţumesc, dar nu pi imesc apărare.

Eu in asemenea cazuri nu mâ apar; sunt mai bătrân decât D-sa, şi am sistemul meu de a procede in luptele vieţii publice. Dacă mi atacă cineva personal, cu stthliniez aticul, dar altfel nu răspund. *[Aplauze.)*

Mi s-a întâmplat si in Senar, ca însuşi şefii! Parridultti Liberal, onor, d. Sturdza, să-mi spuilJ, apropo de cestiunea şcoalelor de la Braşov, câ eu nu am făcut nimic M nu însemnez nimic in tara aceasta. Am luat act de ohservarea d-sale şi nu am răspuns, si vine acum onor. d. Pallade şi vede oarecum în intimitatea petsmi.ilitătii mele o eclipsă intelectuală. Sublimez numai observarea d-sale. *[Aplauze.)*

Vă vorbeam ieri de răstălmăcirea cuvintelor când cineva n-are dreprate. Dati-mi voie sâ adaog astăzi că un alt semn

de slăbiciune a unei cauze este atacul personal. Adică d. Pallade voieşte să dovedească diminuarea mea intelectuală, sau, - fiindcă eu n-am de ce sâ mâ menajez pe mine însumi, - vrea sâ arate că încep a fi ramolit.

Dar când începe cineva sâ fie ramolit, atunci nu se mai ocupă adversarii de el. *(Ilaritate'.)* Cât timp însă eşti aşa de viu atacat, nu e teama, si sâ dea Dumnezeu sâ-mi păstreze atâta inteligentă încât să fiu totdauna asa atacat cum am fost ieri şi astăzi. *[Aplauze.)*

Dlor, în urma explicaţiunilor dlui Take lonescu cred că nu mai am trebuinţă sâ arăt câ nu este cojittadicţiune între atitudinea mea de acum şi aceea din Senatul de la 1896.

I a întrebarea de la 1896, dacă este admisibilă poprirea până la al 4-lea grad si între cumnaţi, am răspuns atunci şi răspund si acum: da, mica modificare este admisibilă cu o marc rezervă: să nu fie aplicată retroactiv.

Dacă însă este vorba ca sub pretextul acelei reforme să izbiţi în inamovibilitate cum aţi făcut-o, atunci toată valoarea modificării dispare ca un nimic si rămâne o singură cestiunc importantă: restabilirea respectului inamovibilităţii.

Când am venit eu cu proiectul dc lege pentru îndreptarea greşelii de la 1896, am venit cu sistemul restituirii *in integrum.* Onor. d. Panu s-a pus să descoasă acest sistem şi să-i inventeze multe inconveniente.

Dar cine se amesteca în aceasta discuţie ar trebui să aibă deplini cunoştinţă de cauză. Apoi sistemul propus de mine este precedentul clasic in această materie. D. Panu ne-a vorbit de curier.

Ei bine, lămuririle ar fi Trebuit \â le caute d. Panu în patria lui Cnvier. Precedentul datează in Francia; când s-a desfiinţat un ttibunal inamovibil s-a plătit salariul membrilor rămaşi neocupaţi şi s-a hotărât ca la cele dântâi locuri vacante de aceeaşi instanţă să fie reinstalaţi.

Dar a venit comitetul delegaţilor şi a admis alt mijloc şi, cum spunea d. Take lonescu, s-ar fi putut găsi un al treilea mijloc şi orice alt mijloc care sâ fi reparat numai nedreptatea de la 1896, era de admis, a fost dar pentru mine bine-venitâ modificarea comitetului delegaţilor şi nu câ am cedat, ci, precum foarte bine arată d. raportor, în deplin acord cu delegaţii, am primit revocarea modificării de la 1896. Mi-a părut **Lhiar** bine de modificare şi venisem din capul locului cu hotărârea să primesc propunerile delegaţilor, fiindcă această operă de tepararc se cuvine să fie mai curând cmanaţiunca majorităţii Camerei, decât a unui ministru individual. *{Aplauze)*

Se întreabă onor, d. Pallade, pentru ce am venit cu acest proicer de lege fără importantă in mijlocul unei situaţii care reclamă atenţia noastră mai ales pentru cestiile financiare? Răspund dlui Pallade: întâi, pentru mine menţinerea intactă a inamovibilităţii legale este, in toate împrejurările statului nosttu, o cestie de mare însemnătate. Dar **îi** răspund al doilea că chiar dacă ar fi proiectul de mai mică importantă generală în tot, eu l-as fi adus în dezbaterea Parlamentului, fiindcă este îndeplinirea unui angajament luat acum 4 ani de Partidul Conservator şi fiindcă angajamentele luate de acest partid sunt astăzi, când acest partid e la guvern şi când situaţia financiară este asa excepţional de gtea, de o deosebită importanţă. Trebuie să se ştie înăuntru si în afară că angajamentele ce le luăm noi, acest guvern si această majoritate, ne sunt sfinte şi nu pot rămânea neindeplinite. *[Aplauze)*

Este bine meritata lauda ce a adus d. Take lonescu in discursul d-sale la adresa majorităţii acestei Camere. Eu nu am avut onoarea să o cunosc mai de aproape, înainte de a veni pe banca ministeriala. Acum, când este vorba de a readuce creditul statului la înălţimea la care era acum 5 sau 6 ani, când este vorba de a se aduce jertfele cerute pentru a reveni la starea înfloritoare de mai înainte, majoritatea face tot ce sc cere

pentru a salva situaţia şi aceasta este dovadă de curagiu. *{Aplauze.)*

Vâ vorbesc de aceasta, fiindcă stă în parte în legătură cu unul din motivele pentru care am stăruit să vie acum în dezbatere proiectul de lege. Majoritatea actuală şi guvernul actual se tine dc angajamentele luate, aceasta o dovedim la fiecare cestie şi de la această dovadă atârnă încrederea în noi şi creditul tării şi în străinătate, atâta încredere câtă există în cuvântul ministrului de finanţe actual şi fiecărui ministru actual; atâta încredere câtă există în hotărârea majorităţii Camerei actuale câ ne va urma; atâta c si siguranţa financiată şi creditul ţării în grelele momente de facă.

Din nenorocire tocmai într-o cestiune internaţionala, experienţa făcută cu Partidul Liberal acum 5 ani, a fost dezastruoasa în privinţa tinerii cuvântului de la opoziţie la guvern. După ce în cestia naţională v-ati angajat, cum v-aţi angajat în opoziţie, când aţi venit la guvern ati făcut contrariul. *[Aplauze)* Votba, chiar într-o materie aşa de importantă si arzătoare cum c nacionalităcea, vorba română îsi pierduse din valoarea ei in străinătate şi noi treceam drept nişte oameni, pe cari cel dintâi guvern din Budapesta îl poate schimba in politica lor. *[Aplauzeprelungite)* Şi, la vorba dlui Take lonescu de rezistenţă revoluţionară, eu răspund că nu o admit. Admit însă o singură excepţie şi cu aceea mâ cobor la nevoie şi pe ulîtâ: e cestia naţională. *(Aplauze.)*

Când întt-o cestie naţională, fată cu străinătatea, guvernul slăbeşte prestigiul tării, atunci nu mai am măsură, *(Aplauze prelungite)*

Pentru toate celealte cestîi rămâne regula de ordine în stat şi pacinicile noastre discuţii constituţionale de la partide la partide.

Veţi înţelege dat, că după nefericitul precedent de la 1895, era pentru noi o îndoită datorie dc a realiza la guvern ceea ce făgăduisem în opoziţie, fie în ceştii mari, fie in ceştii mici.

Tocmai acum, când este vorba de creditul ţării în srrăinătate, trebuie să se ştie că vorba guvernului român esre sfântă. *(Aplauze.)*

Sfinţenia unui angajament luar, în ceea ce mă priveşte şi cu slabele mele puteri, am fost dator să o pun în evidenţă pentru onoarea şi încrederea ce se cuvine Parridului Conservator. *(Aplauze.)*

Şi dacă opoziţia găseşte proiectul dc lege de aşa mică importanţa, tot e bine că ne respectăm cuvântul în privinţa lui. Se va înţelege cu atât mai mult că îl vom respecta şi când vom veni cu cestiuni mai importante.

De aceea v-am propus legea de fată acum. *(Aplauzi.)*

XIII. INTERLUDIU PARLAMENTAR

131

DISCURS ŢINUT LA ÎNTRUNIREA PUBLICĂ A PARTIDULUI CONSERVATOR DIN BRĂILA

(14 octomvrie 1901)

Domnilor,

întrunirea, la care aţi venit astăzi, o văd convocată în afişele de pe stradă ca înrrunire a „Partidului Conservator"; d. Carp, care ne prezidează, prezidează în vederile noastre ca şef al Partidului Conservator. *(Aplauze tiesfirţite, ovaţiuni.)*

D. Ioan Grădişteanu, care a vorbit înaintea mea, a vorbit ca un adevărat reprezentant al Partidului Conservator şi a făcut cridea îndreptăţită a măsurilor luate de guvernul liberal. *(Aplauze.)*

Acestea sunt dat acte de partid conservator. Avem noi dreptul de a ne numi astăzi reprezentanţii legitimi ai Partidului Conservator? *(Numeroase glasuri:* da!)

Da. ziceţi d-voastre; *da* răspund si faptele. Intr-o tară, care e constituită după forme legale, legitimarea reprezentării partidelor politice trebuie cercetată cu luare-aminte.

Când am venit la guvern în iulie al anului trecut, noi, cel din urmă guvern conservatul, sub preşedinţia dlui Petre Carp, am venit în urma unei tu/tuni care întrunea tot Partidul

Conservator. De atunci încoace noi miniştrii eram reprezentanţii activi ai Partidului Conservator.

Un partid se arată mai ales la guvern si in forma în care se afli acolo; căci acolo lucrează efectiv la administrarea tatei: în afară de guvern nu poate decât să vorbească şi sâ sfătuiască, dar nu are răspunderea directă.

Insă la guvern fiind noi, s-a întâmplat, în fevruarie al anului curent, ca unii membri marcanţi din Partidul Conservator şi chiar acea personalitate, pe care o recunoscusem cu toţii de şefal partidului fuzionat, să arate opoziţie în contra politicei financiare, pentru a cărei înfăptuire eram la guvern, şi, în loc să împace lucrurile între noi, si-au unit în memorabila şedinţa a Camerei de la 12 fevruarie voturile lor cu voturile adversarilor noştri liberali pentru a răsturna guvernul dlui Carp.

Prin această atitudine îndeosebi a dluî Cantacuzino, pc cate de altminteri n-am intenţia să o critic aici, ci numai sâ o constat, s-a desfăcut înjghebarea fuziunei totale a partidului, însuşi fostul el şef, d. Cantacuzino, acum *2* săptămâni la Iaşi, a numit fosta fuziune „o operă avortată".

fiind dar desfiinţată fuziunea si împreună cu ea organizarea Partidului Conservator în fostul club fuzionat, rămâne sâ judecăm, pe care din clementele, a căror conlucrare a fost distrusa de conservatorii fevruaristi, trebuie să se întemecze mai cuminte si mai legitim reconstruirea Partidului Conservator şi reprezentarea lui necesară în statul nostru constituţional? Fuziunea s-a desfăcut, clubul junimist se desfiinţase în iulie 1900, clubul contopirii conservatoare a încetat în acest înţeles la 12 fevruarie 1901. Cc ne rămâne? Ne rămâne cel din urmă guvern al Partidului Conservaror. *{Aplauze prelungite.)*

Cel din urmă guvern conservator cel prezidat de d. Petre Carp, esre astăzi, din motivele arătate, reprezentarea legitimă a Partidului Conservator.

De aceea vedeţi pe membrii fostului guvern grupaţi în jurul dlui Carp, de aceea vedeţi astăzi pe d. Carp şef al Partidului Conservator, de aceea ne vedeţi la lucru întru reorganizarea Partidului Conservator in Capitală şi prin districte. La această operă reparatoare ne găsiţi pe toţi membrii fostului guvern uniţi în acelaşi cuget, cu singura excepţie a dlui general lahovari, care întrucât la guvern şi în mijlocul nostru era general în activitate, nu juca şi nu trebuia sâ joace nici un rol politic mai pronunţat. Ce rol joacă acum, dupâ ce şi-a dar demisia din armată, aceasta nu ne mai priveşte pe noi, foştii săi colegi *(bravo, aplauze frenetice).*

Trec acum la a doua întrebare ce suntem datori să o dezlegăm înaintea D-voastre.

Dacă, precum m-am încercat să vă dovedesc, noi avem dreptul formal de a reprezintă Partidul Conservator de astăzi, fiindcă suntem ultimul guvern al partidului, avem noi oare totodată dreptul să vorbim, precum am făcut-o în declaraţiunea citită de d. Constantin Olănescu dumineca ttecută lâ Bucureşti, chiar şi în numele *bunelor tradiţii* .de Partidului Conservator?

Dlor, viaţa noastră politică modernă începe, cum ştiţi, de la Unirea sub Cuza Vodă, şi viaţa constituţională mai clară începe după venirea domoitorului Carol, si anume de vro 30 de ani încoace. în primi 5 ani ai domnirei sale erau prea dese schimbările ministeriale, în termen mijlociu la câte 5 şau 6 luni.

Primul guvern serios, de la care începe în sens propriu viaţa noastră de stat constituţional, este guvernul conservator al lui Lascar Carargi de la marrie 1871 până Ia aprilie 1876, prin urmate cu o durată de 5 ani; dupâ el a venit guvernul liberal Brărianu, care a ţinut 12 ani. şi după acesta iarăşi o formaţiune conservatoare de 7 ani, de la martie 1868 încoace, şi mai ales ultima formare lascar Catargi-Petre Carp de la 1891-95.

Vasâzică, avem de la 1iT1 până la 1895, împreună luați, 12 ani conservatori şi 12 ani liberali ca administrație publică.

Aşadar, rradițiunea conservatoare modernă începe la martie 1871, de Ia marele minister Lascar Catargi,

Prin urmare aceia din conservatori, cari pot astăzi să vorbească din propria experienţă în numele ideilor de atunci, cari sunt încă persoane reale, exemple vii din ministerul de atunci, aceia reprezenta prima şi cea mai veche fază a tradiției Partidului Conservator, adică tradiția marelui guvern Lascar Catargi de la 1871-'6 *(aplauze)*.

Aici nu se poate ergota şi interpreta pe dos; aici este vorba de fapte istorice necontestabile, e vorba de o dacă cronologică. Apoi, cel care are onoarea să vorhească acuma pentru prima oară într-o întrunire politică la Brăila, eu *(aplauzeputernice)* sărbătoresc în auul acesta o aniversară de 25 de ani: peste câteva săptămâni se împlinesc 25 de ani din ziua în care, împreună cu Lascar Catargi, în aceeaşi trăsură cu el, am fost duşi de un comisar de poliție în Dealul Mitropoliei, înaintea comitetului de acuzare votat de Camera liberală de la 1S76 *(aplauze furtunoase)*.

1 oti miniştrii conservatori foşri colegi ai lui Lascar Catargi de arunci iusescră acuzați. Peuttu cc? pentru că alcâtuiseri pentru prima oară în viata noastră publică un guvern de cinci ani, adică un început de ordine constituțională in cară. *(Aplauze.)*

Slava Domnului, s-au schimbat şi liberalii de atunci încoace si sub conducerea, de la o vreme, înțeleaptă a lui Ion Brătianu au devenit un partid de guvern mai cuminte; dar atunci erau încă toate pasiunile dezlănțuite, poate si ideile republicane din Franța le treceau prin cap, şi după ce la martie 1871 aduseseră pe domnitorul Carol până la abdicare, în 1875-76, în contra guvernului Lascar Carargi din care făceam parte, se făcuse conspirația de la Mazar-Paşa, unde d. Dim. Sturdza, serul de **ască7i** al libetalilor si astăzi cel mai devorat

supus al M. S. Regelui, voia să răstoarne pe domnitorul Carol şi să aducă în loc pe colonelul Dabija. *(Aplauze.)*

împotriva unor asemenea primejdii liberale, de care cei tineti mei nti-si pot face idee astăzi, am stat noi conservatorii de atunci la cârmă, si ca sâ ne pedepsească, ne-au dat liberalii în judecată pe toci. Cari erau acei toti, cari au contribuit să îndeplinească opera conservatoare de la 18'1-76 şi au atras astfel ura liberalilor? Cei mai mulţi au murit! Rămăseseră din 12 acuzați de la început 6 definitiv daţi în judecată şi aduşi la interogator înaintea Comitetului Camerei. Aceştifc>au rost prin urmare aceia care reprezentau anume puterea conservatoare si în contra cărora se concentrase toată ura liberalilor de atunci: Lascar Carargi, asrăzi încetat din viată; Alexandru Lahovari, încetat din viată; generalul Florescu, încetat din viață; Vasile Boerescu. încetat din viață; Petre Mavroglieni, care restabilise finanțele țârei şi pe urma activității căniia trăieşte încă budgetul statului astăzi, încetat din viață! Din cei 6 râmaşi sub judecată arunci mai sunt numai eu în viață. *(Strigăte de bravo, să trăiască Maiorescu! ovatiuni nesfârşite.)*

Vă pot cu oare vorbi de ce a cugetat, a făptuit şi a suferit primul marc guvern conservator de la 1871 la 1876? li pot reprezenta tradiția? *(Toată lumea într-un glas: Da.)*

In afară de aceşti 6 rămaşi în judecată, mai fusesetâ si alti 6 acuzați în prima propunere, dar apoi scoşi de sub acuzare. Aceştia sunt: Ccorge Costaloru, încetat din viată; generalul Tel!, încetar din viață; Nicolae Kretzulescu, încetat din viață.

Numai trei mai sunt în viață: Teodor Rosetrî, Petic Catp *(aplauzeprelungite)* si C, Cantacuzino.

Cine poate dar vorbi astăzi ca exemplu viu dc tradiția conservatoare a guvernului Lascar Catargi dc la 1871 -1876?

Foştii lui colegi, câți mai sunt in viață, adică împreună cu mine dnii Rosetti, Carp si Cantacuzino. Numai aceşti 4 ar putea vorbi cu tenieiu în numele ttaditiei conservatoare de aiunci. să vedem Insa, dacă coti patru cu drept egal.

Ei, mai erau fireşte si alţi conservatori pe atunci, dar cum ziceam: la guvern este răspunderea si prin urmare adevărata reprezentare activă a unui partid. Era în Camera conservatoare de atunci, din cei astăzi în viaţă, şi generalul Manu, pe atunci colonel, dar n-a tăcut parte din ministerul de la 1871-1876; nu trecea de aşa însemnătate colonelul pe arunci încât să fie chemat la guvern. A mai fost printre deputaţi şi d. loan Lahovari. Dar ce putea să însemneze d. loan Lahovari pe vremea când trăia Alexandru Lahovari?! *(aplauze prelungite.)* Trebuie sâ apună soarele ca să se vadă luna cu lumina el împrumutată *(aplauzeprelungite, ilaritate),* necum stelele mai mici, cari nu lucesc decât în întuneric. *(Bravo, ilaritate, aplauze.)*

Coleg cu noi, în ministerul Lascar Catargi de la 1871-1876, mai fusese, precum am arătat, si d. Iorgu Cantacuzino. Dar ce fel de coleg? - întregul minister de atunci, cu d. Cantacuzino la Finanţe, aprobase în sesiunea parlamentara 1875-1876 o cerere de credit a generalului Florescu, ministrul de răsboi. de nişte biete 4 milioane pentru echipamentul armatei, căci toată lumea presimţea izbucnirea răsboiului oriental, şi armata noastră trebuia să fie pregătită.

Ce bine că a putut fi întru câtva pregătită ca să ia parte la răsboi şi să ne spele de toată umilirea timpurilor vechi şi să ne dea independenţa! *(Aplauze prelungite.)*

Şi pe când aceste preocupări ne frământau mintea, deodată câţiva conservatori de pe atunci trec în opoziţie contra guvernului Lascar Catargi. Beizadea Dumitru Ghika, care fusese presedinrele Camerei, îşi dă demisia, îşi dâ demisia şi colegul nostru de la Finanţe d. Cantacuzino, precum şi-o dase mai nainte şi cel de ia Externe, Vasile Boerescu.

Când se discută acum în Cameră (era tocmai în fevruarie 1876 şî in minister intrase şi Petre Carp) acel credit militar de 4 milioane, d. Cantacuzino, care îl subscrisese ca ministru. îl combate ca deputat împreuna cu Beizadea Mitică, contribuind astfel la căderea lui Lascar Catargi. *(Aplauze.)*

Aşadar şi d. Cantacuzino în anul acesta a avut o aniversară de 25 de ani, aniversara fevruarismului său: în fevruarie 1876 a contribuie la răsturnarea ministerului conservator Catargi şi în fevruarie 1901 a contribuit la răsturnarea ministerului conservator Carp! *(senzaţiune, aplauze prelungite).*

Credea probabil arunci, la 1876, că o să vie o altă formaţiune conservatoare la guvern; dar a venit Brâtianu, pe 12 ani, şi ne-a dat pe toţi în judecată; poate câ credea şi acum în J 901 că o să vie o nouă formaţiune conservatoare la putere, dar a venit d. Dimitrie Sturdza.

Acum întreb pe tot omul cu mintea sănătoasă, dupâ ce a luat cunoştinţă de aceste simple date istorice: dacă din cei ce au compus primul mare minister conservator a) lui Lascar Catargi de la 1871 la 1876 mai sunt astăzi patru oameni politici în viaţă, dnii Cantacuzino, Carp, Rosetti si eu, si dacă din aceşti patru oameni politici noi trei am susţinut acel minister Catargi până în ultimul moment, pe când d. Cantacuzino, în mijlocul celor mai mari greutăţi, l-a părăsit şi a contribuit la căderea lui Lascar Catargi: Cine dintre noi poate vorbi în numele *bunei tradiţtuni* a Partidului Conservator? *(aplauze îndelung repetate, se strigă bravo).*

Cu aceasta, dlor. am răspuns la a doua Întrebare ce eraţi în dtept să ne-o puneţi. îmi rămâne acum sâ mai discut înaintea d-voastră o ultima chestie, pe care o voi fi introduce iatâsi prin amintirea faptelor istoriei noastre contimporane. z\şadar, după căderea ministerului Lascar Catargi la aprilie 18^6, vine regimul libera) de 12 ani, cu darea noastră în judecată, cu nefericita revizuire constituţională, dar şi cu marele răsboi al independenţei şi cu proclamarea Regatului, titlul de glorie al lui loan Brătianu şi al Partidului Liberal. Şi trebuie să ne bucurăm de asemenea fapte şi să le recunoaşrem. fie şi la adversari; căci români suntem cu rotii şi cetăţenii aceleiaşi rari. Mare a fosr dar meritul Partidului Liberal până pe la 1881. Dară cei de vârsra mea sau puţin mai tineri îşi aduc aminte

ca după proclamarea Regatului şi după sterila reformă constituţională, lâncezea tot guvernul şi tot Partidul Liberal; nu mai mergea. Nu ştiau ori nu puteau să organizeze nimic în administraţia publică, pritociau - iertaţi-mi expresia familiară - dintr-o sesiune într-alta, dar nu rezulta nimic. Toată lumea se întreba: ce vrea acuma Partidul Liberal, ce are să facă? Care este programul lucrărilor legislative pentru ţară? Căci se realizase idealul naţional al Divanului ad-hoc de la 1857, şi acum, cu Independenţa Statului, începea şi se şi declarase *Era nouă* a reorganizării interne. Dar puterile liberalismului erau sleite: schimbarea lui dintr-o ceată de revoluţionari într-un partid de guvern îl consumase. Guvernul Brătianu nu mai făcea nimic în şcoli, nimic la domenii, nimic la justiţie. Şi în acest gol legislativ fireşte câ se deslănţuiau cu atât mai tare poftele private ale partizanilor, aşa încât bietul Ion Brătianu, care era om cinstit, ajunsese nămolit şi desgustat de ai săi.

In vremea aceea au venit elementele conservatoare din Cameră, cu d. Petre Carp în frunte, si au formulat un şir de cereri de reforme cu indicarea direcţiei lor, şi de atunci încoace datează la noi necesitatea oarecum elementară, ca orice partid politic, care aspiră la guvern si cu atât mai mult când este la guvern, să expuie înaintea ţării cu preciziune programul său politic, iar nu dorinţe vagi si declamaţii goale.

Şi astfel, când cade Brătianu la martie 1888 şi vine din noti Partidul Conservator la guvern, întâi sub conducerea dlui Teodor Rosetti, apoi în marele minister de la 1891 la 1895 sub conducerea lui Lascar Catargi cu d. Carp la Domenii, cel dintâiu lucru care se observă ca un bun simptom al Erei noue este un cinstit program de acţiune. In program fusese întâi din partea noastră stingerea agiului la 1888. S-a realizat. *(Aplauze.)* în program fusese din partea noastră inamovibilitatea magistraţilor; s-a făcut de d. Teodor Roseni. *(Aplauze.)* în program fusese împărţirea unor domenii ale statului în loturi mici pentru a întări pătura ţăranului român. S-a realizat

de d. Petre Carp. *(Aplauze.)* în program fusese şi legea minelor, s-a făcut de d. Petre Carp. Şi altele.

Se retrage guvernul conservator la 1895, vin liberalii. Cu ce program? Cu programul, că în chestiunea naţională, unde d. Sturdza numea pe românii din Transilvania asupriţi şi pe unguri barbari, guvernul român ar avea căderea şi puterea de a se amesteca şi de a îndrepta soarta românilor din statul vecin.

Fiindcă le spunea aceste un om de experienţa si autoritatea dlui Sturdza, d. Carp a stăruit atunci ca să se retragă Partidul Conservator de la guvern, pentru ca să vie d. Sturdza şi să înfăptuiască un aşa de mare ideal naţional.

Ştiţi ce grozavă amăgire a fost! ştiţi câ d. Sturdza, cum a venit la guvern, a fâcut scuze înaintea ungurilor *(aplauze),* lucru care, precum scrie aşa de bine d. Delavrancea (liberal pe atunci, dar apoi amărât tocmai de faptul acesta), a dat dovada că pentru unii liberali nu era vorba de patria tutulor, ci numai de interesele lor meschine, adică de o patrie de partid, aşa încât în fond le era absolut indiferent idealul naţional. Aprindeau lumea cu el în opoziţie, iar la guvern batjocoreau ideea, în numele căreia se ridicaseră! *(Aplauze prelungite.)*

Dar a păţit-o d. Stutdza, şi a fost o foarte dreaptă răsplata că s-a răsculat simţul naţional în contra lui şi că a căzut acum doi ani şi jumătate pe aceeaşi temă cu care se urcase la guvern. *(Bravo, aplauze frenetice.)*

A venit la aprilie 1899 un nou guvern conservator. între noi erau cele mai vii discuţiuni atunci. Pentru nefericirea partidului murise Lascar Catargi tocmai în acele zile, şi mulţi conservatori proclamaseră pe d. lorgu Cantacuzino şefde panid, şi tot el devenise prezident de consiliu şi ministru de interne.

Alţii dintre noi credeau că d. Cantacuzino nu este destul de activ şi de deprins cu administraţia publică pentru a fi bine-venit ca urmaş al lui Lascar Catargi la interne, mai ales că de 25 de ani nu mai fusese la guvern.

Din acest motiv l-am combătut si eu în Senat, lăsând însă sâ se înțeleagă, ca ar fi admisibil ca şef fârâ vreun reson ministerial.

împrejurările cele grele silesc în sfârşit pe d. Cantacuzino să recunoască în iulie 1900 că devenise necesara unirea cu toți conservatorii. Ca la orice mare act, trebuia să se aducă jertfe personale de o parte şi de alta. Se cerea dlui Carp jertfa personali, ca el, care fusese mult mai activ şi ale cărui idei politice au caracterizat administrarea conservatoare de la 1888 încoace, sâ nu fie recunoscut şef de partid, ci sâ fie numai ministru-preşedinte; iar dlui Cantacuzino i se cerea jertfă personală de a renunța la activitatea ministerială şi de a fi numai şeful Partidului Conservator acum unit si fuzionai

în ce cuger am primit noi şefia dlui Cantacuzino în partid? Şl ce înțeles putea să aibă o asemenea şefie, dacă n-avea să se amestece (şi nici n-am fi voit noi să se amestece) in administrația ministerială? înțelesul. însemnătatea şi demnitatea unei asemenea şefii puteau să fie aşa de mari, încât ar fi trebuir să măgulească orice mândrie de suflet, numai să fi fost în stare acel suflet si se înalțe până la adevărata ei conceptiune.

Voî încerca să explic lucrul prin câteva exemple, două de la noi si unul din statul vecin.

în fruntea Partidului Liberal a fost multă vreme generalul Golescu, el era figura cea mai respcciaiâ a partidului, indiferent dacă era la minister sau nu. în vremea din urmă a vieței sale, a fost loan Brătianu ministru-prezident, dar generalul Golescu rămăsese fruntaşul, *împăciuitorul* Partidului Liberal

Cât a trăit el, nu s-a simțit în politica partidului antagonismul între Rosetişti si Brătienisti, nici gelozia între Dumitru si Ion Brătianu.

O altă figură analoagâ, o mare figură politică din România de dincolo de Milcov. a lost Costache Negri.

El n-a umblat niciodată după prezidente de minister, nici după alte administrații interne; el a fost Potdeaun.t patriotul sfătuitor si împăciuitor în vremurile agitate ale lui Cuza-Voda.

Şi lotuşi, este cineva în această țară care sâ găsească figura istorică a iui Cosrache Negri mai prejos decât oricare alta din . foştii mini̇ştri-prezidenți? *(Aplauze.)*

Sâ privim şi la statul vecin, în Ungaria, care - din punct de şedere al patriotismului maghiar - se dezvoltă cu cea mai mare energie cam in acelaşi timp cu noi. Care este la Pesta statua la care vin şi astăzi oamenii în pelerinagm, la cate se închină tot patriotul ungur? Care e figura politică, in privința căreia nu mai încape divergență de păreri, a cărei memorie este venerată de toata suflarea ungurească?

Este Deak, fostul şef al parridului național ungar şî prezident d Camerei, precum şi d. Cantacuzino era piezidentul Camerei noastre. Niciodată Deak n-a voit sâ primească | rolul de mirtisrru-prezident, cu roate rugămintele şi stăruințele. El a simțit că este mai înalt şi mai patriotic dea fi împăciuitorul divergențelor produse în partidul său, decât ministrul lupiitor care le produce vrând-nevrând.

După aceste ilustre exemple cine mai poate zice că rolul dlui Cantacuzino ca şef al Parridului Conservator fuzionat, dacă şi-ar fi înălțat cugetul până la adevâtata lui conceptiune, nu ar fi fost de cea mai glorioasă însemnătate? A redeştepta printr-un exemplu viu în mijlocul nostru binecuvântata memorie a iui Nicolae Golescu şi a lui Costache Negri era cea mai mare onoare la care putea aspira un om politic de felul dlui Cantacuzino. *(Apiaus? prelungite.)*

Dar omul n-a înieles aşa sau n-a vrut aşa. De la înălțimea prezidenției imparțiale, în şedința Camerei de la 12 fevruarie a. *C,* s-a coborât pe banca deputaților pasionați si a atacat guvernul partidului Său.

Ar fi indiscret din partea mea să-i analizez, necum să-i critic cugetul politic în acel moment. Dar consratând faptul în sine, trag concluzia că din acea zi a încetat pentru d. Cantacuzino putința de a mai fi şeful Parridului Conservator. *(Aplauze prelungite, bravo.)*

Şi vederi, dlor, poate mai tăceam noi despre acestea, dacă nu s-ar fi vorbit de unii din rostii noştri amici conservatori la întrunirea lor de la Iaşi, de acum 2 săptămâni, aşa cum s-a vorbit.

Când am auzit de proiectata întrunire de la Iaşi, mâ aşteptam la desfăşurarea unui program desluşit, cu atât mai necesar în momentele de faţă, cu cât programul simplist şi prea negativ al guvernului liberal s-a arătat încă de pe acum insuficient, fie numai pentru a acoperi deficitul de azi, necum pentru a face lată zilei de mâine.

Propunerea măsurilor ce trebuiesc luate pentru a îndrepta starea anevoioasă a ţării, este o datorie a oamenilor polirici, şi ori de unde ar veni o idee bună, se cuvine să o întâmpinăm cu recunoştinţă. Aşteptam dar cu nerăbdare ştirile de la Iaşi, gata să felicit în gândul meu buna iniţiativă luată de foştii noştri amici.

Când colo, ce auzim! De vreo idee politică nu s-a pomenit; vreo vorbă bună nu s-a spus ţârei; dar \-au spus multe vorbe rele la adresa noastră.

Insă nici pc aceste nu Ic relev. Ce-i pasă ţărei de certele personale? Întrebarea este: ce se poate tace in interesul general? *{Aplauze.)*

Dar s-a mai zis o vorbă cu pretenţia de a fi *„unprincipiu de tacticăfoarte folositor",* pc care ar fi să-l imităm si noi dupâ exemplul procedărilor liberale.

Aici să mă ierte oratorul de la Iaşi; vorbele sale nu seamănă cu buna tradiţie conservatoare pe care se vede că nu o cunoaşte. Să fetească Dumnezeu Partidul Conservator de a urma un asemenea sfat. Ce sfat ne dă tacticianul conservator de la Iaşi?

Ai noştri pentru ai noştri! Funcţionarii din alt partid, când vom veni noi, afară! Loc la budget numai pentru ai noştri!

Pentru cari ai noştri? Pentru cei ce ni se înscriu în club cu 1 franc sau doi? Dar dacă se înscriu şi mulţi incapabili?

Dacă se înscriu mişei? Dacă se vor înscrie lepădăturile din toate celelalte partide? *(Aplauze.)*

Cu mirare şi cu pârere de râu am auzit acea vorbă, care poate fi semnalul unei demagogii albe, dar niciodată vorba unui conservator cuminte.

Budgetul statului şi al comunelor, toate funcţiile publice sunt ale interesului general, şi niciodată nu trebuie preconizară o formulă politică în sensul de a fa.ee din viaţa publică o exploatare în interesul privat al partizanilor.

O asemenea formulă ar duce partidul la ruşine şi statul la peire!

Iasă lămurim chestia cu ceva amănunte. Istoria cu partizanii budgetari devine mai ales subţire în vederea alegerilor. Inchipuiţi-vă un memhru „de-ai noştri", care ar fi meşter în toate manoperilc electorale, permise şi nepermise, spre pildă la Iasi. Iaşii au avut parte dc asemenea oameni cari purtau titlul de mare elector. Pentru liberali era răposatul Gheorghe Mârzescu. Nu ştiu dacă foştii noştri amici au avut si ei sau mai au vreun mare elector la Iaşi. Dar să ne închipuim că-1 au.

Atunci cum rrebuie să meargă lucrurile după formula cu „ai noştri la budget"? F. un loc vacant de învăţător, sau dată nu e, se face vacanţa dându-se afară un adversar numai fiindcă nu e de „ai noştri". Cui să 1 se încredinţeze învăţarea şi creşterea copiilor ţării? Interesul general reclami: celui mai capabil şi cumsecade. Dar marele elector va stărui să se dea locul fie si celui mai incapabil şi mişel, numai să fie cel mai devotat instrument electoral. E vacant un loc de judecător sau devine vacant prin îndepărtarea unui amovibil fiindcă nu e de „ai noştri". Interesul ţării reclamă ca justiţia să fie disrribuiră dc oamenii cei mai drepţi şi mai nepărtinitori, abstracţie făcând de considerări polirice. Dar politicianul va stărui să se puie în funcţiune fie si cel mai destrăbălat pătimaş, numai sâ fie de „ai noştri".

E un loc vacant de bibliotecar, numirea va fi o pddâ de răsplată pentru floarea tinerimei culte. Poiiticianii vor izbuti să numească pe un om, care a fost destituit prin decret public pentru escrocherie, numai fiindcă este „de ai noştri".

înţelegeţi unde duce un asemenea sistem? Daţî-mi voie a o repeta: un asemenea sistem nu poate duce decât la ruşinea partidului şi Ia peirea statului.

Şi mai gâudiţi-vă la un lucru: cine se căciuleşte pe la marii electori şi pe la influenţii cluburilor?! Niciodată un om care se respectă şi e respectat de alţii, care simte în sine puterea şi capacitatea de a munci şi de a-si agonisi o existenţă onorabilă. Dar cei slabi, cei nevolnici, cei incapabili şi rată rost, aceia fireşte că se anini de pulpana altora şi sunt în stare să le facă cele mai josnice servicii. Dar vai de partidul care face apel la asemenea elemente. *(Aplauze prelungite.)*

Noi nu vom urma aşa.

Cum a spus-o d. Ioan Grădişteanu; noi facem apel nu la poftele, ct la simţimintele înalte ale cetăţeanului român; noi zicem: eşti om cinstit, eşti om capabil, eşti în stare să te gândeşti la interesul ţării, vino cu noi; nu eşti om cinstit, eşti un incapabil, te gândeşti la egoismul tău, du-te unde vrei, la noi u-ai ce căuta. *(Aplauze prelungite.)*

Dar apoi nu se face aşa politică la noi, zic poiiticianii după formula oratorului de la Iaşi. Politica la noi se face nu cu gândtd, nu cu argumente şi raţionamente, ci cu pasiuni şi cu interese; budgetul mişcă lumea, nu cugetarea.

Am auzit de mult această vorhă; şi cum sâ nu aud, când se plimbă pe toate uliţele! Dar pentru aceasta nu este mai puţin rătăcită.

Dlor, cine dă dreptul cuiva să arunce o asemenea insultă neamului românesc? Adică dc ce să nu facem o altă politică, politică cumsecade, o politică în adevăr cinstită, patriotică, îndreptată spre binele obştesc şi nu spre chiverniseala rubedeniilor şi a partizanilor? *(Aplauze.)*

La noi politica modernă nu datează decât de vreo 40 de ani. de pe la 1857 încoace.

Ni se tot spune că suntem un stat tânăr, abia trezit la viată în renaşterea noastră naţională. Apoi dacă suntem un stat tânăr, atunci cei care vin cu mai multă pricepere, cu mai multe cunoştinţe şi vor să fie conducători politici şi oratori în întrunirile publice, au în ţara noastră o mai mare datorie şi răspundere decât în alte ţări cu civilizaţiune veche.

La noi a te prezenta în public este un fel de apostolat; *la mii ai si răspunderea moravurilor politice.* Tu n-ai dreptul să spui unei ţâri tinere cum este a noastră „la budget băeţi!", tu trebuie să încălzeşti cugetul oamenilor cu idei mai înalte. (Aplauze entuziaste.]

A zice dar: aşa se face politica la noi, numai cu satisfacerea intereselor meschine, este şi nedemn şi neadevărat. Intr-o ţară cu milioane de locuitori se poate face şi altfel.

într-un oras ca Brăila ce fel de oameni sunt şi ce fel de relaţii poţi avea? Sunt tot telul de oameni, ca în toate oraşele maii. şi poţi avea tot felul de relaţii. Sunt şi proşti, sunt şi inteligenţi: sunt oameni cumsecade, sunt şi mişei; sunt şi mufluzi, sunt şi comersanţi solizi. întrebarea este: tu în care parte te dai? — Tot aşa când votbeşti naţiunei tale, la cine te adresezi? la cei mişei sau la cei cumsecade? *(Aplauzeprelungite, bravo.)*

Sper că este numai o momentană eclipsă intelectuală din partea acelui orator de la Iaşi, şi foştii noştri amici vor înţelege ei înşii că nu se poate prezenta buna tradiţie a Partidului Conservator, dacă se face apel la instinctele josnice şi nu la gândul pentru patria comună. *(Aplauze entuziaste.)*

Noi însă facem apel la D-voastre, ca să vă înălţaţi mai presus de mizeria de toate zilele şi să intraţi în politica pentru binele obştesc, iar nu pentru căpătuială. *(Aplauze nesfârşite, o va ţi uni.)*

132

DISCURSUL ȚINUT LA ÎNTRUNIREA CONSERVATOARE DEN IAȘI

(30 octombrie 1901)

(D. Maiorescu este primii cu aclamați/ini entuziaste)

Dlor, presupun câ binevoitoarea dv. adamantine însemnează ca mai voiri să ascultați o dată câteva cuvinte de la vechiul profesor al Universității din Iasi *(aplauze);* insă vâ mărturisesc, cu roată mulțumirea mea sufletească de a vă vorhi, poate tot n-aş fi făcut-o, precum nici nu eram trecut pe lista oratorilor, dacă nu m-ar fi încălzit cuvintele cu cari v-a întâmpinat pe dv. şi ne-a întâmpinat şi pe noi, d. Matei Cantacuzino.

Era atâta sinceritate, atâta înălțime şî datl-mi voie să adaog, mai era ceva ce pentru mine a fost de un farmec deosebit: mai era o gingaşă atingere de sentiment poetic în cuvintele sale încât mi-am zis, aducându-mi aminte de *Junimea* noastră literară si totodată de tinetetea mea: Ei. se simte că suntem în Iasi! în locul unde s-a născut, a crescut şi s-a putut întări acea mişcare culturală a *Jwtimei,* despre care v-au vorbit atâția înaintea mea, acea mişcare ce la înființarea ei a fost încălzită dc fruntaşul moldovean al literarutei române de la începutul secolului al 19-lea, de Costache Negruzîi, ce în creşterea ei a fost însuflețită dc poetul d-voastră cel de frunte, de Vasile

Alecsandri, iar In deplina ei tărie a fost ilustrată de marii scriitori ai vremurilor noastte, de Creangă si de Eminescu. fii ai Moldovei *{aplauzeputernice).*

Dar, dlor, sunt într-o adunare politică şi trebuie să fac îndată rezerva că, dacă vorbesc de junimisri, vorbesc numai dc junimiştii literari, căci junimiştii în înțelesul politic au încetat de a exista si s-au contopit cu conservatorii. *{Aplauze puternice, se strigă bravo.)*

Cum zice undeva tânărul nostru amic, eminentul geograf Mehedinți, fostul dv. profesor, daci coate râurile curg spre mare şi dacă în timpul când curg încă pc pământ între țărmurile strâmte, au numele lor propriu, în momentul când se varsă în marc, îşi pierd numele, fiindcă au devenit parte integrantă a mâții. I*Aplauze îndelung repetate, se strigă bravo eu entuziasm.)*

Astfel şi junimiştii politici şi-au pierdut numele pentru că au devenit pane integranră a marelui Partid Conservator. *(Aplauze entuziaste.)*

Dar de la junimisrii literari, de cari vorbeam şi de cari ne-a adus aminte **d.** Matei Cantacuzino, de la aceia vă mai pot aminti un fapt, care stă în legătură fireasca şi cu mişcările politice. In una din conferințele populare cc le țineam noi acolo in vechea universitate, dezvgitasem, între altele, o cerni cu deosebite însemnată, repetata adeseori, propusă de nui ca un fel de îndreptar al vieții publice: „niciodată formă fârâ fond"! *(Aplauze.)* Niciodată aparență fărâ realirate!

Tot cc se vede iti afară ca foctttă trebuie sâ răspundă în mod sincer la ceea ce este înăuntru ca rond adevărat al oticiiui lucru public, fie instituție de cultură, fie organizare politică.

Căci dacă se face altfel, dacă una e aparența şi alta e realitatea, atunci se produce, mai ales la un popor tânăr, îndoiala şi neîncrederea, ameţeala in capete şi falsitatea iu

V-am amintit această vorbă din vechea *Junime* literară, pentru că se aplicaşi la Întrunirea noastră de astăzi si ne poate explica deosebita căldură şi îmbărbătare cu care ne întâmpinaţi în momentul de rată.

fn adevăr, dlor, ce facem noi acuma? Venim să organizam Partidul Conservator. ***hcĂofinnâa*** vieţi] politice şi, dacă suntem oameni cinstiţi şi sinceri, cum ne-a fost totdeauna deviza, atunci forma are să răspundă fondului si realitâiii, adică orgtnizaţiunea cum v-o înfăţişăm noi. are sâ fie sincera şi adevărată.

Care este forma noastră de organizare? Ne înrătişăm uniţi, şi suntem uniţi nu numai in principii, ci si din motive dc onestitate politică *(aplauze),* cu d. Nicu Filipescu, cu d. Constantin Olănescu, cu d. Ion Grădişteanu şi cu ceilalţi, şi împreună ne prezentăm, având în cap ca conducător, ca şef ai Partidului Conservator pe d. Petre Carp. *(Aplauzeprelungire).*

Iacă forma!

întrebare: Este si*fondul* corespunzător acestei forme? Cu alte cuvinte: Este d. Carp un sef adevărat? Este el un om de idei, un om consecsent, un om cunoscut în toată ţara ca om inteligent, ca om deprins cu luptele politice, ca om sincer şi leal, care, dacă spune ceva, spune cu convingere şi de la această convingere nimic nu-l abate? Da sau nu?

(Toata sala într-un glas: Da!)

Da, vasâzică este un şef de partid în toată puterea cuvântului. Prin urmare, când venim noi in sinceritatea cugetului şi recunoaştem pe acest şef. atâta mulţumite si siguranţă avem şl au toţi partizanii împreună cu noi, că vom fi conduşi dc o adevărată energie si într-un mod pricepur şi hotărât spre telul arătat, şi că îndărătul dlui Carp nu rămâne ascuns altcineva sau altceva,

Şî aceasta are în viaţa politică marea sa însemnătate. Căci este şi aici primejdios când fondul nu corespunde formei, e primejdios când un şef se afişează cu un Comitet, şi altundeva e conducerea reală a unui partid, adică o conducere ascunsă.

Câtă vreme a fost Brătianu şeful Partidului Liberal, în epoca de mărire a partidului, el era sef in adevăr; cată vreme a lost Lascar Catargi conducător, el era şeful conducător. Dar asrazi ce vedeţi la epigonii liberali?

După ce moare Brătianu, se afişează ca şef d. Dimitrie Sturdza ajutat de un Comitet executiv al partidului. Aceasta e forma externă. Care e insă fondul real? Pentru prima dacă se aude în politica romană vorba de *Oculta,* şi eu, care n-am fost niciodată în Panidul Liberal, n-as putea să vâ spun, unde se ascundea aşa-numita *ocultă;* dar cei cari cunosc lucrurile mai de aproape, au afirmat că teala conducere a partidului se ascunde in beciurile Băncei Naţionale! *(Ilantiite, aplaude.)*

în acea ocultă se iau hotărârile importante în numele Partidului Liberal, hotărâri, de cari d. Delavrancea şi alti membri din comitetul executiv habar nu aveau!

Si aşa a venit si confuzia cu mitropolitul şi scuzele în chestia naţională.

Si cum voiţi ca ţara să mai aibă încredere în asemenea conducere? E aproape de mintea omului; cinesc ascunde, are ceva de ascuns; căci altfel nu s-ar ascunde. însă cel mai marc interes al ţării este ca să nu se ascundă nimic în politica sa, ci in conducerea partidelor să domnească cea mai limpede sinceritate. *(Aplauze.)*

Să venim acum şi la noi, consers-atocii, căci avem si noi ale noastre. Sunt tot felul de conservatori. Gând e vorba de foştii noştri amici, cestiunea devine delicată, ţi eu n-jm sâ numesc pe nimeni, dar dacă-i veţi ghici dv. pe toţi, atunci n-am ce face, atunci iuctiil stă în conştiinţa publică, e un fapt sufletesc.

Cine e sef dincolo, dar şef adevărat?

F,i, aici se încurcă părerile, şi se încurca fiindcă una este forma şi aha este fondul.

Aici e la mîiloc chestie de paravan *(mare ilaritate).* Ati mai pomenit, dlor, şefie cu paravan? Înaintea paravanului e un şefcu aparenţe, îndărătul paravanului e alt sefcare trage sforile

în realitate. înaintea paravanului c un sefcu pretentiunea de a fi şef - io recunosc toţi ai lui; dar cât pentru puterea şi capacitatea de a lucra în administraţia publică a statului ca sef, acolo nu e recunoscut de toti ai lui. Vasăzică pretenţiune recunoscură, dar fâtă putere recunoscută *(ilaritate, aplauze).*

îndărătul paravanului e unul, care are putere şi capacitate recunoscută, dar pretentiunea lui la şefie... aia nu e recunoscută! *(Ilaritate mare, aplauze).* O jumătate colo; o jumătate dincolo. Dar ce voiţi să iese din asemenea jumătăţiri?

Şi înc-o dată: când se ascunde cineva după paravan, este că are ceva de ascuns. Ţara însâ şi îndeosebi partidul au dreptul la sinceritate şi trebuie să ştie, despre ce e vorba? Este vorba - cum zicea d. Delavrancea - de „viţiul personalismului nerăbdător", care nu îndrăzneşte să se afirme si care întrebuinţează pe ceilalţi ca pe nişte simpli figuranţi?

Dacă este aşa, atunci o asemenea nepotrivire între formă si fond e o mare calamitate pentru acea grupare conservatoare şi nu poate produce în viaţa publică decât falsificarea ctigerărilor şi a moravurilor. *(Aplauze.)* Domnilor, asemenea situaţii ascunse şi alcătuiri cu paravan se trădează totdeauna printr-un semn caracteristic: prin falsificarea limbei româneşti. Veţi constata că alt înţeles au cuvintele la aceşti domni decât înţelesul lot firesc. Aşa citiţi în toate gazetele dumnealor *„veneratulsef"* şi găsiţi pretutindeni vorba de „veneraţiune" exagerară într-o linguşire vecinicâ, încât ar crede cineva că aici este un ideal de om politic activ, la care se închina toată lumea şi care duce toarâ suflarea acelui partid. Nu-i adevărat! Ei zic „venerat" ca să-şi calmeze conştiinţa, şi atunci când se scrie mai mult „venerat", atunci se venerează mai puţin. Şi sub forma dc „venerat" se ascunde după paravan celălalt care nu e venerat. *(Mare ilaritate. Aplauze.)*

Dar de când atâta veneratiune pe neamul românesc? *(Aplauze.)* Slavă Domnului, am încăruntit mulţi din noi şi n-am pomenit de veneratul Ion Brâtianu, nici de veneratul Lascar Catargi. S-au ales acum cu veneraţiunea pentru cel dinaintea paravanului.

Iar după paravan se joacă ipocrizia umilinrei: „Eu nimica, pentru ceilalţi rorul! Eu? Un simplu soldat, n-am nici o pretenţie, sunt numai soldat credincios, şefsă fie celălalt!" Şi, după veneraţiunea exagerată, vine ipocrizia smerită.

Şi pe lângă aceşti doi - nu slin înainte, dupâ sau peste paravan, - mai vine unul care crede că el este „pivotul paniduluî .

Pivotul?! Bietul pivot crede că se mai învârteşte vreo maşină in jurul lui şi nu vede c.i se învârteşte singur in jurul său. *(Mare ilaritate, aplauze prelungite.)*

Vedeţi ce falsă întrebuinţare a cuvintelot? Dar aşa este totdeauna când fondul nu răspunde formei si când se încearcă o mistificare a opiniunii publice.

De aceea, pentru a reveni la adunarea noastră de aici, când vă văd acum pe d-voastră cu atâta însufleţire, îmi zic: apoi, fireşte, cinstită e natura românului! Aţi simţit că aici e lucru curat şi cinstit. *(Aplauze.)* Aici e un şef, care e şef adevărat; aici nu mai e chestie de paravan; aici nu e nimeni care sâ tragă sforile în ascuns.

Ceea ce vi se spune, vi se spune cu deplină sinceritate si cu întreaga horărâre dc a conformă faptele cu vorbele.

fiindcă la o muncă cinstită ne-aţi văzut şi ne-aţi îmbărbătat, dati-mi voie, ca un ultim cuvânt, să vă mulţumesc de această îmbărbătare şi să vâ asigur că, întăriţi prin sprijinul d-voastră, vom continua fără şovăire opera Partidului Conservator. *(Aplauze prelungite.)*

133

DISCURS ŢINUT LA ÎNTRUNIREA CONSERVATOARE DE LA „DACIA" DIN BUCUREŞTI

(Este întâmpinat cu aplauze si manifestaţi u/ii entuziaste.)

Domnilor, când văd această adunare tot aşa de numeroasă ca aceea care se strânsese in marea cestiune naţională de acum doi ani şi jumătate, mă întreb: poate să aibă vreun folos pentru viaţa noastră publică asemenea întruniri?

Aţi auzit spitituala vorbire a dlui Laurian, aţi auzit cuvântarea plini de miez şi de învăţăminte politice a dlui Filipescu, ptecum şi calda vorbire a celui mai mare orator, pe care îl are astăzi suflarea românească, d. Barbu Delavrancea *(aplauze).*

Folosul ce l-ar putea aduce asemenea discursuri publice prin faptul că v-ar împărtăşi şi d-voastră convingerile, de care sunt inspirate, sau cel puţin v-ar da prilejul de a le compara cu alte convingeri si a ajunge la un rezultat prin o mai dreaptă cumpănire între ele, se vede astăzi primejduit prin o nouă speră de bănuieli şi insinuări.

Vă vorbea d. Laurian de ce a spus ministrul de interne d. Aurelian, sunt acum câteva zile, la întrunirea Partidului Liberal de la guvern, adică de îndemnul dat pe sub mână agentilot administrativi ca să vă împedece de **a** veni la această întrunire; dar n-a spus d. Laurian că a fost si altceva în vorbirea

dlui ministru de interne. D. Aurelian s-a plâns — şi aci începe bănuiala şi insinuarea - că la întrunirea noastră de la Iaşi au fost liberali cari au umplut sala.

Iacă o vorbă foarte şireată! E şiret onor. domn ministru de interne, şi e cunoscut pentru aceasta *(aplauze, ilaritate).* Mai sunt şireţi şi unii din prietenii noştri conservatori fevruarişti; şiretlicul e molipsitor. îndată au prins şi ei acest şiredic si răspândesc vorba că întrunirile noastre sunt pline de liberali trimişi de guvern.

Numai că românul deosebeşte pe omtd şiret de omul cuminte; omul şiret pune multe curse: omul cuminte le înlătură, iar cel şiret cade uneori în cursele puse de el însuşi. Cursa aceasta cu publicul liberal, care vine la întrunirile noastre, ia să vedem o putem înlătura? Nu cumva putem prinde în ea şi pe cei şireţi cari au întins-o?

Cum voiţi, si vă dovedesc că la întrunirea noastră de la Iaşi erau conservatori si nu liberali în sală? într-o asemenea întrunire publică nu se cere canea de vizită şi biletul de alegător al nimănui; nu se ţine registrul persoanelor şi prin urmare, cu oarecare îndrăzneală, se pare că s-ar putea afirma că la aceste întruniri ale noastre vin numai liberalii, sau radicalii, sau socialiştii, sau cine voiţi.

Dar dacă am putea dovedi după oarecare semne, cine a venit la întrunirea de la Iaşi? S-o încercăm!

La Iaşi am vorbit şi eu, a vorbit şi Delavrancea. Eu, când am vorbit la Iaşi, am spus între altele că, de când se afişează ca sef d. Dimitrie Sturdza cu un comitet executiv, se aude pentru prima oară în politica românească vorbindu-se de *Ocultă,* şi că prin urmare poporul românesc are dreptate să nu aibă încredere într-o asemenea conducere ocultă, fiindcă cine se ascunde, are ceva de ascuns; iat d. Delavrancea, cald şi mai oraror decar mine, a făcut procesul intreg al acestui fel de liberalism care e acum la guvern, şi i-a zis: *„Nu sunt greşelile conservatorilor mari, căci ei nu au atins partea nobilă şi morală*

a poporului român: curentul a foit determinat de politicianismul liberal, acesta a adus micşorarea intelectualităţii publice'".

Când vorbeam în aceste întruniri, erau şi Ia Iaşi, şi la Craiova, precum îi vedeţi şi aici, stenografi, şi stenogtafii sunt deprinşi să noteze şi cuvintele şi întreruperile şi orice alt zgomot. Şi aşa se constată din notele stenografice, reproduse în ziar, că la vorbele mele cu *Oculta* s-au auzit *„ilaritate, aplauze",* iar la vorbirea mai caldă a lui Delavrancea contra liberalilor de astăzi sc însemnează *aplauze entuziaste, aplauze prelungite, aplauze freneticei*

Apoi cum vine aceasta, onorate dle ministru de interne, şi onorate dle liberal Lascar - şiret si d-nealui — şi onorate domnule întrerupător Srerian de la laşi - şiret şi acesta - cari toţi voiţi să insinuaţi câ erau mai ales liberali Ia întrunirea noastră de la Iasi?

Când vine L>e!avraneea şi le spune câ: *ivi aţi stricat conştiinţa românească, voi liberalilor!* si când, la aceste cuvinte se and *aplauze frenetice* ale întregii săli, apoi ce fel de liberali erau în sală? *(Mare mişcare, aplauze călduroase.)*

Adică suntem noi atâta de tari în vorbirile noastre încât, dacă cumva se încumeta vreun liberal să vie să ne asculte, arunci li stoarcem aplauze frenetice când arătăm pe liberali ca un pericol naţional? Apoi atunci bravo nouă, conservatorilor! *(aplauze)* şi atunci nu înţeleg de ce să mai plâng şireţii noştri amici februarişti?

Aşa c că s-au prins şireţii în cursă? aşa e căalra e sâ fii şiret, şi alta sâ fii om cu minte?

Si fiindcă vine vorba de asemenea... - cum să le numesc? eu mă cam feresc de cuvinre tari; gândul să fie tare, cuvintele pot sâ fie mai domoale; rrebuie talentul lui Delavrancea ca să arunci asa câte un cuvânt din cele tari,.. sâ zicem dar *născociri;* Delavrancea adineaori le-a numit mai pe şleau... *minciuni!*

Să-mi iertaţi şi mie cuvântul *minciuna;* pentru *o* dată să zic şi eu un cuvânt mai tare. *(Ilaritate, aplauze.)*

Adică pe *minciună* ne e vorba?

Apoi daca este aşa, atunci va fi de oarecare folos să ne oprim puţin la o cercetare a acestei rele deprinderi Introduse în viaţa noastră publică, cercetare cu atât mai indicată, cu cât şi amicii noştri rebmaristi se îndeletnicesc de câtâva vreme cu fel de fel de născociri la adresa noastră, o nouă tactică până acum neobicinuita între membrii aceluiaşi partid.

Un prim exemplu vi l-am dat cu pretinsa prezenţă a liberalilor la întrunirile noastre.

Al doilea exemplu este plângerea fevruaristilor câ noi am început sâ-i atacăm pe ei, în loc să luptăm în contra guvernului liberal. *Născocire* şi aceasta, uşor de răstutnat prin simpla amintire a datelor! Cea dintâi întrunire sau banchet a fost ţinut la Iaşi de d. Iorgu Cantacuzino în ziua de 30 septembrie, iar noi n-am început a ne manifesta decât la 7 octombrie, la adunarea convocată dc d. Constantin Olănescu.

Vasăzică mai înainte şi mai întâi în acea primă întrunire de la 30 septembrie, d. Iorgu Cantacuzino a ţinut curiosul său discurs, în care - pe lângă iluzia deşartă că mai este de la sine şeful Partidului Conservator - nu face alta decât să atace pe d. Carp. Au văzut ci mai pe urmă greşeala comisă la laşi, şi la a doua dlor întrunire de ia Craiova, d. Take lonescu s-a încercat să dezvolte un program politic (cc c drept, cam obscur) si nu s-a mărginit în atacarea noastră. Dar aceasta pocăinţă tardivă nu şrerge greşeala de ia 30 septembrie şi cu atât mai puţin îndreptăţeşte născocirea câ noi am fi început atacul.

A treia născocire: D-sa tot obiectează dlui Carp, şeful Partidului Conservator în constituirea noastră *(Aplauze entuziaste, îndelung repetate),* că prin cuscria sa cu d. Dimitrie Sturdza a stabilit o înţelegere în privinţa guvernului aşa încât, precum d. Carp la retragerea sa după **1**2 februarie a trecut guvernul dlui Sturdza, tot asa d. Sturdza la viitoarea sa rerragere va trece guvernul dlui Carp.

Ce vorbă nechibzuită mai e şi aceasta! Adică pe încuscrire să se întemeieze născocirea? Apoi încusctit eşte d. Carp si cu d. C, Boerescu şi tot nu înlesneşte situaţia fevruariştilor. Iar înrudiţi sunt şi general Mânu cu d. Sturdza, şi d. Nicu Filipescu cu d. G. Cantacuzino, şi totuşi asemenea relaţii de familie nu au efect în atitudinea lor politică. A trecut vremea fanarioţilor unde legăturile de familie şi de clientelă hotărau toate în politică.

Dar ia să controlăm mai de aproape noua născocire. Dacă ar fi în stare un şef de guvern demisionat să hotărască pe succesorul său, şi dacă uităm dreptul constituţional ce-l are şi ce-l exercită Coroana în asemenea momente, pentru ce în aprilie 1899 la căderea dlui Sturdza, a venit d. Cantacuzino cud. Tachc lonescu. şi nud. Carp, la guvern, deşi era şi atunci încuserit cu d. Sturdza? Era oare înţelegere între d. Stutdza si d. Cantacuzino? Vedeţi absurditatea născocirii, şi nici n-as fi relevat-o, dacă n-ar fi fost debitată de însuşi d. G. Cantacuzino in citatul său discurs de la Iaşi.

Mai este o născocire despre care e bine să ne dăm seama aici si să ştim cu ce s-o întâmpinăm, este născocirea fevruariştilor, că dlor sunt ***matca,*** că numai d. lorgu Cantacuzino poate fi şeful Partidului Conservator, parcă toate acestea s-ar înţelege de la sine. Profundă eroare! Şi o veţi rectifici d-voastră înşivă îndată ce vă veţi împrospăta faptele petrecute în anul acesta.

In chiar ziua de *12* februarie al anului curent, înainte de votul, care a motivat retragerea ultimidui guvern conservatot, a guvernului prezidat de d. Carp, era încă în vigoare fuziunea întregtdui Partid Conservator sî d. Iorgu Cantacuzino era setul recunoscut a) acestui partid fuzionat. Am explicat cu în discursul de la Brăila, în ce înalt înţeles îl recunoscusem noi de şef. Fuziunea fusese consfinţită princr-p.adunare generală a tututor conservatorilor, Carpiştî şi Cantacuzinişti împreună, în iulie 1900 şi, cu excepţia singurului general Mânu, toţi ceilalţi conservatori au aclamat fuziunea. Pe temeiul acestei aclamâri comune a existat d. Iorgu Cantacuzino de la iulie 1900 ca şef al întregului partid şi a început fosrul club conservator parţial tot de la iulie 1900 noua sa constituire ca un club total al întregului partid fuzionat.

Dacă dar peste câteva luni, în februarie 1901, s-au ivit diver-
I ginţe de păreri în privinţa legilor financiare ale guvernului nostru între d. Carp şi d. Tache lonescu, *G.* Cantacuzino şi alţi delegaţi ai Camerei, şi fără a examina dacă aceste divergenţe, reduse la o neînsemnată sumă a patentelor, erau serioase motive sau numai pretexte din partea acestor domni: aceste divergenţe puteau să fie discutate în două moduri, sau numai în Parlament, dacă se înţelegea că nu aveau să aibă o influenţă hotărâtoare asupra chiar organizării clubului şi partidului; sau dacă era înţelesul să aibă o asemenea influenţă, pe lângă Parlament şi înainte de votul final în Cameră, trebuiau discutate întt-o adunare generală a partidului, de a cărui soartă nu putea dispune nimeni fără o prealabilă consultare.

Aceasta cu atât mai mult cu cât în urna cu bilele brute din Parlament se întâlnesc şi conservatorii şi adversarii lor fireşti liberalii, şi cu cât în cazul de faţă era împrejurarea agravantă că amicii noştri cari înainte de fuziune purtau numele de junimişti, rămăseseră în cea mai mate parte în afară de Parlament, deoarece alegerile fuseseră făcute în contra lor. Aşadar, majoritatea Camerei alese la 1899 nu reprezintă exact situaţia Partidului Conservator fuzionat la 1900. Prin urmare, dacă era vorba să se hotărască forma mai departe a Partidului Conservator, odată ce fusese fuzionat, nu putea fi de ajuns votul Camerei de la 12 fehruarie, ci trebuia convocat congresul tuturor conservatorilor, şi celor ce nu se aflau în Cameră, pentru ca să se expue înaintea lor noua situaţie şi să

se ia r> hotărâre. Aşa c, dlor, că o asemenea adunare generală a partidului ar fi fost neapărat trebuincioasă?

Numeroase voci: Da, da.

Mai adăogaţi că o prealabilă consfătuire era cu atât mai necesară, cu cât la desfiinţarea clubului nosttu şi a ziarului nost™ *Constituţionalul* şi la formarea ministerului Carp, intraseră din partea celorlalţi conservatori dd. Olănescu, Nicu Filipescu şi I, Grădişteanu (de generalul Jacques Lahovari, întrucât militar activ, nu vorbesc în privinţa luptelor de partid) ca o garanţie a solidarităţii noastre de partid si de guvern, şi dacă la 12 februarie se desfăcea solidaritatea partidului trebuia cu atât mai mult să se lămurească într-o adunare convocată a partidului noua state de lucruri. Aceasta era o cerinţă elementară de cinste politică.

Dar nimic din toate aceste nu se-ntâmplă. Se dă în seara de 12 februarie asaltul final în contra guvernului Carp de insuşi d. Iorgu Cantacuzino, se unesc voturile a câtorva conservatori cu cele liberale şi sc obţine astfel cu majoritate de 1 vot (şî fireşte ministtii n-au votat) înfrângerea ultimului minister conservator.

De atunci încoace fără vreo convocare a unui congres conservator, fără explicare în vreo altă adunare publică, ne trezim deodată cu banchetul dlui Cantacuzino de la 30 septembtie în Iaşi, în care însuşi D-sa declară fuziunea desfiinţată. Apoi dacă e desfiinţată fuziunea, si cu ea desfiinţat clubul conservator fuzionat, atunci pc ce temei maî vorbeşte d. Iorgu Cantacuzino ca şef de partid şi îşi închipuieste că poate reprezenta Partidul Conservator.

H de oarecare importanţă sâ lămurim cu desăvârşire acest punct al constituirei şi reconsrituirei unui partid si de aceea să-mi dati voie a vâ aduce o comparare. Ţara noastră înainte de Constituţia de la 1866 tfăia sub as/a-numirul *Statut* promulgat de Cuza-Vodâ la *2* iulie 1864, în urma loviturii

de stat. Ce s-a întâmplat cu acest *Statut* îndată ce s-a promulgat Constituţia noastră actuală? Fireşte că a rămas desfiinţat de fapt, si nici una din autorităţile si formele lui n-a mai avut fiinţă întru cât n-au fost reînfiinţate de noua Constituţie de la 1866.

Aici nu e vorba de lucruri materiale care dacă sunt distnisc într-o formă primitivă mai pot exista ca frânturi sau ca cenuşă. Aici e vorba de alcătuiri ale mintii omeneşti, de construcţii juridice, care nu au decât o fiinţă artificială şi care odată desfiinţate nu mai au nici o existenţă ca valoare practică sau ca forme obligatorii, ci rămân numai ca o pagină din istoria trecutului.

Inchipuiti-vă acum că ar hotărî ţara sa schimbe şi actuala Constituţie de la 1866 şi în momentul în care s-ar declara revizuirea ei totală ar înceta această Constituţie să fie în deplină vigoare. Dar aici trebuie să deschid o paranteză; eu vă vorbesc de schimbarea Constituţiei numai ca o ipoteză pentru a vă explica relaţia ei cu *Statutul dc* la 1864. în fapt nici d. Carp, nici vreun altul din noi nu se gândeşte la vreo revizuire a Constituţiei. O spun aceasta fiindcă d. Tache lonescu la banchetul din Craiova a pus în programul D-sale reforma legii electorale şi un fel de obscură atragere a capitalurilor străine si dărâmarea zidurilor chinezeşti, care s-ar putea interpreta ca o dărâmare a ari. 7 din Constituţia noastră. Ziarul *Adevărul* care pare a fi un organ al dlui Tachc lonescu, aşa a interpretat discursul D-sale de la Craiova. D. 1aebe lonescu nu pare a consfinţi această interpretare. Uite popa - nu e popa. *(Ilaritate.)* Oricum ar fi, în ceea ce ne priveşte pe noi, în programul nostru nu există revizuirea Constituţiei. *(Aplauzeprelungite.)*

Dacă dar, pentru a reveni la ipoteza de mai sus, s-ar pune vreodată in chestie, sau s-ar desfiinţa Constituţia de la 1866, ar putea să aibă cineva naivitatea de a crede că prin chiar aceasta si de la sine a reînviat *Statutul* lui Cuza Vodă de la 1864?

Statutullui Cuza Vodă este mort pentru vecie şi nu mai are pentru sine decât palida amintire în povestirile istorice.

Tot aşa este si cu şefia dlui Cantacuzino ţi cu cluburile conservatoare dinaintea fuziunii.

Ele ca de la sine sunt moarte pentru vecie, şi actul lor de înmormântare a fost fuziunea din iulie 1900. A se mai îndeletnici cu ele, parcă ar mai avea puterea vieţii, aceasta însemnează, dlor, a dezmormânta stafiile trecutului! *(Aplauze.)* Poate că printre conducătorii de dincolo, în comitetul amicilor noştri februarişti, să fie oameni cari sunt deprinşi să vorbească cu stafiile şi cu spiritele... poate! *(mare ilaritate),* dar n-am mai auzit până acum ca asemenea duhuri ale trecutului, duhurile răposaţilor să prindă fiinţă în constituirea teală a unui partid politic.

Reconstituirea reală a Partidului Conservator (fiindcă fcbruariştii în banchetul de la Iaşi au declarat fuziunea desfiinţară şi ptin aceasta s-a desfiinţat şi şefia dlui Iorgu Cantacuzino) nu se putea face decât printr-un nou act public, pe temeiul unor elemente hotărâtoare aprobate de foarte multe persoane marcante ale partidului şi cu legitimarea lor în faţa ţarii, care trebuie să aibă cunoştinţa de partidele ei politice.

Aceasta am făcut-o noi prin declararea citită la întrunirea de la d. C. Olănescu în ziua de 7 octombrie şi prin legitimarea ei dovedită in discursurile publice ţinute de noi la Brăila, la Craiova şi la Iaşi. Numeroasa şi cu deosebire importanta asistenţă, care ne asculta în Capitală, în această ultimă adunare publică convocată in arătatul scop, a înţeles acum, pentru ce cu un comitet de stafii din trecut nu puteam avea de-a face şi pentru ce singura constituire făcută după regulile bunului-simţ, şi ale unei politici sincere, este aceasta sub şefia dlui Carp. *(Aplauze furtunoase, ovaţiuni.)*

Şi acum sunt rolurile schimbate. Mai|nainte, pe la 1880, fusese organizat şi constituit Partidul Conservator sub

Manolache Kostaki şi sub Lascar Catargi, iar noi foştii junimişti ne declaram, ce-i drept, şl eram tot conservatori, dar eram o disidenţă; astăzi insă, fiindcă reconstituirea publică a Partidului Conservator se face acum, şi aici, cu ultimul minister conservator, iar dincolo la februarişti este numai închipuirea de a pune în mişcare un corp mort, tot ce vor face amicii noştri februarişti de azi înainte va putea fi o acţiune conservatoare, dacă vor voi dlor să continue a se numi conservatori, dar va fi in orice caz din punct de vedere al constituirii partidelor, o *disidenţă conservatoare.* *{Aplauze zgomotoase, bravo)*

Revenim acum la adunarea noastră, înaintea căreia am încercat să înlărur câteva din faimoasele născociri ale adversarilor noştri, ating şi pe cea din urmă, pe care am văzut-o răspândită de prietenii februarişti.

Organul dumnealor *Conservatorul,* scrie în numărul său de ieri cu o delicată energie:

„De ieri agenţii poliţiei Capitalei şi agenţii comunali cutreieră mahalalele si 'îndeamnă pe toti cei care-i cunosc să se ducă duminică la întrunirea junimiştilor, care se vapnc la iDaciai». In zelul lor, agenţii administraţiei caută sa împiedice pe cetăţeni de a veni la întrunirile noastre care se ţin pe culori şi îndeamnă pe toti sâ se ducă la întninirea junimistă, fie ei liberali, fie oameni cari nu se amestecă în luptele politice şi nici nu sunt măcar alegatori. Asta e ultima treaptă a decâclerei la care î ajuns aruparea junimistă."

Şi fireşre şi *Adevărul,* care pare a fi organul dlui Take lonescu, face astăzi o ilustraţie, în care comisari de poliţie ai guvernului vâ împing pe dv. sâ veniţi aici la „Dacia".

Dlor, dv. singuri ştiri, cine v-a împins. înaintea dv. n-am trebuinţă să mai dovedesc câ sunteţi conservatori. Aplauzele, iar frenetice, cu care a fost acoperită şi astăzi vorbirea dlui

Delavrancea, când ataca guvernul liberal, sunt o probă suficientă că nu puteţi fi ai guvernului liberal. *{Aplauze, ilaritate)*

Dar e târziu şi ttebuie să sfârşesc cuvântarea mea si o sfârşesc revenind la cercetarea asupra născocirilor. Când vezi aţâţi oameni şireţi, dar de altminteri inteligenţi, făcându-se părtaşi la răspândirea de calomnii şi de născociri, trebuie să te întrebi, dacă „minciuna" poate să fie vreodată în folosul celor ce o inventează şi o răspândesc? Dlor, eu cred că „minciuna" e totdeauna păgubitoare, chiar pentru cei ce o inventează, şi aş vrea să ne pătrundem cu toţii împreună de această convingere, doar, doar vom contribui să scoatem viaţa publică din făgaşul în care o împing acum şi amicii noştri fevruarişti.

Vedeţi, dlor, când se spune un neadevăr, de exemplu acela că noi am fi atacat mai întâi pe fevruarişti, Ia cine se adresează asemenea născocire? La ce fel de pubiic? Când s-ar fi petrecut lucrul măcar cu vreo trei-patru ani în urmă, haide! memoria omului e înşelătoare. Dar un lutru care s-a petrecut acum cinci sau şase săptămâni, când toată lumea, care citeşte ziarele, ştie ce s-a vorbit la banchetul fevruaristilor de la Iaşi la 30 septembrie, cum se mai poate zice, că noi am început atacurile? La ce fel de oameni pot dar prinde asemenea născociri? Numai la oameni cari sunt asa de slabi la cap şi de uituci, încât să nu-şi mai aducă aminte de cele petrecute acum cinci săptămâni!

Apoi astfel de năuci nu pot avea valoare pentru nici un partid, ei dezgustă din contră pe oamenii mai cu cap si îi împing spre celălalt partid, spre cel calomniat.

Dar e un al doilea argument în contra folosului născocirilor. Dacă, pentru a trece la alt exemplu, sunt oameni asa de tâmpiţi, încât să creadă născocirea fevruarisrilor câ d. Carp, fiindcă e cuscrul dlui Sturdza, s-a înţeles să aducă pe d. Sturdza la guvern, şi d. Sturdza va readuce iarăşi pe d. Carp la guvern, oare în ochii unor asemenea lesne crezători

va strica aceasta dlui Carp? Din contră, aceştia îşi vor zice: ei! dar mare om e d. Carp şi mare greşeală au făcut fevruariştii de l-au scăpat din mână, dacă stă în puterea lui să schimbe guvernele dupâ cum vtea! *(Aplauze.)*

Mai e un al treilea argument pentru a dovedi că născocirea nu aduce folos celui ce o răspândeşte. îl găsesc în chiar şimţimintele d-voastră. D-voastră vi ş-a aruncat în faţă calomnia câ sunteţi aduşi aici de poliţie.

Care e rezultatul? Rezultatul este că dacă poate cuvântul unora din noi ar fi fost prea rece şi n-ar fi adus de la sine destul răsunet în inima dv., prin faptul că v-a revoltat acea insultă cu poliţia ne primiţi cu mai multă căldură decât ne-aţi fi primit înainte *(aplauze).* Ia partea de sinceritate si de adevăr ce avem noi, se adaogă din partea dv. un sentiment cu atâta mai cald cu cât vă este mai mare indignarea sufletească în contra procedării adversarilor. 5' dacă, dlor, - toate metalele se împreunează în căldură, născocirile adversarilor sporesc numai căldura care este necesară pentru a vă cimenta definitiv cu noi.

Şi atunci se cuvine să zicem', fericit un orn şi un partid, în contra căruia nu se încearcă altă armă decât arma calomniei si al născocirilor! *(aplauze.)* Sâ dea D-zeu sâ ne purtăm întotdeauna înaintea ţării tot aşa încât adversarii noştri, pentru a ne combate, să nu găsească motive în ceea ce credem, ce zicem şi ce făptuim în adevăr, ci sâ fie siliţi a inventa un neadevăr pentru a se război împotriva noastră *iuti aplauze).*

Noi însă să urmăm mai departe calea cea dreaptă şi să despretuim născocirea şi calomnia or din partea cui ar veni! *(aplauze entuziaste, mari ovaţiunî).*

134

DISCURSUL ŢINUT LA CONGRESUL CONSERVATOR ÎN ŞEDINŢA DE LA 24 IUNIE 191)2

(D. *Titu Maiorescu* venind la. tribună este întâmpinat de aplauze entuziaste şi prelungite.)

Dlor, congresul de faţă a voit să răspundă la trei cerinţe: întâi, să vă dea seama, de organizarea partidului nostru, care precum aţi văzut e mai rare decât st presupunea; a voit al doilea, să semnaleze şi sâ explice pentru ce atâţia reprezentanţi din cei mai distinşi ai învăţământului public au venit să contribuie la acţiunea Partidului Conservator de suh conducerea dlui (^arp; si a voit, în al treilea rând, si expue înaintea dv. programul politic al partidului nostru, program pe care în parte l-a expus ieri bine simţitul şi bine gânditul discuts al dlui N. Filipescu şi pe care îl va completa îndată d. Carp.

Puţinele cuvinte ce am să le zic Înaintea cuvântului hotărâtor al şefului nostru, vor avea de scop a ne lămuri tocmai asupra înţelesidui unui program politic, fiindcă mi s-a păntt că in disciitiunile publice este oarecare nedumerire în această privinţă.

După câte s-a vorbit ieri si astăzi, aţi putut constata câ programul nostru are două părţi: una, special politică, de măsuri legislative **st** administrative; alta, numită teri ,,partea sufletească", de înălţarea cugetelor **st** întărirea caracterelor.

Mai ales în privinţa celei dintâi sunt oarecari neînţelegeri care ar fi bine sâ fie înlăturate.

Ce este un program de idei politice?

Dlor, ideile politice, în generalitatea lor, stau toate publicate în cărţi; ba sunt chiar, pentru comoditatea cititorilor, aşezate în ordine alfabetică, şi prin dicţionare. *(Surâsuri.)*

Cine vrea să cate asemenea idei numai ca să fie vorba de ele le găseşte câte va voi şi unde va voi.

In deosebire de aceste generalităţi, adevăratul program al unei politici reale este scoaterea la iveala şi elaborarea acelor idei care într-o anume ţara şi într-un anume timp sunt indicate de împrejurările de fapt şi trebuiesc efectuate în ordinea treptata a urgenţei şl a importanţei lor, în timpul apreciabil al generaţiei în care se produc.

la gândiţi-vă cu ce claritate şi preciziune bărbaţii pofitici din Divanul ad-hoc de la 1857 — şi atunci nu era vorba de deosebire înrre partid liberal şi partid conservator - bărbaţii politici de atunci, partidul naţional unul şi singur; cu ce claritate ptecisă a formulat cele patru-cinci puncte ale constituirii statului român.

La realizarea lor treptată au lucrat cu toţii şi ele s-au si realizat de generaţia lor, în timpul cel mai scurt posibil.

După îndeplinirea constituirii, a venit la 1881 necesitatea sâ se formeze tot aşa de clar şi de precis care e, generaţiune cu generaţiune, opera de reorganizare acum înăuntru statului constituit.

Aici ne poate servi de mod guvernul care a şi introdus pentru prima oară o realizare de asemenea program politic, ne poate servi de model ministeriul T. Rosetti-Cărp—Chermarii de la 1888,

Ce ziceau aceşti oameni atunci? Ne trebuie inamovibilitate, ca idee de dreptate; ne ttebuie stârpirea agiului, ca scăpare a siruaţiunit financiare momentane, ne trebuie vânzare de loturi

mici la ţărani si legea minelor, ca idee de întărire economică, pentru mai târziu legea meseriilor ţi altele indicate.

Si aceste idei, nu doară inventate de vreunul din ei, dar aruncată de ei ca necesităţi practice ale momentului, adaosul hotărârii din partea lor de a trăi viaţa lor politică pentru efectiva lor îndeplinire *(aplauze),* aceste idei asa de hotărâtoare pentru însemnătatea unui partid politic, incât acel batbat care a întrupat în vremurile noastre în modul cel mai stăruitor politicei conservatoare, răposatul Lascar Catargi, el, a cărui cultură nu-1 punea în stare să formuleze însuşi ideile politice, dar al cărui tact şi bun-simț, în felul vechilor patrioţi, îl făcea totdeauna capabil de a simţi si îdeea cea adevărată şi cugetul cel sincer.

El, spre sfârşitul vieţii sale a îmbrăţişat şi s-a identificat şi cu această nouă formulare, precum fusese şi la începutul vieţii sale, la Divanul ad-hoc din 1857 printre naţionalii unionişti. Si astfel a consfinţit si el în ultimul său minister de la 18"-) 1-1895 programul politic al dlui Carp dc la 1881, realizat în mare patte de guvernele conservatoare, începând cu cel de la 1888 de sub prezedinţia dlui Teodor Rosetti.

Nu pot cita numele dlui Teodor Rosecti, fratele respectatului pteşedinte al congresului nostru, nu pot cira pe d. Teodor Rosetti, care e bolnav în acest moment fără a-i trimite de aici o salutare prietenească si a-i dori în numele nostru al tuturor o grabnică însănătoşire. *(Aplauze.)*

Rosetti a realizai inamovibilitatea: Ghermani a realizai dispariţiunea agiului: Carp a realizat împroprietărirea ţăranilor şi legea minelor. Iată ce înseamnă program politic în adevăranil înţeles al cuvântului, lucru de o aşa esenţială importanţa într-un stat cu oarecare viată politică.

Dar, ştiţi cum se întâmpla cu lucrurile importante; îmi vine să zic ca să nu mă apropiu de priceperea *„Firmei"* de la prietenii noştri fevruajişti, ştiţi ce se întâmplă cu o bună *marcă*

de fabrică; cu cât marca e mai bună. cu atât vine mai curând falsificarea şi contrafacerea. De aceea vedeţi, că odată ce introdusese ministerul de la 1888 *realitatea* programelor politice în regatul nou constituit, începem a avea belşug de asa-numite programe! Lumea credea că tot ce-î trece prin cap si-i sună bine la ureche, e program.

A venit cu un program foarte puternic, zguduitor al conştiinţelor româneşti, şeful Partidului Liberal d. Sturdza. îndată ce a fost proclamat şeful partidului; a venit la 1893 şi '94 în opoziţie cu programul naţional de a îmbunătăţi soarta românilor în contra a ceea ce numea D-sa barbaria ungurilor, prin intervenţiunea statului nostru. Enorm program! Dar când a ajuns la guvern în octombrie 1893, nu l-a realizat, a înşelat aspiraţiunile tinerime! întregi care se increzuse într-însui. *(aplauze, bravo)* şi s-a coborât la scuzele din Iaşi. *(Aplauze puternice).*

Nouă însă, oameni în vârstă, ni se cuvine să avem judecata mai cumpănită si sâ fim drepţi şi nepărtinitori, mai ales cu adversarii noştri. Se zice dc prietenii dlui Sturdza: „Sturdza este un patriot şi om de mare experienţă". (Este fără îndoială, o cred şi zic şi eu.) „Şi când a făcut acel incendiar discurs de la *Orfeu* şi a venit să atace din guvernul Lascar Catargi pe ministrul de externe Lahovari Alexandru, fireşte *(ilaritate, aplauze),* cl ştia sau credea **i**-ă sunt împrejurările politice asa încât sâ poată interveni România in contra ungurilor si să indrepteze soarta românilor de dincolo",

Foane bine! Dar n-a trecut nici anul de la ultimul său discurs din Senat în acelaşi sens, şi la octombrie 1895 a venit el însuşi la guvern. De ce si-a schimbat imediat părerea? Amicii săi răspund: „Când a venit Sturdza la guvern, se schimbase împrejurările externe *(ilaritate),* şi ceea cc se putea atunci când a zis-o, sau cel puţin i se părea câ se poate, a văzut că nu se mai putea în momentul când era sâ vie la guvern". *(Ilaritate).*

Bine, să le-o admitem si aceasta. Dai atunci era un mijloc indicat pentru setul liberalilor de a-şi scăpa onoarea sau demnitatea politică şi aici se vede îndată ce gravitate are adevăratul program, în deosebire de contrafacerile înşelătoare; atunci, dacă programul cu ungurii era nerealizabil, trebuia el personal să nu vie la guvern, cî să delege pe un Aurelian oarecare, în numele partidului. *(Aplauze.)* Sau nu trebuia să vorbească la Orfeu şi în Senat aşa cum a vorbit, sau, dacă a făcut, nu trehuia să vie la guvern aşa cum a venit; adică cu scuzele umilite la Iaşi! *(Aplauze prelungite.)*

Si pedeapsa nu i-a lipsit şi nu-i putea lipsi. El s-a arătat nevrednic de a fi la putere în acele momente ale crizei naţionale, şi enorma decepţiune cu care a răspuns la aspirările trezite şi aprinse de el, l-a şi răsturnat de la guvern asupra aceleiaşi chestii naţionale, şi bine i-a făcut: exemplul va servi de-acum înainte tuturor.

Căci ţara s-a cuminţit şi începe a-si *revizui* vechile păreri, după fericita expresie de adineaori a dlui Delavrancea, marelui, fenomenalului nostru orator.

Ce aurorttate permanentă, ce ideal al tinerimii ar fi rămas d. Dimitrie Sturdza, dacă nu şi-ar fi renegat programul naţional pentru a pune mâna pe un guvern efemer, ci ar fi adus jertfa ambiţiei şi ar fi stat la o parte până la un moment mai oportun! *(Aplauze.)*

Acum în sfârşit, venind din nou la putere în 1901, a putut să-şi restabilească o parte a creditului pierdut. Şi a restabilit-o, fiindcă chestia scoalelor de la Braşov a fost înlăturată prin rez.olvirea ei (nu examinez, dacă bună sau rea), şi acum este la ordinea zilei chesria budgetară, iar în privinţa ci d. Sturdza s-a purtat politiceşte corect: a cerur în opoziţie economii si le-a aplicat la guvern.

De aceasta trebuie să ne bucurăm şi noi adversarii iui: este totdeauna bine ca o ţară să-şi găsească la nofcmentul oportun omul oportun şi ca un om încărunţit în trebile statului să ajungă în sfârşit să fie de adevărat folos în politica tării sale. *(Aplauze.)*

Iată dar, cu exemplul dlui Sturdza, ce serios lucru este un program politic şi realizarea lui. Ca să variem exemplele, să ne aducem aminte şi de amicii noştri fevruarişti. Vezi bine, şi dlor au vorbit de program. A venit „veneratul şef *(ilaritate)* şi a menţionat ca program special, la Iaşi, cadastrul. *(Ilaritate.)* Irigaţiunile... *(Ilaritate mare, aplauze.)*

Ţara era înaintea unei catastrofe financiare, şi „veneratul"... vorbea de cadastre! *(Mare ilaritate, aplauze.)*

Dar suta de milioane cate se cere ca să facem asemenea lucrări, de unde?

S-a văzut îndată câ „veneratul" nu e om de guvern.

Şi ca să simţim si mai bine deosebirea, noi toţi câţi suntem aici, şi jurnaliştii (îmi pare bine că sunteţi împreună cu noi, pe această estradă, căci nu avem nimic de ascuns aici, din contră: e bine să se lămurească toată opiniunea publică în cunoştinţă de cauză), sâ ne închipuim pentru un moment noi toti câţi suntem aici, numai „ai noştri" *(ilaritate, aplauze},* câ ar iesi aici şi acum din gura dlui Carp vorba: *ne trebuie cadastruli*'Toată tara ar zice; omul acesta e hotărât să facă; dacă a spus-o, o va realiza; e ceva acolo, el nu vorbeşte degeaba!

Dar când a spus-o *veneratul* la Iaşi?! ţara făcea haz! *(mare ilaritate, aplauze). Vom guverna cu blândeţe, cu dreptate, vom face cadastru, vomface irigaţiuni, luminează-te ţi vei fi,* ş.c.l-, - aceasta însemnează contrafacerea unui program politic.

Şi mai e acolo un şef. ori un aspirant, generalul-pivot, îl auzim vorbind şi pe D-sa de program: D-sa a făcut faimosul *Decalog!\n* toate dicţionarele îl găseşti, pe hârtie a si rămas. Poţi copia şi alte zece decaloage, numai sâai răbdaiea scrisului. Dar ce să ne mirăm de d. general câ n-a pricepui nici până astăzi, pentru ce decalogul D-sale e o simplă contrafacere, când amabilul general contraface chiar şi limba romăneasca

pentru a se trimite „în efigie" Ia clubul de la Iasi. *(Aplauze puternice, ilaritate mare.)*

Mai e acolo un şefi El, acela e inteligent, in adevăr inteligent.

Acela, fireşte, ajunsese în momentele grele, adică după ce generalul compromisese situaţia, să ducă finanţele ţării, si atunci trebuia un foarte serios program financiar.

A şi venit d. Take lonescu cu noul budget al ţării si l-a dus în Camera conservatoare de arunci şi aici sâ mâ ierte amicul meu Arion, — în Camera aceea, în care am avut onoarea sâ fiu si eu ca ministru de justiţie câteva luni, am găsit ca spirit conservator al majorităţii o foarte bună dispoziţie, şi dacă ar fi trăit Camera, ar fi ttecut printre Camerile de merit-, vorbesc de *majoritatea conservatoare,* care a fost acolo, nu de împerechetea unei minorităţi cu opoziţiunea liberală *(aplauze).* In acea Cameră a venit d. Take lonescu, care este fireşte un mare orator şi prezentând budgetul a zis, cu *o* vorbă luată din istoria franţuzească: „Salutaţi-I (budgetul dumnealui), căci este marele budget echilibrat al ţării". *(Ilaritate).*

Toată lumea ştie ce a ieşit din faimosul echilibru. Contrafacerea dlui Take lonescu consistă în aceea câ D-sa a confundat echilibrul bugetar cu echilibristica oratorica. *(Mare ilaritate, aplauze zgomotoase.)*

In deosebire de aceste contrafaceri, o ştiţi dlor, când v-a vorbit ieri d. Filipescu: si când vă va vorbi astăzi d. Carp, va fi precizie şi hotărâre, in această grupare conservatoare a noastră, nu încape amăgirea opiniunii publice. *(Aplauzefrenetice, bravo.)*

Darsâ mă grăbesc a ajunge la sfârşitul neînsemnatei mele vorbiri atingând şi partea ceastălaltă a programului nostru politic.

Partea a doua a programului e partea „sufletească" cum a numit-o un orator ieri, parte cu deosebire caracteristică pentru o politică în opoziţie, fiindcă se adresează la reculegerea cugetelor, la întărirea şi înălţarea caracterelor, pe cari

astăzi d. Florescu şi d. Delavrancea au arătac-o cu deplină claritate ca fiind adevăratul mijloc de scăpare al unei ţări asa de mici în privinţa numărului dinăuntru şi aşa de mari în privinţa primejdiilor din afară.

Şi tocmai în aceste momente, când odată cu lăţirea unui mai bun învăţământ istoric în şcoalele noastre se trezeşte conştiinţa naţională şi simte necesitatea de a completa lipsa numărului prin îndoita energie a patriotismului, ne vine de la amicii fevruarişti apelul la poftele bugetare ale partizanilor şi ni se dă ca o bună tactică în luptele politice. Aici cel puţin nu mai este o couttafacere, ci reinstalarea pe faţă a fabricii, cu vechea ei marcă, pentru atragerea clientelei spre una din mărfurile cele mai ieftine şi mai de rând: colecrivitatea intereselor private în locul partidului principiilor politice.

Al patrulea şef, sef-aspirant, al amicilor fevruarişti s-a însărcinat cu formularea acestei pretinse tactice d, general Jacques Lahovari. O fi fost d. general ce o fi fost, când se ocupa de cele militare; dar de când s-a lăsat dc militărie şi a început sâ se civilizeze prin colorile Capitalei, a apucat o cale foarte curioasă; şi dacă îşi inchipuieşte D-sa şi vrea sâ propovăduiascâ şi altora, că teoria sacrificiilor este o utopie si că numai prin interese se ţin „ai noştri", conform tradiţiilor istoriei şi politicii tomânesti, atunci comite o mare erezie.

Toată istoria noastră naţională şi dă o desminţire, şi istoria este politica trecutului, precum politica este istoria prezentului. 5â mă încerc a vă dovedi din exemplul evenimentelor noastre contimporane, că din toate firele, cu care se ţese pânza istoriei naţionale, din toate aceste fire străbate un anume fir cu o anume coloare, străbate jertfa acelora, care au făptuit ceva în orice epocă însemnată din istoria ţărei.

Nai începem politica noastră modernă, care a devenit în parte deja istorie, cu anul 1859. Noi, adică cei înaintaţi in vârstă din getieraţiunea aceasta, generaţiunea respectatului

nostru preşedinte, generaţiunea „veneratului" de dincolo şi a generalului Manu- noi, aceştia, cari continuăm imediat pc cei de la Divanul *ad-hoc,* noi ar trebui să ne dăm cu arat mai bine seamă ce vrea să zică, daci printre sărbătorile naţionale de astăzi şi la şcoli st la tribunale, este însemnată ziua de 24 ianuarie, amintirea Unitei. Ia încercaţi şi dv. mai tinerii să vă înfăţişaţi şî să pricepeţi ce trebuie să se fi întâmplat arunci în Bucureşti, la 24 ianuarie 1859 pe Dealul Mitropoliei, unde era vorba să se aleagă un domn indigen al Ţărei Româneşti; unde erau aspiraţiunile poate legitime, a câtorva familii mari de foşti domnitori. Deputaţii erau împărţiţi după aceste aspirafiuni de alegere la domnie, Şi vă puteţi închipui ce însemnau alergările după domnie, dacă vedeţi ce însemnează numai alergările după o şefie de partid, ce duşmănie de moarte era între fraţii Dimitrie şi loan Brătianu, ce zâzanie intre d. Aurelian şi Sturdza, cu ce ură urmăreşte d. general Manu pe d. Carp, ce se petrece între „veneratul"' şi alţii.

Ce trebuie si fi fost U 24 ianuarie IR59 pentru o domnie a Ţărei Româneşti! Şi ce a ieşit din 24 ianuarie? A suflat pentru reprezentanţii poporului românesc acel ideal al propăşirii naţionale, au *renunţat* toţi aspiranţii la precenţiunile lor, şi a ieşit *cu unanimitatea glasurilor,* cine: Cuza, alesul de la laşi, necunoscutul Cuza, fiindcă în persoana sa întrupa ideea unirii!

Ce însemnează aceasta? aceasta însemnează că s-au *jertfit* toate ambiţiunile competitorilor penrru a face un pas inainre în politica naţionala a Ţării. Ce s-ar fi întâmplat la 24 ianuarie 1859, dacă oamenii politici de acuncî ar fi urmat după staturile dlui Lahovary: *ai noştri numai pentru ai noştri!*

Şi vedeţi ce an făcut şi ieşenii? Au primit aclamarea, şi a venir Vodă Cuza la Bucurcşrica Domn al Principatelor-Uuite, iar ieşenii si-au jertfit capitala Moldovei şi au îngenuncheat înaintea Bucureştilor, căci ideea cea mare şi naţională a unirii

a însufleţit atunci pe coţi locuitorii acestor ţâri, şi fârâ jertfă nu se putea înfăptui nimic *(aplauze).*

Din aceste două jertfe s-au ţesut cele dintâi fire ale istoriei naţionale din epoca noastră.

Şi a venit apoi al doilea moment important din istoria şi politica tomânâ conrimporană, şi aici mai mulţi din d-voastrâ l-aţi simţit, căci eraţi în vârsta de a-l putea aprecia, a fost momentul războiului de la 1877 *(aplauze).*

Erau mulţi la noi, si nu trebuiesre sâ vă miraţi, cari ziceau: *bona ftde* pentru o ţară nepregătită, cum eram noi, este mai cuminte să ne abţinem „capul plecat nu-l taie sabia". Armata? La munte cu ea! Ne retragem noi, iar Marile Puteri să „binevoiască". Şi zicea aşa d. Dimitrie Srurdza, şi răposatul Ion Chica, şi răposatul Nicolae Cretuiescu, şi alţii, după vremuri: convingerea lor; slăbiciunea cugetului lor. Dar totuşi şi atunci a triumfat ideea câ fârâ jertfă nu se câştigă nimic în viata popoarelor *(aplauze calde).*

Dacă ţara voia să iasă neacătnată din acel cataclism oriental, nu trebuia să aştepte mila diplomaţilor, ci sâ jertfească sângele fiilor poporului său!

Şi aşa s-a hotărât războiul şi acel război a cucerit independenţa noastră, recunoaşterea noastră, considerarea noastră. Cu aceasta minunată jertfa se ţese a doua pagină glorioasă în istoria contimporană a României. *(Aplauzeputernice.)*

Atunci a venit şi domnitorul Carol pe câmpul de lupiâ sî a adus si jertfa Iui. expunându-si viaţa alâcuri cu ostaşii români. Atunci a simţit el jertfa poporului nostru, şi poporul nostru a simţit jertfa lui, şi numai în această împreună simţire Dinastia străină a devenit acum Română si România a devenit dinastică odată cu independenta ei astfel cucerită *(aplauze nesfârşite, frenetice).*

Şi chiar în zilele de azi, - cari în învalmăşala momentului ne par zile miride, ca micime şi anevoinţă, mai de rând dacă le

priveşti de deasupra şi oarecum, istoriceşte vedem, de trei ani încoace, de la acea Camera conservatoare, de care vorbeam adineaori, că se înfăptuieşte al treUea eveniment însemnat în istoria firii. Ne-am trezit acum trei am, înaintea unei calamităţi financiare şi economice; neam trezit cu teama de a nu mai face onoare creditului şi numelui ţarii în străinătate. Când ne-am trezit, ne-a fost teamă la toţi; si deja *fă ne-a fast teamă la taţi,* e marele semn! Sunt alte popoare şi vecine mai mari, şi mai depănate mai mici, şi la apus şi la miazăzi, cari când s-au trezit că mi mai pot plăti, au zis; ei si! să nu mai plătim! Sâ vie control străin şi atâta pagubă! Poare chiar câştig, nu e vorba se pierde ceva din onoarea naţională, vin comisiuni europene ca sâ te pue sub epitropie, ca pe un risipitor, dar ce face! existenţa materială tot merge înainte, şi piele mai subţire... puţin lucru!

România nu a cugetat asa. Toţi, si Camera conservatoare şi Camera liberali, si guvernul Cantacuzino, şi guvernul Carp, şi guvernul Sturdza, toţi s-au unit în acest gând al naţiunii: onoarea, înainte de toate! Nu am dat faliment, dar am jertfit cu toţii cât am pimit, am primit impozite, am primit reduceri, am scăzut din averile noastre materiale, dai am fost mândri că am scăpat creditul si onoarea ţării! *(Aplauze furtuni/ase),*

lată trei exemple cunoscute din istoria noastră contimporană si acum am drepttd să zic: măsura, după care se judecă valoarea istorică, valoare;! omului de stat, valoarea unei grupări de oameni, valoarea unei concepţiuni politice, valoarea unui popor întreg, este jertfa ce o aduce pentru existenţa si onoarea sa ca stat.

Şi aici nu poate veni cel dântâi agramatos a) vreunui club să ne vorbească de tactica intereselor particulare ca de adevăratul elemenr politic.

Pcnttu a termina, domnilor, nu ne vom mai mira acum, de cc atâria profesori distinşi au venit să lucreze împreună cu noi. hi au zilnic chemarea de a învăţa tinerimea, de a-i da exemple şi poseţe. Dar şi d-voastră toţi, părinţi, fraţi, cari aveţi

a face cu copii mai tineri, ce povară le veţi da? Cc veţi zice după tactica fevruariştilor: „la buget ai noştri', sau le veţi zice: „sus inimile! Mai sus cugetele! Binele Tarii înainte de toate!"

Asa se explică a doua parte a programului nostru politic.

Noi îndeosebi am fost adeseori acuzaţi de presa liberală, pe nedrept acuzaţi, că n-am avea încredere în poporul român. Nu este exact; tocmai contrariul este adevărat: am avut totdeauna cea mai adâncă Încredere în neamul nostru. Pară o asemenea incredete, cum am fi putut noi întreprinde acum 40 de ani acea luptă litetară, de cate vi s-a vorbit? Si chiar astăzi, in politică, noi apelăm la partea cea mai nobilă, la partea cea ideală a poporului. Şi simplul fapt, că în toată convingerea noastră şi ca element anume distinctiv facem un asemenea apel, aceasta este cea mat mate dovadă câ trebuie să ***jvetv*** încredere în vitalitatea poporului.

Şi o avem, domirilor, pentru că de n-ar fi decât cele trei evenimente contimporane ce vi le-am citat, ele ne dovedesc că acest popor mic, mate. cât este, câ această ţaţă, peste care au trecut atâtea greutăţi ale vicisitudinilor istorice, peste care s-a aşezat încă nui la urmi pătura domniei fanariote şi bizantine, a păstrat totuşi sub cenuşa vremurilor o scânteie vie din acel foc sactu pe care l-a moştenit de la Romani, de la acel popor care a ştiut să dea lumii înttegi cel mai mare exemplu al unui star constituit pe subordonarea intereselor particulare în favoarea hinelui obştesc.

Astfel suntem şi cu această încredere sâ lucrăm mai departe si să privim în viitorul Ţărei! *(Aplauze nesfârşite, ovatiuni.)*

XTV. GUWRNAJIEA LIBERALA

Guvernul D. A. Sturdza
(14februarie 1901-9 ianuarie 1902,
12 martie 1907 - 27 decembrie 1908)

135

DECLARAȚIA OPOZIȚIEI CONSERVATOARE

(Şedinţa Senatului de la 29 noiembrie 1907)

IX Titu Maiorescu: Dle preşedinte, în urma cuvântării dlui prim-ministru, noi, membrii din opoziţiunea conservatoare, suntem asemenea de părere că putem renunţa la o mai departe discutare a Adresei, însă cu o rezervă.

Noi suntem cu desăvârşire în ideile pe care le-a exprimat astăzi în numele Partidului Conservator, d. George Cantacuzino. Sperăm că în limitele acestor idei şi iară jignirea nici uneia din ele, se va putea stabili o înţelegere între guvern si opoziţie.

Cu această speranţă primim ca să înceteze o discutiune, care în momentul de raţă nu cred că ne poate duce la un folos până când nu vor veni chiar legile speciale, de cari este vorba.

Vasăzică un armistiţiu, despre care speram, - dar nu atârnă numai de la noi, - că va fi prefăcut în pace, când se vor discuta legile agrare. *(Aplauze.)*

136

CONTRA ÎNCHIDERII DEZBATERILOR

(Şedinţa Senarului de la 21 decembrie 1907)

D. r^M^zre^:Cercuvânrtdcontramchideru<^^

D. vicepreşedinte, P. Poni: Aveţi cuvântul contra închiderii discuţiunii.

D. Titu Maiorescu: Dlor senatori, am cerut cuvântul in contra închiderii discuţiunii, şi mâ voi mărgini la obiectul pentru care am cerut cuvântul, dar vă rog să-mi permiteţi a înlătura nbiecţiunile petsonale din această mică vorbire.

Pe cât aflu de la biurou, sunt eu înscris să vorbesc acum, aşa încât cererea mea de prelungirea discuţiunii are aerul câ este făcută în favoarea mea.

Nu este aceasta intenţiunea cererii.

în foarte neînsemnata, dar — fiindcă sunt bătrân - cu atât mai lunga mea viaţă parlamentară, nu am insistat niciodată anume ca să vorbesc, n-am rugat pe nimeni să-mi cedeze rândul, n-am stăruit sub nici o turmă ca să-mi vie rândul mai curând, nu m-am înscris niciodată înainte de ziua fixată pentni discutiune. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, după experienţa mea, un discurs care nu a fost ţinut, are adeseori tot atâta greutate cât un discurs care a fost ţinut, şi, ptin urmare, nu pierde nimeni nimic din aceasta.

Vasăzică. nu e de mine vorba; se închide discuţiunea şi nu miî vorbesc, primesc lucrul cu aceeaş mulţumire cu care aş fi primir ca o datorie chemarea mea ca să vorbesc, dacă mi se făcea din partea biuroului.

Dar am cerut cuvântul în contra închiderii discuţiunii, fiindcă am pentru prima oară prilej în acest Senat, - cum l-am avut si în Cameră de câteva ori, şi odată când eram pe banca ministeriala, - de a mă ridica în contra precedentului constituţional, pc care îl cred păgubitor, ca un Corp legislativ sâ închidă discuţiunea intr-o materie importantă îndată dupâ vorbirea unui ministru.

Fireşte, nu trebuie principiul acesta interpretat pedantîc; vor fi chestiuni neînsemnate unde toţi suntem de acord, ca, dacă a dat ministrul o expiicaţiune, chestiunea să fie închisă.

Dar, precum prin regulamentul nostru, când s-a adresai o interpelare şi a răspuns ministrul, trebuie să se dea cuvântul interpelator ului dacă vrea să niaî vorbească şî să răspundă la rândul său ministrului, tot asa, si cu mult mai multă gravitate, este important precedentul ca un Corp legislativ sâ nu închidă discuţiunea numai după vorbirea unui ministru.

Stiu că nu e întăiit sistemul nostru constituţional, precum ştiţi si D-voastie. Dar fiindcă vorbiţi acum de o „eră nouă'' - deşi impresia mea este câ e o continuare a erei vechi a D-voastre - dar, in fine. eră nouă dacăe, ar fi bine să introducem în această eră nouă o mai bună regulă parlamentara.

Auzeam zicând pe unii că la noi, nu atât Camerele fac pe miniştri, cât miniştrii fie Camerele. Sunt convins că pentru actualul Corp legislativ acesta este un neadevăr. *{Ilariiare.)*

Totuşi, oricum o fi, Trebuie sâ tindem ca în viitor, din ce în ce mai mult, să se întărească fiecare din Corpurile legislative, pteeum sâ se întărească şi corpul electoral, ca sâ fie mai Independent si unul şi altul.

Dar. oricât de întărit ori de slăbit a»fî un Parlament, rămâne ideea Fundamentală a parlamentarismului: cine

controlează si cine e controlat? Conttolează ministrul pe Senat sau e chemat Senatul sâ controleze pe ministru? .Arc sâ si dea d. ministru de interne ultimul său cuvânt asupra a ce gândim şi vorbim noi, ori avem noi sâ ne dăm cuvântul asupra ce propune si explică d. ministru de interne într-un proiect dc lege? Care pe care?

Ca sâ nu fie vorba de mine în lămurirea discuţiunii de fată. am înlăturat de la început persoana mea.

Lscc vorba însâ de stabilirea în principiu a unui pecedent parlamentar.

în cazul de faţă cred câ d. ministru de iurerne ar fi fâcur mai bine daca vorbea îndată după d. Arion si după D-sa să fi ţinut d. Nacu interesantul D-sale discurs, căci precedentul constituţional, care-mi permit să vi-l propun, nu cere ca numaidecât opoziţia sâ aibă cuvântul din urmă, nu. Fie că mai este înscris sâ vorbească un membru al opoziţiei, fie unul al majorităţii, important este să se hotărască, in orice caz, că are sâ vorbească un membru al Senarului după ce a vorbit un ministru.

Am ascultat cuvântarea foarte inteligentă, foatc elegantă şi maî ales foarte abilă a dlui ministru de interne, si sunt fericit câ, deoarece nu mi s-**a** dat mie rândul să vorbesc, **a** cerut cuvântul d. ministru de interne, şi astfel, cu o atenţiune mai puţin slăbită, am putut asculta cu toţii iiisemnatul său discurs, [mi permit totuşi să relevez că în cuvântarea D-sale a fost o parte, care nu cred câ **ar** fi bine sâ se admită ca precedent parlamentar, şi din acest exemplu se va vedea cu atât **mai** clar ce necesar este ca dupâ un ministru **Să** mai vorbească un senator.

Vreau sa vâ aduc aminte de modul cum d. Carp a fost citat în cuvântarea dlui ministru de interne.

Fireşte, **a** se cita votbele unui om de însemnătatea dlui Carp, **a** se invoca autoritatea dlui Catp, acesta este un luciu aşa de admisibil, incât nu aceasta poate fi în chestie. Dar d.

ministru de interne a invocat numele dlui Carp când a fost vorba de a asemăna socialismul său de stat din trecut cu socialismul guvernului de astăzi şi pentru a-l pune pe d. Carp alături de d. Arion în contra dlui Grădişteanu şi a altor conservatori. A mai invocat d. ministru de interne numele dlui Calp, pentru a face o aluziune ironică la asanarea moravurilor susţinute de D-sa.

D. 1.1. C. Brătianu, ministrul de interne: Cred că e greşit ceea ce susţineţi; nu l-am citat în ironie.

D. Titu Maiorescu: Sunteţi prea inteligent şi prea abil pentru a pune la îndoială înaintea ţării buna-credinţă a unui om mult mai în vârstă şi cu mult mai multă autoritate politică decât d-voastră.

Dar totuş l-aţi citat ca adversar, cu intenţie de combatere.

Nu cred că este bună deprinderea. Este admisibil ca să se vorbească într-un Corp parlamentar de o persoană care este membru al celuilalt Corp.

Ceea ce d. ministru de interne avea de zis în contra dlui Carp, trebuia s-o zică la Cameră, unde d. Carp este în fiinţă, şi-i putea răspunde.

Şi dacă d. ministru de interne în cuvântarea sa, care văd c i este hotărâtă să fie cea din urmă, vine şi vorbeşte în modul cum a făcut-o de d. Carp, şi eu, despre care veţi admite câ am oarecare cunoştinţă despre părerile politice ale dlui Carp, să stau cu gura închisă: atunci sper că înţelegeţi cu toţii cât este de nedreaptă o asemenea Întocmire a dezbaterilor parlametirare.

lată puţinele motive pe cari le-am putut aduce în pripă, pentru ca sâ s-ă rog. nu pentru acum, dar pentru viitot, ca sâ stabilim pecedentul: într-o discuţiune mai însemnata să nu închidem discuţiunea după vorbirea unui ministru, ci să lăsam încă o cuvântate liberi pentru unul din senatori, fie din majoritate, fie din minorirate. ...

Am terminat.

137

INTERPELARE ADRESATĂ MINISTRUL'.'1 ÎNVĂŢĂMÂNTULUI ŞI CULTELOR

(Şedinţa Senatului de la 22 decembrie 1907)

D. Titu Maiorescu: Dte preşedinte, nii-aţî acordat cuvântul pentru chestia personală, pe care va rog să-mi daţi voie a o implica şi cu o mică explicaţie a regulamentului nostru, — dar cer totodată cuvântul ca după aceasta să anunţ o interpelare.

Chestia personali mai întâi!

Dle preşedinte, ieri cerusem cuvântul contra închiderii discuţiunei - si printre motivele ce invocam pentru aceasta, insistam ca în pricnipiu să nit se închidă nici o discuţie mai importantă imedia! după vorbirea unui ministru, ci sâ se dea, din principiu, cuvântul unuia din senatori, fiindcă nu noi, Senatul, suntem sub controlul ministrului, ti minisrrul sub controlul Senatului. Când vorbeşte cineva în acest Senat, nu are ministrul să apcobe sau să dezaprobe vorbirea senatorului, ci are Senatul sâ dea sau să refuze aprobarea vorbirii ministrului. încrederea nu o cerem noi de la miniştri, ci trebuiesre să o ceară miniştrii de la noi.

D. ministru de interne, cu amabilitatea D-sale cunoscută, a răspuns; că da, principiul este bun, dar că asemenea principii ar trebui să se introducă in practică când este apărătorul lor la guvern, adică nu eu ca opozant sâ cei un aşa lucru, ci sâ-i

fi ceruc când eram noi la guvern, adică, de! — înţelegem noi cc însemnează fineţea aceasta, vasâzică, D-voastre cereţi roate libertăţile in opoziţie şi pe urmă, când sunteţi la guvern, nn vă mai gândiţi la ele. Si fiindcă s-a întâmplat adeseori ca libertăţi proclamate în opoziţie să nu fie respectate la guvern, ce e drept, s-a întâmplat mai adeseori tocmai la cei cu promisiunile cele mai liberale, am cerut cuvântul în chestie personală, ca sâ vă dovedesc ca am propus acelaş lucru când eram la guvern şi că s-a şi admis acest precedent, în urma cererii mele, într-o Cameră cnnscrvatoare.

Am adus aici dezbaterile Camerei din şedinţa de la 24 - ba nu - data este impottantă, importantă nu în sine, dar ca exactitate - la 2(î noiembrie 1888.

Fusese o discuţiune însemnată prin intervenţia lui Mihail Kogalniceanu, asupra clerului de mir. Eram eu ministru de culte. Vorbind întâi N, lonescu, apoi Kogalniceanu, am răspuns eu, şi atunci, după obicei: - citez din *Manilor-:*

„*Voci:* închiderea discuriunii!"

Le eunoasreţi vocile acestea obişnuite ale majorităţii, după ce a vorbit un ministru, parei majorităţile sunt ia dispoziţia ministrului. *[Ilaritate,)*

Si atunci eu, ministru, a cărui situaţiune într-o chestie ca aceea a clerului de mir, era mai delicată şi care aveam ca adversar pe Mihail Kogăltuceanti, am zis următoarele:

„Va rog şi sunt cons ins câ şi Camera va primi rugăciunea mea, si nu închideţi tocmai acum discuţia. Cred că nu e bine ca şi în această Cameri să se creeze precedentul de a se închide discuţia imediat după vorbirea unui ministtu. *(Aplauze.!*

Din contra, va rog ca în urma vorbirii unui ministru să fie discuţia deschisă, pentru ca mai ales vreunul din membrii opoziţiei să poată răspundă. *(Aplauze.)"*

Şi a continuat discuţiunea, precum o aiirtnţă d. viceptese-diute de atunci, Nicolae Blaremberg, care zice că şi Camera

şi banca ministerială îsi exprimi simţimântul pentru continuarea discuţiei.

Credea d. Blaremberg, în fantezia sa literară, câ poate să atribuie simţiminte chiar şi blncii ministeriale. *[Ilaritate.)*

Şi atunci d. vicepreşedinte zice: ,,D. Nicolae lonescu are cuvânrul".

D, Nicolae lonescu cedează cuvântul dlui Kogalniceanu şi Mihail Kogalniceanu conrinuă lunga şi însemnata discuţie.

Iată precedentul. Nu mai ştiu cazuri analoage; acel caz îl ştiu. Si aş fi dorit ca acest caz sâ se repete, căci voinţa naţională este mai de-a dreptul reprezentată în Cameră si în Senat, iar Regele nostru nu este numai „din graţia lui Dumnezeu", ci şi „prin voinţa naţională". Prin urmare voinţa naţională trebuie să aibă mijlocul dc a mai discuta şi de a se pronunţa cu vederile sale, ori dc câte ori un reprezentant al guvernului face declarări într-o materie mai însemnaţi.

Atât pentru chestia personală, ca sâ vâ arar câ am rămas cel puţin consecvent, ceea ce de altminteri nu e lucru mare pentru un om mai mult aplecat spre teorii.

Acum o mică explicaţie asupra regulamentului. Vream chiar ieri să întăresc argumentarea mea in favoarea precedentului parlamentar, prin amintirea acelei consecvenţe din Camera conservatoare, însă onor. domn, ce ne prezida ieri, nu mi-a dac cuvântul. Şi după ce n-am avut cin incul in chestia de fond, mi s-a oprit cuvântul si in chestia de tormâ, adică pentru chestia personală. Şi nu mi s-a dat cuvântul, pe motivul invocai de acel domn vicepreşedinte, cu oarecare stăruinţă în contra mea, cum de nu ştiu eu aşa lucru, ci în chestiune personală se di cuvântul „după votarea legii", cum zicea D-sa.

Dle preşedinte, chestia nu este de mare importanţă - toate chestiile personale n-au importanţă - dar oricum, nu ced câ exista in regulament ceea ce a spus d. vicepreşedinte de ieri. Nu vorbeşte act. 32 din regulament de votarea legii, ci suni

aşa: „Pentru o chestiune personală nu se poate acorda cuvântul decât dupâ votarea obiectului în cursul discuţiunii căreia s-a numit sau s-a indicat persoana aceluia care reclamă a vorbi".

Vasăzică, nu trebuie aşteptata votarea asupra legii, ci asupra obiectului în cursul discuţiunii căreia s-a iscat chestia personala.

In cursul cărui obiect şi cărei discuţiuni s-a născut chestiunea mea personală? în cursul discuţiunii, dacă să se închidă sau să nu se închidă discuţiunea generala asupra tocmelilor agricole.

Eu nu am vorbit asupra legii şi dacă aş fi vorbit în fondul legii, era în drept preşedintele sâ mă recheme la chestia al cărei obiect era numai închiderea sau continuarea discuţiunii. Şi atunci fireşte, Senatul a trebuit întâi sâ voteze asupra închiderii sau continuării discuţiunii. A votat Senatul închiderea discuţiunii generale asupra tocmelilor agricole. Foarte bine, iată obiectul prealabil votac şi acum chestiunea personală deşteptată cu prilejul acesta, venea la rândul ei.

Nu mi s-a dat cuvântul, nu (ace nimic, dle preşedinte. încă o dară, nici un cuvânt refuzat nu este un cuvânt pierdut, şi toate lucrurile vin la rândul lor, cu tăria lor relativă. Uneori un lucru oprit câştigă o tărie mai mare, tocmai prin raptul câ a fost oprit.

Am cerut totodată cuvântul, pentru ca să-mi daţi voie să anunţ o interpelare, care nu are nici o urgenţă, va fi mai bine dezvoltată după vacanta parlamentară, va fi şi arunci la vremea ei.

Am onoarea a interpela pe d. ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, asupra direcţiunei date învăţătorilor rurali pentru activitatea lor în afara de şcoala.

138

PROBLEME PRIVIND ÎNVĂŢĂMÂNTUL PRIMAR

(Şedinţa Senatului de la 25 ianuarie 1908)

D. Titu Maiorescu: Dlor senatori, sfatul ce a crezut de cuviinţă să ni-l dea d. prim-ministru la sfârşitul şedinţei de ieri, adică de a nu mai dezvolta interpelarea anunţată, nu l-am putut primi.

Nu am avut onoarea, în neînsemnata şi lunga mea viaţă politică, să cet vreodată sfatul politic al onor. d. Sturdza, şi nu am avut. cu atât mai puţin, favoarea de a urma un sfat pe care nu l-am cerut.

Călugăr, călugăr, cum ne spunea d. Sturdza astăzi, câ ar fi dorit sâ fie în tinereţea D-sale, dar în fine, precedentul parlamentar care ar voi să se introducă din partea D-sale, ca şeful unui guvern si şeful unui partid, sâ nu se mărginească de a-si conduce partizanii săi, ci să voiască sâ conducă şi opoziţiunea, acest precedent nu este admisibil.

Era cu atât mai puţin admisibil în cazul de fată. cu cât interpelarea ce o dezvolt acum nu are să aducă înaintea D-voastre nici o recriminare, nu are sâ vorbească de nici o răspundere din trecut; din contra, tinde sâ conţribuiască pentru mica sa parte la acea liniştire între diferitele pituri sociale, îndeosebi între proprietari şi ţărani, la ce conlucraţi roţi, - dari-mi voie sâ zic: dorim sâ conlucram cu toţii.

Căci interpelarea mea vrea si dobândească o explicare de)a d. ministru al cultelor, asupra „direcţiunii ce o dă D-sa activităţii învăţătorilor rurali în afară de scoală", şi fără îndoială, nu a fost şi nu va fi aici nici o surprindere pentru d. ministru, care a înţeles pe deplin şi motivele cari au dat naştere interpelării, întemeiată, când am anunţat-o, pe scrierUe D-sale relative la chestia ţărănească, iar astăzi întemeiata şi pe declarările D-sale făcute în răspunsul ce l-a dat intetprelării dlui Dissescu. De altmintrelea era de aşteptat că un om de valoarea şi convingerea dlui Haret nu va ascunde un moment ceea ce este la D-sa o tendinţă manifestă, şi, după părerea D-sale, patriotică - dupâ părerea mea patriotică numai în scopul ce-l urmăreşte, dar greşită în mijloacele ce le alege pentru acest scop.

Ne-a spus d. ministru de culte ieri: învăţătorii sunt - după convingerea D-salc - un element de progres al săteanului, nu numai ca învăţătură mărginită in şcoala de copii, ci şi pentru partea economică a dezvoltării ţăranilor în vârstă şi pentru îndeobşte partea culturală luată în înţelesul larg al cuvântului - şi cum se exprimă în intetesanta broşură a D-sale de acum doi ani, - *Chestia ţărănească* - la pagina 71: *„Campania culturală si economică pe care am dus-o în aceşti ttin urmă 4 ani cu ajutorul învăţătorilor şi succesele ce au avut, ne-a dovedit ce element minunat de luptă sunt învăţătorii când sunt bine întrebuinţaţi".* Şi alături de aceasta, broşura dlui Haret vorbeşte de tocmelile agricole, de legea monopolului alcoolului, de judecătoriile de ocoale, de Casa rurală, adică tocmai ceea ce a format si formează obiectul dezbaterilor noastre asupra proiectelor de legi aduse de câteva săptămâni încoace şi în pane înfăptuite.

Nu este dar vorba aci numai de interese economice, de inrerese numai materiale, ci esre vorba ca să contribuiţi cu asemenea legi la ceea ce numea onorabilul nostru raportor a) Adresei „armonia între proprietari si ţărănime". Este deci mai presus de toate o parte sufletească, care e cuprinsă în chestiile economice, si dacă e vorba de partea sufletească, de pacea şi armonia între tătani şi proprietăţi, de readucerea linistei în locul grozavei curburări din primăvara ttecută, este, cred, locul mai ales aici în Senat să se aducâîn discuţie înaintea D-voastre misiunea ce o pot avea în această privinţă învăţătorii de la sate.

Dlor senatoti, noi nu avem să ne ocupăm, noi, cum ne numeşte d. rapottor al Adresei, *„maturul Corp",* nu avem sâ ne ocupăm de bugetul ţării, şi d. Dissescu, ieri, exprima părerea de rău că nu ne ocupăm de buget. Nu ştiu dacă trebuie să regretăm aceasta, fiindcă Senatul, liberat de asemenea preocupaţi, are o misiune cu atât mai însemnată in alte priviri. Nu degeaba, constituţional vorbind, sunt în mijlocul nostru înalţii prelaţi, şi nu degeaba cele două Universităţi ale ţării sunt datoare să trimeatâ pe reprezentanţii lor anume în acest Senat. Tot ce atinge înălţarea sufletească a naţiunii îşi are locul indicat de Constitutiune, mai ales în dezbaterile D-voastre.

Aşa fiind, credeţi D-voastre că reprezentând Universitatea din Bucureşti, am şi dreptul şi datoria de a vorbi despre misiunea învăţătorilor rurali pentru împăciuirea care se doreşte de toţi — cel puţin aşa ni se spune - între ţărani şi proprietari?

Are cineva motive legitime să împiedice o asemenea interpelare, ca fiind in afară de obiectul preocupărilor D-voastre actuale?

Şi acum, pentru a intra îndată în însăşi discuţia cu d. ministru al cultelot şi spre a ne lămuri asupta situaţiei create în Senat, daţi-mi voie să vă atrag atenţia asupra unui prim simptom caracteristic.

Când am cerut cuvântul pentru interpelare, la sfârşitul dezbaterilor asupra tocmelilor agricole, mă surprinsese aici în Senat deosebirea - cum s-o numesc? — deosebirea dc ton între ceea ce vorbise în Cameră şi ceea ce se vorbea în Senar cu acest prilej. în Cameră, citaţii de la socialişti ca Henry George şi teorii economice foarte înaintate, cari puteau speria pc mulţi

proprietari, la Senat din contră, d. raportor ne vorbea întruna de armonia dintre proprietari şi ţărani, şi toţi se întreceau în blândeţea cu care se explicau toate dispoziţiunile legii. La Cameră fanfară, la Senat surdină.

Dar onorabilii d-nii miniştri? Aceasta nu ni se întâmplă în toate zilele, favoarea aceasta: veneau chiar şi se coborau printre noi pe banca opoziţiei. Am văzut pe d. prim-minîsttu şi pe d. ministru de interne la locul dlui Olănescu şi al meu. Puteai crede că era dorinţa ddor, că dacă vin d-lor la locul nostru să ne ducem noi la locul d-lor *(mare ilaritate),* atâta pace **ŞL** armonie voia să se stabilească între noi, atâta linişte să sc lăţească peste tot. De! In Senat sunt şi marii proprietari! îţi venea sâ crezi (văd aici mai mulţi colegi doctori printre noi), că era vorba de o ampuiatic chirurgicală, era să se taie fiecăruia câte ceva din trupul de moşie, şi atunci trebuia să se adoarmă pacientul, să se înlăture tot cc-1 putea irita, să fie anesteziat.

Fireşte, la aceasta aveau să contribuie si minişttii cu prezenţa d-lor. Nu vorbesc de d. ministru al justiţiei, D-sa fusese în mijlocul nostru în roate zilele precedente, când cu legea judecătoriilor de ocoale şi acum se dusese la Cameră să **si**-o apere; dar ceilalţi miniştri veneau toţi, aproape toţi, adică toţi câţi vă puteau linişti. Mai întâi şi in fruntea tuturor neobositul şi admirabilul D-voastre ministru-prezident, onor. d. Sturdza, totdeauna la postul D-sale şi mai cu seamă aci în Senat stătea colo în stânga în banca ministerială, vis-â-vis de banca înalţilor prelaţi, şi când vorbea d. Sturdza, nu ştiai care e banca miniştrilor şi care e banca prelaţilor. *{Ilaritate.)*

Venea al doilea, fiindcă era vorba de liniştire, figura marţială a dlui ministru de război, care n-a lipsit o singură zi de la dezbatetile tocmelilor agricole, era - de la sine înţeles — d. ministru de interne, dar venea în toate zalele si d. Costinescu, cu toată suferinţa D-sale fizică. Era de fată chiar si d.

ministru... îmi pare de la Domenii, d. Anton Carp, a da! Căci la lucrările publice e d. Morţun...

Ştiţi competintele acestor d-ni sunt aşa de mari, încât nu poti sti uşor care e la lucrări publice şi care e la domenii. *(Ilaritate.)*

Când am văzut pe toţi aceşti importanţi şi onorabili d-ni miniştri, în aşa împrejurări grele, venind în toate zilele de-a rândul la maturul Corp, ca să ne lămurească şi să ne liniştească: cum e curioasă opoziţia, eu m-am întrebat, nu cine a venit din d-lor, dar cine n-a venit. Şi am constatat cu surprindere, că nu a venit onor. d. Morţun, nu 3 dat ochii cu noi în toată vremea aceea, era la Roman.

A *V. G. Mortun, ministrul lucrărilor publice.* Am fost de multe ori aci: n-am avut însă fericirea sâ fiu în acel timp când eraţi d-voastră.

D. Titu Maiorescu: La discuţia tocmelilor agricole?

LX V. G. Morţun. ministrul lucrărilor publice: Eram bolnav atunci.

D. Titu Maiorescu: Nu am fericirea să fiu înţeles; deşi cred că nu e aşa greu de înţeles, penrru un om politic, ceea ce ating acum.

Vreau să zic câ atunci anume, când se discutau tocmelile agricole — şî când. în deosebire de fanfara de la Cameră, se auzea aici în Senat numai surdina, când se făcea anestezia medicală ca sâ se calmeze impresiunile proprietarilor, lipsea de pe banca ministerială doi minişrri, şi eu mă întreb de ce lipseau?

P. vicepreşedinte, Al D. Nicolatd: A fost bolnav d, Morţun. *(Ilaritate.)*

O. Titu Maiorescu: Ce rău îmi pare câ a fost bolnav d. Morţun!

O. V. G. Morţun, ministrul lucrărilor publice. Vâ por aduce şi certificat medical că am fost bolnav. *(Ilaritate.)*

D. Titu Maiorescu: îmi pare foarte rău că erați absent tocmai d-voastrâ. tu am oarecare simpatie penttu d. ministru al lucrărilor publice ca literat. Mă ocup şi eu cu literatura, sunt om de condei, şi-mi aduc aminte de o piesă de teatru într-un act, o cheamă *Hudici,* dar c bine scrisă, are spirit, cu toate că c lăudată de d. Cherea, criticul socialist. Cu atât mai mult mă bucuram să văd la dezbaterea tocmelilor agricole pe eminentul nostru literat şi ministru de lucrări publice. Dar nu a venit! Era în discuție maximtim si minimum si alte teorii socialiste şi D-sa era bolnav tocmai atunci!

Sâ *ti* fost bolnav si d. ministru al instrucțiunii publice?

LX. Sp. Haret, ministrulcultelor şi instrucțiunii publice: Am fost foarte sănătos.

D. vicepreşedinte, Al. D. Nicolaid: D. ministru vă răspunde că a fost foarte sănătos.

D. Titu Maiorescu: Mi-aduc aminte din discuțiunile si luptele noastre parlamentare din vechime. Ce \oiți, un om bătrân îşi aduce aminte de multe.

Ce greu era pentru opoziție - acum e mult mai uşor — când avem un presedinre tare întrerupe pe vorbitori. Nu ştiu dacă e obiceiul...

D. vicepreşedinte, AL D. Nicolaid: Eu nu vă întrerup; vâ spun numai cc zice d. ministru.

D. Titu Maiorescu: Nu mâ întrerupeți? Atunci sâ inventăm alt cuvânt pentru această vorbire a D-voastre, când am să vorbesc eu.

D. vicepreşedinte. Al. D. Nicolaid: Am voit să fac să ajungă la urechea D-voastre zisele dlui ministru.

D. Titu Maiorescu: In adevăr, eu am oarecare greutate la auz, D. preşedinte vrea să facă aluzie la aceasta față de un membru al opoziției?

D. vicepreşedinte. Al. D. Nicolaid: Am voit să vâ transmit cuvintele dlui ministtu.

D. Titu Maiorescu: D. ministru a spus că a fost foarte sănătos şi d-voasttă mi-ați transmis aceste cuvinte prin proenrariune? *(Ilaritate.)*

Apoi e evident că vorba mea de îmbolnăvire a miniştrilor e o vorbă de oratorie, nu era vorba de o boală fizică, ca să-mi atestați sănătatea dlui ministru al instrucțiunii.

Atâra lucru se poate pricepe de un om care face politică, ci e aici vorba de o îmbolnăvire *sui generis.*

Şi d. vicepreşedinte îmi explică că d. ministru nu era bolnav fiziceşte.

D. vicepreşedinte. AL D. Nicolaid: Voiati sâ stiti aceasta.

D. P. Missir. Nu vedeți, dle preşedinte, câ majoritatea vă face semn să lăsați pe d. Maiorescu să vorbească!

D. vicepreşedinte. Al. D. Nicolaid: Mâ rog, nu aveți să-mi faceți D-voastre observațiuni. Eu sunt aici să conduc ordinea.

IX Titu Maiorescu: Dlor senatori, vâ roagă d. vicepreşedinte să nu întrerupeți... *(Ilaritate.)*

0. ministru al cultelor, cel sănătos fiziceşte, fusese la Cameră şi vorbise chiar la legea tocmelilor agricole. La noi în Senat n-a venit, nici să vorbească, nici măcar să se arate in tot timpul dezbaterilor asupra acelei legi, deşi fusese pus în chestie.

Si cu toată antipatia dlui ministru-prezident în contra avocaților, dar un eminent avocat, coleg al nostru - d. Nacu - a trebuii să intervie pentru apărarea ministrului cultelor, apărare prin procură.

Oare de ce n-a venit în mijlocul nostru d. ministru Haret, când se dezbătea prima lege menită, după credința D-voastre, sâ restabilească pacea între țărănime si marea proprietate,

lata acum un al doilea simptom asupra căruia îmi permit să vă atrag atenția.

Este surprinzător că după răscoalele acestea din urmă şi cu prilejul lor a incepur sâ se lățească în lumea noastră vorba,

greaua vorbă, trista vorbă, că printre instigatori au fost mulţi învăţători. Câ vorba a fost lăţită este sigur. D. Ministru al cultelor bine a făcut câ şi-a dat ieri osteneala sâ ne arate că, în cele mai multe cazuri, vorba nu a fost întemeiata.

Foarte bine, însă tot rămâne curios ci a fost vorba aşa de lăţită. Faptul este simptomatic pentru starea lucrurilor.

Au mai fost răscoale ţărăneşti, nu aşa de crâncene si încinse, dar tot şi întotdeauna foarte regretabil. Au fost răscoale la 1888. Nu am auzit de învăţători acuzaţi atunci!

A fost când cu legea maximului la Bacău, fanatica răscoală de atunci, nu s-a vorbit de învăţători.

A fost, ne-a citat onor. d. ministru al cultelor, cazul unor răsculaţi de la 1898, unde au fost implicaţi 4 învăţători, numai 4, cari în urmă s-au dovedit pe nedrept acuzaţi.

Pentru prima oară am auzit acest strigat funest, răspândit cu atâta întindere, că învăţătorimea a fost instigatoarea ţăranilor la răscoale; şi rar dai chiar astăzi de un proprietar pe care si nu-l auzi plângându-se de ceea ce au făcut învăţătorii, dacă nu la el, dar în vecinătatea lui. Este evident că prin faptul răspândirii unor asemenea vorbe se discreditează activitatea viitoare a învăţătorilor rurali, şi situaţia lor, care este de la sine grea, devine cu atât mai grea, cu cât se naşte un abis de neîncredere între marea proprietate şi conducători scoalei primare, cari ar trebui sâ meargă mână in mână.

De unde vine aceasta?

D. minisrru de culte ne mărturiseşte, cu toată claritatea şi sinceritatea convingerii D-sale, următoarele într-o broşură a D-sale (a început să scrie cam multe):

„Campania culturală şi economică pe care am dus-o in aceşti din urmă 4 ani cu ajutorul învăţătorilor şi succesele ce a avut, *ne-a dovedit ee element minunat de luptă sunt învăţătorii, când sunt bine întrebuinţaţi".*

Broşura este intitulată *Chestia ţărănească* din 1905. Şi când actualul şefal departamentului scoalelor lucrează ca ministru, cum a făcut de la 1901 până la 1904, şi când nu mai este la guvern scrie asemenea broşuri cu vederile D-sale politice, devine îndeosebi un şefconducător al învâţătorimii de lăsate şi face *„campanie de luptă "* cu ajutorul acestor asociaţi.

Ei, atunci, dlor, se pune prima întrebare pentru noi cei de aici: chestia ţărănească este o chestie de partid? E bine sâ fie chestie de partid? Ori este o chestie a ţării întregi? E bine să fie a ţării întregi? învăţătorul este învăţător de partid? Ori este învăţătorul tuturor copiilor câţi sunt în sat? Sâ-l ferească Dumnezeu şi pe învăţătorul din sat şi sâ ne ferească pe toţi, si pe cei de la Universitate, si introducem în şcoală deosebirile de partid în raporturile cu elevii şi cu pirinţii lor.

învăţătorul din sat este un purtător al culturii neamului românesc în genere, şl numai acolo nu putem doti întinderea luptelor de partid, nu putem dori cearta partidelor politice la sat, să se mai vorbească şi acolo de liberali şi de conservatori, de boieri şi de democraţi şi de toate pretextele ce se introduc pentru satisfacerea ambiţiilor şî pentru a hrăni ura si vrajba între clasele societăţi.

Şî acum vine şi d. ministru de culte, într-un moment când nu mai este ministru, dar când începuse „campania" de **cate** votbea, cu tovărăşia de învăţători, vine şi publică la 1905 o broşura ca aceasta: *Chestia ţărănească* de Spiru Haret.

Incontestabil, dlor senatori, suntem în drept să cetem ca de la o asemenea broşură, venită de la un asemenea bărbat politic si adresată în prima linie, fireşte, oamenilor politici, dar presupusă citită si răspândită îndeosebi printre învăţătorii din „campania D-sale culturală şi economica" sâ cerem ca de la o asemenea broşură sâ dispară orice spirit de utâ de clase, orice spirir de sectarism politic, orice inexactitate pornită din duşmănie, otice ponegrire adresară adversarilor.

Ei, iată cum începe *Chestia ţărănească* a dlui Haret la pagina 1, înainte chiar de a intra în materie la pagina scrisă în ziua de „20 ianuarie 1905"... şi eu, care am avut. şi penrru o

parte păstrez - dar acum pentru o parte foarte redusă - o deosebită considerare pentru d. Haret ca om a) şcoalei, când i-am citit pagina 1, vă mărturisesc că nu-mi venea să cred ochilor mei.

„Chestia ţărănească.

Ani putut să mă conving de ce mare urgenţi este ca ea sâ **ia** primul loc în preocupările oamenilor noşin de stat— **Din** nenorocire, conservatorii sunt încă departe de **a**-şi da seama de gravitatei situatiunei si de împrejurările în cari se află ţara şi cari nu mai seamănă nici pe departe..."

Cu ce nu mai seamănă? Cu cele de acum 3 ani, când era D-sa la guvern? Ori cu cele de acum 7 ani, când era tot D-sa la guvern?

Sau cu cele de acum 21 de ani, când era tot D-sa cu d. Sturdia la guvern?

Nu, nu mai seamănă, zice broşura „cu cele de acum o sută de ani!" A! Fireşte! Si apoi uttncază:

..îndărătnicia cu care conservatorii **st** opun la orice măsura mai însemnată, care ar tinde la luminarea păturii ţărăneşti, la înavuţirea ei si la scoaterea ei de sub robia celorlalte clase jle socieiitii; groaza pe tare **ti** manifestează, cu mai multa sau mai puţină sinceritate, ori de câte tiri **i** st vorbeşte de introducerea ţăranului ca factor activ şî intcligrm in **viaţa** noastră de stat. sunt dovezi câ Partidul Conservator, rămas în urmă şi în această privinţă, nu a ajuns încă a-si da **icima** de rostul actual ***ii*** tării, nki de natura **si** gravitatea problemelor cari se impun".

Si asa ceva se spune învăţătorilor de lî sate? Dar ce este aceasta? De la cîne vine aceasta? Dc la omul şcoalei?

Fentru Dumnezeu, dlor senatori, ne-am deprins, ne deprinsesem (trebuie să o zic in *plus quam perfect)* a vedea in d, Haret omul şcoalei. Da. Si din toate păftile, fără nici un spirit de partid, precum nul arăta nici D-sa la început, i s-a dat concutsul cât se putea, la comisiuni de cărţi de şcoală, la revistă, la examene de capacitate, unde se putea.

Fusese în Franţa lupra aceea aprigă intre liberali si partizanii lui Napoleon III dupâ lovitura de stat. Ce atacuri în contra lui Emil Ollivier, când trecuse la Napoleon! Ce întâmplare sinistră, pe temeiul acestor lupte de partid, cu bietul Prevost-Paradol, care primise un post diplomatic de la partizanii imperiului, şi. de remuşcare. a ajuns să se sinucidă!

însă unul din oamenii de scoală din Franţa nu s-a oprit la luptele de partid, a primit sâ fie ministrul instrucţiunii publice sub Napoleon Hi, dar a rămas şi ca ministru omul şcoalei, s-a ocupat de progresul învăţământului fără nici un spirit de partid, şi astăzi îl aminteşte cu recunoştinţă şi republicanii şi napoleonienii si liberalii si conservataiii, Acest binefăcător al şcolilor franceze a fost Duroy şi astăzi i se păstrează memoria cu recunoştinţă. Minunat exemplu!

Aş fi dorit din tot sufletul ca să avem şi noi cei din Regatul Român, fiindcă nu am avut o asemenea specialitate în Partidul Conservator (s-au perindat aci prea mulţi miniştri de culte, a fost ptea mare rezistenta în contra unora), sâ avem cel puţin în Partidul l iberal uu adevărat ministru al şcoalelor. Căci binele ar fi fost al ţării întregi. Şi mulţi din noi, multă vreme credeam că este d. Haret, acest ministru al şcoalelor. Deodată acest ministru începe a se preocupa si dc alte mari probleme ale statului, de problemele generale ale organizării. Nu e vorbă, şi şcoala este o pioblemă de stat foarte însemnată.

Ei, dar dacă omul tinde mai departe, dacă vrea să-şi lărgească orizontul, **si** dintr-uu om de specialitate vrea să devie un om dc stat, cu îmbrăţişare generala a problemelor!

Foarte hine, ar fi o indiscrecţiune din partea mea dacă aş avea de zis ceva în privinţa lămuririlor sale personale asupra problemelor de stat. Vrea omul să înainteze.

întrebarea este numai, daca înaintarea E>-sale pe alte terenuri, amestecul şî agitarea D-sale în alte resorruri este compatibila cu funcţionarea normală a unui ministru al

şcolelor şi îndeosebi cu misiunea ce şi-a luat-o de a duce „campania"' cu învăţătorii din sate?

Poţi foarte bine scrie d-ta broşuri în chestia reformei administtative, a judecătoriilor de ocoale, în chestia Casei Rurale, în chestia monopolului alcoolului, în chestia tocmelilor agricole, în chestia daca e sau nu e uzură, şi poţi foarte bine lumina şi lămuri pe oamenii politici, - politici! cari vor să te asculte. Dar când vreai sâ fii şeful unei asocieri de învăţători rurali, când te-ai folosit de împrejurarea - şi cred că nu e bine sâ se admită o asemenea folosinţă în întinderea ce i se dâ de d. Haret - că eşti ministrul unui reson, cu autoritatea acelui resort, cu subordinarea ierarhică oficială din resort, dispunând de învăţătorime, cum ne arată în broşură că a dispus, ca sâ faci o „campanie"... ce fel de campanie! De schimbarea programelor în şcoala? De abecedare! De metoda de citire şi scriere? Dc atâtea probleme cari sunt în şcoala primară?

...A nu! o campanie „culturală şi *economică",* pentru ca din această mulţime de învăţători din resortul tău, care ţi-e dată pentru abecedar şi cartea de citire In scoală sâ faci o trupă, o tovărăşie: cu care să te amesteci în tocmelile agrare, în băncile rurale, în chestia monopolului; ce ordine mai însemnează aceasta într-un stat constituit şi într-o administraţie regulată cu deosebitele resorturi ministeriale?

Dar pentru lămurirea noastră asupra tendinţelor dlui Haret cu noua D-sale activitate, sâ vă mai citez câteva rânduri din broşura *Chestia ţărănească,* p. 14:

..Sunt deja opt ani - (era în anul 1905. va îâ zică la 1897) - ***de când Partidul Liberal a propui înfiinţarea Casei Rurale, idee generoasă, care merita să fie încă de atunci înscrisă în capul programului partidului, dir ideea a fost combătută cu violenţă*** (violenţă!?) ***de către conservatori, pe cari atavismul.. "***

învăţătorii învaţă multe după d. Haret, dar nu şriu toate. Parcâ-i văd căutând într-un dicţionar de neologisme:

Ce c asta *atavismi* Atavism? Oh! degenerare, întoarcere înapoi la formele animalice primordiale, dacă din animale ne coborâm; când e cruzimea dezlănţuită - atavism, degenerare de rasă!

Uneori numai moştenirea pe sărite a unei particularităţi de la strămoşi.

Nu ştiu dacă toţi avem sânge românesc curat ia noi in ţară *(aplauze din partea minorităţii);* dar în fine, ar fi *atavism,* dacă sunt fanarioţi la noi, redeşteptarea felului fanarioţilor; dacă sunt de altă gintă, felul altei ginte; dacă este o moştenire de la o anume familie, redeşteptarea vreunui râu obicei, a unor rele apucături, ceea ce numeşte francezul *la tare,* pata ereditară.

Acest *atavism* il arunca d. Haret în fata conservatorilor într-o scriere despre chestia ţărănească, şi acum am înţeles cu toţii ce însemnează acest conducător al învăţătorilor de la sate în „campania culturală şi economică"!

Dar să termin citirea curioaselor cuvinte ale D-sale de la pag. 14 a broşurii: Aşadar, Casa Rurală

„a **fost** combătută ***cu*** violentă de **către** conservatori, pe cari atavismul îi tace sâ sc teamă în mod instinctiv de tot ce are aerul câ poate duce la emanciparea clasei ţărăneşti. în **fara** rezistentelor. Partidul Liberal s-**a** oprit şi **a** lăsat lucrul în pâiârire".

Dar nu este exact!

De mult timp nu am avut plăcerea să fiu între D-voastre. am fost combătut de toată lumea, dar totuşi m-am putut strecura uneori la alegeri in opoziţie, şi tocmai acum opt ani, când cu chestia Casei Rurale citată de d. ministru al cultelor eram aci, mă strecurasem cu o jumătate de vot, şi majoritatea libetalâ m-a admis şi aşa cu o jumătate de vot. fiindcă alături dc mine nu mai intrase din opoziţie decât unul singui, onorabilul d. Brabeţeanu.

Se începuse era teribilă a unanimităţilor. Ar trebui ca răul precedent al unanimităţilor să dispară din practica guvernelot,

să sc lase mai multă opoziție să se aleagă, căci foloseşte şi țării şi însuşi partidului care este la guvern

Dar atunci, după alegerile de la 1895 era aci unanimitate, scăpasem numai eu şi d. Brabețeanu, şi pe d. Brabețeanu chiar un înalt ptelat, care acum nu mai este intre cei vii, îl lua aşa: Brabețeanu, Brabețoiu. *(Ilaritate.)* Vă aduceți aminte? Aşa era soarta opoziției conservatoare pe atunci. în mijlocul unanimi taților.

Şi aceşti conservatori şă fi împiedicat Casa Rurală?

Veniseră pe atunci la guvern asa-numiții „drapelişti" (bine că a dispărut disidența drapelistă, căci fără îndoială s-a întărit Partidul Liberal prin reîntregirea sa) şi era răposatul Vasile Lascar la interne şi insista aci în Senat pentru admiterea Casei Rurale; dar tocmai aci în Senat s-a poticnit.

Noi am combătut-o cu violență, noi cei doi opozanți? Dar nici un am vorbit despre ea, nici nu am fost in secții la discuție, nici d. Brabețeanu, nici eu.

Se stie din contră câ se opunea atunci, la admiterea Casei rurale însuşi şeful Partidului Liberal d. Dimitrie Sturdza. Sosise vremea în care D-sa zicea în conrra drapeliştilor: „Mitropolitul sus, morala jos". *(Ilaritate.)*

Acesta este de notorietate publică, nu numai politică şi parlamentara!

Şi acum d. ministru al cultelor le pune toate în spinarea atavismului conservator, că adică noi din opoziție am împiedicat „cu violența", ca unanimitatea Partidului Liberal să-şi voteze legea Casei Runde!

Bine, dlor, vom fi având şi noi păcatele noastre, dar să vie d. Harer să ne pue şi din păcatele onorabilului preşedinte al consiliului in spinare, aceasta e prea mult, aceasta nu este drept!

Ei, cu asemenea afirmări şi tendințe se introduce borşura aceasta despre chestia țărănească in lumea politică, şi fiindcă vine de la conducătorul „campaniei" cu învățătorii rurali, şi

fiindcă neapărat învățătorii rurali au citit-o şi o citesc, ne importă efectul lor probabil asupra ior.

învățătorul la sat o să creadă dar - după d. Haret - câ Partidul Conservator nu-i vrea binele şi nu vrea luminarea poporului. Care partid conservator? Nu cumva vorba partid conservator sub pana dlui Harer continuă iar nefericita confuzie cu partidul boieresc? Apoi bine, iertați-mă, eu numai boier nu sunt, şi nu mi-o luați în nume de rău, fiecare are mândria sa, nici n-aş vrea să fiu. Eu pot admira pe cine arc o familie istorică şi avere moştenită, dacă le merită; dar sunt si eu la locul meu, fiul unui profesor, profesor şi cu, om de condei, iar acel profesor, ratai meu, fiul unui țăran.

Mă aflu foarte bine la locul meu, făcâ nici o avere moştenită, cu mica mea poziție, şi - dați-mi voie să zic - cu marea mea mândrie că sunt acolo unde sunt. Şi fiindcă trăiesc in statul constituțional al nostru de la 1866 încoace, care a înlăturat toate privilegiile de nume, dc familie, de casta, şi le-au înlăturai, fiindcă au vrut conservatorii din Constituantă ca să primească această înlăturare, nu mai poate fi vorba politiceşte de nici un fel de boierie în sensul boieriei vechi. Altfel ce aş caută eu între conservatori? Ce ar căuta între conservatori, fie-i binecuvântata memoria. învățătorul si institutorul popular Creangă, si prieten al nostru politic? Ce ar căuta admirabilul Eminescu, poetul neamului, redactorul ziarului conservator *Timpul?*

Ce ar căuta istoricii cari fac astâzî fala culturii noastre istorice, d. Onciul şi alții?

Noi ăştia, şi eu de exemplu, nu vrem luminarea poporului?

Creangă nu o vrea? N-avrur-o hminescu. pe care am avut fericirea sâ-l pot numi revizor şcolar în Vaslui şi care a mers în districtul său din sat în sat, cu desagul pe umeri, si a entuziasmat învățătorii, era adorațiunea lor! O ştie aceasta d. ministru Mortun, şi când spuneam adineaori că am simpatic

literara pentru D-sa, spuneam tocmai fiindcă stiu câ şi D-sa era amic al lui Eminescu si preţuia valoarea lui.

Aceştia vor să dea îndirăt, să întunece, sl înăbusească cultura neamului românesc şi a poporului lui? Dat bine, dlor senatori, pentru Dumnezeu, dar cui vorbim aşa? Dar pe cine voim să înşelăm?

Dat nu avem si noi aci un glas, care se va auzi de roţi cunoscătorii culturii româneşti?

Se poate însă că d. Haret prin conservatori vrea sâ înţeleagă numai pe boieri. Dar ce mai însemnează aici boierii? Las'că politiceşte nu mai există, dar şi dacă sunt boieri ca rămăşiţă de clasă sociala, ii putem număra şi in Partidul Liberal. Sunt poate toc atâţia, cât şi in Partidul Conservator, începând cu d. prim-ministru Dimitrie Sturdza, văd aci pe d. Costescu-Comâneanu, pe d. Ghica. pe prinţul Brâncoveanu si alţii. Ce? avem sâ numărăm cu cifre statistice, câţi boieri sunt la liberali şi câţi la conservatori? Atunci cum spune d. Haret câ boierii nu vroiesc luminarea ţăranilor? Dar n-aţi aplaudat D-voastre, aci în Senat, pe d. Cantacuzino. bogat boier, dacă este cineva bogat şi boier în tara aceasta, când a făcut descrierea stării ţăranului? Nu l-aţi citat şi unii şi alţii, şi d. Nacu şi d. prim-ministru, ca pe unul cate şi-a dat mai bine seamă de suferinţa ţăranului? Crederi că d-nii Filipescu, Carp, Eugen Ghica, pe care îi văd aci, că d-nii Ştirbei, loan Lahovari sunt duşmanii ţăranilor? Nici d. Catp nu a făcut nimic pentru ţărani?

Dar d. loan Grădişreanu, aici prezent, despre care d. prim-ministru întrebuinţa astăzi un rermen de calificare... ce plăcut e să te înţelegi cu d. Sturdza la Academic! Lucram acolo împreună la un dicţionar şi foarte bine ne înţelegem, în politică e ceva mai greu; dicţionarul academic nu a ajuns încă la vorba *„uşurel"*. Când va ajunge, poate că se va zice că e un termen cam familiar, care se poate întrebuinţa în familia cui îi place să-l întrebuinţeze, dar în Parlament nu ptea...

Acest d. Grădişteanu, fără a face fanfaronadă, are un fel de internat în casa sa cea mare din Podul Mogoşoaei şi-şi aduce tineri de la ţară, unii de la moşia sa, alţii din Transilvania, îi ajută, îi trimite la studii, îi încurajează.

O fi boier Grădişteanu, familie veche, în genealogie nu sune prea care, dar e dintre boierii cari au făcut ceva pentru fiii de ţărani.

încă o dată întreb: ce însemnează vorba, câ Partidul Conservator, cu atavismul membrilor săi, e duşmanul luminării poporului? Şi ce însemnează când o asemenea vorbă e aruncată printre învăţătorii de ia sate?

Cred că acum suntem cu toţii lămuriţi asupra chestiei cu conservatorii şi mai cred că şi D-voastre din majoritate vâ veţi învoi ca sâ ştergem aceste 2 pagini din broşura dlui Haret şi să rămână d. Haret omul de stat (sectarismul i l-am înlăturat), convins membru al Partidului Liberal, bărbat influent, cei mai harnic ministtu.

Şi acum problema se înfâţişeaşă astfel, adică problema pusă în broşura despre chestia ţârănească.

Nu am luat articolul dlui Haret din *Voinţa Naţională* de la 6 martie 1907, când izbucnise răscoala; era poate scris în aprindere. Din contră, mâ ocup numai de broşura compusa în primele săptămâni după ce ieşise din minister şi care era scrisă cu sânge rece.

Sâ ne ocupăm dar de problema în sine, noi toţi din „maturul Corp", nu numai eu ca profesor cu pedagogia de şcoală, dar mai ales şi D-voastre, cu experienţa D-voastre de oameni practici, de mari proprietari, si să ne întrebam împreună: e bine cum face d. ministru Haret, să dai învăţătorului de la sat, în orice timp, dar deosebi astăzi, rolul de a-şi întinde activitatea în afară de şcoală? Nu pentru lecţiuni de adulţi, căci acestea sunt tot învăţământ, continuitatea scoalei, dar ca în afară de şcoală, sâ se ocupe de asociaţluni ţărăneşti, de modul cum să se cumpere moşii?

Să se preocupe acuma, când se va aplica legea tocmelilor agricole, de cum sâ se stabilească prețurile, căci este omul luminat din sat, să se ocupe poate si cu aplicarea monopolului, sau cu Casa Rurală - problemele dlui Haret - discutată astăzi în Parlament şi care sunt în atmosfera politică.

„Am întreprins o campanie de cultură şi o campanie economică", ne zicea d. ministru al cultelor.

Ce tel de cultură, întreb eu. Vorba *cultură,* cine este mai bătrân în ale literaturii, începe a avea un fel de groază de cuvinrele cele mărețe.

Btne zicea Lascar Catargi: *Aicstt sunt generalități.*

Cuvinte de acelea generale cari sună foarte frumos, dar cu cât sunt mai generale, cu atâta stinr mai goale de înțeles precis.

Cultură! Dar ce cultură se poate aştepta de la învățătorul din sat?

Ce cultură îi poți da, ca să Sc tovarăş la campania aceea de care votbea d. ministru al cultelor?

Cultura învățătorului rural? ***M o*** toarte însemnată cultură, cultura meniră să deştepte inteligența şi mai ales inima copilului.

Aceasta da! Să ia copilul mic - poate- încă mlădios ca ceara - şi sâ-i imprime un şir de învăţături, de deprinderi, mai ales t> disciplină sufletească şi o înălțare a cugetului pc lângă citire, scriere, noțiuni de gramatică şi de aritmetică! Si dacă pe lângă acestea vine programul oficial al şcoalei primare şi mai adaogă oarecari deprinderi practice, ceva lucru de mână, de meserie, ceva agricultură - numai sâ aibă învățătorii vreme - minunat! Si după ce-l învață pe şcolar să citească, sâ scrie, să socotească dacă îî mai dă noțiuni de geografic si din mica noastră comoara literară, ii înalță sufletul cu descrieri frumoase şi cu figuri istorice bine alese, scopul e atins, prestipuind mai cu seamă că îl deşteaptă şi simțimântul național.

Mare misiune a învățătorului rural in marginile acestui program curat şcolar!

Are el misiunea , are timpul şi puterea de a merge mai departe peste acestea? Cari sunt problemele pe cari i le-ar pune actualul ministru al cultelor mai departe?

Casa Rurala?

Poate nu, poate da.

Formarea de asociațiuni de țărani, ca să cumpere unele

Aceasta da.

Ne-a citit cazuri, unde s-au plâns în contra învățătorilor arendaşii.

Este ceva foarte neplăcut: căci în momentul, în care învățătorul trece peste creşterea şcolarilor şi începe a se ocupa de interesele părinților si bătrânilor din sat, nu se poate evita ciocnirea de diferite interese din acel sat. Si pe eând în vremea când era el numai învățătorul copiilor, putea să aibă sprijinul şi toată simpatia oamenilor din sat, adică a tuturor părintilot, îndată ce începe a se ocupa de ceea ce numeşte un adept al dlui ministru al cultelor „sâ spargă ceața de groasă ignorantă" a celor vârstnici, atunci intră în chestii de controversă, unde nu mai există siguranța programelor şcolare.

Aninci competința specială a învățătorului este cu desăvârşire lăsata la o parte, şi se naşte maiea îndoială care este calea cea adevărată şi care e calea cea greşită.

Am auzit pe unul din istoricii noştri zicând la Cameră, că preferă să avem soarta Serbiei, câ nu e bine să avem proprietate mare, că e mai bine sâ avem proprietate mijlocie si mica. Sunt însă alții, între cari si eu, cu neînsemnata mea părere, care doresc să ne ferească soarta de a ajunge vreodată la treapta Serbiei şi doresc din contra să păstrăm proprieratca cea mare, ca şi pc cea mică şi să sporim, dacă se poate, pe cea mijlocie.

Sune unii, cari zic că este foarte rău că s-a introdus sub motiv de uzură un maximum şi un minimum în legea

tocmelilor agricole, sunt alţii cari zic că foarte hine s-a făcut şi aşa mai departe. Nu intru deloc în aprobarea vreuneia din aceste multe păreri, darvreau sâ zic numai, că toate chestiunile, dar toate, pe cari în afară de şcoală, de abecedar, de aritmetică, istorie, literatură, câtă se dă în şcoala primară după program, care se ocupă cu cultura şi economia, mai departe, sunt întrebări din cele mai grele şi pline de controversele rimpurilor moderne, controversele partidelor politice în luptă.

A zice unui învăţător: tu ai să luminezi tot poporul de acolo din sat, este o chestie delicată.

A-1 scoate din ale scoalei şi a-l băga în cea mai încurcată controversă de probleme, este foarte riscant.

De ce este aşa de rău, de exemplu, dacă sunt studenţii universitari amestecaţi în agitaţiile politice? (Şi dacă sunt colo pe galerie şi studenţi cari mă ascultă acum, sâ asculte.) Studenţii sunt chemaţi la Universitate să înveţe ştiinţele cărora li s-au destinat si toată vremea şi toată mintea lor trebuie să fie armosferizatâ în greaua misiune de a pătrunde cât pot in câmpul cunoştinţelor agonisite de omenirea cultă şi formulate în regulile ştiinţei. Nu că nu au şi ei dreptul lor de cetăţeni, dacă sunt majori, şi n-ar avea dreptul să se ocupe de toate problemele lumii, mai ales câ sunt şi înzestraţi cu mai multe cunoştinţe, dar pedagogiceştc nu merge sufleteşte, nu e compatibil sâ amesteci preocupările teoretice de ştiinţă cu vâlva şi cu agitarea, cu emotiunea, poate şi cu ambiţia si vanitatea cari ptedomncsc adeseori în activitatea politică.

Un student pe care l-ai pus pe tribuna publică, este dc regulă un student pierdut pentru studiul serios, căruia era să fie destinat. *(Aplauze.)*

Când îşi va termina studiile, să facă orice politică va crede, dar nădăjduiesc că nu se vor găsi profesori la Universitate, sau la licee, cari să comită sacrilegiul de a face prozelirism politic intre studenţi şi şcolari, până când sunr încă studenţi şi şcolari.

Aşa stă chestia cu studenţii universitari. Cum stă cu învăţătorii rurali? învăţătorul din sat a învăţat Ia şcolile speciale pentru pregătirea lui, cât a putut învăţa; prea multe nu a putut învăţa, căci dacă învăţa prea multe, dacă este un foarte bun stilist, sau chiar un deosebit de bun mecanic într-o meserie, dacă e un foarte distins matematic, se duce mai departe, la învăţământul secundar, şi se duce **şi** la Universitate. Cum e ţara! Toate sunt relative, noi nu avem mulţi profesori universitari, cari să se poată măsura cu cei din Germania, Franţa, Englitera, nu avem nici profesori de liceu ca acolo, şi nici învăţători de sat. Şi aşa, între toţi câţi suntem, relativ, învăţătorul de sat este un om cu o cultură mărginită **şi** specializat numai pentru şcoala primară. Este bine sâ înveţe mai multe?

Este *insidios* pusă întrebarea. Mai multe fireşte, sâ înveţe cât poate, dar *în ale lui.* Dacă învaţă însă multe altele, aşa cam superficial, nu mai vrea să stea la sat, şi atunci nu mai avem nici un învăţător de sat, sau dacă rămâne în sat, nu mai este omul scoalei.

Vasăzică, invăţâtorul din sat nu se poate - sunt 6000, cum se spune - decât sâ aibă o cultură specială, mărginită la scoală lui primară, căci altfel trece peste sat sau în contra satului.

Dar ceea ce ttebuie să aibă este mai întâi de toate o inimă caldă. Iubire de ce? De banca rurală? De chestia uzurii? De chestia tocmelilot într-un fel sau într-altul? Nu, ci iubire de copii. O inimă de cteştin în înţelesul primitiv al cuvântului, si atâta iubire încât cu inima lui să încălzească inima copilului, si cu aceasta îşi atrage simpatia tuturor **pârmţiloT.**

A fost un admirabil exemplu acela pe care ni l-a cirat d, ministru a! cultelor ieri. Mărturisesc că din toţi învăţătorii aceia, despre care ne spunea că s-au amestecat în cultura ţăranilor cu asocieri financiare sau altele, nu m-a încălzit nici unul, mi-e teamă câ nu sunt adevăraţii oameni de scoală. Dar unul m-a încălzit, acel fericit învăţător din satul spre care au năvălit răzvrătiţii, **şi** el - învăţătorul - s-a dus de şi-a adunat

copiii si cu copiii s-a pus împotriva răzvrătiţilor, iar aceştia s-au dat înapoi. Iacă omul şcoalei! Copiii şi iubirea de copii. Şi, oricât ar fi atavismul şi al nostru şi al boierilor, al nefericiţilor conservatori, ca şi al liberalilor, şi oricâtă cruzime animală se poare trezi prin atavîsm şi într-o ceată de oameni, există şi un alt instinct chiar la animale, iubirea de copii. Aşa că Ia un atavism animalic de cruzime a răspuns învăţătorul cu un alt atavism, al iubirii animalice de copii, şi înaintea copiilor s-au oprit răzvrătiţii!

Cum a lucrat acel învăţător pentru cultura neamului? Cum? Cunoscând puterea iubirii. Prin iubire a atras iubirea părinţilor si aşa a făcut linişte in sat.

Ia închipuiti-vă un asemenea învăţător cu inima caldă în ci, smerit la cuget, ideal în priceperea rolului ce-l are pentru tot neamul, în sate în scoală primară, un şir de copii, o generaţie, a invăţat-o si format-o in timp de 5 ani, vine alt şir de copii, alt sir de 5 ani, învăţătotul stă acolo, nu-I poate mişca arbitrariul administrativ, stă la şcoala lui neclintit, vine şi a treia şi a patra generaţie de copii.

Ce efect va avea omul acesta după 30 de ani în satul său?

Ce vor fi copiii bine-crescuţi de el? Si câţi copii s-au perindat înaintea lui, încălziţi de încălzirea Iui.

Aceştia au ajuns acum să fie ei oamenii satului şi vot arăta urmele creşterii cc au primit-o de la învăţătorul cel hun.

Şi aceasta nu este adevărata misiune a învăţătorului în sat şi in stat?

Dar această misiune, care reclamă atâta însufleţire, atâta idealism şi atâta smerenie, ce mai rămâne din ea, când vine însuşi ministrul cultelor şi o sminteşte? Când îl scoate pe învăţător din ale şcoalei şi il pune la problemele sociale, economice si culturale?

Fireşte, bietul învăţător... cu copiii era-până atunci, ii mai venea şi o carte nouă de şcoală, îi mai venea şi revizorul şi

alţii peste el, multe satisfacţii externe nu avea, trebuia să sc mângâie cu iubirea copiilor.

Acum vine d. Haret şi îl scoate de acolo! Ei, acum stă în taport cu oamenii mari, primeşte scrisori cu „frate învăţător", îi intră în cap alte interese, cumpărări dc moşii prin asociaţie ţărănească, 35 milioane la Banca Poporului.

învăţătorul acela nu mai este smeritul dascăl al copiilor, l-ai aruncat dc acum înainte în interesele părinţilor, interesele materiale cu certurile lor. L-ai stricat pentru învăţământul public. *(Aplauze.)*

Dar este timp, dlor, şă termin această explicaţie cu d, ministru al cultelor. Nădăjduiesc câ imi veţi recunoaşte că nu a fost provocară dc nici un spirit de partid, ci a fost făcută ca să ne lămurim cu toţii în privinţa educaţiunii copiilor de stăteni, încredinţată învăţătorilor. Şi ca să termin, trebuie să citez dc la d. ministru al cultelor părerea D-salc despre aceşti învăţători, cărora când scrie broşuri politice le dă misiuni economice; iar când face raport oficial către Rege, Ic atribuie următoarele - vî le citesc din voluminosul D-sale raport (de vreo 800 de paginii, înaintat acum 5 ani (pag. 56 si **urni.);**

„înscrierea în legea fundamentală **a** ţării a gratuităţii învăţământului primai a avui de scop să **faiS** ca nici **i>** piedica sa nu se afle in calea chiar celui mai sărac copil, pentru a putea căpăta acel învăţământ... Har aceascl dispozitiuno salutari ar fi zădărnicită, dacă nu s-ar înlătura şi alte piedici, rot aşi de grele. Printre acestea, în prima linie, este greutate,! pentru copiii săraci de a-si procura cănile şi rechizitele necesare...

Situaţiunea este şi mai agravară prin faptul că \n foarte multe şcoli pe lângă cărţile şi obiectele strict necesare, se impunea copiilol cumpărarea de cărţi şi de lucruri inutile,. **Era** aci un abuz din cele **mai** mari. cari se iiitnitiusese inirr, încer prin *poftii* ***de*** *thitiga autorih'r* de cârti si caiete de tot felul, prin conivenţa multor învătâtori şi inscirutoti, si prin toleranta autorităţilor şcolare. Din cauza lor, gratuitatea învăţământului primar nu mai exista de fapt.,. Dar nu trebuie să ne disimulăm, că răul era asa de întins si atingea atâtea

interese, încât va trebui pentru multa, vreme **o** supraveghere de **tot** momentul şi **o** severitate mare, penrru a nu lăsa ca specula să ret **ii vieze."**

Mulţi învăţători sunt aşa de neomenoşi şi de hapsâni, după raportul dlui Haret, încât şi la creioanele şi la caietele sărmanului şcolar din sat caută si câştige?!

Şi pe aceştia îi bagă D-sa în bănci, finanţe şi în asocieri pentru moşii?

Şi la pagina următoare mai raportează d. ministru Haret Maiesrăţei Sale Regelui despre

„o luptă înverşunată între diverşii autoti, căutând fiecare să uwze de toate mijloacele pentru a introduce canea sa în cât mai multe şcoli, cu excluderea cărţilor rivale; şî dacă vreunul se întâmplă să aibă *o* siniaţiune oarecum privilegiată faţă de ceilalţi, dacă, spre exemplu, ocupă în Învăţământ vreun post superior, se întâmplă sâ se folosească, de această împrejurare, pentru a suprima orice concurentă. S-**au** văzut astfel unii realizând in scurta vreme beneficii **foarte** însemnate din câte un abecedar, **o** carte de lectură sau **o** colecţiune de probleme".

Şi atunci d. ministru de culte, si cred câ a făcut bine, cu toată critica asupra monopolului, a introdus un singur abecedar ca model şi o singură carte de lectură.

Starea învăţătorilor, când nu facem cu ei „campanie culturală şi economică", ci raportăm Regelui ca ministru al scoalelor, e aşa dupâ judecata dlui Haret. Acestor învăţători le dăm un abecedar oficial, nici la *a. b. c,* nu-i lăsăm să aleagă altul; le dăm **o** singura carte de lectură, nici pentru lectura copiilor nu-l lisăm sâ-si aleagă cartea, si impunem un program precis. Aceasta pentru lucrarea cu copiii mici.

A! Dar dacă facem cu ei campanie „culturală şi economică" pentru lucrarea lor cu oamenii mari, pentru care nu sunt pregătiţi în şcoala normală, acolo le dam zor sâ se preocupe de tovărăşiile ţăranilor, de chestia cum trebuie sâ se facă **o**

cumpărare de moşie, cum sâ ajute ca să se aplice legea tocmelilor agricole, poate a monopolului cârciumelor.

La scoală, înaintea copilului mic, restrângem programul, dar când e vorba, cum zice un adept al dlui Haret, într-o carte groasă de 3 volume. - a încercat d. Haret s-o premieze la Academie, dar n-a izbutit — „să spargă groasa ignoranţă" a celot adulţi, în această foarre delicată şi grea controversă îi dăm. cum zice francezul, *carte blancbel*'Carte impusă la copii, vraişte deschisă uşa libertăţii de agitare ia bătrâni!!.,. Pas atunci şi mai aşteaptă învăţământ elementar cuminte în satele din România! Şi apoi vorbim aici la Senat că avem să împăcăm pe proprietarul mare cu ţăranul!

Dlor senatori, să scoatem din agitatea ţăranilor pe învăţător; sâ-i dăm misiunea de a creşte copiii ţăranilor şi de a avea autoritare asupra satului întreg cu ajutorul copiilor pe care i-a crescut si cu iubirea părinţilor ce şi-a atras prin această creştere.

Aş dori, — o! când aş avea încredere că se poate! — aş dori să iasă din discuţia noastră de astăzi buna dispoziţie a D-voastre din majoritate ca împreună si îndemnăm autoritatea şcolara, sâ reinrre pe calea cea veche şi cuminte, a acelei pedagogii, care ne învaţă că mai înainte de toate trebuie cultivată la copii inima, alături de ea cartea şi numai apoi vin interesele materiale ale celor bătrâni, cari ies din programul scoalei.

Să contribuim a resrabili pacea şî armonia între părinţii din satul întreg, sâlâsim la o parte misiunile culturale şi economice din campania dusă dcd. ministru de ctdte. *(Aplauzeprelungite.)'*

D. Titu Maiorescu: Nu vă voi, obosi mult timp, dar fiindcă îmi dă drept regulamentul să răspund dlui ministru, vreau să

' în continuare, Spiru H.uct, într-o lunga expunere, apăra programul sau privind activicalea extraseolari a învăţătorilor. („Dezbaterile Senarului", 20 februarie 190S, p. 333-338) ***in. ed)***

mai adaog ceva Ja preocupările ce le avem unii din noi în privința învățătorilor rurali

Chestia s-a lămurit. D. ministru este pentru activitatea extrașcolară așa cum a arătat-o în broșura despre țărani.

O parte din acea activitate despre tare a vorbit astăzi, intră in vederile oricărui om de școală. Nu era aci discuția. Cantinele școlare? Firește se țin de scoală. Scoală de adulți? e o continuare a datoriei școlare a învățătorului. Sâ-si facă bibliotecă? dar se-nțelege, aceasta este activitate școlară.

Unde ne deosebim, este asupra următoarelor două puncte:

Nu găsesc, dlor, câ d. ministru de culte a avut dreptate când, după ce în broșura răspândită în J900. cum ziceați, în mii de exemplare, recomandați iubirea aproapelui, veniți în broșura dc la 1905 si propagați ura partidelor.

Ce mai poate însemna iubirea aproapelui dupâ rândurile scrise cu atâta dușmănie în contra conservatorilor?

Sunt unii oameni politici tare ne vorbesc de iubire de câte ori nu se pot opri de la o izbucnire de ură.

Dar aici vrea sâ abată d. Haret discuția și face ca avocații cei nu prea iubiți de d. ministru-prezident.

D, Dim. A. Sturdza, președintele Consiliului: Cer cuvântul.

D. Titu Maiorescu. Dar eu nu am drepttd să scriu cc am scris? întreabă d. ministru de culte.

D. Titu Maiorescu: Cine contestă dreptul dlui ministru de a scrie ce a scris?

Are o părete rea despre conservatori și o spune într-o broșură. Foarte bine.

Dar dacă acest scriitor de brasuri, în calitate de ministru al cultelor, isi ia misiunea extraudinarj de a fi șeful unei asociațiuni de învățători ca să ducă o campanie culturală și economică la sate, si dacă îndeamnă pc invițători să se ocupe de chestii de bancă și de cumpărau de moșii, arunci manifestarea dușmăniei sale în contra conservarorilor devine incompatibilă

cu acțiunea de împăcare sociala la care guvernul actual zice că vrea sâ contribuie prin măsurile sale.

Dacă nu vedeți această contrazicere, îmi pare râu; sunt convins câ mulți din majoritate o văd.

Dar este un al doilea punct, poate trebuie să insist asupra deosebirilor noastre de vederi.

Dle ministru al cultelor, eu nu am pomenit de socialism în toată dezvoltarea interpelării mele. Am citat numai numele lui Hcnry Genrge ca invocat în Cameră, dar în interpelare am pus chestia pui și simplu ca o chestie de școală, de școlari, de activitate profesională **2** învățătorilor rurali. D-voastră ați pomenit în răspunsul d-voastră de socialism, nu eu. Vâ preocupă socialismul? A! Dacă vă preocupă pc d-voastră, arunci îmi deschideți voiba și **mie.** F_u nu **voiam** să dau atâta întindere interpelării; dacă io dați d-voastrâ; eu nu fug de ea.

Vi preocupă gândul câ o răzvrătire rurală se poate race pe temeiul de idei socialiste, răspândite prin învățătorii de la sate?

I'enrru ce? Este guvernul de astăzi socialist? Sunt convins că nu **vtea** sâ **fie.**

Am auzit pe d. ministru de interne vorbindu-ne aici dc socialiști și zicând cu drept cuvânt: daca oamenii de bună-etedintă - desigur câ erau mulți de buni-credințâ, nu toti, dar mulți - oameni capabili, oameni dc inima cari înainte aveau idealuri socialiste, vin pe urma și se supun partidelor constituite, în mod mai firesc Partidului Liberal, nu e aceasta un câștig penttu tară? Da, e un câștig pemru tari, și dacă a izbutit onor. d. Sturdza, or onor, d. Brătianu sâ aducă pe acești oameni de talent înăuntrul partidului monarhic constituțional liberal, a avut mare merit pentru țara aceasta, a scăpat-o dc confuziunea nesfârșiră ce s-ar fi continuat în capul unor oameni de talent pe temeiul ambiției din alte țări. Insă cu o condiție: ca să fi intrat fără rezervă si fără reticențe în partidul monarhie liberal.

E o vorbă de rând, in afaceri triviale. Dacă se ceartă doul persoane pe bani, unul cere, celalt nu vira sâ dea, dat de teama strâgănirilor unui proces cad la învoială şî se face o chitanţa, arunci în chitanţă nu se zice numai: am primit atât, ci se mai adaogă drept precauliune: şi nu maî am nici o pretenţie. Altfel cu ce a dat unui, se întăreşte celalt ca de acum înainte să înceapă procesul!

Ce a dat guvernul, am văzut. Dar as ti aşteptat ca nu onor. d. ministru de interne - atunci mai ales îmi lipsea d. ministru al lucrărilor publice si alţii de felul D-salc. *(Ilaritate}* - as 11 aşteptat pc foştii socialişti să fi venit sâ ne spue, sâ dea chitanţă lămurită: am obţinut atât, numai avem pretenţii mai departe.

M-a neliniştit onor. d. Enacovici, şi veţi vedea îndată cum stă in legătură chestia cu Învăţătorii noştri. D. Enacovici nea vorbit, — i-am admirat vorbirea, fiindcă era cu miez, — în discuţia generală a tocmelilor şi ne-a spus: Eră nouă ca era nouă, dar toate cerinţele **acestea** de islaz, de maximum si minimum, erau deja formulate în proiectele dc tocmeli agricole de la î 882, când era ministru de interne C. A. Rosetti, iar pentru astăzi a adâogac d. Enacovici: dacă se dă astăzi, islaz, ca hrană pentru vite, consecuent se va cere mâne cedare de pământ ca hrana pentru capete de om. Vasăzică nu va liniştit chestia, ci d-abîa au început exproprierile?

Dar ce are a face cu învăţătorii? Dlor, vedeţi ce are a face.

O mare parte a culturei noastre ne vine din Franţa; o parte din Germania, dar mai mică.

A fost o asa sete de cidrurâ în neamul acesta pe la începutul secolului a! Ifl-lea, incât s-a făcut o adevărată emigrariune. un vremelnic exodus a sute şi mii de tineri doritori sâ se adape la izvoarele ştiinţei apusene.

Nu este alt popor, care pe această scară întinsă, în proporţie cu numărul nostru de locuitori, şâ fte lâcut aceste peregrinaţiuni culturale, fireşte cele mai multe spre Franţa, unde şi limba ne era mal înrudiră si civilizaţia mai reprezentativă si elegantă mai mare. Din Franţa am copiat limba oficială, legile, moravurile, felul de a fi, chiar şi vestmintele.

A fost pentru noi un mare noroc că a venit în această Franţa, de la care am luat atât de multe, un timp al evolutiunii safe istorice, când a avut în cap pe Napoleon al fll-lea. Noul împărat ne-a fost favorabil, dupâ vederile sale politice, ne-a dat sprijinul şi prilejul de a ne arăta dorinţele naţionale în Divanurile *ad-boc.* Mai ales de **3tunci** ne-am dus mulţi in Franca sâ studiem, am fost şi cu la faculratea de drepr din Paris si zeci de mii alţii, A rămas şi astăzi obiceiul de a merge pentru studii la Paris, de a primi influenţa de tot felul dc la Paris. Numai să nu uităm un lucru: pe atunci, între 1852 si 1870, Franţa era monarhica, acum Franţa e republicană. E admirabila misiunea Franţei de a fi, poate cu jertfirea ei, prototipul celorlalte naţiuni dc cultura pentru toaie fazele unei evoluţiuni politice,

Şî monarhie absolută cu cea mai mare centralizare, şi monarhie cu „drepturile omului" şi republică cu teroare, apoi un sirâlucit despotism militai uimat de monarhie legiimustă, apoi monarhie constituţională, republică, lovitură de stat, imperialism şi acum republică ocupată cu încercări de socialism. E de palpitant interes experienţa istorică ce se face înaintea noastră, st aş lipsi de la cea mat elementară modestie dacă ni-aş încerca sâ critic aceste aplecări spre un socialism, uneori atât de generos. Evident câ sunt oameni cari au un ideal înalt despre omeniie, cati sunt adânc mişcaţi de mizeria cea marc ce domneşte în lume. Cine ar putea, în contra acestei compătimiri umanitare, să întâmpine ceva din punct dc vedere al intenţiilor ideale? Când vedeţi eminenţi oameni de ştiinţă, ca b W e Reclus, marele geograf. **Că** din socialism a ajuns până la anarhism, „academic", cum zice el; când vedem chiar pe prinţul Kropotkin, cate descrie viaţa lut de familie cu atâta sinceritate şi atâta căldură, crebuc să ne zicem: ce molipsitoare, ce caprivatirâ rrebuie să fie o asemenea tendinţă pentru unii oameni de cea mai înalră cultură! Şi sâ nu ne mai mitâm câ. din cunoscuţi de ai noştri, prieteni de ai noştri, fii ai prietenilor

noştri politici, atât]a noi conservatorii, cât şi la D-voastre liberalii, din asemenea prieteni de ai noştri, ne trezim cu hi din cei mai distinşi, cu inteligenţe deosebite, cu dispoziţii sufleteşti pentru jertfă, însă jertfa niuncii lor pentru ştiinţă, dat jettfăde tot felul, ne trezim că aceşti fii se arată hotărâţi socialişti în ale politicei. Aceasta nu poate fi decât repercutarea celor ce se petrec în mişcarea spiritelor din Franţa de azi.

Si dacă mă întreb acum: este cu putinţă ca socialismul aşa reprezentat sa se infiltreze cu putere crescândă si la noi? Mi-e teama că răspunsul trebuc să fie *da!*

Dar ce este de zis în contra lui? Eu, bietul de mine, ce am de zis? Am următoarele de zis Nici nu mâ pteocup dacă are dreptate *Henry Georgt,* sau are dieptate, cum zicea aici d. Xenopol, americanul *Carey,* or economistul naţional german *List ui* materie de capital şi muncă.

Un lucru ştiu, şi aici sper să fiu de acotd, dlor, cu mai mulţi din majoritate, căci împreună suntem monarhisti constituţionali, fie liberali, fie conservatori, ştiu câ o ţară mici precum este a noastră, cu un capital restrâns dc oameni şi dc averi, când s-a luptat ea să iasă din valurile timpului la un liman de ceva asigurare a existenţei sale de stat. şi-a formular in Divanul ***ad-hoc*** (în aceasta privinţă este ⊳ fericire, că stă în mijlocul nostru unul din acei cari au lucrat încă în Divanul *ad-hoc,* d. Dimitrie A, Sturdza), şi-a dobândit de atunci încoace asigurarea existenţei sale în *monarhia constituţională ereditară,* sî, daţi-mi voie sâ adaog, aşa dupâ cum este situaţiunea adevărată a ţării noastre, într-o monarhie militari, dupâ adânca vorbă a dlui Carp *Regele* ***si*** *Dorobanţul*

Constituţiunca noastră a prevăzut si religia ortodoxa ca religie de stat tot pentru asigurarea etnică, drept scut al naţionalităţii in cuntra cotropitei ce putea sâ vie din partea Apusului imediat vecin cu noi. Noi stăm aci monarhici, dinastici: constituţionali, militari, şi cu religie de stat ortodoxă ca scut al naţionalităţii.

Dar socialiştii? Socialiştii sunt esenţial şî fundamental antireligiosi, esenţial si fundamental republicani, esenţial şi fundamental antimilitarişti, şi e caracteristic faptul că de Ia un profesor, anume de la un profesor socialist, a ieşit în Franţa antimilitarismul, şi câ un om de stat de chiar valoarea lui Jaures, socialistul francez,. îl ocroteşte. Sâ vedem unde va ajunge Franţa cu asemenea frământaţi.

Nu e chemară ţaţa noastră sâ servească drept câmp de experienţe politice. O fi socialismul minunat, si-l aplice cine îl poate aplica.

Şi după ce se va fi aplicat undeva cu succes, si-l examinăm si noi.

Dar nu începuturi dc aplicări republicane, nici aplicări de peste oceane, ci aplicaţi undeva, unde sâ semene cu noi, în Belgia, nu in Franţa republicana, în Olanda, în Norvergia, undeva mai aproape de noi, mai comparabil cu noi. Atunci vom vedea si noî. T'ână atunci nu se potriveşte, nu ne priveşte socialismul. Nu avem dreptul să riscăm, nu avem decât sâ mergem pc căile istoriceşte ştiute şi asigurate, şi daci a fost o ţară europeană, care a înaintat în vremurile noastre ca Savoia de la 1854 încoace, ca Prusia de la 1 Rb4 până acum şi dacă vedem că aceste staic au înaintat "«şa de muh sub forma monarhii militare, avem aci o siguranţă că putem înainta si noi cu formele de stat ale Constituţiei de la 1866,

Aici baloane de încercare, cum le pomenea d. ministru-prezident, cred că nu ne sunt iertate. Degeaba s-a referit D-sa şi la Arişiotcl, care zicea că sclavia este fireasca, şi astăzi s-a părăsit.

Era firească pentru vremea lui Aristotel sclavia şi dacă ar fi părăsit-o Macedonia, Atena sau Roma de pc atunci, s-ar fi năruit cultura greco-romană cu sute de ani mai înainte de epoca efectivă a pierderii lor .

Şi noi sâ ne apucăm sâ anticipăm formule sociale pe cari nu. le vedem realizate în nici un stat monarhic de felul nostru!

De aceea când veniţi în legea tocmelilor agricole cu maximum si minimum, cari sunt cerinţe socialiste, lumea e cuprinsă de nelinişte. Şi aici este nepotrivită compararea cu socialismul de stat a) dlui Carp sau cu socialismul de stat din Germania. în toată istoria Angliei moderne, aşa de constituţional interesantă, se poate constata următorul fapt: ideile mari, de reformă economică sau electorală, sunt agitate de liberali şi radicali, dar sunt efectuate de conservatori. Pentru ce? Pentru câ de la conservatori le primeşte ţara cu mai mare linişte, ştiind că nu au să meargă mai departe.

Sunt şi unii conservatori înrervenţionişci de stat? Da, Bismarck a vorbit de expropriere la 1881, prinţul de Biilow o care astăzi în contra polonezilor. D. Carp a interprerat ideia proprietăţii la legea minelor. Era teamă în Germania că prinţul Biilow va ajunge la socialism?

Este teamă că d. Carp se va pierde în socialism? Nu.

Este simţit si ştiut în ţară la noi, ca şi în Germania, câ oamenii de principii conservatoare, dacă înfăptuiesc unele idei ale aşa-numitului socialism de stat, sunt antagonistii cei mai hotărâţi al socialiştilor colectivişti şi că lucrează aşa cum lucrează tocmai ca să ia din mâna socialişcilot agirarori drapelul primejdios ai acelor îmbunătăţiri legitime pe care socialiştii vor sâ le îndeplinească pe calea răsturnării, iar conservatorii pe calea ordinei monarhice constituţionale.

De aceea nu este la noi multă încredere facă de D-voastre, cei din actualul guvern, fiindcă ne este teamă că nu puteţi rezisra nouei impulsiuni care vi se dă, si **Tendinţele** cari s-au manifestat în Cameră şi le-a arătat aici în Senat d. Enacovici - ne duc mult mai departe decât ar trebui sâ ne ducă progresul normal în tara aceasta.

Dar, dlor, nu am sâ intru în chestia aceasta mai departe. Am voit numai să scot la iveală repercutaiCa ideilor republicano-socialiste din Franţa asupra tinerei generaţii de la noi.

Aş vrea să stiu dacă ar fi liniştit d. ministru de răsboi când ar fi ca toţi ofiţerii noştri să-şi formeze ideile lor de disciplină din Franţa de astăzi şi nu din alte state, cum ar fi Getmania de pildă?

Dacă la noi mai mulţi fu ai familiilor avute, culte, când au venit din Franţa, au venit convinşi - îmi daţi voie să zic îmbuibaţi de socialism, - ce putem crede că are sâ mijoteze şi să mişune prin imitare sau molipsire în capul semi-culţilor din oraşe şi al semi-culţilor din sate? Periculoşii proletari intelectuali din oraşe, semi-culţii pretenţioşi de la sate, toţi semi-culrii sunt închipuiţi şî pretenţioşi, vor ft prada epidemiei socialiste. Activitatea extraşcolară? Cantine - da, câte voiţi! biblioteci - fireşte, - şcoală de adulţi; se înţelege, o preţioasă activitate! Toate acestea le admitem şi noi, şi intra în sfera programului oficial pentru cârti de citire şi celalalte materii de învăţământ primar.

Când, însâ, vedem că învăţătorii rurali se îndeletnicesc cu alte ocupaţiuni, fie şi numai cu cercurile culturale şi şezătorile la care îi îndeamnă d. ministru Haret şi pe care ni le-a citat numai aşa în treacăt ca lucruri inofensive, şi când mai cu seamă aflam câ învăţătorii la acele cercuri culturale adună din toace părţile bătrâni si tineri şi le vorbeşte de interesele lor: ne putem închipui ce fel de vorbe se schimbă între învăţători şi ţărani, dacă vor să intereseze pe ţărani.

De pământ se interesează ţăranii şi pământ cer. Si cine le promite pământ?

Socialiştii.

Apoi sunteţi siguri că, dacă li se dă zbor învăţătorilor, între cari sunr mulţi semi-culri, sâ iasă din şcoală şî să însufleţească cercurile de adulţi, sunt sigur, — zic - că in acele prerinse cercuri culturale nu vor face propagandă socialistă sub forma cererii dc pământ?

O vor face, au făcut-o mi-e teamă.

Şi de aceea aş dori ca activitatea excraşcolaiâ a dlui ministru al cultelor sâ fie înfrânată, pentru că ea poate constitui un pericol naţional pentru viitor. *(Aplauze din partea minoritarii)-*

139

DISCURS LA PROIECTUL ADRESEI DE RĂSPUNS LA MESAJUL TRONULUI

(Şedinţa Senatului de la I decemvrie 1908)

D. T. Maiorescu: Dlor senatori, este o mulţumire pentru un membru al opoziţiunii, de câte ori se poate uni, fie si numai în parte, cu un act al majorităţii, în căzui de faţă cu o parte aproiectiiluideAdresă, pe care vi La ciritonorabilul D-voastre raportor.

Ne unim, dlor, cu aliniatul I, pe care cu drept cuvânt îl pune d. raportor în fruntea proiectului, acela prin care Senatul îşi exprimă fericirea de a fi văzut în mijlocul său pe M.S. Regele în persoană, ca o dovadă vie, cum zice d. raportor, a bunei sănătăţi a M. Sale.

Ne unim, mai departe, cu aliniatul din proiectul de Adresă, care se referă la „întinderea regimului constituţional peste Dobrogea".

Cred că suntem cu racii uniţi asupra chestiunii si suntem chiar asa de uniţi, încât ne-am mirat că această unire nu şi-a găsit o exprimare mai de demulr.

Nu esre lucru serios de a face aci înaintea D-voastre, ceea ce am văzut că s-a tăcut prin unele ziare, o' discuriune de prioritate asupra ideii de a da Dobrogei regimul constiruţional.

Nu este aci vorba de o invenţiune, care trebuie să fie patentată ca prioritate, şi se poate zice că ideea acestei întinderi constituţionale s-a născut odată cu faptul stăpânirii Dobrogei din partea noastră acum 30 de ani. Anmci, din primul moment, era în capul tuturor câ trebuie să vie cat mai curând împrejurarea favorabilă de a întinde Constituiiunea întreagă şi asupra Dobrogei.

Era vorba numai de măsuri administrative pentru o prealabilă asimilare, era vorba, dacă vroiţi, şi de prestigiu pentru adrninistraţiunea ţării noastre, ca această asimilare să fie mai grăbiră.

în orice caz, acum cinci am, trecuseră 25 de ani de la incorporărea fizică a Dobrogei. acum cinci ani dohrogenii. cu mare bunăvoinţă şi bucurie, au voit să serbeze jubileul acesta de 25 de ani al incorporării lor fizice către noi şi, foarte fiteşte, un dohrogean zelos a cerut şi regimul constituţional la banchetul oficial de atunci, la care asista şi onorabilul nostru ministru-prezident, si exprim părerea noastră de râu că nu vedem astăzi pe d. ministru-prezident în mijlocul nostru; îi dorim o grabnică însănătoşire, în toate privinţele. (Ilaritate.)

D. ministru-prezident, prezent atunci la acel banchet în Dobrogea, când a auzit vorbele zelosului dobrogean, care cerea nu numai incorporarea fizică — aceea o serbau atunci, — ci incorporarea constituţională cu România cea mare, d. ministru-prezident, cu amabilitatea d-sale cunoscută şi recunoscut!, l-a dojenit cam aspru. Şi am asistat la spectacolul neobişnuit ca şeful unui guvern şi unui partid liberal să dojenească pe un biet dobrogean, care cerea aplicarea sistemului constituţional, cu libertăţile lui, dupâ 25 de ani, asupra Dobrogei.

Tot este bine. dlor. dacă nu după 25 de ani, că cel puţin după 30 de ani s-a putut îndeplini vechea cerinţă. Se vede câ în ultimii cinci ani s-au făcut enorme progrese in Dobrogea, câte nu s-au făcut mai înainte în 25 de ani, şi astfel a venit fericitul moment să aplicăm şi acelor compatrioţi ai noştri, regimul constituţional.

Foarte bine. Suntem extraordinar de uniţi cu acest paragraf din proiectul de Adresa.

Se înţelege, dloi, că suntem imiţi şi cu acele părţi mai anodine, unde se exprimă dorinţe şi asigurări generale.

Ne bucurăm şi noi câ este solidă starea Financiară; si noi voim ca justiţia sâ-şi aibă prestigiul său cât se poate de înălţat, si vom examina, dacă noul proiect al dlui ministru de justiţie va contribui la aceasta; sî noi păstrăm cea mai mare dragoste pentru oştirea noastră; şi noi - dar aci cu ceva rezervă, voi vorbi îndată de ce — ne bucurăm că industria si comerţul sunt puse de curând „sub vegherea unui deparrament nou", cum zice d. raportor şl, îmi daţi voie sâ adaog eu, felicirându-vă: şi sub vegherea noului ministru. Sum acum 9 locuri ministeriale, nici nu încap încă în acea bancă, fiziceşte vorbind, aşa s-a sporit lista ministerială acum.

Se vede cât de mare trebuie sâ fie influenta dlui ministru de finanţe actual, dacă acuma se crede industria aşa de înaintată şi de însemnată, încât s-a defalcat comerţul de la vechiul Minister al Agriculturii şi Domeniilor şi s-a unit cu noua industrie, spre a forma un departament deosebit.

Dati-mi voie să >ă amintesc aci un precedent constituţional, întâmplat în Camera liberală. D ministru-prezident, care nu a voit să ţină seamă de jubileul de 25 ani al dobrogenilor acum 5 ani, a ţinut scattvî de jubileul de 25 ani al înfiinţării Ministerului de Agricultură, Comerţ şi Domenii, şi i-a adăogaţ astăzi Ministerul Industriei.

Sunt, în adevăr, tocmai 25 dc ani de când s-a introdus pentru prima oară acel minister al domeniilor, până atunci fuseseră numai 7 ministere, atunci deveneau 8,

Cel dintâi mlnisini al acelui nou minister de la aprilie 1883 a fost răposatul Câmpineanu.

Vâ aduceţi aminte? Se **2icea** pe atunci de către maliţioasa opoziţie că prin acel nou portofoliu se acoperise un abis Intre nu ştiu cine si nu ştiu ce.

Sunt convins câ de data aceasta, cu înfiinţarea jubiliară a acestei defalcări, cu acest nou portofoliu ministerial nu s-a acoperit nici un alt abis, nici nu poate fi vorba de abis in mijlocul majorităţii de astăzi.

Aşadar, acum 25 de ani, în acea Cameră liberala, era Camera revizionistă, preşedinte al Camerei C. A. Rosetti. iar ministru-preşedinte loan Brătianu, s-a întâmplat ca în comisia pentru Adresă, majoritatea să aleagă şi doi membri ai opoziţiunii, pe d. Negruzzi şi pe mine.

Neştitnd *ce* vrea să însemneze această alegere, am sptis majorităţii câ noi suntem antirevizionişti hotărâţi, şi ca sâ punem majoritatea Ia largul ei, ne dăm demisiunea. Majoritatea nc-a respins demisiunea. şi ne-a dat a înţelege că ne-a ales ca opoziţiune. Atunci noi am primit sâ lucrăm în comisia Adresei de la 1883.

Vâ citez aceasta, dlor senatori, ca un precedent care in unele împrejurări are folosul său.

în cazul de fată însă d-voastră, majoritatea liberală de astăzi, nu v-aţi gândit la aşa ceva. Foarte bine. Dai aşa fiind, noi din [opoziţie nu ştim, nu avem nici o formă, nu am fost chemaţi să seim, ce s-a petrecut în comisiunea Adresei între cei. trimişi de d-voastră şi guvern, ce explicări s-au dat acolo, după cum este obiceiul a se cere şi a se da. Suntem dar siliţi şi datori să cerem unele desluşiri aici, în şedinţă publică a Senatului.

Da, onor. dle ministru al industriei, defalcat de la colegul D-voastre al domeniilor, da, aveţi „vegherea" unui departament nou, si sunteţi chemaţi, cum zice d raportor, a „îngriji mai de aproape, de dezvoltarea comerţului şi industriei noastre"

în momentul de fată, comerrul si industria noastră sunt preocupate de o chestiune însemnară la ordinea zilei, de conventiunea comercială cu Ausrro-Ungaria, despre care proiectul Adresei nu pomeneşte nimic. Am citit cu toţii câ tratările se urmează, că au fost, nu întrerupte, dar să zicem numai amânate, si că vor fi reluate îndată după Anul Nou.

1

Dupâ informaţiunile de alături ce le avem fiecare dintre noi - le am şi eu - este speranţă că în adevăt vor fi reluate în ianuarie stil nou, şi că, având noi a face cu un stat nu numai vecin, ci şi amic, ele vor duce la un rezultat mulţumitor, pe cât se poate vorbi dc mulţumiri in asemenea convenţiuni, unde ttebuie sâ se dea avantagii reciproce şi să se facă şi sacrificii reciproce.

Da, se vor relua tratările în curând!

Dar, dacă este vorba de îngrijiri pentru industrie st comerţ, nu mâ îndoiesc câ d. ministru cel nou o să-şi dea toate silinţele sâ cunoască şi grijile tutulor comercianţilor şi industriaşilor, nu numai la noi, ci poate şi in Austro-Ungaria: grija lor cea mare este starea nehorărârâ a situatiunii internaţionale, creată comerţului şi industriei.

Cel mai mare rău în asemenea afaceri este nehotârârea, - aşa de mare rău încât în toate convenriunile de comerţ, timpul Intermediar, timpul de nehotărâre asupra tarifelor şi celorlalte amănunte este mărginit la un an.

Suntem azi după stilul nou la 14 decembrie; mai sunt 17 zile si expiră anul stilului nou. Expiră şi termenul prevăzut pentru suspendarea tratărilor, care au să fie reluate cu începerea noului an. în acest interval de 17 zile credem că ttebuie să fie denunţată convenţiunea existentă.

Mai este mi an când convenţiunea poate lucra şi dupâ această denunţate. Dar dacă nu sc denunţă în aceste 17 zile, atunci nesiguranţa, nelămurirea, situaţiunea precară în care ne aflăm, trebuie sâ mai dureze cu mult peste un an, poate şi doi ani, dacă nu se va face altă convenţiune, şi aceasta este osrarcdepecaritatepecarenu se cuvine să o aibă nici comerţul şi industria noastră, nici comerţul şi indusmadinAuwo-Ungaria.

Suntem dar de părere că trebuie denunţată în intervalul de suspendare până la sfârşitul acestui an, convenţiunea comerciala existentă cu Austro-Ungaria, adăugând speranţa - şi este timpul pentru realizarea ei, suntem la largul nostru - că în anul care vine să ducem la un bun sfârşit tratările comerciale cu starul vecin şi amic.

Trec acum, dlor, la alte aliniate ale proiectului dc Adresă, în toate adresele sunt două mari părţi caracteristice: partea politicii externe şi partea politicii interne.

Vâ puteţi închipui, că mai ales la partea politicii externe am dori sâ fim cu desăvârşire uniţi — ţara întreagă - pentru a da tot sprijinul guvernului la caz de trebuinţă.

Dar aici, înainte de a vorbi mai departe, trebuie sâ invoc un alt precedent, întâmplat tot întt-o Camera liberală.

La anul 1881, în 15 noeimvrie, la deschiderea Parlamentului, era ministru-preşedinte Ion Brătianu, şi - cum rareori a rost - era ministru de interne C. A. Rosetti. în Mesajul de deschidere al sesiunii parlamenrare de arunci se aflau grele vorbe: „îngrijârile ce a deşteptat în ţară chestiunea libertăţii Dunării, sunt legitime", şi atunci Camera a ales în comisiunea pentru elaborarea răspunsului la Mesajul Tronului doi membri ai opoziriunii: pc răposatul Vernescu şi iarăşi pe cel ce vă vorbeşte acum - se vede câ era chestie de princip pe acele vremuri ca la momentele importante să fie reprezentată şi opozitiunea în comisiunea Adresei.

D. Vernescu şi cu mine am şi început să lucrăm în comisiune, însâ când majoritatea a propus la vorbele „îngrijâri legitime", o accentuare tot asa de tare faţade Austro-Ungaria, noi cei din opoziţie am cerut în comisiune explicări şi comunicate de acte de la d. ministru de externe - era atunci răposarul Stătescu, - şi, fiindcă nu ni s-a comunicat nici un act, am demisionat. Până atunci însă lucrasem în comisiune.

Dlor, cum vedeţi, şi un membru al opozmunîi vâ poate aduce aminte, sper pentru mulţumirea D-voastre, de precedentele liberale din vremea lui Ioan Brătianu şi a lui C. A. Rosetti.

întru această cred să fiu aprobat de majoritatea D-voastre, de acea majoritate, care în prima zi a lucrărilor parlamentare

cerute de noua sesiune legislativă a procedat la constituirea biroului.

De astă data unii vicepreşedinţi aleşi de D-voastre au ţinut să amintească anume memoria lui Ion Brătianu şî [a] lui C. A. Rosetti.

începutul actualei sesiuni parlamentare a fost foarte interesant cel puţin pentru noi din opoziţie.

In chiar prima şedinţa, când s-a ales onoratul şi excelentul nostru preşedinte, d. Aurelian, D-sa începe sesiunea cea nouă cu următoarele cuvinte; - !e citesc, dlor, din *Monitor.* „D. preşedinte: P.S. Aurelian a întrunit 54 voturi si e proclamat preşedinte al Senatului. Mă iertaţi că sunt nevoit să proclam eu singur votul, deoarece nici unul din d-nii vicepreşedinţi nu au voit sâ prezideze".

Ce c asta? Grevă al biurou?

Dlor, să nu fie într-un ceas rău! Acum 4 ani a mai fost o grevă în Cameră, cam pe vremea asta, şi s-a întâmplat, ferească Dumnezeu, căderea de guvern! (Ilaritate,)

Sunt convins că nu e nici un pronostic în cazul de raţă. Dar, în fine, asa au fost începuturile sesiunii...

D. preşedinte, P.S. Aurelian: Dle Maiorescu, vă înşelaţi, nu m-am plâns că d-nii vicepreşedinţi nu au voit sâ-mi ţină locul; eu am voit să însărcinez în timpul votului pe un d. vicepreşedinte ca să despoaie scrutinul şi să proclame vorul pentru alegerea preşedintelui, dar lipseau in momentul acela din sala şedinţelor, şi atunci am fost nevoit să rămân eu la locul de preşedinte şl să proclam alegerea mea de preşedinte. Atât şi nimic mai mult.

D. Titu Maiorescu: înţelegeţi bine că un om aşa de disciplinat cum sunt eu, faţă de întreaga autoritate a dlui preşedinte, trebuie să iau act de explicarea d-sale. Dar îl rog, dacă se poate, să dispună ca să se şteargă din *{Monitor* cuvintele citite, fiindcă vine foarte curios ca să se înceapă sesiunea

parlamentară a unei ţări cu o asemenea controversă asupra atitudinii biuroului.

Vrea sâ zică, aceasta am şters-o. *(Ilaritate.)*

Dar atunci tot rămân cuvintele — nu ştiu dacă nu le veţi şterge si pe acestea; dacă le ştergeţi s-a simplificat discuţiunea - rămân cuvintele onor. d-ni dr. Râmniceanu si N. Lupaşcu, aleşi vicepreşedinţi, - nu mâ îndoiesc; cu buna înţelegere a cutulot senatorilor din majoritate: se vedea cât de colo că era perfectă bună înţelegere asupra persoanelor; a cam tărâgănit ceva alegerea, dar nu tace nimic, aşa a întârziat şi numirea titularului la noul minister, de la aprilie până nu ştiu când, dar aceasta nu face nimic. *(Ilaritate.)*

Unii ziceau: nu cumva sunt două suflete la guvern şi tn majoritate? Nu ştiu ce crede onor. excelent matematic de pc banca ministerială, despre cifra 2; aritmericeşte 2 e mai mult decât 1, dar politiceşte nu e aşa; *2* suflete sunt mai slabe decât 1. şi 2 suflete la guvern nu dau un rezultat îndoit, ci îndoios. (ilaritate,)

Dar în sfârşit, vicepreşedinţii aleşi în aceste împrejurări, onor. d-ni dr. Râmniceanu şi N. Lupaşcu, au crezut dc trebuinţă, muiţumindu-vâ pentru onoarea ce le-aţi făcut de a-i alege vicepreşedinţi ai Senatului, să vă declare că ei sunt nestrămutaţi discipoli ai scoalei lui loan Brătianu şi a lui C. A. Rosetti, cum zicea d. Râmniceanu, iar d. Lupaşcu, ca moldovean, mai adaogă pe Kogălniceanu. Dar şi d. Lupaşcu zicea: *eu sunt un membru devotat al partidului, sub figura măreaţă a Lui loan Brătianu şi C. A. Rosetti, şi n-am tergiversat niciodată.*

Pentru cine au zis onor. vicepreşedinţi acestea? în contra cui le-au zis?

în contra noastră?

Noi n-am fost niciodată sub figura măreaţă a lui loan Brătianu si C. A. Rosetti - noi, din opoziţiunea conservatoare. Nu cumva sunt alţii de la D-voastre cari au tergiversat şi cărora trebuie să li se aducă aminte memoria lui loan Brătianu şi C A . Rosetti?

Dar dacă D-voastre aduceţi aminte de I. Brătianu şi C. A. Rosetti, sâ vâ aduc şi eu aminte câ atunci când era Ioan Brătaianu ministru-preşedinte şi C. A. Rosetti ministru dc interne, şi când se vorbea dc greutatea deosebită a situaţiei externe, se alegeau si membrii opoziţiei in comisia Adresei.

Astăzi situaţia nu este îngrijitoare ca atunci. Cu toate acestea atât Mesajul, cât si proiectul Adresei de astăzi ne vorbesc de împrejurările grele ptin care trec statele.

Toate statele, zice Mesajul. Si statul nostru? în privinţa acestor împrejurări Mesajul şi proiectul dc Adresă introduc un cuvânt, până acum nou în aceste formule solemne, cuvântul că relatiunile internaţionale ale ţării noastre sunt *normau:.*

îmi aduc aminte de un alt act însemnat al unui stat străin din Cenmd Europei, unde în Mesaj se zicea: relatiunile noastre cu celelalte puteri - enumera câteva - sunt amicale, iar cu Anglia sunt corecte. Amicale, corecte! Noi am zis normale. Se nemereşte să fie mijlociu între amicale şi corecte.

Vasâzică, relatiunile noastre in mijlocul greutăţilor sunt normale.

Cc fel de greutăţi? .Şi aci să-mi permită onor. raportor al D-voastre să mă plâng că proiectul de Adresă al d-salc este foarte stins; proiectul de la Cameră, deja publicat în *Monitor,* e mai accentuat, si bine face că e accentuat. Căci, dlor senatoti, e vorba de autoritatea, de prestigiul Corpurilor legislative. Ce suntem noi aci?

Vine în mijlocul nostru Regele, ca personificare a suveranităţii rării, vine în mijlocul cui? Nu în mijlocul a câtorva funcţionari supuşi, nu a câtorva figuranţi de paradă, ca decorul unui sistem numit constituţional, ci vine în mijlocul reprezentanţilor naţiunii.

Fiecare din noi reprezintă tara întreagă şi ţara are dreptul sâ ceară de la noi a fi reprezencarâ in inreresele şi preocupările ei, si noi avem datoria de a da un glas acestor preocupări, sau atunci nu mai suntem si nu mai însemnăm nimic.

în momentul când Tronul ne vorbeşte de împrejitrările grele prin care trec toate statele şi de veghearea ce trebuie sâ o avem toţi pentru ca să nu ni se întâmple nimic, de la raportorul D-voastre nu ne vine nici o explicare, nici o vorbă în Adresă, care să indice într-un mod oarecare obiectul preocupărilor.

împrejurări grele? Două întrebări se impun atunci Senatului: întâi, dacă în aceste împrejurări grele este vreun punct care sâ atingă autoritatea noastră suverană? Şi al doilea, fiindcă suntem de acord cu guvernul, că trebuie cu toţii *să păstrăm şi să ridicăm neîncetat situaţiunea ce am căpătat-o între state,* a făcut guvernul, îndeosebi d. ministru de externe, tot ce trebuie pentru aceasta?

Am citit prin gazete despre o ipoteză pe care a pus-o ministrul unui stat vecin şi amic, baronul Aercnthal, în delegaţiunea austro-maghiară, ipoteza câ ar putea să dea, nu ştiu ce compensaţie, la nu ştiu ce prerentii a unui alt stat stflin, compensaţie relativă Ia Dunăre.

Nu veţi aştepta, dlor senatori, de la o vorbire ţinută în acest matur corp, ca să pronunţe cuvinte imprudente, nepotrivite cu situaţia noastră internaţionala. Nu este misiunea noastră, nu avem cădere de a ne amesteca în chestiunile Europei celeilalte.

Dar dacă sc pun ipoteze, în cari se menţionează si Dunărea noastră, apoi asemenea ipoteze le discutăm şi noi ipotetic. Intru cât o ipoteză râmâne ipoteză, nu are valoare practică, şi nimic nu indică vreun început de realizare a ipotezei în chestie. Şi, aşadar, tot ipotetic răspundem:

Noi nu putem admite nici o atingere a autorităţii noastre suverane; nu putem admite - şi nu cred că se va găsi vreun guvern român care să admită - ca acolo unde Dunărea curge între ţărmuri, supuse amândouă stăpânirii noastre, sase poată amesteca prin participare la Comisiunea Fairopeanâ a Dunării, un al srat neriveran *(aplauze)* şi drepturile Comisiunii

Europene să fie acordate altor state, decât celor ce le exercită astăzi. *(Aplauze.)*

Dlor senatori, şi despre aceasta nu este nimic in Adresa raportorului d-voastră. Lumea întreagă esie preocupată de chestiunea care mi-am permis a o atinge, şi nici un reflex in Senat?

Trebuie opoziţia conservatoare să aducă într-o majoritate liberală şi înaintea unui guvern liberal, oarecum în dezbaterile tării legale asemenea cestiuni? La ce mai este sistem constituţional atunci? Şi dacă îmi daţi voie, am sâ trec de la gravitatea materiei atinse la nişte lucruri uşoate. si mă plâng şi de mici forme externe, care sunt totuşi caracteristice pentru regimul de astăzi.

Nu s-a mai pomenit de când esie la noi sistem constituţional, şi este cel puţin de *42* de ani, dar putem zice câ este de 50 de ani, ca dezbaterile parlamentare sâ fie publicate cinci, sase, şapte, opt luni după ce au fost ţinute în Parlament.

Dar bine, cui vorbim noi, cc, şi pentru ce vorbim, şi pentru cine vorbim? Cine să ducă mişcarea opiniei publice? Întrunirile fără răspundere la sala Orfeu ori de la băile Eforiei? Ori gazetele zilnice, unele te miri ale cui?

De-abia în *Monitorul Oficial,* de la 16 octomvrie. se publica dezbaterile Camerei de la 16 fevruarie 1OS a şedinţei deputaţilor şi de atuncea încoace zi cu zi dezbaterile următoare.

Văd câ în acea şedinţa de la)*b* fevruarie. onor, *â* Pompiliu Eliad ţine o lungă vorbire. Poate va fi dorit D-sa să i se dea o redacţiune perfectă cu lunile. Dar asa ceva nu poate line pe loc publicitatea oficială a dezbatetilor unui Parlament,

îmi aduc aminte de *Monitorul Oficial,* când era Rosetti preşedinte al Camerei, a doua zi, totdeauna a doua zi, apăreau discursurile în *Monitorul Ofiaal* în extenso, şi anume când era o chestiune importantă, cum a fost aceea a Tratatului de la Berlin; despre art. 7, am vorbit atunci şi eu din partea opoziţiei conservatoare şi am stat o noapte întreagă să-mi corectez stenogramele, alături cu Eminescu, care copia discursul pagină cu pagină pentru gazetă; căci la 12 ore a doua zi trebuia sâ apară şi în *Monitor.* Aşa era la d-voastri pe vremea lui C. A. Rosetti, căci atunci mai exista *o* autoritate, un respect pentru prestigiul reprezentării naţionale.

Ce se petrece in atmosfera politică de astăzi pentru ca dezbaterile din fevruarie, sâ apară în *Monitor* la sfârşind lui octomvrie şi la începutul lui noiemviie?

Nu cumva este aceasta o imagine a înrregei administraţii a ţării?

Şi nici măcar un edificiu n-are Camera unde si se adăpostească! Se fac planuri şi reparaţii, şi nu ştiu ce pataplanuri şi parareparaţii o vară întreagă ca să avem tribune pentru nu stiu cine. si edificiul nu e gata nici pinâ li 15 noiettivtie, nici până la 1 decemvrie, şi ne împărţim 3 zile pentru noi şi 3 pentru Dlor, ca nişte chiriaşi rară locuinţa. *(Ilaritate.)*

Şi Senatul a luat locul Universităţii, care nu încape ea in sălile ei! şi nici Senatul nu încape cu secţiile lui! Acum vine peste noi şi Camera, care încape şi mai puţin!

Asta devine acum în adevăr o imagine a administraţiei noastre generale, pentru ca să nu zicem că este deconsiderarca specială a guvernului pentru reprezentanta naţionali

Da! Ne uităm la epoca lui Ion Brătianu, tatii, şi C. A. Rosetti şi vedem unde au ajuns epigonii lui Rosetti si Brătianu!

Înţelegeţi, dlor senaton, câ intr-o situaţie aşa - cum să o numesc? — lâncedă, slăbită, - slăbită ca publicitate, slăbită ca edificiu, slăbită ca explicări ce se dau sau uu se dau reprezentanţilot ţării în chestiunile grave care preocupă lumea - este ca un act de conservare ce un membm al opoziţiei i] face, încercând să vă deştepte atenţia, să dea un răsunet îngrijirilor, care preocupă ţara.

Dacă trebuie să dorim ca în chestiunile externe să ne găsim cu toţii uniri, cel puţin pentru » asigura guvernul, oricare ai fi, că poate conta pe sprijinul nostru al tutulor întru apărarea

demnităţii ţârii: este cu aut mai de trebuinţă ca această unire *in externii,* să nu fie săpată, să nu fie turburată prin dezuniri provocate in cele interne.

în acesta privinţă fini pare rău câ nu mai pot fi deloc în unire cu *D-voastre,* dacă aprobaţi aşa cum este formulată Adresa ce v-o propune d. raportor, şi mai ales dacă aprobaţi o parte a administraţiei acestui guvern, care nu este atinsă nici în Mesagiu nici în Adresă, dar care este cu atât mai gravă în împrejurările de faţă.

în Adresă, îmi vine să zic *nenorocita* cestiune a reformelor agrare ocupă iar un loc de căpetenie în proiectul propus, deşi nu ştiu dacă mulţi din d-voastrâ mai ati iluziile de acum un an.

Har iată cc ne spune d. raportor:

„Senatul nu va lipsi să dea Guvernului Maiestăţii Voastre neţărmuritul său concurs..

Aş dori sâ fie ceva mai ţărmurit.

.....pentru a înlesni întreaga aplicare a reformelor agrare, precum va studia cu toată luarea-aminte, măsurile ce i se vor prezenta pentru a asigura pe deplin fiinţa acestei **mari** reforme..."

Până aci este parafrază. Şi acum vine ceva adaos de d. raportor:

„...menită să *transforme* şi sâ îmbunătăţească starea economică şi *socială* a ţării".

Să transforme starea socială a ţării!

Care stare socială?

Să se îmbunătăţească starea economică, aceasta este observaţiune anodină.

Dar, ca să se transforme starea socială, cu prilejul unor legi pentru islaz? Ce stare socială de transformat mai este aci?

Mi-am permis în anul trecut, în dezvoltarea unei interpelări, să-mi arăt bucuria, dacă cei ce erau socialişti militanţi înainte, intră într-o administraţie regulată a statului monarhic, şi să exprim speranţa că lî s-a dat ce li s-a dat, şi ca să fie destul au concesiile făcute socialiştilor. Si acum Senarul vine şi, în mijlocul unei adrese numai de parafrază, aruncă vorbele: *sâ fie transformare socială a neamului nostru!!.*

Bine, dlor senatori, ori cuvintele nu au nici un înţeles - şi atunci să bînevoiască d. raportor să şteargă aceste vorbe nefericite; ori cuvintele au înţeles într-un act constituţional solemn, si atunci înţelesul este *o* plină intrare în socialism asa cum cred că nu-l admiteri nici D-voastre, - nu-l dorim noi în orice caz.

Dlor senatori, egalitate înaintea legilor statului, slavă Domnului! că aceea o avem de mult! Iar în privinţa socială s-a întâmplat la no: cu Constituţiunea de la 1866 ce nu s-a întâmplat cu nici o altă Constitutiune monarhică; nu numai' că s-au abolit privilegiile dc castă, dar s-au abolit chiar şi titlurile de nobleţe cari continuă a exista şi în Anglia si în Italia şi in Germania şi chiar în republicana franţă. în statele monarhice străine chiar cu oarecari prerogative politice. Dar noi aşa am democratizat societatea cu ocaziunea unei întinderi a egalităţii politice, încât nu a rămas din partea Constituţiunii si prin Constitutiune nici umbră de o alcă diferenţiere dc clase.

Şi acum, cu prilejul unei reforme agrare, voim sâ mai *transformăm starea socială a Ronuinie?.* Adică nu e numai vorha dc islazuri - sc va vorbi de aceasta mai mult din panea noastră, unde se cuvine sâ se vorbească cu temei, adecă în Camera suroră — nu numai de nefericitul maximum şi minimum care s-a introdus, dar de o întreaga mai departe transformare... A cui? A averilor?! Maximum si minimum de proprietăţi? Egalizare pe acesr teren? Câţiva inai îmbogăţiţi sî toţi împreună sărăciţi pentru nivelare? Oare aceasta vreau **Să** spună vorbele din paragraful în chesrie?

Nu v-aş pune aceste întrebări, dacă nu s-ar vedea în legătura cu ele un alt pasagiu care cuprinde iar una din cerinţele socialiste.

jn Adresă şi în Mesagiu, se vorbeşte de fericirea ce se aşteaptă de la acel colegiu unic. care e îndrumarea spre faimosul

vot universal, care este una din cunoscutele pretenţii socia-liste, pentru ca apoi, cu ajutorul aparatului nostru constitu-ţional, să ajungă la stăpânirea mulţimii, cu care speră să ajungă la stăpânirea statului. Va veni proiectul în discutiune, se va vorbi atunci mai cu de-amănuntul de colegiul unic si cel puţin vom arăta desăvârşita iluziune a celor ce îşi închipuiesc că prin asemenea formalisme goale va înainta srarea culturali a ţarii.

Si încă alături de aceste apucături socialiste indicate în proiectul de Adresă, mat este o întreagă lucrare administrativă, de care nu pomeneşte Mesajul, dar care constituie din coate câte am văzut până acum o adevărată primejdie socială.

Vă rog pentru această ultimă parte a vorbirei mele, să-mi daţi atenţia D-voastre, nu ca oameni de partid politic, ci ca cetăţeni ai acestui stat, ca părinţi de familie, ca români.

Dlor senatori, acum aproape un an, într-o interpelare adresară onor. dlui ministru al cultelor, am vorbit de activitatea extraşcolară a învăţătorilor. Mi-am exprimat teama câ învăţătorul prin activitatea extraşcolară, va fi dus in ispita de ase ocupa de atâtea alte lucruri şi a neglija şcoala. D. ministru al cultelor - şi aceasta face onoare sincerităţii d-sale - ne-a declarat că D-sa crede sistemul d-sale bun şi va continua pe calea începută. Evident, omul este convins, dar şi guvernul şi majoritatea par a împărtăşi convingerile d-sale, fiindcă l-au lăsat să şi le aplice mai departe; aşa câ de acum înainte nu mai poate fi vorba de o tendinţă a dlui ministru al cultelor numai, ci de a guvernului şi a D-voastre din majoritate.

D. ministru ai cultelor, încurajat, se vede, de aptobarea declaraţiunilor d-sale, a continuat acum această activitate cu îndoirâ, întreita stăruinţă, şi am aci v-o arăt, o întreagă condică... vedeţi ce hipertrofie fizică, ce grandomanie de hrosurâ *in folia* este aceasta! Nu stiu cine se bucură de ea, fabrica de la I^tea trebuie să se bucure desigur de acâca consumare de hârtie, fiindcă această broşură-condică este trimisă în vreo 7 mii de exemplare, la toţi învăţătorii şi

institutorii din sate şi din oraşe. Ea poarta tidul: *Chestionar privitor al activitatea extraşcolară a membrilor corpului didiictic primar de la 1907 până la l iulie 1908,* adică numai pentru un an şi jumătate acest monstru de chestionar cuprinde întrebări relative Ia instituţiile auxiliare de şcoli primare (în 10 paragrafe), mijloacele pentru ridicarea scării culturale (5 paragrafe), ridicarea stării morale (5), a stării economice în vreo 16 paragrafe, şi alte forme de activitate extraşcolară; toate împreună le-am numărat, căci îmi place si mie câteodată statistica, şi am gâsti 567 de întrebări adresate învăţătorilor din sate şi din oraşe. 576 întrebări! Şi oamenii aceia în loc sâ stea să înveţe la scoală lor, au sâ dea răspunsuri la activitatea extraşcolară! Printre aceste răspunsuri, şi după cele dezbătute aci în Parlmeni de d. Dissescu, şi atinse si de mine, ne trezim că la 575 dc întrebări se adaogă a 576-a întrebare, adică un fel de concesiune făcură nouă. Ştiţi care e întrebarea cea din urmă? „Silinţele depuse dc învăţători pentru evitarea ori potolirea răscoalelor ţărăneşti", şi după aceste vorbe e o virgulă, şi apoi vin literele etc, etc, şi încâ un etc. *{Ilaritate.)*

Acest *etc.* dupâ „potolirea răscoalelor ţărăneşti", nu cumva o fi pregătirea, aţâţarea răscoalelor ţărăneşti? *(Ilaritate.)* Că parca s-a întâmplat şi aşa ceva pe alocurea.

Dar nu de aceasta voiam să vă vorbesc, această e chestia cea veche, care a luat astăzi hipertrofia papirică ce v-o arăt. *{Ilaritate.)*

E una mai nouă, şi realizarea ei se face tot cu acea grando-manie de hârtie care caracterizează actele adminlscratiunii actuale a scoalelor.

S-a publicat un tablou, şi a fost însoţit de o circulară, - o voi ceti din *Viitorul* dc la 22 noiemvrie a.c, - Cred că aveţi pretentiunea câ *Viitorul* este al d-voastră. Vrea să zică pot cita din acest organ un act al dlui ministru al cultelor. Viitorul îi dă titlu foarte frumos; *O anchetă a ministrului instrucţiunei publice;* si aşa începe circulara dlui ministru:

„Munca generoasa a corpului profesoral în afara de şcoli nu-şi poate da toate roadele, daci nu este mai întâi ajutat de *o* deplină si exacta cunoaştere a tărâmului de lucru".

Tărâmul învăţătorilor din şcolile de la sate, dar şi din oraşe; cei mulţi sunt în sate, dar şi în oraşe e cestiunea gravă.

„Cunoaşterea tărâmului trebuie să fie în rândul întâi. Acest târâm poate fi societatea întreagă română, cate are destule nevoi, pe cari nimeni nu caută a le mulţumi".

Ei, eu credeam, dle ministru al noului minister, că o să căutaţi a mulţumi şi d-voastrâ unele nevoi, vor căuta şi alţi colegi ai d-voastrâ, dar colegul de la culte zice câ nimeni nu caută decât D-sa.

„Ca mijloc de cunoaştere este ancheta pe care fiecare institutor şi diriginte în clasă o va face cu elevii săi".

„Ministerul a tipărit tablourile statistice şi instructiile necesare; o sâptămâna cel mult ajunge pentru fiecare anchetă, care nu va trece pragul scolii".

Atât ar mai fi lipsir ca **Să** trimită pe învăţători si pe institutori să inspecteze familiUe pe acasă! *(Ilaritate)*

„Fiecare elev sa da desluşirile ce i se vor cere cu toară stăruinţa ii mai ales cu toată dorinţa de a afla adevărul, fără cwgerare şi fără acoperire".

Elev, control, elev, târâm de anchetă pentru toate sitnaţiunile sociale ale tării, dar îndeosebi pentru ceea ce ştiu elevii despre părinţi, patroni, rude.

Vâ mărturisesc că nu-mi venea sâ cred când mi-a atras cineva atenţiunea asupra acestei enormităţi: învăţătorul cu copii mîci sa facă anchetă asupra stării culturale a părinţilor?

Nu se poate. Cui i-a trecut prin cap aşa ceva?! O fi cercetare, se poate, îngrijire părintească, poate, cu ce se hrăneşte copilul, să-i vină în ajutor învăţătorul cu cantina şcolară; cum

locuieşte, prin ce mijloace e îmbrăcat; bună îngrijire. Dar mai mult decât asa ceva nu se poate; srarea generală si culturală a părinţilor şi patronilor, nu se poate, lată însă acum formularul cu instrucţiunile cari se ţin de acea circulară. Vedeţi enorma coală - iar o grandomanie de format al hârtiei, - sunt aici 39 de rubrici, pe cari nefericitul învăţător sâ le împlinească intr-o singură săptămână cu toţi şcolarii, aşa cerc ministrul.

Când nu avea atâta practică, cum o are astăzi d. Haret, este printre noi cunoscut de acum 20 de ani, când era secretar general sub d. Dimitrie Sturdza, pe la 1886 şi din activitatea desfăşurată de D-sa atunci, se vedea că este adeptul dlui Sturdza, cu amănuntele migăloase până la extrem; pe atunci dar D-sa. voind să ştie cum se fac temele în şcoala - scriptele băieţilor, - a cerut într-o bună zi sâ i se trimită la minister toate caietele cu temele cari se lucrează în şcolile din ţară, şi conform acestui ordin, au sosit Ia minister câteva vagoane cu lucrările băieţilor, de se speriase administraţia căilor ferate.

Si se vor fi plimbat toate acele caiete din magazii in magazii până ce au putrezit. *(Ilaritate)*

Aceasta, dlor, era - după cum vedeţi - o curioasă exagerare încă de pe atunci. Ei! acum sine aha; atâtea exemplare, vtco 14 mii, de formatul cel mai mare, încât să poată încăpea toti elevii, trimise la toţi învăţătorii în sate şi oraşe. O întreagă catagrafie, care să se isprăvească într-o săptămână cu şcolarii din întreaga ţară.

într-o rubrică e scris numele şi pronumele şcolarului, în altă rubrică numele şi pronumele părinţilor, în paranteză: *tutorilor,* remarcaţi mai departe *patronilor* şi *stăpânilor,* apoi domiciliul, strada, profesiunea, numărul total al copiilor, copii de la atâţia până Ia atâţia ani, ştiutori de carte, neştiutori, reprezentantul legal, dacă el ştie cane; dacă copilul nu domiciliază acasă, unde? la atelier, la fabrică. Acestea sunt

câteva din cele 39 de rubrici pe cari si le împlinească învăţătorul.

Rubrica 28 până la 31 întreabă dacă părintele sau patronul e sărac, fruntaş, e mijlocaş, e bolnav. Sâ spuie elevii) - să râmâie adică ancheta înăuntru şcoalei - tatăl meu este fruntaş, tatăl meu este mijlocaş, tatăl meu este sărac. Cei mai mulţi ot fi asa, - tatăl meu este sau nu esie bolnav. Cum bolnav? influenţă ca la d. prim-ministru? Bolnav trecător? Friguri? Şi rubrica 31 îl mai întreabă, dacă e împovărat dc familie. Sâ dea Dumnezeu, să fie mai mulţi, ca populaţiunea să crească.

Şi acum rubrica 32 întreabă: „Viţios''? *(Ilaritate.)*

Viţios?? (Mare ilaritate.)

Şi la instructii pentru rubrica 32 citim:

„In coloanele 28-32 se va arata dacă reprezentantul legal din coloana 3 se aflã în vreuna din aceste categorii: adică părintele, ţutorul, paironui sau stăpânul.

V-aţi lămurit?

în chiar momentul când vorbim noi aici, în şcoalele primare din ţară, cu această namilă de hârtie, stă învăţătorul si întreabă pe copiii cei mici, dacă au părinţii, parronii sau stăpânii lor şi celelalte rude avere sau sunt săraci, dacă sunt fruntaşi, mijlocaşi, bolnavi sau împovăraţi de familie. Şi până aici e o enormitate dc adminsitratie şcolatâ. Dar când sa veni învăţătorul cu întrebările la rubrica 32. cea cu însemnarea *„viţios"?*

Si mai întâi ce e viţios' Beţiv? Da, chestia gravă a alcoolismului. Hoţi? Da, sunt hoţi de cai pe la sate. Bătăios? Bătăuşii electorali sunt fireşte exceptaţi, aceştia au privilegiu; dar bătâiosii din obicei, îsi bat nevestele? Asta e viţiu?

Si acum scenă in şcoală; ar fi vorba de viţiul beţiei:

Mâ Ioane, tată-tiu...? *(Ilaritate.)*

Sau e vorba de hori de cai.

Mă Ioane, tatâ-tău...? *(Ilaritate.)*

Vâ închipuiţi monstruozitatea unor asemenea scene într-o şcoala?

Va da învăţătorul şi peste câţiva şcolari care sunt ucenici la un negustor, sau lucrători la o fabrică, şi-i va întreba: Stăpânul fabricii ce este? Viţios e? Bate? Bea? Nu face altele? *(ilaritate.)*

Dlor senatori, am citit cu toţii despic cele ce vor socialiştii în scopurile lor din urmă. Eu unul eram abia de 19 ani (sunt acum aproape 50 de ani de atunci), când am ţinut o conferinţă publică la Sf. Sava, era atunci jos de vak, unde sunt acum casele Prager, contra socialismului şi comunismului. Am dat acum peste o menţionare a acelei conferinţe într-o foaie a răposatului Vaientineanu. Eu veneam de la universităţile străine si îmi părea ceva aşa de primejdios în teoriile socialiste, încâr mi-am permis sâ vorbesc din vreme ca să ne ferim de ele. între cererile extreme formulate teoretic de socialişti era şi înlăturarea legăturilor actuale de familie si punerea copiilor de timpuriu sub turela exclusivă a statului. Stiu că d. ministru de culte actual nu se gândeşte la aşa ceva; dat, vâ rog, când în societatea noastră, în starea noastră, cu şcoalele aşa cum sunr, cu învăţătorii asa cum sunt; când se pun întrebări de acestea, cari le por numi dinamitarde, subversive, deştructive a oricărei ordini de familie şi de disciplină, pentru ca si se alcătuiască pretinsa statistici de cultură a dlui ministru al cultelor: suntem în drept să ne întrebăm aici în Senat — şi aş fi mulţumit dacă s-ar asocia şi cineva din d-voastrâ la această întrebare - unde ne poate duce administraţia actuală a şcoalelor cu asemenea procedări?

V-am atras atenţiunea încă din rândul trecut, - şi chestia e importanţi pentru organizarea noastră politică - că este inadmisibil ca să sc dea o hipertrofie excesivă unei părţi a aparatului nostru administrariv, fără ca celelalte să sufere; este cu neputinţă ca, fiindcă un întâmplător ministru de culte are la dispoziţia sa vreo sase mii de învăţători rurali, sâ vrea să

facă din ei agenţii unei administraţii generale pentru reforma părinţilor, a patronilor şi a tării întregi. Aceasta **im** sc poate.

Când vedeţi cestionarul, cu suma de întrebări ce se impun acum învăţătorilor, ca să-i iacă să sc îngrijească nu în prima linie de învăţătura copiilor, ci de starea financiară, şi de ogorul, si de partea traiului, şi de partea moravurilor părinţilor şi patronilor, trebuie să recunoaşteţi câ încercarea actualului ministru al cultelor nu se poate face fără să tiu pericliteze viitorul şcolar al tinerimii si viitorul social al tării întregi. I'oate să fie d. Haret inspirat de bune intenţii, dar, după convingerea mea, a apucat pe povârnişul celor mai primejdioase exagerări.

Dlor. sune reprezentantul unei Universităţi în mijlocul D-voastre şi mi-am îndeplinit datoria de a vă atrage atenţia asupra unui punct îngrijitor din administraţia ţării. Ce bine ar fi, dacă D-voastre, cu mai multă autoritate decât mine, aţi pune odată frâu calamităţii publice, care se ascunde sub administraţia noastră culturală!

Veţi vedea sămânţa încolţită pe urma învăţătorilor astfel conduşi; o veţi vedea D-voastre, cari sunteţi **mai** tineri, când eu nu voi mai avea **nefericirea** dt **a** fi fată la rezultatele unor asemenea abera**ţiu**ni.

De aceste nu vorbeşte proiccml de răspuns al raportorului D-voastre; am vorbit eu ca membru ăl opoziţiei, şi iată un motiv mai mult, pentru care noi, din opoziţia conservatoare, nu putem vota Adresa D-voastre. *(Aplauze.)*

140

RECTIFICARE LA DISCURSUL ANTERIOR

(Şedinţa Senatului de la 2 decembrie 1908)

D. Titu Maiorescu: Dle preşedinte, un senator arc totdeauna drepnil să ecari cuvântul pentni rectificarea înţelesului ctlor **zise** de el

Am cerut cuvântul în privinţa sumarului şedinţei de ieri, fiindcă deşi în regulamentul nostru se zice că sumarul trebuie să fie pe cât sc poate *in exiensn,* aceasta nu se poate executa îndatâ, dar constat, cu mare mulţumire, că din partea biuroului nostru stenografie s-au dat toate silioţele, asa încât ieri - cu care terminasem vorbirea pe la 4 oie şi jumătate - am primit, dupâ regulament, spre revizuire, stenogramele vorbirii mele ia 6 ore şi jumătate

Citind aceste stenograme, vreau **Să** înlătur o neînţelegere ce mi-a părut că poate rezulta, si n-aş vrea să lămâie nici o confuzie.

Este prea importantă materia ce tratăm aici, pentru ca să nu dorim cu toţii ca să **fie** o deplină lămurire, maî ales in chestiunea internaţională.

E vorba, văd din stenograme, de un singur cuvânt, e vorba de denunţarea convenţiei de comerţ cu Ausiio-Ungana. Eu zisesem si menţin, ca atitudine din partea noastră, că noi dorim ca in aceste zile câte tnai rămân până la sfârşitul anului, dupâ

calendarul nou, sâ se denunţe convenţia comerciala cu Austro-Ungaria, şi aceasta o regăsesc în stenograme.

Am zis că nu este vorba de o întrerupere trecătoare, ci, cum ziceam, de o suspendare sau amânare. Şi am citit in gazete, d. e., în *Neve Freie Presse,* câ este vorba si fie reluate tratativele îndată după Anul Nou. Voi si zic, gândul meu, intenţia noastră este de a zice că între 14 ieri, 1Ş decemvrie azi şi 31 decemvrie stil nou, presupunând câ la 2 ianuarie vor porni delegaţii noştri la Viena, convenţiunea comercială cu Austria sâ fie denunţată de aici, asa încât atunci când vor sosi delegaţii noştri la Viena, să fie siruatia clară şl lămurită, din acest punct de vedere mi-a părut a vedea câ s-a înţeles de unii câ este vorba aici de un termen legal, ca şi cum nu s-ar putea denunţa decât la sfârşitul anului. Eu ştiu că se poate denunţa oricând şi, începând de la denunţare, convenţia mai merge un an.

D. K Costinescu, ministrul finanţelor: Nu doi.

D. Titu Maiorescu: Fireşte, nu doi, afară numai daci se întârzie denunţarea. Tocmai de aceea, ctedem că este necesar sâ se facă denunţarea de îndată, adică înainte de epoca care e prevăzuta pentru reluarea tratativelor la Viena, căci tot interesul comerţului şi industriei, nu numai la noi, ci şi la ei este ca această situaţie să fie clară, căci nu se poate continua o siruaţiune precară, nehotărâtă. Dacă s-ar lăsa însă fărâ denunţare, atunci continuă tratările nu ştiu cât, şi s-ar prelungi acel an de denunţare cu atât cu cat ar continua tratările, un an şi jumătate, doi ani, doi **ani** şi **mai** mult, căci încercâtile de trataţi durează deja de peste doi ani şi nu am înaintat până acum.

în orice caz, dle preşedinte, acesta este înţelesul celor ce am vorbit ieri, şi ţineam sâ-l precizez încă o dată.

Nu vrem ia asupra unei chestiuni de oarecare însemnătate să,şe facă o dezbatere laterală, care să ocolească singurul punct însemnat politiceşte.

Am terminat.

D. preşedinte, P. S. ***Aurelian:*** Senatul ta act.

Guvernul Ion I. C. Brătianu
(27decembrie 1908 - 28 decembrie 1910)

141

ATENTATUL ÎMPOTRIVA LUI ION 1, C. BRÂTIANU

(Şedinţa Senatului de la 2 decembrie 1909)

D. Titu Maiorescu: Dlor senatori. Partidul Conservator, reprezentat în Senat, se asociază din toată convingerea la cuvintele rostite de cel mai autorizat organ al majorităţii, întrucât prin el se exprimă indignarea în contra atentatului comis şi înalta simpatie pentru d. prim-ministru.

în zilele de durere, ca şi în zilele de enruziasm, au fost totdeauna momente în care ţara întreagă, fără nici una din obişnuitele deosehiri ale vieţii publice, s-a arătat stăpânită de unul şi acelaş cuget. Şi astăzi ne întâlnim cu toţii întru a veşteji fapta criminală şi a ne exprima cele mai sincere dorinţe pentru grabnica şi deplina însănătoşire a dlui Ion I, C. Brătianu.

Ca un semn al acestei unanimităţi de simţiminte, sunt autorizat din partea oratorilor conservatori, înscrişi la ordinea zilei pentru a vorbi în contra Adresei majorităţii, sâ declar în numele lor că renunţă la cuvânt.

142

PROIECT DE REFORMĂ A LEGII ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR

(Ședința Senatului de la 26 martie 1910)

D. T. Maiorescu: Dle preşedinte, fusesem însărcinai de câțiva membri ai Senatului Universității din Bucureşti, pe care îl reprezint aci în Senar, ca sâ adresez dlui ministru al cultelor si insttucțiunii publice întrebarea pc care a adresat-o adineaori onor. nostru coleg, d. Câpitanovici.

îmi pare bine că a venit mai curând din partea unui membru al majorității această întrebare.

Eu îmi fac numai datoria de a răspunde la invitațiunea pe care mi-ati adresat-o colegii din Universitate şî dc a lua act de răspunsul ce a binevoit a-l da guvernul,

D. vicepreşedinte, C. Climescu: D. preşedinte al consiliului are cuvântul.

D. 1. I. C. Brătianu, preşedintele consiliului: Dle preşedinte, sunt mulțumit că d. Maiorescu a exprimat clar că întrebarea o făcea în numele Senatului universitar şi că D-sa a fost satisfăcut de răspunsul pe care l-a dat d. ministtu al instrucțiunii puhlice, fiind dat că D-sa a invocat opiniunile exprimate de otganele naturale ale Universității. Apăs nițel asupra acestor cuvinte, câci țin să fiu bine înțeles, că d. Maiorescu, senator a! Universității, vorbeşte astăzi în Senat

în numele Senatului universitar, iar nu ca reprezentant al adunării care s-a ținut ieri într-o chestiune universitară, dar într-un mod care cred că nu este cel mai prielnic pentru ca să facă să se dezvolte Universitățile aşa cum este de dorit dc către toți aceia cari se interesează de înalta cultură românească.

D. T. Maiorescu: Cer cuvântul, dle preşedinte.

D. vicepreşedinte, C. Climescu: D. T. Maiorescu are cuvântul.

D. T. Maiorescu: Evident, dle preşedinte, în acest Senat sunt reprezentantul Universității din Bucureşti, ales conform Constituțiunii. Sunt însă fost ministru al şcoalelor si eu, si sunt momente în cari, în această calitate de om public al țării - în limitele foarte modeste ale unei personalități, dar în aceste limite şi eu, om public al țării — sunt momente în cari datoria acestui om public este de a se adresa — într-un stat constituțional — cetățerulor, ca să-i pună la curent si să Ic pună interesul în mişcare pentru chestiunile cari cred că merită sâ le atragă atențiunea lumii si sâ nu rămână mărginite în limite speciale. Aşa este convingerea mea, asa a fost convingerea mai multora din noi, foşti miniştri ai cultelor, aşa este tradiția pe care au lăsat-o, mai ales unii membri conducători ai Partidului Liberal, în această privință, aprobați şi de mulți conservatori. îmi aduc aminte de vorba lui C. A. Rosetti, adresată când eram eu în Cameră: „De ce nu vă coborâți mai deseori în sânul națiunii?"

M-am coborât, sau, dacă voiți, m-am urcat şi ieri în sânul națiunii.

Şi asupra unei chestiuni a învățământului public, tocmai asupra înființării catedrelor universitare, am lucrat şi alră dată, acum 3 ani, cu gândul la întruniri publice, şi atunci eram împreună cu şeful trecut al D-voastre, cu d. Sturdza, şi cu actualul ministru al cultelor, atunci membru al opoziției, d. Haret, şi atunci s-a hotărât o întrunire publică tot la „Dacia".

D. Sp. C. Haret, ministrul cultelor şi instrucțiunii publice: Cer cuvântul.

D. T. ***Maiorescu:*** Dar mai înainte s-a ţinut la 11 fevruarie 1907 o întrunire puhlicâ la „Dacia" prezidata de d. Dimitrie Sturdza, şi a fost alimentată acea discutiune violentă de către onor. d. Haret si s-a citit acolo o moţiune de d. Snirdza, care a crezut de cuviinţă să citească în acea întrunire de la „Dacia" şi întregul memoriu dc atunci al profesorilor universitari. Cred că era mai bine să nu se lâcă aceasta, pentru că memoriul Universităţii era o lucrare specială adresată guvernului şi nu era de domeniid întrunirilor de la „Dacia". Dar s-a făcut, zicându-se atunci de către d. Sturdza: acesta este un mare act naţional al profesorilor! Nu-i vorba, atunci era opoziţia d-sale, cu noi împreună, în contra unui proiect de lege al dlui Dissescu; dar se vede câ pentru D-voastre se schimbă situaţia când este vorba de un proiect de lege al unui ministru liberal. Dar nouă, cari am luptat atunci alături dc D-voastre contra proiectului de lege propus de d. Dissescu, ne cereţi să părăsim lupta pentru ci se tace din partea noastră ceea ce aţi ficut D-voastre atunci? Din contră, eu am dreptul să vă spun: vă călcaţi tradiţia pe care o aveţi din trecut, dar niie nu aveţi sâ-mi imputaţi nici o inconsecvenţă.

Voi lucra întotdeauna aşa si mai departe, şi sunt mândru de câte ori îmi pot ridica glasul înaintea ţării pentnt ceea ce cred că este bine pentru Universitatea din Bucureşti si cea din laşi.

1

D. T. Maioieicu: Cer cuvântul In chestie de regulament.

D. vicepreşedinte, C, Climescu: Aveţi cuvântul.

[1] Urmează dezbateri in contradictoriu pc marginea proiectului de lege privind învăţământul superior, la cart participă Spiru Haret, ministrul Cultelor **ÎI** Instrucţiunii Publice. C. C. Arion, N. Xenopol, T. Stelian, ministrul Justiţiei, Ion I. C. Brărianu. primul-rhinisrm, C. Nacu, I. Gridmeanu.

D. T. Maiorescu; Dle preşedinte, cred că ar fi bine penrru dezbaterile Parlamentului ca sâ se acorde regulamentului oarecare lărgime, foarte fireasca într-un Corp înalt parlamentar.

D. vicepreşedinte C. Climescu: A fost o mare lărgire a regulamentului.

D. T. Maiorescu: Neapărat, dlor senatori, că se poate face o întrebare scurta la început.

Ce este aceasta?

O interpelare?

Nu, ci este deocamdată numai o întrebare; dar se poate ca ministrul sâ răspundă la aceasta întrebare si se poate ca, dupâ felul răspunsului şi în atmosfera care este în Senat şi în cară, sâ se nască asupra acestui lucru o dezhaterc.

Bine, cum voiţi sâ ziceţi câ este în contra regulamentului?

Nu este anume prevăzut în regulament, dar rog referiti-vă la toate parlamentele din lume.

Se face o întrebare.

Fireşte că trebuie ferita banca ministerială de surprize de acest fel, şi banca ministeriala poate să zică:

Nu găsesc opottun de a răspunde la această întrebare: faceţi o interpelare.

Aceasta se poate, si atunci intrăm în calea normală prevăzută de regulament, a interpelării: se anunţă interpelarea, se depune în scris, ministrul arc faimoasele .1 zile ca sâ răspundă, şi după" răspunsul ministrului trebuie neapărat, conform regulamentului nostru, să se dea cuvântul interpelatorului.

Daţi-mi voie cu această ouaziune să fac o paranteză, pentru ***că*** chestiunea nc interesează si pentru viitor.

Am văzut - si cu părere de rău - câ se interpretează lucrul acesta aşa încât tot dreptul senatorului interpelam este înlăturat.

Să vâ dau un exemplu.

Se dezvolta, o intetpelare. A răspuns ministrul interpelatorului si în urmă se dâ cuvântul interpelatorului ca să vorbească, dupâ cum spune regulamentul.

Se întâmpla insa, că mai vine în urmă un alt ministru si ia din nou cuvântul Jupă răspunsul final a) interpelatului, înțelegeți D-voastră bine, câ aşa petrecându-se lucrurile, tot vorba din înmâ a ministrului rămâne, căci in urmă se cere închiderea discuției, care de regula se aprobă de majoritate.

Maniera aceasta de **a** Închide discuțiunea după **vorbiieA** ministerială este un semn de degradare a Parlamentului. ***(Aplauze.)***

Şi de câte ori se interpn. teazâ regulamentul aşa. se produce o situațiune turburată, şi nu se face un bine pentru drepnirile Parlamentului ir. genere.

Este o tară în care parlamcnrarizmul este mai puțin dezvoltat decât la noi, este Rusia.

Acolo se declară pc falâ ca sistem constituțional: ministrul nu este din încrederea Camerei, ci numai din încrederea Coroanei. Şi veti pricepe vorba foarte sinceră şi lămurită a lui Bismarck: „Sunt aici din încrederea Coroanei, şi imi dați ori nu-mi dau încrederea D-voastre, aceasta nu atinge situația mea".

Dar la noi nu se poate asa. Noi am introdus sistemul anglo-belgîan. Da noi se zice că toate puterile emană de la națiune. Ca reprezentanți ai națiunii in Parlament avem să dăm guvernului Încrederea noastră care vine să se adauge la încrederea dată de Rege, şi numai cu această Îndoită încredere poate sta un minister înaintea Parlamentului.

De aceea, când se face o interpelare, se zice în regulamentul nostru; câ **ate** cuvântul după ministru senatorul interpelam, înțelesul nu poate fi decât acesta. Se dă Senatului cuvântul din urmă, iar dacă mai vorbeşte un ministru - este un regulament câ poate vorbi oricând — apoi sensul regulamentului cred că ar fi, trebuie si fie. că după acesta trebuie si se dea din nou cuvântul inteipelantului.

Aceasta este părerea mea individuală. înțeleg că sunt mulți, sî por fi Foarte mulți, cari sunt de alte pirefijdar dati-mi voie ca sa-mi exprim mirarea, câ tocmai un minister liberal nu

admite interpretarea care este mai liberală. Este mai liherală interpretarea, când în regulament stă câ se di cuvântul după miniştrii interpclantului, ca sâ se înțeleagă că senatorul are cuvântul din urmă.

Dar vroiți si ziceți: apoi nu, tot guvernul sâ aibi cuvântul din urmă. Vroiți ca D-voastre. liberalii, sâ faceți intr-un stat liberal ca al nostru ceea ce nu s-a fâcut nici măcar în Prusia, **mai** puțin liberala prin Constituția ei, sâ nu lăsați să aibâ cuvântul din urmă senatorul interpelam, ci totdeauna guvernul? Sâ nu ne lăsați, cum sc lasă în Germania, că de câte ori vorbeşte un ministni sâ \e dea, ca de la sine înțeles, cuvântul tuturor reprezentanților partidelor, dacă il cer? Voiţi să continuați obiceiul, dupâ mine foarte tău, de a se închide discuțiunea totdeauna dupâ vorbirea miniştrilor si sâ votați cu bile numai cu entuziasmul uşor, care se destcapiâ la cuvintele miniştrilor, într-o majoritate cum sunt ale noastre?

Foarte bine, d-lor, să taceti asa; dar va veni poate timpul când cineva va mai căuta prin analele parlamentare ceea ce s-a zis aici din când în când şi va citi şi vorba unuia care este conservator ca mine şi care a cerut pentru onoarea pariamentarizmului, ca sâ se lise din principiu cuvântul din urmă interpelatoiului după orice ministru care sc mai amestecă în vorba.

Dai revin la obiectul discuției. Am cerut cuvântul pentru a răspunde dlui Nacu iu chestie de regulament.

în cazul D-voastre de față, dle preşedinte, erați de pârerc câ discuțiunea asupra întrebării, pe care o făcuse d. Câpitanovici si eu în urmă nu se mai putea continua. Eu cted că s-ar fi putut,

D-voastre insă, cu autoritatea ce o aveți ca preşedinte, ziceți- nu. Si in strict regulament puteați sâ ziceți: nu admit asemenea discuție. Dar apoi ați zis câ o disetuiune sub forma de inierpelare s-ar putea face. Şi atunci d. Arion a declarat: interpelare fiic, si findcă la inrerpelare era în drepr ministrul să zică: răspund îndată; la interpelarea dlui Arion, d. ministru

a răspuns îndată. Prin urmare, interpelare avem. După teguUment. interpelare fiind, are cuvântul interpelatDrul, d. Arion, după d. ministru?

Voci: Da.

A. T. *Maiorescu;* Altă întrebare; avea cuvântul onor. d. Nacu? Ca ce, în ce calitate?

A *vicepreşedinte. C. Climescu:* Pentru ca să dezvolte chestiunea.

A. *T. Maiorescu:* Şi vedeţi ce se naşte? Vine d. Nacu şi introduce aice chestiuni. Şi vedeţi în ce situatiune sunt acum puşi senatorii.

Eu, îndeosebi, ca reprezentant al Senarului universitar, aci, în majositaţe» O-voastre, ia afirmarea d-sale câ este de părere ca studenţii să nu fie amestecaţi la întrunirile politice, la manifestările politice şi opoziţiunlle politice, eu să nu răspund? Ei bine, mă grăbesc, profit de această ocaziune a regulamentului si răspund.

Sunt perfect de acord cu D-sa.

Blamez orice fel de manifestare de partid poliric din partea studenţilor. Eu unul. totdeauna aşa am zis şi am blamat întotdeauna, si după catedra universitară şi de aci, amestecul partidelor politice printre studenţi. Nici un cuvânt nu a ieşit vreodată in vieaţa mea din gura mea, care sâ încurajeze asa ceva. şi nici tâzvtitirea studenţilor contra autorităţilor. Dacă vi s-a raportat câ a fost asta vorba mea, rău vi s-a raportat. Sper câ nu fac efecrul unui om care de ieri până azi spune altceva. Ceea ce am vorbit eu ieri, m-am grăbit sâ şi public, şi veti găsi cuvintele mele publicate în *Epoca.* Al Au putut sâ o zică alţii - Stratagemă - stratagemă si acum când vorbesc In chestiune de regulament...

D. vicepreşedinte, C. Climescu: D-voastre vorbiţi la chestiune de regulament?

D. T. Maiorescu: Apoi, d. Nacu vorbea făta-regulament, şi senatorul Universităţii sâ tacă?

D. vicepreşedinte. C. Climescu: D-voastre ati precizat ca votbiti in chestiune de regulament.

D. T. Maiorescu: Senatorul Universitarii să tacă, şi D-voastre să interpretaţi mai pe urmă: *qui tacet, consentire videtur** Aceasta vreau să o împiedic şî de aceea declar *non consentit.* Nu sunt de părere să amestecam studenţii în luptele politice.

Stratagema adversarilor o cunosc, era să zic manoperă, dar cuvântul e prea tare, să întrebuinţez mai bine un cuvânt grecesc, pe care l-am auzit dc la răposatul Stăteseu, *tropos.*

Au convocat cinci oameni din diferite partide la întrunirea de ieri. si eu unul am insistat ca să fie şi un liberal printre noi, pentru ca să nu fie chestiune de partid, ci toare partidele să fie împreună. D. ministru dc justiţie se îndoieşte...

D. T. Stelian, ministrul justiţiei: Nu erau toate partidele din opoziţie.

D. P. Brătăşanw. Râzi, fiindcă ai scăpat de contencios. *(Ilaritate.)*

D. Ţ. Maiorescu: Ce interesante sunt uneori şi întreruperile! M-am adresat dlui Nacu, aci prezent, ca să vină împreună cu noi, ca să nu fie vorba numai de partide de opoziţie, ci de roate împreună. Dar D-sa n-a voir. Si amnei am convocat întrunirea publici a cetăţenilor, nu a studenţilor, numai noi 5 foşti miniştri conservatori de amândouă nuanţele. Vă închipuiţi că nu puteam sâ cerem unui coleg ca mai de înainte să ne spuie ce arc sâ vorbească; fiecăruia i se respecta libertatea de a vorbi. Şi *tropos-id* de a pune în răspunderea unui om sau unui partid, ceea ce ar fi zis re miri care alt om, aceasta, o resping din capul locului, este inadmisibil. Sunt dc acord cu d, ministru al instrucţiei şi cu d. Nacu ca nu este bine să ne adresăm la studenţi în întruniri politice. Şi îl felicit pe d. ministru dacă nu \a face niciodată aceasta. Am relevat chestia, pentru câ cine srie cât de cutând veti nece în opoziţie.

D. Dr. Gr. Râmniceanu: Eu cred că repede-repede! Suntem gata! *(Ilaritate.)*

D. T. Maiorescu: Şi atunci este bineînţeles că nu a fost vorba aci din partea vreunui ministru de a ne ameninţa cu agitările studenţilor provocate de el în viilor. Suntem de acord cu rotii că nu sunt bune turburărUe politice în studentime.

Vă mulţumesc, dle preşedinte, că mi-aţi permis sâ vorbesc în chestie de regulament! *(Ilaritate.)*

143

CO N STITUŢIO NALJ TATtA GUVERNULUI LIBERAL

(Şedinţa Senatului de la 8 aprilie 1910)

D. T. Maiorescu: Dlor senatori, am anunţat dlui ministru-prezident o interpelare asupra situaţiunii constituţionale a guvernului, pe care noi membrii opoziţiunii conservatoare o credem în momentul dc fată precară, constituţional inadmisibilă şi in privinţa căreia credem că se cere o deplină lămurire. Căci raportul între guvern si Parlament şi mai ales raportul intre Parlament şi ţară, trebuie sâ fie totdeauna de cea mai perfectă claritate, fără nici un echivoc.

Din numeroasele interpelări si chestiuni personale cari vi s-au adus în ultimele zile (aşa s-a întâmplat totdeauna, când este agitaţie în opiniunea publică) mi-a rămas un cuvânt caracteristic, întrebuinţat dc onor. d. Dissescu; a fost cuvântul „ipocrizie politică"'. Şi pentru a nu vi-l aduce numai din partea unui ad\ersar, să-mi daţi voie sâ vâ aduc din partea unui amic al guvernului un alt rermen, dar cu acelaşi înţeles.

Un înalt funcţionar al actualului guvern, onor. d. director geneal al serviciului sanitar, dr. I. Cantacuzino, într-o demisie ce a înaintat-o dlui ministru al cultelor din comisia judecătoreasca a profesorilor, arăta că ceea ce îi cerea ministrul, adică să pronunţe o condamnare, ar fi fost, cum zice D-sa,

„ar fi constituie în cazul de faţă din partea mea o manifestare de *fariseism pur şi simplu".*

Această hârtie ar fi rămas în aaele ministerului, dar a fost cerută şi adusă ca act de consultare la Senat, a intrat în domeniul public. Ea mai cuprinde şi o lung motivată rezoluţie a dlui ministru.

D. ministru al cultelor se vede că are obiceiul de a face monoloagele administrative, sunt sigur spre cea mai mare utilitate a funcţionarilor cari le înregistrează la athivă.

Vorba de „fariseism" il atinge pe d. ministru, şi D-sa răspunde şi rezolvă: *„Cele petrecute în această afacere vor avea cel puţin aceasta pane bună, că urmaşii mei vor încerca să facă să înceteze fariseismul",* care, prin urmare, există în momenrul de faţă.

Un apel la sinceritate trebuie să aibă întotdeauna un răsunet in conştiinţa noastră.

Şi cu atât mai mult, dlor senatori, cu cât noi, cei bătrâni, multă vreme am suferit la priveliştea unor evenimente constituţionale în decursul acestor 50 ani, unde ne îngrijea tocmai lipsa de sinceritate în operaţiile constituţionale cele mari.

Din capul locului primind o Constitutiune de la ţâri mult mai înaintate, ne aşteptam câ nu va fi îndată înfăptuită la noi; dar doream ca încenil cu încetul, întte poporul electoral, între aleşii naţiunii - Cameră şi Senat - şi între reprezentanţa acestora la guvern, sâ fie cu vremea o mai hotărâtă, mai sinceră situaţiune. Şi ştiţi cu ce îngrijire priveam cu toţii la slăbiciunea elementului electoral. Regula ar fi fost ca ţara, prin libere şi conştiente alegeri, sâ dea reprezentanţii ei, şi aceştia, cu autoritatea lor de liberi aleşi, să dea acea parte de încredere constituţională, care sâ completeze încrederea ce o dă Regele unui guvern.

Acest acotd, încrederea Regelui şi încrederea ţării, era adeseori lipsit de claritate. încrederea Suveranului fireşte că se vedea: era în *Monitorul Oficial* publicat ministerul numit de Maiestatea Sa. Dar acum increderea tării, care trebuia să completeae această încredere? Ministerul făcea alegerile, şi multă vreme - o ştiţi, nu avem să ne ascundem adevărul - multă vreme nu Camera şi Senatul aveau să dea increderea lor candidaţilor penttu Cameră şi Senat: guvernele făceau Camerele şi nu Camerele guvernul.

Era dar aici un fel de ipocrizie constituţională, că sub aparenta de o încredere manifestată a tării era numai încrederea puterii executive, care dicta ţării ceea ce voia.

Opintirea tuturor partidelor, tuturor oamenilor serioşi din partide, a fost: dacă este să avem sistem constituţional, sâ întărim libera manifestare a tării, să facem pe cât se poate de independent în judecata sa pc alegătorul chemat să dea şi el prin votul sâu o expresiune marelui drept ce-l recunoaşte colegiilor electorale Constituţia noastră de la 18b6, de a fi o parte a suveranităţii naţionale.

Sunt foarte mulţumit că la o vârstă înaintata, dupâ ce de atâtea ori văzusem atâta slăbiciune a corpului electoral am ajuns sâ văd si eu începutul independenţei alegătorilor români.

Graţie măsurilor legale pentru asigurarea secretului votului - un merit al parridelor poate, desigui, un merit al Partidului Liberal - graţie culturii crescânde, acelor mii şi mii de studenţi pe cari îi dau universităţile în societatea noastră, oameni deprinşi de a cugeta şî de a-şi forma părerea dupâ judecată, graţie opiniei publice trezită prin coate întrunirile, prin toată libertatea presei... pentru Dumnezeu! suntem sî noi românii un popor vioi şi inteligent, doritori de lumină; lupta care se duce în tară de vreo 50 ani încoace a trebuit să nezească odată o licărire de pricepere a drepturilor alegătorului!

A început să răsară această pricepere, s-a arătat în câteva fenomene.

Şi acum întrebarea pe care o punem guvernului, si care ar fi fost o naivitate dacă o puneam acum 10 ani: „Care este raportul între guvern şi Parlament şi care esre raportul între Parlament şi ţară" acum se poate pune şi se poare discuta.

Dlor senatori, după Constitutiunea noastră, Parlamentul este ales pe patru ani, dar Regele are dreptul sâ-l dizolve in acest răstimp. Ce însemnează aceasta?

De ce pc 4 ani este ales Parlamentul?

Putea să fie pe 7, pe 5, pe .1.

în Belgia este pe 4 ani, dar la 2 ani la 2 ani se alege o jumătate din deputaţi.

In această privire este sensul liberal mai înaintat în Belgia, căci, în ideile liberale, cu cât te pui mâi des în contact cu ţara, cu atât eşti mai sigur că ai adevărata expresiitne a ei.

Când Constitutiunea noastră - şi eu o găsesc mai prudentă - a zis: din 4 în 4 ani să se facă consulraţiunea normală a ţării, nu a pumt înţelege decât aceasta că, în Împrejurări obişnuire, putem admite că, ceea cc a exprimat ţara prin mandatarii săi odată la alegerile generale este valabil pentru vreo 4 ani.

Nu este de prevăzut în forma normală schimbare.

Şi Coroana desemnând nunisterul sub care să se facă alegerea are să primească de la ţară: un răspuns valabil pentru 4 ani.

Regele are dreptd dc dizolvare, dar dacă nu uzează de acest drept, după 4 ani vine însăş prin aplicaţia Constituţiunii din nou, momentul în care se pune chestiunea încrederii împreunate a Coroanei şi a ţării, când a expirat mandatul de 4 ani, în acea clipită ministerul e lipsit de consfinţirea care îi trebuieste din cealaltă parte, din partea ţării. Trebuie arunci să se vadă cine este presupus câ poate mai bine să prezideze la noua operaţie electorala. Constitutiunea obliga dar Coroana din 4 în 4 ani să se pronunţe anume prin verdictul său, prin decizia sa, iu privinţa unui guvern.

Cu roate acestea, o repet, Regele are dreptul de dizolvare. Când? Când este conflict Intre Parlament si guvern. Fireşte a încerat dubla încredere, rrebuie restabilit echilibrul. Atunci ministerul isi dâ demisia ori cere dizofvarea, cum crede oportun, şi Coroana hotărăşte.

Numai atunci, dlor? Numai când este conflict intre Parlament şi guvern în răstimpul acestor patru ani?

Dar dacă nu este conflict? Ia să ne închipuim o stare de lucruri cu atât mai... cum s-o numesc? mai neliniştitoare, când în decursul acestor 4 ani s-ar întâmpla o schimbare de împrejurări, asa încât pe orice om de conştiinţă care se interesează de mersul statului fără pasiune de partid, să-l preocupe întrebarea: mai reprezintă acest Parlament, asa cum a fost ales, ţara cu interesele ei în momentul de faţă, nu în câteva închipuiri de gazete, nu în pasiunile unei minorităţi, nu, ci în chiar convingerea majorităţii ţării.

Dacă s-ar întâmpla ca prin schimbări de împrejurări să se poată dovedi că un Parlament nu mai reprezintă majoritatea ţarii legale, vă intreb; cc ar trebui sâ se facă atunci? 1 ot folostd sistemului parlamentar este că poate manifesta în libertate ţara păsurile şi dorinţele ei, şi în al doilea rând, şi minoritatea, opozitiunea, arc o răsuflătoare pentru nemulţumirile ei. Acest folos încetează din momentul în care chiar reprezentanţa acestei majorităţi presupuse ar înceta de a mai fi reprezentanţa adevăratei majorităţi a ţării, fiindcă arunci majoritatea ţării s-ar găsi încătuşată si înăbuşită de o formă de stat constituţională, care era tocmai constituită pentru a-i garanta exprimarea ei exactă.

Un simpatic şi inteligent funcţionar al dlui ministru preşedinte, pe care l-am cunoscut aci în Parlament, si ştiutor în ale dreptului, îmi zicea; Apel la ţară? Sunt numai două razuri: Coroana are să se pronunţe din patru în pattu ani - o fi dizolvare cu o lună ori cu două mai înainte esre tot, bineînţeles, telativ la cei patru ani - sau conflict intre Padament şi guvern.

Nu, simpaticule funcţionar, este şi al rreilea caz, cel mai interesant, poate cel mai grav: conflict între rară şi Parlament. Conflict înrre simţimintele ţării, manifestate astăzi în mod neîndoios, şi între cei presupuşi pentru patru ani reprezentanţi ai ci după o alegere generală din trecut.

A! evident, când vine un membru ai opoziţiei şi afirmă: s-a schimbat simţimântul ţării, D-voastre, guvern liberal si majoritate liberală, nu mai reprezentaţi în momentul de faţă adevărata majoritate a ţării: înţelegeţi că, dacă nu este prea juvenil, nu poate să facă o asemenea afirmare numai dintr-o iluziutie sau pasiune politică de partid-, el trebuie sâ fie foarte tare documentat şi pe cât se poate, omeneşte, nepărtinitor pentru a o dovedi înaintea aceluiaşi Parlament, înaintea căruia îşi permite să o discute.

Dlor senatori, care ar fi criteriul, semnul după cate sâ se poată judeca o asemenea întrebare? Ce trebuie să se fi întâmplat în decursul celor patru ani înainte de expirarea lor, pentru ca o asemenea întrebare să fie numai pusă? Evenimente însemnate, ceva caracteristic, un lucru care vi se poate dovedi în fapt, nu prin interpretări. Unde poate să fie între noi deosebire este: dacă faptele ce le aduc sunt exacte numai în interpretarea lor, D-voastre o puteţi găsi exagerată într-o parte, sau insuficientă în cealaltă parte. Dar, *în* orice caz, acum să nu mai avem a tace cu ipoteze, ci în prima linie cu fapte de natură politică, dacă este să se dovedească - ceea ce cred că se poate dovedi - că în momentul de faţă situaţiunea constituţională a guvernului este admisibilă.

Dlor, a venit guvernul acum trei ani sub împrejurări grele, nu mai revin asupra lor. Primul său act ni s-a înfăţişat sub forma extraordinară a unui manifest regal, care, mi se spune, a fost citit în sate, la clopotele bisericilor, ca unul din mijloacele de a linişti ţărănimea agitată; în manifest s-au arătat căile de îmbunătăţire a stării ţărăneşti mai ales, pe care guvernul le-a supus aprobării M.S. Regelui, Nu se terminase această opetă, care, după împrejurări, putea dura *2* ani, 3 ani, 4 ani, putea reclama şi mai mult, atârna de la modul în care vroiaţi să trataţi măsurile, dar, în orice caz, nu se împlinise termenul prevăzut pentru aceste măsuri, când se întâmplă în situaţiunea constituţională a partidului un eveniment grav, care ne-a atras atenţia asupra întrebării ce vreau să o pun acum.

Se făcuse alegerile generale de la 1907 sub auspiciile dlui Dimitrie Sturdza. D-sa formase un minister, unde pentru prima oară — chestia se mai discută între noi, până unde primise ideile socialiste şi până unde puteţi să asimilaţi o parte din socialişti, ca să devie de acum înainte constinaţionali monarhici, sau vâ asimilează ei pe D-voastre — se introdusese pentru prima oară in minister onor. d. Morţun, interesantă figură din acest punct de vedere; nu ştiu dacă d. Morţun, în viaţa d-sale anterioară, visase vreodată că va deveni o figură interesantă in dezvoltarea constituţională a statului român. Aşa s-a format ministerul sub bătrânul d. Dimitrie Sturdza, care reprezenta unitatea partidului, cum se zicea vechile cadre, cu noile cadre, tinerii generoşi cu bătrânu negeneroşi, din când în când ceva discuţii intre unii şi alţii, între onorabilul d. Dr. Râmniceanu şi onorabilul dr. Sion; între onorabilul d. Stoicescu şi onorabilul d. Radovici, şi aşa mai departe. Dar d. Sturdza, vechiul şef al Partidului Liberal, venise înaintea ţătii cu un cabinet de o amicală împreunare şi întretesătură a tutulor membrilor Partidului Liberal,

Deodată bătrânul Sturdza dispare la decembrie 1908, Vedem în *Monitorul Oficial* că i se dă un concediu până la 10 fevruarie 1909.

Concediul dat unui om bolnav până la 10 fevruarie de M.S. Regele este un concediu dat până la 10 fevruarie. Dar de abia trec câteva zile de la plecarea dlui Sturdza, se răstoarnă concediul, nu mai este concediu, a dispârut. Partidul, în absenţa preşedintelui de consiliu, care oficial este în concediu până la 10 fevruarie, îl înlocuieşte, nu ştiu cu care din onor. d-nii miniştri, de pe această bancă; desigur nu a fost nici o gelozie între miniştri cine să fie preşedinte. Cel mai vechi, mi se pare, era d. Haret, dumnealui prezida, dar nu pentru multă vreme.

Deodată, alt decret în *Monitor, Habemus l'apam novum.* Nu mai este concediu. I s-a revocat în absenţă. Alt preşedinte de consiliu. Si mă rog, cu proces-verbal în regulă. Dar d-nii miniştri ştiu cum l-au făcut. Iscălit de onoratul consiliu! Se putea fără iscălituri!

Toate iscăliturile împreună? Sau una dupâ alta? Dar, în fi ne, s-a iscălit.

Ei, dat şeful? Oh, cât despre ministrul-preşedinte, dumnealui c cu proces-verbal. Dar şeful partidului? Şef în opoziţie... e alta! Acolo, libera discutiune se impune. Şeful? Fireşte, în cazul de faţă ministrul-preşedinţe a devenit şeful partidului, aclamat cu entuziasm. Ba bine că nu! Eşti la guvern, şl să nu fie entuziasm!

Eu mi-am zis; hi poate sunt interese superioare ale ţării (fireşte, ale ţării) cari reclamă această pripă curioasă. Poate ţara aşteaptă să vadă cum merge mai departe chestiunea liniştirii agrare. A mers mai departe! Şi am înţeles că în mijlocul lucrării nu putea Partidul Liberal, ori suh ce formă pripiră, ori cu ce proces-verbal, nu putea sâ lase situaţiunea fără o conducere, conducerea experimentată, recomandată de afluenţa Partidului Liberal. Şi astfel am avut mulţumirea şi plăcerea să vedem pe d. *Ion I. C. Brătianu* mai întâi preşedinte al consiliului şi apoi sef al Partidului Liberal.

S-a continuat lucrarea anunţată în Mesajul Regal de la 1907 fără d. Sturdza, - o nefericire; partidul însă nu putea sâ dea în lături, - înainte! înainte! până când, la încheierea sesiunii a doua a regimului D-voastre, la 24 martie 1909, în Mesajul de închidere al Maiestăţii Sale - convenisem cu d. Marghiloman ca această pane să fie pusă în vederea Camerei şi din parrea d-sale - când în Mesajul de Închidere al celei de a doua sesiuni se zice anume:

„Asemenea ati legiferar ca proprietăţile statului, ale aşezămintelor de binefacere şi de cultură mttioiialâ sâ fie pe viitor căutate în regie sau arendate de-a dreptul asociaţiunilor ţărăneşti, *îndeplinind astfel ultimul punct din manifestul de la 12 martie 1907.*

Am priceput. Nu era încă îndeplinit programul manifestului la decemvrie 1908: nu putea Partidul Liberal să nu ajungă la îndeplinirea lui, şi la sfârşitul sesiunii a doua, în 24 martie 1909, declară că s-a îndeplinit programul.

A! s-a îndeplinit; de acum îndoită atenţiune asupra noului ministru-prezident!

Dacă întrebaţi: pentru ce timp de doi ani opoziţia noastră a fost blajină, şî trebuie să ştiţi, dle ministru-prezident, că foarte mulţi partizani de-ai noştri ne-au imputat blândeţea opoziţiunii (cum sunt partizanii, au mai multa pasiune decât conducătorii) noi am recunoscut că în faţa împrejurărilor grave o astfel de atitudine se impune, şi am păstrar-o până la martie 1909,

Dar de atunci încoace? Un guvern ales în împrejurările de la 1907, cu acel manifest concretizat, după doi ani şi-a îndeplinit misiunea primiră. Urmează de aci că acest guvern trebuia numaidecât să demisioneze, sâ facă un apel nou la ţară? Desigur că nu.

Chiar o Constituantă, care în prima linie aleasă cu un program mărginit ca sâ lucreze ce i se limitează după Constituţiune, după ce a terminat lucrarea, continuă ca o Cameră, ca un Senat obişnuit si lucrează ceea ce crede guvernul că mai e necesar să lucreze. Desigur că putea cu atât mai mult să continue si Parlamentul nostru. Numai vedeţi, dlor senatori, faţă de gravitatea chestiunii care fusese pusă acum trei ani, faţă dc schimbarea prezidentului consiliului intervenită din nefericire, intreharea: ce face de acum înainte guvernul? Guvernul nou constituit sub d. Ion Brătianu ce încredere inspiră tării? Cu ce nou program de lucrări vine? Aceste întrebări, veţi recunoaşte mai ales după acele vorbe din Mesaj, se puneau înaintea oricărui om politic conştiincios, cu o îndoită intensitate.

Si acum ce se întâmplă? Se întâmplă mai întâi (si putea să nu se întâmple, dar se întâmplă) un şir de alegeri parţiale;

se întâmpla apoi (si putea sâ nu se întâmple, s-ar fi cuvenit sâ nu se întâmple), un jir dc proiecte de legi de maie importanţa, în privinţa cărora se arata o lipsă desăvârşită de principii hotărâte, de acea înţelegere în guvern, de acea armonie cu care trebuia noul sefal partidului să se prezinte înaintea ţării şi cel puţin înaintea partidului său. Iaca două elemente, pe cari le voi examina în fapt, rămânând ca interpretările săledămfiecaredinnoi.

Neapărat, dlor, at fi trebuit să aibă cineva rafinarea simţului de dezvoltare constituţională, cum este in Anglia, ţară de aşa vechi constituţionalism, pentiu ca la fiecaie alegere parţială sâ examineze, cum se examinează acolo, chestiunea oarecum termometrieâ a încrederii ţării, se urcă termometrul, sau scade? La noi nu se poate.

I.a noi sunt atât de puţin lămurite interesele ţi atât de puţin deprinse cu alcătuirile constituţionale, incit ar fi o nedreaptă exagerare dacă am da la una. la două. trei... la patru alegeri parţiale o mare importanţă.

Dar una a fost totuşi toarte caracteristică, ca o prevestire in contra guvernului La 21 decemvrie 1908 se declarase balotaj pentru cele trei locuri ale colegiului al doilea din Capirală, şi tocmai în săptămâna până la alegerea definitivă de la 10/23 decemvrie se face schimbarea prezidentului de consiliu, Înlăturarea bătrânului Sturdza şi numirea onor. d. Ion Brătianu. Ei acum aclamarea ţării, bucuria alegătorilor?

Cel dintâi răspuns al ţării la numirea noului mirusţeu-prezident a fost: opoziţia în Capitala, în colegiul II, unde nu se mal pomenise, de când este ţara românească, ca si izbutească opoziţia; opoziţia consenator-democrată a ieşit triumfătoare cu mai multe voturi ca duminica ptecedentă.

Voci: A! A! A!

D. T. Maiorescu: Da, opoziţia conservatoare-democrată cu d. Fleva în cap, nu opoziţia conservatoare proprie, cum zicem noi.

Vă puteţi închipui că nu va fi nici o iotă alterată din exactitatea iaptetot pe cari întemeiez o afirmare aşa de gravă, precum este aceea despre inadmisibilitatea unui guvern în momentul de fati, Vasâzică, opoziţiunea conservator-dernocrată! Se mai întâmplă o alegere în a doua capitală a ţării, în Moldova.,. Opoziţiunea conservator-democrată! Se mai întâmpla a treia, a patra, a cincea alegere; mai vine o alegere în Bucureşti, de astă dată la colegiul 1, izbuteşte opoziţia conservatoare proprie cu d Rosetti. Mai vine o alegere in Capitala, Balotaj! Dupâ balotaj voturi aproape egale, vreo 20-25 mai mult conservatorli-democraţi. Dlor senatori, când aproape toate alegerile parţiale, de când avem mulţumirea de a vedea pe banca ministerială ca ministru-prezident pe onor. d. Ion Brătianu, sunt în contra Partidului Liberal, vâ întreb: credeţi câ aceasta este un simptom constituţional?

Dacă ar fi numai atât!

Vâ atrag atenţiunea asupra a două fenomene cari miau părut cu deosebire grave în această ordine de idei:

S-a înrâmplac în vicisitudinile vieţii patlamentate ca un onor. reprezentant al armatei, ministrul de război cel dintâi, cel numit încă de d. Sturdza, se retrage şi vine un nou ministru de război, sub preşedinţia onor. dlui Rrâtiami!

Ei! suntem regim parlamentar vrea să fie si acela ales undeva,

11 trimite guvernul la Câmpulung - parcă era greutate electorală şi Ia Vaslui! în fine. îl trimite Ia Câmpulung. Ei! un ministru la Câmpulung! Pentru ministrul cel nou - prima creaţiune a dlui ministru-prezident cel nou - balota].

M-au interesat voturile, câ era in joc un ministru!

La Câmpulung:

100 voturi ministrul.

85 d. Vlâdescu, acela era conservator.

Vreo 20-30 un colonel, acela era conservator-democrat.

85 cu 23, vreo 108 voturi la primul scrutin, pronunțate în contra ministrului celui nou şi ministrul cel nou rămas în balotaj cu o minoritate de voturi.

O altă manifestare a încrederii țării.

Ba bine câ n-o sâ treacă un ministru în balotaj!

Ei, a trecut Ia balotaj; a avut victorie noul ministru de război!.,.

Vă convine, dlor membri ai Panidului Liberal, sâ aveți conştiința că ministrul d-voastrâ este «presiunea evidenta a minorității in colegiul său electoral?

Majoritatea s-a ptonunțat contra lui..., dar hai! sâ trec peste aceasta si si trec, fiindcă un ministru de război nu are multa experiență în ale Parlamentului, la război trebuie sâ fim mai indulgenți în această privință. Haide! dat vin ultimele alegeri în Capitală, alegeri în cari a Ieşit deputat onor. d. Moruzzi şi n-a ieşit onor. d. Desliu, cu o diferență mică de voturi, dar n-a ieşit!...

Jn Capitala țării partidul de la guvern a trebuit să-şi pună candidatul său la alegeri; fireşte că si l-a pus.

Parcă era un membru al consiliului comunal, parcă - ien.iri-mă - nu sunt orientat in toate figurile politice ale partidului de la guvern.

Dar candidatul guvernului si al Partidului Liberal rămâne iar in minoritate şi vine iar în balotaj. Nici nu vă aşteptau la altceva. Dar acum vine ce vine. La balotaj se retrage candidatul guvernului. D. vicepreşedinte Costescu-Comăneanu confirmă; nu stiu dacă a aprobat această retragere. Nu? Li, arunci suntem de acord, căci dați-mi voie sâ fac o întrebare, dlor reprezentanți ai majorității liberale în Senat. Peste ceea ce era d. Sturdza, bătrânul, aveți pe d. Ion Brărianu, tânărul, care reprezintă aspirațiile mai moderne ale Parridului Liberal şi raporturile cu elementele fosre socialiste, acum de ordine monarhica, fărâ a mă mai gândi la vorhele de la începuttd interpelării „Ipocrizie, fariseism", elementele socialiste acomodate cerințelor burgheze

constituționale; sub acest nou ministru-prezident cum lucrați D-voascre în materie electorală? Nu este numai o cerință votarea, după ceocia liberalilor Înaintări, nu este numai un drept, ci este o *datorie* cetățenească. Si se întâmplă ca un ministet liberal în Capitala târii noastre la balotaj își tettage candidatul, si unii alegători pe cari îi inrnbaju - fiecare din noi ne interesam de candidatul nostru - răspundeau; „aveam *ordin* de a nu merge la alegeri". Partidul Liberal cu ordin de a nu merge la alegeri?

Dar unde trăiri, dlor senatori? Mai aveți principii liberale? Mai sunteți in tradiția liberală, mai este încrederea intre guvern si țară, când o asemenea enormitate se poate întâmpla în Capitală?...

După ce retrageri candidatul, retrageri legile, şi acum viu la a doua parlt **J** demonstrăm.

Am căutat sâ vâ arăt, dlor senatori, pentru ce nc-au impresionat pe noi aceste serii de alegeri parțiale din diferite distiicte. O treime a tării o aveți, două treimi sunt evident contta D-voastre.

Simpaticului funcționar de la prezidenția consiliului, care a întrebat şi se interesa dc chestiunea constituțională, îi citez autorul englez, care rezumă partea aceasta a dezbaterilor nojsire, este Th. Hiskinc Mav. care, în clasici istorie constituțională a Angliei, zice; situația guvernului este în prima linie în mâna Camerei, adică la noi a Parlamentului, dar în ultimă instanță este in mâna țării, (Voi. 1, cap. 7.)

Si aceasta *o* zice. discutând întrebarea: poate sâ fie legitimă o cerință a *țini,* ca in decursul unei legislaturi sâ fie dizolvat Parlamentul? Evident, fiindcă, dacă ministerul stă în mâna Parlamentului, Parlamenrul stă în mâna țării care se exprimă legal prin alegătorii săi.

Din acesi punct de vedere se arată câ astăzi Parlamentul şi ministerul liberal nu mai reprezinrâ majoritatea țării. Gravă situație, căci un parlament care nu mai este al majorității țării

este o creariune hibrida, şi toace voturile de încredere pe cari i le da uimi guvern in această situaţie, nu înseamnă decât nedreptatea unei treimi si înăbuşirea celorlalte două treimi ale ţarii, o minoritate în contra voinţei tării! NumirUe la Curtea de Casaţie, înaintările în armară, zilnica administraţie, se fiice de o treime în contra a două rteimi. Ce mai înseamnă sistemul constituţional atunci înti-o ţară?

Cu datoria ce o am şi cu dorinţa ce o am de a fi cât se poate de nepărtinitor şi de a vorbi, nu cu pasiunea de partid, ci cu convingerea unui om politic, care vrea să chibzuiască, împreună cu alti oameni politici, asupra intereselor tării, trebuie să mă întreb şi eu: bine, da adică guvernul de astăzi nu si-a pus şi el această întrebare? Se poate să nu-şi fi zis, îndemnat din atâtea părţi, în propria-i conştiinţă: sunt o minoritate, de ce mai stau pe acea bancă?

Cunosc răspunsul, cum să nu-l cunosc într-o chestie, care de un an dc zile ne preocupă pe toţi: opoziţia nu este pregătită ca să ia guvernul.

Opoziţia este împărţită in două: o parte are şi ea o treime, ceva mai mult, cealaltă - dacă judecăm numai după alegerile de până acum, are şi ea o treime, ceva mai puţin.

O voce: Mai puţin de o treime.

D. Titu Maiorescu: Da, mai puţin; dar şi cu aceasta s-a redus autoritatea guvernului. Are şi el o biată treime, dar el figurează pe banca aceea, şi celelalte două treimi pe băncile opoziţiei.

Bine dlor, poate guverna un minister cu o treime? *Aceasta este întrebarea pe care o punem.* încă o dată, numirile pe cari le faceţi - ci doar nu le facem noi - administraţia ce o faceţi, o faceţi în numele a unei treimi din ţară. Aţi adus întruna din formele clare ale sistemului constituţional situaţiunea aceasta precari, şubtedă, tremurătoare, la cunoştinţa Coroanei şi a ţării?

Care este forma sub care un minister în minoritate trebuie să arate această situaţiune... dacă nu vrea să exploateze ca minoritate, parcă ar fi majoritate, bugetul ţării şi numirile?

Care este forma? Apel la ţară! Demisia la Maiestatea Sa! Una sau alta pe raţă!

Afirmări de alături, conversaţiuni de cabinet nu merg. Actele dc raport între Capul Statului şi miniştri, intre miniştri şi Parlament, între Parlament şi tară, trebuie să fie de o limpezime de cristal. De aceea avem suveranitate naţională, libertatea întrunirilor si libertatea presei. Ceia de acolo, din tribuna presei, toţi cari ne ascultă de sus şi dimprejur, toţi cari ne citesc în *Monitor,* trebuie să ştie în mod precis situaţia constituţională, şi dacă e aici un moment turbure al vieţii noastre publice, trebuie lămurit fâră întârziere: demisie sau dizolvare. Nu-i una, nu-i cealaltă, şi continuaţi cu o treime.'

Noi, opoziţia, suntem împărţiţi, dar oare noi guvernăm? Noi facem numiri? Noi administram? Ce vă importa in viaţa practică diviziunea noastră? Cc crederi, ci dacă va veni acest moment, opoziţia conservatoare de toate nuanţele nu poate sâ aihă fie atâta patriotism, fie atâta abilitate, ea cu cele două treimi câte le are, sâ se înţeleagă? *(Mare ilaritate.)*

Ei! S' daci se va înţelege, micar pentru alegeri?

D. C. Nacu: Asta e declaraţie de dragoste pe faţa!

D. Titu Maiorescu: Dat chiar dacă nu s-ar înţelege si s-ar încerca să sc arate acum cu ocaziunea unor alegeri generale, dacă nu se poate obţine o majoritate bine definită cu actuala împărţire a partidelor, tot va rezulta consolidarea situaţiei, poate cu oarecare gtcutate. poate dupi un şir de prefaceri, se poate şi aceea. Dar ce nu se poate este: ca o treime de ţară să duci cârma ţării. Asta nu se poate!

Grijile opoziţiei vâ rog **Sâ** nu le aveţi D-voastre. grijile conducerii tării, da! acelea sunt datoria D-voastre, şi pe acestea nu le puteţi îndeplini cu o treime.

M-a surprins la citirea din *Monitorul* de azi (ce bine face d. preşedinte al Camerei ca insistă cum insistase şi răposatul C. A. Rosetti, ca să apară a doua zi în *Monitorul Oficial* discuţiunile din Parlament, spre a se clarifica autentic situaţia politică!),

M-a surprins surprinderea dlui ministru-prezident, care a întrebat la Cameră: bine, acum ridicaţi deodată această chestiune constituţională;

Da, acum, dle ministru-preşedinte. Până la închiderea sesiunii din anul trecut aţi văzut pentru ce nu se punea chestia: eraţi încă în executarea manifestului.

La 15 noiemvrie 1909 s-a deschis sesiunea aceasta, în care suntem încâ. Si la Cameră a avut şi a îndeplinit misiunea d. Carp, şeful partidului nostru, să dezvolte programul de guvern al opoziţiunii conservatoare.

La Senat aş fi pus eu chestiunea constituţională, pe cate am avut onoare să v-o pun acum.

De ce? Fiindcă Constitutiunea noastră, care admite patru ani de legislatură ordinară, zice câ la 15 noiemvrie se deschide sesiunea Parlamentului cu un Mesaj, în care Regele expune ***„narea ţării",*** din an în an, se examinează starea ţării; eu interpretez câ din an în an sc pune chestiunea de încredere.

Şi atunci, când era tocmai Adresa Ia ordinea zilei a Senatului, s-a întâmplat odiosul atentat în contra dlui ministru-prezident. O ştiţi cu toni: Ne-am asociat unanim la exprimarea indignării în contra atentatului, şi la exprimarea simpatiei pentru victima acestui atentat. Si din întâmplate am (ost însărcinat eu însumi, şi am avut mulţumirea de a îndeplini această sarcină în numele opoziţiei conservatoare.

Dc ce n-am pus chestiunea atunci?

Fiindcă am declarat câ renunţăm la discuţiunea Adresei în faţa omagiului ce trebuia sâ vi-l aducem d-voastră, ca reprezentant al guvernului in asemenea împrejurări.

Acum câ nu mai sunteţi surprinşi de întârziere, reluăm chestiunea. Punctul cel mai grav este *minoritatea D-voastre în ţară.* Totuşi D-voastre continuaţi a guverna. Este o parte din noul program liberal de o gravitate deosebită, care vâ face sâ continuaţi?

Era deocamdată bugetul; dar acesta s-a trecut la Cameră. Ştiţi cum s-a trecut... si ştiţi ce s-a trecut. V-a relevat d. Xcnopol aci un singur punct, cu prilejul discutării legii industriei.

Sub acest regim de 3 ani s-a umfltit bugetul cu 60 milioane, dm care peste 20 milioane numai pentru funcţionari, din partea unui guvern care venise ca să uşureze situaţiunea ţăranilor. Şi acu o apasă cu peste 20 milioane ale funcţionarismului!

Si încolo? Ce justifică prelungirea acestei situatiuni precare? Ce lege importantă? Ce interese superioare discutate de D-voastre în nou înjghebatul consiliu de miniştri cu importantele trei personalităţi, introduse in el sub actualul ministru-prezident, onor. general Crainiceanu, onor. d. Constantinescu şi onot. d. Orlcanu? *Quid novi* cu aceşti trei d-ni? Ce lucru important? La Cameră noul ministru de război (o! acela e totdeauna cel mai sigur de a nu întâmpina opoziţiune de partid, armata! interesul tuturor!) prezintă o lege de înaintare cate vine si la Senat. Ce o fi cu ea? Fără de veste am văzut pe d. ministru de război sculându-se de colo, de pe bancă — locul îl ocupă acum, partea războinică, onor. d. Haret - d. ministru de război se ridică şi ne spune, foarte puţin războinic (parcă venea de la Câmpulung! *(Ilaritate!,* nu-mi aduc bine aminte ce ne spune: retrage?... Parcă nu a retras legea? *,A* retras-o?" sau a „amânat-o?!" D. Dissescu zicea: cum stă cu hipu... dat nu mai repet cuvântul.

Să zicem ca a amânat-o! Dar bine, noul minister nu mai are un consiliu de miniştri, cum ştiam noi cei bătrâni din vechime? Forma nouă a conducerii partidului merge asa, fără chibzuire comună, fără hotărâre asupra situaţiei şi admire ca

un nou ministru si prezinte un împort;uit proiect de lege în Senat si a doua zi sâ-l retragi? N-are vreme omul, **15a ni** se explici. Data n-are vreme, ce să-i raci!

Ce altă lege gravă justifică situaţia guvernului? Mai vine deodată d. Haret la *Cameră.* După Constitutiune, în Parlamentul tării trebuie să figureze anume în Senar doi reprezentanţi ai celor două Universităţi, unul de la Iasi. unul de Ia Bucureşti. Nu ştiu ce are Partidul Liberal cu Senatul de nu-l consultă cum ţi când se cuvine. A! ba ştiu! Când e vorba să rerragă o candidaturi şi să oprească pe alegători de la vot, nu este liberal înaintat! Dar liberalii înaintaţi în alte ţari ar dori să suprime Senatul. Ce e Senanil! Numai Camera de dincolo reprezintă bine ţara! Dar după Constituţiunea noastră Universităţile sunt reprezintate obligator în Senat. Nu v-ar părea convenabil, dlor... nu pentru noi aleşii Universităţii personal, aceasta este indilerem. dar pentru regula constituţionali — ca o lege a instrucţiunii publice să vină intâi in Senat? Şi o lege relativă la catedrele universitare sâ vie întâi în Senat? Bine, ştiu eu (cu vorba dlui Dissescu de ipocrizie) case poate interpreta că e in legătură cu bugetul ţării, si atunci vine întâi la Cameră. Ba bine că e vreo lege care, din nefericirea noastră şi a el, nu ar fi în legătură cu bugetul ţârii! Toate vin sâ ne apese cu câte o cifră în buget!

...Atunci n-ar mai veni niciodată o lege mai întâi în Senat! legea instrucţiunii, aceea care era fala ministrului actual acum 12 ani, s-a discutat întâi la Cameră şi când a venit aci, vă aduceţi aminte, ni s-a cerut să nu mai modificăm nici *n* iorâ, căci ar fi urgentă, şi s-a discutat şi votat într-o zi în Senat, unde sunt reprezentanţii Universităţilor. După acest precedent nu m-am mai mirat — eu am mai puţine surprinderi decât d. ministru-prezident — că a venit şi legea catedrelor, tot întâi la Cameră şi a venit cerându-se intervertirca ordinei zilei, iute, iute, căci zicea d. ministru că este de doi ani în cartoane. Doamne, ce lege o fi fost si aceea care stătea de doi ani, mijotea

pe acolo în ascuns. Dar cum a ieşit la iveală, a stârnit indignarea celor două Universităţi. Ce bine era daci venea mai înrâi la Senat, bine şi pentru guvern.

Dlor, dacă venea la Senat, credeţi-mă, în materie de scoală, chiar din consideraţiunea ce as-eam pentru fostul om de scoală, onor. d. Haret (cred câ nu mai este astăzi omul şcoalei, dar era nwi înaime), i-aş fi atras areiuiunra din capul liscului: nu vezi că este acelaşi lucru care a fost acum trei ani, şi ai să ridici şi astăzi Universităţile în contra d-tale? Eu însă nu m-am putut amesteca in toată această chestie si dacă nu mâ înrreba d. ministru-prezident, atunci după vorbele dlui Căpitanovici: ce am căutat la Dacia? Nu era sâ fie lungile discuţiuni in chestii personale vreo cinci şedinţe de-a rândul. întrebarea pusă de d. ministru-preşedinţe: ce căutam la Dacia? nu era la locul ei. Se vede că mare dreptate avea John Stuart Mill... Dati-mi voie sâ vă citez un filosof englez, eram şi eu odată profesor de filozofie contimporană şi cel puţin Mill e un liberal foarte înaintat. Acest filozof zicea; nu este lucru bun a fi stăpân, nu (ace bine omului, adică omul care se simte prea deasupra devine... nu ştiu cum.

Aşadar, d. ministru-prezident a stârnit aici în Senat lungile discuţii asupra catedrelor universitare de acum si de la 1907, şi bietul ministru al cultelor căuta sâ se apere atacând legea dlui Dissescu de acum trei ani si acuzând pe raportorul ei de atunci, d. Bâdârău. Ei, dar acum când la D-voasttc era raportor d. Stere! Şi dacă este vorba de ţară şi de interesul culturii ei superioare, ce-mi esre Bădăran şi ce-mi este Stere! LJniversiiatea trebuie apărată în contra influenţelor de panid politic dintr-o parte si din cealaltă. Aceeaşi problemă era pusă în 1907 ca şi la 1911).

V-am amintit din nou faptele pentru ca sâ întteb: pentru astfel de legi stăruie să şadă pe banca ministerială guvernul de astăzi? Ca să revoltaţi din nou Universităţile şi după ce ati trecut legea catedrelor prin Camera, ca si legea militară, sâ le

retrageri pe amândouă Ia Senat? Rămâne curios lucru, ca un vechi profesor si vechi ministru, care a trecui prin câte a trecut d. Haret, tel mai vechi acum din minister, în noua alcătuite - şî ne-a spus. şi o pricep, cu oarecare amărăciune - care a fost ministru peste 9 am, iar la instrucţie încă de la 1885; dacă tocmai el, cel mai experimentat ministru, vine cu o asemenea lege si în asemenea couditiunl, darmite ceilalţi miniştrii Fireşte că atunci încep la „Dacia"' si Ia „Eforie" întrunirile de protestare, fiindcă Parlamentul nu mai ştie ce teprezîntă şi nici ministrul-prezident. Când ai simtimântul că Parlamentul nu mai este reprezentannil majorităţii tării, trebuie să ai recurs la izvorul **viu** al suveranităţii naţionale, si de câte ori sunt situaţiuni turbure în Parlament, aveţi sâ vedeţi că spoiesc Întrunirile publice în dreapta si în stânga, câ sc face apel la ţară. Când s-a uscat ramura, când s-a uscat craca, cauţi la rădăcina copacului seva dătătoare de viaţă. Cetăţenilor alegători trebuie să te adresezi ca să vezi dacă mai esti reprezentantul ***reiil*** al lor, nu dupâ hârtie...

După cele două retrageri sau „amânări", a venit a treia lege foarte interesantă, aceasta vine din partea unuia din miniştrii cei mai **noi,** din partea onor. dlui Orleanu. Vreau sâ vorbesc, dlor, de legea Industriei.

Dar stie cineva ce mai este legea industriei? Stie cineva dintre D-voastre care e adevărata părere a guvernului asupra legii industriei?

Este părerea dlui Orleanu, ori e părerea dlui Costinescu?

Si vine noul ministru şi introduce, prin discursuri de pe la Calaţi, o notă particulară — un fel de poporanism declamatoriu în materie financiară şi de industrie -, după cum voia onor. d. Stere sâ ne introducă Ia Universităţi nota sa particulară. Şi dupâ ce mai experimentatul ministru Djuvara, predecesorul său. alcătuise un proiect si consultase organele, ce trebuiau consultate, — noul ministru, d. Orlaanu, se închide în cabinetul său si, cu sinceritatea cc-l caracterizează.

pretinde că acei consult pentru proiectul fostului ministru de industrie Djuvara eta bun şi pentru proiectul d-sale.

Şi d. ministru al industriei, cel nou, se declară în contra industriei mari \\ capiralurilor străine, şi sileşte pe mai pricepunil ministru de finanţe sâ vină aci, alaltăieri — era alături d. Orleanu, mă sfiam să mâ uit la D-sa Ia faţă - şi-l dezminte ca pe un nepriceput, cu drept cuvânt, şi apără pe acei cari au avut încrederea in instiuniunile ţării şi şi-au adus din străinătate capitalurile *at*\...

Eil Si această lege stă ori cade?

Ministrul care a introdus-o stă ori cade cu ea? Sau, toate sunt bune, numai să stăm pe acea bancă?

Ctun se exprimă această stăruinţă pe româneşte?

Ei! Ce greu este - limba noastră nu este încă deprinsă cu toate învârtiturilc parlamentare —, cum să numesc această dclicaiă situaţii" a unui ministm?

Se agaţă!

As, cum se agaţă!

Agăţarea poate fi o expresiune poetică: sc agaţă o floare, o floare „grempantă", o floare plăpândă de un trunchi solid si se urcă în sus. Dar banca ministerială este lemn hrut; ea nu te înalţă dacă nu o înalţi tu; ea te coboară adeseori. Sc agată? tn franţuzeşte tite un termen, dar sâ mai introducem iar neologisme? Cu un nou frautuzism s-ar zice: *ie cramponează.* Nu; c prea tare termenul. Va **veni** în viitor cu dezvoltarea celor mai tineri, sc **va** introduce un cuvânt parlamentar, care să arate că cineva stă pe acea bancă ca pe o bancă de lemn, stă pe acea bancă numai de lapt, dar nu este ministrul ţarii cu ideile lui si cu concepţiile lui pentru cari a venir la guvern, ci primeşte să fie dezminţit dc colegul său înaintea noastră a tuturora. Dar ce mai însemnează a fi ministru in ţara românească? Ce mai însemnează onoarea convingerilor în politică?

Cu acest fel de proiect de legi se acoperi minoritatea dc care v-am vorbit? Acestea sunt interesele cele mari, cari va fac sâ continuați o situațiune precară, inadmisibila?

îndărătul D-voastre este pornirea socialistă. După ce ați împăcat cum ați știut chestia industrială, deodată vine acum celălalt nou ministru, introdus de d- Ion Btâtainu, onorabdul d, Constantineseu, vine la Camctâ cu o lege de păduri şi în pădurăria aceea se vâră un amendament: moşnenii cu proprietate colectivă fie in pădure, fie in ses„ să nu poată ieşi din indiviziune, ci să fie nu stiu cc organ al statului, care să \e adminisrieze averea. Idee socialista, vârâtă in contrabandă la o lege de păduri. Ministrul cel nou la Cameră, când e prins cu o contrabandă la vamă de un membru al opozițiunii, d. Take lonescu, îi zice: articolele cu moşnenii nu sunt în proiectul guverntdui. le-a introdus comitettd delegaților (cum introdusese d. Stere catedrele), dar „cu asentimentul meu". Iar ne ascundem după deget? Si când suntem prinşi la vamă, atunci retragem toată această parte cu moşnenii.

D. ministru-prezident spunea: vom îndeplini programul la toamnă. Aceasta ne aşteaptă la toamna? Matei fericire pentru țară la toamnă!

Mai esre în cartoane o lege sanitari; se mai discută ori nu sc discută? Dlor senatori, poate sunt prea bătrân, D-voastre, tinerii, aveți mai mult curaj, dar când mâ uit la noianul acesta de legi mâ apucă groaza. De ar da Dumnezeu momentul în care sâ sc legifereze mai puțin şi să se administreze mai mult, mai cinstit si mai drept, si se mai liniştească oamenii cu atâta tevatură legislativă. Dar acestea sunt reflecții de bătrân. Legea sanitară vine de la excelentul, simpaticul meu fost coleg de la Universitate, director general profesor dr. Cantacuzino, om foaie ideal — nu am avut ocazie să văd cum este ca administrator, - dat foarte ideal în concepții;..

D- Dr. Gr. Râmniceanu: E cam des în concedii.

D. 1. Maiorescu; Cate şi-a luat ca subditector pe onor. d. Sion, tot coleg la Universitate. Noi. profesorii, vorbim adeseori de-ale țării şi, cum sunt teoretici la Universități şi de ale omenirei. Impresia cc o am din asemenea vorbiri este câ d. dr. Cantacuzino este un convins socialist, impresia ce o avem despre d. dr. Sion este de asemenea că era un socialist, şi impresia care este în tari de numirile făcute de aceştia este ca .sunt asemenea socialişti cei care sunt trimişi la sate. O fi, nu o fi, dar ştiți că la noi, rocmai în cnnruziunea cea mare a legilor, persoanele hotărăsc. Si când se vede în capul serviciului un convins socialist, şi când vedeți act în Senat, câci aceasta nu mai este o chestiune personală - colegi ca onor. d. Petrini, onor. d. dr, Romniccanu, ridicându-se contra acestor apucaturi, mă întreb, fără bătrânul Sturdza, care împreună în acest partid vechile cadre si noii generoşi, mai poate continua împreunarea? O fi putând, dar neliniştea țării este mare. Legea aceasta, sti ca o amenințare la pândă, mai stă la pândă o altă lege. tot spre înaintarea socialismtdui: este colegiul unic la județ, apropierea de votul universal, la care vor să ajungă d. profesor Cantacuzino, d. profesor Voinov şi alți câțiva, nu mulți Foarte bune convingerile lor pentru ei, lor le stâ bine daci Ie păstrează, dar aci în Parlament si la guvern le admiteri?

Dlor, aceasta este situațiunea pe cate guvernul dlui Rrătianu, rămas în minoritate în țara, vrea să ne spunâ că are datoria şi dreptul sâ o continue, fără conceprie unitară dc legiferare, care să liniştească lumea, cu crâmpeie dc proiecte schimbate, retrase sau amânate cu amenințări la toamna, pândind momentul în care să vie cu intervertiri de ordine de zi, tu duiumul de legi din ultimele zile si cu un buget dezastruos ca acel care l-ați văzut.

Dlor senatori, am ajuns la sfârşit. Nouă, Parridului Conservator, ne parc că aceasta nu este situațiunea demnă sau măcar admisibilă penrru un guvern constituțional. De aceea,

daca nu faci tu guvern, prin actele ştiute constituţionale, ceea ce trebuie sâ faci. si pui Coroana în cunoştinţa acestei situatiuni, cântăm noi, ...într-o interpelare, să vă atragem atenţia! Şi ne facem datoria de a merge la izvorul viu al puterilor noastre, la întrunirile publice ale cetăţenilor si a ne plânge în contra acesrei stări de lucrutc Noi numai? Toate partidele au făcut totdeauna aşa. Djn rărunchii naţiunii pretindeaC. A. Rosetti câ ieşea Partidul Liberal... astăzi este o treime de rărunchi! *(Ilaritate.)*

S-a uscat craca! Recurgem la rădăcină! N-am să fac istoria trecutului - de altminterea sunt gata sâ o fac, eu sunt mai teoretic decât d-voastră; d-voastîâ nu aveţi vreme, eu o am şi caut să-mi aduc aminte de ce s-a întâmplat. Ultima mauirestare publică a Partidului Liberal, când era în toiul lui, acum trei ani, cu trei săptămâni înainte de a veni la guvern, a fost adunarea de la „Dacia" prezidată de d. Sturdza, în care a vorbit şi d. Haret - chestia universitară, dc- la 190'; d. Dimitrie Sturdza a făcut aninci apel la ţară în contra „nelegiuirii îuguvernului", a citit moţiunea de indignare; am copiat-o noi acum două săptămâni. Si tocmai astăzi, joi, sunt două săptămâni de când am avut onoarea şi mulţumirea de a vorbi la „Dacia" în chestia universitară. Căci dacă nu mai este siguranţa reprezentaţiunii reale în Parlament, eşti silit si cauţi pulsul ţării acolo unde II găseşti, în întrunirile publice. *(Aplauze.)*

I

O. preşedinte. General C. Budişteanu: Conform regulamentului, d. Maiorescu are cuvânrul pentru repiică.

' la cuvâmu). în continuare. Ion I.C. ttrananu care apără guvccmil liberal într-un !ung discurs fp. 137o—1379), în care insistă şi asupra disensiunilor din Partidul C^onservatQf. Texiul cuvihmlui U redăm in Note *in. ed).*

D, T. Maiprescu: Dlor senatori, o mică chestiune personală la inceput, pentru a înlătura partea care ar slabi, ca toate chestiunile personale, interesul general al însemnatei discutiuni între d. ministru-prezident şi interpelatorul de astăzi: de ce era sâ vorbească d. Cantacuzino la Senat şi de ce la Cameră a vorbit d. Marghiloman si nu d. Carp?

Nu-şî aduce aminte d, ministru-prezident.

Dar pentru noi însemna anume această formă ceva.

Când am crezut, noi conservatorii, într-o vreme din trecut, la 1899, situatiunea dlui ministru-prezident liberal Sturdza incompatibilă cu demnitatea ţărei, au făcut o declarare identică în contra d-sale în Senat d. Gheorghe Cantacuzino şi în Cameră d. Marghiloman.

Astăzi credem că este inadmisibilă situatiunea guvernului liberal Brătianu si am fi dorit ca aceleaşi persoane să fâta o interpelare identică: în Senat d. G. Cantacuzino. în Cameră d. Marghiloman.

Acesta era sensul procedării.

A doua chestiune personală. Dacă aţi citit din discursurile mele parlamentare declararea câ nu se poate contesta *legalitatea* Camerei şi a Senatului fârâ a cădea în anarhie, să ştiţi câ o reper şi astăzi, dar n-are a-face cu interpelarea.

Dle ministru-prezident, se vede câ sunteţi matematic, inginer excelent veti fi fost, însă în materie ele drept public nu vi se poate cere cunoştinţe speciale...

D. I. I. C Brătianu, preşedintele IP11Î//IWW După cum v-aţi înşelat D-voastte la cifre, eraţi foarte scuzabil..

D, T. Maiorescu: Ne vom lămuri îndatâ. Legalitate? Dar cine o contestă?

Oare ctedeti câ as putea eu susţine că legile cari se trec şi se promulgă de D-voastre sunt legi nclegalrf!

D. I. I. C. Brătianu, preşedintele eonsiliidui: Aţi spus că u-au autoritate.

D. T. Mawrescujset-este mal entendu; alta e autoritare, alta e legalitate, *f* BUJj

Legalitatea Parlamentului o apăram eu odată tocmai in contra liberalilor, cari, după obiceiul de atunci, ziceau că alegerile nu reprezintă nimic, că nu dau imaginea ţării; că alegerile de la început sunt abuzive si, prin urmare, liberalii de câteva oti au părăsit Parlamentul, in contra acelora am adus eu legalitatea. AlcgerUe Camerei ţi ale Senatului nu pot fi puse în contestare legală, pentru ci ele pot singure să se valideze.

Se poate merge mai înainte cu contestaţiunea listelor electorale până la casaţiune. Nu avem altă formă. Alegerea, însă, e alegere legală îndată ce e recunoscută de Cameră si dc Senat.

Părăsirea Parlamentului, prin urmare, pc motiv că alegerile n-au fost valabile, este anarhie! Aceasra am zis-o odată în contra liberalilor şi altă dată în contra opoziţiunii unite, care asemenea părăsea Parlamentul; o zic si acum.

în ultimul timp atitudinea dlui Dissescu, caJe îşi da.se demisiunea din Senat, şi bine că a revenii în urma intcrvenirii onor. prerident al Senarului, a făcut să se discute chestiunea ieşirii din Parlament.

Noi - d. Carp şi eu îndeosebi - nu am fi admis niciodată acest lucru.

Parlamentul este reprezentanta legală a tării.

Dar aceasta discutăm noi aci? O hotărâre a Curţii de Casaţie, o hotărâre în adevăr definitivă a Curţii de Apel simt hotărâri definitive.

A contesta legalitatea unot astfel de hotărâri este o anarhie! A te plânge de răutatea ei şi a cerc prin urmare mijloace de Îndreptare pe viitor, aceasta e alră chestie.

Vasâzică mi este vorba de legalitate, este vorba de restabilirea autorităţii parlamentare înaintea tării prin mijlocul constituţional!...

Premisa pentfu aceasta era alegerile parţiale in totalitatea lor, v-au lăsat în minoritate si am supus această afirmare aprecierii D-voastre.

A! dacă premisa e inexactă, atunci «incluziunea este inadmisibila, foarte adevărat.

Dacă nu e exactă, că alegerile parţiale în totalitatea lor au dovedit minoritatea partidului, arunci evident câ se răstoarnă toată argumentarea.

V-am citat un caz: ani ales alegerea de la Câmpulung. A fost d. ministru dc război în balotaj. Reprezintă generalul Crâmiceanu majoritatea alegătotilor cari şi-au exprimat vonirile? Alegătorii, in majoritatea lur, compuşi din cele două partide de opoziţie împreunate s-au arâtai conservatori si nu liberali. în balotaj ati izbutit; dar peste jumătate ditt alegători erau contra D-voastre.

Aici nu suntem, cum să zic, ca si ascundem adevărul de fapt; suntem aici ca să-l lămurim. Majoritatea de două treimi aproape în toate alegerile parţiale au fost pentru opoziţie, şi numai minoritatea numărului total al alegătorilor au fost ale Panidului Liberal.

Dacă această notare statistică este exactă, concluzia esre exactă şi rămâne în putete.

Atunci este adevărat că Partidul Liberal în alegerile făcute în tot anul în ţară a dovedit câ nu mai are penttu sine majoritatea alegătorilor cari şi-au exprimat voturile.

Aşa fiind, cum se pune chestiunea câ d. prim-mintstru crede câ are răspunderea şi pentru mai depane. întrucât? întrucât d. prim-minisrru are să conrrasemneze decretul prin care va fi numit, când va fi numit ah ministru-prezident din alt partid? Dar niciodată nu s-a interpretat aceasta asa, că alt partid care vine la guvern răsturnind pe cel care este în fiinţă, este prin aceasta o dependenţă a ministndui-pteşedintecăzut, care contrasemnează decretul. Şi daca a contrasemnat d. Sturdza decretul prin care a venit la guvern d. Iorgu Cantacuzino, sau dacă a contrasemnat d. Iorgu Cantacuzino ca ministru-prezident, decretul pentru ca să vie la guvern d. Dimitrie Srurdza, nu s-a inrerpretat şi nu se poate interpreta că d. Dimitrie Sturdza era o dependentă a dlui Iorgu Cantacuzino, sau că d. Cantacuzino a fost **O** dependenţă a dlui Sturdza. Din acest

fapt că D-voastre veţi avea a contrasemna decretul pentru numirea urmaşului D-voastre Ia guvern, *întru nimic* nu puteţi constituţionalîccste deduce că aveţi să vă amestecaţi in viitorul guvern. Este un act de expediţie, o formă care trebuie sâ acopere un principiu constituţional, că Regele nu este responsabil, ci e inviolabil, şi de aceea trebuie semnătura D-voastre; dar Regele va hotărî şi nu d-voastre, intru nimic D-voastre. Vasâzică aşa va fi pe viitor.

D. ministru-prezident făcea un adevărat tablou ăl simamuţii Partidului Conservator şi rostea lauda unirii pe care a dovedit-o Partidul Liberal.

Partidul Liberal, de la început, cu toate disensiunile cari au fost si in el, s-a arătat mai disciplinat şi mai unit decât Partidul Conservator. Adeseori, în adevăr, în decursul istoriei noastre parlamentare, în Partidul Conservator erau disensiuni, discutiuni si lupte pentru şefie. Da, si cred câ erau naturale, si poate vor mai dura câtva timp. Lăsând la o parte chestiunile personale cari s-au pronunţat prea tare în unele momente, este o cauză mai adâncă a întregii situaţiuni care explică aceasta.

Partidul Liberal, ca *fieri etat,* cum era în Franţa, nu exista in România la promulgatea Constituţiei noastre de la [86b. Era un fel de reprezentare a lui prin eminentele capacităţi liberale dc atunci, dar nu era in putere in masa alegătorilor. Acea burghezie care trebuia sâ susrie sistemul nostru **ceuzJtare** lipsea şi trebuia creară, şi a fost în pane creată prin ocupariuni la Banca Naţională, prin ceva industrii, prin instituţii de credit, dc Ia început însă şi in foarte mare parte nu a putut fi creată decât cu aţutorul bugetului statului. încurajate, îndemn, bonificări, toleranţe bugetare, iacă o parte primejdioasă a activităţii Partidului Liberal.

Când in Occident a venit Partidul Liberal si democraţia la cârma statelor europene, cu alte culturi maiînaintate decât a noastră si de la cari învăţăm si noi, a venit fiindcă burghezia

avea puterea dobândită de fapt - desi nu o avea încă de drept pe hanca ministerială. Avea avuţia acumulată, pe când aristocraţia îşi pierduse averea; avea ştiinţa dobândită si industria efectuată, pe când clasele de sus în neglijenţa lor lăsau să li se ducă activitatea si puterea. *Le tien etat.* având sttititJ, bogăţia, comerţul şi industria evident că trebuia să aibă şi guvernul, sub o formă sau alta, în mâna lui. Unde pe continent s-ati introdus proceduri constituţionale ele ati găsit burghezia în această stare puternică. Dar când am introdus noi Constituţia, de ce s-a zis că era prematură? Fiindcă nu erau la noi *in* tară acele elemente destul de puternice, şi atunci *au* năvălit liberalii pc cale de ajutor de stat, dc funcţionarism, de - uneori licite, alteori ilicite - Înlesniri, pteocupări pentru îmbogăţirea cu orice preţ. Ce a rămas de acolo? Pe când în streinicate, *tiers etat,* puternic si bogat, putea avea în grija sa reprezentarea intereselor ideale ale statului, fiindcă nu trebuia să se Îngrijească de pâinea dc toate zilele, la noi. lipsa de avere şi mizeria în care se gisea clasa mijlocie, a cărei preocupare era pâinea de toate zilele, a făcut ca grija de căpătuire sâ predomine peste interesele generale si să devie o primejdie pentru dezvoltarea mai depane anume a Partidului Liberal.

S-a întâmplat la noi ceea ce nu s-a întâmplat nicăieri în statele culte; acolo *le tiers etat* avea bogăţia, independenţa, prin urmate putea să aibă şi îndeletniciri intelectuale. De aceea vedem câ istoricii, literarii, oamenii cari duc mai departe cultura ideală, erau acolo mai ales între liberali, iat intre conservatori eta un fel de lâncezeală, sc căuta cu lumânarea un mare istoric conservator, un mare poet conservator, un mare literat conservator, un mare jurnalist conservator. La noi toată suflarea literară a renaşterii este conservatoare; istoricii au devenit conservatori, chiar penele de valoare ziaristică, pe cari le-aţi avut mai înainte prinire liberali, s-au dus. v-au pârâsit: Banca. Creditele, întreprinderile, industria protejată si afacerile v-au consumat şi se ascund dedesubtul activităţii

politice. Această preocupare exclusivă a partidului este moartea partidului pe viitor; numai acolo unde este suflarea ideală, acolo este viitorul ţării. Toate împreună nu se pot; oti este accentul pe Bancă, ori este accentul pe partea ideală a ţării.

Fireşte că cine umblă după buget, se strânge Ia un loc şi e disciplinat. Ba bine că nu!

Păi, dacă vă stricaţi majoritatea, s-a dus ceea ce se urmăreşte. Dar dacă din întâmplare într-un alt partid, de exemplu în cel conservator, preocuparea bugerului nu este lucrul principal, se nasc mai uşor alte preocupariuni, se produce zâzanie si separare; pe noi nu ne ţine bugetul, ci mai sunt şi alte aspiraţiuni cari ne pot separa.

Evident, dlor, că din aceste explicări **ŞL** cuvinte nu putem scoate concluzii mai departe decât este înţelesul lor general.

Ce? Nu este şi printre conservatori trivialitatea imereselor zilnice? Ba e, şi o veţi găsi destul de des, prea des. Dar în totalitate preocupările exclusiv bugetare sunt mal puţine în Partidul Conservator. Foarte natural, pentru câ ei au fost proprietari cu averi mai mari din trecut; iar preocupările bugetare au trebuit sâ fie mai numeroase în Partidul Liberal, pentru că acesta aştepta să fie creat prin subvenţiile statului. De aici vine fenomenul, câ D-voastre sunteţi grozav de disciplinaţi, pe când conservatorii sunt deocamdată mai divizaţi. Dacă am fi trist nevoiţi să umblăm după buget, ne-am fi împăcat a doua zi. *(Ilaritate.)*

Nu avem nevoie, şi de aceea discuţia între generalul Manu cu d. Carp, între d, Take lonescu cu d. Iorgu Cantacuzino etc. Rău! Rău! Dar este un rău *sui generis.*

Bine că sunteţi disciplinaţi! Foarte bine!

Şi sâ dea Dumnezeu să rămâneţi disciplinaţi şi în toate chestiile ideale. Mie mi s-a întâmplat, dar eu n-am însemnătate politică, eu sunt un privitor teoretic, care vorbeşte numai din când în când în Parlament, mi s"-a întâmplat sâ discut ca ministru o idee a mea de lege şi sâ nu găsesc

asentimentul partizanilor. Da, de două ori mi s-a întâmplat şi m-am retras liniştit de pe acea bancă.

Ce? n-aş fi putut sâ mă agat *si* eu de banca ministeriala? Să zic şi eu: nu este albă, e neagră; nu este neagră, e albă.

Dacă nc-ar fi iertai cugetul sâ facem **?i** noi jocul dintre d. Orleanu şi d. Costinescu, cum l-aţi văzut aici alaltăieri, stăteam si noi pe banca aceea ca si d-voastră.

Dar fiindcă ne gândeam la ideea pe care voiam s-o întrupăm în lege. dacă aceasta nu triumfa, noi nu stăteam pe o bancă brută şi cădeam cu legea.

De aceea am venit mai rar la guvern, şi nu ne-am acomodat cerinţelor de tot felul. Şi nu neam plecat, eram sâ zic. ploconit, si am pus înainte idealul, aşa cum l-am conceput mai bine pentru interesul tării.

Dacă se poate cu noi, da; daci nu, va lucra mai departe binele *în* viitor, căci la el ne gândeam, iar nu ca sâ avem bugetul ţării la dispoziţie.

Ei, se poate întâmpla, si d. Petre Carp o dovedeşte, ca cineva, cu aceste convingeri şi idei, să aducă servicii reale ţării fie şi în opoziţie. Si când nu va mai fi d. Carp işi va aduce aminte ţara aceasta că pentru dezvolcatea ei adevărată a făcut mai mult d. Carp, chiar în opoziţie, decât 10 miniştri de la guvern, din cei pe cari îi vedem perindându-se şi schimbându-.şi ideile după cum suflă vântul.

Vă rog, nu ne vorbiri prea mult de disensiunile dintre conservatori. Căci, deşi vâ recunoaştem, dar nu vă lăudăm prea rare disciplina si unpiericirea pentru banca ministerială.

XV. GUVERNAREA CONSERVATOARE

A doua guvernare P.P. Carp
(28 decembrie 1910- 28 martie 1912)

144

DISCURS DE APĂRARE ÎMPOTRIVA UNOR ACUZAȚII

(Ședința Camerei de la 3 decembrie 1911)

D. Titu Maiorescu. ministrul afacerilor străinr. Dlor deputați, din respectul ce trebuie sâ-I am - şi îl am - penttu această Cameră şi din respectul ce trebuie sâ-î am - şi îl am - pentru regulamentul ei, sunt dator să răspund într-un mod normal *(Ilaritate, aplauze)* la o interpelare, care, dupâ dezvoltarea ei, mi-a părut anormală. *(Ilaritate, aplauze.)*

Răspund normal, si am să răspund la cele patru întrebări ce mi s-au făcut, în ordine inversă, fiindcă aşa se înlătura de la început amplificările de prisos. Țin, însă, mai întâi să mă asociez la părerea de tău a dlui interpelator că nu i s-au pus la dispoziție actele de cari zice că avea trebuință; desi mărturisesc câ, dupâ cum a dezvoltat interpelarea, cred câ nu avea trebuință de nici un act. *(Ilaritate, aplauze.)* Actele din partea ministerului au fosr trimise chiar în ziua în care mi s-a adus ia cunoştinţă cererea.

D. preşedinte: Nu au sosit încă la Cameră.

O voce: Dosarele nu se găsesc niciodată sub acest regim! *(întreruperi.)*

D. Titu Maiorescu, ministrul afacerilor străine: Dupâ răspuns veţi vedea câ, în adevăr, nimeni nu avea interes ca să fie ceva ascuns în această chestie, ci din contra. Dar voi dispune să se cerceteze cine e de vină pentru regretabila întârziere.

„A avut d. ministru măcar cunoştinţă de donaţiunea dlui Cantacuzino -Paşcanii ?"

Nu am avut cunoştintide donaţiunea dlui Cantacuzino-Paşcanu *(întreruperi)* şi cred că onoratul interpelator exagerează importanta ce a putut sâ o aibă pentru toată tara un mic incident electoral de la Suceava. Vă mărturisesc că nu am avut nici o cunoştinţă.

‚A avut d. ministru în vedere această donaţiune, când a fâcut avansarea?"

Fiindcă nu am avut cunoştinţă de ea, nu am avut-o nici în vedere.

Am înlăturat, dar, două întrebări şi acum vin la celelalte două:

„Cari sunt normele dupâ cari se conduce D-sa când propune Maiestăţii Sale Regelui acordarea Ordinelor?"

Normele sunt cele legiuite. Este o lege a acestor decoraţiuni şi un regulament.

Cel din urmă regulament este de la octombrie 1906, publicat fireşte în *Monitorul Oficial,* şi dacă toti suntem presupuşi că cunoaştem legile şi regulamentele, mai ales deputaţii sunt presupuşi că cunosc legile si regulamentele *(Aplauze)* şi mai ales d. interpelator trebuie sâ cunoască regulamentul despre care interpelează. *(Aplauze.)*

Acest regulament de la 1906 modifică un regulament de la 1885. Modificarea este făcută de generalul Lahovari, predecesorul meu, şi este făcută de acest ministru conservator cu oarecare înăsprire a condiţiilor, înăsprire care D-sale i s-a părut necesară, fiindcă i s-a părut că se făcuse abuz cu darea de asemenea distincţii, mai ales din partea miniştrilor liberali *(Aplauze),* cari au fost mai darnici. *(Râsete.)*

Generalul Lahovari a restrâns pe cât a putut dreptul decorai)lor. tn limitele aşa restrânse, s-a conferit decoraţiunea dlui Al. Canracuzlno-Paşcanu, şi fiindcă tot mâ întreabă d. interpelator cari sunt notmele î le voi arăta şi veci constata că au fosr foarte strict observate in cazul ce ne procupă.

Pentru 10 Mai, mai des, se trimit liste de propuneri pentru decoratiuni din partea diferitelor ministere.

Veţi găsi în art. 2 al regulamentului, pe care il cunoaştem împreună cu d. interpelator, tegulele dupâ cari vin listele de la resorturi cu formularul tabloidul prevăzut in regulament.

Am alăturat la actele trimise aci originalul propunerii, venite in cazul de fată de la d. ministru de inrerne, de la care şi trebuia sâ vină.

Ministrul de externe nu propune decoratiuni decât pentru ministerul său, pentru legatiunile noastre din străinătate, pentru străini, iar celelalte îi vin de la ditentele ministere dupâ formularul de care am vorbit.

Aşadar, un asemenea formular, cu multe propuneri, mi-a venit pentru 10 Mai dc la Ministerul de Interne, ca şi de la celelalte ministere.

Vă interesează careva amănunte?

Propunerile acestea vin Ioane numeroase de la interne, precum e si natural; foarte numeroase de la culte, sunt mulţi membri al învăţământului; foarte numeroase de la luccăcile publice, sunt mulţi funcţionari acolo; de la comerţ şi industrie multe; mai puţine de la răsboi; foarte puţine mi-au venit de la preşedintele nostru de consiliu, d P. P. Carp *(Râsete),* şi foarte puţine, daţi-mi voie să adaug, au pornit de la Ministerul de Externe. în total au fost peste 1000 de propuneri, ca şi în alţi ani; nu am ajuns însâ cu decoratiunile date la cantitatea la care s-a ajuns uneori de guvernele liberale *(Râsete, aplauze);* dar, în fine, am ajuns si noi la o mare cantitate de decoratiuni.

Propunerea tăcută îndeosebi pentru d. AL, Cantacuzino-Pascanu ne-a venit aşadar pe o listă de la Ministerul de Interne.

Ce face atunci Ministerul de Externe? Direcţiunea protocolului examinează legalitatea propunerii faţă cu regulamentul stabiiir pentru acea decoraţiune. S-a observat întâi, dupâ regula prescrisă în regulament, dacă au trecut cel puţin patru ani de când d. Cantacuzino-Paşcaitu a mai primit vreo decotatiune, fiindcă, in acest caz, tegulamentul cerea o relevare specială de fapte meritorii. S-a mai examini dacă nu este o satire peste grad, aşa încât să fie iarăş necesitatea unei propuneri speciale de merit.

Vedeţi, sunt numeroase chestiuni personale, anevoioase, migăloase, ce se cercetează cu asemenea prilejuri Ia direcţiunea protocolului. In cazul de faţă s-a găsit că cel care este propus pentru decoraţiune, pentru înaintare In ierarhia Ordinului „Coroana României", d. Al. Cautacuzino-Pascanu fusese minut Comandor al Coroanei la 30 decembrie 1899, şi. prin urmare, trecuseră 11 ani, nu 4 după cum se cere, iar de când nu mai fusese decorat cu un alt Ordin trecuseră 5. Atunci i s-a admis înaintarea D-sale in Ordinul „Coroana României", la gradul imediat superior,

Dlor, este un obicei de „convenienţă" — îmi daţi voie să întrebuinţez cuvântul mai vechi românesc, de curtenit - ca în ordinea aceasta a distincţiilor, cineva, care este un fruntaş al districtului său, fie ca industriaş, fie ca profesor distins, fie ca mare agricultor sau proprietar, ori membru credincios al unui partid, ca acesta să fie înaintat după formele prevăzute în regulament. Totdeauna s-a făcut asa şi cred că tot aşa se va face. Este recunoaşterea unei purtări publice, cate este apreciata, fie de un ministru al parridului, fie chiar dc Maiestatea Sa, dacă o face *proprio* ***motu;*** nimic extraordinar, nici în cazul dlui Canraeuzino-Paşcanu, care a fost decorai cu păzirea tuturor normelor regulamentare, şi chestiunile lăturalnice amestecate de d. interpelator nu au avut nici cel mai mic toi în darea acestei decoratiuni. *(Aplauze.)*

îmi va permite acum d. interpelator sa ating o altă întrebare pusă de D-sa, pentru a o elimina, si sâ mai ating

încă o expunere a D-sale. asemenea pentru a o elimina si a protesta în contra ei. Întrebarea ce mi-a mai adresat-o direct, si pe care vreau să o elimittez întâi, este: Dacă ştiu eu câ, atunci când s-a comis ceea ce a numit D-sa „cruzimile", a zis şi cuvântul „ororile".

D. Ştefan C. Ioan: L-am zis.

D. Titu Maiorescu, ministrul de externe: Aşadar „ororile" de la Rocâr, dacă am stnniă câ s-ar fi comis şi asupra unor oameni decoraţi? Adică aceasta ar fi legătura - îmi dâ voie fostul coleg cu mine în profesorat, să zic, - legătura logică între interpelare si aşa-numitele orori de la Rucat, panglica unei decoraţii! ni?

Dacă aş fi avut să mâ ocup de „ororile" de la Rucâr, cum zic D-voastre, de nelegalitatea ce ptetindeţi a fi fost comisă, vă rog să credeţi că cea din urmă preocupare a mea ar fi fost, dacă acei cari au fost. cum ziceţi, răniţi sau schingiuiţi, au fost sau nu decoraţi. *(Aplauze)*

D. Ştefan C. Ioan: Admiteri să se numească tinichele decoraţiile? *(întreruperi.)* A fost ancheta presei, care a stabilit aceasta,

D. Titu Maiorescu, ministrul afacerilor străinr. Aş fi fost mai preocupat de legalitate şi de omenie în sine, decât de un semn de distincţie al cuiva, care se pretinde că a fost victimă a nu stiu ce; şi e caracteristic interesul ce-l atată un democrat liberal pentru decoraţii.

Si acum, a doua înlăturare şi totodată o protestare vedeţi, dle interpelator. eu un fost profesor, d-ta acnial profesor, cum suntem aici, deputaţi, senatori, eu şi pe hauca ministeriala, din întâmplare nu putem uita că avem onoarea de a fi oameni, mai ales chemaţi să aducem tinerimii vin exemplu, o edutaţiune, să-i punem înainte un fel de ideal, după care sâ urmeze.

Oricum am întoarce-o noi, în generaţiunea de astăzi avem, fată de toată tara, un fel de misiune. îmi iertaţi expresiunea proiesoralâ-pedagogică; trebuie sâ contribuim cu toţii ca să se Iacă o înălţare în viaţa politică, o mai mare convenienţă a tu cu rar.

Apoi, onorate dle interpelator, când veniri D-voascre si aduceţi aci în Parlament, daţi-mi voie sâ zic: sub *pretextul* unei interpelări, chestiuni exclusiv personale, cenuri locale ce poate le-aţi avut unii cu alţii in districtul Suceava, si atacaţi un bărbat cunoscut după numele **Său** in ţară, tocmai pe unul din aceia pe cari M.S. Regele, în ale cărui înalte atiihuţium e mai ales şi acest atribut dt currenie, l-a decorat la 10 Mai, ce exemplu ne da ti?

Se înţelege că Regele este totdeauna acoperit de iscălitura unui ministru, cate este responsabil, dar anume la decor**aţi**uni i se dă dreptul Regelui, cum aii zis-o şi d-vi>isrră, să hotăiască *proprio motu.*

Dur în cazul de faţă **a** fost iniţiativa ministerială.

Aşadar, unui cetăţean de-ai noştri, pe care Maiestatea Sa, acum câteva luni. **a** încuviinţat să-l distingem cu o înaintare în gradul Ordinului „Coroana României", veniţi D-voastre şi-l aduceţi aici la **fiara** Camerei, **a** ziariştilor, a lumei care nc ascultă, şî începeri **a**-i adresa cuvinte - nu vreau să zic de insulte, fiindcă au aerul să fie litetare, ca de exemplu „Shviock" *(Ilaritate, aplauze prelungite),* si ziceţi că nu ştiu cc interese a avut, la nu ştiu care izvoare, pentru nu stiu cate întreprindere (vi mg să credeţi, câ daci zic mi stiu care, nu o zic în frazeologie obişnuită, ci zău: nu ştiu care) si veniţi D-voastre şi-l tractaţi, cum l-aţi tractat de la **Tribuna** neresponsabilâ a unei Camere, menită sâ se consacre numai intereselor tării, pe im om care ia alegerea de care vorbiţi a căzut si nu-i aici ca sâ se apere. *(Aplauzeprelungite);* Mâ întreb ce educaţiune facem noi împreună cu D-voastre, dle deputat şi actual ptofesor? *(Aplauze îndelung prelungite, bravo!)*

Şi cu aceasra am terminat, dle preşedinte. *(Aplauze prelungite.)*

Guvernul Titu Maiorescu
(28 martie - 14 octombrie 1912)

145

CONSTITUIREA GUVERNULUI SUB CONDUCEREA SA

(Şedinţa Camerei de La 2 aprilie 1912)

- *D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului,* dă citire următorului Decret regal:

Domnilor deputaţi.

Primind demisiunile dlui P. P. Carp, preşedintele consiliului meu de miniştri si ministru secretar de stat la Departamentul Finanţelor, şi ale dlor: Al. Marghiloman, N. Filipescu si **B.** Delavrancea. miniştrii mei secetari de stat la Departamentele de Interne, Război şi Lucrări Publice,

prin decretele mele no. 1.972 şi 1.973 din 28 martie 1912. am dispus utmâtoarcle:

D. Titu Maiorescu, ministrul meu secrerar de stat la Departamentul Afacerilor Străine, a fost numit preşedinte al consiliului dc mtmstii. *(Aplauze prelungite **si** îndelung repetate, ovaItuni);*

D. C. C. Arion, ministrul meu secretar de stat la Departamentul Cultelor şi Instoacciunii, a fost (tecut la Departamentul Internelor, fiind însărcinat şi cu intetimul Ministerului de Culte şl Instrucţiune.

In acelas timp am numit miniştrii merţeeretari de stat, pe dnii:

Theodor Rosetti, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri, la Departamentul Finanţelor. *(Aplauze.)*

Generai **I.** Argetoianu, la Departamentul Râsboiului *(aplauze),* şi

Profesor Ermil A. Pangtatti, la Departamentul Lucrărilor Publice. *(Aplauze.)*

Eu fac aceasta cunoscut D-voastre.

OtROL

Preşedintele Consiliului de Miniştri,
T. MAIORESCU

Bucureşti,
1 aprilie 1912

D. preşedinte: Camera ia act.

D. T. Maiorescu. preşedintele consiliului si ministru de externe: Vâ rog sâ-mi daţi cuvântul, dle preşedinte, pentru a citi onoratei Camere o declaraţiunc.

D. preşedinte: Aveţi cuvântul.

D T. Maiorescu, preşedintei? consiliului şi ministru de externe. Dlor deputaţi, în urma demisiei dlui ministru-preşedinte Petre P. Carp, M.S. Regele a binevoit a mă însărcina cu preşedinţia Consiliului de Miniştri.

Si-att dat asemenea demisia d-nii; Alexandru Marghiloman. Nicolae Filipescu şi Barbu Delavrancea, şi atunci, cu deplinul consimţimânt aJ şefului parridului nostru *(aplauze prelungite şi imielung repetate)* şi - în absenta D-voastre - după prealabila tocim oştiînţare din panea mea a dlui preşedinte al acestei Adunări, am supus Maiestăţii Sale si Maiestatea Sa a binevoit a aproba decretul *cu* numirile ce am avur onoarea a vi le comunica.

Ministerul care se înfăţişează înaintea D-voasrre, nu este un minister nou. este o modificare a acelui guvern conservator, care in scurta sa durată a putut înfăptui, cu luminatul D-voastre concurs, atâtea legi de cea mai mare însemnătate. *(Aplauze prelungite.)*

Dar fie si numai modificat, precum este. acest minister nu poare dăinui decât pe temeiul sprijinului hotărât al D-voastre. La acest sprijin facem apel, pentru ca împreuna cu D-voastre si rezolvam, spre satisfacerea generala, chestiile Ia ordinea zilei si să ducem înainte opera începuti de Partidul Conservator, ale cărui rădăcini puternice şi organizare trainici se dovedesc o dată mai muit cu prilejul acestei modificaţi. *(Aplauze prelungite si îndelung reperate.)*

D. Al. Marghiloman: Dle preşedinre, cer cuvântul,

D. preşedinte: Aveţi cuvântul.

D. Al. Marghiloman. Dle preşedinte, onorată Cameră, declaraţiunea onorabilului preşedinte al Consiliului de Miniştri v-a dovedit că guvernul a fost remaniat într-o înţelegere completă cu şeful Partidului Conservator, d. Carp. *(Aplauzeprelungite şi îndelung repetate.)*

Intre colegii cari au ieşit din minister şi miniştrii cari au rămas în minister, precum ii noii miniştri cari au intrat in minister, domneşte o legătură sufletească şi dc principii atare, încât cred că sunt astăzi interpretul tuturor zicând câ acest guvern, în toate circumstanţele, poate conta pe concursul absolut al acestei Adunări. *(Aplauzeprelungite şi îndelung repetate.)*

Punctele cardinale a ceea cc a caracterizat acţiunea noastră de partid în opera pe care am întreprins-o. punctele cele mai luminoase a ceea ce a fost programul nostru, rămân întregi şi trecând în mâinile onoratului domn Maiorescu si a colegilor săi, sunt convins că vor găsi tot aşa de buni slujitori si toc aşa de buni apărători cum le aveau şi în persoana noastră, când eram în guvern.

[n asemena condiţiuni, rămâne - între guvern ii majoritate - o continuitate de acţiune, care a făcut mărirea, îndrăznesc să o afirm, a operei pe cari am îndeplinit-o. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

O. Sabha Stefănescu: Dle preşedinte.-şi dlor miniştri, remanierea guvernului este un act politic a cărui insemnratc, pentru pamd, este evidentă. Patru miniştri, printre cari foşnii preşedinte al consiliului, şeful Partidului Conservator, au depus portofoliile.

(D. P. P. Carp, apărând în incinta Camerei, este primit cu aplauze ptelungite si îndelung repetate şi cu ovaţiuni nesfârşire.)

Majoritatea deputaţilor relevează acest act politic si. conştientă de rolul ei, il aprobă.

Guvernul prezidat de d. prim-ministru Maiorescu, continuând rodnica activitate a ministerului Carp, găseşte în majoritate tot sprijinul necesar împlinirii misiunii sale. Majoritatea, statornică în convingeri şi în atitudine, continuă sâ acorde guvernului conservatot aceeaşi desăvârşită încredere. *(Aplauze prelungite.)*

Dlor deputaţi, actuala sesiune este ajunsă la capăt. Activitatea guvernului va fi productivi în timpul marei sacanţe parlametnare. Cred că evprim cu preciziune sentimenele D-voastre, accenluând, ca guvernul, căruia ii acordăm deplina noasnâ încredere, sâ lucreze în interesul tării si penttu binele obştesc, menţinând sus demnitatea şi prestigiul Partidului Conservator. *(Aplauzeprelungite.!*

D. preşedinte. D, Titu Maiorescu, preşedintele Consiliului dc Miniştri, ace cuvântul,

D. T. Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dle preşedinte, daţi-mi voie să cedez cuvântul şefului Partidului Conservator, care vad că l-a cerul. însă vâ rog ca după aceasta si ne permireti, dintr-un simtimânt de înaltă convenienţă, să ne ducem la celălalt Corp legiuitor, la Senat, pentru a prezenta pe noii miniştri.

înţeleg foarte bine. că mai sunt şi alti deputaţi - am văzut câ a cerut cuvântul d. Grădişteanu — cari, fireşte, vor sâ ceară explicatiuni mai întinse asupra situatiunii. Suntem cu desăvârşire la dispoziţiunea dumnealor. Dar vă rog ca atunci să binevoiţi a amâna discuţiunea pe mâine, spre pildă. Căci mii avem Îndatorirea sâ mergem la Senat. *(Aplauze.* I

146

JUNIMIŞTII" ŞI CONSERVATORII

(Şedinţa Camerei de la 3 aprilie 1912)

D. T. Maiorescu. preşedinte al consiliului si ministru de externe: DIoi deputaţi, nu sc putea ca şeful Partidului Conservator să înceteze de a fi preşedintele unui minister conservator şi ca şeful statului să încredinţeze preşedinţia ministerului unui alt membru al partidului fără ca în această Camera o largă discutiune, o întinsă explicare, să se întâmple. Din acest punct dc vedere, eu mulţumesc dlui Grădişteanu ea, prin întrebarea D-sale, a dat prilejul la o asa mare dezbatere, la frumoasa cuvântare a dlui Cantacuzino si la admirabila s'otbiie a setului nostru, d. Carp. *(Aplauze prelungite.)*

Este un punct. însă, pe care nu l-am înţeles, nu-l pot aproba deloc, în vorbirea dlui Grădişteanu.

Din partea unui conservator experimentat ca D-sa, nu înţeleg accentul ce l-a pus asupra deosebirei între junimişti şi conservatori. Am auzit şi eu că la manifestările opoziţiunii, la una faimoasă de la 8 ianuarie, când s-au plimbat steaguri, embleme, bastoane şi pietre pc străzile Bucureştiului *(Ilaritate),* a fost sî un steag cu inscripţia ,.jos junimiştii". Aceasta o înreleg din partea adversarilor partidului nostru. Dar ce caută vorba „junimist" în opoziţie cu „conservator", în gura unui conservator, precum este d. Grădişteanu? Bine, dlor

deputaţi, nu se poate ca în tara aceasta să discutăm chestiunile politice cu exactitate?

Să dăm fiecăruia ce i se cuvine şi să criticăm la fiecare ceea ce în adevăr susţine el? Dar si nu ne luptăm cu închipuiri, cari nu au nici o fiinţă?

Dlor, niciodată vorba „junimist" n-a fost întrebuinţată de vreunul din noi în înţeles politic. *Junimea* este o amintire literară, de care nu este locul, nici trebuinţa de a vorbi aici. Din întâmplare, unii membri din acea întrunire literară care si-a avut rostul pe vremea ei si de la care a rămas o revistă redacratâ de unul din membrii aici prezenţi în mijlocul nostm *Convorbiri literare,* zic unii membri din acea societate litetarâ, după invitarea lui Lascar Catargiu, la 1871, în momente grele pentru viaţa conservatoare, s-a hotărât să intre în politică. Intre noi literaţii de atunci unul singut făcea politică mai de mult, d. Carp. Noi ceilalţi, eu, d. Teodor Rosetti, Pogor, Negruţcştii şi alţii, făceam literatură, şi unii din noi eram profesori. Ca profesori aveam regula: să nu ne amestecăm în ttibulaţiunile politice. Aşa era *Junimea* literară, o societate cu desăvârşire depărtată de orice preocupare politică.

Dar atunci, la 18'1, după îndemnul lui lascar Catargiu si dupâ o convorbire a lui Costa-Foru, ministrul său de atunci, cu noi, cu mine îndeosebi, ne-am hotărât să intrăm în luptele politice. Şi am intrarea susţinători ai guvernului conservator. De atunci, noi toţi cei ce i-am citat cu numele am fost, suntem şi am rămas conservatori, şi au trecut peste 40 de ani de la acel început.

Ce deosebire era a acestor prieteni ieşiţi dintr-o înţelegere literară, ce notă caracteristică era • lor, când au intrat în politică? Precum venisem din preocupări literare si din cercetări teotetice, aşa, într-un mod firesc, principiile conservatoare erau punctul de căpetenie al preocupărilor noastre, şi când vorbesc de ale noastre, daţi-mi voie să vorbesc de mine îndeosebi.

Pe vremea aceea tinerimea, profesorimea, scriitorimea era in cea mai mate parte liberală; suflarea liberală trecea drept identica eu suflarea naţională şi rar ai fi găsit neun student, vreun profesor, vreun scriitor care sâ se zică şi sâ fie conservator.

Se confunda pe atunci — era încă prea tânăr sistemul constituţional la noi - conservatismul politic cu boieria şi liberalismul cu emanciparea lumei moderne de sub vremea veche de tristă amintire, întru cât c vorba dc epoca fanariotă, eu adaug, de fericita amintire, inuu cât e vorba de vechile familii româneşti, cari au susţinut trăinicia acestea ţâri. *(Aplauze prelungite.)*

Dat aducerea-aminte despre epoca fanariotă predomina, şi de aceea boierime, aristocraţie, conservatism erau confundate întruna si erau rău primire in tinerime şi in profesorime.

Dar noi reorerieii, eu Îndeosebi, fiul unui profesor, profesor eu însumi, care nu aveam cu aristocraţia sociala nimic a-face, ne-am întrebat de la început: ce însemnează într-un stat consriruţtonal - şi stat constituţional eram acum - ce poate însemna ideea conservatoare în deosebire de ideea liberală în România ca stat constituţional?

Mai întâi, evident, de boierime nu putea fi vorba, boierime ca instituţie de stat se desfiinţase anume prin Constitutiunea de la lSbfS; şi nimeni nu poate zice in ţara aceasta că naşterea lui, dacă este de altminteri român, l-a împiedicat de a ajunge oriunde l-a putut duce activitatea sa, ori simpatia amililor, ori talentul său ptopriu, şi ce as căuta eu în capul unui minister conservator dacă democratizarea societăţii româneşti nu ar fi peifecta în momentul de iată, incorporată înaintea D-voastre? *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

Ce confuzie in denumirea parridelnr noastre? Partid „Conservator Democrat"?

Dar eu sunt în chiar fiinţa mea democrat, *ea* conservatorul! Partid „Naţional Liberal"?

Dar cine este mai naţional decât Partidul Conservator de astăzi *(Aplauze prelungite),* din sânul căruia a ieşit toată mişcarea etnică şi culturală a vtemilor din urma? Eminescu, Alecsandri, Creangă, Caragiale, scriitori Însemnaţi şi caracteristici ai renaşterii noastre literare, au ieşit împreună cu noi din Însufleţirea conservatoare a României constituţionale. *[Aplauze prelungite.)*

Aşadar noi, cari intram din acea societate teoretică în politică, am devenit si am rămas conservatori. România, prin contactul necesar cu Europa cultă, în urma Tractatului de la Paris, a primit sistemul constituţional.

Greu lucru ca să deprinzi poporul tău cu noul vestmânt de mare cultură occidentală; trebuie vreme îndelungată pentru ca sâ iei tara dc unde ai găsit-o şi să o aduci treptat, treptat la nivelul urcat al unei vieţi constituţionale cinstite.

Pe cine găseai atunci care să priceapă şi sâ adapteze haina

Găseai familiile boiereşti vechi, găseai ţărănimea, amândouă fundamentul de existenţă a ţării, dar lipsea clasa de mi|loc: *letien eutt,* comerţul român, meseriaşii români, cari să lupte pentru a menţine lihertăţilc câştigate de-a gata sub o formă străină.

O marc primejdie era atunci pentru tara noastră: perpetua imicare a străinătăţii in frământările ei contimporane, înainte de a **fi** lăsat ţării noastre răgazul dc **a-Si** însuşi noua Constituţie monarhică. Soarta să ne ferească şi cuminţenia noastră de a merge în val-vârtejul imitărilor prea departe, a tututor acelor schimbări cari sc mai petrec in Europa occidentală, şi pentru care noi nu avem încă pregătirea şi adaptarea cerută. *(Aplauzeprelungite.)*

Sâ păstrăm acum, sâ ne însuşim capitalul de cultură *cât* ni s-a dat intelectual, sâ deşteptăm şcoalele noastte, sâ deşteptăm literatura noastră, să desteprăm istoria noastră, să

însufleţim religia noastră şi cu ele împreună să deşteptăm poponii ca să priceapă situaţia cea nouă aşa cum ne-a fost dată.

Si când noi, conservatorii teoretici, eram asa, adeversarii noştri liberali, d. Rosetti C. A., Brătienii, erau entuziaşti imitatori ai ideilor occidentale în partea lor cea mai înaintată. Noi de abia fundasem o dinastie monarhică ca să putem întemeia sistemul constituţional, şi ei se gândeau poate deja la o republică înaintată! *(Ilaritate, aplauze.)* $i chiar de la 1881 încoace, ... asta e deprinderea liberală, veşnica imitare a frământărilor străine, ba o reformă a Constituţiei, ba idei socialiste, ba vot universal. *(Ilaritate.)* Iar noi ne luptăm şi ne luptăm ca să pricepem încă ceea ce am dobândit prin Constituţie că cei puţin să înfăptuim un corp electoral cu demnitatea sa si cu independenţa sa politică. *(Aplauzeprelungite.)*

Aceasta era concepţiunea noastră, a celor ce veneam de la teorie.

Până la 1881 lupta era ca un abis între partide. Ne era teamă de imitatiunile republicane ale liberalilor: repuhlică la Ploieşti în 187U *(Ilaritate);* inanifestaţiuni ca cea de la sala Slătineanu în 1871, şubreda situaţie ce voiau să o creeze Tronului; conspiraţiunea de Ia Mazar-Paşa în 1875. Toate aceste veleităţi imitative ne-au găsit adversari hotărâţi; până când, slavă Domnului, Ioan Brătianu, marele om de stat, a priceput, din nevoia râsboiului de la 1877 şi 78, din durerea ce au simţit-o el şi Kogalniceanu la Congresul de la Berlin, când s-a reluat din rrupul nostru Basarabia, ce deosebire mare este între declamarea liberala numită patriotică şi lupta înţeleaptă a celor ce vor să întemeieze tara aceasta pe fundamente mai sigure. *(Aplauzeprelungite.)*

Atunci Ioan Brătianu a devenit om de stat, marele om de stat, cu atât mai mare om de stat, cu cât, dintr-un partid turbulent ca al său, a făcut un partid de guvernământ monarhic; mare om de stat, tot asa de mare ca-Lascar Catargi, care, prin acţiunea sa de la 1871, dând principelui Carol un guvern conservator temeinic, i-a dat putinţa de a continua mai departe opera sa domnească şi de a aduce gloria, pe care a adus-o tării şi dinastiei sale. Prin acea atitudine Lascar Catargi a făcut posibilă toată răsplata ce şi-o dau astăzi liberalii *(Aplauze, ilaritate).* în fiecare coroană ce o împletesc liberalii memoriei lui Ioan Brătianu e o frunză de laur a lui Lascar Catargi... *(Aplauzeprelungite.)*

La 1881 liberalii au proclamat Regatul. Bine au făcut. Onoare lor. Dar de atunci încoace s-a născut întrebarea: care e acum diferenţiarea intre noi conservatorii şi între liberali? Până atunci ne luptam cu adversari de teama de încurcături republicane, aduse peste ţara noastră. *(Ilaritate.)* De atunci încoace aveam a-face cu un partid monarhic constituţional liberal. Şi am întrebat atunci, noi, foarte natural, noi teoreticianîi, mai întâi care esre diferenţiarea? Atunci, dlor, a fost un fenomen foarte firesc în evoluţiunea lucrurilor; noi eram mai tineri, în capul conservatorilor erau mai bătrâni. Bătrânii, cu experienţa lor, aveau vederile timpului lor; noi, cu teoria noasttă. totdeauna conservatoare, aveam însă vederile timpului nostru. Şi asupra chestiunii: trebuia acum, ori nu trebuia un program de idei distinctive ale partidului, după proclamarea Regatului? A fost discuţiunc în comitetul conservatot, din care făceam si eu parte. Da, dlor, făceam parte din restrânsul comitet conservator, precum fusesem şi acuzat, avusesem onoarea să fiu acuzat, alături de lascar Catargi, de Mavrogheni, de Florescu, de Alexandru Lahovari şi de ceilalţi şi sâ fiu adus aici, la Cameră, si examinat de comitetul Camerei, care întreba atunci pe acuzaţi. Din acel comitet de acuzare este încă în viaţă d. Costinescu şi d. Nicolae Fleva.

Asta era pe la 1876 şi 1877.

Dar apoi în comitet nu ne-am înţeles asupra programului la 1881. Bătrânii ziceau: în opozitiune nu ai să afirmi idei. Să vedem la guvern. Noi ziceam: trebuiesc afirmate ideile de

pe acum. Şi dintre noi, cel mai energic, cel mai inteligent în ale politicii, cel mai clar ca minte si ca horarare era I'ctte Carp *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate).* L-aţi văzut, îl cunoaşteţi de atunci încoace; l-aţi auzit şi acum, ştiţi cu toţii ce fel de om este, când este vorba de energie şi de convingere politică. *(Aplauzeprelungite.)*'Si ne-amgrupar în jurul lui. Cât pentru ideile conservatoare, idei şi chiar proiecte de legi conservatoare elaborate şî opuse în contra lâncezirei de atunci a Partidului Liberal, care stia sa zică frazele cele mari si ştia sa facă. atunci nimic, nimic, nimic pentru organizarea tării, au făcut numai o sterilă reforma constinaţională, ca in loc de patru colegii să fie ttei, şi ei sunr astăzi cei dintâi să zică: nu este bună nici aceasta; să vie altă. *(Aplauze, ilaritate. I*

Dar două lucruri trebuie să le constatăm acum, onorabile domn Grădişteanu: întâi, spre onoarea bătrânilor, că ei au simţit în curând valoarea programului de idei conservatoare, formulat de d. Petre Carp. si o glorie mai mult a lui lascar Catargi este că el. hârrânul din vremurile vechi, a venit Ia 1891 şi a zis lui Carp. Marghiloman, Ghermam. veniţi cu mine şi eu sunt cu voi; şi împreuna au format marele minister conservator de la 1S91 şi 1895, cu acel apel electoral, care cuprindea o pane evcnţialâ din program»! elaborat de d. Carp.

Şi al doilea lucru trebuie relevat, dle Grădişteanu: niciodată cei grupaţi în junii dlui Carp, râmaşi totdeauna conservatori, desi nu totdeauna în organizarea de partid, niciodată, nici unul din ci nu i făcut o chestie de persoană, ci numai idei. Niciodată n-au zis aceşti oameni: „sâ ne fie şef cutare sau cutare"; niciodată n-a fost vorba: ba d. Carp trebuie sâ fie şeful nostru, ba d. Rosetti trebuie să fie setul nostru, ba altcineva. D. Carp a lucrai ca minisiiu sub d. Teodor Rosetti, noi am lutiai ca miniştri suh generalul Manu, d-nii Carp si Marghiloman au lucrat ca miniştri sub Lascar Catargi, Si vedeţi şi acum exemplul: dl Carp părăseşte ministerul si uivalt coleg al său, dupâ îndemnul său, primeşte preşedinţia de consiliu, şi d. Teodor Rosetti, însuşi fost preşedinte de consiliu, lucrează *aequi) animo* cu mine. In activitatea noastră conservatoare niciodată nu a fost vorba- cutare persoană trebuie sâ fie anume pusă în capul unui guvern sau unui partid conservator. *(Aplauze prelu ngite.)*

Şi când, sunt acum 12 ani, ne-am contopit cu desăvârşire cu Panidul Conservator dc sub conducerea dlui Cantacuzino, şi când la 1907, d. Cantacuzino a cedat şefia dlui Carp, a fost o aşa contopire în organizarea conservatoare, încât - să mă ierte d. Grădişeanu — nu înţeleg ce vrea să zică L>-sa cu vorba junimist şi conservator? Nu există junimişti între d-voastră, există numai conservatori împreuna cu d-voastră toti, şi precum a trecut vtemea nefericită, în cate la numirile *iii* casaţie şi la alcătuirea de ministere se întreba lumea câţi moldoveni şi câţi munteni, şi s-a sorbit apa Milcovului, cât Dumnezeu trebuie să treacă pentru ca si din convingerea dlui Grădişteanu sâ dispară cu desăvârşire orice urmă de deosebire între lunimişţi si conservatori? *(Aplauze.)*

Nu este exact că există vreo deosebire între noi; nu s-a gândit la aşa ceva Capul Statului, al cărui drept este de a numî miniştri, când a numit pc miniştrii de azi; nu s-a gândit d. O'p. şeful Partidului Conservaror. când a propus această numire; nu s-a gândit respectatul preşedinte al acestei Adunări şi preşedintele Senatului, când i s-a comunicat; nu ne-am gândit noi, când am primit numirile, şi vine d. Grădişteanu, al cărui cald patriotism, de altminten. îl cunosc in alte priviri, şi vrea să introducă intre noi o zâzanie *(ilaritate)* şl o deosebire care nu este nici de interesul, nici de onoarea, nici de adevărul Partidului Conservator. *(Aplauze.)*

Dlor deputaţi, pentru ce s-a făcut schimbarea de guvern, v-a spus-o foarre lămurit, şeful nostru. F.ra o înăsprire prea rare a vieţii politice intre partidele opuse; se pretindea de adversari câ sunt personalităţi, cari prin felul loc, prin redacţiunea cuvintelor, ori prin tendinţele cari le-ar avea, ar

însemna nu o adversitate politiei de principii, ci si o inimiciţie politica, devcnnă personală.

Cu cea mai mare linişte si seninătate de cuget şeful nostru şî colegii săi şi-au zis: „aceasta vă trebuie? Persoane schimbate? Dar iiieea conservatoare şi tendinţa sâ rămână? Poftim persoane schimbate; ideile rămân" *(Aplauze.)* Şi acesta nu o pricepe onor. d. Grădişteanu? *(Mare ilaritate; aplauze prelungite.)*

O. ion Grădişteanu: Pricep mai bine decât credeţi.

D. Titu Maiorescu, preşedintele conşdiului şi ministrul afacerilor străine: Vă rog sâ binevoiţi ca, în urma acestor explicări, sâ ne continuaţi încrederea d-voastră. *{Aplauze prelungite.)*

Guvernarea Titu Maiorescu - Take lonescu
(14octombrie 1912- 4 ianuarie 1914)

147

SITUAŢIA INTERNAŢIONALĂ ŞI DEZBATERILE PARLAMENTARE

(Şedinţa Camerei de la 15 noiembrie 1912)

D. T. Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dle preşedinte, am cerut cuvântul pentru a aduce la cunoştinţa dlor deputaţi că ieri în Senat, cu prilejul Adresei de răspuns la Mesajul Tronului, după învoirea reprezentanţilor autorizaţi ai partidelor, atât de la guvern cât si din opoziţie, s-a renunţat la dezbatere şi s-a procedat îndată la aptobarea proiectului de Adresă cu unanimitatea voturilor exprimate.

Acest fapt s-a produs în vederea situaţiei internaţionale şi a marilor interese pe cari le are România la dezlegarea unora din problemele cari s-au deşteptat in urma crizei balcanice.

Este evident, dlor deputaţi, câ onorabila Cameră nu este ţinută a adopta procedarea Senatului. Adunarea Deputaţilor e suverană în procedarea ei şi va decide cum va crede de cuviinţă. Trebuie însă sâ adaug că, după informaţiile ce le avem, efectul produs prin acel act al Senatului a fost foarte mare si că unanimitatea sentimentelor exprimate din partea reprezentanţilor ţării din maturul corp faţă de străinătate a devenit un act de însemnătate naţională. *(Aplauzeprelungite.)* Aşa fiind, mă cred în drept a vă ruga, a vâ ruga atât pe D-voastre membrii din majoritate, cât mai ales pe membrii

I

din opoziţia nacional-liberali, ca să-si însuşească acel precedent creat de Senat. Este bineînţeles, o declar si aci, precum am declarat-o în Senat, că o asemenea manifestare de unire în cugere pentru apărarea intereselor superioare ale ţării nu implică intru nimic un vot de încredere politică în guvernul actual. Guvernul actual are răspunderea si îsi ia întreaga răspundere pentru modul cum a ştiut şi stie să apere Interesele ţării faţă de străinătate *(Aplauzeprelungite).* Vom fi fericiţi în ziua în care vom putea, fără inconvenient pentru tară, sâ vă supunem actele săvârşite în această prninţă. *(Aplauze.* 1

D. L Lahovari: Dle preşedinte, declar că renunţ la cuvânt.

D. preşedinte: Se ia act, D. prim-ministru are cuvântul-

*D. T. Maiorescu, preşedintele consiliului **si** ministru de externe:* Dle preşedinte, vă rog să-mi îngăduiţi a mai adăuga câteva cuvinte la iele zise **mai** 'înainte.

Guvernul ia act cu mulţumire de declaraţia citită de onor. d. Costinescti în numele Partidului National Liberal.

Oloi deputaţi, la guvern sunt în colabotatt două partide, aş vrea sâ zic două ramilicări ale aceleiaş idei cunservatoare. In opoziţie, între partidele istoriceşte mai cunoscute e Partidul National Liberal. Poate sâ mai fie în germen şi alte partide, si probabil câ în viitorul dezvoltării sociale la noi se vor mai arăta; dar pentru actualitate, fată de situaţiunea care ne preocupi, pot afirma că partide cu răspundere de guvern nu sunt decât partidele din cari se compune însuş ministerul actual si Partidul National Liberal. *(Aplauze.)* Numai aceste au răspunderea efectivă sau acum sau într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat.

[1] Fini) (losiinescii, In numele PN1.. ure<ic dedaranj, pc care o redăm **în** Note ţi comentarii *(n. ed).*

Dacireprezentanţii autorizaţi ai acestor partide au declarat că, faţi cu însemnătatea pentru România a situatiunii internaţionale, aduc Maiestăţii Sale Regelui, cu prilejul Adresei de astăzi, omagiul unanimităţii cugetelor acestei ţări inrru apătarea intereselor el faţă de străinătate, renunţând la discutiuoe, guvernul se crede in drept a renuma si din parrea lui sâ mai ia parte la dezbaterea Adresei, daca se va mai face. Vă rog sâ nu interpretaţi renunţatea guvernului ca o lipsi de deferenţi pentru deputaţii cari .tr fi hotărâţi să vorbească. Guvernul întreg are si eu pervinal am cea **mai** mare consideraţie pentru fiecare deputat în parte.

Sunt în drept a zice, din micul ţi neînsemnatul meu trecut politic, ci. de câte **uri** a fost votba de dreptul deputatilot, de exemplu la o interpretare de regulament, ani fost totdeauna pentru cea mai largă interpretare în favoarea lor; şi, daca va veni vreo interpelare a vreunuia din D-voasirc, - căci mai ales la interpelare se arată dreptul oarecum individual al deputatului — atunci îi voi tăspunde in modul cel mai larg, care va fi compatibil cu interesele ţării. Dar când este vorba de o manifestare a partidelor cu răspundere de guvern, să îini daţi voie să zic că atunci individualităţile, oricât de însemnate ar li, luate în ele însile, nu pot să modifice atitudinea guvernului, si astfel, din cauzele arătate, guvernul se abţine de a lua pacte la aceste dezbateri, daci dezbateri vot fi. *(Aplauze.)*

148

ELOGIEREA LUI P. P. CARI'

(Şedinţa Camerei de La 9 decembrie 1912)

Dl Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe. Când dac tu coţii am fi mulţumiţi sa-l vedem pe dl Carp in mijlocul nostru *(Aplauze prelungite),* ipocrizie ar fi dacă crezând asa. am zice totuşi: sâ-i primim demisiunea! Cuvântul dar nu era potrivit, onor. dle Miclescu.

A mai fost un cuvânt pe care nu l-am găsit potrivit: „bastonul de mareşal". Bastonul de mareşal se câştigă in lupta contra duşmanilor din afara; nu **se** câştigă în luptele din lăuntru.

Bastonul de mareşal? Dar de mult şi l-a câştigat dl Carp. Şi l-a câştigat atunci, când pentru toată rara, la 1881, a propus acea admirabili sene de reforme spre otganizarea României *(Aplauzeprelungite),* reforme cari au fost o sământă din cele mai toditoate pentru viata noastră publică, si cari, intru cât au fost realizate, au pus România, economiceste si moraliceşte întărită si organizată, in srare sâ lupte într-o legitimă concurenţă cu duşmanii din afară şi să-şi câştige rangul pe care II **ate** astăzi. *(Aplauze.)* Acesia este baston de mareşal.

A mai fost baston de mareşal a) dlui Carp, când sub un guvern, nu din partidul său, ci sub guvernul liberal al repauzatului Ion Brătianu, a primit să reprezinte România la Viena şt a putut să contribuie a imprima ţării o direcţie politică, care i-a dat iarăşi puterea de a lupta şi de a fi la înălţimea oricărei situaţii. Acestea sunt bastoane de mareşal!

Bastonul de mareşal nu se câştigă în luptele intetne! Şi, iertati-mâ, dle Miclescu, ştiu că aveţi admiraţiune pentru dl Carp; o am si eu - si este veche la mine, *c de* 50 de ani - nu cred tâ se înalţă di Carp dacă **i** se atribuie un baston de mareşal pentru o discutiune înttc partidele interne *(Aplauzeprelungite.)*

Voci: Bravo! Bravo!

Dl Titu ***Maiorescu,*** *preşedintele consiliului şi ministru de externe:* Sunt momente în cari interesul ţării reclamă unirea tuturor românilor, şi nu cred câ, în asemenea momente, este indicai ca sâ împtnspătăm discuţîunile interne.

Va veni vremea sâ le reluăm, le vom lelua. Nu este timpul venit acuma, şi dlui Carp nu i se aduce un serviciu cu aceasta.

Dar ce? Dl Carp este omul a căruî valoare atârnă întrucâtva dc la pozitiunea pe care o aie in stat?

Pot sâ fie oameni cari sunt aşa de mici încât, pentru a se înălţa, trebuie să sc urce pe o bancă ministerială; dl Carp nu are nevoie de asa ceva! Poate, uneori, s-ar coborî, când s-ar sui pc banca ministerială. *(Aplauze.)*

Dl Carp? Dar dl Carp era omul însemnat al ţării şi când era simplu deputat în opoziciune, la 1881!

Dar. dl Carp este acelaş dl Carp care a adus servicii ţării şi când era trimis extraordinar, foarte extraordinar, la Viena.

Şi **a** fost dl Carp folositor si când era ministru şi când era şef de partid, şi va fi folositor şi când nu **e** ministru si când nu **ar** fi sefde partid, fiindcă dl Carp este o valoare în **sine** şi nu atârnă de situatiunea întâmplătoare pe care o ocupa.

Si, prin urmare, dacă toţi dorim **ca** sâ nu fie împiedicată auzirra glasului autorizat al dlui Carp, este cea **mai** elementară darorie de bună-cuviinţă, şi chiar de patriotism, pe care o avem cu cotii, de **ai** lăsa putinţa sâ fie în **mi**|locul nostru, şi nădăjduiesc că va veni. Când va vedea că unanimitatea

Camere, „ respinge demisiiinea, ,, sri câ ţara vrea sâ auzâ glasid sau, s, glasul şâunu poare să fie auzit decât în incinta aceasta

Aşadar, când vine d. Arion şi, în admirabila-i vorbire, ne sfâtineşte sâ nu primim demisiona, cred câ este glasul cuminte al aşteptărilor ţârii. *(Aplauze.)*

Ne asociem şi noi la rugămintea ca să nu primiri denustunea dlui Carp. *(Aplaud prelungite.)*

149

RĂSPUNS LA INTERPEIAREA LUI I. C. GRĂDIŞTEANU PRIVITOR LA TRATATIVELE ROMANO-BULGARE

***(Şedinţa Camerei de la** 16 **ianuarie** 1913)*

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe: Dlor deputaţi, este incontestabil că, după regulamentul nostru **si** după bunul uz parlamentar de Ia noi, un deputat poate să dezvolte o interpelare asupra oricărui obiect va crede de cuviinţă, şi Camera este datoare, cel mult, într-un mic termen dc întârziere prevăzut de teguiament, să-l asculte şi guvernul este dator să răspundă.

La noi nu este ca în Franţa, unde majoritatea are putinţa ca sub propunerea dc amânare sâ înlăture o interpelare. La noi interpelările nu se pot inlăiura.

Vasâzică, la interpelarea pe care o anunţă onor. d. Grădişteanu guvernul e dator sâ răspundă, şi fiindcă felul interpelării anunţate este aşa încât răspunsul se cuvine să fie dat fără întârziere, rog pe d. Grădişteanu sâ-şi dezvolte intetpelatea chiar acum.

Fac, însă, de mai înainte o rezervă în privinţa răspunsului meu. Dacă - fiindcă eu nu cunosc despre ce va fi vorba în amănuntele acestei interpelări, nici direct, nici indirect numi s-a adus la cunoştinţă — dacă modul cum va trata D-sa obiectul

va atinge chestiuni cari sunt încă pendinte in relatiunUe noastre internaţionale şi va cere lămuriri si amănunte a căror publicitate nu va fi in interesul ţării, fireşte că voi li dator ca asemenea punere şi lămuriri să le trec sub tăcere. Cu această tezervă, insă, voi asculta cu luare-aminte pe d. interpelator si-i voi răspunde imediat, *(Aplauzeprelungite.)*

I

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dlor deputaţi, sunt fericit că mă pot uni cu o parte a interpelării cetite de onorabilul d. Grădişteanu, este partea finală, la cate pot răspunde îndată, fiindcă sună astfel: — Daca nu crede guvernul, în cazul în care ar simţi câ-i lipseşte, fie tăria, fie bărbăţia cuvenită, tâ ar fi o datorie de patriotism de a sc retrage pentru a lăsa altui guvern sarcina de a aduce la izbândă cererile Romanici, cari nu pot rămânea neîmplinite în Întregimea lor, pentru că slăbiciunea unui guvern nu poate sâ fie şi slăbiciunea ţării.

Da, dle Grădişreanu, cred si eu că slâhîciunca unui guvern nu poate sâ fie şi nu trebuie să fie slăbiciunea ţării. Un guvern care, bănuind că poate sâ fie altul care să ducă sarcina, să îndeplinească datoria fată de tară, cu mai bun succes, ar sta o clipită mai mult pe aceste bănci, ar fi un guvern mizerabil, care ar merita dispreţul ţării întregi. Sunt de acord. *(Aplauze.)*

Numai cine judecă aici, pe lângă conştiinţa oamenilor cari sunt la guvern.' Păreri individuale; Accente literare sau patetice, oricât de populare ar părea?! Dacă în privinţa ministrilot, cari sunt aici, wr întâmpla sâ nu fie încrederea cerută pentru a le da si tăria de a lucra, atunci sunt două organe constituţionale, slavă Domnului, cari pot lămuri indată o asemenea situaţiune: e Regele, a cărui încredere se cere; e Parlamentul care. prin majoritatea sa, are sâ arate încredere sau neîncrederea tarii legale.

' Uimează interpelarea lui I.C Gradisieanu (p. 99-101), **veniri** poliocii prudente a guvernului în criza balcanica *(n. ed.).*

Dar păreri individuale, cari se pun înaintea D-voastre în împrejurări ca cele de faţă, şi pun guvernului întrebarea; „nu crezi că eşti prea slab?" Credeţi că asemenea întrebări - fiindcă vorbiţi de demnitatea ţării-sunt de demnitatea ţării? *(Bravo, aplauze prelungite.)*

Cum? Cereţi de la mine ca să tratez cu bulgarii; aveţi despre bulgari o părere aşa de rea - contra căreia am să protestez îndată în modul cum ari afirmat-o - si în faţa unui asemenea adversar, voiţi d-voastrâ printr-un cuvânt, cum 1-ati întrebuinţat, sâ atingeţi autoritatea guvernului care tratează? Si credeţi că aceasta poate fi spre binele lucrului?

Dar ce fel de inrerpelarc este aceasta: „Dacă crede guvernul că lungirea tracarivelor cu Bulgaria, datorite târăgânirii voite a acesteia, mai este compatibilă cu demnitatea României?" La asemenea întrebări anodine se dau si răspunsuri anodine. Dacă aş crede câ sunt tărâgăniri *voite,* atunci aş zice si eu că nu sunt compatibile cu demnitatea României. *(Ilaritate.)* Acestea sunt vorbe ca la cărţile de cetire din clasele primare. *(Aplaud)*

Apoi mai întreabă d. Grădişteanu; „Dacă imi înebipui că aceste tratative vor putea ajunge la un rezultat mulţumitor, când Bulgaria, ptin propunerile ei, nu numai neînsemnate, dar chiar neserioase, arată limpede că nu are de gând să satisfacă dreptele noastre cereri".

Onorabile dle deputat, nădăjduiesc că in Bulgaria de dincolo, cu care tratăm, nu se vor judeca aptitudinele României, de a ttata chestii internaţionale, după momentul de eclipsă stilistică, care va figura în *Monitorul Oficial* cu asemenea cuvinte. *(Aplauze.)* Dar de unde ştii d-ta ce spui aici in mod asa dc hotărât? Şi cum un reprezentant al tării in România, copată şi ea la viaţa constituţională, dc care se bucură de la 1862, sau, în orice caz, de la 1866 încoace, vine aici în mijlocul Parlamentului si afumă ţării şi străinătăţii, fără nici o probă, un lucru, despre care iţi spun îndată că este fals, ai fost rău infotmat? Si înainre de a fi fost informat, era de

cuviinţă şi dc demnitatea tării să vii in Parlament şi să atunci asemenea cusinrc. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

Noi, cu bulgarii? Apoi sâ ne arătam demni de situaţiunea noastră şi să nu întrebuinţai]) expresiiini ca acestea, cari trebuie acum să vă fie dezminţite de pe banca ministerială. Nu este adevărat câ ptopunerde Bulgariei sun, neserioase, şi cu aceasta simplă vorbă **am** înlăturat o parte însemnată a interpelării du mi tale.

Când sunt două state în tratări unul cu aliul, şi **vine** un deputat de greutatea dlui Gtădişteanu, fost ministru al acestei tări, cc este drept, cum zicea d. Iorga adineaori, cam independent *(Râsete)*... bine câ este independent şi câ nu c din majoritate, cel puţin cu atât putem să ne apărăm, câ este foarte independent... Si acest independent deputat vine aci in Patlamentul ţării, după atâta aşteptare din vremea vacanţei despre ce o sâ se zicâ în Cameră, şi declară: „Bulgaria tratează **ca** la **un** bazar oricncal"!

Eu răspund: Nu este exact şi nu ştiţi cum tratează.

D. I. Grădişteanu: Trebuia sâ o spuneţi mai dinainte,

D. Tttu Maiorescu. preşedintele consiliului st ministru de externe: E foarte regretabil ca cineva, la asemenea afirmări, să se bizuie numai pe Informaţii din **ziare.** Trăim în mijloctd unei mari libertăţi a presei; din parir-mi am fosi un apâiâror al libertăţii presei totdeauna, dar libertatea presei are foloasele si inconvenientele ei, si uneori sunt atâtea inconveniente încât oameni **cu** cea mai mare bunăvoinţa pentru presă sc inrrcabă dacă mai rămân mulre foloase. Mai ales în vremea din urmă ţi mai ales în chestiunea aceasta a tratărilor bulgaro-române s-**a** umplut lumea de atâtea neadevăruri, de atârea născociri, de atâtea idei false, fantastice, absurde, încât e regretabil dacă din asemenea izvoare **un** deputat serios vine sâ afirme înaintea ţării lucruri de felul celor afirmare de onor. d. Grădişteanu.

Proteste* in contra cuvântului: ,,Bulgaria tratează ca inrr-un bazar oriental". Protestez în contra cuvântului ca „România se face de râs în faţa Europei" România se face aşa de puţin de râs în faţa Europei, încât vorba zisă de M. S. Regele in Mesaj: „Clasul României *vi* fi ascultat", va fi o tcalicate *(Aplauze prelungite si îndelung repetate.)*

Suntem în trataţi cu Bulgaria, si aţi citat numele dlui Danef. Nădăjduiesc că avem toţi, şi deputaţii mai dependenţi ai partidelor politice, şi deputaţii independenţi, sper câ avem toci simţimântul câ nu se poate aduce la bara unui Parlament o însemnată personalitate străina ca acea a dlui Danef, important om politic al statului vecin, cu care am fost si căutăm să rămânem în bune rclatiuni de vecinătate.

Preşedintele Sobraniei a trecut prin Bucureşti, a fost aci în Cameră la deschiderea Parlamentului, la 26 noiemvrie. Despre ce a vorbit d. Danef la Bucureşti nu s-.i spus mmic in vileag şi nu se poate spune încă nimic alta decât câ D-sa, fără a lua nici un angajament, fără a avea arunci misiune specială de a începe tratativele cu noi, **J** stat de vorbă despre ceea ce interesa amândouă statele. Nu de atuncea au început tratările. Se poate însă. zice **Leva** din vorbirea avută între d. Danef, de exemplu, si între mine. D-sa dorea ca să fie trataţi întte aceste două state, voia sâ ajungem la o înţelegete, dar era de părere că pentru statul bulgar... şi, dlor, sâ fim, cum sa 'ic. destul de prudenţi, să avem desrulâ pricepere pentru a ne pune pucin şi pe punctul dc vedere al adversarului, fiindcă este vorha sâ ne Înţelegem unii cu aleii..., aţadar, d, Danef, era de părere, si aceasta se poate pricepe din punctul său de vedere, ca ttatativele cu noi să se facă după ce vor fi terminat **ei** ttatativele cu Turcia, ca să stie si ei ce pot câştiga dc la alţii şi apoi să vadă ce ne pot oieri nouă. Nu e ceva care **Să** pară ne raţional.

Noi insă am zis: se poate să fie asa in interesul Bulgariei, dar cum sunt împrejurările şi la noi şi la d-voastră, tot e mai bine ca tratativele cu noi sa fie făcute înainte de a fi terminat d-vnascră cu Tutcia şi în timpul in care se tratează cu Turcia,

Acest punct de vedere a! nostru a tost primit de guvernul bulgar; s-au început tratativele şi se continuă, se continuă fără jignirea demnităţii cuiva. Sper că în timpul cel mai scurt voi fi in stare, va fi guvernul întreg în stare să vl semnalele ziua fericita in care să fiţi puşi in cunoştinţă de tot ce s-a petrecut şi pentru tot ce s-a penetul, precum v-am declarat de la început, o declar si azi, guvernul ia toată răspunderea.

Mai mult nu pot spune dupâ interpelarea de rată. *(Aplauze prelungite.)*

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe: La întrebarea pusa de onorabilul d. Virgil Arion am onoare a răspunde; nu cred câ este momentul astăzi venit de a face comunicarea care o doreşte D-sa[1]; dar fiindcă stăruim ca ttatativele să ajungă cât mai curând la un rezultat cate să se poată comunica, îndată ce va fi acest rezultat sosit voi avea onoarea să aduc la cunoştinţa Adunării, fie într-o şedinţă secretă, fie într-o şedinţă publică, toace actele urmate în această chestiune. *(Aplauzeprelungite.)*

[1] Interpelarea Ini C. C, Arion sc referea la „chestiunea rectificării graniţei dobrogene" si „asigurarea unei vieţi naţionale autonome a românilor din Macedonia" (n. *ed.).*

150

APÂRÂ POLITICA PRUDENTA A GUVERNULUI FAŢA DE SITUAŢIA DIN BALCANI

(Şedinţa Camerei de la 23 ianuarie 1913)

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dlor deputaţi, aceasta este o întrebare şi nu o interpelare; numai o întrebare. Este o nuanţa, fireşte: întrebarea poate admite uneori un răspuns scurt, dacă este de natură a primi un răspuns, ea nu este o dezvoltare mai departe, şi din pane-mi la o scurtă întrebare sunt gata să dau un răspuns scurt. Aş vrea numai sâ mă apăr în contra precedentului ce s-ar putea stabili.

Dlor, în rândul trecut, când am avut onoarea sâ răspund dlui Grădişteanu, am relevat mulţimea de ştiri inexacte cari se răspândesc prin diferirele ziare şi la noi şi mai ales în străinătate.

Acum ce aşteaptă onorabila Cameră de la mine sau dl deputat cate m-a întrebat?

Ca la otice asemenea inexactitate, sau ca la **orice** inexactitate care vine din străinătate, si care este primită într-un ziar de la noi, de exemplu un ziar cate reprezintă opoziţumea, sâ răspund?

Apoi atunci, dlor, nu mai esre sfârşit pentru asemenea întrebări şi pentru necesitatea dc a răspunde la ele. Fiindcă vedeţi ce se poate întâmpla: din momentul în care, spre pildă.

ai face eu un fel tie categorie de ziare la cari este sau nu a se răspunde, si în această categorie aş trebui să zic: organul unui partid însemnat al ţării, mai ales organul unui partid de opozitmne, cum este Partidul Naţional Liberal, este un organ la care se răspunde când im deputat mâ întreabă despre el; din acel moment toată activitatea paiiament.irâ a guvernului şi toate ocupările D-voastre ar fi dependente de ceea ce o foaie de opoîitiune ar binevoi sau nu să insinueze ca necesitate de a răspunde. *(Aplauzeprelungite)*

Unde mergem pe această cale? Mi s-a spus câ va ti astăzi vorba dc *Viitorul;* ierrati-mă, dlor, să vă fac o mărturisire, care nu vorbeşte în favoarea mea; nu am citit *tâitorulde* când sunt si nu-l cetesc. *(Ilaritate.)* Recunosc că este o lipsă din partea mea, regretabilă, şi că ar fi trebuit sâ cetesc cu cea mai mare luare-aminte tot cesta în *Viitorul* Mâ rog, un bătrân ca mine trebuie sâ se gândească la *Viitor* cu mare bucurie, dar de, s-a întâmplat un defect al meu, că nu l-am cetit si nu-l cetesc. *(Ilaritate.)*

Dar îşi însuşeşte un d. depucac o notiţă din *Viitorul.* Aceasta esre altceva. Acum devine notiţa *Viitorului* .parlamentar â".

în împrejurările de tata mi s-au adus mat multe gazete - şi acum când e vorba să tăspund la informaţiuni din ziate - pot să vâ spun câ înte-una se zice câ am telegrafîat eu, eu omul rezervat cate nu dau nici un interviu niciodată la nimeni, şi care se lereşte ca indiscreiiunile să nu se strecoare aşa in public, că eu aş fi telegrafiat unui ziarist la Constantinopol, eu lui *(ilaritate),* care e aritudinea noastră tară de turci, câ adică nu avem nici o legătură cu turcii şi câ acel domn a telegrafiat de la Constantinopol la Roma! Sunt sigut, dlor, că nu e nimeni in tara aceasta care a crezut asemenea notiţa.

Tot in numârul acela c o alti notiţă câ un ministru de aci ar fi telegrafiat tot la Constantinopol, câ, din contră, noi avem o legătură cu turcii şi câ rurcii s-au bucurat de aceasta. *(Ilaritate.)*

Ei, iată două notiţe. Acum se mai vine cu notiţa aceasta din *Viitorul.*

Ooriţi sâ stiti, dle deputat, dacă la Londra am renunţat la Silistra? Sau daca e vorba sâ se renume acum? Ori dacă era cineva autorizat să zică că s-a renunţat?

Nu s-a renunţat, cum nu e vorba să se renunţe; n-a fost nimeni autorizat să renunţe! ***luze unanime*** *•ite şi indelung repetate. Ovatiuni.)*

Vă mulţumiţi cu această declaratiune? *(Aplauze unanime prelungite şi îndelung repetate.)*

I

Dl Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dlor deputaţi, onor. d. interpelator a zis, la sfârşitul vorbirii D-sale, un cuvânt, care pe mine unul m-a rviişcar. a zis ci D-sa fiind profesor, datoria profesorală l-a chemat Ia Iaşi si poate in această calitate ştie mai bine că patriotismul este o legătură cu strămoşii, câ este o tradiţie, câ nu generaţiutiea de azi a făcut România, ci au făcut-o părinţii si părinţii părinţilor. Eu, care am fost şi cu profesor si care am speranţa că miile, câ zecile de mii de studenţi îsi aduc aminte de mine cel puţin cu jumătate din mulţumirea cu care mi-aduc eu aminte dc ei *(Apltiuzej,* că eu, care sunt poare ce! mai bârtân dintre D-voastre, pot sî eu vorbi de părinţii si de părinţii pârinriJoi noştri *(Aplauze),* si de tatăl meu *(Aplauseprelungite),* şi de părinţii mturor celorlalţi, şi dc generatiunca cu care îmi aduc încâ bine aminte că am putut lucra, dacă nu ca s-o ajut, dar ca să pricep şî să contribui a răspândi învăţătura lor.

[1] lniejpelarca !ui Virgil Arion despre chestiunea românilor macedoneni si recriflcaresi graniţei mmjno-butgare ***(ţbidem.*** p 128-1321. ***(n. ed.).***

Vâ mărturisesc, dlor, câ mie îmi convine totdeauna mai bine a căuta ceea cc mă poate uni cu cineva si nu ceea ce mâ desparte.

Da, dle Arion, mă găsesc unic cu d-ta în aceasta, aşa este patriotismul, si aveai dreptare; patriotismul este chestiune de conştiinţă, de conştiinţa fiecăruia, şi bine ziceai că nu poate să primească nimeni (ecţiune de patriotism dc la nimeni altul, dc la nimeni altul .. *(Apiauzek* Chestiune de conştiinţă, fireşte. Dar sunt şi conştiinţe intolerante, tari îşi închipuie că numai conştiinţa lor este conştiinţa cea adevărată *(Ilaritate, aplauze)*.

Cum? Veniţi aci în mijlocul reprezentantdor ţării si vorbiţi de conştiinţa P-voastre parcă ar avea o altă esenţă decât conştiinţa noastră *(Aplauze, ilaritate),* şi vorbiţi cu un Fel de ton de polemică, de adversitate? Ne spuneţi, spre pildă, că românii din toate părţile, si din Bucovina si dm Transilvania, necum la noi in ţari, s-au întrunit şî au făcut moţiuni şi cu unanimitate s-au pronunţat pentru drepturile românilor macedoneni.

Ei si? Aceasra o spuneţi contra noastră? Dar simt încântat, tot guvernul e incânratcă au fost întruniri cari s-au pronunţat cu unanimitate pentru drepturile macedonenilor ***(Aplauze),*** fiindcă, dle Arion, vorba dumitale: macedonenii au drepturi istorice în Peninsula Balcanică,

Si ai mai zis al doilea, că graniţa noastră câtte Dobrogea e un drept care decurge din Tratatul de la Berlin, e un drept al nostru să cerem o rectificare, *(Aplauzeprelungite.)*

Dar aceste două afirmări ale dumitale le subscriu şi eu cu desăvârşire, suntem cu toţii de acord. *(Aplauzeprelungite.)*

Dar dacă suntem dc acord, de te atâta opoziţie?

Se prezintă chestiunea, după onoratul d. Arion, aşa: a lost o criză balcanică; la mijlocul ci, la 14 octomvrie, Maiestatea Sa Regele a chemat la cârma ţării o nouă formaţiune de guvern, şi atunci a rostit Regele cuvinte pline de energie; că, în faţa evenimentelor, iâce apel la ţara noastră.

Da. Tot Maiestatea Sa, când a deschis Parlamentul, a zis vorba însemnată: -glasul tatii să fi ascultat" si a pus îti legătură cu aceasta valoarea armatei române. Da. Adaog că Mesajele sunt contrasemnate de toti miniştrii. Dar, în fine, e mai ales vorba Maiestăţii Sale Regelui, pe care o accentuează d. intetpelator; D-sa vrea si zică: apoi Regele a fost aşa în cugetul său. este aşa, dar miniştrii nu corespund acestui cuget'. Adică, onorabilul dnmn Arion vrea să sc pună intre Maiestatea Sa şi noi şi sâ facă să se înţeleagă — unde? In ţară sau altundeva? - *(Aplauze)* câ Maiestatea Sa are oarecari gânduri pe cari noi nu ştim sâ le executăm!

Dar cine ia dat mandat dlui Arion să ridice o asemenea bănuială? *(Aplauze.)* Este un lucru elementar, că până când sunrem pe aceste bănci, ne bucurăm de încrederea Maiestăţii Sale. întreagă si deplină! ***{Bravo!*** *Aplauze prelungite)*. Când va fi îndoială asupra acestui lucru, atunci cunoaşteţi turma constituţională, cu care se dezleagă imediat o asemenea îndoială. Vasâzică, diferenţiere nu poate fi între gândul regal si acţiunile guvernamentale, *în* sensul că guvernul nostru nu ar fi in înţelegere cu ceea ce vrea Maiestatea Sa Regele, intr-o chestie aşa dc însemnată,

Aceasra nu este o discuţie potrivită într-o Cameră constini-ţională, si mai puţin potrivită când este vorba de a trata, ori de a ajunge la un rezultat cu un popor vecin, despre care onorabilul d Arion nu parc a avea opinie hună,

A doua încercare: deosebirea între primul-ministru - dar cu mine tot este mai indulgent d. Arion, eu sunt numai slab — şi între d. ministru de interne Take lonescu!

Am mai vâznt încercări de acestea, pe la intnjniri de cluburi şi adunări publice. Acolo merg alte vorbe! Acolo nu este deosebire între d. Take lonescu şi mine! Acolo eu cu d. Take lonescu şi ai D-sale suntem aruncaţi de o pane, şi de cealaltă d-nii Marghiloman si Filipescu! ***<Ilaritate)*** Dlot! Sunr autorizat să declar din partea colegilor mei, a tuturor şi a

fiecăruia în pane, ei atitudinea guvernului, iu ceea ce priveşte relaţiunîle externe, oficial reprezentate prin. mine ca ministru de externe, aceasta atitudine este luată in deplină înţelegere cu toţi miniştrii dc pe această bancă. *(Aplauze)* Toate înt ercările mai mult sau mai puţin pottivite **cu** împrejurările de raţă, de a produce impresiuiiea că ar fi deosebire între noi, **Muvî** zadarnice *(Aplauze),* dar **nu** mă îndoiesc că sunt patriotice - dupâ conştiinţa fiecăruia. *(Aplauzeprelungite.)*

Ei, acum. care este plângerea dlui interpelator?

S-a întâmplat criza balcanică. Guvernul român, .. .dar aci se pare câ sunt numai eu răspunzător, fiindcă s-a întrebuinţat un calificativ literar, la care trebuie să fiu mai ales accesibil; s-a vorbit de o linişte *olimpiană,* amintire clasică care mâ înveseleşte. O linişte „olimpiană'! apoi cu un cuvânt mai puţin erudit, o „nepăsare", cu care guvernul s-a uitat la desfăşurarea lucrurilor.

Nu este exact, dle Virgil Arion; nici o clipită nu a fosr nepăsare. Din primul moment până în ultimul, zi cu zi, a fost acţiune şi o veti vedea; eâci am luat angajamentul sâ vă comunic toate actele.

Dar zici d-ta că, după vorba Regelui, a venit unul de la *Time,* cu altă vorbă. Ei! dacă a venit unul de la *Time?.* Mate autoritate! Şi remarcaţi, lucru grav, dupâ *Times* s-a reprodus în *ligarol (Ilaritate.)* Ei! dacă este în *Figaro* ne-am prăpădii! *(ilaritate.)* Si apoi s-a mai reprodus şi in *Le Temps. (Ilaritate.)*

Le Temps si *Figaro* au spus că guvernul şi-a schimbat atitudinea; au spus o vorbă mare. Ce elefanţi redactori sunt unii ziarişti, mai ales in străinătate! îmi pare râu că nu pot zice acelas lucru despre toţi ziariştii noştri. De unii da!

Dar la cei din străinătate ce eleganţă de stil! S-a zis câ suntem învinşi fără a ne fi luptat! Aceasta în *Times,* in *Temps* ori în *Ţigani', (ilaritate.)*

Ei şi? Dacă zice *Times* si *Temps,* si *iA\'iaîFigaro,* aceasta este un adevăr exct al politicei noastre? La Ministerul de

Externe îmi culeg din jurnalele streine toate articolele relative la noi; dar sunt sute de gazete şi ruseşti şi germane, sunt foarte favorabile pentru noi. Pe acestea de ce *nu* le citaţi?

Dar. daţi-mi voie să arunc încolo roate aceste colecţiuni de ştiri inexacte, cu cari s-a îngreuiat, s-a falsificat, s-a otrăvit atmosfera publică şi unde alte interese decar interesele adevărate, şi în orice caz alte interese decât interesele României au avut rolul cel mare! *(Aplauze.)*

Le resping pc toate si toate citările de acest fel! Rămâne insă ceva. şi aci arc oarecare însemnătate u>jba dlui interpelator; sunt interviurile acordate de miniştri. Eu unul nu acord nici un interviu, dar nu am în gând de a impune altuia modul meu de a vedea.

Eu nu am natură de despot; sunt accesibil Ia părerea altcuiva, nu accesibil ca să mi-o schimb pe a mea totdeauna, dar accesibil sâ ascult totdeauna cu atenţie pe a altuia.

Recunosc că sunt mulţi oameni de stat caii acordă interviuri şi recunosc că sunt interviuri cari au rost folositoare. Impresia mea personală este că, în majoritatea cazurilor, interviurile sunt stticăcioase. Aceasta este părerea mea individuală. *(Aplauze, ilaritate.)*

Uneori însă interviul poate fi folositor, dăeâ este dac de cineva în legătură — şi în legătură firească - cu opinia publică, chiar în limita unei răspunderi ministeriale, ca sâ se lămurească publicul cu privire la unele fapte. Atunci interviul poate sâ fie folositor.

Ce i-ati imputat dlui ministru de intetne? Că, sau într-un interviu sau in *r.'ieul La Roumanie..* dar, datl-mr voie pentru *La Roumanie* să fac îndată o rezervă; nu se poate pune in răspunderea unui ministru tot ce apare într-o foaie, fie ea chiar oficioasă.

tini aduc aminte din discutiunile pe cari le aveam si eu, ca membru al opoziţiei, acum vreo 30 de ani, în contra guvernului lui Ion Brâtianu, am citat ceva din *Voinţa Naţională*

sau din *Românul.* Cu drept cuvânt, de pe banca ministerială, mi s-a spus: cine poate lua răspunderea pentru tot te apare intr-o foaie, fie chiar a partidului? Foarte adevărat. Şi de atunci, eu unul, n-am mai făcut asemenea citații contra cuiva din guvern.

Aci imputat dlui Take lonescu dc ce a zis că națiunea bulgară este o națiune valoroasă, că s-a purtat cu curaj şi că armata a dovedit o disciplină şi o putere de recunoscut.

Eu cred că a avut mare dreptate d. Take lonescu şi că ar sta foarte urât românilor să arate invidie ori gelozie. *(Aplauze prelungite; foarte bine; bravo!).* Fiindcă Bulgaria este un stat de valoare şi fiindcă s-a arăcac armata ei curajoasă şi care în cuceririle ei, de aceea şi cu atât mai mult stă puternică înaintea lumei România, care fără invidie şi fără gelozie a păsrrac astăzi încă toiul pe care-1 are în această parte a Orientului. *(Aplauze prelungite.)*

România a cărei armată - fiindcă d. Take lonescu a recunoscut tăria armatei celeilalte - se poate zice astăzi, cu îndoită autoritate, că este tare, bine disciplinată, egală cu oricare alta şi superioară multor altora. *(Aplauze prelungite.)*

Vă întreb: în asemenea vorbe vedeți D-voastre o scădere a noastră? Scădere ar fi din contră, dacă vecinii noştri ar fi slabi, ori barbari, ori. după expresia dlui Virgil Arlon, nişte vecini care „nu sunt la înălțimea morală a jertfelor făcute", ar fi foarte trist. Nădăjduiesc însă pentru acest stat, pentru acest popor, pentru aceşti vecini bulgari, că vor fi şi vor rămâne la înălțimea morală a jertfelor lor şi că împreună cu ei, alături de ei România îşi va face drumul ei înainte în viitor ca şi în trecut totdeauna în capul civilizatiunii. *(Aplauze prelungite.)*

Noi am fi scăzuți dacă ar ti asa de înapoiați vecinii noştri incât să nu fie nici un merit de a fi noi mai înaintați. Meritul este de a fi tu într-un continuu progres in.eomparare cu un alt popor care îşi arată şi el valoarea lui. *(Aplauze.)*

Reviu, dlor, casă termin, la singura parte din vorbirea dlui Arion care vâ poate interesa. D-sa, cu o siguranţă apodictică, spunea că din partea guvernului nu a fost decât nepăsare, nu a fost decât linişte, atitudine pasivă care a adus nelinişte în ţară.

Dlor deputați, cu înțeleg, nu numai înțeleg, dar sunt mulțumit că este o mare mişcare în opinia publică a țării, că în fiecare cuget de român se agită problema de astăzi, care trebuie dezlegată. Este un ferment de mişcare sufletească de cea mai mare intensitate. Şi bine face fiece român că aşa se simee mişcat. Trist ar fi pentru țara românească când nu ar fi însuflețită de această înălțare de cuget şi de această solidaritate. *(Aplauze.)*

Fireşte, toată această însuflețire din opiniunea publică, din poporul român isi are si trebuie sâ-si aibă repercutarea ei în d-voastră. Si ce Cameră ar fi aceasta, ce Senat, ce reprezentanta națională, care n-ar vibra când e în mişcare inima şi cugetul unei națiuni? *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

Vasăzică, cu luare-aminte, cu încordată luare-aminte, sunt ațintite privirile la tot ce se întâmplă: o adâncă emoțiune e în țara întreagă. Ar h grozav de trist când n-ar fi aşa.

Numai vâ rog, dlor deputați; îşi închipuie unul ori altul dintre d-voastrâ câ nuoiai el simte această repercutate a opiniunii publice? Ce? Credeți că noi, când avem, - cum să zic? - nefericirea sau fericirea de a fi astăzi pe banca ministerială, suntem mai puțin accesibili? Dar noi avem un lucru mai mulr: avem răspunderea întreagă pe care am luat-o înaintea d-voastră; ca români, fiecare din noi, egali *(aplauze);* dar dacă mai avem şi răspunderea situațiunii, vorbiți de indiferență si de nepăsare? *(Aplauze prelungite.)*

Dar ce a dat drept dlui Anon sâ ne creadă nepăsători, pasivi si indiferenți? *(Aplauze).* N-a fost o clipită în care drepturile macedonenilor să nu fi fost reprezentate, sâ nu fi fost relevate, scoase la iveală, aşa încât drepturile lor etnice să fie un articol

de cunoştinţa generală, nu stiu dacă si la articolele din *Figura* si *Times,* dar de cunoştinţa generală Ia toate acele autorităţi, la acei bărbaţi politici, cati au ceva de zis în această chestiune. *(Aplauze.)*

Nu a fost o clipită în care chestiunea'Tratatului de la Berlin şi a urmării modificării Tratatului de la Berlin şi, prin urmare, a necesităţii unei alte rectificări de limită decât aceea care a fost impusă de Tratatul de Ia Berlin, nu a fost o clipită în care această chestiune să nu fi fost obiect de activitate, de explicare, de insistenţă, de lucrare, de apărare naţională. *(Aplauze.)*

Bine, dlor, acum o săptămână v-am spus. şi o repet încă o dară: vorba Maiestăţii Sale Regelui: *Glasul ţării va fi ascultat,* s'a fi o realitate. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

Aţi aplaudat cuvintele acestea şi atunci, şi atunci aţi votat o moţiune şi opoziţia liberală, care fireşte că nu o pucea vota, căci era un vot dc încredere politică in guvern, opoziţia liberală, a avut atitudinea demnă de a zice: Nu am voit sâ turburăm printr-o bilă neagră impresiunea unui asemenea vot, ne-am abţinut. Si ati votar-o cu unanimitate.

S-a întâmplat ceva de acum o săptămâna?

D. î. Grădişteanu: A trecut o săptămână.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Schimbarea la Constantinopol, reluarea ostilităţilor? Dar, onorate dle Arion, în urma acestora nu c exact că a avut loc vreo schimbare de cerinţe a noastră în urma ruperii tratativelor de pace; aceasta ne-ar fi pus într-o lumină foarte odioasă.

A fost neschimbată atitudinea României, consecventă, cum o veţi vedea, şi a continuar să fie. *(Aplauze.)*

Ce s-a întâmplat de atunci o săptămână încoace? Conştiinţa patriotică? Fac apel la conştiinţa patriotică a fiecăruia dintre d-voastrâ, si sper că veţi crede că şi noi avem o conştiinţă patriotică, dacă la fiecare şapte zile reprezentanţii tării, unul din ei, vin la ttibunâ şi aruncă acuzări de acestea guvernului, după ce în unanimitate votaseră increderea, dacă revine fiecare şi zice: aţi fost de o linişte olimpiană; aţi fost nepăsători; e un guvern care nu ştie să respecte vorba Regelui; e o deosebire între ministrul de externe si ministrul de interne, sau între aceştia si alţi miniştri, e cineva dintre D-voastre care crede că prin astfel de procedare întărim acţiunea guvernului român fată dc statul bulgar şi faţă dc toate celelalte Puteri? *(Aplauze prelungite.)*

Vă rog, dlor, v-am spus-o, v-am repetat, am insistat cât am putut de lămurit şi asupra cuvintelor Regelui, cati rămân totdeauna valabile *(aplauze)* şi asupra neîntreruptei, necurmatei activităţi pe care o are guvernul si care vi se va arăta în toate amănuntele ei.

Ce s oiţi mai mult? Daca voiţi mai mult, vâ rog formulaţi într-un mod clar ca să ştim consrituţionaliceşte de ce e vorba. Dacă însă rămânem tot la ceea ce fusese săpătâmâna trecută, atunci fac apel, încă o datâ. la conştiinţa fiecărui patriot din mijlocul nostru ca să cugete în ce mod se va putea menţine demnitatea României şi tăria României în fata străinătăţii. (Aplauze prelungire şi îndelung repetate.)

151

ATITUDINEA DE REZERVA A PARTIDULUI LIBERAL IN SITUAŢIA INTERNAŢIONALA. rROBLEMA ADOPTĂRII BUGETULUI

(Şedinţa Senatului de la 21 martie 1913)

D Titu Maiorescu, preşedintele consiliului de miniştri ii ministru al afacerilor străine: Dlor senatori, am luat act, la timpul său. dc declararea ce o făcuse Partidul Naţional Libera), prin organele sale autorizare, în ceea ce priveşte rezerva ce-si impunea faţă de situaţiunea externă a ţării, rezervă în privinţa criticelor de la cari s-a abţinut, câtă vteme această situaţiune părea câ îi dictează tezerva.

în momentul de faţă situaţiunea externă este aproape de a ajunge la limpertrea >> precum v-am spus-o ue la început, va fi o adevărată mulţumire sufletească a noastră de a ne putea explica. *(Aplauze prelungite.)*

Câci este datoria constiruţtonală - si chiai abstracţie făcând de Constituţiune, ca o formă specială a vieţii unui stat - este datoria naţională ce o avem ca români de a pune ţara si in prima linia reprezentanţa legală a tatii în cunoştinţă de toate amănuntele actelor internaţionale petrecute. *(Aplauze.!*

Nu a venit încă momentul. Dar cred câ nu va mai trece mult până când va veni fericiră pentru noi zi in care să ne putem îndeplini această datorie.

Dc alrmintrcli, şeful Partidului National Liberal o stie tot aşa dc bine ca fiecare din noi, câ termenul de 1 aprilie este un termen obligatoriu pentru terminarea bugetelor, şi. odată cu bugetele, trebuia să fie prezintate şi acele legi, mai mult sau mai puţin organice, cari stau în legătură cu bugetele.

Ce este drept, critici s-au făcut adeseaori, câ bugetele se prezintă prea târziu la cercetarea Camerei. Sunt însă uneori împrejurări cari justifică această întârziere, precum alteori se poate ca critica, în privinţa întârzierii, să fie legitimă.

In cazul de faţă toate unprejurările explică întârzierea.

Era un guvern care a venit el însuş târziu la cârma ţării, era un guvern care de la început a avut să se lupte - abstracţie făcând de iniţiarea a două grupări la mersul afacerilor - care a avut sâ se lupte tocmai cu greutăţi internaţionale excepţionale, cari au ttebuit să-i ia o mare parte din activitatea sa.

în aceste împrejurări bugetul este alcătuit şi vine in timpul cel mai scurt posibil.

Şi dezbaterea mai departe asupra ceea ce este important sau neimportant, asupra ceea ce este grav sau nu, în alcătuirea aceasta, va rămânea să se facă în cunoştinţă de cauză acolo unde se dezbate bugetul, adică la Cameră, şi nu la Senat, unde nu se dezbate bugetul. Bugetul se discută în cealaltă Adunare, precum ştim cu toţîi, şi discuţia generală a hugenilui are tocmai obiectul de a vedea până unde bugetul este incisiv si în bună legătură cu legile organice, dar o discutiune asupra acestui lucru în Senat este o discutiune nelegitimă, asupra unor cercetări cari trebuiesc făcute dincolo; iar nu aci. *(Aplauze.)*

Fiecare din noi, îndeosebi d. şef al Parridului Liberal şi aceia cari sunt mai în vâtstâ decât D-sa, ştiu să judece la adevărata lot valoare generalităţile criticilor.

Generalităţile de critică n-au nici un folos pentru nici o discutiune, în nici o matetie; în orice caz nu se poate da în Senat răspunsul la o asemenea critică; el se va da la discuţiunea

generali a bugetului si se va da in decursul acestei săptămâni, cel mai târziu săptămâna viitoare, la Cameră.

Este adevărat ce a zis d. sefal Partidului National-Liberal, că împrejurările externe, cele petrecute în Peninsula Balcanică, mai ales acum, impun României atenţiunea cea mai încordată asupra tuturor izvoarelor sale de energie ţi de dezvoltare.

Fără îndoială, ni se impune aceasta, şi este biue-venită şi această declaraţie. Va fi bine-venitâ critica amănunţită, în cunoştinţă de cauză, ce o aşteptăm din partea opoziiiunii şi la care vom căuta să răspundem.

Vasâzică, primesc mai dinainte, cu mulţumite pentru folosul ţării, toată atenţiunea D-voastre la lucrările noastre. Vom fi mândri să arătăm ţării ce vrem să facem si sâ putem răspunde la toi ceea ce adiersarii noştri vor avea de zis în această privinţă. *(Aplauze.)*

152

SCHIMBĂRI ÎN GUVERN, PRELUNGIREA SESIUNII PARLAMENTARE ŞI DEZBATERI PRIVIND POLITICA GUVERNULUI FATĂ DE SITUAŢIA DIN BALCANI

(Şedinţa Camerei de la 6 aprilie 1913)

D. Titu ***Maiorescu.*** *preşedintele consiliului şi ministru de externe.* Dle preşedinte, aş voi sâ stiu cărei întrebări îi daţi prioritate: Eu răspund îndată şi dlui Fleva si dlui Grădişteanu. Căruia îi daţi prioritate? Hotărâţi, vă rog!

D. I. Grădişteanu: Aceasta este o simplă întrebare. Dacă voiţi să o **Transformăm** într-o interpelare, sunt gata; dar dacă voiţi sâ răspunderi la o întrebare, cred câ are precădere.

D. litu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe: Să răspund mai întâi la ea, primiţi?

Dlor deputaţi, noi suntem un stat constituţional care **in** comparare, **mai** ales cu statele vecine de la sud, suntem cel dintâi stat constituţional si acela de la cate vecinii, mulţi din cetăţenii acestor stare...

Voci: Mai taie! Nu se aude.

D. Titu Maiorescu. preşedintele consiliului şi ministru de externe: Voi câuta sâ vorbesc mai tare.

Suntem un stat constituţional si un stat constituţional de la care statele vecine dc la sud tocmai **au** învăţat si ştiinţa

politica şi alte ştiinţi. Nouă ni se cuvine mai ales să dam exemplul că cunoaştem convcnţiunile internaţionale şi regulile la cari ne referim.

Aşa-uumitul tratat, dar să-l numesc cu termenul tehnic, „Convenţiunea dc la Haga", nu este numai unul, ci sunt numeroase. Noi am primit şi am promulgat 11 din ele: în una din acestea se vorbeşte de mediaţiune.

Nu este exact ta mediaţiunea de care se vorbeşte acum în privinţa noastră, şi care ne priveşte, prevede un termen de 30 de iile. Termenul de 30 de zile este prevăzut pentru alt caz. de mediaţiune, iar nu pentru cazul în care nc aflăm.

Chestiunea cu 30 de zile este prevăzută in Convenţiunea de la Haga când este vorba de a se alege numai doi mandatari, câte unu! din fiecare stat şi cărora să li se încredinţeze încercarea de împăcare. Acest mandat pentru *două* Puteri intermediare, oarecum două procuraţiimi, este cel limitat la 30 de zile; mediatiunca celor şase Pureri, aşa cum se face în cazul nostru, nu este limitată la un termen. Vasâzică, mediaţiunea se află încă astăzi în deplină conformitate cu Convenţia de la Haga, la care se referă.

Dar înţeleg interesul pe care-1 are onoratul domn care m-a întrebat. Cred câ aceasta este esenţa întrebării:

Interesele noastre, siguranţa noastră este, nu zic periclitată, dar este micşorată prin această întârziere?

S-a întâmplat până acum ceva, care sâ ne pună într-o situaţie de inferioritate din cauzele acestei prelungiri?

Am onoarea a răspunde că, după convingetea mea, nimic nu s-a întâmplat care sâ ne pună înrr-o stare de inferioritate. Suntem încă în aceeaş sîtuatiune relativă în care am fost si cred că prestigiul României, datoria României, autoritatea României este aceeaş, ba cred că a ctescut în vremurile din urmă. *(Aplauze prelungite si îndelung repetate.)*

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dlor deputaţi, onorabilul domn Fleva a început explicările, pentru a se face această întrehare, cu câteva pasaje relative la chestiunea externă, pe cari vi le-a cotit din interviul dat de fostul nostru coleg d. Niculae Filipescu, Voi începe şi eu tot aşa. în adevăr, dlor, răspunsul meu trebuie să vă aducă aminte, din capul locului, împrejurările cari domină şi trebuie sâ domine incă toate discuţiile noastre, telaţiunile internaţionale în cari se aflâ România azi, caracterizate prin continuarea incă a şedinţelor Conferinţei reprezenranţilor Marilor Puteri la Petersburg. Sper că aceste conferinţe vor fi terminate în curând. S-a anunţat încă o şedinţa pentru săptămâna viitoare. E cu putinţă să fie cea din uimă. .Şi una din cauzele principale pentru care noi am prelungit sesiunea, şi vă rugăm sâ veniţi si după Paşti, şi să continuaţi şedinţele până la 11 mai, e tocmai fiindcă avem speranţa câ în acest rimp va veni ziua binecuvântată pentru noi, şi ne vom folosi de cea dintâi zi posibilă, în care să putem da Parlamentului toate desluşirile, să-i înfăţişăm toate actele petrecute în diterendul tnmâno-bulgar.

Aceasta, dlor, domină fâră îndoială situaţiunea.

Nu vă aşteptaţi dar de la mine să vi dau vreun răspuns, care în conştiinţa tuturor ar putea sâ pericliteze, să jignească, să atingi cât dc puţin interesele ţării, însă în limitele acestea voi să mâ explic înaintea D-voastre cu toată lămurirea.

Dlor, interviul pe care ni l-a citir în parte onoratul d. Fleva, mai mult încercarea de a arăta o deosebire de vederi, de procedări, în sânul acestui ministet de colaborare, este îndeosebi încercarea de a arăta deosebirea de vederi şi de procedări între colegul meu d. Take tunescu si între mine.

Nu pentru întâia oară se face asemenea încercare. A mai venit în Parlament, cu prilejul interpelării onorabilului d. Virgil Arion, sunt acum două luni si ceva, a mai venit vorba de aceasta. Si atunci, dloc. dati-mi voie să vă cetesc dio

răspunsul meu, ceea ce a fose zis aci, în Parlament, în fata D-voastre şi în faţa tuturot colegilor mei de arunci, în şedinţa de la 23 ianuarie. Cetesc din *Monitorul Oficial* dezbateri le de atunci:

„A doua încercare - deosebirea între primul-ministru - dar cu mine tot este mai indulgent d. Virgil Ation"... Era pe atunci mai indulgent; acum i-red ci este mult mai puţin indulgent. *(Ilaritate, aplauze.)* O constat cu paiete de rău, dar, în fine, trebuie să mâ împac şi cu aceasta, „cu mine tot este mai indulgent d. Arion; eu sunt numai slab - şi între d. ministru de interne Take lonescu".

„Am mai văzut încercări de acestea, pe la întruniţi de cluburi şi adunări publice. Acolo merg alte vorbe! Acolo nu este deosebire între d. Take lonescu şi mine! Acolo eu cu dl Take lonescu si ai D-sale suntem aruncaţi deoparte, si de cealaltă dnii Marghiloman si filipescu! *(Ilaritate)..."*

Vâd aci însemnat „ilaritate". Cred că acum nu mai e vorba sâamncâm pc d. Marghiloman de partea aceea; d. Marghiloman rămâne în partea aceasta. *(Aplauze prelungite, ilaritate.)*

Şi acum. dlor. iată declaraţia pc care vâ cer voie, nu este plăcui de a-mi repeta cuvintele mele ptoprii, dar vâ cer voie a le scoate anume la iveală, fiindcă sunt caracteristice pentru toată situaţiunea.

„Dlor, sunt autorizat să declar din partea colegilor mei, a tuturor si a fiecăruia în parte...", şi când am făcut declaraţiunea aceasta, am întrebat personal pe fiecare în parte, şi pe d. Filipescu *(aplauzeprelungite şi îndelung repetate),* „câ atitudinea guvernului în ceea ce priveşte relatiunile externe, oficial reprezentate ptin mine. ca ministru de externe, această atitudine este luată în deplină înţelegere cu toti miniştrii de pe această bancă. *(Aplauze.)* Toate încercările mai mulr sau mai puţin porrivite..." - fireşte, mai mult sau mai puţin potrivite - *(ilaritate)* „cu împrejurările de faţăr de a produce impresiunea câ ar fi deosebire întte noi, sunt zadarnice

(aplauze), dar nu mâ îndoiesc câ sunt patriotice - după conştiinţa fiecăruia. *(Aplauzeprelungite),.."* Văd aici că d-uii stenografi însemnează aplauze prelungite ale Camerei. *(Aplauze prelungite.)*

Dlor, când a fost făcută această declaraţie? La 23 ianuarie. Protocolul de la Iamdra, despre care se vorbeşte, e de la 16 ianuarie.

Toată atinidinea noastră, neschimbată dc atunci până acuma, era hotărâtă intre noi miniştrii, ştiută dc noi şi nimic nu a intervenit ca să o schimbe de atunci încoace.

De. dlor, ne-a fost un coleg al nostru d. filipescu, foarte preţuit de noi, foarte iubit de mine. Vâ constat faptul politic aşa cum se pettece. Ce voiţi să spui mai departe? Să intru în amănunte relevate de onorabilul d. Filipescu?

Sâ intru, dacă sunt silit, dat să inttu cu toată sobrietatea de cuvânt, cu toată reţinerea sentimentală a unui om, căruia d. Niculae Filipescu i-a fost unul din cei mai dragi oameni din generaţia sa.

Prima întrebare a dlui Fleva - şi aici evident nu mai sunt chestiuni personale, sunt chestiuni de interes general - prima întrebare: se afirmă aici că în ulrimid consiliu de miniştri, ţinut la Sinaia, sub precedentul Cabinet - nu făcea parte din el d. Niculae Filipescu - sub precedentul cabinet Maiorescu, s-a hotărât formarea unui guvern „cu un program foarte neted de participare activă la evenimentele din Balcani".

Dacă sub: „participarea activă" - precum punea accent la cetire onoratul d. Fleva - s-ar înţelege - căci altfel nu prea stiu ce înseninează aici participare activă - dacă s-ar înţelege, or dacă cineva ar înţelege câ program neted de participare activă vrea să zică participare „răsboiiiică", atunci notiţa este cu desăvârşire inexactă. Eu nu ştiu de un asemenea consiliu. Nu cunosc consiliu în care sâ se fi hotărât asa ceva; acel ultim consiliu a fost la 22 septemvrie, la Sinaia, nici nu începuse ostilităţile în Balcani; era război intre Turcia şi Italia, dar nu

cu Statele balcanice. O participare activă, în sens de răsboi? Nu a existat un asemenea consiliu dc militari. Dar d. Filipescu nici nu pretinde că a fost faţă acolo; va fi fost asa informat. A fost inexact informat. *(Aplauze prelungite.)*

Al doilea punct relevat de d. Fleva din interviu: ,.In primele consfătuiri ce am avut cu prilejul formării noului cabinet, am hotărât sâ cerem rectificare de graniţă Turtucaia-Balcic şi cu prilejul deschiderii Corpurilor legiuitoare etc."'. Nu pot să intru în prea multe amănunte aci, le veţi afla, cum am avut onoarea sâ vă spun, foarte exact pe toate in prima zi posibilă, şi sper că va fi în curând. înaintea închiderii acestei sesiuni extraordinare. Nu s-a cerut aşa simplu rectificare dc graniţă Turtucaia-Balcic, ci era cerută numai în certe împrejurări, de cari nu a mai fost vorba pe urmă. Vasâzică, aşa spusă afirmatea are trebuinţă încă de o rectificare. Pană la rectificatea graniţei, si ţie rectificăm afirmatmniie proprii. *(Aplauze prelungite, ilaritate.)*

Nu este nimic pierdut, numai „puţintică răbdare", cum zice unul din scriitorii noştri cei mai bum. si veţi constata cu toţii amănuntele şi condiţiunUe în cari a fost vorba de aşa ceva.

Si acum pasatul principal, acela cate în adevăr constituie o învinuire adusă la adresa colegului meu d. Take lonescu: „N-am mai putut însă spera nimic - zice d. Filipescu - din momentul ce d. ministru de interne spunea făţiş, şi spunea chiar şi străinilor câ, orice ar fi, nici într-un caz nu vom face răsboi".

Dlor, cu nu pot bănui şi nu voi bănui buna-credinţă a dlui Nicolae Filipescu, dar bănuiesc buna-credinţă a izvoarelor de la cari a putut lua asemenea informatiuni. Căci informatiunea esre cu desăvârşire greşită *(Aplauze prelungite),* daţi-mi voie să spun. este asa de absurdă, încât cade de la sine. Nu este exacr că d. Take lonescu ar fi zis vreodată, nu străinilor, aceasta al fi fost în orice ca caz impSsibil de admis, dat in cerc intim, nouă, mie. că nici într-un caz nu vom face

răsboi. Dar nu o dată. de câteva ori, de câte ori a fost prilejul, mi-a spus mie: eu, Take lonescu, cred că este mulc mai cuminte, mult mai in folosul tării, mult mai prevăzător, pentru o buni politică în s-iicor, dacă diferendul romăno-buigar se va putea dezlega pe cale paşnică. Dar dacă ar ti cumva demnitatea sau onoarea României atinse si puse in joc, se înţelege că şi eu, ca oricare român, voi recurge la toate rezistenţele si la cea răsboinică. *(Aplauzeprelungite fi îndelung repetate.)*

Nu ştiu din ce izvoare a punit avea d. Nicolae Filipescu câ ar fi zis d. Take lonescu contrariul străinilor. D. Take lonescu aşa mi-a zis-o mie şi colegilor săi, si nu puteţi să admiteri unui om de inteligenţa, de însemnătatea dlui Take lonescu, alienaţia mintală ca sâ spuie străinilor altfel. *(Aplauze prelungite si îndelung repetate; strigăte de bravo.)*

„Dar noi eram reduşi..." - relevă onorabilul d. Filipescu mai departe - „nici măcar la simplele resurse ale diplomaţiei; toate discuriunile, toate hotărârile din consiliul de miniştri erau cunoscute la Sofia".

Insinuări?! D. Nicolae Filipescu nu poate insinua; este un *lapsus linguae.* Dacă cumva s-ar putea interpreta aci câ ar fi vorba să se zică, că d. Take lonescu spunea la Sofia ce se discuta intre noi; dlor, enormitatea unui asemenea gând îl distruge de la sine. Dar sunt convins că nu a fost aceasta intenţiunea dini Nicolae Filipescu si că acela care i-a reprodus interviul a comis o inadvertenţa stilistică. *(Ilaritate, aplauze.)*

Este in acest interviu un pasaj pe care nu l-a citit d. Fleva, dar pe care vâ cer voie să-l cetesc eu, la sfârşit, fiindcă îl aprob zice d. Nicolae Filipescu: ,.Si când te gândeşti - da. dlor, când ne gândim - „câ ttecem printr-un moment suprem, printr-o oc.iîiune unică", Dati-mi voie sâ zic şi cu ci trecem încâ printr-un moment suprem, printr-o ocaziune unica *(Aplauze prelungite).* „Că se creează o situaţiune internaţionala care are sa apese in cursul secolilor'".

Nu, dlor, iertaţi-mă, asra nu o aprob ca stil; eu suni un adversar al frazelor pompoase; aici trebuie sa fie reporterul care a copiat. *(Aplauze)!* Cine ştie ce va fi în secolele viitoare! Sâ ne mărginim a constata că e foarte grea situaţiunea acum, pentru ziua dc azi, care apasă asupra destinelor noastre! Da, dlor, când te gândeşti că trecem printr-un moment unde in adevăr situaţiunea externă apasă asupra destinelor noastre! *(Aplauze.)* Atunci ce mai vreţi să răspund eu dlui Fleva la un interviu?

Am avut prilejul, dlor, să spun, tot atunci când îmi permiteam să răspund onorabilului dlui Virgil Arion, ce cred eu despre interviuri. Cred că in cele mai multe cazuri nu sunr bune, şi poate interviul din urmă nu e de natură a-mi schimba această părere asupra interviurilor. *(Aplauzeprelungite, ilaritate.)* Eu unul găsesc că majoritatea lor e defavorabilă. Interviurile au inconvenientul că, dacă vor sâ fie îndreptate contra cuiva, rănesc de regula pc acela care le face şi fac bine aceluia contra căruia se îndreaptă *(Aplauze prelungite si îndelung repetate).*

în orice caz, în ceea ce ne priveşte pe noi, pe noi roţi de pe banca ministerială şi pe mine îndeosebi, alături de d. Take lonescu, dacă acest interviu a avut gândul să arate sau sâ ptoducă deosebiri între D-sa si mine, şi noi, acest gând nu s-a realizat. Legătura ce ne uneşte a devenit şi mai strânsă. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate; ovaţiuni nesfârşite.)*

Şi sunt fericit, împreună cu D-sa, că purem cu toţii colabora la o operă care este în conştiinţa tuturor dcsrul de însemnată pentru ca sâ poată trece peste toate chestiunile si peste toate afecţiunile personale. Şi cu aceasta am încheiat. *(Apltiuze repetate, îndelung prelungite: mari ovaţiuni.)*

153

AUTORITATEA GUVERNULUI IN PARLAMENT ŞI ÎN ŢARA

(Şedinţa Camerei de la 29 aprilie 1913)

D. Tilu Maiorescu, preşedintele ccnsiliului si ministru de externe: Dlor, am ââ nispund îndatâ la o întrebare, care este în legătură cu autoritatea cc o poate avea guvernul in Parlament şi în tară.

întrebarea pusa de onorabilul d. Greceanu este: dacă cred ci prin cele ce s-au petrecut - căci nu e numai discursul dlui Carp — prin cele ce s-au petrecut la clubul conservator, cu prilejui unui congres,, este slăbită autoritatea guvernului.

Dlor deputaţi, o chestiune prealabilă: ce însemnătate poare avea îu viaţa noastră constituţională un congres dc partid şi cum sc raportă o hotărâre de congres, sau o hotărâre dc club, faţă de un Parlament deschis?

Şi fiindcă suntem un stat constituţional, toarte viu în viată sa politică, vă rog să-mi permireţi a discuta împreună cu D-voastre mai întâi această chestiune, câci, după cum o vom înţelege, dacă se poate, cu rotii, asa vom ajunge si la o toncluziune care să răspundă la întrebarea onorabilului d. Greceami.

Dlor, cluburi de partid, congrese de panid, statute de club de pattid, comitete centrale şi comtiete executive dc parnd.

sune acestea lucruri esenţiale pencru viata constituţională aţa cum este obişnuită în Europa?

Partidele sunt esenţiale pentru viaţa constituţională, da; însă o anume foi mă., sub care partidele între ele se alcătuiesc şi-si alcătuiesc viaţa, o regulă stabilită nu există, şi cu atât mai puţin vreo legalitate în această privinţa, sunt numai obkeiuri, sunt ttaditiuni, sunt convenţii voluntare.

La noi în ţară, şi poate sunt între d-voastră cel mai bătrân parlamentar, nu ştiu daca mai este altcineva, afară de d. Fleva - să mă scuze d. Fleva, dacă vorbesc de vârsta D-sale - nu sriu dacă mai este altcinevide vârsta mea în această Cameră acum; la noi în ţară, pentru oameni cari au trecut, ca mine, o viată îndelungată prin multe forme ale partidului la care aparţin, diferitele forme li s-au prezentat ca lucruri indicate conform evoluţiunii acelui partid într-un anumit timp.

Gând am venit cu în ţari. şi am început ca profesor de universitate sâ mă interesez de acea parte politică cel puţin care mă privea, când mi se cerea un vot (si de atunci sunt peste 50 de ani) am găsit Partidul Liberal, adversar convingerilor mele, rară club şi firi o constituite sub un şef anume ales, ori anume recunoscut; în conducerea Partidului Liberal erau figuri politice însemnate, cunoscute de toată ţara, dar nu sub formă de club ori de alegere, ori de şefie.

Era familia Golescu, generalul Golescu, Ştefan Golescu, erau fraţii Brătainu, era C. A. Rosetti.

l'e atunci unui liberal i-ar fi fost greu să spună, cine este şeful partidului siu.

Era unul din Goleşti? Eta unul din fraţii Brâtieni' Era C. A. Rosetti, cate trecea de adevăratul inspirator al ideilor liberale? Pe atunci nici nu se vorbea de şef.

Iar când venea partidul la guvern, se punea la începur in capul guvernului unul din familia Golescu: generalul Golescu, Ştefan Colescu, Pe urmă, când a venit lunga stăpânite a lin 1. Brătianu, si mai ales când a venir deosebitea de vederi

polirice, la revizuirea Constituţiei, între I. Brătianu şî C. A. Rosetti, necum mai pe urmă când a venit lupta aprinsă intre 1. Brătianu si Dumitru Brătianu, atunci s-a stabilit ideea de un sef- nu ştiu dacă spee binele partidelor şi ale vieţii politice, ori spre inconvenientul lor — şefia de partid a ajuns de atunci si fie la ordinea zilei.

La noi. conservatorii, ba era vorba de Manolacbe Costache Epureanu, ba era vorba dc Lascar Catatgi, ba de generalul Florcscu.

Era foarte variată si această alcătuire.

Dar dupâ cc în partea advetsă, s-a stabilit ideea de şefie in petsoana lui I. Brătianu, s-a formulat si la noi ideea dc şefie, şi cel mai respectat şef conservator şi mai cu autoritate a fost Lascar Catargi, cum ştiţi.

în vreme-a lui Lascar Catargi noi nu aveam comitete la început.

Primele statute au fost de la 1880 si atunci era Epureanu preşedinte. La moartea lui statutele au cam rămas în părăsire, sub Lascar Catargi ca şef.

Au mai 'ost pe urmă statute ale unui Jub conservator dizident, clubul Constituţional.

Am mai văzut statutele celorlalţi conservatori de la 1902. S-au modificat aceste statute printr-o alcătuire scrisă intre dl Carp si răposatul Iorgu Cantacuzino, când i-a trecut şefia la 1907.

Cum vedeţi, sunt forme evoiuţionare, schimbătoare ale vieţii de club.

La liberali: după moartea lui Ioan Brătianu, s-a făcut un fel de triumvuai de şefie: Dumitru Brâtianu, Dimitrie Strudza şi Eugeniu Stătescu. Şi a stat asa câtva timp pe urmă s-a ales un singur sef; Dimitrie Sturdza; şi după el, actualul şef, d. Ioan Brătianu.

Vasâzică: şefii, alegerile de şefi, statutele alcătuirii de partid... Toate acestea au fost variabile şi n-au avut nimic

precis; nici un precedent sigur, nici unul, este asa dc stabilit, încât să zici: aceasta este norma vieţii constituţionale care se manifestă în cluburi.

Acum la noi! La noi, in vremea din urmă, este un club; şi, ca în orice club politic, este un comitet, care «e numeşte când central, când executiv, şi care are direcţiunea partidului.

Nu sriu cum este la Partidul National Liberal. Presupun, însă, că şi acolo, alături de un club mai mare, este — fireşte - un comiret, ori cum s-ar numi, central, dirigent, care este compus din oameni consideraţi ca hotărâtori pentru direcţia politică ce trebuie dată partidului.

Tot asa şi la conservatori: e un comitet dirigent, în mijlocul clubului şi alături de club.

L~)ubul? Acesta primeşte membri cât se poate dc mulţi. Nu este acolo mare consideratiune de greutate politică penrru fiecare individ.

Este o cocizariune - dc regulă mică - care se pune pentru a avea o formă, după care Să se ştie cine s-a declarat înscris in partid.

Cluburile acestea au o mare însemnătate la alegeri. Se înţelege, trebuie să răspândeşti ideile tale politice, sâ ai oameni cari iti sunt aderenţi; o sâ fie alegeri de deputaţi si senatori; cu cine lucrezi în aceste alegeri?

Nu este bine să lucreze guvernul, trebuie să lucteze partidul si comitetele electorale din partid, si cu cât poate sâ fie mai mare în toate clasele numărul aderenţilor, cu atât mai bine pentru acel partid. Şi o spun aceasta eu, membrul ttnci grupări de oameni, cari mai înainte erau numiţi junimişti şi cari apoi au intrat cu totul in Partidul Conservator, o spun aceasta, pentru că noi junimiştii eram foarre puţin electori, eram mai ales un duh cu principii şi de (corii. Cât pentru marea masă a alegătorilor, aceea nu prea era în panea noastră. ‚Si, pot judeca cu nepărtinirc activitatea acelor cluburi cari erau mai

practice si ştiau sâ se înfiripeze mai bine printre alegători, sub orice formă ar fi făcut-o.

Dar, o legalitate, o formă autentică, vreo hotărâre de direcţiune a politicii?

Totdeauna s-a dar dt câţiva oameni, în comiret dingenr. executiv - oricum s-ar numi - prin încrederea data lor. Chestiunile importante de partid politic nu pot fi hotărâte decât într-o asemenea mai restrânsă si mai liniştită meditatiune şi discutiune.

Vasăzică, la noi, pe lângă acel club, si dorim sâ fie foarte numeros, cu contrihutiunea 3 lei pe lună - poate si ea prea mare - la noi în Capitală, pc lângă acest club de extensiune si de valoare electorală, este un comitet executiv de partid si un comitet centra) în club, vreo 14 la unul, vreo 24 la celălalt. Aceştia hotărăsc si vorbesc despre ale partidului. Vorbesc mai ales când? Şi hotărârea lor e mai ales valabila când?

Mai ales când partidul e în opoziţie. S-a întâmplat în viata noastră constituţionala de atâtea ori eroarea guvernelor de a voi sâ aibă unanimitate în Cameră şi in Senat, cred câ astăzi ne-am lecuit dc această eroare, şi că acum toate partidele, loate guvernele înţeleg că e bine ca în Parlament să fie reprezentată o opoziciune mai însemnată în număt, fireşte nu asa de numeroasă încât sâ împiedice majoritatea de a lucra, dar însemnată, aşa încât să aibe un control efectiv, si sâ poată aduce folosul ce trebuie să-l aducă vieţii constituţionale.

In vremuri in cari era altfel, se putea întâmpla si nu pătrundă decât *2* sau 3 din opoziţiune in Parlament. Şi, fiindcă liberalii au guvernat mai multă vreme în ţara aceasta decât conservatorii, a fost mai dc multe ori vremea in care conservatorii erau foarte puţini. Eu stiu O Camera în care eram numai 2 deputaţi, la 1878, mai pe urmă 4 conservatori în tot Parlamentul liberal!

Ştiu o vreme când an* vrut iâ fac o moţiune şi nu iveam 5 ca sâ mi-o iscălească, în vremuri de acestea comitetele

partidelor au deosebită valoare. Dar fireşte că partidele sunt mai bine reprezentate in acţiunea lot prin deputaţii si senatorii cari au pătruns mai numeroşi in Parlament.

Căci ei atunci reprezintă panidul lor in forma mai legală si autentica pe care o au dezbaterile şî voturile Parlamentului.

Dar apoi când vine un partid la guvern, chiar numai când se prevede că va veni la guvern, căci aceasta se simte mai dinainte, în comitetul restrâns se pregăteşte alcătuirea guvernului si, în orice caz, în clubul central şi în cluburile din provincie se pregătesc reprezentanţii partidului cari au să fie reprezentanţii ţării, e.tpresiunea legală a clrii in Parlament.

Dacă acum vine propunerea Regelui ca un membru al acelui parrid sâ formeze guvernul şi dacă în urma acelor lucrări pregătitoare şi convenite între membrii partidului se aleg deputaţii şi senatorii si dacă *t* o majoritate a partidului in Parlament, ne întrebăm ce mai e viaţa clubului?

D. I. Miclescu: Cer cuvântul.

IX Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Da, c bine să se mai adune. Dar odată ce este desemnat guvernul partidului si odată ce acest partid, după alegeri, a ajuns la o reprezentare in Parlament, la o majoritate în Cameră şi în Senat, unde este atunci fiinţa politică a partidului? E în Parlament si în guvern.

Se poate oare că, dacă prin alcătuirea partidului de mai înainte, s-a hotărât formarea unui guvern, dacă Regele s-a adresar la acest partid pentru cârmuirea ţării; se poare, oare ca. dacă guvernul aşa format de Rege, se prezintă înaintea ţării, şî pentru a fi guvern valabil, pe lângă încrederea Coroanei, caută încrederea ţării prin alegeri constituţionale, si dacă obţine această încredere printr-o majoritate în Canietă şi in Senat, sc mai poate că te miri prin ce întâmplare, intr-un club, ori într-un comitet, la spatele reprezentanţei legale sa se facă. te miri ce s-ar face, un congres, o încercare, o inrrunire, o adunare, o moţiune, se poate oare ca să înlocuiască o asemenea

moţiune de club, o moţiune propusă de oricine vreţi voi. hotărârea aceea ce este acum format si constituit în reprezentanţa legală a ţârii, care este guvernul şi majoritatea lui? *(Aplauze.)*

Fireşte, dlor, că relaţia personală a fiecăruia, relaţia lut cu cine vtea să o aibă, ca sâ-i lămurească conştiinţa, e de mare însemnătate pentru el. si fireşte, nu o dată, ci dc multe ori. sunt ocaziuni în cart fiecare din noi, miniştrii, pe lângă reprezentarea legală, care este Camera şi Senatul, şi pe lângă autoritatea hotărâtoare, care este Regele, caută să-şi lămurească conştiinţa *"in* convorbiri si siăruiri cu oameni în cari avem încredere. Iată o deprindere omeoească, prea naturală, prea elementară pentru a mai fi discutată. Dar acestea sunt lucruri alr conştiinţei, oarecum private ale fiecăruia. Se lămureşte, se sfătuieşte cu cine vrea şi cu cine crede. Dar in faţa ţării şi a străinătăţii e Regele Capul Statului, care dă încredere guvernului; e Camera şi Senatul, care reprezintă ţara legală şi dă ot nu dă încrederea sa guvernului, şi nimeni altul. *(Aplauze.)*

Când un guvern are încrederea Regelui şî câtă vreme o are. când un guvern arc increderea majotitâţii Parlamentului şi câtă vreme o are, acest guvern e singura expresiune legală într-un stat constituţional. *(Aplauze.)*

A voi, a încerca să substitui alături o convocare oarecare, ar fi club, coogres, adunare la „Dacia", la „EUile Eforiei".,,

I). Dr. Gianni: E convocare făcută de şeful partidului, d. Petre Carp.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe. A voi aceasta, dlor, înseamnează a distruge fiinţa constiruţionalâ... *(întreruperi.)*

D. ***V. G.*** *Morţun:* Nu am auzit ce aţi spus acum.

O. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe. A voi, ca alături de funcţionarea legală a guvernului cu increderea Regelui şi cu încrederea majorităţii parlamentare, odată acestea dobândite şi publicate in oficialitatea lor - cum

sunt totdeauna publicate îtt *Monitorul Oficial,* a mai voi, ca alaiuri de acestea, pe lângă acestea, afară de acestea, ori in contra acestora, sâ faci o convocare de club, de comitet, dc orice ar fi, si sâ zici că aceasta arc sâ aibâ acum o Influenta isitpra a ceea ce se hotărăşte legal de D-voastre, aceasta, dlor, ar fi zdruncinarea, nimicirea legalităţii sistemului constituţional. *(Aplauze prelungire si îndelung repetate.)*

Legea militară este o lege foarte severa, acolo este disciplina condiţie elementară; acolo c o ierarhie stabilită. Când este organizare normală în ţară, această disciplină ttebuic sâ fie simţită pretutindeni, până la cel din utmfl grad, până la cea din urmă regiune, în care este o fiitmă militari localizată.

Când dă un ordin minisiml de râsboi, şi ne putem închipui că numai un colonel să fie ministru de râsboi, şi când ar veni un general comandant al unui corp de armată undeva si ar zice. nu ţiu seamă de porunca care mi-a venit de la ministrul de râsboi si mâ pronunţ eu altfel, aceasta ar fi un prominciamento militar, si nu e unul dintre D-voastre care sâ nu simtă câ pronunciamcutele militare sunt ruina unui stat. *[Aplauze prelungite.)*

Vrea aceasta majoritatea Partidului Conservator, care este în prima linie un partid dc ordine?

Dar fie şi Partidul National Liberal, cate este acum un partid constituţional monarhic. în lunga mea, de altminteti neînsemnată viată politică, am avut prilejul, ca opozant conservator, sâ relev marile merit al lui loan Brâtianu, care dintr-un partid, care la început ne părea nouă. dupâ dilemele manifestări ale lui, ba republican, ba dispus la revoluţiune, a făcut un partid dc disciplină monarhică, constituţională; parrid naţional-liberal, dar partid constituţional legal şi monarhic. Doamne! sunt şi oameni cari cred că numai printr-o mişcare revoluţionară se poate aduce adevărata îndreptare. Dar cel puţin în Parlamehr nădăjduiesc c.1 nu avem un anarhisr în mijlocul nosrru. Nu ştiu, poate tâ cei lari sunt mai anarhici nici nu vin în mijlocul nostru. *(Ilaritate.)*

Repet întrebarea: se poate ca un partid conservator, fie conservaror democrat, fie conservator sadea, dar sc poate ca şi un partid liberal-naţional, dacă recunoaşte că un pronunciamento militar este distrugerea vieţii statului, să admită un pronunciamento civil? *(Aplauze prelungite si îndelung repetate.)*

Aceasta, dlor, nu se poate.

Iertaţi-mâ că v-am făcut o aşa de lunga digresiune, dar suni chestiuni de principii consrinaţionale cari trebuia întâi să le hotărâm aici, împreună, si în privinţa cărora trebuia să ne spunem părerile.

Odată acestea zise, mă întteabâ onorabilul d. Gzeceanu; dar d. Carp a spus că reia şefia partidului, cu două condiţii: să înceteze colaborarea, ca utmare a unei prime condiţii: să nu primim protocolul de Ia Petersburg.

D. Carp e deputat? D. Carp e şef al Partidului Conservator? Permiteri-mi, dlor, şi iertaţi-mi o mică explicare, care nu e nici măcar vreo mare destăinuire; dat fundcâ s-a adus chestiunea in Parlament, trebuie spus tot ce o poate lămuri pe deplin si cu întreagă sinceritate. D, Carp era şef activ foarte respectat, foarte insemnac, cu cea mai mare autoritate în Partidul Conservator. Îndeosebi eu ii etani un coleg, dar nu un coleg de egalitate, ci un coleg, care în libera mea voinţă de disciplinat membru al partidului, îi primeam de buna mea voie superioritatea lui în conducerea partidului. Asa .un voit eu să itâiesc în \ iaţa politică, câtă vreme am admis eu şi am contribuit şi eu de la început, ca sâ fie admis aşa de noi, d. Carp ca şef dc parrid. la un moment dat, e acum peste un an, la *ÎS* martie 1912 d. Carp însuşi, şeful nostru dc partid şi încâ şeful guvernului, a stăruit pe lângă mine ca să viu în locul D-sale la guvern, nu la sefia partidului, la care nu m-am gândit niciodată, si nu mă gândesc, dar la guvern, si a formar D-sa - i-am dat eu aceasta autoritate, am ptimit-o de la

D-sa-a format o listă <ie miniştri, miniştri cari sâ vie să înlocuiască ministerul Carp, s-au adăugat 3 miniştri noi şi eu să fiu preşedinte. Am primit aceasta, după cum a stăruit d. Carp. am primit-o în interesul partidului. Era vorba să se înlăture dificultăţile cari se iviseră. Speranţa, năzuinţa mea era ca. dupiînlăturarea acelor dificultăţi să revie d. Carp la cârma ţării. Eu mă consideram - să-mi dea voie adversarii naţional-liberali să le aduc aminte de evenimente din partidul dlor şi sâ fac o comparare - eu mă consideram ca un fel de minister Aurelian. Vă aduceri aminie, venise d. Aurelian în locul dlui Sturdza, din cauza unor dificultăţi, mi se pare, mettopolitane. şi era ştiut de toată lumea că d. Aurelian este un locţiitor al dlui Sturdza. Când a socotit d. Sturdza că prea mult tine interimatul Aurelian, a convocat o întrunire publică la Craiova, unde D-sa. ca şefal partidului în activitate, a început sâ atace pe d. Aurelian cu vorbele: „Mitropolitul sus, morala jos'". Era celebră atunci formula aceasta, cel puţin, printre noi; ştiţi răutatea oamenilor din opoziţie! *(Ilaritate),* S-au mai întâmplat, deci, de acestea. Aşadar eu mă consideram ca un minister Auielian. şi după ce una din chestiunile iritante mersese pe calea tribunalului, mai era a doua chestiune cate era în spiritul şi în atmosfera de atunci: înţelegerea cu partidul cate se chema conservator-democrat. Am fost dator s-o încerc şi am încercat-o cu mulţumire, fiindcă din partea mea - dar vederi ce neînsemnata era influenta mea politică — de 18 ani, nu de 2 ani. este visul meu şi fac tot ce pot, — dar ce puţin por! — ca sâ văd odată Panidul Conservator întărit, unit si puternic. *(Aplauze prelungite).*

O doream sub Lascar Catargi la 1895, am dorit-o şi sub Cantacuzino, o voiam sub Carp. sub oricine din iceşria. numai sâ se facă odară! Să înceteze fricţiunea, care numai bine nu poate sâ aduci partidului si [arii. Si să luăm un exemplu: sunt teribili pentru noi, in această privinţa, d-nii aceia din Partidul Naţional Liberal; ei se ceartă, se fac drapelişri, „mitropolitul

sus, morala jos", dar la adică se găsesc iar împreună, si au tăria de a lucra împreună, şi dau exemplu de disciplină!

Si nu ştiu cum se face că nu-i imităm; aş dori sâ-i imităm, Aurelian era - pardon dlor. cred că nu scad memotia lui Aurelian dacă îndrăznesc a mâ compara cu el - era numai interimar. Asa mă consideram şi eu. Am vorbit de multe ori cu colegul meu de astăzi d. Take lonescu, în vara trecută, şi ştie dumnealui că în toate vorbele noastre, compunerea ministerului, program, eu ziceam ca bătrânul acela de la Roma: *„equidem cernea.* Carp rrebuie să fie în fruntea guvernului de colaborare, de contopire cu d-voastrâ".

D. Take lonescu, ministru de interne: Exact.

T>. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Şt aici era greutatea.

O. Take lonescu, ministru de interne: Exact.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe. Nu credea d. Take lonescu ca va fi bună. ori trainică, ori puternică, o alcătuire sub conducerea dlui Carp, asa încât pe la sfâtşitul lui septembrie - de la aprilie până arunci a ţinut discuţia - la o vorbă ulrimă a dlui Take lonescu: „nu por în aceste condiţiuni să intru în minister cu d-voastră, sub conducerea dlui Carp", eu m-am dus şi mi-am dat demisiunea Maiestăţii Sale Regelui.

Nu am putut împlini sarcina a doua de a face fuziunea, colaborarea, conlucrarea cu partidul dlui Take lonescu, sub conducerea dlui Carp. Foarte clar: nu se putea face sub d. Carp, eu nu mai aveam ce câuca la minister. Asa înţelegeam eu misiunea mea, primita la 28 martie, anul trecut.

Deodată a izbucnit criza balcanică, neaşteptata criză balcanică. La noi omul cel mai respectat, mai cu autoritate şi mai cu greutate, alături de d. Catp, era, cum ştiţi, tl. Iorgu Cantacuzino. Şi D-sa ceruse mai înainte condiţii pentru conlucrarea cu conservatorii-deniocrati, pe cari nu le primea dl Take lonescu, însă cum a izbucnit criza halcanică, amândoi

aceşti oameni au avut îndată simţul firesc al necesităţii patriotice! Şi răposatul [orga Cantacuzino - fericită să-i fie memoria pentru acest gest! - ca si d. *1* ake lonescu, aci prezent, aceştia amândoi mi-au zis. Iorgu Cantacuzino direct mie la Zamora; şi pc urmă, după ce m-am dus eu la d, Take lonescu, acesta la rându! său; „a nm trebuie să înceteze greutăţile ce le făceam înainte". Şi dl Take lonescu mi-a admis: „să-mi fie mini-.tru-presedinte d. Carp!". Iar d. Iorgu Cantacuzino mi-a zis: „primesc să fie d. Take lonescu la interne". *(Aplauze prelungite ţi îndelung repetare.)*

Dlor, pot zice că la vârsta la care am ajuns nu a ieşit vreodată in Parlament şi nu a ieşit pe catedra universitară din gura mea un cuvânr, care să nu fi fost cântărit ca să fie exact şi să nu comit >. reodatJ o abatere de la adevărul de rapt. Nu am trebuinţă să vă spun! Aţi putur fi martori! In rartle momente în cari am vorbit eu şj aţi ascultat D-voastre, niciodată nu a ieşit din guta mea o observare ofensatoare pentru cineva, pentru vîata cuiva publică, necum penrru viata privată. Eu nu fac personalităţi cu nimeni; nu am făcut niciodarâ şi nu afirm lucruri necontrolate.

Mie mi-ar fi ruşine, dacă ar putea vreodată cineva să-mi arate nu ai spus adevărul. Şi dacă s-ar întâmpla sa fiu greşit asupra unei date, o lipsă de memorie, m-aş grăbi să rectific îndată. Până acum nu mi s-a întâmplat, fiindcă vorbesc rar si caut să nu iasă de la mine un cuvânt care să fie in contra fapt ciot exacte.

tn ziua in care a fost un consiliu de miniştri la Rege, la Sinaia, la 22 septembrie, si când am auzit din gura Regelui: „Partidul conservarot casă fie la guvern trebuie să fie în ateste împrejurări cât se poate de tare. D. Carp este chemat sâ formeze ministerul cu d. Take lonescu împreună, ca cea mai tare cxpresiune conservatoare; iar dacă d. Carp nu o va tace, în al doilea rând sâ se încerce de d. Maiorescu". Fericirea mea

în acel timp era să văd câ de la Rege, până la d. Take lonescu, se stabilise acord casă sc facă ministerul Carp-Take lonescu.

Am spus-o indară dlui Carp. In prezenţa mea a cerut audienţă la Rege. S-a dus Ia Sinaia, tmi era sufletul uşurat. Aspirariunea, visul meu şi, dlor, ierraţi-mâ, ştiţi cum sunt bătiânii. *laudatorei temporis acti.* Mi se pare că în genetatiunea mai tânără - poate câ este o patere greşită a mea - se iveşte mai muică accentuare a personalităţii decât înainte; mi se pare că este ceva mai mult arivism decât era înainte, mai multă aletgare după situaţii eicertie; ceva mai multă aspirare la banca aceasrâ ministerială, cate numai cine nu a ocupat-o crede că este o bancă de mulţumire sufletească Fata cu acea*tâ situaţie a generaţiei care vine acum după mine, e poate greu şâ afle cineva crezâmânt dacă spune ca era fericirea lui Iu ziua in care a văzut că este chemat d. Carp la Sinaia, ca să facă ministerul unit al Parridului Conservator cu d. Take lonescu.

Dlor, un om ca mine - vâ vorbeam de neînsemnata mea viată politică, şi să nu credeţi câ o făceam **asa ca** oratorie, *ad captandam benevolentiam,* prin modestie. Deloc, deloc un **om** teoretic, **un** om a cărui viaţă principală nu era politica, ci eva catedta universitară, a cărei activitate de căpetenie era scrierea si literatura si utmârirca problemelor de ştiinţă, al cătui dor de viaţă esre să-şi isprăvească odată începutele 4 volume de publicare ale discursurilor parlamentare **(e** gata al cincilea volum în manuscris, n-am **vreme** să-l ripâresc) şi să scrie - acesta îmi e visul - istoria României sub Carol J, aşa cum o pot **face,** cât mă taie capul sâ o fac, credeţi-mâ, dlor, că un asemenea (im, cu asemenea deprinderi si asemenea ideal, si **care** a fost amestecat în ale politicii numai fiindcă ţara e mică, nu te lasă să trăieşti tu o specialitate, in toate te bagă, In literatură, academie, politică, am mai fost si advocat. Câte n-am fost' Un **ademenea** oni, a cirui viată principală era cealaltă, cea literară şi ştiinţifică, pentru un asemenea om, in intermitenta sa viaţă politică, a fi contribuit si el cu ceva.

pentru ca visul acela al său: *unirea şi întărirea Partidului Conservator* să se îndeplinească, vă puteci închipui că coacă ambiţiunea lui era satisfăcută, şi că la 72 de ani puteam zice cu cea mai adâncă mulţumire: siobozeşte pe robul tău, Doamne! Am văzut pe d. Carp în capul Partidului Conservator unificat şi îndreptând greşeala care s-a făcut la club, când a ieşit d. Take lonescu cu amicii săi, reunificat Partidul Conservator şi întărit. Şi are ttebuinţă Partidul Conservator de întărire, fiindcă adversarii naţional-liberali, după convingerea lor, vor să introducă votul universal. Eu îl cred o calamitate pentru România, - Pardon! eu personal, după neînsemnata mea convingere. - £i umblă după modificări ale proprietăţii, eu o cred şi mai mare calamitate în aceasta ţară. Mai umblă după te miri ce aice idei socialiste; să ne ferească Dumnezeu să mergem acum pe această cale mai departe decât am mers deja. *(Aplauzeprelungite.)*

Cu această credinţă teoretică, dacă voiţi, si despre care eu sunt convins de când mâ ştiu în viaţa politică, să văd Partidul Conservator întărit şi unificat cu d. Take lonescu şi cu d. Cantacuzino si cu d. Carp, fie şi cu cea mai mică ajutare din partea mea, vă puteţi închipui că aceasta eca încoronarea vieţii mele politice.

A venit d. Carp seara de la Sinaia, a venir îndată la mine acasă, vorbind ca un bărbat de stat de primirea sa la Rege. vorbind de condjtiunile în cari ar admite să facâ acest guvern de conlucrare cu d. Take lonescu, rămânând să se îndeplinească condiţiile sub cari să se facă conlucrarea. D. Take lonescu mi-a declarat din nou arunci: da, primesc să întru în guvern sub d. Carp, numai trebuie să fie îndulcite relatiunile între partide.

Cred şi eu că e bine să fie îndulcite relatiunile între partide. Am spus-o şi aci, dlor; nu sunt om al duşmăniilor, eu vreau mai mult ceea ce îmbină decât ce dezbina oamenii; şi voi fi totdeauna gata să lucrez cât pot la împăcare.

Vorba mare: sâ ne aducem aminte de faptele bătrânilor, ce frumos o zice d. Carp la congres! D. Carp este totdeauna interesant când vorbeşte, ate o conceptiune mate, este o individualitate puternică, care spune convingerile sale cu tot curajul si cu toată sinceritatea. Ce frumos a zis la... ce era? *(Ilaritate)* la congresul acela de la Club, ce frumos a zis, indiferent unde a zis: să ne aducem aminte de pilda bătrânilor; cum făceau bătrânii noştri, să facem şi noi! Da, să ne aducem aminte de pilda bătrânilor, mai ales el bătrân şi eu bătrân, şi dacă e ceva de la bătrânii noştri, mai presus de toate, e vorba: „la vreme de grea cumpănă, românii se unesc cu toţii". *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

Aceasta este vorba bătrână a noastră, aceasta este adevărata mare vorbă, căci multe vorbe umblă, dar mai presus de toate vorbele pentru istoria neamului e aceasta.

Când s-a făcut minunea câ s-a ales la 24 ianuarie 1859 Cuza-Vodă in Bucureşti, după ce fusese la 5 ianuarie ales în laşi, când in preziua alegerii era vrajbă, orbire, aspirâri, ademeniri - în rot cazul, dlor. când vâd ce sc face astăzi pentru aspirarea la şefie, ce trebuie să fi fost aspirârile la domnia larii? *(Ilaritate; aplauze prelungite.)*

E mare lucru să fii şef; poate e tot aşa de marc lucru sâ nu vrei să fii sef. *(Ilaritate; aplauze prelungite.)*

Dar când era vorba sâ fii Domn! Poate să fie mai mare lucru decât sâ renunţi de a fi Domn, când interesele ţării reclamă renunţarea ta? Şi atunci, în preziua lui 24 ianuarie, s-a întâmplat acea minune de cenuntare, s-a fâcut unirea tuturor aspiranţilor la domnie; a tuturor, asa încât Cuza-Vodă, aproape necunoscutul colonel din Moldova, fiindcă fusese ales în Iaşi, pentru ideea Unirii Principatelor, măcar unirea personală, a fost în unanimitate ales şi aici la Bucureşti. Aşa e? La vremuri mari, la grea cumpănă s-au unit românii cu toţii. *(Aplauze. >*

Era n grea cumpănă şi când cu răsboml balcani'-'. Era bine ca ă nu fie vrajbă personală inrre partidele politice; era chiar posibil ca la un moment dat sâ conlucreze toate partidele împreună la guvern. Dacă Regele a dac acest sfat. cuminte a fost Regele, ca de atâica ori în viața lui politică. Dacă d. Taie lonescu a fost şi el de această părere, cuminte a fost Take lonescu câ a insistat asupra acestui lucru, *{Aplauze prelungite A*

D. Carp nu a crezut de cuviinţă sâ primească împăcarea în conditiunile cari i se păreau D-sale că se pun. Dar condiţiunile nu au fost clar stabilite, - nu s-a comunicat în tbrmâ nici o condiţie pusă de Partidul National Liberal. Multe sc scriau prin gazete. Ei, cc interesante sunt gazetele! Şi unele cu bine şl altele cu otravă, - sunt şi otrăvitoare, acritoate, dezbinatoare, de toc felul, şi îndată, fireşte, cei care nu vreau să se facă unirea, au început sâ spună o sumă de lucruri cari nu stiu daca erau autentice! D. Carp nu a crezut câ poate să facă ceea ce i se părea D-sale câ era cerut pentru a restabili pacea cu Partidul National Liberal. I se poate imputa dlui Carp ceva din acest refuz? Dlor, cred că nu; căci aci este o chestiune cutat personală a fiecăruia.

Şi dacă d. Carp. precum îl cunoaştem. în mândria sa - si bine că e mândru - în energia sâ de fier - si bine că este energic si de fier - în simtimântul demnităţii sale, oricât de înălţată şi-ai pune-o. a crezut câ este mai bine pentru demnitatea sa personală, oricât ar fi fost simtimântul sân de demnitate chiar exagerat: cine ar avea dreptul sâ-i facă o imputare din aceasta?

Si ton aveti simtimântul că *A.* Carp, consecvent acestui sentiment al său, rămânea omul întreg, omul sus, care a fost totdeauna. *(Aplauze prelungite)*

Este foarte curios, la noi iu cară, fie in chestiuni mai grele, cum esre acesta a dlui Carp, fie în chestiuni mai mici, când cineva comite o greşeală, de exemplu când ţine un discurs nepotrivit întt-o întrunire publică, când de pilda, iimehuinţcazâ cuvinte recunoscute de toată lumea ea greşite.

se face mai pc urmă parcă nu ar fi fost rostite cuvintele cele greşite. Greşeala se constată, dar sc face parcă nu ar fi fost. Insă, dlor, ceea ce a fost, a fost, si este o vorba veche latină: *„facta infecta fieri non possunt";* cele făcute, cele rostite, cele publicate sunt, au fiinţa lor si nu se pot face parcă nu ar fi fost. Au fose şi au urmările lor mai departe. Când a zis d. Carp în comitetul Partidului Conservator: nu pot, nu vreau; ateste vorbe au trebuit sâ aibă efectul lor.

Şi acum o altă mică cercetare între noi.

Sunt tot felul de ş?fi: sunt şefi autoritari, autoritari cu votba. autoritari cu gestul *(Ilaritate/,* sunt şefi - cum a zis un onorabil coleg al D-voastre, d. Mehedinţi — „hamidiani", adică de felul fostului sultan Abdul Hamid, şefi despotici. Si este controversată întrebarea cum merge mai bine un partid: cu disctiţiuni libere intr-un comitet sau cu autoritatea disciplinară, oarecum despotică a şefului? Se poate şi una, se poate şi alta, cum primeşte conducerea partidului. La conservatori, cu d. Carp, s-a intrumt atunci comitetul executiv al partidului, foştii şi actualii miniştri conservatori, la răposatul Iorgu Cantacuzino acasă, el şeful clubului, Carp, şeful partidului, noi miniştrii şi foştii miniştri, si s-a discutat greaua problemă. Sc oferea Partidului Conservaror, în vremuri din cele mai importante pentru tară, sâ lucreze unit cu cealaltă ramură conservatoare: o tăcem ori nu o facem? O tăcem chiar cu jertfa de a vedea că şeful nostru d. Carp, din considerările arătate, nu vrea să ia frânele guvernului? Ce se putea întâmpla atunci? Dacă ar fi fost disciplină despotică, unde numai şeful dictează, s-ar fi cerut supunerea oarbă. Nu e aşa alcătuit Partidul Conservator; în comitetul său dirigent se discuCă, se dezbate, apoi se hotărăşte. Aşa w discutat si s-a dezbătut, si nici un moment, nici în.suş d. Carp n-a zis: „Sunt şef. trebuie sâ mă urmaţi". Eram acolo 13, ar zice cineva că e număr fatal, căci s-a si întâmplat încetarea din viată a unuia din cei mai importanţi membri ai Partidului Conservator de atunci incoace.

Din cei de fată, 10 au fost de părere că nu se poate ca Partidul Conservator înaintea problemei puse să se dea in lături, pentru că arunci încetează de a mai fi un partid serios pentru ţara aceasta; trebuia să meargă înainte cu orice sacrificii. Bine s-a făcut? Rău s-a făcut? Urma va alege; dar asa s-a făcut! Şi arunci d. Carp a zis: eu nu iau această răspundere şi mâ retrag; faceţi ce credeţi, eu nu o fac! Şi şi-a dat demisiunea în scris dlui Cantacuzino.

Cum rtebuia să hotărască partidul? Vă rog, puneţi-vâ fiecare din d-voastră în situaţiunea politici de atunci. Controversă, fireşte! Câteva pâreri opuse, doi pentru retragere, unul indoios, 10 pentru continuare şi cei mai energici pentru continuare, răposatul Cantacuzino şi d. Nicolae Eilipescu. Aceasta ne-a determinat pe noi. Nehotărât, stând pe gânduri, cu durere d. Marghiloman; cu îngrijorare d. Canracuzîno Mihail; cu cea mai mare îngrijorare cu cate eram acolo neaspirantul şef de guvern (căci numai arivist nu am fost în viaţa mea).

Aşadar, d. Carp şi-a dat demisiunea din şefie si a trimis după două zile - comitetul fusese într-o vineri, la 6 octombrie - a trimis sâmbătă ori duminică pe d. Ianovici la *Epoca,* care atunci era o foaie apropiată de noi, acum, cum aţi simţit, este o foaie de crâncenă opoziţie în conrra noastră... adică, pardon, numai de opoziţie contra noastră, până la „crâncenă" mai va. *(Ilaritate.)*

Noi. câţi tâmâseserăm la d. Cantacuzino după plecarea dlui Carp am zis, fireşte, câ nu se poate să primim demisia dlui Carp, să rămână şeful partidului şi chiar dacă în momentul de fată este supărat, va reveni; să rămână. Dat la această hotărâre a noastră - adică, după cum am declarat toţi că nu se poate primi demisia - d. Carp prin d. Ianovici a trimis la *Epoca* declaraţia câ, nevoind sâ ia răspunderea, persista în demisia din şefia Partidului Conservator.

De atunci d. Carp n-a mai venit întte noi, nu a făcut nici un act de şei, nici măcar de membru al partidului, dar noi nu am voit să-l considerăm demisionat, ci am voit sâ-i lăsăm putinţa de a reveni. Cum, într-o ţară ca **a** noastră, nu prea mare şi fâri mulţi oameni de valoare politică, cum să se lipsească un panid, o Cameră, de un sfat, de o vorba bună a unui bărbat de valoarea dlui Carp?

Nu am primit demisia, şi se înţelege, toţi conservatorii au insistat ca să fie ales d. Carp deputat, să vină aici în sfatul ţării. D-sa a fost ales, dar >i-a dat demisia şi din Cameră, dar d-voastră aţi respins-o în unanimitate, afară de unul.,. eram să vă uit, dle Ioan Miclescu, şi cum se poate sâ vă uit pe d-voastrâ. care in acel moment aţi vorbii aşa de frumos ***în*** favoarea dlui Carp? Când a vorbit d. Miclescu asa de frumos în favoarea dlui Carp şi când a zis că este o ipocrizie daca îi respingem demisia, eu am răspuns câ este o nepotrivire de expresiuni, căci era evidentă sincera dorinţa tuturor, ceruse chiar d. Cosrinescu in numele Partidului Naţional Liberal să se respingă demisiunea dlui Carp; toţi voiam si vitiâ aici, era sinceră dorinţa, incontestabil, a tuturor sâ vini d. Carp în mijlocul nostru, şi vâ puteţi închipui ce animate şi interesante ar fi fost şedinţele Camerei, în cari d. Carp ar fi luat cuvântul să vorbească fie contra noastră, **fie** pentni noi, probabil contra noastră!

Ce important si ce folositor pentru toţi ar fi fost să te masori cu asemenea pâreri contrarii înaintea Parlamentului!

Evident, era bine sâ vină în mijlocul nostru. Nu a venit, şi atunci noi, guvern, am lucrat cum am trebuit si lucrăm în colaborare. S-a ales Parlamentul, v-aţi format d-voastră în majoritate

Nu a dat semne de viaţa d. Carp.

Eu, vechiul său prieten de 50 de ani, nu I-am mai văzut; am fost la el acasă de două ori, îndată după acel 6 octombrie, dar el nu a mai venit pe la mine, nu mi-a **mai** scris, nu am

primit nici un senin de la el. Deodată, dlor, noi eram acum guvern constituit, miniştrii numiţi dc Rege, si după alegerea făcută, susţinuţi de majoritatea D-voastre; acum, in aşa situaţie oficială, mă trezesc deodată cu o invitaţie tipărită, iscălită de d. Carp, ca să vin la un congres, fără să ştim noi, guvernul, dc ce va fi vorba, *„dr qua re agitur'* cum eram obişnuit să întrebuinţez cu d. Carp expresii latine. - Prin *Epoca-* încetase de **.1** fi in relaţii cu noi - sc spunea câ se va vorbi de politica externă la acel congres. Apoi mai cetesc în *Epoca* de la 25 aprilie: „Membrii clubului conservator din Bucureşti...'', adică toti membrii clubului, cei importanţi la alegeri! *(Ilaritate)* „.. .membrii clubului conservator din Bucureşti sunt convocaţi, joi 25 aprilie, orele 3 si jumătate,..", în convocarea cea dintâi se spunea 2 şi lumâtate; s-a corectat apoi cu condeiul şi s-a pus 3 şi jumătate, fiindcă joi la 2 ore si jumătate se deschidea tocmai Parlamentul! Şi atâta lucru doar vom fi fost datori noi miniştrii conservatori, oricât eram membrii acelui club, ca să venim cel puţin la deschiderea Parlamentului şi, prin urmare, nu puteam să venim in nici un caz la orele 2 şi jumătate, la interesanta Adunare, a tuturor membriioi clubului conservator de la 25 aprilie.

Si *Epoca* zice mai departe; „Membrii clubului, cari din eroare nu vor fi primit o invitaţie personală, sunt rugaţi sâ primească prezentul aviz drept invitaţie".

Vasâzică, politica externă? Să ne interpeleze pe noi amicul şi de noi consideratul sefd. Carp, înaintea tututot membrilor clubului din Bucureşti, chemaţi ca să discute politica externă, fără a fi schimbat prealabil cu mine o singură vorbă?

Eu sunt legat, spte marea mea părere de râu, de consideraţiuni de onestitate internaţională, de a nu vă comunica încă protocolul de la Pecersburg, de a vă ruga să mai aveţi răbdare câteva rile - spet puţine: fee tot ce atârnă de la nune ca să vină mai uite posibiliratea comunicării.

Si când aşa stau lucrurile faţa de D-voastre, reprezentanţii legali ai ţării, să mă tălmăcesc la club în chestiunea externă facă de amicul meu de 50 de ani, d. Petre Carp, şeful unui partid conservacoc?!

Dlor deputaţi, trehuia să mă duc si sâ mă tălmăcesc la acei club, ori nu trebuia? Eu, şef de guvern, răspunzător D-voastre, răspunzător Regelui, să mă duc acolo să dau explicaţiuni relative la politica externă? Şi d. Carp să nu vină să mâ întrebe întâi şi d-nii aceia de la club, cari au convotat, să nu vie să spuic întâi cuiva ce vor sâ facă? Sâ nu fie chemat comitetul executiv al partidului, sâ ne înţelegem şi să vedem dacă este ori tiu este hine să fie convocat acel congres? Dar ce este asta? Pronunciamenc civil? Sâ vie o moţiune a clubului şi sâ afirme ceva in contra Parlamentului şi nu mai ştiu în contra cui? Dar avea cineva la acel club mandat de la Rege sâ-mi ceară mic schimbarea guvernului, aşa cum e alcătuit în colaborare? Sau dac-aţi d-voastrâ Parlament, d-voastrâ majoritate, cuiva mandat ca să-mi ceară mie schimbarea guvernului? Ori modificarea lui? O anume atitudine in chestiunea externă? Căci aceasta presupune o înţelegere cu acei factori hotărâtori ai vieţii constituţionale, cari sunt Regele si Parlamentul. Şi aşa ceva face d. Carp?!...

Dlor, v-am obosit prea mult cu vorba mea, dar trebuia o explicare. D. Carp e o personalitate însemnată, foarte însemnată şi căuta un prilej ca să spue si părerea D-sale Înaintea Titii şi a Europei; vorba sa a mers în toată lumea politici. Şi ei! a căutat cea dintâi ocazie, ca sâ spună ce gândea, fie si la un asemenea congres; căci indiferent unde vorbeşte d. Carp. Dar nu *c* indiferenr ca să vie pe utmă cineva in acel club si îmi pare rău că era un deputat aşa stimat de noi, pe care nu-1 văd aci, — şi sâ zică: „a vorbit şeful, utmaţi". Cum urmaţi? Pc o vorbă de acolo să se schimbe un gtis'ern? Pe o vorbă de acolo să se ia o atitudine în chestia internaţională! Dar D-voastre ce sunteţi aici? Dar M.S. Regele ce este acolo? Şi cine poare

să-mi zică mie, ministru constituţional, să-mi zică mie după o vorbă spusă acolo, oricât de interesantă şi exttaordinară: ai să urmezi? Aceasta, dlor, ar fi ruinarea vieţii regulate şi legale in statul nostru şi aceasta u-o pot admite. *(Aplauze prelungite $i Îndelung repetate.)*

[1]

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de extemr. Dlor deputaţi, onoratul reprezentant aJ Partidului Naţional Liberal, care a vorbit acum, trebuia să vorbească aşa cum a vorbit.

Că am căpătat prin dumnealor prestigiul moral, asta o contest. *(Aplauze îndelung prelungite; strigăte de bravo.)*

D. I. G. Duca: Ingratitudinea a fost totdeauna apanajul d-voastră.

D. D. N. Comşa: Nu ne datoriţi nimic D-voastre nouă? *(Aplauze prelungite; zgomot).* Aceasta nu e ingratitudine? Ce faceţi D-voastre este o Ingraritudinc a D-voastre, a Partidului Liberal şi aceasta trebuie sâ o constatăm cu toţii. *(Aplauze; mare zgomot.)*

0 vocr. E ingratitudine modul cum s-a comportat d. Maiorescu faţă de d. Carp.

Alta voce: Tare te mai doare sufletul după d. Carp! *(Zgomot.)*

D. Titu Maiorescu, preşedinte/e consiliului şi ministru de extemr. De ce nu lăsaţi pe d-nii membri ai Partidului Naţional Liberal să fie nerăbdători? Nu ştiţi D-voastre, majoritate parlamentară, că nervozitatea opoziţiunii este un semn rău pentru ea. *(Aplauzeprelungite.)*

Dlor, mi-am permis să mai iau cuvântul numai pentru câteva vorbe, căci e târziu.

[1] In continuare, au vorbii loan Miclescu, conservator, si V. G. Morţun, din partea Panidului Liberal, care a aprecîar situaţia creata conservatori tn Parlament ca o .pagina dureroas^Tn ismria iSm de astăzi".

Onor. d. Miclescu, cred că a dat prea puţină importanţă dlui Carp! Şi cred că onor. d. Greceanu, un spirit adevărat conservator, din respect atât pentru noi cât şi pentru d. Carp, ttebuia sâ aducă această chestiune înaintea Parlamentului.

Apoi, dle Miclescu, vreai să ne spui d-ta că este indiferent când vorbeşte d. Carp? Nu! Nu este!

D. Carp este una din petsonalitâţile cunoscute, recunoscute în ţară şi în sttăinâtate, cunoscute şi cu autoritate, mai ales într-o chestiune internaţională.

Când d. Carp a vorbit în public, toată presa europeană a reprodus vorbele sale; şi când ataca guvernul partidului său în public, toată presa europeană a luat act de acest atac. Prin urmare, a făcut un serviciu ţării si parridului di Greceanu, si îi sunt recunoscător că a adus chestiunea în dezbaterile publice, căci se va lua act în străinătate şi de ce spun eu aci. *(Aplauze prelungite.)*

Dacă ar fi rămas vorbele dlui Carp nerelevatc în Parlamenr, ar fi scăzut autoritatea guvernului chemat de a reprezenta ţara în .străinătate. D-voastre sunteţi în drept şi datori de a da sau de a refuza încrederea şi autoritatea D-voastre guvernului acestuia.

Voci: O dăm întreagă.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe. Şi vedeţi, dle Miclescu, daca ar fi d. Carp primul venit, şi dacă vorbele lui nu ar trece peste graniţă, atunci ar fi indiferent ce vorbeşte la cei cu 3 franci din club *(ilaritate);* bun literat sunteţi, bun scriitor sunteţi, dar aci facem politică. Politiceşte este aşa de însemnată şi cunoscută persoana dlui Carp, incât nu pot să rămână vorbele D-sale de atac în contra noastră, fără ca să fie îndreptate, dacă se pot îndrepta. *(Aplauze.)*

Dar trebuie mai întâi să te înttebi, care este vorbirea exactă a dlui Catp? Aci în Cameră sunt d-nii aceştia cari îşi dau osteneala să stenografieze ce vorbim, si vorbele noastre apar în *Monitorul Oficial.* Vasăzicâ aici este vorbire oficial

constatată. Dar cu ştiu ce a vorbit d. Carp în mod exact la acel cluh, fără nici un control?

Nu mi s-a. comunicat nici vorbirea, nici moţiunea. Dar am văzut că a apărui discursul dlui Carp o dată în *Epoca,* si pe urmă a mai apărut încă o dată în *Epoca,* adică azi, proaspăt, penrru câ e azi discuţia la Cameră. *Epoca* zice: „Fiindcă la discursul dlui Carp, pc care l-am publicat în grabă, s-au strecurat erori, publicăm din nou textul lui", O fi acum acesta textul autentic? Să-1 admitem. In acest text stau câteva cuvinte curioase. Deja d. Filipescu, când a dat interviul, a încercat ceva analog, - şi mi-a părut rău, căci m-a lăudat pe mine atacând pe d. Take lonescu. Dar ce sunt eu? Sâ stau eu pe bancă cu aceşti colegi şi să primesc laude, când ei sunt atacaţi?

Dacă sunt om de cea mai elementară bună-cuviinţă, chiar dacă nu aş fi avut dc mai înainte întenriunea de a vorbi cald, m-ar fi silii sâ vorbesc cald, pentru amicul meu politic şi colegul meu de aci d. Take lonescu. Cc fel de om aş fi fost eu dacă primeam să mâ laude cineva, când ataca pc cei alături cu mine? *(Aplauze.)* Insinuări, zâzanii?

O voce: Sfori.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Ce fel de politică e aceasta?

Darsâ cirez textual din *Epoca:* „Oricât as avea să mâ plâng de amicii mei" - d. Carp zice aceasta - „le dau in public testimoniu că, dacă erau singuri nu făceau ce s-a făcut".

Resping acest testimoniu. Nu e exact. Nu am făcut nimic în chestiunea internaţională, pentru că m-ar fi îndemnat d. Take lonescu, ori cineva din ai săi sâ fac asrfel; am făcut-o după întreaga mea convingere, împărtăşită întreagă de d. Take lonescu si de toţi colegii mei, şi orice încercare de a vârî aici o sciziune în solidaritatea guvernului faţă de chestiunea internaţională e zadarnică. *(Aplauzeprelungite; strigăte de bravo.)*

Dle Miclescu, d-ta esri om de inimă. Adeseori cu ideile d-tale politice nu ne-am întâlnit, dar am recunoscut

totdeauna un fel de generozitate a inimei d-tale, care o stiu cât e de sus-pusă. Dle Miclescu, d-ta vrei ca aşa lucru şi aşa vorbe sâ stea nerelevatc? Si te miri ca vine un conservator şi vrea în mod cinstit sâ lămurească lucrul când avem a face cu străinătatea?

Dle Miclescu, nu te scobori pc d-ta, căci eşti mai sus; dar în orice caz, nu scoborî pe d. Carp, şi nu face sâ se treacă peste vorbele lui parcă ar fi fosr nimic.

Omagiul ce putem aduce dlui Carp este câ dacă vorbele lui sunt adevărate, să le aprobaţi. Dacă D-voastre majoritatea voiţi să desfacem guvernul şi nu voiţi să luptăm mai departe în chestiunea internaţională si în altele, atunci vă rog sâ o spuneţi!

Nu putem sta sub insinuări şi îndoieli, cari vot sâ se strecoare întâi într-un congres şi apoi să producă la momentul hotărâtor efectul lor în Parlament. Vă rog să vă pronunţaţi. *(Aplauze prelungire, îndelung repetate.)*

154

RĂSPUNS LA O ÎNTREBARE ADRESATĂ DE ION I. C BRĂTIANU

(Şedinţa Camerei de la 2 mai 1913)

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dle preşedinte, am aflat despre întrebarea ce vrea să-mi adreseze onor. d. Brătianu, şi am cerni stenogramele de la Cameră. Le am aci.

Iată ce consiai ci s-a petrecut la Cametă din stenograme: vă cetesc din ele, fiindcă nu vreau si fie lucrul lâsar numai la reproduceri din memorie, ci să fie autentic.

Veţi putea constata, din stenogramele cari le am aci, ce am vorbii eu la Cametă, si anume, aşa cum sunt teptoduse aci cuvintele mele, şi aşa cum le confirm eu că le-am zis. Ceea ce nu vă pot da aşa autentic, este ceea ce a vorbit deputatul căruia i-au răspuns cuvintele mele, adică onor. d. Morţun.

Cuvintele D-sale nu le am autentic, le are D-sa în stenograme. Nu le pot, dar - dacă va fi chestiunea mai departe de dus - nu le pot reproduce decât din memoria mea - ceea ce nu este lucru autentic pentru D-voastre - si din câteva reproduceri de prin ziare, si cari, probabil, dacă confirmă ceea ce îmi aduc si eu aminte că a fost spus, sunt o confirmare mai mult, un fel de autenticitate, pemru ceea ce a spus D-sa.

Vasâzică, dacă mi întrebaţi numai ce am zis eu, atunci iată cuvintele mele aşa cum sunt reproduse în stenograme:

„D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe: Dlor deputaţi, onor. reprezentant al Partidului Naţional Liberal care a vorbit acum — era onor. d. Morţun — *trebuia să vorbească aşa cum a vorbit.* (Adică ne-a atacat oratori ceste.) *Că am căpătat, prin dumnealor, prestigiul moral, aceasta o contest".*

Văd aci: ..aplause îndelung prelungite şi strigăte de bravo"; nu-mi aduc aminte de ele, pentru că mai aveam altele dc spus.

Urmez cu cetirea stenogramelor ca să vedeţi toacă scena din Cameră:

„D. 1. C. Duca: Ingratitudinea a fost totdeauna apanajul d-voastre".

Minurîsesc că apanagii multe nu am avut în viaţă, dar chiar si fi avut vreunul, nu-mi aduc aminte de acesta. *(ILtritate.)* Dar, în sfârşit, părerea dlui Duca.

„D. N. D. Comsa: Nu ne datoraţi nimic D-voasrre noui?"

Văd si aci: *aplauze prelungite, zgomot".*

.Aceasta nu este ingratitudine? Ce faceţi d-voastrâ. este o ingratitudine a d-voastră, a Partidului Liberal, şi aceasta trebuie si o constatăm cu toţii. *(Aplauze, mare zgomot. Nu se aude.f*

„O ***voce.*** E ingratitudine modul cum s-a comportat d. Maiorescu laţi de d. Carp".

‚Altă voce: Tare te mai doare sufletul dupâ d. Carp. *(Zgomot)"*

Acestea nu le auzisem nici eu în acel zgomot.

lată ce s-a petrecut în Cameră după notele stenografilor. Vi le-am cetit, ca să vedeţi că trebuie să fi fost un moment de excitare mare în Cameri, pentru ca sâ fie aşa aplauze prelungite, strigate de bravo, zgomot, o asemenea scenă, pentru un lucru aşa mic.

Vreri si continui eu sâ explic mai mulc? Eu sunt gata s-o fac.

D. Ion 1. C. Brătianu: Va provoc.

IX Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de extemr. Vâ interesează, presupun, sâ sciţi, dle şefal Partidului Naţional Liberal, dacă prin aceste cuvinte „câ am primit prestigiul moral prin d-voastră, o contest", daca prin aceste cuvinte am înţeles a schimba ceva, a lua ceva înapoi, a modifica ceva din ceea ce am zis la începutul sesiunii noastre si din ce am zis cu prilejul discuţiunii Adresei, care era pusă la ordinea zilei si care nu s-a făcut.

Nu am să iau înapoi nimic din ce am zis: constat, confirm aceleaşi cuvinte.

Cari cuvinte?

Am luat cu mine aci dezbaterile acelea, de data asta autentic reproduse in ***Monitor*** nu numai stenograme, cum sunt de la Cameră cele din şedinţa de luni, ci dezbaterile, cuvintele autentic publicate în ***Monitor*** asupra celor petrecute atunci relativ de chestiune.

Au fost, pentru prima oară, in discutiune raporturile dintre d-voastră şi noi, în şedinţa Camerei de la 4 decemvrie, înainte încă de dezbaterea Adresei; atunci onoratul d. Miclescu loan a cerut cuvântul asupra demisiunii dlui Petre Carp; si în cuvântarea D-sale, prin care susţinea, fireşte, pc d. Carp, D-sa a întrebuinţat nişte expresiuni de critică la adresa Partidului Naţional Liberal. Fără a fi răspuns încâ guvernul ceva. d. Emil Costinescu ia cuvântul şi zice:

„Şedinţa este de la 4 decemvrie, Camera s-a deschis la 26 noemvrie, vasăzică de abia dupâ 8-9 zile:

»D[iir deputaţi, onoratul d. Miclescu a avut trebuinţă să pună o pauză destul de marc între prima parte a discursului D-sale si a doua parte...

tn a doua parte a ridicat cUesuuni iritante si provocaţi>• re, despre cari speram ca, cel puţin pe car va mai dura situaţiunea politică periculoasă în care se află tara, nu vor mai-fi ridicate in acest Parlament.

în momentul când s-a ales acest Parlament şi când alesu se întruneau aci, Orientul era în flăcări şi în sânge şi de jur-împrejurul nostru, la nord, la răsărit, la apus, se făceau concentrări **si** mobilizări de sute şi de mii de ostaşi.

Atunci ne-am întrebat: bine e să păstrăm atitudinea de opozanţi, pe care o avusesem până atunci?

Si ani adoptat o linie de purtare pe care credeam că ue-o impune **ci** datorie patriotică.»

înainte ,de a fi făcut d-voastră aci declararea asupra provocării mele, cum vedeţi, o face d. Costinescu aproape analoagă.

Şi D-sa continuă:

«Neam hotărât si nu facem nici o dificultate guvernului. Mai mult, ne-am hotărât ca în chestiunile importante, in chestiunile naţionale, sâ**-i** dăm tot concursul nostru.

Bine e, dlor, acum sa fim provocaţi a ieşi din această rezervăr Schimbatu-**s**-a situaţiunea? Dacă **s**-a schimbat să ni **st** spună, ca să luăm si noi atitudinea la care ne provoacă unii membri ai majorităţii. Să ni se spună, însă nu de către d. Miclescu; d. Miclescu nu are autoritatea să ne asigure daca s-a schimbat sau nu situaţiunea ***(Aplauze),*** sâ ne-o spună bărbaţii politici, cari au răspunderea situa ţiunii,

••IX Titu Maiorescu. preşedintele consiliului şi ministru de extemr. La întrebarea onorabilului d. Costinescu, dacă, de când s-au făcut alegerile pentru această Cameră şi până azi, s-a schimbat ceva în situaţia care a dictat partidelor ca, in faţa crizei externe, să-şî amâne orice discuţie ar fi avut întte ele şi sâ sc prezinte, pentru întărirea ţării în afară, unite, răspund: nu s-a schimbat nimic şi azi situaţia este aceeaş si vom li cu toţii mulţumiţi să recunoaştem spiritul adesea dovedit al tării, că la nevoi mari şi la zile mari toti românii se găsesc uniri»".

Aceasta a fost prima explicaţiune între noi asupra situaţiunii externe.

După cum vedeţi, era o reciprocă declarare câ, fată de situaţiunea externă, e bine sâ păstrăm rezerve.

Al doilea cu de o asemenea discuţiune publică e la Adresa.

în şedinţa Senatului de la 14 decemvrie, dupâ 10 iile, venind la ordinea zilei proiectul de Adresă al Senatului, eu cer cuvântul înainte de discuţiune şi zic:

„Dlor senatori, Adresa vine la ordinea zilei în împrejurări excepţionale.

Criza balcanică, a cârei aplanare preocupă în momentele de latJ guvernele mai tuturor statelor europene, atinge şi însemnate interese ale României, Oricare ar fi guvernul chemat a le susţine..."

- Oricare guvern, nu în particular noi - ... . el nu poate îă aibă tâua necesară decât cu convingerea câ, de câte ori este vorba de interesele superioare ale ţării, ţara întreagă, tori reprezentanţii ei, sunt uni(i în aceias cuget şi în aceeaş hotărâre. ***(Aplauze.)***

Pentru ***i*** mirutcsu inu-un cbip mai vădit acesi cuget dr un»e, mă cred dator a vă propune nu numai d-voastrâ, dlor menibo ai majorităţii, ci mai ales şi opoziţiunii, care aci, în Senat, este reprezentată prin chiar şeful Partidului Libera] - zic mă cred dator ***i*** propune ca de aceasta daţi sa nu se facă dezbatere la Adresă, **ci** să se aducă ia cunoştinţa Tronului numai simtimâmul de unire faţă dc străinătate. ***(Aplauze.)***

Este bine înţeles, dlot senatori, câ o asemenea manifestate nu implica un vot de încredere politică în guvern, ore nici nu sc poaic cere de la opozitiune.

Din contra, puvetnui are conştiinţă de toată răspunderea sa constituţională si. la primul moment oportun, \i va prezenta, spre ***o*** larga şi liboă dezbatere. loate actele sale în această privinţă. ***(Aplauze.)"***

Si dupâ aceasta d. Ion ı. C. Brătianu, urcându-se la tribună, ceteşte o declaraţiune care se aflâ de asemenea publicată în acel *Monitor* şi pe care v-o cetesc în parte:

„Ciuvernul lotntind câ, în faza actuală a situaţiei internaţionale, o di^cnne asupra răspunsului la Menajul Tionulill n-ar fi prielnica, declarăm câ ne abţinem de la aceasiâ discuţiune, deoarece în momentul de faţă nu voim prin nimic sâ îngreuiem acţiunea internaţională a guvernului.

Credincioşi ttadrtrunii noastre statornice, rămânem străini de orice preocupare lăturalnică, şi, înrt-un ceas de cumpănă al dezvoltării noastre politice, voim - făcând abstracţie de judecata noastră asupra zilei de ieri - ca prin unirea tuturor să se înlesnească soluţia greutăţilor prezente si săsc asigure interesele superioare \i permanente ale tării".

Şi la sfârşit:

„Pentru a Înlesni guvernului îndeplinirea acestei datorii, pentru ca el să poată apăia in afară cu cât mai muliă autoritate şi cu cât mai multă lâric interesele şi prestigiul Regatului, noi..."

Noi? Noi ce?!

....Ne vom călăuzi leal şi fărâ şovăire de conştiinţa marilor răspunderi ce incumba generaţiilor noastre spre a asigura menirea isrorică a României in această parce a Europei".

fireşte, se va călăuzi Partidul Naţional Liberal de toată răspunderea pentru a asigura menirea istorică a României.

Această declarare a fost tot asa cetiri a doua zi la Camera; căci nemaifrind discuţiune la Mesaj aici, ne-am dus îndată la Cameră, unde eta la ordinea zilei proiectul de Adresă al Camerei. Şi atunci tot eu am luat iniţiativa şi am spus:

„Am **Cerut** cuvântul, dle preşedinte, pentru a aduce (a curuistiuta dlor deputaţi câ ieri in Senai, cu prilejul Adresei de răspuns la Mesa|ul Tronului, după învoirea reprezentanţilor autorizaţi ai paradelor, atât de la iţuvern, cât si din opoziţie, s-a rcnunrat la de/batere şi s-a procedai ind-itâ la aprobarea proiectului de Adresă cu unjnimitan-j voturilor exprimate.

Acest fapt s-a produs în vederea situaţiei internaţionale şi a marilor interese pe cari le are România la dezlegarea unora din problemele cari s-au deşteptat în urma crizei britanice Esre evident, dlor deputaţi, că onorabila Cameră nu **ţire («tuia** a askr^ca procedare* Senatului. Trebuie insă sâ adăugea, după inlormaţiunile ce le avem, efectul produs prin acel act al Senatului a fost foarte mare şi că

unanimitatea sentimenrelor exprimate din partea reprezentanţilor ţării din maturul corp fata de .străinătate a devenii un act de insemnâtjit naţională".

Si am conchis în rezumat;

„Imitaţi şi d-voastră acel act, dacă credeţi de cuviinţă".

D. Costinescu, în numele Partidului National Liberal, citeşte atunci aceeaş declarare ca în Senat şi zice Ia sfârşit:

„Pentru a Înlesni guvernului îndeplinirea acestor datorii, pentru ca cl sâ poală apăra în afară cu cât mai multă automate şi cu cât mai multă tărie interesele şi prestigiul Regatului, noi ne vom călăuzi etc..."

Iar eu răspund:

„Dle preşedinte, vâ rog să-mi îngăduiţi a mai adăuga câteva cuvinte la cele zise mai înainte. Guvernul ia act tu mulţumire de declaraţia cetiră de onor. d. Costincscu in numele Partidului National Liberal".

Asa s-au petrecut lucrurile la 14 şi 15 decemvrie. A mai venit odată ceva analog în dezbaterea Camerei şi dacă vă citesc şi aceasta, avem toate antecedentele complete. La 16 ianuarie - trecuse vasăzică o lună de alunei - m-a. interpelat d. Grădişteanu asupra chestiunii externe. Am răspuns: Camera a votat o moţiune de încredere:

.Adunarea Deputaţilor, ascultând pe d. preşedinte al Consiliului, încredinţata de înţelepciunea şi d« patriotismul guvernului, trec- la ordinea ziln' .

în decursul dezbaterilor urmate atunci, au vorbit dnii Virgil Arion, lorga, Bacalbasa; nici un membru al Partidului National Liberal nu a luat parte. Dar după ce 5-a vorat acea moţiune, d. Costincscu a rostit următoarele cuvinte:

„Dlor, noi, opozrtiunea liberală, am asistat la dezbaterile c.irî an urmat, însâ **ti**-atn putui să asistdro fără mâhnire..."

De ce? Mărturisesc că am împărtăşit si eu acea mâhnire. As fi preferit atunci şi as i fi preferit şi acum ca sâ nu se dea prilej, sâ nu fie necesitate dc asemenea diseuţiuni, până cand nu s-a terminat si adus la cunoştinţa d-voastrâ rezolvirea întt-un fel sau într-altul a chestiunii internaţionale. Dar poate sâ regrete cineva cai vrea, deputaţii şi senatorii sunt liberi şi suverani în acţiunea lor.

D. Costinescu zice:

„Nu am putut sâ asistăm tară mâhnire, in siiuatiunca in **cate** se află ţara, în imprejurârile în cari ne găsim, socotim că asemenea dezbateri numai bine nu pot să facă".

Socot şi cu aşa.

„La vot insă nu am lujt pane, rtci am considerat că este o socnveală care se regulează între majoritate şi guvern, si ca **noi** nu avein nici un rol in aceasrâ ţgcoteală".

Nu mai zic eu nimic, pe cât văd aci, dupâ aceste cuvinte. Dar am înţeles perfect şi eted că era consecinţa hotărâta de conducătorul Partidului Naţional Liberal.

Nu s-au petrecut lucrurile întocmai asa în şedinţa de luni a Camerei.

A venit o interpelare anunţată si dezvoltată de un amic al nostru, al guvernului- care din împrejurările acolo arătate, eta necesar pentru lămuruea situatiunii si pentru păstrarea întieagâ a autorităţii guvernului, dupâ părerea sa, în ţară şi în străinătate.

Era o penibila răfuială, penibilă pentru noi.

S-a propus şi luni o moţiune de încredere în Camera. Oe astă dată, însă, reprezentanţii Partidului Naţional Liberal din Cameră — d. Costinescu era absent - nu au păstrat aceeas linie de conduită ca atunci. Fireşte, erau tn deplina dumnealor libertate. Dar constat faptul. A luat cuvântul in decursul încă al dezbaterii onor, d. Momin. Este inadmisibil, după uzurile

foarte bine stabilite ale constituţionalismului, ca aci, în Senat, să lac o critici despre ceea ce a zis un deputat în Camera. Vreau numai să constat, pentru lămurirea situaţiunii. ce s-a petrecut în decursul acelei vorbiri Ia Cameră. D. Morţun şi-a exprimat mâhnirea sa pentru ceea ce a auzit, Ne-a dat noul sfatul ce ar fi trebuit sâ facem între noi.

Liber era D-sa.

Şi acum, pentru cuvintele d-sale, nu mai am stenogramele, am numai reproducerea prin gazete. Este *Conservatorul,* care îl dtesc mai mulr, mai am aici şi *Mineiva.*

Amândouă aceste gazete se întâlnesc în reproducerea acelor cuvinte, şi eu îmi aduc aminte de ele cam tot aşa.

Ni sc zice între altele:

„Avem durcrej de a vă spune toatl păierea de râu, de b luni de •iile v-am dat tot concursul nostru, ne-am abţinut de la orice manifestaţie, ca să vă dam tot prestigiul moral, de care aveaţi atâta nevoie. ***(Aplauie Li liberali.)***

Când dupâ (> luni de zile sunteţi mai dezbinaţi ca înainte, noi retragem concursul nostru şi blamăm acţiunea d-voastră ca dăunătoare prestigiului ţării".

Mărturisesc câ nu-mi aduc aminte de aceste dîn urmă cuvinte cu retragerea concursului. Probabil câ aşa au înţeles numai reporterii.

Cealaltă foaie e cam în aceeaş notă, este dar acelaş reporter la amândouă. Trebuie să fi fost însă vorba de „prestigiul moral ce vi l-am dat", fiindcă văd ci in răspunsul meu zic: *„ea atu căpătat prin dumnealor prestigiul moral, aceasta p contest!"*

Evident o contest!

Nu pot admite ca să vie un deputat din opoziţie cu asemenea cuvinte într-o discuţie aprinsă ca aceea cace vedeţi câ a trebuir să fi fost. după stenograme, în Cameră. Intr-o situaţie în adevăr penibilă aveam să ne explicăm pentru a menţine, tocmai in ultimele zile ale chestiunii acesteia internaţionale, care sper, în ceea ce priveşte relaţiunde cu

Parlamentul, că va înceta dupâ câteva zile; tocmai acum, spre sfârşit, aveam să ne luptăm în contra unui procedeu care voia sâ atingi autoritatea şi puterea de a lucra, neştirbită, a guvernului.

într-un asemenea moment când. într-adevăr, cum zicea d. Costinescu cu patru luni în urmă, era penibilă situaţiunea în sânul majorităţii şi când Partidul Naţional Liberai de la sine avea situaţia favorabilă de a asista la o cearcă între membrii Panidului Conservator, într-un asemenea moment un deputat „mai tânăr", pentru câ nu am dreptul de a stabili nici aceasta fata de un deputat din Cameră, când, dar, d. Morţun, tânăr ori bătrân, vine să ne spună:

,,V-aţi cenat cum v-aţi certat. N-ati fost în stare să o duceţi înainte.,,, noi v-am dac prescigiul moral si **voi** iată ce faceţi cu acest prestigiu"; atunci eu eram dator sâ răspund dlui Morţun: Prestigiul moral? Acela nu-l putem ˛âpâta de l.i D-voastre. *(Aplauze prelungite.)*

Nu în sensul câ nu at putea, ori nu ar fi în stare, ori nu ar fi chemat un panid să aibă prestigiul pe care îl poate avea, dar in sensul că nu este chemat nn partid sâ dea unui guvern din alt partid advers prestigii sau neprestigii cari nu le-ar avea ace! guvern de la sine.

Prestigiul nostru moral stă în propria noastră acţiune de guvernământ. *(Aplauze prelungite.)*

A da, faţă de străinătate, unitatea ţării, aceasta da, aceasta o puteţi da D-voastre, ati dat-o. şi cred că vâ va fi recunoscătoare istoria pentru câaţi dat-o... până lunea trecută, *{Ilaritate, aplauze.)*

Dacă credeţi că este momentul acum pentru a nu mai da această unitate, aceasta vâ priveşte.

Vasâzică, menţin ***in*** întregime cuvintele ce Ic zisesem atunci, când, in urma propunere! mele, aţi cetit acea declarare patriotică la Adresa către Tron.

Ne-aţi dac nu nouă, ca guvern, că nu era vorba de noi: noi, ca guvern, luam - **am** declarat-o - toata răspunderea fată dc D-voastre şi faţă de **ţara** întreagă; dar aţi dat ţării, Tronului, şi numai întru atât guvernului întru cât se găseau din întâmplare pe aceste bănci reprezentanţi din acest partid, si nu din altul, si oricare partid ar fi fost la guvern, aceeaş declaraţie se impunea; aii dat, zic, faţă de străinătate, impresia unei unităţi si unei mari tării a ţării. Poarte bine!

Dar de aci, a veni, la orice moment şi chiar intr-un moment când tot pentru scăparea acestei autoritari ne luptăm, şî a ne spune: „Vâ certaci[1] Atunci prestigiul moral pe care vi l-**aiti** dar noi nu vil m.n dăm" Cum **vreri** s-a primesc? *(Aplauze.)*

Chestiunea este prea importantă. Nu este vorba de interpretări de cuvinte, ce este prestigiu, ce este autoritate; dar pentru tară, pentru Tron, pentru ceea cc reprezintă ţara trebuie toată tăria şi toată autoritatea şi unitatea. Acestea **aveam** de spus *(Aplauze.)*

1

D. Titu Maiorescu. preşedintele consiliului si ministru de externe: Dle preşedinte, intr-o chestiune aşa de însemnata, cărei dezbatere se urmează **acLim** între noi, trebuie sâ mai adaug câte*a cuvinte după cele rostite de onor. d. Ion Brărianu.

Aceeaş vie nerăbdare - vedeţi încep cu **partea** finală - pe care o arăta D-sa. n are si guvernul, de **a** vă da, îndată ce va fi posibil, toate explicările si toate lămuririle. Sper că va fi toarte curând posibil să fac aceasta.

Primesc cu desăvârşire acea parte frumos exprimată în vorhirea d-**sale,** in **care** spunea, relativ la Partidul National Liberal, că prestigiul moral si autoritatea unui partid, ca al d-sale, nu atârnă de la ceea ce **zice** un adversar, că răfuiala, când va fi necesară, va veni, dar că autoritatea partidului si

[1] **Urmează discursul lui Ion 1. C. Biărianu** *(n. ed).*

prestigiul stau în el însuş, in ideile sale, in trecutul său, în aspiraţiunile sale. Subscriu cu desăvârşire; asa este, fireşte, pentnt Partidul Naţional Liberal şi aşa esce si pentru Partidul Conservator, *(Aplauze.)*

D. Ion l. C. Brâtianu: Nu este aşa pentru acţiunea unui guvern; când un guvern are pentru sine. dupâ cum vingur aţi spus. asentimentul unanim, are cu totul altă autorirate, mai ales în chestiunea internaţională.

D. Titu Maiorescu. preşedintele consiliului si ministru de externe: Dare vorba: ce rămâne din cuvintele d-voastră despre prestigiul unui partid? Rămâne că acest prestigiu atârnă de la valoarea proprie a partidului, însă nu de la ceea ce zice adversarul său. *(Aplauzeprelungite.)*

Suntem de acord.

Acum, în adevăr, este o deosebire între ceea ce s-a petrecut atunci când d, Costinescu a declarat că se ahţine si ceea cc s-a petrecut luni în Cameră. In discuţiunea din urmă de la Cameră uu era pusa in joc numai chestiunea internaţională, ci era vorba si de separare, de încetarea colaborării şi avea aer că e vorba si de chestiunea internă. Şi atunci eu - aci nu esce politica ascunsă dc fâcttt, inaîncea tarii trebuiesc lucrurile sptise fără înconjur şi cu deplină sinceritate, în ceea ce priveşte relaţiile interne — eu am voie să zic Partidului Conservaror:

„L'niri-vă, fiindcă partidul advers, Partidul Naţional Libera], este unit".

Şi v-am citat, ca un exemplu dureros pentru noi, că sunteţi uniri, chiar când sunteţi deosebiţi; după cum ziceam atunci: d. Stutdza era în contra dlui Aurelian, vă aduceri aminte „Mitropolitul sus, morala jos?" Chiar atunci, după cârva timp, s-a regâsir partidul întreg şi a fost tare în această unite a sa si este în unire.

Prin aceste euvmte **voiam** să sfătuiesc pc amicii mei conservatori să imiteze şi ei exemplul. Şi ca sâ le arăt pentru ce este cu atât mai necesară si oportună această unire a lor

acum, ie puneam in vedere programul D-voastre, în ceea ce priveşte votul universal, sau, cum ziceţi acum, reforma electorală, de exemplu, si alte idei înaintate, cari intră în programul socialist şi pe cari eu, vechi conservator, Ie găsesc rele pentru ţară şi cred că vor trebui să fie combătute. Şi aş vrea ca conservatorii să fie uniţi şi tari ca să poată rezista când asemenea reforme nepotrivite vor fi aduse de D-voastre. *(Aplauze.)*

Aceasta esre luptă de principii şi de partid, şi în acest mod de a vedea al D-voastre recunosc că trebuie sâ ne combatem unii pe alţii.

Dar în ceea ce priveşte declaraţia dlui Brătianu că în chestiunea internaţională opoziciunea nn-şi va spune cusânrul până nu va vedea toate actele, eu iau act dc această declarare a d-salc.

în această privinţă suntem de acord şi eu îmi menţin tot ce am spus în privinţa atitudine! D-voastre patriotice în chestiunea internaţională. Si îmi menţin acestea cu atât mai mult, cu cât D-voastre de altminteri aţi votat in contra noastră numai în chestia internă. Acum, mai mult ca oricând, este nevoie ca Partidul Conservator să fie unit pentru a putea rezista în contta D-voastre cati sunteţi uniţi. *(Aplauze.)*

155

DEZBATERI PRIVIND DlhERENDUL ROMÂN O-BULGAR

(Şedinţa Camerei de la j nuli 1913)

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe: Este interpelare sau întrebare?

D. Dr. G. Gianni: O întrebare.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dlor deputaţi, am venit la Cameră fiindcă mi s-a spus că onor. d. Sâulescu are să-mi pună o întrebare asupra acestei chestiuni. Aş vrea să întreb: onor. d. Cianni esec înlocuicorul?

D. Dr. G. Gianni: Nu, dle ministru de externe.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şt ministru de externe: Este dar, independentul înctebător asupra unei chestiuni identice cu aceea pe care a pus-o, ori voia s-o pună onor. d. Săulescu. *(Mare ilaritate.)*

D. Dr. G. Gianni: Identică nu.

D. Victor lonescu: Este o asemănare completă, fără să lie identitate! *(Ilaritate.)*

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe: Am onoarea a răspunde că nu este exact că guvernul a pus vreo condiţiune la primirea mediaţiunii. Informaţiunea d-voastrâ e greşită. Când s-a propus mcdîaţiunea, mediaţiunea a fost primită cu o declarare, consimţită personal şi individual

de fiecare ministru, precum roata mediatiunea, aşa cum era formulară, a foi', din partea noastră, acceptată într-un chip dupâ consimţimânnd fiecărui ministru in pane, necondiţionat.

D. Dr. G. Gianni: Comunictaul era cu termen scurt.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: S-a admis sub o formă cc am să v-o comunic în parte; toată chestiunea va veni înaintea D-voastre odată cu comunicarea acrelor jelative la întregul diferend românii-bulgar. Am nădejdea, întemeiată, că aceasta se va putea face în cel maî scurt timp, adică comunicarea actelor către D-voastre

DA. Grădişteanu: Să nu he ca soluţionarea diferendului. *(Protestări; zgomot.)*

Voci: Lisaţi pe d. prim-ministru să vorbească. *(Aplauze.)*

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe: Iată partea de răspuns care priveşte întrebarea in privinţa modului, cum am primii **noi** mediatiunea:

„ Dans le cltoi\ qui lui est liisse" par ia proposition anglatse' ..

Din partea Angliei venise prima propunere, Ia care s-au asociat apoi reprezentanţii celorlalre cinci Mari Puteri,

... la Roumanie s'est decidee â accefterla medmtion deloutes Ies six grandes puissances".

Propunerea engleză zicea: „una sau mai multe Puteri", iar noi primim:

,.lemediationde toutes Iessixgrandespuissan.es etTaccepter sans autre condiiton, en ajuutant seulemem le deşir, justific par Ies circnnstanee.'. et du reste pouvant s'appuyer sur Tarticlc H de la dne convention Ide la flaye) *qui, bien queprevoyant une autre hypnth'ese, contient l'ide'e d'un terme necessaire ît prevoir pour Ies mediations.*

Ce deşir est que Ies grandfî puinances inediatrices veuitlent bien limiter elks-memes la dure'e de leur action et communiquer â la Roumanie le termejustju atttjuel elles croient que leurs bons offices seront ami-e's â un resultat."

S.l ne înţelegem, sunt oamem de cunoştinţă politică.

Voci: O! da, da!

D. Titu Maiorescu. pieşedintele consiliului si ministru de externe: Dacă se spune: fără altă condiţiujie, cine v-a informai că sunt condifiuni, v-a informat greşit.

D. Dr. G. Gianni; Faa comunicarea oficială, dle ministru de externe.

O i'Ocr. Comunicarea din *Epoca* nu e oficială.

D. Titu Maiorescu. preşedintele consiliului şi ministru de externe: Şi redactarea primirii cuvânt cu cuvânt a fost cetită, discutată şi primită de fiecare ministru în parte, în consdiul de miniştri.

D. I. Grădişteanu: Acum venim acasă!

O, Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe: Această a noastră dorinţă, şi nu condiţie, a fost adusă, fireşte, la cunoştinţa Puietilor.

Acum, ce vâ interesează în această chestiune? Penrru ce s-a întârziat atât de mult rezultatul? S-a întârziar pentru multe împrejurări. Toată această chestiune cred că o pot comunica de pe acum, ca să ne scurteze prea lunga comunicare ce va nebui să o facem intr-o şedinţă, fie publică, fie sctreiâ, înaintea Camerei şi Senatului si unde va ttebui să explicam ote întregi ce s-a petrecut. Pentru a scurra acea comunicare, cred câ pot o mică pane s-o comunic acum si s-o comunic în public, fiindcă nu are nimic nici secret, nici compromiţător.

Răspunsul nosttu s-a comunicat sub forma sub care venise şi propunerea, adică prin o notilă scrisă, nici măcar notă verbală care de regulă sc consemnează pe hârtie oficială. Propunerea de mediaţiune fusese deocamdată numai un fel de sfat ce mi-a fost comunicat de ministrul englez; dar el a câştigat o alrâ însemnătate, prin faptul că 2 zile după comunicarea din partea ministrului englez, comunicare făcuta la 1 fevruarie al nostru, a venit ministrul german si mi-a spus tot asa, numai vs#rrîi7eă are însărstnate de la guvernul său sâ sprijinească prfcu^<jr4a,eî^i^-|ţi^l3-a zi a venii ministrul

italian să-mi zică că şi el este însărcinat s-o sprijinească; şi a patra şi a cincea zi au venit ceilalţi. Cel din urmă a rost ministrul Rusiei. Vasâzică. era un sfat care, nu tocmai sub fotma unei note colective, sau a unui demers colectiv, dar sub forma unei adeziuni succesive devenise o propunere de mediaţiune din partea celor 6 Mari Puteri europene.

Eu luasem - şi sunt mu\umh ci am luat-o - din primul moment precautiunea de a cere şi de a păstra notiţa scrisa cu creionul de d. ministru englez, prin care D-sa tradusese în franţuzeşte depeşa englezească primită de la Sir Eduard Crey. Comunicările din panea Angliei ne vin nouă, ca şi mai mturor statelor, în limba engleză. Eu pricep ceva englezeşte, dar la orice chestie mai însemnată, rog să mi se dea — şi se face din partea dlui ministru englez Sir Ceorge Barclay cu cea mai mare amabilitate - traducerea franceza.

lată, va arăt hârtia cu acea propunere engleză scrisă aci cu creionul în traducere franceză şi vă citesc din ea partea care vă poate interesa acum.

Sii Eduani Crey, ministrul de exerne al Angliei, comunica ministrului englez de aci o conversaţiune a sa cu ministrul nosttu de la Londra, d. Mişu, si zice, dupâ traducerea ce mi s-a dat:

*„j'**at** fait vbserver au ministre de Roumanie que, bien qu'un reglement du differcnd actuelpur moyen de negociat'ions directes entre la Roumanie et la Bulgarie serait la meilleure solution ",* aşa e scrisă traducerea în franţuzeşte, *„pounant, si ce moyen e'cbouah, d serait beaucoup preferable ddvoir recours a la mediation des puissances ou â la mediation d une despuissances que d'avoir recours a la guerre. Une guerre entre la Roumanie et la Bulgarie serait tres serieuse etpourrait bien avoirpour residtat l'immtxlion de qucbjues unes desgrandespuissances. immixtion qui risukerait inivitabkment au prejudioe des puissances secondaires de quelque cote que la victeiire se declarat. En cos de aefaite. cileperdrait du territoire et en cos de victoire, elle subirah une pene d'influencr politique."*

Cum am mai spus, aceasra comunicare a Angliei făcută vineri, 1/14 fevruarie, a fost sprijinită de tninisrrul Cermaniei, d. de Waldthausen, duminică 3 fevruarie; apoi dc ministrul Italiei, baronul Fasciotrî, la 4 fevruarie; şi în aceeaşi zi, spre seară, ministrul Amtrn-Ungariei, prinţul Fuerstenberg, cu deosebire, câ acolo unde ministrul englez îmi spusese: *„la meduitinn d'une des puissances",* dânstd mi-a pus: *„la mediation de plussieurs puissances" („mehrere Mdchte").* Apoi, marţi, la 5 fevruarie, d. Blondei, din partea Franţei, cu îndoieli asupra înţelesului mediaţinnii, şi la 6 fevruarie, d. Schcbeko, din parrea Rusiei, mi-au făcut comunicări analoage.

Vineri, 7 levruatie, am avut consiliu de miniştri si in acel consiliu un coleg ai nostru a venit cu volumul convenţiilor de la Haga şi ne-a citit câteva articole din prima convenţie, mie foarte cunoscută Eu mî-am permis în decemvrie 191 1 a propune Camerei ratificarea acestor convenţiuni din anul 1907, pe cari le găsisem în canoanele ministettdui, stând acolo de 3 ani. deşi iscălite de noi la Haga, deşi ratificate de Franţa, de Germania, de Rusia, de Austro-Ungaria, de Anglia, dc Belgia, dar nu de Bulgaria, Grecia, laponia. Serbia, Muntenegrul, Turcia, şi ce e drept nici de Italia.

Căci mă întrebasem atunci, la 1911: în cc campanie suntem noi, românii: In ce campanie e bine să fim? Când s-au semnai convenţiile la Haga, la cari am luat si noi parte, şi unde ni s-**J** primit dnar un amendament al nostru, şi când vedem că mai toate Puterile au ratificat, iar bulgarii, grecii, serbii si muntenegrenii n-au ratificat, şi au subscris, românii ce si facă? Şi am propus să ratificăm şi Parlamentul a ratificat.

Această, mie astfel toarte cunoscuta serie de convenţiuni, a fost adusa la consiliul de miniştri de un coleg. Şi s-a specificat să primim mediaţiunea, conform articolelor 3-7 din prima convenţiune. Sî asa, la mediaţiunea propuşi pe hârtia ce v-am

aratat-o, am dat un răspuns pe o hârtie cam tot asa, cu testul ce vi l-am cetic în partea esenţială, «imunicat de mine personal a doua zi după hotărârea consiliului, adică sâmbătă, 9 fevruarie, fiecăruia din cei 6 miniştri ai celor 6 Mari Puteri.

Vasăzică: am ptimit mediatiunea tuturor Puterilor, am primit-o fără condiţiune dar exprimând dorinţa ca sa fie făcuta în termen cât se va putea de scurt, adică sâ ne comunice Puterile termenul în care se vor crede în stare să ne dea un rezultat.

Dupâ aceasta a mea comunicare, fireşte, miniştrii Marilor Puteri au înştiinţat guvernele lor că România primeşte mediatiunea in forma propusă.

Peste câteva zile ne vine însă întrebarea daca România înţelege o mediaţiune fără declararea de mai înainte că se supune hotărârii acelor Puteri- Căci, pe când nouă, precum v-am citat textual, ni se propusese de Anglia o mediaţiune, ni se spune acum ca la Sofia propunerea nu s-a făcut asa, ci s-a făcut sub forma de întrebare, dacă Bulgaria vrea să se supuie unui *arbitrage de ['Europe.* Ei, *arbitraj* e altă chestiune, prevăzută în alte articole, de la 37 înainte, ale acelei prime convenriuni, si fireşte, dlor, nu vreau să zic câ noi cunoaştem mai cu de-amănuntul toate articolele din eonvenţiunile de la Haga, dar e foarte natural ca un stat mai mic, cum e al nostru, care avusese mulţumirea să ia parte Ia acel areopag a! lumii înrregi, adunat la Haga, să studieze cu mai mult amănunt, cu mai multă luare-aminte, toate dispoziţiunîle.

în orice caz, noi Ie cunoaştem exact, şi dacă e ceva bun ce a făcut acel areopag, este că în privinţa unora din întrebările asa de controversate ale dreptului public internaţional, acel faimos drept al gintelor care prea sra iu nori şi nu avea nici o preciziune şl adeseori nici o aplicare practică zic în privinţa unora din întrebările controversate s-a hotărâr o formulare juridica precisă, aşa incât astăzi, cel puţin la Puterile semnatare ale convenţiunilor de la Haga. nu ar mai trebui să mai fie discuţie, ce însemnează „mediaţiune", ce însemnează „mediaţiune de mai multe Puteri" sau „de două Puteri', cum e prevăzută la art, 8 al acelei prime convenţiuni, si ce însemnează „arbitrajul internaţional", prevăzur la art. 37 si următorii.

Acestea sunt chestiuni clar deosebite şî, acum stabilite, in acea parte a dreptului public internaţional care a fost fixată la Haga.

Prin urmare, când mi s-a spus că la Sofia sc vorbeşte de arbitraj, cu am răspuns: nu ştiu ce se vorbeşte la Sofia, nouă ni s-a vorbit de mediaţiune, şi când ni s-a lăsat alegerea între mediatiunea „des puissances" sau „d'unedes puişsances" şi când am răspuns, primim „Ies puissances", anume toate cele *b* Mari Puteri, aceasta este o situariune foarte clar stabilită între noi.

Vasăz.icâ. iată o primă cauză de întârziere, cum vedeţi importanta ca formă. Nu este încă începută operaţiunea mediatiunii. cate doream noi sâ lie scurtă.

A ţinut mai mult timp acea corespondenţă înrre Puteri şi Sofia. La un moment dat, la 17 fevruarie - prima comunicare, de care vâ vorbeam, a ministrului englez era de la 1 fevruarie - aşadar, dupâ 17 zile chestiunea nu era înaintată incă, şi chiar ministrul Franţei, ca cel mai vechi dintre miniştrii acreditaţi aci din partea Marilor Puteri - a venit în numele tutulor colegilor săi, împuternicit de ei, şi ei toţi însărcinaţi întru aceasta dc guvernele lor, să-mi propună ca România sâ primească, cum a primit Bulgaria, ca de mai înainte sâ declare că se supune părerii care va fi formulată de cele şase Puteri, în acest diferend, oricare ar fi ea.

La această propunere am răspuns negativ: aceasta nu o pot primi! *(Aplauzeprelungite şi îndelung repetate; ovatiwii.)* Dacă, văzând unanimitatea colegilor din minister, am putut primi mediatiunea. mediaţiune în limitele Conventiunii de la Haga, nu m-am crezut în drept fără a putea...

D. I. Grădişteanu: Aşa e.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: . . .fără a putea avea împutetnicirea Parlamentului de a primi de mai înainte, câ ne vom supune soluţiunii oricare ar fi ea! *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate; strigare de bravo.)*

Aceasta la 17 fevruarie stilul nostru, 2 martie stil nou. Acum altă corespondenţă între Puteri. Ce să facă cu răspunsul nostru, care, cum vedeţi, se putea întemeia pe textele precise ale Convenţiunii de la Haga, cari de altminteri le si invocasem in răspunsul meu de atunci, de la 9 fevruarie.

In sfârşit, Puterile au admis mediaţiunea, asa cum o primisem noi. S-a admis din amândouă părţile aşa, fireşte nu puteau sâ fie nici bulgarii într-o situaţie alta decât a noastră, în ceea ce priveşte mediaţiunea.

Iată o primă cauză de întârziere, onorate dle întrebător.

De altminteri, eu nu mă pot plânge şi nu mâ plâng; toate raporturile noastre cu Puterile sttăine, cu cele mari, au fost pline de cea mai mare, de cea mai reciprocă curtenie internaţională, fireşte, şi pot adăuga, că dorinţa noastră de a accelera lucrarea era împărtăşită de toţi!

Vâ puteţi insă închipui că e complicată operaţia când ai a face cu 6 Mari Puteri! Căci acum venea alt luciu: unde să aibă loc această consfătuire a reprezentanţilor celor 6 Puteri?

Întrebarea era de oarecare importanţă. Se părea că ar fi trebuit să fie la Londra. Dar noi nu am dorit-o la Londra; întâi, fiindcă la Londra se adunase, se aduna ceea ce se numeşte şi lucrează încă: „reuniunea celor 6 ambasadori ai Marilor Puteri", care reuniune de ambasadori se ocupă de conflictul celor 4 beligeranţi balcanici cu Turcia.

Noi nu vroiam să fim implicaţi în relatiunile dumnealor cu Turcia, cari nu sunt în legătură directă cu diferendul tomâno-bulgat.

Mai era un motiv. Fără cererea noastră, după propunerea unei Mari Puteri, era vorba ca ministrul român de la Londra să fie invitat si admis ca să ia parte împreună cu reprezentanţii celor 6 Mari Puteri la discutarea punctelor cari privesc pe românii macedoneni. Pentru prima oară o Putere mai mică - cum este a noastră - e vorba să fie invitată şi admisă la discuţie in areopagul european al Marilor Puteri, glasul României era să fie acolo auzit, şi era misiunea ministrului nostru ca în această parte a intereselor noastre să fie si ascultat. Această posibilitate s-a realizat în parte de atunci încoace. *(Aplauze prelungite.)*

Ministtui nostru a fost invitat şi a participat la una din şedinţe, si i s-a pus în vedere că va mai lua parte, când va mai fi vorba de regularea intereselor macedo-române. *(Aplauze prelungite.)*

Dior, în orice caz este cu neputinţă, fie şi celui mai mare duşman al guvernului nostru, de a vedea în aceasta o umilire a României *(Aplauze.)*

Fiindcă era dar vorba ca la acea reuniune de ambasadori de la Londra să fie invitat si reprezentantul României, nu era bine ca noi să prejudecăm acest fapt, dând diferendtd tomâno-bulgar să se judece tot la acea reuniune. Căci atunci nu se mai putea chema reprezentantul României acolo; ar fi fost oarecum şi parte si judecător într-o chestiune. *(Aplauze prelungite fi îndelung repetate.)*

Si aşa, pentru noi, trebuia să fie altă alegere. Atunci, noi, guvernul român, am propus să fie întrunirea conferinţei de ambasadori, pentru mediaţiunea româno-bulgară, la Petersburg. Propunerea aceasta am făcut-o si pentru consideraţiunea tehnică, că presupuneam anume în arhivele de la St. Petersburg cele mai complete şi exacte date referitoare la o chestie orientală şi funcţionari mai cunoscători; în al doilea rând, mai voiam ca prin alegerea aceasta să arătăm din parrea noastră dorinţa ca, fără sâ fim implicaţi in acea deosebire a situaţiunii internaţionale din Europa, care se caracteriza prin cuvintele „Tripla Alianţă", „Tripla înţelegere", şi abstracţie

răcind de acest conflict de interese ale Psfarilor Cuceri europene, sâ obținem, pe cât se va putea, o apreciere nepărtinitoare si pe cât se va putea dezinteresară, bazata numai pe dreptatea cauzei, în diferendul româno-bulgar.

Aceasta a noastră propunere a fost comunicată Bulgariei, care a primit-o şi ea. Acum s-a produs între cele 6 Puteri un nou schimb de vederi, şi au trecut iarăşi câteva zile, până când toarc Puterile sau înțeles si au primit Petcrsburgnl ca loc de întâlnire.

Nu este asa? Toate acestea nu au nimic a face cu vreo intenționată întârziere a soluțiunii diferendului; sunt proceduri ce rezulta din natura lucrului, in răstimp mai intervine la una din Marile Puteri, în Franța- o schimbare de ambasador; chiar o schimbare de guvern şi cu o zi mai înainte Franța a trimis la Petersburg pe d. Dclcasse.

Aceasta mi era în legătură cu diferendul nostru, dar nu se pucea ca conferința penmi noi sâ se întrunească fără ca Franța să fie reprezentată.

A venit d. Dclcasse. prohabd din curtenie față dc Rusia, foarte iute la Petersburg, dar in curând a trehuit sâ plece înapoi în Franța şi de abia de vreo câteva zile s-a reîntors la Petersburg.

lată dar motive de întârziere, cati nu aveau a face cu buna voință sau cu tea voință. Îndată ce ambasadutii s-au întrunit definitiv, au jners lucrările iute si s-au terminai iute.

Noi am prezintat în ziua dintâi un memoriu asupra diferendului noscnicu Bulgaria. Fireşte, vise va aduce Lictmiiştintâ.

Dupâ noi a prezintat şi Bulgaria memoriul său. Nu vâ ascund câ fata cu ce mi s-a pârtii a vedea din cele petrecute tu Cameră, din întrebarea onor d. Miclescu. din lunga interpelare a onor. d. Virgil Arion, care începea prin a cira câ „Rusia poate - n-ați citat Rusia, dar aşa a rezulrat din împrejurări — ci a insisrat la 1878, după Tratând de la Berlin, ca să nu ni se dea Siliseră; si tămâie la bulgari" ..Dar Siliseră e cheia Dobrogei", ziceați dnmnenvoiseră şi adăugați că Regele a numit ..Silisrra cheia Dobrogei", Mi-a părut, m-am înşelat, dlor? Mi-a părut *„optima fide",* câ Siliseră este una din cerințele principale, este cerința populari care se arată in toată țara, după chiar stăruința d-visastră. Silistra să fie a României, nedreptatea făcuta odinioară, sâ fie reparată! *{Aplauze îndelung prelungite.)*

Nu vâ veti mira, dar, câ acest memoriu ai nostru, pe lângâ altele, îl veți cunoaşte, şi nu vor trece multe zile şi-l veți cunoaşte, că, pe lângă alte cerințe ale României, acest memoriu a pus accentul principal asupra Silistriei si asupra motivelor istorice, morale, naționale, cari reclamă o asemenea cerință din partea noastră. *(Aplauze prelungite.)*

S-au prezentat memoriile, s-au cercetat şi, în sfârşit, conferința ambasadorilor de la Petersburg a ajuns la un trtulrar. Dlor deputați, vă închipuiți d-voastră câ poate să fie vreunul din d-voastră mai nerăbdător decât noi, cari avem răspunderea şi am luat-o înainta țării şi înaintea d-voasnă de a vă comunica actele petrecute in această chestiune? Răspunderea e a uoasrrâ; critica e a d-voascră, şi de când e lumea, nimeni nu şi-a închipuit că e critica mai grea decât răspunderea *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate; strigăte de bravo).*

în sfârşit, cu mari discuțiuni, probabil acolo, fiindcă la veşnica mea întrebare carte ministrul nostru din St. Petersburg, la veşnica mea întrebare către miniştrii dc aci ai țărilor streine, cum merge? Când se sfârşeşte? Când ne dați avizul mediaiiunii? Mi se răspundea: este incă o şedință; va mai fi una, va mai fi încă tuta, in sfârşit mi se răspunde că este o prealabilă formulare, care mi se poate comunica, dar mi s-a comunicai sub condiție că e secreta. Mi s-a comunicat la 1 1 aprilie al nostru, azi avem ? mai si ultimele cuvinte ale comunicării sunt; *Leprotocole final n e'tantpas encore signe, cette communication ne peut avoir q'un caractere strictement confidenties".* Ce era să fac eu față de Parlament? Dorința mea de a sâ comunica tor era permenencă, numai nu o puteam realiza. Este curioasă închipuirea acelora cari vor sa tacă

opoziție cu orice preț, că guvernul înrârziazâ, că stie, că a aflat, dar câ nu vrea să spună! Dar, dlor, ar trebui să fiu lipsit de cea mai elementară prudentă, dacă aş sta un ceas mai mult, Lndată ce aş avea puterea de a vâ comunica protocolul, fără a vi-l comunica. Dar ce? își închipuieste cineva in țara aceasta câ un om la vârsta mea, că noi toți, colegii cari suntem aci, nu avem şi noi în noi sîmțiminte de patriotism *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate),* pentru ca să facem cât omeneşte este posibil, ca să facem tot ce se poate face pentru țara aceasta?

Doamne! Dlor! Căfiecaredin d-voastră este mai inteligent decât mine, o admit din toată inima!

Sunt toţi români inteligenți; şi cei cari mâ critica, sunt mult mai inteligenți decât mine! *(Aplauze prelungite, nutri ilaritate.)*

Ştiu d-nealor mai bine cc este patriotism în înțelesul d-neafor şi ce este istorie, şi eu nu o ştiu îndestul să le admit acest lucru. Dar, că nu simt şi eu şi că nu sunt şl eu român, ca fiecare din d-lor, ei! Aceasta nu o pot acorda! *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

Să vii în fiecare articol de ziar de opoziție, ori de aci la tribună, şi să vorbeşti tu, în numele României, câ numai tu eşti român? *(Strigăte de bravo, aplauzeprelungite.)* Şi că fiecare din al tăi este glasul țării, iar noi nu avem parte din țara aceasta? *(Bravo; aplauze prelungite.)*

închipuirea, uşurința cu care fiecine crede câ dacă-i trece lui ceva prin cap!... *(Aplauzeprelungite.)*

Recunosc că d-nii aceştia totdeauna - din cel mai curat pattiotism - luctează cum lucrează. Ferească-mâ Dumnezeu de a bănui că sunt la unii, din cei cari ne atacă, alte considerațiuni ori ceva interese personale. A! Nu! Aceasta nu există! este cel mai curat patriorism. Şi în privința aceasta nu tni-aş permite vreodată de a avea sau dc a exprima o îndoială.

Dar critica mea nu merge contra culacului d-lot patriotism. Merge numai contra închipuirii că ei, şi numai ei, reprezintă tot glasul țării. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate; strigăte de bravo.)*

Eu unul, în smerenia mea — şi credeți-mă, dlor, ca atunci când vă spun, câ vorbesc cu inima smerită, este aşa. Mâ gândesc totdeauna: oare părerea mea este o părere împărtăşită de mulți oameni cumsecade, de oameni nepărtinitori? Am nemerît-o?

Toace chestiunile politice sunt controversate! Toate o fi aşa? Ori este mai bine altfel? Şi când ştiu cate este lupta de conştiință, dar este nedomerirea, care este grija ce ne cuprinde şi cu ce luare-aminte dezbatem adeseaori în consiliul de miniştri chestiunile, şî când văd cu ce deplină încredere în sine se scoală cel dintâi opozant şi spune: Țaca? Eu sune Țara! Țara zice ca mine si nu altfel: atunci, dlor, mâ cuprinde admirație... *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

D. Dr. G. Gianni: Dle prim-ministru, mie îmi faceți

Voci: Pe urmă; lăsați sâ termine. *(întreruperi.)*

D. Dr. G. Gianni: Ori vreți să loviți în şeful nostru, în d. Pette Carp, prin mine? *(întreruperi.)*

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe. Pardon, dle Gianni, vorbeam de altceva. *(Ilaritate, aplauze; întreruperi.)*

O voce: Nu a înțeles chestiunea. *(Ilaritate.)*

D. Dr. G. Gianni: Cred că este în mintea tuturor că d. Carp este acela care a ridicat chestiunea modului cum a fost rezolvit diferendul nostru extern. *(întreruperi.)*

Sunt în dreptul meu si o fac ca deputat, si o fac în limitele textului mediațiunii.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şt ministru de externe: A, voiți să vorbiți de d. Carp. Atunci dați-mi voie să adaug că cea mai mate dorință a mea ar fi fost şi esre să vină d. Carp în mijlocul nosrru, căci esce deputat, sâ vină aci şi sâ discute cu noi spre lămurirea noastră, această mare controversă

a chestiunii diferendului româno-bulgar. Vedeţi, dle Gianni, noi siincem o tară, acum, pusă în vederea Europei. Nu exagerez. S-a făcut abuz de vorba aceasta cu Europa, dar acuma nu este abuz.

Sunt ochii lumii cutopene aţintiţi asupra noastră tn diferendul acesta.

Noi însă suntem stat constituţional.

Noi ne-am dat Coniticutia si trebuia s-o respectăm fată de noi şi faţă de străinătate. Si când avem Constituţie şi avem o Cameră, un Parlament râspiuizâtor şi un Rege constituţional, ce însemnează aceasta, câ cineva nu vrea să vini în Parlament să se explice? Sâ dispreţuim noi Parlamentul nostru? Noi sâ ne ducem. Cainera, în afară? Nu sunteţi reprezentanţi ai tăiei? Nu este legalitate la noi? Suntem o masă amorfi, fără regulă, fără ordine? Se poate aceasta, dle Gianni? L)ar sâ dea Dumnezeu să inspire pe d. Carp sâ vină aci în mijlocul nostru să discutăm. Par ce credeţi câ acestea sunt lucruri cari se hotărăsc asa, cu un dictat? Nu, se hotărăsc cu o discutiune liberă, clară, conştiincioasă, la locul potrivit, la locul legal.

Cu scrisori prin jurnale, cari arată dispreţ pentru Cameră, nu se poate hotărî, faţă cu autoritatea constituţională în lumea civilizată a Europei. *(Aplauzeprelungite.)*

Dar mulţumesc dlui Cianni penuu întreruperea care mi-a făcut-o. Poate mi-a arătat câ sunt prea lung; tâ dc! îmi vine şi mie odată prilejul să spun şi cu unele lucruri; câ multe si multe mi s-au spus şi mie, şi am tăcut din consideratiuni nu pentru mine, ci din consideraţiuni pentru interesul ţării. Dar sâ no mai lungim să aşteptăm momentul comunicării. El va veni în curând, veţi vedea toare actele şi veti avea sâ vâ pronunţaţi în toată libertatea. Nu s-a făcut nici o întârziere intenţionată, dle Gianni, şi sper că din explicările ce v-am dat până acum ati luat oarecari elemente pentru **a/Vedea** de unde a venit întârzierea.

Dar acum în sfârşit s-a luat hotărârea, adică s-au întrunit ambasadorii la Petersburg, intr-o ulrimâ şedinţă si »-a fixat părerea lor în diferendul romano-bulgar, tot cam asa precum era fixat deja la 1] aprilie.

Vă mai comunic şi cea din urmă depeşa pe care am primit-o în chestiunea aceasta.

la t-o:

E de la ministrul nostru din Petersburg, d. Nanu: Ea nri-a sosit aici duminică. 28 aprilie. Astăzi este 3 mai, va să zică au trecut acum S zile:

„Le ministre des affaires efrangeres m 'a remis ce soir, en mhne temps qu'au ministre de Bulgarie, leprotocole de la mediation avec priere de le tenir eticore secret".

Vasăzică ministrul nostru d. Nanu a primit protocolul; ministrul Bulgariei din Perersburg l-a primit: eu nu l-am primit încă.

Să vâ cetesc **si** sfârşitul telegramei dlui Nanu. Nu e un mister.

„ Vu l'extreme fragilite des **i** *Imchets..."* peceţilc *(Ilaritate)* *„...et l'importance du document, jeprie Votre Excellence...",* cum vedeţi noi suntem trataţi cu „Excelenţă". Nu e prevăzut aceasta nici în Constituţiune. nici în vreo lege a noastră *(Ilaritate),* dar se vede câ ministru noştri din strâtnâtace se iau după obiceiurile de acolo. Dati-mi voie să adaug că eu nu ţin deloc la acest titlu .. *„...devouloir l'ien m'accorderlapermission de ijiic/ijuesjours, pour l'apporter moi-meme 1) Bucdrest".*

Eu, care vă mărturisesc, nu sunt mare amator dc locomotiuni de acestea ale miniştrilor noştri *(Ilaritate)* si care îmi închipui tâ in momentul dc fată sunt mai importanţi la locurile lor, i-am răspuns:

„ Veuillez qarder copie pour votre legatian et envoyer imme"diatement â Rucarest l original par... ", dar n-am sâ vă spun ptin ce mijloc, pentru câ as vrea sâ sosească mai curând şi fără nici o piedică. Toţi voim sâ se accelereze lucrurile şi

nimeni nu vrea să aducă o întârziere în chestiunea aceasta Am fâcut tot ce am putut să accelerez. Sc va accelera, îl voi avea, in sfârşit, documentul în mână, original td! Nu este aşa, dlor? înainte de a avea însuşi actul, nu vă pot comunica nimic, nu pot provoca părerea d-voastrâ; vreau ca sa ştiţi autentic: de aceasta e vorba. Ei, va veni! ***(Aplauze.)***

Caut diferite mijloace ca să scap cu bună-cuviinţâ de vorba care v-am cetit-o, că sunt invitat să tiu încă „seciet". Nădăjduiesc că voi putea scăpa de această vorbă, daca nu pentru o şedinţa publică, cum as fi dorit-o... oh! Cum as ***Ci*** dorit-o! O şedinţă pubbcă, să audă toată lumea, toată a noastră, deputaţii, ziariştii si tribunele, că mai sunt şi alte argumente şi alt punct de vedere decât acelea cari le auzim în criticele nesfârşite cari ui se fac. Vom avea dreptul şi prilejul să vorbim si noi, fiindcă vom fi având şi noi motive. Să vie numai odată dezbaterea, şi veţi vedea atunci ce e în chestiune, daca nu în şedinţă publică, cum aş dori, dar cel puţin şi *în* orice caz în şedinţă secretă, în care toţi deputaţii, toţi senatorii sâ fie chemaţi să audă, sâ cunoască, să-şi dea părerea, sâ-si dea verdictul? Va fi în curând, fără îndoială. *(Aplauzeprelungite si îndelung repetate.)*

D. Dr. G. Gianni: Dlor, iau act cu mulţumire de declaraţiunile dlui ministru de exerne. Recunosc câ în întrebarea mea am întrebuinţat un tetmen imptopriu, zicând: „conditiunile cari le-am fi pus noi", fireşte când vorbim cu Marile Puteri ar fi fost natura] să spui: *dorinţele mostre.* Sunt satisfăcut deplin că tratativele s-au urmat în cadrul unei mediaciuni cuprinsă în cele 7 anicole din Convenţia de la Haga şi rog pe d. ministru de externe să-mi legitimeze şi nerăbdarea, să-mi legitimeze si buna intentiune, numai prin cetitea art. *5.*

Art. 5 spune: „Funcţiunile mediatorilor încetează îndată ce se constata, fie de către una din părţile în litigiu ţnoi, ori bulgarii), fie de către însuşi mediatorul, că-'mijloacele de împăcare propuse de el nu sunt primite". Rexainosc cu deplină mulţumire că partea interesată, adică noi, în tot timpul acestei mediatiuni am fost ţinuţi în curent, fie prin prezenţa repezentancului nostru, fie prin comunicaţi, şi nu am avut niciodată motiv sâ fim nemulţumiţi, dovadă că mediaţiunea nu a încetat şi sper astfel ci mijloacele de împăcare propuse de noi sunt primite.

D. preşedinte: D. Morţun are cuvântul.

(Aci urmează discursul dlui V. G. Mortun, discurs care nu s-a trimis.)

D. preşedinte: D. preşedinte al consiliului are cuvântul.

D. Titu Maiorescu. preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dlor deputaţi, dati-mi voie să exprim mai întâi aci marea mea mulţumire...

Voci: Nu se aude.

D. Titu Maiorescu. preşedintele consiliului şi ministru de externe: De! dlor! Cu acustica acestei frumoase săli nu am să mâ lupt prea rare, fiindcă nu pot. Cât voi putea mâ voi lupta şi cu ea! *(Ilaritate.)*

Mai nainte de toate, aşadar, vreau să exprim mulţumirile mele onor. dlui Mortun pentru tonalitatea amabilă a vorbirii D-sale de astăzi, care esre asa de deosebită de tonalitatea de luna trecută. *(Aplauze prelungite.)*

D. V. G. Mortun: Dle prim-ministm, să-mi daţi voie să dau o explicaţiune.

!n situaţia de atunci, in atmosfera de atunci, fată cu discuţiunea de atunci, nu puteam să răspund decât aşa cum am răspuns, în discuţiunea de azi ar fi fost o greşeală să discut si sâ iau alt ton. Sunt şi eu un vechi parlamentar şi ştiu să-mi cântăresc şi vorbele şi frazele pe care le spun. *(Aplauze.)*

D. Titu Maiorescu. preşedinte/e consiliului şi ministru de externe: Tonalitatea de azi esce mai conformă cu tonalitatea şefului D-voasire, care am auzit-o ieri la Senai *(Aplauze prelungite.)*

Aşadar, sunrem pe acea cale...

D. I. G. Duca: Dar şi dezbaterea de ieri... *(Voci, întreruperi.)*

D, Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe... Suntem pe acea cale de reciprocă respectare şi de reciprocă bună - nu vreau să zic bunâ-cuviinţâ, aceasta nu a fost călcată - dar de reciproci bună dispoziţie, cum se cuvine faţl de chestiile importante ce le dezbatem.

Onorabile d. Morţun, nu a fost intenţiunea mea de a slăbi ceva din ceea ce am declarat mai Înainte. Consecvenţa este, poate, o însuşite mai uşoară pentru un om aşa dc deprins cu cele teoretice, precum am fost eu o lungă viaţă; dar uşoară, ori nu, vâ rog să urmăriţi si să constataţi că nu veţi găsi contraziceri - aşa cred - nici în vorbirile pe cari îmi iau curajul de a le rosti înaintea Parlamentului, precum nu au fost - aşa cred - nici în cele pc cari mi-am luat curajul de a le rosti de pe catedra univeisitarâ. Va fi absolut si în fiece moment aceeaşi tendinţă, aceeaş sinceră expunere a întregei convingeri. Dacă azi am spus un amănunt mai mult, a fost — precum am mai arătat - ca si scurtez lunga, prea lunga parte de destăinuiri careva veni în acea mult aşteptată şedinţă, secretă sau publică, în care vă voi putea aduce la cunoştinţă toate actele câte se pot da, fâră nici un inconvenient. Şi, dlor, când am zis, repetând o frază din Mesaj, „Clasul tării va fi ascultat", am înţeles atunci ca şi acum acelaşi lucru; „Glasul ţărei", aşa cum rimâne să-l constate reprezentanta tarei, iar nu cum trece prin capul fiecăruia, care işi închipuieşte că ar fi glasul ţărei. Si la întrebarea specială a d-voastrâ, dacă prin faprul câ ministrul român la I ondra a fost chemat sâ ia parte la reuniunea ambasadorilor în chestia macedo-română, dacă prin aceasta am înţeles că s-a istovit oarecum ceea ce voieşte glasul ţărei? Răspund: ou am înţeles că s-a istovit. Recunosc că glasul târeî merge m,u departe, a mers mai departe, şi veţi constata înşivă cât de departe a mers. *(Aplauzeprelungite şi îndelung repetate.)*

156

RĂSPUNS LA INTERPELAREA LUI 1. T. GHICA

(Şedinţa Camerei de la 3 mai 1913)

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dlor, mulţumesc dlui deputat că atrage atenţiunea asupra a două puncte cari merită să fie discutate înaintea D-voastre.

încep cu cel din urmă: sunt mai mulţi miniştri plenipotenţiari prevăzuţi în buget decât suni legaţiuni.

Iată de unde vine aceasta; funcţionarii cei mai buni din adminiscraţiunea centrali, tocmai fiindcă sunt cei mai buni si sunt neapăral trebuincios), nu pot fi rrimişi la legaliunile din afară, fiindcă atunci administtaiiunea centrală nu mai poate funcţiona bine. Sunt câţiva, nu vreau sâ aduc aci nume pniprii, cari se poate zice că sunt coloana admiiustraţiunii Ministerului de Externe. Când aceştia, în loc si înainteze în cariera diplomatică, în cadtutile în C.lri sunt. cu veclutnea lor, ar rămâne fărâ sâ li se dea vreodată înaintarea de miniştri plenipotenţiari, faptul câ sunt cei mai buni funcţionari, ar fi tocmai o cauză pentru care n-ar putea sâ înainteze, adică sâ aibă si titlul de miniştri.

Iaci din ce motiv foarte legitim al unei bune admmistraţiuni ei au inaintat pe loc.

Viu la a doua tntrehare: Pentru cc nu e o legațiun? la New York. cate at fi fost prevăzută inanul trecut? Onor. iile deputat, n-a fost prevăzuta în anul trecut- n-a rost încâ niciodată prevăzută.

D. I. Tk Ghica: Niciodată?

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Ar fi dar vorba să se tacă o creațiune nouă.

Ei, în momentele de față nu era necesitatea acestei creațiuni, si eu n-am crezut necesar să o fac din următorul motiv: în America sunt în adevăr mulți români; sunt însâ şi muici ovrei. Eu nu sunt antisemit; dar relațiunîle dintre israelitii din America trebuie să fie mai înainte cercetate, sunt foarte mulți israeliti cari reclamă dreptul de a fi români, sunt şi muici români. Am pus sâ se încerce o constatare scaciscică, cam greu de făcut cu mijloacele ce avem, dar se va încerca să se facă, ca să ne dăm seama mai întâi câți sunt români, de unde sunt românii aceia, câți sunt români de la noi, câți sunt români din Transilvania si Banat, căci sunt mulți de acolo; câți sunt ovrei, câți sunt, în tine, aceia cari reclamă romanitatea noastră, ca stat. Dac trebuie să fie mai înrâi o statistică făcută şi cicd, dacă voi mai avea prilejul de la această bancă, să vorbesc cu d-voastră, la anul - într-un stat constituțional nu se ştie niciodată cu siguranță de mai înainte — dar dacă va fi asa, cred câ, la anul, vom putea vorbi despre aceasta la un paragraf anume prevăzut în buget. *(Aplauze.)*

157

MĂSURI GUVERNAMENTALE

(Şedința Senatului, 3 iulie 1913)

D. Titu Maiorescu. preşedintele consiliului şi ministru de externe, ceteşte Mesajul regal prin care se aduce în dezbaterea Senatului proiectul de lege, votac si adoptac de Adunarea Deputaților, prin care se dispune ca, până la demobilizarea totală a armatei, starea de asediu să poată fi declarată prin decret regal.

Dlor senatori, permiteri-mi a vă ruga să binevoiți a lua de ujgență in dezbateic acest proiect. Toate proiectele ce vi se prezintă acum sunt dc urgență, dar acesta este de o deosebită urgență.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: D. ministru de interne, precum vâ puteți închipui, a şi luat de îndara măsuri în această privință, fi voi comunica şi părerea onor. dlui senacoc lorguiescu exprimată aici.[1]

D. Titu Maiorescu. preşedintele consiliului si ministru de externe: Dlor senatori, onorabilul şi tânărul membru al

[1] Se refera la măsurile te trebuiesc luate pentru a se lucra câmpurile familiilor mobilizaților *(n. ed.).*

Partidului Liberal a întrebuinţat ti expresiunc, pe care îl rog si o păstreze pe seama D-sale si să nu o generalizeze; a zis că s-a răspuns la apelul de mobilizare cu o însufleţire de care nici unul din noi nu ne dam seama!

Poate că nu-şi dădea seama D-sa, tânărul reprezenrant al Partidului Liberal! *(Aplauze repetate.)*

Noi, guvernul, ne-am dat seama, şi eu, care am trecut prin vremea de la 1877-78, ştiu ce este însufleţirea românului când se face apel la vitejia lui! *(Aplauze.)*

Şî când veneau acuzări - dar nu este momentul de a înăspri discuţiunea! - prin ziare de ale d-voastră, câ noi întârziem, câ adică **ŞJ** adică...

D. Al. Gussi: Aci nu este chestie de partid!

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Nu vă însuşiţi cele zise în contra noastră?

Pardon, si cu atât mai bine!

Când se zicea din partea unora că este prea târziu, câ ar merge mobilizarea prea încet, noi ştiam ce este administraţia actuală de răsboiu şi înzestrarea pe care a făcu t-o Partidul Conservator penrru armata ţării! *(Aplauze.)*

Şi tocmai momentul oportun ales de noi a fost acela care a dat ocaziunea să se vadâcăpurem lucra iute, ca putem lucra cu roată însufleţirea şi că la răsboiu suntem în adevăr descendenţii lui fraian. *(Aplauze.)*

Acum **6** ani era, cum ziceaţi cu drept cuvânt, o mişcare internă.

Numai, dari-mi voie să vă aduc amînre: Parridul Conservator, eare atunci forma majoritatea în Camera şi în Senat, a avut **si** el câţiva reprezentanţi tineri si nerăbdători; dar totuşi, nici unul n-a luat cuvântul ta să se ridice in contra unei legi pe care a prezentat-o d. Sturdza şt pe care a subsemnat-o apoi d. Stelian. Şi a fost destul simţământ politic şi patriotic la acei opozanţi conservarori ea să se ducă roţi şi să voteze acea lege.

S-a găsit uu singur vot negtu! Bine că a fost si acela, ca să se distingă şi mai exact aproape unanimitatea voturilor albe.

Ce vă cerem noi acum? Ca să proclamăm îndată starea de asediu?! Nu. Vă cerem autorizaţiunea pentru ca îndată să putem promulga aceasta lege în *Monitorul Oficutl:'.* Nici aceasta. Vă cerem, dlor senatori, numai ca să daţi guvernului puterea de a o face când necesitatea se va ivi.

Necesitate internă? Sperăm că nu, onor. dle senator. *(Aplauze.)*

Să ne ferească Dumnezeu să avem nevoie de asa ceva.

D. Leonte Moldovanu: Dar noi nu votăm legi pentru ţări străine.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Cum sunt dator sâ răspund fiecărui onor. d. senator, ţin sâ explic că noi avem tot felul de naţionalităţi prin Dobrogea şi avem pc malul Dunărei tot felul de încercări posibile.

Apoi, dacă asa stau lucrurile, d-voastră vă închipuiţi cât de mare e răspunderea noastră, mai întâi faţă de soldaţii noştri pe cari i-am trimis peste Dunăre.

Ce fericit lucni câ sunteţi tânât...

D. Leonte Moldovanu: Aceasta este a face zeflemea, nu a legitima proiectul. *(Întreruperi.)*

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Prin urmare, nu în contra paşnicei populaţiuni româneşti de dincoace de Dunăre am făcut noi această lege, ci am făcut-o - sâ ferească Dumnezeu să avem trebuinţă dc ea - pentru a putea la vreme de nevoie sâ facem fată oricărei eventualităţi in 24 de ore.

Acestea sunt motivele pentru care am crezul de a noastră datorie să dăm tot concursul nostru dlui ministru de răsboiu care ne-a cerut legea, şi vă rog să o votaţi, dacă se poate, în unanimitate. *(Aplauze.)*

158

ACȚIUNEA DIPLOMATICĂ A ROMÂNIEI ÎN CURSUL EVENIMENTELOR BALCANICE

(Şedința Senatului de ***Li*** *4 decembrie* ***1913)***

Domnilor Senatori,

Este o adevărată multurnire pentru întreg Parlamentul nostru, când asistă ia o discuțiune de idei ca aceea pe care a început-o, pentru dezbaterile asupra Adresei, onor. d. Btărianu.

Eleganță de formă, cuviința în expresii, loartc importantă şi aceea, - fără a face aluzie la state vecine mai vecbi în ci\ili-zație, unde pare a lipsi - comparări vioaie, chiar complimente la adresa adversaiului: filosof, filolog, Napoleon 1 ***(ilaritate/,*** opozițitinea se arată îmbrăcată în formele cele mai ade-menitoare. Foarte bine că în România, devenită matură cum este, se păzesc aceste bune raporturi între partide.

Să încep cu observările din urmă ale onor. dltti Brătianu. Nu este exact câ guvernul ar fi avut de la început impresiunca că Turcia va fi victorioasă, si nu este exact câ n-am fi avut Ştiința de înțelegerile stabilite în iunie al anului trecut între Bulgaria ţi Setbia. In România, ca stat constituțional, alter-narea guvernelor se întâmplă aţa, încât nu cred că poate să se plângă vreun partid că nu art în curând prilegiul de a

controla în toate amănuntele acțiunea unui minister precedent. Când veți veni la guvern, şi poate veti fi D-voastrâ, domnule Brătianu, la Externe, veți găsi în minister toate actele şi asemenea veți afla cum eram în cunoştinţă despre cc se pregătise în iunie 1912 şi întte numeroasele acte cari nu era prudent să se publice în *Cartea Verde,* dar cari sunt la Ministerul de Externe, veți găsi un indiciu despre prevederea câ Turcia va fi bâtută.

Ei, atunci ce era cu pretinsa noastră temere de răsboi? Nu era atât temerea de un răsboi european; mai era altceva la mijloc. Noi ştiam ceea ce se alcătuise în iunie 1912, între Bulgaria şi Serbia, şi aceasta era pentru noi o primejdie.

înțelegerea făcută - astăzi se poate vorbi, căci s-au revelat actele, - obliga pe sârbi să vie în ajutorul bulgarilor contra noastră şi obliga pe bulgari sâ vie în ajutorul sârbilor contra Austriei, iar toata această alcătuire era pusă sub ocrotirea Rusiei. Noi nu aveam aface numai cu Bulgaria; aveam aface cu un bloc balcanic. Acei cari strigau la noi: cu sârbii şi cu grecii contra bulgarilor! nu-şi dedeau seama că aceasta nu se putea nici ia octomvrie, nici la februarie, nici la aprilie. Trebuia aşteptat momentul când sâ se poată, latâ o explicare a atitudinei noastie de aşteptare.

Care era trenul României? Trenul sosit la momentul. în care blocul balcanic se desfăcea efectiv şi nu era expusă România ca, atacând pe bulgari, să atace şi pe sârbi si pe ceilalți şi să-şi compromită toată situațiunea.

Acesta era trenul României *(aplauze).*

Dar ne zice d. Brătianu, că prea multă vreme la început n-am ținut seamă de voința națională, de opinia publică a țării, care şi-a avut expresia în Partidul Liberal.

însă. dlor, nu ştiu cum să mâ exprim, cu eleganța dlui Brătianu: Nu e cam juvenil? Nu e vremea să înlăturăm această frazeologie, peste care ar fi bine sâ trecem, anume câ numai

Partidul Național Liberal este reprezentantul națiune) si aspirăriloi ei? *(Aplauze).*

Dar ce, ți-a închipuit cineva că noi, cei 7, 8. 9 oameni, cin suntem pe banca ministerială, ne-am putea despărți de curentul întreg al mișcării naționale? *(Aplauze).*

A fost o mişcare națională puternică de care am linut seamă, **cate** ne-a dat si nouă tăria de a ne lupta, pe care am fose în stare să ne rezemăm.

Dar cum vă închipuiți că puica să fie un ministru așa de abătut de la orice judecată, ca sâ creadă că singur poate începe o luptă cu statul vecin?

însă d. Brătianu ne imputa câ am fost surprinşi de evenimente, că nu eram pregâtiți, câ a fost numai o simplă iniâmplare, o greşala a adversarului, care ne-a dat succesul.

Vorba franceza, *qui trompe-t-on ici?*

Pe cine voim să inducem în eroare?

Dar bine, dlor, sub guvernul dlui Carp, cu d-nu Filipescu la Răsboi, s-a votat pentru armată, fiindcă rămăsese sub guvernul precedent foarte neglijată în ttebuințelc ci *(aplauze prelungite)* — se vede câ este mai uşor să faci declamațiuni în favoarea armatei, decât sâ o îngrijeşti - sub ministerul Carp s-au votai 59 milioane pentru armată.

Mare tifră.

Sub ministerul intermediar şi fâră valoare al meu, de la martie până la 14 octomvrie 1912, când am făcut colaborarea, am cam stat pe loc.

Era precară situația si aveam şi un coleg care, în întreaga sa convingere de pace, nu voia să se cheltuiască mai mult pentru armata.

Dar, cum a venit colaborarea, acea colaborare. în privința căreia o parte din conservatori ridică acuzarea câ ar ti vrut cu orice preț pacea, iar liberalii o acuză, că nu ştia ce vrea. s-a cerut şi s-a votat într-o singură iarnă, enorma sumă de peste 270 de milioane pentru armată *(aplauze).*

Dar ce însemnează când faci o sforțare, as zice supraomenească, pentru o rară ca **3** noastră, ca într-o singură iarna să iei acestei tari 270 milioane pentru armată? Parcă însemnează pregătirea imediată, cât mai grăbită, a armatei. Pentru ce? Ca să aşteptăm? Ca să vorbim numai de oarecare pretenții si apoi să nu le realizăm? Pretențiî, pe cari d. Brătianu sâ le citeze pe urmă în parlament, atribuind autoritate cuvintelor dlui Kalinkoff: ***Li*** *petite note.*

Apoi, onor. dle Brătianu, ai avut bunăvoința sâ zici că eram un om care m-am ocupat mai ales de literatură; fireşte, viața d-tale politici este mult mai Însemnată decât a mea *(aplauze prehmgite).* Crede cineva din aceasta țară, că eu aş fi zis vreodată unui ministru străin că România va prezenta *la petite nete.* această expresiune de hoteluri? *(Aplauze prelungite.)* Si dl Brătianu o pune în sarcina mea.

Mâ grăbesc să adaog, dlor, ci am fost cu acest onorabil reprezentant de atunci al guvernului bulgar, cu d. Kalinkoff, în cele mai bune relații personale si păstrez un fel de recunoştință pentru modul modetat, în care D-sa a susținut totdeauna interesele patriei d-sale si evident n-am să-i cet eu d-sale socoteala de expresiunile stilistice ce le întrebuințează. Dar, in fine, este vorba despre ce-am zis eu, tui despre ce-a spus altul că a înțeles că aş fi zis; căci aşa am merge prea depane, Vasâzică, eu am declarat: cuvântul României va ircbui să fie si el ascultat, daca faceți vreo schimbare teritorială!

Aşa am vorbit, şi nu cu *petite note.*

De ce insă, dlor, cu atâta prudentă? De ce la început asa domol? De ce aşteptând, cu atâtea greuciți interne, momentul oportun? Mai întâi, pentru a pregăti armata mai bine, fiindcă ştiam câ era posibilitatea să se lupte nu **numai** cu unii, *a* şi cu alții, si prin urmare să poatâ fiice față la toii; al doilea, pentru câ erau greutăți şi în guvern, asa este. dlor, şi trebuia sâ ne strecurâm printre gteutățile colaboritei; lucru foatte anevoios, nu pentru noi personal, căci n-am avut nici un moment de

greutate cu vteun ministru, îndeosebi eu d. Take lonescu. ba îmi vine sâ zic că mai multa greutate am avut dc la alţii cari ar fi trebuit sâ-mi fie prieteni *(aplauze)* şi încă si mai mare greutate am avut din cauza unei convingeri a dlui Carp, care era contrară convingerii mele in acel momelii, şi această greutate era cu atât mai mare pentru mine, cu cSc i se adaogă şi atitudinea unul fost coleg al nostru care acum ne atacă, foarte mari greutăţi' Ei, dlor, dar ce putere trebuie să aibă Panidul Conservator, dacă, prin toate aceste greutăţi, a fost în stare să ajungi la Pacea de la Bucureşti: *(Apuiuze prelungii?).*

Aşa încât, cu toate regretabilele ambiţii personale şi lupte intestine, în aceste momente istorice ale statului român, acţiunea Partidului Conservator a fost hotâtâtoare pentru salvarea ţârei *(aplauze),* acum, ca şi la 1871.

Dar, pe lângă pregărirea armatei, trebuia aşteptata si o expresie mai lâmuriiă. o manilestare clară a simtimântului tarei, a adevăratei opinii publice.

încrederea aceea, pe care alţii o au, că ceea ce este convingerea lor pardculară, este şi glasul ţărei, aceasta nu o am. *(Aplauze.)*

Aroganta de a-mi închipui că părerile mele trebuie sâ fie ale tirei, aceasta îmi lipseşte *(aplauze).*

Foarte smerit, vreau să ascult, sâ mâ informez, să încerc şi eu a răspunde la greaua întrebare: ce vrea naţiunea?

La 1870, la Paris, era opinia publică franceza cea adevărată sau numai o adunătură de pe uliţă, care striga *a Berlin, a Berlin!* şi care a dus Ftanta la Scdan?

Dar la noi?

întrunirile de la Dacia! Aceasta este opinia publică? Violentele articole din ziare?

Credeţi că în frazeologie stă patriotismul? şi credeţi câ dacă înjurăm pe bulgari, dacă strigăm că ne mai trebuie şi altele, ca sâ luăm Ruşciucul. Vama şi celelalte, tă acesta este adevăratul patriotism?

Pentru mine este cea mai ieftina spetâ de fals patriotism. *(Aplauze prelungite.* >

Ce voia naţiunea în adevăr, ce era interesul ei real, nu era aşa uşor de constatat, fiindcă a fost oarecare şovăire mai nainte si in Pattidul Liberal.

Onorabilul dl Brătianu are fericirea de a fi tânăr, şi eu am mulţumirea de a fi bătrân *(aplauze).*

Dl Brâtianu ne-a citit ieri, - aveam cu mine aci circulara pe care a citu-o, mâ aşteptam la această citire, era una din micile mele prevederi *(aplauze)* — nota citculară a d-sale de la ianuarie 1903.

O notă ttimeasă la legaţiuni, prin care se spune câ primim pacea cu toţii, dar că ,,en particulier Ies affaires de Macedoine font l'objet de nos preoccupations incessanres, car elles inceressent l'avenir d'une nombreusc population de race roumaine et l'equilibre polirique dans la Peninsule. Je nai pas besoin d'insister ni de developper Ies raisons pour lesquelles rien de ce qui touche â cec equilibre ne saurait laisser la Roumanie indifferente".

Asa zice d. loan Brărianu fiul.

însă loan Brătianu rată! expune, nu incr-o notă circulară uitată, ci într-un act solemn citit aci, în Parlamenr. programul Paiiiduhfi Liberal in cestiunca balcanică din anul 1885.

Ce se întâmplase? Fratatul de la Berlin hotărâse limitele Bulgariei şi separase Bulgaria de Rumelia Orientală, pe care o lăsase sub suzeranitatea Turciei, iar nouă nedase Dobrogea cu acea rea limitare, lăsând Silistria la bulgari.

Dar la 8 septemvrie 1885, prinţul Bulgariei Alex. Batenberg trece peste tratat, intră în Rumelia Orientală şi o anexează. Pruna, foarte "importanta călcare a Tratatului de la Berlin şi atingerea echilibrului balcanic.

Atunci ministiu) nostru de la Belgrad. Emil Ghika. celegrafiazâ la 9 septemvrie 1885, a doua zi, dlui Câmpineanu, ministrul afacerilor străine:

„Roi dc Serbie est arrive. Avânt d aller Le recevoirâ la garc,)e l'resident du Conseil est venu m'emretenir de la gravi te des evettements et rae demander Ies intentions du gouvernement roumain.

11 a appuvc pour une action cnmmune...

J'ai prie^ President du Conseil de me dicter lui-mcme le texte de ses demandes, voici ce texte: «Consideram, qtie par gtaves evenements de Roumelie trăite de Berlin est sur le point de disparaître et qu'il est â prevoir un nouvel etat de eboses sur la Peninsule des Balkans, gouvernement serbe desttera.it connaitre attirude du gouvernement roumain, afin de se rendre compte de la possibilite d'une entente commune pot» des interets communs ei particuliers aux deux pays». Je crois, adaugă Emil Cbika, cţu'une dematide identitţue a ece fâite aupres du gouveincmcnt grec".

Propunea Serbia ca să se înţeleagă cu noi, o alianţă cu noi - nu o alianţă ca cea de acum între Serbia si Bulgaria, tare era conira noastră, - propunea o înţelegere cu noi contra Bulgariei, şi era ştiut că Serbia era susţinută de Austria, şi era asemenea ştiut, că Principele de Batenberg fusese părăsit de Rusia - Si ce face guvernul liberal?

Iată depeşa dlui Câmpineanu din 17 septemvrie la toate legatiunile: „Veuillcz dementir de la facon la plus fotmelle toute alliance ou entente avec la Grece ou la Serbie. Les bruits repaudus par l'Agence Havas ont evidemment une intention malveiliante".

Si acum sâtbii atacă ringuri pe bulgar: si ajung la bătălia de la Slivniţa, unde sunt bătuţi la 7 noemvrie 1885, iar Austria intervine în favoarea lor.

Ei bine, guvernul national-liberal - şi aici nu este o notă obscură, este chiar Mesagiul Tronului dc la 15 noemvrie 1385, document care îl puteţi găsi în voi., II pag. 536 din imporranra lucrare, publicată sub îngrijirea dlui D. Sturdza — meritele d-sale sunt cunoscute pentru asemenea publicaţii - *Regele Carol/*

al României. Cuvântări ii scrisori - guvernul national-liheral zice prin acel Mesaj: „Având o poziţiune tare şi bine lămurită, am urmărit cu linişte, însă cu mare băgate de seamă, evenimentele ce se desfăşura dincolo de Dunăre. Neamestecul nostru într-un conflict, 'ui care **mai** înainte de toate trebuiau să se pronunţe puterile semnatare Tractatului din Berlin, era de la sine indicat. Cu toate acestea nu am putut sâ nu simţim o vie părere dc rău, când îngrijiri s-au ivit că pacea generală ar putea fi turhurată, acea pace atât de trebuincioasă".

Semnat este acest mesaj de preşedintele Consiliului şi ministru *ad-interim* la afacerile srrăine I. C. Brătianu, ministru Cultelor D. A. Sturdza, al Domeniilor Stolojan. al Finanţelor Nacu etc.

Dlor senatori, noi nu suntem în secretele zeilor, noi când vedem un act solemn iscălit Ion Btătianu si o circulară iscăliră Ion Iun Brâtianu, nu ptea ştim pe care s-o alegem ca mai hotărâtoare.

Ei bine, dlor, trebuie să fi fost atunci puternice motive — \i cine a cunoscut pc bătrânul Brătianu, şi vede iscălit lângă numele lui pe Sturdza, Nacu, Stolojan, va **fi** convins câ au lost putetnice motive dc concepţiune national-liberală, care iau adus sâ hotărască asa.

Departe de **mine** cea inai mică observare etnică în contra acelei atitudini! Dar atâta îmi veţi permite să vâ întreb: cc fel de convingeri :i pregătit Partidul Liberal, în opinia puhlică a României, cât pentru chestia balcanică, prin acel **ai_t** solemn de la 1885? Dacă atunci când Serbia ne cerea ajutor contra Bulgariei, nu l-am dat, cc să facă România, când vede Serbia cu Bulgaria, chiar şi cu Grecia unite? Să le atacăm pe toate? *(Aplauze.)*

După această amintire istorică daţî-mi voie sâ vin la critica foarte interesantă pe care ,i fâcut-o onor. dl Brătianu în contra *Careţi Verzi*. Aici, dloc, ne-a citit un act, aii act, a găsit întt-unul şovăire, în altul lipsă de ptevedere, în al treilea lipsă

de preciziune, si a scos când una când alra, din amestecul numeroaselor documente publicate.

Domnule Brătianu, dv. aţi binevoit a aduee aminte câ v-aţi tăcut educaţia ca inginer la căile ferate şi aţi binevoit a aminti câ eu m-am ocupat de filosofie, de literatura, dar aţi uitat că m-am ocupat — eram să zic din păcate — şi de advocatura... necesităţile vieţii. Şuti cu toţii, cum este cu advocatura, dar ştiu îndeosebi si eu cum fac unii advocaţi; dacă au un singur act de discutat înaintea tribunalului, îl interprerează, îl sucesc, îl învârtesc, vor cu orce preţ să scoată din el numai ce le convine. Darmiie când sunt doua. trei acte; darmuc când ar fi, cum e în ***Cartea Verde,*** o suma de aproape 300 de acte!

Câte învârtituri, câte interpretări nu sunt posibilei însă îndărătul orcâror interpretări trebuie să stea o realitate, şi aceasta horăreşte.

Orce aţi tălmăci şi răstălmăci d-voastră din acte împotriva acţiunei noastre, realitatea este că acţiunea aceasta a adus ca rezultat Pacea de la Bucureşti ***(aplauzeputernice, mult repetate).*** Fireşte, dupâ proverbul francez, multe căi duc la Roma, poate ar fi fost si alte mijloace de succes. Dar ce-ar fi fost daca n-ar fi fost re a fost ***(ilaritatea*** ce ar fi Inst, dacă ar fi fost ce n-a fost? ***(ilaritate}.*** Aceasta duce la nesfârşitul posibilităţilor omeneşti.

Realitatea se mărgineşte în ceea ce este şi nu în ce ar fi putut fi; realitatea este Pacea de la Bucureşti ***(aplauze),*** realitatea este câ am ajuns la acest rezultat, fără a fi primejduit ţara, si înâltând prestigiul României, astfel cum recunoaşteţi toţi că este înălţat ***(aplauze).***

Cartea Verde' Cartea Verde e izvorâtă din simtimântul de răspundere cc-l aveam înaintea cârti pettttu acţiunea noastră, răspundere pe caic de mai multe ori o luasem întreagă înaintea Parlamentului.

Am publicat dat toate, dar absolut toate acele acte, care să vă pue in stare sâ înţelegeţi întreaga acţiune şi sâ ne judecaţi.

fără însă a compromite intru câtva interesele superioare ale ţării. Şi degeaba zice d. Brâtianu, *ci* publicarea este tmncbi.itâ şi este făcută numai în folosul guvernului; aţi putut constata din discursul d-sale câ adele sunt destul de complet publicate pentru a-i fi dat d-sale putinţa de a ne aduee, pe temeiul lor, feluritele învinuiri care ni le-a adus.

Numai, onorate domnule Brătianu, să ne înţelegem asupra unui punct.

Aţi fost, poate veţi mai li mini.tru dc externe. Nu pot lăsa sa treacă vorba d-voastră ca 0 normă, că trebuie sâ fie publicate toate actele.

Dl!. 1. C. Brătianu: Toate actele necesare pentru a lămuri chestiunea, fărâ a compromite vreun interes.

Dl Preşedinte al Consiliului: Toate actele cari nu compromit interesele ţârii?

Dar cine are să le aleagă? ***(Ilaritate.)***

Eu! îmi pare rău: eu, nu d-ta. ***(Aplauzeputernice şi repetate. Ilaritate.)***

Fireşte; eram eu pe hinca aceasta.

Dar ce vroiţi sâ ziceţi?

Câ era mai bine. daca as fi fost mai inteligent, mai ptevâzător, mai cuminte?

Da, ce dreptate aveţi, dle Brătianu! ***(Ilaritate.}***

Şi de ce folos ar fi fiecâniia din noi, când ar fi mai cuminte! ***(Aplauze îndelung repetate. Ilaritate.)***

Am făcut si eu cât am putut. Şi mi-am pus toată sârguinţa, căci eu sunt cel puţin om sârguitor. Mi-am pus toate puterile, de cari dispun, slabe cum sunr! Un fel desimtimânt dc datotie, ca s,l împlinesc sarcina ce **mi**-eni pusă de împre|urân; atâta am putut face!

Dar oare cere Adresa sâ ne exprimaţi recunoştinţă?

Este vorba, cum era in alte state, de dotatiuni, ***(ilaritate)*** pentru ca să vâ ridicaţi astfel în contra noastră?

A cerut J. raportor dr. Istrati —şi-i mulţumesc pentru această rezervi - să se voteze vreo singură vorbă de laudă pentru noi?

D-sa zice la sfârşit numai: "Recunoscători Tronului şi Naţiunea, Încrezători în guvern.»

Nici măcar recunoştinţă nu ne arată!

Si bine face! Căci atunci când vorbesc faptele, trebuie să tacă cuvintele. *(Aplauze.)*

De! Am iscălit câţiva din noi tractatul din Bucureşti, pentru câ eram aci, pe aceste bănci; 1-ani iscălit, dacă voiţi, ca nişte simpli grefieri! Trebuia sâ-i dăm autenticitatea. Dar aith bau făcut? D-voastră I-ati fâcui? *(Ilaritate.)* Opinia publică l-a făcur? Nu este supărare pentru aceasta! Mişcarea naţională l-a făcut? Foarte bine!

Sunteţi mulţumiţi cum s-a făcut?

Ei, sâ ne fie de bine! *(Mare ilaritate. Aplauze îndelung repetate. Ovaţiuni.)*

Dar este o inovaţie în această *Carte* ***Verde.***

în alic state se publică numai notele preschimbare, fireşte, nu toare.

In Germania nu se publică nici atât. Acolo este stat cu Constituţie, dar nu este stat parlamentar. In Germania sunt rapoarte scrise de la ministru la rege, de la cancelar la împărat. Toată acţiunea intetnaţională mai importanta, conversaţii diplomatice de oarecare însemnătate sunr scrise şi raportate suveranului,

Si când era vorba să alcătuiesc *Canea Verde,* se punea înireharea, cum s-n fac pentru ca să îndeplinească scopul de a înfăţişa toate elementele, după care să se poată pricepe şi judeca acţiunea guvernului. Răspunderea o luasem întreagă şi trebuia sâ dăm Parlamentului ocaziunca sa consi >tc clar cele ce s-au petrecut.

Daca ne mărgineam numai la notele preschimbate, ar li rămas necunoscură tocmai partea cea mai importantă a relaţiunilor, şi atunci ce sens mai avea publicarea?

M-am consultat cu funcţionaţi! Ministerului de Externe, printre cari sunt câţiva toarte pricepuţi, şi am căutai mijlocul cel mai potrivit ca din peste una mie de acte să putem alcătui o expunere aşa dc clară în ceea ce priveşte acţiunea guvernului, încât si cei ce ar dori să ne atace, ca onor. dl Brâtianu, şi cei ce ar vrea să ne susţină, sâ-şi scoată de acolo armele necesare.

Trebuie sâ recunosc, cu această ocaziune, câ unul din cei mai inteligenţi colaboratori ai mei a fosr directorul politic din minister, dl loan Filitti, şi cred câ unui băirân ca mine li va fi îngăduit să laude înaintea d-voastrâ pe ***un*** funcţionar cânâr, cu care a lucrai împreună.

Domnul Filitti, cu o muncă neobosită, **a** aşezat, a coordonat, a îngrijit tiparul si a mai avut încă o misiune de care vom vorbi îndată, pentru ca să răspund la o critică a onor. dlui Brătianu. Dar mai întâi explicarea actelor trecute în ***Cartea Verde*** ca raportate M . S. Regelui. S-a petrecut o dată, s-a niai petrecut a doua oară, s-a petrecut de multe ori câte un fapt. o comunicare, o conversaţie, o **cetere** verbală de o capitală importanţă, care nu venea sub formă scrisă, nu putea fi exprimată în note, dar care trebuia adusă la cunoştinţa Regelui si apoi a Parlamentului.

Spre pildă Ia pagina 9", cu data de 6 aprilie, găsiţi următorul fapt raportat către Majestatea Sa:

A venit la mine d. Ristici, ministrul Sârbiei, şi mi-a vorbit de neînţelegerile sârbilor cu bulgarii, că bulgarii nu s-au ţinut de angajamentul luat în tratatul de alianţă cu sârbii si d. Ristici m-a întrebat - însărcinat fund de d. Paşici - care ar ti atitudinea noastră şi dacă am fi dispuşi sâ încheiem cu Sârbia o alianţă defensivă contra Bulgariei. Această **comunicare** hotărâtoare, când vme Serbia, încă de formă aliată cu Bulgaria, şi cere confidenţial ministrului român alianţa contra Bulgariei, înţelegeţi ce însemna pentru atitudinea noastră!

Esre acest rapt, un fapt important pentru tot mersul politicei' Era bine să vi-**1** ascundem? Sâ nu figureze in *Canea Verde?* Dar ce folos ar fi dacă l-a? ascunde?

Pagina **102:** Vine ministrul Greciei la **2** mai si face întrebarea, în numele guvernului elen, dacă suntem dispuţi a încheia o alianţă cu Grecia, „fiindcă pretenţiunîle bulgarilor devin ameninţătoare[11].

Vasâzică, vine şi Grecia odată cu Serbia.

Eu am răspuns evaziv, fiindcă îmi era teamă că daci le ziceam îndată: poftim, se foloseau de această bună dispoziţie a noastră spre a căpăta de la bulgari ceea ce le trebuia: si noi sâ rămânem la o parte *(apLiuxe).* Şi aceasta era o mândrie, dle Brătianu, de a ne ţine în rezervă.

Faptul acesta nu trebuia să vi-1 aduc la cunoştinţă? Un fapt caracteristic pentru mersul politicei noastte?

El era pe atunci aşa de confidenţial. încât nu putea fi comunicat prin notă legatluniior noastre; el nu putea fi comunicat decât Regelui.

Sunt state, cari nu sunt parlamentare, ca al nostru, în ca/i rapoartele despre asemenea lucruri importante se fac în **scris** către capul stalului. M-am hotărât să le fac şi eu în scris, şî fiindcă n-am tăcut un act cu *„Sire, Am onoarea. Sunt al Măriei Voastre prea plecat şi supus iernilor"...,* ci am făcut un rezumat scris, l-am numit un fapt *raponat,* franţuzeşte *rffire.* si acum când nu mai *t* pericol, l-am introdus in *Canea Verde* si l-am publicat.

Dar cine vine să-mi impute aceasta? Este oare Regele care zice; prea devii parlamentar? S-a mirat Regele de publicate? Din contră, publicarea e (acută cu autorizarea htî.

Vine un deputat, un senator, si încă liberal, şi-mi impută mie, că într-o *Carte Verde* nu m-am mărginit la notele care se preschimbă întte diplomaţi, ci am spus tnai mult, am spus şi acele convorbiri ale mele cu diplomaţii siriim, cari au fost importante pentru mersul politicei noastre. Eu nu v-am ascuns lucrurile, v-am dat mai mult decât sc dă de obicei, de ce aveţi să vă plângeţi?

Ai dar se pune o altă întrebare: Care e sinceritatea şi autenticitatea acestor acte? Apoi toate rapoartele publicate în ***Cartea*** *Verde,* şi altele cari nu sunt publicate, sunt în mâna M. &. Regelui.

Tr cele nepublicate (sunt numai două) le veti găsi în arhiva confidenţială a ministerului.

Vasâzică: aceste rapoarte, făcute în scris de la ministru la rege. sunt menite sâ vă arate tot firul dezvoltării politicei noastre externe şi sâ va explice, intre altele, pentru ce mi-am putut permite să întrerup în Senat pe d, Brâtianu si să-i spun: Acum vine Trenul! adică, acum vine spargerea blocului! Nu puteam până atunci, credeţi-mâ, fără cea mai mare primejdie pentru ţară, să atacăm şi pe bulgari, şi pc sârbi si poare şi pe greci împreună, ci aşteptam sâ ne vină momentul *dc* a intra în Peninsula Balcanică ca introducători de ordine şi pace. *(Aplauze.)*

Dat se face şi alta întâmpinare împotriva publicării celor raportate, că adecă prin ele aş fi pus persoana Regelui în joc.

Ştiu că onor. d-nu Brătianu este tot aşa de convins ca şi mine, ca şi din norocire celălalt şef de partid, d-nul Take lonescu, câ nici unul din noi, niciodacă. prin nici un act, prin nici un gând. nu a voit să atingă înttu câtva prestigiul sau inviolabilitatea Coroanei.

Vasâzică fundamentul acesta, pe care v-aţi întemeiat argumentarea, ne este comun, şi aici nu încape multă discuţie.

Am publicat un raport al meu către Rege Dar nu am publicat şi rezolutiunea Regelui, care nici nu e pusă pe asemenea acte. Prin urmare ele nu angajazâ şi nu por angaja decât propria mea răspundere înaintea Parlamentului.

Din contră, aş dori ca oricine din miniştrii, cari vor veni după **noi,** să-şi dea osteneala de a formula în scris şi de a raporta Maiestăţii Sale, ceea ce vorbeşte cu miniştrii străini.

Dar d. Brătianu a mai făcut şi a treia objecciune, şi aceasta era cea mai tare.

Când a venit d. Sebeko la 26 decemvrie sâ-mî vorbească de intervenirea Rusiei, eu public în raport câ i-am răspuns: trebuie sâ iau întâiu ordinile rdajestătci Sale Regelui. Pâiea ca un paravan, care sâ m.i acopere pentru a nu da un răspuns imediat.

Nu este destul de bine citat de d. Brătianu acel raport, trebuie completat. însus d. Brătianu ne zicea: ,.Nt>i naționalii liberali la Corabia, când a venit Regele în fruntea armatei, l-am aclamat".

(Dați-mi voie să adaug, că la Corabia erau si ai noştri cari l-au aclamat, căci armata este a ţării întregi, si nu a unui partid.)

Aşadar la Corabia l-ati aclamat fiindcă esce adevăratul cap al armatei, foarte bine.

Dar din aceeaşi cauză am introdus şi eu persoana Regelui în cele relatate despre întrevederea de la 2(î decemvrie cu d. Sebeko, fiindcă în acel laporr arăt tocmai comunicarea făcută dlui Sebeko, că Regele era botârât sâ ordone trecerea armatei peste Dunăre, ca să ocupe teritoriul reclamat, dacă d. Daneff nu relua nactârile la Londra. De aceea am citat pe Rege. era aci vorba de un ordin militar.

De altmintrelea recunosc, împreună cu d-uul Brătianu, că orice amestec al Regelui in discuțiile partidelor este tău şî sunt gaia a recunoaşte că ort in ce parte veti găsi un asemenea amestec provocat de mine, aveţi dreptate sâ-l condamnaţi. Dacă nu este bine să fie în cestiunile externe, unde M. S. Regele este cel mai cu autoritate teprezentant al statului, necum in cestiunile interne *(aplauze).* Spce pildă, la 1907, când liberalii au propus nişte măsuri penteu ţărani, poate nu era bine să tragă clopotele prin sate, în numele Regelui *(aplauze).* Regele este inviolabil şi trebuia să stea în afară de luptele noastre!

Trec acum, dlor, la observarea despre sincericacea acestor acre.

Este în *Cartea Verde* publicată, la data de 8 fevruarie, o mică notă în care se vorbeşte de însărcinarea ce mi-o dase Majestatea Sa de a vorbi cu foşnii preşedinte al Senatului Iorgu Cantacuzino şi pe care am lăsat-o ca un omagiu adus unui bărbat, a cărui învemnătate s-a arătat nu numai cât a trâit, ci şi dupâ moartea lui, fiindcă multe greutăţi nu s-ar fi ivit in partid dacă ar fi continuat sâ trăiască *(aplauze).*

Nemaifund în viață ilusrrul fost preşedinte al Senatului, actul de la 8 februarie nu-l poate controla decât M. S. Regele.

Dar în afară de acest act, nu mai este nici un alt raport către Rege în care să nu fie dat *s* altora controlul aurenticitâţei. Convorbirile de o importanţă oarecare cu minişttii străini pot fi controlate prin raporturile acestor miniştri cătte şefii lor, încât ceea ce stă aci raportac sc găseşce si în arhivele politicei internaționale europene, prin urmare se poate controla. Oare, vâ închipuiți, câ se va găsi vreun ministru român, orcine ar fi el şi orcât dc nepriceput ar fi, care sâ publice inir-o *Carte* 1 *i-rde* câ, spre pildă, a \ roit dl Şebeko si nii-a zis cutare lucru care n-ar fi asa. sau sa spună că Prinţul de Furscenbecg a zis aşa şi să nu fie adevărat?

Dar s-ar expune să fie a doua zi dezminţit de aceşti diplomați.

Însâ d. Brărianu imî mai impută, *ci* am *publicai* convorbiri confidențiale.

Apoi, dle Brătianu, în privința convorbirilor intime si confidențiale, vă închipuiți dv. că eu am publicat *Cartea Verde* fără a fi întrebat pe aceia, despre cari este vorba într-insa? Atunci vă înşelaţi.

Tocmai pentru acest scop, înainte de publicarea *Cuartei Verzi,* dl Lahovari, ministrul **nostru** la Paris, a revăzut împreună cu funcţionarii de la Externe roate actele destinate publicării, mai ales propriele sale rapoane relative la politica

franceză faţă de noi (căci d. Blondei era în congediu). Apoi am vorbit eu, personal, cu unii din diplomaţii străini si am însărcinat pe d. Filitti să vorbească cu alţii, şi astfel au fost puşi în curent cu tot ce s-a publicat în *Canea Verde* relativ la ei, prinţul de Fiirstenberg şi baronul Haymerle, dl Schebeko, d. de Wddthausen, baronul Fascioiti, d. Ristici. Şi ministtul englez. Sir George Barclay a avut cunoştiniâ de această *Carie Verde,* înainte de a fi publicară, si unele pasagii, cari le au părut lor incomode, au fost şterse. Astfel a rămas numai ceea ce era necesar pentru pricepere şi judecată.

Ce dovedeşte *Cartea Verde?* şi cu aceasta am terminat. Care era politica guvernului?

La început, speram că bulgarii vor înţelege că trebuie să fie şi cu România o înţelegere stabilită, îndată ce vor sa facă schimbări teritoriale în Balcani.

Dar de ce nu ati spus clar ce vreţi? Pentru că dacă spuneam bulgarilor noi mai întâi ce vrem, şi ei refuzau, trebuia să mobilizăm îndată si sâ-i atacăm, adecă sâ atacăm întregul bloc balcanic cu dezaprobarea întregei Europe si fărâ o pregătire suficientă a armatei.

Preferam dar ca propunerile să vină de la ei. Alţii poate ar fi făcut altfel; dar ce puteţi cere dc la noi este că ceea ce am făcur, si fie o concepţiune clară si consecventă, un gând. care dacă nu este unicul posibil, dar să aibă o noimă de priceput.

Aici ne-a vorbit d. Brătianu despre o confuzie periculoasa cu cererea noastră de intervenire adresată altor Puteri. Confuzia se face de cei ce nu deosebesc epocele şi obiectele cererii de intervenire.

Cum v-am spus, era în interesul nostru ca bulgarii si înceapă fără ca să cerem noi, si în acest sens am vorbit cu ministrul Rusiei si cu ministrul Austro-Ungariei pentru ca ptin intervrmrea lor, sâ se priceapă la Sofia că bulgarii trebuie să ia iniţiativa.

Pe ce motiv? nu din complezentă, nu ca drept de compensaţie sau din mocive sttategice. Dar pentru că Tratatul de la Berlin era desfiinţat; în locul graniţei stabilite de acest tractat, ne trebuia altă graniţă stabilita prin liberă înţelegere între noi şi bulgari si ne mai trebuia asigurarea macedo-tomânilor. Dacă o fâceau bulgarii de la sine, îceasca era o dovidi pentru noi, că este ascendenţa României destul de tare. pentru ca, fără sâ fi ameninţat şi numai cu simpla noastră autoritate, să fi făcut pe un popor victorios să cedeze un teritoriu şi să ne recunoască drepturi în privinţa macedo-românHor. Ce erau câteva sute de chdometri mai mult sau **mai** puţin, în comparare cu această recunoaştere a prestigiului României, făcută de la început, de bunăvoie şî firâ nici un sacrificiu din partea noasr/3.' Aceasta era în orice caz, la octomvrie-noemvrie, aşteptarea; la unii din noi, poate speranţa, la mine nu tocmai, dar posibilitatea unei înţelegeri paşnice intre noi si bulgari, din iniţiativa lor.

Aşadar, enigma cu cele două feluri dc Intervenţii pe care nu o poate deslega d, Brătianu, sc explică uşor din chiar *Cartea Verde.* Pentru a face pe bulgari sâ înceapă ei cu propunerile, neam adresat, pe temeiul bunelor noastre relaţii atât cu Auscro-Ungaria cât şi cu Rusia, ia intervenirea lor, pe lângă guvernul din Sofia, pentru a sonda terenul. Dar odată ce, în urma acestor şi poate a altor interveniri, bulgarii au şi intrat în tratative cu noi pentru graniţă şi pentru macedo-rumâni, aceste trataiive n-am vroit sâ fie conduse cu amestecul vreunei puteri străine, ci hotărâte numai după interesele proptii ale noastre, ca state independente. Vasizici, intervenţie pentru a ajunge la tratări intre noi şi bulgari, dar nici o intervenţie pentru a se amesteca cu interese heterogeue in aceste tratări.

A, că unele puteţi vreau să învârtească termenii şi să afirme câ, dacă au intervenit pentru ca sâ facă pe bulgari să înceapă, asta însemnează ca sâ intervină si să hotărască cum sâ ne înţelegem cu bulgarii, dupâ ce au început, asta se poate! Dar

noi n-am admis acest lucru, şi când asemenea încercări s-au făcut, le-am abătut.

începând bulgarii vorba, — îmi pare râu să o spui - delegatul bulgar, care nu mai este acum la guvern si este asa de combătut în propria sa ţara - dar trebuie sâ o spui — era lipsit de sinceritate.

Dacă un reprezentant autorizat al unui parrid adversar, poate, aici dc pe tribună, si-mi spue mie în termeni parlamentari câ este lipsă de sinceritate în *Cartea Verde,* veţi admite să pot zice şi eu un asemenea lucru despre un adversar din alră tarâ.

Da, lipsă de sinceritate la d, Daneff! Şi când dl Daneff a început a se codi, aceasta era o atingere adusa României, si atunci imediat Regele hotărăşte să treacă Dunărea (26 decembrie), în faţa acestei hotărâri bulgarii au dat îndărât şi au început tratativele la londra.

Şi au adăogat şi vorba «Convention des plus larges»... Adică dl Ghesolf se juca de-a abilitatea.

Apoi noi în România suntem mai abili! *(Aplauze.)*

Fireşte aveam să răspundem si noi cu vorbe. Ne ziceau ei „convention des plus larges", ziceam si noi: ba bine câ nu, avantage comerciale, pod peste Dunăre, împrumut ieftin.

Dar până când aceste tratări? Până când ne-am convins, după raportul dlui Chika de la Sofia (4 februarie 1913), că d. Chesoffsi Daneff umblă cu suhterfugii şi tergiversări si nu se pot hotărî a da României ceea ce i se cuvine.

Atunci. într-un moment critic, a intervenit mediatiunea Europei, îndestul explicată în *Cartea Verde* si mai nainte în dezbaterile Parlamenrului. Rezultatul eî a fost protocolul de la St. Petersburg.

însâ când s-a iscălit protocolul de la Petersburg Ia 26 aprilie, si când vi l-am propus spre aprobare, aveam propunerea sârbo-greacă de alianţă cu noi, în contra Bulgariei, aceea care d. Brărianu n-ar fi voit sâ figureze în *Cartea Verde (aplauze).*

Petersburg, Marile Pateri şi România! da! România nu este o mare Putere, dar este şi ea o putere, o putere, care are conştiinţa de sine, putere care se reazimâ pe un avânt naţional, care a uimit lumea; si este o mai mare putere în micul său teritoriu decât unele Puteţi în marele lor teritoriu *(aplauze).*

Protocolul dc la Petetsburg! Avem sâ ne felicităm încă o dată că Partidul Naţional Liberal a făcut actul politic însemnat de a ne ajuta, a da adeziunea patlamentarâ la acel protocol. Astfel ne-am putut cimtinua drumul până în momentul când a sosit trenul pe care ii aşteptam *(aplauze),* spargerea blocului balcanic, înalta misiune ca România să pună ordine si să aducă pacea în Balcani, de astă dată aprobata de Europa întreagă în acţiunea sa.

Dlor senatori, atât aveam de zis şi dacă admiteţi politica noastră şi rezultatul ei, atunci, vă rog, votaţi proiectul de Adresa, aşa cum vi s-a prezentat *(aplauze prelungite).*

159

RĂSPUNS LA MAI MULTE INTERPELĂRI

(Şedinţa Camerei de la 10 decembrie 1913)

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dle preşedinte, aş răspunde de Îndată la această întrebare,

D. preşedinte: Aveţi cuvântul.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dlor deputaţi, am cunoştinţă de unele incidente de acest fel, nu numai din părţile ocupate de sârbi, ci si în unele părţi ocupare de greci. In starea de tranziţie, de azi, vâ puteţi închipui din capul focului câ merge gteu până când să-şi organizeze noii srâpâtutori administraţia in teritoriile câştigate, sâ stie cc fel de funcţionari Să trimeată acolo şi cum să-i găsească. Vor fi având şi ei o mai mare greutate decât noi; şt pentru noi nu este uşor să găsim funcţionarii cei mai nemerio pentru noul teritoriu; trebuie să ne dăm toată osteneala, dar pentru toţi este greu. Asa încât la plângeri, la incidente de acestea trebuia să ne aşteptăm de la început. Ceea ce importă este că din partea guvernelor cu cari stăm în bune taporturi, din partea guvernului sârbesc, din partea guvernului grecesc, să nu fie tolerate asemenea incidente. îndată ce le-am aflat, sunteţi, sper, de mai înainte convinşi, le-am comunicat miniştrilor noştri la Belgrad, la Atena, Au fost aduse şi se aduc

incidentele la cunoştinţa guvernelor. Avem de la Belgrad şi de la Atena declarare formală, că înţeleg să respecte cu sfinţenie ceea ce au convenit cu noi prin Pacea de la Bucureşti, că se va face pentru macedo-români.

Vasâzică, din panta guvernelot sârbesc şi grecesc avem toi sprijinul şi nădă|duiesc că încetul cu încetul asemenea incidente vor dispărea.

O. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Dlor deputaţi, dacă un onorabil deputat se crede dator să mă interpeleze, eu - fireşte - sunt dator - trebuie sâ mă cred dator - sâ-i răspund. Nu am ce face!

Dar vă mărturisesc, că aşteptam cu oarecare curiozitate sâ pricep, din dezvoltarea interpelării, ce caută interpelarea la adresa mea?! *(Ilaritate.)*

Interpelare ministrului-preşedinte şi ministrului de externe asupra unei liciţaţluni de la Ministerul Lucrărilor Publice? *(Ilaritate.)*

Aci, să-mi daţi voie sâ fac de la *începui* - căci nu trebuie să lăsăm să se introducă tot felul de precedente - rezervele mele asupra a doua chestiuni introduse de onor. domn interpelator.

Să întreh întâi pentru ce interpelează pe miuistrul-preşedinte?

II interpelează, zice D-sa, fiindcă într-o lege care s-a votat deunăzi există un atticol că întrebuinţarea cheltuielilor la Ministerul Lucrărilor Publice sâ treacă prin consiliul de miniştri; şi d. Fleva crede că prin aceasta s-a pus minisrrul lucrărilor publice sub un fel de tutelă.

Nu este exact, dlor. Dupâ modul nostru de a vedea nu este vorba de aşa ceva. Şi eu as fi cel dintâi cate nu aş fi admis.

Nu primesc ca D-voastre sâ faceţi intre mine si colegii mei o aşa deosebire, încât să prezentaţi pe colegii mei întrucâtva într-o inferioritate faţă de mine, şi să mâ faceţi pe mine

oarecum pedagogul colegilor cari sunt pe această bancă. *(Aplauze.)* Aceasta nu o primesc.

Dlor, eu am o mare idee, foarte sinceră, dc priceperea politică, daţi-mi voie să zic de tactul politic al reprezentanţei naţionale române In majoritatea ei. Suntem în privinţa aceasta foarte înaintaţi ca viată constituţionali. De câte ori este o discuţie mai importantă in Parlament, am avut impresia câ se simt cu o mare fineţe toate nuanţele.

Ei! ce vreţi, onorabile dle Fleva, şi alţii cari au interpelat în felul acesta? Vreţi să introuceţi de la D-voastre la noi o separare, o deosebire în ministerul de colaborare, pe care acest minister nu o admite, şi pe care nu o poate admite câţi vreme este pe această bancă? Este in orice minister la noi alcătuită o colaborare colegială, care până când există, trebuie să fie menţinută la înălţimea şi la demnitatea ei *(Aplauze).* Şi nu pot primi să mă întrebuinţezi pe mine ca minge ca să daţi în capul celorlalţi. Această naivitate şi această necuviinţă vă rog să nu mi-o atribuiţi. *(Aplauzeprelungite.)* Când va fi să înceteze colaborarea - si aceasta este un act de guvern - se va aduce la cunoştinţa D-voastre, este datoria noastră să arătăm şi împrejurările în cari se va face, când se va face. Dar cu interpelări dc tuneluri *(Ilaritate),* cu asemenea lucruri nu se poate face una ca aceasta. *(Aplauze.)*

Si fiindcă aţi binevoit a vă adresa la ministrul de afaceri străine. în acelas timp. daţi-mi voie sâ fac a doua rezervă la interpelarea d-voastră.

Dlor deputaţi, cred câ suntem toţi uniţi că este o mare dovadă de vitalitate a poporului nostru, dacă din ce în ce mai mult îşi arată destoinicia de a-şi face el singur treburile lui. în comerţ, în industrie, la bancă, în toate activităţile este o parte în tendinţa Partidului Naţional Liberal, care trebuie sâ aihă răsunet simpatic la noi toţi; dorinţa de a face ca din ce în ce mai mult românul sâ ia parte la activitatea industrială, comercială, la toate activităţile economice.

Dorinţa aceasta este legitimă şi înaltă; **O** împâttăşim cu toţii, dacă e în interesul obştesc. Un lucru insă trebuie bine deosebit: până unde te duc puterile şi unde nu.

Noi nu suntem despărţiţi de lumea cealaltă cu un zid chinezesc, şi slavă Domnului! Tocmai noi românii ne-am distins de multă vreme de aproape un secol, prin setea manifestată cu care ne-am dus sâ ne adâpâm la izvoarele de cttlnirâ, oriunde le-am găsit, şi migraţiunea aceasta de studenţi ai noştri în Franţa, în Germania, în Italia, a fost extraordinară, şi nu cred să fie popor în Orientul european care să fi dat atâtea dovezi strălucite de voinţa de a-şi însuşi cultura occidentală, Vasăzică, foarte bine deosebim ce putem face noi singuri si ce nu, si recunosc. în această privinţă câ este mai bine să exagerăm puţin cc putem face, ce avem curajul de a face, dar încă este o limită la toate aceste lucruri.

Eu mi-aduc aminte de vremea când s-a introdus pentru întâia oară poşta românească sub mult criticatul, bietul Liebrecht, şi cum până atunci erau consulatele străine cari aveau poşta si cum era teamă că nu vom fi in stare să susţinem administraţia poştei şi telegrafelor, dar am fost foarte bine în state. Mai îmi aduc aminte când sub liberali s-a luat administraţia căilor ferate, şi recunosc că a fost o greşeală a Partidului Conservator anterior că n-a luat el cu mai multă energie şi cu mai mult curaj chestiunea Strussberg în mâna si s-o fi rezolvat. Era poate teamă la început câ nu vom putea să administrăm bine caile ferate. Le-am administrat foarte bine. lata **2** exemple mari şi recunosc că şi mai departe putem să metgem în partea aceasta, să ne încumetăm de a lua mai multe asupra noastră. Dar este o limită, sunt lucrări cari nu le putem face încă, la cari trebuie să rindem, dar la cari cred că nu putem încâ **Să** răspundem cu propria noastră industrie, de exemplu, la cerinţele cari vor veni acum ale dezvoltării noastre navale, maşini de drum de fier, locomotive, construcţiuni de tuneluri. Iertaţi-mă, dle Fleva, m-aţi pus într-**0** situaţie foarre

grea, vă declar că mă simi aproape inferior faţă de d-voastră ***(Ilaritate),*** la toate amănuntele ce mi le-aţi dat, dar judec si eu, cum judecă orice om public asupra situaţiunii; este ceva care trebuie să o cunoască mai bine specialiştii. ***(Ilaritate).*** Dacă pentru vagoane de drum de fier, pentru construcţiuni navale, pentru pipe line, pentru perforări de tuneluri mai avem incă trebuinţă de ajutoare, de o cultură industrială mai înaintată decât a noastră, atunci ar fi o mare greşeală - şi ne-ar pune pe noi într-o situaţiune pe care nu o merităm - dacă, spre ptldă, din interpelările noastre, am îngreuia asemenea raporturi cu industria străini. Să mă ierte d. Fleva - este şi D-sa într-o vârstă asa încât putem votbi amândoi ca oameni în vârsta ***(Ilaritate)*** - crede d. Fleva însuş că foloseşte ceva statului, căilor ferate, dacă... să nu înterbuinţez o vorbă tare, nu vreau să zic dacă ***insultăm,*** dar dacă ***vătămăm*** reputaţiunea şi onorabilitatea unor antreprenori striini cari vin aici la licitaţie? Vedeţi, dle Fleva! Oamenii aceştia nu se pot apăia, şi, fundei v-ati adresat si la Ministerul de Externe, iertaţi-mâ, dar eu trebuie să-i apăr în acest sens. ***(Aplauze.)***

Erau patru, ziceţi, la licitaţie, şi dc acolo au mers până acolo... va să zici, aceasta dovedeşte că este unul care vrea numai să ne „exploateze". Apoi cine să mai vină în ţara aceasta, când noi ne adresăm străinătăţii ca să vină la o concurenţă, dacă se aşteaptă a fi asa... oratoriceşte prelucraţi la tribuna Parlamentului? ***(Mare ilaritate, aplauze.)***

După aceste două rezerve, pe cari trebuia să le fac, acum câ v-aţi adresat la mine, sâ vă răspund mai pe scurt.

Am cunoştinţă - nu de toate amănuntele d-voastră - dar că în consiliul de miniştri s-a prezentat o asemenea licitaţiune?

Da, am cunoştinţă şi eu. S-a pettecut următorul fapt: a venit d. ministru al lucrărilor publice, ne-a prezentai rezultatul unei licitaţiuni relativă la acel **tunet** şi ne-a arătat câ au ieşit ca preţuri, cel mai avantajos, preţul şi oferta unei case - nu vreau să o numesc - şi un preţ, o ofenă mai scăzută cu 1 200 000 lei a unei alte case.

Şi era însoţit acest raport de câteva explicări ale oamenilor tehnici din minister, în care ni se spunea că, după cum se va găsi la lucrările tunelului, care aduce uneori surprize, un izvor de apa, o stânci, preturile acestea pot încă varia si că diferenţa de la 1 200 000 poate să fie coborâtă la cutare şi cutare altă cifră, dat câ, după cum se prezintă aceste două oferte, este asupra uneia o obiecţie de fâcut: câ acela care a prezentat-o, s-a aflat în dificultăţi cu ministerul, anterior.

tntre Ministerul Lucrărilor Publice şi între direcţiunea căilor ferate nu e totdeauna identitate de vederi si de regulă, până acum, din vechea experienţă parlamentară a rămas vorba repauzatului Stătescu: „Cu bomba tiebuie sâ dai odată în cetâţuia de la căile ferate". A lui Stătescu *e* vorba. ***(Ilaritate.)***

Parlamentariceste până acum se cam zicea: Ministrul lucrărilor publice, care el are răspunderea înaintea Parlamentului, trebuie si aibă mâna mai strânsă în privinţa căilor (erate, cari n-au imediată răspundere înaintea Parlamentului. Astăzi, o întoarcem în contra Ministerului dc Lucrări Publice.

Ministrul lucrărilor publice, colegul nostru, nc-a spus, erau greutăţi, discuţiuni între unul din aceşti ofertanţi şi ministrul antetior. Şi mai era ceva, dle Fleva, ceva ce nu aţi menţionat. Era - mi s-a spus - un proces între acest ofertant şi un funcţionar de la lucrările publice. Acest ofertant a spus: „Am mituit pe un funcţionar cu o cifră de..." Acel funcţionar l-a tras la răspundere şi procesul esre pendinte.

Dle Fleva, aţi fost ministru, chiar ministru de interne, vă mai doresc să fiţi ministru; dacă aţi fi fnsc în locul nostru, d-voastră, cum judecaţi nu ca ministru al resortului, ci ca un coleg ministerial? Dacă se aduce faptul la cunoştinţă - si c fapt - că unul de la licitaţiune a spus - si este proces pendinte - că a mituit, îl mai primeşti la licitaţie, până nu s-o sfârşi acest

proces? Noi am fost de părere că nu mai trebuie primit la licitaţie pani la sfârşitul procesului de mituire.

D. Vintilă Brătianu: Nu trebuia primit, căci minisrerul ştia.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Eu am adeseaori altă părere, decât mulţi din aceia pe cari îi aud vorbind în asemenea chestii, fntre un funcţionar care primeşte mită, şt un mituitor, cred ca trebuie că toată rigoarea şi tot dispreţul trebuie îndreptat în contra mişelului de funcţionar care a primit mită, şl mai puţin în contra aceluia care i-a oferic-o; rău şi acela, dar mai rău funcţionarul.

In orice caz, când un asemenea lucru se petrece într-o administrarie, trebuie terminat şi clarificat, şi nu e bine ca sâ se invite la licitaţie un om care a spus şi recunoscut că a mituit funcţionarii. Aceasta nu se cădea să se facă şi atunci consiliul de miniştri a hotărât să anuleze licitaţiunea din această cauză. Atâta s-a făcut, atâta am votat, şî eu atâta aş mai vota încă o dată în consiliu, dacă s-ar aduce chestiunea. Si alta nu am ce să mai spun. *(Aplauze.)*

160

DISCUŢII LA ADRESĂ. PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA GUVERNĂRII SALE

(Şedinţa Camerei de la 20 decembrie 1913)

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe: Dlor deputaţi, as fi dorit, si cunoaşteri toţi stăruinţele ce am Întrebuinţat pentru ca să ajungem la acest rezultat, aş fi dorit să putem termina această lungă discuţie asupra Adresei chiar astăzi. La orele însă foarte înaintate - sunt 7 fără 20 - şi după obosirea atenţiunii cc trebuie să vâ li cuprins pe toti într-o aşa lungă şi importantă vorbire ca acea a dlui Vintilă Brărianu şi după o aşa scurtă şi strălucita vorbire ca a dlui Titulescu *(aplauze),* nu se poate aştepta, omeneşte, luarea-aminte care trebuie să vă rog sâ-mi daţi pentru ceea ce are si declare guvernul.

Voi începe azi, eu sunt scurt dc regula, vâ voi ruga sâ-mi acordaţi şi mâine vreo trei sferturi de oră ca să putem termina.

Maiestatea Sa, căruia i-am comunicat Câ vom lua parte la un *requiem* mâine la biserica, la care am fost inviraţi, a încuviinţat, ne-a invitat chiar ca sâ nu întrerupem dezbaterile Parlamentului, aşa încât mâine va urma continuarea lucrărilor

noastre. în ceea ce mă priveşte, nu voi abuza de D-voastre după cele câteva minute cari ne mai rămân până la ora 7.

Sunt în orice caz, două chestii la cari trebuie să răspund.

Este una în privinţa situaţiei constituţionale a guvernului, de la începutul crizei balcanice şi imediat înaintea ei, asa cum a spus-o d. Brătianu, şi alta observările făcute nu numai de onor. d. Grădişteanu, fiindcă atunci, cu toată considerarea cc o merită D-sa, aş fi putut zice că este în momentul de faţă o individualitate rară partid, prin urmare mâ pot dispensa de a-i răspunde; dar ceea ce a vorbit D-sa a fost reluat şi aprobat de un membru conservator-democrat al majorităţii, de onor. d. Comşa. Amândoi au adus învinuiri Austro-Ungariei, pe care eu trebuie să le relev de pe banca ministerială.

Aceste două datorii mă silesc a vâ ruga să-mi acordaţi atenţia d-voastră.

Mai întâi situaţia noastră ca guvern.

Onor. d. Brătianu, cu mare cuviinţă parlamentară, vorbea de persoana mea în capul guvernului ca de o victimă politică, că eu aş fi fost victima unor împrejurări, victima situaţiei Partidului Conservator, şi acum victimă ca şef ales al partidului si că, în loc să am o apoteoză, aş fi un ministru care trebuie să-şi dea seama de ceea ce a făcut.

Dar, dlor deputaţi, nu poate fi vorba nici de victimă, nici de apoteoză, nici de toate aceste chestiuni personale, nici de a se aduce vreo învinuire Partidului Conservator.

Mi-am permis si spun, în Senat, fratelui d-voastră dacă în mijlocul grelelor sale împrejurări, Partidul Conservator a putut totuşi - acest partid cu amândouă nuanţele sale - să ajungă la Pacea de la Bucureşti, trebuie să aibă o putere şi o vigoare de a trăi, încât e foarte îmbucurător pentru ţară că este aşa de puternic. *(Aplauze prelungire.)*

Şi fiindcă d-voastră reveniţi asupra situaţiei partidului, voi căuta sâ vâ explic astăzi că ceea ce a făciit Partidul Conservator, ceea ce s-a întâmplat în Parridul Conservator şi în acţiunea partidului în colaborare, este unul din meritele cele mari ale acestui partid. Doresc să fiu nepărtinitor, precum caut să fiu şi pentru D-voastre şi pentru noi, doresc ca această nepartinire să fie conformă adevărului, şi vi spun din întreaga mea convingere că mare merit a avut Partidul Conservator în toate aceste faze şi în colaborare, că a lucrat aşa cum a lucrat. *(Aplauze prelungite.)*

Aţi început cu ministerul meu de la 28 martie 1912.

Cuminte a fost d. Carp câ a format acel minister. Căci D-sa l-a format. Pe mine numai m-a invitat, daţi-mi voie să zic, m-a rugat, fiindcă nu prea voiam să iau conducerea acelui minister, şi m-am supus din disciplină de partid.

Ce se întâmplase? Politica noastră internă era preocupată de chestia tramvaiului, nu era încă criza balcanică. în această chestie a tramvaiului, şeful nostru de atunci, ministrul-preşedinte Carp, vedea o apucătură primejdioasă a vieţii noastre publice şi a căutat să o îndrepteze.

în această acţiune, ministrul dc interne, d. Marghiloman, a luat măsurile ce le credea necesare ca ministru de resort. D. Carp a întrebuinţat o expresie în Senat care era foarte tare şi care a produs, după părerea mea, o prea mare dezbinare între partide. Dar eram ministru cu ceilalţi şi iau toată răspunderea ce solidaritatea ministerială o impune. Eu, personal, nu am prea luat, de altminteri, parte la chestia tramvaielor, şi nici la consfătuirile juridice ce se făceau în privinţa ei; nu am luat parte, deşi am fost invitat; o consideram de la început mai mult ca o chestie politică şi mi-era teamă că acea chestie politică va aduce o situaţie care nu era de dorit pentru ţara aceasta.

Aşa era credinţa mea personală.

Onorate dle Brătianu, eu am fost aci, în Parlament, unul din aceia care v-am recunoscut, şi aţi repetat-o şi azi de Ia tribună, câ este un merit al Parridului Liberal de a îndemna poporul nostru, societatea noastră, să ia pane la lucrările

economice, industriale, si sa ducă dezvoltarea acearâ cât se poare de departe cu tot curajul.

Da, o recunosc. Numai, vedeți, ce este cu citarea frazelor altuia... O recunosc; dar, daci mă citați, dati-nri voie să fac şi o imediată rezervă: cu o condiţie, ca acest admirabil avânt naţional din partea acelora care-1 conduc să fie dezinteresat. *(•Aplauze îndelung prelungite.)* Nu dezinteresat în sensul platonic, teoretic, ca să nu fie interesele multor oameni in joc aduse, solicitate si împreună cu ele să se facă lucrul, căci altfel nu s-ar putea. De acord. Şi că mulţi să ia pane, dintre toţi aceia cari se pot interesa şi să fie solicitaţi de a se interesa la o asemenea lucrare. Desigur. Dar nu conducătorii! *(Aplauze îndelung prelungite.)* în momentul în care conducătorii partidului politic se amestecă şi-şi fac sicsi o parte, s-a piedut idealul, s-a pierdut si folosul public ce putea sâ-l aibă o stare ca aceasta. *(Aplauzeprelungite.)* în acest sens, da.

S-a întâmplat ca această acţiune a dlui Carp si a dlui Marghiloman — a dlui Marghiloman accentuată otatoriceşte de d. Carp la Senat - sâ aibă drept urmare o hotărâre a Curţii de Casaţie, consfinţind o sentinţă de tribunal, care voia să judece constituţionalitatea unei legi ce acel guvern se crezuse **în** drept să o supună Corpurilor legiuitoare. Atunci Parrîdul Conservator, sub conducerea dlui Carp, s-a găsit izbit de o hotărâre a Curţii de Casaţie. Era un conflict intre justiţia ţării şi între Parlamentul si guvernul ţării.

Ce trebuia să facă, patriotic. Partidul Conservator atunci? Ori să ceară, ca reformă constituţională, o schimbare a siruaţiei judecătorilor, ori să înceapă pedepsiri disciplinare contra lor; or, dacă nu voia să ajungă la acest extrem, sâ se retragă.

Nu voiam să ajungem la acest extrem.

Conflictul între puterea judecătorească si cea parlamentară şi guvernamentală voiam să-l evităm, voiam să ne plecăm înaintea justiţiei ţării şi ne-am plecat.

Şi atunci ar fi trebuit sâ se zică: să vină la guvern... cine? Şi aş întreba toată tara nepărtinitoare: putea sâ vină la guvern cei implicaţi în chestia tramvaielor pendinte la tribunal? Nu se putea!

Putea să vină la guvern apărătorii celor implicaţi în chestia tramvaielor pendinte la tribunal? Nu se putea.

Atunci ttebuia să vină la guvern altcineva, ce e drept în situaţie şubredă.

Eu am fost cel dintâi care am zis că era slab guvernul meu de la 28 martie, dar era necesară formarea lui în situaţia de atunci. Şi nu pentru prima oară în mişcările constituţionale ale unei tări se întâmplă momente când trebuie să introduci ministere de acest fel, şi când ministere de acest fel iau asupra lor o asemenea sarcină, personal neplăcută, ele îşi îndeplinesc o datorie faţă de tară şi de partidul lor.

Slabă era situaţia, dar era necesară. Şi cu cât era mai slabă, cu atât e mai mare meritul acelora, nu al meu, cari au primit să facă parte dintr-un asemenea minister. Aţi avut si d-voastrâ şi alte ţări asemenea situaţii. D. Aurelian a venit la guvern în împrejurări, constituţional vorbind, cam de acelaş fel: un conflict religios nu se putea tolera şi s-a retras guvernul Sturdza. Şi vedeţi cc este ironia soartei: tocmai sub preşedinţia celui mai evlavios dintre liberali, a aceluia care mergea cu evlavia atât de departe, încât eu, filozof ceste vorbind, mâ întrebam uneori: bine, până acolo merge partidul cu evlavia, încât devine cu desăvârşire edesiastic, pe când de regulă la liberali este mai mult libera cugetare? Tocmai sub d. Sturdza, a trebuit sâ sc retragă o parte din miniştri. A venit d. Aurelian şi a îndeplinit datoria constituţională de a scăpa situaţia Parridului Liberal, care a continuat mai departe. Tot aşa a venit ministerul meu de la marrie 1912, si a îndeplinit datoria de a trece chestia tramvaiului, dintr-o situaţie politică, într-o situaţie curat juridică. Aşa s-au dat hotărârile pe cari le-a dar

justiţia noastră, precum se afla în anul 1912. Nu avem decât să contatăm că asta este a treia putere în statul nostru.

D. Marghiloman s-a retras de la guvern, d. Carp s-a retras de la guvern, celelalte schimbări erau schimbări din alte consideraţii, cari nu ne privesc acum. Partidul Conservator a încercat - era de datoria lui să încerce — să trăiască mai departe si, după ce mărginise chestia tramvaielor la tribunale, a trebuit să încerce să trăiască mai departe, fiindcă Partidul Liberal tot mai suferea de acea meteahnă, meteahnă, dle Duca, este o vorbă dintre acelea cari se întrebuinţau când eram eu mai tânăr, ca şi vorba de la Senat: „sâ ne fie de bine", vorbă popubră cum sc întrebuinţa în vremea mea, nu acolo unde în saloanele parfumate se învăţa mai bine franţuzeşte decât româneşte. *(Aplauze.)*

Meteahnă se zicea pe arunci, însă este vorbă străină; „sâ ne fie de bine" este neaoşă românească, deşi d-voastră nu vă părea elegantă. *(Aplauze.)*

Cu această meteahnă Partidul Liberal nu putea să vie la guvern atunci; declara că nici nu vrea să vie la guvern, si bine tăcea. *(Ilaritate.)*

Odată ce scăpaserăm de chestia tramvaielor, tribunaliceşte, Pamdul Conservator, prin mine, s-a adresat dlui Take lonescu, conservator-democrat, ca sâ ne fuzionăm; foarte constituţională şi foarte normală preocupare; nu văd pânâ acum nici o victimă, nici un martir. *(ILtritate).* Condiţiile dlui Take lonescu, şi condiţiile conservatorilor pe cari îi reprezentam eu, nu s-au putut întâlni, şi la septemvrie, imediat înaintea izbucnirii crizei balcanice, am prezentat demisiunea mea Maiestăţii Sale Regelui, fiindcă nu am putut să fac acea întărire a Partidului Conservator pe care o credeam necesară.

Când, însă, tot în septemvrie, a izbucnit criza balcanică, atunci - şi iar nu e vorba de nici o victimă - d. Take lonescu a declarat că renunţă la unele din cerineie D-sale; iar d. Cantacuzino, răposatul Iorgu Cantacuzino, cu comitetul

Partidului Conservator, au renunţat asemenea la unele cerinţe, şi foarte patriotic şi cuminte, amândouă ramurile conservatoare s-au unit faţă de primejdia cea mare, înaintea căreia se afla ţara. îmi pare rău, şi cu aceasta termin azi, că Partidul Naţional Liberal, la care noi ne-am adresat, după ce s-a făcut mobilizatea. ca sâ ia şi el parte împreună cu noi la conducerea ţării în acele mari momente, a refuzat această invitare şi nu a luat parte; iat acum se aflâ în necesitatea, în loc de a fi fost un colaborator, al treilea, spre mărirea ţării, să caute tălmăciri prin *Cartea Verde,* ca să se găsească nu stiu ce cusururi numai pentru ca să micşoreze situaţia ce şi-a dobândit-o înaintea ţării - şi nădăjduiesc şi înaintea istoriei - Partidul Conservator de amândouâ nuanţele, fără liberali. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

161

ÎNCHEIEREA DEZBATERILOR ASUPRA ADRESEI DE RĂSPUNS LA MESAJUL TRONULUI

(Şedinţa Camerei de la 21 decembrie 1913)

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe. Dlor deputaţi, onorabilul domn Vintilă Brătianu, in vorbirea D-sale de ieri, despre care trebuie să recunosc că era de o perfectă urbanitate faţă dc banca ministerială, e un partizan convins al bunelor relaţiuni între partide, si e totdeauna mulţumitor ca să relev asemenea lucruri, pe cari le împărtăşesc si eu. Aşadar, d. Brătianu, în discursul de ieri, atingând, precum se cuvenea să o facă la o discuţie a Adresei, situaţia succesivă a guvernelor conservatoare, a ajuns la formarea guvernului de colaborare de la 14 octombrie 1912.

Am explicat într-o altă şedinţă, în Camera de acum un an, cum s-au petrecut lucrurile cu demisiunea şefului nostru de atunci, a dlui Carp, şi cu formarea ministerului actual, şi nu am să mai revin acum; stă în actele Parlamentului.

Ştiţi că această înţelegere între noi, vechii conservatori - şi sunr încântat să mă pot numi vechi conservator, cu vechea tradiţie conservatoare, pe care să dea Dumnezeu să o părrâm neatinsă şi de acum înainte - vechii conservatori cu conservatorii democraţi, a insistat mai ales d. Nicu Filipescu, să se facă, au insistat si Cantacuziniştii. D. Marghiloman şi

cu mine doream să se facă fuziune; d. Filipescu şi Cantacuziniştii, fără de cari nu se putea forma ministerul cu d. Take lonescu, nu au admis fuziunea, si atunci am fost pus în necesitatea - fiindcă un guvern trebuia, era criza externă care nu mai permitea întârziere — să fac ceea ce am numit „colaborare" cu speranţa — nu şi siguranţa şi încrederea, dar cu posibilitatea — că va ajunge la o fuziune; în orice caz era cel puţin o colaborare.

Trebuie să ştie onor. domn Brătianu, că în acest minister de colaborare, în ceea ce priveşte politica externă, nu a fost nici un moment cea mai mică greutate, cea mai mică dezbinare, cea mai mică discuţie aprinsă între d. Take lonescu şi mine. Am mers de acord cu D-sa pe toată linia, aşa cum este trasă dc actele guvernului şi, precum cu D-sa am fost înţeles până azi, aşa şi partizanii D-sale din Parlamenr au dat tot sprijinul, ca oameni bine disciplinaţi în materie politică, acţiunii guvernului. *(Aplauze.)*

încercările unora şi altora de a ne dezbina au fost şi rămân zadarnice, trebuie să constat acest fapt pentru onoarea acestui act dc colaborare care s-a făcut la 14 octomvtie 1912. *(Aplauze.)*

Dar onor. d. Brătianu (recunosc într-o binevoitoare solicitudine pentru persoana mea) vorbea de o apoteoză care mi s-ar fi putut cuveni după Pacea de la Bucureşti, şi câ după acea pace ar fi trebuit să demisionez,

Dle Brătianu, cred că nu aveţi dreptate, şi că, după puţină reflecţie, veti admite că nu puteam să fac altfel decât să rămân până în acest moment, în care vorbesc înaintea Parlamentului. Căci era oare vorba dc persoana mea? Pentru Dumnezeu, individualitatea mea? Dar v-o las expusă la toate ctiticele si o dau la o parte, ca absolut fără valoare. Şi să mă ferească Dumnezeu ca vreodată să am, când esre vorba de interesele ţării, cel mai mic gând de ambiţie sau de interes personal, care sâ intervie acolo şi să derermine vreo acţiune. Era o simplă

datorie să viu astăzi înaintea Cameiei, dle Brătianu, şi anume următoarea datorie: în toată vremea crizei am cerut de la majoritatea Parlamentului să aibă încredere în noi, că nu-i pot comunica actele, dar că le voi comunica la timp oportun si că iau toată răspunderea. Câţi m-au atacat că de ce nu se spune Parlamentului mai înainte ce se petrece la noi în diplomaţie! Am răspuns; nu pot, însă aştept cu nerăbdare momentul în care să pot. Dar ce eram eu acolo? Un ieftin îngrijitor de glorie, de reputaţiune? De reclamă? De părerea altora despre mine? Eram acolo un ministru cu datoria constituţională de a da seama reprezentanţilor naţiunii de ceea ce am făcut. Prin urmare, după Pacea de la Bucureşti, încheiată la sfârşitul lui iulie, a venit ratificarea întâmplată de abia la 17 august. Nu puteam lăsa pacea fără ratificare. Şi în septemvrie, la sfârşit de abia, ratificarea acelor adrese convenite între miniştrii-preşedinţi în privinţa şcoalelor şi bisericilor macedonene, ratificare făcută de consUiile de miniştri ale acelor state cu aprobarea regilor lor. Vasâzică, ca o obligaţiune internaţională contractată şi valabUă, la sfârşitul lui septemvrie. Şi atunci să nu mai explic Parlamentului ce s-a făcut? După ce am luat toată răspunderea, să nu fiu dator să arăt reprezentaţiunii naţionale cari au fost actele guvernului cari au adus Pacea de la Bucureşti? Dar se putea aceasta, dle Brătianu? Dar aş fi înşelat reprezentaţiunea naţionali! Când am luat răspunderea înaintea ei pentru toate actele, trebuia să-i prezint toate actele şi să mâ supun la judecata ei.

D. Vinttlă Brătianu: Nu am cerut aceasta, nu m-aţi auzi.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Ce aţi voit? Să mă fi retras după Pacea de la Bucureşti?

D, Vintilă Brătianu: Să nu fi făcut nici statutele, nici *Cartea Verde* cea de a doua, ci si vă fi făcut testamentul politic pentru Partidul Conservator.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Statutelor Partidului Conservator, d-voascră le purtaţi grija?

Pardon, dle Brătianu, vedeţi: era atâta urbanitate în vorba d-voastră, atâta discreţie politică, încât, să-mi daţi voie să vâ rog, ca chestia Partidului Conservator, el pentru el, cu statutele lui, să o lăsaţi Partidului Conservator. *(Ilaritate.)* Aceasta n-are a face cu ceea ce vorbim aci.

Cartea Verde[1]. Tocmai *Cartea Verde* era datoria mea constituţională. De îndată ce s-a făcut ratificarea, cu autoritatea regilor Greciei şi Serbiei pentru şcoalele şi bisericile macedo-române, am început să lucrez la *Cartea Verde* a doua, şi fără preget, de la sfârşitul lui septemvrie, în octomvrie şi până la 15 noiemvrie am tetminat-o.

Dle Vintilă Brătianu, ştiu că sunteţi un om activ, un muncitor; poate îmi ziceţi că şi eu sunt muncitor *(Aplauze),* şi sâ dorim cu toţii ca să fie oameni sârguitori la cârma statului cari îşi îndeplinesc în conştiinţă datoria zilnică, precum sârguitori au fost în trecut Lascar Catargi, Ioan Brătianu-tatăl, Dimitrie Sturdza. Pe ei să-i imităm întru aceasta.

V-am făcut în şase săptămâni *Cartea Verde.* Eram dator să o fac. Trebuia să arăt Parlamentului ce s-a fâcut. Era o datorie constituţională. Nu este admisibil să dispensaţi pe un ministru de externe de a aduce înaintea Parlamentului actele cc s-au petrecut în privinţa relaţiilor internaţionale. Nu cred, dle Brătianu, nu cred să fie mulţi în această Cameră cari sâ vă aprobe dacă ziceţi conrrariul. Sunt încredinţat că imensa majoritate a Parlamentului, a ţării, a tuturor Parlamentelor din lume va zice: era o datorie elementară a unui ministru constituţional de a prezenta înaintea ţării ceea ce a făcut, ca să fie supus judecăţii şi verdictului ţării. *(Aplauzeprelungite.)*

Aţi avut şi alt punct de vedere? Vorbeaţi că, atunci când s-a adus tratatul de pace în Cameră, nu era solemnitate.

Dar, dle Brâtianu, aici nu e vorba de solemnitate, nu e vorba de laude, sau de reclamă. Când am văzut un articol de laudă pentru mine in *Conservatorul,* eram sa dau afară pe redactor. Să mă laude pe mine foile noastre? Era vorba mai întâi de toate de răspundere, si bine au făcut deputaţii cari m-au cras la răspundere, şi erau în drept s-o facă. Procesul acesta trebuia dus înaintea ţâtii cu toată lămurirea posibilă. Acestea sunt eu dator sâ le provoc şi sâ le admit ca ministru constituţional. *(ApLtuze).* De aceea este o *Carte Verde* adusă Înaintea D-voastre. Vasăzică, critică întreagă si liberă, şi acî sunt dator să răspund.

Critica *Cărţii VerzP.* Mulţumesc dlui Brătianu şi dlui Duca - chiar şi dlui Duca - câ n-au mai reeditat una din criticilc de la Senat, că adică *Cartea Verde* nu ştiu cum trebuia să mai he. că nu spune tot, că ascunde acte, în *Cartea Verde* aţi găsit toate actele cari se puteau publica, fără a periclita interesele ţării, şi cari sâ vâ permită a judeca in bine si râu acţiunea guvernului. Aţi şi făcut-o; era în dreptul D-voastre sâ o faceţi.

Cel dintâi care a făcut-o a fost onorabilul domn Grădişteanu, si revin la vorbirea D-sale, fiindcă e o parte a acelei vorbiri, adică acea critică în «intra Austro-Ungariei, pe care si-a însuşit-o şl un membru al majorităţii eonservator-democrat, onorabilul domn Comşa, si în contra căruia trebuie sâ mă ridic, fiindcă o găsesc cu desăvârşire nedreaptă şi greşită. Dle Grădişteanu, se vede îndată din *Cartea Verde* direcţia ministerului.

Ce vă aşteptaţi de la mine, ca sâ-mi fie teamă dc acţiunea care am avut-o? Ca să ascund ceva din ale ministerului? Aci sunt păreri şi convingeri, şi-mi veri da voie să am si eu părerea şi convingerea mea.

Prima „greşeală", cum zice d. Grădişteanu, primul „punct necesar", cum zîc eu: am răspuns ministrului Turciei (pag. 1): „România nu poate uita că ea însâs a câştigat indepen-denţa în lupta contra turcilor; prin urmare strictă neutralitare, inrru cât nu va fî vorba de schimbări teritoriale".

Dar cita D-sa, îndată după aceea: .,Când a venit Turcia şi la Viena ca să ceară un fel de ameninţare la adresa Serbiei (No. 2 al *Cărţei Verzi),* guvernul din Viena nu i-a admis cererea".

Vasăzică nu am admis-o noi, şi nu a admis-o nici Austro-Ungaria,

Aş vrea sâ completez citarea dlui Grădişteanu pentru clarificarea deplină a direcţiei pulitice In septemvrie 1912, Adaug din *Cartea Verde* de la no. 3. Vorbeam cu d. ministru al Rusiei: „Am adăogat că trebuie sâ exprim mulţumirea noastră de câte ori vedem Rusia şi Austro-Ungaria înţelese asupra unei direcţiuni comune în criza balcanică".

Şi mai termin cu a patra citare ce se cuvenea să fie adusă aci pentru caracterizarea deplină a atitudinii; depeşa mea No. 22, către d. Mişu: „Si vous etes admis â la reunion des ambassadeurs, soutenez exelusivcmeut Ies interets roumains. la Roumanie â Londres ne doit pas paraître â la remorque d'une autre puissanec".

D. Grădişteanu zicea: Eram sub înrâurirea austriacă. Nu eram, dle Grădişteanu, precum o vedeţi. Din capul locului spun că vream ca Austria şi Rusia sâ fie pe cât se poate împreună, fiindcă nu vteam, în luptele dintre Tripla Alianţă si Tripla înţelegere, sâ fim noi în necesitatea de a ne pronunţa pentru o parte sau pentru alta. Şi de aceea ziceam dlui Mi.şu: Interesele exclusiv româneşti, fără a fi „â la remorque"; aceasta esre lămurit.

Dar de ce am spus îndată că şi Austria refuză Turciei cererea de amestec ca şi noi? Fie zis în treacăt, eu găsesc că Parlamentul român are în majoritatea lui o mare finetă politică si e foarte accesibil la nuanţe. Ştiţi pentru ce este pusă aceasta? Ca sâ vă arăt câ atunci, la septemvrie, noi ştiam cc se petrecuse între Bulgaria şi Serbia - va afla Partidul l.ibeial, când va veni la guvern, de unde ştiam. Poate sunt in drept a vă o spune acu: Regele o aflase, era unul din cei dintâi care a şriut ce se

petrece. Regele mi-a spus-o şi mie; d. Brătianu, sau oricare va veni după noi la externe, o va afla si va afla şi izvorul de unde o ştia Regele. Izvorul era aşa Încât se cetuse ca nu cumva sâ meargă vorba mai departe, fiindcă s-ar fi astupat preţiosul izvor. Eu am primit această încunostiinrare cu obligaţia ca sâ nu o spun mai depancla nimeni; n-am spus-o. dar eu o sliam. Ce ştiam? Că se făcuse între Bulgaria si Serbia o alcătuire, care, fiind îndreptată în contra noastră şi în contra Austriei, obliga Serbia să vie în ajutotul Bulgariei şi să ne atace pe noi, dacă atacam noi pc bulgari, şi obliga Bulgaria să vie în ajutorul Serbiei, dacă aceasta era atacată de Auscto-LIngaria.

Asa încât, in acel moment al crizei balcanice, Rumânia avea a face cu posibila duşmănie **ŞJ** a Serbiei şi a Bulgaiiei.

Vâ puteţi închipui cu ce simţiminte auzeam eu acele vorbe, acele declamaciuni din ziare si de la întruniri: cu sârbii în contra bulgarilor! Sâ fim noi cu sârbii în contra bulgarilor! Dar sârbii si hulgarii erau împreună, cu obligaţia de a fi în contra noastră. Si ştiind aceasta, când ani aflat ca Austtia a tăspuns cot asa Turciei, precum am răspuns noi, m-am simţit pe o cale relativ sigură, nu fiindcă eram sub influenţa austriacă, dar fiindcă eram sub considerarea siguranţei şi intereselor noastre.

Dar zicea d. Grădişteanu: nu ne-a fost destul de amică Austria. Nu este exact, dle Grădişteanu, si nu veţi găsi nici un rind în *Cartea Verde* care sâ autorize aceasta. Veci găsi, din contră, o declarant formală, nu v-o mai citesc, e dc la 5 iulie, căutaţi şi d-voascră la pagina 165. Vedeţi acolo o notă a contelui Berchtold la Sofia, şi ştiu că este directa manifestare a Împăratului c'ranz Ioscfcărre regele Ferdinand, în tare se spune: „V-am sfătuit întotdeauna sâ vă înţelegeţi cu România; gteşeala d-voasttă si pericolul d-voastră este câ nu aţi făcut-o, şi aşa cum au lucrat, ne paralizaţi si pe noi, fiindcă nu avem libertatea de acţiune in favoarea voastră, până când nu să Înţelegeţi cu România".

Sunteţi oameni politici, dlor, şi vă puteţi închipui pentru ce Austro-Ungaria a căutat să atragă Bulgaria în sfera ei dc acţiune.

Ba bine câ nu! Eta dteptul şi datoria ei. Iar încercarea ei, ce ne importă nouă? Aceasta numai ne importa: ca în momentul în care inreresele bulgare erau în conflict cn interesele noastre, sâ se pronunţe Austro-Ungaria înue amândoi. Si atunci s-a pronunţat pentru noi. Şi dovada stă aci, la pagina 165; dacă este vorba de conflict de interese între România si Bulgaria, eu prefer România si sunt sprijinul ei în contra Bulgariei. Ce voiţi mai mult de la o Putere vecină decât aceasta?

E un lucru caracteristic, dlor din majoricace, fineţea politică! N-ati remarcat ceva din vorbirea onorabililor adversari liberali, de la d. Duca, de Ia d. Vintilă Brătianu, si la Senat de la d. Ion Brătianu?

Onorând d. Duca: ce laude lui Bismatck! Adică să fiu eu copleşit de personalitatea lui Bismarck? Dar mă dau dinainte bătut, dle Duca! *(llaniate.)* Ba bine câ o sâ mâ compar cu Bismarck. Dar, în fine, d. Duca lauda pe Bismarck. Apoi onoratul domn Vintilă Brătianu: Germanii, la lena, Fichte. adică Fichte era filozof ca şi mine, mai mare, fireşte, dar în fine, filozof. Fichte a îmbărbătat Getmania, de la germani să învăţăm. Remarcaţi: Germania este cea mai bună prietenă a Austriei, alianţa s-a teînnoit ostensibil chiar în 1012 cu Austria, şi nici o vorbă in contra Austriei la liberali, desi simt ce se încearcă pe aici. Văd si eu foi cari zic „în contra Austriei"! Erau şi pancarte cu „Jos Austria!" Ce nechibzuiniă în asemenea încercări!

Insă unii zic: d-apoi ungurii! Cari unguri? Cei din opoziţie? Nu cumva aveţi să invocaţi în contra guvernului austro-ungar, pe membrii opozitiunii din Ungaria, pc Andrâssy. pe Appony, necum pe Visontay? Dat ce ar fi de guvernul românesc dacă ar invoca alt guvern în contra noastră, ceea ce zice aici onoratul.... dar să nu-1 mai citez *(Ilaritate).* Noi

lucrăm de la guvern la guvern, si nu de la opoziţia ungurească. - care c tot aşa de rare contra contelui Berchtold, — la guvernul românesc. Aceasta nici nu sc cade, nu e politic. Dar nu remarcaţi că liberalii, cari — precum este şi interesul lor - caută să prindă, pentru a-şi înainta barca, pentru a-i umfla pânzele orice mic vânt de popularitate, nu prin vântul acesta, care e în atmosferă contra Austro-Ungariei? Un vânt în contra Austro-Ungariei şi liberalii se lercsc de el? *(Aplauze, râsete.)*

Onor. d. Grădişteanu e foarte independent - dar şi onorabilul domn Comşa să înceapă a vorbi contra Austriei? Să mâ ierte; protestez! Aceasta nu c in atitudinea guvernului.

A! Dar revizuirea Tratatului dc pace de la Bucureşti! Dlor, să mă scuzaţi, dacă vorbesc câteva minute mai mult decât presupuneam ieri; dar revizuirea e o chestiune prea importantă; va fi bine să ne lămurim în privinţa ei. Ceteam tocmai ieri, dc ieri până astăzi, că e un stat vecin care iarăş o agită. Atunci să ştim unde ne aflăm, să ne explicăm aici.

Dle Grădişteanu, nu este asa? Trebuie, înainte de toate, în asemenea critici, să fim şi drepţi. Ei, dar, dreptatea e o însuşire rară la noi. întâi, nu numai Austro-Ungaria a cerut revizuirea, ci şi Rusia. De cc nu o citaţi?

D. I. C. Grădişteanu; Fiindcă nu aveam acelaş drept.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Ce însemnează când eu mă ostenesc în toată *Cartea Verde* sâ arăt că interesele României reclamă, pe cât se poate, să mergem împreună şi cu o parte si cu cealaltă, căci aceasta însemnează că mergem împreună cu atmosfera Europei întregi. D-voastră, când aveţi amândouă intervenirile, ne vorbiţi numai despre una? Apoi cu aceasta cade valoarea argumentului pe care l-ari auzir şi la d. Comsa.

Cartea Verde este în două volume, o *Carte Verde* a Tratatului de pace de la Bucureşti, care face parte integrantă din al doilea volum, din cartea diplomatică^ dar care l-am publicat înainte pentru votarea legii de anexiune.

Chestiunea stă in protocolul de la pag. 4S al volumului cu tratatul de pace. Acolo cetiţi:

„Monsîeur Maioresco prend la parole et dit: «Messîeurs, j'ai reţu Lundi dernier, 22 Juillet (4 Aout) de la pan de S.E. le ministre d'Autriche Hcmgrie **â** Bucarest, la communication que la monarchic Ausrro-Hongroisc, quelle que soit la decision de tiotre Conference sur Cavalla, se reserve de soumtttre cc point aussi â une revision, etant donne qu'il appariieiu a l'ensemble des questions sur lesquelles l'Autrichc-Hongrie s'est reserve le droit de revision.

Deux joiar apres, le 24 Juillet (6 Aout), avânt que tous lesdelegues des Etats representes **JU** soient lombes d'accord sur Ies poinis principaux de leur differend, S.E. le Ministre de Russic â Bucaiesi m'a informe «que le gouvemement Imperial, ayant appris que la question de Cavalla risque de compromettre Ie succes des travaux de la Conference, dedare qu'il se reserve la liberie de reviser, conjointement avec Ies autres Puissances, Ies decisions qui seraient prises par la Conference".

Dar şi în Anglia, într-un raport care m-l face d. Misu la pagina 199 al *Cărţii Verzi,* Sir Edward Grey declară formal:

Jn ce priveşte revizuirea Tiatatulni de la Bucureşti, ministrul nu-a spus câ, negres», in principiu, Marile Puteri au dreptul de a examina acest tratat, inuu cât e! poate atinge interesele europene.

Anglia se va asocia la propunerile provenind din panca unanimităţii Puterilor în această chestiune.

în practică insă D-sa crede câ această unanimitate nu se va obţine."

Văd pe onorabilul d. Iorga acolo; dle Iorga, aţi făcut o impurare miniştrilor noştri din străinătate.

D. N. Iorga: Mai multe.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului ***si*** *ministru de externe:* Pe care sâ-mi daţi voie s-o contest din experienţa mea. Eu găsesc pe diplomaţii noştri în majoritate buni, la locul lor şi foarte folositori funcţionari ai statului. Vorbeaţi despre

modul cum scriu diplomaţii; în special, era vorba despre d. Chica.

D. N. larga: Am gâsit o franţuzeasca inadmisibilă înrr-o corespondenţă diplomatică.

D, Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Cred că d. Ghica şde mai bine franţuzeşte decât... mine, în orice caz. *(Ilaritate, aplauze.)*

D. N. lorga: Dar d-voastră nici nu aveţi nevoie sâ cunoaşteţi franţuzeasca specială în care sunt scrise acele rapoarte şi care nu este cea diplomatică.

D. Titu fl-laiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: D. Iorga mai zice câ ar fi bine ca diplomaţii noştri în dicţionarul cifrat să se folosească de limba română. Nu aţi zis aceasta? Mi-a părut că doreaţi să fie românească.

D. N. Iorga: Da. Fireşte, cum întrebuinţează toate statele în corespondenţa lor limba lor naţională.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Cred că ar fi un inconvenient şi nu este încă bine să fie aceasta la noi deocamdată.

Miniştrii noştri din străinătate au datoria să ne comunice nouă exact ceea ce spun miniştrii străini de acolo pentru noi şi să spuie miniştrilor străini exact ceea ce vrem noi ca să fie spus.

Când mâ voi pune să le spun pe româneşte şi să-i las pe ei să traducă — Dumnezeu ştie cum - spre pildă, când va fi d. Duca ministru în străinătate şi va traduce cum va putea din franţuzeşte în româneşte, poate mai bine din româneşte în franţuzeşte, lucrurile se pot încurca.

Mie îmi importă sâ-tni spuie textual ceea ce s-a spus ministrului nostru si când o veni un ministru sttâin si va zice de exemplu ministrului nostru de acolo: „On m'a fait des ouvertures". cum sâ pun pe ministrul nosttu să traducă în româneşte? Mi s-a făcut deschizături? *(Ilaritate, aplauze.)*

Şi iată de ce cifratul nostru este în limba fianceză! Aceasta va fi până când limba românească va ajunge sâ fie aşa de diplomaticeşte perfecţionată încât să putem zice în româneşte toate nuanţele cari până acuma sunt în singura limbă internaţională, care este limba franceză.

D. Mişu mi-a scris însă în româneşte - ce este drept, Sir Edward Crey se exprimă cam greu în franţuzeşte si cted că d. Misu, care ştie englezeşte, a vorbit englezeşte cu d. Grey şi atunci trebuia sl-mi traducă mie în româneşte, deşi stiu si eu ceva englezeşte si poate aş fi priceput, dar am priceput mai bine româneşte. Altfel e babilonie de limbi. 5cria d. Misu dar: Sir Edward Grey zice că în principiu Marile Puteri au dreptul de a examina tratatul nosttu.

Eu am vrut să se evite acest dtept şi am căutat să lucrez aşa încât să nu poată fi chestie de drept european şî de intetese europene pentru acest tratat. Tratatul de la Paris, de la 1856, căci de acolo începe chestia cu dreptul şi cu interesele europene, nu voi cita texte, căci nu mai este vreme, Tratatul de la Paris de la 1856 introduce pentru prima oată Turcia în ceea ce se numeşte acolo textual, la an. 7 „Concertul european" şi declară integritatea Turciei pusă sub garanţia Puterilor celor mari europene. Asa cere Tratatul de la Paris. Când este dat vorba de atingerea integrităţii teritoriale a Turciei, aceasta este pusă sub scutul Puterilor mari, este de un interes european. De aceea, când puternica Rusie, nu numai noi. statele mai mici, dupâ un război glorios la care am laut şi noi o parte glorioasa (dar când s-a făcut tratările de la San-Stefano, d. Ignatiew nu a vrut să ne admită să vorbim şi noi, la luptă am făptuit, la vorhâ însă nu am fost admişi să conlucrăm), la San-Stefano a făcut o alcătuire de pace a numit-o *„Les preliminaires* de paix de San Stefano", fiindcă se dezmembra o parte din teritoriul turcesc şî de aceea a şi supus pacea preliminară de la San-Stefano Congresului european de la Berlin.

Vâ rog cetiţi preambulul Tratatului de la Berlin din 1878, care începe:

„fiindcă prin Tratatul de la Parîs, din 1858, s-au faCur oarecari stinu!a(iuni ,idans une pense? d'ordte europeen..." am hotărât cele ce urmează in privinţa Tratatului preliminat de la San-Srefano".

Aşadar orice atinge teritoriul european al Turciei este de interes european, ceea ce nu atinge această dezmembrare turceasca, nu mai poate fi de interes european, fiindcă Puterile mici ori mari din Balcani, nici nu sunt puse, nici nu vor fi puse suh tutela Europei; vom fi în concert cu Europa, în înţelegere cu Eutopa, dar sub tutela Europei, în afacerile noastre proprii, aceasta niciodată. *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

Dle Grădişteanu, trebuia să ne ferim de tot ceea ce ar fi implicat chestiuni teritoriale de la turci, fiindcă acestea sunt declarate de interesul Europei; si când ai cerut d-ta, că ar fi trehuir ca în Pacea de la Bucureşti să vorbim şi de graniţa sudică a Albaniei, pentru macedo-românii de la Pind, cred că ai ceriu ceva, care ne-ar fi expus direct la primejdia dc a veni sub revizuirea Europei, fiindcă Albania, dezmembrată acum de la turci, este pusă sub scutul Europei, reuniunea ambasadorilor din Londra se ocupă de ea. Să ne ferim de a intra in sfera dc acţiune a reuniunii ambasadorilor cu Pacea de la Bucureşti, fiindcă atunci când tu, un stat mic, dai unui stat marc un deget, îţi apucă toată mâna. *(ApLiuze.J*

Şi acum vom înţelege mai bine ce am raportat M.S. Regelui la no. 246 al *Cărţii Verzi* (pag. 181).

A mai venit ministrul Turciei la 10 iulie, cu 7 zile înainrea conferinţei: „Ministrul turc Sefa bey, mi-a fâcut astăzi ptopunerea ca să ia şi Turcia parte al conferinţă". Atât ne-ar fi trebuit, pentru ca sâ ne punem direct sub revizuirea europeană!

Am răspuns ca nu pot primi propunerea, de vreme ce tratările ce se vor urma la Bucureşti, fie pentru preliminare, fie pentru pacea definitivă, nu vor privi decât schimbările teritoriale dintre statele creştine şi nu în relatiunile lor cu turcii. De aceea s-a făcut asa.

Ei bine, dlor, când a venit Austria si Rusia înainte dc încheierea păcii definitive din Bucureşti, să ne vorbească dc posibilitatea revizuirii, au făcut un act legitim din punctul de vedere al dreptului european, căci nu se ştia ce va ieşi de acolo. Noi înşine ne-am găsit odată la conferinţă cu o propunere ca să exprimăm dorinţa ca Pacea de la Londra, din mai, care regula sub preşedinţia lui Sir Edward Grey, între statele balcanice, luarea teritoriilor de la turci, să fie executată. Era tocmai vorba de Adrianopol! Şi, fireşte, că ne-ar fi plăcut, ca un lei de ironie, ca noi, statele mici, să exprimăm şi noi dorinţa ca statele mari să-şi execute mai întâi Pacea lor de la Londra, căci noi o vom executa pe a noastră dc la Bucureşti. Da, era foarte ademenitor lucru, dar n-am fâeut-o, pentru că din momentul în care ne amestecam în Pacea de la Londra si in reuniunea ambasadorilor, ne puneam iar sub tutela Marilor Puteri şi n-o voiam. Nu e aşa, dle Grădişteanu, că nu se putea altfel? Când au afirmat Austro-Ungaria şi Rusia la Conferinţa din Bucureşti dicptul lor de revizuire, nu puteam şti ce va ieşi din conferinţa noastră şi dacă ar fi ieşit din Pacea de la Rucureşri, amestecul cu Turcia, ori dacă ar fi ieşit, ceea ce ne \(ătuiau unii, sâ vorbim de graniţa Albaniei, ne expuneam într-adevăr sâ fim revizuiţi şi n-aveam ce zice; dar aşa cum am fâcut-o, nu ne-am expus. Astăzi, toată chestia revizuirii esre înlăturată şi nu pot Marile Puteri s-o facâ.

Dar a avut un folos pentru noi acea vorbă austriacă si rusească, adusă la conferinţă. A înlesnit încheierea păcii, a permis bulgarilor să se prezinte înaintea patriei lor cu marile sacrificii sc au trebuit să le facă. Ie-a dat o mângâiere şi au putut să zică la ei acasă: am luat act de ceea ce propun Puterile

câ esre un interes european; vor mai şti ele să ne acorde ceva mai mult. şi astfel, cum o şi spune nota formală „pour faciliter la paix", s-a Înlesnit bulgarilor istălirea tractatului de pace, li s-a uşurat conştiinţa.

Aşadar, pentru revizuire am dreptare să zic: că nu se mai poate acuza Austro-Ungaria, iar astăzi chestiunea este, în ceea ce priveşte Marile Puteri, înlăturată.

Dlor, nădăjduiesc că explicarea este destul de lămurită, şi acum, înainte de a termina, sunt dator să mai adaog câteva cuvinte în privinţa atitudinii înticgi a guvernului. *Cartea Verde* arată linia noastră de purtare, la început paşnică pe cât se poate, afişând neutralitatea conform dorinţei de pace a Europei.

Ce nedreptate şi nepolitice sunt criticile cari se aduc dlui 1 axe lonescu! Câtă vreme eram pe pace, nu trebuia să facem ameninţări cu războ şi cu mobilizare, dar trebuia să ne întărim, să sporim puterea armatei cât mai mult, şi, paralel cu aceste încercări, să fim în relaţii binevoitoare cu Bulgaria, în atmosfera Europei întregi.

Ce voiţi să ziceţi, onorabile dle Grădişteanu, că eu atunci, când am declarat la septemvrie 1912 neutralitate până când va fi o schimbare teritorială, am părăsit tradiţia din ttecut în materie balcanică? Care tradiţie, dle Grădişteanu? Dar nu există *o* asemenea tradiţie, mai ales nu de la Partidul Liberal. Eu sunt, nu e aşa, dle Duca? un om bătrân, dar pe banca ministerială sunt alţi oameni de o recunoscută inteligenţă in tara noastră: d. Take lonescu, d. Matghiloman şi ceilalţi. Vă închipuiţi d-voastră că nu ne vom fi gândit şi noi si nu ne vom fi înţeles cu admirabilul nostru coleg de la tâsboi, d. general Hârjeu, a cărui muncă neobosită şi onestitate absolută erau cunoscute de toată ţara? *(Aplauze prelungite).* Nu ne vom fi înţeles cu foarte inteligentul şi energicul şef a) Statului-Major, general Averescu *(Aplauze),* care a condus mobilizarea aşa cum a condus-o, fiindcă o pregătise aşa cum a pregărit-o în admirarea lumii? Dar din ziua întâia a crizei

balcanice, masa mea era plină de hărţile de la Statul-Majot; a mai adus multe alte notiţe importante d. Take lonescu, si studiam împreună graniţele, lertaţi-mă, dlor, aşa este: nu se poate iEnora banca ministerială, ca sâ-si facă reclamă întâiul venit şi sâ spuie, că dumnealui a inventat linia Turtucaia-Balcik, şi că noi ceilalţi nu ştiam nimic si nu lucram nimic. Mi-e teamă, cu toate declaraţiile în ziare, întruniri şi congrese, că linia Turtticăia-Baicik s-a lăţit în public numai după ce am stabilit-o noi cei din guvern, că mai Înainte o sumă din acei cati fac azi patriotism, habar nu aveau de ea. *(Aplauze.)* Om fi lucrat si noi ceva!

Tradiţia? Care? Ah! e foarte important sâ analizăm odată chestia, Ne-a luat curentul popular? Care? întrunirile publice ale dlor Policrat şi Bogdan-Duică? Dar bine, dlor, alegerea parlamentară s-a făcut după izbucnirea crizei balcanice, şi după victoriile strălucite ale bulgarilor contra turcilor, s-a făcut asupra acestui răsboi şi toată colaborarea nu are sens decât faţă de ctiza balcanică.

Cate era opinia ţării atunci?

Reprezentanţa ţării, aleasa *ad-boc* sub impresia şi în momentul crizei balcanice, e expresia legală a ţării în această materie. La prima greutate, la demisiunea dlui Carp din Camera in decemvrie şi la faimosul congres pretins conservator de la sfârşitul lui aprilie si la vorbele onoratului d. Virgil Arion, pe care îl văd acolo, şi la întrunirile publice ale D-sale cu d. Bogdan-Duică, ce trebuia să facă un minister constituţional? Să facă apel la reprezentanţa ţării, la adevărata opinie legală! Şi Camera ne-a dat încrederea in această linie politică a noastră care ne-a adus, din norocire, la Pacea de la Bucureşti, ne-a dat-o întreagă şi deplină.

Cui nu i-a plăcut şi-a dat demisia din Parlament. *(Aplauze prelungite.)*

Iar Partidul Liberal unde era atunci? Şi ce treabă are opoziţia într-un Parlament? Ca să sofisticăm acum situaţiile?

Nu se mai poate, dlor, este o parte foarte slabi a liberalilor de astăzi. Ne-aţi dat adeziunea d-voastră ca să primim protocolul de la Petersburg. Ne-aţi dat-o cu rezerve? Dar eu nu am făcut şi eu rezerve? *(Aplauze prelungite.)*

D. Vintilă Brătianu: Cerute de noi... (Ilaritate.)

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externe: Cerute de d-voastră? Dle Brătianu, cu nu sunt refractar ca să recunosc că partidele dc opoziţie sunt foarte folositoare în mersul constituţional şi, credeţi-mă, am cea mai mare mulţumire să recunosc totdeauna ceea ce aţi putut d-voastră să nc aduceţi ca contribuţie la mersul nostru înainte, însă în cazul de faţa aş vrea să o fac, dar nu cred că o pot face. *(Ilaritate.)*

La Senat d. Brătianu, şeful partidului, mi-a zis: Aţi scăpat trenul. Şi eu i-am răspuns: Vă înşelaţi, acuma vine trenul! Ei bine, pentru mintea omenească, aceasta înseamnă: în ochii guvernului protocolul de la Petetsburg este numai o fază de trecere spre mai departe. Dar s-a făcut aceeaşi constatare aci în Cameră, - şi sunt recunoscător dlui Gheorghe Ştirbey (să nu se supere naţional-liberalii, căci nu am zis: principele Gheorghe Ştirbey) *(Ilaritate),* d. Gheorghe Ştirbey a accentuat în şedinţă publică şi eu am raportat-o M.S. Regelui, stă aci în *Cartea Verde,* la pagina 103:

„Faţa de dedaraţiunea dlui prim-ministru că chestiunea graniţei dobrogene nu este închisa si că ne rezervăm întregul viitor, declar că votez pentru".

Ce mai fraze multe! Lucrurile nu le mai puteţi răstălmăci în favoarea liberalilor şi a conservaretilordisidenţi.

Era un dezastru protocolul, zice d. Duca. Dar de ce 1-ati votat atunci? Nu se poate să scăpaţi din aceasta: dacă era o ruşine, un dezastru, nu trebuia să-l votaţi. D-voastră daţi din cap; trebuia să vă abţineţi pentru un dezastru şi o ruşine, dar nu să veniţi cu votul d-voastră să întăriri ceea ce s-a făcur.

Atunci era o încercare din panea conservareiilor disidenţi de a ne răsturna pe această chestie, dar a fost înlăturată prin disciplina majorităţii, si înlăturată şi prin asentimentul d-voastră la protocolul de la Petersburg. Nu ştiu ce se întâmpla, dacă şi d-voastră făceaţi opoziţie împreună cu ceilalţi, cei cu faimoasa intrigărie politică, care se întâmplă de multe ori în momente grave ale istoriei! Dar ne-aţi dat asentimentul, aţi făcut act public de primirea protocolului. După ce v-am recunoscut acest merit patriotic, nu trebuie sâ veniţi să-l desfaceţi cu declamatiunile dlui Duca, că era un dezastru. *(Aplauze).*

Este lucru evident: dacă era un dezastru, nu trebuia să primiţi, ci trebuia măcar sâ vâ abţineţi, dacă nu voiati să faceţi greutăţi guvernului, dar nu sâ aprobaţi, să daţi aproape unanimitatea ţării pentru aceasta. Bine aţi făcut că aţi dat-o, fiindcă era numai o lăzi de trecere spre mai departe.

Viu în sfârşit la opinia, la tradiţia de mai înainte a ţării. Dar v-a arătat dl Titulescu că Partidul Liberal era mut în ziarele sale încă în decemvrie. Atunci când spuneam eu dlui Şeheco deja la 27 octomvrie: Turtucaia-Balcik, nu se spunea nimic de la d-voastră. Mut a rămas si în Parlament Partidul Liberal. Am arătat la Senat că nu numai mut a rămas, dar câ tradiţia liberală era contra ceea ce voiţi sâ spuneţi azi. Era pentru neamestec în chestiile balcanice.

Aşa au spus-o în Mesaj Ion Brătianu şi Dimitrie Sturdza.

Când am citat aceasta, onor. d. Duca a vorbit de „eclipsă mintală", citez exct.

D. I. G. Duca: Dacă expresiunea vă jigneşte, sunt gata sâ o retrag; mă importă argumentul, termenul nu.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Nu numai că nu mâ jigneşte, dle Duca, dar îmi convine grozav. *(Ilaritate.)* Veţi înţelege îndară de ce. Vedeţi, dle Duca, eu sunt om de 73 aproape 74 de ani.

Voci: Mulţi înainte.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de extemr. La vârsta aceasta se poate să am absenţe mintale. D-voastră, tinerii, nu le aveţi. Şi stiu o sumă de tineri din generaţia de astăzi, cărora le place să releve absenţele mintale ale bătrânilor, aşteptând nu cumva Ie fac mai curând locul? O ştiu. Vezi, dle Duca, eu nu sunt aşa: eu învăţ de la cei tineri. Şi câte zile voi mai avea doresc să continuu să fiu cum sunt, ca să învăţ eu de la cei tineri, iar cei tineri cari sunt de felul d-voastră să continue să fie cum sunt, să releve absenţele mintale ale celor bătrâni. Fără nici o supărare. *(Aplauze prelungite.)*

Şi nu numai că nu mă supără, ci mi-e politiceşte de folos.

E o regulă, dle Duca; din când în când bătrânii aceştia au câte o experienţă pe care o rezumă. Nu foloseşte la mulţi, da tot poate folos cuiva *(Ilaritate, aplauze).* E o regulă de experienţă: când întrebuinţează cineva din opoziţie un cuvânt violent, a fost lovit unde îl doare, fiindcă e o meteahnă a partidului său. Vorba cu „absenţa mintală" dovedeşte că vâ doare amintirea din trecutul Partidului Liberal. Veţi vedea îndată că nu era absenţă mintală, ci o argumentare foarte strânsă.

La 1885 se întâmpla întâia izbire a Tratatului din Berlin. Tratatul din Berlin stabilise o anume stare de lucruri în Balcani. Acolo era începutul faimosului echilibru. S-a făcut o Bulgarie nouă şi s-a dat României o Dobroge cu o limită în corelaţiune cu ceea ce se da Bulgariei. Mică Bulgarie, mică Dobroge. Fiindcă era aşa mică Bulgaria, i s-a dat Silistra, ca mângâiere câ i s-a luat Rumelia. Aşa trebuie să fi calculat Puterile Ia Berlin, în 1878. Deodată la 1885, oricare ar fi fost situaţia cealaltă a Europei... fireşte diferita de cea de azi; ba bine câ o să am naivitatea să cred că la 1912 sunt absolut aceleaşi împrejurări ca la 1885! Nu, nu! Dar în Balcani era situaţia cu desăvârşire analogă în privinţa punctului care ne importă.

D. I. G. Duca: Nu.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Ba da, vezi, dle Duca, partea aceasta e slabă, de aceea erai violent cu mine.

D. I. G. Duca: Contestăm absolut.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: Atât vâ mai rămâne. La Berlin se crease Bulgaria fârâ principatul Rumeliei şi s-a creat independenţa Serbiei şi ni s-a dat nouă Dobrogea aşa de mică.

Iată, de aci înainte, pentru noi o chestie balcanică. Intram şi noi în Balcani. Şi deodată, la 1885, Bulgaria de la sine răstoarnă Tratatul de la Berlin şi Serbia simte atingerea echilibrului şi ne cere nouă ajutor fiindcă începe supremaţia bulgarilor. Şi ce răspunde guvernul naţional-liberal? într-un Mesaj solemn declară: *„Neamestecul nostru dincoLo de Dunăre era indicat* fiindcă această chestiune aparţine Marilor Puteri". Iată tradiţia care a rămas de la Ion Brătianu şi de la d. Sturdza în 1885. *(Aplauze.)*

Aceasta nu o ştergeţi d-voastrâ cu vorbe violente. A! dar în ianuarie 1903 a făcut d. Ion Brătianu-fiul o circulară. Este pe de o parte un Mesaj solemn şi pe de alta d. Brătianu-fiul face o circulară! Oh, Doamne! Şi în acea circulară, de la 1903, spune: „ne interesează echilibrul în Balcani (parcă nu fusese zdruncinat la 1885) şi ne interesează şi macedo-românii". Parcă la 1885 nu erau 21 de ani de când cheltuiam pentru şcoalele macedo-române, si ar fi trebuit să preocupe şi atunci soarta lor. O simplă circulară! Şi ce a făcut d. Ion Brătianu după această circulară, când într-un moment de agitaţie în Balcani, vine şi zice: „mă interesează echilibrul?"

A pregătit armata ca să dea autorirate circularii D-sale, sau a rămas numai cu circulara? Ne-a arătat d. Pascal Toncescu: chiar la 1910 a refuzat dlui general Averescu 75 milioane pentru armată, şi d. general Crăiniceanu a zis că banii trebuie pentru scoale, nu pentru armară. Cu asemenea procedări

pregăteaţi rolul României în criza balcanică, când refuzaţi 75 milioane cari ie cerea ministrul de răsboi? *(Aplauzeprelungite.)*

Imputaţi pe nedrept dlui Take lonescu pacifismul, când D-sa în ministerul de colaborare a dat 325 milioane, împreună cu d. Filipescu şi cu d. general, care este aici pe bancă, pentru înzestrarea armatei. *(Aplauzeprelungite.)*

Aceasta însemnează a fi atent la ceea ce se petrece peste Balcani! D-voastre liberalii aţi zis si nu aţi făcut, noi am făcut fără a zice şi am zis numai la momentul oportun. *(Aplauze prelungite).*

Cât pentru Pacea de la Bucureşti a trebuit ceva ca să fie la Bucureşti; o mică deprindere diplomatică. Până acum se ţineau conferinţele şi congresele la Londra, la Petersburg, la Berlin, Viena, Paris. Ca să ajungem noi să se ţină la Bucureşti, nu mergea aşa de la sine; trebuia dibuit. Fireşte, după cum spunea onorabilul d. Ion Brătianu ia Senat, poate şi d-ta, dle Duca, eu nu ştiam nimic, un filozof acolo, nedeprins cu ale diplomaţiei! *(Ilaritate.)*

Dar vezi, cu filozofia aia am ajuns ca să fie Pacea la Bucureşti. Era mai nainte vorba de Nîş. Noi propusesem în fevruarie, noi aceştia nepricepuţii, ca la Petersburg să fie mediatiunea. Aceasta a fost una din trăsăturile premergătoare ca să ajungem şi din partea Triplei înţelegeri, aninci când ne va veni la adică, să avem un fel de bună primire. Căci de Tripla Alianţă eram mai siguri. în orice caz, voiam să scăpăm de Londra, care ne-ar fi băgat direct în revizuire. Şi atunci încercam, nu cumva o vom aduce conferinţa păcii încoace, cu toate câ un rege al unuia din statele balcanice spusese cu două zile înainte că pacea se va încheia pe câmpul de război. Noi, în contra vorbei aceleia, am adus conferinţa pâcei la Bucureşti, si am început-o cu un armistiţiu, pardon, supără vorba armistiţiu, hai să-i zicem o „suspensiune de arme" (parcă suspensiune de arme ori armistiţiu nu ar fi fost tofuna), trebuia să înceteze carnajul în Balcani ca prim omagiu adus acestei ţări de civilizaţie cate este România *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate).* La Petershurg protocolul mediaţiunii, *o* prealabilă condiţiune pentru ca să fie la Bucureşti pacea. Nu se putea altfel.

Dar ce să mai lungim vorba, domnilor? Am semnat la 28 iulie Pacea de la Bucureşti. Toate interpretările, că altfel trebuia tăcut decât cum a fost făcut, nu pot rezista realităţii. Cum a fost făcut, a fost spre mulţumirea d-voastră a tuturor *(Aplauze)* şi a fost făcut de Partidul Conservator, şi nu putea Partidul Conservator, şi la octomvrie 1912, să facă alta decât să primească sarcina cea mare, cu marea răspundere pe care a primit-o.

Dar să viu la Mesaj si la Adresă, pentru a termina.

Mi-am permis la noiemvrie 1912, cu redacţiunea mea, să supun Maiestăţii Sale Regelui un text de Mesaj, în care Regele, cu vechea sa experienţă de a introduce cuvinte dc acelea neaoşe româneşti, cu răsunet în inima poporului peste care domneşte, a introdus vorbele, El, nu noi; „glasul României va fi ascultat". El este în drept să zică astăzi: „Vedeţi? A fost ascultat glasul României. Eu cunoşteam prestigiul ţării şi aveam eu mai mare dreptate decât toţi acei cârtitori". *(Aplauze prelungite şi îndelung repetate.)*

Şi Regele a primit în fruntea Mesajului de astăzi amintirea de la 77-78, fireşte, cum o poate primi Regele, ca amintire militară pentru lauda armatei, atunci ca şi acum. Dar şi aci filozofia este bună la ceva, ceva psihologie, ceva asociaţie de idei. Se poate asocia ideea celor râsboinice de atunci cu cele perrecute în politica internă; nu cu cele diplomatice. Vor fi făcut la 1878 Brărianu si Kogălniceanu cât au putut ca să scape Basarabia şi nu voi avea vreodată gândul de a mă încerca să reduc meritul acestor antemergători ai politicei româneşti.

Nu! dar altceva vreau să zic, şi aci stă învăţământul cel mare pentru generaţia de astăzi. S-a întâmplat la 1877 ceva

enorm: începe răsboiul de la 1877, la care participă România, şi Partidul Liberal ţine Partidul Conservator sub judecată, sub un comitet de acuzare, care vrea sâ trimitâ la Văcăreşti pe Lascar Catargi, pe generalul Florescu. pe Mavrogheni, pe Alexandru lahovari, pe Boerescu şi pe neînsemnata fiinţă care vă vorbeşte în acest moment, eu, care am rămas singut în viaţă ca martor ai celor acuzaţi *(Aplauze prelungite.)* Ce soartă curioasa! Ştiţi cine era acuzatorul, care în acea zi a luat, cum se zicea în vremea veche, a luat „tacliruT lui Lascar Cataigi şi al meu? Al meu a fost scurt, căci am răspuns că nu le recunosc autoritatea. *{Aplauzeprelungite.)* Era d. Nicolae Fleva. al liberalilor atunci, astăzi nu ştiu al cui.

La discuţia Adresei de astăzi, după atâţia ani, se întâmpla câ cea din urmă rămăşiţă din acele vremuri, dintre cei definitiv acuzaţi, neînsemnata mea persoană, să fie aci pe banca ministerială şi onorabilul d. Fleva să fie acolo b rribunâ şi sâ aducă drept omagiu Coroanei într-o lungă vorbire, în aceste momente solemne, pe Juster şi pe Loebel.

S-a făcut deplină dreptate, în ceea ce priveşte istoria: d. Fleva acolo cu vorba care aţi auzit-o; şi guvernul conservator cu mine aci. *(Aplauze prelungite si îndelung repetate.)*

Guvernul conservator astăzi nu numai câ n-a dat in judecată Partidul Liberal, nu numai că a căutat ca chestia tramvaiului să iasă din aprinderea politică si să meargă pe calea liniştită a tribunalelor, ci a invitat Partidul Liberal să ia parte la guvern după mobilizare si pentru Pacea de la Bucureşti. In acest chip ne-a răzbunat istoria neamului nostru de ceea ce s-a întâmplat la 187'. *(Aplauze prelungite si îndelung repetate.)*

Sâ ne fie de bun augur pentru viitor!

împărtăşesc cu desăvârşire părerea domnului Vintilă Brătianu, este în interesul tării de a îndulci telaţiunile dintre partide, si dacă am amintit acel itecut, este ca nw-cumva vreun alt partid să cadă în aceeaş ispită, fiindcă nu persecutări

reciproce, ci cu respectări reciproce spre binele ţării, putem lucra mai departe, nu eu, dar d-voastră mai tinerii, pentru a menţine România în starea înaltă la care a ajuns acum, mulţumită muncii tucutot partidelor. *(Aplauze prelungite si îndelung repetate, ovatiuni nesfârşite.)*

162

DESPRE DIZOLVAREA PARLAMENTULUI ŞI RETRAGEREA GUVERNULUI *DE* COLABORARE

(Şedinţa Camerei de la 23 decembrie 1913)

O. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe. Dlor deputaţi, soluţiunea propusă de onor. interpelator, aceea că ar fi loc pentru o nonă colaborare între conservarori-democraţi si liberalim, care s-ar întemeia pe gândul comun al unei revizuiri a Constituţiunii, asa încât **aLeastâ** Cameră să continue a lucra, o cred neconstituţionalâ si nu as putea da sfiituri nimănui dc a o urma; in orice caz, cu unul nu as propune aşa ceva Camerei.

In expunerea D-sale, de la început, era o parte despre formarea guvernelor, care cred că lipsea de preciziune.

Pentru ce s-a retras d. Carp la martie 1912 şi cum a venit guvernul mai atunci şi cel de colaborare la 14 octomvrie 1912?

Dlor, poate nu am fost clar, dar nu mai rârzîu decât alaltăieri am explicat.

T). B. M. DimiiropoL Eu nu eram aci.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului si ministru de externr. Dar eu am explicat Camerei. O veţi citi în *Monitor.*

Şi ţin la aceasra, fiindcă sunt prea convins panizan al sistemului constituţional şi parlamenrar. Din parte-mi nu aş

vrea niciodată să se aducă o scădere cât de mică întregului drept, întregei prerogative a Parlamentului.

De aceea am şi dat explicaţiuni în rândul trecut. Acum, ce mai vreţi în momentul de faţă? Ca să se explice dacă mai stă guvernul de colaborare aşa cum este, iar dacă trebuie să se retragă, pentru ce se retrage? Dar cu cine vă luptaţi pentru aceasta? Cu mine? Evident, si eu sunt de aceeaş părere; nu mi-a trecut un moment prin cap ca avem sâ ne retragem fără a spune Parlamentului pentru ce. Şi când la o întrunire a majorităţilor, acum câteva zile, m-ati intrebat D-voastre: Avem sâ ne explicăm? V-am spus: da, fireşte, avem sâ ne evplicim! Nu pricep, prin urmare, tonul D-voastre de opoziţie. Când trebuia dată această explicare? Tocmai acum şi acum o si dau.

Ministerul de colaborare a fost format fiindcă o criză în Balcani, care atingea interesele României, izbucnise. In vederea ei s-a format actuala combinare. Şi fiindcă nu se putea numi „coaliţie", am inventat, în înţelegere cu d. l ake lonescu, vorba de „colaborare".

D. Take lonescu, ministru de interne: Exact.

D. Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe: O coaliţie este făcută numai pentru un anume scop si dupâ îndeplinirea lui trebuie sâ se desfacă; pc când o colaborare este în adevăr făcută si ea pentru un anume scop între părţi încă diferite, dar mai poare avea speranţa sâ ajungă la contopire. Această speranţă voiam să o las. S-a făcut, dar, un minister de „colaborare", s-a dizolvat Camera conservatoare, s-a făcut un nou apel la ţară. Acest apel trebuia să se facă în orice caz, fiindcă veniseră împrejurări fundamental deosebite de acelea în cari fusese aleasa Camera si fusese ales Senatul conservator, la 191 1.

Prin urmare, aţi fost aleşi asupra ctizei balcanice; nimeni nu mai poate zice azi câ ţara era în necunoştintă de cauză, pentru ce îşi alegea reprezentanţii ci in acel moment. Nu exisrâ altă adevărată opinie legală intr-o ţară constituţională decât

aceea caie e reprezentată prin Cameră si Senat, daca acea Cameră si ace! Senat au fost alese anume in privinţa chestiunii de cate este vorba. Se poate întâmpla ca să fie aleasă o Cameră şi un Senat în certe împrejurări şi, în decursul funcţionării lor, în cei patru ani ai legislaturii, să se întâmple schimbări de evenimente şi împrejurări cari să pună la îndoială dacă mai este efectivă reprezentanţa tării. Dar când s-a deschis Camera şi Senatul la ***26*** noiemvrie 1912 şi imediat după aceasta au decurs evenimentele cari s-au terminat cu Pacea de la Bucureşti, această Cameră si acest Senat erau reprezentanţa efectivă si singura legală a adevăratei opiniuni a tării, şi încă o dată vâ aducem toată recunoştinţa noastră pentru votul de încredere în această chestiune.

Când trebuia să se termine aceasta fază a existenţei noastre constituţionale?

îndată ce s-a terminat fondul chestiunii externe, îndată ce s-a încheiat Pacea de la Bucureşti si s-a dat ocaziune Parlamentului de a-şi da părerea asupra acestei păci şi de a se pronunţa în privinţa răspunderii guvernului care a dus cârma statului până la acel moment.

Spre marea mea mirare, am auzit un reprezentant al Partidului Naţional Liberal, care ar trebui să fie mai înaintat în privinţa drepturilor şi prerogativelor unui Parlament, decât aş fi eu vechiul conservator, zicându-mi câ, după Pacea de la Bucureşti, eu, ministrul constituţional, trebuia să plec. Să nu aduc ţării *Cartea Verde!* Să mă sustrag de la răspundere şi de la control? Dar aceasta ar fi ruinarea sistemului constituţional. Eu nu puteam, ca ministru constituţional, sâ plec dc aici fără a vâ supune D-voastre actele de pe cari sâ judecaţi ce s-a făcut şi să îndeplinesc acea ptomisiune solemnă şi datorie solemnă de a pune sub controlul reprezentanţei naţionale toată acţiunea guvernului în chestiunea internaţionala.

Aceasta era evidenr, şi astfel *Cartea Verde,* ta 15 noiemvrie, când aţi fosr convocaţi, vi s-a prezentat. Sesiunea s-a

deschis cu un Mesaj care nu a atins întru nimic - fiind contrasemnat de un minister dc colaborare-chestiuni dcaltă natură decât cele relative la rezolvirea crizei balcanice.

Revizuirea Constituţiei? Cestiunea agrară? Nu veţi găsi un cuvânt în Mesaj şi nici un cuvânt în Adresa de răspuns la acel Mesaj. Vasăzică, e numai îndeplinirea datoriei constituţionale, relativă la ceea ce a fost în trecut.

Când era terminată această misiune a guvernului de colaborare? După ce aţi votat anexiunea şi după ce ati luat act, cu prilejul discuţiunii Adresei de răspuns la Mesaj, dc activitatea guvernului, în privinţa crizei balcanice pe temeiul *Cărţii Verzi.*

Onorabile dle interpelator, când s-a terminat discuţiunea Adtesei?

Alaltăieri, Şi alaltăieri, dar cu nici un sfert de ceas mai mult, exact, nici un sfert de ceas... nu ca jumătatea de ceas a dlui Fleva, care nu s-a sfârşit nici în trei ceasuri, nu ca jumătatea de ceas a dumitale, care dintr-o jumătate de ceas a ieşit un ceas, nu ştiu dacă într-un ceas bun sau într-un ceas rău, dar în sfârşit un ceas *(Râsete),,.,* nici un sfert de ceas nu am star sâ aştept, m-am dus la Senat si am răspuns aceluia care m-a interpelat acolo. Asupra aceleiaşi cestiuni viu acum să vă răspund d-voastră. Ce voiţi mai constituţional corect?

Aşadar, observaţiunea d-voastră, care avea aerul de a **zice** că noi am fi vrut să ne sustragem sau să întârziem explicarea constituţională nu este dreaptă. Suntem dar în situaţiunea cerută de d-voastrâ.

Am avut oare gândul sâ se facă o schimbare de guvern în ascuns? Din contră, vrem sâ se explice înaintea Parlamentului. E cu termen, cum zice d. Dimirropol? Ce tetmen? Termen este că aţi terminat Adresa, dar d. Dimitropol observă că în *Berliner Tageblatt* se spune ceva. Ce are a face, cum sc spune la gazete?! Dar la gazete ce nu se spune! Aceasta vâ sperie pe d-voastrâ? Gazetarii au sâ interpreteze ca rordeauna: cine vine,

când vine, cura vine, la ce dată. Ani avut impresiunea că notiţele sunt greşite.

D. B. M. Dimitropol: Numai data căderii.

O. Titu Maiorescu. preşedintele consiliului si ministru de externr. Data vă importă. Am auzit data că ne ducem la septemvrie, am cetit data că ne ducem in octombrie, am cetit data că ne ducem la 15 decemvrie, şi acum am cetit data că ne ducem la 28 decemvrie; nu a fost nici la septemvrie, nici la octomvrie, nu va fi nici la 28 decemvrie. Cum se poate ca publicul român sâ înghită atâtea născociri ale jurnaliştilor? Şi le înghite. A! dar va cădea guvernul la 15 decemvrie; a venit 15 decemvrie şi nu a căzut. Ce fac jurnaliştii? Am întrebat şi eu: bine, dlor, cum de spuneţi atâtea lucruri închipuite? Publicul nu vâ ia la răspundere? Aş! zic ei. ca oameni pricepuţi, publicul la noi vrea sâ aibă dimineaţa câte o ştire. Ei! dar nu sc adevereşte. Nu face nimica; vine a doua zi şi vede că ştirea aceea este îndreptată şi se bucură că are o altă ştire. *(Ilaritate.)* Şi atunci din ştire falsă în ştire falsă merge aşa ca un fel dc picanterie, care nu ştiu dacă este folositoare.

In această stare de lucruri, să-mi permită onorabilul interpelator, ceea ce spune *Berliner Tageblatt,* **ti** ttiaie nici măcar a guvernului german, ca să zici că este ceva autorizat, nu merită să **fie** adus în dezbaterile noastre, unde avem să regulăm situaţia între Cameră şi noi. Nu are a face *Berliner Tageblatt* aici; noi avem a face.

Aşadar, cum este situaţia guvernului după ce s-a terminat in sfârşit dezbaterea Adresei? Este următoarea; guvernul dc colaborare a fose alcătuit pentru un anume scop. Marc scop: apărarea intereselor tării în criza balcanică. D-voastră aţi fost aleşi asupra acestui scop şi în alte împrejurări. S-au terminat împrejurările. Dupâ părerea mea ar fi constituţional necorect ai să mai continue acest Parlament. Este constituţional corect ca acest Parlament să fie dizolvat, fiindcă au intervenit cu totul alte împrejurări de marc importanţă decât acelea în cari a fost

ales. Când ati fost aleşi nu se pomenea de marea proprietate care ar trebui să fie izbită printr-o reformă a Constituţiunii, şi nu era la ordinea zilei colegiul unic sau votul universal. Era la ordinea zilei numai criza balcanică. Pe ce temei onor. domn interpelator, cu ce drept mai poate sâ zică azi unul din d-voastră: eu reprezint apărarea tării, când nu a fost deloc ales pentru reforma constituţională?

Dacă ne-am mai aroga dreptul azi de a vorbi în numele tatii şi al alegătorilor noştri, cărora în ziua alegerii nu le-am spus nici o vorbă de asemenea lucru, am comite o subtilizare a mandatului ţării, şi aceasta nu este iertat. Vasâzică, constituţional corect nu mai poate să continue acest Parlament: nu are mandat de la ţară asupra întrebărilor foarte grave puse la ordinea zilei şi fără mandat nu poate lucra. Aveţi să vă prezentaţi la alegeri, să spuneţi alegătorului: aceasta este acum marea chestiune: sâ se atingă Constituţia în privinţa proprietăţii, sâ se facă colegiul unic, poate şi votul universal, sau să mai rămânem cum eram mai înainte şi să zicem: un mare lucru l-a făcut ţara aceasta cu mobilizarea, • dat un avânt până în ultimele pături ale ei incâr a făcut uimitea lumei, şi a fâcut-o ţăranul român sub legile de azi, cu forma care am avut-o până acum, cu organizaţia pe care am avut-o.

Şi d-voastră, de ce vreţi să ziceţi: trebuie să schimbăm forma în care a trăit ţara aceasta până acum? *(Aplauze.)* Am înţeles eu, de la întruniri de acelea, că este un fel de modă, iertaţi-mi expresia, poate prea populară, un fel de „văicăreală" la adresa ţăranului; fiecare crede că este mare pactiot, dacă zice: bietul ţăran, sărac prăpădit... *(Aplauzeprelungite.)*

Ţăranul român, care în iunie 1913 a mers peste Dunăre? Dar a fost minunat ţăranul român, şi fireşte, toată clasa mai cultă decât el şi proprietarii cei mari au să îngrijească ca să-i meargă şi mai bine, din zi în zi si mai bine. Dar ce vă autoriză pe d-voastră să credeţi că nu mai poate să urmeze sub formula veche, când din această formulă veche a ieşit acea manifestare

minunată? Prin urmare, se poate zice: aşteptaţi îndreptarea încă sub formula care v-a dat rezultatele cunoscute şi nu ziceţi: vrem mai bine ameţeala unor gândiri până acum neexperimentate, şi să stricaţi ceea ce s-ar putea face sub legile de până acum, cu cari ne-am deprins.

Dar mandat nu aveţi pentru inovaţiile pretinse, trebuie să-l căpătaţi de acum înainte.

Prin urmare, !a întrebarea pusă de d-voastră, dle interpelator, dacă în această Cameră să se facă o nouă colaborare, tăspund: nu se poate, nu este constituţional, nu poţi subtiliza un mandat pe care nu l-ai primit de la ţară. De altminteri, reformele colegiilor electorale de la 1864 încoace toate au fost o decepţie, şi dacă se aşteaptă acum că printr-un panaşeu are să iasă altceva, va fi o nouă decepţie. în lumea noastră cum este, nu se poate alt extract decât acela care sunteţi d-voastră. Aceştia sunt oamenii ţării, că îi scoateţi cu o formă ori cu alta, cu un singur colegiu, cu 2, cu 3, cu 4, tot aceştia sunteţi şi tot aceştia veţi fi. Cea mai mare iluzie a fost la 1884 reforma electorală, care promitea că au să vină de acum înainte oamenii cei noi. S-a întâmplat numai ruptura între Brătianu şi C. A. Rosetti şi toată decadenţa guvernului liberal de la 1884 la 1888. Nu putem scăpa de datoria de a munci zilnic, aplicând legile cari sunt - numai de le-am aplica bine — şi respectând ceea ce avem, înainte de a voi să reformăm.

Aşadar: Apel la ţară! Cine să-l facă, guvernul acesta sau alt guvern? Guvernul acesta a fost alcătuit pentru apărarea ţării în criza balcanică. N-a avut în toată vremea aceasta decât să-şi concentreze atenţia lui spre rezolvirea crizei în modul cel mai folositor pentru ţară. Aţi recunoscut cel puţin rezultatul: veţi recunoaşte câ în asemenea vremuri de alte probleme nu ne putem ocupa. Capete de acelea cari să împrăştie atenţia când la una, când la alta nu dau adevărată concentrare problemei principale de rezolvit. N-am avut răgaz sâ o facem până acum, şi o colaborare care să ducă la fuziune nu s-a înrâmplar. Cunoaşteţi împrejurările pentru cari nu s-a întâmplat: au fost atâtea glasuri importante cari au combătut când o parte, când alta din aceste două ramuri, a fost chiar aici în Cameră în ultimele zile atâta critică în contra unora din miniştri, atâtea manifestări de dezbinări, încât nu e momentul de a face acum pe banca ministerială fuziunea.

Aşa fiind, dlor, ce aşteptaţi? Ca să zic eu - am auzit şi vorba aceasta — colegilor mei colaboratori: duceţi-vă să rămân eu? Această lipsă de bună-credinţă rog să nu mi-o atribuie nimeni, nu aş fi admis-o niciodată. Am lucrat împreună, împreună ne retragem. De intrigi între noi ne-a ferit Dumnezeu, şi nu am decât să exprim recunoştinţa mea colegilor de pe această bancă pentru perfecta unitate cu care am lucrat împreună în politica externă şi să vă exprim şi d-voastră majorităţii toată recunoştinţa pentru sprijinul ce ni l-aţi dat.

Şi, prin urmare, ne retragem şi o sâ propun Maiestăţii Sale Regelui - are sâ-mi ceară constituţional părerea — am să propun să aducă la guvern celălalt partid care a rămas neîntrebuinţat în colaborare. Ce bine făcea să fie întrebuinţat după mobilizare într-o coaliţie de câteva luni! Dar nici pentru aceasta nu a putut să fie întrebuinţat. *(Râsete.)*

Vasăzică, soseşte foarte neîntrebuinţat la cârma ţării şi să-i dea Dumnezeu succes, şi mai ales sâ-i dea, de a nu fi deşteptat gânduri, pofte şi iluziuni cari după un an, poate — şi e prea mult - dar haide, după doi, să se prefacă intt-o grozavă decepţie a lumei care s-a luat după ei.

Eu am impresia că lumea cugetătoare de la noi în curând îşi va aduce aminte câ a fost un partid conservator cu rădăcini în ţară, care cu chibzuială şi cu minte a zis în aceste momente: sâ aplicăm ce avem recunoscut ca de bun, înainte de a ne avântura în lucruri necunoscute. Aceasta e speranţa mea în momenrul când îmi iau ziua bună de la D-voastre.

Se va da vacanţă pentru sărbători, ca de obicei, până la 10 ianuarie. în acest răstimp, pentru motivele arătate, voi avea

onoarea să prezint Maiestăţii Sale demisiunea acestui guvern de colaborare şi să rog pe Maiestatea Sa să încredinţeze conducerea ţării, spre noi alcătuiri, spre noi speranţe - nu ştiu dacă spre noi realizări - Partidului Naţional Liberal.

încă o dacă, vă mulţumesc pentru sprijinul ce ne-ati dat. *(Aplauze.)*

163

ROMÂNIA ŞI POLITICA DE NEUTRALITATE ÎN CONFLICTUL EUROPEAN DIN 1914-1917'

îndată după declararea răsboiului din partea Germaniei către Rusia (la 19 iulie/] august 1914) şi în chiar ziua, în care s-a declarat tăsboiul şi Franţei (adică la 21 iulie/3 august), regele Carol a convocat la Sinaia câţiva oameni politici români, cu care vroia să se sfătuiască în privinţa atitudinii României

' Cu prilejul trecerii sale prin Bucureşti, doamna Livia de Dymsza, fiica neuitatului nostru Titu Maiorescu, ne-a predai, cu autorizaţie de ad publica, acest articol al ilustrului sau părinte.

Deşi scrii în I 5/27 februarie 1917. studiul fosrului sfetnic al regelui Carol şi autor al Păcii din bucureşti îşi păstrează, ioc intersul clin punct de vedere nu numai al argumenrârii polirice, dar si ca document al atitudinii, în timpul ocupaiiei, a Partidului Conservator de sub sefu lui AI. Marghiloman, alături de care se afla si autorul srudiului de tari.

O dare de seamă a aceluiaşi Consiliu de Coroană se găseşrc şi la Marghiloman, în ale sale ***Note Politice,*** voi. I, p. 230—236.

Direcria revistei exprimă vii mulţumiri doamnei de Dymsza pentru ateistă preiioasâ contribuţie la istoria noastră conlimporană. tn curând va urma si publicarea altora dintre ineditele râmase de la marele nostru T. Maiorescu, în special rezumate din ***Notele mie zilnice,*** **caic** vor contribui nu numai la desăvârşirea personalităţii si rolului însemnat al lui Maiorescu, dar **si** la lămurirea dezvoltării culturale **si** polirice **a** ţpocii de rcnairere a României (n ***C.L.).***

faţă dc grava situaţie. Au fost chemaţi, pe lângă toţi miniştrii Cabinetului Ion Brătianu de anmci, şi foştii prezidenţi de Consiliu adică dd. Teodor Rosetti şi P. P. Carp (d. T. Maiorescu lipsea din ţară, fiind reţinut la Heidelberg), prezidentul Camerei liberal, d. M. Pherechide, şefii de partide politice: dd. Alexandru Marghiloman şi Take lonescu, fiind autorizaţi să mai aducă fiecare din ei câte doi membri ai partidului lor, şi astfel cu d. Marghiloman au mai asistat dd. Ion Lahovari şi Ion Grădişteanu, care se aflau la Sinaia (pe când alţi membri ai Partidului Conservator, ca dniiC. C. Arion, Nicu filipescu şi Dimitrie Grecianu, erau absenţi), iar cu d. Take lonescu au venit dd. Dissescu şi C. Cantacuzino-Pascanu (deşi se afla şi d. Bâdărău in Sinaia). Acestei întruniri, la care a luat fireşte parte şi principele moştenitor Ferdinand. i s-a dat numele de Consiliu de Coroană, instituţie neprevăzută în pactul nostru fundamental şî fiind în fapt numai o adunare consultativă, convocată fără nici o normă prescrisă, după libera chibzuinţă a Regelui. Despre cele ce s-au discutat cu acest prilej am primit de la d. Akxandnt Marghiloman o dare de seamă amănunţită pe care o rezum aici.

Aşa-numitul Consiliu de Coroană s-a întrunit la Castelul Peleş în salonul dc muzică al Reginei, la ora 2 d.a, şi a ţinut până pe la ora 6. Mai înainte de începerea lui se aflase, prin stăruinţa ministrului italian, baronul Fasciotti (un duşman al Austro-Ungaiiei), că Italia, deşi aliata cunoscută a Austro-Ungarici şi a Germaniei, s-a declaiat neutră în răsboiul dc faţă.

Dezbaterile Consiliului încep cu o declaraţie scrisă în limba franceză şi citita de Rege, prin care Regele zice că neutralitatea României ar face să piardă ţara înalta situaţie pe care o are şi că „il y aurait honneur et profit" să ne pronunţam îndată în favoarea Germaniei şi a Austro-Ungariei, cu care ne leagă şi tractatele noastre.

Acum Regele aduce la cunoştinţa membrilor prezenţi cuprinsul acestor succesive tractate încheiate cu Tripla Alianţă, care se aflau pe masă şi care de altminteri au toate în partea lor esenţială acelaşi text, adică stabilirea unei alianţe cu Austro-Ungaria, la care Germania si Italia îşi declară accesiunea lor, aşa încât la fiecare reînnoire se alcătuiesc trei acte, prin care se constată acest legământ între România si cele trei Mari Puteri. El a fost de la 1883 şi 1888 încoace confirmat şi reînnoit dc toate guvernele atât liberale cât şi conservatoare, cea din utmă dată la 23 ianuarie/5 februarie 1913 cu semnătuta regelui Carol contrasemnată de minstrul-prezidentT. Maiorescu. După art. 5, tractatul aveasâ rămâie secret, deosebindu-se prin aceasta de tractatele analoage încheiate între Marile Puteri ale Triplei Alianţe, a căror existenţă era cel puţin adusă la cunoştinţa Parlamentelor lor. Deoarece însă acum România avea să se pronunţe asupra chiar executării tractatului, după declarările de răsboi întâmplate, Regele nu mai avea motiv sâ păstreze secretul si a pus pe membrii acelei adunări în cunoştinţa stipuiatiunilot convenire.

Articolele de căpetenie sunt cele două dintâi, care an următoarea cuprindere:

Jin. 1. - Les Hautes l'arnes contractantes se promettent paix et amitie et n'enirerxmt dans aucune alliance ou engagement ditiges contre Tun de leurs Etats. Elles s'engagenr â suivre une politique amicale et â se pieter un appui mumei dans les limites de Leurs itittîreis.

Art. 2. - Si la Roumanie, ***mm proiiietuion aucune de sa part,*** venaii â etre at[auu£e, lAuttiche-Hangtie est tenue â lui porter en temps utile secours et assisrance contre l'agresseur. Si l'Autrithe-Hongrie eiair artaquee dans les memes circonstances dans une pârtie de ses Etats limitrophis â la Roumanie, le ***casus foederis*** se presentera aussitot pour cette demifcre."

După cetirea acestor dispoziţii ale tractatului, începe discuţia, în care d. Teodor Rosetti e de părere că Ţara să rămâie în linişte, d. P. P. Carp cere din contră intrarea imediată în răsboi alături de Germania în contra Rusiei, d. Marghiloman este pentru, neutralitate, d. Take lonescu asemenea, iar ministrul-prezident t. Brătianu rezumă dezbaterile prin cuvintele: „să ne armăm şi să nu ne declarăm neutri, ci în stare de apărare a fruntariilor, şi eu voi avea timp să pregătesc opinia publică".

Ca rezultat, dezbaterile Consiliului lasă situaţia destul de nehotărâtă, fiecare sperând şi căutând sâ o întoarcă în direcţia dorită de el. împotrivirea Regelui la propunerea de a se declara de îndatâ neutralitatea noastră, conform art. 1 al tractatului de alianţă, pare a fi provenit din dorinţa lui de a aduce ministerul Brătianu la hotărârea sâ intre în râsboi alături de Germania şi Austro-Ungaria[1] şi din convingerea ce a exprimat-o în acea zi, că trupele germane vor intra în scurt tip în Paris, ca la 1870, şi că astfel România va înţelege interesul ei de a lua o asemenea atitudine.

Oricum ar fi fost, Regele n-a găsit în acel prim moment la nici una din partidele constituite putinţa de a forma un guvern dispus pentru un răsboi imediat (d. Carp era pe atunci cu desăvârşire izolat) şi a şi declarat la sfârşit: „Sunt Rege constituţional şi nu pot face război numai cu singur".

Nehotărârea lăsată de Consiliul de la Sinaia a permis guvernului Brâtianu de la început o duplicitate contrară intenţiilor Regelui. La Sinaia părea câ înclină spre Puterile Centrale, la Bucureşti se arăta francofil. Despre miniştri se zicea, câ d. Morţun e germanofil, pc când doctorul Anghelescu era ostcnsibil francofil, iar d. Costinescu, care la Consiliul de Coroană din Sinaia zisese, ce e drept, „că a merge astăzi alături de Austria ar fi a dezlănrui răsboiul civil", recunoscuse totodată

[1] Vezi declararea Regelui către contele Czemin tn ***Cartea Rusie austriacă,*** no. 7.

pe faţă, că ar fi „o imposibilitate morală să mergem alături de Rusia", devenise în curând cel mai aprig rusofil. D. Brătianu îşi da aerul de a ţinea cumpăna dreaptă între aceste două tendinţe opuse ale membrilor guvernului, spunând, câ în interesul disciplinei şi unităţii partidului nu se poate despărţi deocamdată nici dc unii nici de alţii din miniştrii săi.

însâ cu toleranţa guvernului o violentă agitare a opiniei publice se întteţine în favoarea Franţei şi a Rusiei. Mai ales d. Take lonescu, care la Consiliul de Coroană fusese de părerea dlui Marghiloman pentru neutralitate şi o declarase chiar „lealā şi definitivă", se arată acum cel mai hotărât şi cel mai nestăpânit în expresii adversar al Germaniei şi al Austro-Ungariei, gazeta sa *La Roumanie* si de el inspirând *Adevărul se* întrec in atacuri în contra Puterilor Centtale, lor li se asociază *Epocă* dlui Nicu Filipescu, si acest neastâmpărat membru influent al Partidului Conservator începe totodată o acţiune destructivă în contta organizării partidului, îşi exprimă din ce în ce mai violent ura în contra şefului său Alexandru Marghiloman şi ajunge a produce o disidenţă, care în decursul anului 1915 îşi proclamă de şef pe d. Ion Lahovari şi după încetatea sa din viaţă, pe însuş d. Nicu Filipescu. Toate felurile de agitare sunt întrebuinţate. Numeroase întruniri publice, împârecheri a aşa-numiţilor naţionalişti si federalisti, în cap cu dnii Take lonescu, Nicu Filipescu şi un biet profesor Mândrescu, ajutaţi de nişte transfugi din Transilvania, ca părintele Lucaci si poetul Goga, manifestări de studenţi şi de profesori, instigaţi de chiar rectorul Universităţii dr Toma lonescu, atacuri in contra Regelui întrucât nu dâ imediată satisfacţie pornirilor răsboinice aniimaghiare, toate acestea produc într-o parte a societăţii din ţară cea mai nesocotită fierbere, pe când ţăranii şi negustorimea rămân cu totul străini de această mişcare, arătând astfel o mare deosebire de entuziasmul general, cu care salutase România mobilizarea de la 20 iunie 1913 în contra Bulgariei.

După moartea regelui Carol (27 sept./10 oct. 1914) agitarea franco-rusofilă nu mai are margini, ea se infiltrează si in armată şi cuprinde o mare parte a ofiţerimii. Iar la Palat aproape toti funcţionarii Curţii Regale, mai ales cei nou-numiţi, de la mareşal până la cel mai tânăr aghiotant, şi deasupra tutulor însăşi regina Măria cu damele ei de onoare se pronunţă în favoarea unei participări răsboinice a României în contra Puterilor Centrale.

Miniştrii noştri plenipotenţiari Ia Petrograd si la Paris lucrează făţiş ca repezentanţii unui stat aliat, si Sazonow, ministrul de externe al Rusiei, declară intr-o şedinţă publică a Dumei (februarie 1916), că duşmanii Rusiei sunt şi duşmanii României şi că Rusia se află cu România în cele mai intime telaţii de prietenie, fără ca d. Brătianu să admită în Parlamentul român vreo explicare asupra acestei curioase afirmări. Cu toate acestea I. Brâtianu, urmând mai departe cu politica sa nelămurită, asigură pe miniştrii german şi austro-ungar din Bucureşti, că e! păstrează neutralitatea. Aceeaşi asigurare o dâ regele Ferdinand, care într-o audienţă dara mie (29 februarie/13 martie 191u), declară de Ia sine, rară nici o provocare a mea, că tractatul nostru de alianţă cu Austro-Ungaria şi Germania, chiar după ruperea lui din panea Italiei, rămâne pentru noi o obligaţie morală.

Starea spiritelor în ţară la începutul lui august 1916 se înfăţişează dar astfel: O mare parte a ofiţerimei şi majoritatea politicienilor împingând tot mai tare spre declararea de râsboi in contra Austro-Ungariei ; câţiva oameni politici, puţini la număr, împărtăşind convingerea dlui Carp, că răsboiul trebuie din contra declarat Rusiei; Partidul Conservator propriu, sub şefia dlui Alexandru Marghiloman, exprimând din ce în ce mai hotărât necesitatea neutralităţii. în mijlocul acestor curente deosebite guvetnul întreg e pe tăcute hotărât să intre cât mai curând în râsboi in contra Austro-Ungariei şi', după toate influenţele puse in acţiune, izbuteşte în sfârşit să aducă si pe

Rege la aceeaşi hotărâre. Vroind însă să surprindă pe duşman, d. Brâtianu, tocmai în zilele de la 1/14-14/27 august, înmulţeşte declarările de prietenie faţă de ministrul german baronul von dem Bussche, pe care îl ademeneşte în acelaş sens prin prinţul Barbu Ştirbe), iar ministrului austro-ungar contelui Czernin îi repetă întruna asigurările de neutralitate. Dar ceea ce este mai regretabU decât această făţărnicie în contra celor două Mari Puteri, cu care fusesem aliaţi, este faptul că însuşi tegele Ferdinand ia parte la o asemenea manoperă şi la 11/24 august, printr-o telegramă către împăratul Wilhelm II ca răspuns la felicitarea acestuia de ziua naşterii, şi prin cuvintele zise contelui Czernin la o audienţă de sâmbătă 13/26 august[1], caută să producă asupra acestora impresia că el rămâne credincios neutralităţii, pe când textul declarării de război în concta Austro-Ungariei era deja expediat ministrului Edgar Mavrocotdat la Viena şi se făcuse convocarea unui nou Consiliu de Coroană la Rege pe ziua de 14/27 august, în care să se anunţe numai hotărârea luată.

Noul Consiliu de Coroană s-a ţinut la Palatul Cotroceni duminică 14/27 august 1916 de la ora 10 a.m. până spre ora 1, sub prezidenta regelui Ferdinand şî tn prezenţa Principelui moştenitor Carol, a tuturor miniştrilor, a prezidentului Camerei M. Pherechide, a viccprczidcntului Senatului C. F. Robescu (prezidentul Vasile Missir absent în Sviţera), a foştilor miniştri-prezidenţi: Teodor Rosetti, P. P. Carp şi T. Maiorescu a foştilor prezidenţi dc Cameră C. Olănescu şi C. Cantacuzino-Pâşcanu, precum şi a şefilor de partid Alexandru Marghiloman, Take lonescu şi Nicu Filipescu. Regele începe prin a declara hotărârea guvernului de a intra în râsboi în contra Austro-Ungariei şi că el - Regele - „învingându-se pe sine însuş" e dispus să aprobe hotărârea guvernului său. Vorbesc contra acestei hotărâri: d-nii Carp,

[1] Vezi *Ginea Roşie austriacă,* no. 108.

Teodor Rosetti, Marghiloman şi Maiorescu, vorbesc pentru: Take lonescu, Nicu Filipescu, Costinescu şi în sfârşit ministrul-prezident Brătianu, pe care d-nii Pherechide şi Robescu îl asigură (fără autorizare) de încrederea majorităţii Parlamentului liberal pentru politica lui. Ministrul-prezident Brătianu, în decursul lungei sale vorbiri, în care pomeneşte de Mihai Viteazul şi de Tudor Vladimirescu, face, la o întrerupere a dlui Marghiloman, curioasa declarare, că România se află şi speră să rămână în bune raporturi cu Bulgaria.

Tot în ziua aceea duminică 14/27 august 1916, la 8 3/4 ore seara, ministrul nostru plenipotenţiar dl Edgar Mavrocordat înmânează la Ministerul de Externe din Viena declaraţia de răsboi; în aceeaş noapte trupele noastre năvălesc prin toate trecătorile în Ungaria, iar trupe ruseşti auxiliare intră pe teritoriul nostru spre a se arăta în Dobrogea. Admiţând guvernul Brătianu o asemenea trecere a unei trupe străine pe teritoriul României fără o anume lege, violează pe faţă art. 122 din Constituţie, după glăsuirea şi în înţelesul căruia ar fi trebuit la 14 august să fi convocat Parlamentul, fie şi numai pentru o zi şi să fi obţinut de la el legea prescrisă de Constitutiune, iar nu să se midţumeascâ cu discuţiile neoficiale ale unui aşa-numit Consiliu de Coroană.

Ţinând seamă de toate împrejurările relative la ţara noastră, suntem încredinţaţi că neutralitatea definitivă şi leală, în înţelesul art. 1 din naratul nostru de alianţă, a fost de la început şi a rămas până la 14/27 august 1916 singura politică indicată pentru România. Intenţia regelui Carol de a ne arunca din ziua dintâi în luptă alături de Austro-Ungaria şi de Germania nu putea fi realizată pentru binele ţării decât ca o participare mai mult de valoare politică, cum a fost de exemplu participarea Italiei la răsboiul Crimeei în 1854. Căci de altminteri, în bună interpretare a art. 2 din tractatul de alianţă, se putea zice, că faţă de ultimatul Austro-Ungariei către Serbia şi de modul cum s-a efectuat *fără prealabila noastră consultare şi consimţire*[1], nu era pentru România *„casus foederis"* şi noi ne puteam declara ca fiind în situaţia art. 1, adică a unei neutralităţi binevoitoare, şi prin aceasta respectam cu lealitate tratatul nostru de alianţă, lealitate, care mai ales din partea unui stat mic în relaţiile sale cu Marile Puteri este şi moraliceşte şi politiceşte de un interes capital pentru existenţa şi dezvoltarea lui mai departe[2].

Iar participarea activi a României la răsboi din primele zile ale dezlănţuirii lui nu era indicată, fiindcă odată ce Anglia intrase şi ea în luptă cu Germania, conflictul devenise, cum se şi numeşte astăzi cu un termen nou adoptat: „mondial", prin urmare trebuia să se prevadă cu necesitate, că va fi de lungă durată, şi în acest caz participarea României nu mai putea rămânea o demonstrare politică, ci se prefăcea în cea mai riscată şi dăunătoare întreprindere militară. Mai întâi pregătirea noastră atât ca ofiţerime, cât şi ca material şi ajutor medical era cu desăvârşire insuficientă pentru o asemenea mare acţiune. Administraţia liberală, totdeauna mai rea decât cea conservatoare, nu lucrase nimic pentru a mai spori puterea armatei în cele şase luni de când era atunci la guvern, şî s-a dovedit mai pe urmă, că chiar după o opintire de doi ani, făcută anume cu intenţia unei intrări în acţiune, n-a fost în stare să procure armatei condiţiile elementare pentru un răsboi „mondial". Şi aici analogia cu participarea Italiei de la 1854 încetează. Italia putea să facă atunci numai o demonstraţie politico-militară, fiindcă războiul se petrecea departe în Crimeea. Dar participarea României, în situaţia geografici

[1] Bismarck, cu **tor** tractatul militar secret de la ***22*** august 1866, consulta ***prealabil*** guvernul bavarez în conflictul pentru Luxemburg din primăvara anului 1867 asupra unui eventual râzboi cu Franţa. Vezi: ***Denkuiurdîgkeiten Hohentohe-Schillmgsfiirsi,*** voi. I, p. 226.

[2] Lealitatea unei ***neutralităţi s*** noastre o recunosc anume amândouă Puterile Centrale. Vezi ***Ciariea Roşie austriacă,*** no. 2, 5, 6 şi 79.

dată, nu putea sâ fie conceputa în limitele unei demonstraţii, fiindcă se ivea îndată primejdia ca însăşi ţara noastră să devie câmpul de luptă, precum s-a întâmplat dupi intrarea dlui Brătianu în răsboi, ca peste puţine săptămâni germanii, bulgarii, austro-maghiarii şi turcii să năvălească şi să rămâie în Muntenia şi în Dobrogea, producând şi din partea lor, dar şi prin nechibzuitele măsuri din partea noastră, grozava devastare a ţării, aşa s-ar fi întâmplat în altă direcţie, dacă începeam în august 1914 răsboiu] in conna Rusiei. Ca un Rege cu judecată politică, precum era Carol (, să fi avut o asemenea intenţie se explică numai prin iluzia unei grabnice izbânde a trupelor germane în Franţa, iluzie împărtăşită la început de multă lume în Germania şi Austro-Ungaria. Dacă s-ac fi întâmplat aşa, atunci primejdia de a vedea România devenită câmp de luptă era micşorată, fiindcă o grabnică ocupare a Parisului prin trupele germane ar fi hotărât situaţia în favoarea lor şi a noastră şi ar fi împiedicai cu totul sau in parte o devastare a ţării. Dar dupâ intrarea Angliei în luptă şi după înrorsătura ce a luat-o războiul mondial în urma acestui fapt de mare gravitate, durata acum inevitabilă a conflictului punea România într-o situaţie dezastruoasă.

De altminteri, însuş regele Carol îşi modificase după câteva săptămâni părerea sa dintâi şi la 17/30 septembrie 1914, cu zece zile înaintea morţii sale, scria contelui Czernin: „Peste câteva zile se întruneşte un (al doilea) Consiliu de Coroană. Este speranţă că se va obţinea o declarare de neutralitate. Aceasta este pentru moment cea mai bună soluţie" *(Cartea Rnsîe austriacă,* no. 17).

Mai trebuie considerat că, dacă declaram noi răsboi Rusiei la începutul lui august 1914, o aroiată rusească at fi intrat tot aşa de iute sau poate mai iute în Moldova precum a intrat cea germano-austriacâ în Muntenia, şi poate câ în locul inundării Galitiei de ttupele ruseşti ar fi fost inundată şi devastată Moldova. Fără îndoială trupele austro-ungare (de cele germane nu putea fi vorbă în primele luni ale răsboiului, ele fiind cu desăvârşire ocupate pe cele două fronturi belgo-francez si rusesc) ne-ar fi venit în ajutor, dar s-a văzut şi în luptele de la Belgrad şi în pierderea Galiţieî, ce neîndestulătoare era acţiunea acestor trupe. Şi apoi să nu uităm, că dorinţa secretă a ungurilor ar fi fost sâ lase să se slăbească România cât mai tare, înainte de a i se prezenta ca salvatori. Ceva analog se zice că s-a petrecut din partea prietendor englezi faţă de Belgia, când dupâ stăruinţa prezentului ministru Churchill puternica fortăreaţă belgiană Anvers, în contra voinţei locuitorilor şi fără nici un folos pentru mersul mai departe al răsboiului, a fost expusă celei mai crâncene bombardări şi distrugeri din partea germanilor. Nimicirea Anversului era tot aşa în interesul Angliei pentru mai târziu, ca şi slăbirea României libere pentru politica şoviniştilor maghiari.

la aceasta trebuie adăugat, câ în luna lui august 1914 şi chiar câteva luni după aceasta, adică în toată faza începătoare a răsboiului mondial, atitudinea Bulgariei nu era sigură. Ce e drept, la 22 iulie 1914 st.v., contele Czernin a comunicat dlui Brâtianu, că s-a încheiat între Bulgaria şi Austro-Ungaria un legământ şi că prin urmare Bulgaria va fi prietena României, întru cât România rămâne prietenă cu Austro-Ungaria. Dar faţă de cunoscuta şovăire şi duplicitate a regelui Ferdinand al Bulgariei, dovedita în mai şi iunie 1913 prin atacarea aliaţilor săi sârbi si greci, şi faţă de întârzierea intrării sale în acţiune alături de Puterile Centrale, precedară de anevoioase tratări şi pretenţii financiare, care puteau să izbutească sau să nu izbutească, nu e exclusă teama ca regele Bulgariei, dacă intram noi In război în contra Rusiei la august 1914, sâ fi fost accesibil ademenirilor ruseşri şi, împins mai ales de pornirea opiniei publice a întregii sale ţări, să fi trecut In partea Rusiei, justificând neobseivarea legământului cu Austro-Ungaria de care vorbea contele Czernin, prin neputinţa

de a rezista atotputernicuiui curent dezlănţuit în ţara sa în Favoarea redobândirii Dobrogei.

Credem dar, că astăzi, după cele păţite prin intrarea în război a României la august 1916, cei mai mulţi oameni cu cugetare politică vor admite, că şi intrarea noastră în război concra Rusiei în august 1914 ar fi expus ţara aproape la aceleaşi nefericiri.

Câtăva vreme după acel Consiliu de Cocoană de la Sinaia dl P. P. Carp, cu tenacitatea si sinceritatea sa lără înconjur, a înfiinţat ziarul *Moldova* ,.sub direcţiunea unui Comitet, preşedinte P. P. Carp". Ziarul avea de scop să facă propaganda pentru intrarea în acţiune a României în contra Rusiei, chiar după încetarea din viaţă a regelui Carol şi după violenta răscolire a opiniei publice în favoarea Franţei şi Rusiei, răscolire întreţinută de aşa-numiţii naţionalişti de felul domnilor Take lonescu şi Nicu Filipescu, sporită prin ruperea Partidului Conservator în două, vizibil încurajată de guvern şi - ceea ce era mai grav - infiltrată în majoritatea ofiterimii. Propaganda dlui Carp n-a avut şi nu putea avea mare răsunet în ţară. Dacă pasiva lisate în odihnă si desconcentrare a armatei era încă posibilă în prima jumătate a anului 19] 6, întoarcerea spiritului armatei in favoarea Austro-Lingariei nu era cu putinţă, şi precum în iulie 1914 regele Carol n-a găsit un guvern, cu care să intre în război alături de Austro-L'ngaria, dl Carp fiind cu totul izolat, tot aşa regele Ferdinandla iulie 1916 n-ar fi găsit un guvern, care să înceapă războiul în contra Rusiei, d. Carp fiind cot aşa de izolat.

Din cele expuse mai sus rezultă din nou concluzia, că numai o neutralitate oneşti a fost de la început şi s-a arătat din ce in ce mai mult în decursul războiului ca singura atitudine cuminte pentru România. Ea se justifică şi prin greutatea crescândă a raporturilor între românii din Ungaria şi politica iritantă a guvernului din Budapesta. Ce e drept, după regula bine chibzuită a relaţiilor internaţionale, un stat

n-are să se amestece in raporturile supuşilor altui stat cu propriul lor guvern. Dar când sunt la mijloc simpatiile fireşti între oameni de aceeaşi naţionalitate, aflaţi în state diferite, e o cerinţă a celei mai elementare prudenţe ca aceste state, dacă vor să stea în relaţii de prietenie reală, să cruţe pe cât se poate susceptibilitate naţionale. Ce să ne mirăm de mica şi slaba Românie faţă de românii din Ungaria şi din Bucovina, dacă însuş împăratul Wilhelm I în fruntea statului celui mai disciplinat din lume în ceea ce priveşte armata şi administraţia, a putut zice ministrului austriac Beust în anul 1871 la Gastein: „Am asigurat pe împăratul Franz losef la Ischl, că nimeni nu se gândeşte la noi să anexeze provinciile germane din Austria. Dar, ce e drept, am spus totodată împăratului Austriei, ceea ce am spus şi împăratului Alexandru al Rusiei, că nu doresc nimic mai mult, şi sunt sdit să o doresc, decât ca germanii din Austria, ca şi germanii din Rusia să se simtă mulţumiţi şi să nu fie aduşi în situaţie de a-şi îndrepta privirile spre noi şi de a ne turbura astfel relaţiile" *(uns damit Verlegenheit bereiten*[1]*).*

în privinţa aceasta toată politica ungară de la moartea lui Andrassy tatăl şi a lui Deak încoace, cu tendinţa ei de deznaţionalizare a românilor, ca şi prea mare încorajare a rutenilor din parcea administraţiei austriace din Bucovina în paguba românilor nu era dc natură a cimenta alianţa. Curioasa încercare a unui serviciu religios în limba greacă, la care să se supună românii uniţi din Hajdudorog, şi chiar acum în urmă, când era vorba sâ se evite mai ales orice iritare, presiunea guvernului maghiar la alegerea de mirropolit în favoarea lui Mangra, care fusese silit sâ plece de la Academia Română din Bucureşti din pricina purtării sale echivoce în chestia naţională din Ungaria, sunt câteva dovezi regretabile din multe

[1] Veri Beust, Beririit uebeijIJL' Audiem bei Kaiser Wilhdni. (Aus

alcele ce se pot aduce. Ele sunt în ochii unei judecăţi nepărtinitoare o explicare pentru atitudinea mai rezervata a României rață de Austro-Ungaria, şi după sfârşitul răsboiului, la reluarea relaţiilor normale între state, când interesul permanent al României o va obfiga din nou să stea în bune relaţii cu Getmania şi Austro-Ungaria, punctul vulnerabil al situaţiei românilor din Ungaria şi din Banat va trebui cu atât mai mult să fie luat în băgare de seamă, şi putem avea speranţa că de astă dată Germania va fi mai puţin părtinitoare pentru naţiunea maghiară, care şi fără de aceasta e uşor înclinată a-şi exagera fiinţarea în paguba altor neamuri, şi va ţinea seamă de cerinţele legitime aie feluritelor naţionalităţi într-o monarhie poliglotă, precum este Austro-Ungaria.

Şi fiindcă am vorbit de reluarea relaţiilor internaţionale după mult dorita pace, să terminăm această expunere cu o perspectivă asupra situaţiei actuale a României, şase luni după intrarea ei în război, şi asupra soartei ei probabile după încheierea păcii. Astăzi 15 februarie 1917, toată Muntenia până dincolo de Focşani şi de Brăila şi toată Dobrogea sunt ocupate de armatele germano-bulgare. Regele Ferdinand al României, guvernul Brătianu şi crâmpeiul de Parlament sunt refugiaţi la Iaşi şi gata să fugă şi în Rusia, dacă armata inamică va alunga trupele ruso-române până la Prut. Armata română e aproape distrusă. Rămăşiţele ei, poate de-abia 200 000, cu noul contingent cel mult 300 000 de oameni sunt intercalate între trupele ruseşti din Moldova şi poate din Basarabia, iar Rusia se poartă ca stăpână în partea României ocupată de ea. Regele şi guvernul român pot fi consideraţi în acest moment ca prizonierii ruşilor, şi la o pace separată, chiar dacă ar vroi-o, nu se mai pot gândi. în Muntenia armata germană cu ceva adaus austro-maghiar, bulgar şi turcesc, sub conducerea militară a lui Mackensen, stăpâneşte ţara.

In această parte ocupată de armata germană, noi. Partidul Conservator, sub conducera dlui Marghiloman, cu toată convingerea noastră despre necesitatea permanentă a reînnoirii şi întăririi bunelor relaţii economice şi politice cu Puterile Centrale, ne păstrăm rezerva faţă de armata şi administraţia străină şi ne abţinem de la orice manifestare politică până dupâ încheierea păcii. Căci pană la o schimbare eventuală, care în orce caz va trebui să se petreacă pe cale regulată, fie prin Parlamentul nostru constituant revenit la Bucureşti, fie prin propria renunţare a regelui Ferdinand, fie printr-o hotărâre a congresului european, România legală este actualul Rege, actualul guvern şi actualul Parlament, iar modificarea lor se cuvine să se facă după legile statului român sau după dreptul european la un congres.

Alta este părerea dlui P. P. Carp şi a adeptului său dl Lupu Kostaki, despre care nu ştiu cum împacă atitudinea sa cu primirea numirii de reprezentant al guvernului român la Ministerul de Interne. Dl Carp vrea să înfăptuiască vechia sa concepţie generală asupra descentralizării chiar acum sub stăpânirea armatei germane, pe care şi-o închipuieşte poate de lungă durată chiar după pace, să numească prin dl Lupu Kostaki pentru Muntenia guvernatori, care la rândul lor să numească prefecţi şi să îngrijească de primari şi apoi (probabil numai după ce şi Moldova va fi ocupată de germani şi Regele cu guvernul său fugit în Rusia) să proceadă, poate în înţelegere cu Mitropolitul-primat, poate de la sine, împreună cu câţiva oameni politici, în orice caz printr-un caz revoluţionar, la o convocare de adunare naţională *suigeneris,* sau la un plebiscit, sau la vreo altă formă, care să declare înlăturarea dinastiei Hohenzoliern-Sigmaringen şi proclamarea unei alte dinastii germane.

Eu sunt cu desăvârşire în contra acestei procedări, care presupune mai întâi deplina şi definitiva victorie a Puterilor Centrale asupra „înţelegerii". însă nimeni nu poate prevedea astăzi, dacă vreuna din cele două grupări duşmane, şi care din ele, va avea o victorie aşa de hotărâtoare, sau dacă, cum e mai

probabil, pacea finală se va reduce la o cumpănire pe cât se va putea de echitabilă între feluritele interese, şi atunci România înjumătăţită prin acţiunea dlui Carp ar fi pierdut atât sprijinul „înţelegerii" din cauza sa, cât şi sprijinul Puterilor Centrale din cauza părţii rămase în jurul regelui Eerdinand si a guvernului Brătianu. Din contră, în starea noastră de astăzi, fără ideile de răsturnare ale dlui Carp, Anglia, Franţa şi Italia, chiar dacă Rusia ar avea alte gânduri, vor trebui, de ruşinea lumii, să susţie pe nefericita lor aliată România la congresul de pace şi să împiedice cea mai mare primejdie, adică anexarea Moldovei la Rusia, a Olteniei la Austria şi a Dobrogei întregi la Bulgaria.

La aceasta mai adăugăm că încetcarea dlui Carp presupune o putere armată, care sâ o sprijinească, iar propria noasttă armată fiind în Rusia, puterea executiva a dlui Carp ar consista numai în armata germano-austro-ungară, şi o nouă alcătuire naţională subt scutul unei armate străine ar fi de la început compromisă, presupuind chiar că Germania şi Ausrria ar adopta vederile dlui Carp.

Dc aceea noi, care suntem adversatii guvernului Brătianu în toată atitudinea lui şi-l tăcem răspunzător pentnt starea de astăzi a tării, nu putem decât sâ aşteptăm cu tâbdare şi fără frământări nechibzuite sfârşitul tăsboiului şi convocatea congresului păcii. în acel moment fiecare din noi va fi dator sâ Întrebuinţeze toate facultăţile lui, relaţiile lui personale, aucoritarea de care poate dispune, spre a lucra pentru scăparea ţării din prăpastia, în care se vede astăzi aruncată.

La pacea finală (şi poate după ultima tensiune ce a căpătat-o conflictul european prin înăsprirea luptelor submarine, prin ruperea relaţiilor dintre Sratele Unite ale Amcricii cu Germania, si prin ultima sforţare a Angliei şi a Franţei spre ofensiva aşteptată in primăvara acesrui an, nu e remerar a se prevedea câ sufletele omeneşti îşi vor fi sleit ptetutindeni pornirile sălbatice si vor ajunge spre luna lui septemvrie a anului curent să primească vreo intervenţie in favoarea păcii), Austro-Ungaria va trebui mai întâi de toate, conform imediatei cauze care a dezlănţuit răsboiul, să stăruie a face din vecina ei Sârbie un stat micşorat prin mărirea Bulgariei şi supus prin legături economice influenţei austro-ungare. însă aceasta ar fi o prea mare umilire a Rusiei şi chiar a celorlalte aliate, cel puţin a Franţei şi a Angliei, în fata cărora eroica luptă a Sârbiei i-a câştigat simpatiile opiniei pubfice. Aici stă pericolul ca Austro-Ungaria, mai ales împinsă şi de guvernul maghiar, precum şi Germania, mai ales împinsă de resentimentul firesc al împăratului Wilhelm în contra tegelui Ferdinand de Hohenzollern, să înlesnească Rusiei sacrificarea sârbilor şi să o ademenească cu propunerea de a-si anexa Moldova.

Dar în această complicare a intereselor orientale să nu uităm singura parte favorabilă ce o poate avea inuarea în răsboi a României alături de Rusia, adică simtimântul firesc al unui fel de solidaritate a Franţei, Angliei şi Italiei cu această aliată si sfiala lor de a-şi dezminţi intr-un mod aşa de cinic declarările solemne în favoarea dreptului naţionalităţilor. Poate să pierdem ceva din Dobrogea. dar din Moldova şi Muntenia nu. Situaţia României înaintea unui congres european ar deveni atunci ceva mai înlesnită, dacă nu ar mai **fi** reprezentată nici prin guvernul Brătianu, prea duşmănit cu Puterile Centrale, nici printr-un guvern Carp, prea duşmănit cu Rusia şi aliatele ei, printr-un guvern al Partidului Conservatot, rămas organizat sub şefia dlui Alexandru Marghiloman, care, fără a indigna pe ruşi şi pe francezi, ar permite totodată Germaniei si Austro-Ungariei să prevadă reluarea bunelor relaţii de sub domnia regelui Carol, de astă dată cu atât mai asigurate, cu cât o grea experienţa va fi dovedii ţării întregi, unde a condus-o politica contrară.

Oricum va fi însă. România va iesi micşorată din congresul european al păcii finale, micşorată nu numai materialiceşte.

ci mai ales şi moraliceşte. Părăsirea nelealâ din partea dlui Brătianu-fiul a unei alianţe vechi de peste treizeci de ani înjghebată de Brătianu-tatăl, izbirea memoriei şi tradiţiei regelui Carol din partea nepotului său Ferdinand, frazeologia cu „România Mare" şi prerenţiUe teritoriale asupra Ungariei şi Bucovinei alături de o neînchipuită lipsă de pregătire diplomatică, etnică şi militară, favoritismul de partid la ocuparea celor mai importante locuri în armată, alături de corupţia în administraţie şi de îmbogăţirea unor fruntaşi liberali: toate aceste împreună au sfâşiat deodată vălu! care acoperea metehnele ţării şi au înfăţişat România în cea mai trista lumină, scoţându-i la iveală rămăşiţele decadenţei fanariote şi alungând în umbră elementele de îndreptare. Dacă mai înainte te puteai mândri cu numele de român, acuma nu-ţi rămâne decât să-l şopteşti cu sfială. Aşa de rău se arată ţara în faţa lumii, tot aşa de rău se aflâ în starea ei dinăuntru: pierderile de oameni, suferinţele tututor locuitorilor rămaşi în viată, ruinarea averilor private, distrugerea bogăţiilor publice, petrol, oraşe, poduri, căi ferate şi - mai primejdios decât toate — neîncrederea soldatului în ofiterime, ura săteanului în contra ceea ce numeşte el boier, abisul adâncit întte ţărănime şi clasa conducătoare.

Nu e vorbă, pământul rămâne pământ şi binecuvântata rodnicie a lanurilor româneşti va produce iar belşugul de hrană, care sâ-i susţie locuirorii şi să vie si altora în ajutor. Dar ce foloseşte pământul, dacă oamenii, care ii cultivă, nu sunt potriviţi cu împrejurările!

Schimbarea sufletelor, premenirea cugetelor în noua generaţie, după groaznica experienţă prin care a trecut: iată adevăratul element, care va hotărî despre viitorul României. Conştiinţa publică trebuie revizuită, scepticismul, înaintea căruia cinste sau necinste, adevăr sau înşelăciune, capacitate sau mediocritate erau privite şi primite cu aceeaş indiferentă, trebuie să dispară, judecata ageră şi nepărtinitoare trebuie să

se înfiinţeze, şi odată cu înlăturarea frazeologiei, a necinstei şi a neadevărului, să se deştepte şi să se întărească *regenerarea cugetelor* în toate păturile poporului românesc.

Dacă se va întâmpla aşa, atunci nepilduita suferinţă nu va fi păttuns în zadar inimile românilor, amarul învăţământ ne va putea fi de folos, şi se va adeveri si penttu noi vechea vorbă venită de la ţărmurile cele mai îndepărtate ale Asiei: Lasă anii să treacă peste o nefericire şi se va schimba în binefacere.

Bucureşti, 15/28 februarie 1917 T. MAIORESCU

NOTE ŞI COMENTARII

VOLUMUL IV
(1888-1894)

(p. 7) **PREFAȚA**

[„în Precuvântarea..."]

Publicată în „Convorbiri literare", XXXVII, tir. 12, 1 decembrie 1903, p. 1073-1075.

în volum: Titu Maiorescu *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I.* **Volumul IV** *(1888-1895).* **Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1904, p. 1—4; Titu Maiorescu,** *Istoria contemporana a României (1866-1900).* **Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co., Societate Anonimă, 1925, p. 285-287.**

Maiorescu împărtăşeşte opinia lui Icssing potrivit căreia „cineva nu poate scrie bine decât istoria propriului său popor". Aduce in discuție numele adepților acestei teze, precum şi al adversarilor ei. Arată că acceptă principiul „obiectivitătii", in măsura în care aceasta este omeneşte posibil şi delimitează aria întâmplărilor în funcție de discuțiile din Corpurile legiuitoare şi în cadrul „mişcării constituționale".

(p. 11) **VII. SUB REGIMUL CONSERVATOR**

De la Ministerul Theodor Rosetti—Carp până la formarea Ministerului Lascar Catargi-Carp (23 martie 1888-17 decembrie 1891)

Publicai în „Convorbiri literare", XXXVII, nr. 12, 1 decembrie 1903, p. 1076-1109.

în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 5-61; *Istoria contemporană a României,* p. 66-285. Cu o scrisoare a lui Maiorescu, datară: „Sinaia 3/16 octomvrie 1903" ţp. 285-287).

Consacra această introducere la volumul IV al discursurilor parlamentare guvernării „junimiste"din perioada 22 martie 1888—17 decembrie 1891. Guvernul se constituie din fruntaşi ai acestei grupări politice din cadrul Partidului Conservator: Th. Rosetti, P. P. Carp, Al. Marghiloman, Menelas Ghermani. Maiorescu intră şi el in acest guvern ca ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice.

Guvernul Rosetti-Carp, cum este numit în presă, prezintă programul său In 12 septembrie 1888 şi Maiorescu îl reproduce integral. Se elogiază activitatea politica a predecesorilor care obţinuseră recunoaşterea inrernaţionalâ a independenţei şi proclamaseră Regatul. Meritele nu aparuneau însă conservatorilor, ci liberalilor.

Programul enumera obiectivele noii guvernări: situaţia economică a ţăranilor şi meseriaşilor, reforma administrativă prin organizarea comunelor miale, măsuri în justiţie, restrângerea şi desfiinţarea unor impozire, îmbunătăţirea situaţiei clerului şi organizarea eparhiilor.

Programul putea fi realizat prin stabilitate. Aceasta nu se întâmplă. Se schimbă componenţa guvernului intre 1888 şi 1891 de cinci ori, iar unii miniştri sunt menţinuţi doar 21 de zile.

Cabinetul conservator al lui Gheorghe Manu, venit la conducerea ţării în 5 noiembrie 1889, îa in discuţie trimiterea în judecată a miniştrilor din guvernarea liberală, cum procedaseră şi acesteia cu miniştrii din guvernarea conservatoare dc la 1876. Camera este ocupată cu aceste dezbateri mai multe zile, pentru ca, în final, punerea sub acuzare a miniştrilor liberali să fie respinsă.

Lascar Catargi citeşte în cadrul acestor dezbateri privind punerea sub acuzare a miniştrilor liberali memoriul politic pe care îl adresase regelui Carol [sub formă de scrisoare la 9 febmarie 1878, fără să dea alte informaţii. Memoriul este întocmit de Eminescu şi numai semnat de Lascar Catargi, care îl face public într-o dezbatere parlamentară.

Maiorescu aminteşte de declaraţia lui P.P. Carp, personalitatea cu cel mai mare prestigiu in guvernarea „junimistă", făcută in şedinţa Camerei din 28 martie 1888: „în politică greşelile'se îndreaptă, dar nu se răzbună".

în finalul acestei prezentări introductive caracterizează câteva dintre personalităţile Partidului Conservator care se impun în viata politica după 1866. „Manolache Kostaki era mult mai cult ca educaţie, generalul Florescu mult mai distins ca apariţie. Petru Mavrogheni mult mai fin ca inteligenţă. Dar Lascar Catargi îi întrecea pe toţi cu puterea sa de muncă."

(p. 48) **VIII. CONTINUAREA REGIMULUI CONSERVATOR**

Ministerul Lascar Catargi-Carp

(18 decembrie 1891-3 octombrie 1895)

Publicată în „Convorbiri iitereare", XXXVIII, nr. 1, ianuarie 1904, p. 1-28.

în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 62-114; *Istoria contemporană a României,* p. 288-328.

în această a doua prezentare generală a discursurilor sale parlamentare din perioada regimului conservator, se ocupă de guvernul Lascar Catargi-P.P. Carp. Reproduce integral *Apelul către alegători,* semnat de miniştrii acestui guvern. Se expun aici „principiile care vor însufleţi activitatea sa". Figurează: organizarea administrativă, legislaţia agrară, schimbări în justiţie, situaţia învăţământului. Programul sc inscrie în promisiunile făcute electoratului pentru alegerile parlamentare din februarie 1892.

Problema principală în această prezentare generală este apărarea programului său propus in studiul *Zurpolitischen Lage Rumaniens,* publicat în „Deutsche Revue" din ianuarie 1881, în care pleda, cum am văzut, pentru apropierea României de Imperiul austro-ungar, ignorând situaţia românilor de sub dominaţia acestuia. Orientarea politicii externe propusă de Maiorescu este contestată de Societatea „Carpatii", la care se alătură şi Liga Culmrală penrru unitatea tuturor românilor, Înfiinţată în 1890. îl aminteşte pc împăratul Prânz Joseph, dar nu menţionează atitudinea acesruia faţă de delegaţia celor 300 de români care îi prezintă *Memorandul* cu revendicările lor. De

asemenea, Maiorescu nu găseşte necesar sâ se ocupe de procesul memorandiştilor, judecat la Cluj In mai 1894, şi trece cu vederea declaraţia lui Ioan Raţiu, preşedintele Partidului Naţional Român, semnatar al *Memorandului,* în faţa instanţei judecătoreşti maghiare: „Ceea ce se discută aici, domnilor, este însăşi existenţa poporului român. Existenţa unui popor nu se discură, se afirmă"[1]. Nu menţionează nici condamnarea memorandiştilor la ani grei de temniţă, însă ţine sâ specifice câ ei fuseseră graţiaţi, după ce inspăşiserâ o parte din pedeapsă. Graţierea nu se datora generozităţii guvernului maghiar sau a împăratului, ci ecoului defavorabil stârnit de această condamnare în cercurile politice şi în presa internaţională.

Maiorescu avea dreptate să susţină câ Partidul Naţional Liberal folosea „chestiunea nationalâ" în inreresul său. Nu era însă motivată nici trecerea cu vederea a politicii guvernelor de la Budapesta faţă de românii din Transilvania.

Enumera câteva situaţii care vor forma obiectul dezbaterilor parlamentare: conflictul cu Grecia, alegerea mitropolirului, căsătoria principelui Ferdinand, viitorul rege al României etc. Acordă mare atenţie frământărilor din sânul Partidului Naţional Liberal şi îl urmăreşte pretutindeni pe D. A. Sturdza în care vede principalul adversar al programului său de apropiere de Imperiul austro-ungar, căutând sâ-1 compromită prin dezvăluirea unor contradicţii în atitudinea sa faţă de mişcarea naţională a românilor transilvăneni după realizarea dualismului austro-ungar.

Partea introductivă la acest volum se îndepărtează de promisiunea din *Prefaţă* privind prezentarea evenimentelor politice cu „obiectivitate". Nu spune nici un cuvânt despre opinia lui Eminescu, cu privire la programul său politic, făcută publică în „Timpul" din 20 ianuarie 1881, la o lună după apariţia studiului maiorescian în revista germană. „Maiorescu examinează nişte ipoteze viitoare şi problematice — scrie Eminescu — şi la un pericol ce s-ar putea ivi, a arătat şi modul de scăpare, tot aşa de *ipotetic,* ca şi *pericoluF*[2]. Eminescu trecea programul lui Maiorescu intre retoriile politice.

[1] D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici şi lumea prin care a trecut,* p. 3S9. Acuuneamemoiandistă, cu documente» informaţii ditî prvsă (p. 379—395).
[2] *M.* Eminescu, *Opere XII. Publicistica,* p. 37 (subl. autorului).

Discursuri parlamentare (1888-1894)

78

(p.83) RESTAURAREA BISERICILOR. DR, ASAKI. MONOPOLUL PULBERELOR

(Şedinţa Camerei de la 2 aprilie 1888)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 28, 13 aprilie 1888, p. 394, 396, 397.
In volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 115-126.

Maiorescu răspunde la aceste trei interpelări în calitatea sa de ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Prima interpelare si ultima se refereau la chestiuni financiare. Interpelarea a doua, făcută de un doctor, Dumitru Cantemir (1848-1906) se referea la siruaţia doctorului Gheorghe Assaky, profesor la Facultatea de Medicină din Bucureşti. Maiorescu nu pune la îndoială pregătirea profesională a doctorului Assaky, însă observă câ, fiind apropiat de guvernul liberal, acesta îi putea asigura situaţia la care aspira. Ar fi dorit ca şi acest profesor, care practica medicina, în particular, să-şi consacre timpul numai laboratorului şi pregătirii studenţilor, cum făcea V. Babeş, căruia i se crease şi un institut. Problema acestui doctor şi a demisiei sale revine, cum vom vedea mai departe, în dezbaterile parlamentare.

Cu acesr discurs inaugurează seria interpelărilor care i se adresează în legătură cu gestionarea departamentului pe cate îl conducea în guvernarea conservatoare.

79

(p. 90) VALIDAREA ALEGERII UNUI SOCIALIST

(Şedinţa Camerei de la 7 noiembrie 1888)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 2, 10 noiembrie 1888, p. 36-37.
In volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 127-129.

Susţine validarea alegerii lui Ioan Nădejde, argumentând câ era mai bine ca socialiştii să fie reprezentaţi în Parlament decât sâ facă agitaţii în aftua Corpurilor legiuitoare.

80

(p. 92) ASUPRA GRADAŢIUNII SALARIILOR CORPULUI DIDACTIC

(Şedinţa Camerei de la 26 noiembrie 1888)

Publicat **în** „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 12, 30 noiembrie 1888, p. 167-168.

în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 130-136.

Mărirea salariilor corpului didactic nu se pucea race în situaţia bugetului in exerciţiu. Deputaţii si găsească fondurile necesare, cu ocazia corelării bugetului.

81

(p. 97) RĂSPUNSURI DUPÂ O INTERPELARE RELATIVA LA CLERUL MIREAN

(Şedinţa Camerei de La 26 noiembrie 1888)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 12, 30 noiembrie 1888, p. 176-179.

în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 37-146.

Problema resrrângerii parohiilor şi a reducerii numărului de preoţi ţinta de Sfântul Sinod şi ii dă lui M. Kogălniceanu **un** răspuns dur, nu lipsit de-o anume stare de enervare, întâlnită rar **în** discursurile sale parlamentare.

82

(p. 104) DESPRE NUMIREA l'ROTOIEREILOR

(Şedinţa Camerei de la 12 decembrie 1888)

Publicar **în** „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 20, 17 decembrie 1888, p. 332-333.

In volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p, 147—150.

83

(p.107) RĂSPUNS LA O INTERPELARE DESPRE SCOALĂ ROŞCA-CODREANU DIN BÂRLAD

(Şedinţa Senatului de La 12 ianuarie 1889)

Publicar în „Dezbaterile Senatului României", nr. 18, 17 ianuarie 1889, p. 185-188.

în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 151-162.

Răspuns foarte documentat la o interpelare asupra acestei fundaţii şi a şcolii din Bârlad. Apreciază ca primejdios amestecul partidelor politice în activitatea fundaţiilor culturale.

84

(p. 114) RĂSPUNS LA O INTERPELARE ASUPRA CLĂDIRII GIMNAZIULUI DIN TÂRGOVISTE

(Şedinţa Senatului de la 12 ianuarie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României", nr. 18, 17 ianuarie 1889, p. 189.

în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 163—165.

Enumera careva din măsurile luare in privinţa localurilor penrru şcoli.

85

(p. 116) ASUPRA RESTAURĂRII MITROPOLIEI DIN TÂRGOVISTE. NEPREVEDERE FINANTIARĂ

(Şedinţa Senatului de la 12 ianuarie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României", nr. 18, 17 ianuarie 1889, p. 190.

în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 166-170.

Se pronunţă împotriva restaura/u vechilor monumente tara un studiu, prealabil asupra cheltuielilor. Al conveni să se facă deturnări de fonduti in favoarea restauraţilor. însă numai cu aprobarea Corpurilor legiuitoare.

86 ţi 87

(p. 11v) DESPRE PROFESORII SOCIALIŞTI ŞI LIBERTATEA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI

(Şedinţa Senatului de la 14 ianuarie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României", nr. 19, 21 ianuarie 1889, p. 194-197.

în volum: ***Dkcursuri parlamentare,*** [V, p. 171-185.

Apără convingerile personale, indiferent de natura lor. dar se declară împotriva propagandei socialiste in şcoli. Răspunde si la acuzaţia care i se aducea că împărtăşea ideile lui Scbopenhauer. Aminteşte de confuzia pe care o face un deputat liberal între Schopenhaucr şi un alt filozof. Deputatul liberal era, cum ştim, Alexandru Holhan, criticat de Eminescu în ttei articole **în** „Timpul'' din 1878 si tist el insista asupra confuziei pe care o face deputatul libera! între Schnpenhauer si Max Stirner.[1]

Profesorul Dimitrie A. Teodoni, acuzai că făcea propagandă socialista in şcoală, trece cu întregul grup la liberali, esre numit sub Spini Haret director al învăţământului secundar şi secretar general al Ministerului Insrructiunii Publice. Moare într-un accident de automobil in propaganda electorală din 1910.[2]

[1] M. Eminescu, ***OpereX. PuhUciuiea,*** p. 43—16. 75-70". Amiiirim acele articole: ***Contestarea ttlegeni dlui Maiorescu, DomnulHOUMYItiArthur Schopenhaucr*** **Şi** ***!Jn afacerea Holhan-Schopenhauer... "],*** după care nu ***te*** **mai** aduc în discuţie problemele filozofat în dezbaterile pailameniare.

[2] Titu Maiorescu, ***Însemnări zilnice.*** III, p. 128,

88 si 89

(p. 128) RĂSPUNS LA O INTERPELARE DESPRE ADMINISTRAREA MĂNĂSTIRII NEAMTU

(Şedinţa Senatului de la 20 ianuarie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României", nr. 21, 26 ianuarie 1889, p. 237-240.

în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 186-198.

Araiâ măsurile pe care le ia pentru întocmirea inventarului averii acestor mănăstiri, cum nu se tăcuse la secularizarea lor. Poziţia sa fată de biserică.

90

ţp. 136) ASUPRA DREPTULUI DE INTERPELARE

(Şedinţa Camerei de la 21 ianuarie 1889)

Publicat **în** „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 28, 25 ianuarie 1889, p. 546.

în volum: ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 187-202.

Relevă importanţa proiectului de lege propus de P, T. Carp pentru vânzarea moşiilor statului în loturi către tătani. Se pronunţi împotriva amânării interpelărilor în această problemă socială esenţiala.

91

(p, 138) STATISTICA. BISERICA IONASCU DIN SLATINA. SCOAI A COMERCIALA DIN PLOIEŞTI ŞI NORMAI A DIN CÂMPUIUNG. PROGRAMUL ŞCOALELOR SATEJTI

*(Şedinţa **Camerei** de la 24 ianuarie 1889)*

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 29, 28 ianuarie 1889, p. 547-550, 554-555.

In volum: ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 203-213.

în şedinţa Camerei din 24 ianuarie 1889 se depun 27 de interpelări, dintre care unele sun: adresare Iui Maiorescu, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice:

1 — C. C. Dobrescu cere statistici privind învăţământul:

Nu **art** personal pentru asemenea lucrări.

- — Deleanu, cere bani penrru repararea unei biserici din Slatina:

Nu poate acorda fondurile cerute de biserici, nefiind prevăzut în bugetul cheltuielilor pentru reparaţii.

3 — Radu Steiian cere ca şcoala comunală din Ploieşti să fie preluată de stat:

Acest lucru să-1 ceară guvernul şi Parlamentul si-1 aprobe, în limita hugetului.

4 - Sache Stetâncscu se interesează de clădirea şcolii din Câmpulung:

Va lua măsuri si Înceapă consrruirea clădirii acestei şcoli.

5 — C. Popovici reia discuţia despre unele reforme pe care le propune în programul şcolilor săteşti:

Programul şcolilor săteşti cădea în sarcina Consiliului General al Instrucţiunii.

92

(p. 145) CONTRA DARII ÎN JUDECATA A MINISTERULUI ION BRÂTIANU

(Şedinţele Camerei de la 31 ianuarie şi 1 februarie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 32, 4 februarie 1889, p. 650-652; nr. 33.7 februarie 1889, p. 653-656.

în volum: ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 214-238.

Maiorescu este împotriva punerii sub acuzare **a** miniştrilor din guvernul liberal, cum procedase Partidul Liberal fată de guvernul conservacor din 1876. fsi menţine criticile la adresa lui I. C. Brătianu în privinţa politicii sale externe. Discursul stârneşte reacţii. Gh. Panu, de pildă, apreciind că guvernul liberal săvârşise o eroare politică prin faptul că nu finalizase punerea sub acuzare a minişrrilor din guvernarea conservatoare.

„în Cameră propunerea Blaremberg-Panu-Apostoleanu-Gâbunea-E. Stu iriza-Vlâdcrtanu-**'IYi.** Calmaki-Collonel] Roznovanu etc. - notează Maiorescu in 31 ianuarie/12 februarie 1889 —pentru darea în judecată a Ministeriului I. Brătianu. Lume enormă de dame etc. Lectura plictiaiasâ de 2 1/2 ore a propunerii de acuzare, citiră de la tribună de Blaremberg, Vorbirea iui Panu. îndată apoi eu la tribună. Tumult la vttrha uinfatnie». întreruperea lui Vernescu. de pe banca ministerială. Şedinţa ridicată la 6 ore. Eu cam deprimat"[1]

93

(p. 164) ASUPRA DĂRÂMĂRII PARŢIALE A TURNULUI GOLIEI SI ASUPRA RESTAURĂRII BISERICEI SF. NICOLAE DIN IAŞI DE LECOMTE DU NOUY

(Şedinţa Camerei de la 14 februarie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 42, 18 februarie 1889. p. 803-806.

In volum: ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 239—2îl.

Problema restaurării monumentelor istorice stă în atenţia lui Maiorescu în discursul său din 12 ianuarie 1881, când se ocupă dc biserica de la Curtea de Argeş. Aceleaşi chestiuni se pun şi în legătură cu monumentele istorice din laşi si **sunt** aduse în discuţie nume întâlnite şi in discursul privind restaurarea bisericii de la Curtea de Argeş

94

(p. 174) ASUPRA PROFESORULUI DR. ASSAKY

(Şedinţa Camerei de la 24 fevruarie 1889)

Publicat In „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 51, 2 martie 1839, p. 967-969.

Titu Maiorescu, ***însemnări zilnice,*** 111, p. 129-136.

In volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 252—266.

Maiorescu spera ca Ghtoghe Assaky să preia clinica medicală de la Şcoala naţională de medicina ţi farmacie, la încetarea din viaţă a lui Gheorghe Polizu, limlarul ei. îi recunoaşte meritele profesionale şi înscrie sumele necesare în buget, insă Gheorghe Assaky preferă si practice medicina şi în particular. Este readus in discuţie exemplul lui Victor Babeş, care îşi consacra rot timpul muncii din laborator şi pregătirii studenţilor.

Doi dintre profesorii de Ia Scoală naţională de medicină şi farmacie: Gheorghe Polizu şi Emanoil Severin, profesorul dc Patologie medicală, sunt şi profesorii lui llie, fratele mai inie al lui Eminescu, în anii şcolari 1861/1862 şi 1862/1863.[1]

95

(p. 185) AMĂNUNTE DIN ADMINISTRAŢIA SCOALELOR ŞI A CULTF.LOR

(Şedinţa Camerei de ia 10 martie 1889)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 63, 21 martie *lism,* p. 1157-1167.

In volum: *Decursuri parlamentare.* IV, p. 267-285,

In acest rispuns la o interpelare privind adminiscrarea şcolilor si salariilor preoţilor comunali, apară respectarea legilor în administraţia de stat. Eveniplifică cu mai multe cazuri încălcarea lor si măsurile pe care le ia pentru înlăturarea abuzurilor ca urmare, cel mai adesea, a amestecului oamenilor politici. Impresionează buna cunoaştere a situaţiei învăţătorilor, institutorilor şi profesorilor, deşi numărul acestora se cifra la mai hine de trei mii, răspândiţi pe tot întinsul ţării.

[1] D. Vaumaniuc, *Emmacu >i Transilvania,* Cluj-Napoca, Ednura Dacia, 1995, p. 20-5-21(1.

96

(p. 199) CHESTIE PERSONALĂ ÎN PRIVINŢA „PETIŢIEI DE LA IAŞI"

(Şedinţa Camerei de la I aprilie 1889)

Publicat in „DezbaterueAdiinârei Deputaţilor", nr. 72,4 aprilie 1889, p. 1301-1302.

în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 286-294.

Explică împrejurările în care Grigore Sturdza întocmeşte „Petiţia de la Iasi"' si arată că el, V, Pogor şi I. Negruzzi nu o semnară întrucât se înscrisese in ea pedeapsa cu mintea. Caracrerizarea Im Gr. Sturdza: intelectual cu bună pregătire, însâ inconsecvent în tot ce întreprindea. Aceasta se dovedi a fi atitudinea Iul şi în privinţa „Petiţiei de la Iasi", care rămase uitată în arhiva Camerei Deputaţilor.

97

(p. 206) INTERPELARE ÎN PRIVINŢA DEPUTAŢILOR PREFECŢI IN PERSPECTIVĂ, INTERESE PRIVATE SI IDEI POLITICE

(Şedinţa Camerei de la 19 mai 1889)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 82, 26 mai 1889, p. 147S-I479.

în volum: ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 2^5-3 Kv

în răspunsul la interpelare relevă importanţa programelor de guvernare şi formulează critici la adresa lui lascar Catargi care considera că Ie putea suplini prin autoritatea sa ca om politic, recunoscut de toată lumea. Arată neajunsurile din administraţie chemată sâ pună în practică programele de guvernare.

98

(p. 222) LA ADRESĂ. DESPĂRŢIREA „JUNIMIŞTILOR" DE „LIBERAL-CONSERVATORI". ATACUL LUI TAKE IONESCU, REGATUL. ŞEFIA LUI LASCAR CATARGI

(Şedinţa Camerei de la 14 decembrie 18891

Publicai în „Dezbaterile Camerei Deputaţilor", nr. 16, 22 decembrie 1889, p. 184-190.

în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 317—356.

Expunere retrospectivă: poziţia „junimiştilor" in cadrul guvernelor conservatoare şi liberale; atitudinea rezervată a lui Lascar Catargi faţă de ei, prin care contribuie la scindarea Partidului Conservator; activitatea parlamentară a lui P. P. Carp, V. Pogor, Th. Rosetti şi I. Negruzzi şi a oamenilor politici liberali în frunte cu Ion C. Brătianu şi C. A. Rosetti. Reia discuţia în legătură cu programul său din articolul *Zurpolitiscken Lage Rumdniens* publicat in „Deutsche Revue" in 1881 şi ecoul defavorabil din cercul „junimiştilor". Articolul fusese tradus, cum am arătat, de Eminescu şi publicat în „Timpul", însă Maiorescu nu face nici acum menţiune despre acest lucru.

Trimite şi la activitatea sa şi sunt dc reţinut două aspecte mai importante: arată că a condus „Timpul" o vreme şi reproduce din articolele sale publicate în cotidianul conservator, după cum a practicat intens avocatura. Găsim informaţii privind aceste probleme in jurnalul său „De la sfârşitul lui ianuarie până la ultima aprilie (3 luni) - notează în 5 iulie 1877 -, am redactar „Timpul"; mal toate articolele de fond ale mele, din acest interval. Aveam pe lună 800 [de] franci. M-am retras din cauza invaziunii ruşilor, în conrra politicei cărora sunt absolut, pe când mulţi conservatori (Florescu, Phîlipescu, Lahovary etc.) sunt rusofili."[1]

Maiorescu răspunde şi la acuzaţia lui Lascar Catargi că ftcuse diferite afaceri în decrimenrul starului român. Invocă în apărarea sa procesele ca avocat ale lui Nicolae Hurmuzachi privind proprietăţile sale în Bucovina. Sunt in jurnalul lui Maiorescu şi câteva scrisori pe care le adresează lui N. Hurmuzachi în 1883[2]. Lascar Catargi avea în vedere şi alte legăniri ale lui Maiorescu, în calitatea sa de avocat. „încasat relativ multe parale — notează Maiorescu în 20 ianuarie/l februarie 1878 - supraocupat de dimineaţa până târziu, mai mult de la evreii ruseşti: acum aproape 5000 de franci deja pentni plasat. Advocat cu luna al lui Warschawsky (acum â 2000 de franci), Rarfalovich (â 1000 de fianci), Boborirz (i 800 de franci), Hessen şi Kalinowsky (ă 600 de

[1] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* I, p. 276.
[2] *Ibiaem,* II, p. 188-191.

franci), Rubinstein (â600 ff.), Hirschler (i 800 de fr.)"[1]. Nu este singura menţiune de acesr fel, o găsim şi în altă parte.[2]

Maiorescu îşi încheia lunga expunere cu o declaraţie de sprijin faţă de guvernul generalului G. Mânu şi cu un elogiu la adresa lui P. P, Carp pentru conduita sa exemplară in activitatea politică.

99

(p. 252) LA ADRESA.
ALINEATUL RELATIV IA SCOALE
(Şedinţa Camerei de la 12 decembrie 1890)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaţilor", nr. 25, 19 decembrie 1890, p. 221-222.
în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 357-364.

Expune problemele care puteau fi introduse în Mesajul Tronului privind învăţământul. Face asemenea precizări în calitatea sa de ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice.

100

(p. 258) ÎN PRIVINŢA BUGETULUI
CAILOR FERATE PE ANUL 1891
(Şedinţa Camerei de la 18 şi 19 decembrie 1890)

Publicat în „Dezbaterile Adunării Deputaţilor", nr. 30, 1 ianuarie 1891, p. 284-286, 289-294, 388.
în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p. 365-390.

Ministru al Cultelor şi Insttucţiunii Publice, Maiorescu preia şi conducerea, ca ministru *ad-tnterim,* a Ministerului Lucrărilor Publice. Merită sâ se reţină buna informare în domeniul pe care îl

[1] *Ibiaem,* I, p. 291.
[2] *Ibidem,* p. 284.

prelua să-1 gestioneze. Stau în atenţia sa măsurile de bună funcţionare a căilor ferate şi găsirea modalităţilor pentru reducerea cheltuielilor la trenurile de călători si la cele de marfă.

101

(p. 277) IN CONTRA AMÂNĂRII PROIECTULUI DE MODIFICARE A LEGII ÎNVĂŢĂMÂNTULUI

(Şedinţa Senatului de la 16 ianuarie 1891)

Publicar în „Dezbaterile Senatului României", nr. 26, 20 ianuarie 1891, p. 141-143.

în volum; ***Discursuri parlamentare,*** IV, p, 391-396,

Se declară împotriva amânării discutării proiectului de reformă a legii învăţâmânmlui pe motiv că nu se încheiase stabilirea parohiilor. Propunerea de amânare se respinge.

Senatul primeşre rău acest discurs,'

102

(p. 282) ASUPRA DRUMULUI DE FIER GALAŢI-BÂRLAD. CONTRA CHEITUIELELOR CERUTE FĂRĂ STUDII PREALABILE

(Şedinţa Camerei de la 21 ianuarie 1891)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 39, 27 ianuarie 1891, p. 395-396.

In volum; ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 397-403.

Ministerul Lucrărilor Publice, pentru care gira, se pronunţa împotriva alocării unor sume de bani In construirea căilor ferate fără srudii prealabile.

[1] Titu Maiorescu, ***însemnări zilnice,*** **III,** p. 283.

103

(p. 287) ASUPRA DRUMULUI DE FIER GALAŢI-BÂRAD. CONTRA SPORIRII CHELTUIELILOR DIN PARTEA PARI AMENTULUI

(Şedinţa Senatului de Li 22 ianuarie 1891)

Publicar în „Dezbaterile Senatului României", nr. 31, 1 februarie 1891, p. 257.

In volum; ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 404^407-

Acelaşi subiect al discuţiilor din Camera Deputaţilor şi acelaşi răspuns. Motivează cu boala lui Al. Marghiloman, absent de la şedinţă.

104

(p. 290) ASUPRA NUMIRII ŞI ÎNAINTĂRII UNOR PROFESORI CU APLICAREA MAI EXTENSIVĂ A LEGII CONCURSULUI

(Şedinţa Camerei de La 28 ianuarie 1891)

Publicat în „Dezbaterile Camerei Deputaţilor", nr. 43, 5 februarie 1891, p. 471-476.

în volum; ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 408—430.

Maiorescu pune în evidenţă unele deficiente din legislaţia învăţământului privind numirea şi acordarea de gradaţii profesorilor, precum şi organizarea concursurilor pentru ocuparea posturilor vacante din şcoli. Anunţa prin asemenea explicaţii reforma în învâţâmânr, pe care o pregătea.

105

(p. 307) ASUPRA RESTAURĂRII CAPELEI ROMANE DE LA PARIS

(Şedinţa Camerei de la 29 ianuarie 1891)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 44, 6 februarie 1891, p. 479.

în volum: *Discursuri parlamentare,* **IV, p.** *431—434.*

Explicaţii privind situaţia Capelei române din Paris, înscrisă în lista monumentelor istorice ale Franţei. Atitudinea ostila a lui Vasile Alecsandri privind preluarea acestei biserici de către statul român.

106

(p. 310) ASUPRA RESTAURĂRII BISERICII SF. NICOLAE DIN IAŞI ŞI ÎN PRIVINŢA ARHITECTULUI LECOMTE DU NOUY

(Şedinţa Camerei din 29 ianuarie 1891)

Publicat in „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 44, 6 februarie 1891, p. 482^84.

în volum: *Discursuri parlamentare,* **IV, p. 435^144.**

Maiorescu se ocupă de problema restaurării monumentelor isrorîce şi in discursul său din 14 februarie 1889, in care arată lipsa de temei a oricâtor rezerve asupra competenţei arhitectului Lecomte du Nouy. De la rezerve se trece la atacuri împotriva acestuia. De aceea, acum, Maiorescu reia apărarea arhitectului francez, amintind şi pe ceilalţi arhitecţi pe care îi consultă. Dă informaţii ţi despre constituirea Comisiei documentelor istorice, care va desfăşura ti activitate remarcabilă. Secretar al acestei comisii va fi, mulţi ani, Ioan Slavici, care se va îngriji şi de tipărirea documentelor lăsate de Eudoxiu Hurmuzachi.

107

(p. 318) ASUPRA LINIEI DE DRUM DE FIER GALAŢI-BÂR1AD ŞI ÎN CONTRA SPORIRII CHELTUIELILOR DIN INIŢIATIVA PARLAMENTARĂ

(Şedinţa Camerei de la 28 ianuarie 1891)

Publicat în „Dezbaterile Camerei Deputaţilor", nr. 44, 6 februarie 1891, p. 489-190.

în volum: *Discursuri parlamentare,* **IV, p. 446-454.**

Construi rea liniei de cale ferată Galaţi-Bârlad mai fusese discutată în şedinţa Camerei din 21 ianuarie 1891 şi a Senatului din 22 ianuarie 1891. Atunci Maiorescu se pronunţă împotriva alocării de noi fonduri înainte de a se face studii prealabile pe teren. îsi reafirmă această propunere.

108

(p. 325) RĂSPUNS LA O INTERPELARE A D-LUI DIMITRIE STURDZA DESPRE ŞOSELELE DIN MOLDOVA SI MERITELE PARTIDULUI LIBERAL ŞI LIPSA DE MERIT A PARTIDULUI CONSERVATOR

(Şedinţa Senatului de la 5 februarie 1891)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României", nr. 39, 15 februarie 1891, p. 329-332.

în volum; *Discursuri parlamentare,* **IV, p.** *455-413-*

Răspunsul analizează: şoselele din Moldova; stagnaţiunea liberalilor de la 1882 la 1888; atitudinea lui D. A. Sturdza faţă de războiul de independenţă; pierderea Sudului Basarabiei; căile fcrare şi şoselele in cele trei părţi ale României.

109

(p. 339) ASUPRA PROIECTULUI DE REFORMA PARŢIALĂ A LEGII ÎNVĂŢĂMÂNTULUI PUBLIC

(Şedinţa Senatului de la 12, 13 şi 14 februarie 1891)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României", nr. 41, 8 martie 1891, p. 356-360, 361-369; nr. 42, 9 martie 1891, p. 371-378.

în volum; ***Discurs asupra reformei Instrucţiune! Publice rostit în Senat de Titu Maiorescu, ministrul Cultelor si înstrucfiunei Publice.*** în *Anexă* (p. 157-196); ***Proiectul de lege pentru modificarea unor articole din legea asupra instrucţiunei...,.*** Bucureşti, Tipografia GutcmVrg, Joseph Gcibl, 1891; Titu Maiorescu, ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 474-562, fârâ Anexă.

Maiorescu prezintă in Senar, in şedinţele din 12, 13 şi 14 februarie 1891, proiectul său de reformă parţială a legii învăţământului public. Răspunde la observaţiile lui Constantin Boerescu, D. A. Sturdza si Petru Poni, foşti miniştri la acest departamenr. Se întemeiază, în răspunsurile sale, pc o documentare exhaustivă şi arată măsurile concrete pe care le iaca ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Propunerea sa este respinsă cu o diferenţă de numai 2 voturi. Situaţia aceasta determină retragerea cabinetului condus de G. Manu şi formarea unui nou guvern conservator prezidat de Lascar Catargi.

Ca document, reproducem ***Proiectul de lege pentru modificarea unor articole din legea asupra instrucţiunei:***

„PROIECT DE LEGE

pentru modificarea unor articole din legea asupra instrucţiunei de la 25 noemvrie 1864, din legea pentru numirea profesorilor de la 17 martie 1879 şi din legea pentru fixarea şi gradarea remumerariilor de la 6 martie 1883

Art. I

Articolele 4 şi 5 din legea instrucţiunei se modifică astfel;

Art. 4. Instrucţiunea secundară cuprinde liceele si gimnaziile clasice şi reale, seminarele, şcoalele normale primare pentru prepararea învăţătorilor şi învăţătoarelor, a institutorilor şi a institutoarelor, şcoalele profesionale şi exrernatele secundare de fete,

Art. 5. Instrucţiunea superioară coprinde facultăţile de teologie, de filosofie si litere, de ştiinţe, de drept si de medicină.

Art. II

Articolele 22, 23 şi 25 din legea instrucţiunei se modifică astfel:

Art. 22, Consiliul general se compune:

1) Dc un preşedinte care va fi ministrul, iar in absenţa acestuia unul din membrii Consiliului general delegat de minisrru;

2) De trei învăţători ntrali numiţi de rege dupe propunerea ministrului;

3) De trei delegaţi ai Învăţământului primar numiţi de rege dupe o listă de nouă institutori, aleşi câte trei de corpul didactic al scoalelor primare din Bucureşti, Iasi şi Craiova;

4) De doi delegaţi ai scoalelor normale primare numiţi de rege din lista delegaţilor acestor scoale, aleşi de corpul profesoral al lor, câte unul de fiecare şcoală normală primară;

5) De un revizor şcolar din Dobrogea numit de rege;

6) De doi delegaţi ai liceelor reale numiţi de rege din lista delegaţilor acestor licee, compuse din câte doi profesori aleşi din corpul profesoral al fiecărui liceu real;

7) De trei delegaţi ai liceelor clasice numiţi în modul prevăzut la No. 6;

8) De trei delegaţi ai universităţilor numiţi de rege din o listă de şase profesori, aleşi de corpul profesoral al celor două universităţi, câte trei de fiecare universitate.

Art. 23. La împlinirea fiecărui period de şapte ani se vor face alegeri şi numiri nouă, conform celor prescrise prin articolul precedent.

Aceleaşi persoane vor putea 11 alese şi numite pentru următorul period septenal.

încetând a funcţiona vreunul din membrii Consiliului general în decursul perioadei septenale, regele îl va înlocui cu un alt membru din listele prevăzute la articolul precedent, sau prin numire directă în caz.ul prevăzut la No. 2 şi 5 de mai sus.

Arr. 25. Consiliul General de Instrucţiune se va aduna în sesiune ordinară o dată pe an, timp de cel mult 3 săptămâni, cu începere de la a 4-a Duminecă înaintea Duminecei Pastelor.

El mai poate fi convocat de ministiu în sesiune extraordinară la orice altă epocă. Durata unei sesiuni extraordinară nu va fi mai mare de două. săptămâni.

An. 111

Articolele 31, 45, 47, 49, 50, 53, 60, 62, 66, 71, 75 si 76 de la capitolul II al părţei I din legea instrucţiunei se modifică astfel:

Art 31. Instrucţiunea elementară este obligatoare pentru toti copii de amânduoă şesele începând de la opt până la doisprezece ani impliniţi ai etăţei în comunele urbane, iar în comunele turale de la nouă până la cincisprezece ani.

Art. 45. Scoală primari urbană are 4 clase. Când numărul şcolarilor va trece peste 60 in o clasa se va putea înfiinţa o clasă divizionară. Vor fi aţâţi institutori câte clase sunt.

Art. 47. In loc de: ((institutorul clasei superioare', să sc zică: Directorul şcoalei primare.

An. 49. Vacante vor fir la Crăciun de la 24 decembre până la 7 ianuarie inclusiv; la Paşti 1 5 zile; vacanţele mari iulie si august.

Această dispoziţiune se aplică şi la toate şcoalele secundare.

Art. 50. Se va tine în fiecare clasă un examen general la sfârşitul anului şcolat, adecă în luna lui iunie.

După examenul clasei a patra, trecut cu succes, se va da un certificai absolutoriu. Toate certificatele despre ahsolvirea unei scoale, atât primare cat si secundate, vor cuprinde nota medie a fiecărui obiect de studiu din ultima clasă, nota puttârei, precum si numărul de clasificare al elevului sau elevei.

La art. 53 se suprimă alineatul din urmă.

La art. 60 se adaugă următoarele alineate:

Religiunea se va pucea pteda la şcoalele primare de un preot numit de minister dupe recomandarea cbiriarchului.

Dumineca şi sărbătorile cele mari toti şcolarii se vor aduna dimineaţa la şcoală şi se vor conduce la biserică de director sau de câte un institutor.

Pe cât se va puica, şcolarii vor forma corul bisericesc.

Art, 62. Fiecare şcoală va avea patru clase si tot atâtea institutoare, dintre cari una va fi directoare.

La art. 66 se adaugă alineatul:

Cursul în aceste scoale va fi de cinci ani.

Art. 71, Cursul obligatoriu în şcoalele rurale va fi de la Si. Dumitru până la St. Petru. Insă în acest limp învăţătorul, in afară de vacanţele de la Crăciun şi de la Paşte, va mai da vacanlâ de câre 10 zile pentru fiecare fel de muncă a pământului dupe regiuni, peste tot maximum 30 de zile.

Art. 75. Se va face un examen general la sfârşitul anului şcolar.

Art. 76. Dispoziţîunile an. 51. etc.

Art. IV

Art. 93, 94, 116,117,121,133,134,135, 136,138, 140-153, 154, 185, 186, 190-206, 208-215,219, 220-222 de la cap, III parcei I din legea inscnictiunei se modifică astfel:

Art. 93. Se vor instirui gradat gimnazii clasice sau reale în fiecare capitală de judeţ.

în capitalele mai mari vor fi licee clasice şi reale.

Art. 94. Liceele clasice vor fi de opt clase. Giuinariele vor cuprinde patru clase.

SECŢILTNhA [

Despre gimnazii şi licee clasice

§ 1

Administraitunea specială

La an. 116 se adaugă la rândul I «în liceul clasic».

La «istoria naturală, elemente de fizici şi chimie» se adaugi: şi de igienă.

Se suprimă «elemente de economie politică şi dreptul administrativ".

Art. 117. Programa speculă a studidor din liceele cla-âce este determinată de Conuliuî General al lnstriiciiunei.

înăuntrul acestei programe, fiecare profesor, va forma programa analitică a materielor ce le propune, pe clasă şî pe an şcolar notând în registrul de prezenţă subiectul fiecărei lecţiuni.

Art. 121. Şcolarii cu atestate de la şcoalele publice vor fi înscrişi fără alt examen. Pentru înscrierea celorlalţi şcolari se va dispune prin regulament.

An, 133. La sfârşitul anului şcolar, in iunie, se va face în fiecare din clasele I—VII un examen, asupra căruia directorul va da şcolarilor certificate de clasă.

Art. 134. In clasa a VlII-a a fiecărui liceu clasic, se va face la sfârşitul anului şcolar, în iunie, un examen general, dând şcolarului, care La ttecut cu succes, dreptul de a primi diploma de bacalaureat al liceului clasic.

Comisia examinatoare va fi compusă din profesorii clasei a VlII-a sub prezidenta unui profesor de universitate delegar de minister şi care va primi din fondul prevăzut la arc. 331 o diurnă de 25 lei şi la trebuinţa bilet de liber parcurs.

Un regulament va determina celelalte condiţii ale acestui examen de bacalaureat.

Pentru orice diplomă de bacalaureat clasic sau real se va plăti o taxă de 40 lei.

Anicolele 135, 136, 198, 140-153 se suprimă.

An. 154, devenit 137. Pe lângă unele licee clasice pot fi şi internate puse sub privighiarea directorului liceului.

Art. 185 se suprimă.

La art. 186, devenit 168, se suprimă alineatul din urmă.

Art. 190-198 se suprimă.

sten UNEA 11
Despre gimnazîele şi liceele reale

Art. 199, devenit 172. Gimnaziile şi liceele reale au scopul de a pregăti tinerimea pentru carierele practice şi pentru studiul superior al ştiinţelor exacte.

Art. 200, devenit 173. învăţământul real se predă în 7 clase. Şcoala reală cu patru clase se numeşte gimnaziu real, cea cu şapte clase liceu real.

Art. 201, devenit 174. Obiectele de studiu în liceele reale sunt: religiunea, limba şi literatura română cu noţiuni de limba larină, limba şi literatura franceză ţîn cele erei clase superioare se va face cursul şi examenul acestui obiect în limba franceză), limba şi literatura germană (în cele trei clase superioare se va face cursul şi examenul acestui obiect în limba germană), istoria universală şi istoria patriei, geografia, aritmetica, algebra şi noţiuni asupra funcţiunilor şi asupra calculului diferenţial şi integral, geometria, trigonometria plană şi sferică, geometria descriptivă, geometria analitică cu două dimensiuni, elemente dc mecanică şi de astronomie, fizica, chimia anorganică şi elemente de chimie organică cu aplicări industriale, mineralogia si geologia, botanica cu aplicări la agricultură, zoologia cu elemente de anatomie, de fiziologie comparată şi de igiena, comptahilitatea şi ţinerea regisuclor, caligrafia, desemnul liniar, technic şi anistic, gimnastica cu exerciţiul militar, muzica vocală.

An. 202, devenir 175. Programa specială a studielor din liceele reale este determinată de Consiliul General ai Instrucţiunei. înăuntrul acesrei programe fiecare profesor va forma programa analitică a materielor ce le propune pe clasă şi pe an şcolar, notând in regisrrul de prezenţă subiectul fiecărei lecţiuni.

Art. 203, devenit 176. Corpul didactic al gimnaziilor reale (cu 4 clase) se compune din 7 profesori şi 2 magistri, adică un magistru de gimnastică cu exerciţiele militare şi un magistru de muzica vocală.

Corpul didactic al liceelor reale se compune din 7 profesori şi 2 magistri.

Art. 204, devenit 177. La sfârşitul anului şcolar, în iunie, se va face în fiecare din clasele I-V1 un examen, asupra căruia directorul va da şcolarilor certificate.

An. 205, devenit 178. în clasa VII a fiecărui liceu real se va face in iunie un examen general, dând şcolarului, care l-a trecut cu succes, dreprul de a primi diploma de bacalaureat al liceului real.

Comisia examinatoare va fi compusă din profesorii clasei a V1l-a sub prezidenta unui profesor de universitate delegat de minister şi care va primi din fondul prevăzut la art. 331 o diurnă de 25 lei şi la trebuinţă bilet de liber parcurs.

Conditiele acestui examen se vor determina prin regulament.

Bacalaureaţii liceelor reale au dreprul de a fi înscrişi ca studenţi regulaţi la facultăţile de ştiinţe şi de medicină, precum şî Ia Şcoala naţională de poduri si şosele.

Ei au acelaşi drept cu bacalaureaţii liceelor clasice, in ceea ce priveşte legea recrulărei in armată.

Arr. 206, devenit 179- Dispoziţiile relative la administraţiunea specială, la admiterea şi disciplina şcolarilor în liceele clasice se aplică si Ia cele reale.

Art. 208-215, 219, 220-222 se suprimă.

Art. 224 se suptimâ.

Art. V

Articolele 249, 250, 251, 252-3,254, 255,258, 259,260,261. 262, 263,264,266, 270, 271,272,273 şi 28" de la cap. IV al parcei 1 din legea instrucţiunei se modifici astfel:

An. 249, devenit 209. Sunt 5 specii de facultăţi: de teologie, de filosofie şi litere, de drept, de medicină si de ştiinţe.

Universitatea din Bucureşti coprinde roare 5 facultăţile; Universitatea din Iaşî pe cele 4 din urmă.

Art. 250, devenit 210. Facultatea de teologie va cuprinde: ştiinţele exegetice, istorice, sistematice si practice relative la teologie.

Specificarea catedrelor se va determina prin un regulament al acesiei facultăţi, dupe mijloacele ţărei.

Profesorilor in funcţiune la facultatea de teologic în momentul prumulgârei legei de faţa, li se recunoaşte ridul provizoriu.

Pentru numirea profesorilor viitori se vot observa dispoziţiile respective ale legei dc faţă.

La ari. 251, devenit 211, se adaugă următorul alineat final:

Studenţii facilitatei de drept vor fi obligaţi *vi* urmeze, tiinp de un an, cursul de medicină legală şi cursul de logică şi să dea examenul anual la aceste cursuri.

Fără prezintarea certificatelor asupra rrecerei acestor două examene, nu vor fi admişi la examenul de licenţă în drept.

Arc 252 şi 253 se suprimă.

An. 254, devenii 2! 2 Facultatea de medicină va cuprinde:

Anatomia descriptivă şi topografică;

Anatomia generală (histologia şi embriologia);

Fi7Îologia umană;

Anatomia patologică;

Patologia generală si ierapia medicală:

Patologia internă;

Patologia externă şi chirurgicală;

Patologia experimentală şi bacteriologia:

Medicina operatorie;

Terapeutica si materii medicale;

Igiena;

Medicina legală;

Clinica oftalmologică;

Clinica şi patologia infantilă;

Clinica chirurgicală;

Clinica medicală;

Ginecologia si clinica ofistetricalâ;

Clinica sifilitică si dermatologia;

Clinica mintala şi boalele nervoase.

Studenţii facultăţei de medicină sunt obligaţi să urmeze la facultatea de ştiinţe cursurile generale de fizici, dc chimie, de zoologie, de botanică şi de fiziologie generala.

An. 255 se suprimă,

Arr. 258, devenit 215. Facultatea de ştiinţe va coprinde:

Algebra superioară;

Geometria analitică;

Geometrie descriptivă;

Calculul diferenţial şi integral;

Teoria funcţiune lot;

Mecanica teoretică;

Astronomia şi aplitaţinnile ei;

Fizica generală;

Chimia generală [anorganici şi organica);

Chimia analitică si tehnologică;

Botanica;

Zoologia şi anatomia comparată;

Mineralogia si geologia;

Fiziologia generală şi comparată.

Ca accesorii se vor putea propune cursuri dc: *a)* fizică matematică; ***b)*** biologie; ***e)*** tehnică microscopică, morfologia generala şi embriologia.

La fizică, chimie, botanică şi zoologie se vot face cursuri generale şi cursuri speciale. Cursurile generale vor servi şi pentru studenţii de la facultatea de medicină; iar cursurile speciale se vor face numai pentru studenţii facultâţei de ştiinţe.

La an. 259. devenit 216, se adaugă: istoria si literatura română;

Limba paleoslavică şi diplomatică veche română;

Filologia comparativă;

Arheologia şi antichităţile.

Ca accesorii se vor puica propune cursuri de: *a)* limba si literaruia franceză; ***bl*** limba sanscrita şi zend; ***c)*** literatuia germanică.

Art. 261). devenit 217. Cursurile universitare prevăzute mai sus se vor înfiinţa dupe mijloacele ţărei; ele se vor putea completaşi cu alte cursuri, conform progresului ştiinţei. Numărul catedrelor pentru predarea acelor cursuri se fixează dupe rrebuînfâ.

Art. 261, devenit 218. Durata studielor universitare variază intre 3 şi 5 ani. dupe irehuinţele fiecărei facultăţi.

Fiecare facultate se organizează prin regulamente speciale, date în foima regulamentelor de administrare publică. Ele vor prevedea şi dispoziriuni pentru numirea şi funcţionarea agregaţilor la cursurile accesorii.

Art. 262. devenic 219. Pe lângă facultăţile de ştiinţe şi de medicină sunt alăturate laboracoriele de fizică, chimie generală, zoologie şi anatomie comparata, botanică, mineralogie şi petrografie, precum şi institutele speciale pentru cercetări ştiinţifice.

Aceste insijnite speciale sunt:

a) Institutul de chimie cuprinzând laboratorul! de chimie analitică şi tehnologică si laboratoriul de chimie organică;

bl Institutul de fiziologie generală si comparau;

i) Institutul de clinica chirurgicală;

d) Institutul de patologie experimentala şi bacteriologic

Directorii acesior instiiute sunr profesorii catedrelor respective. Ei vor primi **ta** directori o diurnă. Celalalt personal se numeşte de minister după propunerea directorilor respectivi, care au dreptul de a corespunde direct cu ministerul pentru tot ce priveşte aceste institute.

An. 263. devenit 220. Cursurile universitare vor începe la 1 octomvrie şi se vor termina în luna iunie.

An. 264, devenii 221. Vor fi primiţi ca studenţi regulaţi în facultatea de teologic absolvenţii seminarielor de gradul II şi bacalaureaţii liceelor clasice. Vor fi primiţi ca studenţi regulaţi în celelalte patru facultăţi bacalaureaţii liceelor clasice, iar îti facultăţile de medicină şi de ştiinţe şi bacalaureaţii liceelor reale.

An. 266 şi 270 se suprimă.

An. 271, devenit **226.** Regulamentele fiecărei faculfări hotărăsc gradele si diplomele ce le conferă facultatea.

Pentru orice diplomă universitară se va plăti o taxă de 100 lei.

Art. 272 sc suprimă.

An. 273, devenit 227. Diplomele câştigate la universităţile străine nu vor fi valabile în România înainte de a fi fost declarate de ministrul instrucţiunei publice echivalente cu diplomele analoage din ţară. Pentru declararea unei asemenea echivalenţe, ministrul va lua mai înlai avizul facultâţei respective din ţară.

Echivalenţa diplomelor si atestatelor şcolelor străine secundare şî primare se va declara de minister cu avizul consiliului permanent.

Art. 287, devenit 241. Consiliul fiecărei facultăţi formează programa generală a studielor şi împărţirea pe zile si ore

Are. VI

Articolele 311, 313-517, 319, 328, 330-342, 343-351 de la cap. I al pârţei II a legei instrucţiunei se modifică precum urmează:

Cap. I

IIVSCRF PRF.CAKARf-A **1'HtSONALUI.t'I DIDACTIC**

SECŢIUNEA I

Despre şcoalele normale superioare

An. 311, devenit 264. Se institue In Bucureşti şi in laşi scoale normtale superioare pentru prepararea specială la profesorat.

Art. 313, devenit 266. Directorul ţi maeştrii de conferinţă vor fi numiţi de minister dintre profesorii facultăţilor de litere şi de ştiinţe*. Repetitorii pi>i fi numiţi şi dintre profesorii de licee.

Art. 314, devenit 267. Directorul va avea locuinţa în şcoala.

Art. 315-317, 319 si 328 se suprimă.

Secţiunea II, art. 330-342, se suprimă.

Secţiunea III devenită,

SCIIUNEA II
Despre şcoalele normale primare

în loc de articolele 343-351 vor fi:

Art. 278. Pentru prepararea specială a instirutorilsir va servi şcoala normală de institutori din Bucureşti.

Art. 279. Elevii regulau vor fi interni, bursieri sau solvenţi, admişi in internat in urma unui concurs. Vor fi admisibili Ia concurs numai absolvenţii a -t clase de gimnaziu clasic sau real, sau a 4 clase de seminariu.

Art. 280.1'rograma învăţământului se va stabili conform art. 21) din lege. Cursul studielor va fi de 4 ani. însă pedagogia şi didactica vor forma un curs special, la care să poată asista ca externi şi bacalaureaţi **ai** liceelor clasice **iau** ttalc şi absolvenţii unui scmmariu de gradul II, având dreptul să depună examen din aceste obiecte speciale şi să primească certificat asupra examenului trecut cu succes.

Art. 281. Se va înfiinţa pe lângă această şcoală o scoală primară cu 4 clase ca scoală de aplicaţiune, care va (i ţinură de internii normalişti sub priveghiarea profesorii**i».**

Art. 282. Pentru prepararea specială a învăţătorilor vor servi şcoalele normale de învătârori. Ele vor fi stabilite în laşi, Craiuva, Bârlad, Galaţi, Câmpulung şi unde trebuinţa va mai cere.

Pentru fiecare şcoală normală de învăţători se va fisa, prin decizie ministerială, câte o circumscripţie de judeţe apropiate.

283. Cursul învăţăturilor va fi 4 ani. Elevii regulaţi vor fi interni bursieri. Programa studielor se va stabili conform ari. 20 din lege. Insă pedagogia şi didactica vor forma un curs special, la care să poară asista cel puţin I an ca externi absolvenţii a 4 clase gimnaziale, clasice sau reale, sau a 4 clase seini na riale, având dreptul **să** depună examen din aceste obiecte speciale şi să primească certificat asupra examenului trecut cu succes,

Art. 284. Nu **se** vor admite ca interni în şcoalele normale de învăţători decât fii de săteni, născuţi şi crescuţi în o comună rurală, deplin sănătoşi, având cel puun 16 ani împliniţi şi posedând aresratul adsolntotiu al unei scoale primare rurale.

Art. 285. La sfârşitul anului şcolar, directorul şcoalei normele de învăţători se va adresa de-a dreptul la revizorii şcolari din circumscripţia sa. arărand fiecărui revizor locurile vacante în intetnat şi inviiându 1 a trămite, la începutul anului şcolar viitor, din judeţul cercului său de revizie, un număr hotărât de elevi în condiţiile articolului precedent. La hotârârea acesrui număr se vor avea în vedere trebuinţele fiecărui ţudet.

Revizorii vor alege pe elevii ce sunt a se trimite in internatul şcoalei normale după recomandarea învăţătorilor rurali din cercul lor de revizie, pe temeiul celor mai bune note la învăţământ şi la purtare.

Ari. 286. Directorii şcoalelor normale de învăţători au dreptul dc inspecţie asupra şcoalelor rurale şi asupra revizorilor din circumscripţia lot,

Art. 287. în una sau mai mulre scoale ptimare ale oraşului, in care se află şcoala normala de învăţători, clasa I şi dupâ trebuinţă clasa II vor fi ţinute de elevii normaliştî din anul al patrulea sub priveghiarea profesorilor lor.

An. 288, Pentru prepararea speciali a institutoarelor vor servi şcoalele de institutoare din Bucureşti, Iaşi, Craiova si Galaţi.

Art. 289. Elevele acestor scoale vor fi toate interne, bursiere sau solvente, admise iu internat în urma unui concurs.

Art. 290. Vor **fi** admisibile la concurs numai elevele absolveme ale unei scoale primare.

însă prima premiată a clasei IV de la fiecare şcoală urbană de fete din Dobrogea este de dtept admisă în vreunul din internatele şcoalelor noimale de institutoare.

Directoarele şcoalelor primare de fete din Dobrogea vor aduce la cunoştinţa ministeţului în primele zile ale lui iulie numele acestor prime premiate, dacă vor sâ **fie** admise în internatele normale.

Ministerul va incunoştiinţa pe directoarele din Dobrogea la timp, în care internat normal sunt admise elevele.

Art. 291. Cursul învăţământului in aceste scoale va fi de şase ani. Programa lui se va stabili conform art. 20 din lege.

Art. 292. Direcţiunea scoalei normale de institutoare va fi încredinţată unei profesoare a ei, care va trebui sâ locuiască în edificiul scoalei.

Art. 293. Elevele clasei VI vor face lecţiuni în clasa I a scoalei normale, în care se află sub priveghiarca profesorilor şi profesoarelor lor.

Art. VII

Articolele 352-363 din parrea II, cap. II, al legei instmeţiunei se modifică precum urmează:

SECŢIUNEA 1

Despre personalul de inspecţie al scoalelor primare şi secundare

Art. 294. Afară de persoanele insărcinate cu inspectarea unor scoale prin dispoziţii speciale ale acestei legi, vor fi inspectori generali şi inspectori pentru învăţământul secundar şi primar, revizori şi subrevizori penrru învăţământul primar. Numărul lor se va fixa dupâ trebuinţă.

Arr. 295- Inspectorii generali şi inspectorii vor fi numiţi cu decret regal dintre actualii sau foştii profesori de universitate şi scoale secundare.

Art. 296. Revizorii vor fi numiţi cu decret regal dintre profesorii scoalelor secundare, dintre institutori cu preferinţa celor ieşiţi din şcoala normala de institutori şi dintre alte persoane cu cunoşrinţe pedagogice.

An. 297. Subrevizorii se vor numi prin decizie ministerială dintre invâţâtorii definitivi.

An. 298. în fiecare judeţ, prefectul va pune la dispoziţia revizorului cancelaria necesară administrare! şcolare, pe cât se poate în chiar localul prefecrurei, precum şi un copist.

An. 299. Atribuţiunile personalului de inspecţie se vor hotărî prin regulamente, cari vor prevedea şi adunarea învăţătorilor în conferinţe.

An. VIII

Articolele 364-383 de la cap. II al părţei II din legea instrucţiunei, precum şi an. 1-17 şi 19—22 din legea pentm numirea profesorilor de la 17 martie 1879, cari se vor intercala în legea instmeţiunei, se modifică precum urmează:

SEIT IUNLA II

Despre numirea membrilor corpului didactic

Art. 300. Directorii şi directoarele scoalelor primare şi secundare se vor numi dintre membrii corpului didactic al scoalei.

Numirea lor se face prin decizie ministerială.

Art. 301. Românii, cari ocupă o catedră în învăţământul public al altor state, pot fi numiţi de-a dreptul la o catedră similară în România. O asemenea numire se va face prin decret regal dupâ propunerea ministrului instrucţiunei publice cu avizul conform al consiliului permanent. Cei numiţi în aceste condiţii se vor primi cu ritlul provizoriu sau definitiv, după cum l-au avur în statul străin, si li se va tine seamă de timpul servit acolo la fixarea gradariunei.

Art. 302. Toţi membrii corpului didactic vor tace o singură dată, la intrarea lor în învăţământul public, jurământ de supunere la Constituţiune şi de fidclitare Regelui.

Acest jurământ se va face la Bucureşti înaintea ministrului sau a directorului ministerului, la Iaşi înaintea rectorului Universităţei, în judeţe înaintea prefectului.

Art. 303. Devenind vacantă o catedră rurală, revizorul numeşte îndată un supliniror sau o suplinitoare pentru timpul până la sfârşitul

anului şcolar, de preferinţă normalişti, şi încunostiinţează ministerul despre aceasta.

Arr. 304. Ministerul publică prin ***Monitorul oficial o*** dată pe an, şi anume în primele opt zile din iunie, toate catedrele rurale vacante, cu avizul că aspiranţii calificaţi pentru a le ocupa conform articolului următor să prezinte cererea lor revizorului respectiv până la ultima zi din iunie. Cererea va fi Însoţită de certificatele şcolare, pe cari revizorul le va înapoia îndată aspirantului, după ce va fi însemnat, în dosul fiecărui certificat, „văzut şi ttecut în listă la No...", cu data şi cu subscrierea sa.

Revizorul va forma o listă, în care va trece numele fiecărui aspirant, vârsta şi locul lui de naştere, certificatele lui şcolare cu data lor şi cu numărul de clasificare sau cu media generală a notelor ultimei clase. Această listă se va forma în două exemplare, din cari unul va rămâne în arhiva revizorului, iar celalalt va fi trimis ministerului, în primele zece zile din iulie, cu un raport colectiv în care revizorul va propune persoanele ce merită să ocupe catedrele vacante din circom-scrîpţia sa pe temeiul superiorităţei certificatelor trecute în listă şi a altor observări, ce revizorul esre în drept a face în privinţa aspiranţilor

Asupra acestui raport al revizorului, consiliul permanent încheie avizul său, şi ministrul decide numirea învăţărorilor şi învăţătoarelor cu titlu provizoriu, publicând, cel mai târziu până la 5 octomvrie în ***Monitorul oficial,*** deciziunea sa, Însoţiră de avizul consiliului permanent cu însemnarea certificatelor.

Art. 305. Nu pot fi numiţi Învăţători cu titlul provizoriu decât:

1) Absolvenţii unei scoale normale;

2) Preoţii cu certificat despre examenul din pedagogie şi didactică prevăzut la art. 280 si 283;

3) Absolvenţii a patru clase gimnaziale şi cu certificatul examenului de pedagogie si didactică.

Nu pot fi numite învăţătoare cu titlul provizoriu decât absolventele unei scoale normale de institutoare sau ale unui externat secundar de fete.

Art. 306. După trei ani de bună funcţionare, învăţătorii şi învăţătoarele provizorii pot cere de la minister numirea definitivă, însoţind cererea de o copie a tutulor observărilor din registrul de inspecţiune. Numirea definitivă sc dă prin deciziune ministerială, după ce se va fi luat avizul revizorului.

Art. 307. Devenind vacantă o catedră primară urbană, revizorul circumscripţiei respective numeşte îndată un suplinitor sau o suplinitoare şi incunoştiinţează ministerul despre aceasta.

Ari. 308. Ministem! publică prin ***Monitorul oficial*** o dată pe an, şi anume in primele 8 zile din mai, toate catedrele urbane vacante, cu avizul că aspiranţii calificaţi a le ocupa conform art. următor să prezinte cererea lor revizorului respecriv până la ultima zi din mai. Cererea va fi însoţită de certificatele şcolare, pe cari revizorul le va înapoia îndată aspirantului, după ce va fi Însemnat, în dosul fiecărui certificat, «văzut şi trecut în listă la No...», cu data şi subscrierea sa.

Revizorul va forma o listă, în care va trece numele fiecărui aspirant, vârsta şi locul lui de naştere, certificatele lui şcolare cu data lor şi cu numărul de clasificare sau cu media generală a nocelor ultimei clase. Această listă se va forma în două exemplare, din cate unul va rămânea în arhiva revizorului, iar celălalt va fi trimis ministerului, în primele 4 zile din iunie, cu un raport colectiv în care revizorul va propune persoanele ce merită să ocupe catedrele vacante din circumscripţia sa, pe temeiul superiorităţei certificatelor trecute în listă şi a altor ohservări, ce revizorul este în drept a face în privinţa aspiranţilor.

Asupra acestui raport al revizorului consiliul permanent încheie avizul său, ministrul decide numirea instîmtorilor şi institutoarelor cu tidul provizoriu, publicând, cel mai târziu până la 1 iulie prin ***Monitorul oficial,*** deciziunea sa, Însoţită de avizul consiliului permanent şi de lista tutulor aspiranţilor cu însemnarea certificatelor lor.

Art. 309. Nu pot fi numiţi institutori cu titul provizoriu decât:

1) Absolvenţii şcoalei normale pentru institutori;

2) Absolvenţii cursului superior de seminar, dacă au şi certificat despre examenul de pedagogie sî de didactica prevăzut la art, 280 si 283;

3) Bacalaureaţii liceelor clasice sau reale, dacă au şi certificat de examenul de pedagogie şi didactică.

Nu pot fi numite institutoare cu titlul provizoriu decât absolventele unei scoale normale de institutoare.

An. 310. După patru ani de bună funcţionare cu tîdul provizoriu, instirutorii şi institutoarele por cere numirea lor definitivă, Însutind ceretea de o copie a turulor observărilor din registrul de inspecliune. Numirea definitivă se dă prin deciziune ministerială, dupâ ce se va fî luat avizul unui inspector şcolar.

An, 311. Devenind vacantă o catedră secundară, directorul scoalei respective încunoştiinţează îndată ministend şi, până la numirea profesorului provizoriu conform dispoziţiilor următoare, îngrijeşte dc suplinirea cursului prin unul sau doi din profesorii acelei scoale, cari primesc pe timpul suplinirei salariul prevăzut în budget pentru acea catedra, cu scădere de 30 la sută.

Art. 312. Ministrul numeşte în cel mai scun timp profesorul provizoriu la caiedra vacantă cu avizul conform al consiliului permanenr. Acest aviz trebuie sâ fie motivat şi să se întemeieze pe superioritatea notei medie generale de la concursul pentru specialitatea respectivă prevăzut in articolele urmăroare. Deciziunea de numire împreună cu avizul consiliului permanent se publică prin ***Monitorul oficLil.***

Art. 313. Se institue două comîsiuni permanente, una în Bucureşti şi una în Iasi, pentru concursurile de profesorat la gimnaziile şi liceele clasice si reale, la seminariele inferioare şi superioare şi pentru limbele franceza şi germană la orice şcoală secundară. Fiecare comisiune va fi compusă din şapte membri, dintre care unul va fi preşedinte. Membrii comisîunei se numesc pe cinci ani cu îndeplinirea formelor prevăzute mai jos. La expirarea terminului de cinci ani, se procede la o nouă compunere a celor două comîsiuni. Aceiaşi membri pot fi aleşi şi numiţi din nou.

An. 314. Profesorii facultâţei de litere din Bucuteşti şi din Iasi aleg din sânul lor câte pattu profesori. Profesorii facuititei de ştiinţe din Bucureşti şi din Iasi aleg asemenea din sânul lor câte patru profesori. Alegerile se vor face în vederea specialităţilor prevăzute la *Art. 318,* lit. *ă-f.*

Profesorii fiecărui liceu clasic sau real aleg din sânul lor câte patru profesori, doi pentru partea literară şi doi pentru partea ştiinţifică. Aceste alegeri se vor face după cererea ministerului la începutul fiecărui period de cinci ani.

An. 31 5. Din listele profesorilor astfel aleşi, ministerul numeşte şase membri penrru comisiunea permanenră din Bucureşti şi şase membri pentru cea din Iasi, câte trei din partea literară şi câte trei dm partea ştiinţifică. Al şaptelea membru se numeşte de-a dreptul de ministru.

Numirile membrilor comisîunei permanente se fac prin dectet regal.

încetând a funcţiona vreunul din membri in decursul perioadei de cinci ani, ministrul îl va înlocui cu un alt profesor din lista celor aleşi conform art. precedent.

Arr. 316. Secretarul universitarei serveşte şi ca secretar al comisîunei permanente de concurs.

El rine o cancelarie deosebită pentru comisiune şi primeşte în cele rtei luni ale acestui serviciu al său (aprilie—iunie) o diurnă de 150 lei pe lună din fundul prevăzut la an. 331.

An. 317. O dată pe an, si anume de la 2-31 mai, comisiunile permanente tin in localul universitate! concursurile penttu profesoratul scoalelor secundare, după specificarea de mai jos.

Această epocă a concursurilor seva publica prin ***Monitoruloficial*** în ianuarie al fiecărui an, cu invitare pentru aspiranţii calificaţi de lege ca sâ prezinte cererile lor de înscriere în decursul lunei lui aprilie la secretariatul comisîunei permanente, înaintea căreia vor să treacă concursul, arătând şi specialitatea concursului.

Art. 318. Concursurile se ţin pentru următoarele specialităţi:

a) Limba latină, limba română, istoria cu geografia şi filosofia împreună;

b) Limba greacă, limba română, istoria cu geografia si filosofia împreună;

cl Matematicele, mecanica, comptabilitatea şi noţiuni de astronomie împreună;

d) Ştiinţele fizico-chimice şi ştiinţele naturale cu higiena împreună;

e) Limba şi literatura franceză;

fi Limba şi literatura germană;

g) Caligrafia, desemnul liniar, tehnic şi artistic;

k) Muzica vocală;

i) Gimnastica şi exerciţiul militar.

A n . 319. Este permis unui aspirant sâ se Înscrie şi să se supună la concursul a două din specialitările prevăzute la/iî. a-/din articolul precedent.

Art. 320. *(Zone*ursurile primelor pattu specialităţi *(a—d)* se ţin înaintea comisiunei permanente; ele consistă în două probe in scris şi două probe orale pentru fiecare obiect.

Art. 321. Aspiranţii cari n-au întrunit la probele în scris nota medie 7 minimum, nu sunt admişi la probele orale.

Art, 322. Concursurile pentru ultimele cinci specialităţi *(e-i)* se dau înaintea unui j uriu deosebit pentru fiecare specialitate şi pentru fiecare sesiune anuală, în care s-a înscris vreun aspirant. Aceste jurii se compun din câte un preşedinte delegat de comisiunea permanenta dintre membrii săi şi din câte alţi doi membri designaţi pentru acea sesiune anuală de comisiunea permanentă dintre membrii corpului didactic din Bucureşti şi din Iaşi, competenţi în specialitatea respectivă.

Art. 323- Concursurile pentru limba şi literatura franceză şi germană consistă în trei probe in scris şî trei probe orale, din cari câre una va trebui să fie făcută în limba respectivă.

Art. 324. Programa concursurilor pentru specialităţile *g, h* şi *i* şi condiţiele dc admisibilitate se hotărăsc de consiliul permanent al instructiunei şi se publică prin *Monitorul Oficial în* ianuarie odată cu publicarea epocei anuale a concursurilor.

Art. 325. Aspiranţii, pentni a putea fi admişi la concurs, trebuie sâ întrunească următoarele condiţiuni, şi anume:

1) Pentru vreuna din specialităţile *a-dh* gimnaziile şi liceele clasice sau reale şi la seminarele inferioare sau superioare:

Să fie români;

Să fie licenţiaţi sau doctori ai facilitatei respective.

2) Pentni limba franceză sau pentru limba germană la oricare scoală secundară:

Aspiranţii să aibă cel puţin diploma de bacalaureat sau o diplomă echivalentă;

Aspirantele să fi absolvit cel puţin o şcoală secundară de fete în ţară, sau să producă un certificat din străinătate, dedarat echivalent de minister.

Străinii sunt admişi Ia concutsurile pentru limba franceză şi cea germană.

Art. 326. Concurentul, care a întrunit nota medie generală de cel puţin 7, primeşte un brevet de capacitate. Acest brevet va fi subsemnat de toţi membrii comisiunei permanente şi de secretarul universităţei. El va menţiona nota medie generală şi obiectele specialităţei, pentru propunerea cărora declară capacitatea.

Pentru fiecare brevet de capacirate se va plăti o taxă de 40 lei.

Art. 327. Brevetul de capacitate este valabil pentru cinci ani.

Dacă la expirarea acestui termen, cel brevetat nu a fost numit profesor provizoriu, el va trebui să treacă un nou concurs pentru a obţinea un nou brevet fără plată dc taxă.

Art. 328. Pentru fiecare lucrare în parte din sesiunea anuală a concursurilor, comisiunea petmanentâ şi juriele deoschite încheie procese-verbale semnate de membrii prezenţi. La citirea probelor în scris şi la probele orale trebuie să asiste membrii în complet şi să dea fiecare o notă de clasificare. Celelalte lucrări se pot face cu majoritatea membrilot.

Art. 329. In primele zile ale lui iunie, preşedintele comisiunei permanente trimite ministerului un raport amănunţit asupra tutulor concursurilor din acea sesiune. Numele celor hrevetaţi cu însemnarea specialităţei lor, a notei medie generale şi a epocei concursului se vor trece la minister într-un registru ad-hoc, care se va avea în vedere la ocuparea catedrelor vacante în decursul celor cinci ani următori dupâ ordinea clasificârei, conform arc. 31 2,

Art. 330, Membrii comisiunilor permanente şi ai jurielor deosebite primesc, pentru fiecare şedinţă la care au luat parte în sesiunea anuala a concursurilor, un jeton dc prezenţă de 25 lei.

Preşedintele comisiunei şi secretarul formează lista jetoanelor cuvenite fiecărui membru, conform proceselor-verbale subscrise de el şi o înaintează ministerului spre achitare.

Art. 331. Jetoanele de prezenţă se vor achita dintr-un fond deosebit, ţinut în casa de depuneri şi consemnaţiuni la dispoziţia ministerului şi compus din:

1. laxa brevetelor de capacitate, a diplomelor de bacalaureat şi a diplomelor universitare;

2. Reţinerea de 30 la sură prevăzută prin lege la retrcbuirea suplinitorilor;

3. Jumătatea salariului primei luni de funcţionare a profesorului numit în urma brevetului său de capacitate. Această sumă se va vărsa de minister la casa de depuneri cu destinarea specială de a alimenta fondul prevăzut aici.

An. 332. Prisosul anual după plata jetoanelor de prezenţă, a diurnei secretarilor şi a diurnelor prevăzute la art. 134, 178 şi 339 se va întrebuinţa la înfiinţarea de scoale nouă, mai ales rurale.

An. 333. Profesorii de religiune vor fi numiţi dintre preoţii absolvenţi ai unui seminar superior, după recomandarea chiriarchului, sau dintre absolvenţii facultâţei dc teologie, dupâ recomandarea decanului acestei facultăţi.

Art. 334. Programa şi condiţiile cursurilor pentru catedrele de la externatele secundare de fete, la şcoalele normale pentru învăţători, învăţătoare, institutori şi institutoare, precum şi la şcoalele profesionale (afară de catedrele limbei franceze şi germane, pentru care s-a dispus mai sus) se vor hotărî de consiliul permanent de instrucţiune.

Arr. 335. Art. 18 din legea pentru numirea profesorilor de la 1879.

Art. 336. Dupâ 4 ani de bună funcţionare, profesorii şi profesoarele cu titlul provizoriu de la şcoalele secundare pot dobândi, în urma recomandare! directorului scoalei respective şi cu avizul inspectorului şcolar, numirea lor definirivâ prin decret regal.

Art. 337. Devenind vacanta o catedră universitară, ministerul poate numi un suplinitor, luând mai întâi avizul consiliului profesoral al facultâţei respecrive.

Art. 338. Pentru ocuparea unei catedre vacante la universitate prin un profesor cu titlu provizoriu, consiliul profesoral al facultâţei respecrive va propune ministerului pe candidatul ce-l va crede mai capabil. Această propunere va trebui să fie motivată şi să se întemeieze: 1. Pe diploma candidatului de licenţiat sau doctor in specialitatea respectivă, sau pe o diplomă echivalentă cu aceasta; 2. Pe scrierile lui literare sau ştiinţifice; 3. Pe alte merite ce ar fi având.

Art. 339. Dacă ministerul aprobă propunerea facultâţei, va numi îndată candidatul propus ca profesor provizoriu la catedra vacantă.

Dacă minisrerul nu aprobă propunerea facultâţei, catedra se va publica la concurs, cu cel puţin 6 luni Înaintea epocei fixate pentru ţinerea lui, împreună tu condiţiile concursului ce se vor stabili de consiliul profesoral al facultâţei respective.

Concursul se va ţine la facultatea respectivă. Juriul concursului se va compune din 5 membri, dintre cari doi profesori aleşi de consiliul facultăţei respective din Bucureşti, doi profesori aleşi de consiliul facultâţei din Iaşi si al 5-lea membru numit de ministru. Juriul îşi alege preşedinrele dintre membrii săi.

Memhrii juriului, cari nu au reşedinţă la locul concursului, primesc 25 lei diurnă din fondul prevăzut la art. 331 şi bilet de liber parcurs.

An. 340. După 3 ani de funcţiune cu titlul provizoriu, profesorii de universitate pot dobândi, asupra recomandârei rectorului universirâţei, numirea lor definitivă prin decrer regal.

Ari. IX

Articolele 384-394, 395, 396, 398, 404, 405 şî 418 dc la secţiunea III, cap. II al pârţei II din legea instucţiunei şi art. 1, 3, 6-8, 11-13 din legea pentru fixarea şi gradarea remunerăriilor, cari se vor intercala în legea instrucţiunei, se modifică precum urmează:

Art. 384 şi 385, devenite art. 341. Institutorii şi institutoarele, profesorii şi profesoarele cu tiritil definitiv sunt inamovibili. Ei nu vor fi revocaţi decât pentru motivele şi după formele determinare prin această lege.

Art. 386, devenit art. 342. Profesorii şi profesoarele cu titlul definitiv nu pot fi permutaţi, fără a lor expresă învoire, decât conform arr. 360 si 362.

Art. 343. învăţătorii si învăţătoarele cu titlul definitiv nu pot fi permutaţi (afară de expresa lor învoire) şi destituiţi decât în urma unei deciziuni a consiliului permanent aprobată de ministru. Consiliul permanent, înainte de a da deciziunea, va cita pe învăţători sau Învăţătoare înaintea sa la o zi anume fixată, şi, dacă cei citaţi se prezintă, va asculta justificarea lor şi apoi va pronunţa deciziunea.

Dacă cei citați nu se prezintă, deciziunea se va pronunța in lipsă fără drept de opoziție.

la an. **387,** devenit art. **344,** se suplinii aliniatul din urmi.

1 j an. **1** din legea de la **6** martie 1 **883,** devenit ari. **345:**

a) **80** lei pe lună pentru învățătorii si învățătoarele rurale;

c) **280** lei pe lună pentru profesorii și profesoarele la școalele normale de invâțăcori, învățătoare și insei mtoare, la seminarii cursul infenor, la externatele secundate și la școalele profesionale;

d) **360** pentru profesorii de gimnazii si licee clasice și reale, de seminarii cursul superior, de școala normală pentru institutori și de școala de farmacie;

fi Remunerarea profesorilor si profesoarelor de limbi străine moderne se fixează la **200** lei pc lună, cu excepția gimnaziilor și liceelor reale, unde vor avea **360** pe lună;

g) Remunerarea profesorilor, de religiune la școalele laice se fixează la I **50** lei pe luni; asemenea a profesorilor si profesoarelor de desemn și caligrafie la școalele secundare, afară de gimnaziile si liceele reale și de școalele profesionale, in cari acești profesori vor fi remunerați conform lit, c și *d*

k) Institutorii și profesorii astăzi în acuvitare nu vor suferi reduceri din actualele remunerări.

An, **3.** devenit **347,** După **7** ani de serviciu de la numirea provizorie, remunerariiie prevăzute la art. 1 sc sporesc cu **15** la sută; dupâ **14** ani cu **40** la sută; după **21** ani cu **60** la sută; asii încât după acest ultim termen de gradațiune remunerațiile vor fi cu **60** la sută mai mari decât cifra fiecăruia prevâzulâ la an. **1**. care va servi de normă la calcularea gradariunei.

An. **8** din legea de la **6** martie **1883,** devenit art. **350,** Anii de gradațiune se socotesc de la numirea provizorie în învățământ, si sporul provenir din gradațiune se calculează după remunerarea ce plitește. conform art. **344,** în momentul ajungerci termenului de gradațiune.

Sporul provenir din un termen de gradațiune atins în decursul anului budgetar se plătește cu începere de la **1** aprilie al anului budgetar următor.

Ari. **7** din legea de **IJ 6** martie **1883.** devenit art. **351.** Membrii corpului didactic de ia școalele comunale sau județene trecute în sarcina statului se vor bucurii de același drept la gradațiune cu cei de la școalele statului, și li sc vor ține în scamă anii serviți la școalele comunale sau județene cu începere dc la numirea lor provizorie, conform lesei insrrucțiunei.

Art. **8** din legea dc la **6** martie **1883,** devenit art. **352.** Membrii corpului didactic cari vor fi ajuns anii de pensie întreagă, prevăzuți în legea pensiilor, pot fi obligați de minister sâ-și valoreze dreptul la pensie pentru 1 aprilie al anului următor. Dacă la acea epocă suni trecuți în lisu pensionarilor, sau dacă refuză a-ji cere dreptul la pensie, ei pot fi considerați ca demisionari la sfârșitul anului școlar.

Art. **11, 12** și **13** dîn legea de la **6** mattie **1882** se suprimă.

388 din legea instrucciunei, devenit arr. **355.** Toti membrii corpului didaciic sunt datori a frecuenta regulat clasa lor în orele determinate prin regulament. Profesorii dc universitate sunt Îndeosebi datori să ia parte la examanele prevăzute în regulamentul tacultiței lor.

Art. **38*5,** devenit art. **356.** En cazde centravențiune la articolul precedent, ministerul va reține pentru orice absență nemoiivaiă partea corespunzătoare din salariul lunar. Aceasti parte se va calcula după numărul orelor de clasă pe lună în raport cu retribuirea si gradarea lunară. Pentru fiecare absentă nemotivată de la examene, sc v,- face o reținere corespunzătoare cu **2** orc de lectiuni.

La art. **390,** devenit an, **357,** se înlocueste aliniatul din urmă cu următorul aliniat:

Orîce congediu al rectorilor și decanilor de la universirati și al directorilor școalelor secundare se cere de la minister.

Orice congediu al celorlalți membri ai corpului didaciic, dacă trece peste **10** -de se cete de la minister.

Congediul până la **10** zile se cere și se obține:

Pentru directorii școalelor primare si pentru învătătoti și invăiâtoare, de la revizorul școlar respectiv:

Pentru iiisniurori și institui-**iare,** pentru profesorii si profesoarele școalelor secundere, de la direcțiunea școalei respective;

Pentru profesorii de universitate, de ia decanul facilitatei lor.

Cererea de congediu al fiecărui membru din corpul didactic al școalelor primare ți secundare va trebui sj cuprindă și propunerea unui suplinitor pe răspunderea titularului.

Profesorii universitari, tari cer un congediu de peste 10 zile, trebuie asemenea să propună un suplinitor pe răspunderea lor.

La arr. 391, devenit art. 358, se suprimă cuvintele: «atât la intrare cât şi la eşire».

Art. 392, 393 şi 394 se suprima.

La art. 395, devenit an. 359, să se zică în loc. de "institutorii şi profesorii»: membrii corpului didactic.

La art. 396, devenit art. 360, să se zică asemenea: membrii corpului didactic, şt sa sc introducă între penalităţi şi permutarea.

La art. 398, devenit 362, să se zică: Permutarea, cesura, suspendarea şi destituirea instutitotilor, institutoarelor, profesorilor şi profesoarelor cu tidul definitiv se vor pronunţa etc.

La art. 404, devenit art. 368, să se zică în loc de «învăţătorul" membrul corpului didactic, şi în loc de «învăţătorii învăţământ.

Ia art. 405, devenit art. 369, se adaugă alineatul:

Cânţi un membru al corpului didactic este urmărit de o acţiune publică, ministeml îl poare suspenda dc-a dreptul din funcţiune pană la terminarea acţiunei publice. După terminare, el poate fi trimis in judecata corpului profesoral, conform dispoziţiilor precedente, sau poate fi reintegrat, restituindu-i-se remunerarea in timpul suspendatei.

Art. 418, devenit art. 382. Se va face o nouă ediţie a legei asupra instrucţiunei din 25 noembre 1864 cu modificările aduse prin legea de fată.

27 ***februarie 1889***

Ministrul Instrucţiunei Publice şi al Cultelor,
TITU MAIORESCU"

110

(p. 427) LA ADRESA. PREROGATIVELE COROANEI
ŞI PARTIDUL LIBERAL
(Şedinţa Camerei de la 6 martie 1892)

Publicat In „Dezbaterile Adunării Deputaţilor", nr. 16, 13 martie 1892, p. 96-98.

în volum: ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 563-571.

Maiorescu începe să redacteze în numele guvernului conservator condus de lascar Catargiu adresele către Tron. Subliniază ideea că regele îsi poate exercita prerogativele numai în cadrul prevederilor din Constituţie. Mai redactează, cum vom vedea mai departe, încă trei adrese către Tron.

111

(p. 434) LA ADRESA. PENTRU LASCAR CATARGI
ŞI CONTRA
MANIFESTULUI NAŢIONAL-LIBERAL DE LA IAŞI
(Şedinţa Camerei de la 26 noiembrie 1892)

Publicar în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 8, 1 decembrie 1892, p. 48-51.

în volum: *Discursuri parlamentare,* IV, p, 572-591.

Manifestul de la Iaşi conţinea atacuri la adresa conservatorilor, Maiorescu riposrează, arătând, totodată, că într-un stat constituţional - şi încâ unul tânăr - se impunea colaborarea dintre partidele politice.

112

(p. 449) LA ADRESA. BUN PRECEDENT
CONSTITUŢIONAL. CONTRA ATITUDINII
DLUI STURDZA ÎN CHESTIA TRANSILVANIEI
(Şedinţa Camerei de la 11 decembrie 1893)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 17, 22 decembrie 1893, p. 160-165.

în volum: ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 592-624.

Problema cea mai importantă priveşte poziţia sa în chestiunea Transilvaniei care se reflectă şi în acesr discurs parlamentar. Maiorescu publică articolul ***ZurpoUtischen LageRurnaniensin*** „Deutsche Revue"

in 1881, io care pledează, cum am văzut, pentru o apropiere a României de Imperiul austro-ungar, pe care Eminescu o califica, la acea dată, o utopie politică atâta vreme cât guvernele de la Budapesta nu-şi schimbau politica de srat raţă de românii din Transilvania. Maiorescu evită sâ aducă în discuţie această problemă, ocupându-se de politica Curţii din Viena faţă dc românii din monarhia habsburgică. Exemplifică cu Styrcea, Hurmuzachi si alţi deputaţi in Parlamennil din Viena.

Curtea din Viena luă, între alte măsuri, la ocuparea Ţării de Sus a Moldovei, pe care avea să o numească Bucovina, şi pe cea a disfiinţării tidurilor de boier şi mazil şi înlocuirea lor cu titlurile dc baron şi cavaler. Asemenea titluri date de Curtea din Viena deţineau şi bucovinenii amintiţi de Maiorescu şi care ie înlesneau în bună măsură intrarea in Parlamentul de la Viena.

Maiorescu îl aminteşte pe Alexandru Mocsony — îi spune Mocioni - „care prin situaţia sa socială" şi „moderaţia sa" putea contribui la apropierea dintre români şi unguri. Familia Mocsony incra în rândul nobilimii maghiare şi nu s-a dovedit ataşată luptei românilor transilvăneni pentru revendicările lor.[1]

Maiorescu nu răspunde la întrebarea care i se pune cu privire la absenţa deputaţilor români din Dieta de la Budapesta. Alegeri se făceau şi în Transilvania, însâ candidaţii românilor se confrunrau cu multe dificultăţi din parcea auroritâtilor maghiare, asrfel câ foarte greu şi, mai ales, foarte puţini puteau ajunge in Parlamentul de la Budapesta. La alegerile din iunie 1887, izbuteşte să fie ales la Caransebeş Traian Doda, insă nu prin vot, ci prin aclamaţii. Acesta adresează Dietei din Budapesta o scrisoare in care arară că nu putea participa la lucrările ei atâta vreme cât nu era loc si pentru români „în cadrul Constituţiunii maghiare".[2] loan Slavici susţine declaraţia lui Traian Doda în „Tribuna" şi este trimis de justiţia maghiară pentru un an la temniţa din Vaţ.

[1] D. Vatamaniuc, ***loan Slavici şi lumea prin care a trecut,*** p. 290, 359, 362, 363, 371,382, 581.

[2] ***Ibidem,*** p. 320.

Maiorescu întocmeşte un răspuns la Mesajul Tronului ce reflectă orientarea sa politică, care însă nu era a tuturor membrilor Partidului Conservator cum s-a putur vedea la publicarea articolului său în „Deutsche Revue" în 1881.

113

ţp. 473) LA ADRESĂ. LEGISLATURA DE 4 ANI. DISCIPLINA MAJORITĂŢII. IDEILE „JUNIMISTE". CONTRA DEMAGOGIEI

(Şedinţa Camerei de la 3 decembrie 1894)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 12, 14 decembrie 1894, p. 207-212.

în volum: ***Discursuri parlamentare,*** IV, p. 625-656.

Maiorescu deschide discursul său cu declaraţia prin care guvernul conservator se considera obligat, în virtutea tradiţiei, să aducă omagii regelui şi dinastiei şi sâ arate care era situaţia financiară a ţării. Mai departe răspunde la observaţiile care se fac cu privire la răspunsul la ***Adresă,*** reia discuţia în legătură cu disensiunile din Partidul Conservator şi relevă meritele lui P. P. Carp în activitatea sa politică.

VOLUMUL V

(1895-1899)

IX. SUB NOUL REGIM LIBERAL,

(p. 499) Primul minister Sturdza şi Ministerul Aurelian

(4 octombrie 1895-31 martie 1897)

Publicată in „Convorbiri literare", XITX, nr. 4, aprilie 1915, p. 349-380.

în volum: Titu Maiorescu, ***Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I.*** Volumul V ***(1895-1899).*** Bucureşti, „Minerva", 1915, p. 5-54; Titu Maiorescu,

Istoria contemporană a României, 1866-1900. Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Go,, Societate Anonimă, 1925, p. 329-368.

Guvernul condus de D. A. Sturdza stă la conducerea ţării între 4 octombrie 1895 şi 10 noiembrie 1896. Maiorescu face portretul miniştrilor care formează acest cabinet, numiţi, după aprecierea lui, la ministerele respective ca „răsplată" pentru serviciile aduse Partidului Libera! şi pentru lipsa lor de relevanţă în viata politică a ţării. D. A. Sturdza este caracterizat prin declaraţia pe care o face privind neamestecul „în afacerile interioare ale statelor vecine", prin care se dezicea de activitatea sa anterioară pentru sprijinirea luptei naţionale a românilor de sub stăpânirea austro-ungară.

Evenimentul politic cel mai important din timpul guvernării D. A. Sturdza dintre octombrie 1895 şi noiembrie 1896 îl constituie vizita împăratului Franz Joseph în România, în septembrie 1896. Impâraml de la Viena este oaspetele regelui Carol 1 la Bucureşti şi la Sinaia si vizitează fortul de la Chitila unde asistă la exerciţii de tragere. Maiorescu notează cu satisfacţie faptul că pledoaria sa pentru o apropiere de Imperiul austro-ungar începea sâ dea roade.

Guvernul lui D. A. Sturdza se confruntă cu probleme grave economice, însă nu se poare ocupa de ele din cauza disensiunilor din sânul cabinerului şi a conflictului pe care îl provoacă cu conducerea Bisericii Ortodoxe Române. Programul promis la instalarea sa la guvern privi nd „restabilirea pactului fundamental al ţării" prin introducerea respectului pentru lege nu este indeplînit. Nu esre îndeplinită nici promisiunea de „stăruinţă mai energică" în sprijinul românilor transilvăneni. Politica guvernului liberal duce la luptele de stradă şi la asaltul Palatului Universităţii unde îşi avea sediul si Senanil. Au loc ciocniri intre manifestanţi şi politie si sunt implicaţi si studenţii. D. A. Sturdza sc vede silit să-şi dea demisia, fiind urmat de un nou guvern liberal sub conducerea lui P. S. Aurelian.

Guvernul lui P. S. Aurelian se constitui în 11 noiembrie 1896 şi dură până în 31 martie 1898. 1 se recunoaşte un singur merit, acela de a stinge conflictul dintre guvern şi conducerea Bisericii Onodoxe Române.

Maiorescu face in această parte a introducerrii sale istorice un portret fizic şi moral al lui Dimitrie Ghica, cu care ne întâlnim foarte des în discursurile sale parlamentare, numit, uneori „Beizadea Mitică". „Era mai înainte de toate - arată Maiorescu - reprezentativ. Născut la 1816, înalt la trup, larg de piept, oacheş şi rotund la faţă, cu obrajii rumeni, înfăţişarea sa fizică, deşi cam greoaie, era de-o vădită eleganţă militară." Totodată, îi face şi portrecul moral. „Crezându-se prin originea sa mai presus de obişnuitele partide politice, întrebuinţând adeseori cuvintele pompoase «Ţara mea», Beizadea Mitică ttecea fără multă greutate dintr-un panid în altul şi a prezidar cu aceeaşi încredere în sine atât Adunări conservatoare, cât şi Adunări liberale, căci în aceste vicisitudini el îşi păstra pururi ideea sa de căpetenie dea fî un sprijin Dinastiei." Dimitrie Ghica putu deveni cu însuşirile sale „o figură istorică".

X. TOT SUB REGIMUL LIBERAL

(p.530) Al doilea Minister Sturdza

(31 manie 1897-30 martie 1899)

Publicată în „Convorbiri literare", XLIX, nr. 5, mai 1915, p. 478-507.

în volum: ***Discursuri parlamenutre,*** V, p.55-109; ***Istoria contemporană a României,*** p. 369^08.

Maiorescu sc ocupă în deschiderea prezentării sale istorice de disidenţa din sânul Partidului Liberal formată în jurul ziarului „Drapelul", ziar care apare de la 10 mai 1897 şi îşi încetează apariţia la 1 decembrie 1900. Cotidianul bucureştean grupează în jurul său câteva personalităţi cu rol important în viaţa noastră literară, ca Barbu Ştetănescu Delavrancea, sau în cea culturală, ca V. Alexandrescu Urechiă. Asistăm la frământări si în sânul Partidului Conservator, iar P. P. Carp se dovedi si in aceste împrejurări consecvent în orientarea sa politică.

Personalitatea cea mai controversată era, în opinia lui Maiorescu, Gheorghe Panu, ziarist nu lipsit de talent, fondator al ziarului „Lupta" apărut la Iaşi (1884-1885) şi la Bucureşti (1886-1895). Este şi autorul cunoscutei lucrări memorialistice ***Amintiri de la „Junimea" din Iasi*** (Bucureşti, 1908, 1910). „Lipsa sa de caracter - arată

Maiorescu - l-a purtat prin toate partidele si l-a făcut să slujească rând pe rând cauzele cele mai contradictorii, cu acelaşi aparar de argumentare logică, *omnia pro pecunia".* Criticul nu uită sâ aducă in discuţie şi atitudinea lui Gh. Panu la lectura poeziei lui Eminescu *Scrisoarea III,* la „Junimea" ieşeană in 29 martie 1881 Reproduce o parte din poezie şi il identifică pe C. A. Rosetti în versul „pocitura bulbucaţii ochi de broască", însă greşea când credea ci prin versul: „Negru, cocoşat şi lacom, un izvor de şiretlicuri" il viza pe Ion Ghica. Eminescu îl satiriza, în realitate, pc Pantazl Ghica.

încheia caracterizarea lui Gheorghe Panu cu un avertisment pentru posteritate: „Astăzi figura acestui om politic multicolor, se vede rurnatâ în bronz şi aşezată în grădina populară a Cişmegiului pentru edificarea trecătorilor".

Aspectul cel maî grav pentnt guvernarea lui D. A. Sturdza îl constituie decorarea de către regele Carol I, la Budapesta, a lui Jeszenszky cu „placa de Mare Ofiţer al Coroanei" in septembrie 1897, iar D. A. Sturdza contrasemnează decrerul regal în calitatea sa de ministru dc externe. Acest Sândor Jeszenszky nu era altul decât procurorul care instrumentase procesul memorandiştilor judecat la Cluj în maî 1894'.

Face o paralelă între Desideriu Banffy, ministrul ungur care mijloci acordarea distincţiei acestui procuror, si **D,** A. Sturdza, şelul guvernului român care confirmă acordarea ei prin semnătura sa ca ministru de externe. Al. Marghiloman citeşte în Camera Deputaţilor de Ia 17 martie 1899 şi G. Gr. Cantacuzino în Senatul României la 18 martie 1899 declaraţia de „obstructionism parlamentar" în contra rămânerii lui D. A. Sturdza la conducerea guvernului. Declaraţia esce semnară de un mare număr de oameni politici din cele două partide - liberal si conservaror. Activitatea acestora se mută din Parlament la Cluburile politice, care pregătesc demonstraţiile de stradă, soldate cu ciocniri violente între manifesranţi si forţele de ordine. D. A. Sturdza se vede silit să-şi dea demisia în 30 martie 1899. Maiorescu consideră demisia ca **„ti** binefacere a soartei" prin care D. A. Sturdza fu înlăturat de pe scena vieţii politice şi lăsat să se ocupe de activitatea ştiinţifică.

' Titu Maiorescu, ***însemnări zilnice,*** II, p. 11.

' D. Vatamaniuc, ***loan Slavici şi lumea prin care a trecut,*** p. 386—392.

Ca susţinător al apropierii României de Imperiul austro-ungar, Maiorescu se găsea într-o situaţie aparte. Se ocupă de condamnarea memorandiştilor - nu putea evita o realitate istorică - insă găsea o atenuare a ei în faptul că memorandiştii fură graţiaţi. Gâscă o justificare şi pentru acordarea distincţiei procurorului maghiar, în faptul că ea fusese obţinută prin şantaj. Era o explicaţie. Guvernul român nu o retrage, să şteargă măcar în parte umilinţa adusă poporului român. Se dovedeşte încă o dată că programul lui Maiorescu dc apropiere a României de Imperiul austro-ungar, cu ignorarea revendicărilor românilor din Transilvania, era o utopie politică. Aderarea secretă a României la Alianţa Puterilor Centrale în 1883 şi deci apropierea de Imperiul habsburgic era un act poikic-diplomatic de mare complexitate, impus de o anumită conjuncmră internaţională, dar care nu angaja drepturile naţionale ale românilor. Evenimentele istorice sunt cele care au descifrat sensul unor opţiuni în asemenea momente.

Discursuri *parlamentare*
(1895-1899)

114

(p. 561) CONTRA ADRESEI. „MINISTER PERSONAL". DESPRE IEŞIREA DIN PARLAMENT. PRETINSELF. ALEGERI LIBERE. OPOZIŢIA NIMICITĂ. VIOLAREA LIBERTĂŢII PRESEI. BATJOCORIREA MINISTRULUI DE INTERNE FLEVA. PROGRAM DE MISTIFICARE, ÎNDEOSEBI ÎN CHESTIA NAŢIONALĂ

(Şedinţa Senatului de la 21 decembrie 1895)

Publicat în „Dezbaterile Senatului", nr. 10, 24 decembrie 1895, p. 30-36.

în volum: *Discursuri parlamentare,* V, p. 105-150.

Maiorescu inaugurează ultima serie din discursurile parlamentare pe care le tipăreşte sub supravegherea sa, cu prezentarea situaţiei conservatorilor intraţi în Parlament sub regimul liberal. Nu putură

intta în Senat decât doi reprezentanţi ai Partidului Conservator, situaţie in care aceştia nu aveau posibilitatea sa propună proiecte de legi, să facă interpelări, ci numai să ia parte la dezbaterile înscrise pe ordinea de zi.

Discursul cuprinde, prin narura lucrurilor, interpretarea scolastică a unor expresii parlamentare, comunică încălcări ale *Constituţiei şi* respinge aprecierea liberalilor câ Partidul Conservator era un „partid al boierilor". Nu-i fu greu sâ demonstreze că si Partidul Liberal era reprezentat prin boieri, în frunte cu D. A. Sturdza, primul-minisrru al guvernului liberal.

Problema care interesează priveşte interpretarea pe care o dă Maiorescu raporturilor statului român cu Imperiul austro-ungar. Sc desprinde de aici că în opinia sa aceste raporturi aveau in vedere relaţiile între guvernul român $i Curtea din Viena, şi nu relaţiile între guvernul român şi guvernul de la Budapesta.

115

(p. 589) ÎN CONTRA VIOLĂRII INAMOVIBILITĂŢII LA CURTEA DE CASAŢIE

(Şedinţa Senatului ele la 10 aprilie 1896)

Publicat în „Dezbaterile Senatului", nr. **5l,** 18 aprilie 1896, p. 542-545.

In volum: *Discursuri parlamentare,* V, p. 151-171.

Se declară, cum face în repetate rânduri, pentni respectarea principiului separării puterilor în stat şi scoaterea lor de sub influenţa partidelor politice. Susţine principiul inamovibilităţii in magistratură. Avea în vedere modificările aduse de Eugenîu Stătescu, ministrul Justiţiei, în funcţionarea Curţii dc Casaţie pencru promovarea partizanilor săi.

Ministru al Justiţiei în 1900, Maiorescu,. înlătură aceste schimbări arbitrare introduse în legea de funcţionare a instituţiilor judecătoreşti.

116

(p. 602) CONTRA ADRESEI - UN ANAHRONISM. RÂUL UNANIMITĂŢILOR. PARLAMENTUL LIBERAL NU MAI REPREZINTĂ ŢARA, CĂCI APLANARFA CONFLICTULUI MITROPOLITAN S-A FÂCUT ÎN AFARĂ DE EL

(Şedinţa Senatului de la 13 decembrie 1896)

Publicat în „Dezbaterile Senatului", nr. 18, 19 decembrie 1896, p. 69-73.

în volum: *Discursuri parlamentare,* V, p. 172-201.

Califică răspunsul guvernului liberal la Mesajul Tronului o lucrare anacronică, întrucât nu amintea dc manifestaţiile dc stradă care au condus la căderea guvernului Sturdza. Reia discuţia în legărură cu conflictul dintre guvernul libera] şi Biserica Ortodoxă Română.

Declaraţia sa că va **vota** împotriva răspunsului guvernului liberal la Mesajul Tronului nu avea nici o urmare practică, fiind în Senat singura voce a opoziţiei conservatoare.

117

|p. 620) CONTRA ADRESEI. SIMŢIMÂNTUL DINASTIC ÎN POPOR. ATITUDINEA DLUI STURDZA ÎN CHESTIA NAŢIONALĂ. CARE CUVINTE ALE REGELUI SE POT DISCUTA? SLĂBIREA AUTORITĂŢII DLUI STURDZA

(Şedinţa Senatului de Li 4 decembrie 1897)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României", nr. 9, 10 decembrie 1897, p. 61-66.

în volum: *Discursuri parlamentare,* V, p. 202-239.

Maiorescu se ocupă pe larg de situaţia politica a lui D. A Sturdza în fruntea guvernului liberal. Acordă o importanţă aparte, în acest context, conduitei contradictorii a liderului liberal în chestiunea românilor din Transilvania şi o ilustrează cu extrase din discursurile acestuia.

118

(p. 643) ASUPRA LEGII ÎNVĂŢĂMNTULUI SECUNDAR ŞI SUPERIOR PREZENTATA DE MINISTRUL SPIRU HARET. ÎMPIEDICAREA UNEI DISCUŢII FOLOSITOARE ÎN SENAT. DORINŢA DE MAI MULTA DESCENTRALIZARE ŞI INDEPENDENŢĂ

(Şedinţa Senarului de la 17 marne 1898)

Publicat in „Dezbaterile Senarului României", nr, 49. 27 martie 1898, p. 547-552.

în volum; ***Discursuri parlamentare,*** V, p. 240-284.

Spiru Haret, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, cunoscut ca o personalitate familiarizată cu problemele şcolii, vine cu propuneri importante prin proiccrul său dc reformă în sistemul de învăţământ. Dintre propunerile sale de reformă două erau mai importante. Reducerea numărului de specialităţi si pregătirea profesorilor în măsură să predea trei specialităţi. A doua propunere importantă prevedea limitarea numărului elevilor la 50 pe fiecare clasă. Exemplifica cu situaţia de la Liceul „Matei Basarab" unde figurau într-o singură clasă 123 de elevi.

Maiorescu — şi el om al şcolii — demonsrrează că aceste prevederi esenţiale pentru învăţământul românesc nu pureau fi puse în aplicare într-un timp prea apropiat.

119

(p. 669) INTERPELARE ÎN CHESTIA SCOALELOR ROMÂNE DIN BRAŞOV SI REPLICA

(Şedinţa Senatului de la 23 noiembrie 1898)

Publicată in „Dezbaterile Senatului României", nr. 4, 28 noiembrie 1898, p. 9-14, 20-21.

în volum: ***Discursuri parlamentare,*** V, p. 285—333.

Expunere toarte documentată, cu multe informaţii privind sprijinul acordat de starul român şcolilor din Braşov şi Bisericii Sf. Nicolae din Şchei. Menţionează iniţiativa lui loan Maiorescu, tatăl său, în acordarea acestui sprijin şi contribuţia sa, ca ministru al Culrelor şi Instrucţiunii Publice, în sprijinirea instituţiilor braşovene.

Discursul ia înfăţişarea unui studiu în această problemă cu implicaţii şi în viaţa politică.

120

(p. 698) INTERPELARE ASUPRA LIPSEI DE DIRECŢIE ÎN POLITICA CUVERNULUI STURDZA, ALEGERILE COMUNALE ŞI ALIANŢA GUVERNULUI CU SOCIALIŞTII. REPLICĂ

(Şedinţa Senatului de la 15 februarie 1899)

Publicată in „Dezbaterile Senatului României", nr. 32, 28 februarie 1899, p. 289-296, 300-301.

în volum; *Discursuri parlamentare,* V, p. 334—394.

Maiorescu întreprinde cel mai amplu rechizitoriu din discursurile sale parlamentare împotriva guvernării liberale de sub conducerea lui A. D. Sturdza. Readuce in discuţie conflictul guvernului cu conducerea Bisericii Ortodoxe Române, iar în plan extern, conduita inconsecventă a primului-ministru liberal în raporturile cu guvernele de la Budapesta.

121

(p. 734) RĂSPUNS DLOR GENERAL CATARGI, GENERAL BUDIŞTEANU ŞI GHEORGHE MÂRZESCU ÎN CHESTIE PERSONAIĂ

(Şedinţa Senatului de La 16 februarie 1899)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României", nr. 33, *2* martie 1900, p. 310-311.

în volum: *Discursuri parlamentari,* V, p. 395^102.

Considera că intervențiile celor doi generali în dezbaterile parlamentare nu se ridicau la nivelul aşreptat ţi aduceau prejudicii imaginii armatei române în opinia publici. Dezaprobă comunicarea de informații privind unele discuții private cu şeful statului.

122

(p. 739) CONTRA ÎNCHIDERII **DI5CUȚIUNII,** EXPLICAREA OBSTRUCȚIONISMULUI
(Şedința Senatului de la 20 martie 1899)

Publicat în „Dezbaterile Senatului României", nr. 51, 4 aprilie 1899, p. 676-677.

In volum: ***Discursuri parlamentare,*** V, p. 402-410.

Explicații privind Împrejurările întocmirii „declarării" cetite de AI. Marghiloman în şedința Camerei din 17 martie 1899 şi deG. Gr. Cantacuzino în Senat la 18 martie 1899.

Documentul este prezentat şi in prelata la acest volum (p. 552-559, ediția de față) şi ea pregăteşte căderea guvernului liberal.

123

(p. 749) OBSERVĂRI ASUPRA SUMARULUI SI ASUPRA REGULAMENTULUI (DISCURS OBSTRUCȚIONIST)
(Şedința Senatului de ***la*** *21 martie 1899)*

Publicat în „Dezbaterile Senatului României", nr. 51, 4 aprilie 1899, p. 700-701.

în volum: ***Discursuri parlamentare,*** V, p. 411—415-

l'rotestează împotriva schimbării datei de ţinere a şedințelor Senatului fărâ respectarea prevederilor din-'regulamentul dc funcționare.

124

(p. "47) PROPUNEREA DE AMÂNARE (DISCURS OBSTRUCȚIONIST)
(Şedința Senatului de la 21 martie 1899)

Publicat in „Dezbaterile Senatului României", nr. 51. 4 aprilie 1899, p. "01-702.

în volum: ***Discursuri parlamentare,*** V, ***p.*** 416—426.

Propune amânarea discutării proiectului de lege privind învățământul profesional. Proiectul de lege nu era cunoscut de senatori şi nu se puteau pronunța asupta importanței Învățământului profesional.

125

(p. 7541 INTERPELARE ÎN CONTRA SCRIERII UNEI ISTORII, ÎNDEOSEBI A LUI CUZA-VODÂ DIN ORDIN GUVERNAMENTAL. REPLICA
(Şedința Senatului de la 23 martie 1899)

Publicat in „Dezbaterile Senatului României", nr. 53, 7 aprilie 1899. p. 729-733.

Republicat, fragmentar, cu tidul *Cuza, premergătorul lui Carol I,* în „Ganvotbiriliterare", XLIII, nt. 1, ianuarie 1909, p. 7—13. (Testul in ediția de față la p. 758-768.)

în volum: ***Discursuri parlamentare,*** V, p. 427-452.

Maiorescu pune în discuție întocmirea unei *Istorii romane* pentru Expoziția de Ia Paris din 1900, Amintea numele istoricilor chemați sâ realizeze aceasta lucrare de interes național. Aprecia însă câ ea va fi o succesiune de studii personale, fără o viziune unitară. Aprecia greşita încredințarea prezentării istoriei moderne a României unui ziarist, numai pentru faptul că activa în presa liberală.

Academia Română tipărea, in schimb, o colecție de documente care reunea mesajele si alocuțiunile regelui Carol I. in realitate ***a*** istorie a României pe întinderea a dou* decenii. Critică in termeni severi prefața lui D. A. Sturdza, pentru prezentarea lui Al. I, **Cu2a** şi a domniei sale într-un mod incalificabil şi în spirit sectar.

DISCURSURI PARLAMENTARE'
(1900-1913)
[VOLUMUL VII
Din „Monitorul Oficial" şi „Convorbiri literare"

INTRODUCERE ISTORICĂ

XI. GUVERNAREA CONSERVATOARE

(p. 771) Primul minister G. Gr. Cantacuzino
(11 aprilie 1899 - 6 iulie 1900)

Publicată în „Convorbiri literare", anul al 56-lea, [nr. 1—2], ianuarie-februariel924, p, 12-24; nr. [3], martie 1924, p. 163-169.

In volum: Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866—1900),* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co, Societare Anonimă, 1925, p. 409-435.

Maiorescu prezintă situaţia din Partidul Conservator după încetarea neaşteptată din viaţă a lui Lascar Catargi în 30 martie 1899, care lasă în urma sa o moştenire grea pentru conservatori. Conflictul ptrmanenr, sub diferite forme, între vechii conservatori şi conservatorii din gruparea „junimistă" devine deschis şi toate demersurile regelui Carol de a găsi o cale de impăcare nu sunt încununate de succes.

Consdiuirea cabinetului Gheorghe Gr. Cantacuzino era expresia, arară Maiorescu, a lipsei de pricepere în alegerea oamenilor

Tipărirea discursurilor parlamentare se [ace după „Monitorul oficial" din 1900-1913 şi după „Convorbiri literare".

Reproducem numai discursurile lui Maiorescu, cu titluri date de noi, cum procedează şi el în volumele anterioare. Marcăm omisiunea discursurilor sau intervenţiilor parlamentare, între care sunr integrate cele ale lui Maiorescu, cu scurte comentarii ale noastre. Nu reproducem şi replicile întâmplătoare în discursurile altor deputaţi şi senatori.

Numerotarea discursurilor o dăm în continuarea celei din volumele I-V, editate de autor *(n. ed).*

politici. G. Gr. Cantacuzino, foarte bogat, „parriarh în viaţa privată şi patriot în viaţa publică", putea juca un rol important în acei moment dacă nu-şi asuma şi preluarea Ministerului de Inreme. Se încălca legea prin introducerea în cabinet a doi fraţi: lacob şi Ion lahovari. Se infăptuia o greşeală prin introducerea in cabinet a lui N. Fleva, „tribunul", care va aduce mari prejudicii economice ţării, şi a lui C. Istrari, care se compromisese prin circularele sale.

Problema cea mai grea o constituia situaţia financiară a rării. Maiorescu se ocupă de demersurile guvernului pentru contractarea de împrumuturi în străinătate care se dovediră ruinătoare pentru economia ţării. Se făcură şi unele importuri, gestionate de N. Fleva, care agravară şi mai mult situaţia, şi aşa destul de grea, a economiei româneşti.

XII. CONTINUAREA GUVERNĂRII CONSERVATOARE

(p. 792) XII. Primul Minister P. P. Carp
(7 iulie 1900-13februarie 1901)

Text publicat in „Convorbiri literare", anul al 56-lea, [nr. 31, martie 1924, p. 169-181.

în volum: Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866-1900),* 1925, p. 436-455.

Expunere recapitulativă privind simaţia din Partidul Conscrvaror pe care Maiorescu o elaborează, după cum precizează, în anul 1917. Dintr-o notă din final aflăm că ar reprezenta testamentul său politic şi că ar fi redactat cu câteva săptămâni înainte de încetarea sa din viaţă la 18 iunie/l iulie 1917.

O primă problemă priveşte fuziunea celor două ramuri ale Parridului Conservator: vechii conservatori şi gruparea „junimistă", fuziune declarată de G. Gr, Cantacuzino, care rămâne, în continuare, şef al partidului în noua formaţie. Maiorescu se opreşte

pe larg asupra acestei fuziuni si evidenţiază aspectele prin care ea se dovedea, încă de la început, precara şi va conduce la căderea guvernului condus de P. P. Carp,

Maiorescu ocupă, cum se vede din lista guvernului foroliul Ministerului de Justiţie. Importantă este şi ordinea in care sunt trecuu miniştrii din aceasra guvernare conservatoare. Maiorescu ocupă primul loc după P. P. Carp, preşedintele Consiliului de Miniştri, şi înainte de AI. Marghiloman, iar N. Filipescu, mai cunoscut în viaţa politică decât C. Olănescu ori I. C. Grădişteanu, încheie lista. De altfel, i se încredinţează şi un minister, cel al Domeniilor, fără relevanţă in viaţa politică.

Maiorescu se ocupă, prima dată, în ***Introducerile istorice la discursurile parlamentare*** de activitatea reţelei de spionaj care activa în Bulgaria şi în ţara noastră şi de săvârşirea de atentare şi aminteşte şi de asasinarea regelui Umberto al Italiei în 16/29 iulie 1900.

Ministerul lui P. P. Carp se caracterizează printr-o mare dinamică în domeniul legislativ, cum se vede din „Dezbaterrile Adunării Deputaţilor" şi din „Dezbaterile Senatului României". Maiorescu răspunde, în calitatea sa de ministru de justiţie, la interpelări şi propune două proiecte de legi, mai importantă fiind cea privitoare la inamovibilitatea magistrarurii.

întocmeşte o ***Expunre de motive*** bine documentată, iar ***Raportul*** si ***Proiectul de lege*** sunt întocmite de Ion C. Mitilineu, jurist cu autoritate în materie de legislaţie[1].

O a doua problemă importanta in această introducere istorică o constituie pledoaria în favoarea monarhiei, de care leagă viitorul ţării. „Un popor care în diferitele sale straturi — arată Maiorescu — a dat aceste dovezi de bună cugetare şi bună simţire este un popor de viitor; va găsi în el şi tăria de a-şi forma partide politice mai sănătoase, care să-şi aleagă conducători destoinici si de caracter şi aceasta va deschide eta adevăratei monarhii constituţionale".

[1] „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 31, 30 decembrie 1900. p. 155-156.

1. A. Râduieseu-Pogoneanu alătura la publicarea acestei introduceri în volum, notiţa explicativă, amintită mai sus, cu privire la data elaborării textului. Această notiţa nu se găseşte la publicarea expunerii în „Convorbiri literare", cu un an mai înainte.

Discursuri parlamentare
(1900-1913)

126

(p. 807) RĂSPUNS LA O INTERPELARE SI O CIRCULARĂ

(Şedinţa Camerei de la 6 octombrie 1900)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 8, 22 octombrie 1900, p. 79-81.

Maiorescu răspunde, în calitatea sa de ministru de justiţie, la interpelarea deputarului Aurel Eliescu cu privire la acuzaţiile aduse unui judecător, D. Axente, din Râmnicu Vâlcea pentru raporturi băneşti incorecte cu preşedintele şi cu grefierul tribunalului. Răspunde pe bază de documente şi conchide câ, cu toată pledoaria interpelantului în favoarea judecătotului, el nu putea fi absolvit de toată vina pentru practica sa.

Anunţă că se iau masuri pentru eliminarea abaterilor şi stării de lâncezeală din sânul magistraturii. Ridică şi o problemă de interes general si arată cum un amendament, foarte important, introdus în lege, ca magistraţii să fie sancţionaţi dacă „joacă câţi de noroc" nu este pus în aplicare şi nimeni nu era îngrijorat că se ajunsese la „enormitatea unor magistraţi cartofori" care stăteau „nopţile întregi în promiscuitatea aceea detestahilâ cu impricinaţii la o masă de joc".

Considerând câ venise vremea să se pună capăt acestor stări de lucruri, emite o circulară către toate instanţele judecătoreşti.

Circulara este prima măsura luară ca ministru de justiţie, dar ea nu putea suplini nerespectarea legii în spiritul şi prevederile ei.

127

fp. 817) MIŞCĂRILE ŢĂRĂNEŞTI
SI MĂSURILE GUVERNULUI

(Şedinţa Camerei de la 23 noiembrie 1900)

Publicai in „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 3, 30 noiembrie 1900, p. 16-17, 19-21.

Maiorescu este interpelat de deputatul G.D. Pallade cu privire la măsurile pe care le-a luat pe calea justiţiei împotriva generalului Comăneanu, vinovat de maltratarea ţăranilor răzvrătiri în două localităţi din Râmnicu Sărat, Boldeşti şi Gura Caliţiei. Pentru a nu fi învinuit dc evitarea discuţiei în această chestiune, foarte suparâtoare pentru Partidul Conservator, cere sâ se dea cuvântul tuturor deputarilor, inainte de a da răspunsul său. Cel dintâi ia cuvânnil Gheorghe Panu, care dezvoliâ o adevărată disertaţie despre răscoalele raräoeşii din 1888, 18*14, 1898-1899 si 1900. Se pronunţă împotriva măsurilor represive înainte de a se stabili cauzele care le-au determinai. Orientează discuţia în această direcţie fără legătură cu interpelarea.

In prima parte a răspunsului, Maiorescu se ocupă de discursul lui G. Panu, pe care îl acuză câ propagă „revoluţia permanentă" şi anarhia prin susţinerea dreptului de răzvrătire împorriva legilor stabilite ale tarii.

Pe baza declaraţiei unui martor ocular, încearcă sâ infirme acuzaţiile formulate de G. D. Pallade.

128

(p. 8311 TOT DF.5PRF. SITUAŢIA ŢĂRANILOR
DIN RÂMNICU SĂRAT

(Şedinţa Camerei de la 25 noiembrie 1900)

Publicar in „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 5, 6 decembrie 1900, p. 30-31.

Deputarul G. D. Pallade nu este satisfăcut de răspunsul lui Maiorescu la interpelarea sa şi reia discuţia cu privire la situaţia ţăranilor din Râmnicu Sărat.

Maiorescu nu-i recunoaşte, în calitatea sa de deputat, dreptul de a întreprinde anchete, care cad în sarcina organelor abilitate ale satului.

129

(p. 836) DEZBATERI LA PROIECTUL
DE LEGE PRIVIND INAMOVIBILITATEA
ÎN MAGISTRATURĂ

(Şedinţa Camerei de la 8 decembrie 1900)

Publicat in ..Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 13, 30 decembrie 1900, p.164-167.

Discursul răspunde la obiecţiile lui G. Panu si N. Răşcanu fată de modificările propuse de Maiorescu în legea de organizare judecătorească. De fapt, era vorba de modificarea articolului 75 din legea de la 26 aprilie 1896 (legea E. Stăteseu) pentru restabilirea şi respectarea principiului inamovibilităţii în magistratură.

Ca urmare a modificărilor aduse legii în aprilie 1896, Henry Catargi fusese înlăturat de la Curtea de Apel, iar Prodan si Populeanu de la Curea de Casaţie. De aceea, proiectul dc lege avea un caracter reparatoriu.

înmieai acest proiect reprezintă actul său cel mai important ca ministru de justiţie, redăm aici documentele legate de Proiectul de lege prezentate în şedmta Camerei de la 8 decembrie 1900:

„PROIECTUL DE LEGE PRIVIND
INAMOVIBILITATEA ÎN MAGISTRATURA

(Şedinţa Camerei de la 8 decembrie 1900)

EXPUNERE DE MOTIVE

Prin legea de la 26 aprilie 1896, pentru modificarea art. 75 al legii de organizare judecămrească, s-au mai

introdus, în privinţa numirii magistraţilor înrudiţi şi aliaţi, câteva dispoziţii prohibitive, cari, deşi în sine admisibile, au avut rezultatul de a ştirbi principiul inamovibilităţii magistraturii.

In adevăr, prin aplicarea retroactivă a citatei modificări din partea guvernului de atunci, s-au văzut eliminaţi, fără nici o vină şi fără nici o prevestire, doi membri ai Curţii de Casaţie şi un membru al Curţii de Apel din Bucureşti.

Dacă o asemenea zguduire a siguranţei personale a judecătorilor este în sine regretabila. în orice pane a magistraturii inamovibile s-ar întâmpla, ea constituie un pecedent absolut inadmisibil când e vorba de Curtea de Casaţie.

Căci pe când la noi inamovibilitatea membrilor Curţilor de Apel şi a preşedinţilor de tribunale s-a introdus printr-o lege ordinară, târziu şi prea târziu după înfăptuirea Consrituţiunei de la 1866, Curtea de Casaţie era deja inamovibilă prin chiar legea ei constitutivă de la 24 ianuarie 1861, vasâzică înainte de Constitutiune. Astfel cuprinderea Curţii de Casaţiune în an. 104 al Constituţii! nei şi misiunea constituţională dată ei de a judeca pe miniştri ca membri responsabili ai puterii executive, se poate interpreta că implică de la sine inamovibilitatea membrilor acelei Tnalte Curţi ca principiu constituţional; şi aşa a şi fost interpretată în prima şi unica relaţiune solemnă de la 20 ianuarie 1877.

Spre a îndrepta, pe cât se mal poate, greşeala comisă la 1896 şi a reda magistraturii încredere in neatârnarea ei, am onoare a supune deliberării D-voastre alăturatul proiect de lege, prin care cei trei magistraţi inamovibili, pe nedrept eliminaţi prin legea din 26 aprilie 1896, se readuc *in stdtum quo ante,* pâstrându-se de altminteri pentru viitor dispoziţiile prohibitive în privinţa înrudire! şî alianţei.

Stricta consecvenţa a acestei restabiliri ar fi: ca celor trei magistraţi, precum li se recunoaşte vechimea neîntreruptă, sâ li se plătească şi onorariile cuvenite pe tot timpul de la nedreapta lor înlăturare până astăzi. Am primit, însă, de la fiecare din ei, declararea expresă că renunţă la asemenea pretenţie, precum şi în alte priviri s-au arătat dispuşi a înlesni deplina realizare a legii de fată, numai în scop de a se întări şi mai mult principiul inamovibilităţii în magistratură.

Ministrul de justiţie,
T. MAIORESCU

Domnilor deputaţi.

Comitetul delegaţilor, compus din dnii:

Al. Bădulescu pentru secţia I;

Costache Lupu pentru secţia III;

Gr. Triandafil pentru secţia IV;

Gr. Mânu pentru secţia V, şi subsemnatul pentru secţia VI, in lipsa dlor N. Coandăşi Al. Bădârâu, delegaţii secţiunilor II şi VII, întrunindu-se astăzi, 1 decembrie 1900, sub preşedinţia dlui Gr. Triandafil, a admis, în unanimitatea delegaţilor prezenţi, proiectul de lege privitor la modificarea art. 75 din legea pentru organizarea judecătorească, cu schimbările mai jos notate, făcute în deplin acord cu d. ministru de justiţie, şi a numit raportor pc subsemnatul.

Domnilor deputaţi.

Stiti cu toţii că guvernul de la 18%, prin modificările aduse dispoziţiunilor art. 75 din legea pentru organizarea judecătorească, a întins până la al patrulea grad de rudenie incapacîtăţile ce existau în legea din 1890, privitor la numirile membrilor aceleiaşi Curţi, tribunal sau judecătorie şi a creat o noua incapacitate pentru judecătorii cari ţin în căsătorie două surori; - iar prin aplicarea retroactivă a citatelot

modificări, a eliminat, fără nici o vină din partea lor şi fără nici o prevestire, doi magistraţi de la înalta Cutie de Casaţie şi un consilier de la Curtea de Apel din Bucureşti, care de ani de zile ocupau posturile inamovibile ce li se încredinţase prin decret regal.

Utilitatea dispoziţiunilor prohibitive, introduse în legea de la 1896, este cu totul discutabilă. Ele nu erau necesare pentru garantarea unei mai bune si mai imparţiale distribuiri a justiţiei. Legiuitorul din 1890 înlăturase pe cea rezultând din al 4-iea grad de rudenie, iar noua prohibiţiune creată pentru judecătorii cari ţin în căsătorie două surori constituia o inovaţiune care nu există în nici o ţară, care nu-şi găsea justificarea intr-o cestiune de înrudire şi care fusese criticată în Senat şi în Cameră chiar de membrii ai partidului atunci la putere.

Cu totul altul era scopul legii; modul cum ca a fost prezentată, mai ales că la aceeaşi epocă acelaşi guvern elimina în mod violent un alt magistrat inamovibil — efectul retroactiv ce se dădea legii pentru a lovi în anume persoane au deşteptat impresia unei legi personale sau de partid.

Ceva mai grav: prin aplicarea retroactivă a legii, zguduindu-se siguranţa personală a judecătorilor inamovibili, se aducea o inexplicabilă si inadmisibilă lovitură principiului inamovibilităţii, atingându-se chiar - când e vorba de înalta Curte de Casaţie — esenţa unui principiu constituţional.

Proiectul de faţă, pc care vă rog sâ binevoiţi a-l vota, este alcătuit în scop de a repara lovirea dată de guvernul din 1896 principiului inamovibilităţii magistraturii, de a readuce în spiritul judecătorilor sentimentul de siguranţa în neatârnarea lor, de a reda ţării credinţa injustiţie. El abrogă dtspoziţiunile art. 75, create prin legea din 1896, revine la*starea de lucruri anrerioară acestei legi şi prevede câ magistraţii eliminaţi îsi

vor relua locurile lor şi vor fi numiţi la instanţele respective, la primele vacanţe ce se vor ivi, în ordinea vechimei lor la acele insranţe.

Raportor,
ION M. MITILINEU

PROIECT DE I.EGE

pentru modificarea art. 75 din legea pentru organizarea judecătorească

Cum s-a prezentat de guvern

Art. 1. - Din articolul 75 al legii pentru organizarea judecătorească, modificar prin legea dc la 26 aprilie 1896, se suprima aliniatul cu dispoziţia retroactivă, se suprimă asemenea aliniatul din urmă, iar articolul rămâne astfel:

„Art. 75. Rudele şi afinii, până la al 4-lea grad inclusiv, nu pot fi numiţi membri ai aceleiaşi Curţi, tribunal sau judecătorie.

De asemenea şi judecătorii cari ţin în căsătorie două surori.

Aceeaşi incompatibilitate se aplica şi advocatului cate este chemat a suplini pe judecător."

Art. 2. - Magistraţii inamovibili, cari au fost atinşi prin dispoziţia retroactivă ce se abrogă acum, sunt consideraţi ca magistraţi, continuând a păstra situaţia lor anterioară legii de la 16 aprilie 1896.

Art. **3.** — Ei vor exercita şi în fapt funcţiunea lor, îndată ce se vor ivi locuri vacanre la instanţele judecătoreşti respective, când atunci le vor ocupa de drept prin efectul legii, fără nou decret de numire.

Art. 4. - Fiind doi din aceşti magistraţi la aceeaşi instanţă şi devenind locurile succesiv vacante, va reintra mai întâi în funcţionare efectivă cel mai vechi numit la acea instanţă.

Ministru de justiţie,
T. MAIORESCU

Cum s-a modificat de comitetul delegaţilor

Art. 1. — Se abrogă modificarea adusă art. 75 al legii pentru organizarea judecătorească prin legea din 26 aprilie 1896.

Art. 2. - Magistraţii inamovibili, care au fost atinşi prin dispoziţiunea ce se abrogă, vor relua locurile lor şi vor fi numiţi la primele vacanţe la instanţele judecătoreşti respective, în ordinea vechimii la acele instanţe.

Raportor,
ION M. MITiLINEU"

130

(p. 852) CONTINUAREA DEZBATERILOR
LA PROIECTUL DE LEGE PRIVIND
INAMOVIBILITATEA ÎN MAGISTRATURA
(Şedinţa Camerei de la 9 decembrie 1900)

Publicat in .Dezbaterile Adunării Deputaţilor", nr. 14, 3 ianuarie 1901, p. 182-183.

Proiectul de lege propus de Maiorescu întâmpină, cum am văzut, opoziţia deputaţilor liberali. Se convine să se adopte un *Amendament,* pe care îl reproducem:

„Arc. L —Art. 75 din legea de organizare judecătorească dîn 1896 va rămâne astfel: rudele şi afinii, până la al patrulea grad inclusiv, nu pot fî numiţi membri ai aceleiaşi Curţi, tribunal sau judecătorii. De asemenea si judecătorii care ţin în căsătorie două surori.

Aceeaşi incompatibilitate se aplică şi advocatului care este chemat a suplini pe un judecător".

Guvenul P, P. Carp pleacă dc ia conducerea ţării la 14 februarie 1901 în urma unui vot de blam primit în Cameră cu o diferenţă de un singur vot. „Scenele din Cameră în care Carp îşi apără proiectele financiare - arată E. Lovinescu —, discursurile sale vehemente, ostilitatea conjuraţilor, ce nu voiau sâ aprobe o mică sporire de potente, au rămas încă în amintirea generaţiei noastre. Din ele figura lui Carp iese mărită şi elocvenţa Iul împinsă la un patetism impresionant ne zguduie şi acum dintre foile rimpului."

Maiorescu îşi încheie activitatea ca ministru de justiţie şi odată cu aceasra şi pe cea parlamentară până în mai 1907.

XIII. INTERLUDIU PARLAMENTAR

(14 februarie 1901 - 12 martie 1907)

în intervalul februarie 1901-martie 1907 urmează la conducerea ţării un guvern liberal condus de D. A. Sturdza (14 februarie 1901 - 20 decembrie 1904) şi un guvern conservatot condus de G. Gr. Cantacuzino (20 decembrie 1904 - 12 martie 1907).

Partidul Conservator nu trimite în Parlament în timpul guvernului D. A. Sturdza nici un reprezentant. Nu sunt aleşi G. Gr. Cantacuzino, G. Mânu, Take lonescu. Se aleg numai doi „junimişti": Alexandru Marghiloman şi P. P. Carp. Fuziunea dintre vechii conservatori şi „junimşti", încheiată în 12 februarie 1901, este denunţata de G. Gr. Cantacuzino, şeful Partidului Conservator, în 30 septembrie 1901. Susţinătorii lui P, P. Carp se constituie în „Partid Conservator", sub conducerea acestuia, la 7 octombrie 1901.

Procesul-verbal esce semnat de P. P. Carp, T. Maiorescu, N. Filipescu, Al. Marghiloman, Ion C. Grădişteanu şi C. C. Arian[1]. Conservatorii de sub conducerea lui P. P. Carp înfiinţează şi un „Club politic" şi trec la organizarea de întâlniri publice. Ziarul „Epoca" devine organul lor de presă şi publică dan de seamă si cuvântârde care se rostesc.

Cea dintâi întrunire are loc la Bucureşti în 7 octombrie 1901, când se dă publicităţii şi o ***Declarare*** semnată de foştii miniştri din guvernarea conservatoare:

P. P. Carp, preşedinte de consiliu si fost ministru de finanţe,
C. Olănescu, fosl ministru de interne,
T. Maiorescu, fost ministru de justiţie,
N. Filipescu, fost ministru la Domenii,
Ion C, Grădişreanu, fosr ministru de lucrări publice,
C. C. Arion, fost ministru de culte[2].

Guvernul liberal esre acuzat de tnza politică şi trebuia să plece de Ia conducerea tatii.

Partidul Conservator, sub conducerea lui P. P. Carp. organizează a doua întrunire publică la Brăila la jumătatea lunii octombrie 1901. „Epoca" îi consacră un editorial, ***întrunirea Partidului Conservator de la Brăila}.*** De aici aflăm că la aceasta întrunire participă delegaţi ai organizaţiilor Partidului Conservator din juderele limitrofe: Tocşani, Buzău, Rimnicu Sărar si Calaţi. Articolul prezintă organizarea întrunirii, desfăşurarea **ei** si „dejunul" dat în onoarea lui P, **P.** Carp[4]. Ia întrunirea de la Brăila rin discursuri si P. **P.** Carp si N. Filipescu, care se publică în „Epoca", împreună cu cele ale lui **T.** Maiorescu si Ion I. C. Grădişteanu^.

Partidul Conservator organizează a treia întrunire publică la Craiova şi „Epoca" di informaţii despre ea într-o prezentare, ***Marea***

[1] E. Lovintscu, ***'/'. Maiorescu,*** II, p. 329.
[2] „Epoca", Vil. nr. 1821, 9 octombrie 1901, p. 1.
-[3] ***Idem,*** nr. 283. **10** octombrie 1901, p. **1.**
[4] ***ibidem.*** p. 1-2
[5] ***Idem.ni.*** 1822. **10** octombrie 1*101, p. l;nf" 1831, 19 octombrie 1901, p. **1.**

întrunire de la Craiova, unde găsim numele vorbitorilor[6], publicând şi cuvântările rostite[7]. Maiorescu nu participă la această întrunire. Se remaică Barbu Stefănescu Delavrancea cu oratoria sa potrivită întrunirilor publice".

A patta'întrunire politici a conservatorilor conduşi de P.P. Carp are loc la Iasi la sfârşitul lui octombrie 1901. Tin discursuri Matei Cantacuzino, C. C. Arion, Al. Marghiloman, Barbu Stefănescu Delavrancea. P. P. Carp şi T, Maiorescu'. Cuvântările se tipăresc succesiv, cu titlul general, ***Marea întrunire conservatoare de la Iaşi***[10]. Maiorescu aduce in discursul său o notă personală în contentul acestor cuvânrări politice, prin evocarea „Junimii" de la Începuturile ei.

Ia Bucureşti, in Sala „Dacia", Partidul Conservator organizează a cincea întrunire publică. „Epoca" publică o dare de seamă asupra ei. ***Marea întrunire conservatoare,*** în 12 noiembrie 1901, şi a doua, cu titlul ***Marea manifestaţie conservatoare,*** în 13 noiembrie 1901[11]. Sunt ovaţionaţi fruntaşii Partidului Conservator, se aprecia întrunirea ca una de elită şi se inaugurează „Clubul politic". Ţin cuvântări D. ***A.*** Laurian, N. Filipescu, Barbu Stefănescu DelavTancea si P. P. Carp[12]. Discursul lui Maiorescu îl prezentăm mai depane. Face impresie asupra auditoriului cuvântările rostite dc N. Filipescu si Barbu Steliitescu Delavrancea prin patos şi marc libertate în construirea discursului politic.

[6] ***Idem,*** nr. 1835, 23 octombrie 1901, p. 1,2.
[7] ***Idem,*** **nr.** 1836, 26 octombrie 1901, p. 1 (N. Filipescu), nr. 1836, p. 1 (P. **P.** Caip).
"Idem,ni 1839, 2^ octombrie ***l'JUÎ.p.*** 1.
' Idem, nr. 1842, 30 octombrie 1901, p. 1-2.
[10] ***Idem,*** nr. 1844, 1 noiembrie 1901, p. 1-2 (Al. Marghiloman), 1846, 3 noiembrie 1901, p. 1 (Matei Cantacuzino), **nr.** 1847, 4 noiembiie 1901, p. 1 (C. C. Arion).
[11] ***Idem.*** nr. 1855,12 noiembrie 1901, p. 3; nr. 1856, 13 noiembrie 1901, p. 1.
[12] ***Idem.*** **nr.** 1856, 13 noiembrie 1901, p. 1-2: nr 1857, 14 **noiembrie** 1901, p. 1-2; nr. 1859, 16 noiembrie 1901, p 1-2; nr. 18(il, 18 noiembrie 1901, p. 1-2.

In zilele de 23 şi 24 iunie 1902, se desfăşoară la Bucureşti congtesul Partidului Conservaror, sub conducerea lui P. P. Carp,[13] Propunerea ca acesta sâ sc ţină in capitala ţării o iăce Dimitrie G. Rosetri (1830-1903), preşedintele organizaţiei de Iasi a Partidului Conservator, printr-o scrisoare care se publică in „Epoca" la 9 iunie 1902[14]. Găsim, tot aici, informaţii hogate despte pregătirea Congresului, organizarea lui şi importanţa care i se acordă în campania întreprinsă împottiva Partidului Liberal şi a guvernării liberale.

Programul Partidului Conservator este prezentat la Congres de P. P. Carp si el era cunoscut de mai inainte: moralitatea publică, înlâiurarea politicianismului din administraţie prin inamovibilitatea tuturor funcţionarilor, impunerea mai mare a claselor avute, înzestrarea armatei[15].

La Congresul de la Bucureşti parucipă. alături de P. P, Carp, T. Maiorescu, N. Filipescu, C. C. Arion, cu rol important în Partidul Conservator, şi alte personalităţi: Matei Cantacuzino, Ion Bogdan, .S. Mehedinţi, P. P. Negulescu, C. Radulescu-Motru, Ion C. Miclescu, AI. C. Florescu, P. Missir, C. Hiotu, Barbu Şrefănescu Delavrancea. N. Iorga publică un articol. ***Congresul conservatorilor dc azi,*** in care arară importanţa acestei acţiuni politice[16].

Cuvântările ţinute la Congres se publică în „Epoca", importanţa discursurilor fiind reliefată prin inserarea lor pe prima pagină, iar unele, dc mai mare extindere, cu *o* continuare ţi în pagina următoare.[17]

Congresul aducea în viaţa politică nume noi, dar cate se vor consacra, în bună pane. activităţii ştiinţifice.

[13] „Epoca", VIII, nr. 2070, 24 iunie 1902, p. 1,

[14] ***idem,*** nr. 2055, 9 iunie 1902. p. 1.

[15] E. Lovinescu, *1.* ***Maiorescu,*** II, p. 330.

[16] „Epoca", VIII, nt. 2070, 24 iunie 1902, p. 1.

[17] ***Idem,*** nr. 2074, 28 iunie 1912 (Marei Caniacuzino), nr. 2075. 29 iunie 1912 (S. Mehedinţi), nv, 207b, 30 iunie 1912 (Ion Bugdanl. nr. 2077, 2 iulie 1912 (C. Hiotu), nr. 2079, 4 iulie 1912 (C Rjdulescu-Motru), **ni.** 2080, 5 iulie 1912 (Al, G. Florescu), nr. 2081, 6 iulie 1912 (l', P. Negulescu),nr. 2083, 8 iulie 1912 (liarbu SteFănotu Delavrancea), nr. 2084, 9 iulie (P. Missir), nr, 2085, 10 iulie 1912 (N. Filipescu), nr. 208(î, 11 iulie 1912 (Ion G. Miclescu), nr, 2087, 12 iulie 1')I2 ir. I'. Carp).

Maiorescu îşi continuă activitatea, când nu face parte dintre parlamentari, la Academia Românâ. întocmeşte între 1901 şi 1907 rapoarte pentru premierea unor lucrări trimise de N, Rădulescu-Niger, Dimitrie 1. Neniţescu, H. Sanielevici, Vasile Bologa, Ana Conia-Kernbach. G. Silvan, Gh. N. Costescu[18]. Întocmeşte rapoarte referitor la poeziile lui Octavian Goga, povestirile lui M. Sadoveanuşi nuvelele lui I. Al. Brătescu-Voineşti[19].

Lucrarea lui Maiorescu cea mai importantă din anii când nu era parlamentar ţine tot de activitatea sa din cadrul acestei instituţii. Avem in vedere studiu! ***Oratori, retori fi limbuţi,*** publicat în „Convorbiri literare" în 1902-1903[20]. Maiorescu inrreptinde aici o execuţie magistrală a oratoriei parlamentare reprezentată de George Brătianu, N, Blarenberg si N, lonescu. Aici găsim şi o împărţire pe faze a oratoriei parlamentare româneşti. O primă fază ar fi reprezentată de cei amintiţi mai sus; în cea de a doua sunr trecuţi: C. C. Arion, C, Dissescu, Al. Djuvara, Take lonescu, Al. Marghiloman; în cea de a treia îi vedem pe A. Brălescu, N. Fleva, P. Grădişteanu, Barbu Şterăttesctt Delavrancea.

Interludiul parlamentar se înscrie în biografia si activitatea lui Maiorescu ca un capitol nou între prezenţa sa ca senator întt-o guvernare liberali şi deputat şi ministru intt-o guvernare conservatoare. Işi continuă activitatea cărturărească, dar acum şi sub un aspect nou, foarte îndepărrar de smicmra personaliraţii sale. Angajat în lupta politică în afara Parlamenrului este un propagandist la întrunirile publice ale Partidului Conservator, dar este întrecut prin cuvântările lot, la întruniri publice, de N. Titulescu si **Barfiu** Stefănescu Delavrancea.

[18] Titu Maiorescu, ***Opere t. Critice.*** Ediţie îngrijiră, cronologie, note **si** comentarii de D Vatamaniuc. Scudiu introductiv de Eugen Simion. Bucureşti. Editura Kmdaţrei Njtitinale pentru Şriimă si Ană si Univm Enciclopedic, 2005, p, 1085-1112, 1434-1445.

[19] ***Ibidem,*** p. 747-76R, 1358-1365,

[20] ***Ibidem,*** p. C86-724, I348-U52

131

(p. 857) DISCURSUL

LA ÎNTRUNIREA DE LA BRĂILA

Publicat In „Epoca", VII, nr. 1832, 20 octombrie 1901, p- 1. Cu titlul: ***Discursul Dlui T. Maiorescu ţinut la întrunirea publică a Partidului Conservator din Brăila în ziua dc 14 octombrie 1901.***

Tipărit în broşură, cu acelaşi titlu. Bucureşti, Tipografia G. A. Lăzărescu, 1901, 16 p.

Cu discursul de la Brăila, Maiorescu isi începe activitatea de propagandist în slujba Partidului Conservator, de scurta durată, de altfel. Critica, cum tac si ceilalţi vorbitori la această întrunire, guvernarea liberală, facrisiorirul Partidului Conservator, panid de alternanţa la guvern.

132

(p. 872) DISCURSUL

LA ÎNTRUNIREA DE LA IAŞI

Publicat in „Epoca", VII, nr. 1848, 5 noiembrie 1901, p. 1-2. Cu titlul: ***Discursul Dlui 7. L. Maiorescu ţinut la întrunirea conservatoare din Iaşi.***

Maiorescu tine discursul în 30 octombrie 1901 şi partea mai Imparunia a alocuţiunii sale o formează evocarea aciivirăni Societăţii „Junimea", care se situa în afara vieţii politice. Găsim aici explicaţii pentru intrarea „junimiştilor" in Parlament.

133

(p- 878) DISCURSUL

LA ÎNTRUNIRFA DE LA BUCUREŞTI

Publicat în „Epoca", VII, nr. 1862, 19 noiembrie 1901, p. 1-2. Cu titlul: ***Discursul Dlui T. L. Maiorescu ţinui La întrunirea conservatoare din .Dacia".***

Maiorescu rine discursul la 12 noiembrie 1901 în Sala „Dacia'' şi „Epoca" prezintă inrrunirea, cum am arătat mai sus, în două articole. ***Mare întrunire conservatoare de la Dacia*** si ***Marea manifestaţie conservatoare.***

Ţin discursuri, alături dc Maiorescu, N. Filipescu, D. A. Laurian şi Barbu Stefănescu Delavrancea. Se bucura de o audienţă mai mare discursul lui I'. P. Carp prin declaratiile saJe imponiva guvernării liberale.

134

(p. 890) DISCURSUL

LA CONGRESUL PARTIDULUI CONSERVATOR

Publicai în „Epoca", VIU, nr. 2078, 3 noiembrie I9D2, p. 1-2. Cu titlul: ***Discursul Dlui T. L. Maiorescu ţinut la Congresul conservator în şedinţa de la 24 iunie 1902.***

Maiorescu are, probabil, un rol importam în atragerea de partea Partidului Conservator, condus de P. l'. Carp, a unor intelectuali cu preocupări cărturăreşti.

XIV. GUVERNAREA LIBERALA

Guvernul D. A. Sturdza

(13 manie 1907- 27 decembrie 1908)

135

(p, 902) DECLARAŢIA

OPOZIŢIUNIICONSFRVATOARE

(Şedinţa Senatului de la 29 noiembrie 1907)

Publicat în .Dezbaterile Senatului", nr. 9, 12 decembrie 1907, P- 21-

Maiorescu citeşte o declaraţie, in numele opozitiunii conservatoare. în legătura cu închiderea discuţiilor pe marginea Adresei de răspuns la Mesajul Tronului.

136

fp. 903) ÎMPOTRIVA ÎNCHIDERII DEZBATERILOR

(Şedinţa Senatului de Li 21 decembrie 1907)

Publicat in „Dezbaterile Senatului", nr. 17, 15 ianuarie 1908, p. 213-214.

Maiorescu se pronunţă împotriva închiderii discuţiei, când sunt în dezbateri acte legislative importante, precum legea tocmelilor agricole.

137

(p. 907) INTERPELARE ADRESATĂ MINISTRULUI CULTELOR SI INSTRUCŢIUNII PUBLICE

(Şedinţa Senatului de la 22 decembrie 1907)

Puhlicat in „DezbaterUe Senatului", nr. 1 8, 16 ianuarie 1908, p. 217.

Adresează o interpelare lui Spiru Haret, ministrul Cultelor si Instrucţiunii Publice, în legătură cu dispoziţiile date învăţătorilor cu privire Ia „activitatea lor în afară de şcoală".

138

(p. 911) PROBLEME ALE ÎNVĂTĂMÂN*('ULUI PRIMAR

(Şedinţa Senatului de la 25 ianuarie 1908)

Publicat în „Dezbaterile Senarului", nr. 27, 20 februarie 1908, p. 328-333, 338-340.

Pornind de la broşura lui Spiru Haret, ***Chestia ţărănească*** (1905, 1907)', Maiorescu dezvoltă interpelarea adresară ministrului Cultelor si Instrucţiunii Publice in problem.i activităţii învăţătorilor în afară de şcoală de a conlucra la restabilirea „împăciuirii intre ţărani şi proprietari". Considera ideea dăunătoare învăţământului şi periculoasă în plan social-politic.

Spiru Harer publica discursul său de răspuns la criticile lui Maiorescu intr-o broşură din 1908". El era un auror cu o bogată activitate în literatura didactică pentru învăţământul primar,

139

(p. 944) DISCURS LA PROIECTUL DE RĂSPUNS LA MESAJUL TRONULUI

(Şedinţa Senatului de la 1 decembrie 1908)

Publicat în „Dezbaterile Senatului", nr, 6, 5 decembrie 1908, p. 15-20.

' Spiru Haret, ***Chestia ţărănească.*** Bucureşti, Tipografia „Voinţa Naţională", 1905 (ed. a Il-a, 1907).

[2] ***Activitatea extra-scolara a învăţătorilor.*** Răspunsul dlui Spiru Haret, ministrul Instrucţiunii Publice, la interpelarea dlui senator Titu Maioreţiu. Rostit în şedinţa Senatului de la 25 ianuarie 190S. Bucureşti, Tipografia „Voinţa Nanonalâ". 1908

Maiorescu işi dezvoltă discursul pornind de la raportul asupra Adresei de răspuns la Mesajul Tronului, prezentat de Al. Constantinescu. Salută, în numele Partidului Conservator, monarhia, integrarea Dobrogei în regimul constituţional din România, ridică chestiunea dunăreană, problemă a suveranităţii naţionale, precum şi denunţarea convenţiei comerciale cu Imperiul austro-ungar şi pledează pentru reînnoirea ei.

O problemă importantă pe care o readuce în discuţie priveşte intrarea socialiştilor in Parlament. îşi reafirmă punctul său de vedere că era preferabil ca aceştia să participe la dezbaterile parlamentare decât să facă agitaţii în afara lui. Raporrul la Adresă, după părerea sa, dâ un loc important legii de reformă agrară şi colegiului unic care ar duce la votul universal. Caracterizează aceste elemente ca „apucături socialiste".

Apoi, supune unei critici severe concepţia şi activitatea lui Spiru Harer la Departamentul Cultelor şi Instrucţiunii. Aici stâ şi explicaţia pentru solicitările repetate săi se acorde cuvânrul pentru interpelări. Invocă în discursul său lucrarea lui Spiru Haret, ***Chestionar privitor ia activitatea extraşcolară a membrilor corpului didactic primar de la 1907până la 1 iulie 1908,*** pe care o discută paragraf cu paragraf, pentru ca să concluzioneze că cele 576 de întrebări ale ***Chestionarului*** sunt „dinamitarde, subversive şi dîstrucrive".

Maiorescu aduce un elogiu lui I. C. Brâtianu şi C. A, Rosetti, pentru modul responsabil cum tratau lucrările Parlamentului şi le publicau, fără întârziere, in „Monitorul oficial", cum nu făcea guvernul lui D. A. Sturdza.

Discursul maiorescian cuprinde informaţii foarte importante in legătură cu activitatea publicistică a lui Eminescu. „Când era o chestiune importantă - ne informează Maiorescu —, cum a fost aceea a Tratatului de la Berlin, despre art. 7, am vorhir arunci si eu din parrea opoziţiei conservatoare şi am srar o noapre intreagâ să-mi corectez stenograma, alături cu Eminescu care copiapagină cu pagină pentru gazetă". Avem explicaţia acum pentru faptul că discursurile parlamentare ale unor personalităţi politice apar în „Timpul", prin

îngrijirea lui Eminescu, în aceeaşi zi în care se publică şi în „Monitorul oficial". Maiorescu numeşte Senatul „corpul matur", cum face şi Eminescu ironic, inversând cuvintele în „maturul corp", formă întâlnită în articolele sale din „Timpul" din 1877—1883.

140

(p. %5) RECTIFICARE

(Şedinţa Senatului de la 2 decembrie 1908)

Publicat in „Dezbaterile Senatului", nr. 7, 12 decembrie 1908, p. 25.

Explică înţelesul celor expuse în ***Discurs la proiectul de răspuns la Mesajul Tronului,*** din 1 decembrie 1908, cu privire la respectarea termenilor în incheierea noii convenţii comerciale cu Austro-Ungaria.

Guvernul Ion I. C. Brătianu
(27 decembrie 1908 - 28 decembrie 1910)

141

(p. 967) ATENTATUL ÎMPOTRIVA LUI ION I.C. BRĂTIANU

(Şedinţa Senatului de bl 9 decembrie 1909)

Publicat în „Dezbaterile Senatului", nr. 15, 13 decembrie 1909, p. 70.

Atentatul săvârşit împotriva lui Ion I, C. Brătianu, cu rănirea sa, cu gloanţe de revolver, este condamnat de deputaţi şi senatori. Se invocă, pentru explicarea atentatului, declaraţiile lui Ion I. C. Brătianu că va lua măsuri energice împotriva „relelor sociale şi economice".

Maiorescu condamnă atentatul în numele opoziţiei conservaroare, pe care o reprezintă în Senat.

142

(p. 968) PROIECT DE REFORMA
A ÎNVĂŢĂMÂNTULUI SUPERIOR
(Şedinţa Senatului de la 26 martie 1910)

Publicat în „Dezbaterile Senatului", nr. 67, 2 aprilie 1910, p. 969-970, 974-975.

Şedinţa Senatului este consacrată dezbaterii proiectului de reformă a învăţământului superior, propus de Spiru Haret, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Proiectul trece prin Adunarea Deputaţilor şi se opreşte la Senat. Prevedea sporirea semnificativa a numărului catedrelor universitare pentru promovatea unor partizani ai Partidului Liberal. Proiectul este întâmpinat cu ostilitate de opoziţia conservatoare şi dezbaterile se poartă cu o violenţă rar întâlnită, care se extinde din dezbaterile parlamentare şi în presă. Se dă publicităţii ***Memoriul Senatului Universitar în chestia noilor catedre universitare*** în care se pune în discuţie situaţia profesorilor care practicau şi avocatura, modul cum se organizau comisiile de examinare şi, fireşte, salarizarea cadrelor didactice în învăţământul superior[1]. Foştii miniştri din guvernarea conservatoare la Departamentul Cultelor şi Instrucţiunii Publice organizează o întrunire publică în Sala „Dacia", din Bucureşti, la 25 manie 1910, sub preşedinţia dr. C. Istrati, la care participă, alăruri de foştii miniştri, şi profesori din Învăţământul superior. Ţin discursuri împotriva proiectului lui Spiru Haret: Const. Istrati, Em. Antonescu, C, C. Arion, C. Dissescu. Maiorescu citeşte ***Moţiunea*** adoptată la întrunirea publică pe care o reproducem:

„MOŢIUNE

Cetăţenii Capitalei Întruniţi astăzi 25 manie 1910 în Sala «Dacia»; având în vedere că proiectul de lege tare modifică actuala

'„Epoca", an. XVI, nr. 65, 20 martie 1910, p. 2.

organizare a învăţământului superior răstoarnă reforma instrucţiunii publice, desăvârşită în ultimii ani; având în vedere că acest proiect caracterizează regimul bunului-plac şi pentru a capta nişte partizani politici fără merit, atinge grav autonomia universitară:

Declaram

Proiectul în chestie devenind lege ar înrăuri generaţii întregi asupra dezvoltării inteligentei şi a caracterului tinerimei universitare, prin urmare se impune înlăturarea lui".[2]

Dezbaterile din Senat se poartă în legătură cu adunarea publică în care Maiorescu citeşte ***Moţiunea*** reprodusă mai sus. Senatorii liberali prezintă întrunirea publică ca o întrunire politică cu scopul de a răsrurna guvernul liberal şi câ la acea întrunire participă şi studenţii. Iau cuvântul în aceste dezbateri Ion I. C. Brătianu, Spiru Haret, I. Grădişteanu, N. Xenopol, C. Budişteanu, T. Stelian, C. Nacu, Gr. Râmniceanu, M. G. Orleanu. Personalitatea politică din partea conservatorilor, care participă la aceste dezbateri cu mai multă autotitate sc vede a fî fost C. C. Arion, ministru la Departamentul Cultelor şi Instrucţiunii Publice în guvernul lui P.P. Carp, care ţine, cum am văzut, o cuvântare si la întrunirea publică din 25 martie 1910. Ia apărarea lui Maiorescu Învinuit de senatorii liberali că nu era suficient de bine informat in tot ce susţinea ptivind activitatea lui Spiru Haret legată de şcoală. „Dar pe d. Maiorescu nu-1 servea numai memoria sa - informează C, C. Arion Senatul - ; d, Maiorescu are un obicei demult, de când era student, ca în fiecare zi sâ însemneze înn-un album, intr-o carte, evenimentele principale la care a luat parte" şi i s-a pus la dispoziţie acea carte „să o consulte", împreună cu alţi apropiaţi ai lui Maiorescu, pentru evenimentele din 1907[3]. Se desprinde de aici că Maiorescu pune ***însemnările zilnice*** la dispoziţia oamenilor politici cu care colabora în activitatea parlamentară.

Maiorescu respinge acuzaţia senatorilor după care întrunirea din Sala „Dacia" nu fusese una publică, ci una politică, la care participă şi studenţii. Se ocupă de respectatea regulamentului in dezbaterile

[2] ***Idem,*** nr. 71, 27 martie 1910, p, 2.
[3] ***Idem,*** nr. 67, 2 aprilie 1910, p, 971.

parlamentare. Merită să reţină atenţia şi declaraţia sa prin care condamna amestecul studenţilor în viaţa politica.

Spiru Haret retrage proiectul său de lege în speranţa că îl va readuce in discuţie într-o conjuncturi politică mai favorabilă. Legea învăţământului superior se va vota in 1912 şi va suferi modificări cu începere din 1925-

Maiorescu are o orientare politică ostila lui Spiru Haret atât in dezbaterile parlamentare, cât şi la întrunirile politice. Spiru Haret rămâne, dincolo de aceste dispute politice, o mare personalitate a învăţământului românesc.

Reproducem în continuare rezumatul discursului lui Maiorescu ţinut la adunarea de la Sala „Dacia" în 25 martie 1910:

„Discursul dlui T. Maiorescu Ia
ÎNTRUNIREA UNIVERSITARA
Un rezumat

Dăm aci rezumatul admirabilului discurs rostii de iJ. T. Maiorescu la întrunirea de ieri contra tegei dlui Haret.

D. T. Maiorescu aclamai, dupapropunerea dlui dr. Istrati, prezident al adunării, mulţumeşte mai întâi numerosului auditor, care a răspuns la convocarea foştilor miniştri ai Scoalelor, şi apoi arată scopul întrunirii.

Guvernul prezentând proiectul de lege, votat de Cameră, dar nu incăde Senar, pentru infiin ta rea a peste 20 de catedtc uni verşi rare, a înşelat ţara. ***(Aplauzeprelungite.)***

A înşelat ţara, 1. zicând că a îndeplinit condiţia legală pentru înfiinţarea catedrelor, fiindcă roate îi sunt cerute de facultăţi, pe când ari. 6"" al legii învăţământului superior nu prescrie numai cererea facultăţilor, ci mai prescrie o a doua condiţie fundamentală «avizul Senatului universitar unit cu colegiul profesorilor facultăţii respective». Acest aviz a fost dat numai penrru cele 1 2 catedre ale doctorarului in drepr, asupra cărora nu este discuţie; dar n-a fost cerut ***\J*** alcătuirea proiectului cu celelalte catedre furişate de guvern şi de majoritatea depuiarilor săi, şi rocmai aceste sunr în discuţie.

A înşelat ţara, 2. fiindcă, introducând în acelaşi proiect schimbarea condiţiilor de recomandare şi de numite a profesorilor la catedrele nou-înfiinţatc, justifică această răsturnare a reformei universitare desăvârşite in ultimii 12 ani, pretinzând că ar fi prea greu să păzeşti condiţiile legii, când este vorba de o mulţime de catedre deodată. I .a acest pretext răspunde unanimitatea Senatului universitar din Bucureşti ci nu este prea greu, ci că poate îndeplini perfect aceasti însărcinare conform legii în vigoare. Prin urmare, pretextul guvernului nefiind valabil, rămâne numai adevăratul motiv al modificării încercaie, care este de a lua recomandările pentru profesură din competenţa profesorilor universitari in fiinţă, si de a le da unor comisii mixte compuse în parce din magisrraţi numiţi de-a dreptul de ministru, cu alte cuvinte de a face din viitorii profesori o dependentă a partidului politic dc la putere. ***(Aplauzefurtunoase, ovaţiuni.)***

A înşelat tata, 3- fiindcă modificarea recrutării profesoriloi a;a cum o propune acum, o declara valabilă numai pentru aceasrâ dată, iar pe viitor cerc sâ dispară şi si rămână in vigoare tot legea veche. Cu alte cuvinte: când este vorba sâ se numească peste 20 de profesori fiind noi liberalii la guvern, guvernul nostru să aibă mai multă Înrâurire la alegerea noilor prolesori: iar după aceasta, când vor fi conservatorii la guvern, noi le luăm puterea discreţionară din mână şi ei să reintre în legalitate. Asta e o ipocrizie nemaipomenită. ***(Aplauze prelungite şi repetate.)***

Dar ceea ce este mai grav si ce ne-a făcut să ne adunăm cu toţii pentru a sprijini acţiunea cnragioasă si demna de toară lauda a Senatului Universităţii din Bucureşti, este primejdia ce o vedem in proiectul guvernului pentru formarea caracterului tinerimei universitare. L'n profesor stă pe catedră înaintea studenţilor atât pentru ştiinţa sa, cât şi pentru caracterul său. Cine ajunge la catedra universitară cu fruntea sus, pe poarta cea mare, deschisă de sufragiul colegilor săi competenţi în ale ştiinţei, are pentru sine câştigată judecata prealabilă, că ştie carte şi că se urcă pe catedră cu demnitate. ***(Aplauzeprelungite şi repetate.)*** Rămâne sâ mai dovedească în decursul activităţii sale, dacă merită această favorabilă ptevumţie.

Dar cine se fiinscază pe uşa din dos, prin protecţia celor de la putere, cu micşorarea condiţiilor de admisibilitate de hatârul lui, acela deşteaptă din capul locului presupunerea defavorabilă, că nu ştie

destula caile, si se urca pe catedră lipsit de demnirare. Pe uşa din dos intra slugile si slugarnicii, si nu aceştia sune chemați a servi de model generariilor viitoare, *(Furtunoase aplauze, aclamațiuni.)*

Şi iaci că ne-am adunat cu toții spre a ne împotrivi la atentatul ce se comite în contra Universitarei noastre. *(Aplauzeprelungite.)"*

143

(p, 977) CONSTITUȚIONALITATEA GUVERNULUI LIBERAL

(Şedința Senatului de la 8 aprilie 1910)

Publicat în „Dezbaterile Senarului", nr. 76, 12 aprilie 1911). p. 1371-1381.

Reprodus în „Epoca". XVI, nr. 85, 22 aprilie 1910. Supliment cu ticlui: ***Interpelarea Dlui Titu Maiorescu. Şedința Senatului de joi, 8 aprilie.***

Discursul face parte din acțiunea întreprinsă de Partidul Conservator de sub conducerea lui P. P. Carp, pentru înlăturarea guvernului Ion 1. C. Brătianu. Maiorescu işi construieşte discursul, căutând sâ demonstreze neconstituționalitatea guvernării liberale. Susține că, dupâ schimbările în conducerea Partidului Liberal şi a guvernului prin înlocuirea lui Dimirrie A. Sturdza cu Ion I. C. Brătianu, s-a creat un dezechdibru între guvern şi tară, chiar dacă nu este un conflict intre parlament şi guvern.

Conservaioni anticipează acest discurs prin elogierea personalității Ini Maiorescu, cu trimitere speciala la aclivitarea sa politică. Sărbătorirea lui Maiorescu. în februarie 1910, la împlinirea vârstei de 70 de ani se 'încadrează in acest context. „Epoca" consacră acestui eveniment un număr special, ***Aniversarea dlui Titu Maiorescu,*** cu articole care acoperi toate domeniile sale de activitate. Suita articolelor se deschide cu ***Note biografice,*** bine informare, după care urmează: ***Maiorescu la Academia Română, Maiorescu orator, Maiorescu critic, Maiorescu în politică, Maiorescu învățător al neamului. Personalitatea lui Maiorescu***[1]. N. Filipescu aprecia că activitatea politică a lui Maiorescu merită cea mai mare atenție. Publică în „Epoca" un articol in trei părți, ***D. Titu Maiorescu în politică*** în care susține câ opiniile sale sub acest aspect se impunea să fie luate în considerare[2]. Sâ mai notini că „Epoca" intr-un editorial, ***Interpelarea dlui T. Maiorescu. O magistrală execu/ie a guvernului dlui Brătianu,*** reliefează teza lui Maiorescu cu plivire la absența bazei legale a guvernului liberal, la raporturile sale cu parlamenrul şî cu țara[3].

Ion I. C. Brătianu răspunde la aceste acuzații şi arată că şi în Partidul Conservator existau disensiuni. N. Xenopol, reprezentant al Partidului Conservator-Democrat, respinge în termeni violenți opinia lui Maiorescu potrivit căreia guvernul liberal nu reprezenta țara:

Replica lui Ion I.C. Brătianu:

„D. I. I. C. Brătianu. preşedintele consiliului: Domnilor senatori, s-ar **fi** putui crede că d. interpelator vrea să siabilească astăzi un nou precedent în moravurile noastre parlamentare, făcând să se tetmine sesiunile aşa cum până aci se începeau, adică printt-o discuțiune generală a situatiunii polirice, care altădată se făcea la discuțiunea Mesajului. Dar D-sa a binevoit a ne explica cauzele pentru cari nu a făcut această discuțiune la Mesaj. Ele sunt de asemenea natură, incât desigur eu sunt cel din urmă care aş putea să protestez contra faptului amânării acestei discuțiuni.

D-sa, examinând situațiunea generala, a insistat asupra raporturilor dintre guvern şi Parlament, dintre Parlament şi țară.

Pentru a le examina, a început prin a face istoricul formațiunii noastre de când suntem la guvern, insistând asupra retragerii dlui Sturdza şi trăgând conduziunile pe cari le-a crezut posibile din modul cum am venii cu la prezidenția guvernului şi a partidului.

Dlor, daca n-ar fi vârsia, trecutul şi ialennil dlui Maiorescu. care m-arsili si ascult cuvintele sale cu toată atențiunea şi Cu toată liniştea,

[1] Epoca, XVI, nr. 37, 16 februarie 1910, p. 1.

[2] N. filipescu, ***D. Titu Maiorescu în politica,*** Schira. In „Epoca", XVI, nr. 51. 4 martie 1910, p. 1; nr. 52, 5 martie 19111, p. 1; nr. 53, 6 martie 1910, p. 1-2.

[3] „Epoca", XVI, nr. 83, 10 aprilie 1910, p. 1,

un alt sentiment uman m-ar face sa fiu foarte dulce cu D-sa in aceasta chestiune, fiindcă înţeleg uşoi cu câtă melancolie un nu, făcând pane din Partidul Conservator, trebuie sâ fi privii cum în Partidul Libetal se rezolvă asemenea chestiuni. *(Aplauze.)*

Câtă durere trebuie sâ fie în sufletul unui om care, în cursul unei vieţi politice de mai bine de 40 ani, a constatat in partidul din care făcea parte o fetmentaţie continua, care nici în timpul lui Lascar Catargiu nu încetase!

OdatJ mort Lascar Catargiu, s-a recunoscut, fărâ discuţie, că el fusese şeful, dar în timpul vieţii sale la grele încercaţi a fost el supus tocmai din partea formaţiunii reprezentată atunci de d. Maiorescu ţi amicii săi.

De atunci, de la moartea lui Lascar Catargiu, ati asistat la o neîncetată lupta de şefie. In cursul uliimilor irei ani, trei sefi deosebiţi au vorbit în numele acestui partid. Iar astăzi, când ne vorbeşte de posibilităţi de guvern conservator, d. Maiorescu vede două formaţiuni politice revendicând cu doi şefi deosebiţi dreptul de a reprezintă Panidul Conservator şi chiar D-sa abia îndrăzneşte sâ emită speranţe că **ai** putea sâ colaboreze.

Ca contrast, in panidul nostru se constată că un sef cu autori cacea lui Ion Brătianu poate să dispară şi câ în locul lui vine Dimirrie Sturdza, urmat de întregul panid; iar când d. Sturdza, cu rrecutul, cu autoritatea, cu serviciile istorice pe cari le-a fâcut Regatului, se retrage, un om mai tânăr, ca mine, poate să-i ia succesiunea politică, firi cea mai mici turburare şi disensiune.

Din această scurtă compararíune reiese foarre clat pentru ce cred că este uman ca asupra acestei chestiuni să nu insist faţă de d Maiorescu. *(Aplauze.)*

Şi atunci, dlor, viu nu la modul cum s-au numit şefii, ci la activitatea Panidului National Liberal de când e la guvern. Aceasrâ activitate noi nu o împărţim în activitatea guvernului dlui Sturdza si activitatea guvernului Brătianu.

Vedeţi, aici constă tocmai secretul tăriei Partidului Naţional Liberal: este câ la el e o continuitate de traditiuni. de principii, un organism care trăieşte nu în arară, bineînţeles, de acţiunea persoanelor cari il compun, dar, desigur, ***nu*** în dependinţa unei singure personalităţi. Aceasrâ face ci Partidul Naţional Liberal are un guvern naţional-liberal, cu un program unic şi continuu cât acest guvern rămâne, oricine ar avea onoarea sâ fie în capul lui.

De aceea, noi nu considerăm câ am venit la guvern la 1909, noi am venit la guvern la 1907. Chiar modul cum am luat preşedinţia l-am voit astfel, încât chiar din partea lui materiala să rciasi clar câ nu e decât o continuirare. Atât de clar am fâcut să reiasă această continuitate, încât am fost interpelat de ce ne prezentăm ca urmare a unui guvern, iar nu ca un guvern nou: fiindcă am vrut ca forma sâ fie identică cu fondul, adi<-i să rămânem acelas guvern; nu eram un guvern nou.

Prin urmare, n-am să răspund la chestiunea care ini s-a pus: care vă este noul program? N-avem program nou; avem de îndeplinit programul cel vechi, pe care l-am exprimat si ca program de panid, pe care l-am exprimat si ca program de guvern.

Avem de înfăptuit restul legilor cari de altfel în cea mai mare pane sunt deja ptezentate, şi avem de asigurat completa aplicare a legilor deja in curs de aplicaţie. *(Aplauze.)*

Dar d. Maiorescu zice: N-aveti putere să înfăptuiri! D-sa, după un moment de ezitare, când a căutat să arate câ chiar In sânul majorităţii ar fi voci discordante, s-a oprit insus înaintea evidenţei, a realităţii, şi a zis:

Nu por nega că între guvern şi Parlament există acord şi că guvernul găseşte în Parlament tot concursul de care arc nevoie pentru a avea viaţă de guvern, cum se cuvine intr-o tară constituţională. Dat Parlamentul nu mai reprezintă tara. Si penrru a proba aceasta, D-sa a dezvoltat o indoitâ argumentare: intâi a arătat câ din alegerile parţiale s-a dovedii că nu mai repiezintâ Parlamentul si Partidul Naţional Liberal decât o treime din rară, pe când celelalte treimi merg, cu mici nuanţe, la cele două fracţiuni conservatoatc.

Modul cum d. interpelator a legat argumentarea sa, mărturisesc că mi impresionase chiar pe mine.

A trebuit ci, în faţa arhitecturii logicei sale, sâ-mi aduc aminte că eu n-am avut onoarea si fiu profesor de filozofie - că, ca ***o*** modestă compensaţie, am făcut studii de matematici si de ştiinţe exacte cari dezvoltă respectul realităţilor. De aci m-am repezii la tifre pentru ca să verific la bazele lor afirmaiiunile dlui Maiorescu înainte de a judeca daci coucluziuiule sunr juste. Si ce am constatat? Am constatat

că din alegerile parțiale - nu mai vorbesc de cele generale - pentru Camera 8 au fost câștigate de liberali, 1 de conservatori - pe cari îi numiți acum «proprii», altădată d. Lahovari îi numea in Cameră «curați» - și cinci conservamri-democrați. Prin urmare, total: conservatori 5 și cu 1, în matematici nu fee decât 6. Rămân în față 8 liberali. Din cele ce am învățat eu, nu pot să deduc din aceste țifre ci liberalii sunt o treime.

Dar mi-am zis poate că la Senat sâ fie altfel, fiindcă d. Maiorescu nerrăind în Cameră - ați văzut câ-i scăpase din vedere și nume de persoane și situațiuni politice - a putut deci să se însele și asupra acestor rezultate.

Să examinăm deci Senatul. La alegerile parțiale au reușit 8 liberali, 2 conservatori proprii și 3 conservatori-democrați; deci liberali 8, iar ceilalți 2 și cu 3 fac 5.

N-am cunoștința că 8 este o jumătate din 5.

Prin urmare, in ce privește rezultatele constituționale, chiar dacă luăm pentru moment tărâmul ales de d. Maiorescu, că nu trebuie să mai ținem seama de întreaga reprezentațiune națională șî să nu ne uităm decât la alegerile parțiale, tot constat că aceste alegeri parțiale nu ne dau minoritate în țară.

AI poate că este o teorie nouă, că rezultatele generale din țară nu trebuiesc luate in considerațiune, că trebuie luat în considerațiune numai numărul alegătorilor de la colegiul al IIdea din Capitală! Ar fi o teorie nouă pe care poate să se găsească oameni, cari, vrând să facă ipoteze s-o susțină; dar, dacă-i convine dlui Maiorescu această teorie, eu cer s-o spună formal și hotărât: dacă toată situațiunea politica a țărîi trebuie să fie stabilita numai după ce voiește colegiul al II-lea din Capitală, sau dacă, și mai general, toată situațiunea politică a Regarului trebuie să fie determinată numai de ceea ce voiește opiniunea publică din Capitala? Oricum s-ar manifesta ea, această teorie n-am auzit-o încă precizata de către d. Maiorescu și de aceea mă mărginesc pentru moment a o sublinia fără a discuta mai departe.

în cazul când ar adopta această teorie: a mulțimii locale, atunci aș Întreba in primul rând: cum mai stă D-sa față cu colegiul unic și cu votul universal?

Prin urmare, dlor, din partea întâi a cuvântării dlui Maiorescu reiese că D-sa ne deneagă puterea de a fi la guvern pe baza acestor alegeri parțiale.

Îmi voi permite să constat că dacă argumentarea sa a fost considerabilă, bazele de la cati a plecat nu pot să suporte această construcție.

Rămâne atunci partea cea de a doua a cuvântării sale; Cum stăm noi cu puterea noastră de legiferare?

Ni se zice: N-aveți puterea de a legifera, pentru că legea universității, legea sanitară și legea industriei au fost votate numai de unul din Corpurile legiuitoare si nu le-ați trecur în aceeaș sesiune și in corpul celălalt!

Dacă am fi la sfârșitul legislaturii, argumentarea dlui Maiorescu ar avea oarecare fundament, deși am pus in aplicare alte legi destul de însemnate și de numeroase.

Dat toată clădirea logică a dlui Maiorescu se dărâmă, când înaintea noastră avem incă o sesiune și când d. interpelator însuș recunoaște că întte Parlament și guvern sunr raporturi astfel incât sunt șansele cele mai serioase că legile votate de una din adunări, cu oaricari modificări bineînțeles, sâ-și găsească o primire amicala și in cealaltă adunare. Se vede deci în mod cert că *amânare* nu însemnează *retragere.*

Am crezut, dlor senatori, că e bine ca în general legile cari provoacă oarecare îndoială, chiar în spiritul adversarilor sau chiar în spiritele ațâțate de către adversarii noștri, să nu le trecem, cum tot D-sa zicea că noi le crecem, nu numai prin surprindere, dar nici măcar cu grabă.

Și aicî, noi suntem consecvenți cu o tradîțîune veche a partidului nostru, stabilită de un om căreia desigur d. Maiorescu va binevoi să nu-i conteste că a avut calitatea de om de guvern și puterea de a guverna.

Ion Brătianu zicea: Eu nu țiu seamă numai de obiecțiunile drepte, eu tiu seamă și de prejudecăți și caut să-mi dau timp de a le lămuri și de a le lumina. *(Aplauze.)*

Și dacă nu mă duc așa de departe, daca mă opresc mai aproape în trecutul nostru, constat câ am fost continuu în această tradîțîune. Astfel, de exemplu, am procedat cu legea Casei Rurale.

După cum ştiţi cu toţii, in urma agitaţiunii făcuta de amicii dlui Maiorescu, am amânat legea Casei Rurale. Oare a însemnat acest lucru ci am renunţat la dânsa?

Şi nu aţi văzut D-voastră că in timpul din urmă această lege si-a găsit fiinţă şi că actualmente nu mai e nimeni care sâ nu recunoască că aceasta lege este una din numeroasele legi binefăcătoare făcute de Partidul National Liberal?!

Ei bine, fiecare cu imponanţa ei. dar pentru fiecare lege modul nostru de ,1 proceda râmâne acelas.

Suncem un partid care nu ne considerăm ca un ce vremelnic, ne considerăm ca un organism permanent şi, prin urmare, ne este dat nouă să avem o răbdare care organismelor slabe si nesigure de ziua de mâine nu le este dată. *(Aplauze prelungiţi.)*

Iară, dlor, de ce considerăm liniştea cu care legileiam ca o probă de putere si de siguranţă, iar nu ca o probă de slăbiciune.

De aceea, nici pe acest tărâm nu sunt admisibile concluziile dlui Maiorescu.

Dar. d. Maiorescu incheia zicând: Parlamentele nu mai stiu ce reprezintă, si într-o altă frază: Nu mai este siguranţa reprezentantei naţionale în Parlament.

Sâ invoc autorităţi contra autorităţii dlui Maiorescu? Cred ca nu pot sâ aleg mai bine decât tot pe a d-sale însuş.

Reamintesc câ dacă D-sa, după spusele amicilor săi politici, constituie astăzi insăş istoria ţării si că ce se va găsi în notele sale este adevărul istoric, apoi cred ca cu atât mai mult ceea ce găsim în cuvântările sale publicate trebuie in ochii amicilor săi să constituie adevărul. în discursurile d-sale găsesc următoarea frază: «A tăgădui legalitatea Camerei şi a Senatului este, după convingerea mea - vorbeşte d. Maiorescu, istoricul - un inceput de anarhic şi nu poate se existe siat regulat din momentul ce aceasta se pune în discutiune».

întreb pe d. Maiorescu: oare D-sa găseşte că nu mai esce nevoie ca acest sfat să fie urmat şi crede ci a venit astăzi momentul anarhiei' *(Aplauze prelungite.)*

Dlor, D-sa zice: ***nu,*** si în fondul consriinţei D-sale cred că ***nu.***

Astfel suni nevoile permanente ale statului, sunt în drept să examinez de ce judecă şi vorbeşte astăzi d. Maiorescu si amicii săi altfel decât vorbeau acum lŞ. zile. Sâ-mi permiti, cu tot respectul

ce îl am pentru persoana D-sale, sâ nu iau în serios motivul pe care mi I-a dat, că trei ani de zile a tăcut pentru câ s-a spus în Mesaj că acesta era ultimul punct al manifestului regal. Dacă atâta respect era pentru manifestul regal, nu-mi explic atitudinea partidului dlui Maiorescu în momentul legiferării asupra acelui manifest, când se agitau la societatea agrară şi când aproape era sâ facă, după o agitaţiune ţărănească agrară, o agitaţiune de proprietari. *(Aplauze)*

Alte cauze trebuiesc căutate nonei arinidini luate după o tăcere de trei ani.

S-au schimhat oare împrejurările? Când privesc situaţia constat ca nimic in acţiunea noastră nu s-a schimbat, nimic in formaţiunea si modul nostru de a proceda. Totuş modul de a privi lucrurile al dlui Maiorescu şi amicilor săi s-a schimbat. S-a schimbat, deci, nu situaţiunea. dar punctul de vedere din care d-lor privesc această situaţie.

Am legiferat şi am guvernat trei ani şi din partea tocmai a acestei părţi conservatoare am constatat în genere, afară de momentul agitaţiunii agrare, opoziţlunea cea mai moderară. Deodată - cum ziceam la Cameră - la sfârşitul unei şedinţe de primăvară, acum 15 zile, fără ca nimic esenţial să fi intervenit în viaţa no.istri socială sau politică, deodată atitudinea s-a schimbat. Şi de atunci, ieşiri violente în Parlament, declaraţii vehemente din partea oamenilor pe cari ne invitasem aproape de o generaţie sâ-i consideram ca foarte moderaţi, cel puţin în expresiunile lor; întruniri publice anunţate prin piacarde cart erau plimbare în birji; afişe anunţând căderea guvernului si chemarea dlui Carp la guvern şi în urmi anunţarea interpelărilor la Cameră şi la Senat.

Dar fapt caracteristic, d. Maiorescu ne-a explicat că aceasta imerpelare trebuia să fie făcuta aci de un fost sef al Partidului Conservator, de il. Gh. Cantacuzino, care a găsit de cuviinţă câ este mai bine să n-o tacă D-sa. Asemenea la Cameră, fără ca sâ ni se dea aceste explicatiuni, d. Petre Carp, care era vocea cea mai autorizată ca să vorhească în numele tuturor în momentul unei situaţiuni atât dc decisive, este la tară.

Astfel, aceste declaraţii s-au făcut - desigur prin voci foarte importante - dar nu prin vocile cari erau autorizate si Ie facă.

Şi atunci vi întreb: este sănătoasă situaţiunea unui partid care procedează astfel şi nu reiese chiar de aci cu ce autoritate poate el în numele intereselor generale să revendice guvernul? *(Aplauze prelungite.)*

Dar d. Maiorescu zicea: nu am oare dreptul ca în cursul I'arlamenrului si dau petiţiuni la Rege? Desigur. D-sa însă adaugi, că Parlamentul este o cracă uscaţi - şi făcea astfel, după propria sa judecată, un act de anarhie. Iar apoi, ca consecinţă, declară, intr-o formă mai vie, că se va cobori la putetea vie a întrunirilor publice. Dacă n-ar fi decât cuvintele dlui Maiorescu în această chestiune, ar pucea rămâne oarecare îndoială, dar în Camera sororă Tovarăşul de luptă al dlui Maiorescu ne reamintea pe 1888. Cu această evocare, declaraţia dlui Maiorescu îşi dobândeşte întregul înţeles.

Sunt 22 de ani de la 1888, şi în experienţa şi în educaţiunea politică a tuturor factorilor politici a intervenit mari schimbări de la 1888 până astăzi. La 1888 era un guvern care durase deja 12 ani, la 1888 era o opoziţie într-adevăr unită, iar nu numai ca un desiderat ipotetic.

în particular, partidul dlui Maiorescu trebuie sâ-şi amintească de 1888 cu o oarecare plăcere, pentru că d-lui atunci, având o atitudine constituţională, n-a urmat pc aceia cari au făcut actele de dezordine şi au profitat şi au venit la guvern, şi era în drept ca atunci deja guvernele ţării să nu vină în dezordini de stradă. Nu este vorba, că acum ar fi o ipoteză imposibilă.

Dar după 1888, în perioada în care trăim, au trecut 11 ani, în care schimbările de guvern nu s-au făcut decât pe căile liniştite, singurele compatibile cu interesele generale pe cari pretindem cu toţii câ le servim. Şi, dlor, un tovarăş de luptă al dlui Maiorescu a exprimat aşa de frumos aceste necesităţi, încât îmi veti permite câ in loc sâ le dezvolt eu, si-l citesc pe dânsul. Este tocmai oratorul care a dezvoltat interpelarea suroră la Cameră:

«Dacă o spun aceasta că s-a coborât în strada Enei nu e ca să-mi fac o gloriolâ, ci câ îmi mărturisesc greşala. Este, d-nii mei, într-aceasta un interes superior, viitorul are in pântecele său destule primejdii. Chemarea pe fiecare zi mai largă, dar legitimă, a maselor la lumină şi la o viaţă nouă, opera agitatorilor, un câmp de conştiinţe abia deşteptate si lesne de ameţit; industria care vine cu cortejul ei de greve; problemele sociale cari în fiecare zi pot deveni convulsiuni, dacă o mână inteligenta nu le ajută să devină evoluţiuni; toate aceste prezintă destule perspective dc ciocnire între mulţime si autoritate, pentru ca conducătorii politici sâ n-aibă nevoie să sufle asupra cenuşilor stinse şi să ţină vie flacăra care le va lumina.

Fac apel, d-nii mei, nu la o reciprocă amnestie, dar la o comună prevedere.-

După ce aceste cuvinte au fost pronunţate, s-au mai întâmplat evenimente cari ar fi trebuit chiar pe aceia cari nu pricepuse aceste adevăruri, sâ-i facă să le înţeleagă adânc şi clar. Am asistat la convulsiunîle de la 1907. Mai este admisibil ca într-o conştiinţă limpede, cum trebuie să fie a unui om de stat care se declară gata sâ ia răspunderea dc guvern în Regat, mai poate fi indoială că sunt procedeuri cari nu numai câ sunt nepermise, dar sunt în adevăr criminale?

Dlor, cum se poate ca legile pe cari le-a citat d. Maiorescu, amânarea până la toamnă a unor proiecre de legi, sâ poată sâ aducă **0** astfel de stare sufletească într-o grupare politică atât de serioasă ca aceea a dlui Maiorescu?

De la cauză la efect e atâta distanţă încât se impune să examinez si eu un proces de ipocrizie politică, si să arăt cari pot sâ fie adevăratele cauze cari au motivat o asemenea atitudine.

Dlor, realitatea stă într-un proces intern al Partidului Conservator.

Realitatea stă într-o luptă intestină in care două fracţiuni conservatoare se tem ca cealaltă sâ-i ia înainte.

în Cameră s-a dat o forma lapidară a acestei preocupări, $i s-a spus: «V-am ajutat chiar la legi pe cari le consideram nefaste, putem si mergem până la abnegaţiune, nu ne cereţi sâ mergem până la 1 mol a re».

Există un proces în Partidul Conservator, asupra căruia nu am eu să mâ pronunţ.

Veţi ajunge, cum aveaţi aerul să spuneţi acum de la tribună, la pace, la alianţa de guvern? Veţi considera, din contră, că precum anul trecut a declarat unul din cei mai autorizaţi din D-voastre, că este un abiz moral între D-voastre şi cealaltă fracţiune, care vă permite

să dati mâni de ajutor Partidului Naţional Liberal, dar tare nu vi permite să vă întruniţi între D-voastre?

La cari din aceste soluţiuni veri ajunge?

Afacere de conştiinţă conservatoarei

Ne interesează şi pe noi soluţia si voi arăta pe urmă din care punct de vedere, dar, D-voastre averi s-o hotărâri.

în orice caz însă nu este bine ca in lipsa unei hotărâri să faceţi să sufere interesele generale prin preocuparea D-voastre de partid. ***(Aplauze.)***

în treacăt constat că vâ întrebaţi cate este păterea guvernului asupra proiectului industriei şi găseaţi revoltătoare contrazicen, pentru că d. Orleanu şi d. Costinescu in apărarea aceluiaş proiect nu întrebuinţaseră aceleaşi cuvinte.

Iar D-voastre de la ttibună ne votbiţi câ de ce să se preocupe şi guvernul si ţara şi Regele de dezbinările adânci din Partidul Conservator. Să-l cheme la guvern şi pe urmă are să vadă cum are sâ se poată împăca.

Este aceasta o acţiune prudentă, realizabili, in situaţiunea acestei primăveri?

Din partea mea, care am şi eu răspunderea, nu numai a guvernului pe care îl prezidez, dar si de ceea ce se va întâmpla după mine...

D. T. Maiorescu: Da, întru cât ajut.

D. 1.1. C. ***Brătianu, preşedintele consiliului.*** Da, dle Maiorescu, nu trebuie sâ protestaţi.

Mă iertaţi. Voi cita un cuvânt al dlui Carp, care a zis câ ***există o solidaritate între fefii celor două partide.*** Eu am căutat să o mai lărgesc ***intre toti oamenii politia mai de seamă din tara***

In lupta care o duceţi, dacă constataţi că fracţiunea cealaltă v-a luat la alegerile parţiale înainte, pentru aceasta nu trebuie să vă enervaţi şi sâ vâ impacientaţi, ci să vă ziceţi: să căutăm pe alt tărâm sâ restabilim echilibrul. Si singurul tărâm priincios esre aceia al unei autorităţi morale mai mari, a unei mai directe reprezentări tocmai a spiritului de ordine ţi a intereselor de stat. Vâ era cu atac mai uşor a o face, cu cât aveaţi in capul D-voastre un om care vieaţa sa întreagă ***3*** vrut să reprezinte mai clar si mai continuu decât alrii tocmai aceasta idee de ordine. Să nu credeţi că vreau sâ mă refer la cuvintele cari ştîu câ pe urmă s-au negat «Regele şi dorobanţul»; nu, dar mă voi mărgini sa vă citesc ceea ce d. Carp zicea, vorbind de aceia cari vor sâ facă manifestări de stradă. D-sa zicea:

«D. Stere (despre care se vede că nu avea aceeaş idee pe care o are d. Maiorescu) s-a plâns si de împrejurarea cum că în diferite landuri guvernele n-au fiisr răsturnate nici prin rciragerea încrederti Regelui, nici prin retragerea încrederei ţării în alegeri, singurele lucruri ce ar putea-o justifica, ci au căzut prin uliţă. Si D-sa se ridică, cu drept cuvânt, şi având intreaga mea aprobare in contra acestui mod de a indica M. S. Regelui (adică izvorul cel viu), cum că sfetnicii săi nu mai sunt adevăraţi reprezentanţi ai ţării.

Ziceam câ-l aprob - pe d. Stere - şi-l aprob cu atât mai mult cu cât trebuie să-mi dati testimoniu că dintre roti oamenii noştri politici în vază sunr singurul care nu m-am coborât niciodată pe uliţă.

Dar un om politic nu se coboară numai pe picioarele lui, un om politic care vrea să-şi menţie autoritatea sa de şef se coboară pe picioarele oricăruia dintre partizanii săi.

Poate câ prezenţa mea în capul Partidului Conservator ***vă dă o asigurare pentru viitor.»***

Iară ce tara era în drept sâ aştepte, în primul rând, dela prezenra dlui Carp in capul Partidului Con.\ervator. Şi poate câ pe acest tărâm era o lupta între cele două direcţiuni conservatoare, în cate partidul cc se bucură dc autoritatea trecutului dlui Carp n-avea nevoie să se creadă primejduit.

Dlor, cred că din cele ce am spus am fâcut să răsară îndestul de dar care e adevărata situaţiune a guvernului în faţa acuzărilor pe cari ie-a adus d. Maiorescu. Noi avem conştiinţa clară a datoriilor de îndeplinit, Sunr termeni constituţionali cari exprimă datoriile guvernului şi felul in care izvoarele vii se manifestă conform Constitutiunii, Şi rermenele şi procedeurile sunt prescrise de Constituuune.

Avem în capul statului un regulator al acestui joc constituţional, a cărui experienţă şi Înţelepciune nu o contestă nici unul din noi.

In asemenea împrejurări cred râu-venita interpelarea dlui Maiorescu, cred netundate premisele dc la ciii a plecat, cred inadmisibile «incluziunile la cari a ajuns.

Noi avem conştiinţa unei îndoite datorii de îndeplinit, ca guvern. Trebuie, pe de o pane. să asigurăm progresul si dezvoltarea statului şi a societăţii si cted că din întreaga noastră legiferare am probai dacă avem putetea de a legifera şi de a asigura acest progres. ***(Aplauze.)*** De altă pane. datotia esenţială a guvernului este ca in oarecari împrejurări, tocmai pentru ca acesr progres să se poată îndeplini, să asigure ordinea. Să fiti sigur că în convingerea hotărâtă pe care o avem a unei datorii de îndeplinit vom găsi toată energia necesitată de interesele cele mari pentru ca nimic sâ nu ştirbească din mersul normal şi regulat al Regatului Român."

Ion I. C. Brâtianu, cu o poziţie nesigură in Partidul Liberal, ameninţat de succesele electorale ale conservamrilor-democraţi şi de campania de presă a conservatorilor, sc văzu silit sâ prezinte demisia guvernului la 28 decembrie 1910.

XV. GUVERNAREA CONSERVATOARE

Al doilea guvern P. P. Carp

(28 decembrie 1910-28 marrie 1912)

Guvernul condus dc Ion l. C. Brătianu pleacă de la conducerea ţării ca urmare a situaţiei interne, când au loc mişcări în lumea satelor, însă si datorită activităţii conservatorilor pe care am prezentat-o în ***Interludiu parlamentar.*** Guvernul lui I'. P. Carp se formează dupâ cum urmează: Petre P. Carp, preşedinrele consiliului şi ministru de finanţe; Titu Maiorescu, min/siru de externe; Al. Marghiloman, ministru de interne; Ion N. Lahovari, mimstrul Agriculrurii si Domeniilor; C. C. Arion, ministrul Cultelor şi Instmctiunii; Nicolae Filipescu, ministru de război; Barbu Şrefaiiescu Delavrancea, ministrul Lucrărilor Publice; D. S. Neniţescu, miniscrul Industriei si Comerţului; M. G. Cantacuzino, ministrul Justiţiei.

în calitate de ministru de externe. Maiorescu prezintă ***Bugetul Ministerului de Externe*** in şedinţa Camerei din 31 marrie 1911[1], lucrare foarte importantă, plină de cifre.

[1] „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 21, 8 aprilie 1911, p. 511-513.

Activitatea lui Maiorescu în timpul guvernării Carp nu se impune prin discursurile ţinute în Parlamenr, ci prin activitatea sa de ordin administrativ. Stau mărturie cele zece ***Comunicări şi propuneri,*** pc care le face in şedinţele Senatului între 30 martie 1911 şi 9 manie 1912[2].

Maiorescu citeşte ***Mesajele Regale*** şi informează asupra programului desfăşurării dezbaterilor parlamentare.

144

(p. 1008) DISCURS DE APĂRARE

(Şedinţa Camerei de La 3 decembrie 1911)

Publicat in „Derhaterile Adunărei L>epuratilor", nr. 9, 8 decembrie. 1911, p. 52-54.

Maiorescu răspunde la o lungă interpelare, dezvoltară de deputatul Ştefan C. loan, cu privire la acordarea unei decoraţii lui Al. Cantacuzino-Paşcanu, mare proprietar in judeţele din nordul Moldovei, învinuit de ilegalităţi şi abuzuri faţă de săteni, (n susţinerea actului guvernului tace referire la Regulamentul din octombrie 1906 privind acordarea de ordine şi decoraţii.

Guvernul Titu Maiorescu

(28 marrie 1912-14 octombrie 1912)

Guvernul Titu Maiorescu se constituie la 28 manie 1912, în urma demisiei lui P. P. Carp. ***Decretul regal*** privind formarea guvernului său este citii dc Maiorescu în şedinţa Adunăm Deputaţilor din 2 aprilie 1912 şi în aceeaşi zişi in şedinţa Senatului[1].

[1] Dezhaierile Senatului", nr. 12, 5 aprilie 1911, p. l<i, nr. IM. 28 aprilie 1911, p. 365: nr. 20, 1 mai 1911, p. 449; lir.4, 20 noiembrie 19) |, p. 10; nr. D, 3decembrie 191 1.p. *'7;* nr. 42, 16 februarie 19!2. p. '19; nr. SO, 4 mame 1912, p. 964; nr. 51, 6 manie 1912, p. 9<î7; nr 53, 9 martie 1912, p. 993.

Potrivit *Decretului regal,* guvernul se constituie astfel: Titu Maiorescu, preşedintele consiliului şi ministru de externe; C.C. Arion, ministru de interne şi *adinterim* la Culte şi Instrucţiune; Theodor Roserti, ministru de finanţe; general I. Anghelescu, ministru de război; Ermil Pangrati. minisrrul Lucrărilor Publice.

Decretul regal face menţiune despre demisia a trei miniştri din ijuvernul P. P. Carp: Al. Marghiloman, Nicolae Filipescu, Barbu Ştetănescu Delavrancea. Sunt omişi trei nuniştn care figurau in guvernul P. P. Carp: Ion N. Lahovari, D. S. Nenițescu şi M. G. Cantacuzino.

Activitatea parlamentari a guvernului Tim Maiorescu va fi dc scurta durată. îndată dupâ constituirea sa, se intra in vacanţă parlamentara, iar la reluarea lucrărilor, în octombrie 1912. se formează un guvern prezidat tot de el, în colaborare cu Take lonescu.

Guvernarea sa, desi de scuna durată, prezintă o Importanţă aparte prin schimbarea statutului său de parlamentat. De aici înainte participă efectiv la actul de guvernare şi poartă mată răspunderea pentru hotărârile care se iau în viata politică internă si externa.

Ţine în Adunarea Deputaţilor un singur discurs intitulat *„Junimişti" şi „conservatori".* Ca ministru de justiţie si, apoi, de externe, Maiorescu a prezentat mai multe convenţii internaţionale semnate de România: Convenţia de la Geneva[2], Proiectul dc lege în materie de abordaj[3]. Convenţia de pact de la Haga^, Convenţia internaţională de drept privat[5], Convenţia radiotelegrafică[6] şi Protocolul de la St. Petersburg, privind medierea Marilor Pureii în diferendul româno-bulgar[7].

Maiorescu face trimiteri la aceste documente în ultimele sale discursuri din Parlament şi le trece prinne realizările de seamă ale guvernării sale,

[1] „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr, 63, 4 aprilie 1912, p. 1609-1910; „Dezbaterile Senatului", nr, 61, 4 aprilie 1912, p 1375.

[2] .Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 21, 8 aprilie 1911, p. 545.

[3] ***idem,*** p. 565-^66.

[4] „Dezbaterile Senatului", nr. 25, 17 ianuarie 1912, p. 261-265.

[5] *Idem,* nr. 2, 16 februarie 1912, p. 699-703.

[6] „Dezbaterile Adunărei Oipuraiilot", nr. 50, 27 februarie !913, p. 293.

[7] ***Idem,*** nr. 67, 11 iunie 1913, p. 1701.

145

(p. 1014) CONSTITUIREA GUVERNULUI SUB CONDUCEREA SA

(Şedinţa Camerei de la 2 aprilie 1912)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 63,4 aprilie 1912, p, 1609-1610.

Maiorescu anunţă componenţa guvernului său pe care îl prezintă ca o continuare a celui condus de P. P. Carp. Merită să reţină atenţia cuvântarea lui AI. Marghiloman privind legătura „sufleteacască si dc principii" intre miniştrii din guvernarea lui P, P. Carp, căreia i se atribuie un rol important, si din guvernarea lui Maiorescu. o guvernare de tranziţie.

146

(p. 1018) „JUNIMIŞTI ŞI CONSERVATORI"

(Şedinţa Camerei de la 3 aprilie 1912)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 64, 7 aprilie 1912, p, 1624-1628.

Maiorescu răspunde lui I. Grădişteanu care. într-un lung discurs, socotea că era o mare deosebire inrre „junimişti" si conservatori. Se pronunţă împotriva acestei separări şi face un istoric de la intrarea sa şi a „junimiştilor" de formaţie si orientare literară în viaţa politică la îndemnul lui Lascar Catargi, „om de modă seche", dar cu deschidere largă faţă dc noua generaţie care împărtăşea ideile conservatoare. **Sutime** că politicii conservatoare aparţineau şi marile personalităţi ale vieţii literate din ţara noastră, îi cite.izâ pe Eminescu, Alecsandri, Creanga. Caragiale, Ar purea surprinde elogiul la adresa lui I, C. Brătianu făcut si în alre discursuri parlamentare, aici însă mult mai explicit. **I.** C. Brătianu se impune în viaţa noastră politică, jraii Maiorescu, ca un „om de **Mai, iruri-**om de stai", prin marile sale acte polirice de interes naţional, dar si prin faptul că a izbutit sâ facă din Partidul Liberal, „partid turbulent", un „partid

dc guvernământ monarhic". P. P. Carp este elogiat pentru elaborarea programului de guvernământ al lui Lascar Catargi din 1891-1895 îi ci s-a impus în viata politică printr-u activitate fermi si intransigentă.

Maiorescu îşi construieşte discursul narativ, cu momente autobiografice importante pentru trasarea drumului de la „junimiştii literari" la conservatorii politici.

Guvernarea Titu Maiorescu- Take lonescu

(10 octombrie 1912 - 4 ianuarie 1914)

Guvernul se constituie în urma demisiei guvernului Titu Maiorescu, guvern de tranziţie (28 martie 1912- 4 octombrie 1912). Conservatorii la guvern, cu o poz.iţie slabă prin numărul mic dc reprezentanţi în Corpurile legiuitoare, acceptă colaborarea cu Take lonescu, reprezentantul Partidului Conservator-Democrat. Cu un program radical, obţinuse rezultate importante în alegeri şi putea veni Ia conducerea ţării. Aceasta situaţie nu era în asentimentul regelui Carol I, care era împotriva înfiinţării unui al treilea parrid cu aspiradi la guvernarea ţării. în pofida repetatelor declaraţii ale lui Maiorescu despre spiritul de înţelegere din cadrul guvernului de colaborare, Take lonescu va contribui, prin unele acţiuni ale sale, la instabilitatea guvernului.

Constituirea guvernului Tiiu Maiorescu — Take lonescu este anunţată prin cetirea ***Mesajului regal in*** Senat şi în Cameră în şedinţa din 17 octombrie 1912. Se dă şi componenţa guvernului:

Titu Maiorescu, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine,

Alexandru Marghiloman, ministru secretar de star la Departamentul Finanţelor,

Take lonescu, ministru secretar de stat la Departamentul de Interne,

Nicolae Filipescu, ministru secretar de stat la Departamentul Agriculturii şi Domeniilor,

Constantin C. Dissescu, ministru secretar de stat la Departamentul Cultelor şi Instrucţiunii,

Alexandru Bădărău, ministni secretat de stat la Departamentul Lucrărilor Publice,

Mihail G. Cantacuzino, ministru secretar de stat la Departamentul Justiţiei.

General C, Hârjeu, ministru secretar de stat la Departamentul Războiului,

Nicolae Xenopol, minisnu secretar de stat la Departamenrul Industriei şi Comerţului[1].

Guvernul constituit în această formaţie anunţă prin acelaşi ***Decret regal*** organizarea de alegeri spre a respecta prevederile constituţionale. Alegerile pentru deputaţi sunt programate ia cele trei colegii în: 8 noiembrie 1912 (Colegiul I), 10 noiembrie 1912 (Colegiul II), 12 noiembrie 1912 (Colegiul III). Alegerile penrru Senar sunr fixate la 14 noiembrie 1912 (Colegiul I), 16 noiembrie 1912 (Colegiul II). Aici nu figurează Colegiul III, ci Colegiul Universităţilor din Bucurcsii şi Iasi, programat să tină alegerile in 18 noiembrie 1912.

Maiorescu candidează pentru alegerea de deputat în judeţul Ilfov, care făcea parte din Secţiunea IV, împreună cu judeţele Vlaşea, Neamţ, Muscel, Mehedinţi, Dâmbovita, Ialomiţa şi Vaslui[2]. La Colegiul I din judeţul Ilfov se înscriu 2821 de alegători şi votează 1412, 54 de buletine fiind anulate.

Se di următorul rezultat:

C. Istrate - 983 voturi,
T. Maiorescu - 947 voturi,
Chr. Buicliu — 444 voturi,
Vasile Missir - 396 voturi.

Sunt declaraţi aleşi T. Maiorescu şi C. Istrati'.

' Dezbaterile Senatului, nr. 1, 18octombrie 1912, p. 1; Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 1, 10 octombrie 1912, p. 1.

^ „Dezbaterile Senatului", 29 noiembrie 1912, p. 1.

[3] ***Ibidem,*** p. 8.

Guvernul Titu Maiorescu - Take lonescu se constituie în împrejurări deosebit de grele penrru ţară. In şedinţa din 3 iulie 1913 a Corpurilor legiuitoare reunite Maiorescu citeşte ***Mesajul regal prin*** care anunţa izbucnirea războiului în Balcani. Senatorii şi deputaţii erau informaţi despre mobilizarea armatei la 20 iunie 1913 şi despre trecerea Dunării de către primele trupe româneşti la 28 iunie 1913[4].

Mesajul regal citit de Carol I în şedinţa de la 15 noiembrie 1913 a Corpurilor legiuitoare aducea laude guvernului penrru pregătirea armatei, penrru intrarea unităţilor militare româneşti în Bulgaria la timpul potrivit şi pentru bunele rezultate obţinute la încheierea Păcii de la Bucureşti. Guvernul era felicitat şi pentru publicarea protocoalelor privind conflictul din Balcani şi activitatea diplomaţiei române[5].

Protocoalele şî ***Procesek-verbak*** se tipăresc în franceză şi în română de Titu Maiorescu, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru la Departamentul Afacerilor Srrăine,

Alexandru Marghiloman, ministru la Departamentul Finanţelor,

Take lonescu, ministru la Departamentul Internelor,

C. Dissescu, ministru la Departamentul Cultelor si Instrucţiunii Publice,

C. Coandă, general, inspecror de arrilerie.

C. Chrisrescu, general, de la Marele Stat Major.

Comisia avea ca secrerar pe A. Pisoski şi 1. C. Filitti, secretar ajutor[6].

Maiorescu supune dezbaterii Corpurile legiuitoare mai multe pniiecte de lege privind unele convenţii internaţionale.

[4] ***Ibidem,*** 5 iulie 1913, p. 1.

[5] ***„Dezbaterile Adunărei Deputaţilor',*** 16 noiembrie 1913, p. 1-2.

[6] ***Ministere des Ajjdires Etrangeres. Documents Dipbsmatiques — Les Evenemenis de la Peninsule Balkanique. L 'action de la Roumanie. Septembre 1912- Aout 1913.*** Bucarcst, Imprimerie de L'Etat, 1913, 199 p. Sunt 31 de documente semnate şi de '1 itu Maiorescu, intercalate printre alte documente diplomatice.

Dintre aceste convenţii internaţionale cea mai importantă era în acel moment *Convenţia de pace de la Haga,* insotită de alte 11 convenţii, semnată în 18 octombrie 1907. Prevedea o serie de reglementări în legătură cu deschiderea ostilităţilor, desfăşurarea lor pe uscat şi pe apă, situaţia prizonierilor de război. Guvernul român readucea în discuţie această convenţie în perspectiva desfăşurării evenimentelor din Balcani.

E. Lovinescu întocmeşte un tablou asupra activităţii lui Maiorescu în ultima sa guvernare şi îşi scoate informaţia din lucrarea amintită mai sus, în care se găsesc o parre din documente semnate de el, şi din lucrarea lui Alexandru Marghiloman, *Note politice,* cu relatări importante privind disensiunile dintre Maiorescu şi P. P. Carp în anii conflictului din Balcani şi de mai rârziu[7]. Informaţii importante pentru aceşti ani se găsesc în *însemnări zilnice* publicare, cu titlul *încordare politică înaintea conflictului din Bulgaria,* in „Convorbiri literare" în anii 1931—1932[8].

Documentele invocate de E. Lovinescu, însemnările din „Convorbiri literare" şi alte mărturii, care trimit la acte oficiale, importante pentru activitatea diplomatică a lui Maiorescu, nu se încadrează in discursurile parlamentare. Acestea sunt, cum vom arăta mai departe, destul de puţine, mai mult răspunsuri la interpelări. Politica externă prudentă a guvernului în chestiunea Dobrogei stârnea nemulţumiri şi în sânul cabinetului său şi N, Filipescu îşi dădu demisia, fiind înlocuit cu C. C. Arion in 6 aprilie 1912[9]. Maiorescu era îndreptăţit să procedeze în acest fel în condiţiile situaţiei internaţionale şi ale tratativelor, dificile, cu Bulgaria. Dupâ

E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* II, p. 346—371.

[8] „Convorbiri literare". Anul al 64—lea: ianuarie 1934, p. 53—71, februarie, p, 135-153, aprilie, p. 338-349, mai, p. 448-457, iunie, p 558—567, iulie-august, p. 636-654, septembrie, p. 746-757, octombrie, p. 818-828, noiembrie-decembrie, p. 920-954; anul al 65-lea: ianuaiie-februarie 1932, p. 102-112.

[9] „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 60, 19 mai 1913, p. 1479.

ce ie face cunoscute, citează din ele, cu vădită satisfacţie din volumul editat de Ministerul de Externe, sub conducerea sa. Ultimul discurs pe care îl ţine în Adunarea Deputaţilor la 23 decembrie 1913 este un mesaj pentru colaboare între partide în lupta politică.

Activitatea parlamentară a lui Maiorescu se încheie cu discursul din 23 decembrie 1913, insă va transmite puterea, prin Mesaje regale, guvernului liberal de sub conducerea lui Ion I. C. Brătianu, în 4 ianuarie 1914[10]. în acest ultim discurs va declara câ o colaborare, în continuare, cu Take lonescu, nu o vedea posibilă întrucât nu era constituţională.

Maiorescu se retrage din viaţa politica in plină glorie, cum arată E. Lovinescu, dar ea nu se datora discursurilor parlamentare, ci activităţii sale ca preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de externe într-un moment de răscruce din istoria noastră naţională.

147

(p. 1027) SITUAŢIA INTERNAŢIONALA ŞI DEZBATERILE PARLAMENTARE

(Şedinţa Camerei de ta 15 noiembrie 1912)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 11, 21 decembrie 1912, p. 49.

Maiorescu cere, ca prim-mi nistru, sâ se renunţe la dezbaterile pe marginea Adresei de răspuns la Mesajul Tronului.

La această cerere, Emil Costinescu, în numele Panidului Liberal citeşte următoarea declaraţie:

„Guvernul socotind câ în faza actuală a situaţiei internaţionale o discuţie asupra răspunsului la Mesajul Tronului n-ar fi prielnică, declarăm că ne abţinem de la această discuţiune, deoarece în

[10] „Dezbaterile Senatului", nr. 14, 14 ianuarie 1914, p. 267; „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 18, 23 ianuarie 1914, p. 408.

momentul de faţă nu voim prin nimic să îngreuiem acţiunea internaţională a guvernului.

Credincioşi ttadiţiunii noastre statornice, rămânem străini de orice preocupare lăunnică, şi, într-un ceas de cumpănă al dezvoltării noastre politice, *voim* - făcând absttacţie de judecata noastră asupra zilei de ieri - ca prin unirea tuturor să se înlesnească soluţia greutăţilor prezente şi sâ se asigure interesele superioare şi permanente ale ţării.

Evenimentele cari se desfăşoată în Balcani vor hotărî viitorul Orientului european. Ele nu se pot dezlega fără să se ţină seamă de temeinicele noasrre drepturi şi de legitimele noastre interese.

Ni se impune, deci, o îndoită datorie:

Aceea de a menţine situaţia politică pe care am dobândit-o prin jertfele viteješti şi prin stăruinţa înţeleaptă a ttecutului şi care corespunde cu energiile şi cu însuşirile de cultura şi de munca ale neamului noscru, cu puterea şi cu demnitatea acestui stat, precum şi aceea de a chezăşuî viaţa naţională a românilor din Peninsula Balcanică, a căror soartă ne este atât de scumpă.

Pentru a înlesni guvernului îndeplinirea acestor datotii, pentru ca el să poată apăra în afară cu cât mai multă autoritate şî cu cât mai multă tărie interesele si prestigiul Regatului, noi ne vom călăuzi, leal şi fără şovăire, de conştiinţa marilor răspunderi ce incumbă generaţiilor noastre, spre a asigura menirea istorică a României în această parte a Europei. ***(Aplauzeprelungite.)"***

148

(p. 1030) ELOGIEREA LUI P.P. CARP

(Şedinţa Camerei de la 4 decembrie 1912)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 6, 9 decembrie 1912, p. 30.

Maiorescu deschide sesiunea Parlamentului ca prim-ministru si ministru de externe cu elogiul adus lui P. P. Carp şi cu solicitarea să nu se admită demisia acestuia din Cameră.

149

(p. 1033) RĂSPUNS LA INTERPELAREA LUI I. C. BRÂTIANU PRIVIND TRATATIVELE ROMANO-BULGARE

(Şedinţa Camerei de La 16 ianuarie 1913)

Publicat in „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor, nr. 13, 19 ianuarie 1913, p. 99-103.

Maiorescu apari politica prudentă a guvernului lăţi de situaţia din Balcani, pentru care este criticat de I.C. Grădişteanu într-un lung discurs (p. 99-101), de N. Iorga (p. 101) şi de alţi deputaţi.

150

(p. 1039) APĂRA POLITICA PRUDENTA A GUVERNULUI FATA DF. SITUAŢIA DIN BALCANI

(Şedinţa Camerei de la 23 ianuarie 1913)

Publicat in „Dezbatetile Adunărei Deputaţilor", nr. 17, 29 ianuarie 1913. p- 128-134.

Apără, în continuare, politica prudentă a guvernului tară de situaţia din Balcani şi răspunde lui loan G. Miclescu, care îşi întemeiază acuzaţiile la adresa guvernului pc o notiţa din ziarul „Viitorul" (p. 123) şi lui Virgil Arion care reia discuţia privind graniţa din Dobrogea (p. 1 23-132). Important era, arată Maiorescu, să se menţină „demnitatea României ţi tăria României în faţa străinătăţii .

151

(p. 1050) ATUTIDINEA DE REZERVĂ A PARTIDULUI IIBERAL ÎN SITUAT'A INTERNAŢIONALĂ. PROBLEMA ADOPTĂRII BUGETULUI

(Şedinţa Senatului de la 21 martie 1913)

Publicat in „Dezbaterile Senatului", nr. 45, 27 martie 1913, p. 549.

Discursul reflecta conduita lui Maiorescu în orientarea sa politică si lasă sâ se inreleagâ că nu toate măsurile guvernului puieau li aduse la cunoştinţa publicului. Promite sâ tacă şi acest lucru şi va tipări, cum am arătat in *Introducerea istorică...* principalele documentele în *Cartea Verde.*

151

ip. 1053) SCHIMBĂRI ÎN GUVERN. PRELUNGIREA SESIUNII PARLAMENTARE

(Şedinţa Camerei de la 6 aprilie 1913)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 60, 19 mai 1913, p. 1479-1484.

N. Filipescu, ministru la Departamentul Agriculturii şi Domeniilor, este înlocuit cu C. C. Arion, iar sesiunea parlamentari se prelungeşte până la 11 mai 1913. Se continuă dezbaterile privind politica guvernului fată de situaţia din Balcani.

Maiorescu răspunde la întrebarea lui I. Grădişteanu: „Dacă, în urma prelungirii conferinţei de la Petersburg cu mult peste termenul prevăzut de tratatul de la Haga pentru rezolv irea mediatjunilor, nu crede D-sa câ aceasrl întârziere ar putea Înrăutăţi situaţia politică si militari a României in cazul în care rezultatul ei ar fi inadmisibil pentru ea".

153

(p. 1061) AUTORITATEA GUVERNULUI ÎN PARLAMENT ŞI ÎN TARA

(Şedinţa Camerei de la 29 aprilie 1913)

Publicat in „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor', nr. *b2,* 29 mii 1913, p. 1563-1568, 1570.

Maiorescu apără, într-un discurs amplu, Cu o bogată informaţie istorica, prestaţia si autoritatea guvernului său în Parlament şi în ţara.

154

(p. 1086) RĂSPUNS LA INTERPELAREA LUI ION I. C. BRĂTIANU

(Şedinţa Senatului de Ui 2 mai 1913)

Publicat în „Dezbaterile Senatului", tic. 56, 9 mai TH3, p. 995-998.

Maiorescu apără conduita sa politică în fruntea guvernului conservaror, atacată de senatorii liberali şi mai înainte în Camera Deputatilar. Ion I. C. Btătianu, preşedintele l'artidului I ibcral, remarca neconsecventa lui Maiorescu în declaraţiile din Camera Deputaţilor şi în cele din Senat. Maiorescu răspunde cu citarea disensiunilor din Partidul Liberal.

155

(p. 1104) DEZBATERI PRIVIND DIFERENDUL ROMÂNO-BULGAR

(Şedinţa Camerei de la 3 mai 1913)

Publicat în „Dezharetile Adunării Deputatilot", nr. 64, I iunie 1913, p. 1624-1628.

Abordează mediaţiunea Marilor Puteri în diferendul dintre România si Bulgaria, conflictul din Balcani si dezhaterile în plan inrernaţional. Declara ci demersurile României nu s-au încheiai si anunţă tipărirea în volum a documentelor oficiale.

î | ' t i

156

(p, 1117) RĂSPUNS LA INTERPELAREA LUI I. T. GHICA

(Şedinţa Camerei de la 13 mai 1913)

Publicat în „Dezhaterile Adunărei Deputaţilor", 8 mai 1913, p. 1045.

Răspunsul este dezvoltat pe cele două întrebări ale interpelatonilui: 1 - dacă exista în Ministeml de Fmetne mai mulţi miniştri plenipotenţiari decât legaţii; 2 - de ce nu c«e o legaţie a României iu S.U.A.

157

(p, 1119) MĂSURI GUVERNAMENTALE

(Şedinţa Camerei de la 3 iulie 1913)

Publicat în „Dezbaterile Senatului", nr, 1,5 iulie 1913, p. 3. 6.

Maiorescu citeşte ***Mesajul Regal*** Ia deschiderea sesiunii extraordinare, in care se arată că izbucnise din nou conflictul din Balcani. Măsurile guvernului în noua situaţie, printre care, eventuala declarare a stării de asediu (>âr)â la demobilizarea armatei.

158

fp. 1122) ACŢIUNEA DIPLOMATICA A ROMÂNIEI IN CURSUL EVENIMENTELOR BALCANICE

(Şedinţa Senatului de la -l decembrie 1913)

Publicat în „Dezbaterile Senatului", **tir.** 6, 12 decembrie 1913, p. 37-42.

Tipărit în broşură: Titu Maiorescu. ***Acţiunea diplomaric.1 a României în cursul evenimrnielor bakanke.*** Discursul rostit în şedinţa Senatului de la 4 decembrie 1913, 40 p.

Retipărit în ediţia de fată, după broşură.

Răspuns la discursul lui Ion. I.C. Brătianu, ţinut în şedinţa din 3 decembrie 1913, în care critică guvernul conservator penrru politica sa externă'.

Discursul lui Maiorescu reprezintă o sinteză a dezbaterilor din Parlament cu privire la acţiunea diplomatică şi militară a României pe durata conflictului balcanic până la încheierea Păcii de la Bucureşti.

159

(p. 1142) RĂSPUNS LA MAI MULTE INTERPELĂRI

(Şedinţa ***Camerei*** *de la 10 decembrie 1913)*

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 9, 20 decembrie 1913, p. 73, 76-77.

Maiorescu explică incidenţele din sudul Dunării prin instabilitatea administraţiei. Va înfiinţa o Curte de Apel la Constanta si se va preocupa de deschiderea de tuneluri, de materialul rulant la căile ferate si construcţiile maritime. Tin discursuri I. Th. Florescu, C. Xeni, N. Fleva, însă şi unii membri ai guvernului: M. G. Cantacuzino, ministrul justiţiei, şi A. A. Bidărău, ministrul lucrărilor publice.

160

(p. 1149) DISCUŢII LA ADRESA DE RĂSPUNS LA MESAJUL TRONULUI.

PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA GUVERNĂRII SALE

(Şedinţa ***Camerei*** *de ia 20 decembrie)*

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 15, 15 ianuarie 1914, p. 240-242.

[1] „Dezbaterile Senatului", nr. 5, 11 decembrie 1913, p. 16-32.

Maiorescu prezintă situaţia constituţională a guvernului său şi reaminteşte de conflicnil din Balcani cu încheierea Pâcn de la Bucureşti. Schimhările in guvern şi elogiul lui P. P. Carp, mare personalitate a vieţii politice din România.

161

(p. 1156) ÎNCHEIEREA DEZBATERILOR ASUPRA ADRESEI DE RĂSPUNS LA MESAJUL TRONULUI

(Şedinţa Camerei de la 21 decembrie 1912)

Publicat în „Dezbaterile Adunărei Deputaţilor", nr. 16, 19 ianuarie 1914, p. 243-248.

baţă de afirmaţiile lui I. C. Grădişteanu şi loan Comşa privitoare la atitudinea Austro-Ungariei în diferendul româno-bulgar, Maiorescu susţine că atitudinea guvernului de la Viena a fost destul de corectă. De asemenea, demonstrează faprul că aşa cum a fost încheiată Pacea de la Bucureşti nu putea fi supusă unei evenniale revizuiri de către Marile Puteri Conduita guvernului său în perioada conflictului balcanic este dovedita de ***Cartea Verde,*** publicată în două volume.

162

(p. 1180) DESPRE DIZOLVAREA PARLAMENTULUI SI RETRAGEREA GUVERNULUI DE COLABORARE

{Şedinţa Camerei de la 23 decembrie 1913)

Publicat în „Dezbaterile Adunări Deputaţilor', nr. 18, 23 ianuarie 1914, p. 406-408.

Uiumul său discurs în Parlamentul României,

Răspunde la problema ridicată de B. M. Dimirropol privind necesiratea retragerii guvernului de colaborare şi tormarea unui nou

"uvern care să prezideze la revizuirea Constituţiei pentru rezolvarea, chestiunii agrare şi i reformei electorale.

Considera corect din punct de vedere constituţional ca Parlamentul ales pentru o problema internaţională rezolvată să fie dizolvat si sâ se formeze un nou guvern. Anunţa retragerea guvernului său pe care o va propune Regelui. Sfârşitul acestui ultim discurs este în stilul sau. Va recomanda Regelui să cheme la guvern Partidul Liberal pentru că „a rămas neîntrebuinţat în colaborare. Ce bine era sa fie întrebuinţat după mobilizare într-o coaliţie de câteva luni! Dar nici pentru aceasta nu a putut să fie întrebuinţat!".

Maiorescu îsi încheia activitatea parlamentată cu un mesaj memorabil privind importanţa colaborării intre partidele politice în slujba idealurilor naţionale.

în şedinţa Camerei de la 11 ianuarie 1914, noul prim-ministru Ion I. C. Brătianu citeşte cele două decrete regale din 4 ianuarie 1914: primul prin care Regele acceptă demisia guvernului Titu Maiorescu şi 'însărcinează pe liderul liberal cu formarea unui nou guvern; al doilea, prin care anunţă componenţa noului guvern liberal: Ion I. C. Brătianu, preşedinte de consiliu şi ministru de război, Em. Porumbaru, ministru de externe, Emil Costinescu, ministru de finanţe, Vasile G. Morţun, minisrru de interne, Al. Consiantinescu, ministrul Agriculturii si Domeniilor, Al. Radovici, ministrul Industriei şi Comerţului, dr. C. Anghclescu, ministrul Lucrărilor Publice, Victor Antotiescu, ministru de Justiţie, I. G. Duca, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii.

163

(p. 1189) ROMÂNIA ŞI POLITICA DE NEUTRALITATE IN CONFLICTUL EUROPEAN DIN 1914-1917

Publicat în „Convorbiri literare", anul al 6.3-lea, iulie-august 1930, p.

Un fragment apare mai inainte roi în „Convorbiri litetare", anul LII, nr. 2, februarie 1924, p, 81-84.

Texrul este darar de Maiorescu: „Bucureşti, 15/28 februarie 1917" si a fost pus la dispoziţia tedacţiei, cum se arată în nota care însoţeşte publicarea lui, de Livia de Dymsza, fiica lui Maiorescu, care dă şi aurorizaria să se tipărească în revista bucuresteană.

Fragmentul se publică cu acelaşi titlu si cu precizarea ca era reprodus „dintr-un memoriu încheiat în 15 februarie 1917". începe cu cuvintele: „Ţinând seama de toate împrejurările..." şi se încheie cu alinearul care sfârşeşte cu cuvintele: „...sunt câteva dovezi regretabile din multe altele, ce se pot aduce..."

Maiorescu nu participă la Consiliul de Coroană rinut la Sinaia în 21 iulie/3 august 1914 si prima observaţie pe care o (ace priveşte neconstitutionalitatea Consiliului dc Coroană, cătuia îi recunoaşte numai caracterul de reuniune consultativă. De altfel, nici nu era mai mult.

Expunerea lui Maiorescu se întemeiază, cum singur spune, pe darea de seamă, foarte amănunţită, pe care i-o pune la dispoziţie Alesandtu Marghiloman, participant (a primul Consiliu de Coroană. De aici aflăm numele celor care participă la Consiliu, al celor care absentează, precum şi despre orientările politice din cadnil discuţiilor. P. P. Carp se pronunţă pentru intrarea în război împotriva Rusiei, N, Filipescu pentru alăturarea României la Antantă, iar Al, Marghiloman pentru neutralitate, in fond penrru o alianţă cu Puienle Centrale. Maiorescu se alătura lui Marghiloman cu care este de acord în tot ce întreprinde în anii neutralităţii,

E. Divinescu oferă un tablou destul de complet, asupra orientării politice a Iui Maiorescu din ultimii ani ai vieţii sale, fără sâ cunoască însemnările din manuscrise'. Se întemeiază in expunerea sa pe lucrarc-a lui Al. Marghiloman, *Noi?politice,* primele trei volume, din cele cinci, tipărite în 192"" ji in caresc prezintă evenimentele politice si dcaltâ natura din anîi 1897-1920. Informaţiile cele mai neaşteptate privesc conflictul lui Maiorescu cu P. P. Carp şi desfacerea, în condirii tragice, a unei vechi prietenii.

Maiorescu elaborează această lucrare sub ocupaţia germană şi ea are si un subtexr moializaior, alărurj de relatarea evenimentelor

[1] E. Lovinesai, ***T. Maiorescu.*** II, p, 365-371,

politice. Dezastrul țării se datora, lisa Maiorescu să se înțeleagă, faptului ci guvernanții români au renunțat la tratatul de alianța secretă cu Imperiul ausrro-ungar şi au inrrat în război împorriva Austro-Ungariei, si implicit împotriva celeilalte Puteri Centrale. Maiorescu avea in vedere programul său politic expus în studiul *Zur politisc/ien Lage Rutnăniem,* publicat în revista „Deutsche Revue" in 1881, nadus de Eminescu cu tidul *Despre siniațiapolitică a României,* tare îl tipăreşte in „Timpul" în 31 decembrie 18SU. Programul politic al lui Maiorescu de apropiere a României de imperiul austro-ungar avea, în acei ani, importanța sa în contextul vieții politice internaționale. Dar situația a evoluat de ața natură încât poziția sa nu mai concorda cu realitatea. Maiorescu se stinge din viață în 18 iunie/1 iulie 1917 şi nu mai asistă la evenimentele din 1918 care au consfințit unirea tuturor românilor într-un stat unitar național, proces în care războiul de întregire naționala din anii 1916—1918 a reprezentat un efort material st moral semmfîcariv.

' M. Eminescu, *OpereXJ. I'uUicisiica,* p. 458^459, 594-595.

INDICE

Aaron, V.: 7//-202.
Abilul Aflz:/77 - 3 8 5.
Abdul Hamid. *UI* - 405, 4q.3; *IV*- 1077.
Affhrenthal, Aloys Lexa. von IV- *IV*- 242. 245, 5³56, 684, 953.
Avariei. 1.: *UI* - 83, 106. 2,(1. 335.
Ahmed *H.fn* Pisa: *III- 4^.*
Alexandri, Vasile: *III* - 1015; *IV*- 308. 872, 873, 1021, 1309.
Alsiandrescu, Sioica: *IZ7* - *(P,* 739.
Alcumdru de Baitrnberg. *111* - 737; *IV* - 1127, 1128.
Alexandrul): W-408,409, 419,423, 426. 427, 42!), 4 », 435, 438, 447, 667.
Alexandru III Chigi: *IV*- i >ț
Alfred Edinnurg: *IV*- 59.
Aii Paşa:///-]?.
Ambron:///- 25. 26.
Andrasiy *C.vul.v III - 37%,* 404, 635. 638; *IV*- 352, 632, *(TI,* 1163, 1201.
Anghel, Dimiinc; *III*- 541-543.
Anceirjcu, G.. *111* -424, 444.
Atighelescu, Alexandra: *III* - 430, 437. 739, 744, 946, 947, 9Ş4, 966, 1088; *IV*- 87, 88, 1192.
Ani;helescii, Constantin, dr.. *IV* - ' \\?2. IJÎ2
Aurim:/V- 225.
Anton de Hohenzollcrn; ///-24.407, 419.
Aiiionescu, Em.: /I'- 1290.
Ahtonescu, Victor: *IV*- 1322.
Apostoleanu, *C: III*- 895; *IV*-30, 32,36, 20c 207, 122).
Appimy Alben- *IV*- 1163.
Acgetoianu, Ion, general: *III* - 444; *IV* - 1015.
Arion, Anton: / / / - 27; *IV*- 677.
Arion. Constantin C: *III* - *~Z,* 733, 735, 753; *IV* - 45S, 472. 546, 722, 896. 905. 906, 970, 973, 974, 1014, 1038, 1190, 1280-1283. 1290, 1291. 1306, 130S. 1313. 1Î17.
Armn, F.iadii' *UI* - 430, 442, 446, 447, 1055.
Aiion, Virgih *IV* - 1041-1044, 1046-1(1^9. 1055, 105C 1060, 1092, 1108. 1171, 1316
Aristotcl: *1V--J4\.*
AronVodă: *IV - 674.*
Ascher, Salnmun; / / / - 37lS
Aslan, N. C /// - 75; *IV*-90. 201, 258-263, 265. 268.
Assaki (Assaky, Aralti); *IV* ~ 84. 85, 174-183, 345-346, 688. 1055-I09U, 13J5, 1222.

Aianasie [Miron Craiovcjnul): *IV* - 512, 521.
Auerb.ich: *III - 14; IV-* 18.
Aurel JII, P.S //<-460,777,827;/V - 37, 41, 58. 505, 506, 514, 520, 523, 515-527. 531. 536, 544, 556, 602, 608, 618, 621, 683, 695, 718-720, 724, 730, 879, 950, 966. 1070, 1153, 1257. 1258.
Avcnesso, B : ///- 401.
Averescu,A)c*ar,dn./K- 1169, 1175.
AicnieD.. *III*-80"-Sl *IV-* 1271.

B

Babes, Victor: / V - 175. 177, 345-347, **688,** 1322,
Bacalbasa. **A..** *IV-* 1092.
Balligot de Beyue, Alexandre: /// - 21.
Bal$, A.: /// - 62, **66, 68,** 167, 720.
Bals, Costea P.: /// - **68,** 740,
Balş, Gr.: *III-* 18t>, 190, 400.
Bals, Panaitc- ***111-647.***
Banfly. Desideiiu: *IV-* 534, 535, 550, 552-5S4, 556. 733, 741, 777, 1260
EbrciiRti-Popovici. Danul: ***IV-6T>.***
Baiclaj-, Ceorge. *IV-* 1102, 1138.
Baroni, CV//V-430; /t'- I 1,25, 83.
Barrere, Cinule: /// - 719.
Bascită, **Anjitmic.** /// - 477, 1058.
Bathalia: / V - **186,** 194.
Baudot, Emile: ///- 171. 660; *IV-* 170.
Bazain, Achillc: '//- 22, 27.
Bădăran. Al. A,: *IV'*-797. 801, 995. II9U, 1275. 131 1, 1320.
BsduWu, Al.- *I*\ - 12"5.
Bitcoianu, Alciandru. /I **S31.**
Bjicai.imi. Setgiu- ***111-444***
Babanii. Ioan- *III -* 31, 293, 310-318, 3***8,** 412, 447, 770,
Bălcracu, Nicolae- ***III-202.***
Bămutiu, Srmwin- '// - 20, 38, 57, 69-71,74, 330,334, 1018; *IV-* 800.
Beck, Aircandru. *IV*-517.
Beidiman, A : *III-* (0, 112,
Beiiedetti. Vinccnt: /// - 406.
Bengescu-Dabija, Gheorghe: /// - **35.**
Berchtold, Leopold: *IV-* 1162.
Rerindc,, Anton: *III -* 23, 105, 169, 177, 430, 438. 442. 1055; *IV-* 272, 520, **533, 537,** 538, 602, 620, 1,24.
Bcstclci, Matei: JJ7- 920.
Bethmann-HolJweg, Theobald von: *IV-* 419-121.
BCIISI, lcidinand van: /// - 17; *IV* — 1201
Bunii. I : ***IV-7%.***
Rihincfcu: *III -* 672.
Bibescu, Gheorghe: *IV -* 511. 512, 51o
Bismarck., Otto von: /// - 14, 133-**135,** 384, 404, 406, 453, 601, 722, 736, 741, 915, 1100, **1**104; *IV-* 34, 67,**447,** 503,632, 942, 1163, 1197.
Blaiiqui, Louis Augusre: /// - 690, 1076
Blaremberg, C: /// - 106, 895,
Blaremtjrrg, Mana. / V-515,
Blaremberg (Blaiinibeig). N: *III-* 2i, 2",o0,61. 83,86.136,137,140, 163, 164, 189. 378, 401, 571-573, 616. 624, 628, 725, 72d.746,809, 1022;/V-14,17, 18, 30, 32. **37. 43.** 44, 75, 137, 148-150, 153, 154, 160, 161, 163, 184, 802, 908, 909, 1221, 1283.
Bleichroedtr: ///-383.
Blondei, Camillr: *IV-* 1138.
Blunischli. **(orijnn** Ca-par: /// - 783, 1082
Boambl, Ion, *IV- 777,*
Bobeioi, C : *III-* 757.
Botlnăto^u, >,am.sun: ***III-51,.*** 1058, 1059
Boerescu, **Oiijstaritin: *III*—** 226, 753; ***IV-*** 17. **34,** 155, 199, 216, 583, 672, 673, 781, 794, 882, 1230.

Boerescu, Vasile:///- î1, 52, 9[>. 110. 125, 132, 152, 169, 170, 180. 222, 223, 225. 2K,, 228, 230, 231. 235. 236. 23'), 240, 243, 274, 275, 278, 281, 284, 289, 312, 31.3, 320, 322-328, 337, 339-342, 345-347, 349. 356-361, 364, 367, 374-377, 388, 398, 399, 403. 455, 564, 571, 581-583, 590. 594, 608. 633, 654, 665, 685, 683, 710, 711, 716, 719, 841, 881. 1037. 1054, 1092; *IV-* 340-345, 348, 363, 411. 846, S6I, 862, 1178,
Bogdan, Ion: *IV*-506, 1282,
Bogdan-Duica, G.r *II'-* 1171.
Bogdan-Piteşti, Alexandru: *IV-* 777.
Bogoritz: *IV-* 1224.
Boldur-Lâtescu, B.: /// - 519, 569, 571, 572.
Holdur-Lăţeiscu, I.: /// - fii, 84, 85.
Boidur-Lăţcscu, 'leodor. /// - 16, 392. 509.514. 794-796,
Bolintineanu, D,, /// - 266, 26".
Bolliac (Boliic), ***C. III***-60, 151. 152. (82, 189
Bologa, Vasile: *IV-* 1283
Bonachi, Alesandru Gregarridy. *IV-* 506.
Borăncsai, C: ***III - 442.***
Bosianu (Bozianti), C : ***111-24,*** 194, 216,218,219,281,202,367; *IV* - 28, 722.
Bosianu [BozianuJ, I.: ***111-226,*** 228, 234, 239, 243.
Bosiv, Vasile: /// - 35, 734,
Braheţcaiii, I *IV-* 555, 606, 66", 6 SI, 6"0, ***->42.***
Krăiloiu. Cousijiuin N. *III* - 226. 228, 234, 337.
Btliloiu (fraţii): *IV-* 04. 508.
Brătasanu, Pavcl: *IV-* 9"5
Brătcscu, A.: *IV-* 1283
Brateseu-Voinesd, I. Al.: *IV -* 1283
Rrărianu, Dimirnc (Dumimj)- /// - 389, _l<KI, 402, 408, 420, 452, 455. 70", "•OI. 71 1-713, 725, 727, 732, "34. 738, 739, 743, 863. 1089, 1090, 1104; ***IV-*** 12. 27, 28,32, 43, 58,63, 151, 161, 247. 337. 430, 431, 434, 597. 699, 773, **866,** 898, 1022, 1062.
Brătianu, George:///- 125. 126. 163, 166-168, 243, 248, 251-253, 281, 307, 311, 315. 317-319, 324, 327, 339, 361-363, 370, 374,376,377,1022.1039.1283.
Brătianu. lonC:///- 14, 15. 19, 2", 59, 123, 162. 16", 172, 175, 176, 207, 210, **211,** 311. 319, 328-332. 362, 367, 370. 375, 377, 380, 384, 387, 390, 391, 401, 403, 404, 407-413, 418, 425, 428-431, 436, 440, 452-455, 456, 460, 475, 476, 486, 501. 504. 505. 513. 514, 516, 518, 523, 525. 528, 529, 571, 577, 599, 608, 616, 623-62'!, 631, 635. 63". 639, 648, 650, 655, 665. 66". 681, 692. 702-705, 707, 709-711. 713, 71b, **"21,** "24, 729. 730, 732-738, " i l , "M4, 745, 747, 749. 777, 79H, «19, 827, 835, 865. 870, 873. 378. 879, 888, 900, 946, 922, 953, 955, 964, 974,977-982,1009,1034,1039, 1054, 1055, 1057-1060, 1066, 1068, 1069, 1071, 1076. 1078, 1089-1093, lD'IB-1104. 1108-1112; ***IV-*** 11, 13, 14.1", 19,20, 28,31, 35,37, ***45.*** 46, J7.**h4**,65, 75. 77, 85. 86, ***i2l.*** H5. 14", 148. 152, 155, 156. **158**-160, 171, 175, r-1, 225, 226, 230, 232-239, 243-**215.** 249, 320, 320-331, 335, **347,** 362, 373, 433, 441, 444-**146.** 458, 472, 480, 495, 500, 509, 530, **541,** 549, 566, 569, 574, 597, 612,

617, 622, 638, 641, 677, 683, 692, 699, 703, 704, 708, 722, 779, 803, 845, 859. 863. 864, 866, 875, 877, 898, 937, 947, 949-952, 955, 967, 985. 987, 988,998.999, 1002, 1022, 1023, 1030, 1045, 1062, 1068, 1159, 1173, 1175. 1186, 1206, 1220, 1221, 1224, 1288.

Brâtianu, Ion (Ionel) I. C: ***IV-*** 504, 523, 530, 531, 538, 558, 620, 776, 783, 828, 906, 937, 967, 968, 970. 984, 988, 1000, 1001. 1086, 1087, 1090. 1096, 1097, 1122, 1124, 1125, 1127, 1129, 1131, 1133, 1135, 1136, 1138-1140, 1150, 1151. 1156-1158, 1172, 1175, 1176, 1192-1196, 1198. 1202, 1204, 1205, 1289, 1291, 1294-1296, 1306, 1309, 1314, 1318, 1320, 1322.

Bt-ltianu, Vasile: ***IV-*** 87, 244, 245, 598.

Brâtianu, Vintilă I. C: ***IV*** - 1148, 1156, 1158-1161. 1163, 1172, 1178.

Bradeni: 277-209,792, 860; ***IV-*** 803. 866.

Brâncovcanu, prințul; ***IV-*** 926.

Brâncoveanu. Safta: ***IV-*** 351, 511.

Brindzl, Dimitrie:///-331.

Brore, E:/V-691.

Brougham, Henry: ///-141.

Bran, Jules: /V-351.

Budisreanu, C: ***111- 437; IV-*** 280, 281, 499. 536, 561, 610, 612, 628,702, 720, 734, 1000,1291.

Bucscu, Pană: ***111-762.***

Buiucliu, Cristea St.: /// - 35.

Buiucliu, Gr. M.: ///- 34; ***IV-37,*** 90, 532, 1311.

Biilow, Bernhard von: ///- 383; ***IV-*** 633, 942.

Burghele. N.; ***111-35.***

Burilcanu, M.: W-569.

Burlă, V.: ***111-35.***

Bussche, Hilmar von dem: /// - ***IV—*** 1195.

Buzdugan, loan: ***IV-*** 554, 555.

Buzdugan, Teodor: ***IV-*** 555.

Byron, Lord George Cordon: ***IV— 7.***

Calimach, T.: ***IV-*** 150,227,228, 245, 246, 1221.

Calimachi-Catargi, N.:///-23,28-30, 167. 713, 747, 770. 771, 774-776, 1017. 1081.

Calinic Miclescu: /// - 16; ***IV-*** 98.

Canciov, V.: /y-810, R11.

Candiano-Popescu, Alexandru: /// - 13. 22, 23, 213, 375, 377. 435. 1015, 1039.

Cantacuzino, C: ***IV-*** 532.

Cantacuzino, Ftatcrina: ***IV—*** 515.

Cantacuzino, G.: /// - 31, 561; ***IV-*** 58,78.

Cantacuzino, Gheorghe Grigore (Iorgu); ***111-20,*** 106, 152, 161, 337, 339, 340, 344, 345, 348-354, 358, 359, 361, 365, 374, 376, 377, 384, 388, 398, 403, 418 , 564 , 693, 699, 895. 910, 1037, 1054, 1061, 1070, 1092; ***IV-*** 507, 515. 516, 524, 546, 554-556, 564, 615, 693, 699, 739-741, 757, 758, 771-774, 776, 778, 780, 784, 786, 787, 790, 791, 793, 794, 798, 801, 858. 861-863, 865-867, 881-884, 900. 902, 926,991.993,996, 1001-1003, 1006, 1027, 1063. 1071, 1073, 1078, 1137, 1154, 1160, 1266, 1268, 1269, 1279, 1301.

Cantacuzino, Gr.: ***IV-*** 234, 242, 441, 427.

Cantacuzino, loan C: ///- 9, 14.

Cantacuzino, I. A. (Zizin): /// - 34. 400-402..673, 1071; ***IV-***518.

Cantacuzino, L.: ***IV-*** 51.

Cantacuzino, Matei: ***IV -*** 872, 873.

Cantacuzino.MihaiL-/V-1078, 1281, 1282, 1306, 1308, 1311, 1320.

Cantacuzino. Șerban: /// - 176.

Camacuzino-Pascanu, Al: ***IV -*** 555. 1009, 1011, 1190, 1195, 1307.

Cautacuzino-Răfoveanu, Gheorghe (Gogu): ***IV-*** 73-75, 351, 500, 520, 524, 527, 530, 533, 540, 541, 561, 584, 602, 620, 695, 802.

Canracuzinesri:/V-441, 882, 1156, 1157.

Gintih", Gheorghe:///-72, 108, 123, 142, 144, 226, 438, 445, 446, 464, 480, 513, 632; ***IV- 72.***

Capitanovici, Teodor: ***IV-*** 968, 973, 974, 995. 998.

Capsa, Ștefan: ***IU - 648.***

Carada, Eugcniu: /// - 22,27, 724; ***IV*** -530.

Caragiale 1, L.: /// - 35, 1017; ***IV-*** 1021, 1309.

Carey, H. ***€.: IV-*** 940.

Cariagdi, Dimitrie: ///- 10, 13, 23, 564.

Carmen Sylva: ///-3S0.

Carol cel Mare: ///- 750.

Carol I:///-7, 13-15, 17-24,26-30, 32. .34,37,41, 59,176, 328.330, 371, 375. 379-382, 386, 389, 407, 409, 410. 413, 414, 422, 424, 426-431, 434, 435. 437, 438, 440, 444. 453, 456, 457, 510, 597, 693, 703, 705, 737, 765, 768, 779, 923, 946, 1015-1017, 1039-1045, 1049, 1051, 1070, 1073, 1075- 1077, 1087; ***IV-*** 12, 22, 33, 59, 231, 372, 446, 447, 457, 471, 511, 51s 529, 533-535, 540, 553, 559, 603, 626. 677, 758, 762, 766, 767, 773, 779, 791. 794, 795, 799, 800, 859-861, 899, 1022, 1073, 1128. 1189, 1191, 1194-1196, 1198, 1200, 1205, 1212, 1257, 1258, 1260, 1267, 1268, 1310, 1312. 1323.

Carp, Anron: ***IV-*** 508, 915.

Carp, ***C.-.III-*** 51.

Carp, GrigoreP.:///-51.

Carp, P. P.: /// - 20, 31, 38, 51, 163, 166, 167, 253, 261, 283, 294, 309, 310, 316, 317, 369. 374, 388, 398, 403, 418, 546, 564, 571, 572, 578, 590, 616, 620, 630, 635, 636, 639. 640, 646, 647, 692, 693, 702, 703, 706, 715, 717, 719, 721, 726, 727, 733-735, 743, 744. 747, 753, 757, 789. 796, 906, 912, 913. 919, 920, 963, 980,1004, 1006, 1008, 1035, 1054. 1066, 1069, 1070. 1077, 1082, 1105; ***IV-*** 11-14, 16-19,25,27, 29.31-33, 35-39,41, 42.45,48, 50, 57,60, 61, 63, 67, 70, 76, 83, 92, 136, 160, 163, 199-203. 209. 223, 227, 233, 234. 242, 243, 247, 250, 251, 427, 444, 446, 447, 463, 482, 484^86, 488-492, 499, 506, 510, 515, 531, 532, 5.38, 545, 546, 555, 581, 600, 629, 632, 634, 638, 639, 736, 741, 772-774, 780, 791-793, 796, 798, 799, 846, 857-859, 862-866. 874, 881, 882, 884-886, 888, 889, 890-892, 895, 900, 940, 942, 1001, 1002, 1006, 1007, 1063, 1068-1085, 1087, 1088, 1111, 1112, 1124, 1126, 1151. 1154, 1156, 1171. 1190, 1192, 1194-1196, 1200, 1203, 1206, 1211-1213, 1219, 1225, 1257, 1259, 1269, 1279-1282. 1285, 1291, 1294, 1301, 1305-1310, 1313, 1315, 1321, 1323.

Casimir.N.:///-400.

Catargi, Alexandru (Alecu): ***III*** - 44, 231,772, 754, 791.

Catargi, Eurrosina 1..: ***IV-*** 5 15.

Catargi, Gheorghe (Costin): 7/7—397.
Carargi, Henri: ***IV-*** 848, 849. 1273.
Catargi, Iacob: ***IV-*** 729, 734.
Catargi, Lascar: ***ffl-%*** 14, 16, 29, 32, 33,37,38,41,67, 132,130,166, 194, 213, 243, 290, 293, 306, 307, 310-312, 316, 318, 321, 330, 331, 340, 342. 343, 346, 347, 351. 358, 361-363, 365, 367, 369, 371, 373, 374, 376, 377. 379, 382-384, 386, 388, 396, 398. 401, 403, 405, 408, 412, 413, 418, 480, 481, 516, 564, 632, 665, 693, 699-705, 708, 709, 725. 732, 742, 743, 768, 777, 792, 819, 835. 842, 861, 863. 869, 870, 8S0-B82, 885, 904, 936, 952, 960, 979, 980, 996, 1017, 1026, 1035-1038, 1045-1053, 1070, 1071, 1076, 1077, 1081, 1092; ***IV-*** 12, 13, 25, 27-31, 33-36, 39,40,42.44-50, 57, 62, 63,67, 70,72, 73,76, 79,138,145, !46, 148, 149, 151, 152, 161. 199-202, 205. 209, 216-218, 222, 223, 225, 227-232, 234, 235, 237, 239-243, 249, 282-284, 288. 289, 318, 321, 325, 373, 427, 430, 434. 437, 442. 444-447, 461, 484, 491. 492, 500, 506, 509. 510, 521, 522, 524, 531, 547, 548, 555, 585, 600. 618, 629, 634, 638, 639, 678-680. 694, 706, 716, 732, 751, 771, 772, 774. 781, 782, 803, 845, 846, 859-863. 865, 875, 877, 887, 892, 893, 928, 1019. 1070, 1022-1024, 1063, 1159, 1178. 1212, 1213, 1223, 1224, 1230, 1255, 1268, 1296, 1309, 1310.
Catargiu, Nicolae (Nicu): ///-831; ***IV*** - 554.

Cato, MarcLis Porcius: ***IV-*** 8.
Cavour, Camillo Benso: /// - 133-135.
Călcăntaur, B:/7/-477.
Călinescu, Tănasc: ///— 13.
Cămărăscscu, A.: /// - 32.
Camâraşescu, Toma: /// - 734.
Câmpincanu, Ion:///-32, 182,377, 378, 381. 402, 460, 513, 525, 527, 576, 580, 733-735, 739, 827, 900, 942, 964, 978, 996, 990, 1006, 1039, 1092, 1094, 1105, 1112; /K-441, 447, 946, 1128.
Ceaur-Aslan, N.C.:///-16, 125. 126, 740.
Cerchez, M.: ///-34, 424, 430, 442, 444, 445, 1055,
Cerchez, T.:///-34.
Cernaiev: ///-405.
Getnat, Alesandru: ***III-*** 430,431,441, 460; ***IV-*** 37.
Cemarescu, P.: /// - 651, 732. 740, 891, 895. 897, 1067; ***IV-*** 182, 195.
Cezianu (Cesianu), Ştefan: ***III-*** 244. 356, 357, 361. 364.
Chibici Rcvncanu, Alexandru: ***III-***35.
Chintescu. Nicolae: ***IV -*** 120, 300.
Chiriaccscu, C: ***IV-*** 325.
Chircu. Tona: / K - 555.
Chiţu, G.: i/7 - 86, 189, 194, 375, 387, 390, 449, 460. 477, 608, 611, 622, 632, 636, 644, 649, 650, 667, 713, 739, 749, 777, 778, 796, 827, 835, 900, 903, 960, 1006, 1010, 1059; ***IV-28,*** 121, 122, 687.
Chrisengi, Gr.: ***IV-*** 39.
Christescu, C: ***IV-*** 1312
Churchill, Winston: /V-775, 1199.
Ciocoiu, Vasile: ***IV-*** 106,
Ciornei, G.:///-253.
Cillflca, Ioan: ***IV-*** 114,
Ciurcu, Alexandru: /// - 1079.
Clermont-Ganaux: /// - 172; ***IV-*** 170,
Climescu, C: ff-968-971,974,975.
Cuscrei: /// - 59. 328.
Coanda. Constantin: ***IV-*** 1312.

Coanda, N.: ***IV-*** 1275.
Cobălcescu, Gr.: /// - 282, 331. 332.
Codaş, C: ***IV-*** 536,
Codrescu, I.: /// - 24, 545, 547, 549, 552, 804; ***IV-*** 150.
Colescu-Vartic, Cezar: ***IV-*** 756-758, 760, 767.
Comsa, Dimitrie N.: ***IV -*** 1087, 1082, 1150, 1160, 1164.
Comsa, Ioan: ***IV—*** 1321.
Comre, August: ***IV—*** 393.
Constantin, mare duce: /// — 250.
Constantin al Babei (Costache): ***IV—*** 824, 827.
Constantineseu, Al.: ***IV-*** 620, 641, 993, 998, 1288, 1322.
Conta, Vasile: /// - 35, 569, 573, 579, 584, 633, 659,665, 666, 728; ***IV*** - 548.
Conta-Kcmbach, Ana: ***IV-*** 1283
Corbescu, M.: ***IV-*** 536,
Corivan: ***IV-*** 121.
Corjescu, Ion (lancu): /// - 740; ***IV-*** 44.
Costafbru, Gheorghe: /// - 31,32, 34, 112, 123, 125, 132, 207, 208, 214, 226, 232, 375. 388, 398, 648, 675, 1022, 1054, 1076, 1092; ***IV-*** 201, 202, 460, 729, 861, 1119.
Costaki-Lupu, Nicolae: ***IV —*** 554, 1203. 1275.
Cosrandache, Vasile: ***IV—*** 824.
Cosiescu, Gh. N: ***IV-*** 1283
Costescu-Comancanu, C: /// — 642, 643; ***IV-*** 531, 620, 633, 926, 988.
Costiescu, ofiţer: /// - 11.
Costin, Emanoil: ***IV-*** 107, 108.
Costin, L.: /// - 555.
Costinescu, Emil: ///-247,389,393. 402, 449, 489, 498. 578, 647-649, 651-654, 657, 658, 676, 677, 687, 688, 715, 780, 781, 797, 1054, 1066, 1067; ***IV*** -73,74,151,247,514, 523, 524, 531, 536, 537. 545, 554, 555, 966, 996, 1007, 1023, 1028, 1079, 1089, 1092. 1093. 1095. 1097, 1192, 1196, 1304, 1314, 1322.
Comit. L.: /// - 445.
Cozadini, D.: /// - 860, 895.
Ctawley, G. B.: /// - 337. 340, 343, 374; ***IV-*** 261.
Craciuncscu, Ion: /// - 68, 740.
Crainiceanu G.: ***IV -*** 993, 1003, 1175.
Cratunescu. Nicolae: ***IV-*** 368, 369, 536, 742, 745,750,751.
Crcangi, Ion: /// - 34, 36; ***IV-*** 873, 925, 1021, 1309.
Creţeanu, Victor: ***III-AX,*** 440.
Crcpcscu (Crciescu), Al,: ///-420; ***IV*** -847.
Greţulescu, Nicolae: ***IV-*** 899.
Cietulcsti: /V-441.
Crispi, Francesco: /// - 533.
Crupenski: ***IV-*** 726.
Crutescu. I, T.: «7-445.
Culianu, Nicolae: /// - 34; ***IV-*** 120, 292, 707, 713.
Cuza, Alexandru Ioan: ***III -7,*** 9-13, 16, 18, 20-22, 27, 41, 312. 325. 594, 596, 632, 735, 877, 884, 926. 927,1014,1043,1073; ***IV-*** 100. 145, 377, 615, 754. 759-762, 764-767. 782, 814, 844, 845, 853, 859, 866, 884-886, 898, 1075. 1267.
Cuza, Alexandru C: /// - 35: ***IV-*** 467.
Ocmin, Ottokar von: ***IV -*** 1192, 1195. 1198.1199.

D

Dabija, N.: ***III-*** 377, 378, 430, 513, 580, 665, 724, 711, 749, 777, 827; /V-861.
DanetT, Stoian: ***IV-*** 1037, 1140.
Danielopol, G.: ***111-402,*** 477.
Daniileanu: ***III-232,*** 245, 286, 290. 315.

Darwm, Charles: *IV-* 122.
Diumedter, A.: /V-41R.
Davila, Carol:///-437.
Deak. F.: ///- 867; *IV-* 1201.
Depc, Alexandru: /// - 541-543. 1061.
Delavrancea. rlaihu Şiefancscu' *IV-* 502, 514, 531, 554, 555, 757, 865. 875, 876, 878-880, 894. 897. 1014, 1015, IJ59. 1281-1283, 1285, 1306, 1308.
Dclbrtick, Hans: ///-720.
Delcanu, I. 7V - 139, 1220.
Delecluse: ///-328; *IV-* 1108
Ocţtm, l.. ///- 189-192, 194. 1"5, 204-201.. 216, 218, 243, 281. 282, 284. 286, 28", 289, ***212,*** 1035, /V-680,681, "88.
Diam.ind;, I.: /// - 734, 743. 1067
Dinuncea, N.: ///- 396. 399, 450, 644, 651. 740, 775, 776. 794, 796, 896,957.960.962,1067. *IV* - lt>5, 188.
Dimantej. căpitan: III -744.
Dimîimi. l-' *IV-* 156.
liimitrofF. 5toian: *IV—* "94.
Dimrrr>.pol, B. M.: *IV-* 1180, 1184, 1321.
Disraeli, Benjamin, lord Beaconsfield: /// - 386, 405. 448, 452, 788.
Dissescii. Constantin: ///- 733; *IV—* 516. 545. 671, 775, 780, 810, 8i1. "12, 913. 959, 970, 9". 99f-995, 1002, 1190, 1283. Iiycj, MII. (312.
Diui-jn, Alexandru: ///- "35, 738. "•43. 746, 942, 985; *IV-* 4^8. M l, 533, 620,705. 1283.
Dobrescu, C. C: *IV-* 92, 138, 139, 185, 191. 192, 194, 252-256, 290. 295. 300, 305, 306. 404, 4-,h. ^54, 1220.
nnda.Tijjjn *IV-* 1256.
Don.., N. C: ***III-442.***
Dun.ci. D.: ///- 391, 461, 487. 795. 1058; *IV-* 555.
Dosoftei Botosaneanid /V-**512.**
Duca, I. G.: *IV-* 264. 268, 272, 274, 1082, 1154, 1160, 1163, 1166, 1170, 1173-1176, 1322.
Dufaure./Y-476.
Dumba, N.: *IV-* 467. 502
Dumitrescii, ***D III ~ "42.***
Dunutrescu-Iasi, Constantin. /// - 914, 963; *IV-* 300, 368, 369, *IV* - 531, 536, ^38. 662, 707, 710, 713, 714.
Dumirrescu-Maican, N.: /// - 439, 744.
Diiruy, Victor: ///- 52^; *IV-* 8, 921
Dymsza, 1-ivia: *IV-* 118", 1323.

E

Economu, **Ci«r** ///- 341; *IV-* 510. 589.
Economu, D.: ///- 221, 1033.
Edhem Pasa: ///-405.
Eliad, Cr.:///-775, 821.
Eliescu, Aurel: *IV-* 810, 1271.
F.lisaheia, regina României: ///- 26, 33, 437,457-45", 1015. *IV-* 59.
Eminescu. M • ///-35.451, r.ţffi, ***700.*** 1028, 10^6. 1057, 1060, 1062-1065. 1068. 1070, 1071, 1077. 1080, 1081. 1083, 1085, 1086; ZV-231, 548, 779. 925, 926, 955, 1021, 1212, 1214, 1218, 1222, 1256, 1260, 1269, 1288, 1289, 130", 1324.
Eminovici, Mie: / V - 1222
Enacovici, Tinii- *IV-* 32. 918. ***942.***
Engel, Eduard. *IV-*264
Enuţă, Răducan. A' - 824, 827.
Euureanu, F.manoil (Manolache) Costache: ///- 13,20, 31,41, 86, 97,112,125,163-167,207,209, 213, 319, 332-334, 370, 375-377. 382, 583, 385. 390, 404, 462. 521, =.23, 564, 698, 699, 706. 207, 1D39. 1062. 1068-10*0. 1092. *IV-* 17, 18, 45.46, 460, 846.887, 1213.

Lraclidc, Consr.intin: ///- 61.
Eraclide. L.: /// - 126, 450.
Esarcu (Eiarcu), Constantin: ///- 659; /V-39,41,310,311.340, 506, 511.
Kxarhu, G.: /// - 2S3, 274.

F

Fatra, Al.: ///-35
Fasciotti, Carlo. *IV-* 1138, 1190.
Filcoianu, Ştefan. ///-427, 900, 1105.
Ferdinand I. regele României: /V-33, 45, 75, 532. 540. 1194, 1195, 1199, 1200, 1202, 1205, 1206, 1214.
Ferdinand de Coburş: ///- 737; *IV-* 1199.
Ferry, Jules: *IV-* 393-395. 398, 399.
Fichtc, Johann C.ottlicb: *IV-* 1 163.
Filimon, Domniei. ///- 1029.
Filip de Flandra: ///- 13.
Filipescu, Alexandru (Vulpachc): *IV-* 506.
Filipescu, **Anastasia;** *IV—* 515-
Filipescu, Iorgu: /!'- 201. 202.
Filipescu. Nicolae (Nku): ///- 742, 746, **7-l";** /V-**31,** 32, 44,50,62, 78, 342, 4"8-t80, 515, 531, 537, 547, 549, 554, 585, 772, 774, 779, 785, 787, 791, 792, 798, 799, 874. 878, 882, 884, 890, 896. 926. 1014, 1043, 1055-1060, 1078. 1084, 1124, 1156, 1176, 1190. 1193, 1195, 1M6, 1224, 1280-1282. 1285, 1295. IJOo, 1308, 1311. 1313. 1317, 1323
Filipestu-Dubau, Eug.: **W**7-400.
Filitti, loan C: *IV-* 1133, 1322.
Filodor, Nicolae: /// - 244.
Flais**'en** (Flaisthlrn. Fleischlenl, George- ///- 655. 656.
Fleva, NiLolae: //; - 389. 395-397, 402, 510. 537, 649. 692. 713. 738, 740, 743, 746, 747, 770. 771, 774. 803, 955, 956, 985, 999, 1000, 1004, 100". 1054, 1068; *IV-* 28, 43, 44, 72, 76, 85-89, 111-113, 151,247,355, 4SB, 461, 462, 464, 472, 'iOO, 50S 507, 508, 514-516. i]0. S21. 527, 531, 554, 555, 561. 574, 612, 641, 651. 652, 662, 699. 702. 704, 775. -->, 780. 986, 1023, 1055, 105", 1058, 1062, 1143-1147, 1268, 1269, 1283, 1320.
Florescu, Alexandru Gh.: *IV~* 795, 1282.
Florescu. Bomfaciu: ///- 81.
I'loicsni. loan Km.- ///- **31,** 92, 152. 150, 167. 217, 311, 318, 353, 355, 387. 388, 397, 3"8, 403. 413, 449, 540, 699, 702, 708, 709, 743, 768, 863, 895, 952, 1053, 1070, 1071, 1076, 1092; /V-28, 29, 36, 38-42, ***4***\ 46, 49. 121, 124, 125, 151,236,240, 241, 333, 355, 483, 500, 840. 862, 897, 1023. 1178, 1213, 1224
Florescu, I. Th.: *IV-* 1320
Florescu, T.: /V-795.
Framjoseph I: ***IV-(yb,*** 516, 517, 534, 632, 1142, 1201, 1213. 1258.
Fundescu, Ion ***C.-.TV-*** 149.
Furculescu, N. C: ///- 345, 375
FuTMenherg, Karl Lmil **pnni** de. *Pi* — 1103. "37.
Fussea (Fusea). C: ///- 3"5, -180

G

Gabrielescu, Nicolae: ///- 659.
Ca.llard:///-453.
Cajari. Edmund: *IV-* 552.
Gambella. lion: ***III- 27,*** 691. "42, <>9J. 821: *IV-* 394, Î'J5.
Cane. Nicohe; /// - 34, 38, 40. 167. 564, 566-568, 642. 049, 652,

702, 715, 731, 732, 745, 757; *IV*- 201, 621, 746, **747, 759,**
Căneau, Clermont: /// - 660, 661.
Ganerki (Ganeulu). I. St.: /// - 442.
Garnier, **J-YJJJCJS.** *HI* - 363.
Gavrilcscu: *IV*- 165, 168.
Glbunca: *IV*- 1221
Gâlcă, I. G.: *IV*- 107-110, 112,704.
Gâti, Gr.: 7/i-461,487. 1058.
George. Henry: *IV*- 013, 937, 940
Ghenadie, episcopul Argeşului: /// - 80, 250, 252, 253
Ghenadie **Petrescu.** mitropolit: *TV*- 5*l, 501. 510-**515,** 519, 521, 522, 524. 719.
Gheorghian losif *IV*- 59, 98, 277. 522.
Gneurghiau. Vasile- /// - 745.
Ghcorghiu, A,: ///-38, 70, 328,331. 725.
Gherassi, Nicolae L,: *IV* - 34, 199, 216, 248.
Ghcrea (Dobrogeanu-Gherea), Consi • *IV*- 916
Gh?rghcl, T,ibijs: /// - 387, 396.
Ghcrmani **(Germani),** Menelas: /// - 167, 564.699, 744,746, *IV*- 11, 25.29,34-36, 38,41,**45**,48, 57, 60, 61, 83, 92, 222, 252, 427, 491, 505, 52-!. 551, 781, 782, 787, 8'l|, 892, 1024, 1212.
Ghesoff: *IV*- II40,
Ghica, Alexandrina: *IV*- 515,
Ghica, Dimitrie: /// - 9, 20, 52, 307, 308, 314. Î1S, 337, 339, 340, 343, 345. **340**-?51, 354-357, 361-363. **374,** 376. **377,** 408, 458, 593, 744, 748, 792, 9o0: *IV*- 17, 26, 74. 505, 514, 526-529, 583, 584, 614. 615. 717, 862,926, 1258. 1259.
Ghica, D.I.: *IV*- 832.
Ghica, Eugen- /// - 639- 644, 1067, *IV*- 92o.
Chica, Grigore: *III*- 101.
Ghica. **Ion:** *III-f.* 12,14,23,24.2". 28, 266, 377,379, 389, 391,401, 408, 411-113, 447, 452, 464, 465, 469, 505, 597, 663. 721. "26. 744, 1045, 1D69 *IV*- 7S, 518, 54'), "29.899, 926.
Ghica, Ion Grigore ///-14.
Ghic-a, I.T.: *IV*- 1117, 1118, 1319.
Gluca,Leon:///- 130.
Ghica, Pantazi- /// - 403, 420, 449. 450,463, 617.62 i. 651,960; *IV* - 1260.
Ghica, Vladiniir. *III* - 190; *IV*- 680.
Ghica-Comanesri, Eugen: /// - 27, 57
Ghika, Emil: *IV*- 534. 1128, 1140.
Gianni, Dimitrie iTachc): /// - 389, 393, 395, 396. 402, 480. 569, 571, V 2, ***6HI,*** «65, 731. 745, 802, 8o", 971, 1054; *IV* - 3". 151. 159, 325, 355, 514, 526. 531, 536, 774, 838, 1068.
Gianni, G.: *IV*- 1099, 1100, 1112.
Giuvara, D.: /// - 1000.
Gladsiotie. William Ewart: /// - 364, 386. 788, 885. 886.
Goethe. Johann Wolfgang von: /// — 1038.
Goga, Octavian: *IV*- 1193, 1283,
Golescu (Golesn)- /// - 16, 182, 109: 7V-64.441.q44,
Golescu, A1. G. /// - 20, 126, 3'5, 1069.
Golescu, Dinicu. *III*- 883, 1086.
Golescu, Iordachc: ///-204. 205.
Golescu, Nicolae- /// - 9, 19, 29, 30, 1017-, : *IV*- 1", 445, 677, 866, R67. 1062.
Golescu, Sterari. /// - 19.20, 770-, *IV* - 1062.
Goluchowski. Agenor: *IV*- 516, 534, 552, 553, 628.
(lortiacov, Aleksandr Mihailovici: *III* - 385, 404~-)09, 416, 417. 447, 507, 5lW. 552, 625, 62o
Cramont. Antoinc-Agenorde: *III* 21.

Granville, George Leveson-Gower: /// - 720.
Gridisteanu, C.- /// - 20, 106; *IV* - 138.
Gridisteanu, Km Gr-7/7-420.
Grădişteanu, Ion C (lonas): *IV*-319, 554. 787, 792, 798, 857, 870, 874, 884, 906, 926, 927, 970. 1017, 1018, 1024, 1027, 1029, 1033-1036, 1039, 1048, 1053, 1100, 1105, 1160-1162. 1164, i!6fc, 1169. ÎÎ90, 1280. 1291, 1309, 131b, t321.
Gtadişteanu. Petre: ///-377,420, 44'), 474, 494, 503, 728, 731, 743, 746, 858, 860, 861, 869, 876, 895; *IV*- 19, 30. 32, 58, 64, 84, 111, 137, 514, 526, 527. 531, 541, 5'>6, 597. 690, 704, 716, 718, 1283
Greceami **(Grccianu),** Dimitrie: *IV* - 1190.
Greccanu (Grecianu), Ştefan: *IV*-33.
Grey, Sir Euuaid: /I- - 1102, 1165, 1167, Î169.
Gtigote VII, papi, /V-512.
Gtigotescu, C, T.: /// - 22; *IV*- 32. 43, 554.
Grigorcscu, Nicolae: Z/7 - 433.
Gurko (Gurco). I.V - /// - 422, 437, 438, 443, 445.
Gussi.AL: *IV*- I 120.
Guşti, Dimitrie. *IV* - 64, 677, iT8. 680, 686, 687,

H

Hahn, Erdmanr, von (Siurdza, D A,): *III*- 378, 379, 97S. 1039, 1041, 1045, 1052, 1076, 1053; *IV* - 448, 802.
Hallier, Adnen: *IV*- 785-789, 794.
Hanscmann: *III* - 383.
Haralambic, N- /// - 29, 424, 444, 445.
Haret, Sp.ru. 17- 111,292, 509,52"'. 530, 533, 534, 538, 539, 550, 620, 643, 651, 709, 912. 916. 917, 919-923. 925-928, 933-936, 942, 970, 983, 994-996. 1000, 121B, 1264, 1286-I28B. 1290, 1292
Hasdeu. O. P.: ***III-20,*** 187,202-204, 368,755. 1015.
Hasnas, G:///-514.
Haymerle, F.: *Ii'*- 1138.
Hârjeu, Constantin N.: *IV* — 1170. 1311.
Hdijdc-KiJLile*.,!, Ion, /// - 182, 202,
Henault: / V - '84
Hcnnt IV: *IV*-512.
Henry, Arsenc: /K-7S6, 787.
Hcpites, C: *III*- 440,
Herodot: /K-41".
Hertz:///- 161-U>3
Hcsscn: *IV*- 1224,
Hiotu, Constantin. *IV*— 1282.
Hitschler: *IV*- 1225.
Hitrov:///-737.
Horbaţchi:///-<.44.
Hohenzollem-Sitynaringen (casa domnule}:///- 13, 15. 21, 22, 1041, 10'i; **1^-** 803. 1203
Holban, Alexandrii: W- 24,449-451, 462, 470, 1055. 1056; *IV* - 1218,
Holban, M.:///-430, 446.
Homer: ***111-27}***
Horariu: A -417,
Horowitv.: /// - 421.
Hurmuzachi: *III - R,* 443, 184, 187, 188, 373.443.467.
Hutmu7achi, Eudnxiu: *IV* — 122B. 1256.
H"rn«uchi. Gheiirghe: *IU* - 187. 1029,
Hurmuzachi. Nicolae: *IV*- 245, 246. 1224.

I

lacobsohn: *III* - 73".
lasovakî: /// - 400.
lamandi, Nicoljs: *III*- 378.

lancovcstu. A ' - 32, 461.
Ianoli:///- 367.
lanov. 1: ///- 34, 734.
Ianovid:/V- 1077.
lasmund: ///- 592.
Irin:seii:/V-H I. 142, 191.
îepurescu, B: ///- 794-796, 806, 872, 881, 957, ***IV-*** 253, 508. 536.
Ignaticv, Nikolai Pavlovici: ///- 385, 408,409. 448-, /V-11G7.
Inieriunskj. prim: ***III-*** 431, 452, 436.
loan. I. O-.: ***IV-*** 675.
loan, Ştefan C: ***IV-*** 1012. 1307.
Ioanid, Şteian: ***IU'***-376.
loanovici, N.. ***IV-*** 516, 518, 527.
lonescu. Elena Victor: ***IV-*** 515.
lonescu, l ***III-*** 582.
lonescu, **Iosif.** ***IV-*** 192.
lonescu, Nicolae: ///- 24, 38,60, 69, 71, 81, 85, 86, 91-94. 96, 97, 141-146. 148, 153-15',, 162-164. 167, 169, 184-186, 333, 390, 391. 408, 413. 420, 487, 489, 491, 494, 508, 544, 545, 548. 653, 659, 660, 692. 715, 731, 732. '40, 795, "96. 809, 867, 879, 889, 891. 892. 895, 896, 898, 909, 927. 955, 957, 1020-1022,1029,1102; ***IV-*** 18. 79.100, 109,164,166,182,186, 192, 307. 310, 311. 313. 316. 760. 90S,909, 1006, 1283
lonescu, Take: **7/7** - 733. 735, 743, 746, 902,904, 905.957; ***IV-*** 15. 28, 31,34, 37,48-50. 57,62, 65. 66. 69, 118. 222-226, 427 490. 506. 510, 515. 518, 521. 522, 531, 541-543. 545, 546. 553, 554, 583, 684, 686. 689, 695, 706, 747, 765; ***IV-*** 772, 774, 775. 778, 779, "'81, 786, 78". '90, 791, '93. 756-798, 801. 825, 853-855, 881-883, 885. 8S7, 896, 998, 1006,1027, 1043, 1046, 1055, 1056. 1058, 1059, 1071-1074, 1076. 1084. 1126, 1154, ıı", 1170. 1176. 1181, 1190, 1192, 1193. 1195. 1196, 1200, 1279, 1283, 1310, 1311, 1314.
lonescu, Toma: ***IV***— 1193.
lonescu. Victor. **7V**-1099.
lordache Vulpoii. /// - 380, 1039
lorga, N.: /V - **755.** 1092,1165, 1166, 1282.1316.
Inrgulescu, ConsTjntin: ***IV -*** 1119.
Urmi. C: ***IV-*771.** ^78, 1290, 1311.
fanţi. T.: **7/7**-35
Isvoranu. Harie: ***III-*** 629, 641; ***IV-*** 41,42. 44,45, 63.
lunian. Gr.: ***IV-*** 41.

I

Jincso. B.: ***IV-*** 553.
Jejsenszky Sândor: ***IV-*** 534,535. 552, 553, 1260.
Jusier: J V - 1178.

K

Kalinderu (Kalinderoglu): ***IV-*** 784.
KaJinderu, loan: ***III-***740, 910, ***IV-*** 175, 782-7B&. 793.
Kalmkoffi ***II'-*** 1125.
Kalinowsky:/!'- 1224.
Kalnoky, Gustav ///-721; ***IV-*** 543.
K,inr, Immanncl' ***IV-*** 202, 203.
Karavelov: ///- 73"
Kogiltiiceami. Mihail. ***III-*** 106. (25, 132, 133. 142, 144, 158, 212, 319, 332, 370, 375, 377, 382, 387, 390, 408, 413, 415, 416, 452, 453. 455, 460, 480, 488, 489, 505-507, 513. 123-327. 539. 571, 58i, 582, 588. 591, 599, 608, 672. 714, 716, 719, 721, 725. 726, 732, 734, 738, 780, 781, 7"2. 795. 796, 835. 84I, S63, 881. 907, 908, 909. 912-920, 923-926. 929, 937, 1059, 1069, 1081, 1087, 1102; ***IV-***26^2B, 31, 37, 43, 49, 55, 90,98-102. 137. 155, 166. 168, 169, 173, 201. 227, 229, 250, 247, 31(1, 31 l, 3(3, 3(5. 320-322, 433, 626, 680, 699, 846,908,909,951.1022, 1216.
Kor-ălniceanu, Vasile: ***IV-*** 555.
Kotne. ***T>,, III*** -Si. 387,951
Kotne, M: ***III-*** 34. 113. 123. 163, 168.322,323. **335.**
Kossuth Lâjos: / V - 631.
Krcmnitz, WilhcW ***III-41%*** 656; ***IV*** - ^32.
Krcnski, ofiţer ///- 26.
Kretzideseu (Krenulescu), Constantin: ///- 14.
Krerzuîescu, Dimimc: ///- 13.
Krerculcscu[KrrmJescu), Nicolae: ***III*** - 10,31,88. 132,134, 388, 398, **455,** 564, 571. 581, 582, 588, 608, 632, 633, 717, 789, 861. 1054, 1082; /K-28, 36, 38.
Kmdcncr.N IW//-422. 426,427. 431.
Krylov, ofiţer: /// - 431, 434, 436.

L

Laferuere, Julien. /// - **545.**
La Foutaine, Jcan dc ///- 178
Lahovari, Alexandru: ///- 20, 31, 76, 86. 106,123, 132, 152, 162,215, 293, 357, 388, 387, 398, 401, SW. 573, 692, 693. 699, 702, 706, 708, "16. 725, 727, 740, 743. 746, 781, 795-**797,** 803, 804, 809, 863, 892, 895, 942, **'158. 959,** !053. 1070-1072, 1092. 1 105. ***IV-***29,30, 33,**35,** 36,38,40, **14,** 48-50, 57, "0.97. 156, 199, 222-224. 231, 235, 237. 240, 241, 252, 327, 331, 427, 430, 444. 461. 483, 484, 506, 510, 518. 524. **531,** 581. 582. 615, 629. 632, 634, 636, 638, 639. 840, 846, **861,** 893, 926, 1023, 1178, 1224.
lahovari, Gr. N: /7/-206.
lahovari. lacob (Jarques): ///-430: ***IV*** -40. 48, 49, ı 7 62, 72, 427, 531, 567. 774, 775, '91, 792. 798, 801, 828. 859, 884, 897, 1010, 1137.
Lahovari. Ion: ///- 274,574; /F-275, 3(9, 531, 772. 774, 775, 780. 781, 786, 787, 795, 797, 862, 926, 1028, 1190. 1193, 1269, B06, 1308.
Lakemaji. Stephen Banlcrr: ***III-377,*** (069
LambrLot, Al:///-35. 195,204,205. 373.
La Mennais {I-ameniiais), Fe'licirc Roberrde: ///- **1*5**
Liscâr. Vasele. ///- '188: ***IV-*** 506, 568, 514. 520-522, 527, 531. 536, 539, 545, 602. 608, 671, 684, 689, 704, 880.
Lares, T:///- 38, 329.
La Tour d'Auvergne: /// - 661: ***IV -*** 170
Launay, conte de: ///—601.
Laurian, August Tteboniu: /// - 202; ***IV-*** 64.
(junan, Diniirrie Aug.; ///- 734, '43- ***IV-*** 878, 1281. 1285.
Licusteanu, Rusu: ***IV-*** 125.
Itcca, Caton: ///- 741, 743. 746. 1000; ***IV-*** 145, 268, 537, 558, 699
Lecci. Dimitrie: /// - 9, 12, 608.
Lecca. G: /// - 377, 440, 444, 445, 520, 531. 569, 571, 572, 580, 581, 693, 713, 731. 747, 777, S27. 829, 830. 909, "59. **037,** 1001, 1072.
lecomte du Nouy, Emile-Andrc: ***III***— 172, **176,** 179, 458. 460^63, **461.** 659, 661 -663. 1027,**10IÎ7**: ***IV-*** 164, 169, 171. 172. 2*5, 310.312-314,316. 1228.
Le Duc. Viollet de:///- 170-172, **17c.** 177. 660, 1027; ***IV-*** 170, 171, 314.

Leonardescu, C: ///- **35,** 81.
Leonov, R.:///-737.
Leopold de Hohenzollcrii: *IV* - 33.
Lewing. Gocthold F.phraim: *TV - 7,*
1211-
LevitzJii *111-455.*
Leydcn- *TV* - 532.
Lipoianu, Alexandru: /// - **11.**
I ist, Fricdrich: *IV-* 940.
Liszt. Franz: 7V-517.
Linte, Emile:///-327.
l«**tusieanu,** N.B.: *111-420,* 450.
Locuftcanu,N.R.:///-27.
Logadi. I.:///-424; *IV-* 325.
ljwiiMscii, E.: ///- 1013,**1017,**1028. 1029, 1031, 1279. **1313,** 1314.
Lucactu, Va,itc:/V- **1193**
lupascu. N.:/V-951.
Lupii, f,.:///-424, 439.

M

Macaulay, Thomas B.: 7V- 8, 425.
Ma,edonsky, Al.: /V-461.
Machi^elli, Niccolo: ///- **149.**
Mackensen. august von' *TV* - 1202,
MjL-MaJwn, Patricc *HI-11*
Maiorescu, Ion: H/-**281:** / V - **077,** 685,687, 1265.
Minarea, Nicolae: ///- 34.
Mangra, Vasile: *IV-* 1201.
Maniu, Vasile: *III* - 465, 467, 757.
Mjnu, Constantin: *IV-* 789
Mânu. Gh.: ///- 20, 104. 120, 163, 16", 324, 358, **424, 426.** 427. **139.** 43S, 442. 444. 446, 1,9'). 702. 706, 708, **8o3,** 958, 1070. 1071, **1105;** *IV* - 12, 28, **29, 33**-38, **40, 41,** 44, 58, 92, îyy, 222, 223. 227, 230, 237, 240, 241, 250-252, 258, 310, 318, 324. 330, 374, 427, 464, 483, 484, 506, 515, **555,** 681), "81, 784, 787, 780, 791. 793, 862. **883.** 898, **1006, 1212,** 122=.. 1230, 1279.
Mânu, Gr,: *IV-* 1275.
Marghiloman, Alexandru: *III*— 734, 743, 746,914,1000.1004,1009; *TV-* 11, 25, 29, 31, 36, 38, 45, 48, 57, 62, 78, 83. 92, 222. 252, 283, 284, 287, 321, 427, 502, 503, 505, 524, 554. 739, 791, 792, 984, 1001. 1014, 1015, 1024, 1043, 1056. 1078, 1151. 1152, 1154, 1156, 1170, 1189, 1190, 1192, 1193, 1195, 1202, 1203, 1212. 1227, 1260, 1279-1281, 1283, 1306. 1308-1310, 1312, 1323
Măria, mare **duLesa.** *I\' -* 59.
Mana, regina Romanici- *IV-* 5, 59,75, 111, **136,** 1194
Mariotçanu, T.- /// - 244. 308.
Marsillac, Ulyssede *IV-* 17.
Matetscu: /// - 439: *IV-* 109,
Mavrocordar, A1. C: *III* - 125, 740.
Mavrocordat, Edgar: *IV-* 1195, 1196.
Mavrocordar, N,, *III-51,* 125.
Mavrodi, Si.:J7/-51.
Mavrogheni IMavrogeni). Petre: *III-* 9, 14, 18. 31-33. 109, 132, 150, 161-167, 311. 312. 337, 338. 344-347, 365, 373-377, 388, 397, 398, 529, 561, 699, 717, 726, 768, 789, 792, 895. 1027, 1049, 1053, 1061, 1070, 1076, 1077, 1082. 1092; *IV-* 17, 45. 46,109, 242.444,460, 751,846, 861, 1023. **11**^B
Maximizau dc Mexicu: 18.
May.Th. Fnltine: *IV-W).*
Măidârcscu, N. /// - 740,
Malincscu. Vasile: *IV-* 63.
Măracineanu, Valrer: /// - 434.
Margăritcscu: *IV-* 516.
Mândrea. Nicolae- /// - 28'), 290.
Mândrescu. Simion: *TV-* 1193.
Mândru, T- *III-* 728,
Mârzescu, GhV. *III* - 569. 576, 657, 1039: *IV-* 18. 68-70, 119, 121. 124-129, 345, 368, 377, 378, 380, 382. 397, 517, 520, 527, 531, 546, 602, 690, 699, 708, 713, 716, 724, 736, 738. 740-743, 749. 802, 869.
Mehedinți, Simion: *IV*— 1077. 1282.
Mchmcd Ah Pasa /// - 438.
Meitanl, G. *G.. 111-120. 245,* 244. 247, 274. 281, 283, 308, 313-318, 320. 322. 331, 339, 355, 362, 363, 374, 376, 950, 951, 1033.
Meitani, L: *TV~* 691.
Mclchisedcc: *UI-* 202, 250, 252, 253; /F-98
Mclik, I. *M.- III-* 34. 734, 912.
Meriscscu: *III* - 439, 440
Meşota, I. Gh.. *III* - 1030.
Mcyendorf, general: /// - 439, 440.
Micescu, C: *IV* - **95,** 97, 191, 192.
Miele, Vetonicu, /// - 1058,
Miclescu, Ioan: *IV - 272,* 796, 1031. 1066, 1079, 1082-1085, 1088, 1089, IIUS, 1282, 1.316.
Midhat-IW *III-* 405. 410.
Mihai, Radu: *III- 27.* 666. 683, 734, **73.),** 745.966. 1092: *TV- 57.* 49, 149. 5"4.
Mihai Viteazul: *IV* - 352, 356, 788, 1196.
Mihâileanu, Ştefan: *TV* - 794, 795,
Mihăilcseu,G.: /// - 174.
Mihâlescu, Simion: *IV* - 148.
Mill, John Siuarr /!'- 428,429,995.
Millo, Pene *III-* 106; *IV-* 309.
Mincu. I • *IV-* 555.
Mîsail, Gheorghe- *III*-389,392, 393, 395-3'K, 402, 480, 483, 495, 725, 1053. 1054; *TV* - 36, 151.
Missir, Petre: /// - 351; *TV* - 917, 1282.
Missir, Vasile: *IV-* 531, 1 195, 131 1.
Misu, Nicolae- *I* - 1161, 1167.
Mitilinen, hm **M.-** *IV-* 1277, 1278
Mocsony (**MOLIOJIJ**), Air*.: *IV-* 466, 1256
Mohamed (Mohamct): /V-613
Moisescu, M.: *TV-* 555.
Moldovanu, leonte: *IV-* 1121.
Mommsen, Theodor: *TV— 7.*
Munteanu, Gavril: /// - 1030.
Monnueanu: *TV-* 169, 170.
Mo.tun. Vasile: *III* - 1062; *IV-* O], 1 12. 454, 538, 9|5, 925, 983. 984. 1082, 1086, 1093-1095, 1115, 1116, 1322,
Maruzi, Dumitru: *III-* 308,315,316, 739, 1036; *IV-* 574, 575, 908.

N

Nacu, Constantin: *III-401,* 745,906. 913. 937.966,971.986.1105; *IV* - 37, 238, 233. 506, 508, 785, 786, 788, 905, 917, 92ti. 970, 973-975. 991, 1129, 1291.
Naniescu, losif: ///-420.
Nanu: *IV-* 1113.
Napoleon I: /// - 298; *IV-61,* 509, Z63, 1122.
Napoleon III: ///- 11, 14, 15, 27, 41, 344. 716, 1044; *IV-* 921. 939,
Naum. Anton- *III-34*
Nădejde, Ioan: *IV-* 90.91, 120, 1215
Nisiase, Constantin: *TV-* 824.
Neagne Basarab: /// - 175, I "6, 664.
Negoescu,Christu:/V- 49, 191, 192.
Negoescii, V.: *TV-* 827,
NcRri, Costache: *TV-* 107, 444
Negii, N.: /// - 13.
Negru Vodă: *V-* 169.
Negruzzi. Costache: - **18,** 182, 1015. 1075 /K- 866. 867, 872
Ncjjrw.?!, lauiii: *III-* 34, 38, 51, 62, 66.68. 432, 564,642.6-**13**,715. 734, 743, 746, 757, 827-810, 866, 912, 1017, 1058, 1069, 1084; *IV* 31, 200-204, 484, 947, 1019, 1223.
Negniizi. Imn: /// - 41, 564, "34, "•**13.** 746; *IV-* 168, 484, 1069,
Negulc=cu. I'. *W-.IV-* 1282.
Negura, 1. *III -20.*

Nelidov; W-413,424,425,429,446, 447, 509,
NeniKscu, 1,' *IV-* 1IS3.
Nenițcseu, D, S.: *IV-* 1306. 130S.
Nepokoicitki, A. D.: /// - 433, 435, 443
Nica. T *III* - 35. 7«, **731.** '43
Nicolae, **mir;** duce: *III* - 419, 421, 423, 424, 426-429, 433, 435, 437, 438, 443,446, 1055.
Nicolae II: *IV-* 540.
Nicobide. Ai. ***O.: III-400.*** A - **136.** 915-917.
Nicolescu; *IV-* 453-
Nicorescu, N.: *III-* 569. 985, 1007.
Nifbn Plnesiranul: ///- 927; *IV-* 512
Nigra, diplomat:///- 1044.
Nițulescu: *IV-* 511.
Nucşoreanu, **I.:** *IV-* 137. 218, 220, 595

O

Obedenaru, Alexandru; *IV* - 760, 761
Obrucrv, V A.: /// - 443
Ocâsanu, G..- /// - 738. 1979
Odobesai, Alexandru- W-169, 170, 172, 179, 183, 187, 373, 659, 663, 751, 752, 1027; ***IV-*** 170
Olănescu, C • *IV-* 32,41. 48, 54, 62, 427, 321, 772, 781, 791, "92. 794, 798. 859, 874, 881, 884, 886, 914, 1115, 1280.
Olănescu. Măria C: *IV-* 515.
Ollanescu-Avcanio, ***D* • *III* -** 35.
Olliver, Lrtul:/V-921.
Onciul, Dimitrie: *IV-* 755, 925.
Opperiheim (Ofenhcim. OHenhcim): **19,161,162, K.**5, 376.
rjpran. N • *UI-*676.
Orăscu. Al./// - 169. 194. 243,281, 290, 292,387,648, 654,1035; *IV* -363,371,687.
Orăsanu.N T.: *III-* 3B1.978, 1009.
Orbescu, l»eire./V-647.651.
Orleanu, Mihail G.: *IV-* "93, 996. 997, 1007. 1291. 1304.
Onweanu: /// - 739, 994, 1000. 1001; ***IV-*** 247.
Osman Pasa: ***III-*** 422, 430,431.433, 436, 438. 441-443, **1015.**
Olerele^anu, Ion: /// - **10,** *IV-*441.

Paicu, Pavel: ***111-55.***
Pală, I.: ///-293-296.
Pallade, G D.. /// - "40. 74i, 743. 746; *IV-*32. 43, 109, 110, 136. 500, 533, 536. 540, 541, 551, 557, 561. 584, 612, 699. 773, 776, 818. 820-S2i>, 829, 831-834, 836, 852-854, 1272-1273.
Pangratti, Eimil A.: *IV-* 1015.
Panu. Gheorghe: /// - 35. 40, 195, 204. 373, 666, 728, 730, 746. 861, 869.999. 1031. 1102; *IV-* 14,30,31,36,75.146,147,151, 154, 157-160, 184, 389-391, 399, 400, 430, 547-**540.** 648, 731. '43, 772, 787, 788, 818. 819, 822, 836-842, 850-853. 1220, 1221, 1260. 1272. 1273.
Papadopol-Calimab, Alexandru: /// - 10, 843
Fapiu-Ilarian, Alexandru *III* - 389, 543; ***IV-*** 64.
Pascal, Ariuid: ***Iii -*** 106, 110, 220, 231, 252, 234, 242-246, 260-263, 274, 281, 283, 284. 286, 289, 339, 3ul-363, 374, 376,611,654.1033,1036,1067; ***IV-*** 17, 18, 45.
F », N.cob- *IV-* 1133
Pastia, Scarlai. ***III -*** 740
Păltineanu. Barbu: *IV-* 278.
Piiirlageanu, R.: /// - 477, 651, 1067. ,-
Psicstu. 77-683-685.' ***IV-*** 361, 363.

Pâucescu, Grigore George: ///- 699, 702,706, 708,709. 1070.1071; ***IV-* 34,** 36, 38, 119, 222, ***IU.*** 240, 241, 258, 458-**461,** 481-483,487^92, 506.
Pencovici. Euscațiu: ***III -*** 23, 430.
Prnctii, C: ///- 740.
Pepano. Marco: /// - 176.
Perieţeaiiu (PerietzianuJ-Buzâu, S.: *IV* - 65. 736.
Pesiacov *IV-* 32, 36.
Peiraru, [on: ///- 66". 670,683,690. 1068, ***IV-*** 361.
Pctrcscu, revizor: *IV-* 186, 190.
Petrini: *IV* - 999.
I'hertkyde. Mihail: ***Ut -*** 381. 387,390, 513, 518, 546, 628, 636, 711, 901, 936, 966,740.**744; *IV-*43, 74.**108, 529-531, **533,** 538, 546, 620.624,737, 1190.1195. 1196.
Chete kyde. ScarLir- *III* - 677.
Phcrekyde, Ştefan: *IV-* 846.
Philippcscu, G.: ffl- 385.
Philippide, Al.: **7/7-**35.
Pisoslu IPisosehi), Niuilje; ///- 10.
Pitişreanu. O. ***L.: IV -*** 555.
Plate, Wtor: ***IV-444***
Plagino, Alexandru: *IV-* 17.
PlcsnitJ. *IV-* 39, 325.
Poertaru, Consra/irm: /// - 435
Poenaru, Petre: /// - 101.
Poenaru-Bordea, C: V-72.428, 430, 432. 444, 446, 448, 510, 589. 700, "01.
Poenaru-Bordea, M - ***III-*** 101.
Pogor. Vasile: **7/7-34,** 38,39.51, 10", 734, **743,** 912, 914, 963, 1017, 1069; ***IV-*** 201, 203. 204, 241. 242, 31". 320. **484, 148.** 1019. 1223, 1224.
Poincarc, Raymond: *IV-* 788.
Policrat./V- 1171.
Politimos. C. G.: *IV-* **515**
Polim. Gheorghe *IV - 1212.*
l'olizu-Micsunesti, N.: *IV-* 176. 594, 597.
Polonyi ***Cea.*** *IV-* 552.
Pompiliu, Miron: *IV-* 35.
Poni, **Perie:** ***IV -*** 39, 42, 111, 375-380, 382, 383, 387. 390-iOi, 403^05, 407. 410. 411, 414, 416. 413-421, 423, 424. 499, 509, 513, 520, 522. 561, 643, 645, 646, 1230.
Pop, Nat /7/-731.
Popasu, loan- *IV*— 675
Popea, loan. /V-691.
Pupescu, Mitica: *IV-* 233, 248.
Popovici, C: /// - 189, 253; *IV-* 144, 1220
Populeanu. *IV-* 510, 589, $49, 1273.
Porumbarii, F.manoil: *IV-* 514, 520, 523, 530, 531,602. 1322.
Poudra, |urisi: *IV-* 475
Pretor, L: ///- 401.
Prcvost-Paradol, L. A.: *IV-* 921.
Prodan: *IV-* 510, 589, 838, 849, 1275.
Proropopccu-Pake. **Emanuif** ***III -*** 396, 463.465, 467, "44; *IV-* 28, 30. 508.
Pruncii, C. /// - 442.
l'yat, Felrx /// 328.

Quintescu. N.: ***III-***294

R

Rachtivanu /V-776.
Raojtă, C.:/// - 253.
Racoviță, C: /// - 34, 38.**51,** 66; *IV* - 308, 30».
Racoviți. Mihail: ZK- **(iv[,**
Racoviţă, N.: ***HI-2i.***
Raderzky, 1 %'.:///-443, 445.
Radovici. Alexandru: *IV-* '>83. 1322
Radositi, Al., genera)' /// - 424, 430

I

Radowirz, Joscph Măria von: 777- 28, 383, 993.
Rafiaiovich: *IV-* 1224.
Rațiu, Ioan: *IV-* 517, 030, 1214.
Raumer: 7V-419.
Kadulcicu, C: *IV-826*
Rădulescu-Dulgheru, Gcorgeta: ///-1013, 1022, 1054.
Radulescu-Motru. Constantin- A' - 1282.
Radulescu-Nigcr, N,: *IV-* 1283,
Rădulescu-Pogoneanu. **1** A.: *IU* - 1016, 1112; *IV-* 1271.
RSstanu, N,; *IV-* 755, 836, 838, 850, 1273.
Râmniceanu (Komniccauu), Grigore: *III-994,* 1008; *IV-* 174, **179.** 183, 184, 345, 951, **975,** 983, 998, 999. 1291.
Redus. Elisee; *IV-* 939.
Renan, Emcst. ///- 327
Ressu, C: ///- 742, '46; *TV-* 44, 275. 276, 295, 318,321
Reuss:///-721.
Revoil- *IV-* 311-312, 314, 315.
Reiescu, Diuutâ: *IV-* 824.
Ristici: *IV-* 1133, U38.
Robescu, C. H„ ///- 24, "31.739,746; iV- 283, 284, 536, 1195, U96.
Robescu, G.: /V-318, 322.
Roiu, G.: *111-34.*
tai,C.^m-9, 14.33,269. î70, 377, 384. 387, 391, 399, 420, 431, 450. **451,** 4G0, 505, 525, 533, 534, 571, **635.** ***666.*** 692, 693, 701, 705, 709, 724, 728, 729, 731-734, 739, 749, **"99,** 802, 827. 847. 850. 859-860, 862, 866, 867, 869-871, 875, 879, 880, 888, 904, 905, 977-979,**997**.1039,1068,1069, 1075-1078, 1082, 1086, 1087, 1097,1108; /V-64, 65,70,125, 158, 159. 171, 231, 236, 239. 374, 441, 444, **445, 451,** 458, 484, 548. 549, 558, 597, 598, 607, (v49, <*S, 699. 819, 825. 938, 947, 949-952, 955, 969, 987, 992, 999,1000,1022,1062, 1063, ! 156, 1224,] 288
Rostiți, Dimune: 7J7 - 11, **34,** ***"34,*** 743, 913.1087; *IV-* 506, 1282.
Rosetti. N- *III-* 13
Rosctii, Radu. *IV-* 107, 108,
Rosetti, Scarlat: 7/7-487.
Rosetti, Teodor (Theodor): ///_ **11,** 31. 33, 38, 161, 187, 253. 274, 292, 293, 306, 309, 313, 317. 383, 384, 388, 392. 398, 561, 699, 701. 706, '08, 709. 733, 735,**744**,748, 1054,1061,1071, 1077, 1105; *IV-* 11, 12, 14, 15, 19,25.28, 29, 32.33, 35-37, }9. 60, 61, 83, 92. 145, 148, 201, 218, 222, 227, 234, 240-242, 244, 250, 258. 318. **355,** 374. 524, 556, 563, 564. 566, 569, 570, 582, 861, 863, 864, 891, 892, 101S. 1019, 1025. 1192, 1195, 1196, 1211, 1212, 1308.
Rosetti-Bălaneseu, P.: / V -51.
Ri>5erri-Țcțtanu (Tc&cajju), Costache: A'-41, 433,490,493.494, 703, 757.
Rosrtti-Tescanu, Dumitru: ///- 616.
Roscttesti: *III* - **73**1, 860; *IV* - 806.
Rosnovanu (Roznovanu), G.: ///- 392, **399.** 400, 439, 564; ***TV - 44.*** 1221.
Roicnhahn: *111-644.*
Ro7.novanu, N.: 7//- 16, 34.
Russel.N.C,dr.:/7/-666.

S

Sachelarie:///-436, 441,442
Sidoveanu, Mihail: *IV-* 1283.
Saligny, AnghcE/V-62.
Salisbury, Robert: *III-*405, **44B.**

Sallust: *IV-* 559,
Saoielevici, H.: *IV-* 1283.
Saral'ofT: *IV-* "95, 796,
Sassuliceh (Zjsulici), Vera: ///- 683.
5avfet-Pasa: *111-410.*
Saoinov, Serghei D.: *TV-* 1194.
Satâtcanu, N.: *IV-* 513, 822, 828.
Saulescu, C: *TV-* 1099,
Siieanu, N • *TV-* 780, 781.
SchudcT-S'ctitdner; *III* - 42*1*, 4 27
Schiller, Friedrich: *IV-*409.
Schmidl, ChristoE *IV-* 409.
Senina. Consi.: *IV-* 847
Senina, M.: /V-87.618.
Schopenhauer, Arthur: *III-* 450,451, 1055; *IV-* 124, 3"D. 1218
StWrin: A'-419.
Scobelev: ///- 422, 431, 434.
Scorrescu, G. A.: *TV-* 554.
teuly, Vasile: *IV-* 554
Setăşeanu, L; *III-Ti».* 1079.
SAndatlie, G.:///-480.
Strnirie (Serurie), Grigore: ///- 651, 731.
Severeanu, George: *IV-* 174,177, 178.
Scvcrin. Emanoil Mihail: *IV* - 28, 1222.
Sfințescu, C; *IV-* 186, 193, 194.
Sihlearm. Al.: *III-27,* 520, 567
5'iWe.u. Li, Si..///- 13. 24
Silvjn, G.: *TV-* 1283.
Simion, Eugen: *III-* 1018, 1283,
Won. Jules. *III-73,* 326.
Sion, V., dr.. *TV-* 983, 999.
Skeliwi. N.: /// - 34, 39, 677-679.
Sia,ki.Ioan-///-35, 187,738, 1017, !029. I05S, 1678, 1079; *IV-* tH 14. 1228, 1256. 1260,
Slink-euiu, G. : *III* - 387, 590, 424, 430. 439, 440, 4<w, 665. 711, 1055.
Smidi. johaiin Gaspar: *III* - lf)56-
Solomon, Ale».: *III* - 28
Sorov *111-4)1,* 436
Spencer, Herbcrr: *IV-* 414.
SrambJov: *III-757.*
Stanian, Radu: *IV-* 142-143.
Stâtescu, Eugcniu: ///- 377,381. 388, 390, 391, 400-402, 460. 513, 525, 5'2-574, 576, 711, 713, 714, 716, 728, 732-735, 738, 739, 745. 749, 7"0, 777, 796, 827, 941, 903, 966, 971. 998, 1005, 1006. 1039, 1104. 1111, 1112; A'-37. 43. 58. 6(, 146, 239, 499, 501, 503, 509. 519, 520, 527, 530, 536, 541, 561, 589, 596, 601, 608, 610, 612, 83S, 846-849, 949. 975, 1063, 1147. 1221,1262, 1273.
Stâtescti, Paul: *IV* - 575, 576.
Stârnea f.Siyrcra), Victor, baron- A ' - 467, 1256.
Stelian, Toma: *IV-* 536. 970, 975, 1120,1291,
Stere, Oinsiajinn: *TV-* 546,726, 731, 736, 995, 996, 998, 1305.
Sierian, Radu: 77/ - 659; *TV* - 880, 1220.
Stirner, Max. ///- 1056; *TV-* 1218.
Su)ian, Radu, 777-22.
Sroun, Vasile; *IV-* 82fl.
Stoicescu, Constantin: *TV* - 72, 487, 500, 520, 525, 527. 536, 561, 602. 633. 776.
Stoicescu, C. /f-431, 436, 442. 531, 695. 983,
Stoicescu (învățător]- *I\'-* 191-193. W(ov:///-445.
Stolipin (Stolipin), I'. A.: /// - 426.
Stolojan, Anastasie: /// - 145, 375, 38S, 389, 393. 402. 608. (,92, 729, 836, 846, 847, 851, 859, 866, 88.5, 901, 971. 1068; ***TV-57,*** 58. 63, 78, 142. 148, IM, 436, 437, 442, 444, 445, 458, 470, 475, 495, 509, 513, 530, 533, 561. 620, 628. 629, 707, 747, 1129
Străchinescu. *IV-* 192
Straian, M.: V/-35.

Strat, Ion ///- 31,232, 261,274,295, 316, 317. 318, 337. 341-348, 388, **511.** 564, 1061, ***IV-*** 677
Strauch, Arwed: ///—"37.
Străinescu: ***IV-*** 186, 139.
Străjescu. L: 51.
Stroici, C M.: ***IV-*** 32
Stroushtrg. B. ***H.-.III-*** 18, **20,** 23,24, 2"", 32, **33.** 162. 311, 365. 374. 383, 556, 557, 657, 725, 760, 1053: /V-261, 1145.
Strukov. general: ///- 442.
Stuan, Dimitrie: /ff-413, 415.
Sturdza, C. D.: ***III*** - 51, 62. 66, 63.
Sturdza. Dimitrie A.: /// - 9, 11, 23, 24, 29, 30, 172, 173, 175, 179. 187. 188, 370, **37^**-380, 382, **390.** 408, 410, 412, 413, **451.** 452, 456. 4S6, **513,** 527-529, 554, **555,** 562, 5"1, 581, 608. 628. 663, 707, 709, 714, 716, 721. 724. 729, **734, 735,** 738, 740, **744, 745, 77",** 827. 900, 966, 98ᵥ,]ij07. 10I"ᵢ. 1039, 1045, 1051, 1062, 1078, 1092, 1094, ***lin-, IV-*** **15**,25,**37-39, 43,**46, 58, 59, 63.65,**66, 68-77,** 79-51.110. **111,** 119, **121,** 130, 175, 176, 179, 185. 188, 197, **202**-205, 239. 245, 313, 311. 325, 328, 330, 331, **333,** 338, 34!-**343,** 348-35**1,** 353, **354,** 356. 359, 360, 362, 364-367, 369. 370, 372, 374-376, 378, 186, 388, 3''7 404-407, **413.** 421. **434,** 438. **443, 449,** 465-470, 472, **477,** 478, **499.** 502-517. 520, 523-527, 530, 532-536, 538-**546.** 549-**559,** 561, **164.** 567, 581, 582. 584, 585. 605-612, 614. 615, 620. 627-630, 633, 635, 637-642. 67Î, 684-689, **691,** 694, 699, 700. 702, 704, 705, 708, 714, 716-721, 724-72". **732, 733,** "36. 738, 740. 750. 756, 758-760, 768, 771, 772, 774, 777, 785. 788, 798, 801, 802. 852, 860, 863, 865. 875, 8~'i. 881, 882, 888, 893-895, 902, 911, 914, 920, 924, 926, 936, 937. 940, 961, 969, 970, 983, 984, 987, 991.1000,1002,1003, 1070, 1097, 1120, 1128, 112", 1153, 1173. 1175, 1214. 1229, 1230, 1257, 1258, 1260. 1262, 1263, 1265, 1267, 1268, 1279, 1285. 1288. 1294. 1296
Srurdza, Gr ***HI-*** 125.
Sturdza, Gngore M • ***III-*** 41, 42. 51, 700, 701, 708, 710, 101", ***IV-*** 345.
Sturdza, Mihai (Mihalachc): ***III*** - 45; ***IV-*** 535,626
Siurdza-Scheianu. 44.
Suciu, Pettu. //r-38, 282, 328, 543.
Sitditu: ***IV-*** 679.
.Suleiman-F,rcncli://;-446.
Suleiman Pasa /// - 422, 433. 438.

5

Saguna. Andrei ***IV-*** 675, 679.
Siineanu, I-azăr ***IV-***300.
Sebeco (Schebrko), N.: ***IV*** - 1136-1138, H73.
5cndrea, Al.: /// - 744.
Şendrea.G. **M** . ffl-740.
Şendrca, St.: ///-957; ***IV-*** 531, 536, 555, 602.
Şerbi iiescu. T.: //7-35
So-uec-.il/ - 399, 400; ***IV - 3<l.***
Şoimcscu, I.N,;///- 220, 282, 1033.
Şontu, Grigore: ///- 434.
.Ştefan cel Mare: //' - 550, ***IV*** - 315-317
Stclânescu, Gngtire. ***IV-*** ii. 70. 706, 707,709.710,713.
Stefănescu, Sahba: ***IV-*** 1016.
Stcfcne*_u,Sachc:///-110;/V. 1220.
Siirbei, AlrxM\diu, domn: ***III*** - 101, **IS2**
Ştirbei, Alexandru, prinț: ***III*** - 167. **600.** 706, 708, "44 . 746, 863. 1071.
Stirhei. Alexandru Harbu: ***IV-*** 11, 25, 29. 44, 83, 92, 240, 264. 272, 483, 585; ***IV-*** **1195.**
Ştirbri. Dimitrie: ***IV-*** 511.
Stsrlwi fSiirber), Oheorgde ***IV-*** I 172.
Surbci, Mihai: ***IV-*** 787.
Şuțu, C: ***IV-*** 484.
Suru, C: ***IV-*** 241.
Şuru, Mihai: ***IV-*** 78"

T

TacLc///- 271; ***I\'~*** 417, 771.
Tăcu. Dimitrie: ***III*** ~ 329, 725, 934.
Tasu. Vasile: ///-3S
Tinisescu. Sofia ***IV-*** 115.
Telernan, C: ***UI*** - 445, ***IV-*** 555.
Tell, Cristian: ///- 31, 55,66,79, 31. 87, 92, 102,108, 125, 132, 151, 166, 167, 169, 190, 192, 261. 387, 388, 653, &>>. 700, 708. 725. 1021, 1022, 1035, ***W6;*** /v--17,104,241.460,461,(i"8, 680, 729.
Teodorescu, G. Dem :///-] 95, 205, 3"?, 381. 1031;/K-41,42,45. 174, 175. 177, 196, 256. 290. 293, 296-298. 300-302, 304. 306.
Teodoru, D. A.: ***III***-648; ***IV-*** 119. 121, 126, 127, 345, 1218.
'1 cnachiu. A.: ///- **60Ş,** "MO.
Teulescu, P.; /// - 699. 708, I0"0
ITieodoresui-Caradj. M.: ***IV-*** 521
Thieu Adoiphc: ***III*** - 327, 496.
Ti(-l.**iviu** (Titu I-iviuV ;V-4I7.
Tiiulescu. Nicolae ***I*** - 1173,1283
Tot-ilescu, Grigore G.: ///- 191. 204, 373, 1031; ZI"- 154, 256, 368. 369, 755.
Todleheu, E. I.: /// - 436, 438, 443.
Torifccu, Pascal: ***IV-*** 1175.
Tiaun /r-815, 1120.
Trcu,the, I.: ***IV-***"8.
Triandafil, Gr.: 7/7 - 564, 699, 702, 706, 708. ^16, 757, 10"0; ***IV-*** 38, 40, 234, 240, 252, 485, 1275.
Tufelcica, P.: ///- 189.
Turnesol, NicolaeC: ///- 194, 205, 367.
Tzony (Izonil, MiltiaJc: ***III*** - 331, 740-712, 746; ***IV-*** 70, [19,120, 165, 167, 168, 182, 269, 271, 272, 274, 292, 647, 648. 650, 699, 708.

U

Ubicuii, AbdolonymeHonoteJ.: ***III-*** 883.
Umberto. legclc Italici: ***IV*** - ~95.
Unguieanu, ***Gh..*** ***III-*** 1079.
Urechia, C. A.. 777-282.
Urechia. V. A.: ***III- 7II,*** 731, 749, 895; /K-64,65, 120, 287, 313, 324, 350, 351, 517, 531, 555, 645, 648. 1259.
Ursianu, Valet **IIII:** ***IV*** - 271-273, 647, o51.

v

Va.**Mlex**.u- ***IV-*** 185, 186, 188.
Vasilescu. C P • ///-391.
Vasiliu, junst- /t^-518, 803-811, 814.
Vasiliu-Pilat, ofițer:///- II.
Vatamaniuc. D.; /// - 101S, 1029, 1070, 10**"7. 1079,** 108t. 1085; ***IV*** - 1214, 1222, [256, [260, 1283
Văcâtescu, I.: ///- 106, 895.
Vâcarescu, T. C: ///- 427, 433; ***IV-*** 772
Vjlt-anu. C . ***III-Si,,*** 180.
Văleanu, D - ***III-*** 1029, 1030.
Văscscu, Dimitrie: W- 78, 181. 189.
Vârgolici, Şt : ///- **34.**
Vârnav-Lireanu, Gheorghe. /// - 35.
Venrura.Giigore.///- (07, (09,315, **310.** 118. 376, 1036

Veriaami. Alexandru: *IU* - 289, 308
A ' - 32.12, 45.
Vemacu. Consc. Gr.: A ' - 290, 29'. 305 i0f>, 506.
Vernescu, Gherjrghe: *III* - 71, 76, 86. 123. 142, 146-148, 16", 190, 207-211, 332, 375, 3". 387, 190, 391, 396, 400-402, 449, 4J3, 477, 487, 501, 504, 523. 532,537,548, 551,552,565, 569. 622, 641, 668, 669, 70--7D9, 715, 725, "32, "40. 74i. "<•".'82.835.863. 10&5>:A - 12. 27, 29, 31. J.-KW, 39, 40, 42,45,46,58,92,145.149, 150. 199, 213. 241, 242, 248, 250. 441.484,680,949.
Vilacros,].: ///-401.
Vioreanu, P.' ///- 226, 289. 387; *TV* - <*9. 670. 742, 744,
v„g,l: A - 417.
Vi,u, **dt.:** / V - 183. 184.
Vizam,. A:///-391, 420. 449. 547. 551. 731, T V - 239, 506. 739.
VlaJ,,,;,,,u, Tudor:/^443,1.96.
Vlahul, Alexandru: *IV*- 192.
V l ^ , M / V - 36, 38, 222, 252.
Vladoiinu, l.: *TV*- 1221.
Voineviu SercJue:/7/-433,435, 744
Voi*,., N - W-389.395. t02, 832. 840, 900, 903, 971; A' - 195. 196, 199, 675.
Volend. Gheorghe:///- 35.
Vuhurescu, *ti..* *IV*- 598.
Vulmrctoi, Giigoit. y//- 831.

W

•ffjchman, Elena. *IV*- 51<v
Waddingron, W.: /// - 551. 552,
Waldihausen, J -on- *IV* - 1103, 1138.
Warîzavski, A. M..///-421,1057; 71' - 1224.
Weigand, *TV*- 697
Wilhelm I: ///- 27. "45; *TV*- 1201, 1205.
W f c l m **J(** Il-fea *IV*- **c** 195.
Wraelsbach, prme.p* de ///- 17.
Wlassics: *IV*- 542, 543.

X

Xeni, Constandn. *IV*- 1320.
Xenopol. Alexandru D,: ///- 34, 40; / V - 710, 713,,5\ 940.
Xrnopol, Nicolae A _ 531, 97,, 993. 1291, 1295. 1311.

Z

^omi, ioan: 7/7-290.
Zamfirescu. Dumu /// - 35, 1017.
Zapa, Evanehe c A•-^8, 59,64.
Ziglnescu: *IV*- 64'.
7«,ide (Zen.d,). M^ail. /// - «.
Zcrlendi, Chrwofi *IV*- 28, 39, 722.
Zenoviev, cornul cu, ///-385.
Zisu, Al.:///-216

CUPRINSUL

VOLUMUL IV
/]gog_*)894>*

INTRODUCEREISTORICA

Prefaţă.... ,

SUBRECIMULCONSERVATOR.
Mumţerul Teodor Riwetti-Carp până la Jonnarea MinutcroUuIUMU CWgi-Carp
£d«cat«i MiiMSlenJu, Teodw RoscKi 11
Nil^vera oersonj 14
J*^?
^,,,,,,d^rnvrie VB» ! ! '. '. \ \ \ \ '. \ \ \ *W.* £
ReconMruirea Cabinetului . . 28
Ccierta de dare in udetaia a Cabinetului] Brătianu
Introducea **Princîpdui'** Ferdinand în Senat
Ministerul L, Catargi-**Veme**.sca **33**
Ministerul generalului *G.* **MJJIU** **35**
Respingerea dării in judecată a Cabinetului I. Brătianu . . . . 3^
Modificarea. Cabinetului G. Mânu **38**
Moiiune în contra minisirului tultelor **39**
Ministerul Florescu-Vcrnescu 40
Reculegerea Partidului Liberal **43**
Foimun ministerului Lascar Catirgi-Carp . . **44**
Figura inorica a lui Lascar Catargi 45

VIII. CONTINUAREA REGIMULUI CONSERVATOR.

Ministerul Lascar Catargi-Carp

(18 decembrie 1891 - .) octombrie 1895)

Miniştri competenţi; Al. Lahovari si
d. Take Ionescu 48
Apel către alegatori 50
Ruperea relaţiîlot cu Grecia 58
Alegerea mitropolirului Ghenadie 59
Căsătoria Principelui Ferdinand 59
Activitatea legislativă a regimului
conservator 60
Agitarea opoziţiei naţional-liberaic 62
Şefia dlui Dimittie A. Sturdza 63
Chestia Transilvaniei 64
Mişcarea contra legii maximului 69
Exciucea studenţilor 70
Demisionarea ofiţerilor 72
Atacurile in contra Coroanei 73
Ieşirea din parlament. 76
Oportunitarea retragerii cabinetului
conservator 77
D, Dimitrie Srurdza primeşte guvernul în contra
teoriilor liberale 79
Misiunea sa constituţionala si naţională 80

Discursuri parlamentare (1888-1894)

Discursul 78 (2 aprilie 1888)
Restaurarea bisericilor. Dr. Asaki. Monopolul
pulberelor 83

Discursul 79 (7 noiembrie 1888)
Validarea alegerii unui socialist 90

Discursul 80 (26 noiembrie 1888)
Gradaţia .salariilor profesorale 92

Discursul 81 (26 noiembrie 1888)
Asupra legii clerului mirean 97

Ditcursul 82 (12 decembrie 1888)
Despre numirea proroiercilor 104

Discursul 83 (12 ianuarie 1888)
Scoală Rosca-Codreanu din Bârlad 107

Discursul 84 (12 ianuarie 1888)
Clădirea gimnaziului din Târgoviste 114

Discursul 85 (12 ianuarie 1888)
Restaurarea Mitropoliei din Târgoviste. Ncprevedere
finantiară 116

Discursul 86 si 87 (14 ianuarie 1889)
Profesorii socialişti şî libertatea învăţământului.... 119

Discursul 88 şi 89 (20 ianuarie 1889)
Administrarea mănăstirii Neamţu 128

Discursul 90 (21 ianuarie 1889)
Dreprnl dc inreipelare 136

Discursul 91 (24 ianuarie 1889)
Statistica 138
Biserica Ionaşcu din Slatina 139
Şcoala comercială din Ploieşti şi normală
din Câmpulung 140
Programul scoalelor săteşti 144

Discursul 92 (31 ian. si 1 fev. 1889)
Contra dării în judecară J cabinetului I. Brătianu . . . 145

Discursul 93 (14 februarie 1889)
Dărâmarea turnului Goliei >i restaurarea bisericei Sf.
Nicolae din Iaşi prin d. Lecomte du Nouy 164

Discursul 94 (24 februarie 1889)
Asupra profesorului Dr. Assaky 174

Discursul 95 <10 martie 1889)
Amănunte din administraţia scoalelor şi
a cultelor 185

Discursul 96 (1 aprilie 1889)
Despre „Petiţia de la Iasi" 199

Discursul 97 (19 mai 1889)
Inrerese private şi idei politice. Prefecţi in perspectivă 206

Discursul 98 (14 decembrie 1889)
Despărţirea „junimişcilor" de „liberal-conservatori" 222
Aracul dlui Take lonescu în contra conservatorilor 223
Necesitatea unui program nou 228
Propunerea de participare la proclamarea Regatului 234
Articolul din *Deutsche Revue* 236
îndrumarea spre vernescani 241
D. P. Carp ministru la Viena 243
Vinderea unei moşii mănăstireşti din Bucovina. . . . 244
Şefia lui Lascar Catargi 249

Discursul 99 (12 decembrie 1890)
Asupra alinearului din Adresă relativ la scoale 252

Discursul 100 (18 si 19 decembrie 1890)
Despre bugetul Căilor ferate pe 1891 258

Discursul 101 (16 ianuarie 1891)
In contra amânării legii şcolare 277

Discursul 102 (21 ianuarie 1891)
Calea ferată Galaţi-Bârlad. Contra chelruelclor neprevăzute 282

Discursul 103 (22 ianuarie 1891)
Acelaş obiect 287

Discursul 104 (28 ianuarie 1891)
Asupra aplicării legii concursului 290

B
I

Discursul 105 (29 ianuarie 1891)
Restaurarea Capelei române de la Paris 307

Discursul 106 (29 ianuarie 1891)
Arhitecţii lecomte du Nouy si Revoil Ia restaurarea bisericei Sf. Nicolae din Iaşi 310

Discursul 107 (29 ianuarie 1891)
Iar calea ferată Galaţi—Bârlad: Contra cheltuelelor din iniţiativa parlamentară. 318

Discursul 108 (5 februarie 1891)
La o interpelare a dlui Dimitrie Sturdza despre şoselele din Moldova 325
Sragnatiunea liberalilor de la 1882 la 1888 329
D. Stutdza în contra răsboiului independenţei 330
Pierderea Basarabiei 331
Predilecţiile statistice ale dlui Dim. Sturdza 335
Căile ferate şi şoselele în cele trei părţi ale României 336

Discursul 109 (12, 13 si 14 februarie 1891)
Asupra reformei învăţământului public 339
()bservâri!e dlui C. Boerescu târj *.un<iţ»ntil de cauză 340
Contra observărilor dlui Dimitrie Sturdza 348
Vina Partidului Liberal la zdruncinarea disciplinei şcolare:
a) Cazul profesorului Cr3tunescu 353
b) Cazul institutotului Pătescu 360
Inconsecvenţa administrării dlui Dimitrie Sturdza in privinţa disciplinei profesorilor 364
Cănî de scoală în spirit de partid politic. Istoria dlui Gr. Tocilescu 372
Contra discursului dlui P. Poni;
al Falsă interpretare a modificării de la 3 iulie 1865 376
b) Treptata aplicare a obligativităţii 381
c) Mai ales prin susţinerea simţimântului religios la ţăiani 384
d) Contra radicalismului d-lor Panu si l'oni . . 38°
el Contra ideilor radicale din legea lui Jule* fetry, preconizată de d. Poni 393

f) Pentru observările revizorilor 404
g) Contta inamovibilităţii învăţătorilor rurali . . 405
h) Chestia gimnaziilor reale 415
i) Cinfuzia dlui Poni cu Betrunann-Hoiiweg.... 419
j) Pentru propunerea de profesori din partea
Universităţilor . . . . • • 424
Recapitularea reformelor 425

Discursul 110 (6 martie 1892)
La Adresa. Prerogativele Coroanei 427

Discursul 111 (26 noiembrie 1892)
La Adresă si textul Adresei 434
Programul naţionai-liberal din Iaşi 438
Contra ponegririi Partidului Conservator 439
Rolul patriotic ai lui **Lascai** Catargi 442

Discursul 112 (11 decembrie 1893)
La adresă. Bun precedent constituţional 449
Suprimarea unui discurs 456
Contra atitudinii domnului Dimitrie Stutdza în
chestia Transilvaniei 464

Discursul 113 (3 decembrie 1894)
Ia. Adresă.. Legislatura de 4 ani 473
Disciplina unei majorităţi 478
Contra falsificării ideiloi „junimiste" 482
Dinasticismu! „junimiştilor" 487
Contra cosmopolitismului 488
Opoziţia dlui Păucescu 492
Rosetti-Tcscanu si răscoala tiranilor *493*
Contra demagogiei 495

VOLUMUL V
(1895-1899)

INTRODUCERE ISTORICA

IX. SUB NOUL REGIM LIBERAL
Primul Minister Sturdza si Ministerul Aurelian
Retractatea in „chestia naţională" 499
Alegerile din noemviie 1895 505
Conflictul cu dl N. Fleva 507
Casa Şcoalelor 509
E. Stătescu loveşte inamovibilitatea Curţii
de Casaţie 509
Conflictul mitropolitan 510
Caterisirea mitropolitului-primat Ghenadie 512
Agitarea in puhlic 514
Vizita împăcatului Fcancisc losif 516
Acţiunea mitropolitul ui-primat contra
Voinţei Naţionale 518
Creşterea agitării 519
Poliţia la Universitate 519
Retragerea Cabinetului Sturdza si fbrmatea cabinetului
Autelian 520
Aplanarea conflictului mitropolitan cu ajutorul
conservatorilor 521
Duşmănie intre sturdzişti si aurelianişri 523
Atacul dlui Stutdza contra aurelianiştiloi 525
„ Trăiască Sultanul" 525
Alegerea dlui Sturdzj. de prezident al Senatului.... 526
Căderea cabinetului Aurelian 527
Beizadea Mitici Ghika 52S

X. TOT SUB REGIMUL LIBERAL.
Ai doilea minister Sturdza
Intrarea dlui Ionel Brătianu tn minister.. 530
Formarea noului minister Stutdza 530
Disidenţii y *Drapelul* 531
îmbolnăvirea principelului moştenitor Ferdinand . . 532
Regele Carol la Budapesta 534
Decorarea lui Jeszenazky 535
Inaugurarea edificiului Universităţii din laşi 536
Incidente in Cametă si Senar 537
Demonstraţii contra evreilor şi a socialiştilor 538
Legea învăţământului secundar şi superior 540
Regele Carol cu dl Sturdza la Petersburg 540
Moartea ***hli*** Cantacuzino-Rifoveanu . . . . 54)
C. D. Pallade la Finanţe 541
Interpelarea dlui Take lonescu în chestia
transilvană 541

D-l Sturdza refuză plata subvenţiunii scoalelor
române din Braşov 544
Se intentează proces pentru aceasta. 545
Transacţiunea relativă U subvenţiunea scoalelor
române din Braşov 546
Alegerile comunale de la noemvrie 1898 şi înţelegerea
cu socialiştii din Iaşi 546
încercări de împăcare în Partidul Conservator 547
Gheorghe Panu 548
Criza din parlamentul ungar si căderea baronului
Banffy 550
Finanţele statului sub G. D. Pallade 551
O broşuri despre Banny-Srurdza în Camera din
Budapesta . . . . ^2
Impresia la noi în rară 553
Opoziţia declara obstructiune parlamentară 554
Agitare in parlament şi prin întruniri publice 555
D. Stutdza inchide parlamentul 557
întrunirile publice simultane de la 28 martie şi
conflictul între public şi armată In strada finei . 557
Căderea ministerului Stutdza 559

Discursuri parlamentare (1895-1899)

Discursul 114 (21 decembrie 1895)
Contra adiesei. „Minister personal". Despre ieşirea din parlament. Pretinsele alegeri libere. Opoziţia nimicită. Violarea libertăţii presei. Batjocorirea ministrului de interne Fleva. Program de mistificare, îndeosebi în chestia naţională 561

Discursul 115 (10 aprilie 1896)
în contra violării inamovibilităţii la Curtea de Casaţie 589

Discursul 116 (13 decembrie 1896)
Contra Adresei - un anahronism. Răul unanimitatilor. Parlamentul liberal nu mai reprezintă vara. căci aplanarea conflictului mitropolitan s-a făcut iu afară de el . . . 602

Discursul 117 (4 decembrie 1897)
Contra Adresei. Simtimântul dinastic în popor. Atitudinea dlui Sturdza în chestia naţională. Care cuvinte alt- regelui se pot discuta? Slăbirea autorităţii dlui Sturdza G20

Discursul 118 (17 martie 1898).
Asupra legii învăţământului secundar şi superior prezentară de ministru Spiru Haret. împiedicarea unei discuţii folositoare în Senat. Dorinţa de mai multa descentralizare şi independenţă 643

Discursul 119 (23 noiembrie 1898)
Interpelare in chestia scoalelor române clin Braşov şi replica 669

Discursul 120 (15 februarie 1899)
Interpelare asupra lipsei de direcţie în politica guvernului, care a produs nelinişte în ţară. Cumularzii la Universitate. Alegerile comunale şi alianţa guvernului cu socialism. - Replică . . . .". 698

Discursul 121 (16 februarie 1899)
Răspuns d-lor general Catargi, general Budişteanu si Gheorghe Mârzescu în chestie personală 734

Discursul 122 (20 martie 1899)
Contra închidem discuţiunii. Fxpuca/ea obsmicrionismului 739

Discursul 123 (21 martie 1899)
Observări asupra sumarului şi asupra regulamentului (Discurs obstnicţionist) 744

DUcursul 124 (21 martie 1899)
Propunerea dc amânare (Discurs obstructionist). . . 747

Discursul 125 (23 martie 1899)
Interpelare în contra scriem unei istorii, indeosebi a lui Cuza-Vodă, din ordin guvernamental si cu spirit de sectarism politic. Replica 75,4

DISCURSURI PAT^MENTARE
(1900-1913)
[Volumul VI]
[INTRODUCERE ISTORICĂj

XI. Guvernarea conservatoare. Primul Minister G. Gr. Cantacuzino 771
XII. Continuarea guvernării conservatoare Primul Minister P. P. CARP 792

Discursuri parlamentare (1900-1913)

Discursul 126 (6 cotombrie 1900)
Răspuns la o interpelare şi o circulară către instanţele judecătoreşti 807

Discursul 127 (23 noiembrie 1900)
Mişcările ţărăneşti şi măsurile guvernului 817

Discursul 128 (25 noiembrie 1900)
Tot despre răscoalele ţărăneşti 831

Discursul 129 (8 decembrie 1900)
Dezbateri la proiectul de lege privind inamovibilitatea fn magistratură 836

Discursul 130 (9 decembrie 1900)
Continuarea dezbaterilor la proiectul de lege privind inamovibilitatea în magistratură . . . .

XIII. INTERLUDIU PARLAMENTAR

Discursul 131 (14 octombrie 1901)
Discurs ţinut la întrunirea puhlied a Partidului Conservator din Brăila 857

Discursul 132 (30 octombrie 1901)
Discursul ţinut la întrunirea conservatoare din Iaşi 872

Discursul 133 (12 noiembrie 1901)
Discurs ţinut la întrunirea conservatoare de la „Dacia" din Bucureşti 878

Discursul 134 (24 iunie 1902)
Discursul ţinut la congresul conservator în şedinţa de la 24 iunie 1902 890

XIV. GUVERNAREA LIBERALA

Guvernul D. A. Sturdza

Discursul 135 (29 noiembrie 1907)
Declaraţia opoziţiei conservatoare 902

Discursul 136 (21 decembrie 1907)
Contra închiderii dezbaterilor 903

Discursul 137 (22 decembrie 1907)
Interpelare adresată Ministrului învăţământului şi Cultelor . . . .'. 907

Discursul 138 (25 ianuarie 1908)
Probleme privind Învăţământul primar 911

Discursul 139 (1 decembrie 1908)
Discurs la proiectul adresei de răspuns la mesajul tronului 944

Discursul 140 (2 decembrie 1908)
Rectificare Ia discursul anterior 965

Guvernul Ion I. C. Brătianu

Discursul 141 (9 decembrie 1909)
Atentatul împotriva lui Ion I. C. Brătianu 967

Discursul 142 (26 martie 1910)
Proiect de reformă a legii învăţământului superior 968

Discursul 143 (8 aprilie 1910)
Constituţionalitatea guvernului liberal 977

XV. GUVERNARFA CONSERVATOARE

Al doilea guvern P. P. Carp

Discursul 144 (3 decembrie 1912)
Discurs dc apărare împotriva unor acuzaţii 1008

Guvernul Titu Maiorescu

Discursul 145 (2 aprilie 1912)
Constituirea guvernului sub conducerea sa 1014

Discursul 146 (3 aprilie 1912)
„Junimiştii" şi Conservatorii 1018

Discursul 147 (15 noiembrie 1912)
Situaţia internauonală si dezbaterile parlamentare. . . 1027

Discursul 148 (4 decembrie 1912)
Elogierea lui P. P. Carp. 1030

Discursul 149 (16 ianuarie 1913)
Răspuns la interpelarea lui I. C. Gtădisteanu privitor la tratări vele româno-bulgare. 1033

Discursul 150 (23 ianuarie 1913)
Apără politica prudentă a guvernului fată de situaţia din Balcani. 1039

Discursul 151 (21martie 1913)
Atitudinea de rezervă a Partidului Liberal în situaţia internaţională. Problema adaptării bugetului. 1050

Discursul 152 (6 aprilie 1913)
Schimhări în guvern. Prelungirea sesiunii parlamentare. 1053

Discursul 153 (29 aprilie 1913)
Autoritatea guvernului in parlament si in iară llXil

Disairsull54(3mail913)
Dezbateri privind diferendul româno-bulgar. 1086

Discursul 155
Răspuns la o înrrebare adresată Ion I. C. Brâtianu. 1104

Discursul 156 (13 mai 1913)
Răspuns la interpelarea lui I. T. Ghica. 1117

Discursul 157 (3 iulie 1913)
Măsuri guvernamentale. 1119

Discursul 158 (4 decembrie 1913)
Acţiunea diplomatica a României în cursul evenimentelor balcanice. 1122

Discursul 159 (10 decembrie 1913)
Răspuns la mai multe interpelări. 1173

Discursul 160 (20 decembrie 1913)
Discuţii la Adresă. Privire retrospectivă asupra guvernării sale. 1149

Discursul 161 (21 decembrie 1913)
încheierea dezbaterilor asupra adresei de răspuns la mesajul Tronului. . . . . *llŞC,*

Discursul 162 (23 decembrie 1913)
Despre dizolvarea parlamentului şi retragerea guvernului de colaborare. . . . . .I tgo

Discursul 163 (15/28 decembrie 1917)
România şi politica de neutralitate în conflictul european din 1914-19171. 1189

NOTEŞICOMENTAJUL. .1209

INDICE DE NUME. 1325